ספרי' — **אוצר החסידים** — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

שער
שלישי

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת
כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן
מליובאוויטש

•

יוצא לאור על ידי מערכת
„אוצר החסידים"
770 איסטערן פאַרקוויי סניף אה"ק כפר חב"ד ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה
הי' תהא שנת נפלאות בכל
צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד'

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה, או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם. (משיחת י"א שבט תשכ"ח)

טוב להרגיל עצמו לומר ... נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה:

וְהַעֲרֵב נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ, וּבְפִי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ, וְצֶאֱצָאֵי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתְךָ לִשְׁמָהּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְּלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם:

יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:

בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם. וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם) אֱמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ.

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ.

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומֶש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן לחבריל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי־תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייחפך ל"חדר ובית של צדקה".

קכא.

היאך יש מעלה בגן עדן התחתון ומשם עולה לגן עדן העליון והיאך הקב״ה משגיח:

א שִׁיר לַמַּעֲלוֹת אֶשָּׂא עֵינַי אֶל־הֶהָרִים מֵאַיִן
יָבֹא עֶזְרִי: ב עֶזְרִי מֵעִם יְהוָה עֹשֵׂה שָׁמַיִם וָאָרֶץ:
ג אַל־יִתֵּן לַמּוֹט רַגְלֶךָ אַל־יָנוּם שֹׁמְרֶךָ: ד הִנֵּה
לֹא־יָנוּם וְלֹא יִישָׁן שׁוֹמֵר יִשְׂרָאֵל: ה יְהוָה שֹׁמְרֶךָ
יְהוָה צִלְּךָ עַל־יַד יְמִינֶךָ: ו יוֹמָם הַשֶּׁמֶשׁ לֹא־
יַכֶּכָּה וְיָרֵחַ בַּלָּיְלָה: ז יְהוָה יִשְׁמָרְךָ מִכָּל־רָע
יִשְׁמֹר אֶת־נַפְשֶׁךָ: ח יְהוָה יִשְׁמָר־צֵאתְךָ וּבוֹאֶךָ
מֵעַתָּה וְעַד־עוֹלָם:

קכב.

מספר המשורר משבח ירושלים והניסים שנעשו בירושלים:

א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת לְדָוִד שָׂמַחְתִּי בְּאֹמְרִים לִי
בֵּית יְהוָה נֵלֵךְ: ב עֲמְדוֹת הָיוּ רַגְלֵינוּ בִּשְׁעָרַיִךְ
יְרוּשָׁלִָם: ג יְרוּשָׁלִַם הַבְּנוּיָה כְּעִיר שֶׁחֻבְּרָה־לָּהּ
יַחְדָּו: ד שֶׁשָּׁם עָלוּ שְׁבָטִים שִׁבְטֵי־יָהּ עֵדוּת
לְיִשְׂרָאֵל לְהֹדוֹת לְשֵׁם יְהוָה: ה כִּי שָׁמָּה ׀ יָשְׁבוּ
כִסְאוֹת לְמִשְׁפָּט כִּסְאוֹת לְבֵית דָּוִד: ו שַׁאֲלוּ
שְׁלוֹם יְרוּשָׁלִַם יִשְׁלָיוּ אֹהֲבָיִךְ: ז יְהִי־שָׁלוֹם בְּחֵילֵךְ
שַׁלְוָה בְּאַרְמְנוֹתָיִךְ: ח לְמַעַן אַחַי וְרֵעָי אֲדַבְּרָה־
נָּא שָׁלוֹם בָּךְ: ט לְמַעַן בֵּית־יְהוָה אֱלֹהֵינוּ
אֲבַקְשָׁה טוֹב לָךְ:

תחילת זמן קידוש לבנה: יום ראשון בערב, ז׳ אייר

אגרות קודש

ב״ה, ה׳ אייר, תשי״ג
ברוקלין.

אנ״ש במעלבורן ובפרט הנהלת אהלי יוסף יצחק אשר שם
ד׳ עליהם יחיו

שלום וברכה!

במענה על מכתבם מכ״ג ניסן... מה שמוכרח תומ״י היא בקורת על אופן ההתעסקות בהתפתחות הישיבה והנהלתה עד עתה, ובקורת אמיתית אליבא דאמת, ומוכרח אשר יקחו בזה בחשבון, שאין זה מוסד פרטי שלהם, אלא שזהו מוסד הראשון של ליובאוויטש שנוסד במדינת אוסטראליא, און ווי מען שטעלט זיך אוועק אזוי גייט דאס, ובמילא תקותי חזקה שכל אחד ואחד יסלק לגמרי הצטדקות עצמו ופניית עצמו, ויבקר את הענין כפי דרישת טובת המוסד, אשר באמת לאמיתו זהו ג״כ טובת אנ״ש בכלל והמתעסקים והנהלת הישיבה בפרט, ולא רק ברוחניות אלא גם בגשמיות וכמבואר בכתבים אשר גם לאחרי שהיתה ליעקב ההבטחה שהשכינה יורדת עמו למצרים ובמילא בטוח הי׳ שיעלה הוא וזרעו ממצרים, כיון שגלו למצרים שכינה עמהם, בכ״ז בא זה לידי פועל ע״ז ששלח את יהודא לפניו, להורות לפניו וכדרז״ל לתקן לו בית תלמוד.

ובהתאם לתוצאות הבקורת הנ״ל, יתחזקו כולם בשיפור המצב, ובטוח אני אשר כמו עד עתה הנה כ״ק מו״ח אדמו״ר נשיא ישראל ישפיע הצלחה וברכה וכו׳...

נדבר פה בהתועדות, שאע״פ שאם הראשונים כמלאכים כו׳ אם הראשונים כבני אדם כו׳. בכ״ז מה שזכה דורנו זה היינו שעליו הוטל הענין דגמר עבודת הבירורים והענין דמכה בפטיש, וידוע פסק רז״ל אשר המצוה נקראת ע״ש גומרה ובמילא דעת גם לא לנבון נקל גודל האחריות המוטלה עלינו משני הצדדים, הן מצד זה דגמר עבודת הבירורים והכאה בפטיש ולאידך גיסא שכל העבודה נקראת על שמנו, ובמילא איני יודע אם נצרך דוקא מס״נ בכדי לדון אמת׳דיג על דבר המצב, ובפרט שזכות אבותינו ונשיאנו קדוש ישראל כ״ק מו״ח אדמו״ר מסייעתם.

המחכה לבשו״ט ומברכם שמתוך הצלחה במעשי ידיהם ימלאו שליחותם ומתוך הרחבת הדעת והרחבה בגשמיות.

מפתח כללי

א) סדר הנחת תפילין ..... ב

ב) מזמורי תהלים קכא, קכב ..... ג

ג) מאמר ד״ה את שבתותי תשמרו
שבת פרשת בהר, כ״ף אייר, ה׳תשכ״ה ..... ה

ד) שיחת יום א׳, י״ד אייר, פסח שני ה׳תשכ״ה... יב

ה) שיחת ש״פ בהר, כ״ף אייר, ה׳תשכ״ה .....טז

ו) לקוטי-שיחות פרשת בהר כרך יז, ב.....כ

ז) לקוטי-שיחות פרשת בהר/ל״ג בעומר כרך יז .. כח

ח) ילקוט לוי יצחק על התורה לכ״ק הרה״ג הרה״ח
המקובל ר׳ לוי יצחק שניאורסאהן זצ״ל .....לד

ט) ילקוט גאולה ומשיח – פרשת בהר.....לה

י) שיעורי חומש יומי לשבוע פרשת בהר .....לו

יא) שיעורי תהלים לשבוע פרשת בהר .....נז

יב) שיעורים בספר התניא (מוגה)
לשבוע פרשת בהר ..... נח

יג) לוח ״היום יום״ לשבוע פרשת בהר .....סז

יד) הלכה יומית לעיון ברמב״ם .....סט

שיעורי רמב״ם

טו) – ג׳ פרקים ליום, לשבוע פרשת בהר .....עב

טז) – פרק אחד ליום, לשבוע פרשת בהר.....קלב

יז) – ספר המצוות, לשבוע פרשת בהר .....קנא

יח) מסכת סוטה עם ביאורים
מדף כב עד דף כח..... קנד

יט) נביאים וכתובים
יחזקאל פרק כ, דברי הימים פרק ג ..... קפב

כ) משניות – מסכת שביעית
ביאור קהתי.....קפד

כא) עין יעקב מסכת יומא .....קצא

כב) מסכת יבמות עם ביאורים
מדף סב עד דף סח.....קצב

מתורת רבותינו נשיאי חב״ד:

כג) שולחן ערוך הלכות שבת עם הערות וציונים
אדמו״ר הזקן ..... רכה

כד) שולחן ערוך הלכות עירובין
לפי לוח רב יומי אדמו״ר הזקן ..... רכה

כה) לקוטי תורה כי תבואו אל הארץ וגו׳
אדמו״ר הזקן .....רכז

כו) תורת חיים
אדמו״ר האמצעי .....רלב

כז) מאמרי הצ״צ – דרך מצותיך
אדמו״ר ה״צמח צדק״ ..... רלג

כח) תורת שמואל תרל״ב
אדמו״ר מוהר״ש .....רלד

כט) ספר המאמרים – המשך תער״ב
אדמו״ר מוהרש״ב..... רלו

ל) ספר המאמרים – אידיש (מתורגם)
אדמו״ר מוהריי״צ..... רלז

לא) ספר השיחות ה׳תש״ד-ה׳תש״ה בלה״ק
אדמו״ר מוהריי״צ..... רמב

לב) ספר הזכרונות פרק קח ..... רמג

לג) אגרות קודש
אדמו״ר מוהריי״צ..... רמה

לד) חומש לקריאה בציבור ..... רמז

לה) קריאת התורה למנחת שבת-קודש..... רנב

לו) ביאורים לפרקי אבות פרק ג.....רנג

לז) לוח זמנים לשבוע פרשת בהר ..... רנד

לח) סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש .....רנה

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות של כל המוציאים לאור, שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

בס"ד. שבת פרשת בהר, כ"ף אייר, ה'תשכ"ה

(הנחה בלתי מוגה)

אֶת שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ וּמִקְדָּשִׁי תִּירָאוּ אֲנִי הֲוָיָ׳[1].

וּמְבֹאָר בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳[2] שֶׁפֵּירוּשׁ "שַׁבְּתֹתַי" הֵן שְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת, וְהַיְנוּ שְׁתֵּי בְּחִינוֹת 'שַׁבָּת' שֶׁיֵּשׁ בְּכָל שַׁבָּת, שַׁבָּת תַּתָּאָה וְשַׁבָּת עִילָּאָה (וּכְפִי שֶׁמְּבָאֵר בְּהֶמְשֵׁךְ הָעִנְיָן[3] שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן לֵיל שַׁבָּת וְיוֹם שַׁבָּת). וּנְקוּדַת הַבֵּאוּר בָּזֶה, שֶׁשַּׁבָּת הוּא עִנְיָן עֲלִיַּת הָעוֹלָמוֹת, וְהוּא עִנְיָן הַבִּטּוּל, וּבָזֶה גּוּפָא יֵשׁ שְׁתֵּי מַדְרֵגוֹת, שַׁבָּת תַּתָּאָה שֶׁהוּא בִּטּוּל הַיֵּשׁ לָאַיִן, וְשַׁבָּת עִילָּאָה שֶׁהוּא בִּטּוּל הָאֲמִתִּי, וְהוּא עִנְיַן גִּלּוּי עַצְמוּת אוֹר־אֵין־סוֹף הַ׳סּוֹבֵב כָּל עָלְמִין׳, הָאוֹר הַבְלִי־גְבוּל, הַמֵּאִיר בְּעוֹלְמוֹת בְּדֶרֶךְ שֶׁל ׳סוֹבֵב׳ ו׳מַקִּיף׳ מִלְּמַעְלָה, מִבְּלִי לְהִתְלַבֵּשׁ בִּפְנִימִיּוֹתָם, בְּחִינַת הָאַיִן, שֶׁיִּתְגַּלֶּה לֶעָתִיד־לָבֹא וּבִזְמַן הַזֶּה אָרְתּוֹ בְּעוֹלָמוֹת וּבְנִבְרָאִים אֵינָהּ נִיכֶרֶת בְּגִלּוּי. וְעַל זֶה עַל גִּילּוּי הָאַיִן־סוֹף שֶׁיֵּאִיר לְעָתִיד לָבוֹא נֶאֱמַר "אֶת שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ", שֶׁבֶּאֱמֶת שַׁבָּת הוּא בְּחִינַת מַתָּנָה שֶׁנִּתְּנָה לָנוּ מֵה׳, אֵלָא שֶׁכַּעַת אוֹר זֶה אֵינוֹ מֵאִיר בְּגִלּוּי רַק שֶׁאָנוּ צְרִיכִים לִשְׁמוֹר שֶׁלֹּא יַפְסִידוּ אוֹתָהּ חַס־וְשָׁלוֹם עַל־יְדֵי אֵיזֶה קִלְקוּל וּגְרָמָא בִּנְזָקִין הַמּוֹנֵעַ גִּלּוּי זֶה כּוּ׳.

ב) **וּבִיאוּר** הָעִנְיָן בִּפְרָטִיּוּת יוֹתֵר, יוּבָן עַל־פִּי הַמְבֹאָר בְּמַאֲמַר כְּבוֹד־קְדוֹשַׁת אַדְמוֹ"ר (מְהוֹרָשַׁ"ב) נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן דִּבּוּר־הַמַּתְחִיל הַזֶּה דִּשְׁנַת עטר"ת[4] שֶׁיֵּשׁ שָׁלֹשׁ מַדְרֵגוֹת בְּשַׁבָּת, וּבִכְלָלוּת הֵן שְׁתֵּי מַדְרֵגוֹת, שְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת. וְתוֹכֶן הַדְּבָרִים הוּא, דְּהִנֵּה כְּתִיב[5] וְשָׁמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשַּׁבָּת לַעֲשׂוֹת אֶת הַשַּׁבָּת, שֶׁהֵן שְׁתֵּי מַדְרֵגוֹת בְּשַׁבָּת. מַדְרֵגָה הָאַחַת הִיא הַשַּׁבָּת שֶׁיֶּשְׁנוֹ מִצַּד עַצְמוֹ, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן שֶׁשַּׁבָּת מִקַּדְּשָׁא וְקַיְמָא[6], וְעַל זֶה נֶאֱמַר וְשָׁמְרוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשַּׁבָּת מצד עצמה וְהוּא עִנְיַן גִּלּוּי

---

1) פרשתנו כו, ב. 2) פרשתנו ד"ה את שבתותי - מא, א ואילך. 3) בביאור הדברים ע"פ את שבתותי - מד, א. 4) סה"מ עטר"ת ע' תד ואילך. וראה גם ד"ה את שבתותי ה'ש"ת (סה"מ ה'ש"ת ע' 79 ואילך). 5) תשא לא, טז. 6) ביצה יז, א.

ביאור בדרך אפשר

שֶׁצְּרִיכִים רַק לִשְׁמוֹר אֶת הַשַּׁבָּת כשם ששומרים דבר שכבר קיים. **וּמַדְרֵגָה הַשְּׁנִיָּה** בעניין השבת, עליה נאמר "לעשות את השבת" **הִיא מַה שֶּׁנִּשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל מַמְשִׁיכִים** את קדושת השבת מלמעלה למטה **וְעוֹשִׂים אֶת הַשַּׁבָּת, שֶׁעַל זֶה** על קדושת השבת הנפעלת ונמשכת על ידי בני ישראל **נֶאֱמַר לַעֲשׂוֹת אֶת הַשַּׁבָּת, הֵינוּ שֶׁעַל־יְדֵי עֲבוֹדָתָם מַמְשִׁיכִים** בני ישראל **דַּרְגָּה נַעֲלִית יוֹתֵר בְּשַׁבָּת** מאשר זו שקיימת בשבת מצד עצמה, **שֶׁזֶּהוּ** ענין **"וְקָרָאתָ לַשַּׁבָּת עֹנֶג"**[7] עונג השבת ומעלתה הנמשך על ידי עבודת האדם, "וקראת". **אַךְ יֵשׁ מַדְרֵגָה נַעֲלִית יוֹתֵר בְּשַׁבָּת,** מדרגה שלישית, **שֶׁאִי־אֶפְשָׁר לְהַמְשִׁיכָהּ** מלמעלה ולהביא אותה לידי גילוי **עַל־יְדֵי עֲבוֹדָה** של האדם למטה, **וּבָאָה מִלְּמַעְלָה** מהקדוש־ברוך־הוא **בִּבְחִינַת מַתָּנָה** שאינה בתמורה למעשה של האדם כמו תשלום שכר על עבודה, **וְעַל זֶה** על דרגה נעלית זו בשבת, הדרגה השלישית, **נֶאֱמַר**[8] בדברי חכמינו ז"ל בגמרא **מַתָּנָה טוֹבָה יֵשׁ לִי בְּבֵית גְּנָזַי וְשַׁבָּת שְׁמָהּ** (וזה לשון הגמרא: "... הנותן מתנה לחבירו צריך להודיעו, שנאמר: לדעת כי אני ה' מקדשכם. תניא נמי הכי, לדעת כי אני ה' מקדשכם, אמר לו הקדוש־ברוך־הוא למשה, מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה ואני מבקש ליתנה לישראל לך והודיעם").

וממשיך ומבאר את מעלת עניין השבת הנמשך מלמעלה בדרך מתנה, שלא על ידי עבודת האדם, לגבי עניין השבת שנמשך על ידי עבודת האדם: **וְהָעִנְיָן בָּזֶה, שֶׁהַתַּעֲנוּג** של השבת **שֶׁנִּמְשָׁךְ** מלמעלה **עַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה** של האדם, שעל כך נאמר **"וְקָרָאתָ** אתה, האדם **לַשַּׁבָּת עֹנֶג", הֲרֵי זֶה רַק הֶאָרָה** מועטת ומצומצמת **בִּלְבַד מֵעַצְמוּת הַתַּעֲנוּג** כפי שהוא למעלה, **אֲבָל עַצְמוּת הַתַּעֲנוּג** היא דרגה נעלית מאד ולכן **אִי־אֶפְשָׁר לְהַמְשִׁיךְ עַל־יְדֵי עֲבוֹדָה** כי עבודת האדם לא יכולה להגיע ולפעול ולהשפיע במדרגה נעלית כל כך שלמעלה מכל הגדרים של העולמות והנבראים, **כִּי־אִם** אלא 'עצמות התענוג' נמשכת רק **בִּבְחִינַת מַתָּנָה, עַל־יְדֵי אִתְעֲרוּתָא דִּלְעֵילָא** התעוררות מלמעלה, מאלוקות, **מִצַּד עַצְמָהּ, וְעַל זֶה** העונג של השבת הנמשך מלמעלה שלא על ידי עבודת האדם **נֶאֱמַר**[9] בכתוב **אָז תִּתְעַנַּג עַל הַוְיָ', בְּדֶרֶךְ מְמֵילָא** לא על ידי עבודה מצד האדם.

וְנִמְצָא, שֶׁבִּכְלָלוּת באופן כללי **יֶשְׁנָן שְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת,** יש בעניין השבת שני עניינים כלליים **שַׁבָּת הָאַחַת** עניין אחד בתוכן הרוחני הפנימי של השבת **הִיא הַשַּׁבָּת שֶׁבִּבְחִינַת אִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא,** התעוררות מלמטה, מצד האדם, **שֶׁזֶּהוּ** הָעִנְיָן **שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל מַמְשִׁיכִים וְעוֹשִׂים אֶת הַשַּׁבָּת** (ועניין זה נרמז בכתוב **לַעֲשׂוֹת אֶת הַשַּׁבָּת**), **וְשַׁבָּת הַשְּׁנִיָּה הִיא הַשַּׁבָּת שֶׁבִּבְחִינַת אִתְעֲרוּתָא־דִּלְעֵילָא** הנמשכת מלמעלה שלא על ידי עבודת האדם. **אֶלָּא שֶׁבָּזֶה גּוּפָא** עצמו, בעניין השבת הנמשכת מלמעלה, **יֶשְׁנָן שְׁתֵּי מַדְרֵגוֹת, מַדְרֵגָה הָאַחַת הִיא מַה שֶּׁשַּׁבָּת מִקַּדְשָׁא וְקַיְמָא (שֶׁהִיא בְּחִינַת אִתְעֲרוּתָא־דִּלְעֵילָא** התעוררות מלמעלה **שֶׁקּוֹדֶם אִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא** שלפני ההתעוררות מלמטה, מצד האדם, היינו התעוררות מלמעלה, מאלוקות, שהאדם אינו גורם ומעורר אותה, אבל לאחר שהאדם מתעורר מלמטה, בעקבות ה'אתערותא דלעילא' עבודתו פועלת המשכה והוספה בעניין השבת, והיא בחינת "וקראת לשבת עונג" האמורה לעיל), **וּמַדְרֵגָה הַשְּׁנִיָּה הִיא בְּחִינַת מַתָּנָה טוֹבָה יֵשׁ לִי בְּבֵית גְּנָזַי כוּ' (שֶׁהוּא בְּחִינַת אִתְעֲרוּתָא־דִּלְעֵילָא שֶׁלְּמַעְלָה מֵאִתְעֲרוּתָא־דִּלְעֵילָא שֶׁנִּמְשֶׁכֶת עַל־יְדֵי הָאִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא דְּ"לַעֲשׂוֹת אֶת הַשַּׁבָּת", כי זו 'אתערותא דלעילא' ממקור נעלה יותר שבו עבודת האדם לא יכולה להשפיע ולפעול). **וּמַה שֶּׁכָּתוּב "אֶת שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ",** וכאמור כתוב זה מתייחס

ביאור בדרך אפשר

1 **שֶׁצְּרִיכִים רַק לִשְׁמוֹר אֶת הַשַּׁבָּת.**
2 **וּמַדְרֵגָה הַשְּׁנִיָּה הִיא מַה שֶּׁנִּשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל**
3 **מַמְשִׁיכִים וְעוֹשִׂים אֶת הַשַּׁבָּת, שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר**
4 **לַעֲשׂוֹת אֶת הַשַּׁבָּת, הֵינוּ שֶׁעַל־יְדֵי עֲבוֹדָתָם**
5 **מַמְשִׁיכִים דַּרְגָּה נַעֲלִית יוֹתֵר בְּשַׁבָּת, שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן**
6 **"וְקָרָאתָ לַשַּׁבָּת עֹנֶג"[7]. אַךְ יֵשׁ מַדְרֵגָה נַעֲלִית**
7 **יוֹתֵר בְּשַׁבָּת, שֶׁאִי־אֶפְשָׁר לְהַמְשִׁיכָהּ עַל־יְדֵי**
8 **עֲבוֹדָה, וּבָאָה מִלְּמַעְלָה בִּבְחִינַת מַתָּנָה, וְעַל זֶה**
9 **נֶאֱמַר[8] מַתָּנָה טוֹבָה יֵשׁ לִי בְּבֵית גְּנָזַי וְשַׁבָּת**
10 **שְׁמָהּ. וְהָעִנְיָן בָּזֶה, שֶׁהַתַּעֲנוּג שֶׁנִּמְשָׁךְ עַל־יְדֵי**
11 **הָעֲבוֹדָה, "וְקָרָאתָ לַשַּׁבָּת עֹנֶג", הֲרֵי זֶה רַק**
12 **הֶאָרָה בִּלְבַד מֵעַצְמוּת הַתַּעֲנוּג, אֲבָל עַצְמוּת**
13 **הַתַּעֲנוּג אִי־אֶפְשָׁר לְהַמְשִׁיךְ עַל־יְדֵי עֲבוֹדָה, כִּי־**
14 **אִם בִּבְחִינַת מַתָּנָה, עַל־יְדֵי אִתְעֲרוּתָא דִּלְעֵילָא**
15 **מִצַּד עַצְמָהּ, וְעַל זֶה נֶאֱמַר[9] אָז תִּתְעַנַּג עַל הַוְיָ',**
16 **בְּדֶרֶךְ מִמֵּילָא. וְנִמְצָא, שֶׁבִּכְלָלוּת יֶשְׁנָן שְׁתֵּי**
17 **שַׁבָּתוֹת, שַׁבָּת הָאַחַת הִיא הַשַּׁבָּת שֶׁבִּבְחִינַת**
18 **אִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא, שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל**
19 **מַמְשִׁיכִים וְעוֹשִׂים אֶת הַשַּׁבָּת (לַעֲשׂוֹת אֶת**
20 **הַשַּׁבָּת), וְשַׁבָּת הַשְּׁנִיָּה הִיא הַשַּׁבָּת שֶׁבִּבְחִינַת**
21 **אִתְעֲרוּתָא־דִּלְעֵילָא. אֶלָּא שֶׁבָּזֶה גּוּפָא יֶשְׁנָן שְׁתֵּי**
22 **מַדְרֵגוֹת, מַדְרֵגָה הָאַחַת הִיא מַה שֶּׁשַּׁבָּת מִקַּדְשָׁא**
23 **וְקַיְמָא (שֶׁהִיא בְּחִינַת אִתְעֲרוּתָא־דִּלְעֵילָא שֶׁקּוֹדֶם**
24 **אִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא), וּמַדְרֵגָה הַשְּׁנִיָּה הִיא בְּחִינַת**
25 **מַתָּנָה טוֹבָה יֵשׁ לִי בְּבֵית גְּנָזַי כוּ' (שֶׁהוּא בְּחִינַת**
26 **אִתְעֲרוּתָא־דִּלְעֵילָא שֶׁלְּמַעְלָה מֵאִתְעֲרוּתָא־**
27 **דִּלְעֵילָא שֶׁנִּמְשֶׁכֶת עַל־יְדֵי הָאִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא**
28 **דְּ"לַעֲשׂוֹת אֶת הַשַּׁבָּת"). וּמַה שֶּׁכָּתוּב "אֶת**

---

7) ישעי' נח, יג. 8) שבת י, ב. 9) ישעי' שם, יד.

שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ״, הִנֵּה עִנְיַן הַשְּׁמִירָה שַׁיָּךְ בַּהַמְשָׁכָה שֶׁהִיא בִּבְחִינַת אִתְעֲרוּתָא־דִּלְעֵילָא, שֶׁבָּזֶה צָרִיךְ לִהְיוֹת רַק עִנְיַן הַשְּׁמִירָה. וְקָאֵי עַל בְּחִינַת הַשַּׁבָּת דְּמִקַּדְּשָׁא וְקַיְמָא, וְגַם עַל הַשַּׁבָּת שֶׁבִּבְחִינַת מַתָּנָה.

וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁגַּם בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳ מְדוּבָּר אוֹדוֹת מַדְרֵגָה הַשְׁלִישִׁית דְּשַׁבָּת, שֶׁהִיא בִּבְחִינַת מַתָּנָה מִלְּמַעְלָה, כַּמְּרוּמָז בַּמְּבֹאָר בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳[10] בְּפֵירוּשׁ הֶמְשֵׁךְ ״וּמִקְדָּשִׁי תִּירָאוּ״, שֶׁ״מִקְדָּשִׁי״ קָאֵי עַל הַתּוֹרָה, כִּי הַמִּקְדָּשׁ שֶׁלְּמַטָּה הוּא מַעֲשֵׂה יְדֵי הָאָדָם, שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ בָּנָה אוֹתוֹ, אֲבָל הַתּוֹרָה הִיא מִקְדָּשׁוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מַמָּשׁ כוּ׳. וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה, גַּם מַדְרֵגָה הַשְׁלִישִׁית דְּשַׁבָּת, עִם הֱיוֹתָהּ מַדְרֵגָה נַעֲלֵית שֶׁתִּתְגַּלֶּה לֶעָתִיד־לָבֹא, הֲרֵי מֵעֵין זֶה נִמְשָׁךְ בְּכָל שַׁבָּת, כְּמוֹ שְׁתֵּי הַשַּׁבָּתוֹת שֶׁיֵּשְׁנָן בְּכָל שַׁבָּת. וּכְשֵׁם שֶׁשְּׁתֵּי הַשַּׁבָּתוֹת שֶׁבְּכָל שַׁבָּת הֵם לֵיל שַׁבָּת וְיוֹם שַׁבָּת, כְּמוֹ־כֵן מַדְרֵגָה הַשְׁלִישִׁית דְּשַׁבָּת הוּא עִנְיַן סְעוּדָה שְׁלִישִׁית שֶׁבִּמְנֻחַת שַׁבָּת, שֶׁבָּהּ נֶאֱמַר ״הַיּוֹם לֹא״[11], הַיְנוּ, שֶׁאֵין זֶה בְּאוֹפֶן שֶׁבְּאִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא אִתְעֲרוּתָא־דִּלְעֵילָא, אֶלָּא בִּבְחִינַת אִתְעֲרוּתָא־דִּלְעֵילָא מִצַּד עַצְמָהּ[12]. וְזֶהוּ גַּם הַטַּעַם שֶׁבִּסְעוּדָה שְׁלִישִׁית לֹא צָרִיךְ לִהְיוֹת עִנְיָן שֶׁל אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה כְּבִשְׁאָר הַסְּעוּדוֹת דְּשַׁבָּת[13], וְעַד שֶׁיֵּשׁ דֵּעוֹת שֶׁיּוֹצְאִים יְדֵי־חוֹבָה בַּאֲמִירַת דִּבְרֵי תּוֹרָה[14], לְהִיוֹתָהּ[15] מֵעֵין עוֹלָם הַבָּא שֶׁאֵין בּוֹ לֹא אֲכִילָה וְלֹא שְׁתִיָּה[16]. וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לוֹמַר, כְּמוֹ שְׁתֵּי הַשַּׁבָּתוֹת שֶׁיֵּשְׁנָן בְּכָל שַׁבָּת (״ושמרו״ ו״לעשות״ שיש בהם ״מעין״ הגילוי שיהיה לעתיד לבוא). **וּכְשֵׁם שֶׁשְּׁתֵּי הַשַּׁבָּתוֹת שֶׁבְּכָל שַׁבָּת הֵם לֵיל שַׁבָּת וְיוֹם שַׁבָּת** שהוא בחינת ״שבת תתאה״ שהוא בחינת ״שבת עילאה״, **כְּמוֹ־כֵן מַדְרֵגָה הַשְׁלִישִׁית דְּשַׁבָּת הוּא עִנְיַן סְעוּדָה שְׁלִישִׁית** הנעלית יותר משתי הדרגות האמורות **שֶׁבִּמְנֻחַת שַׁבָּת, שֶׁבָּהּ נֶאֱמַר ״הַיּוֹם לֹא״**[11], בענין ירידת המן, נאמר בפרשת בשלח ״ויאמר משה אכלוהו היום, כי שבת היום לה׳, היום לא תמצאוהו בשדה״, ושלוש פעמים ״היום״ שבכתוב הוא רמז לשלוש סעודות בשבת, וכיוון שסעודה שלישית נרמזת בכתוב ״היום לא״, לשון שלילה המורה על עניין נעלה שאין בו מושג, הרי זה רמז לכך שסעודה שלישית נעלית משתי הסעודות הקודמות, **הַיְנוּ, שֶׁאֵין זֶה בְּאוֹפֶן שֶׁבְּאִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא אִתְעֲרוּתָא־דִּלְעֵילָא,** ההתעוררות מלמטה גורמת התעוררות מלמעלה **אֶלָּא בִּבְחִינַת אִתְעֲרוּתָא־דִּלְעֵילָא מִצַּד עַצְמָהּ**[12] שנמשכת ממקור נעלה ש׳אתערותא דלתתא׳ לא מגעת לשם.

וְזֶהוּ גַּם הַטַּעַם שֶׁבִּסְעוּדָה שְׁלִישִׁית לֹא צָרִיךְ לִהְיוֹת עִנְיָן שֶׁל אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה כְּבִשְׁאָר הַסְּעוּדוֹת דְּשַׁבָּת[13], **וְעַד שֶׁיֵּשׁ דֵּעוֹת שֶׁיּוֹצְאִים יְדֵי־חוֹבָה בַּאֲמִירַת דִּבְרֵי תּוֹרָה**[14], מבלי לאכול ולשתות, כי סעודה שלישית נרמזת בכתוב בלשון ״היום לא״ **לִהְיוֹתָהּ**[15] כיוון שהסעודה השלישית היא **מֵעֵין עוֹלָם הַבָּא שֶׁאֵין בּוֹ לֹא אֲכִילָה וְלֹא שְׁתִיָּה**[16]. כמאמר חכמינו ז״ל, ״העולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה ולא פריה ורביה ולא משא ומתן ולא קנאה ולא שנאה ולא תחרות אלא צדיקים יושבין ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה״.

ביאור בדרך אפשר

לעניין השבת כפי שהיא ״מקדשא וקיימא״ מצד עצמה, **הִנֵּה עִנְיַן הַשְּׁמִירָה שַׁיָּךְ בַּהַמְשָׁכָה** אלוקית מלמעלה למטה **שֶׁהִיא בִּבְחִינַת אִתְעֲרוּתָא־דִּלְעֵילָא** שלא באה ונגרמת על ידי עבודת האדם, **שֶׁבָּזֶה צָרִיךְ לִהְיוֹת רַק עִנְיַן הַשְּׁמִירָה** ולא פעולה של תוספת קדושה. **וְקָאֵי** ומכוון **עַל בְּחִינַת הַשַּׁבָּת דְּמִקַּדְּשָׁא וְקַיְמָא, וְגַם עַל הַשַּׁבָּת שֶׁבִּבְחִינַת מַתָּנָה** שבשתי בחינות אלו ההמשכה מלמעלה לא באה ונמשכת על ידי עבודת האדם, כמבואר לעיל.

וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁגַּם בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳ במאמר הנזכר לעיל **מְדוּבָּר אוֹדוֹת** ההמשכה וההתגלות של **מַדְרֵגָה הַשְׁלִישִׁית דְּשַׁבָּת, שֶׁהִיא בִּבְחִינַת מַתָּנָה מִלְּמַעְלָה, כַּמְּרוּמָז בַּמְּבֹאָר בְּ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳[10] בְּפֵירוּשׁ הֶמְשֵׁךְ הַכָּתוּב** שלאחר ״את שבתותי תשמורו״ ממשיך הכתוב ואומר **״וּמִקְדָּשִׁי תִּירָאוּ״**, ועל כך מבואר ב׳לקוטי תורה׳ **שֶׁ״מִקְדָּשִׁי״ קָאֵי** מכוון **עַל הַתּוֹרָה, כִּי הַמִּקְדָּשׁ שֶׁלְּמַטָּה הוּא מַעֲשֵׂה יְדֵי הָאָדָם** למטה, **שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ בָּנָה אוֹתוֹ, אֲבָל הַתּוֹרָה הִיא מִקְדָּשׁוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מַמָּשׁ כוּ׳**, כפי שממשיך ומבאר.

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה, גַּם מַדְרֵגָה הַשְׁלִישִׁית דְּשַׁבָּת, הנעלית ביותר, בחינת ״מתנה״ שעניינה התגלות התענוג העצמי, כמבואר לעיל, **עִם הֱיוֹתָהּ מַדְרֵגָה נַעֲלֵית שֶׁתִּתְגַּלֶּה לֶעָתִיד־לָבֹא** וכעת היא בהעלם, **הֲרֵי מֵעֵין זֶה נִמְשָׁךְ בְּכָל שַׁבָּת** גם עכשיו בזמן הזה **כְּמוֹ שְׁתֵּי הַשַּׁבָּתוֹת שֶׁיֵּשְׁנָן בְּכָל שַׁבָּת**

---

10) פרשתנו שם (מג, א). 11) בשלח טז, כה. שבת קיז, ב. 12) סה״מ עטר״ת שם (ע׳ תיא). וראה גם סה״מ ה׳ש״ת שם (ע׳ 86 ואילך). 13) ראה שו״ע או״ח סרצ״א ס״ה. שו״ע אדה״ז שם ס״ז. 14) ראה מטה אפרים סתקצ״ז ס״ד. 15) ראה ב״ח או״ח סרצ״א. אוה״ת בשלח ע׳ תרכא. ע׳ תרלא. המשך תער״ב ח״ב ע׳ א׳קכז ואילך. לקו״ש חכ״א ע׳ 84 ואילך. וש״נ. 16) ברכות יז, א.

ביאור בדרך אפשר

וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁ"מִקְדָּשִׁי תִּירָאוּ" דְּקָאֵי המכוון **עַל תּוֹרָה** (כַּנַּ"ל שהתורה באה מלמעלה ולא על ידי עבודת האדם), **קָשׁוּר עִם סְעוּדָה שְׁלִישִׁית**, שֶׁהִיא **מַדְרֵגָה הַשְׁלִישִׁית דְּשַׁבָּת** שֶׁהִיא **בִּבְחִינַת מַתָּנָה** הבאה מלמעלה לא על ידי 'אתערותא דלתתא' מצד האדם.

וְזֶהוּ גַּם הביאור על פי פנימיות המה שֶׁמְּסַיֵּם בַּכָּתוּב: **אֲנִי הֲוָיָ, וּפֵירֵשׁ רַשִׁ"י: נֶאֱמָן לְשַׁלֵּם שָׂכָר.** **וְהָעִנְיָן בָּזֶה**, דְּהִנֵּה הַכַּוָּנָה בְּעִנְיָן הַשָּׂכָר על שמירת השבת ועל מורא המקדש, ועל לימוד התורה וקיום המצוות, **הִיא (לֹא רַק** לשכר **כִּפְשׁוּטוֹ, אֶלָּא) לַאֲמִתִּית עִנְיַן הַשָּׂכָר, שֶׁזֶּהוּ שֶׁאָמְרוּ חֲזַ"ל**[17] בפרקי אבות **שְׂכַר מִצְוָה מִצְוָה, כַּמְבֹאָר בְּ'לִקּוּטֵי תּוֹרָה'**[18] בפירוש דברי חכמינו ז"ל אלה, "שכר מצווה, מצווה" **שֶׁהַמִּצְוָה עַצְמָהּ הִיא הַשָּׂכָר** שהאדם זוכה לו על ידי קיום המצווה, **כִּי עִיקַר הַמִּצְוָה הוּא בִּטּוּל הַיֵּשׁ** היישות והמציאות של האדם **לָאַיִן** האלוקי, על ידי מילוי רצון וציווי ה', **וְזֶה עַצְמוֹ** הביטול לאלוקות שעל ידי קיום המצווה **הוּא הַשָּׂכָר שֶׁל הַמִּצְוָה, אֶלָּא שֶׁהַשָּׂכָר הוּא גִּלּוּי הָאַיִן הָאֲמִתִּי כוּ'** האלוקות שלמעלה מכל הגדרה של מציאות 'יש'. **וְהַיְנוּ, שֶׁעַל־יְדֵי קִיּוּם הַמִּצְוֹת נַעֲשֶׂה הַחִבּוּר** של האדם מקיים המצווה **(מִצְוָה, מִלְּשׁוֹן צַוְתָּא וְחִבּוּר**[19]) **עִם בְּחִינַת "אֲנִי"** הקדוש־ברוך־הוא בעצמו (ו'אני' הוא **אוֹתִיּוֹת 'אַיִן'**[20]), **בְּחִינַת הָעַצְמוּת** עצמותו ומהותו של הקדוש־ברוך־הוא בעצמו, **שֶׁלְּמַעְלָה גַּם מִבְּחִינַת 'סוֹבֵב כָּל עָלְמִין'** האור האלוקי הבלי־גבול המאיר בעולמות בדרך 'סובב' ו'מקיף' מלמעלה, אבל 'עצמותו' הוא למעלה מהעולמות לגמרי, ועל ידי קיום מצווה האדם מתחבר עם 'עצמותו'.

ביאור בדרך אפשר

וְעַל־פִּי־זֶה יוּבָן גַּם שֶׁהָעִנְיָן דַּ־אֲנִי הֲוָיָ, נֶאֱמָן לְשַׁלֵּם שָׂכָר, נֶאֱמַר גַּם בְּרֵישׁ בראש, בתחילת **פָּרָשַׁת וָאֵרָא גַּבֵּי הָאָבוֹת**, ככתוב "וידבר אלוקים אל משה ויאמר אליו אני ה' וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב...", **וְלִכְאוֹרָה, כֵּיוָן שֶׁעֲבוֹדָה עַל־מְנָת לְקַבֵּל פְּרָס** לזכות בשכר **הִיא מַדְרֵגָה פְּחוּתָה** בעבודת ה' (כמאמר חכמינו ז"ל במשנה בפרקי אבות "אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס, אלא הוו כעבדים המשמשין את הרב שלא על מנת לקבל פרס"), **מַה שַּׁיָּךְ עִנְיָן זֶה** של דגש על שכר המצוות **אֵצֶל הָאָבוֹת** שלא היו במדרגה פחותה ונמוכה אלא בדרגה נעלית מאד.? **אַךְ הָעִנְיָן הוּא, שֶׁהַכַּוָּנָה** בכך שנאמר אצל האבות "אני הוי'", "נאמן לשלם שכר", **הִיא לַאֲמִתִּית עִנְיַן הַשָּׂכָר,** כמבואר לעיל, **שְׂכַר מִצְוָה מִצְוָה, שֶׁהוּא עִנְיַן הַצַּוְתָּא וְחִבּוּר** של האדם המקיים את המצווה **עִם בְּחִינַת 'אֲנִי', בְּחִינַת הָעַצְמוּת].**

וַהֲרֵי אֲמִתִּית עִנְיַן הַשָּׂכָר שֶׁיִּתְגַּלֶּה לֶעָתִיד־לָבֹא[21], **וּבִפְרָט בָּאֶלֶף הַשְּׁבִיעִי**[22], כמובא בספר התניא מכתבי האריז"ל ש"קבלת שכר עיקרו באלף השביעי", **הוּא מִבְּחִינָה שֶׁאִי־אֶפְשָׁר לְהַמְשִׁיךְ עַל־יְדֵי עֲבוֹדָה** כי הוא נובע ונמשך מדרגה עליונה כל כך שעבודת האדם לא 'נוגעת' ומגיעה לשם, **אֶלָּא יוּמְשַׁךְ וְיִתְגַּלֶּה** גילוי אלוקות **מִלְּמַעְלָה בִּבְחִינַת מַתָּנָה** על־דרך המבואר לעיל אודות עניין ה'מתנה' בשבת.

ג) וְיֵשׁ לְהוֹסִיף בָּזֶה עַל־פִּי הַמְבֹאָר בְּ'לִקּוּטֵי תּוֹרָה'[23] **בְּפֵרוּשׁ "אֲנִי הֲוָיָ", שֶׁ"אֲנִי" דְּהַיְנוּ עַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, הוּא מַמָּשׁ הֲוָיָ, שֶׁהוּא מַה שֶׁנִּמְשָׁךְ לִהְיוֹת 'מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין', וְכוּלָּא חַד** כלומר, מבואר לעיל שביום השבת יש עלייה של

1 **וְעַל־פִּי־זֶה** יֵשׁ לוֹמַר, שֶׁ"מִקְדָּשִׁי תִּירָאוּ" דְּקָאֵי עַל תּוֹרָה (כַּנַּ"ל), קָשׁוּר
2 עִם סְעוּדָה שְׁלִישִׁית, שֶׁהִיא מַדְרֵגָה הַשְׁלִישִׁית
3 דְּשַׁבָּת שֶׁהִיא בִּבְחִינַת מַתָּנָה.

4 **וְזֶהוּ** גַּם מַה שֶׁמְּסַיֵּם בַּכָּתוּב: אֲנִי הֲוָיָ, וּפֵירֵשׁ
5 רַשִׁ"י: נֶאֱמָן לְשַׁלֵּם שָׂכָר. וְהָעִנְיָן בָּזֶה,
6 דְּהִנֵּה הַכַּוָּנָה בְּעִנְיַן הַשָּׂכָר הִיא (לֹא רַק כִּפְשׁוּטוֹ,
7 אֶלָּא) לַאֲמִתִּית עִנְיַן הַשָּׂכָר, שֶׁזֶּהוּ שֶׁאָמְרוּ
8 חֲזַ"ל[17] שְׂכַר מִצְוָה מִצְוָה, כַּמְבֹאָר בְּ'לִקּוּטֵי
9 תּוֹרָה'[18] שֶׁהַמִּצְוָה עַצְמָהּ הִיא הַשָּׂכָר, כִּי עִיקַר
10 הַמִּצְוָה הוּא בִּטּוּל הַיֵּשׁ לָאַיִן, וְזֶה עַצְמוֹ הוּא
11 הַשָּׂכָר שֶׁל הַמִּצְוָה, אֶלָּא שֶׁהַשָּׂכָר הוּא גִּלּוּי הָאַיִן
12 הָאֲמִתִּי כוּ'. וְהַיְנוּ, שֶׁעַל־יְדֵי קִיּוּם הַמִּצְוֹת נַעֲשֶׂה
13 הַחִבּוּר (מִצְוָה, מִלְּשׁוֹן צַוְתָּא וְחִבּוּר[19]) עִם
14 בְּחִינַת "אֲנִי" (אוֹתִיּוֹת 'אַיִן'[20]), בְּחִינַת הָעַצְמוּת,
15 שֶׁלְּמַעְלָה גַּם מִבְּחִינַת 'סוֹבֵב כָּל עָלְמִין'. [וְעַל־
16 פִּי־זֶה יוּבָן גַּם שֶׁהָעִנְיָן דַּ־אֲנִי הֲוָיָ, נֶאֱמָן לְשַׁלֵּם
17 שָׂכָר, נֶאֱמַר גַּם בְּרֵישׁ פָּרָשַׁת וָאֵרָא גַּבֵּי הָאָבוֹת,
18 וְלִכְאוֹרָה, כֵּיוָן שֶׁעֲבוֹדָה עַל־מְנָת לְקַבֵּל פְּרָס הִיא
19 מַדְרֵגָה פְּחוּתָה, מַה שַּׁיָּךְ עִנְיָן זֶה לַאֲמִתִּית עִנְיַן
20 הָעִנְיָן הוּא, שֶׁהַכַּוָּנָה הִיא לַאֲמִתִּית עִנְיַן
21 הַשָּׂכָר, שְׂכַר מִצְוָה מִצְוָה, שֶׁהוּא עִנְיַן הַצַּוְתָּא
22 וְחִבּוּר עִם בְּחִינַת 'אֲנִי', בְּחִינַת הָעַצְמוּת]. וַהֲרֵי
23 אֲמִתִּית עִנְיַן הַשָּׂכָר שֶׁיִּתְגַּלֶּה לֶעָתִיד־לָבֹא[21],
24 וּבִפְרָט בָּאֶלֶף הַשְּׁבִיעִי[22], הוּא מִבְּחִינָה שֶׁאִי־
25 אֶפְשָׁר לְהַמְשִׁיךְ עַל־יְדֵי עֲבוֹדָה, אֶלָּא יוּמְשַׁךְ
26 וְיִתְגַּלֶּה מִלְּמַעְלָה בִּבְחִינַת מַתָּנָה.

27 ג) **וְיֵשׁ** לְהוֹסִיף בָּזֶה עַל־פִּי הַמְבֹאָר בְּ'לִקּוּטֵי
28 תּוֹרָה'[23] בְּפֵרוּשׁ "אֲנִי הֲוָיָ", שֶׁ"אֲנִי"
29 דְּהַיְנוּ עַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, הוּא מַמָּשׁ הֲוָיָ, שֶׁהוּא
30 מַה שֶׁנִּמְשָׁךְ לִהְיוֹת 'מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין', וְכוּלָּא
31 עָלְמִין', וְכוּלָּא חַד

---

17) אבות פ"ד מ"ב. 18) פרשתנו מב, ב ואילך. 19) לקו"ת בחוקותי מה, ג. סה"מ תרח"ץ ע' נב. וש"נ. 20) לקו"ת פרשתנו מד, ד. 21) ראה לקו"ת שם מב, א. 22) ראה תניא פל"ו בהגהה. 23) שם מג, א. מד, ד.

ביאור בדרך אפשר

העולמות לבחינת ׳סובב כל עלמין׳, אך לאמיתו של דבר ההמשכה היא מ׳עצמותו׳ ולכן לאחר שהכתוב אומר תחילה ׳את שבתותי תשמורו׳ ואחר כך ׳ואת מקדשי תיראו׳, הסיום הוא ״אני הוי׳״ והכוונה על עצמותו, ובעומק ובפנימיות הדברים הכול אחד כי הוי׳ עצמו, ״ממש הוי׳״ יורד ונמשך לא רק ל׳סובב כל עלמין׳, האור הבלי־גבול שלמעלה מעולמות אלא ב׳ממלא כל עלמין׳ האור המצומצם לפי ערך העולמות ומתלבש בהם בפנימיות (ובלשון המאמר ב׳לקוטי תורה׳: ״... ושבת הוא העליות בבחינת ׳סובב כל עלמין׳, ולכן אמר עם היות דשבתותי תשמרו שהוא עליות בבחינת ׳סובב כל עלמין׳, עם כל זה ׳ומקדשי תיראו אני הוי׳״ פירוש, אני הוא עצמותו יתברך הוא ממש הוי׳ שהוא מה שנמשך להיות ׳ממלא כל עלמין׳ ביו״ד נברא העולם הבא כו׳ וכולא חד״).

וממשיך ומבאר את עניין המשכת ״אני הוי׳״, המשכת עצמותו ית׳ לדרגת לבחינת ׳ממלא כל עלמין׳:

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה בְּחִינַת ׳מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין׳ האור המתלבש בעולמות ובנבראים בהתלבשות פנימית, כאמור לעיל, **הוּא כְּמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ ז״ל[24] מַה הַנְּשָׁמָה מְמַלְּאָה אֶת הַגּוּף, כָּךְ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא מְמַלֵּא אֶת הָעוֹלָם, וְהַיְנוּ,** הדמיון בין התלבשות הנשמה בגוף להתלבשות האלוקות בעולמות הוא **דִּכְשֶׁם שֶׁחַיּוּת הַנְּשָׁמָה הַמְלוּבֶּשֶׁת בַּגּוּף נִמְשֶׁכֶת בְּכָל אֵבְרֵי הַגּוּף,** ויורדת ומתלבשת גם באברים הנחותים ביותר שיש בהם חיות מועטת ומצומצמת, **גַּם בַּעֲקֵב שֶׁבָּרֶגֶל, וְגַם בַּצִּפָּרְנַיִם כוּ׳, כְּמוֹ־כֵן גַּם בְּחִינַת** האלוקות המצומצמת הנקראת **׳מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין׳ נִמְשֶׁכֶת גַּם בְּמָקוֹם שֶׁל הֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר** שאין בו גילוי אלוקות כלל **וּמְנַגֵּד** ואפילו מתנגד לאלוקות **כוּ׳. וְאַף־עַל־פִּי־כֵן,** למרות שאור ה׳ממלא כל עלמין׳ נמשך להאיר במקומות הכי נחותים מבחינה רוחנית, **מַה שֶּׁנִּמְשָׁךְ** למטה **לִהְיוֹת**

ביאור בדרך אפשר

׳מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין׳ הוּא ׳כּוּלָּא חַד׳ הכול אחד, עניין אחד ממש, **עִם ״אֲנִי״ שֶׁהוּא עַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְהַיְנוּ שֶׁדָּבְקָא עַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה** הרוחנית של האדם **בִּמְקוֹם הַהֶעְלֵם וְהַהֶסְתֵּר (מִצַּד בְּחִינַת ׳מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין׳** שהיא הארה מוגבלת ומצומצמת) **׳לוֹקְחִים׳** ומתחברים ומתאחדים עם **בְּחִינַת ״אֲנִי״, עַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ.**

וְעַל־פִּי־זֶה יֵשׁ לְבָאֵר הַטַּעַם שֶׁדְּרוּשׁ זֶה מאמר חסידות **בְּ׳לִקּוּטֵי־תּוֹרָה׳ (וְכֵן** המאמר **דִּבּוּר־הַמַּתְחִיל** הפותח **הַזֶּה שֶׁל כְּבוֹד־קְדוּשַׁת אַדְמוֹ״ר** הרבי הרש״ב **נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן הַנַּ״ל, וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה שְׁאָר הַדְּרוּשִׁים בְּדִבּוּר־הַמַּתְחִיל הַזֶּה) הוּא עַל הַפָּסוּק אֶת שַׁבְּתֹתַי גוֹ׳ שֶׁבְּפָרָשַׁת בְּהַר דַּוְקָא, אַף שֶׁפָּסוּק זֶה נֶאֱמַר כְּבָר לִפְנֵי־זֶה בְּפָרָשַׁת קְדוֹשִׁים[25],** כפי שממשיך ומבאר.

וְהָעִנְיָן בָּזֶה[26], דְּהִנֵּה הַחִלּוּק ההבדל **שֶׁבֵּין שְׁנֵי פְּסוּקִים הַנַּ״ל** הפסוק בפרשת קדושים והפסוק בפרשת בהר **הוּא שֶׁהַפָּסוּק שֶׁבְּפָרָשַׁת קְדוֹשִׁים קָאֵי** עומד, עוסק **בַּעֲבוֹדַת הַצַּדִּיקִים, הַיְנוּ כְּפִי שֶׁבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵם בְּמַעֲמָד וּמַצָּב דְּ״קְדוֹשִׁים תִּהְיוּ״** שהוא שם הפרשה, **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן הַפָּסוּק שֶׁבְּפָרָשַׁת בְּהַר, קָאֵי** מכוון **עַל עֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה שֶׁהִיא** עבודת ה׳ של האדם **בְּמַעֲמָד וּמַצָּב שֶׁל הֶעְלֵם וְהֶסְתֵּר כוּ׳, כְּפֵירוּשׁ רַשׁ״י שֶׁפָּסוּק זֶה קָאֵי** מכוון **עַל הַנִּמְכָּר לְנָכְרִי (״שֶׁלֹּא יֹאמַר הוֹאִיל וְרַבִּי** האדון הנכרי של העבד היהודי **מְחַלֵּל שַׁבָּת, אַף אֲנִי כְּמוֹתוֹ״), שֶׁזֶּהוּ כְּלָלוּת הַמַּעֲמָד וּמַצָּב דִּזְמַן הַגָּלוּת, שֶׁהוּא בִּבְחִינַת ״לַעֲבָדִים וְלִשְׁפָחוֹת נִמְכַּרְנוּ״[27]. וְזֶהוּ**

---

24) ויק״ר פ״ד, ח. מדרש תהלים קג, א. וראה ברכות י, א. 25) יט, ל. 26) ראה גם בשיחה שלפני המאמר (תורת מנחם - התוועדויות חמ״ג ע׳ 313). 27) לשון הכתוב - אסתר ז, ד.

ביאור בדרך אפשר

הנ"ל, שֶׁבָּהֶם נִתְבָּאֵר מַעֲלַת הַגְּלוּי דִּלְעָתִיד־לָבֹא התגלות האלוקית בימות המשיח **שֶׁיּוּמְשַׁךְ מִלְּמַעְלָה** למטה **בִּבְחִינַת מַתָּנָה** ולא על ידי עבודת האדם, **נֶאֱמְרוּ עַל הַפָּסוּק שֶׁבְּפָרָשַׁת בְּהַר דַּוְקָא, כִּי כְּדֵי לָבֹא** להגיע ולזכות **לַגְּלוּיִים** האלוקיים **הַיּוֹתֵר נַעֲלִים דִּלְעָתִיד־לָבֹא, הֲרֵי זֶה (לֹא עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הַצַּדִּיקִים, אֶלָּא) דַּוְקָא עַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה שֶׁמִּתּוֹךְ הַהֶעְלֵם וְהַהֶסְתֵּר. וְעַל־דֶּרֶךְ שֶׁכְּלָלוּת עִנְיַן הַגְּאוּלָה הָעֲתִידָה קָשׁוּר עִם עֲבוֹדַת הַתְּשׁוּבָה דַּוְקָא, כְּמַאֲמַר[28] מָשִׁיחַ אָתָא לְאַתְבָא צַדִּיקַיָא בִּתְיוּבְתָּא, שֶׁבְּעִנְיָן זֶה מוּדְגָּשׁ לֹא רַק שֶׁיִּהְיוּ שְׁתֵּי הַמַּעֲלוֹת דְּצַדִּיקִים וּבַעֲלֵי־תְּשׁוּבָה (שֶׁהֲרֵי יֵשׁ מַעֲלָה בַּעֲבוֹדַת הַצַּדִּיקִים גַּם לְגַבֵּי תְּשׁוּבָה שְׁלֵמָה), דְּאִם כֵּן, הַוָּה־לֵיהּ־לְמֵימַר שֶׁמָּשִׁיחַ יִפְעַל שֶׁגַּם בַּעֲלֵי־תְּשׁוּבָה יִהְיוּ צַדִּיקִים, אֶלָּא הַהַדְגָּשָׁה בָּזֶה הִיא עַל מַעֲלַת הַתְּשׁוּבָה דַּוְקָא, וְכנַ"ל שֶׁדַּוְקָא עַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה בִּמְקוֹם הַהֶעְלֵם וְהַהֶסְתֵּר 'לוֹקְחִים' בְּחִינַת "אֲנִי", עַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ.**

ד) **וְיֵשׁ לְקַשֵּׁר זֶה עִם 'פֶּסַח שֵׁנִי' וְלַ"ג בָּעוֹמֶר שֶׁקִּבְּיעוּתָם (בְּשָׁנָה זוֹ) בַּשָּׁבוּעַ דְּפָרָשַׁת בְּהַר, וְהָעֲלָיָה שֶׁלָּהֶם ("וַיְכֻלּוּ"[29]) הִיא בְּיוֹם הַשַּׁבָּת פָּרָשַׁת בְּהַר, כֵּיוָן שֶׁשְּׁנֵיהֶם ('פֶּסַח שֵׁנִי' וְלַ"ג בָּעוֹמֶר) שַׁיָּכִים לְעִנְיַן הַתְּשׁוּבָה. דְּהִנֵּה, 'פֶּסַח שֵׁנִי' בָּא בִּגְלַל הָ"אֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָיוּ טְמֵאִים לְנֶפֶשׁ אָדָם"[30], וַהֲרֵי כְּלָלוּת הָעִנְיָן דְּטוּמְאַת מֵת בָּא מִצַּד חֵטְא עֵץ־הַדַּעַת[31], וּ'פֶּסַח שֵׁנִי' שֶׁהוּא הַתִּקּוּן עַל זֶה, הוּא עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה. וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה לַ"ג בָּעוֹמֶר, יוֹם הַהִילּוּלָא דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחָאִי[32], דְּהִנֵּה יָדוּעַ[33] שֶׁעִנְיָנוֹ שֶׁל רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחָאִי הוּא הַחִבּוּר שֶׁל פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה עִם גַּלְיָא דְּתוֹרָה, וַהֲרֵי גִּלּוּי פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה בָּא עַל־יְדֵי עִנְיַן שֶׁל שְׁבִירָה (צוּבְּרַאכְנְקַיְט) שבירת הלב, תחושת שפלות), כַּיָּדוּעַ פִּתְגַּם כְּבוֹד־קְדוֹשַׁת אַדְמוֹ"ר (מְהוֹרָ"שׁ בּ) נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן[34] לגבי התוספת הגדולה בהתגלות מעיינות תורת החסידות על ידי אדמו"ר הזקן דווקא לאחר גאולתו מאסרו בְּעִנְיַן הַזִּית הַזֶּה כְּשֶׁכּוֹתְשִׁין אוֹתוֹ מוֹצִיא**

ביאור בדרך אפשר

מלשון סיום ושלימות) **הִיא בְּיוֹם הַשַּׁבָּת פָּרָשַׁת בְּהַר, כֵּיוָן שֶׁשְּׁנֵיהֶם ('פֶּסַח שֵׁנִי' וְלַ"ג בָּעוֹמֶר) שַׁיָּכִים לְעִנְיַן הַתְּשׁוּבָה** שעל ידה נפעל החיבור של עבודת האדם למטה עם הקב"ה עצמו, כמבואר לעיל, כפי שממשיך ומפרט.

דְּהִנֵּה, 'פֶּסַח שֵׁנִי' בָּא בִּגְלַל הָ"אֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָיוּ טְמֵאִים לְנֶפֶשׁ אָדָם"[30] ולא יכלו להקריב את קרבן הפסח במועדו ובקשו תיקון ותשובה על כך, **וַהֲרֵי כְּלָלוּת הָעִנְיָן דְּטוּמְאַת מֵת** שמשום כך לא יכלו אותם אנשים להקריב את הפסח במועדו **בָּא מִצַּד חֵטְא עֵץ־הַדַּעַת**[31] שבגללו נגזרה מיתה בעולם, **וּ'פֶּסַח שֵׁנִי' שֶׁהוּא הַתִּקּוּן עַל זֶה** לדבר שנגרם מהטומאה, **הוּא עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה. וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה לַ"ג בָּעוֹמֶר, יוֹם הַהִילּוּלָא** יום הסתלקותו וציוה לשמוח בו **דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחָאִי**[32], גם הוא קשור בעניין התשובה, **דְּהִנֵּה יָדוּעַ**[33] בתורת החסידות **שֶׁעִנְיָנוֹ שֶׁל רַבִּי שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחָאִי הוּא הַחִבּוּר שֶׁל פְּנִימִיּוּת** החלק הנסתר של **הַתּוֹרָה עִם גַּלְיָא** החלק הגלוי **דְּתוֹרָה, וַהֲרֵי גִּלּוּי פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה בָּא עַל־יְדֵי עִנְיַן שֶׁל שְׁבִירָה (צוּבְּרַאכְנְקַיְט** שבירת הלב, תחושת שפלות), **כַּיָּדוּעַ פִּתְגַּם כְּבוֹד־קְדוֹשַׁת אַדְמוֹ"ר (מְהוֹרָ"שׁ בּ) נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן**[34] לגבי התוספת הגדולה בהתגלות מעיינות תורת החסידות על ידי אדמו"ר הזקן דווקא לאחר גאולתו מאסרו **בְּעִנְיַן הַזִּית הַזֶּה כְּשֶׁכּוֹתְשִׁין אוֹתוֹ מוֹצִיא**

---

28) ראה לקו"ת שמע"צ צב, ב. שה"ש נ, סע"ב. וראה זח"ג קנג, ב. 29) בראשית ב, א. וראה לקו"ת פרשתנו מב, ג. 30) בהעלותך ט, ו ואילך. 31) ראה במדב"ר פכ"ג, יג. 32) ראה זח"ג רצו, ב. פרי עץ חיים שער ספירת העומר פ"ז. 33) המשך חייב אדם לברך תרל"ח פכ"ה (סה"מ תרל"ח ע' קנב). 34) ספר השיחות תורת שלום ע' 26.

ביאור בדרך אפשר

שַׁמְנוּ[35], **וּכְתִישַׁת הַזַּיִת** במובן הרוחני **הוּא עִנְיַן "לֵב נִשְׁבָּר" פָּרָשַׁת בְּהַעֲלֹתְךָ**, המבארים את עניין הדלקת המנורה בבית המקדש **וּבִדְרוּשֵׁי חֲנוּכָּה**[36] המבארים את נס פך השמן), **שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה** עילוי ויתרון בעבודת ה׳ מתוך תחושה של שברון לב ושפלות. **וְזֶהוּ הַקֶּשֶׁר דְּ׳פֶסַח שֵׁנִי׳ וְלַ"ג בָּעוֹמֶר לְפָרָשַׁת בְּהַר** (כמובא פעמים רבות בדברי הרבי שגם החגים והמועדים שקביעותם היא לפי ימי החודש קשורים לפרשת השבוע בהם חל החג והמועד), **שֶׁעַל־יְדֵי הַתְּשׁוּבָה דְּ׳פֶסַח שֵׁנִי׳ וְלַ"ג בָּעוֹמֶר, בָּאִים לַאֲמִתִּית הַשָּׂכָר** על קיום המצוות, **"אֲנִי הֲוָיָ׳, נֶאֱמָן לְשַׁלֵּם שָׂכָר"**, **שֶׁהוּא עִנְיַן הַחִבּוּר** של האדם העוסק בתורה ומצוות **עִם בְּחִינַת "אֲנִי"**, ׳עצמותו׳ של הקדוש־ברוך־הוא **שֶׁזֶּהוּ** בחינה נעלית זו באלוקות **מַה שֶׁיּוּמְשַׁךְ וְיִתְגַּלֶּה לֶעָתִיד־לָבֹא בִּבְחִינַת מַתָּנָה, בְּחִינָה הַשְּׁלִישִׁית דְּשַׁבָּת (אֶת שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ)**, כמבואר לעיל, **שֶׁזֶּהוּ גַּם הָעִנְיָן דְּ"מִקְדָּשִׁי תִּירָאוּ"**, **דְּקָאֵי עַל הַתּוֹרָה, כַּנַּ"ל.**

וְכמבואר במאמר זה ב׳לקוטי תורה׳:

אוֹתוֹ מוֹצִיא שַׁמְנוּ[35], **וּכְתִישַׁת הַזַּיִת הוּא עִנְיַן "לֵב נִשְׁבָּר"** (כַּמְבֹאָר בִּדְרוּשֵׁי פָּרָשַׁת בְּהַעֲלֹתְךָ, וּבִדְרוּשֵׁי חֲנוּכָּה[36]), שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן הַתְּשׁוּבָה. וְזֶהוּ הַקֶּשֶׁר דְּ׳פֶסַח שֵׁנִי׳ וְלַ"ג בָּעוֹמֶר לְפָרָשַׁת בְּהַר, שֶׁעַל־יְדֵי הַתְּשׁוּבָה דְּ׳פֶסַח שֵׁנִי׳ וְלַ"ג בָּעוֹמֶר, בָּאִים לַאֲמִתִּית הַשָּׂכָר, "אֲנִי הֲוָיָ׳, נֶאֱמָן לְשַׁלֵּם שָׂכָר", שֶׁהוּא עִנְיַן הַחִבּוּר עִם בְּחִינַת "אֲנִי", שֶׁזֶּהוּ מַה שֶׁיּוּמְשַׁךְ וְיִתְגַּלֶּה לֶעָתִיד־לָבֹא בִּבְחִינַת מַתָּנָה, בְּחִינָה הַשְּׁלִישִׁית דְּשַׁבָּת (אֶת שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ), שֶׁזֶּהוּ גַּם הָעִנְיָן דְּ"מִקְדָּשִׁי תִּירָאוּ", דְּקָאֵי עַל הַתּוֹרָה, כַּנַּ"ל. וְיֵשׁ לְהוֹסִיף בַּקֶּשֶׁר וְהַשַּׁיָּכוּת לְלַ"ג בָּעוֹמֶר, עַל־פִּי הַמְבֹאָר בִּדְרוּשֵׁי חֲסִידוּת[37] בְּעִנְיַן לַ"ג בָּעוֹמֶר, שֶׁלְּהִיוֹתוֹ בִּסְפִירַת הוֹד־שֶׁבְּהוֹד, הֲרֵי הוּא סוֹף וְתַשְׁלוּם הַסְּפִירוֹת בְּעִקַּר הַמִּדּוֹת (שֶׁהֲרֵי עִקַּר הַמִּדּוֹת הֵן עַד סְפִירַת הַהוֹד), וְנִמְצָא, שֶׁבְּלַ"ג בָּעוֹמֶר כְּבָר נִשְׁלְמָה עִקַּר הָעֲבוֹדָה דְּסְפִירַת הָעוֹמֶר, וּמַתְחִילָה הַהֲכָנָה לְמַתַּן תּוֹרָה. וַהֲרֵי עִנְיַן הַתּוֹרָה קָשׁוּר עִם בְּחִינַת הַמַּתָּנָה, שֶׁעִקָּרָהּ וּשְׁלֵמוּתָהּ תִּתְגַּלֶּה בַּגְּאוּלָה הָעֲתִידָה, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל.

ביאור בדרך אפשר

אין לו להקדוש־ברוך־הוא בעולמו אלא ד׳ אמות של הלכה...״. **וְיֵשׁ לְהוֹסִיף בַּקֶּשֶׁר וְהַשַּׁיָּכוּת לְלַ"ג בָּעוֹמֶר, עַל־פִּי הַמְבֹאָר בִּדְרוּשֵׁי** מאמרי **חֲסִידוּת**[37] **בְּעִנְיַן לַ"ג בָּעוֹמֶר, שֶׁלְּהִיוֹתוֹ בִּסְפִירַת הוֹד־שֶׁבְּהוֹד**, כמבואר בקבלה וחסידות, בארבעים ותשעה ימי ספירת העומר מתקנים את כל הפרטים של שבע המידות (חסד, גבורה, תפארת, נצח, הוד יסוד, מלכות) כפי שכל אחת כלולה משבע, מ״חסד שבחסד״ ביום הראשון של ספירת העומר עד ״מלכות שבמלכות״ ביום האחרון, ואף ששלמות הענין הוא אחרי כל מ״ט הימים, בל״ג בעומר שבו מתקנים את המידה ״הוד שבהוד״ נשלם עיקר העניין כי ״הוד שבהוד״ **הֲרֵי הוּא סוֹף וְתַשְׁלוּם הַסְּפִירוֹת בְּעִקַּר הַמִּדּוֹת (שֶׁהֲרֵי עִקַּר הַמִּדּוֹת הֵן עַד סְפִירַת הַהוֹד** והמידות ״יסוד״ ו״מלכות״ הם בעיקר השפעה לזולת אך לא המידות עצמן), **וְנִמְצָא, שֶׁבְּלַ"ג בָּעוֹמֶר כְּבָר נִשְׁלְמָה עִקַּר הָעֲבוֹדָה דְּסְפִירַת הָעוֹמֶר, וּמַתְחִילָה הַהֲכָנָה לְמַתַּן תּוֹרָה. וַהֲרֵי עִנְיַן הַתּוֹרָה קָשׁוּר עִם בְּחִינַת הַמַּתָּנָה, שֶׁעִקָּרָהּ וּשְׁלֵמוּתָהּ** של ההמשכה של בחינת ״מתנה״ שלמעלה מהמשכה שיכולה להיות כתוצאה מעבודת האדם **תִּתְגַּלֶּה בַּגְּאוּלָה הָעֲתִידָה, כַּנִּזְכָּר לְעֵיל.**

---

35) ראה מנחות נג, סע״ב. שמו״ר ר״פ תצוה. 36) ראה לקו״ת בהעלותך לה, ב. וראה גם שערי אורה לה, ב. לט, א. 37) סידור שער הל״ג בעומר דש, א.

המשך ביאור למס׳ יבמות ליום רביעי עמ׳ ב

כשטוענת טענה כזו ודאי כופים אותו לגרשה ולשלם כתובתה.

מביאה הגמרא מעשה דומה: **הַהִיא** דַּאֲתַאי לְקַמֵּיהּ דְּרַב נַחְמָן ותבעה שבעלה יגרשה ויתן כתובתה כיון שאין לה בנים, **אָמַר לָהּ, לֹא** מִיפַּקְדַּתְּ בפריה ורביה, ואינך יכולה לתבוע גירושין וכתובה. **אָמְרָה לֵיהּ, לֹא בָּעֵיָא הַדּ אִתְּתָא** – וכי אשה זו שלפניך אינה צריכה חוּטְרָא לִידָהּ – עץ להשען עליו וּמְרָה [–את חפירה] לְקִבּוּרָהּ, כלומר צריכה אני בן שישמשני בזקנותי ויקברני כשאמות, ולכן אני תובעת שיגרשני. **אָמַר** רב נחמן, **כִּי הָא** וַדַּאי כָּפִינַן את הבעל לגרש וליתן כתובה.

הגמרא מביאה מעשה נוסף בענין זה: יְהוּדָה וְחִזְקִיָּה בניו של רבי חייא תְּאוֹמִים הָיוּ, אך לא נגמרה יצירתם כאחד, שאֶחָד מהם נִגְמְרָה צוּרָתוֹ [–יצירתו] לְסוֹף תִּשְׁעָה חדשי עיבור, וְאֶחָד נִגְמְרָה צוּרָתוֹ לְתְחִלַּת שִׁבְעָה חדשי עיבור, ומשום כך אימם יְהוּדִית דְּבִיתְהוּ [–אשתו] דְּרַבִּי חִיָּא הֲוָה לָהּ צַעַר לֵידָה. שַׁנַּאי מָנָא – שינתה בגדיה כדי שבעלה לא יכירנה, וְאָתְיָא לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי חִיָּא, וְאָמְרָה, אִתְּתָא מִפַּקְדָא אַפְּרִיָה וּרְבִיָה – האם אשה מצווה על פריה ורביה. **אָמַר לָהּ, לֹא.** כששמעה זאת אֲזְלָא אִשְׁתָּיָא סַמָּא דְּעַקְרָתָא – הלכה ושתתה סם הגורם לעקרות, כדי שלא תתעבר ושוב לא יקרה לה כך. לְסוֹף אִינְגְּלֵאי מִילְּתָא – התגלה הדבר לרבי חייא, וְאָמַר לָהּ בצער, אִיכּוּ יָלְדַת לִי חָדָא כַּרְסָא אַחֲרִיתָא – מי יתן שלא הייתי שותה סם זה, והייתי יולדת לי שני בנים תאומים נוספים בכרס אחד. ואכן לא אירע כך רק פעם אחת אלא פעמיים, דְּאָמַר מַר, יְהוּדָה וְחִזְקִיָּה בני רבי חייא היו אַחֵי [–תאומים], וּפַזִּי וְטָבוּי בנותיו

בס"ד. שיחת* יום א', י"ד אייר, פסח שני, ה'תשכ"ה.

- בכינוס העשירי דנשי ובנות חב"ד תחיינה -

א. התכנסות של בני־ישראל, כמו כל דבר שמתרחש וקורה עם בני־ישראל, הרי זה בודאי בהשגחה פרטית[1] - שיש בה משמעות, ויש בזה לימוד: מדוע נפגשים במקום זה ובזמן זה.

ב. עומדים אנו בפסח־שני. אודות יום זה ישנו סיפור שלם בתורה[2] - ומזמן הסיפור והלאה, בכל שנה בי"ד אייר, נזכרים במאורע זה, כפי שמסופר בתורה על־ידי משה רבינו. התורה היא נצחית[3], וניתנה על מנת לקרותה וללומדה מידי שנה - בכל תקופותיה, ובכל מקום שבו יהודי נמצא. מזה מובן, שסיפור זה שניתן בתורה מכיל הוראה ולימוד[4] המתאים לבני־ישראל, אנשים ונשים, הנמצאים במקום זה בזמן זה.

מובן מעצמו, שכיון שהמאורע הנ"ל מסופר בתורה - הרי בודאי כך אירע בדיוק ככל הפרטים המתוארים בתורה. אבל התורה אינה ספר מעשיות! כשהתורה מספרת סיפור - יש בו משמעות ולימוד עמוקים לכל יהודי. ולכן, ככל שלומדים יותר תורה - משיגים בעומק יותר ומפיקים יותר לימודים והוראות - הן לעצמו, הן ביחס להנהגה עם הזולת, וכמו כן - כיצד לנהוג עם הסביבה שבה נמצאים.

כל זה כלול ונובע מסיפור קצר בתורה. אך להיותה תורת ה', מהקדוש־ברוך־הוא, אין פלא שסיפור קצר ביותר, שנמסר בפסוקים אחדים בלבד, יכול להכיל עשרות ומאות ואלפי הוראות; וככל שכבר למדו ועוד ילמדו מזה - ישאר עדיין מה ללמוד וללמוד עד סוף כל הדורות.

כן הוא גם בנוגע לסיפור דפסח־שני. בנוסף לכל ההוראות מהסיפור שנתבארו בעבר וגם לאחרונה - הנה התעמקות ראויה בסיפור, תגלה הוראות חדשות בהתאם לזמננו זה ולמקומנו זה. הוראות אלו ניתן למצוא על־ידי שיתבוננו היטב במאורע, כפי שאירע בשעתו.

ג. מה הביא לפסח־שני? כאשר בני ישראל יצאו ממצרים והיו צריכים לחגוג פסח במדבר, היה אחד התנאים, שהקרבת קרבן־פסח ועריכת הסדר לכל פרטיו יכולה להיות רק על־ידי מי שאינו טמא, איש טהור[5].

ואז, בפסח הראשון במדבר, באו למשה רבינו כמה יהודים ושאלו: "אנחנו טמאים לנפש אדם"[6] - היות שלא היו יכולים להיטהר לזמן המיועד, כפי שנדרש על־פי דין, "למה נגרע לבלתי הקריב את קרבן ה'"[6] - מדוע תגרע מאיתנו האפשרות להקריב את הקרבן שהקדוש־ברוך־הוא רוצה שבני ישראל יקריבו "במועדו בתוך בני ישראל"?

טענה זו הביאה לכך, שמשה הבטיחם לשאול את הקדוש־ברוך־הוא מה להשיב להם, והקדוש־ברוך־הוא אמר, שמכאן ולהבא - אלו שיהיו בלתי־טהורים, ולא יוכלו להקריב קרבן פסח במועדו, נקבע עבורם זמן הקרבת קרבן פסח חודש אחרי פסח - י"ד אייר - וזהו היום של פסח־שני.

ומאז, כמדובר לעיל, חוגגים פסח־שני בכל שנה בי"ד אייר - עד שאפילו בזמננו, לאחרי שבית־המקדש נחרב ואי אפשר להקריב קרבן, מציינים זאת בכך שאין אומרים תחנון ביום זה[7], ובכך שיום זה הוא חגיגי יותר ("מער יום־טוב'דיק") משאר ימות השנה.

עד כאן תוכן הסיפור בקיצור.

---

*) הוגהה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א (באידית). במהדורא זו ניתוספו עוד איזה ציוני מ"מ ע"י המו"ל.

1) ראה בארוכה כתר שם טוב (הוצאת תשנ"ט) בהוספות סקע"ט ואילך. וש"נ.

2) בהעלותך ט, ו ואילך.

3) ראה תניא רפי"ז. ובכ"מ.

4) ראה רד"ק לתהלים יט, ח. זח"ג נג, ב.

5) פסחים רפ"ט. רמב"ם הל' ק"פ פ"א ה"ב. רפ"ה.

6) בהעלותך שם, ז.

7) סידור אדה"ז (לפני למנצח גו' יענך). השלמה לשו"ע אדה"ז או"ח סקל"א ס"ט.

ד. מהו ה״מוסר״ שלמדים אנו מזה?

כאשר מתבוננים בטענה של אותם יהודים, אינו מובן:

התחלת טענתם היתה שאינם טהורים, ובתור המשך וסיום לזה, הביעו את דרישתם לאפשר להם להקריב קרבן פסח - בה בשעה שסדר הטענה היה צריך להיות להיפך: לכל לראש היו צריכים להדגיש את העובדה שחייבים להקריב קרבן פסח - ולכן יש למצוא להם עצה לדבר, למרות היותם טמאים לנפש אדם.

ה. אלא יש בזה משמעות עמוקה והוראה עמוקה:

קרבן פסח נבדל מכל שאר הקרבנות, שיש בו מה שאין בכל יתר הקרבנות. ישנם שלשה סוגי קרבנות[8]: א) קרבנות יחיד - שאדם יחיד מקריב כאשר הוא מחויב או מנדב קרבן. ב) קרבנות ציבור - שמקריבים עבור כל הציבור, עבור כל ישראל יחד; אך קרבנות אלו קרבים בבית־המקדש רק על־ידי ״נציגים״, שלוחי הציבור, שעושים זאת בשם כל ישראל[9]. ג) וזהו רק קרבן פסח - שהקדוש־ברוך־הוא צוה, שכל יהודי חייב להקריב את הפסח באותו זמן ובאותו מקום עם כל בני ישראל, ״בתוך בני ישראל״.

כלומר, בקרבן פסח ישנם שני הענינים גם יחד[10]: זהו קרבן יחיד, כל יהודי מקריב את הפסח בפני עצמו, ובה בשעה הוא גם קרבן ציבור, שכל ישראל מקריבים קרבן זה באותו זמן.

וזו היתה הטענה של היהודים הנ״ל למשה רבינו[11]: ״אנחנו טמאים לנפש אדם״ - הקדוש־ברוך־הוא קבע את סדר העולם באופן כזה, שאצל עם בן מיליוני אנשים לא יתכן שמזמן לזמן לא ימות מישהו רחמנא־ליצלן, בהגיעו עד לגיל מאה ועשרים שנה, ככל שהקדוש־ברוך־הוא הועיד לו. בפרט כשמדובר אודות עם גדול, שנתברך על־ידי הקדוש־ברוך־הוא ש״לא יספר מרוב״[12] - ומידי יום ביומו נולדים ילדי ישראל חדשים - הרי גם בלתי אפשרי שלא יהיה מקרה מות של יהודי רחמנא־ליצלן, בימי ההכנה לפסח; ולכן - היתה הטענה - מוכרחים להיות כאלו שביום זה יצטרכו לעשות אותו כמשפטו, ולהיות ״טמאים לנפש אדם״ - שניהם על פי תורה.

ונמצא, שהקדוש־ברוך־הוא עשה כאן תרתי דסתרי: הקדוש־ברוך־הוא צוה, שבי״ד ניסן חייב כל יהודי להקריב קרבן פסח בעצמו, לא על־ידי שליח, ולצורך זה חייב להיות טהור באותו יום; ובה בשעה העמיד הקדוש־ברוך־הוא את סדר העולם באופן כזה, שבכל י״ד ניסן בהכרח שימצאו על־כל־פנים כמה מישראל שיהיו מחוייבים על־פי תורה לעשות דברים שיטלו מהם את האפשרות להיות טהורים בעת זו.

וזו היתה טענתם: ״אנחנו טמאים לנפש אדם״ - ענין שהקדוש־ברוך־הוא קבע את סדר העולם באופן כזה, שבזמן זה מוכרחים להיות יהודים כאלו (טמאים לנפש אדם) - ואם כן למה נגרע, מהי אשמתנו, שלכן לא נוכל להקריב את קרבן ה׳, להקריב את הקרבן (פסח) שהקדוש־ברוך־הוא ציוונו?

הקדוש־ברוך־הוא הכיר בצדקת טענתם. והשיב להם, שאי אפשר לקחת מהם את מצות קרבן פסח. ועל־ידי־זה שהם הציגו את השאלה - מיתוספת עוד מצוה ויום־טוב אצל בני־ישראל - פסח־שני.

ו. מזה מתקבלת הוראה עמוקה לכל אחד ואחת מאיתנו. רבים שואלים: מחד גיסא דורש הקדוש־ברוך־הוא שבני ישראל יהיו עם קדוש, שיוכלו להכיר עליהם, שהם מובדלים ונוהגים אחרת מכל אומות העולם: הם שומרים שבת, אוכלים כשר ומקיימים כל המצוות שעליהם נצטוו; ולאידך גיסא - העמידם הקדוש־ברוך־הוא במצב כזה, שהם מוכרחים להקדיש שעות רבות לענינים שלוקחים מהגברים את האפשרות ללמוד תורה בשעות אלו, ולוקחים מהאמהות את האפשרות להתמסר באותה שעה לחינוך הראוי של הילדים שבהם בירכם הקדוש־ברוך־הוא, ולוקחים מהנשים שאינן נשואות את האפשרות לנצל את השעות להתכונן כדבעי לכך שלאחרי־זה יעמידו בית אמיתי בישראל, בית בנוי על יסודות התורה ומצוות.

---

8) ראה הקדמת הרמב״ם לפיה״מ סדר קדשים.
9) תענית רפ״ד. רמב״ם הל׳ כלי המקדש רפ״ה.
10) ראה בארוכה לקו״ש חי״ח ע׳ 104 ואילך. וש״נ.
11) ראה גם לקו״ש חל״ג ע׳ 58. וש״נ.
12) וישלח לב, יג.

- הקדוש־ברוך־הוא תובע מיהודי, שבהיותו בעולם שברא ה׳, יתנהג תמיד לפי התורה שלמעלה מהעולם.

וזוהי ההוראה מהמענה של הקדוש־ברוך־הוא: אפילו אם נדמה, שלהיות בעולם ולקיים מצוות, הרי זה דבר הכרוך בקשיים גדולים ביותר; ובפרט כשמדובר אודות מצוה שמזדמנת אחת לשנה, וכאשר לא היו יכולים לקיים מצוה זו באותו יום בגלל מניעות ועיכובים של העולם, אזי נדמה שכבר אבוד - עליכם לדעת, שבאם יהודי רק רוצה באמת לקיים תורה ומצוות, ותובע למה נגרע - ימציא לו הקדוש־ברוך־הוא את האפשרות, שיוכל לקיים כל המצוות, ככל ישראל, ללא גרעון.

ואפילו אם בשביל זה יצטרכו לפעול דבר חידוש (פסח שני), שלא היה עד אז, יעשה זאת הקדוש־ברוך־הוא בשביל אותם יהודים אחדים שנמצאים במצב כזה שבאופן אחר אינם יכולים לקיים את המצוה.

וזוהי גם ההוראה לזמננו, כאמור לעיל: כאשר נדמה לפעמים, שלפי כל החשבונות, אי אפשר בשום אופן להתמסר לחינוך הראוי של הילדים, או להתכונן כדבעי לחיי־משפחה יהודיים, או ללמוד תורה במידה ובאופן הדרוש, כי כל זה הוא בסתירה לקיום בעולם - אין זה אלא הדמיון („איינרעדעניש") של היצר־הרע, וצריך רק לעורר בעצמו את ההחלטה העמוקה והאיתנה: לא יתכן, שאני - כל יחיד, איש ואשה, זקן וצעיר - לא אהיה חס־ושלום בתוך בני ישראל בקיימם ציווי ה׳; ואז יראו שהקדוש־ברוך־הוא נותן להם אפשרות מיוחדת לכך.

ז. בפרטי הסיפור של פסח שני, מרומז עוד לימוד עמוק:

ישנם השואלים: הרי הקדוש־ברוך־הוא ידע מלכתחילה, שיהיו כאלו שלא יוכלו להקריב קרבן פסח בי״ד ניסן, מדוע איפוא הוצרך להמתין עד שאותם יהודים יבואו וישאלו את משה רבינו את השאלה, ומשה רבינו יצטרך להשיב להם, שאינו יודע דין זה, והולך לשאול את הקדוש־ברוך־הוא, ורק אז ציוה הקדוש־ברוך־הוא בתשובתו אודות פסח שני - ביחד עם הציווי אודות מצות הפסח עבור הכלל, היה יכול הקדוש־ברוך־הוא להורות באותו זמן את המוצא לאלו שיהיו בלתי־טהורים בי״ד ניסן; הם יוכלו להקריב קרבן פסח בי״ד אייר?

והמענה לזה הוא גם המענה לשאלה נוספת, שרבים שואלים[13]: כיון שהקדוש־ברוך־הוא רוצה שיקיימו תורה ומצוות, מדוע לפעמים כרוך הדבר בקשיים גדולים, עד שיש אפשרות ליצר־הרע להקשות: כיצד יש ביכולתך להיות יהודי דתי, כאשר הקדוש־ברוך־הוא ברא אותך בעולם שמקשה עליך את החיים כיהודי - ורק אז מוצא היהודי, על־ידי המסירת נפש שלו, את המענה לקושיא, שאכן יש ביכלתו למלא את רצון ה׳?

ועל זה יש מענה בסיפור דפסח שני:

כל זמן שליהודי לא הפריעה העובדה שאינו יכול להקריב קרבן פסח בתוך בני ישראל, אכן לא היתה עבורו אפשרות לעשות זאת. דוקא אז, כשהתעורר בו ה״יהודי״ שבו, והוא רץ למשה רבינו בזעקה: היתכן שיהיה נבדל מכל ישראל בהקרבתם קרבן! - זה גופא פעל מענה חדש מן השמים, ופתח עבורו אפשרות חדשה, שיוכל להתגבר על קשיי העולם; שיתברך בכל עניני העולם, וביחד עם זה יוכל למלא רצון ה׳.

וזהו גם המענה בנוגע לקשיים ונסיונות על תורה ומצוות בכלל:

הקדוש־ברוך־הוא רצה שיהדות, תורה ומצוות, יהיו יקרים אצל יהודי, ועל ידם גופא לבחון עד כמה תורה ומצוות יקרים אצלו.

ובכן: כאשר לבו של היהודי מתכווץ, וכשאינו רואה אפשרות לקיום תורה ומצוות בטבע העולם במקום המצאו, פורץ בזעקה, שהוא מוכרח לקיים מה שכתוב ב׳שולחן־ערוך׳ - אזי משנה הקדוש־ברוך־

13) ראה לעיל ע׳ 204. וש״נ.

הוא את העולם, ומסדר את כל התנאים סביבו, בכדי שיוכל להיות ככל ישראל, כפי שבני ישראל היו בכל הדורות החל ממשה רבינו, ולהקריב קרבן יחד עם כל בני ישראל.

וכשם שעל־ידי קרבן זה הוציאו אותו אז משעבוד ארץ־מצרים, כך גם בכל דור, מוציאה מסירות־נפש זו את כל אחד ואחת מישראל משעבוד וממצבים שונים המזדמנים בחיים.

* * *

ח. דוגמת הסיפור דפסח שני - מצינו במקום נוסף בתורה[14]:

לאחרי יציאת־מצרים, כאשר בני ישראל הוצרכו ללכת מהמדבר לארץ־ישראל, באו בנות צלפחד ושאלו דין אצל משה רבינו, האם ביכלתן לקבל את נחלת אביהן, בהביען בכך את טענתן: גם הן רוצות נחלה בארץ, חלק בארץ־ישראל, בכדי לכונן שם חיים ולנהוג כפי שצריך לנהוג בארץ־ישראל.

ושוב היה אותו דבר, שמשה הגיש את משפטן לפני ה׳ - והקדוש־ברוך־הוא ענה לו: ״כן בנות צלפחד דוברות״, שהן צודקות בטענתן, ויש לתת להן חלק בארץ־ישראל.

וכפי שחכמינו מסבירים[15], הראה הדבר, שהנשים שבאותו הדור רצו יותר מהגברים למלא את רצון ה׳ לכבוש את ארץ־ישראל, ולהראות שם כיצד ניתן לחיות בארץ שמתנהלת בדרך הטבע, חורשים וזורעים וכו׳, ואף־על־פי־כן תהיה זו ארץ קדושה, ״אשר גו׳ עיני ה׳ אלקיך בה״, שניכר שם אלקות, ״מראשית השנה ועד אחרית שנה״[16].

גם שם אירע באותו אופן: כל זמן שבנות צלפחד לא שאלו זאת, לא נתן הקדוש־ברוך־הוא את הדין בנוגע ירושת הבנות. כאשר ראו שנשי ישראל מביעות את דרישתן ותובעות מהקדוש־ברוך־הוא לקבל חלק במילוי רצון ה׳; לבנות חיים יהודיים, למרות שהם יהיו חיים הכרוכים בחרישה וזריעה ויגיעה - אז כתב הקדוש־ברוך־הוא עבורם פרשה מיוחדת בתורה, אודות דיני ירושה בשייכות לנשים.

* * *

ט. יעזור ה׳ יתברך, שכינוס זה, החותם את העשור הראשון[17] לעבודת נשי ובנות חב״ד, יהיה התחלה טובה לעשור הבא; שבכל אחת מכן, ועל ידכן בכל אשה בישראל, יכירו מיד - כפי שהיה בבנות צלפחד - שהן דורשות מהקדוש־ברוך־הוא את ברכתו והצלחתו להנהיג בעולם חיים יהודיים, למרות הצורך להיות קשורים עם כל הנהגות העולם, חרישה וזריעה וניהול הבית - שלא זו בלבד שזה לא יפריע לעשות מהעולם עולם קדוש, אלא על־ידי־זה יתוסף בהם יותר כח, להט, חיות ואור, ולקיים רצון ה׳ מתוך בריאות ושמחה, לאורך ימים ושנים טובות.

וכמדובר לעיל, שמקיומו של הכינוס בפסח שני, ישנו הלימוד מיום־טוב זה, שלמרות שנמצאים בעולם, אם רק מקוים להקדוש־ברוך־הוא ומבקשים מהקדוש־ברוך־הוא, אזי הוא מראה דרך פתוחה כיצד להתגבר על כל הקשיים, ולנהוג בעולם כפי שיהודי צריך לנהוג - יתחיל ענין זה משנת הי״א ואילך מתוך הרחבה, העמקה וחיות מחודשים של העבודה.

ועד שנזכה - כפי שהבטיחנו הנביא - ללכת כולנו לארץ הקדושה, ולהראות שם כיצד צריך לעשות ארץ קדושה, לבנות את בית־המקדש, ולהקריב שם בפסח הבא קרבן פסח, בשמחה ובטוב לבב.

---

14) פינחס כז, א ואילך.
15) ראה פרש״י שם כו, סד.
16) עקב יא, יב.

17) שלימות מספר עשר - ראה פרדס שער ב׳. מעלת מספר עשר - נתבאר בהמכתב להכינוס דנשי חב״ד דשנה זו (אג״ק חכ״ג ע׳ שפו ואילך).

בס"ד. שיחת שבת פרשת בהר, כ"ף אייר, ה'תשכ"ה.

בלתי מוגה

א. נתבאר פירוש רש"י ריש פרשתנו: "בהר סיני", "מה ענין שמיטה אצל הר סיני, והלא כל המצות נאמרו מסיני, אלא מה שמיטה נאמרו כללותיה ופרטותיה ודקדוקיה מסיני, אף כולן נאמרו כללותיהן ודקדוקיהן מסיני. כך שנויה ב'תורת כהנים'. ונראה לי שכך פירושה, לפי שלא מצינו שמיטת קרקעות שנשנית בערבות מואב במשנה תורה, למדנו שכללותיה ופרטותיה כולן נאמרו מסיני, ובא הכתוב ולמד כאן על כל דבור שנדבר למשה, שמסיני היו כולם, כללותיהן ודקדוקיהן, וחזרו ונשנו בערבות מואב" - שהקושי בכתוב הוא בתיבות "בהר סיני", שהרי מ"שהוקם המשכן לא נדבר עמו עוד אלא מאוהל מועד"[1], ולכן מפרש רש"י ש"בהר סיני" כולל גם אוהל מועד שהיה בחניית מדבר סיני נגד ההר.

וכך מפרש רש"י את דברי ה'תורת כהנים', שמכאן למדים שכל המצוות נאמרו כללותיהן ופרטותיהן ודקדוקיהן מסיני, כי התיבות "בהר סיני" מיותרות, "לפי שלא מצינו שמיטת קרקעות שנשנית בערבות מואב", ובמילא ידעינן שנאמרה מסיני - מהר סיני או מאוהל מועד, ועל כן צריך לומר ש"בא הכתוב ולמד כאן על כל דבור שנדבר למשה", במשנה תורה*, "שמסיני היו כולם": לדעת רבי עקיבא - גם הפרטות נאמרו בהר סיני, ולדעת רבי ישמעאל - פרטות באוהל מועד[2]. ואף שבדרך ההלכה "כולהו אליבא דרבי עקיבא"[3], הנה בפשוטו של מקרא קאי גם לשיטת רבי ישמעאל.

ובפנימיות הענינים: אוהל מועד - מורה על עבודה בסדר והדרגה, ומדבר סיני - מורה על עבודה שלמעלה מסדר והדרגה, מסירות נפש. ובזה פליגי רבי ישמעאל ורבי עקיבא: לדעת רבי ישמעאל, עבודת הצדיקים, רק כללות ויסוד המצוה צריך להיות באופן של מסירות נפש, אבל הקיום בפועל ובפרטיות צריך להיות בעבודה מסודרה; ולדעת רבי עקיבא, עבודת התשובה, גם הפרטים צריכים להיות חדורים בענין המסירות נפש - הוגה על־ידי כבוד־קדושת אדמו"ר שליט"א, ונדפס ב'לקוטי שיחות' חלק י"ז עמוד 276 ואילך.

* * *

ב. הביאור בפירוש רש"י סוף פרשתנו, "את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו אני ה'", "נאמן לשלם שכר"[4] - שהחידוש כאן לגבי מה שנאמר בפרשת קדושים[5] הוא ההמשך לפסוק שלפני זה[6] "לא תעשו

---

*) וזהו ביאור יתור לשון רש"י "כל דבור שנדבר למשה" - כי בזה מדגיש שהחידוש הוא רק במצות שנאמרו במשנה תורה, שפרטותיהן נאמרו בסיני, שרק הן נאמרו למשה ולא לבני ישראל ישר, כי לבני ישראל "מפי עצמו אמרן" (מגילה לא, ב).

ואין להקשות הרי בלאו־הכי יודעים שלשון רש"י "כל דבור" קאי רק על מצות שנאמרו במשנה תורה (שעליהם הוא הלימוד שגם הם מסיני היו, אלא שחזרו ונשנו בערבות מואב) - ומדוע הוצרך רש"י להוסיף "שנדבר למשה"? - כי־אם רש"י לא היה כותב "שנדבר למשה", היה אפשר לומר שכוונתו ב"כל דבור" היא לכל המצוות, ויש בזה שני חידושים: 1) חידוש בנוגע לאלו דערבות מואב - שגם פרטותיהן מסיני. 2) חידוש בנוגע לשאר המצוות - שנשנו בערבות מואב. ועל־ידי הוספה זו מדגיש רש"י, שכל הלימוד הוא רק בנוגע לאותן דערבות מואב, מה־שאין־כן המצוות שנאמרו בסיני, סבירא־ליה לרש"י שלא נשנו בערבות מואב (ראה 'לקוטי שיחות' שבפנים עמוד 282).

---

1) פרש"י תשא לג, יא.

2) חגיגה ו, סע"א ואילך. וש"נ.

3) סנהדרין פו, רע"א. וש"נ.

4) אף שבריבוי מקומות שבהם נאמר "אני ה'" בסיום ציווי, הפירוש הפשוט הוא אני הוא המצווה, וכדברי רש"י בר"פ וארא - לאחרי שמפרש "אני ה'", "נאמן לשלם שכר כו'" - "ובלשון הזה מצינו שהוא נדרש בכמה מקומות כו'", היינו, שאין זה הפירוש הפשוט, ורק כשיש הכרח אזי מפרשים כפי הדרש (ראה גם לקו"ש חי"ב ע' 83 ואילך).

5) יט, ל. - וגם שם נאמר בלשון זה ממש, באותן תיבות, באותו ניקוד ובאותן הטעמים (שלפעמים גם הניקוד והטעמים משנים את פירוש הדברים).

6) כו, א.

לכם אלילים גו' את שבתותי תשמרו", "כנגד זה הנמכר לנכרי, שלא יאמר הואיל ורבי מגלה עריות .. עובד כוכבים .. מחלל שבת*, אף אני כמותו",

[כי על־פי תורה הוא משועבד לרבו[7], ועד שמצינו בזהר בפרשתנו[8] שעבדים פטורים מ"עול מלכותא דלעילא" ופטורים מן המצוות, ולכן יכול להיות קא־סלקא־דעתך שמותר לו לעבור על ג' ענינים אלו המותרים לרבו:

גילוי עריות (שרבו מותר בהן**) - כיון שצריך לעבדו גם בלילה, וכפי שמצינו[9] בעבד הנמכר לישראל, שרבו מוסר לו שפחה כנענית***; עבודה־זרה (באופן של שיתוף שם שמים ודבר אחר) - כיון שצריך לעבוד בתור עבד (ולא אומן וכיוצא בזה), מפני שהוא טפל וקנינו דרבו, ורבו (שעובד ומקריב לשמש בשביל שיצמחו פירותיו) מחשיב עצמו טפל וקנינו של אלקי מצרים, ואם כן, גם הוא משועבד לעבודה־זרה, וכמו שיש בכלל מאתיים מנה[13], ובדוגמת שעבודא דרבי נתן[14]; וחילול שבת (שלא זו בלבד שמותר לרבו, אלא חייב לעבוד בשבת) - כיון שצריך לעבדו גם בשבת],

"לכך נאמרו מקראות הללו"[15], שעל דרך הפשט הם מיותרים לגמרי (שהרי כבר נאמרו בפרשת קדושים) - ללמד שגם "הנמכר לנכרי" חייב בהם****.

ומסיים: "אני ה'", "נאמן לשלם שכר"[18] - שגם "הנמכר לנכרי" שמצבו בגילוי הוא "כמותו", שמקבל

---

*) הסדר בפירוש רש"י: גילוי עריות, עבודה זרה וחילול שבת (ובפרט שזהו שינוי לגבי תו"כ) - יש לומר בפשטות, מפני ש"רבו" היה שטוף ביותר בעריות (ערות הארץ), פחות מזה - בעבודה־זרה, פחות יותר - בחילול שבת, כמובן (ובתו"כ - הלכה - מקדים החמור ביותר: עבודה זרה, אחר־כך גילוי עריות וכו').

**) מה־שאין־כן עריות האסורות לרבו (היינו לכולי עלמא, כולל גם עבדי רבו, ואין מקום אפילו לקא־סלקא־דעתך דהיתר. ועוד) אין מקום שרבו ידרוש זה ממנו.

***) על דרך ההלכה יש מקום לשקלא־וטריא בנמכר לנכרי אם מותר בשפחה כנענית (ראה 'לקוטי שיחות' שבפנים הערות 21־19[10]), אבל, המדובר הוא (1) בלימוד על דרך הפשט, (2) לדעת רש"י[11] שהוא פרשן ולא פוסק[12], אפילו בפירושו על הש"ס, ועל־אחת־כמה־וכמה בפירושו על התורה.

****) ועל־דרך־זה יל"פ בפשטות בנוגע ל"מקדשי תיראו"[16] - שאפילו ישלחו רבו לבנות בית המקדש, גם כן אסור (וכפירוש רש"י בפסוק שלפני זה[17]). וכמו שגם בנוגע לעבודה־זרה מפרט: "אלילים ופסל גו'".

---

7) והיינו, דכיון שמכר את עצמו להנכרי, צריך לעמוד בדיבורו ולהיות משועבד אליו - אם בכדי שלא יהי' חילול השם (ראה גם פרש"י פרשתנו שם, מח), וכהמעשה דשמעון בן שטח (ראה ירושלמי ב"מ פ"ב ה"ה, ובפני משה שם), או שבכלל צריך לעמוד בדיבורו כדי להיות אדם ישר ("אַ ערלעכער מענטש"), הן בין אדם למקום והן בין אדם לחבירו.

8) ח"ג קח, א. וראה גם תורת מנחם - התוועדויות חל"ט ע' 115 ואילך. וש"נ.

9) פרש"י משפטים כא, ד. ועוד.

10) בנוגע לשקו"ט אם אפשר שיהי' לנכרי שפחה שלו (ראה הערה 19 שם) - העיר כ"ק אדמו"ר שליט"א: אין הזמ"ג לעיין, אבל כמדומה שלכל הדעות כיבוש מלחמה מועיל גם לעכו"ם.

11) בנוגע לשקו"ט אם יש מקום להתיר שפחה לנמכר לעכו"ם, מאחר שאין העכו"ם קונה ישראל אלא למעשה ידיו - כתב כ"ק אדמו"ר שליט"א: אפשר שגם בתור פוסק ס"ל לרש"י שוולדות הם בכלל מעשה ידיו.

12) יד מלאכי כללי רש"י ס"ב. וש"נ.

13) ב"ק עד, א. ב"ב מא, ב.

14) פסחים לא, א. וש"נ.

15) ומה שלא נזכר בקרא גם גילוי עריות - כי אצל עבד יש אמנם אופן ש"שרא לן כוותי" (חולין קט, ב), שהרי רבו מוסר לו שפחה כנענית, כנ"ל.

16) לאו דוקא בפירוש רש"י, כי הקושיא היא גם בתו"כ.

17) ושם: "ואבן משכית גו' להשתחוות עלי'", "אסרה תורה .. חוץ מן המקדש".

18) כי אי אפשר לפרש בפשטות, אני הוא המצווה (כנ"ל הערה 4) - כיון שענין זה יודעים כבר מהציווי שנאמר בפ' קדושים, משא"כ כאן שנכפל הציווי "כנגד זה הנמכר לנכרי, שלא יאמר הואיל ורבי כו'", שאף שנצטווה מקודם על ע"ז, בכ"ז סבור שפטור עתה מזה, בגלל השעבוד לרבו ע"פ תורה, והיינו, שרוצה לקיים ציווי ה', אלא שיש לו קושיא וסתירה בדבר מצד חיוב התורה.

השפעה דרכו (ולא משם הוי' שלמעלה מהטבע), יזכה לקבל תשלום השכר, כי מצד עצמותו, "אני הוי'", אין הגבלות - הוגה על־ידי כבוד קדושת אדמו"ר שליט"א, ונדפס[19] ב'לקוטי שיחות' חלק ז עמוד 175 ואילך.

ג. וההוראה מכל הנ"ל בעבודתינו:

כללות המעמד ומצב של בני ישראל בזמן הגלות הוא בבחינת "לעבדים ולשפחות נמכרנו"[20]. ובהדגשה יתירה - אצל אלו מבני ישראל שרוב היום אינם נמצאים בד' אמות של תורה, אלא בבית־המסחר או בית־הפקידות וכיוצא בזה.

וכיון שכן, טוען יהודי: כיצד תובעים ממנו לקבל עליו "עול תורה" ו"עול מלכות שמים", בשעה שמטילים עליו "עול דרך ארץ"?! - אם הקדוש־ברוך־הוא רוצה שיקבל עליו "עול תורה" ו"עול מלכות שמים", עליו ליטול ממנו "עול דרך ארץ"[21], ואי אפשר - טוען הוא - שיהיו ב' ענינים אלו יחד, להיותם בסתירה זה לזה.

כאשר יש ליהודי "עול מלכותא דלעילא", ומרגיש ש"ה' נצב עליו ומלא כל הארץ כבודו ומביט עליו ובוחן כליות ולב כו'"[22] - אין מקום שיהיה עליו עול ומורא של בשר־ודם; ואם יש עליו עול ומורא של בשר־ודם, הרי זה בסתירה לעול מלכות שמים.

וכפי שמצינו שכאשר אוריה החתי קרא ליואב בתואר של כבוד בפני דוד המלך, נתחייב מיתה, בגלל שזוהי מרידה במלכות דוד[23]. ועל־אחת־כמה־וכמה כשמדובר בנשיאת עול תמידי של בשר־ודם.

ועל זה אומרים לו, שהקדוש־ברוך־הוא כבר הבהיר זאת: עוד לפני שבני ישראל גלו מארצם ובאו למעמד ומצב ש"לעבדים ולשפחות נמכרנו" - כבר צוה הקדוש־ברוך־הוא "אל תפנו אל האלילים גו'", "את שבתותי תשמורו וגו'", גם למי שנמצא במעמד ומצב ש"נמכר לנכרי". וכאשר מבהירים זאת מלכתחילה, הרי זה מועיל גם בנוגע לזמן הגלות, שגם אז יוכלו בני ישראל לקבל על עצמם "עול מלכותא דלעילא".

ד. ובפרטיות יותר:

עיקר הענין ד"לעבדים ולשפחות נמכרנו" בחיי היום־יום הוא - לא בהתחלת היום, בעת התפלה וקביעת עתים לתורה, אלא אחר־כך, בהמשך היום, כאשר יוצאים לעסוק בעניני העולם - "הנהג בהן מנהג דרך ארץ"[24]. ובכדי שבמשך היום, כשיש עליו עול דרך ארץ, יהיה עליו עול מלכות שמים - יש צורך להבטיח זאת מיד בהתחלת היום.

וזהו גם הביאור במה שכתוב בתניא[25] ש"צוה משה רבינו עליו־השלום .. לדור שנכנסו לארץ לקרות קריאת שמע פעמים בכל יום לקבל עליו מלכות שמים במסירת נפש כו'" - דלכאורה אינו מובן[26]:

מזה שרבינו הזקן מדגיש בעצמו שציווי זה היה "לדור שנכנסו לארץ", מובן, שזהו ציווי שקשור עם הכניסה לארץ דוקא. שכן, בהיותם במדבר, במעמד ומצב שאין להם עסק עם עניני עולם הזה, אין צורך באזהרה מיוחדת ("אַ ספּעציעלע באַוואָרעניש") בנוגע לקבלת עול מלכות שמים; ורק בכניסתם לארץ,

---

ועפ"ז יש לומר בפירוש "נאמן לשלם שכר" - שקאי על שכר מיוחד (ע"ד "לפום צערא אגרא" - אבות פ"ה מכ"א) על קיום הציווי מתוך קבלת עול ואתכפיא, אף שאינו מבין זאת בשכלו בגלל הקושיא כו'* - שנמשך מבחי' "אני", שלמעלה גם מהוי'.

19) בשילוב שיחות ש"פ משפטים וש"פ עקב תשכ"ח (וצויין שם בטעות גם לש"פ בהו"ב תשכ"ד).

20) אסתר ז, ד.

21) ראה אבות פ"ג מ"ה.

22) תניא רפמ"א.

23) שבת נו, א. וש"נ.

24) ברכות לה, ב.

25) ספכ"ה.

26) ראה גם "מ"מ, הגהות והערות קצרות" לתניא שם (ע' קנז ואילך). וש"נ.

---

*) ולהעיר מדיוק הלשון "נאמן לשלם שכר" – שהצורך בענין הנאמנות הוא כאשר עדיין לא רואים את השכר (וכמו בר"פ וארא (כנ"ל הערה 4), שבאותה שעה לא ראו בנ"י את השכר, ואדרבה, היו להם צרות צרורות כו').

שאז מתחילים לעסוק בענינים ארציים, החורש והזורע וכו', שאז ישנו "עול דרך ארץ" - אזי יש צורך להזהיר ולהבטיח הענין דקבלת עול מלכות שמים.

ואם כן, למה הוצרך להיות הציווי על־ידי משה רבינו, ובהיותם במדבר - ולא על־ידי יהושע, ובשעת כניסתם לארץ, כמו שאר הציוויים הקשורים עם הכניסה לארץ?

והביאור בזה - שהענינים הקשורים עם הכניסה לארץ עצמה, היו אמנם על־ידי יהושע; אבל הציווי שעל ידו תהיה הכניסה לארץ כדבעי, צריך להאמר לפני הכניסה לארץ. בשעה שעוסקים כבר בענינים ארציים - אזי כבר מאוחר; יש צורך לצוות על זה כשנמצאים עדיין במדבר, שאז הראש עדיין פנוי כו'.

ועל־דרך־זה בנוגע לעבודה שבכל יום - שתיכף בהתחלת היום, קודם שיש עליו "עול דרך ארץ", צריך לקבל על עצמו עול מלכות שמים במסירת נפש, על משך כל היום כולו. ואז, הנה גם במשך היום, גם בשעה שיש עליו "עול דרך ארץ", יהיה עליו עול מלכות שמים. ולמרות שעל־פי שכל תהיה אצלו קושיא: איך יכולים להיות שניהם יחד - אין זה מפריע לעבודה בפועל ממש.

ה. (וסיים כבוד קדושת אדמו"ר שליט"א:)

כיון שהגיעו ונמצאים כאן תלמידים שלומדים עתה בישיבה[27], ומחנכים אותם באופן שגם לאחרי צאתם מבין כתלי הישיבה לא יתפעלו מ"עול דרך ארץ", מהטענה שכיון שנמצאים באמריקא, הרי אמריקא היא שונה ("אַמעריקע איז אַנדערש"...), וצריכים לוותר על פרט זה וענין זה כו' - יאמרו לחיים, וינגנו ניגון שמח[28].

* * *

ו. בהמשך להמדובר לעיל בנוגע לפירוש רש"י על הפסוק "את שבתותי תשמורו גו' אני ה'" שבפרשתנו, ולא על פסוק זה שנאמר בפרשת קדושים - הנה גם המאמר דיבור־המתחיל את שבתותי גו' שב'לקוטי תורה' הוא (לא בפרשת קדושים, אלא) בפרשתנו דוקא[29].

ובנוגע לה'לקוטי תורה', הנה אלו שסיימו את לימוד ה'לקוטי תורה' דפרשה זו, וכן אלו שיסיימו את הלימוד קודם הבדלה (ומסתמא ישנם כאלו שהתעוררות זו תסייע להם לסיים את לימוד ה'לקוטי תורה'...) - יאמרו "לחיים"[30].

ז. מאמר (כעין שיחה) דיבור־המתחיל את שבתותי תשמרו וגו'.

27) הכוונה לקבוצת תלמידים מישיבת אחי תמימים בעיר בוסטון (המו"ל).
28) ראה גם תורת מנחם - התוועדויות חל"ב ע' 365.
29) מא, א ואילך.
30) ראה גם לעיל ע' 140. וש"נ.

הטעם שבסעודה שלישית לא צריך להיות עניין של אכילה ושתייה כבשאר הסעודות דשבת, ועד שיש דעות שיוצאים ידי-חובה באמירת דברי תורה, להיותה מעין עולם הבא שאין בו לא אכילה ולא שתייה.

ממאמר שבת פרשת בהר, ה'תשכ"ה

"את שבתותי תשמורו", הנה עניין השמירה שייך בהמשכה שהיא בבחינת אתערותא-דלעילא, שבזה צריך להיות רק עניין השמירה. וקאי על בחינת השבת דמקדשא וקיימא, וגם על השבת שבבחינת מתנה.

ממאמר שבת פרשת בהר, ה'תשכ"ה

לקוטי־שיחות פרשת בהר* כרך יז שיחה ב

מתורגם ללשון הקודש

א.

מצות שביתת הארץ בשביעית - חובת הארץ או חובת גברא?

על מצות שביתת הארץ בשביעית, אומר הרמב"ם[1]: "מצות עשה לשבות מעבודת הארץ ועבודת האילן בשנה שביעית שנאמר[2]: ושבתה הארץ שבת לה' ונאמר[3] בחריש ובקציר תשבות" — וידוע הדיון על כך[4]: האם המצוה היא שהאדמה תשבות, כפי שמובן מלשון הפסוקים בפרשתנו "ושבתה הארץ שבת לה'.. שבת שבתון יהיה לארץ.. שנת שבתון יהיה לארץ"[5], וכפי שאומר הרמב"ם במקום אחר[6], שהמצוה היא שתשבות הארץ בשביעית ממלאכתה"[7]. או שהמצוה היא שהאדם ישבות מעבודת האדמה, כלשון הפסוק "בחריש ובקציר תשבות", וכלשון הרמב"ם דלעיל[8] "לשבות מעבודת הארץ ועבודת האילן"[9].

[לגבי הלאוין שבענין זה — "שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור"[10] — מובן בפשטות שאיסור הלאו חל רק על האדם "שלא יעבוד עבודת הארץ בשנה זו..."[11]].

אחת מהתוצאות הנובעות מכך למעשה היא: אם המצוה היא שקרקע של יהודי צריכה לשבות, אין כלל הבדל מיהו השולל את שביתתה ומעבד את הקרקע, ואף אם עושה זאת גוי[12], עובר בעל הקרקע על מצות העשה. אך אם זוהי חובת גברא, הרי אם גוי מעבד את האדמה אין בעל השדה עובר על מצות עשה זו.

ב.

הפקרת פירות שביעית - חובת גברא או אפקעתא דמלכא?

כמו־כן יש דיון ומחלוקת לגבי מצות עשה נוספת בשביעית — "והשביעית תשמטנה ונטשתה"[13], האם מצות שמיטת הפירות היא שבעל הבית צריך להשמיט (להפקיר) את תוצרת האדמה בשביעית[14], כלשון הרמב"ם בספר המצוות[15] "שצונו להפקיר כל מה שתצמח", ובספר היד החזקה[16] "להשמיט כל מה שתוציא הארץ בשביעית". או שהשמיטה היא באופן של "אפקעתא דמלכא"[17] — שהתורה הפקירה[18] את פירות[19] השביעית ובעל הבית אינו עושה דבר בענין זה[20].

---

*) וסיום מס' שביעית.

1) ריש הל' שמיטה ויובל.

2) פרשתנו כה, ב.

3) תשא לד, כא.

4) ראה מנ"ח מצוה קיב. ביאור הרי"פ פערלא לסהמ"צ רס"ג מ"ע סא (רסג, ג ואילך. רסה, ב ואילך). ובס' לאור ההלכה להרש"י שי' [ז"ל] זוין (ע' צד) מציין עוד ספרים דשקו"ט בזה.

5) שם, ד־ה. ברמב"ם ריש הל' שמיטה ויובל הביא (מהנ"ל בפנים) רק הכתוב "ושבתה הארץ", ובסהמ"צ מ"ע קלה: "(והוא אמרו.. בחריש ובקציר תשבות) וכבר נכפל זה הציווי פעמים ואמר שבת שבתון יהי' לארץ.. האי שבתון עשה (ואח"כ) ואמר גם כן ושבתה הארץ". ובפרש"י ע"ז (טו, ב) הביא הכתוב "שנת שבתון יהי' לארץ". וראה לקמן הערה 8, 12.

6) במנין המצות (מצוה א') שבהכותרת להל' שמיטה ויובל.

7) להעיר מתו"כ עה"פ (בחוקתי כו, לד. מג) "אז תרצה הארץ גו' והארץ תעזב מהם ותרץ את שבתותי'" — "בשביל שתדעו שהארץ שלי כו' והיא תשמט מאילי' כל שמיטים שהיא חייבת לי".

8) ועד"ז לשונו במנין המצות בריש ספר היד מ"ע קלה ובהסהמ"צ שם. ועפ"ז יומתק מה שבסהמ"צ הביא הכתוב "בחריש ובקציר תשבות" ורק אח"כ "וכבר נכפל זה הציווי פעמים ואמר שבת שבתון". ובמנין המצות שם הביא רק הכתוב "בחריש ובקציר". וכ"ה בחינוך שם "לבטל עבודת הארץ בשנה השביעית שנאמר בחריש ובקציר תשבות ובא הפי' כו'". אבל להעיר שבריש הל' שמיטה ויובל הקדים הרמב"ם הכתוב "ושבתה הארץ".

9) וי"ל שתלוי בהטעמים למצות שמיטה: "שתוסיף הארץ תבואתה ותתחזק בעמדה שמוטה" (מו"נ ח"ג פל"ט), שביתת הארץ. או "לקבוע בלבנו כו' ענין חידוש העולם כי ששת ימים עשה כו' הכתיב מנוחה על עצמו כו'" — "אין דבר מיוחד מרשותו רק שהכל ברשות אדון הכל" (חינוך מצוה פד. שכח. וראה רמב"ן פרשתנו כה, ב. ובארוכה אברבנאל ריש פרשתנו), שביתת האדם.

10) פרשתנו שם, ד.

11) לשון הרמב"ם בהכותרת להלכות שמיטה ויובל מצוה ב' (וראה לשונו בסהמ"צ ובמנין המצות בתחילת ספר היד מל"ת רכ ואילך). וראה צפע"נ מהד"ת ג, רע"ג.

12) ראה תוס' רי"ד ע"ז שם (מהדו"ק). חכמת שלמה (מהרש"ל) ב"מ צ, א. ובתוס' רי"ד (בשם המורה — רש"י) וח"ש הביאו הכ' "שבת שבתון יהי' לארץ".

13) משפטים כג, יא. וראה חינוך מצוה פד "ומצוה זו שהיא להפקיר כל פירותי' ומצוה אחרת שציונו הא־ל לשבות בה כו' קשר אחד להם".

14) והנהגתו מוכיחה שהפקיר וא"צ הפקר בדיבור, או שסתמי' — אוקמי בחזקת כשרות.

15) מ"ע קלד. ועד"ז בחינוך ריש מצוה פד.

16) הל' שמיטה ויובל פ"ד הכ"ד. ובמנין המצות (מ"ע קלד) שבריש ספר היד "להשמיט קרקע". וראה לקמן הערה 19.

17) לשון הגמרא ב"מ לט, רע"א (ובפרש"י שם: מצות המלך). קו, א (ובפרש"י: המלך ביטלו מלזורעה כו'). קט, א (לגבי יובל).

18) להעיר מלשון הרמב"ם בהכותרת שם (מצוה ו') "שישמט מה שתוציא הארץ".

19) ולשון הגמרא נדרים מב, ב: "ארנא נמי (רחמנא) אפקרה" היינו ללקוט פירות כמ"ש בר"ן וראה"ש שם.

20) ראה בכהנ"ל (ובהבא לקמן): מחלוקת ב"י והמבי"ט (שו"ת אבקת רוכל סי' כד. שו"ת מבי"ט ח"א סי"א. מהרי"ט ח"א סי' מב, מג). מנ"ח מצוה פד. ביאור הרי"פ פערלא שם (רסו, א ואילך). ובאור ההלכה שם (ע' צו) הביא עוד כמה ספרים. אנציקלופדיא תלמודית בערכו.

ההבדל בפשטות בין שתי השיטות הוא כאשר[21] האדם נמנע במפורש להפקיר שדהו (גודר שדהו ונועל כרמו)[22]: אם מוטלת חובת גברא על בעל הבית להפקיר[23] את הפירות, הרי למרות שהוא עובר על מצות עשה זו, בכל זאת, אסור לזולת לקחת זאת, ואם לוקחים עוברים על איסור גזל. אך אם זאת אפקעתא דמלכא, ניתן לקחת ולזכות בפירות אפילו בניגוד לרצון הבעלים.

הבדל נוסף למעשה נובע מכך: פירות שביעית פטורים ממעשר כיון שהם הפקר, ולפיכך, אם חובת ההפקרה מוטלת על האדם, יוצא, שפירות שביעית שהוא לא הפקיר (גודר שדהו וכדומה) חייבים במעשרות, אבל אם הם הפקר מצד "אפקעתא דמלכא", מובן, שהעובדה שהאדם לא הפקירם אינה משפיעה כלל, והפירות פטורים ממעשרות.

ג.

בשנה השביעית אינה חלה חובת המעשרות

אך ניתן לומר, שגם אם אדם אינו מפקיר את פירות השביעית, הם פטורים ממעשרות אף לפי הדעה שזוהי חובת גברא[24], כי יש לומר שפירות שביעית פטורים ממעשרות מטעם הפקר, לא מפני שהם מופקרים בפועל, אלא עקב החובה להפקירם.

וההסבר לכך הוא: כשם שבשש השנים הקודמות יש הבדל בחובת המעשרות, שבשנים הראשונה, השניה, הרביעית, והחמישית, מפרישים מעשר שני, ובשלישית וששית מפרישים במקום זאת מעשר עני, והטעם הפשוט לכך הוא כדי שלא יצטרכו לתת בשנה אחת את כל המעשרות[25], בכל זאת לא נמצאת בשום מקום סברא לומר שאם אדם לא נתן, לדוגמא, מעשר שני בשנה הראשונה, עליו לתת מעשר עני, כיון שתבואה שנה זו אינה חייבת במעשר עני.

דומה לכך הדבר לגבי התבואה והפירות על השנה השביעית, שעקב מצות התורה להפקירם, אין חלה בשנה זו חובת המעשרות[26], אף אם לא הפקירו אותם למעשה[27].

ד.

מלשון המדרש על "גבורי כח" אין הוכחה לגבי הפקר פירות שביעית

לכאורה ניתן להוכיח שהפקר פירות שביעית היא אפקעתא דמלכא, מלשון[28] המדרש[29] על הפסוק[30]

ובצפע"נ (מאכא"ס פ"י הט"ו (צ, ד). נדרים פ"ו הי"ג (יג, א). תרומות פ"ב סהי"ב (מה, ב). מת"ע פ"ו ה"ה (סג, ב). ועוד) דפליגי הראשונים, מחלוקת רש"י ותוס' בר"ה טו, א.

21) מנ"ח שם.

22) ראה רמב"ם שם (פ"ד הכ"ד) "וכל הנועל כרמו או סג שדהו בשביעית ביטל מ"ע". משא"כ בסתם י"ל בפשטות דהוי הפקר ממילא לכו"ע. ראה בהמובא באנצקלפדיא שם. ועוד.

23) ולשונות הגמרא הנ"ל (הערה 17, 19) תירצו באחרונים לדיעה זו – ראה בהמובא בהערה 20.

24) מחלוקת הב"י והמבי"ט (הנ"ל בהערה 20) היא בעיקר לגבי פירות עכו"ם בשביעית. ובתוך דבריו כתב הב"י (אבקת רוכל שם) "כי לא נפטרו פירות שביעית ממעשרות אלא מטעם הפקר וכל שאינו מופקר לא נפטר ממעשרות, ומה שטען אטו ישראל שגדר כרמו ולא הפקיר כו' דאיכא למימר בהא אין הכי נמי שהיא חייבת אע"ג דרחמנא אפקירא כיון דאיהו לא אפקרי' ואפי' את"ל דפטורה איכא למימר שאני התם דרחמנא אפקרי' מה שאין כן בשל גוי כו'". הרי דגם לשיטתי' דמצוה על האדם להפקיר לא פסיקא לי' מילתא בפירות של ישראל.

25) אף שלמדוהו מהכתובים ראה יד, כח־כט. (ראה ספרי שם. ר"ה יב, ב. רמב"ם הלכות מת"ע פ"ו ה"ד) – הרי י"ל שזהו טעם הכתוב שצ"ל רק מעשר אחד ולא שזהו גזה"כ בלי טעם.

26) להעיר מתוד"ה יד הכל ר"ה טו, א. ראה צפע"נ שבהערה 20. ובכמה אחרונים. ולהעיר עד"ז בהיתר – מי שאנסוהו לחלל שבת – המחוייב להניח תפילין. העושה מלאכה בחוה"מ האם מחוייב בתפילין – שו"ת אמרי יושר ח"ב סקמ"ט (ושם גם שקו"ט בהולך במדבר ושכח מתי שבת כו'). וראה ג"כ הצ"צ למו"ק פ"ג מ"ד.

27) ראה ספרי (ראה יד, כח. תבוא כו, יב. ילקו"ש שם): "יכול אף שנה שביעית תהא חייבת במעשר ת"ל שנת המעשר שנה שחייבת במעשר יצאה שביעית שאינה חייבת במעשר". ובמהרי"ט שם סי' מג מוכיח מזה שפירות שביעית פטורין מן המעשר מגזה"כ ולא מטעם הפקר כלל (וראה שם שהביא מפרש"י ר"ה שם). ובזית רענן לילקוט ראה שם (אות מה) "שהכל הפקר", ולפי הנ"ל בפנים י"ל פי' הספרי בפשטות שפירות שביעית אינן חייבות במעשר מכיון שחייב להפקירם [ולהעיר שבספרי (וילקוט) שם ממשיך "יכול יהו שני מעשרות נוהגים בה (בשלישית) ת"ל שנת המעשר מעשר אחד כו'"]. וראה צפע"נ מת"ע הנ"ל.

28) עוד יש להוכיח (לכאורה) דשביעית הוי אפקעתא דמלכא מזה שהוצרכו לשומרי ספיחים בשביעית להביא מהן עומר ושתי הלחם (שקלים פ"ד מ"א. תוספתא מנחות פ"י ה"ה) ובתוס' בכ"מ (יבמות קכב, א (ד"ה של). ב"מ נח א (ד"ה לשמור). מנחות פד, א (ד"ה שומרי). ועוד) שקו"ט האיך מותר והלא צריך ממשקה ישראל מן המותר לישראל ובת"כ פרשתנו (כה, ה) מן שמור בארץ אין אתה בוצר כו', ולמה לא הקנו את השדות לפני שנת השביעית לקטנים שלאו בני מצוה נינהו ואינם צריכים להפקירם, והיו יכולין להביא מהם עומר ושתי הלחם, ומוכח לכאורה דאפקעתא דמלכא הוי שלכן גם השדות דחש"ו הוי הפקר מאליהם (ראה עד"ז מנ"ח מצוה פד)*.

אבל אינו – כי מצות התורה לא ניתנו שיהא אפשר לקיימם רק ע"י ערמה וכיו"ב, ופשיטא שאין לומר שקיום מצות עומר ושתה"ל בשנה השביעית ניתן באופן כזה שיהא מחוייבים ליקח שדה של המחוייב במצות וליתנו להקטן כדי להפקיעו ממצות שמיטה. ופשוט.

29) תנחומא ר"פ ויקרא. וראה ויק"ר שם.

30) תהלים קג, כ.

*) ומה"ט אין מספיק מ"ש במנ"ח שם שאפשר שלא הי' סמוך לירושלים כו'. ומ"ש במנ"ח ד"אפילו הי' (שדות של חשו"ק סמוך לירושלים) מ"מ אינם בני הקנאה מה"ת", הרי זה שייך להשקו"ט בנתינת לולב לקטן אם מהני מתנתו דקטן אפילו לדאורייתא (ראה שד"ח כרך ב' שפ. ב ואילך). אבל להעיר דצריך למוסרו לצבור יפה יפה

"גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו" – "אלו שומרי שביעית, ולמה נקרא שמם גבורי כח, רואה ששדהו מופקרת ואילנותיו מופקרים והסייגים מופרצים ורואה פירותיו נאכלים וכובש את יצרו ואינו מדבר", ומן הסגנון "רואה ששדהו מופקרת ואילנותיו מופקרים" משתמע שהשדה נעשית מופקרת מאליה, עקב אפקעתא דמלכא, ולא מפני שהוא הפקירה.

ברם, ניתן בדוחק להסביר שבמדרש מתואר מצבם של השדה ושל האילן למעשה – "שדהו מופקרת ואילנותיו מופקרים...", בלי להתייחס לגורם לכך, אף שגם לדעת המדרש הופקרה השדה רק על־ידי שהאדם הפקירה[31]. והחידוש כאשר הוא "רואה" – למרות שהוא עצמו הפקירה – הוא בכך, שהוא רואה זאת למעשה, בדומה לענין שאינה דומה ראיה לשמיעה.

ה.

שמיטת כספים - אפקעתא דמלכא

ויש לומר, שניתן לראות כמקור והוכחה לדעה, ששמיטת קרקעות היא חובת גברא ולא אפקעתא דמלכא, את ההשוואה בין שמיטת קרקעות לבין שמיטת כספים[32]: "וזה דבר השמיטה שמוט[33], בשתי שמיטות הכתוב מדבר, אחת שמיטת קרקע ואחת שמיטת כספים. בזמן שאתה משמט קרקע..."[34]. אמנם, זוהי דעת רבי בלבד ולא דעת רבנן[35], אך למרות זאת המחלוקת ביניהם היא רק על דברי רבי "בזמן שאתה משמט קרקע...", אך לא על ההשוואה בין השמטת קרקע לבין השמטת כספים"[36].

לגבי שמיטת כספים נאמר במשנה במסכת שביעית[37]: "המחזיר חוב בשביעית (לאחר זמן השמיטה)[38] יאמר לו: משמט אני, אמר לו אף־על־פי־כן, יקבל ממנו שנאמר וזה דבר השמיטה" – אם השמיטה היא אפקעתא דמלכא והחוב בטל מאליו, אין מובנים הביטויים במשנה "המחזיר חוב", "משמט אני", וביאור המפרשים על דברי הלווה "אף־על־פי־כן", שברצונו "לפרוע" את החוב[39]?

יותר מכך: כיון שהתורה קובעת שהשביעית משמטת ומבטלת את החוב, היה, לכאורה, אסור ללווה לנהוג להיפך מכך – להחזיר את הכסף כחוב, ואילו לפי המשנה לא זו בלבד שמותר ללווה לעשות כך, אלא אף "רוח חכמים נוחה הימנו", כנאמר במשנה הבאה[40]?

מכל זה מובן, ששמיטת כספים בשביעית אינה אפקעתא דמלכא, שהחוב מתבטל לגמרי מאליו[41], אלא (א) חלה חובת גברא על המלוה לשמט את החוב[42], (ב) החובה אינה להפקיע ולבטל את החוב לגמרי, אלא לעזוב – לשמט אותו: המלוה אינו דורש אותו בחזרה – לא יגוש.

---

31) גם צע"ק את"ל דהוי אפקעתא דמלכא ואינו שייך לפעולת האדם כלל – מדוע נקרא "שומרי שביעית" עי"ז ש"כובש את יצרו ואינו מדבר", ובויק"ר שם "בנוהג שבעולם אדם עושה מצוה ליום א' לשבת א' לחודש א' שמא לשאר ימות השנה", דמשמע שהעדר דיבורו בכל ימות השנה הוי מצוה.

32) להעיר מרע"מ ריש פרשתנו (זח"ג קח, ב): "פקודא דא לשבות בשנה השביעית כו' ואבתרי' להשמיט כספים בשביעית כו'". ובויק"ר שם: וא"ת אינו מדבר בשומרי שביעית נאמר כאן עושי דברו ונאמר להלן וזה דבר השמיטה מה דבר שנאמר להלן בשומרי שביעית הכתוב מדבר אף דבר האמור כאן בשומרי שביעית הכתוב מדבר.

33) ראה טו, ב.

34) גיטין לו, סע"א. וש"נ.

35) בגיטין שם: בשביעית בזה"ז ורבי היא (וראה פרש"י שם ד"ה בשביעית. שם ע"ב ד"ה רבא). ובמו"ק ב, סע"ב מוסיף "אפי' תימא רבנן כו'".

36) ובסהמ"צ להרמב"ם מ"ע קמא ובחינוך מצוה תעז: ולשון התוספתא בשתי שמיטות הכתוב מדבר אחת שמיטת קרקעות ואחת שמיטת כספים. וראה לאור הלכה שם ע' קי שרוב הראשונים פוסקים כרבי, ואשר כן פסק הרמב"ם. אבל ראה לקמן הערה 61.

37) פ"י מ"ח. גיטין לז, ריש ע"ב (בשינוי לשון).

38) בזמן שהשביעית נוהגת ועברה עליו שביעית – פרש"י גיטין שם. הרא"ש שביעית שם. וראה ר"ש, פי' מהר"י בן מלכי צדק, רע"ב (ועוד) שביעית שם.

39) בר"ש (וברע"ב) שם "אני רוצה לפרוע (לך)". וראה מה שהקשה בתוי"ט שביעית שם ובמשנה ראשונה שם. ובפרש"י גיטין שם ד"ה ואם "אני רוצה להחזירו לך". ויתירה מזו בפרש"י שבת (קמח, ב): אעפ"כ איני חפץ שישמטו יקבל ממנו.

40) מ"ט שם.

41) אבל במרדכי גיטין פ"ד סי' שפ: "דשביעית הפקעתא דמלכא הוא אע"ג דלא אמר משמט אני". וראה סמ"ע שו"ע חו"מ סס"ז סקט"ו. וכן פשיטא לי' להמנ"ח מצוה תעז בתחילתו. וראה ספר התרומות שער מה (חלק א') אות ה' (ותשובות הרא"ש כלל עז אות ד') בשם תשובת הרמב"ן. ולהעיר מפרש"י גיטין (לו, א ד"ה מוסרני. שם ב ד"ה רבא) דתירוץ רבא "הפקר ב"ד הי' הפקר" קאי גם על קושיא הא' שם "ומי איכא מידי דמדאורייתא משמטא והתקין הלל דלא תשמט". ועד"ז בחי' הרשב"א שם (ושם: "הפקר הלל ממונו של לוה לגבי מלוה ומגבי לי'"). וי"ל.

42) וכן מוכח בתשובת מהרשד"ם חו"מ סי' סא. (ועד"ז מקושי' התומים סס"ז סקכ"ה): ושמא אפי' טעמא דב"ד אביהן של יתומין לא איצטריך ליתומים קטנים שהלוו שהרי לאו בני מיעבד מצוה נינהו וקרא כו'. ועי"ש בסוף התשובה, ואם הוי אפקעתא דמלכא, הרי החיוב נפקע מאליו ולמאי נפק"מ, כמ"ש במנ"ח שם. וראה בהנסמן לקמן הערה 51.

ובזה שקו"ט ומחלוקות אם מהני גם בגדול (ירושלמי שקלים שם (ובמפרשים). ב"מ קיח. א. ועיין תוי"ט שקלים שם דמחלק בין הנ"ל ושקלים דמקבלים מקטנים (שקלים פ"א מ"ה. וראה רע"ב שם) ולא חיישינן. וראה בארוכה מל"מ ושענה"מ משקלים פ"ד ה"ו. ועוד). ובכל אופן י"ל בפשטות שיכולים ליקח מהם בתורת הפקר ב"ד הפקר. ואכ"מ.

[לפי זה מובנים דברי הרמב"ם[43]: "מצות עשה להשמיט המלוה בשביעית שנאמר..." – את זאת ניתן לומר, בפשטות, כאשר ההשמטה היא חובת המלוה ולא אפקעתא דמלכא[44]].

לפי זה ניתן לבאר את דברי הרמב"ם[45]: "וצריך המלוה לומר למחזיר משמיט אני וכבר נפטרת ממני, אמר לו אף על פי כן רצוני שתקבל, יקבל ממנו שנאמר לא יגוש והרי לא נגש". כלומר, חיוב מצות המלוה – "משמיט אני" – היא בקיום הענין של "לא יגוש". אין זה איסור ולאו נפרד בשמיטת כספים[46], אלא זהו אופן קיום חובת ההשמטה, כמצות עשה, כלשון ספר החינוך[47]: "לעזוב החובות" – לא לדרוש אותם. וכפי שמשתמע מלשון הפסוקים "שמוט כל בעל משה ידו אשר ישה ברעהו לא יגוש את רעהו ואת אחיו... ואשר יהיה לך את אחיך תשמט ידך"[48].

וכיון שהאיסור "לא יגוש" מחייב את המלוה לא לדרוש את החוב, מובן שממילא מתבטלת חובת הלווה לפרוע את החוב, כי הא בהא תליא[49], וכלשון הרמב"ם: "משמיט אני וכבר נפטרת ממני" – הלווה נפטר משעבודו למלוה[50]. אך השעבוד מתבטל רק ביחס שבין המלוה ללווה, אבל עדיין נשאר השעבוד על נכסי הלווה[51], כי עצם החוב כשלעצמו לא התבטל[52].

ולפיכך מובן מדוע למרות שלפי רוב הפוסקים – חוץ מדעת־יחיד של ספר יראים[53] – מהות מצות הלווה להחזיר את החוב למלוה אינה קיימת (אף לפני דברי המלוה "משמיט אני"), הרי בכל זאת הוא נקרא[54] "מחזיר חובו" – שכן למרות היותו פטור מהחזרת ההלוואה, עדיין החוב קיים ולא התבטל[55]. במילים אחרות: כאשר הוא לוה חלה מעין בעלות המלוה על חלק מנכסיו, לפי סכום ההלוואה.

קשה לומר שהחזרת החוב למרות ההשמטה היא מצוה של פריעת בעל חוב, כפי שיש המפרשים את משמעות המשנה[56], וההוכחה לכך היא, כדלעיל, שרק

---

43) רפ"ט שם. ובסהמ"צ מ"ע קמא. ראה ביאור הרי"פ פערלא שם (רסו, ג).

44) כי דוחק לומר שס"ל שכל המצוה היא רק שיאמר משמט בדבור אבל אפקעתא דמלכא היא מעצמה כי: א) רק כשבא הלוה להחזיר מצינו שצריך שיאמר משמט אני, ולא פסיקא מילתא בכל מלוה עד שיתכן לומר "מ"ע להשמיט המלוה בשביעית כו'" ב) אם לזה כוונתו הו"ל לפרש. וראה רי"פ פערלא שם. לקמן הערה 48.

45) שם פ"ט הכ"ח. וראה רדב"ז וכס"מ שם.

46) ועפ"ז יובן מה שבהמצות ל"ת (סהמ"צ ל"ת רל) כללם יחד: הזהירנו שלא לתבוע משאות בשנת השמיטה אבל ישמטו כלם יחדו* שנאמר שמוט כל בעל משה ידו כו' ואינו מתיר לגוש כו' אבל ישמט". ולהעיר שגם בספר היד שם רפ"ט כתב: "מ"ע להשמיט המלוה כו' והתובע חוב כו' עבר על ל"ת שנאמר כו'" ולא כתב מ"ע להשמיט כו' ואסור לתבוע כו'.

47) מצוה תעז.

48) ולפי"ז מה שצריך לומר משמט אני לדעת הרמב"ם כיון דכל הגדר הוא מצד לא יגוש, י"ל דס"ל דהוי מצוה שיאמר ההשמטה בפה כפרש"י גיטין ושבת שם. וכן הוא דעת אדה"ז הלכות הלואה סל"ו. (וכ"כ במרדכי שם ואו"ז פ"א דע"ז סי' קח לדעתם דשביעית משמטת מאילי'. וראה תוס' רי"ד גיטין לז, ב. ב"ח חו"מ סי' סז סקל"ה וסקל"ו). וברי"פ פערלא שם בתחלתו (רסב, ד) כ' דלהרמב"ם בלא אמירת משמט אני עובר בלא יגוש.

49) ראה יתירה מזו בקצה"ח סי' קד סק"ב דבהלואה בכלל (לא בשנת השמיטה) כשאין המלוה תובע אין על הלוה מצוה לפרוע. וגם לדעת הנתה"מ (שם סק"א) דחייב כיון דרחמנא חייבא לפרוע, היינו כשחסרה התביעה בפועל, אבל בנדו"ד (מצוה ו)איסור על המלוה לתבוע כו', י"ל שגם לשיטתו אין על הלוה מצוה לפרוע. וכדמשמע מהלשון רוח חכמים נוחה הימנו ולא קיום מצות פבע"ח וכיו"ב (וכבפנים).

50) ולשונו "וכבר נפטרת ממני" היינו שנפטרת ממני לא ע"י אמירתו עכשיו "משמיט אני".

51) להעיר מתומים שם, דס"ל לרש"י בפי' דברי ר"ש בספרי "בעל משה ולא היורש" דעיקר מה שהקפידה תורה הוא ללא יגוש אותו דהוא משועבד גופא כו' ובשביעית פטרה התורה לבל יכול לנגוש אותו הפקיעה שעבוד הגוף כו' אבל בלוה מת ונשתייר נכסים נכסי אביו ערבים בשביל אביו כו' נכסיו ערבים מיום הלואה כו' וגובה מהם. וראה בית רידב"ז הל' שביעית ס"י בסופו.

ויומתק ע"פ דעת ר"ת (ר"ן כתובות פה, ב) דשני שעבודים יש לו למלוה על הלוה שעבוד גופו שהוא מחוייב לפרוע ושעבוד על נכסיו, וכשמחלו פקע שעבוד הגוף וממילא פקע שעבוד נכסים כו', משא"כ כשמת הלוה כו', והרי בנדו"ד המלוה לא מחל השעבוד, וא"כ מובן שנשאר איזה שעבוד נכסים.

52) ומ"ש הרמב"ם פ"ט סה"ד שם "וכשתשקע חמה בליל ר"ה של מוצאי שביעית אבד החוב" – אין פירושו שבטל החוב או נפקע וכיו"ב, כ"א שאא"פ לו לתובעו עוד, ובא בהמשך למ"ש לפנ"ז ד"בשביעית עצמה גובה חובו כו' וכשתשקע חמה כו' אבד החוב".

53) סי' רעח. ובהשלם – סי' קסד. וראה תועפת ראם שם סקט"ז מהרקאנטי, דהיראים חזר בו, עיי"ש שלא חזר בו מהדין שצריך הלוה להחזירו למלוה ואינו רשאי לעכבו אלא ע"פ מלוה כו'. וס"ל כפשוטו שכל הגדר הוא רק שלא יגוש את רעהו בפועל. וראה אברבנאל ראה טו, ב.

54) אף ד"כשהוא נותן לו אל יאמר לו בחוב אני נותן לך אלא יאמר לו שלי הן ובמתנה אני נותן לך" (גיטין לז, ב) – ראה יראים שם (סי' רעח) "ותיקון לשון דיבור הוא שתקנו לומר במתנה שיהא הדבר ניכר ונראה שלא ע"י נגישה נותן לו".

ואף שכתבו לדעתו דשמיטה דקרא אינה מחילה כו', ויש שכתבו (נסמן בהערה שלפנ"ז) שהיראים חזר בו – הרי כשבא להחזיר חובו לפני אמירת משמט אני, פשיטא שנקרא מחזיר חובו (כבהערה שלפנ"ז), וגם אח"כ מאמירת הלוה "אעפ"כ" משמע ג"כ שהוא מחזיר חובו, כבהערה 39. וראה פרש"י גיטין שם ד"ה עד דאמר.

55) ולהעיר מצפע"נ כלאים פ"י הכ"ז (יט, ג־ד). מהד"ת בסופו.

56) משנה ראשונה שביעית מ"ט שם.

---

*) כ"ה בהוצאה שלפנינו. אבל בתרגום קאפח "ישמטו כליל לגמרי". ובהוצאת העליר מתרגום א"א "אבל יפלו לגמרי".

דעת יחיד סוברת שהלווה חייב להחזיר את החוב למלוה אם הלה לא אמר "משמט אני". ועוד, אם יש כאן מצוה של פריעת חוב – ואפילו לפי הדעה שזה מדרבנן[57] – הרי זו חובה ממש[58], ולא רק ענין של "רוח חכמים[59] נוחה הימנו"[60].

ו.

שמיטת קרקעות ושמיטת כספים - אותה מהות של שמיטה

לפי הסבר זה לגבי שמיטת כספים, מסתבר שכך הוא גם בשמיטת קרקעות, כי אותה מהות של שמיטה בשנה השביעית קיימת הן בקרקעות והן בכספים. ובמיוחד כאשר מקשרים ביניהם ב"וזה דבר השמיטה", וכפי שמציין הרמב"ם בספר המצוות, במצות עשה של שמיטת כספים "ולשון התוספתא בשתי שמיטות הכתוב מדבר, אחת שמיטת קרקעות ואחת שמיטת כספים"[61]. משמעות הפסוק "וזה דבר השמיטה" היא כפשוטה, שמה שמוזכר בהמשך זוהי מצות השמיטה, כלומר, מצוה על ה"גברא" לבצע דברים – להפקיר את שדהו[62].

ההבדל ביניהם הוא רק בכך, שבשמיטת כספים המצוה היא "שמוט כל בעל משה ידו... לא יגוש את רעהו" – האיסור הוא רק על הנגישה, ולכן החוב עצמו – "חפצא" – נשאר משועבד, כדלעיל. ואילו בשמיטת קרקע נאמר "והשביעית תשמטנה ונטשתה", ולכן הפירות והתבואה נעשים הפקר לגמרי.

ז.

גם בשני החלקים האחרים במשנה מדובר על אותו ענין ואותו טעם

לפי ההסבר לעיל על השמטת כספים ועל "המחזיר חוב בשביעית רוח חכמים נוחה ממנו", אפשר להבין גם את המשך המשנה בסוף מסכת שביעית: "הלוה מן הגר שנתגיירו בניו עמו לא יחזיר לבניו, ואם החזיר רוח חכמים נוחה ממנו, כל המטלטלין נקנין במשיכה וכל המקיים את דברו רוח חכמים נוחה ממנו" –

הקשר שבין שני החלקים האחרונים לבין החלק הראשון – "המחזיר חוב בשביעית" – אינו רק בכך שבכל שלושת הענינים "רוח חכמים נוחה ממנו", אלא גם בסיבה הגורמת לכך ש"רוח חכמים נוחה ממנו":

כשם שאצל "המחזיר חוב בשביעית" אין חלים חובה ושעבוד גברא לגבי תשלום החוב, אלא שעבוד חפצא בלבד, ולכן פרעון החוב הוא בגדר של "רוח חכמים..." – כך גם בשני החלקים האחרים, הלווה אינו משועבד, שעבוד גברא, ל"בניו של הגר", וכן המוכר ללוקח, אלא שעבוד חפצא בלבד, ולכן גם מעשיהם הם בגדר של "רוח חכמים...".

בנוסף לכך: כלל הוא שלרוב[63] סדר החלקים במשנה הוא באופן של "לא זו אף זו". ולפי זה יש לומר, ששלושת החלקים במשנה זו מסודרים באופן אשר בכל חלק מאוחר יותר יש חידוש בענין של "רוח חכמים נוחה ממנו", על פני החלק הקודם.

---

57) ראה אנציק' תלמודית כרך ט' ע' רכז ואילך. וש"נ.

58) ראה כתובות פו, סע"א דכופין על מ"ע.

59) ראה בארוכה בצ"צ חידושים על הש"ס סוף שביעית בגדר רוח חכמים נוחה ממנו.

אבל להעיר דלפרש"י כתובות (שם) ד"ה פריעת בע"ח מצוה – "מצוה עליו לפרוע חובו ולאמת דבריו דכתיב הין צדק שיהא הן שלך צדק כו'", והרי לכמה פירושים זהו הפירוש בסוף משנתנו "כל המקיים את דברו רוח חכמים נוחה ממנו" – ר"מ ורע"ב. וראה ירושלמי שביעית כאן. אבל ראה לקמן בפנים. – וראה לקו"ש חל"ב ע' 157.

60) ולפי היראים הנ"ל, י"ל בפשטות ד"רוח חכמים נוחה ממנו" היינו אחר שאמר המלוה משמט אני שאז כבר אין עליו חוב לפרוע, וכפשטות סדרם במשנה, דהמשנה "רוח חכמים נוחה ממנו" באה לאחרי מ"ח "המחזיר חוב בשביעית יאמר לו משמט אני". ראה מלאכת שלמה שם. אבל ברמב"ם מקדים "כל המחזיר חוב שעברה עליו שביעית רוח חכמים נוחה הימנו (ואח"כ) וצריך המלוה לומר למחזיר משמיט אני כו'".

61) הנ"ל הוא לפרש"י גיטין לו, סע"א דשמיטת קרקע קאי על השביעית. אבל גם לפי' ר"ת בתוס' שם ד"ה בזמן (וכן פירש ברמב"ן ריטב"א ר"ן מאירי שם. ובכמה פוסקים שפסקו כרבי), שמפרש דברי רבי כהירושלמי דהשמטת קרקע מדובר ביובל, והשמטת כספים פי' שביעית בכלל – גם דקרקע, הרי פשיטא ששוין הן שהרי כוללם יחד. ויתירה מזו: קורא לשביעית בכלל – שמיטת כספים.

אבל להעיר דלפי' הא' דר"ת בקדושין (לח, ב סד"ה השמטת) "נקט נמי שמיטת כספים דדמיא להו שמיטת יובל שביובל חוזרות השדות מלוקח למוכר ושמיטת כספים כמו כן מופקעים ממלוה ללוה" (ועד"ז הוא ברשב"א גיטין שם). וברמב"ם הל' שמיטה ויובל פ"ט ה"ב "אין שמיטת כספים כו' אלא בזמן שהיובל נוהג.. שהרי ישוב הקרקע לבעליו בלא כסף כו' אמרו חכמים בזמן שאתה משמיט קרקע כו'". וראה לשונו פ"י ה"ט שם. ובסוף הפרק שם "יובל משמיט קרקע בתחלתו ושביעית אינה משמטת כספים אלא בסופה". ובכ"מ פ"ד הכ"ה שם (פ"ט ה"ב. פ"י ה"ט) דלהרמב"ם דוקא שמיטת כספים הוקשו ליובל. וראה מל"מ פ"ד שם.

62) ע"פ הנ"ל הערה 48 אולי י"ל ההשתוות דשמיטת קרקע ושמיטת כספים גם בזה שגם בקרקע המצוה "להשמיט כל מה שתוציא הארץ" היינו שמניחו הפקר [ורק "כל הנועל כרמו כו' ביטל מ"ע" (רמב"ם שם פ"ד הכ"ד)] וגם להפקיר בפה – ראה רמב"ם שם "אלא יפקיר הכל". וראה רי"פ פערלא שם רסו, א ואילך.

63) ראה עירובין (ע"ו סע"א) וש"נ לכו"כ מקומות דזו ואצ"ל זו קתני. דרכי שלום כללי הש"ס סי' קפ (וש"נ). ובשד"ח כללים מערכת ז' כלל יא: כתבו הראשונים בכ"מ דאף שתירוץ זו ואין צריך לומר זו לא נאמר אלא מדוחק, אבל תירוץ לא זו אף זו אינו דוחק כלל. – ולהעיר מתוד"ה דחביבה (יבמות ל, א).

ח.

"רוח חכמים נוחה" - בכל שלושת מרכיבי ההלוואה

כדי להבין זאת יש להקדים ולבאר את הדיוק במשנה:

בחלק השני: לשם מה אומרת המשנה "לא יחזיר לבניו" – אילו נאמר רק "הלוה מן הגר שנתגיירו בניו עמו אם החזיר לבניו רוח חכמים נוחה ממנו" כבר היה מובן שאין חייבים להחזיר את החוב לבנים.

בחלק השלישי: "כל המטלטלין נקנין במשיכה וכל המקיים את דברו רוח חכמים נוחה ממנו" – אין מובן, כשאלת המפרשים: מטרת המשנה היא לציין את מעלת "המקיים את דברו", שהרי אין כאן המקום לבאר דיני קנין, אך מצד שני, קיום דברו אינו דוקא בקניית מטלטלין[64], ומדוע נאמרת ההקדמה "כל המטלטלין נקנין במשיכה".

ההסבר לכך הוא: המשמעות הפשוטה של "רוח חכמים נוחה ממנו" היא, ש"חכמים אוהבים אותו על זה וישר בעיניהם מה שעשה"[65] לא רק משום שקיים מצוה צדדית או לא עבר על איסור צדדי, למרות שאין הוא חייב בהם – אלא מפני שעל ידי כך הוא עושה דבר טוב בעצם הדבר שבו נעשתה פעולתו.

ובענייננו – ענין ההלוואה: "רוח חכמים נוחה ממנו" מפני מעשהו הטוב, למרות שאינו חייב, שהוא דבר של מעלה וטובה בעצם ההלוואה עצמה, ולא בענין צדדי אחר.

פעולת ההלוואה, וכך גם קנין, מורכבת מן: (א) המלוה, (ב) הלווה, (ג) הממון, המקשר בין המלוה ללווה.

"רוח חכמים נוחה ממנו" לגבי "המחזיר חוב בשביעית" בכל שלושת הפרטים הללו: לגבי המלוה, המקיים את מצות התורה "כסף תלוה": לגבי הלווה – "רוח חכמים נוחה" מכך שיש רגש בלבו להחזיר טובה למלוה[66], שהוא "בור ששתית ממנו מים", וכן מהתועלת שצומחת ללווה עצמו, שכאשר יזדקק לכך, יוכל שוב לקבל הלואה מהמלוה[67].

ולגבי עצם החוב – ה"חפצא" של ההלוואה: הרי למרות שעל הלוואה לא חל שעבוד גברא, בכל זאת הממון נשאר משועבד, ולכן "רוח חכמים נוחה" כאשר ה"חוב" מוחזר לבעליו[68]

ט.

"הלווה מן הגר" - הטובה מתבטאת רק בשניים מן הפרטים

גם בחלק השני – "הלווה מן הגר שנתגיירו בניו לא יחזיר לבניו ואם החזיר רוח חכמים נוחה ממנו" – הענין של "רוח חכמים נוחה ממנו" אינו עקב ענינים צדדיים (כדי שהבנים לא יחזרו לסורם וכדומה), אלא עקב התועלת לגבי ההלוואה עצמה, אך רק בשניים ממרכיבי ההלוואה: הלווה, וה"חפצא" – החוב עצמו.

לגבי הלווה: כיון שנהנה מהגר שלוה ממנו כסף בכוונה להשיבו, הרי למרות שמן הדין הוא פטור מלהחזירו לאחר פטירת הגר, בכל זאת, כיון שלוה בכוונה להחזיר עדיין זהו המשך של חוב, ומידה טובה היא להשיב זאת.

וכן לגבי החוב עצמו: אמנם אין קיים מלוה שניתן להחזיר לו את החוב, אך השעבוד על חלק מנכסי הלווה, בשווי החוב, מאי בטלי"ה[69] (=מי ביטל שעבוד זה)? ולכן יש טעם להחזרת החוב,

וכיון שרק ל"בניו" יש קשר כלשהו לממון זה (שלא יחזרו לסורם) – יחזיר לבניו, ולכן "רוח חכמים נוחה ממנו"[70].

לעומת זאת לגבי המלוה לא צומחת מכך שום טובה, כי המלוה, הגר, מת, ו"בניו" אינם בגדר של מלוים.

וכך מובנת התוספת במשנה: "לא יחזיר לבניו", המציינת זאת למרות שהדבר מובן מן הנאמר "החזיר – רוח חכמים נוחה ממנו" בלבד, כדי להדגיש שלווה

---

64) ואי לאשמעינן בנוגע למתנת קרקע וכיו"ב – הרי העיקר חסר מן הספר.

65) לשון הר"מ כאן. וראה צ"צ כאן בארוכה.

66) ראה ר"ש סיריליאו ומלאכת שלמה כאן "רוח חכמה וחסידות בקרבו דאינו רוצה ליהנות מממון אחרים". וראה בעל העיטור אות פה פרוזבול "שאינו רוצה ליהנות בממון חבירו אבל לכתחלה אין לו להחזיר".

67) ראה במשנה ראשונה כאן.

68) ראה לשון המפרשים (דלעיל הערה 66) "ממון אחרים" – "בממון חבירו".

69) להעיר מב"ק (קט, א) בגזל הגר בזקפו עליו במלוה לר"ע (וכ"ה ההלכה – רמב"ם פ"ח מהל' גזילה ה"ד) שחייב להוציא מתחת ידו, וגם לר"י שם, עכ"פ צריך למחול לנפשי' לאחר מיתת הגר, עיי"ש. ולהעיר מגמרא שם ע"ב "קנאו השם".

70) ועפ"ז תתורץ קושי' משנה ראשונה כאן "מאי אירי לוה מן הגר כו' אפילו לוה מן העכו"ם".

אין שום קשר עם בניו של המלוה, לא רק מעצם הדין, כיון שאין הם בגדר של מלוים, והלווה אינו משועבד להם כלל, אלא גם מבחינת "רוח חכמים".

ולפי זה מובן החידוש שישנו בחלק השני, המדבר על הלווה מן הגר, על־פני החלק הראשון, המדבר על "המחזיר חוב בשביעית", באופן של "לא זו אף זו": הענין של "רוח חכמים נוחה ממנו" אינו קיים רק כאשר הטוב שבמעשהו מתבטא בכל שלושת פרטי הענין הנדון, כבמקרה של "המחזיר חוב בשביעית", אלא גם במקרה שהטוב מתבטא רק בשניים מן הפרטים.

י.

"כל המטלטלין..." - הטובה מתבטאת רק באחד מן הפרטים

"כל המטלטלין נקנין במשיכה וכל המקיים את דברו רוח חכמים נוחה ממנו": גם כאן "רוח חכמים נוחה ממנו" לא רק בגלל ענין צדדי שהוא "מקיים את דברו", אלא מצד ה"חפצא" – המיטלטלין, אך לא ביחס לשני הפרטים האחרים, המוכר והלקוח:

כיון שהלוקח לא ביצע משיכה, ואף אם הוא שילם כסף[71], לא נוצר כאן שעבוד בין המוכר לבין הלוקח, ולא נוצר ביניהם קשר של מוכר וקונה, בהתאם להגדרת הקנינים.

יותר מכך: על ידי שהאדם במקרה זה "מקיים דברו" אינה נמנעת טובה כלפי המוכר או כלפי הקונה, שהרי מהלוקח לא נגרע דבר, כי במקרה שהלוקח כבר שילם הוא מקבל זאת חזרה, אלא חל שינוי רק לגבי ה"חפצא" עצמו: המיטלטלין נעשו שייכים לקונה על ידי דיבורו של המוכר, או אף עקב התשלום של הלוקח, ועל כך נאמר במשנה שגם במקרה כזה, כאשר יש השפעה לטובה רק לגבי אחד משלושת הפרטים, גם אז "רוח חכמים נוחה ממנו"[72].

יא.

שמיטה, כספירת המלכות, הכוללות שני ענינים

בענין הנ"ל של שמיטת כספים קיים דבר והיפוכו:

מצד אחד מהותה של שמיטת כספים – "שמוט כל בעל משה ידו... לא יגוש את רעהו" – היא שלילה והעדר, ומסיבה זו, כמוסבר לעיל, "המחזיר חוב בשביעית רוח חכמים נוחה ממנו".

דומה לכך מהותה של שמיטת קרקעות – "ושבתה הארץ שבת לה'", "שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור את ספיח קצירך לא תקצור ואת ענבי נזירך לא תבצור שנת שבתון יהיה לארץ" – גם היא ענין של שלילה.

מצד שני, צריכה עצם שלילה זו של השמיטה להתבטא בפעולה חיובית, בדיבור, כאמור לעיל "המחזיר חוב בשביעית יאמר לו משמט אני... שנאמר וזה דבר השמיטה", ולפי מספר דעות דיבור זה, "משמט אני", הוא מצוה מדאורייתא[73]. בהמשך המשנה נאמר "רוצח שגלה לעיר מקלט ורצו אנשי העיר לכבדו יאמר להם רוצח אני, אמרו לו אף על פי כן, יקבל מהם, שנאמר וזה דבר הרוצח". זוהי הימנעות מנתינת כבוד לרוצח עקב טעות, כמבואר בירושלמי[74] בדומה לאדם שמכבדים אותו כיון שחושבים שהוא יודע שתי מסכתות בשעה שהוא יודע אחת בלבד הרי הוא חייב להבהיר להם זאת.

יש לומר שהסבר הדברים לפי פנימיות הענינים הוא: מהותה של שנה השביעית היא ספירת המלכות[75], אשר יש בה שני הענינים: התבטלות ספירת המלכות כלפי הספירות שמעליה. ועם זאת, ספירת המלכות היא עולם הדיבור,

ולפיכך קיימים בשביעית שני הענינים הללו: "ושבתה הארץ" – התבטלות ושביתת הארץ – מלכות, ו"לא תזרע..."., וכן שמטת כספים; ויחד עם זאת קיימת מצוה בדיבור "דבר השמיטה".

לפי זה מובן המדרש שהוזכר לעיל, ששומרי שביעית נקראים "עושי דברו לשמוע בקול דברו", ולא בביטוי הנפוץ "עושי מצוותיו", "עושי חוקותיו", וכדומה, כי ענין השמיטה קשור במיוחד לדיבור.

כפי שמוכיח המדרש שמדובר כאן על "שומרי שביעית" – "נאמר כאן עושי דברו ונאמר להלן וזה דבר השמיטה, מה דבר שנאמר להלן בשומרי שביעית הכתוב מדבר, אף דבר האמור כאן בשומרי שביעית הכתוב מדבר".

---

71) לפי הר"מ והרע"ב. משא"כ להר"ש לתויו"ט. וראה צ"צ שם.

72) ובירושלמי שביעית מסיים "דרב נהג (כשאמר לבני ביתו ליתן מתנה לבר נש לא הוי חוזר בו) למדת חסידות", ולפי הפי' שבמשנתינו איירי כשנתן דמים יומתק החידוש וההמשך בירושלמי שהוא ג"כ בדרך לא זו אף זו. וראה בארוכה לקו"ש חל"ב ע' 154 ואילך.

73) ראה לעיל הערה 48, 62.

74) במס' שביעית כאן.

75) ראה דרמ"צ מצות קדושת שנה השביעית מכתבי האריז"ל (ושם גם בנוגע לשמיטת כספים). תורת לוי יצחק ע' קלה. לקוטי לוי יצחק אגרות־קודש ע' רמד. וראה לקו"ת פרשתנו מב, ד. ועוד.

ולפי זה יובן יותר מדוע סיום מסכת שביעית הוא "כל המקיים את דברו רוח חכמים נוחה ממנו".

ובאמצעות הלימוד והעיסוק בהלכות שביעית, אשר "כל העוסק בתורת... כאילו עשה"[76], מחישים את "רצית ה' ארצך ("ועשו את השמיטין") שבת שבית יעקב" ("אתבת שבייתא דבית יעקב") ו"גם ה' יתן הטוב וארצנו תתן יבולה"[77], ונהיה "גבורי כח עושי דברו לשמוע בקול דברו", שומרי שביעית – בקיום מצות שביעית כפשוטה בארץ הקודש ומן התורה, בקרוב ממש כאשר הקדוש־ברוך־הוא "יקיים" את "דברו", "דבר ה' זה הקץ"[78] – "והיתה לה' המלוכה", בביאת משיח צדקנו ויוליכנו קוממיות לארצנו.

(משיחות חודש תשרי תשל"ג
– שנת השמיטה)

76) ראה מנחות בסופה בנוגע לקרבנות.

77) תהלים פה, ב. שם, יג. מדרש תהלים שם. תרגום שם.

78) שבת קלח, ב.

המשך ביאור למס' יבמות ליום שלישי עמ' ב

עוּבָדָא הֲוָה קַמֵּיהּ – בא מעשה לפניו דְּרַבִּי יוֹחָנָן בִּבְנֵי שִׁשְׁתָּא דְּמָעוֹן – בבית הכנסת של העיר מעון בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, וּמָלָה האחות הָרִאשׁוֹנָה את בנה וּמֵת, וכן האחות הַשֵּׁנִיָּה מלה את בנה וּמֵת, וְהַשְּׁלִישִׁית בָּאָה לְפָנָיו לשאול האם למול את בנה, וְאָמַר לָהּ לְכִי וּמוּלִי ואף שהיום יום הכפורים ושבת. אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי לרב יצחק, חֵזִי דְּקָשְׁרִית – ראה שבכך שאתה מעיד על מעשה זה, הנך מתיר אִיסּוּרָא של שבת ויום הכיפורים וְגורם לסַכָּנְתָא, שאם חזקה נקבעת בשתי פעמים אסור לשלישית למול את בנה, שמא ימות, ונמצא שמלה שלא בזמנה ואינה דוחה את השבת ויום הכיפורים, וכן זו סכנה למול תינוק שמתו אחיו מחמת מילה. ואף על פי כן סָמֵךְ עָלָהּ אַבַּיֵי להלכה, וַאֲזַל נְסַבָּהּ – והלך ונשא לאשה לְחוּמָה בְּרַתָּא [–בתו] דְּאִיסִי בְּרֵיהּ דְּרַב יִצְחָק בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוּדָה, דְּנְסַבָּהּ – שכבר נשאה רַחֲבָא דְּפוּמְבְּדִיתָא [–שהיה דר בפומבדיתא] וּשְׁכִיב [–ונפטר], ואחריו נשאה רַב יִצְחָק בְּרֵיהּ דְּרַבָּה בַּר בַּר חָנָה, וּשְׁכִיב – ואף הוא נפטר, וּנְסַבָּהּ הוּא – ולאחר מכן נשאה אביי, וּשְׁכִיב ולבסוף גם הוא נפטר. ונמצא שנשאה אביי לאחר שמתו שני בעליה.

מקשה הגמרא: אָמַר רָבָא, וּמִי אִיכָּא דְּעָבִיד עוּבָדָא בְּנַפְשֵׁיהּ כִּי הַאי – וכי יש אדם העושה בעצמו מעשה מסוכן כזה, וְהָא אִיהוּ דְּאָמַר – והרי אביי עצמו אמר, אָבִין דְּסָמְכָא – על דברי אבין בשם רבי יוחנן ניתן לסמוך שאכן כך אמר, אך על דברי יִצְחָק סוּמְכָא [–האדום] שהוא רב יצחק בר יוסף לָאו כַּר סָמְכָא – לא ניתן לסמוך, שכן אָבִין יֶשְׁנוֹ בַּחֲזָרָה – חזר על תלמודו וזכר טוב את מאמרי רבי יוחנן, ואילו יִצְחָק סוּמְכָא אֵינוֹ בַּחֲזָרָה – לא היה חוזר על תלמודו, ויתכן שאומר בשם רבי יוחנן דבר שאינו נכון מחמת שכחה. וְעוֹד, שהרי אֵימַר דְּפַלְיֵי – יש לומר שנחלקו רבי ורבן שמעון בן גמליאל רק לְעִנְיַן מִילָה, אך בנישואין כפי שנהג אביי, מִי פְּלִיגֵי – וכי מצינו שנחלקו בזה. ויתכן שאף רבן שמעון בן גמליאל מודה שבשתי פעמים נקבעת חזקה.

מתרצת הגמרא את הקושיא השניה: אִין – אכן מצינו שנחלקו גם בענין נישואין, וְהָתַנְיָא – וכך שנינו בברייתא, נִיסֵּת האשה לָרִאשׁוֹן וּמֵת, ונישאה שוב לַשֵּׁנִי וְגַם הוא מֵת, לַשְּׁלִישִׁי לֹא תִּנָּשֵׂא, דִּבְרֵי רַבִּי. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, לַשְּׁלִישִׁי תִּנָּשֵׂא, אך לָרְבִיעִי לֹא תִּנָּשֵׂא. ומפורש שנחלקו אף בנישואין.

מבררת הגמרא: בִּשְׁלָמָא – אמנם מובן לְגַבֵּי מִילָה שאם מתו האחים מחמתה אסור למול את אחיהם, שכן אִיכָּא מִשְׁפָּחָה דְּרֵישֵׁי דְּמָא – יש משפחות שדם ילדיהם סמוך לילדתם רך ואינו נבלע באיברים, ויוצא כולו דרך מכה קטנה, וְאִיכָּא מִשְׁפָּחָה דְּקָמִיט דְּמָא – ויש משפחות שדם ילדיהם נעצר ונבלע באיברים ואינו יוצא מיד, ולכן אינם מתים. ואם נמולו כמה מבני המשפחה ומתו, הוחזקה משפחתם שדם ילדיהם אינו נבלע, ולכן אין למול את שאר בניה. אֶלָּא בְּנִישּׂוּאִין שאשה שנישאה לשנים או שלשה ומתו אסור לאדם אחר לישאנה, מַאי טַעְמָא.

משיבה הגמרא: אָמַר לֵיהּ רַב מָרְדְּכַי לְרַב אַשִׁי, הָכִי אָמַר אֲבִימִי מֵהַגְרוֹנְיָא מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב הוּנָא, הַמַּעְיָן של האשה גּוֹרֵם לבעלה למות, ולאחר שמתו בעליה הוחזקה בכך. וְרַב אַשִׁי אָמַר, הַמַּזָּל של האשה גּוֹרֵם לבעליה למות. מבררת הגמרא: מַאי בֵּינַיְיהוּ – מה ההבדל להלכה בין טעמים אלו. משיבה הגמרא: אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ – יש הבדל באופן דְּאִירְסָהּ הבעל השלישי ולא נשאה וּמֵת, אִי נַמִּי – או גם באופן דְּנָפַל מִדִּיקְלָא – עלה לדקל ונפל וּמֵת, שבאופנים אלו ודאי לא מעיינה גרם למותו, שארוסה עדיין לא בא עליה, וכשנפל מדקל לא מת מחולי, אך בשניהם יתכן שמזלה גרם למותו.

הגמרא דנה מה ההלכה ומביאה מעשה בענין זה: אָמַר לֵיהּ רַב יוֹסֵף בְּרֵיהּ דְּרָבָא לְרָבָא, בָּעֵי מִינַּיהּ מֵרַב יוֹסֵף – שאלתי את רב יוסף האם הֲלָכָה כְּרַבִּי שחזקה נקבעת בשתי פעמים, וְאָמַר לִי אִין [–כן]. ובפעם אחרת שאלתיו האם הֲלָכָה כְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל שחזקה נקבעת בשלש פעמים, וְאָמַר לִי אִין. וכיון שלא יתכן שהלכה כשניהם, אַחוּכֵי אַחֵיךְ בִּי – נראה לי ששחק בי. אָמַר לֵיהּ רבא, לֹא, אלא סְתָמֵי הִיא – יש כמה משניות שנשנו בסתם בלא שם התנא ששנאם, ויש מהם שפסקו כרבי ויש שפסקו כרבן שמעון בן גמליאל, והיינו שפעמים שהלכה כך ופעמים שהלכה כך, וְפָשִׁיט לָךְ לענין נִישּׂוּאִין כמבואר שבשתי פעמים הוחזקה ולענין מַלְקִיּוֹת דהיינו באדם שלקה פעמיים כפי שיתבאר כְּרַבִּי, שבשתי פעמים נקבעת חזקה, שכך שנינו בסתם משנה וכדלהלן. אך לענין קביעת וְסָתוֹת של אשה, שאם רואה דם וסתה באותו יום בחודש או באותו שיעור הפלגת ימים מהראייה הקודמת, עליה לחשוש שביום זה בחודש הבא שוב תראה דם, ולענין שׁוֹר הַמּוּעָד שבעליו משלם על נגיחתו נזק שלם [ולא חצי נזק], הלכה כְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל שרק בשלש פעמים נקבעת חזקה, שיתבאר שגם כך שנינו בסתם משנה. ובכל מקום פסק רב יוסף לפי מה שסתם רבי באותו ענין.

הגמרא מביאה את המשניות שבהן שנו בסתם הלכות אלו: בענין נִישּׂוּאִין סתם משנה הוא כפי הָא דַּאֲמָרָן – מה שאמרנו, ששנינו במשנתנו שאשה שלא ילדה אחר עשר שנים תנשא לשני, ומשמע שרק לשני ולא לשלישי, והיינו כרבי. ובענין מַלְקִיּוֹת שנינו סתם משנה, דִּתְנַן במשנה (סנהדרין פא:) מִי שֶׁלָּקָה וְשָׁנָה – שלקה פעמיים על עבירה שחייבים עליה כרת, הוחזק כרשע, ואם עבר שוב עבירה זו, אין מלקין אותו שוב, אלא בֵּית דִּין כּוֹנְסִין אוֹתוֹ לַכִּיפָּה – מקום קטן כשיעור קומת אדם ולא יותר, ובתחילה מאכילים אותו רק מעט לחם ומים כדי שיוקטנו בני מעיו, ולאחר מכן מַאֲכִילִין אוֹתוֹ שְׁעוֹרִים כדי שיתנפחו בבני מעיו עַד שֶׁתְּהֵא בְּרֵיסוֹ נִבְקַעַת ומת. ומבואר שכבר בשתי פעמים שלקה הוחזק כרשע, והיינו כרבי. אמנם שנינו סתם משנה בענין וְסָתוֹת האשה, דִּתְנַן במשנה (נדה סג:), אֵין הָאִשָּׁה

לקוטי־שיחות פרשת בהר – ל"ג בעומר כרך יז

מתורגם ללשון הקודש

א.

יש קשר בין פרק ד' באבות, ל"ג בעומר, ופרשת בהר

לפי המנהג[1] ללמוד פרקי אבות בשבתות שבין פסח לשבועות, פרק בכל שבת, יוצא בשנים רבות, כבשנה זו[2], שבשבת פרשת בהר[3] לומדים את הפרק הרביעי. כיון שכל הענינים שבתורה ובמנהגי ישראל הם מדויקים, מובן, שלפרק זה יש קשר לפרשת בהר הנקראת בשבת זו[4].

בנוסף לכך: בשנים מסוימות חל ל"ג בעומר בשבוע של פרשת בהר, כבשנה זו[2], ולפי דברי ה"של"ה"[5] המפורסמים, שכל מועד קשור לפרשת השבוע שבו הוא חל, מובן, של"ג בעומר קשור לפרשת בהר, ובמילא גם לפרק הרביעי במסכת אבות.

ואכן מוצאים[6] בפרק זה, משנה י"ג[7], מאמר של רבי שמעון בר יוחאי[8] – "שלשה כתרים הם: כתר תורה וכתר כהונה וכתר מלכות, וכתר שם טוב עולה על גביהן", ול"ג בעומר הוא יום הסתלקותו[9] ויום ההילולא[10] של רבי שמעון בר יוחאי.

ויש־לומר, שהעובדה שמכל מאמריו של רבי שמעון בר יוחאי, אשר "בכל[11] פרק מפרקי המסכתות שבש"ס נזכר רבי שמעון, ואפילו בכלים ובנגעים ועוקצין", יוצא, שדוקא מאמר זה נלמד בסמיכות ליום ההילולא של רבי שמעון בר יוחאי, יום שבו "כל מעשיו ותורתו ועבודתו אשר עבד בה כל ימי חייו"[12] מגיעים לשלמותם, כידוע[13], היא מפני שבמאמר זה מתבטא עיקר ענינו של רבי שמעון בר יוחאי.

ולפי האמור לעיל, של"ג בעומר קשור לפרשת בהר, מסתבר, שמאמר זה של רבי שמעון בר יוחאי קשור לפרשת בהר.

ב.

שני הקטבים בפרשת בהר

באופן כללי יש בפרשתנו שני קצוות:

בתחילת הפרשה כתובה מצות שמיטה, שקיומה בארץ ישראל, כאשר יהודים נוהגים בדרך הטבע, בסדר של "ארץ נושבת", עד אשר לפי התורה יש אפשרות ל"כי תאמרו", לשאלה "מה נאכל"[14], ואין יודעים כיצד אפשר יהיה לקיים את מצות שמיטה.

לאחר מכן באות הפרשיות השונות "על הסדר"[15] של ירידה נוספת, ח"ו, כדברי חז"ל[16], שהפרשיות מראות כיצד יכולה להתחיל הידרדרות של יהודי, עד שהוא עלול להגיע לדרגה נמוכה ביותר של הימכרות לנכרי, ואף "לנעקר משפחת גר"[17], שמשמעותה "הנמכר לעבודת אלילים עצמה להיות לה שמש..."[18] – מצב שבו לפי תורת אמת מתאפשרת דעה ש"הואיל ורבי מגלה עריות... עובד עבודת אלילים... מחלל שבת, אף אני כמותו"[19].

---

1) אדמו"ר הזקן בסידורו (ושם: נוהגין לומר פרקי אבות). וראה הנסמן בלקו"ש [המתורגם] ח"ז ע' 185 הערה 1, 2.

2) תשל"ח*.

3) בחו"ל. משא"כ בא"י שקורין בשבת זו פ' בחוקותי.

4) ראה לקו"ש שם שייכות דפרשתנו למשנה יוד.

5) ר"פ וישב.

6) נוסף על השייכות דל"ג בעומר – שבו פסקה מיתת תלמידי רע"ק (טושו"ע ושו"ע אדה"ז או"ח סתצ"ג) על שלא נהגו כבוד זל"ז (יבמות סב, ב) – למשנה י"ב ("יהי כבוד תלמידך כו' וכבוד חברך כו'"). ועפמ"ש בחדא"ג מהרש"א יבמות שם ד"לא חש כ"א מהם על כבוד תורה של חבירו דאין כבוד אלא תורה" – שייך גם למשנה ו' ("כל המכבד את התורה כו'"). וראה ג"כ אוה"ת בהר ס"ע קפז.

7) בסידור אדה"ז. ובש"ס ווילנא הוא משנה יב (ולכאורה הוא טה"ד דמוכח, שהרי חסרה שם משנה טו). ובכמה דפוסים דאבות – בשינוים.

וראה שער הכולל (פ"ל, ג) ש"אפשר שמזה הטעם הדפיסם אדמו"ר בסידור" – לקבוע גירסא הנכונה (גם בנוגע לחלוקת המשניות. ראה לקו"ש [המתורגם] ח"ד ע' 155 בהערה).

8) דסתם ר"ש הוא רשב"י – רש"י ד"ה משמו שבועות ב, ב. פיה"מ להרמב"ם בהקדמה ד"ה "הפרק הששי". ובנדו"ד מפורש הוא ביל"ש קהלת רמז תתקעג.

9) פע"ח שער ספה"ע פ"ז. סדור שער הל"ג בעומר. ובכ"מ.

10) זח"ג רצו, ב. ועייג"כ זח"א ריח, א.

11) לקו"ת אחרי כח, א. וראה בהערות שבסו"ס לקו"ת הוצאת קה"ת עא, ב [בהוצאות תשד"מ ושלאח"ז – קכה, א].

12) לשון אדה"ז אגה"ק ביאור לסי' זך (קמז, סע"א).

13) אגה"ק סי' זך וביאורו. שם סי' כח. סידור שם (בנוגע לרשב"י) דש, סע"ב ואילך.

14) פרשתנו כה, כ.

15) לשון רש"י פרשתנו כו, א.

16) קידושין כ, א. וש"נ.

17) פרשתנו כה, מז.

18) פרש"י עה"פ. מתו"כ עה"פ. קידושין שם, ריש ע"ב. ועוד.

19) רש"י כו, א. מתו"כ עה"פ. נת' בארוכה בלקו"ש [המתורגם] ח"ז ע' 187 ואילך.

---

*) הערה זו והבאה לאח"ז מתייחסים לשנת הוצאה לאור של שיחה זו בפעם הראשונה. המו"ל.

ומצד שני, כל זה כחלק מפרשת "בהר סיני" מקום גבוה ומרומם, מקום מתן תורה, שבו היו ישראל בשיא התעלותם, ומרוממים על־פני העולם, הרבה יותר מאשר במדבר בכלל, שהוא ההיפך מ"ארץ נושבת".

ההסבר לכך הוא, שאדרבה: מטרת מתן תורה איננה שישראל ישארו "בהר סיני", ויהיו מנותקים מן העולם ומחיי הטבע, אלא, להיפך: שיכנסו ל"ארץ נושבת" וינהגו בדרך הטבע, שבה ישנה אפשרות של ההידרדרות המוזכרת בפרשה – ובכח שניתן להם "בהר סיני" יתגברו על הסתרת האלוקות שבטבע.

אמנם ההעלם שבטבע מאפשר לפי התורה את השאלה "וכי תאמרו מה נאכל" (שהרי אין סומכין על הנס[20]), אך בכל זאת, התורה נותנת כח להתחזק ולהתגבר על הטבע, ואף "וציויתי את ברכתי לכם בשנה השישית"[21] – לפני שנת השמיטה, כבר רואה האדם שיש בידו "תבואה לשלש השנים"[19].

ואף מי שנמכר לגוי, שעל פי התורה הוא משועבד לרבו וקיימת האפשרות למחשבה "אף אני כמותו", אבל התורה אומרת[22] "לא תעשו...", שבעניני יהדות אף אחד אינו שולט על היהודי.

ודומה לכך תוכנו של מאמר רבי שמעון "ג' כתרים הן... וכתר שם טוב עולה על גביהן", ש"כתר שם טוב" הוא השם הטוב שיש ליהודי על־ידי "מעשים טובים"[23]: על רבי שמעון נאמר ש"תורתו אומנותו"[24], עד אשר "רשב"י וחביריו" מובאים בגמרא ובספרי הפוסקים[25] כדוגמא למי ש"תורתו אומנותו",

והוא אומר שאין מסתכלים על מעלת התורה, ובתורה עצמה על החשיבות של "כתר תורה" – שיא השלמות של התורה אצל יהודי: תורתו אומנותו – אלא "כתר שם טוב (מעשים טובים) עולה על גביהן", כי מטרת התורה היא להגיע לידי "מעשים טובים".

ג.

מדוע "כתר שם טוב" עולה על "כתר תורה"?

לכאורה נדרש הסבר:

לגבי רוב אנשי העולם, שאין תורתם אומנותם, ועיקר עסקם איננו בתורה (כדברי חז"ל[26] "הרבה עשו כרבי ישמעאל ועלתה בידן, כרשב"י ולא עלתה בידן), אלא הם "מארי עובדין טבין" (= בעלי מעשים טובים), מובן, שאצלם "כתר שם טוב" הוא מעלה גבוהה יותר מ"כתר תורה". אבל, כיצד יתכן לומר, שרבי שמעון בר יוחאי, שתורתו אומנותו, והוא תלמידו[27] של רבי עקיבא[28], הסובר ש"תלמוד גדול"[29], יאמר ש"כתר שם טוב עולה על גביהן" – נעלה מ"כתר תורה"[30]?

אמנם מובן, שגם לפי רבי שמעון בר יוחאי אין להסתפק בתורה[31], והכרחיים גם "מעשים טובים"[32], ויותר מכך, כנאמר ב"ירושלמי"[33]: ולא מודה רשב"י שמפסיקין (מלימוד התורה) לעשות סוכה...? –

אך לכאורה הכוונה היא שאצל מי ש"תורתו אומנותו" צריכים להיות גם מעשים טובים[34], כשם ש"מארי עובדין טבין" חייבים ללמוד תורה[35], לפחות פרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית[36]. אך מהו ההסבר

---

20) ראה פסחים סד, ב. זח"א קיא, ב. קיב, ב.

21) פרשתנו כה, כא.

22) פרשתנו כו, א.

23) ראה כו"כ* מפרשי המשנה. ובאוה"ת בחקותי (כרך ב') ע' תערב: כש"ט דפי' מקיים מצות מעשיות. וראה לקמן הערה 67.

24) שבת יא, א. – בשבת שם (ועד"ז ברמב"ם הל' תפילה פ"ו ה"ח. וראה במ"מ והערות להל' ת"ת שבהערה הבאה) – "אומנותן". אבל בטושו"ע ושו"ע אדה"ז (שבהערה הבאה) – "אומנתם". וצע"ק, שהרי לכאורה צ"ל "אומנותם" (לשון אומנות).

25) שבת שם. טושו"ע ושו"ע אדה"ז או"ח סו"ס קו. הל' ת"ת לאדה"ז פ"ד ס"ד־ה.

26) ברכות לה, ב.

27) והמיוחד שבהם – ראה ירושלמי סנה' (פ"א ה"ב): א"ל (ר"ע) דייך שאני ובוראך מכירין כוחך.

28) ולהעיר מסנהדרין (פו, רע"א): וכולהו אליבא דרע"ק.

29) קידושין מ, ב. ובאוה"ת ואתחנן (ע' רסח. ע' רפ) שכוונתו (לא כהסיום "נענו כולם ואמרו תלמוד גדול שהתלמוד מביא לידי מעשה" – כ"א) דזה שתלמוד גדול הוא גם לולי הענין ד"מביא לידי מעשה". וראה פסק אדה"ז (הל' ת"ת שם ס"ג): מ"ע של ת"ת מצד עצמה היא ג"כ גדולה משאר המצות (רק שאינה שקולה כנגד כל המצות כולן אלא משום שהתלמוד מביא לידי מעשה כו').

30) אין לתרץ ע"פ הידוע (אוה"ת ר"פ ויגש אוה"ת ואתחנן ע' רעו ואילך. ועוד) דלעת"ל יהי' מעשה גדול – כי מזה שנקבע מאמר זה באבות, הוראות עתה, מוכח, שזה שכש"ט עולה על גביהן הוא קודם הזמן דלעת"ל.

31) ראה גם דרך חיים (למהר"ל) אבות כאן: ודאי מה שאמר כאן כתר תורה לא אמרו כשאין לו מעשים, דודאי כהאי גוונא לא כתר הוא כלל.

32) להעיר מב"ק יז, א: אר"י משום רשב"י.. כל העוסק בתורה ובגמ"ח זוכה לנחלת שני שבטים כו'.

33) ברכות פ"א סה"ב. שבת פ"א סה"ב.

34) ובמצוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים (ולא תחסר המצוה) – אין מפסיקין (מו"ק ט, ב. רמב"ם הל' ת"ת פ"ג ה"ד. הל' ת"ת לאדה"ז שם (ושם, שאין מפסיקין גם מלימוד שאינו נוגע עכשיו למעשה מפני ש"ת"ת מצד עצמה היא ג"כ גדולה משאר מצות")).

35) רמב"ם הל' ת"ת פ"א ה"ח. טושו"ע יו"ד ר"ס רמו. שו"ע אדה"ז או"ח ר"ס קנה. וראה הל' ת"ת לאדה"ז פ"ג פרטי דינים בזה.

36) מנחות צט, סע"ב. הל' ת"ת לאדה"ז שם סעיף ד'.

*) משא"כ בפיה"מ להרמב"ם וכו'. ולשיטתי' אזיל גם בס' היד שלא הביא "כש"ט עולה ע"ג". וראה הל' ת"ת שלו רפ"ג, ורפ"ד – הובאו בהל' ת"ת לאדה"ז רפ"ד ובסופו.

לכך שאצל מי שתורתו אומנותו, המעשים הטובים נעלים יותר מלימוד התורה[37]?

ד.

אי קיום המצוות - פגם בלימוד התורה

לכאורה ניתן היה לומר, שהדבר מובן מדברי ה"ירושלמי" דלעיל: לאחר השאלה "ולא מודה רשב"י שמפסיקין לעשות סוכה...?", שואלים ב"ירושלמי": "ולית ליה לרשב"י (=האם אינו סובר) הלמד על מנת לעשות... שהלמד שלא לעשות נוח לו שלא נברא"? –

ומכך למדים, שצריך להפסיק כדי "לעשות סוכה" לא רק מפני שיש צורך גם במעשה המצוות, אלא יותר מכך, זוהי מטרת הלימוד, "למד על מנת לעשות".

ומכך מובן שלמעשה המצוות חשיבות גדולה יותר מהלימוד[38].

אך לאמיתתו של דבר, הדברים הם להיפך: צריך להפסיק למען עשיית מצוה, כדי שלימוד התורה יהיה כראוי, ולא מפני חשיבות המצוות, שהרי אם ה"למד" איננו כדי "לעשות", זהו פגם בלימוד עצמו.

כפי שהוסבר בהרחבה[39] על דברי אדמו"ר הזקן בהלכות תלמוד תורה[40], ששם הוא מסביר את הדין שצריך להפסיק את לימוד התורה כדי לקיים מצוה שאינה יכולה להיעשות על־ידי אחרים: כי זה כל האדם, כמו שאמרו חכמים[41], תכלית חכמה – תשובה ומעשים טובים, ואם אינו עושה כן, נמצא שלמד שלא לעשות... – שבכך מתכוון אדמו"ר הזקן להסביר, שצריך להפסיק ללמוד כדי לקיים מצוה מפני שזוהי תכלית ה"חכמה" עצמה, ולכן "אם אינו עושה כן, נמצא שלמד שלא לעשות". כלומר, כאשר אין הוא מפסיק באמצע לימוד התורה לצורך מצוה (שאינה יכולה להיעשות על־ידי אחרים), הרי הלימוד הוא פגום.

יוצא, שחז"ל אומרים, שתכלית ושלמות החכמה הם תשובה ומעשים טובים, אבל אין הם נעלים מן התורה[42]. ולפי־זה חוזרת ומתעוררת השאלה: מדוע אומר רשב"י ש"כתר שם טוב עולה על גביהן"?

ה.

גם מקיימי המצוות צריכים ללמוד תורה

ההסבר לכך הוא: תכלית הבריאה היא עשיית העולם לדירה לה' יתברך, ומובן, שכל הדרכים של עבודת ה' הכרחיות לביצוע מטרה זו – לא רק מעשה המצות[43] המתקיימות בדברים גשמיים, אלא גם לימוד התורה, ואף הדרך של תורתו אומנותו, שבה מנותקים לגמרי מן העולם, היא למען עשיית העולם לדירה לה' יתברך.

אחד ההסברים לכך הוא[44]: ישנו כלל[45], ש"אין חבוש מתיר עצמו", ואם כך, אילו היתה אצל ישראל רק הדרך של ביצוע מעשים בהיותם שקועים בתוך העולם, הם לא היו יכולים לזכך ולרוממם את העולם מן המצב של העלם[46] והסתר. לכן יש הכרח גם בכיוון העבודה של "התפשטות" מן הגשמיות, והתרוממות על־פני העולם.

הכח לכך ניתן על־ידי מי שתורתם אומנותם, והם צריכים ליישם כיוון זה של עבודה אצל כל ישראל, אצל "מארי עובדין טבין", שבזמנים שבהם עליהם

37) ראה מאמר רשב"י* (קה"ר פ"ז, א (ב)) "ג' כתרים הם כו' כל מי שזוכה לתורה כאילו זכה לשלשתן וכל שלא זכה לתורה כאילו לא זכה לאחת מהן" – ואינו מסיים שם** וכש"ט עולה על גביהן. וראה מת"כ שם, דמה שמסיים "כל מי שזוכה לתורה כו'" – "י"ל שזה מ"ש במשנה במס' אבות שכש"ט עולה על גביהון כי התורה שם הטוב"***. וראה לקמן הערה 67.

38) ע"ד פרש"י ד"ה מביא ב"ק יז, א: אלמא מעשה עדיף. אבל ראה תוס' שם, וקידושין שם ד"ה תלמוד.

39) לקו"ש [המתורגם] חט"ו ע' 149 ואילך.

40) פ"ד ס"ג.

41) ברכות יז, א.

42) עייג"כ תניא ספל"ד (מט, סע"א). וראה ג"כ (במעלת התורה על המצות) – תניא פ"ה, פכ"ג, ועוד.

43) ראה תניא פל"ד. ובכ"מ. ועייג"כ אגה"ק סוס"ה. סוס"ט. ועוד.

44) בהבא לקמן – ראה גם לקו"ש [המתורגם] ח"ח ע' 194.

45) ברכות ה, ב. וש"נ.

46) דעולם לשון העלם – לקו"ת שלח לז, ד. ובכ"מ.

*) ע"ד מאמר זה איתא ביומא עב, ב. ספרי קרח יח, כ. יל"ש משלי רמז תתקמא. הובא בהל' ת"ת להרמב"ם (רפ"ג) ולאדה"ז (רפ"ד) – אבל במקומות הנ"ל אינו מרשב"י.

**) אבל בפיסקא שלאח"ז (ג) הובא מאמר רשב"י "חביב שם טוב מארון הברית כו' חביב שם טוב מכהונה ומלכות כו'.

***) ולהעיר מאדר"נ רפמ"א, שמביא מאמר ר"ש ואח"כ מפרש רק הג' כתרים ומעלת כתר תורה על כתר כהונה ומלכות (כתר כהונה כיצד אפילו נותן כו' כתר מלכות אפילו נותן כו' אבל כתר תורה כו' כל הרוצה ליטול יבוא ויטול כו'). וראה רמב"ם הובא לעיל הערה 23 בשוה"ג.

להתמסר ללימוד התורה, ולו רק פרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית[47], הרי שבשעת הלימוד[48] יהא לימודם באותה דרך כשל מי שאין לו שום אומנות, ודאגות אחרות מלבד לימוד התורה.

ו.

לימוד התורה צריך להיות חדור בכוונה לעשות

כדי שיהודי שתורתו אומנותו יוכל להפסיק מלימודו ולהתמסר לפעילות עם יהודים אחרים, אין די לו לחשוב על־כך כאשר הוא צריך מיד להתעסק למעשה עם הזולת, כי אז, בהיותו שרוי בתמידות בעבודה של לימוד, ייתכן שהוא לא יוכל לשכנע את עצמו להתנתק מן הלימוד ולהתעסק עם אנשים שהם בדרגה נמוכה יותר מ"תורתו אומנותו".

לפיכך צריך לימוד התורה עצמו להיות חדור בכוונה, שתכלית הלימוד היא השפעה על העולם, ויישום סוג העבודה של תורתו אומנותו גם אצל אחרים.

[בדומה למוסבר[49] על מעלתו המיוחדת של רבי עקיבא, אשר "נכנס בשלום ויצא בשלום"[50], שלא כאחרים אשר "נכנסו לפרדס" ולא יצאו בשלום[51], אשר הוא "יצא בשלום" מפני ש"נכנס בשלום": כניסתו לפרדס – "רצוא", יציאתו מן העולם – היתה "בשלום", בכוונה להגיע אל ה"שוב" לתוך העולם, ולכן – "ויצא בשלום"].

לפי־זה אפשר להסביר את דברי ה"ירושלמי" (לגבי הפסקת לימוד התורה, ואפילו מי ש"תורתו אומנותו" למען עשיית מצוה) – "ולא מודה רשב"י שמפסיקין... (ובהמשך) ולית ליה לרשב"י הלמד על מנת לעשות...". ויש להסביר, שאין כוונת הדברים, שיש להפסיק לעשיית סוכה רק למעשה בלבד, או שרק תכלית הלימוד מתממשת ב"לעשות" בפועל, אלא יותר מכך: ה"למד" עצמו הוא "על מנת לעשות". כבר בעצם הלימוד צריך להיות מורגש שכוונת הלימוד היא "לעשות", ואילולא כן יהיה בלתי אפשרי, בעת הצורך, להפסיק את הלימוד.

ז.

לימוד לשם מעשה, אפשרי על־ידי התעלות על המגבלות

אבל אפשר לשאול: כאשר הלימוד איננו באופן של תורתו אומנותו, כאשר אין מנותקים לגמרי מעניני העולם, אפשר להבין שיתכן לחשוב בעת הלימוד עצמו אודות הירידה לעולם, אל הזולת.

אבל כאשר מדובר אודות מי שתורתו אומנותו, כיצד ייתכן שבזמן לימוד כזה, הוא יוכל לחשוב על ההתעסקות עם מי ששקוע ב"ואספת דגנך"[52] – הרי זאת סתירה[53]?

ההסבר לכך הוא[54]: הכיוונים של "רצוא" (=יציאה מן העולם) ו"שוב" (=התישבות בתוך העולם) נראים הפוכים רק מצד הגבלות הנבראים וסדר ההשתלשלות, ואילו כאשר יהודי מתעלה על־פני ההגבלות, כאשר הוא מתבטל כלפי רצון ה' ומבצע את כל פעולותיו בהתאם לכך, הרי אז מצבו הפנימי הן ב"רצוא" והן ב"שוב" הוא זהה: התבטלות לרצון ה'[55].

דוגמא נוספת: שלוחו של אדם כמותו[56], ועבד מלך מלך[57], הן כאשר השליחות והעבודה הם דברים המתאימים למעלת המשלח והמלך, והן כאשר הן בדרגת השליח והעבד.

יתר־על־כן: מצד עצמותו יתברך, שהוא נושא הפכים, ייתכנו שני הכיוונים בבת אחת[58].

ולפיכך: כאשר לומדים באופן של תורתו אומנותו לשם תענוג עצמי, אכן בלתי אפשרי לחשוב באותה עת

---

47) ולהעיר דרשב"י הוא המ"ד (מנחות שם) דיוצאין מצות לא ימוש גו' בק"ש שחרית וערבית. וראה קו"א בהל' ת"ת לאדה"ז רפ"ג (תו"א מג"א צח, ג). וראה לקו"ש [המתורגם] ח"ג ס"ע 266 ואילך.

48) שעפ"ז מובן מאמר רז"ל (מכילתא בשלח טז, ד) שלא ניתנה תורה אלא לאוכלי המן, וביחד עם זה כאו"א מחוייב בת"ת ומברך נותן התורה (ל' הווה) וכו'.

49) ד"ה אחרי מות, תרמ"ט בסופו (סה"מ תרמ"ו־ תר"נ ע' רס). לקו"ש [המתורגם] ח"ג ע' 251.

50) חגיגה יד, ב (כגירסת הירושלמי שם פ"ב ה"א. ע"י שם).

51) חגיגה שם. ירושלמי שם.

52) עקב יא, יד. ברכות לה, ב.

53) ראה גם ד"ה אחרי מות שם (לענין כוונת ה"שוב" שצ"ל בה"רצוא" שהוא חיבור ואיחוד דשני הפכים).

54) ראה גם לקו"ש [המתורגם] ח"ז ע' 133.

55) להעיר מהמכילתא (יתרו כ, א) דרע"ק* (דרשב"י תלמידו המיוחד – וראה לקמן הערה 65) אומר דהן בעשה והן בל"ת עונין הן (נת' בלקו"ש [המתורגם] ח"ו ע' 131 ואילך. הדרן (הא') לפסחים נדפס בהגש"פ (קה"ת תשמ"ו־ז) ע' תסה ואילך).

56) ברכות לד, ב (במשנה). וש"נ.

57) ספרי (ורש"י) דברים א, ז. פרש"י לך טו, יח. בהעלותך יב, ח. ועוד (ובשבועות מז, ב: עבד מלך כמלך).

58) ראה שו"ת הרשב"א סי' תיח. הובא בס' החקירה להצ"צ ע' 68.

*) משא"כ ר' ישמעאל – והוא האומר ואספת דגנך, הנהג בהן מנהג דרך ארץ (ברכות שם).

על הכוונה של "שוב". אבל כאשר לומדים תורה באופן זה כדי לממש את כוונת הקדוש־ברוך־הוא לעשות לו דירה בתחתונים, אז ייתכנו שני ההפכים בבת־אחת: היהודי יכול להיות שקוע לגמרי בתורה, ובאותה עת להיות חדור בידיעה שמטרת לימודו היא להשפיע על בעלי העסקים.

ח.

רשב"י לאחר שלוש עשרה שנה - מרפא את העולם

ענין זה נמצא אצל רשב"י:

מסופר בגמרא[59], שכאשר יצא מן המערה לאחר י"ב שנה, וכאשר ראה אנשים עסוקים בחרישה ובזריעה, "אמר: מניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה, כל מקום שנותנין עיניהם מיד נשרף". ורק לאחר השנה השלוש־עשרה "כל היכא דהוה מחי רבי אלעזר, הוי מסי רבי שמעון (=כל מקום שהכה רבי אלעזר, ריפא רבי שמעון) אמר לו: בני, די לעולם אני ואתה":

ההדגשה באמירה "די לעולם (בעוסקי תורה[60]) אני ואתה" איננה, שמספיק שרק הם יהיו "עוסקי תורה" ואחרים לא יעסקו ח"ו בתורה, אלא שמספיק שאצלם היתה עבודה של תורתו אומנותו, כדי ליישם עבודה זו בעולם – "די לעולם".

ויש לומר, שזה רמוז בהבדל שבין י"ב לבין י"ג שנים: המספר שנים־עשר מורה על "סדר ההשתלשלות" (י"ב ראשי חדשים, י"ב גבולי אלכסון, ועוד[61]), והמספר שלוש־עשרה הוא מעל לסדר ההשתלשלות[62]. לפיכך:

מצד הדרגה של "שנים עשר" – השתלשלות, כאשר "רצוא" ו"שוב" הפכיים, אומרים "מניחין חיי עולם ועוסקין בחיי שעה" – אין איחוד בין "חיי עולם" לבין "חיי שעה", שגם אצל אלה ש"כרבי וזרעי"[63] (=חורשים וזורעים) תיתכן העבודה של התמסרות ל"חיי עולם".

רק מצד הדרגה של "שלש עשרה"[64], נבעה התנהגות של "הוי מסי רבי שמעון"[65], לא להינתק מן העולם, אלא להיפך, לרפא את העולם[66] – ליישם בעולם את העבודה של "עוסקי תורה".

ט.

ההסבר לדברי רשב"י

זהו ההסבר גם לדברי רבי שמעון "וכתר שם טוב עולה על גביהן": הכוונה היא, בפנימיות, לענין של "מעשים טובים" שבתוך לימוד התורה עצמו[67] – התמסרות לאחרים, שגם אצל "כתר תורה", מי שתורתו אומנותו, תהיה עבודה של מעשים טובים.

ולכן "כתר שם טוב עולה על גביהן": כאשר בנוסף ללימוד לעצמו באופן של "כתר תורה", תורתו אומנותו, מתווסף "על גביהן"[68] גם "כתר שם טוב", כלומר, ש"כתר תורה" עצמו (וכך גם "כתר כהונה וכתר מלכות") הוא באופן של "שם טוב" – התמסרות לאחרים – אז הוא "עולה", הוא ממש את מטרת לימוד התורה[69].

ובדרך הרמז יש לומר: מאמר זה של רשב"י נקבע כמשנה י"ג בפרק, כדי לרמוז, שהענין של "כתר שם טוב עולה על גביהן" התקיים אצל רשב"י לאחר היותו

---

59) שבת לג, ב.

60) רש"י שם ד"ה די לעולם.

61) ראה ביאורם אוה"ת בראשית ז, א ואילך. ועוד.

62) שלכן מדות הרחמים (ועוד) – הן במספר יג. וראה אוה"ת בראשית (שם, סע"ב ואילך) בענין חודש העיבור.

63) לשון הגמרא שבת שם.

64) להעיר מאוה"ת בראשית (יד, א) ד"זו" – שענינו חיבור דשמש ולבנה – בגימטריא יג, עיי"ש.

65) כי ר"ש הרי אמר (גיטין סז, א) "מדותי תרומות מתרומות מדותיו של רע"ק (רבו)" ש"נכנס בשלום" (כנ"ל בפנים ס"ו), שהכניסה למערה (התבודדות מהעולם – רצוא) היתה כדי שיהי' אח"כ ה"שוב". וראה לקו"ש [המתורגם] ח"ד ע' 215.

66) ולא רק היכא ד"מחי ר"א" בנו, כ"א "אמר איכא מילתא דבעי לתקוני" (שבת שם בסוף העמוד). וראה לקו"ש [המתורגם] ח"ג ע' 267.

67) עיין גם פיה"מ להרמב"ם כאן. ולהעיר מלקו"ת סוכות (פ"ג, א) דכתר שם טוב הו"ע "גדול תלמוד שמביא לידי מעשה": שיחת כ"ק מו"ח אדמו"ר (נעתקה בלקו"ש [המתורגם] ח"ד ע' 193 הערה 13) דכש"ט הו"ע הריקודים בשעת הקפות (שמחת התורה).

וע"פ המבואר בפנים יש לתווך מאמר זה דרשב"י עם מאמר הנ"ל הערה 37 – כי "כתר שם טוב" הוא (גם) פרט במעלת התורה.

68) ראה גם לקו"ש [המתורגם] ח"ד ס"ע 193 ואילך. ובלקולוי"צ לזח"א ע' כב: מהלשון וכש"ט עולה על גביהן, משמע שהוא למטה מהג' כתרים אלא שעולה על גביהן.

69) ע"פ המבואר בפנים – שכוונת ר"ש ב"כתר שם טוב" הוא (גם) פרט בלימוד התורה – יש לבאר ג"כ טעם חלוקת משנה זו, דלכאורה:

א) מהי השייכות בין מאמר זה למאמר ר' יהודה "הוי זהיר בתלמוד ששגגת תלמוד עולה זדון"?

ב) המאמרים הי' צ"ל בסדר הפוך – מתחילה מאמר ר"ש "וכתר שם טוב עולה על גביהן" שקרוב לתוכן משנה שלפנ"ז "יהי כבוד תלמידך כו' וכבוד חברך כו'" (והרי כל המכבד כו' מכובד – אבות שם מ"ו), ואח"כ מאמר ר"י "הוי זהיר בתלמוד כו'" שקרוב לתוכן משנה שלאח"ז "הוי גולה כו' שחבירך יקימוה (התלמוד) בידך כו'" (וראה נחלת אבות לאבות כאן)?

שלש עשרה שנה[70] במערה, מצד הדרגה של "י"ג", כדלעיל.

י.

ל"ג בעומר - איחוד בין נגלה לנסתר

בכך אפשר להבין את הקשר שבין כל האמור לעיל לבין ל"ג בעומר:

נאמר[71] ב"זהר"[72] שביום הסתלקותו של רשב"י, הרי בנוסף לכך שהוא עצמו הגיע להשגות גבוהות ביותר ברזין דאורייתא[73], הוא גם גילה לתלמידיו "מילין קדישין דלא גליאן עד השתא" (=דברים קדושים שלא גילינו עד עתה).

וזאת, בהתאם לדרך עבודתו הכללית של רשב"י לגבי רזי התורה: תנאים אחרים שעסקו ברזי התורה, לא גילו אותם לאחרים[74]. ואילו ענינו של רשב"י היה איחוד בין ה"סתים" לבין ה"גליא"[75] – הוא גילה את חלק התורה שהוא "רז" ונעלה מן העולם. ויש לומר שזה דומה לאיחוד בין "חיי עולם" לבין "חיי שעה".

יא.

פרשת בהר: איחוד בין "חיי עולם" לבין "חיי שעה"

החיבור בין "חיי עולם" שמעל לעולם לבין "חיי שעה", הוא התוכן של פרשת בהר:

בפרשה מודגש, שגם כאשר מתעסקים בענינים של "ארץ" וטבע, קיים ביחד עם זאת "בהר סיני" הנעלה מן הטבע, ויותר מכך: ענינים אלו הם חלק מפרשת בהר סיני, מביצוע כוונת מתן תורה בהר סיני.

דבר זה מתבטא בתחילת הפרשה, הכולל את כולה, ובסופה (והכל הולך אחר החיתום[76]):

בתחילת הפרשה מדובר על מצות שמיטה, שמשמעותה, שגם אצל יהודי המתעסק בעבודת אדמה, באופן שלפי התורה הוא עשוי לשאול "וכי תאמרו מה נאכל", כדלעיל, תהיה שנה שהיא "שבת לה'"[77], שבה הוא יתמסר ל"בהר סיני", ללימוד התורה[78], ללא דאגות, כמי שתורתו אומנותו. וביתר דיוק: מאיר ומשפיע עליו שם הוי"ה – "שבת לה'" – שמעל לטבע.

ובסוף הפרשה יש בענין זה חידוש גדול יותר ("על הסדר"), שאפילו מי ש"נמכר לנכרי" שזוהי ירידה מוחלטת גם יחסית לעולם, שהוא משתעבד לנכרי עד אשר קיימת אפשרות ב"תורת אמת" שהוא יאמר "אף אני כמותו" –

גם על כך אומרת התורה[79], שלא זו בלבד ש"לא תעשו...", שאף אחד אינו יכול לשלוט על היהודי בעניני תורה ומצוות, אלא יותר מכך – "אני ה', נאמן לשלם שכר"[80]:

ענין השכר מראה, שהאור האלוקי יורד למטה ומתגלה על־ידי קיום המצוה, מאיר אצל האדם, ויורד להשגתו. כלומר, אפילו מי שנמכר לנכרי יכול להתעלות על פני השעבוד לרבו, ולהגיע ל"אני ה'", שמעל לטבע[81].

(משיחות ש"פ בהר"ב תשכ"ג ותשכ"ד, ש"פ אמור תשל"ז)

[ואף שמצינו בכ"מ שר"י קודם לר"ש* – ה"ז מפני שהוא ראש המדברים (שבת לג, ב). – ועפ"ז י"ל ומתורץ מה שבמקומות אחדים ר"ש קודם – מפני שהי' לפני העובדא דשבת (שאז נתמנה ר"י לראש המדברים)**:

70) להעיר ד"משנה" היא גם לשון "שנה" (ראב"ע בא יב, ב. ספר השרשים לר' יונה בן ג'נאח ולהרד"ק ע' שנה).

71) לכללות סעיף זה – ראה לקו"ש [המתורגם] ח"ה ע' 131 ואילך, וש"נ.

72) אד"ז רפ"ז, ב. וראה גם שם רצא, א.

73) סדור שער הל"ג בעומר דש, סע"ב. המשך והחרים תרל"א ס"ע נד ואילך.

74) זח"ג קה, ב. וראה גם פסחים קיט, רע"א. חגיגה יג, א.

75) המשך והחרים שם ע' נב ואילך. ועייג"כ המשך חייב אדם לברך תרל"ח פכ"ה.

76) ברכות יב, א.

77) פרשתנו כה, ב.

78) ראה ספורנו ועוד עה"פ.

79) וע"ד זה מצינו ברשב"י שאמר (סוכה מה, ב) "יכול אני לפטור את כל העולם כולו מן הדין" – שגם אלה שיש עליהם דין ועונש הוא פוטר אותם (שזה כולל ג"כ הענין שעונשי התורה הם תיקון להנענש). וראה לקו"ש [המתורגם] ח"ג ס"ע 267 ואילך. לקמן ע' 388 ואילך.

80) סוף פרשתנו וברש"י. ואינו אומר בכתוב "אלקיכם", ענין העונש, כי אינו שייך בו.

81) ראה בארוכה לקו"ש ח"ז ע' 7-196.

---

*) אבל יל"ע אם המאמרים דאבות בכלל נסדרו ע"פ סדר הזמנים וכיו"ב (לבד פרק א'); ואפילו במשנה אחת עצמה – ראה לדוגמא בפרק דילן משנה ה'.

**) וכבר הקשו על הקדמת הרמב"ם בפיה"מ בסופה שרשב"י בדור לאחרי דורו דר"י. ועוד להוסיף – דעפ"ז קשה גם מה שבכ"מ הוקדם ר"ש.

אבל זה שייך רק כשדיבורם במסיבה אחת (ואולי – גם בענין אחד ממש) – שאז צ"ל ר"י **ראש** כו' אבל בנדו"ד – אין כאן מסיבה בכלל ולא דבור בענין אחד. ומצד **תוכן** המאמרים מתאים יותר שיהיו בסדר הפוך, כנ"ל.

וע"פ המבואר בפנים מובן, כי תוכן אחד לשני המאמרים – הזהירות באופן לימוד הנרצה; אלא שר' יהודה (מלשון **הודאה**) מדבר **בתחילת** העבודה שצריך להזהיר על "**שגגת** תלמוד", ואילו רשב"י מדבר ע"ד לימוד באופן (כלימודו הוא –) דתורתו אומנתו, שגם לימוד זה צ"ל באופן ד"כתר שם טוב" (לפעול בהזולת).

שמות ג, יד - ויאמר אלקים אל משה אהיה אשר אהיה ויאמר כה תאמר לבני ישראל אהיה שלחני אליכם.

לג

אהי׳ פעמים אהי׳ בגי׳ "אמת", והג׳ אותיות הוא כנגד הג׳ שמות בפסוק שמע "הוי׳ אלקינו הוי׳" ר"ת בגי׳ אהי׳.

אהי׳ אשר אהי׳, אהי׳ פעמים אהי׳[1] הוא מספר אמת במכוון, שהוא האמת האמיתי.

והיינו אמת הוא ראש ואמצע וסוף של הכ"ז אותיות, רומז על הקדוש ברוך הוא שכתוב בו אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי אין אלקים[2], באמצעיתא, וכמו שכתוב במדרש רבה פרשת וישלח[3] עיין שם, ובלקוטי תורה[4] בדיבור המתחיל ראשי המטות.

על זה רומז הג׳ שמות הוי׳ אלקינו הוי׳, הוי׳ הא׳ הוא על שם אני ראשון, הוי׳ הב׳ על שם אני אחרון, אלקינו שבאמצע בין ב׳ הויו"ת על שם ומבלעדי אין אלקים באמצעיתא. והכל הוא אחד.

ורזא דאמת הוא מה שר"ת הוי׳ אלקינו הוי׳ הוא יא"י מספר אהי׳, אהי׳ פעמים אהי׳ הוא מספר אמ"ת במכוון בחי׳ הוי׳ אחד, שהוא האמת האמיתי.

תורת לוי יצחק, חידושים וביאורים לש"ס עמוד קצג

1) אהי׳ (21) × אהי׳ (21) = 441, כמספר אמ"ת. וההיפך מזה הוא כזי"ב, מלשון שקר וכזב, וזהו שכזיב מספרו הוי׳ אחד, כזיב (בגי׳ 39) וכן הוי׳ (26) + אח"ד (13) = 39. והיינו שהוא הלעומת זה דהוי׳ אחד. ועיין בפנים בתורת לוי יצחק כאן שמבאר הגמ׳ (עירובין סד ע"ב) מעשה ברבן גמליאל . . והי׳ מהלך מעכו לכזיב.

2) ישעי׳, מד, ו. ראה ספר המאמרים תרס"ו (הוצאת תשע"א) ע׳ תקסה, ובהנסמן שם.

3) פרשה פא, ב וז"ל: ומה הוא חותמו של הקב"ה, רבינו בשם ר׳ ראובן אמר אמת, מהו אמת, אמר ריש לקיש אל"ף בראשן של אותיות מ"ם באמצע תי"ו בסוף ועל שם (ישעי׳ מד, ו) אני ראשון ואני אחרון וגו׳.

4) וז"ל שם: הנה כתיב אני ה׳ לא שניתי שגם אחר שנברא העולם אין לפניו שום שינוי ח"ו אלא אתה הוא קודם שנברא העולם ואתה הוא לאחר כו׳. וכמ"ש אני ראשון ואני אחרון ומבלעדי אין אלקים (בישעיה סי׳ מ"ד ו׳), פי׳ אני ראשון קודם שנברא העולם ואני אחרון לאחר שיכלו ימות המשיח וחיי העוה"ב שאז יהיה הוא ושמו בלבד כמו שהיה קודם שנברא העולם. וגם מבלעדי פי׳ באמצעות בין מה שהיה ובין מה שיהיה דהיינו מה שהוא בבחי׳ הוה בעת וזמן בריאת העולם וחיותו וקיומו מששת ימי בראשית שית אלפי שני כו׳. וימות המשיח ותחה"מ הכל לפניו ית׳ כאלו הוא ושמו בלבד ואין אלקים והסתר כו׳ וכמאמר ומבלעדיך אין לנו מלך אלא אתה שאין זה אלא בבחי׳ מלך שמלך הוא העולם ואין העולם דבר נפרד חוץ ממנו ח"ו ומלכותך מלכות כל עולמים שמתפשט למעלה עד אין קץ ולמטה עד אין תכלית ולארבע סטרין מלך מלך וימלוך ואינו אלא זיו והארה ממדת מלכותו ית׳ המתפשט ומתלבש בעולמות עליונים ותחתונים להוות אותם מאין ליש ולהחיותם ולקיימם. עי"ש.

המשך ביאור למס׳ יבמות ליום ראשון עמ׳ ב

הגמרא מביאה דרשה אחרת מפסוק זה: **אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, כָּל הַיּוֹדֵעַ בְּאִשְׁתּוֹ שֶׁהִיא יְרֵאַת שָׁמַיִם, וְאֵינוֹ פּוֹקְדָהּ בתשמיש בעת עונתה כְּפִי חוּבְתּוֹ, נִקְרָא חוֹטֵא, שֶׁנֶּאֱמַר ׳וְיָדַעְתָּ כִּי שָׁלוֹם אָהֳלֶךָ וגו׳ וּפָקַדְתָּ נָוֶךָ וְלֹא תֶחֱטָא׳,** כלומר שאם ׳שלום אהלך׳ דהיינו שאשתך שלימה ביראת שמים, פקוד אותה בתשמיש, כדי שלא תחטא אם לא תעשה כך.

הלכה נוספת בענין זה שלמד רבי יהושע בן לוי מאותו פסוק: **וְאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, חַיָּיב אָדָם לִפְקוֹד אֶת אִשְׁתּוֹ בְּשָׁעָה שֶׁהוּא יוֹצֵא לַדֶּרֶךְ,** והיינו בתשמיש, כיון שבשעה זו מתאווה לו יותר ואז מצוה עליו לפוקדה, **שֶׁנֶּאֱמַר ׳וְיָדַעְתָּ כִּי שָׁלוֹם אָהֳלֶךָ וגו׳ וּפָקַדְתָּ נָוֶךָ וְלֹא תֶחֱטָא׳,** ופסוק זה מדבר ביוצא לדרך, ומשמע שאם לא תפקוד תחטא. מקשה הגמרא: **הָא מֵהָכָא נַפְקָא** – וכי הלכה זו נלמדת מפסוק זה, **מֵהָתָם נַפְקָא** – הרי נלמדת מן הפסוק (בראשית ג טז) **׳וְאֶל אִישֵׁךְ תְּשׁוּקָתֵךְ, וּמְלֵמֵד שֶׁהָאִשָּׁה מִשְׁתּוֹקֶקֶת [–מתאוה] עַל בַּעְלָהּ בְּשָׁעָה שֶׁהוּא יוֹצֵא לַדֶּרֶךְ,** וכיון שהיא משתוקקת בזמן זה פשוט שצריך לפוקדה. מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב יוֹסֵף, לֹא נִצְרְכָה** ללמוד דין זה מ׳וידעת כי שלום אהלך׳ וגו׳ **אֶלָּא סָמוּךְ לְוֵוסְתָּהּ** – לפקוד את אשתו אף בסמוך לזמן שבו רגילה לראות דם נידתה, שאף שאמרו חכמים (שבועות יח:) שחייב לפרוש ממנה בזמן זה, אם יוצא אז לדרך חייב לפוקדה. מבררת הגמרא: **וְכַמָּה** הזמן הסמוך לוסתה. משיבה הגמרא: **אָמַר רָבָא, עוֹנָה,** כלומר יום או לילה, אם רגילה לראות דמה ביום וסתה כל אותו יום, ואם רגילה בלילה וסתה כל אותו לילה.

הגמרא מגבילה את הדין שחייב לפוקדה כשיוצא לדרך: **וְהָנֵי מִילֵּי** – ודברים אלו נאמרו רק כשיוצא **לְדַבַּר הָרְשׁוּת, אֲבָל לְדַבַּר מִצְוָה, מִיטַּרִיד** – הרי הוא טרוד במצוה שהולך לעשות, ופטור מלפוקדה. **תָּנוּ רַבָּנָן, הָאוֹהֵב אֶת אִשְׁתּוֹ כְּגוּפוֹ כפי שנאמר** (ויקרא יט יח) ׳ואהבת לרעך כמוך׳, **וְהַמְכַבְּדָהּ יוֹתֵר מִגּוּפוֹ** כיון שבזיונה גדול משל איש (לקמן ק:), **וְהַמַּדְרִיךְ בָּנָיו וּבְנוֹתָיו בְּדֶרֶךְ יְשָׁרָה, וְהַמַּשִּׂיאָן סָמוּךְ לְפִירְקָן** – לזמן שבו ראויים הם לנישואין, דהיינו שנה או חצי שנה קודם לכן כשהם עדיין קטנים, כדי שלא יבואו לידי הרהור או זנות, **עָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר** (איוב ה כד) **׳וְיָדַעְתָּ כִּי שָׁלוֹם אָהֳלֶךָ וּפָקַדְתָּ נָוֶךָ וְלֹא תֶחֱטָא׳,** ש׳וידעת כי שלום אהלך׳ נאמר על האוהב את אשתו, ששלום הבית נוסד על אהבת איש לאשתו, ולא רק בדרך הטבעית של אהבה, אלא בדרך כבוד אמיתי שמכבדה, ו׳ופקדת נוך׳ היינו שתדריך בני ביתך בדרך הישרה, ׳ולא תחטא׳ היינו שלא תביאם לידי חטא כשתשיאם סמוך לפרקן. **וְהָאוֹהֵב אֶת שְׁכֵנָיו, וְהַמְקָרֵב אֶת קְרוֹבָיו, וְהַנּוֹשֵׂא אֶת בַּת אֲחוֹתוֹ,** שאדם אוהב את אחותו יותר מאחיו, ומתוך כך כשנושא את בתה יאהב את אשתו,

כה, ד – ובשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ שבת לה' שדך לא תזרע וכרמך לא תזמור

א. רבן גמליאל ובית דינו התקינו שיהו מותרין בעבודת הארץ עד ראש השנה.

תוספתא שביעית פרק א הלכה א.

רבן גמליאל ובית דינו התקינו וכו', לפום מאי דמסיק רב אשי בגמ' רפ"ק דמ"ק דף ד' דר"ג וב"ד ס"ל כר' ישמעאל דמדאורייתא ליכא איסור כלל לחרוש כל ערב שביעית אלא דהלכה למשה מסיני היא, שבזמן הבית אסור בעבודה ל' יום לפני ראש השנה, ושמאי והלל הוסיפו על ההלכה וגזרו שיהו אסורין בשדה הלבן עד הפסח ובשדה האילן עד העצרת. ולפי המסקנא לא צריכינן למ"ש שם מעיקרא שהתנו בדידהו כל הרוצה לבטל יבא ויבטל, שחששו שמא יתקלקלו הקרקעות עיי"ש, אלא לא תקנו שמאי והלל אלא להוסיף על זמן ההלכה ומיהו דוקא בזמן ההלכה שלא שייך התוספת אלא היכא דאיכא העיקר.

ולפ"ז צריכים לפרש מאי דקתני הכא התקינו דומיא דההיא דמפרש תלמודא גבי רבן יוחנן בן זכאי (סוכה מא) דיום הנף מאי התקין דרש והתקין, ה"נ דרשו כמ"ש התו' שם דדייקי מאי שייכות יש לתוספת שביעית עם ניסוך המים דבכל מקום שונה להו כי הדדי עשר נטיעות ניסוך המים וערבה הלכה למשה מסיני אלא למילף מה ניסוך המים דוקא בזמן הבית אף תוספת שביעית לא אסיר אלא בזמן הבית.

נמצא דבמהרה יבנה בית המקדש[1] ויחזור הדבר לאיסורו ל' יום לפני ראש השנה באופן דאיכא נפקותא בין דין ג' אילנות ובעשר וכו' אפילו לאחר תקנת רבן גמליאל, והיינו טעמא דהרמב"ם ז"ל בפר ק ג' אף על גב דפסק כתקנת רבן גמליאל, מכל-מקום פסק גם כן לדין ג' אילנות וכו'.

חסדי דוד[2] על תוספתא, ועיין גם כן רבינו נתן אדלר ז"ל מס' שביעית פ"ב מ"א

כה, י – וקדשתם את שנת החמשים שנה וקראתם דרור[3] בארץ לכל יושביה יובל[4] היא תהיה לכם ושבתם איש אל אחוזתו ואיש אל משפחתו תשובו

ב. יש ליישב בתחלת הפרשה מה שכתוב וידבר ה' אל משה בהר סיני לאמר, דבר אל בני ישראל ואמרת אליהם. דכתב ג' אמירות, ועוד דפתח בלשון רבים **כי תבאו אל הארץ אשר אני נותן לכם**, וסיים בלשון יחיד **שש שנים תזרע**, וחזר לומר **וקדשתם את שנת החמשים וגו'**, משום דמדבר בג' זמנים, אחד לשעתה דהיינו בימי יהושע דאז היו כל יושבי' עלי' ועל זה אמר בלשון רבים, ועוד על ימי עזרא דאז לא היו יושבי' עלי' אלא מקצתן ולכך אמר בלשון יחיד, ועוד לעתיד לבוא דהיינו לאחר שיחזרו כל יושבי' לכך חזר ואמר בלשון רבים.

אכן למאן דאמר דלא מנו יובלות כל זמן שלא היו כל יושבי' עלי' אלא כדי למנות שמיטות שהיו נוהגים אפילו אין יושבי' עלי' אבל יובלות אינו נוהג אלא כל זמן שכל יושבי' וכדמסיק שם[5], יוצדק טפי מה שפתח בלשון רבים ובאמצע אמר לשון יחיד הרי דתחלה אמר לשון רבים ואחר כך לשון יחיד, ובדין יובלות אמר איפכא **והעברת שופר** הרי לשון יחיד, **וקדשתם את שנת וגו'** הרי לשון רבים, וזהו **וידבר ה' אל משה לאמר** לאותו דור, ואחר כך **דבר אל בני ישראל** מה ששייך לדור אחר, **ואמרת אלהם** לדור שלעתיד לבוא.

וזה שמפרש ואזיל **כי תבאו אל הארץ אשר אני נותן לכם** לכולכם בזמן שכל יושבי' עלי' ולא מיבעי אז אלא אפילו בזמן שקצתם עלי' והיינו לענין שמיטה כי **שש שנים תזמור כרמך וגו'** אפילו מקצתם עלי', אכן לענין יובלות נהי שו**העברת שופר** וגו' אפילו במקצתם עלי' היינו לצורך שמיטה הנ"ל, אבל לענין קדושה **וקדשתם וגו'** כולכם דוקא בזמן שכל יושבי' עלי' וכאמור.

זרע ברך[6]

ג. יובל היא תהיה לכם. ד' פעמים אמר יובל, הג' עם תהי' לכם (פעם א' בפסוק י', פעם ב' בפסוק יא, פעם ג' בפסוק יב), והד' בלא לכם (בפסוק יג), לרמוז שגאולת הג' גליות על ידי בשר ודם, רצה לומר בזכות בשר ודם שהם אברהם יצחק יעקב, אבל הגאולה מגלות ד' היא בעבור שמו, לכן לא אמר לכם. ונראה שמטעם זה היא גאולת עולם, וזה שכתוב[7] ישראל נושע בה' רצה לומר כשישראל נושע בה' בעבור כבוד ה' היא תשועת עולמים.

צמח דוד[8]

---

1) עיין עוד בענין זה ילקוט משיח וגאולה על התורה פרשת אמור סימן קט, ובהנסמן שם. פרשת שמיני סימן סט, ובהנסמן שם. פרשת קדושים סימן קלא. ועוד.

2) ר' דוד פאדרו ז"ל, מח"ס משכיל לדוד על פירש"י עה"ת, ועוד.

3) עיין ילקוט משיח וגאולה על התורה פרשת ויחי סימן שמז ("דרר" ר"ת "**ד**וד **ר**גל **ר**ביעי" – רמז למשיח).

4) עיין עוד רמזים וביאורים בענין יובל, בילקוט משיח וגאולה על התורה פרשת וירא סימן ריא ("יובל" ר"ת "**ל**א **י**דע **ב**שכבה **ו**בקומה" – רמז למשיח). פרשת יתרו סימן צד. צה. ("יובל" ר"ת "**ב**תוף **ו**כנור **י**זמרו **ל**ו" – רמז למשיח). ועיין גם כן שם סימן עג. פרשת בשלח סימן מד. פרשת משפטים סימן צ. פרשת כי תשא סימן קטו. קמ. ועיין בענין אין העולם פחות מפ"ה יובלות וכו' פרשת וישלח סימן שכו.

5) עיין ערכין לב:

6) ר' ברך ברכי' ז"ל, תלמיד המגלה עמוקות, נדפס תצ"ד.

7) עיין עוד בזה ילקוט משיח וגאולה על התורה פרשת בא סימן יד. קיא. שלד. קסה. פרשת שמות סימן קנח. קנט. קפד. רמג. (קפב). פרשת וארא סימן קכג. קעט. קפ. קפא. פרשת בשלח סימן תנח.

8) ר' יוסף חיים ז"ל, אב"ד שאלונקי.

◆ יום ראשון ז׳ אייר ◆

כה (א) **וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי לֵאמֹר:**

א ומַלִּיל יְיָ עִם מֹשֶׁה בְּטוּרָא דְסִינַי לְמֵימָר:

רש״י ◄ **בְּהַר סִינַי•** מָה עִנְיַן שְׁמִטָּה אֵצֶל הַר סִינַי? וַהֲלֹא כָּל הַמִּצְוֹת נֶאֱמְרוּ מִסִּינַי?! אֶלָּא, מַה שְּׁמִטָּה נֶאֱמְרוּ כְּלָלוֹתֶיהָ, פְּרָטוֹתֶיהָ וְדִקְדּוּקֶיהָ מִסִּינַי, אַף כֻּלָּן נֶאֱמְרוּ כְּלָלוֹתֵיהֶן וְדִקְדּוּקֵיהֶן מִסִּינַי; כָּךְ שְׁנוּיָה בְּ״תוֹרַת כֹּהֲנִים״. וְנִרְאָה לִי שֶׁכָּךְ פֵּרוּשָׁהּ: לְפִי שֶׁלֹּא מָצִינוּ שְׁמִטַּת קַרְקָעוֹת שֶׁנִּשְׁנֵית בְּעַרְבוֹת מוֹאָב בְּ״מִשְׁנֵה תּוֹרָה״, לָמַדְנוּ שֶׁכְּלָלוֹתֶיהָ וּפְרָטוֹתֶיהָ כֻּלָּן נֶאֱמְרוּ מִסִּינַי, וּבָא הַכָּתוּב וְלִמֵּד כָּאן עַל כָּל דִּבּוּר שֶׁנִּדְבַּר לְמֹשֶׁה, שֶׁמִּסִּינַי הָיוּ כֻּלָּם, כְּלָלוֹתֵיהֶן וְדִקְדּוּקֵיהֶן, וְחָזְרוּ וְנִשְׁנוּ בְּעַרְבוֹת מוֹאָב.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך יז עמ׳ 276)

כְּלָלוֹתֶיהָ וּפְרָטוֹתֶיהָ וְדִקְדּוּקֶיהָ (רש״י כה, א) **כְּלָלוֹתֶיהָ** – ״וְהַשְּׁבִיעִית תִּשְׁמְטֶנָּה וּנְטַשְׁתָּהּ״ (מִשְׁפָּטִים כג, יא). **פְּרָטוֹתֶיהָ** – ״לֹא תִזְרָע . . לֹא תִזְמֹר״ (פסוק ד). **דִּקְדּוּקֶיהָ** – ״לֹא תִקְצוֹר, לִהְיוֹת מַחֲזִיק בּוֹ כִּשְׂאָר קָצִיר, אֶלָּא הֶפְקֵר יִהְיֶה לַכֹּל״ (פסוק ה וברש״י). אַף זֶהוּ בִּפְרָטִיּוּת, כְּשֶׁמְּדַיְּקִים בַּלָּשׁוֹן; וּבִכְלָלוּת יוֹתֵר, הֵן ״פְּרָט״ וְהֵן ״דִּקְדּוּק״ כּוֹלֵל שְׁנֵיהֶם. וְלָכֵן, לְאַחַר שֶׁמְּפָרֵט חֲלוּקוֹת אֵלּוּ אֵינוֹ חוֹזֵר עֲלֵיהֶן, אֶלָּא כּוֹתֵב בַּהֶמְשֵׁךְ ״כְּלָלוֹתֵיהֶן וְדִקְדּוּקֵיהֶן״.

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(א) וַיְדַבֵּר ה׳ אֶל מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי.

מָה עִנְיַן שְׁמִטָּה לְעִנְיַן הַר סִינַי, וַהֲלֹא נֶאֱמְרוּ כָּל הַמִּצְוֹת מִסִּינַי, אֶלָּא מַה שְּׁמִטָּה נֶאֱמְרוּ כְּלָלוֹתֶיהָ וּפְרָטֶיהָ וְדִקְדּוּקֶיהָ מִסִּינַי, אַף כֻּלָּן נֶאֱמְרוּ כְּלָלוֹתֵיהֶן וּפְרָטֵיהֶן וְדִקְדּוּקֵיהֶן מִסִּינַי. כָּךְ שְׁנוּיָה בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים (כאן).

וְנִרְאֶה לִי שֶׁכָּךְ פֵּרוּשוֹ, לְפִי שֶׁלֹּא מָצִינוּ שְׁמִטַּת קַרְקָעוֹת שֶׁנִּשְׁנֵית בְּעַרְבוֹת מוֹאָב, לָמַדְנוּ שֶׁכְּלָלוֹתֶיהָ וּפְרָטֶיהָ כֻּלָּן נֶאֱמְרוּ מִסִּינַי, וּבָא הַכָּתוּב וְלִמֵּד כָּאן עַל כָּל דִּבּוּר שֶׁנִּדְבַּר לְמֹשֶׁה שֶׁמִּסִּינַי הָיוּ כְּלָלוֹתֵיהֶן וְדִקְדּוּקֵיהֶן, וְחָזְרוּ וְנִשְׁנוּ בְּעַרְבוֹת מוֹאָב. לְשׁוֹן רַשִׁ״י.

וְאֵינוֹ נָכוֹן בְּעֵינַי כְּלָל, שֶׁהִרְבֵּה מִצְוֹת כִּשְׁמִטָּה שֶׁלֹּא נִשְׁנוּ בְּעַרְבוֹת מוֹאָב, וְנֵדַע בְּהֶן שֶׁנֶּאֱמְרוּ כְּלָלוֹתֵיהֶן וּפְרָטֵיהֶן מִסִּינַי אוֹ בְּאֹהֶל מוֹעֵד. וְעוֹד, מִנַּיִן שֶׁהֶקִּשׁוּ שְׁאָר הַדִּבְּרוֹת שֶׁנִּשְׁנוּ בְּעַרְבוֹת מוֹאָב לַשְּׁמִטָּה, וְלֹא הָיוּ כְּלָלוֹתֵיהֶן מִסִּינַי וּפְרָטֵיהֶם בְּעַרְבוֹת מוֹאָב. וְכֵן הָיָה רָאוּי יוֹתֵר לוֹמַר, כִּי הַנִּשְׁנוֹת נִשְׁנוּ לְבָאֵר פְּרָטֵיהֶם, כִּי לֹא נֶאֱמְרוּ בְּסִינַי אֶלָּא כְּלָלוֹתֶיהָ.

אֲבָל הַבְּרַיְתָא הַשְּׁנוּיָה בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים פֵּרוּשָׁהּ בָּרוּר, שֶׁהַשְּׁמִטָּה נֶאֱמְרוּ כְּלָלוֹתֶיהָ מִסִּינַי דִּכְתִיב בְּפָרָשַׁת וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים (שמות כג יא): וְהַשְּׁבִיעִת תִּשְׁמְטֶנָּה וּנְטַשְׁתָּהּ וְאָכְלוּ אֶבְיֹנֵי עַמֶּךָ וְגוֹ׳, וְאֵלּוּ דִּינֵי הַשְּׁמִיטָה בְּדֶרֶךְ כְּלָל, וּבְכָאן חָזַר וְאָמַר כִּי בְּהַר סִינַי עוֹד נֶאֱמְרוּ כָּל פְּרָטֶיהָ, שֶׁהֲרֵי כֻּלָּם נִזְכְּרוּ בַּפָּרָשָׁה הַזֹּאת. וּבְסוֹף הָעִנְיָן (לְהַלָּן כו לד) כְּתִיב: אֵלֶּה הַמִּצְוֹת אֲשֶׁר צִוָּה ה׳ אֶת מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַר סִינָי, לְהַקִּישׁ כָּל הַמִּצְוֹת אֶל הַשְּׁמִטָּה הַנִּזְכֶּרֶת, שֶׁכֻּלָּן הָיוּ כֵּן שֶׁנֶּאֱמְרוּ בִּכְלָל וּפְרָט וְהַכֹּל מִסִּינַי.

וְכֵן שְׁנוּ שָׁם בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים, אֵלֶּה הַמִּצְוֹת, אֵין נָבִיא רַשַּׁאי לְחַדֵּשׁ עוֹד דָּבָר מֵעַתָּה. אֲשֶׁר צִוָּה ה׳ אֶת מֹשֶׁה, כְּדַאי הַשָּׁלִיחַ לְשָׁלְחוֹ. אֶת מֹשֶׁה אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, זְכוּת יִשְׂרָאֵל גָּרְמָה. בְּהַר סִינַי, שֶׁכֻּלָּם נֶאֱמְרוּ מִסִּינַי. עַד כָּאן בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים. אֲבָל עִנְיַן עַרְבוֹת מוֹאָב, שֶׁנִּצְטַוָּה שָׁם מֹשֶׁה לְבָאֵר הַתּוֹרָה לַבָּנִים. כָּךְ נִרְאֶה לִי וְזֶה כַּפִּתּוּר וָפָרַח.

וְעִנְיַן הַפָּרָשָׁה הַזֹּאת שֶׁנִּכְתַּב בְּכָאן, אָמַר רַבִּי אַבְרָהָם כִּי זֹאת הַבְּרִית הַכְּתוּבָה בְּפָרָשַׁת וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים (שמות כד ז), וּכְשֶׁקִּבְּלוּ עַל נַפְשָׁם נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע אָז נִכְרְתָה הַבְּרִית וְאָמַר לָהֶן כָּל הַפָּרָשָׁה הַזֹּאת. וְהַזְּכִירָהּ בַּמָּקוֹם הַזֶּה, לְחַבֵּר תְּנָאֵי הָאָרֶץ, כִּי כַּאֲשֶׁר אָמַר עַל הָעֲרָיוֹת כִּי בָּעֲבוּרָם תָּקִיא אוֹתָם הָאָרֶץ (לְעֵיל יח כח), כֵּן אָמַר בְּפָרָשַׁת אִם בְּחֻקֹּתַי עַל שַׁבְּתוֹת הָאָרֶץ (לְהַלָּן כו לד), וְהָצְרַךְ תְּחִלָּה לְהַזְכִּיר הַשַּׁבָּתוֹת.

וּלְפִי דַּעְתִּי כִּי נִכְתְּבָה כָּאן בְּסֵדֶר נָכוֹן, כִּי פֵּרוּשׁ **בְּהַר סִינַי,** בַּעֲלֹתוֹ שָׁם לְקַבֵּל לוּחוֹת שְׁנִיּוֹת. וּבֵאוּר הָעִנְיָן, כִּי בִּתְחִלַּת אַרְבָּעִים יוֹם הָרִאשׁוֹנִים שֶׁל לוּחוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת כָּתַב מֹשֶׁה בְּסֵפֶר הַבְּרִית אֶת כָּל דִּבְרֵי ה׳ וְאֶת כָּל הַמִּשְׁפָּטִים הַנֶּאֱמָרִים שָׁם, וַיִּזְרֹק דַּם הַבְּרִית עַל הָעָם (שמות כד ח). וּכְשֶׁחָטְאוּ בָּעֵגֶל וְנִשְׁתַּבְּרוּ הַלּוּחוֹת כְּאֵלּוּ נִתְבַּטְּלָה הַבְּרִית הַהִיא אֵצֶל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, וּכְשֶׁנִּתְרַצָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה בְּלוּחוֹת שְׁנִיּוֹת צִוָּהוּ בִּבְרִית חֲדָשָׁה, שֶׁנֶּאֱמַר (שם לד י): הִנֵּה אָנֹכִי כֹּרֵת בְּרִית, וְהֶחֱזִיר שָׁם הַמִּצְוֹת הַחֲמוּרוֹת שֶׁנֶּאֱמְרוּ בְּסֵדֶר וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים בַּבְּרִית הָרִאשׁוֹנָה, וְאָמַר (שם פסוק כז): כְּתָב לְךָ אֶת הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כִּי עַל פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כָּרַתִּי אִתְּךָ בְּרִית וְאֶת יִשְׂרָאֵל. **וְרָצָה** הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַחְמִיר עֲלֵיהֶם בַּבְּרִית הַזֹּאת הַשֵּׁנִית שֶׁתְּהְיֶה עֲלֵיהֶם בְּאָלוֹת וּבְקִלְקָלוֹת, וְשֶׁתְּהְיֶה כָּרִאשׁוֹנָה עַל כָּל הַמִּצְוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת וְעַל כָּל הַמִּשְׁפָּטִים, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בַּבְּרִית הָרִאשׁוֹנָה (שם כד ג): אֵת כָּל דִּבְרֵי ה׳ וְאֵת כָּל הַמִּשְׁפָּטִים, וּלְפִיכָךְ אָמַר בְּכָאן בְּסוֹף הַתּוֹכֵחוֹת (לְהַלָּן כו מו): אֵלֶּה הַחֻקִּים וְהַמִּשְׁפָּטִים וְהַתּוֹרוֹת אֲשֶׁר נָתַן ה׳ בֵּינוֹ וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַר סִינַי בְּיַד מֹשֶׁה, הוּא רוֹמֵז אֶל כָּל הַמִּצְוֹת וְהַמִּשְׁפָּטִים שֶׁנֶּאֱמְרוּ בַּבְּרִית הָרִאשׁוֹנָה בְּסֵדֶר וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים שֶׁהָיוּ כֻּלָּן בַּבְּרִית הַזֹּאת.

וְהִנֵּה בְּסֵפֶר הַבְּרִית הָרִאשׁוֹן נֶאֱמְרָה

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי־שיחות כרך יז, עמוד 283)

מה שְׁמִטָּה נֶאֱמְרוּ כְּלָלוֹתֶיהָ (וּפְרָטוֹתֶיהָ) וְדִקְדּוּקֶיהָ מִסִּינַי, אַף כּוּלָּן נֶאֱמְרוּ כְּלָלוֹתֵיהֶן וְדִקְדּוּקֵיהֶן מִסִּינַי (רש״י) זוֹ הִיא דַּעְתּוֹ שֶׁל רַבִּי עֲקִיבָא, וְאִילוּ לְפִי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל "כְּלָלוֹת נֶאֱמְרוּ בְּסִינַי, וּפְרָטוֹת בְּאֹהֶל־מוֹעֵד" (זבחים קטו).

רַבִּי יִשְׁמָעֵאל - הַיְנוּ עֲבוֹדַת הַצַּדִּיק. שֶׁכֵּן רַבִּי יִשְׁמָעֵאל הָיָה כֹּהֵן, שֶׁמִּצַּד תּוֹלַדְתּוֹ "קָדוֹשׁ הוּא לֵאלֹקָיו".

רַבִּי עֲקִיבָא - הַיְנוּ עֲבוֹדַת בַּעַל־תְּשׁוּבָה, כִּי רַבִּי עֲקִיבָא הָיָה בֶּן גֵּרִים (רְאֵה סֵדֶר הַדּוֹרוֹת, עֶרֶךְ רַבִּי עֲקִיבָא).

וְהִנֵּה, בַּעֲבוֹדַת הַצַּדִּיק, דַּי בִּמְסִירוּת־נֶפֶשׁ בִּתְחִילַת הַיּוֹם (בִּזְמַן קְרִיאַת־שְׁמַע), וְאִילוּ עֲבוֹדַת כָּל הַיּוֹם הִיא עֲבוֹדָה מְסוּדֶרֶת, עַל־פִּי טַעַם וָדַעַת. לָכֵן אוֹמֵר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, שֶׁרַק 'כְּלָלוֹת' (יְסוֹד הָעֲבוֹדָה) נֶאֱמְרוּ בְּ'סִינַי', הָרוֹמֵז לִמְסִירוּת־נֶפֶשׁ ('סִינַי' הוּא מִדְבָּר, לֹא מְקוֹם יִשּׁוּב וְסֵדֶר), וְאִילוּ 'פְּרָטוֹת' (פְּרָטֵי הָעֲבוֹדָה) נֶאֱמְרוּ בְּ'אֹהֶל מוֹעֵד', הָרוֹמֵז לַעֲבוֹדָה מְסוּדֶרֶת.

מִצַּד שֵׁנִי, עֲבוֹדַת בַּעַל־תְּשׁוּבָה הִיא מִתּוֹךְ מְסִירוּת־נֶפֶשׁ **תְּמִידִית**, כָּךְ שֶׁגַּם פְּרָטֵי הָעֲבוֹדָה חֲדוּרִים בִּמְסִירוּת־נֶפֶשׁ, וְלָכֵן סָבוּר רַבִּי עֲקִיבָא, שֶׁאַף הַפְּרָטוֹת נֶאֱמְרוּ מִ'סִינַי'.

(ב) **דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי תָבֹאוּ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָכֶם וְשָׁבְתָה הָאָרֶץ שַׁבָּת לַיהוָה:**

ב מלל עם בני ישראל ותימר להון ארי תיעלון לארעא די אנא יהב לכון ותשמט ארעא שמטתא קדם ייי:

רש״י ◄ **שַׁבָּת לַה׳** • לְשֵׁם ה׳, כְּשֵׁם שֶׁנֶּאֱמַר בְּשַׁבַּת בְּרֵאשִׁית.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (משיחות שבת פרשת בהר ה׳תשי״ט)

יְדוּעָה הַקּוּשְׁיָא, שֶׁמִּסְּגְנוֹן לְשׁוֹן הַכָּתוּב מַשְׁמַע, שֶׁכַּאֲשֶׁר "תָּבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ", הִנֵּה מִיָּד צָרִיךְ לִהְיוֹת "וְשָׁבְתָה הָאָרֶץ שַׁבָּת לַה'" - הֵיפֶךְ הַדִּין, שֶׁשְּׁנַת הַשְּׁמִיטָה בָּאָה לְאַחַר שֵׁשׁ הַשָּׁנִים שֶׁבָּהֶם עוֹסְקִים בַּעֲבוֹדַת הָאֲדָמָה, כְּמִפּוֹרָשׁ בְּהֶמְשֵׁךְ הַכָּתוּב: "שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שָׂדֶךָ וגו' וּבַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ וגו'"?

וְהַבֵּאוּר בָּזֶה - נִרְמָז בְּפֵרוּשׁ רַשִׁ"י "שַׁבָּת לַה', כְּשֵׁם שֶׁנֶּאֱמַר בְּשַׁבָּת בְּרֵאשִׁית":

בְּשַׁבָּת (שבת בראשית) - יֶשְׁנָם ב' עִנְיָנִים: א) עִנְיַן הַשַּׁבָּת כְּפִי שֶׁשַּׁיָּךְ לִבְרִיאַת הָעוֹלָם - "וַיְכֻלּוּ הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וגו'", שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר "זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית", ב) עִנְיַן הַשַּׁבָּת כְּפִי שֶׁהוּא מִצַּד (וְקָשׁוּר עִם) יְצִיאַת מִצְרַיִם - "זֵכֶר לִיצִיאַת מִצְרַיִם".

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

הַשְּׁבִיעִית בִּכְלָל כְּמוֹ שֶׁהִזְכַּרְתִּי, שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כג יא): וְהַשְּׁבִיעִת תִּשְׁמְטֶנָּה וּנְטַשְׁתָּהּ וְכוּ׳, וְעַתָּה בַּבְּרִית הַזֹּאת הַשֵּׁנִית נֶאֱמְרָה בִּפְרָטֶיהָ וְדִקְדּוּקֶיהָ וְעֻנְשָׁיהָ. וּבְעֵת הַבְּרִית הָרִאשׁוֹנָה שֶׁהוּא בְּאַרְבָּעִים יוֹם רִאשׁוֹנִים נִצְטַוָּה מֹשֶׁה עַל הַמִּשְׁכָּן, וּכְשֶׁנִּתְרַצָּה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְצִוָּהוּ לִכְרֹת לָהֶם בְּרִית שְׁנִיָּה יָרַד מֹשֶׁה וַיְצַוֵּם אֶת כָּל אֲשֶׁר צִוָּה ה׳ אוֹתוֹ בְּהַר סִינַי (שם לד לד), וְהָיָה מַעֲשֵׂה הַמִּשְׁכָּן מִכְּלָלָם, וְאָז הִקְהִיל מֹשֶׁה אֵת כָּל עֲדַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַר לָהֶם כִּבְתִחִלָּה (שמות לה א): אֵלֶּה הַדְּבָרִים אֲשֶׁר צִוָּה ה׳ לַעֲשֹׂת אֹתָם בִּמְלֶאכֶת הַמִּשְׁכָּן. וְהִנֵּה קִבְּלוּ הַדָּבָר בְּשִׂמְחָה, וַיֵּצְאוּ מִלְּפָנָיו מִיָּד וּבָאוּ כֻּלָּם וְנָתְנוּ הַנְּדָבָה וְעָשׂוּ הַמִּשְׁכָּן וְהִשְׁלִימוּ מְלַאכְתּוֹ.

וְכַאֲשֶׁר הוּקַם, מִיָּד וַיִּקְרָא אֶל מֹשֶׁה וַיְדַבֵּר ה׳ אֵלָיו מֵאֹהֶל מוֹעֵד (ויקרא א א), וְצִוָּהוּ בַּקָּרְבָּנוֹת וּבְכָל תּוֹרַת כֹּהֲנִים, וּמֹשֶׁה צִוָּה הַכֹּל אֶל אַהֲרֹן וְאֶל בָּנָיו וְאֶל כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִיָּד. וְכַאֲשֶׁר הִשְׁלִים אָמַר לָהֶם: עוֹד צִוָּה אוֹתִי הַשֵּׁם בְּהַר סִינַי לְפָרֵשׁ לָכֶם הַשְּׁמִטָּה וְהַיּוֹבֵל וּלְכִרֹת לָכֶם עַל כָּל הַמִּצְוֹת וְהַמִּשְׁפָּטִים בְּרִית חֲדָשָׁה בְּאֵלֶּה וּבִשְׁבוּעָה.

וְלֹא הֶצְרַךְ עַתָּה שֶׁיִּזְבַּח זְבָחִים וְיִזְרֹק חֲצִי הַדָּם עַל הָעָם וַחֲצִי הַדָּם עַל הַמִּזְבֵּחַ כַּאֲשֶׁר עָשָׂה בָּרִאשׁוֹנָה, אֲבָל קִבְּלוּ עֲלֵיהֶם הַבְּרִית הָרִאשׁוֹנָה בְּאָלוֹת וּבִקְלָלוֹת אֵלֶּה. וְזֶה טַעַם: אֲשֶׁר נָתַן ה׳ בֵּינוֹ וּבֵין בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּהַר סִינַי (לְהִלָּן כו מו), כִּי הוּא הַנּוֹתֵן לָהֶם הַבְּרִית הַזֹּאת, כִּי מָחֵל לָהֶם עַל פִּי הַתְּנָאִים הָאֵלּוּ, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי בְּסוֹף כִּי תִשָּׂא (שמות לד כז).

וְכֵן בְּרִית עַרְבוֹת מוֹאָב כֵּן הָיָה, שֶׁקִּבְּלוּ עֲלֵיהֶם הַתּוֹרָה בְּאָלוֹת וּבַקְּלָלוֹת הַהֵם, וְהִיא הַבְּרִית, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר (דברים כח סט) אֵלֶּה דִּבְרֵי הַבְּרִית אֲשֶׁר צִוָּה ה׳ אֶת מֹשֶׁה לִכְרֹת אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּאֶרֶץ מוֹאָב מִלְּבַד הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּרַת אִתָּם בְּחֹרֵב. וֶאֱמֶת אָמְרוּ שֶׁבִּתְנַאי הָאָרֶץ הַשְּׁמִטָּה וְהַיּוֹבֵל כַּאֲשֶׁר יַזְכִּיר בַּתּוֹכֵחוֹת (לְהִלָּן כו לד־לה), וְעַל כֵּן נִתְחַדְּשׁוּ בַּבְּרִית הַזֹּאת הַשֵּׁנִית. תורה ב

(ב) שַׁבָּת לַה׳. לְשֵׁם ה׳, כְּשֵׁם שֶׁנֶּאֱמַר בְּשַׁבַּת בְּרֵאשִׁית. לְשׁוֹן רַשִׁ"י. וְרִבּוֹתֵינוּ לֹא כָּךְ נִתְכַּוְּנוּ בְּמִדְרָשָׁם, כִּי כָּל הַשַּׁבָּתוֹת גַּם הַמּוֹעֲדִים לְשֵׁם ה׳ הֵן, וְלֹא יֹאמַר בְּאֶחָד מֵהֶם "לַה'", אֲבָל אָמַר (לעיל כג כד): יִהְיֶה לָכֶם שַׁבָּתוֹן, וְאָמַר בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים (שם לב): שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן הוּא לָכֶם.

וּלְשׁוֹן הַבְּרַיְתָא בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים (כאן): **שַׁבָּת לַה׳,** כְּשֵׁם שֶׁנֶּאֱמַר בְּשַׁבַּת בְּרֵאשִׁית כָּךְ נֶאֱמַר בַּשְּׁבִיעִית שַׁבָּת לַה׳. אֲבָל פֵּרוּשׁ "שַׁבָּת לַה׳ אֱלֹהֶיךָ" הָאָמוּר בְּשַׁבַּת בְּרֵאשִׁית (שמות כ י), כִּי בוֹ שָׁבַת וַיִּנָּפֵשׁ וְעַל כֵּן לֹא תַעֲשֶׂה כָּל מְלָאכָה, וּלְכָךְ אָמְרוּ כִּי כֵּן נֶאֱמַר בַּשְּׁמִטָּה, כִּי הִיא שְׁבִיעִית בַּשָּׁנִים.

וּשְׁנֵי עִנְיָנִים אֵלּוּ יֶשְׁנָם בְּכָל שַׁבָּת, וְנִחְלָקִים לִשְׁנֵי זְמַנִּים: לֵיל שַׁבָּת - שֶׁאָז אוֹמְרִים "וַיְכֻלּוּ", וְיוֹם הַשַּׁבָּת - שֶׁבִּתְפִילַת שַׁחֲרִית אֵין אוֹמְרִים "זֵכֶר לְמַעֲשֵׂה בְרֵאשִׁית".

וּכְלָלוּת הַחִילּוּק בֵּינֵיהֶם - שֶׁעִנְיַן הַשַּׁבָּת הַקָּשׁוּר עִם הַבְּרִיאָה, הוּא בְּאוֹפֶן שֶׁל "מְקַדְּשָׁא וְקַיְימָא", שֶׁהוּא עִנְיַן הַקְּדוּשָׁה הַבָּאָה מִלְּמַעְלָה. וְאִילּוּ עִנְיַן הַשַּׁבָּת הַקָּשׁוּר עִם יְצִיאַת מִצְרַיִם, הוּא בְּאוֹפֶן שֶׁבָּא עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הָאָדָם - "לַעֲשׂוֹת אֶת הַשַּׁבָּת".

וּכְמוֹ כֵן, יֶשְׁנָם ב׳ עִנְיָנִים אֵלּוּ בִּשְׁנַת הַשְּׁמִיטָה:

יֶשְׁנָהּ קְדוּשַׁת שְׁנַת הַשְּׁמִיטָה שֶׁבָּאָה מִלְּמַעְלָה, לְלֹא הַקְדָּמַת עֲבוֹדַת הָאָדָם - שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר "כִּי תָבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ גוֹ׳ וְשָׁבְתָה הָאָרֶץ שַׁבָּת לַה׳"; וְיֶשְׁנָהּ קְדוּשַׁת הַשְּׁמִיטָה שֶׁבָּאָה עַל־יְדֵי עֲבוֹדַת הָאָדָם - שֶׁעַל זֶה נֶאֱמַר "שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שָׂדֶךָ גוֹ׳ וּבַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן".

וְאַף שֶׁעִנְיָן זֶה בָּא עַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה מִלְּמַטָּה, הִנֵּה הַהַמְשָׁכָה שֶׁנַּעֲשֵׂית עַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה הִיא נַעֲלֵית יוֹתֵר מֵאִתְעֲרוּתָא דִּלְעֵילָא שֶׁמִּצַּד־עַצְמָהּ - שֶׁזֶּהוּ מַה שֶׁנֶּאֱמַר "וּבַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן", הַיְנוּ, לֹא רַק שַׁבָּת סְתָם, אֶלָּא "שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן", כְּפִי שֶׁנֶּאֱמַר בְּיוֹם הַכִּיפּוּרִים, שֶׁזֶּהוּ מֵעֵין וְדוּגְמַת "יוֹם שֶׁכּוּלוֹ שַׁבָּת כוּ׳".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (יעויין בארוכה לקוטי־שיחות כרך כב, עמוד 143 – מתוך 'לקראת שבת')

שְׁלֵמוּת חֲרוּת הָעֶבֶד בִּיצִיאָתוֹ בִּשְׁמִיטָה

וְשָׁבְתָה הָאָרֶץ שַׁבָּת לַיהוָה: (כה, ב)

בַּזֹּהַר (פרשתנו קח, א) מֵבִיא עַל כָּךְ אֶת הַפָּסוּק "כִּי תִקְנֶה עֶבֶד עִבְרִי . . וּבַשְּׁבִיעִית יֵצֵא לַחָפְשִׁי חִנָּם", וּמְבֹאָר שֶׁבִּשְׁנַת הַשְּׁמִיטָה צָרִיךְ לִהְיוֹת כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל בִּמְנוּחָה, דִּכְשֵׁם שֶׁהַקַּרְקַע נָחָה בַּשְּׁבִיעִית אַף הָעֲבָדִים צְרִיכִים לָנוּחַ, וְלָכֵן יְצִיאָתָם לַחָפְשִׁי הִיא בִּשְׁנַת הַשְּׁמִיטָה.

וִידוּעָה הַתְּמִיהָה בָּזֶה בִּמְפָרְשֵׁי הַזֹּהַר (תו"ש למשפטים שם. מקדש מלך ורמ"ז לזהר שם. ועוד): הֲלָכָה רוֹוַחַת הִיא בְּחַזַ"ל בְּכָל מָקוֹם, שֶׁעֶבֶד יוֹצֵא לַחָפְשִׁי בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית לִמְכִירָתוֹ, וְלֹא בִּשְׁנַת שְׁמִטַּת הַקַּרְקָעוֹת. וְדֹחַק גָּדוֹל לוֹמַר שֶׁנֶּחְלַק עַל־זֶה הַזֹּהַר, וּסְבִירָא־לֵיהּ שֶׁיּוֹצֵא כְּבָר בִּשְׁנַת הַשְּׁמִיטָה (גַּם אִם לֹא מָלְאוּ שֶׁבַע שָׁנִים לִמְכִירָתוֹ).

וְיֵשׁ לוֹמַר בָּזֶה:

מָצִינוּ בְּכַמָּה וְכַמָּה מִצְוֹת יְסוֹד, שֶׁאֲפִילּוּ בִּדְאוֹרַיְתָא אִיכָּא לְכַתְּחִלָּה וּבְדִיעֲבַד. וְכַמְּבוֹאָר בָּאַחֲרוֹנִים (עיין לקח טוב להגר"י ענגיל כלל ה' בארוכה), שֶׁיְּשְׁנָן דּוּגְמָאוֹת רַבּוֹת לְכָךְ שֶׁאַף מִדְּאוֹרַיְתָא, פְּעָמִים שֶׁהַמִּצְוָה מִתְקַיֶּמֶת בִּשְׁלֵמוּתָהּ (לְכַתְּחִלָּה), וּפְעָמִים שֶׁאֵינָהּ בִּשְׁלֵמוּתָהּ, וַאֲבוּהָ דְּכוּלְהוֹן הָא דְּאָמְרִינַן בְּקִדֻּשִׁין "שְׁנָה עָלָיו הַכָּתוּב לְעַכֵּב" (יומא נא, ב).

וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה יֵשׁ לוֹמַר גַּם בְּבֵאוּר דִּבְרֵי הַזֹּהַר. דְּהֵן אֱמֶת שֶׁלֹּא פְּלִיג הַזֹּהַר עַל כָּךְ שֶׁיּוֹצֵא הָעֶבֶד בַּשְּׁבִיעִית לִמְכִירָתוֹ. אֶלָּא שֶׁסְּבִירָא־לֵיהּ שֶׁאִם חָלָה שְׁנַת שִׁחְרוּרוֹ בִּשְׁנַת שְׁמִטַּת הַקַּרְקָעוֹת, הֲרֵי שֶׁאָז יְצִיאָתוֹ לְחֵרוּת הִיא בִּשְׁלֵמוּתָהּ. דְּכֵיוָן שֶׁבִּשְׁנַת הַשְּׁמִיטָה יֶשְׁנָהּ מְנוּחָה כְּלָלִית, הֲרֵי כְּשֶׁיּוֹצֵא לְחֵרוּת, מְנוּחָתוֹ הַפְּרָטִית הִיא בִּשְׁלֵמוּת. מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן אִם יוֹצֵא בִּשְׁנָה אַחֶרֶת, הֲרֵי אֵין יְצִיאָתוֹ אָז בִּשְׁלֵמוּת. וְזוֹ הַסִּבָּה שֶׁקּוֹרֵא הַזֹּהַר לִשְׁנַת שִׁחְרוּר הָעֶבֶד "שְׁמִיטָה", דְּכֵיוָן שֶׁשִּׁחְרוּרוֹ מְהַוֶּה עֲבוּרוֹ מְנוּחָה פְּרָטִית, כִּשְׁנַת הַשְּׁמִיטָה שֶׁבָּהּ מְנוּחָה כְּלָלִית, הֲרֵי כְּשֶׁמִּשְׁתַּחְרֵר אָכֵן בִּשְׁנַת הַשְּׁמִיטָה, אֲזַי, כַּנַ"ל, גְּאֻלָּתוֹ וּמְנוּחָתוֹ בִּשְׁלֵמוּת יוֹתֵר.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

וְהִנֵּה בְּכָאן עוֹרְרוּ אוֹתָנוּ בְּסוֹד גָּדוֹל מִסּוֹדוֹת הַתּוֹרָה, כְּבָר רָמַז לוֹ רַבִּי אַבְרָהָם שֶׁכָּתַב: וְטַעַם **שַׁבָּת לַה׳** כְּיוֹם הַשַּׁבָּת, וְסוֹד יְמוֹת עוֹלָם רָמוּז בַּמָּקוֹם הַזֶּה. וְכֹלְּךָ אָזְנְךָ לִשְׁמֹעַ מַה שֶּׁאֲנִי רַשַּׁאי לְהַשְׁמִיעֲךָ מִמֶּנּוּ בְּלָשׁוֹן אֲשֶׁר אַשְׁמִיעֲךָ, וְאִם תִּזְכֶּה תִּתְבּוֹנָן. כִּבְר כָּתַבְתִּי בְּסֵדֶר בְּרֵאשִׁית (בְּרֵאשִׁית ב ג) כִּי שֵׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית הֵם יְמוֹת עוֹלָם, וְיוֹם הַשְּׁבִיעִי שַׁבָּת לַה׳ אֱלֹהֶיךָ (שמות כ י) כִּי בוֹ יִהְיֶה שַׁבָּת לַשֵּׁם הַגָּדוֹל, כְּמוֹ שֶׁשָּׁנִינוּ (תָּמִיד פ"ז מ"ד): בַּשְּׁבִיעִי מָה הָיוּ אוֹמְרִים, מִזְמוֹר שִׁיר לְיוֹם הַשַּׁבָּת לָעָתִיד לָבֹא שֶׁכֻּלּוֹ שַׁבָּת וּמְנוּחָה לְחַיֵּי הָעוֹלָמִים. וְהִנֵּה הַיָּמִים רָמַז לַאֲשֶׁר בָּרָא בְּמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית, וְהַשָּׁנִים יִרְמְזוּ לַאֲשֶׁר יִהְיֶה בִּבְרִיאַת כָּל יְמֵי עוֹלָם.

וְעַל כֵּן הֶחְמִיר הַכָּתוּב בִּשְׁמִטָּה יוֹתֵר מִכָּל חַיָּבֵי לָאוִין וְחַיֵּב הַגָּלוּת עָלֶיהָ, כְּמוֹ שֶׁהֶחְמִיר בַּעֲרָיוֹת (לְעֵיל יח כח), שֶׁנֶּאֱמַר: אָז תִּרְצֶה הָאָרֶץ אֶת שַׁבְּתֹתֶיהָ (לְהַלָּן כו לד). וְהֶחְזִיר הָעִנְיָן פְּעָמִים רַבּוֹת, כָּל יְמֵי הָשַׁמָּה תִּשְׁבֹּת (שם שם לה), וְנֶאֱמַר: וְהָאָרֶץ תֵּעָזֵב מֵהֶם וְתִרְצֶה אֶת שַׁבְּתֹתֶיהָ (שם שם מג). וְכֵן שָׁנִינוּ (אבות פ"ה מ"ט): גָּלוּת בָּאָה עַל עִנּוּי הַדִּין וְעַל עִוּוּת הַדִּין וְעַל שְׁמִטַּת הָאָרֶץ, מִפְּנֵי שֶׁכָּל הַכּוֹפֵר בָּהּ אֵינוֹ מוֹדֶה בְּמַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית וּבְעוֹלָם הַבָּא. וְכֵן הֶחְמִיר הַנָּבִיא וְגָזַר גָּלוּת עַל שִׁלּוּחַ עֲבָדִים בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית, שֶׁנֶּאֱמַר (יִרְמְיָה לד יג־יד): אָנֹכִי כָּרַתִּי בְרִית אֶת אֲבוֹתֵיכֶם וְגוֹ׳ מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים וְגוֹ׳, כִּי גַּם בְּעֶבֶד שְׁבִיעִית כַּיּוֹבֵל כּוּ׳.

וְהַיּוֹבֵל יִוָּדַע עוֹד מִבְּרֵאשִׁית עַד וַיְכֻלּוּ, כִּי יָשׁוּבוּ בַּיּוֹבֵל הַכֹּל אִישׁ אֶל אֲחֻזָּתוֹ וְאִישׁ אֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ, כִּי הוּא מוֹסֵד הַמַּאֲמִין יַחֲרִישׁ, וְזֶה שֶׁנֶּאֱמַר: **וְשָׁבְתָה הָאָרֶץ שַׁבָּת** (כּאן), **וּקְרָאתֶם דְּרוֹר בָּאָרֶץ** (פסוק י), כִּי הִיא אֶרֶץ הַחַיִּים הַנִּרְמָזֶת בַּפָּסוּק הָרִאשׁוֹן (בְּרֵאשִׁית א א), שֶׁבָּהּ נֶאֱמַר: וְהָאָרֶץ אֶזְכֹּר (לְהַלָּן כו מב), וּכְבָר זָכַרְתִּי זֶה פְּעָמִים. וְשָׁמָּא לָזֶה רָמְזוּ רַבּוֹתֵינוּ (ר"ה כא:) בְּאָמְרָם: חֲמִשִּׁים שַׁעֲרֵי בִּינָה נִבְרְאוּ בָּעוֹלָם וְכֻלָּם נִמְסְרוּ לְמֹשֶׁה חוּץ מֵאֶחָד, כִּי כָּל שְׁמִטָּה שַׁעַר בַּיִת אֶחָד, וְהִנֵּה הוֹדִיעוּהוּ כָּל הַהֲוָיָה מִתְּחִלָּה וְעַד סוֹף, חוּץ מִן הַיּוֹבֵל קֹדֶשׁ. תורה ג

(ג) שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שָׂדֶךָ וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְמֹר כַּרְמֶךָ וְאָסַפְתָּ אֶת־תְּבוּאָתָהּ׃

ג שית שְׁנִין תִּזְרַע חַקְלָךְ וְשִׁית שְׁנִין תִּכְסַח כַּרְמָךְ וְתִכְנוֹשׁ יָת עֲלַלְתַּהּ׃

(ד) וּבַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִת שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ שַׁבָּת לַיהוָה שָׂדְךָ לֹא תִזְרָע וְכַרְמְךָ לֹא תִזְמֹר׃

ד וּבְשַׁתָּא שְׁבִיעֵתָא נְיַח שְׁמִטְתָּא יְהֵי לְאַרְעָא דְּתַשְׁמֵט חֲקָדָם יְיָ חַקְלָךְ לָא תִזְרַע וְכַרְמָךְ לָא תִכְסָח׃

רש״י◄ יִהְיֶה לָאָרֶץ • לַשָּׂדוֹת וְלַכְּרָמִים. לֹא תִזְמֹר • שֶׁקּוֹצְצִין זְמוֹרוֹתֶיהָ; וְתַרְגּוּמוֹ: ״לָא תִכְסָח״, וְדוֹמֶה לוֹ (ישעיה לג יב) ״קוֹצִים כְּסוּחִים״, (תהלים פ יז) ״שְׂרֻפָה בָאֵשׁ כְּסוּחָה״.

(ה) אֵת סְפִיחַ קְצִירְךָ לֹא תִקְצוֹר וְאֶת־עִנְּבֵי נְזִירֶךָ לֹא תִבְצֹר שְׁנַת שַׁבָּתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ׃

ה יָת כַּתִּי דַחֲצָדָךְ לָא תֶחֱצַד וְיָת עִנְּבֵי שִׁבְקָךְ לָא תִקְטוֹף שְׁנַת שְׁמִטְתָּא יְהֵי לְאַרְעָא׃

רש״י◄ אֵת סְפִיחַ קְצִירְךָ • אֲפִלּוּ לֹא זְרַעְתָּהּ וְהִיא צָמְחָה מִן הַזֶּרַע שֶׁנָּפַל בָּהּ בְּעֵת הַקָּצִיר, הוּא קָרוּי ׳סְפִיחַ׳. לֹא תִקְצוֹר • לִהְיוֹת מַחֲזִיק בּוֹ כִּשְׁאָר קָצִיר, אֶלָּא הֶפְקֵר יִהְיֶה לַכֹּל. נְזִירֶךָ • שֶׁהִנְזַרְתָּ וְהִפְרַשְׁתָּ בְּנֵי־אָדָם מֵהֶם וְלֹא הִפְקַרְתָּם. לֹא תִבְצֹר • אוֹתָם אֵינְךָ בּוֹצֵר, אֶלָּא מִן הַמֻּפְקָר.

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(ג) שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שָׂדֶךָ. דֶּרֶךְ הַכָּתוּב לוֹמַר כֵּן, שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל מְלַאכְתֶּךָ (שמות כ ט), שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מַעֲשֶׂיךָ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִּשְׁבֹּת (שם כג יב). וְעַל דֶּרֶךְ רַבּוֹתֵינוּ (ירושלמי כלאים פ״ח ה״א): **שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שָׂדֶךָ** וְלֹא בַּשְּׁבִיעִית, וְהוּא לָאו הַבָּא מִכְּלַל עֲשֵׂה שֶׁהוּא עֲשֵׂה, וְנִמְצָא הַזּוֹרֵעַ בַּשְּׁבִיעִית עוֹבֵר בַּעֲשֵׂה זֶה וּבְלֹא תַעֲשֶׂה.

וּמִדְרָשׁ אַגָּדָה (מכילתא שמות כג י): ר׳ יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר כְּשֶׁיִּשְׂרָאֵל עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם עוֹשִׂין שְׁמִיטָה אַחַת בְּשָׁבוּעַ אֶחָד, שֶׁנֶּאֱמַר: **שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע,** וּכְשֶׁאֵין עוֹשִׂין רְצוֹנוֹ שֶׁל מָקוֹם עוֹשִׂין אַרְבַּע שְׁמִטִּין בְּשָׁבוּעַ אֶחָד, כֵּיצַד נָרָה שָׁנָה וְזוֹרְעָהּ שָׁנָה, נָרָה שָׁנָה וְזוֹרְעָהּ שָׁנָה, נִמְצְאוּ אַרְבַּע שְׁמִטִּין בְּשָׁבוּעַ אֶחָד. תורה ד

(ה) אֵת סְפִיחַ קְצִירְךָ. אֲפִלּוּ לֹא זָרַעְתָּ וְהִיא צָמְחָה מִן הַזֶּרַע שֶׁנָּפַל בְּשְׁעַת הַקָּצִיר, וְהוּא קָרוּי סְפִיחַ. **לֹא תִקְצוֹר,** לִהְיוֹת מַחֲזִיק בּוֹ כִּשְׁאָר קָצִיר אֶלָּא הֶפְקֵר יִהְיֶה לַכֹּל. **נְזִירֶךָ,** שֶׁהִנְזַרְתָּ וְהִפְרַשְׁתָּ אוֹתָם מִבְּנֵי אָדָם וְלֹא הִפְקַרְתָּם. לֹא תִבְצֹר, אוֹתָם אֵינְךָ בּוֹצֵר אֶלָּא מִן הַהֶפְקֵר. לְשׁוֹן רַשִׁ״י.

וְהַכַּוָּנָה לְרַב בָּזֶה, שֶׁהוּא סוֹבֵר שֶׁהַשּׁוֹמֵר שָׂדֵהוּ וּפֵרוֹתָיו בַּשְּׁבִיעִית אֵין הַפֵּרוֹת נֶאֱסָרִין. וְכֵן כָּתַב בְּפֵרוּשָׁיו בְּמַסֶּכֶת יְבָמוֹת (קכב. ד״ה שֶׁל עוּזְקָה) וּבְמַסֶּכֶת סֻכָּה (לט: ד״ה אֲבָל). וְכֵן הַדָּבָר הַזֶּה בְּדִין הַתּוֹרָה בִּרְאָיוֹת בְּרוּרוֹת. וְזוֹ שֶׁשְּׁנוּיָה בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים (כ״אן): **וְאֶת עִנְּבֵי נְזִירֶךָ לֹא תִבְצֹר,** מִן הַשָּׁמוּר בָּאָרֶץ אֵין אַתָּה בּוֹצֵר אֲבָל בּוֹצֵר אַתָּה מִן הַמֻּפְקָר, יְפָרֵשׁ הָרַב לוֹמַר עִנְּבֵי נְזִירוּת לֹא תִבְצֹר אוֹתָם בִּנְזִירוּתָם, אֲבָל תַּפְקִיר הַכֹּל וְתִבְצְרֵם עִם הָעֲנִיִּים.

וְהַנָּכוֹן בְּפֵרוּשׁ הַכָּתוּב שֶׁעִנְּבֵי נְזִירֶךָ כְּמוֹ סְפִיחַ קְצִירְךָ, וְלֹא תִבְצֹר כְּמוֹ לֹא תִקְצוֹר, כִּי הָעִנְּיָן בְּכָל הַפָּרָשָׁה לְכִפֹּל הַדִּין בִּשְׁנֵיהֶם, יַזְהִיר בַּשָּׂדֶה וַיַּזְהִיר בַּכֶּרֶם, תִּזְרַע שָׂדֶךָ וְתִזְמֹר כַּרְמֶךָ (פסוק ג) שָׂדֶךָ לֹא תִזְרָע וְכַרְמְךָ לֹא תִזְמֹר (פסוק ד), וְכֵן: וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע אֶת אַרְצֶךָ וְהַשְּׁבִיעִית תִּשְׁמְטֶנָּהּ וּנְטַשְׁתָּהּ, כֵּן תַּעֲשֶׂה לְכַרְמְךָ (שמות כג יא־יב).

וּפֵרוּשׁ הַכָּתוּב, כִּי הַצּוֹמֵחַ מֵאֵלָיו בַּשָּׂדֶה מִבְּלִי חֲרִישָׁה וּזְרִיעָה לְדַעַת יִקָּרֵא סְפִיחַ קָצִיר, שֶׁהוּא נִסְפָּח אֶל קָצִיר הַשָּׁנָה שֶׁעָבְרָה, מִגִּזְרַת: וְנִסְפְּחוּ עַל בֵּית יַעֲקֹב (ישעיה יד א), וְהַגֶּפֶן שֶׁלֹּא עָבְדוֹ וְלֹא חָפַר וְלֹא זָמַר אוֹתוֹ יִקָּרֵא ״נָזִיר״ כִּי הִזִּירוּ וְהִפְרִישׁוּ מִמֶּנּוּ כְּאִלּוּ אֵינוֹ שֶׁלּוֹ, מִגִּזְרַת: אֲשֶׁר נָזְרוּ מֵעָלַי בְּגִלּוּלֵיהֶם (יחזקאל יד ה), פֵּרְשׁוּ מִמֶּנִּי. וְכֵן: וַיִּנָּזְרוּ מִקָּדְשֵׁי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל (לעיל כב ב). וְאָמַר אַנְקְלוֹס (כ״אן) ״שִׁבְקָךְ״, שֶׁהִנַּחְתָּ אוֹתָם לְשָׁמִיר וְלַשִּׁית.

וְיִתָּכֵן כִּי הַמִּנְהָג בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁהַכֶּרֶם אֲשֶׁר הוּא בְתָה לֹא יִזָּמֵר וְלֹא יֵעָבֵד וְעוֹלֶה שָׁמִיר וָשַׁיִת יִקְרְאוּ לוֹ ״נָזִיר״, כְּלוֹמַר שֶׁהוּא כֶּרֶם הַנָּזִיר, מִפְּנֵי שֶׁהַנָּזִיר אָסוּר בְּיַיִן וּבַעֲנָבִים לַחִים וִיבֵשִׁים וְאֵינוֹ עוֹבֵד כַּרְמוֹ, כִּי כֵּן יִקְרְאוּ הַשֵּׁעָר הָאָרוֹךְ עַל שֵׁם הַנָּזִיר, גְּזִי נִזְרֵךְ וְהַשְׁלִיכִי (יִרְמְיָה ז כט), וְזֶה טַעַם **עִנְּבֵי נְזִירֶךָ.** וְהַכְּלָל שֶׁהֵם הַצּוֹמְחִים מִבְּלִי עֲבוֹדַת הַכֶּרֶם.

וְהִנֵּה אָמַר הַכָּתוּב כִּי הַסְּפִיחַ הַנּוֹלָד מֵאֵלָיו בַּשָּׂדֶה לֹא יִקְצֹר אוֹתָם, וְהָעֲנָבִים הַצּוֹמְחִים בַּכֶּרֶם מִבְּלִי עֲבוֹדָה לֹא יִבְצֹר אוֹתָן, וּפֵרוּשׁ הַלָּאוִים, שֶׁלֹּא תִקְצֹר אוֹתָן אַתָּה לְבַדְּךָ לְצָרְךָ עַצְמְךָ, וְלֹא תִבְצֹר אוֹתָן לְעַצְמְךָ, אֲבָל תִּהְיֶה שְׁנַת שַׁבָּתוֹן לָאָרֶץ מִן הַזְּרִיעָה וְהַזְּמִירָה, וְתִהְיֶה שַׁבַּת הָאָרֶץ, כָּל אֲשֶׁר תּוֹצִיא בִּשְׁבִיתָתָהּ מִן הַסְּפִיחַ וְהַנָּזִיר, לְכֻלְּכֶם יַחַד לְאָכְלָהּ, לְךָ וְלַעֲבָדֶיךָ וְלַחַיָּה וְלַבְּהֵמָה.

וְעַכְשָׁיו אָשׁוּב לְפָרֵשׁ הַבְּרִיתוֹת הַשְּׁנוּיוֹת בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים בָּעִנְיָן הַזֶּה, לְפִי שֶׁהֵם מַטְעוֹת. שָׁנוּ שָׁם (בת״כ) בַּפָּסוּק (כ): הֵן לֹא נִזְרָע וְלֹא נֶאֱסֹף אֶת תְּבוּאָתֵנוּ: אִם אֵין זוֹרְעִין מָה אוֹסְפִין, אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא מִכָּאן סָמְכוּ לַסְּפִיחִין שֶׁהֵן אֲסוּרִין בַּשְּׁבִיעִית. וְיֶשְׁנָה לָזוֹ בְּגְמָרָא בְּפֶרֶק מָקוֹם שֶׁנְּהֲגוּ (פסחים נא:). וְקַתָּנֵי בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים: וַחֲכָמִים

אוֹמְרִים אֵין סְפִיחִים אֲסוּרִין מִדִּבְרֵי תּוֹרָה אֶלָּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר הֵן לֹא נִזְרָע וְלֹא נֶאֱסֹף, אָמַרְתָּ לָנוּ אַל תִּזְרָעוּ, וּמַה שֶּׁאָנוּ אוֹסְפִין וְאֵין מַכְנִיסִין לְקִיּוּם אָמַרְתָּ לָנוּ בַּעֲרוּדוּ, מָה אָנוּ אוֹכְלִין מִן הַבְּעוּר וְאֵילָךְ. עַד כָּאן. **הֲרֵי** לְדִבְרֵי חֲכָמִים אֵין אִסּוּר הַסְּפִיחִים אֶלָּא מִדִּבְרֵיהֶם, כְּלוֹמַר שֶׁגָּזְרוּ בָּהֶן לְאָסְרָן לְגַמְרֵי מִשּׁוּם חֲשָׁד שֶׁלֹּא יִזְרְעוּ וְיֹאמְרוּ סְפִיחִים הֵם. וּלְכָךְ אָמְרוּ בִּירוּשַׁלְמִי (ב"ב פ"ה ה"א): אָמַר רַבִּי יַנַּאי, כָּל הַסְּפִיחִים אֲסוּרִין חוּץ מִן הָעוֹלִים בִּשְׂדֵה בּוּר בִּשְׂדֵה נִיר בִּשְׂדֵה כֶּרֶם בִּשְׂדֵה זָרַע. שְׂדֵה בּוּר דְּלֹא מִשְׁגַּח עָלֶיהָ, שְׂדֵה נִיר דְּהוּא בָּעֵי מִתְקָנֵי חַקְלֵיהּ, שְׂדֵה כֶּרֶם שֶׁלֹּא לָאֱסֹר כַּרְמוֹ, שְׂדֵה זָרַע שֶׁאֵינוֹ רוֹצֶה בְּקִיּוּמוֹ.

וּמִן הַמַּחְלֹקֶת הַזֶּה שָׁנוּ שָׁם בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים (פּאן): **אֵת סְפִיחַי קְצִירְךָ לֹא תִקְצוֹר,** מִכָּאן סָמְכוּ לַסְּפִיחִין שֶׁיִּהְיוּ אֲסוּרִין בַּשְּׁבִיעִית. שָׁנוּ מִשְּׁנָתָם כִּדְבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא דְּלֹא תִקְצֹר כְּלָל, אֲבָל כִּדְבְרֵי חֲכָמִים שֶׁלֹּא תַעֲשֶׂה אוֹתָם קָצִיר לְעַצְמְךָ וְלֹא תַעֲשֶׂה אוֹתָם בָּציר לְעַצְמְךָ, אֶלָּא נְהַג בָּהֶם מִנְהַג הֶפְקֵר. וְכֵן לֹא נֶאֱסֹף אֶת תְּבוּאָתֵנוּ (לְהַלָּן פְּסוּק ב) שֶׁלֹּא נֶאֱסֹף אֶל בָּתֵּינוּ פֵּרוֹת הָאִילָן וְהַסְּפִיחִים, כִּי בְּהַפְקִירָם לַעֲנִיִּים וְלַחַיָּה וְלַבְּהֵמָה וּבְבִעוּר לֹא נוּכַל לִחְיוֹת בָּהֶן. **וְהַסְּפִיחִין** הָאֲלוּ הָאֲסוּרִים הֵם הַגְּדֵלִים בַּזְּמַן הָאָסוּר, בִּתְבוּאָה כָּל שֶׁהֵבִיאָה שְׁלִישׁ בַּשְּׁבִיעִית, וְכֵן הַיְרָקוֹת כָּל שֶׁצָּמְחוּ בַּשְּׁבִיעִית אֲסוּרִין מִן הַתּוֹרָה לִדְבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא, וּלְדִבְרֵי חֲכָמִים אֲסוּרִין מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, חוּץ מִן הָעוֹלִים בְּאוֹתָן שָׂדוֹת שֶׁהִזְכִּירוּ בִּירוּשַׁלְמִי שֶׁכָּתַבְנוּ לְמַעְלָה. אֲבָל הַיְרָקוֹת שֶׁצָּמְחוּ בַּשִּׁשִּׁית וְנִלְקְטוּ בַּשְּׁבִיעִית, יֵשׁ בָּהֶן מִשּׁוּם קְדֻשַּׁת שְׁבִיעִית לְכָל דִּינֶיהָ, לְהֶפְסֵד וּלְקָרְבָּנוֹת וְלִסְחוֹרָה וּלְבִעוּר, וְאַף עַל פִּי שֶׁגָּדְלוּ לְגַמְרֵי בַּשִּׁשִּׁית, מִפְּנֵי שֶׁאָנוּ הוֹלְכִים אַחַר לְקִיטָה בִּיְרָק בֵּין לְמַעֲשֵׂר בֵּין לִשְׁבִיעִית, אֲבָל אֵין בָּהֶם מִשּׁוּם סְפִיחִים, שֶׁאֵינָם סְפִיחֵי שְׁבִיעִית, שֶׁהֲרֵי בַּשִּׁשִּׁית צָמְחוּ, וְאֲפִלּוּ הוֹסִיפוּ בַּשְּׁבִיעִית אֵין בָּהֶם דִּין סְפִיחִים.

וּבָהֶם שָׁנִינוּ (שְׁבִיעִית פ"ח מ"ד): הָאוֹמֵר לַפּוֹעֵל הֵילַךְ אִיסַּר זֶה וּלְקֹט לִי יָרָק הַיּוֹם וְכוּ', וְכֵן שָׁנִינוּ (שָׁם פ"ז מ"ג): לֹא יְהֵא לוֹקֵט יְרָקוֹת שֶׁבָּהּ וּמוֹכֵר בַּשּׁוּק, אֲבָל לוֹקֵט הוּא וּבְנוֹ מוֹכֵר עַל יָדוֹ. וּתְנָן נָמֵי (שָׁם פ"ט מ"א): הַפִּיגָם וְהַיַּרְבּוּזִין וְכָלָּה מַתְנִיתִין עַד: וְנִקָּחִים מִכָּל אָדָם בַּשְּׁבִיעִית שֶׁאֵין כַּיּוֹצֵא בָּהֶם נִשְׁמָר.

וְיֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁאֵלּוּ הַנִּזְכָּרִים וְכָל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה שֶׁאֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לִזְרָעָן, אֲבָל הֵם מֵאֵלֵיהֶן יוֹצְאִים בֶּהָרִים וּבַנְּהָרוֹת, אֵין בָּהֶן אִסּוּר סְפִיחִים כְּלָל אַף עַל פִּי שֶׁצָּמְחוּ בַּשְּׁבִיעִית, שֶׁלֹּא גָּזְרוּ אֶלָּא בַּנִּזְרָעִים כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבֹאוּ לִזְרָעָם. וְכֵן נִרְאֶה זֶה מִן הַגְּמָרָא מִירוּשַׁלְמִי. וְזֶהוּ עִנְיַן הַסְּפִיחִים שֶׁהִזְכִּירוּ חֲכָמִים בְּכָל מָקוֹם.

וְכֵן מִן הַתּוֹרָה שֶׁלֹּא יְהֵא אָדָם שׁוֹמֵר שָׂדֵהוּ וְנוֹעֵל בִּפְנֵי עֲנִיִּים בַּשְּׁבִיעִית וַאֲפִלּוּ רוֹצֶה לְהַפְקִיר אוֹתָן בִּשְׁעַת לְקִיטָה, אֶלָּא יְהֵא הַשָּׂדֶה כָּל הַשָּׁנָה מְזֻמָּן וּמֻפְקָר לַעֲנִיִּים. כָּךְ שָׁנוּ בִּמְכִילְתָא (שְׁמוֹת כג יא) וְאָכְלוּ אֶבְיוֹנֵי עַמֶּךָ (שָׁם), וְכִי מִפְּנֵי מָה אָמְרָה תּוֹרָה לֹא שֶׁיֹּאכְלוּ אוֹתָהּ עֲנִיִּים, הֲרֵי אֲנִי מַכְנִיסָהּ וּמְחַלְּקָהּ לַעֲנִיִּים, תַּלְמוּד לוֹמַר וְהַשְּׁבִיעִית תִּשְׁמְטֶנָּה וּנְטַשְׁתָּהּ, מַגִּיד שֶׁהוּא פּוֹרֵץ בָּהּ פְּרָצוֹת, אֶלָּא שֶׁגָּדְרוּ חֲכָמִים מִפְּנֵי תִּקּוּן עוֹלָם.

וְהַגָּדֵר שֶׁגָּדְרוּ חֲכָמִים, שֶׁלֹּא יִפְרְצוּ פְּרָצוֹת בַּשָּׂדֶה וּבַכֶּרֶם, אֲבָל לֹא שֶׁיִּהֵא הוּא מְשַׁמֵּר שָׂדֵהוּ וּמַכְנִיס הַפֵּרוֹת לַעֲבֹר עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה. וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁגָּזְרוּ שֶׁלֹּא לִקַּח פֵּרוֹת מִן הַמְשֻׁמָּר וְלֹא מִן הֶחָשׁוּד בְּכָךְ, זֶהוּ שֶׁשָּׁנִינוּ (שְׁבִיעִית פ"ט מ"א) וְנִלְקָחִין מִכָּל אָדָם בַּשְּׁבִיעִית שֶׁאֵין כַּיּוֹצֵא בָּהֶן נִשְׁמָר.

וְאָמְרוּ בְּמַסֶּכֶת סָבָה (לט.) שֶׁאֵין מוֹסְרִים דְּמֵי פֵּרוֹת שְׁבִיעִית לְעַם הָאָרֶץ יוֹתֵר מִמָּזוֹן שָׁלֹשׁ סְעֻדּוֹת, בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים בְּלוֹקֵחַ מִן הַמֻּפְקָר, אֲבָל בְּלוֹקֵחַ מִן הַמְשֻׁמָּר אֲפִלּוּ כַּחֲצִי אִסָּר אָסוּר. וְהַטַּעַם, מִפְּנֵי שֶׁהַלּוֹקֵחַ מִן הַמֻּפְקָר, כְּלוֹמַר דְּבָרִים שֶׁדֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְהָבִיאָם מִן הַהֶפְקֵר, אוֹ שֶׁיָּדוּעַ שֶׁהֵבִיאָם מִן הַמָּקוֹם הַמֻּפְקָר, בְּהֵתֵּר הוּא לוֹקֵחַ מִמֶּנּוּ, אֶלָּא שֶׁאִם יַרְבֶּה לוֹ בְּדָמִים יוֹתֵר מִסְּעֻדָּתוֹ לְבוֹ בַּיּוֹם חוֹשְׁשִׁין בְּעַם הָאָרֶץ שֶׁמָּא יַעֲשֶׂה בָּהֶן סְחוֹרָה, אֲבָל לוֹקֵחַ דְּבָרִים שֶׁדַּרְכָּן לְהִשָּׁמֵר אֲפִלּוּ בְּכַחֲצִי אִסָּר חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא שְׁמָרָן וְאָסוּר לִקַּח מִמֶּנּוּ. הָא בְּלוֹקֵחַ בִּפְרוּטָה וּפָחוֹת מִכַּחֲצִי אִסָּר לֹא גָּזְרוּ, מִפְּנֵי שֶׁדֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְלַקֵּטָן בְּכָל מָקוֹם וַאֲפִלּוּ בִּשְׁאָר שְׁנֵי שְׁבוּעַ.

וְזֶה שֶׁאָמְרוּ (יְבָמוֹת קכב.): גּוֹי שֶׁהָיָה מוֹכֵר פֵּרוֹת בַּשּׁוּק וְאָמַר פֵּרוֹת הַלָּלוּ שֶׁל עָרְלָה הֵם, שֶׁל עֲזִיקָה הֵם, לֹא אָמַר כְּלוּם, לֹא נִתְכַּוֵּן זֶה אֶלָּא לְהַשְׁבִּיחַ מִקְחוֹ. וּפֵרֵשׁ רַשִּׁ"י בְּשֵׁם הָרִאשׁוֹנִים שֶׁל עֲזִיקָה מִפְּרָדֵס מְעֻזָּק וְגָדֵר לוֹ סָבִיב וְהִיא שָׁנָה שְׁבִיעִית, וְאִם הָיוּ מַאֲמִינִים לוֹ הָיָה אָסוּר לִקַּח מִמֶּנּוּ בְּעִיר שֶׁרֻבָּהּ יִשְׂרָאֵל, שֶׁמָּא הוּא אָרִיס לְיִשְׂרָאֵל וּמְשַׁמֵּר לוֹ שָׂדֵהוּ, אוֹ חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא מִשֶּׁל יִשְׂרָאֵל לִקֵּט וּמוֹכֵר, אוֹ שֶׁהַפֵּרוֹת שֶׁל יִשְׂרָאֵל וּמוֹכֵר עַל יָדוֹ, אוֹ שֶׁמָּא אֵין קִנְיָן לְעַכּוּ"ם בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְהַפְקִיעַ דִּינֵי הַשְּׁבִיעִית וְגָזְרוּ עָלָיו כְּיִשְׂרָאֵל.

וּמִכָּל מָקוֹם לֹא אָסְרוּ חֲכָמִים פֵּרוֹת הַשָּׂדֶה הַמְשֻׁמָּר לְכָל אָדָם, אֶלָּא שֶׁלֹּא יִקְחוּ אוֹתָם מִן הַמְשֻׁמָּר. וּלְכָךְ שָׁנוּ בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים (פּאן): **וְאֵת עִנְּבֵי נְזִירֶךָ לֹא תִבְצֹר,** מִן הַשָּׁמוּר בָּאָרֶץ אִי אַתָּה בּוֹצֵר אֲבָל אַתָּה בּוֹצֵר מִן הַמֻּפְקָר, לֹא תִבְצֹר, כְּדֶרֶךְ הַבּוֹצְרִים, מִכָּאן אָמְרוּ תְּאֵנִים שֶׁל שְׁבִיעִית אֵין קוֹצְצִין אוֹתָן בְּמִקְצָע וְאֵין דּוֹרְכִין עֲנָבִים בַּגַּת אֲבָל דּוֹרֵךְ בַּעֲרֵבָה. וּפֵרוּשׁוֹ, מִדְּלֹא כְּתִיב עִנְּבֵי הַנָּזִיר לֹא תִבְצֹר וּכְתִיב נְזִירֶךָ, לִדְרֹשׁ לֹא תִבְצֹר אוֹתָם כְּדֶרֶךְ נָזִיר שֶׁלְּךָ, אֲבָל תִּבְצֹר אוֹתָם עִם הָעֲנִיִּים כְּדֶרֶךְ שֶׁהֵם בּוֹצְרִים, לוֹמַר שֶׁלֹּא יִשְׁמְרֵם לְעַצְמוֹ אֲבָל יִלְקֹט אוֹתָם עִם הָעֲנִיִּים כְּהֶפְקֵר, וְיִנְהֹג בָּהֶם גַּם כֵּן כְּדֶרֶךְ שֶׁהָעֲנִיִּים נוֹהֲגִין לְדָרְכָן בַּעֲרֵבָה. **וְקָרָתָנִי** הָתָם (לְהַלָּן פְּסוּק ו) וְהָיְתָה שַׁבַּת הָאָרֶץ לָכֶם לְאָכְלָה, מִן הַשְּׁבוּת בָּאָרֶץ אַתָּה אוֹכֵל, אֲבָל אִי אַתָּה אוֹכֵל מִן הַשָּׁמוּר, מִכָּאן אָמְרוּ (שְׁבִיעִית ד ב): שָׂדֶה שֶׁנִּטַּיְּבָה, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים אֵין אוֹכְלִין פֵּרוֹתֶיהָ בַּשְּׁבִיעִית, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִין אוֹכְלִין, כְּלוֹמַר, כֵּיוָן שֶׁאָמְרָה תּוֹרָה שֶׁיְּהֵא הַשְּׁבוּת לָנוּ לְאָכְלָה וְלֹא הַשָּׁמוּר, אָמְרוּ בֵּית שַׁמַּאי שֶׁהַפֵּרוֹת עַצְמָן נֶאֱסָרִין, וּבֵית הִלֵּל סוֹבְרִין שֶׁאֵין הַפֵּרוֹת נֶאֱסָרִין, שֶׁלֹּא בָא הַכָּתוּב אֶלָּא לֶאֱסֹר לָנוּ שֶׁלֹּא נִשְׁמֹר, וְיִהְיוּ לָנוּ הַפֵּרוֹת מִן הַשְּׁבוּת. וְכֵן הָעִנְיָן שֶׁאָמְרוּ שֶׁאֵין קוֹצְצִין הַתְּאֵנִים בְּמִקְצָע וְלֹא דּוֹרְכִין הָעֲנָבִים בַּגַּת, גָּדֵר וְאַסְמַכְתָּא מִדִּבְרֵיהֶם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבֹאוּ לִידֵי שְׁמוּר

(ו) וְהָיְתָה שַׁבַּת הָאָרֶץ לָכֶם לְאָכְלָה לְךָ וּלְעַבְדְּךָ וְלַאֲמָתֶךָ וְלִשְׂכִירְךָ וּלְתוֹשָׁבְךָ הַגָּרִים עִמָּךְ׃

ו וּתְהֵי שְׁמִטַּת אַרְעָא לְכוֹן לְמֵיכַל לָךְ וּלְעַבְדָּךְ וּלְאַמְתָּךְ וְלַאֲגִירָךְ וּלְתוֹתָבָךְ דְּדָרִין עִמָּךְ׃

רש״י◄ **וְהָיְתָה שַׁבַּת הָאָרֶץ וְגוֹ׳** • אַף־עַל־פִּי שֶׁאֲסַרְתִּים עָלֶיךָ, לֹא בַּאֲכִילָה וְלֹא בַּהֲנָאָה אֲסַרְתִּים, אֶלָּא שֶׁלֹּא תִּנְהֹג בָּהֶם כְּבַעַל הַבַּיִת, אֶלָּא הַכֹּל יִהְיוּ שָׁוִים בָּהּ, אַתָּה וּשְׂכִירְךָ וְתוֹשָׁבְךָ. **שַׁבַּת הָאָרֶץ לָכֶם לְאָכְלָה •** (ת״כ) מִן הַשָּׁבוּת אַתָּה אוֹכֵל, וְאִי אַתָּה אוֹכֵל מִן הַשְּׁמוּר. **לְךָ וּלְעַבְדְּךָ וְלַאֲמָתֶךָ •** (ת״כ) לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר (שמות כג יא): ״וְאָכְלוּ אֶבְיֹנֵי עַמֶּךָ״, יָכוֹל יִהְיוּ אֲסוּרִים בַּאֲכִילָה לַעֲשִׂירִים? תַּלְמוּד־לוֹמַר: ״לְךָ וּלְעַבְדְּךָ וְלַאֲמָתֶךָ״, הֲרֵי בְּעָלִים וַעֲבָדִים וּשְׁפָחוֹת אֲמוּרִים כָּאן. **וְלִשְׂכִירְךָ וּלְתוֹשָׁבְךָ •** (ת״כ) אַף הַנָּכְרִים.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי־שיחות חלק ט, עמוד 407)

״שַׁבַּת הָאָרֶץ״ - שְׁבִיתַת וּבִיטּוּל הָאַרְצִיּוּת וְהַחֻמְרִיּוּת (׳שַׁבָּת׳ מִלְּשׁוֹן ״וְהִשְׁבַּתִּי חַיָּה רָעָה״) צְרִיכִים לִהְיוֹת לֹא רַק בִּשְׁעַת עֵסֶק הַתּוֹרָה וְהַתְּפִילָה, אֶלָּא גַּם, **״לְאָכְלָה...** **וְלִבְהֶמְתְּךָ״** - בְּכָל עִנְיְנֵי הָאָדָם, גַּם בַּאֲכִילָתוֹ וּבִשְׁתִיָּתוֹ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם, שֶׁבָּהֶם הוּא דּוֹמֶה לִבְהֵמָה.

(ז) וְלִבְהֶמְתְּךָ וְלַחַיָּה אֲשֶׁר בְּאַרְצֶךָ תִּהְיֶה כָל־תְּבוּאָתָהּ לֶאֱכֹל׃

ז וּלְבְעִירָךְ וּלְחַיְתָא די בְּאַרְעָךְ תְּהֵא כָּל עֲלַלְתַּהּ לְמֵיכָל׃

רש״י◄ **וְלִבְהֶמְתְּךָ וְלַחַיָּה •** אִם חַיָּה אוֹכֶלֶת, בְּהֵמָה לֹא כָּל־שֶׁכֵּן, שֶׁמְּזוֹנוֹתֶיהָ עָלֶיךָ! מַה תַּלְמוּד־לוֹמַר ״וְלִבְהֶמְתְּךָ״? מַקִּישׁ בְּהֵמָה לְחַיָּה: כָּל זְמַן שֶׁחַיָּה אוֹכֶלֶת מִן הַשָּׂדֶה, הַאֲכֵל לִבְהֶמְתְּךָ מִן הַבַּיִת. כָּלָה לַחַיָּה מִן הַשָּׂדֶה כְּלֵה לִבְהֶמְתְּךָ מִן הַבַּיִת. (פאן).

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

וַאֲסֻפַת הַפֵּרוֹת, וְיִגְזְלוּ אוֹתָם מִן הָעֲנִיִּים. וְזֶה הָעִנְיָן הַשָּׁנוּי כָּאן בַּבְּרִיתוֹת הַלָּלוּ. וְהוּא דֶּרֶךְ טוֹב וּמֻחָזָר בַּסֶּגְיוֹת שֶׁבַּגְּמָרָא בַּבְּלִית וִירוּשַׁלְמִית, וְהֶחָכָם הַבָּקִי יַשְׂכִּיל וְיִמְצָא. תורה ו

(ו) וְהָיְתָה שַׁבַּת הָאָרֶץ לָכֶם לְאָכְלָה. בְּעֲבוּר שֶׁאָמַר (בפסוק ד) שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ, אָמַר שֶׁתִּהְיֶה הַשְּׁבִיתָה הַנִּזְכֶּרֶת לָכֶם לְאָכְלָה, וְתִתְּחִיו בָּהּ כֻּלְּכֶם, אַתָּה וְעַבְדְּךָ וְהַבְּהֵמָה וְהַחַיָּה, שֶׁתִּתְּחִיו כֻּלְּכֶם מֵאֲשֶׁר תּוֹצִיא הָאָרֶץ מֵעַצְמָהּ בִּשְׁבִיתָתָהּ. אוֹ שֶׁהַשָּׁנָה תִּקָּרֵא ״שַׁבַּת הָאָרֶץ״, כַּאֲשֶׁר יִקָּרֵא הַיּוֹם שַׁבַּת ה׳ וְשַׁבָּת סְתָם, וְהַטַּעַם עַל תְּבוּאַת הַשַּׁבָּת, כִּי הַשַּׁבָּת לֹא תֵּאָכֵל. תורה ז

(ז) **וְלִבְהֶמְתְּךָ וְלַחַיָּה.** אִם חַיָּה אוֹכֶלֶת בְּהֵמָה לֹא כָּל שֶׁכֵּן שֶׁמְּזוֹנוֹתֶיהָ עָלֶיךָ, וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר וְלִבְהֶמְתְּךָ, הִקִּישׁ בְּהֵמָה לְחַיָּה, כָּל זְמַן שֶׁחַיָּה אוֹכֶלֶת מִן הַשָּׂדֶה אַתָּה מַאֲכִיל לִבְהֶמְתְּךָ מִן הַבַּיִת, כָּלָה לַחַיָּה מִן הַשָּׂדֶה כַּלֵּה לִבְהֶמְתְּךָ מִן הַבַּיִת. לְשׁוֹן רַשִׁ״י מִתּוֹרַת כֹּהֲנִים (פאן). וְהַכִּלּוּי הַזֶּה לֹא פֵּרַשׁ הָרַב מַדּוּעַ. וְעִנְיָנוֹ, שֶׁיְּכֻלָּה הַפֵּרוֹת אַחַר זְמַן מִבִּיתוֹ לְהַפְקִירָן, וְהוּא בְּעוּר שְׁבִיעִית שֶׁהִזְכִּירוּ חֲכָמִים בְּכָל מָקוֹם.

וְאֵין הָעִנְיָן שֶׁיִּהְיוּ הַפֵּרוֹת אַחַר זְמַן הַבְּעוּר אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה וּבַאֲכִילָה וִיהֵא מְחֻיָּב לְאַבְּדָם, וְלֹא מָנוּ חֲכָמִים בַּמִּשְׁנָה (סוף תְּמוּרָה) פֵּרוֹת שְׁבִיעִית לֹא מִן הַנִּשְׂרָפִים וְלֹא מִן הַנִּקְבָּרִים, וְאֵינוֹ אֶלָּא שֶׁהוּא צָרִיךְ לְבַעֲרָם מֵרְשׁוּתוֹ וּלְהַפְקִירָם לַעֲנִיִּים וּלְכָל אָדָם, כְּעִנְיָן: בִּעַרְתִּי הַקֹּדֶשׁ מִן הַבַּיִת (דברים כו יג).

וְכֵן שָׁנִינוּ (שביעית פ״ט מ״ח) הָעֲנִיִּים אוֹכְלִין אַחַר הַבְּעוּר אֲבָל לֹא הָעֲשִׁירִים דִּבְרֵי ר׳ יְהוּדָה, רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר אֶחָד עֲנִיִּים וְאֶחָד עֲשִׁירִים אוֹכְלִין אַחַר הַבְּעוּר. וּפֵרוּשׁ עֲנִיִּים, כָּל שֶׁלָּקְטוּ הַפֵּרוֹת מִשָּׂדוֹת שֶׁל אֲחֵרִים מִן הַהֶפְקֵר, וַעֲשִׁירִים בַּעֲלֵי הַשָּׂדוֹת עַצְמָן שֶׁלָּקְטוּ אוֹתָן מִן הַשָּׂדוֹת שֶׁלָּהֶם בְּהֶפְקֵרָם. וְרַבִּי יְהוּדָה אָסְרָן לָהֶם מִדִּבְרֵיהֶם מִפְּנֵי חֵשֶׁד, וְרַבִּי יוֹסֵי מַתִּיר, וַהֲלָכָה כִּדְבָרָיו.

וְשָׁנוּ בַּתּוֹסֶפְתָּא (שביעית פ״ח ה״א־ה״ד): בָּרִאשׁוֹנָה הָיוּ שְׁלוּחֵי בֵּית דִּין מְחַזְּרִין עַל פִּתְחֵי עֲיָרוֹת, כָּל מִי שֶׁמֵּבִיא פֵּרוֹת לְתוֹךְ יָדוֹ הָיוּ נוֹטְלִין אוֹתָן מְמֻנּוּ וְנוֹתְנִין לוֹ מְזוֹן שָׁלֹשׁ סְעֻדּוֹת, וְהַשְּׁאָר מַכְנִיסִין אוֹתוֹ לְאוֹצָר שֶׁבָּעִיר.

הִגִּיעַ זְמַן תְּאֵנִים, שְׁלוּחֵי בֵּית דִּין שׁוֹכְרִין פּוֹעֲלִים וְעוֹדְרִים אוֹתָן וְעוֹשִׂים אוֹתָם דְּבֵלָה וְכוּ׳. הִגִּיעַ זְמַן זֵיתִים, שְׁלוּחֵי בֵּית דִּין שׁוֹכְרִין פּוֹעֲלִים וּמוֹסְקִין אוֹתָן וְעוֹטְנִין אוֹתָן בְּבֵית הַבַּד, וְכוֹנְסִין אוֹתָן בֶּחָבִיּוֹת וּמַכְנִיסִין אוֹתָם בָּאוֹצָר שֶׁבָּעִיר.

הִגִּיעַ זְמַן עֲנָבִים, שְׁלוּחֵי בֵּית דִּין שׁוֹכְרִים פּוֹעֲלִים וּבוֹצְרִים אוֹתָם וְדוֹרְכִים אוֹתָם בַּגַּת וְכוֹנְסִים אוֹתָם בֶּחָבִיּוֹת וּמַכְנִיסִין אוֹתָם בָּאוֹצָר שֶׁבָּעִיר, וּמְחַלֵּק לָהֶן מֵהֶן בְּעַרְבֵי שַׁבָּתוֹת כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְפִי בֵּיתוֹ.

הִגִּיעַ שְׁעַת הַבְּעוּר, עֲנִיִּים אוֹכְלִין אַחַר הַבְּעוּר אֲבָל לֹא עֲשִׁירִים, דִּבְרֵי ר׳ יְהוּדָה. ר׳ יוֹסֵי אוֹמֵר אֶחָד עֲנִיִּים וְאֶחָד עֲשִׁירִים אוֹכְלִין אַחַר הַבְּעוּר. ר׳ שִׁמְעוֹן אוֹמֵר עֲשִׁירִים אוֹכְלִין מִן הָאוֹצָר אַחַר הַבְּעוּר. מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ פֵּרוֹת שְׁבִיעִית וְהִגִּיעַ שְׁעַת הַבְּעוּר, מְחַלֵּק מֵהֶן לִשְׁכֵנָיו וְלִקְרוֹבָיו וְלִמְיַדְּעָיו וּמוֹצִיא וּמַנִּיחַ עַל פֶּתַח בֵּיתוֹ וְאוֹמֵר אַחֵינוּ בֵּית יִשְׂרָאֵל כָּל מִי שֶׁצָּרִיךְ לִטֹּל יָבֹא וְיִטֹּל, וְחוֹזֵר וּמַכְנִיס לְתוֹךְ בֵּיתוֹ וְאוֹכֵל וְהוֹלֵךְ עַד שָׁעָה שֶׁיִּכְלוּ. כָּל זֶה שָׁנוּ בַּתּוֹסֶפְתָּא.

וְלָמַדְנוּ מִפֵּרֹשׁ שֶׁאֵין בְּעוּר אֶלָּא לְבַעֵר הַפֵּרוֹת מֵרְשׁוּתוֹ וּלְהַפְקִירָם,

(ח) **וְסָפַרְתָּ לְךָ שֶׁבַע שַׁבְּתֹת שָׁנִים שֶׁבַע שָׁנִים שֶׁבַע פְּעָמִים וְהָיוּ לְךָ יְמֵי שֶׁבַע שַׁבְּתֹת הַשָּׁנִים תֵּשַׁע וְאַרְבָּעִים שָׁנָה:**

ח וְתִמְנֵי לָךְ שְׁבַע שְׁמִטִּין דִּשְׁנִין שְׁבַע שְׁנִין שְׁבַע זִמְנִין וִיהוֹן לָךְ יוֹמֵי שְׁבַע שְׁמִטִּין דִּשְׁנִין אַרְבְּעִין וְתֵשַׁע שְׁנִין:

רש״י ◄ **שַׁבְּתֹת שָׁנִים** • שְׁמִטּוֹת שָׁנִים, יָכוֹל יַעֲשֶׂה שֶׁבַע שָׁנִים רְצוּפוֹת שְׁמִטָּה וְיַעֲשֶׂה יוֹבֵל אַחֲרֵיהֶם? תַּלְמוּד־לוֹמַר: ״שֶׁבַע שָׁנִים שֶׁבַע פְּעָמִים״, הֲוֵי אוֹמֵר: כָּל שְׁמִטָּה וּשְׁמִטָּה בִּזְמַנָּהּ (ת״כ). **וְהָיוּ לְךָ יְמֵי שֶׁבַע**

וְגוֹ׳ • מַגִּיד לְךָ, שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא עָשִׂיתָ שְׁמִטּוֹת, עֲשֵׂה יוֹבֵל לְסוֹף תֵּשַׁע וְאַרְבָּעִים שָׁנָה. וּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא: יַעֲלֶה לְךָ חֶשְׁבּוֹן שְׁנוֹת הַשְּׁמִטּוֹת לְמִסְפַּר תֵּשַׁע וְאַרְבָּעִים.

(ט) **וְהַעֲבַרְתָּ שׁוֹפַר תְּרוּעָה בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ בְּיוֹם הַכִּפֻּרִים תַּעֲבִירוּ שׁוֹפָר בְּכָל־אַרְצְכֶם:**

ט וְתַעֲבַר שׁוֹפַר יַבָּבָא בְּיַרְחָא שְׁבִיעָאָה בְּעַשְׂרָא לְיַרְחָא בְּיוֹמָא דְּכִפּוּרַיָּא תַּעְבְּרוּן שׁוֹפָרָא בְּכָל אַרְעֲכוֹן:

רש״י ◄ **וְהַעֲבַרְתָּ** • לְשׁוֹן (שמות לו ו) ״וַיַּעֲבִירוּ קוֹל בַּמַּחֲנֶה״, לְשׁוֹן הַכְרָזָה. **בְּיוֹם הַכִּפֻּרִים** • (ת״כ) מִמַּשְׁמַע שֶׁנֶּאֱמַר: ״בְּיוֹם הַכִּפֻּרִים״, אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁהוּא בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ? אִם כֵּן, לָמָּה נֶאֱמַר ״בֶּעָשׂוֹר לַחוֹדֶשׁ״? אֶלָּא לוֹמַר

לְךָ: תְּקִיעַת ׳עָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ׳ דּוֹחָה שַׁבָּת בְּכָל אַרְצְכֶם, וְאֵין תְּקִיעַת רֹאשׁ־הַשָּׁנָה דּוֹחָה שַׁבָּת בְּכָל אַרְצְכֶם, אֶלָּא בְּבֵית־דִּין בִּלְבַד.

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

וְעָשׂוּ לָהֶם תַּקָּנוֹת מִדִּבְרֵיהֶם, בָּרִאשׁוֹנָה הָיוּ בֵּית דִּין עוֹשִׂין אוֹצָר בְּכָל עִיר וָעִיר, מִתְּחִלַּת יְצִיאַת הַפֵּרוֹת הָיוּ נוֹטְלִין אוֹתָם מִיַּד מְבִיאֵיהֶן וּמַכְנִיסִין אוֹתָן לָאוֹצָר, וּכְשֶׁיָּבֹא זְמַן לְקִיטַת כָּל אוֹתוֹ הַמִּין, כְּגוֹן שֶׁבָּא זְמַן קָצִיר זֶרַע הַבָּצִיר הִגִּיעַ, בֵּית דִּין שׁוֹכְרִים פּוֹעֲלִים וּבוֹצְרִין וּמוֹסְקִין וְלוֹקְטִים כָּל אוֹתוֹ הַמִּין, וְדוֹרְכִים וּמוֹסְקִין בַּגַּת וּבְבֵית הַבַּד כְּדֶרֶךְ שְׁאָר הַשָּׁנִים, וְנוֹתְנִים לְאוֹצָר שֶׁלָּהֶן, וְאֵלּוּ הַפֵּרוֹת הַמַּכְנָסִים לְאוֹצָר בֵּית דִּין אֵינָן צְרִיכִין בְּעוּר אַחַר שֶׁכְּבָר מְבֹעָרִין הֵם מִן הַבַּיִת, וְאֶחָד עֲנִיִּים וְאֶחָד עֲשִׁירִים מְתָּרִין לְאַחַר הַבְּעוּר לְקַבֵּל מֵהֶם מִיַּד בֵּית דִּין וּלְאָכְלָן.

וְכָל זוֹ הַתַּקָּנָה וְהַטֹּרַח שֶׁל בֵּית דִּין, מִפְּנֵי חֶשֶׁד שֶׁלֹּא יָבֹאוּ לְעַכְּבָם אוֹ לַעֲשׂוֹת מֵהֶם סְחוֹרָה. וּכְשֶׁאֵין אוֹצָר בָּעִיר וְלֹא בֵּית דִּין, וְהַפֵּרוֹת בְּיַד הַמְלַקֵּט אוֹתָם מִן הַהֶפְקֵר, הוּא צָרִיךְ לְבַעֲרָם מִן הַבַּיִת בִּשְׁעַת הַבְּעוּר, וּמַפְקִירָם עַל פֶּתַח בֵּיתוֹ וְאוֹכְלִין וְהוֹלְכִין לְעוֹלָם. וְזוֹ הִיא שְׁבִיעִית שֶׁאוֹסֶרֶת בְּמִינָהּ בְּמַשֶּׁהוּ (שביעית ז ז) לְבְעוּר כְּמוֹ שֶׁמְּזֻכָּר בְּמַסֶּכֶת נְדָרִים (נח.), מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ לָהּ הֶתֵּר בְּבְעוּר מִבֵּיתוֹ.

וּמְצָאתִי לְשׁוֹן רַשִׁ״י שֶׁכָּתַב בְּמַסֶּכֶת פְּסָחִים (נב: ד״ה משום): וְזֶהוּ בְּעוּרָם שֶׁמַּפְקִירָם בִּמְקוֹם דְּרִיסַת רַגְלֵי אָדָם וּבְהֵמָה. אוּלַי חָשַׁב הָרַב שֶׁצָּרִיךְ שֶׁיְּהֵא מַפְקִירָם גַּם לַחַיָּה וְלַבְּהֵמָה, לְקַיֵּם בָּהֶם: וְאָכְלוּ אֶבְיֹנֵי עַמֶּךָ (שמות כג יא), וְלִבְהֶמְתְּךָ וְלַחַיָּה אֲשֶׁר בְּאַרְצֶךָ (פאן), וְהִפְלִיג. וּמִכָּל מָקוֹם אֵינָן נֶאֱסָרִין בַּאֲכִילָה כְּלָל. וּכְבָר שָׁנוּ בַּתּוֹסֶפְתָּא (שביעית פ״ז ה״ג) שֶׁבְּעוּר שְׁבִיעִית כְּבִעוּר מַעֲשֵׂר שֵׁנִי, לֹא שֶׁיְּהֵא בָּהֶם חִלּוּק בְּאִסּוּר אֲכִילָה.

וְהָרַב רַבִּי מֹשֶׁה (הל׳ שמטה ויובל פ״ז ה״ג) וְהַרְבֵּה מִן הַחֲכָמִים סְבוּרִין שֶׁהַבְּעוּר אוֹסֵר לְגַמְרֵי, וּטְעוּנִין שְׂרֵפָה אוֹ מְפַזֵּר וְזוֹרֶה לָרוּחַ אוֹ מֵטִיל לַיָּם. וְאֵינוֹ כֵּן כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר.

אֲבָל אִם עִכְּבָם בְּבֵיתוֹ אַחַר הַבְּעוּר כְּדֵי לְאָכְלָן אֲסוּרִין הֵן בַּאֲכִילָה לְגַמְרֵי, וְזוֹ הִיא שְׁבִיעִית שֶׁאוֹסֶרֶת בְּנוֹתֵן טַעַם לְאַחַר הַבְּעוּר (שביעית ז ז) שֶׁאֵין לָהּ מַתִּירִין. וְאֶפְשָׁר שֶׁהָאִסּוּר הַזֶּה מִדִּבְרֵיהֶם הוּא. וְאוּלַי אֲפִלּוּ הַבְּעוּר כֻּלּוֹ חֹמֶר מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. וְהַבָּרַיְתוֹת הַשְּׁנִיּוֹת בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים בְּעִנְיַן הַבְּעוּר אִסְמַכְתָּא מִדְּרַבָּנָן.

וְעַל דֶּרֶךְ זוֹ תִּתְפָּרֵשׁ יָפֶה מִשְׁנַת הַכּוֹבֵשׁ שְׁלִשָּׁה כְּבָשִׁים בְּחָבִית אַחַת וְכוּ׳ (שביעית פ״ט מ״ה), וְכֵן מִשְׁנַת: שֶׁלֹּשׁ אֲרָצוֹת לַשְּׁבִיעִית (שם פ״ו מ״א), דִּקְתָנִי כָּל שֶׁהֶחְזִיקוּ עוֹלֵי בָבֶל מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל עַד כְּזִיב לֹא נֶאֱכַל וְלֹא נֶעְבַּד, כָּל שֶׁהֶחְזִיקוּ עוֹלֵי מִצְרַיִם מִכְּזִיב וְעַד הַנָּהָר וְעַד אֲמָנָה נֶאֱכַל אֲבָל לֹא נֶעְבַּד. הֵקֵלּוּ בַּאֲכִילָה לְאַחַר הַבְּעוּר יוֹתֵר מִן הָעֲבוֹדָה.

וְהֶזְכֵּר בִּירוּשַׁלְמִי (שביעית סוף פ״ט): חַד בַּר נָשׁ הֲוָה חָשִׁיד עַל שְׁמִיטְתָּא, אָמַר לְאִתְתֵּיהּ אַפְּקִין חַלְתָּא, אָמְרָה לֵיהּ הַהוּא גַּבְרָא חָשִׁיד עַל שְׁמִיטְתָּא וַאֲמַרְתְּ אַפְּקִין חַלְתָּא, אָמַר לָהּ חַלָּה דְּבַר תּוֹרָה שְׁבִיעִית מִדְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל וַחֲבֵרָיו. אוֹתוֹ רֵיקָה הָיָה חָשׁוּד לְעַכֵּב פֵּרוֹת שְׁבִיעִית וּלְאָכְלָן אַחַר הַבְּעוּר, וְאָמַר שֶׁאִסּוּר אֲכִילַת הַטֶּבֶל מִן הַתּוֹרָה, וְהַבְּעוּר וְאִסּוּר אֲכִילַת הַפֵּרוֹת שְׁבִיעִית אַחַר הַבְּעוּר מִן רַבָּן גַּמְלִיאֵל וַחֲבֵרָיו. אוֹ שֶׁהַבְּעוּר מִן הַתּוֹרָה וְאִסּוּר הָאֲכִילָה מִדִּבְרֵיהֶם, וְלֹא הָיָה חוֹשֵׁשׁ אֶלָּא שֶׁלֹּא יֹאכַל אִסּוּרֵי תּוֹרָה, וְכֵיוָן שֶׁהִזְכִּירוּ חֲכָמִים דְּבָרָיו נִרְאֶה שֶׁהֵם אֱמֶת. אוֹ שֶׁמָּא אוֹתוֹ רָשָׁע סָבַר כְּדִבְרֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן דְּאָמַר (מו״ק ב:): בִּשְׁתֵּי שְׁמִטּוֹת הַכָּתוּב מְדַבֵּר, וּשְׁבִיעִית בַּזְּמַן הַזֶּה דְּרַבָּנָן אַף עַל פִּי שֶׁחֲלָקָה דְּאוֹרַיְתָא. תורה ח

(ט) בְּיוֹם הַכִּפֻּרִים. מִמַּשְׁמַע שֶׁנֶּאֱמַר **בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים,** אֵינִי יוֹדֵעַ שֶׁהוּא בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ, אִם כֵּן לָמָּה נֶאֱמַר בְּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ, אֶלָּא תְּקִיעַת בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ דּוֹחָה שַׁבָּת בְּכָל אַרְצְכֶם וְאֵין תְּרוּעַת רֹאשׁ הַשָּׁנָה דּוֹחָה שַׁבָּת בְּכָל

(י) **וְקִדַּשְׁתֶּם אֵת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה וּקְרָאתֶם דְּרוֹר בָּאָרֶץ לְכָל־יֹשְׁבֶיהָ יוֹבֵל הִוא תִּהְיֶה לָכֶם וְשַׁבְתֶּם אִישׁ אֶל־אֲחֻזָּתוֹ וְאִישׁ אֶל־מִשְׁפַּחְתּוֹ תָּשֻׁבוּ:**

י וּתְקַדְּשׁוּן יָת שְׁנַת חַמְשִׁין שְׁנִין וְתַקְרוּן חֵרוּתָא בְּאַרְעָא לְכָל יָתְבָהָא יוֹבְלָא הִיא תְּהֵי לְכוֹן וּתְתוּבוּן גְּבַר לַאֲחַסָנְתֵּהּ וּגְבַר לְזַרְעִיתֵהּ תְּתוּבוּן:

רש״י ◄ **וְקִדַּשְׁתֶּם •** (ת״כ) בִּכְנִיסָתָהּ מְקַדְּשִׁין אוֹתָהּ בְּבֵית־דִּין וְאוֹמְרִים: ״מְקֻדֶּשֶׁת הַשָּׁנָה!״. **וּקְרָאתֶם דְּרוֹר •** לַעֲבָדִים, בֵּין נִרְצָע בֵּין שֶׁלֹּא כָּלוּ לוֹ שֵׁשׁ שָׁנִים מִשֶּׁנִּמְכַּר. (ר״ה ט) אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: מַהוּ לְשׁוֹן ״דְּרוֹר״? כִּמְדַיֵּר בֵּי־דְיָרָא וְכוּ׳, שֶׁדָּר בְּכָל מָקוֹם שֶׁהוּא רוֹצֶה וְאֵינוֹ בִּרְשׁוּת אֲחֵרִים. **יוֹבֵל הִוא •** שָׁנָה זֹאת מֵבְדֶּלֶת מִשְּׁאָר שָׁנִים בִּנְקִיבַת שֵׁם לָהּ לְבַדָּהּ, וּמַה שְּׁמָהּ? ״יוֹבֵל״ שְׁמָהּ, עַל שֵׁם תְּקִיעַת שוֹפָר. **וְשַׁבְתֶּם אִישׁ אֶל־אֲחֻזָּתוֹ •** שֶׁהַשָּׂדוֹת חוֹזְרוֹת לְבַעֲלֵיהֶן. **וְאִישׁ אֶל־מִשְׁפַּחְתּוֹ תָּשֻׁבוּ •** לְרַבּוֹת אֶת הַנִּרְצָע.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (תורת מנחם – התוועדויות תשמ״ג חלק ג׳ עמ׳ 1466. עפ״פ ביאורי החומש)

וּקְרָאתֶם דְּרוֹר בָּאָרֶץ לְכָל יֹשְׁבֶיהָ (כה, י)

בַּגְּמָרָא מוּבָא מַאֲמָרוֹ שֶׁל רַבִּי יְהוּדָה: "פָּחוֹת מִמֵּיכְלָךְ וּמִמַּשְׁתֶּיךָ וְתוֹסִיף עַל דִּירָתְךָ". כְּלוֹמַר: מְקוֹם הַמְּגוּרִים הוּא חָשׁוּב בְּיוֹתֵר, עַד כְּדֵי כָּךְ שֶׁכְּדַאי לָאָדָם לְמַעֵט בְּצָרְכֵי אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה כְּדֵי לְשַׁפֵּר אֶת מְקוֹם מְגוּרָיו. לָכֵן גַּם כָּאן מְפָרֵשׁ רַבִּי יְהוּדָה שֶׁהָאֶפְשָׁרוּת לִבְחֹר אֶת מְקוֹם הַמְּגוּרִים הִיא תְּכוּנָתוֹ הַחֲשׁוּבָה בְּיוֹתֵר שֶׁל בֶּן־חוֹרִין, עַד כְּדֵי כָּךְ שֶׁהַחֵרוּת עַצְמָהּ נִקְרֵאת בְּשֵׁם "דְּרוֹר" עַל־שֵׁם תְּכוּנָה זוֹ.

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

אַרְצְכֶם אֶלָּא בְּבֵית דִּין בִּלְבַד. לְשׁוֹן רַשִׁ״י.

וְהִנֵּה הָרֵב מִפְּנֵי בְּקִיאוּתוֹ בַּתַּלְמוּד וְהַכֹּל לְפָנָיו כְּשֻׁלְחָן עָרוּךְ אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ וְסוֹתֵם הַבְּרָיְתוֹת, וְהֵן מַטְעוֹת לִשְׁאָר בְּנֵי אָדָם, שֶׁיָּדוּעַ הוּא וּבָרוּר בַּגְּמָרָא (ר״ה כט) כִּי הַתְּקִיעוֹת כֻּלָּן, שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים וַאֲפִלּוּ שֶׁל רְשׁוּת, מָתְרוֹת הֵן בְּשַׁבָּת לְפִי שֶׁהִיא חֲכָמָה וְאֵינָהּ מְלָאכָה, וְתוֹקְעִין הָיוּ בְּדִין תּוֹרָה בְּשַׁבָּת שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְשֶׁל יוֹם הַכִּפּוּרִים בְּכָל מָקוֹם.

וְעָנִין הַתְּקִיעָה בְּבֵית דִּין, תַּקָּנַת רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי הִיא מִשֶּׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, לְפִי שֶׁגָּזְרוּ בָּהּ מִפְּנֵי שֶׁהַכֹּל חַיָּבִין בִּתְקִיעַת שוֹפָר וְאֵין הַכֹּל בְּקִיאִין בִּתְקִיעַת שוֹפָר, שֶׁמָּא יִטְלָנוּ בְּיָדוֹ וְיֵלֵךְ אֵצֶל בָּקִי לִלְמֹד וְיַעֲבִירֶנּוּ אַרְבַּע אַמּוֹת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְהִתִּיר לָנוּ רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי בְּבֵית דִּין בִּלְבַד, וְאֵין לָזֶה עִקָּר בְּעִנְיַן הַכְּתוּב כְּלָל.

וּמַה שֶּׁהִזְכִּירוּ (בת״כ כאן). תְּקִיעָה בָּעֲשׂוֹר דּוֹחָה שַׁבָּת, לוֹמַר שֶׁהִיא נַעֲשֵׂית בְּכָל יוֹם הַכִּפּוּרִים, כִּי הַדְּחִיָּה בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת וְשֶׁחָל לִהְיוֹת בְּחֹל אַחַת הִיא, שֶׁיּוֹם הַכִּפּוּרִים כְּשַׁבָּת לְכָל מְלָאכָה בֵּין לְהוֹצָאָה בֵּין לְכָל הַמְּלָאכוֹת. וּמִכָּל מָקוֹם רָצָה הָרַב לְלַמְּדֵנוּ שֶׁתְּקִיעַת שוֹפָר בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים נַעֲשֵׂית בְּכָל מָקוֹם, שֶׁפֵּרוּשׁ **תַּעֲבִירוּ שׁוֹפָר בְּכָל אַרְצְכֶם** לְלַמֵּד שֶׁכָּל יָחִיד חַיָּב לִתְקֹעַ, וְאֵין הַתְּקִיעָה בְּבֵית דִּין בִּלְבַד כְּמוֹ הַסְּפִירָה. תורה י

(י) **יוֹבֵל הִיא.** שָׁנָה זוֹ נִבְדֶּלֶת מִשְּׁאָר הַשָּׁנִים בִּנְקִיבַת שֵׁם לְבַדָּהּ, וּמַה שְּׁמָהּ יוֹבֵל שְׁמָהּ, עַל שֵׁם תְּקִיעַת שוֹפָר. לְשׁוֹן רַשִׁ״י. וְכֵן דַּעַת הַמְּפָרְשִׁים, מִלְּשׁוֹן: בִּמְשֹׁךְ הַיֹּבֵל (שמות יט יג), שׁוֹפְרוֹת הַיּוֹבְלִים (יהושע ו ד).

וְאֵינוֹ מְחֻוָּר לִי, בַּעֲבוּר **תִּהְיֶה לָכֶם,** כִּי מַה טַּעַם שֶׁיֹּאמַר בַּשָּׁנָה "תִּקִּיעָה הִיא תִּהְיֶה לָכֶם וְשַׁבְתֶּם". וְאוּלַי יֹאמַר הַכָּתוּב **יוֹבֵל הִיא** נְקוּבָה בְּשֵׁם הַזֶּה שֶׁקָּרָאתִי לָהּ, **וְתִהְיֶה לָכֶם** לְכָלְכֶם יְדוּעָה בַּתְּקִיעָה שֶׁתִּתְקָעוּ בָּהּ לְהַזְכִּיר עִנְיָנָהּ שֶׁתָּשׁוּבוּ בָּהּ אִישׁ אֶל אֲחֻזָּתוֹ וְאִישׁ אֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ. וְכֵן: יוֹבֵל הִיא שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה תִּהְיֶה לָכֶם (פסוק יא), שֶׁתִּהְיֶה לָכֶם יוֹבֵל שֶׁלֹּא תִּזְרְעוּ וְלֹא תִּקְצְרוּ, כְּלוֹמַר יְדוּעָה בַּשֵּׁם לְהִיוֹת בָּהּ כָּכָה.

וְכָל זֶה אֵינֶנּוּ נָכוֹן בְּעֵינַי. כִּי פֵּרוּשׁ "שׁוֹפְרוֹת הַיּוֹבְלִים" קַרְנֵי הָאֵילִים, וְגַם תַּרְגּוּם יוֹנָתָן: שׁוֹפָרֵיָא דְּקֶרֶן דִּכְרֵיָא, וְכֵן בַּגְּמָרָא (ר״ה כו.): מַאי מַשְׁמַע דְּהַאי יוֹבְלָא לִישְׁנָא דְּדִיכְרָא הוּא, שֶׁכֵּן בַּעֲרָבִי קוֹרִין לְדִיכְרָא יוֹבְלָא, וְהַשּׁוֹפָר בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים אֵין מְיֻחָד לִהְיוֹתוֹ מֵהָאַיִל, אֲבָל כָּל הַשּׁוֹפְרוֹת כְּשֵׁרִין בּוֹ. וְעַל דַּעַת מִשְׁנָתֵנוּ (שם כו:) וְכָל הַתַּנָּאִין מִצְוָתוֹ בְּשֶׁל יְעֵלִים, אִם כֵּן לָמָּה תִּקְרָא הַשָּׁנָה שְׁנַת הָאַיִל. וְרַבִּי אַבְרָהָם אָמַר כִּי יוֹבֵל כְּטַעַם שִׁלּוּחַ.

וּלְפִי דַּעְתִּי לֹא קְרָאוֹ הַכָּתוּב יוֹבֵל עַל הַתְּקִיעָה רַק עַל הַדְּרוֹר, כִּי לֹא הִזְכִּיר הַשֵּׁם הַזֶּה בְּכָתוּב הָרִאשׁוֹן שֶׁאָמַר: וְהַעֲבַרְתָּ שׁוֹפַר תְּרוּעָה, אֲבָל אָמַר: **וּקְרָאתֶם דְּרוֹר בָּאָרֶץ לְכָל יֹשְׁבֶיהָ,** שֶׁיִּהְיוּ כֻּלָּם בְּנֵי חוֹרִין לָדוּר בְּכָל מָקוֹם שֶׁיִּרְצוּ, וְאָמַר: **יוֹבֵל הִיא,** שֶׁבָּהּ יוּבַל כָּל אִישׁ אֶל אֲחֻזָּתוֹ וְאֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ, יוֹבִילוּהוּ רַגְלָיו מֵרָחוֹק לָגוּר (ישעיה כג ז). **וְנִשְׁתַּמְּשׁוּ** בַּלָּשׁוֹן הַזֶּה בְּעִנְיָנִים רַבִּים, יוּבַל שַׁי לַה׳ צְבָאוֹת (ישעיה יח ז), וְאָמַר: וְעַל יוּבַל יְשַׁלַּח שָׂרָשָׁיו (ירמיה יז ח), פְּלָגִים יִבְלֵי מָיִם (ישעיה ל כה), הֵם הָעֲמָקִים שֶׁשָּׁם יוּבְלוּ הַמַּיִם, וְנָתְנָה הָאָרֶץ יְבוּלָהּ (להלן כו ד), וְאֵין יְבוּל בַּגְּפָנִים (חבקוק ג יז), עִנְיָן הֲבָאָה גַּם כֵּן, כְּמוֹ שֶׁיִּקָּרֵא תְּבוּאָה. וְכֵן בַּאֲרָמִית, וְהוֹלֵךְ מְהֵרָה (במדבר יז יא) תַּרְגּוּמוֹ: וְאוֹבִיל בִּפְרִיעַ.

וְיִהְיֶה פֵּרוּשׁ **יוֹבֵל הִיא תִּהְיֶה לָכֶם** הֲבָאָה הִיא וְתִהְיֶה כֵּן לְכָלְכֶם, כִּי תָּבֹאוּ וְתָשׁוּבוּ אִישׁ אֶל אֲחֻזָּתוֹ וְאִישׁ אֶל מִשְׁפַּחְתּוֹ. וְחָזַר וְאָמַר: **יוֹבֵל הִיא שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה תִּהְיֶה לָכֶם** (פסוק יא), שֶׁתִּהְיֶה לָכֶם שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה לְיוֹבֵל, לֹא לְדָבָר אַחֵר, וְלֹא תִּזְרְעוּ וְלֹא תִּקְצְרוּ, אֲבָל תִּהְיֶה קֹדֶשׁ, וְתָשׁוּבוּ אִישׁ אֶל אֲחֻזָּתוֹ, לְהִיוֹתָהּ לְכָלְכֶם יוֹבֵל כִּשְׁמָהּ. **וְעַל** דֶּרֶךְ הָאֱמֶת, **דְּרוֹר** מִלְּשׁוֹן: דּוֹר הֹלֵךְ וְדוֹר בָּא (קהלת א ד), וְכֵן **יוֹבֵל** שֶׁיָּשׁוּב אֶל הַיּוֹבֵל אֲשֶׁר שָׁם שָׁרָשָׁיו, וְהִיא תִּהְיֶה לָכֶם. תורה יא

(יא) יוֹבֵל הִוא שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה תִּהְיֶה לָכֶם לֹא תִזְרָעוּ וְלֹא תִקְצְרוּ אֶת־סְפִיחֶיהָ וְלֹא תִבְצְרוּ אֶת־נְזִרֶיהָ:

יא יוֹבֵלָא הִיא שְׁנַת חַמְשִׁין שְׁנִין תְּהֵי לְכוֹן לָא תִזְרְעוּן וְלָא תַחְצְדוּן יָת כַּתְּהָא וְלָא תִקְטְפוּן יָת שִׁבְקָהָא:

רש״י ◄ יוֹבֵל הִוא שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה • מַה תַּלְמוּד־לוֹמַר? לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: ״וְקִדַּשְׁתֶּם״ וְגוֹ׳, כִּדְאִיתָא בְּ׳רֹאשׁ־הַשָּׁנָה׳ וּבְ׳תוֹרַת כֹּהֲנִים׳. אֶת־נְזִרֶיהָ • אֶת הָעֲנָבִים הַמְשֻׁמָּרִים, אֲבָל בּוֹצֵר אַתָּה מִן הַמֻּפְקָרִים. כְּשֵׁם שֶׁנֶּאֱמַר בַּשְּׁבִיעִית, כָּךְ נֶאֱמַר בַּיּוֹבֵל, נִמְצְאוּ שְׁתֵּי שָׁנִים קְדוֹשׁוֹת סְמוּכוֹת זוֹ לְזוֹ: שְׁנַת תֵּשַׁע וְאַרְבָּעִים – שְׁמִטָּה, וּשְׁנַת הַחֲמִשִּׁים – יוֹבֵל.

(יב) כִּי יוֹבֵל הִוא קֹדֶשׁ תִּהְיֶה לָכֶם מִן־הַשָּׂדֶה תֹּאכְלוּ אֶת־תְּבוּאָתָהּ:

יב אֲרֵי יוֹבֵלָא הִיא קוּדְשָׁא תְּהֵי לְכוֹן מִן חַקְלָא תֵּיכְלוּן יָת עֲלַלְתַּהּ:

רש״י ◄ קֹדֶשׁ תִּהְיֶה לָכֶם • (ת״כ) תּוֹפֶסֶת דָּמֶיהָ כְּהֶקְדֵּשׁ, יָכוֹל תֵּצֵא הִיא לְחֻלִּין? תַּלְמוּד־לוֹמַר: ״תִּהְיֶה״, בַּהֲוָיָתָהּ תִּהֵא. מִן־הַשָּׂדֶה תֹּאכְלוּ • (ת״כ) עַל־יְדֵי הַשָּׂדֶה אַתָּה אוֹכֵל מִן הַבַּיִת, שֶׁאִם כָּלָה לַחֲיָה מִן הַשָּׂדֶה, אַתָּה צָרִיךְ לְבַעֵר מִן הַבַּיִת, כְּשֵׁם שֶׁנֶּאֱמַר בַּשְּׁבִיעִית, כָּךְ נֶאֱמַר בַּיּוֹבֵל.

(יג) בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל הַזֹּאת תָּשֻׁבוּ אִישׁ אֶל־אֲחֻזָּתוֹ:

יג בְּשַׁתָּא דְיוֹבֵלָא הָדָא תְּתוּבוּן גְּבַר לְאַחֲסָנָתֵהּ:

רש״י ◄ תָּשֻׁבוּ אִישׁ אֶל־אֲחֻזָּתוֹ • וַהֲרֵי כְּבָר נֶאֱמַר: ״וְשַׁבְתֶּם אִישׁ אֶל־אֲחֻזָּתוֹ״? אֶלָּא לְרַבּוֹת הַמּוֹכֵר שָׂדֵהוּ וְעָמַד בְּנוֹ וּגְאָלָהּ, שֶׁחוֹזֶרֶת לְאָבִיו בַּיּוֹבֵל.

◆ יום שני ח׳ אייר ◆

(יד) וְכִי־תִמְכְּרוּ מִמְכָּר לַעֲמִיתֶךָ אוֹ קָנֹה מִיַּד עֲמִיתֶךָ אַל־תּוֹנוּ אִישׁ אֶת־אָחִיו:

יד וַאֲרֵי תְזַבְּנוּן זְבִינִין לְחַבְרָךְ אוֹ תִזְבֹּן מִידָּא דְחַבְרָךְ לָא תּוֹנוּן גְּבַר יָת אַחוֹהִי:

רש״י ◄ וְכִי־תִמְכְּרוּ מִמְכָּר וְגוֹ׳ • לְפִי פְּשׁוּטוֹ, כְּמַשְׁמָעוֹ. וְעוֹד יֵשׁ דְּרָשָׁה: מִנַּיִן כְּשֶׁאַתָּה מוֹכֵר, מְכֹר לְיִשְׂרָאֵל חֲבֵרְךָ? תַּלְמוּד־לוֹמַר: ״וְכִי־תִמְכְּרוּ מִמְכָּר – לַעֲמִיתֶךָ״ מְכֹר. וּמִנַּיִן שֶׁאִם בָּאתָ לִקְנוֹת, קְנֵה מִיִּשְׂרָאֵל חֲבֵרְךָ? תַּלְמוּד־לוֹמַר: ״אוֹ קָנֹה – מִיַּד עֲמִיתֶךָ״. אַל־תּוֹנוּ • (ת״כ, ב״מ נח) זוֹ אוֹנָאַת מָמוֹן.

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(יב) מִן הַשָּׂדֶה תֹּאכְלוּ. עַל יְדֵי הַשָּׂדֶה תֹּאכְלוּ מִן הַבַּיִת, שֶׁאִם כָּלָה לַחַיָּה מִן הַשָּׂדֶה אַתָּה צָרִיךְ לְבַעֵר מִן הַבַּיִת כְּשֵׁם שֶׁנֶּאֱמַר בַּשְּׁבִיעִית. לְשׁוֹן רַשִׁ״י. וְאִם כֵּן לֹא יִהְיֶה הַפְּסוּק מְחֻבָּר. אֲבָל יֹאמַר לֹא תִזְרָעוּ וְלֹא תִקְצְרוּ כִּי יוֹבֵל הִיא קֹדֶשׁ תִּהְיֶה לָכֶם, וּמִן הַשָּׂדֶה תֹּאכְלוּ אֶת תְּבוּאָתָהּ, לֹא מִן הַבַּיִת. וְרַבִּי אַבְרָהָם אָמַר: **מִן הַשָּׂדֶה תֹּאכְלוּ,** מִמַּה שֶׁתּוֹצִיא הַשָּׂדֶה מֵעַצְמָהּ תֹּאכְלוּ כֻּלְּכֶם, כַּכָּתוּב בַּשְּׁנַת הַשְּׁמִטָּה.

וּלְדַעְתִּי יֹאמַר: לֹא תִקְצְרוּ וְלֹא תִבְצְרוּ בַּשָּׁנָה הַזֹּאת כִּי יוֹבֵל הִיא וְקֹדֶשׁ תִּהְיֶה לָכֶם, מִן הַשָּׂדֶה תְּבִיאוּ הַתְּבוּאָה וְתֹאכְלוּ, שֶׁתֵּצְאוּ הַשָּׂדֶה לִלְקֹט וְלֶאֱכֹל עִם הָעֲנִיִּים וְהָאֶבְיוֹנִים הַחַיָּה וְהַבְּהֵמָה, לֹא שֶׁיִּהְיֶה לָכֶם עֵת קָצִיר וּבָצִיר וְתַאַסְפוּ לָכֶם אֶל הַבַּיִת וְאֶל הָאוֹצָרוֹת כִּתְבוּאַת שְׁאָר הַשָּׁנִים. **וּמַה** שֶׁשָּׁנוּ בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים (כאן): מִכָּאן אָמְרוּ הַכּוֹבֵשׁ שְׁלִשָׁה בְּבָשִׂים בֶּחָבִית אַחַת, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר אוֹכְלִין עַל הָרִאשׁוֹן. וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר אַף עַל הָאַחֲרוֹן. רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר כָּל שֶׁכָּלָה מִינוֹ מִן הַשָּׂדֶה יְבַעֵר מִינוֹ מִן הַבַּיִת, וְהַלָּכָה כִּדְבָרָיו. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר כָּל יֶרֶק אֶחָד לְבַעוּר. וְכָל זֶה מִדְּרָשׁ, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא אָמַר ״מִן הַשָּׂדֶה תָּבִיאוּ וְתֹאכְלוּ״, וְסָמַךְ הָאֲכִילָה בַּשָּׂדֶה, שֶׁלֹּא יֹאכְלוּ אֶלָּא בוֹ.

וְיִתָּכֵן שֶׁהוּא סָמֵךְ מִדִּבְרֵיהֶם, וּלְכָךְ הָיָה רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ מֵקֵל בּוֹ, וְרַבָּן גַּמְלִיאֵל מֵקֵל בְּטַעֲמוֹ, וּכְבָר כָּתַבְתִּי זֶה לְמַעְלָה (פסוק ז). וְאֶפְשָׁר לְדִבְרֵי רַבָּן גַּמְלִיאֵל, שֶׁמִּצְוַת הַבִּעוּר מִן הַתּוֹרָה, אֲבָל הַטַּעַם כֵּיוָן שֶׁנִּבְלַע מִתְּחִלָּה מִבֹּעֶר הוּא. תורה יג

(יד) אַל תּוֹנוּ. זוֹ אוֹנָאַת מָמוֹן. בְּמִסְפַּר שְׁנִים אַחַר הַיּוֹבֵל, פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא עַל אֶפְנָיו, עַל הָאוֹנָאָה בָּא לְהַזְהִיר. כְּשֶׁתִּמְכֹּר אוֹ תִּקְנֶה קַרְקַע, דַּע כַּמָּה שָׁנִים יֵשׁ עַד הַיּוֹבֵל, וּלְפִי הַשָּׁנִים

(טו) **בְּמִסְפַּר שָׁנִים אַחַר הַיּוֹבֵל תִּקְנֶה מֵאֵת עֲמִיתֶךָ בְּמִסְפַּר שְׁנֵי־תְבוּאֹת יִמְכָּר־לָךְ׃**

טו בְּמִנְיַן שְׁנַיָּא בָּתַר יוֹבְלָא תִּזְבֹּן מִן חַבְרָךְ בְּמִנְיַן שְׁנֵי עַלַּלְתָּא יְזַבֵּן לָךְ׃

רש״י ◄ **בְּמִסְפַּר שָׁנִים אַחַר הַיּוֹבֵל תִּקְנֶה** • זֶהוּ פְּשׁוּטוֹ לְיַשֵּׁב הַמִּקְרָא עַל אָפְנָיו, עַל הָאוֹנָאָה בָּא לְהַזְהִיר. כְּשֶׁתִּמְכּוֹר, אוֹ תִּקְנֶה קַרְקַע, דַּע כַּמָּה שָׁנִים יֵשׁ עַד הַיּוֹבֵל, וּלְפִי הַשָּׁנִים וּתְבוּאוֹת הַשָּׂדֶה שֶׁהִיא רְאוּיָה לַעֲשׂוֹת, יִמְכּוֹר הַמּוֹכֵר וְיִקְנֶה הַקּוֹנֶה, שֶׁהֲרֵי סוֹפוֹ לְהַחֲזִירָהּ לוֹ בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל, וְאִם יֵשׁ שָׁנִים מֵעָטוֹת וְזֶה מוֹכְרָהּ בְּדָמִים יְקָרִים, הֲרֵי נִתְאַנָּה לוֹקֵחַ, וְאִם יֵשׁ שָׁנִים מְרֻבּוֹת וְאָכַל מִמֶּנָּה תְּבוּאוֹת הַרְבֵּה, הֲרֵי נִתְאַנָּה מוֹכֵר; לְפִיכָךְ צָרִיךְ לְקַנּוֹתָהּ לְפִי הַזְּמַן, וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר: ״בְּמִסְפַּר שְׁנֵי־תְבוּאֹת יִמְכָּר־לָךְ״, לְפִי מִנְיַן שְׁנֵי הַתְּבוּאוֹת עוֹמֶדֶת בְּיַד הַלּוֹקֵחַ תִּמְכּוֹר לוֹ. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ (ערכין כ): מִכָּאן, שֶׁהַמּוֹכֵר שָׂדֵהוּ אֵינוֹ רַשַּׁאי לִגְאֹל פָּחוֹת מִשְּׁתֵּי שָׁנִים, שֶׁתַּעֲמֹד שְׁתֵּי שָׁנִים בְּיַד הַלּוֹקֵחַ מִיּוֹם לְיוֹם, וַאֲפִלּוּ יֵשׁ שָׁלֹשׁ תְּבוּאוֹת בְּאוֹתָן שְׁתֵּי שָׁנִים, כְּגוֹן שֶׁמְּכָרָהּ לוֹ בְּקָמוֹתֶיהָ, וּ״שְׁנֵי״ אֵינוֹ יוֹצֵא מִפְּשׁוּטוֹ, כְּלוֹמַר, מִסְפַּר שָׁנִים שֶׁל תְּבוּאוֹת וְלֹא שֶׁל שִׂדָּפוֹן; וּמִעוּט ״שָׁנִים״ - שְׁנַיִם.

(טז) **לְפִי רֹב הַשָּׁנִים תַּרְבֶּה מִקְנָתוֹ וּלְפִי מְעַט הַשָּׁנִים תַּמְעִיט מִקְנָתוֹ כִּי מִסְפַּר תְּבוּאֹת הוּא מֹכֵר לָךְ׃**

טז לְפוּם סְגִיאוּת שְׁנַיָּא תַּסְגֵּי זְבִינוּהִי וּלְפוּם זְעֵרוּת שְׁנַיָּא תַּזְעֵר זְבִינוּהִי אֲרֵי מִנְיַן עַלַּלְתָּא הוּא מְזַבֵּן לָךְ׃

רש״י ◄ **תַּרְבֶּה מִקְנָתוֹ** • תִּמְכְּרֶנָּה בְּיֹקֶר. **תַּמְעִיט מִקְנָתוֹ** • תַּמְעִיט בְּדָמֶיהָ.

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

יִמְכּוֹר הַמּוֹכֵר וְיִקְנֶה הַקּוֹנֶה, שֶׁהֲרֵי סוֹפוֹ לְהַחְזִיר לוֹ בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל, וְאִם יֵשׁ שָׁנִים מוּעָטוֹת וְזֶה מוֹכְרָהּ בְּדָמִים יְקָרִים הֲרֵי נִתְאַנָּה לוֹקֵחַ, וְאִם יֵשׁ שָׁנִים מְרֻבּוֹת וְיֹאכַל מִמֶּנָּה תְּבוּאוֹת הַרְבֵּה צָרִיךְ לְקַנּוֹתָהּ לְפִי הַזְּמַן. וְזֶהוּ שֶׁנֶּאֱמַר (כאן): **בְּמִסְפַּר שְׁנֵי תְבוּאֹת יִמְכָּר לָךְ,** לְפִי מִנְיַן שְׁנֵי הַתְּבוּאוֹת שֶׁתְּהֵא עוֹמֶדֶת בְּיַד הַלּוֹקֵחַ תִּמְכּוֹר לוֹ.

וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ (ערכין כט): מִכָּאן שֶׁהַמּוֹכֵר שָׂדֵהוּ אֵינוֹ מֻתָּר לִגְאֹל פָּחוֹת מִשְּׁתֵּי שָׁנִים, אֲפִלּוּ יֵשׁ שָׁלֹשׁ תְּבוּאוֹת בְּאוֹתָן שְׁתֵּי שָׁנִים, וְאֵינוֹ יוֹצֵא מִפְּשׁוּטוֹ, מִסְפַּר שָׁנִים שֶׁל תְּבוּאוֹת וְלֹא שֶׁל שִׂדָּפוֹן, וּמִעוּט שָׁנִים שְׁתַּיִם. לְשׁוֹן רַשִׁ״י.

וּבֶאֱמֶת שֶׁהוּא הַנָּכוֹן בְּיִשּׁוּב הַמִּקְרָא. אֲבָל רַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ (ב״מ נו.) שֶׁאֵין אוֹנָאָה לַקַּרְקָעוֹת, שֶׁנֶּאֱמַר: **אוֹ קָנֹה מִיַּד עֲמִיתֶךָ,** דָּבָר הַנִּקְנֶה מִיָּד לְיָד, וְהַמִּקְרָא הַזֶּה כְּפִי פְּשׁוּטוֹ וּלְפִי מִדְרָשׁוֹ לְדִבְרֵי הָרַב בְּקַרְקָעוֹת הוּא. **אֲבָל** עַל כָּרְחֵנוּ נִצְטָרֵךְ לְהַטּוֹת מִקְרָאוֹת מִפְּשׁוּטָן, וְנֹאמַר שֶׁיִּהְיֶה כָּל פָּסוּק עוֹמֵד בְּעַצְמוֹ. יֹאמַר: **וְכִי תִמְכְּרוּ מִמְכָּר לַעֲמִיתֶךָ אוֹ קָנֹה מִיַּד עֲמִיתֶךָ,** דָּבָר הַנִּקְנֶה מִיָּד לְיָד, **אַל תּוֹנוּ אִישׁ אֶת אָחִיו,** וְיַחְזֹר וְיֹאמַר: בְּמִסְפַּר שָׁנִים אַחַר הַיּוֹבֵל תִּקְנֶה מֵאִתּוֹ הַתְּבוּאוֹת, **וּבְמִסְפַּר שְׁנֵי הַתְּבוּאוֹת יִמְכְּרֵם לְךָ,** כְּפִי הַשָּׁנִים תַּרְבֶּה וְתַמְעִיט כִּי עַל כָּל פָּנִים תְּשִׁיבֶנּוּ לוֹ בַּיּוֹבֵל. וְכָל זֶה אַזְהָרָה בַּיּוֹבֵל שֶׁיְּזַהֲרוּ בּוֹ לְעוֹלָם. וְחָזַר וְאָמַר (בפסוק יז): **וְלֹא תּוֹנוּ אִישׁ אֶת עֲמִיתוֹ,** בִּדְבָרִים.

וַאֲנִי חוֹשֵׁב עוֹד סְבָרָא, שֶׁנִּדְאֵי הַמְאַנֶּה אֶת חֲבֵרוֹ לְדַעַת עוֹבֵר בְּלָאו, בֵּין בְּמִשְׁלְטָלִים בֵּין בְּקַרְקָעוֹת, שֶׁבָּהֶן דִּבֵּר הַכָּתוּב: **אַל תּוֹנוּ אִישׁ אֶת אָחִיו בְּמִסְפַּר שָׁנִים אַחַר הַיּוֹבֵל,** שֶׁהוּא מַזְהִיר שֶׁיִּקְנוּ וְיִמְכְּרוּ לְפִי הַשָּׁנִים וְלֹא יוֹנוּ אִישׁ אֶת אָחִיו. אֲבָל רַבּוֹתֵינוּ חִדְּשׁוּ בְּאוֹנָאָה תַּשְׁלוּמִים בִּשְׁתוּת הַמִּקָּח, וּבְטוּל מִקָּח בְּיוֹתֵר מִשְּׁתוּת, וּמִזֶּה בִּלְבַד מֵעֲטוּ הַקַּרְקָעוֹת, לְפִי שֶׁהָאוֹנָאָה בָּהֶם אֲפִלּוּ בְּיֶתֶר מִשְּׁתוּת מְחִילָה, כְּמוֹ שֶׁהִיא מְחִילָה בְּמִשְׁלְטָלִים בְּפָחוֹת מִשְּׁתוּת, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא אָסוּר לְהוֹנוֹת כֵּן לְדַעַת, אֲבָל אֵין דֶּרֶךְ בְּנֵי אָדָם לְבַטֵּל מִמְּכָרָם מִפְּנֵי אוֹנָאָה מוּעֶטֶת כָּזוֹ.

וְדָרְשׁוּ חֲכָמִים מִפְּנֵי שֶׁאָמַר הַכָּתוּב: וְכִי תִמְכְּרוּ מִמְכָּר לַעֲמִיתֶךָ אוֹ קָנֹה דָּבָר הַנִּקְנֶה מִיָּד לְיָד אַל תּוֹנוּ אִישׁ אֶת אָחִיו, לְמָדְנוּ שֶׁיֵּשׁ בְּאוֹנָאָה דִּין מְיֻחָד בְּמִשְׁלְטָלִים שֶׁאֵינוֹ נוֹהֵג בְּקַרְקָעוֹת, וְהוּא חֲזָרַת הַמָּמוֹן, אֲבָל אַזְהָרַת הַלָּאו נוֹהֶגֶת בְּכֻלָּן. וּלְכָךְ אָמַר: **וְכִי תִמְכְּרוּ מִמְכָּר,** לְשׁוֹן רַבִּים, לְמוֹכֵר קַרְקָעוֹת וּלְמוֹכֵר מִשְׁלְטָלִין, **אוֹ קָנֹה מִיַּד עֲמִיתֶךָ,** הַיָּחִיד מֵהֶם הַמּוֹכֵר הַמִּשְׁלְטָלִין מִיָּד לְיָד, וְאָמַר לְכֻלָּן: **אַל תּוֹנוּ,** וְכֵיוָן שֶׁיִּחֵד וְהִפְרִישׁ הַמִּשְׁלְטָלִין רִבָּה בָּהֶן דִּין אוֹנָאָה, וְהִיא בַּחֲזָרַת הַתַּשְׁלוּמִין. וְזֶה דָּבָר נָכוֹן כְּפִי הַמִּדְרָשִׁים שֶׁקִּבְּלוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּרִמְזֵי הַתּוֹרָה.

וְאוּלַי יִהְיֶה כָּל זֶה אַסְמַכְתָּא, כִּי הַלָּאו אַזְהָרָה בֵּין בְּקַרְקַע בֵּין בְּמִשְׁלְטָלִין, וַחֲזָרַת הַמָּמוֹן בְּיָדָם קַבָּלָה בְּמִשְׁלְטָלִין וְלֹא בְּקַרְקָעוֹת, כְּמוֹ שֶׁאָמְרוּ (ב״ק יד.): דָּבָר הַשָּׁוֶה לְכָל כֶּסֶף, כִּי הַשִּׁעוּרִים כֻּלָּם בִּשְׁתוּת וְיֶתֶר עַל שְׁתוּת כְּפִי דֵּעוֹת בְּנֵי אָדָם, וְלָמָּה לֹא יוֹצִיאוּ הַקַּרְקָעוֹת מִן הַדִּין הַזֶּה, וְהֵם הוֹצִיאוּ מִמֶּנּוּ כְּלֵי בַּעַל הַבַּיִת וְאָמְרוּ (ב״מ נא.): לֹא שָׁנוּ אֶלָּא בְּלוֹקֵחַ מִן הַתַּגָּר אֲבָל בְּלוֹקֵחַ מִבַּעַל הַבַּיִת אֵין לוֹ אוֹנָאָה, מִפְּנֵי שֶׁדֶּרֶךְ בַּעֲלֵי בָּתִּים שֶׁלֹּא יִמְכְּרוּ כְּלֵי תַּשְׁמִישָׁן. **וְגַם** יִתְּכֵן לוֹמַר כִּי הַכָּתוּב יַזְהִיר שֶׁיֵּדְעוּ מִסְפַּר הַשָּׁנִים עַד הַיּוֹבֵל, וּלְפִיהֶם יִמְכְּרוּ וְיִקְנוּ וְלֹא יוֹנוּ בָּהֶם אִישׁ אֶת אָחִיו לְהַטְעוֹתוֹ בְּמִסְפָּר אוֹ לְהַטְעוֹתוֹ בְּמְכִירָה שֶׁיַּחְשֹׁב בָּהּ שֶׁהִיא לַחֲלוּטִין וַיַּטְעֵהוּ בְּכָךְ, אֲבָל יֵדְעוּ שְׁנֵיהֶם וְיוֹדִיעוּ

(יז) **וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת־עֲמִיתוֹ וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:**

יז וְלָא תוֹנוּן גְּבַר יָת חַבְרֵהּ וְתִדְחַל מֵאֱלָהָךְ אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן:

רש״י ◄ **וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת־עֲמִיתוֹ•** (ת״כ) כָּאן הִזְהִיר עַל אוֹנָאַת דְּבָרִים, שֶׁלֹּא יַקְנִיט אִישׁ אֶת חֲבֵרוֹ וְלֹא יַשִּׂיאֶנּוּ עֵצָה שֶׁאֵינָהּ הוֹגֶנֶת לוֹ, לְפִי דַּרְכּוֹ וַהֲנָאָתוֹ שֶׁל יוֹעֵץ. וְאִם תֹּאמַר: מִי יוֹדֵעַ אִם נִתְכַּוַּנְתִּי לְרָעָה? לְכָךְ נֶאֱמַר: ״וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ״; הַיּוֹדֵעַ מַחֲשָׁבוֹת, הוּא יוֹדֵעַ. כָּל דָּבָר הַמָּסוּר לַלֵּב, שֶׁאֵין מַכִּיר אֶלָּא מִי שֶׁהַמַּחֲשָׁבָה בְּלִבּוֹ, נֶאֱמַר בּוֹ: ״וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ״.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך כז עמ׳ 146)

וְלֹא יַשִּׂיאֶנּוּ עֵצָה שֶׁאֵינָהּ הוֹגֶנֶת לוֹ (רש״י כה, יז)

וְקָשֶׁה, ״לִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִּתֵּן מִכְשׁוֹל״ (לִפְנֵי הַסּוּמָא בְּדָבָר לֹא תִּתֵּן עֵצָה שֶׁאֵינָהּ הוֹגֶנֶת לוֹ, רש״י) לָמָּה לִי, וַהֲרֵי זֶה בִּכְלָל אוֹנָאַת דְּבָרִים. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁהוּא לַעֲבֹר עָלָיו בִּשְׁנֵי לָאוִין. וְאַף שֶׁיֵּשׁ לְהִשְׁתַּדֵּל לִמְצֹא חִדּוּשׁ דִּין, וְרַק כְּשֶׁאֵין חִדּוּשׁ אוֹמְרִים ״לַעֲבֹר עָלָיו בִּשְׁנֵי לָאוִין״ – הוּא רַק אִם זֶהוּ אוֹתוֹ הַלָּאו, וְאֵלּוּ אוֹנָאַת דְּבָרִים כּוֹלֶלֶת גַּם עֵצָה שֶׁאֵינָהּ הֲגוּנָה וְגַם שֶׁלֹּא יַקְנִיט אֶת חֲבֵרוֹ (שֶׁלֹּא שַׂיָּךְ לְ״לִפְנֵי עִוֵּר״).

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך כז עמ׳ 147)

וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת עֲמִיתוֹ (כה, יז)

וְלֹא יַשִּׂיאֶנּוּ עֵצָה שֶׁאֵינָהּ הוֹגֶנֶת לוֹ (רש״י)

בְּפָרָשַׁת תָּבֹא, לְגַבֵּי ״מַשְׁגֶּה עִוֵּר בַּדֶּרֶךְ״, נָקַט רַשִׁ״י ״וּמַשִּׂיאוֹ עֵצָה **רָעָה**״. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁכָּאן מַיְרֵי בְּאוֹנָאַת דְּבָרִים, וְלָכֵן פֵּרֵשׁ שֶׁהַחִסָּרוֹן הוּא רַק בִּנְתִינַת הָעֵצָה (הָעֵצָה הִיא לְהַנָּאַת הַיּוֹעֵץ, לֹא לְטוֹבַת הַשּׁוֹאֵל). וְאֵלּוּ בְּ״מַשְׁגֶּה עִוֵּר״, שֶׁהוּא אֶחָד מֵאַחַד־עָשָׂר אֲרוּרִים שֶׁבַּתּוֹרָה, פֵּרֵשׁ שֶׁהָעֵצָה עַצְמָהּ הִיא רָעָה.

(יח) **וַעֲשִׂיתֶם אֶת־חֻקֹּתַי וְאֶת־מִשְׁפָּטַי תִּשְׁמְרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וִישַׁבְתֶּם עַל־הָאָרֶץ לָבֶטַח:**

יח וְתַעְבְּדוּן יָת קְיָמַי וְיָת דִּינַי תִּטְרוּן וְתַעְבְּדוּן יָתְהוֹן וְתֵיתְבוּן עַל אַרְעָא לְרָחְצָן:

רש״י ◄ **וִישַׁבְתֶּם עַל־הָאָרֶץ לָבֶטַח•** שֶׁבַּעֲוֹן שְׁמִטָּה, יִשְׂרָאֵל גּוֹלִים, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כו לד): ״אָז תִּרְצֶה הָאָרֶץ אֶת שַׁבְּתֹתֶיהָ״ ״וְהִרְצָת אֶת־שַׁבְּתֹתֶיהָ״; וְשִׁבְעִים שָׁנָה שֶׁל גָּלוּת בָּבֶל, כְּנֶגֶד שִׁבְעִים שְׁמִטּוֹת שֶׁבִּטְּלוּ, הָיוּ.

◆ יום שלישי ט׳ אייר ◆

(יט) **וְנָתְנָה הָאָרֶץ פִּרְיָהּ וַאֲכַלְתֶּם לָשֹׂבַע וִישַׁבְתֶּם לָבֶטַח עָלֶיהָ:**

יט וְתִתֵּן אַרְעָא אִבַּהּ וְתֵיכְלוּן לְמִשְׂבָּע וְתֵיתְבוּן לְרָחְצָן עֲלַהּ:

רש״י ◄ **וְנָתְנָה הָאָרֶץ וְגוֹ׳ וִישַׁבְתֶּם לָבֶטַח עָלֶיהָ•** שֶׁלֹּא תִּדְאַגוּ מִשְּׁנַת בַּצֹּרֶת. **וַאֲכַלְתֶּם לָשֹׂבַע•** אַף בְּתוֹךְ הַמֵּעַיִם תְּהֵא בּוֹ בְּרָכָה.

(כ) **וְכִי תֹאמְרוּ מַה־נֹּאכַל בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִת הֵן לֹא נִזְרָע וְלֹא נֶאֱסֹף אֶת־תְּבוּאָתֵנוּ:**

כ וַאֲרֵי תֵימְרוּן מָא נֵיכוּל בְּשַׁתָּא שְׁבִיעֵתָא הָא לָא נִזְרַע וְלָא נִכְנוֹשׁ יָת עֲלַלְתָּנָא:

רש״י ◄ **וְלֹא נֶאֱסֹף•** אֶל הַבַּיִת. **אֶת־תְּבוּאָתֵנוּ•** כְּגוֹן יַיִן וּפֵרוֹת הָאִילָן, וּסְפִיחִין הַבָּאִים מֵאֵלֵיהֶם.

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

זֶה לָזֶה הַמִּסְפָּר, כִּי הַמְּכִירָה הִיא בְּמִסְפַּר הַשָּׁנִים עַד הַיּוֹבֵל, שֶׁגַּם בְּקַרְקָעוֹת יֵשׁ אוֹנָאָה בִּטּוּעִים בְּמִדָּה וּבְמִנְיָן וַאֲפִלּוּ בְּפָחוֹת מִשְּׁתוּת, וְכָל שֶׁכֵּן בְּמִטַּלְטְלִין. תורה טו

(יח) וַעֲשִׂיתֶם אֶת חֻקֹּתַי וְאֶת מִשְׁפָּטַי תִּשְׁמְרוּ. יַזְהִיר בְּחֻקִּים, מִפְּנֵי הַשְּׁמִטָּה וְהַיּוֹבֵל הַנִּזְכָּרִים לְפִי שֶׁהֵם מִכְּלַל הַחֻקִּים, וְהַמִּשְׁפָּטִים, מִפְּנֵי דִּין חֲזָרַת הַמִּמְכָּרִים וְהָעֲבָדִים בְּיוֹבֵל וְהָאוֹנָאָה.

וְאָמַר וִישַׁבְתֶּם עַל הָאָרֶץ לָבֶטַח, שֶׁבַּעֲוֹן שְׁמִטָּה וְיוֹבֵל יִשְׂרָאֵל גּוֹלִים (אבות ה ט). וְחָזַר וְאָמַר (בְּפָסוּק הַבָּא): **וְנָתְנָה הָאָרֶץ פִּרְיָהּ** וְגוֹ׳ **וִישַׁבְתֶּם לָבֶטַח עָלֶיהָ,** שֶׁלֹּא תִּצְטָרְכוּ לָצֵאת מִמֶּנָּה בַּשְּׁבִיעִית לָגוּר בְּאֶרֶץ אַחֶרֶת מִפְּנֵי חֹסֶר לֶחֶם. תורה יט

(כ־כב) וְכִי תֹאמְרוּ מַה נֹּאכַל בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִת. כְּמוֹ מְסֹרָס, וְכִי תֹאמְרוּ בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית מַה נֹּאכַל, כִּי

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך כז עמ׳ 189)

וְכִי תֹאמְרוּ מַה נֹּאכַל בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית (כה, כ)
'שֵׁשׁ שָׁנִים' וְ'הַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית' הֵם כְּנֶגֶד שִׁית אַלְפֵי שְׁנִין דְּהָוֵי עָלְמָא וְהָאֶלֶף הַשְּׁבִיעִי. וְנִשְׁאֶלֶת הַשְּׁאֵלָה - כֵּיצַד יָכוֹל הַדּוֹר שֶׁלָּנוּ, הַיָּרוּד וְהֶחְלֵשׁ, לְהָבִיא אֶת הַגְּאֻלָּה? עַל כָּךְ בָּאָה הַבְטָחַת ה׳, שֶׁאִם תַּעֲשׂוּ אֶת כָּל הַתְּלוּי בָּכֶם, אֶתֵּן אֶת בִּרְכָתִי וּ'זְרִיעַת הַשָּׁנָה הַשִּׁשִּׁית' תַּשִּׂיג אֶת מַטְּרָתָהּ וְתָבִיא אֶת הַגְּאֻלָּה, אַף שֶׁה'שְּׂדֶה' כְּחוּשָׁה, שֶׁהֲרֵי נֶעֱבָדָה בְּמֶשֶׁךְ שֵׁשׁ שָׁנִים.

(כא) **וְצִוִּיתִי אֶת־בִּרְכָתִי לָכֶם בַּשָּׁנָה הַשִּׁשִּׁית וְעָשָׂת אֶת־הַתְּבוּאָה לִשְׁלֹשׁ הַשָּׁנִים:**

כא **וַאֲפַקֵּד יָת בִּרְכָתִי לְכוֹן בְּשַׁתָּא שְׁתִיתֵתָא וְתַעְבֵּד יָת עֲלַלְתָּא לִתְלַת שְׁנִין:**

רש״י◄ **לִשְׁלֹשׁ הַשָּׁנִים•** לְמִקְצָת הַשִּׁשִּׁית, מִנִּיסָן וְעַד רֹאשׁ־הַשָּׁנָה, וְלַשְּׁבִיעִית וְלַשְּׁמִינִית, שֶׁיִּזְרְעוּ בַּשְּׁמִינִית בְּמַרְחֶשְׁוָן וְיִקְצְרוּ בְּנִיסָן•

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (קטעים מהתוועדות שבת פרשת בהר ה׳תשי״ט. תורת מנחם כרך כה, ע׳ 279-275; 285-283, בלתי מוגה)

בָּעִנְיָן הַנַּ״ל - "וְצִוִּיתִי אֶת בִּרְכָתִי גו׳ בַּשָּׁנָה הַשִּׁשִּׁית, וְעָשָׂת אֶת הַתְּבוּאָה לִשְׁלֹשׁ הַשָּׁנִים" - יֵשׁ גַּם הוֹרָאָה בְּנוֹגֵעַ לְיוֹקֶר הַזְּמַן, שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן הַקָּשׁוּר גַּם עִם יְמֵי הַסְּפִירָה:

לְכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן: מַהוּ הָעִנְיָן בִּסְפִירַת הַזְּמַן - הֲרֵי מַהֲלַךְ הַזְּמַן הוּא תָּמִיד בְּאוֹתוֹ אוֹפֶן?

אַךְ הָעִנְיָן הוּא - שֶׁנִּיצּוּל הַזְּמַן יָכוֹל לִהְיוֹת בְּכַמָּה אוֹפַנִּים: יֶשְׁנוֹ אוֹפֶן שֶׁמְּמַלְּאִים אֶת הַזְּמַן בְּתוֹכָן שֶׁל עֲבוֹדַת ה׳, וּמִצַּד זֶה הִנֵּה גַּם רִיבּוּי זְמַן נֶחְשָׁב "כְּיָמִים אֲחָדִים"; וְיֶשְׁנוֹ אוֹפֶן שֶׁהַזְּמַן אֵינוֹ מְמוּלָא כּוּ׳. אָדָם יָכוֹל לִחְיוֹת שִׁבְעִים שָׁנָה, שְׁמוֹנִים שָׁנָה וּמֵאָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה, וְלֹא לִפְעוֹל מְאוּמָה; וְיָכוֹל לִהְיוֹת מַעֲמָד וּמַצָּב שֶׁ"בְּשָׁעָה אַחַת" הֲרֵי הוּא "קוֹנֶה עוֹלָמוֹ", עַד כְּדֵי כָּךְ, שֶׁרַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ מְקַנֵּא בּוֹ!

וְזֶהוּ גַּם פֵּרוּשׁ מַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ זַ״ל "יָפָה שָׁעָה אַחַת בִּתְשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים בָּעוֹלָם הַזֶּה, מִכָּל חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא":

בְּ"כָל חַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא" נִכְלָלִים כָּל פְּרָטֵי הַמַּדְרֵגוֹת: תַּעֲנוּג הַמּוּרְגָּשׁ, תַּעֲנוּג הַבַּלְתִּי מוּרְגָּשׁ כּוּ׳, עַד לְדַרְגַּת "יוֹם שֶׁכּוּלוֹ שַׁבָּת וּמְנוּחָה". וְכֵיוָן שֶׁכָּל זֶה נַעֲשָׂה עַל־יְדֵי הָעֲבוֹדָה עַכְשָׁו, הֲרֵי מוּבָן, שֶׁהָעֲבוֹדָה עַכְשָׁו הִיא לְמַעְלָה אֲפִילּוּ מִ"יוֹם שֶׁכּוּלוֹ שַׁבָּת וּמְנוּחָה".

וְכָל זֶה הוּא בְּ"שָׁעָה אַחַת" - שֶׁכָּל שָׁעָה, אִם מְנַצֵּלִים אוֹתָהּ כִּדְבָעֵי, אֲזַי הִיא נַעֲלֵית יוֹתֵר מֵהַגִּילוּיִים שֶׁלָּעָתִיד, לְמַעְלָה גַּם מֵהָעִילּוּי שֶׁל "יוֹם שֶׁכּוּלוֹ שַׁבָּת וּמְנוּחָה לְחַיֵּי הָעוֹלָמִים". וְזֶהוּ גַּם עִנְיָן "וּפָרַצְתָּ" בְּנוֹגֵעַ לַזְּמַן - שֶׁנּוֹסַף עַל שְׁמִירַת הַזְּמַן בְּאוֹפָן שֶׁכָּל כַּמּוּת הַזְּמַן מְמוּלָא בְּלִימּוּד הַתּוֹרָה וְקִיּוּם הַמִּצְוֹת, צָרִיךְ לִהְיוֹת גַּם "וּפָרַצְתָּ" בְּנוֹגֵעַ **לְאֵיכוּת** הַזְּמַן. הַיְנוּ, שֶׁמִּילּוּי הַזְּמַן בְּעִנְיְנֵי תּוֹרָה וַעֲבוֹדָה, יִהְיֶה מִתּוֹךְ מְסִירָה וּנְתִינָה וְחִיּוּת כּוּ׳, כָּךְ שֶׁגַּם מִיעוּט הַזְּמַן בְּכַמּוּת - כּוֹלֵל רִיבּוּי זְמַן בְּאֵיכוּת, עַל־דֶּרֶךְ שֶׁבַּשָּׁנָה הַשִּׁשִּׁית נַעֲשֵׂית צְמִיחַת תְּבוּאָה לִשְׁלֹשׁ הַשָּׁנִים.

(כב) **וּזְרַעְתֶּם אֶת הַשָּׁנָה הַשְּׁמִינִת וַאֲכַלְתֶּם מִן־הַתְּבוּאָה יָשָׁן עַד ׀ הַשָּׁנָה הַתְּשִׁיעִת עַד־בּוֹא תְּבוּאָתָהּ תֹּאכְלוּ יָשָׁן:**

כב **וְתִזְרְעוּן יָת שַׁתָּא תְּמִינֵתָא וְתֵיכְלוּן מִן עֲלַלְתָּא עַד שַׁתָּא תְּשִׁיעֵתָא עַד מֵעַל עֲלַלְתַּהּ תֵּיכְלוּן עַתִּיקָא:**

רש״י◄ **עַד הַשָּׁנָה הַתְּשִׁיעִת•** עַד חַג הַסֻּכּוֹת שֶׁל תְּשִׁיעִית, שֶׁהִיא עֵת בֹּא תְּבוּאָתָהּ שֶׁל שְׁמִינִית לְתוֹךְ הַבַּיִת, שֶׁכָּל יְמוֹת הַקַּיִץ הָיוּ בַּשָּׂדֶה בַּגְּרָנוֹת, וּבְתִשְׁרֵי הוּא עֵת הָאָסִיף לַבַּיִת, וּפְעָמִים שֶׁהָיְתָה צְרִיכָה לַעֲשׂוֹת

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

הַדְּאָגָה לָהֶם בַּעֲבוּר הַשְּׁמִינִית, כִּי כֵּיוָן שֶׁתְּחִלַּת שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה וְהַיּוֹבֵל מִתִּשְׁרֵי, מִפֵּרוֹת הַשִּׁשִּׁית יֹאכְלוּ בַּשְּׁבִיעִית, כַּמִּנְהָג בְּכָל הַשָּׁנִים לֶאֱכֹל עַד אַחֲרֵי הַקָּצִיר שֶׁהוּא בְּחַג הַשָּׁבוּעוֹת, וְגַם אַחֲרֵי כֵּן, עַד כְּלוֹת מְלֶאכֶת הַתְּבוּאוֹת לִזְרוֹת וּלְהָבֵר.

וְעַל כֵּן הַנָּכוֹן בַּפְּרוּשׁ **וְעָשָׂת אֶת הַתְּבוּאָה לִשְׁלֹשׁ הַשָּׁנִים**, בַּעֲבוּר שְׁנַת הַיּוֹבֵל, שֶׁתַּעֲשֶׂה הַשִּׁשִּׁית לְכָל שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה וְהַיּוֹבֵל וְהַשָּׁנָה שֶׁאַחֲרֵי הַיּוֹבֵל, כִּי כֻּלָּם יָשָׁן יֹאכְלוּ. וְהִבְטִיחַ הַכָּתוּב: כִּי תִּפְחֲדוּ בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית לֵאמֹר מַה נֹּאכַל, אֲנִי אֲצַוֶּה אֶת בִּרְכָתִי בַּשָּׁנָה הַשִּׁשִּׁית שֶׁתַּעֲשֶׂה הַתְּבוּאָה לְשֶׁלֶשׁ הַשָּׁנִים הַבָּאִים אַחֲרֵיהֶם, וְהִיא תּוֹסֶפֶת בְּרָכָה כְּדֵי שֶׁתַּסְפִּיק גַּם בַּשְּׁמִטָּה וְהַיּוֹבֵל.

וְאָמַר וּזְרַעְתֶּם אֵת הַשָּׁנָה הַשְּׁמִינִית, לוֹמַר שֶׁתִּזְרְעוּ בַּשָּׁנָה הַשְּׁמִינִית כְּמִנְהַג הָאָרֶץ, וְלֹא תְּמַהֲרוּ לַחְרֹשׁ וּלְזְרֹעַ וְלֹא לִקְצֹר, כִּי עַד בֹּא תְּבוּאָתָהּ לַבַּיִת בְּעֵת אֹסֶף הַשָּׁנִים בְּחַג הַסֻּכּוֹת תֹּאכְלוּ יָשָׁן. וּבְתוֹרַת כֹּהֲנִים (פאן): **לִשְׁלֹשׁ הַשָּׁנִים**, לִשִּׁשִּׁית וְלַשְּׁבִיעִית וּלְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית. דָּבָר אַחֵר, **לִשְׁלֹשׁ הַשָּׁנִים,** לַשְּׁבִיעִית וְלַיּוֹבֵל וּלְמוֹצָאֵי יוֹבֵל. תורה כג

לְאַרְבַּע שָׁנִים: בַּשִּׁשִּׁית שֶׁלְּפָנֶי הַשְּׁמִטָּה הַשְּׁבִיעִית, שֶׁהֵן בְּטֵלִין מֵעֲבוֹדַת קַרְקַע שְׁתֵּי שָׁנִים רְצוּפוֹת:

הַשְּׁבִיעִית וְהַיּוֹבֵל; וּמִקְּרָא זֶה נֶאֱמַר בִּשְׁאָר הַשְּׁמִטּוֹת כֻּלָּן.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ז עמ׳ 172)

וּפְעָמִים שֶׁהָיְתָה צְרִיכָה לַעֲשׂוֹת לְאַרְבַּע . . הַשְּׁבִיעִית וְהַיּוֹבֵל (רש״י כה, כב) **שְׁמִטָּה** - הִיא עֲבוֹדָה שֶׁל קַבָּלַת עֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם, בִּטּוּל **הַיֵּשׁ**. כְּלוֹמַר, הָעוֹבֵד הוּא ׳יֵשׁ וּמְצִיאוּת׳, אֶלָּא שֶׁמְּבַטֵּל אֶת יֵשׁוּתוֹ. **יוֹבֵל** - הוּא בִּסְפִירַת הַבִּינָה, ׳עָלְמָא דְּחֵירוּ׳, בִּטּוּל **בְּמְצִיאוּת**. לָכֵן נֶאֱמַר "**לִשְׁלֹשׁ** הַשָּׁנִים", שֶׁכֵּן הַצֹּרֶךְ לִתְרַץ קַשְׁיָא ("מַה נֹּאכַל") קַיָּם רַק בְּדַרְגַּת ׳שְׁמִטָּה׳, וְאִלּוּ בְּדַרְגַּת ׳יוֹבֵל׳ אֵין מִלְּכַתְּחִלָּה מָקוֹם לְקַשְׁיָא כְּלָל.

(כג) **וְהָאָרֶץ לֹא תִמָּכֵר לִצְמִתֻת כִּי־לִי הָאָרֶץ כִּי־גֵרִים וְתוֹשָׁבִים אַתֶּם עִמָּדִי:**

כג **וְאַרְעָא לָא תִזְדַּבַּן לַחֲלוּטִין אֲרֵי דִילִי אַרְעָא אֲרֵי דַיָּרִין וְתוֹתְבִין אַתּוּן קֳדָמָי:**

רש״י ◄ **וְהָאָרֶץ לֹא תִמָּכֵר•** (ת״כ) לִתֵּן ׳לָאוֹ׳ עַל חֲזָרַת שָׂדוֹת לַבְּעָלִים בַּיּוֹבֵל, שֶׁלֹּא יְהֵא הַלּוֹקֵחַ כּוֹבְשָׁהּ. **לִצְמִתֻת•** לִפְסִיקָה, לִמְכִירָה פְּסוּקָה עוֹלָמִית. **כִּי־לִי הָאָרֶץ•** (ת״כ) אַל תֵּרַע עֵינְךָ בָּהּ, שֶׁאֵינָהּ שֶׁלְּךָ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (תורת מנחם – התוועדויות תשמ״ה ח״ד ע׳ 2066. ע״פ ביאורי החומש)

כִּי גֵרִים וְתוֹשָׁבִים אַתֶּם עִמָּדִי (כה, כג) הַבִּטּוּי "גֵּרִים" מִתְיַחֵס לְמַעֲמָדָם שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְאַחַר הַבְטָחַת הַקָּבָּ״ה "לְזַרְעֲךָ נָתַתִּי אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת", אַךְ לִפְנֵי הַכְּנִיסָה לָאָרֶץ וְכִבּוּשָׁהּ בְּפֹעַל; בְּשֶׁלֶב זֶה הָיוּ בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל בִּבְחִינַת "גֵּרִים", שֶׁזְּכִיּוֹתֵיהֶם בָּאָרֶץ חֲלָקִיּוֹת בִּלְבַד. הַבִּטּוּי "תּוֹשָׁבִים", מִתְיַחֵס לְמַעֲמָדָם שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְאַחַר שֶׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ, כָּבְשׁוּ אוֹתָהּ וְקִבְּלוּ אֶת הַבַּעֲלוּת עָלֶיהָ.

(כד) **וּבְכֹל אֶרֶץ אֲחֻזָּתְכֶם גְּאֻלָּה תִּתְּנוּ לָאָרֶץ: ס**

כד **וּבְכֹל אַרְעָא אַחֲסַנְתְּכוֹן פֵּרְקָנָא תִּתְּנוּן לְאַרְעָא:**

רש״י ◄ **וּבְכֹל אֶרֶץ אֲחֻזַּתְכֶם•** (ת״כ) לְרַבּוֹת בָּתִּים וְעֶבֶד עִבְרִי, וְדָבָר זֶה מְפֹרָשׁ בְּ׳קִדּוּשִׁין׳ בְּפֶרֶק רִאשׁוֹן (דף כא). **וּלְפִי פְּשׁוּטוֹ, סָמוּךְ לַפָּרָשָׁה שֶׁלְּאַחֲרָיו, שֶׁהַמּוֹכֵר אֲחֻזָּתוֹ רַשַּׁאי לְגָאֳלָהּ לְאַחַר שְׁתֵּי שָׁנִים, אוֹ הוּא אוֹ קְרוֹבוֹ, וְאֵין הַלּוֹקֵחַ יָכוֹל לְעַכֵּב.**

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(כג) וְהָאָרֶץ לֹא תִמָּכֵר לִצְמִתֻת. לִתֵּן לָאו עַל חֲזָרַת הַשָּׂדוֹת לַבְּעָלִים בַּיּוֹבֵל, שֶׁלֹּא יְהֵא לוֹקֵחַ כּוֹבְשָׁהּ. לְשׁוֹן רַשִׁ״י. וְאִם כֵּן לָמָּה יַזְהִיר בַּמְּכִירָה, וְהָרָאוּי "לֹא תִקָּנֶה לִצְמִיתוּת". וְאוּלַי יֹאמַר, לֹא תִמָּכֵר לָכֶם לִצְמִתֻת, וְכֵן: לֹא יִמָּכְרוּ מִמְּכֶרֶת עָבֶד (לְהִלָּן פְּסוּק מב) אַזְהָרָה בַּלּוֹקֵחַ שֶׁיּוֹצִיאֶנּוּ בַּיּוֹבֵל, כְּפִי פְּשׁוּטוֹ. **וְיִתָּכֵן** שֶׁיִּהְיֶה **לֹא תִמָּכֵר לִצְמִתֻת** לָאו בַּמּוֹכֵר, שֶׁלֹּא יִמְכְּרֶנָּה לַחֲלוּטִין לוֹמַר הֲרֵינִי מוֹכְרָהּ לְךָ לְעוֹלָמִים גַּם אַחֲרֵי הַיּוֹבֵל, וְאַף עַל פִּי שֶׁהַיּוֹבֵל מַפְקִיעָהּ, הַזְהִיר הַכָּתוּב לַמּוֹכֵר אוֹ לִשְׁנֵיהֶם שֶׁלֹּא יַעֲשׂוּ מִמְּכָרָם לִצְמִיתוּת. וְאִם אָמְרוּ כֵּן יַעַבְרוּ בַּלָּאו הַזֶּה, וְלֹא יוֹעִיל לָהֶם כִּי תַּחְזֹר בַּיּוֹבֵל. וְכָךְ פֵּרְשׁוּ הָרַב רַבִּי מֹשֶׁה (הִלְ׳ שְׁמִטָּה וְיוֹבֵל פי״א ה״א).

וְהַטַּעַם בָּזֶה, כִּי בַּיָּדוּעַ בְּדֵרְעוֹת בְּנֵי אָדָם שֶׁאִם יַעֲשׂוּ מִמְּכָרָם מִתְּחִלָּה כְּמִסְפַּר שָׁנִים עַד הַיּוֹבֵל יֵקַל בְּעֵינֵיהֶם הָעִנְיָן, וְאִם יִקָּנֶה לַחֲלוּטִין תִּקְשֶׁה בְּעֵינֵיהֶם הַחֲזָרָה מְאֹד. וְיִהְיֶה כְּעִנְיָן שֶׁאָמְרוּ (תְּמוּרָה ד׳), בְּמַאי דְּאָמַר רַחְמָנָא לֹא תַעֲבִיד, אִי עָבַד לֹא מְהַנִּי וְלָקִי מִשּׁוּם דְּעָבַר אַהוּרְמָנָא דְּמַלְכָּא. **וְהַנָּכוֹן** בְּעֵינַי שֶׁאֵין זֶה לָאו לִלְקוֹת עָלָיו, אֶבָל הוּא טַעַם, יֹאמַר, הַנִּהְיגוּ בֵּינֵיכֶם הַיּוֹבֵל וְאַל יִקְשֶׁה בְּעֵינֵיכֶם, כִּי לִי הָאָרֶץ וְאֵינִי רוֹצֶה שֶׁתִּמָּכֵר לִצְמִיתוּת כִּשְׁאָר הַמִּמְכָּרִים. וְזוֹ הִיא כַּוָּנָתָם בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים (פְּאוֹן), **לִצְמִיתוּת,** לַחֲלוּטִין. **כִּי לִי הָאָרֶץ,** אַל תֵּרַע עֵינְךָ בָּהּ. כִּי גֵרִים וְתוֹשָׁבִים אַתֶּם, אַל תַּעֲשׂוּ עַצְמְכֶם עִקָּר. אַתֶּם עִמָּדִי, דַּיּוֹ לְעֶבֶד שֶׁיְּהֵא כְּרִבּוֹ, כְּשֶׁהִיא שֶׁלִּי הֲרֵי הִיא שֶׁלָּכֶם.

וְטַעַם כִּי לִי הָאָרֶץ עַל דֶּרֶךְ הָאֱמֶת, כְּמוֹ: וְיִקְּחוּ לִי תְּרוּמָה (שְׁמוֹת כה ב), וְזֶהוּ שֶׁרָמְזוּ כָּאן דַּיּוֹ לְעֶבֶד שֶׁיְּהֵא כְּרִבּוֹ, כִּי יִהְיֶה הַיּוֹבֵל נוֹהֵג בָּעוֹלָם. וְהַמַּשְׂכִּיל יָבִין. תורה כד

(כד) וּבְכֹל אֶרֶץ אֲחֻזַּתְכֶם. לְרַבּוֹת בָּתִּים וְעֶבֶד עִבְרִי, וְדָבָר זֶה מְפֹרָשׁ בְּקִדּוּשִׁין בְּפֶרֶק רִאשׁוֹן (כא.). וּלְפִי פְּשׁוּטוֹ סָמוּךְ עַל פָּרָשָׁה שֶׁל אַחֲרָיו, שֶׁהַמּוֹכֵר רַשַּׁאי לְגָאֳלָהּ לְאַחַר שְׁתֵּי הַשָּׁנִים אוֹ הוּא אוֹ קְרוֹבוֹ וְאֵין הַלּוֹקֵחַ יָכוֹל לְעַכֵּב. לְשׁוֹן רַשִׁ״י. וְאֵינוֹ נָכוֹן בְּעֵינַי שֶׁיִּכְלֹל בְּפָרָשַׁת הַיּוֹבֵל וּבְכֹל אֶרֶץ אֲחֻזַּתְכֶם תִּתְּנוּ גְּאֻלָּה, וְיֹאמַר בַּפָּרָשָׁה הַשְּׁנִיָּה כֵּיצַד, כִּי יָמוּךְ אָחִיךָ וְגוֹ׳.

וְהַנָּכוֹן בְּעֵינַי שֶׁיֹּאמַר, וּבְכֹל אֶרֶץ אֲחֻזַּתְכֶם, הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נוֹתֵן לָכֶם לְאֲחֻזָּה, תִּתְּנוּ הַגְּאֻלָּה הַזֹּאת שֶׁל הַיּוֹבֵל. וְאָמַר **גְּאֻלָּה** כְּמוֹ. גָּאַל ה׳ עַבְדּוֹ יַעֲקֹב (יְשַׁעְיָה מח כ), שֶׁהוֹצִיא עַבְדּוֹ מִיַּד הַמַּחְזִיקִים בּוֹ, וְכֵן: וְגָאַלְתִּי אֶתְכֶם בִּזְרוֹעַ נְטוּיָה (שְׁמוֹת ו ו), אַף זֶה תִּתְּנוּ גְּאֻלָּה לָאָרֶץ, שֶׁאֲנִי רוֹצֶה לִגְאֹל אַרְצִי מִיַּד הַמַּחְזִיקִים בָּהּ שֶׁלֹּא נְתַתִּיהָ אֲנִי לָהֶם בְּחֵלֶק אֲחֻזָּתָם.

וְהֶצְרֵךְ לוֹמַר כֵּן, בְּעֲבוּר שֶׁאָמַר: כִּי לִי הָאָרֶץ (פְּסוּק כג), וְהִנֵּה כָּל הָאָרֶץ

◆ יום רביעי י׳ אייר ◆

(כה) כִּי־יָמוּךְ אָחִיךָ וּמָכַר מֵאֲחֻזָּתוֹ וּבָא גֹאֲלוֹ הַקָּרֹב אֵלָיו וְגָאַל אֵת מִמְכַּר אָחִיו׃

כה אֲרֵי יִתְמַסְכַּן אָחוּךְ וּיִזְבֹּן מֵאַחֲסַנְתֵּהּ וְיֵיתֵי פָּרִיקֵהּ דְּקָרִיב לֵהּ וְיִפְרוֹק יָת זְבִינֵי אֲחוּהִי׃

רש״י◄ **כִּי־יָמוּךְ אָחִיךָ וּמָכַר•** (ת״כ) מְלַמֵּד, שֶׁאֵין אָדָם רַשַּׁאי לִמְכֹּר שָׂדֵהוּ אֶלָּא מַחֲמַת דֹּחַק עֹנִי. **מֵאֲחֻזָּתוֹ•** וְלֹא כֻּלָּהּ, לִמְּדָה תּוֹרָה דֶּרֶךְ אֶרֶץ, שֶׁיְּשַׁיֵּר שָׂדֶה לְעַצְמוֹ. **וְגָאַל אֵת מִמְכַּר אָחִיו•** (ת״כ) וְאֵין הַלּוֹקֵחַ יָכוֹל לְעַכֵּב.

(כו) וְאִישׁ כִּי לֹא יִהְיֶה־לּוֹ גֹאֵל וְהִשִּׂיגָה יָדוֹ וּמָצָא כְּדֵי גְאֻלָּתוֹ׃

כו וּגְבַר אֲרֵי לָא יְהֵי לֵהּ פָּרִיק וְתַדְבֵּק יְדֵהּ וְיַשְׁכַּח כְּמִסַּת פֻּרְקָנֵהּ׃

רש״י◄ **וְאִישׁ כִּי לֹא יִהְיֶה־לּוֹ גֹּאֵל•** (קידושין שם. ת״כ) וְכִי יֵשׁ לְךָ אָדָם בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁאֵין לוֹ גּוֹאֲלִים? אֶלָּא גּוֹאֵל שֶׁיּוּכַל לִגְאֹל מִמְּכָרוֹ.

(כז) וְחִשַּׁב אֶת־שְׁנֵי מִמְכָּרוֹ וְהֵשִׁיב אֶת־הָעֹדֵף לָאִישׁ אֲשֶׁר מָכַר־לוֹ וְשָׁב לַאֲחֻזָּתוֹ׃

כז וִיחַשֵּׁב יָת שְׁנֵי זְבִינוֹהִי וְיָתֵב יָת מוֹתָרָא לִגְבַר דִּי זַבֶּן לֵהּ וִיתוּב לְאַחֲסַנְתֵּהּ׃

רש״י◄ **וְחִשַּׁב אֶת־שְׁנֵי מִמְכָּרוֹ•** כַּמָּה שָׁנִים הָיוּ עַד הַיּוֹבֵל? כָּךְ וְכָךְ; וּבְכַמָּה מְכַרְתִּיהָ לְךָ? בְּכָךְ וְכָךְ; עָתִיד הָיִיתָ לְהַחֲזִירָהּ בַּיּוֹבֵל, נִמְצֵאתָ קוֹנֶה מִסְפַּר הַתְּבוּאוֹת כְּפִי חֶשְׁבּוֹן שֶׁל כָּל שָׁנָה – אָכַלְתָּ אוֹתָהּ שָׁלֹשׁ שָׁנִים אוֹ אַרְבַּע, הוֹצֵא אֶת דְּמֵיהֶן מִן הַחֶשְׁבּוֹן וְטֹל אֶת הַשְּׁאָר. **וְהֵשִׁיב אֶת־הָעֹדֵף•** בִּדְמֵי הַמִּקָּח עַל הָאֲכִילָה שֶׁאָכַל, וְיִתְּנֵם לַלּוֹקֵחַ. **לָאִישׁ אֲשֶׁר מָכַר־לוֹ•** הַמּוֹכֵר הַזֶּה שֶׁבָּא לְגָאֳלָהּ.

(כח) וְאִם לֹא־מָצְאָה יָדוֹ דֵּי הָשִׁיב לוֹ וְהָיָה מִמְכָּרוֹ בְּיַד הַקֹּנֶה אֹתוֹ עַד שְׁנַת הַיֹּבֵל וְיָצָא בַּיֹּבֵל וְשָׁב לַאֲחֻזָּתוֹ׃ ס

כח וְאִם לָא תַּשְׁכַּח יְדֵהּ כְּמִסַּת אֲתַב לֵהּ וִיהֵי זְבִינוֹהִי בִּידָא דִּזְבַן יָתֵהּ עַד שַׁתָּא דְּיוֹבֵלָא וְיִפּוֹק בְּיוֹבֵלָא וִיתוּב לְאַחֲסַנְתֵּהּ׃

רש״י◄ **דֵּי הָשִׁיב לוֹ•** (ערכין ל) מִכָּאן, שֶׁאֵינוֹ גּוֹאֵל לַחֲצָאִין. **עַד שְׁנַת הַיֹּבֵל•** (ת״כ) שֶׁלֹּא יִכָּנֵס לְתוֹךְ אוֹתָהּ שָׁנָה כְּלוּם, שֶׁהַיּוֹבֵל מְשַׁמֵּט בִּתְחִלָּתוֹ.

◆ יום חמישי י״א אייר ◆

(כט) וְאִישׁ כִּי־יִמְכֹּר בֵּית־מוֹשַׁב עִיר חוֹמָה וְהָיְתָה גְּאֻלָּתוֹ עַד־תֹּם שְׁנַת מִמְכָּרוֹ יָמִים תִּהְיֶה גְּאֻלָּתוֹ׃

כט וּגְבַר אֲרֵי יִזְבֹּן בֵּית מוֹתַב קַרְתָּא מַקְּפָא שׁוּר וּתְהֵי פֵּרְקָנֵהּ עַד מִשְׁלַם שַׁתָּא דִּזְבִינוֹהִי עִדָּן בְּעִדָּן תְּהֵי פֵּרְקָנֵהּ׃

רש״י◄ **בֵּית־מוֹשַׁב עִיר־חוֹמָה•** (ת״כ) בַּיִת בְּתוֹךְ עִיר הַמֻּקֶּפֶת חוֹמָה מִימוֹת יְהוֹשֻׁעַ בִּן־נוּן. **וְהָיְתָה גְּאֻלָּתוֹ•** לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר בְּשָׂדֶה שֶׁיָּכוֹל לִגְאֹלָהּ מִשְּׁתֵּי שָׁנִים וְאֵילָךְ כָּל זְמַן שֶׁיִּרְצֶה, וּבְתוֹךְ שְׁתֵּי שָׁנִים

רמב״ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

לוֹ הִיא, לְפִיכָךְ חָזַר וּפֵרַשׁ שֶׁיִּנְהַג הַיּוֹבֵל בְּאֶרֶץ אֲחֻזָּתֶנוּ בִּלְבַד לֹא בְּחוּצָה לָאָרֶץ. וְאָמַר **וּבְכֹל**, שֶׁהִיא תִּנְהַג בְּכָל אֲחֻזָּתֵנוּ, גַּם בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן וּבְכָל מְקוֹם הָאֲחֻזָּה, לֹא בְּאֶרֶץ ה׳ אֲשֶׁר שָׁם הַמִּקְדָּשׁ בִּלְבַד. תורה כה

(כט) וְאִישׁ כִּי יִמְכֹּר בֵּית מוֹשַׁב עִיר חוֹמָה. בַּעֲבוּר שֶׁמִּמְכַּר בֵּיתוֹ שֶׁל אָדָם קָשֶׁה בְּעֵינָיו מְאֹד, וְיֵבוֹשׁ מִמֶּנּוּ בְּעֵת שֶׁיִּמְכְּרֶנּוּ, רָצְתָה הַתּוֹרָה שֶׁיִּגְאֲלֶנּוּ בְּתוֹךְ הַשָּׁנָה הָרִאשׁוֹנָה. וּבַעֲבוּר כִּי הָאָדָם לְשָׂדֶה נָעְבַּד, וּמִמֶּנּוּ יֵצֵא לֶחֶם

הָרִאשׁוֹנִים אֵינוֹ יָכוֹל לִגְאָלָהּ, הֵצַרְךְ לְפָרֵשׁ בְּזֶה שֶׁהוּא חִלּוּף, שֶׁאִם רוֹצֶה לִגְאֹל בְּשָׁנָה רִאשׁוֹנָה, גּוֹאֲלָהּ, וּלְאַחַר מִכָּאן אֵינוֹ גּוֹאֲלָהּ. **וְהָיְתָה גְּאֻלָּתוֹ** • שֶׁל בַּיִת. **יָמִים** • יְמֵי שָׁנָה שְׁלֵמָה קְרוּיִים יָמִים, וְכֵן (בראשית כד נה): "תֵּשֵׁב הַנַּעֲרָה אִתָּנוּ יָמִים".

(ל) **וְאִם לֹא־יִגָּאֵל עַד־מְלֹאת לוֹ שָׁנָה תְּמִימָה וְקָם הַבַּיִת אֲשֶׁר־בָּעִיר אֲשֶׁר־לוֹ חֹמָה לַצְּמִיתֻת לַקֹּנֶה אֹתוֹ לְדֹרֹתָיו לֹא יֵצֵא בַּיֹּבֵל:**

ל וְאִם לָא יִתְפְּרַק עַד מִשְׁלַם לֵהּ שַׁתָּא שְׁלֵמְתָּא וִיקוּם בֵּיתָא דִי בְקַרְתָּא דִי לֵהּ שׁוּרָא לַחֲלוּטִין לְדִי זְבַן יָתֵהּ לְדָרוֹהִי לָא יִפּוֹק בְּיוֹבְלָא:

רש"י◄ **וְקָם הַבַּיִת וְגוֹ' לַצְּמִיתֻת** • יָצָא מִכֹּחוֹ שֶׁל מוֹכֵר וְעָמַד בְּכֹחוֹ שֶׁל קוֹנֶה. [**אֲשֶׁר־לֹא חֹמָה** • "לוֹ" קָרִינַן, אָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה: אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין לוֹ עַכְשָׁו, הוֹאִיל וְהָיְתָה לוֹ קֹדֶם לָכֵן. וְ"עִיר", נְקֵבָה הִיא, וְהֵצַרְךְ לִכְתֹּב "לָהּ", אֶלָּא מִתּוֹךְ שֶׁצָּרִיךְ לִכְתֹּב "לֹא" בִּכְפָנִים, תִּקְּנוּ "לוֹ" בַּמָּסֹרֶת; זֶה נוֹפֵל עַל זֶה]. **לֹא יֵצֵא בַּיֹּבֵל** • אָמַר רַב סַפְרָא: [אַף] אִם פָּגַע בּוֹ יוֹבֵל בְּתוֹךְ שְׁנָתוֹ, לֹא יֵצֵא.

(לא) **וּבָתֵּי הַחֲצֵרִים אֲשֶׁר אֵין־לָהֶם חֹמָה סָבִיב עַל־שְׂדֵה הָאָרֶץ יֵחָשֵׁב גְּאֻלָּה תִּהְיֶה־לּוֹ וּבַיֹּבֵל יֵצֵא:**

לא וּבָתֵּי פַּצְחַיָּא דִי לֵית לְהוֹן שׁוּר מַקַּף סְחוֹר סְחוֹר עַל חֲקַל אַרְעָא יִתְחַשַּׁב פֵּרְקָנָא תְּהֵי לֵהּ וּבְיוֹבְלָא יִפּוֹק:

רש"י◄ **וּבָתֵּי הַחֲצֵרִים** • כְּתַרְגּוּמוֹ: "פַּצְחַיָּא", עֲיָרוֹת פְּתוּחוֹת מֵאֵין חוֹמָה, וְיֵשׁ הַרְבֵּה בְּסֵפֶר יְהוֹשֻׁעַ (יהושע יג כח): "הֶעָרִים וְחַצְרֵיהֶם"; (בראשית כה טז) "בְּחַצְרֵיהֶם וּבְטִירֹתָם". **עַל־שְׂדֵה הָאָרֶץ יֵחָשֵׁב** • הֲרֵי הֵן כַּשָּׂדוֹת הַנִּגְאָלִים עַד הַיּוֹבֵל וְיוֹצְאִין בַּיֹּבֵל לַבְּעָלִים — אִם לֹא נִגְאֲלוּ. **גְּאֻלָּה תִּהְיֶה־לּוֹ** • (ת"כ) מִיָּד אִם יִרְצֶה, וּבָזֶה יָפֶה כֹּחוֹ מִכֹּחַ שָׂדוֹת, שֶׁהַשָּׂדוֹת אֵין נִגְאָלוֹת עַד שְׁתֵּי שָׁנִים. **וּבַיֹּבֵל יֵצֵא** • בְּחִנָּם.

(לב) **וְעָרֵי הַלְוִיִּם בָּתֵּי עָרֵי אֲחֻזָּתָם גְּאֻלַּת עוֹלָם תִּהְיֶה לַלְוִיִּם:**

לב וְקִרְוֵי לֵיוָאֵי בָּתֵּי קִרְוֵי אַחֲסַנְתְּהוֹן פֵּרְקָן עָלָם תְּהֵי לְלֵיוָאֵי:

רש"י◄ **וְעָרֵי הַלְוִיִּם** • אַרְבָּעִים וּשְׁמוֹנֶה עִיר שֶׁנִּתְּנוּ לָהֶם. **גְּאֻלַּת עוֹלָם** • גּוֹאֵל מִיָּד אֲפִלּוּ לִפְנֵי שְׁתֵּי שָׁנִים, אִם מָכְרוּ שָׂדֶה מִשְּׂדוֹתֵיהֶם הַנְּתוּנוֹת לָהֶם בְּאַלְפַּיִם אַמָּה סְבִיבוֹת הֶעָרִים, אוֹ אִם מָכְרוּ בַּיִת בְּעִיר חוֹמָה, גּוֹאֲלִין לְעוֹלָם וְאֵינוֹ חָלוּט לְסוֹף שָׁנָה.

(לג) **וַאֲשֶׁר יִגְאַל מִן־הַלְוִיִּם וְיָצָא מִמְּכַר־בַּיִת וְעִיר אֲחֻזָּתוֹ בַּיֹּבֵל כִּי בָתֵּי עָרֵי הַלְוִיִּם הֻוא אֲחֻזָּתָם בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:**

לג וְדִי יִפְרוֹק מִן לֵיוָאֵי וְיִפּוֹק זְבִין בֵּיתָא וְקַרְתָּא אַחֲסַנְתֵּהּ בְּיוֹבְלָא אֲרֵי בָּתֵּי קִרְוֵי לֵיוָאֵי הִיא אַחֲסַנְתְּהוֹן בְּגוֹ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

רש"י◄ **וַאֲשֶׁר יִגְאַל מִן־הַלְוִיִּם** • וְאִם יִקְנֶה בַּיִת אוֹ עִיר מֵהֶם. **וְיָצָא בַּיֹּבֵל** • אוֹתוֹ מִמְּכָר שֶׁל בַּיִת אוֹ שֶׁל עִיר, וְיָשׁוּב לַלֵּוִי שֶׁמְּכָרוֹ, וְלֹא יִהְיֶה חָלוּט כִּשְׁאָר בָּתֵּי עָרֵי חוֹמָה שֶׁל יִשְׂרָאֵל, וּ'גְאֻלָּה' זוֹ, לְשׁוֹן מְכִירָה. דָּבָר אַחֵר: לְפִי שֶׁנֶּאֱמַר: "גְּאֻלַּת עוֹלָם תִּהְיֶה לַלְוִיִּם", יָכוֹל לֹא דִּבֶּר הַכָּתוּב אֶלָּא בְּלוֹקֵחַ יִשְׂרָאֵל שֶׁקָּנָה בַּיִת בְּעָרֵי הַלְוִיִּם, אֲבָל לֵוִי שֶׁקָּנָה מִלֵּוִי יִהְיֶה חָלוּט? תַּלְמוּד־לוֹמַר: "וַאֲשֶׁר יִגְאַל מִן־הַלְוִיִּם", אַף הַגּוֹאֵל

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

לְמִחְיָתוֹ, רָצָה שֶׁיֵּצֵא הַשָּׂדֶה בַּיּוֹבֵל. אֲבָל הַבַּיִת, לְאַחַר הַיֵּאוּשׁ שֶׁשָּׁנָה דִּירָתוֹ וְעָמַד שָׁנָה בְּבַיִת אַחֵר, לֹא יַזִּיק לוֹ, כִּי לֹא תִּמְעָט מִחְיָתוֹ אִם יֵחָלֵט. וּבָתֵּי הַחֲצֵרִים עֲשׂוּיִים לִשְׁמִירַת הַשָּׂדוֹת וְלִהְיוֹתָם מוֹשָׁב לְעוֹבְדֵי הָאֲדָמָה, וְעַל כֵּן דִּינָם כִּשְׂדֵה הָאָרֶץ. תורה ל

(לג) וַאֲשֶׁר יִגְאַל מִן הַלְוִיִּם. הִנְרְאָה בִּפְשׁוּטוֹ שֶׁל פָּסוּק זֶה, כִּי אָמַר (פסוק לב): **גְּאֻלַּת עוֹלָם תִּהְיֶה לַלְוִיִּם,** לִגְאֹל מִיָּד וְלִגְאֹל לְעוֹלָם, וְלֹא פֵּרֵשׁ בָּהֶם אִם יִגְאָלוּ הַקְּרוֹבִים, וְלֹא אִם יִנְהַג בָּהֶם יוֹבֵל, לְפִיכָךְ חָזַר וְאָמַר: **וַאֲשֶׁר יִגְאַל מִן הַלְוִיִּם,** יִהְיֶה הַגּוֹאֵל שֶׁיִּגְאַל הוּא מֵעַצְמוֹ אוֹ הַלֵּוִי הַקָּרוֹב אֵלָיו, וְיֵצֵא מִמְּכַר בַּיִת וְעִיר אֲחֻזָּתוֹ בַּיּוֹבֵל מִיַּד הַקּוֹנֶה, עַל דַּעַת כֵּן יִגְאַל שֶׁיְּחַשֵּׁב אֶת שְׁנֵי מִמְכָּרוֹ וְהַשִּׁיב אֵת הָעֹדֶף, לְמַד שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג בָּהֶם, וְתִהְיֶה גְּאֻלַּת הַלְוִיִּם כַּאֲשֶׁר אָמַר בְּיִשְׂרָאֵל (לעיל פסוק כז): וְחִשַּׁב אֶת שְׁנֵי מִמְכָּרוֹ וְגוֹ'.

מִיַּד לֵוִי, גּוֹאֵל גְּאֻלַּת עוֹלָם. **וְיָצָא מִמְּכַר־בַּיִת** • הֲרֵי זוֹ מִצְוָה אַחֶרֶת, וְאִם לֹא גְּאָלָהּ, יוֹצְאָה בַּיּוֹבֵל, וְאֵינוֹ נֶחֱלָט לְסוֹף שָׁנָה כְּבַיִת שֶׁל יִשְׂרָאֵל. **כִּי בָתֵּי עָרֵי הַלְוִיִּם הִיא אֲחֻזָּתָם** • לֹא הָיָה לָהֶם נַחֲלַת שָׂדוֹת וּכְרָמִים, אֶלָּא עָרִים לָשֶׁבֶת וּמִגְרְשֵׁיהֶם, לְפִיכָךְ הֵם לָהֶם בִּמְקוֹם שָׂדוֹת, וְיֵשׁ לָהֶם גְּאֻלָּה כְּשָׂדוֹת, כְּדֵי שֶׁלֹּא תֵּפָּקַע נַחֲלָתָם מֵהֶם.

(לד) **וּשְׂדֵה מִגְרַשׁ עָרֵיהֶם לֹא יִמָּכֵר כִּי־אֲחֻזַּת עוֹלָם הִוא לָהֶם:**

לד וַחֲקַל רְוַח קִרְוֵיהוֹן לָא יִזְדַּבָּן אֲרֵי אַחֲסָנַת עָלָם הוּא לְהוֹן:

רש"י ◄ **וּשְׂדֵה מִגְרַשׁ עָרֵיהֶם לֹא יִמָּכֵר** • מֶכֶר גִּזְבָּר, שֶׁאִם הִקְדִּישׁ בֶּן לֵוִי אֶת שָׂדֵהוּ וְלֹא גְּאָלָהּ, וּמְכָרָהּ גִּזְבָּר, אֵינָהּ יוֹצְאָה לַכֹּהֲנִים בַּיּוֹבֵל, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר בְּיִשְׂרָאֵל (וייקרא כז כ): "וְאִם־מָכַר אֶת־הַשָּׂדֶה לְאִישׁ אַחֵר לֹא־יִגָּאֵל עוֹד", אֲבָל בֶּן לֵוִי גּוֹאֵל לְעוֹלָם.

(לה) **וְכִי־יָמוּךְ אָחִיךָ וּמָטָה יָדוֹ עִמָּךְ וְהֶחֱזַקְתָּ בּוֹ גֵּר וְתוֹשָׁב וָחַי עִמָּךְ:**

לה וַאֲרֵי יִתְמַסְכַּן אָחוּךָ וּתְמוּט יְדֵהּ עִמָּךְ וְתַתְקֵף בֵּהּ דַּיָּר וְתוֹתָב וִיחֵי עִמָּךְ:

רש"י ◄ **וְהֶחֱזַקְתָּ בּוֹ** • (ת"כ) אַל תַּנִּיחֵהוּ שֶׁיֵּרֵד וְיִפֹּל וְיִהְיֶה קָשֶׁה לַהֲקִימוֹ, אֶלָּא חַזְּקֵהוּ מִשְּׁעַת מוֹטַת הַיָּד, לְמָה זֶּה דּוֹמֶה? לְמַשֹּׂאוֹי שֶׁעַל הַחֲמוֹר; עוֹדֵהוּ עַל הַחֲמוֹר, אֶחָד תּוֹפֵס בּוֹ וּמַעֲמִידוֹ; נָפַל לָאָרֶץ, חֲמִשָּׁה אֵין מַעֲמִידִין אוֹתוֹ. **גֵּר וְתוֹשָׁב** • אַף אִם הוּא גֵּר אוֹ תּוֹשָׁב, וְאֵיזֶהוּ תּוֹשָׁב? כָּל שֶׁקִּבֵּל עָלָיו שֶׁלֹּא לַעֲבֹד עֲבוֹדַת אֱלִילִים וְאוֹכֵל נְבֵלוֹת.

(לו) **אַל־תִּקַּח מֵאִתּוֹ נֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ וְחֵי אָחִיךָ עִמָּךְ:**

לו לָא תִּסַּב מִנֵּהּ חִבּוּלְיָא וְרִבִּיתָא וְתִדְחַל מֵאֱלָהָךְ וִיחֵי אָחוּךָ עִמָּךְ:

רש"י ◄ **נֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית** • חַד שַׁוִּינְהוּ רַבָּנָן, וְלַעֲבֹר עָלָיו בִּשְׁנֵי לָאוִין. **וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ** • לְפִי שֶׁדַּעְתּוֹ שֶׁל אָדָם נִמְשֶׁכֶת אַחַר הָרִבִּית וְקָשֶׁה לִפְרֹשׁ הֵימֶנּוּ, וּמוֹרֶה לְעַצְמוֹ הֶתֵּר בִּשְׁבִיל מְעוֹתָיו שֶׁהָיוּ בְּטֵלוֹת אֶצְלוֹ,

---

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

וְרַבּוֹתֵינוּ אָמְרוּ (ערכין לג.) שֶׁהַכָּתוּב מְדַבֵּר בְּלֵוִי שֶׁקָּנָה מִלֵּוִי. וּלְפִי דִּבְרֵיהֶם נִרְאֶה לִי בְּפֵרוּשׁ הַפָּסוּק, כִּי הָיָה לְפָנִים בְּיִשְׂרָאֵל כְּשֶׁצָּרִיךְ אָדָם לִמְכֹּר שָׂדֵהוּ שֶׁבָּא הַקּוֹדֵם בִּירֻשָּׁתוֹ וְיִקְנֶנָּה אוֹתָהּ, וְהוּא הַנִּקְרָא גְּאֻלָּה, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה לב ז): קְנֵה לְךָ אֶת שָׂדִי אֲשֶׁר בָּעֲנָתוֹת כִּי לְךָ מִשְׁפַּט הַגְּאֻלָּה לִקְנוֹת, וְכֵן מְפֹרָשׁ שָׁם בְּעִנְיַן בֹּעַז (רות ד). וְנִרְאֶה בְּעִנְיַנִי שֶׁהָיוּ דָּנִים לוֹ דִּין קַדְמֹנִי, כַּאֲשֶׁר הִנְהִיגוּ לָנוּ רַבּוֹתֵינוּ בְּדִינָא דְּבַר מֵצְרָא (ב"מ קח.), וְהָיוּ קוֹנִים מִן הַגּוֹאֵל הָרִאשׁוֹן בְּקִנְיָן סוּדָר כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה בֹּעַז (שם שם ח).

וְהִנֵּה יֹאמַר הַכָּתוּב בְּכָאן, כִּי כַּאֲשֶׁר יִגְאַל הַלֵּוִי נַחֲלַת הַלֵּוִי קְרוֹבוֹ, כְּלוֹמַר שֶׁיִּקְנֶנָּה אוֹתָהּ מִמֶּנּוּ כְּדִין הַגְּאֻלָּה, יָצָא הַמִּמְכָּר הַהוּא בְּיוֹבֵל, לְמַד שֶׁיְּהֵא הַיּוֹבֵל נוֹהֵג בָּהֶם בַּגְּאֻלָּה כִּמְכִירָה אַחֶרֶת. וְלֹא הָיָה צָרִיךְ לְהַזְכִּיר הַדִּין בַּמְּכִירָה לְבַדָּהּ, כִּי הֵם בִּכְלַל יִשְׂרָאֵל אֶלָּא שֶׁיָּפָה כֹּחָם בִּגְאֻלַּת עוֹלָם. **וְהַדִּין** הַזֶּה שֶׁל גְּאֻלָּה גַּם בְּיִשְׂרָאֵל הוּא נוֹהֵג, אֲבָל הִזְכִּירוֹ הַכָּתוּב בַּלְּוִיִּם, שֶׁלֹּא תֹּאמַר לֹא נִתְּנוּ הֶעָרִים אֶלָּא לְשֵׁבֶט הַלֵּוִי כֻּלּוֹ, וְלָכֵן יֵצְאוּ מִיִּשְׂרָאֵל, אֲבָל לֹא מִלֵּוִי, וְכָל שֶׁכֵּן מִגּוֹאֵל קָרוֹב שֶׁאֲנַחְנוּ חִיַּבְנוּהוּ לִקְנוֹת, וּלְכָךְ אָמַר שֶׁאַף הַגְּאֻלָּה תֵּצֵא בַּיּוֹבֵל, וּמִן הַלֵּוִי נִלְמַד בְּיִשְׂרָאֵל. וְאֶפְשָׁר גַּם כֵּן, שֶׁאֵין הַלְוִיִּם רַשָּׁאִין לִמְכֹּר בְּעָרֵיהֶם לְיִשְׂרָאֵל בְּשׁוּם מֶכֶר, וְלָכֵן תִּקְרָא כָּל קִנְיָנָם גְּאֻלָּה. תורה לד

(לה) וְטַעַם וָחַי עִמָּךְ. שֶׁיִּחְיֶה עִמָּךְ, וְהִיא מִצְוֹת עֲשֵׂה לְהַחֲיוֹתוֹ, שֶׁמִּמֶּנָּה נִצְטַוִּינוּ עַל פִּקּוּחַ נֶפֶשׁ בְּמִצְוֹת עֲשֵׂה. וּמִכָּאן אָמְרוּ (ת"כ בְּאֹן): **וְחֵי אָחִיךָ עִמָּךְ,** זוּ דָּרַשׁ בֶּן פּוֹטִירִי שְׁנַיִם שֶׁהָיוּ מְהַלְּכִין בַּדֶּרֶךְ וּבִיד אֶחָד מֵהֶם קִיתוֹן שֶׁל מַיִם, אִם שׁוֹתֶה הוּא מַגִּיעַ לְיִשּׁוּב וְאִם שְׁנֵיהֶם שׁוֹתִים שְׁנֵיהֶם מֵתִים, דָּרַשׁ בֶּן פּוֹטִירִי, מוּטָב יִשְׁתּוּ שְׁנֵיהֶם וְיָמוּתוּ, וְלֹא יִרְאֶה אֶחָד בְּמִיתָתוֹ שֶׁל חֲבֵרוֹ, עַד שֶׁבָּא רַבִּי עֲקִיבָא וְלִמֵּד, **וְחֵי אָחִיךָ עִמָּךְ;** חַיֶּיךָ קוֹדְמִים לְחַיֵּי חֲבֵרְךָ. וְחָזַר וְאָמַר (בפסוק הבא): **וְחֵי אָחִיךָ עִמָּךְ,** לְחַזֵּק וּלְהַזְהִיר.

וּמִדְּרָשׁוֹ אֲהֲדַר לֵיהּ רִבִּית דְּלִידַחֵיי עִמָּךְ, (ב"מ סב.). צִוָּה בְּהַחֲזָרַת רִבִּית קְצוּצָה, כְּעִנְיָן שֶׁאָמַר בְּגֶזֶל (לעיל ה כג): וְהֵשִׁיב אֶת הַגְּזֵלָה אֲשֶׁר גָּזָל. וְאָנְקְלוּס עָשָׂה **גֵּר וְתוֹשָׁב וָחַי עִמָּךְ** הַכֹּל מִן הַמִּצְוָה, יָדוּר וִיתוֹתָב וְיֵחֵי עִמָּךְ. אֲבָל עַל דַּעַת רַבּוֹתֵינוּ בַּגְּמָרָא (ב"מ עא.): וְהֶחֱזַקְתָּ בּוֹ וּבְגֵר וְתוֹשָׁב, וְחֵי כָּל אֶחָד מֵהֶם עִמָּךְ. תורה לו

(לו) נֶשֶׁךְ **וְתַרְבִּית.** חַד שִׁוִּיהוּ רַבָּנָן. (ב"מ ס:) וְלַעֲבֹר עָלָיו בִּשְׁנֵי לָאוִין. לְשׁוֹן רַשִּׁ"י. וּלְפִי פְּשׁוּטוֹ נִרְאֶה בְּעִנְיָנִי כִּי הַנֶּשֶׁךְ הוּא שֶׁיַּלְוֶנּוּ מָנֶה לִתֵּן לוֹ

הַצָּרַךְ לוֹמַר: "וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ", (ב"מ סב) אוֹ הַתּוֹלֶה מְעוֹתָיו בְּנָכְרִי כְּדֵי לְהַלְווֹתָם לְיִשְׂרָאֵל בְּרִבִּית, הֲרֵי זֶה דָּבָר הַמָּסוּר לְלִבּוֹ שֶׁל אָדָם וּמַחֲשַׁבְתּוֹ, לָכֵן הֵצְרַךְ לוֹמַר: "וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ".

(לז) אֶת־כַּסְפְּךָ לֹא־תִתֵּן לוֹ בְּנֶשֶׁךְ וּבְמַרְבִּית לֹא־תִתֵּן אָכְלֶךָ:

לז יָת כַּסְפָּךְ לָא תִתֵּן לֵהּ בְּחִבּוּלְיָא וּבְרִבִּיתָא לָא תִתֵּן מֵיכְלָךְ:

(לח) אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר־הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לָתֶת לָכֶם אֶת־אֶרֶץ כְּנַעַן לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים: ס

לח אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן דִּי אַפֵּקִית יְתְכוֹן מֵאַרְעָא דְּמִצְרַיִם לְמִתַּן לְכוֹן יָת אַרְעָא דִּכְנַעַן לְמֶהֱוֵי לְכוֹן לֶאֱלָהּ:

רש"י ◄ **אֲשֶׁר־הוֹצֵאתִי וְגוֹ'** • וְהִבְחַנְתִּי בֵּין בְּכוֹר לְשֶׁאֵינוֹ בְּכוֹר, אַף אֲנִי יוֹדֵעַ וְנִפְרָע מִן הַמַּלְוֶה מָעוֹת לְיִשְׂרָאֵל בְּרִבִּית, וְאוֹמֵר: "שֶׁל נָכְרִי הֵם". דָּבָר אַחֵר: "אֲשֶׁר־הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם", עַל־מְנָת שֶׁתְּקַבְּלוּ עֲלֵיכֶם מִצְוֹתַי, אֲפִלּוּ הֵן כְּבֵדוֹת עֲלֵיכֶם. **לָתֶת לָכֶם אֶת־אֶרֶץ כְּנַעַן** • בִּשְׂכַר שֶׁתְּקַבְּלוּ מִצְוֹתַי. **לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים** • (ת"כ) שֶׁכָּל הַדָּר בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אֲנִי לוֹ לֵאלֹהִים. וְכָל הַיּוֹצֵא מִמֶּנָּה, כְּעוֹבֵד עֲבוֹדַת אֱלִילִים.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ח עמ' 97)

וַאֲפִלּוּ הֵן כְּבֵדוֹת עֲלֵיכֶם (רש"י כה, לח) לְרַשֵּ"י הָקְשָׁה: הֲרֵי יְצִיאַת מִצְרַיִם הִיא הַיְסוֹד לְקִיּוּם כָּל מִצְוֹת הַתּוֹרָה כֻּלָּן, וּמַדּוּעַ הִיא מְזֻכֶּרֶת לְגַבֵּי אִסּוּר רִבִּית דַּוְקָא. וּכְדֵי לְתָרֵץ שְׁאֵלָה זוֹ מוֹסִיף "וַאֲפִלּוּ הֵן כְּבֵדוֹת עֲלֵיכֶם".

◆ יום שישי י"ב אייר ◆

(לט) וְכִי־יָמוּךְ אָחִיךָ עִמָּךְ וְנִמְכַּר־לָךְ לֹא־תַעֲבֹד בּוֹ עֲבֹדַת עָבֶד:

לט וַאֲרֵי יִתְמַסְכַּן אָחוּךְ עִמָּךְ וְיִזְדַּבַּן לָךְ לָא תִפְלַח בֵּהּ פֻּלְחַן עַבְדִּין:

רש"י ◄ **עֲבֹדַת עָבֶד** • עֲבוֹדָה שֶׁל גְּנַאי, שֶׁיְּהֵא נִכָּר בָּהּ כְּעֶבֶד: שֶׁלֹּא יוֹלִיךְ כֵּלָיו אַחֲרָיו לְבֵית הַמֶּרְחָץ, וְלֹא יִנְעַל לוֹ מִנְעָלָיו.

(מ) כְּשָׂכִיר כְּתוֹשָׁב יִהְיֶה עִמָּךְ עַד־שְׁנַת הַיֹּבֵל יַעֲבֹד עִמָּךְ:

מ כַּאֲגִירָא כְּתוֹתָבָא יְהֵי עִמָּךְ עַד שַׁתָּא דְּיוֹבֵלָא יִפְלַח עִמָּךְ:

רש"י ◄ **כְּשָׂכִיר כְּתוֹשָׁב** • עֲבוֹדַת קַרְקַע וּמְלֶאכֶת אֻמָּנוּת, כִּשְׁאָר שְׂכִירִים הִתְנַהֵג בּוֹ. **עַד שְׁנַת הַיֹּבֵל** • אִם פָּגַע בּוֹ יוֹבֵל לִפְנֵי שֵׁשׁ שָׁנִים, הַיּוֹבֵל מוֹצִיאוֹ.

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

בְּרִבִּיתוֹ חֲמִשָּׁת שְׁקָלִים בְּכָל שָׁנָה, וְיִקָּרֵא כֵּן בַּעֲבוּר כִּי אַחֲרִיתוֹ כְּנָחָשׁ יִשֹּׁךְ, שֶׁמְּבַצְּבֵץ וְעוֹלֶה. הַתְּרִבִּית הוּא שֶׁיַּלְוֶנּוּ עַד זְמַן פְּלוֹנִי, וְאָז יִפְרָעֶנּוּ וְיִתֵּן לוֹ רִבִּית חֲמִשָּׁה שְׁקָלִים, וְאֵין בּוֹ רִבִּית אַחַר הַזְּמַן הַהוּא. כִּי זֶה אֵינֶנּוּ נוֹשֵׁךְ, שֶׁלֹּא יַעֲלֶה יוֹתֵר מִן הַסַּךְ הַהוּא, אֲבָל הוּא רִבִּית. וּלְכָךְ אָמַר (בְּפָסוּק הַבָּא): **אֶת כַּסְפְּךָ לֹא תִתֵּן לוֹ בְּנֶשֶׁךְ וּבְמַרְבִּית לֹא תִתֵּן אָכְלֶךָ,** כִּי הַמִּנְהָג לְהַלְווֹת אֶת הַכֶּסֶף בְּנֶשֶׁךְ, בְּכָל שָׁנָה יִתֵּן כָּךְ, וְהָאֹכֶל יַלְוֶנּוּ עַד הַקָּצִיר, וְאָז יִפְרָעֶנּוּ מִגָּרְנוֹ בְּתוֹסֶפֶת קָצוּב. תורה לז

(מ) וְטַעַם כְּשָׂכִיר כְּתוֹשָׁב, לֹא יִהְיֶה עִמְּךָ בְּבֵיתְךָ כְּעֶבֶד, אֶלָּא כִּשְׂכִיר שָׁנָה, שֶׁהוּא הַנִּשְׂכָּר לַעֲבוֹדַת בְּנֵי חוֹרִין וְלֹא יַכְבִּידוּ עָלָיו, אוֹ כְּתוֹשָׁב, שֶׁדַּרְכָּךְ הַתּוֹשָׁבִים הַבָּאִים לָגוּר בָּאָרֶץ שֶׁיַּעַבְדוּ אֵת בַּעַל הַבַּיִת אֲשֶׁר הֵם מִתְגּוֹרְרִים אִתָּם לְרָצוֹן לָהֶם, כְּעִנְיַן יַעֲקֹב עִם לָבָן שֶׁאָמַר (בְּרֵאשִׁית כט טז): הֲכִי אָחִי אַתָּה וַעֲבַדְתַּנִי חִנָּם הַגִּידָה לִי מַה מַּשְׂכֻּרְתֶּךָ. **וּכְתוֹרַת** כֹּהֲנִים (כְּאן): **כְּשָׂכִיר,** מַה שָׂכִיר בְּיוֹמוֹ תִּתֵּן שְׂכָרוֹ (דְּבָרִים כד טו), אַף זֶה בְּיוֹמוֹ תִּתֵּן שְׂכָרוֹ. **כְּתוֹשָׁב,** מַה תּוֹשָׁב בַּטּוֹב לוֹ לֹא תוֹנֶנּוּ (שָׁם כג יז), אַף זֶה בַּטּוֹב לוֹ לֹא תוֹנֶנּוּ. **יִהְיֶה עִמָּךְ,** עִמְּךָ בְּמַאֲכָל עִמְּךָ בְּמִשְׁתֶּה עִמְּךָ בִּכְסוּת נְקִיָּה וְכוּ'. תורה מא

(מא) וְיָצָא֙ מֵעִמָּ֣ךְ הֽוּא־ וּבָנָ֔יו עִמּ֖וֹ וְשָׁ֑ב אֶל־מִשְׁפַּ֣חְתּ֔וֹ וְאֶל־אֲחֻזַּ֥ת אֲבֹתָ֖יו יָשֽׁוּב׃

מא וְיִפּוֹק מֵעִמָּךְ הוּא וּבְנוֹהִי עִמֵּהּ וְיִתוּב לְזַרְעִיתֵהּ וּלְאַחֲסָנַת אֲבָהָתוֹהִי יְתוּב׃

רש"י◄ **הוּא וּבָנָיו עִמּוֹ•** אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן: אִם הוּא נִמְכַּר, בָּנָיו מִי מְכָרָן? אֶלָּא מִכָּאן, שֶׁרַבּוֹ חַיָּב בִּמְזוֹנוֹת בָּנָיו. **וְאֶל־אֲחֻזַּת אֲבֹתָיו•** (ת"כ. מכות יב) אֶל כְּבוֹד אֲבוֹתָיו, וְאֵין לְזַלְזְלוֹ בְּכָךְ. **אֲחֻזַּת•** חֲזָקַת.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך יב עמ' 152)

בָּנָיו מִי מְכָרָן (רש"י כה, מא) וְאִלּוּ בַּגְּמָרָא נָאֱמַר "מִי **נִמְכָּרִים**". וְיֵשׁ לְבָאֵר: **מִי נִמְכָּרִים** – לְפִי רַז"ל אֵין בִּכְלָל אֶפְשָׁרוּת שֶׁאָב יִמְכֹּר אֶת בְּנוֹ, כְּפִי שֶׁדָּרְשׁוּ בַּגְּמָרָא מִן הַכָּתוּב "וְכִי יִמְכֹּר אִישׁ אֶת **בִּתּוֹ** לְאָמָה". **מִי מְכָרָן** – בְּדֶרֶךְ הַפְּשָׁט אֶפְשָׁר לִמְכֹּר בֵּן, כִּי מִצַּד הַסְּבָרָא אֵין הֶבְדֵּל בֵּין בֵּן לְבַת, וּמַה שֶּׁנֶּאֱמַר "בִּתּוֹ" הוּא מִצַּד הַדִּינִים הַמְיֻחָדִים בְּאָמָה (כְּגוֹן יְעוּד); אֶלָּא שֶׁהָאָב לֹא מִמֵּשׁ אֶת זְכוּתוֹ וְלֹא מְכָרָן.

(מב) כִּֽי־עֲבָדַ֥י הֵ֖ם אֲשֶׁר־הוֹצֵ֣אתִי אֹתָ֑ם מֵאֶ֥רֶץ מִצְרָ֖יִם לֹ֥א יִמָּכְרֻ֖ו מִמְּכֶ֥רֶת עָֽבֶד׃

מב אֲרֵי עַבְדַּי אִנּוּן דִּי אַפֵּקִית יָתְהוֹן מֵאַרְעָא דְּמִצְרָיִם לָא יִזְדַּבְּנוּן זְבוּן עַבְדִּין׃

רש"י◄ **כִּי עֲבָדַי הֵם•** (ת"כ) שִׁטְרֵי קוֹדֵם. **לֹא יִמָּכְרוּ מִמְּכֶרֶת עָבֶד•** בְּהַכְרָזָה: 'כָּאן יֵשׁ עֶבֶד לִמְכֹּר'! וְלֹא יַעֲמִידֶנּוּ עַל אֶבֶן הַלֶּקַח.

(מג) לֹא־תִרְדֶּ֥ה בוֹ֖ בְּפָ֑רֶךְ וְיָרֵאתָ֥ מֵאֱלֹהֶֽיךָ׃

מג לָא תִּפְלַח בֵּהּ בְּקַשְׁיוּ וְתִדְחַל מֵאֱלָהָךְ׃

רש"י◄ **לֹא־תִרְדֶּה בוֹ בְּפָרֶךְ•** מְלָאכָה שֶׁלֹּא לְצֹרֶךְ כְּדֵי לְעַנּוֹתוֹ, אַל תֹּאמַר לוֹ: "הָחֵם לִי אֶת הַכּוֹס הַזֶּה!" וְהוּא אֵינוֹ צָרִיךְ, "עֲדֹר תַּחַת הַגֶּפֶן עַד שֶׁאָבוֹא!". שֶׁמָּא תֹּאמַר: אֵין מַכִּיר בַּדָּבָר אִם לְצֹרֶךְ אִם לָאו, וְאוֹמֵר אֲנִי לוֹ שֶׁהוּא לְצֹרֶךְ, הֲרֵי הַדָּבָר הַזֶּה מָסוּר לַלֵּב, לָכֵן נֶאֱמַר: "וְיָרֵאתָ".

(מד) וְעַבְדְּךָ֣ וַאֲמָתְךָ֗ אֲשֶׁ֤ר יִהְיוּ־לָךְ֙ מֵאֵ֣ת הַגּוֹיִ֔ם אֲשֶׁר֙ סְבִיבֹתֵיכֶ֔ם מֵהֶ֥ם תִּקְנ֖וּ עֶ֑בֶד וְאָמָֽה׃

מד וְעַבְדָּךְ וְאַמְתָּךְ דִּי יְהוֹן לָךְ מִן עַמְמַיָּא דִּי בְסַחֲרָנֵיכוֹן מִנְּהוֹן תִּקְנוּן עַבְדִּין וְאַמְהָן׃

רש"י◄ **וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ אֲשֶׁר יִהְיוּ־לָךְ•** אִם תֹּאמַר: אִם־כֵּן, בַּמֶּה אֶשְׁתַּמֵּשׁ? בְּעַבְדֵי אֵינִי מוֹשֵׁל, בְּשֶׁבַע אֲמוֹת אֵינִי נוֹחֵל, שֶׁהֲרֵי הִזְהַרְתַּנִי (דברים כ טז): "לֹא תְחַיֶּה כָּל־נְשָׁמָה", אֶלָּא מִי יְשַׁמְּשֵׁנִי? **מֵאֵת הַגּוֹיִם•** הֵם יִהְיוּ לְךָ לַעֲבָדִים. **אֲשֶׁר סְבִיבֹתֵיכֶם•** וְלֹא שֶׁבְּתוֹךְ גְּבוּל אַרְצְכֶם, שֶׁהֲרֵי בָּהֶם אָמַרְתִּי: "לֹא תְחַיֶּה כָּל־נְשָׁמָה".

(מה) וְגַ֣ם מִבְּנֵ֣י הַתּוֹשָׁבִ֗ים הַגָּרִ֤ים עִמָּכֶם֙ מֵהֶ֣ם תִּקְנ֔וּ וּמִמִּשְׁפַּחְתָּ֖ם אֲשֶׁ֣ר עִמָּכֶ֑ם אֲשֶׁ֥ר הוֹלִ֖ידוּ בְּאַרְצְכֶ֑ם וְהָי֥וּ לָכֶ֖ם לַאֲחֻזָּֽה׃

מה וְאַף מִבְּנֵי תוֹתָבָיָא עָרְלָיָא דְּדָיְרִין עִמְּכוֹן מִנְּהוֹן תִּקְנוּן וּמִזַּרְעִיתְהוֹן דְּעִמְּכוֹן דִּי אִתְיְלִידוּ בְּאַרְעֲכוֹן וִיהוֹן לְכוֹן לְאַחֲסָנָא׃

רש"י◄ **וְגַם מִבְּנֵי הַתּוֹשָׁבִים•** (קידושין סז) שֶׁבָּאוּ מִסְּבִיבוֹתֵיכֶם לִשָּׁא נָשִׁים בְּאַרְצְכֶם וְיָלְדוּ לָהֶם, הַבֵּן הוֹלֵךְ אַחַר הָאָב וְאֵינוֹ בִּכְלַל "לֹא תְחַיֶּה", אֶלָּא אַתָּה מֵתֵר לִקְנוֹתוֹ כְּעֶבֶד. **מֵהֶם תִּקְנוּ•** אוֹתָם תִּקְנוּ.

(מו) וְהִתְנַחַלְתֶּ֣ם אֹתָ֗ם לִבְנֵיכֶם֙ אַחֲרֵיכֶ֔ם לָרֶ֖שֶׁת אֲחֻזָּ֑ה לְעֹלָ֣ם בָּהֶ֔ם תַּעֲבֹ֖דוּ וּבְאַחֵיכֶ֣ם בְּנֵי־יִשְׂרָאֵ֗ל אִ֤ישׁ בְּאָחִיו֙ לֹא־תִרְדֶּ֣ה בוֹ֔ בְּפָ֖רֶךְ׃ ס

מו וְתַחֲסוּן יָתְהוֹן לִבְנֵיכוֹן בַּתְרֵיכוֹן לִירֻתַּת אַחֲסָנָא לְעָלָם בְּהוֹן תִּפְלְחוּן וּבְאַחֵיכוֹן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל גְּבַר בַּאֲחוּהִי לָא תִּפְלַח בֵּהּ בְּקַשְׁיוּ׃

רש"י◄ **וְהִתְנַחַלְתֶּם אֹתָם לִבְנֵיכֶם•** הַחֲזִיקוּ בָּהֶם לְנַחֲלָה לְצֹרֶךְ בְּנֵיכֶם אַחֲרֵיכֶם; וְלֹא יִתָּכֵן לְפָרֵשׁ: "הַנְחִילוּם לִבְנֵיכֶם", שֶׁאִם־כֵּן הָיָה לוֹ לִכְתֹּב 'וְהִנְחַלְתֶּם אוֹתָם לִבְנֵיכֶם'. **וְהִתְנַחַלְתֶּם•** כְּמוֹ 'וְהִתְחַזַּקְתֶּם'. **אִישׁ בְּאָחִיו•** לְהָבִיא נָשִׁיא בְּעַמּוֹ וּמֶלֶךְ בִּמְשָׁרְתָיו, שֶׁלֹּא לִרְדּוֹת בְּפֶרֶךְ.

◆ שבת קודש י"ג אייר ◆

(מז) **וְכִי תַשִּׂיג יַד גֵּר וְתוֹשָׁב עִמָּךְ וּמָךְ אָחִיךָ עִמּוֹ וְנִמְכַּר לְגֵר תּוֹשָׁב עִמָּךְ אוֹ לְעֵקֶר מִשְׁפַּחַת גֵּר:**

מז **וַאֲרֵי תַדְבֵּק יַד עָרֵל וְתוֹתָב עִמָּךְ וְיִתְמַסְכַּן אָחוּךְ עִמֵּהּ וְיִזְדַּבַּן לְעָרֵל תּוֹתָב עִמָּךְ אוֹ לְאַרְמַי זַרְעִית גִּיּוֹרָא:**

רש"י◄ **יַד גֵּר וְתוֹשָׁב•** גֵּר וְהוּא תּוֹשָׁב, כְּתַרְגּוּמוֹ: "עָרֵל תּוֹתָב", וְסוֹפוֹ מוֹכִיחַ: "וְנִמְכַּר לְגֵר תּוֹשָׁב". **וְכִי תַשִּׂיג יַד גֵּר וְתוֹשָׁב עִמָּךְ•** מִי גָּרַם לוֹ שֶׁיַּעֲשִׁיר? דְּבּוּקוֹ עִמָּךְ. **וּמָךְ אָחִיךָ עִמּוֹ•** מִי גָּרַם לוֹ שֶׁיִּמּוּךְ? דְּבּוּקוֹ עִמּוֹ, עַל־יְדֵי שֶׁלָּמַד מִמַּעֲשָׂיו. **מִשְׁפַּחַת גֵּר•** (קידושין כ. ב"מ ע"א) זֶהוּ עוֹבֵד כּוֹכָבִים. כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר "לְעֵקֶר", זֶה הַנִּמְכָּר לַעֲבוֹדַת אֱלִילִים עַצְמָהּ לְהִיוֹת לָהּ שַׁמָּשׁ. וְלֹא לֶאֱלֹהוּת, אֶלָּא לַחֲטֹב עֵצִים וְלִשְׁאֹב מַיִם.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך יז, עמוד 297 – מתוך 'לקראת שבת')

גַּם הַנִּמְכָּר לְגֵר – "גְּאֻלָּה תִּהְיֶה לוֹ"

וְנִמְכַּר לְגֵר תּוֹשָׁב . . גְּאֻלָּה תִּהְיֶה־לּוֹ אֶחָד מֵאֶחָיו יִגְאָלֻנּוּ: אוֹ־דֹדוֹ אוֹ בֶן־דֹּדוֹ יִגְאָלֻנּוּ . . אוֹ־הִשִּׂיגָה יָדוֹ וְנִגְאָל: (כה, מז־מט)

צָרִיךְ לְהָבִין: א. הֲרֵי מָנָה כָּאן הַכָּתוּב קְרוֹבָיו הַמְחֻיָּבִים לִפְדּוֹתוֹ לְפִי סֵדֶר קִרְבָתָם, וּמַדּוּעַ לֹא נִכְתַּב אָבִיו, שֶׁהוּא הַקָּרוֹב בְּיוֹתֵר. ב. מַדּוּעַ אִם "הִשִּׂיגָה יָדוֹ" מוֹפִיעַ לְבַסּוֹף, הֲרֵי אִם יֵשׁ לוֹ מָמוֹן מְחֻיָּב הוּא תְּחִלָּה לִפְדּוֹת אֶת עַצְמוֹ.

וְיֵשׁ לוֹמַר בָּזֶה בְּדֶרֶךְ הַחֲסִידוּת:

אִישׁ יְהוּדִי הַנִּמְכָּר לְגוֹי, וְעַד לַעֲבוֹדָה־זָרָה, מוֹרֶה שֶׁנִּשְׁמָתוֹ נִמְצֵאת בְּמַעֲמָד וּמַצָּב רוּחָנִי נָמוּךְ וְיָרוּד בְּיוֹתֵר, שֶׁלָּכֵן תִּתָּכֵן אֶפְשָׁרוּת שֶׁיִּהְיֶה עֶבֶד לַעֲבוֹדָה־זָרָה. מַצָּב שֶׁכָּזֶה יְסוֹדוֹ בְּ'שִׁכְחָה' אוֹדוֹת אָבִיו שֶׁבַּשָּׁמַיִם [וּבְסִגְנוֹן תּוֹרַת הַחֲסִידוּת: חֵסֶרָה לוֹ בְּחִינַת "אַבָּא", הַיְנוּ הַחָכְמָה שֶׁבַּנֶּפֶשׁ הָרוֹאָה אֱלֹקוּת תָּדִיר, וְלָכֵן יוּכַל מַצָּבוֹ לִירֵד כָּל כָּךְ]. וּלְכָךְ לֹא נִמְנָה כָּאן אָבִיו, לְהוֹרוֹת שֶׁמַּצָּב זֶה נוֹבֵעַ מִכָּךְ שֶׁאֵין לוֹ "אָב".

וְאִם כֵּן, אַף שֶׁאָדָם הַנִּמְצָא בְּמַצָּב שֶׁכָּזֶה, אֵינוֹ יָכוֹל לִפְדּוֹת אֶת עַצְמוֹ כְּלָל, הֲרֵי מִבְטָח לוֹ שֶׁיִּפָּדֶה, כְּמַדְגִּישׁ בִּלְשׁוֹן הַכָּתוּב "גְּאֻלָּה תִּהְיֶה לוֹ" – לְשׁוֹן הַבְטָחָה, שֶׁלִּהְיוֹתוֹ בֵּן לְעַם יִשְׂרָאֵל, הֲרֵי וַדַּאי הַדָּבָר שֶׁיִּפָּדֶה בַּסּוֹף. וְאַחַר שֶׁיִּפְדּוּהוּ מִלְּמַעְלָה בְּאִתְעָרוּתָא דִּלְעֵילָא (קְרוֹבָיו), הֲרֵי הַתַּכְלִית הִיא שֶׁלְּבַסּוֹף תִּהְיֶה עֲבוֹדָתוֹ אֶת ה' מִצַּד עַצְמוֹ. וְלָכֵן נִכְתַּב בַּסּוֹף "הִשִּׂיגָה יָדוֹ", הַיְנוּ, שֶׁעָלָיו לִדְאֹג שֶׁלֹּא יִהְיֶה זֶה כְּמַתָּנָה מִלְּמַעְלָה, אֶלָּא יִרְכֹּשׁ גְּאֻלָּתוֹ בְּעַצְמוֹ.

(מח) **אַחֲרֵי נִמְכַּר גְּאֻלָּה תִּהְיֶה־לּוֹ אֶחָד מֵאֶחָיו יִגְאָלֻנּוּ:**

מח **בָּתַר דְּיִזְדַּבַּן פֵּרְקָנָא תְּהֵי לֵהּ חַד מֵאַחוֹהִי יִפְרְקִנֵּהּ:**

רש"י◄ **גְּאֻלָּה תִּהְיֶה־לּוֹ•** מִיָּד, אַל תַּנִּיחֵהוּ שֶׁיִּטָּמַע עַד שְׁנַת הַיּוֹבֵל, שֶׁהֲרֵי כָּל עַצְמוֹ לֹא קְנָאוֹ אֶלָּא לְעָבְדוֹ עַד הַיּוֹבֵל, שֶׁהֲרֵי בַּיּוֹבֵל יֵצֵא, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר לְמַטָּה: "וְיָצָא בִּשְׁנַת הַיֹּבֵל", וּבְנָבְרִי שֶׁתַּחַת יָדְךָ הַכָּתוּב מְדַבֵּר (ב"ק קיג), וְאַף־עַל־פִּי־כֵן, לֹא תָבֹא עָלָיו בַּעֲקִיפִין מִפְּנֵי חִלּוּל הַשֵּׁם. אֶלָּא כְּשֶׁבָּא לִגָּאֵל, יִדְקְדֵק בַּחֶשְׁבּוֹן, לְפִי

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(מז) **מִשְׁפַּחַת גֵּר.** זֶה גּוֹי, כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר **לְעֵקֶר,** זֶה הַנִּמְכָּר לַעֲבוֹדָה זָרָה עַצְמָהּ לִהְיוֹת לָהּ שַׁמָּשׁ, וְלֹא לֶאֱלֹהוּת, אֶלָּא לַחְטֹב לָהּ עֵצִים וְלִשְׁאֹב לָהּ מַיִם. לְשׁוֹן רַשִּׁ"י, מִתּוֹרַת כֹּהֲנִים (פְּאָן). וְאִם כֵּן יֹאמַר: לְעֵקֶר וּמִשְׁפַּחַת גֵּר. וְקָרָא לַעֲבוֹדָה זָרָה "עֵקֶר", בְּעֲבוּר שֶׁאָדָם חַיָּב לְשָׁרֵשׁ אַחֲרֶיהָ וּלְעַקְּרָהּ.

וְאֻנְקְלוּס תִּרְגֵּם: לְאַרְמָאִי, וְהוּא הַנָּכוֹן. וְהַזְכִּיר הַכָּתוּב נִמְכַּר לְגֵר הַתּוֹשָׁב עִמָּנוּ, וְהַנִּמְכָּר לְעֵקֶר מִשְׁפַּחַת הַגֵּר, שֶׁהוּא הַגּוֹי עַצְמוֹ, וְהוּא מִלְּשׁוֹן: עֵקֶר שָׁרְשׁוֹהִי (דַּנִּיאֵל ד יב). וְאָמַר: **מִשְׁפַּחַת גֵּר,** שֶׁהַגֵּר וְהַתּוֹשָׁב שֶׁהִשִּׂיגָה יָדוֹ עִמָּנוּ הוּא סָבֵב בְּאָח שֶׁמָּךְ עִמּוֹ שֶׁיִּמָּכֵר לְעֵקֶר מִשְׁפַּחְתּוֹ. וְצִוָּה הַכָּתוּב שֶׁתִּהְיֶה לוֹ גְּאֻלָּה, וְהִיא מִצְוַת עֲשֵׂה לְכָל יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּגְאַל אוֹתוֹ. וְאַחַר כָּךְ (בְּפִסּוּק מט) צִוָּה בַּקְּרוֹבִים שֶׁהֵם קוֹדְמִים.

וְטַעַם הַמִּצְוָה בָּרוּר, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִטְמַע וְיִלְמַד מִמַּעֲשֵׂיהֶם, כִּי בִּשְׁאָר הַנִּמְכָּרִים הַגְּאֻלָּה בַּקְּרוֹבִים רְשׁוּת. וּלְכָךְ אָמַר כָּאן (פְּסוּק נח): כִּי לִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים עֲבָדַי הֵם, לוֹמַר אַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַגֵּר תּוֹשָׁב וְהָעֵקֶר חַיָּבִין בְּמִצְוֹת הַיּוֹבֵל, לֹא יִקְנוּ אֵת עֲבָדַי לָהֶם לַעֲבָדִים. תורה מח

הַמַּגִּיעַ בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה יְנַכֶּה לוֹ הַנָּכְרִי מִן דָּמָיו: אִם הָיוּ עֶשְׂרִים שָׁנָה מִשֶּׁנִּמְכַּר עַד הַיּוֹבֵל, וּקְנָאוֹ בְּעֶשְׂרִים מָנֶה, נִמְצָא שֶׁקָּנָה הַנָּכְרִי עֲבוֹדַת שָׁנָה בְּמָנֶה; וְאִם שָׁהָה זֶה אֶצְלוֹ חָמֵשׁ שָׁנִים וּבָא לִגָּאֵל, יְנַכֶּה לוֹ חֲמִשָּׁה מָנִים וְיִתֵּן לוֹ הָעֶבֶד חֲמִשָּׁה־עָשָׂר מָנִים, וְזֶהוּ "וְהָיָה כֶּסֶף מִמְכָּרוֹ בְּמִסְפַּר שָׁנִים".

(מט) אוֹ־דֹדוֹ אוֹ בֶן־דֹּדוֹ יִגְאָלֶנּוּ אוֹ־מִשְׁאֵר בְּשָׂרוֹ מִמִּשְׁפַּחְתּוֹ יִגְאָלֶנּוּ אוֹ־הִשִּׂיגָה יָדוֹ וְנִגְאָל:

מט אוֹ אַח אֲבוּהִי אוֹ בַר אַח אֲבוּהִי יִפְרְקִנֵּהּ אוֹ מִקָּרִיב בִּשְׂרֵהּ מִזַּרְעִיתֵהּ יִפְרְקִנֵּהּ אוֹ דְתַדְבֵּק יְדֵהּ וְיִתְפְּרַק:

(נ) וְחִשַּׁב עִם־קֹנֵהוּ מִשְּׁנַת הִמָּכְרוֹ לוֹ עַד שְׁנַת הַיֹּבֵל וְהָיָה כֶּסֶף מִמְכָּרוֹ בְּמִסְפַּר שָׁנִים כִּימֵי שָׂכִיר יִהְיֶה עִמּוֹ:

נ וְיִחַשֵּׁב עִם זָבְנֵהּ מִשַּׁתָּא דְּאִזְדַּבַּן לֵהּ עַד שַׁתָּא דְיוֹבֵלָא וִיהֵי כְּסַף זְבִינוֹהִי בְּמִנְיַן שְׁנַיָּא כְּיוֹמֵי אַגִּירָא יְהֵי עִמֵּהּ:

רש"י◄ כִּימֵי שָׂכִיר יִהְיֶה עִמּוֹ • חֶשְׁבּוֹן הַמַּגִּיעַ לְכָל שָׁנָה וְשָׁנָה, יַחְשׁוֹב כְּאִלּוּ נִשְׂכַּר עִמּוֹ כָּל שָׁנָה בְּמָנֶה, וִינַכֶּה לוֹ.

(נא) אִם־עוֹד רַבּוֹת בַּשָּׁנִים לְפִיהֶן יָשִׁיב גְּאֻלָּתוֹ מִכֶּסֶף מִקְנָתוֹ:

נא אִם עוֹד סְגִיאוּת בִּשְׁנַיָּא לְפוּמְהֵן יָתִיב פֵּרְקָנֵהּ מִכְּסַף זְבִינוֹהִי:

רש"י◄ אִם־עוֹד רַבּוֹת בַּשָּׁנִים • עַד הַיּוֹבֵל. לְפִיהֶן • הַכֹּל כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי.

(נב) וְאִם־מְעַט נִשְׁאַר בַּשָּׁנִים עַד־שְׁנַת הַיֹּבֵל וְחִשַּׁב־לוֹ כְּפִי שָׁנָיו יָשִׁיב אֶת־גְּאֻלָּתוֹ:

נב וְאִם זְעֵר יִשְׁתָּאַר בִּשְׁנַיָּא עַד שַׁתָּא דְיוֹבֵלָא וִיחַשֵּׁב לֵהּ כְּפוּם שְׁנוֹהִי יָתֵב יָת פֵּרְקָנֵהּ:

(נג) כִּשְׂכִיר שָׁנָה בְשָׁנָה יִהְיֶה עִמּוֹ לֹא־יִרְדֶּנּוּ בְּפֶרֶךְ לְעֵינֶיךָ:

נג כַּאֲגִיר שָׁנָא בִּשְׁנָא יְהֵי עִמֵּהּ לָא יִפְלַח בֵּהּ בְּקַשְׁיוּ לְעֵינָיךְ:

רש"י◄ לֹא־יִרְדֶּנּוּ בְּפֶרֶךְ לְעֵינֶיךָ • כְּלוֹמַר, וְאַתָּה רוֹאֶה.

(נד) וְאִם־לֹא יִגָּאֵל בְּאֵלֶּה וְיָצָא בִּשְׁנַת הַיֹּבֵל הוּא וּבָנָיו עִמּוֹ:

נד וְאִם לָא יִתְפְּרַק בְּאִלֵּין וְיִפּוֹק בְּשַׁתָּא דְיוֹבֵלָא הוּא וּבְנוֹהִי עִמֵּהּ:

רש"י◄ וְאִם־לֹא יִגָּאֵל בְּאֵלֶּה • בְּ"אֵלֶּה" הוּא נִגְאָל, וְאֵינוֹ נִגְאָל בְּשֵׁשׁ. (הוּא וּבָנָיו עִמּוֹ • הַנָּכְרִי חַיָּב בִּמְזוֹנוֹת בָּנָיו).

(נה) כִּי־לִי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים עֲבָדַי הֵם אֲשֶׁר־הוֹצֵאתִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

נה אֲרֵי דִילִי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עַבְדִּין עַבְדַּי אִנּוּן דִּי אַפֵּיקִית יָתְהוֹן מֵאַרְעָא דְמִצְרָיִם אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן:

רש"י◄ כִּי־לִי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים • שִׁטְרֵי קוֹדֵם. אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם • כָּל הַמְשַׁעְבְּדָן מִלְּמַטָּה, כְּאִלּוּ מְשַׁעְבְּדָן מִלְּמַעְלָה.

כו (א) לֹא־תַעֲשׂוּ לָכֶם אֱלִילִם וּפֶסֶל וּמַצֵּבָה לֹא־תָקִימוּ לָכֶם וְאֶבֶן מַשְׂכִּית לֹא תִתְּנוּ בְּאַרְצְכֶם לְהִשְׁתַּחֲוֹת עָלֶיהָ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם:

א לָא תַעְבְּדוּן לְכוֹן טַעֲוָן וְצֶלֶם וְקָמָא לָא תְקִימוּן לְכוֹן וְאֶבֶן סָגְדָא לָא תִתְּנוּן בְּאַרְעֲכוֹן לְמִסְגַּד עֲלַהּ אֲרֵי אֲנָא יְיָ אֱלָהֲכוֹן:

רש"י◄ **לֹא־תַעֲשׂוּ לָכֶם אֱלִילִם•** (ת"כ) כְּנֶגֶד זֶה הַנִּמְכָּר לְנָכְרִי, שֶׁלֹּא יֹאמַר: הוֹאִיל וְרַבִּי מְגַלֶּה עֲרָיוֹת, אַף אֲנִי כְּמוֹתוֹ. הוֹאִיל וְרַבִּי עוֹבֵד עֲבוֹדַת אֱלִילִים, אַף אֲנִי כְּמוֹתוֹ. הוֹאִיל וְרַבִּי מְחַלֵּל שַׁבָּת, אַף אֲנִי כְּמוֹתוֹ; לְכָךְ נֶאֱמְרוּ מִקְרָאוֹת הַלָּלוּ, וְאַף הַפָּרָשִׁיוֹת הַלָּלוּ נֶאֱמְרוּ עַל הַסֵּדֶר: בַּתְּחִלָּה הִזְהִיר עַל הַשְּׁבִיעִית; וְאִם חָמַד מָמוֹן וְנֶחְשַׁד עַל הַשְּׁבִיעִית, סוֹפוֹ לִמְכֹּר מִטַּלְטְלָיו, לְכָךְ סָמַךְ לָהּ: "וְכִי־תִמְכְּרוּ מִמְכָּר, (מה פתיב בה? "אוֹ קָנֹה מִיַּד עֲמִיתֶךָ", דָּבָר הַנִּקְנֶה מִיָּד לְיָד) **; לֹא חָזַר בּוֹ, סוֹף** מוֹכֵר אֲחֻזָּתוֹ; לֹא חָזַר בּוֹ, סוֹף מוֹכֵר אֶת בֵּיתוֹ; לֹא חָזַר בּוֹ, סוֹף לוֹוֶה בְּרִבִּית — כָּל אֵלּוּ הָאַחֲרוֹנוֹת קָשׁוֹת מִן הָרִאשׁוֹנוֹת; לֹא חָזַר בּוֹ, סוֹף מוֹכֵר אֶת עַצְמוֹ; לֹא חָזַר בּוֹ, לֹא דַּיּוֹ לְיִשְׂרָאֵל, אֶלָּא אֲפִלּוּ לְנָכְרִי. **וְאֶבֶן מַשְׂכִּית•** לְשׁוֹן כִּסּוּי, כְּמוֹ (שמות לג כב): "וְשַׂכֹּתִי כַפִּי", שֶׁמְּכַסִּין הַקַּרְקַע בִּרְצָפָּת אֲבָנִים. **לְהִשְׁתַּחֲוֹת עָלֶיהָ•** אֲפִלּוּ לַשָּׁמַיִם, לְפִי שֶׁהִשְׁתַּחֲוָאָה בְּפִשּׁוּט יָדַיִם וְרַגְלַיִם הִיא, וְאָסְרָה תּוֹרָה לַעֲשׂוֹת כֵּן, חוּץ מִן הַמִּקְדָּשׁ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך ז, עמוד 177 – מתוך 'לקראת שבת')

שֶׁלֹּא יֹאמַר אַף אֲנִי כְּמוֹתוֹ

לֹא־תַעֲשׂוּ לָכֶם אֱלִילִם וּפֶסֶל וּמַצֵּבָה לֹא־תָקִימוּ לָכֶם . . אֶת־שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ וּמִקְדָּשִׁי תִּירָאוּ אֲנִי יְהוָה:

לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם אֱלִילִים – כְּנֶגֶד זֶה הַנִּמְכָּר לְנָכְרִי, שֶׁלֹּא יֹאמַר הוֹאִיל וְרַבִּי מְגַלֶּה עֲרָיוֹת אַף אֲנִי כְּמוֹתוֹ, הוֹאִיל וְרַבִּי עוֹבֵד עֲבוֹדַת אֱלִילִים אַף אֲנִי כְּמוֹתוֹ, הוֹאִיל וְרַבִּי מְחַלֵּל שַׁבָּת אַף אֲנִי כְּמוֹתוֹ, לְכָךְ נֶאֱמְרוּ מִקְרָאוֹת הַלָּלוּ. (כו א־ב. ובפירוש רש"י)

וְצָרִיךְ לְהָבִין: מַה הַהֶבְדֵּל־אֲמִינָא לוֹמַר שֶׁיִּהְיֶה מֻתָּר בִּדְבָרִים אֵלּוּ, שֶׁלָּכֵן הַכָּתוּב הָצְרַךְ לְשׁוֹלְלָם?

וְיֵשׁ לוֹמַר שֶׁבִּשְׁלֹשֶׁת עִנְיָנִים אֵלּוּ, יֵשׁ הֶבְדֵּל־אֲמִינָא מְיוּחָדֶת שֶׁהָעֶבֶד יִהְיֶה מֻתָּר בְּכָךְ:

גִּלּוּי עֲרָיוֹת: מִכֵּיוָן שֶׁ"לְהוֹלִיד וְלָדוֹת" זֶה חֵלֶק מֵעֲבוֹדַת הָעֶבֶד לַאֲדוֹנוֹ, וְאִם יֵשׁ לְרַבּוֹ שִׁפְחָה כְּנַעֲנִית מוּסָר אוֹתָהּ לוֹ לְהוֹלִיד מִמֶּנָּה עֲבָדִים (ראה שקלא־וטריא בזה ב'מנחת חינוך' סוף מצוה מב), הָיָה מָקוֹם לַחְשׁוֹב שֶׁנִּפְקְעוּ מִמֶּנּוּ אִסּוּרֵי עֲרָיוֹת, וְהוּא מְחֻיָּב בַּעֲרָיוֹת כְּבָן נֹחַ בִּלְבַד, וְעַל־זֶה הַתּוֹרָה מַזְהִירָתוֹ. שַׁבָּת: מִכֵּיוָן שֶׁעַל־פִּי תּוֹרָה הוּא מְשֻׁעְבָּד לְרַבּוֹ, הָיָה מָקוֹם לַחְשׁוֹב שֶׁמִּכֵּיוָן שֶׁאֵצֶל רַבּוֹ אֵין שַׁבָּת, וְ"עַכּוּ"ם שֶׁשַּׁבַּת חַיָּב מִיתָה", וּמִמֵּילָא חָל עָלָיו חִיּוּב הַתּוֹרָה לְשָׁרְתוֹ אַף בְּיוֹם הַשַּׁבָּת, וְעַל־זֶה הַתּוֹרָה מַזְהִירָתוֹ.

עֲבוֹדָה־זָרָה: יֵשׁ לוֹמַר שֶׁאֵין הַכַּוָּנָה כָּאן לַעֲבוֹדָה־זָרָה כִּפְשׁוּטָהּ, שֶׁבָּזֶה גַּם הָעַכּוּ"ם מְחֻיָּב, אֶלָּא הַכַּוָּנָה לְ"שִׁתּוּף" שֶׁבְּנֵי נֹחַ מֻתָּרִים בָּזֶה, וְהַבֵּאוּר בָּזֶה: מִכֵּיוָן שֶׁהַקָּבָּ"ה נָתַן מָקוֹם שֶׁאֻמּוֹת הָעוֹלָם יַחְשְׁבוּ שֶׁלְּכוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת יֵשׁ דֵּעָה בְּהַשְׁפָּעָה אֱלֹקִית, אִם כֵּן הָיָה מָקוֹם לוֹמַר דְּמֵאַחַר שֶׁהָעֶבֶד סָמוּךְ עַל שֻׁלְחַן רַבּוֹ, וּמְקַבֵּל הַשְׁפָּעוֹתָיו מִמֶּנּוּ, אִם־כֵּן "אַף אֲנִי כְּמוֹתוֹ", שֶׁגַּם הַשְׁפָּעָתוֹ בָּאָה עַל־יְדֵי רַבּוֹ, בְּאֹפֶן שֶׁרַבּוֹ מְקַבֵּל זֹאת (לְפִי טָעוּתוֹ), וְלָכֵן שָׁלְלָה זֹאת הַתּוֹרָה.

(ב) **אֶת־שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ וּמִקְדָּשִׁי תִּירָאוּ אֲנִי יְהוָה:**

רש"י◄ **אֲנִי ה'•** נֶאֱמָן לְשַׁלֵּם שָׂכָר:

בְּיָת יוֹמֵי שַׁבַּיָּא דִּילִי תִּטְרוּן וּלְבֵית מַקְדָּשִׁי תְּהוֹן דָּחְלִין אֲנָא יְיָ: פ פ פ

נ"ז פסוקים, חטי"ל סימן. לאחוז"ה סימן. חסלת פרשת בהר

ההפטרה לציבור ולשמו"ת לקמן עמודים רנ - רנא

רמב"ן על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

(א) לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם אֱלִילִם. כְּנֶגֶד זֶה הַנִּמְכָּר לְגוֹי הַכָּתוּב מְדַבֵּר, שֶׁלֹּא יֹאמַר הוֹאִיל וְרַבִּי עוֹבֵד עֲבוֹדָה זָרָה אַף אֲנִי אֶעֱבֹד עֲבוֹדָה זָרָה, הוֹאִיל וְרַבִּי מְגַלֶּה עֲרָיוֹת אַף אֲנִי אֲגַלֶּה עֲרָיוֹת, הוֹאִיל וְרַבִּי מְחַלֵּל שַׁבָּת אַף אֲנִי אֲחַלֵּל שַׁבָּת, תַּלְמוּד לוֹמַר **לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם אֱלִילִים. אֶת שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ וּמִקְדָּשִׁי תִּירָאוּ,** הִזְהִיר כֵּן הַכָּתוּב עַל הַמִּצְוֹת. לְשׁוֹן תּוֹרַת כֹּהֲנִים (כ"אף). **וּפֵרוּשָׁהּ,** שֶׁהִזְכִּיר הַכָּתוּב עֲבוֹדָה זָרָה וְשַׁבָּת, שֶׁיִּזָּהֵר בָּהֶן הָעֶבֶד הַנִּמְכָּר לְגוֹי. וּמוֹרָא הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁיָּבֹא שָׁם בָּרְגָלִים וְיִירָא מִמֶּנּוּ. וְהוּא הַדִּין לְכָל הַמִּצְוֹת, אֲבָל הִזְכִּיר אֵלֶּה שֶׁהֵן אָבוֹת לְלַמֵּד עַל כֻּלָּן. וְיֵשׁ גּוֹרְסִין: הִזְכִּיר כָּאן, וְאִם הַגִּרְסָא כָּךְ, רָמְזוּ שֶׁכָּל הַמִּצְוֹת בִּכְלַל הַשַּׁבָּת וְהַמִּקְדָּשׁ, וְהַמַּשְׂכִּיל יָבִין. תורה ב

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

ב"ה א' ט"ו סיון, תרפ"ח, ריגא

... בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי-הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החדש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר ...

יום ראשון - ז' אייר מפרק לט עד סוף פרק מג	**יום רביעי - י' אייר** מפרק נה עד סוף פרק נט
יום שני - ח' אייר מפרק מד עד סוף פרק מח	**יום חמישי - י"א אייר** מפרק ס עד סוף פרק סה
יום שלישי - ט' אייר מפרק מט עד סוף פרק נד	**יום שישי - י"ב אייר** מפרק סו עד סוף פרק סח
שבת קודש - י"ג אייר פרק כ מפרק סט עד סוף פרק עא	

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהוריי"צ

[תמוז תרס"ו]

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו באמרם שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

יום ראשון ז' אייר

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 130, וכולם שואלים... עד עמ' סו, באור א"ס ב"ה.

וְכֻלָּם – כל המלאכים, **שׁוֹאֲלִים: "אַיֵּה מְקוֹם כְּבוֹדוֹ"**, - של הקב"ה, **וְעוֹנִים: "מְלֹא כָל הָאָרֶץ כְּבוֹדוֹ"**[7] - "כל הארץ" הכוונה לעולם הזה, התחתון – **הֵם יִשְׂרָאֵל עַמּוֹ**, - הקב"ה מלא את כל הארץ ב"כבודו" – על ידי הימצאותם של בני ישראל שם. **כִּי הִנִּיחַ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אֶת** – העולמות **הָעֶלְיוֹנִים וְאֶת** – העולמות **הַתַּחְתּוֹנִים**, - כלומר: אין העולמות העליונים והתחתונים מהווים תכלית הכוונה של הקב"ה בבריאת העולם, **וְלֹא בָּחַר בְּכֻלָּם כִּי־אִם בְּיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ, וְהוֹצִיאָם מִמִּצְרַיִם, עֶרְוַת הָאָרֶץ, מְקוֹם הַטֻּמְאָה**, - שם נמצאו בני ישראל; וזאת בהשוואה למה שנאמר במשל, שהמלך מעלה ומוציא את ה"הדיוט ושפל אנשים" מאשפה – והקב"ה הוציא אותם ממצרים **לֹא עַל־יְדֵי מַלְאָךְ וְלֹא עַל־יְדֵי כוּ'**, - לא על ידי מלאך, שהוא נברא בעולמות בריאה־יצירה־עשיה, ולא על ידי שליח, שהוא מדריגת "עולם האצילות", **אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בִּכְבוֹדוֹ וּבְעַצְמוֹ יָרַד לְשָׁם, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[8]**: "וָאֵרֵד לְהַצִּילוֹ וְגוֹ'"**, - הקב"ה אומר: אני עצמי ירדתי למצרים להצילו. וכמו במשל, שאחרי שהמלך הרים את ה"איש הדיוט" מ"אשפה", הביאו והכניסו להיכלו ושם התייחד אתו ב"יחוד גמור וקירוב אמיתי בחיבוק ונישוק" וכו' – כך הדבר גם בנמשל – **כְּדֵי לְקָרְבָם אֵלָיו בְּקֵרוּב וְיִחוּד אֲמִתִּי, בְּהִתְקַשְּׁרוּת הַנֶּפֶשׁ מַמָּשׁ** – שנפשו של יהודי תהיה קשורה בהקב"ה, וכך גם לגבי הקב"ה כביכול, אומרת התורה: "אנא נפשי כתבית יהבית" (ראשי־תיבות: אנכי) שהקב"ה כביכול, הכניס את "נפשי", את הנפש שלו, בתורה בשביל ישראל, **בִּבְחִינַת נְשִׁיקִין פֶּה לְפֶה**, - שפיו של יהודי יתאחד עם ה"פה" וה"דיבור" שלמעלה, **לְדַבֵּר דְּבַר ה' זוֹ הֲלָכָה**, - בשעה שיהודי מדבר ולומד תורה, מתאחד דיבורו בדיבור שלמעלה, בבחינת "נשיקין" פה לפה; וכשם שב"נשיקין" ישנו, כאמור בפרק הקודם, יחוד נוסף, פנימי יותר, שה"רוח" של האחד מתאחדת עם של השני – כך הדבר גם ביחס לתורה: **וְאִתְדַּבְּקוּת רוּחָא בְּרוּחָא**, - דביקות והתאחדות "רוח" האדם עם בחינת "רוח" שלמעלה, **הִיא הַשָּׁנָת הַתּוֹרָה וְיִדִּיעַת רְצוֹנוֹ וְחָכְמָתוֹ**, - בשעה שלומדים תורה מתוך השגה, כדי להבין את שכל התורה, יודעים בכך את רצונו וחכמתו של הקב"ה – פסק ההלכה של תורה, שדבר זה כשר או פסול, זהו הרצון, שהקב"ה רוצה שכך יהיה הדבר; וה"שכל" שבאותה הלכה, הוא חכמתו של הקב"ה, **דְּכֻלָּא חַד מַמָּשׁ**, - רצונו וחכמתו של הקב"ה הם דבר אחד עם הקב"ה עצמו – ועל ידי תורה, מתאחדים בני ישראל, רוח ברוח, עם הקב"ה כביכול עצמו. **וְגַם בִּבְחִינַת חִבּוּק**, - ה"יחוד" שיהודי מתייחד ומתאחד עם הקב"ה, על ידי תורה ומצוות, הוא גם בבחינת "חיבוק", כמו למשל אדם מחבק את חברו בגופו ובזרועותיו – **הוּא קִיּוּם הַמִּצְוֹת מַעֲשִׂיּוֹת בְּרַמָ"ח** – 248 **אֵבָרִים**, - שישנם באדם – שאז, בשעה שיהודי מקיים מצוות מעשיות, ברמ"ח אבריו, יש בכך משום ענין של "חיבוק", שרמ"ח האברים שלמעלה כביכול, מחבקים את רמ"ח אבריו; **דְּרַמָ"ח פִּקּוּדִין הֵן רַמָ"ח אֵבָרִין דְּמַלְכָא** – 248 מצוות־העשה הן 248 אברי ה"מלך", שלמעלה כביכול, **כַּנִּזְכָּר לְעֵיל**. - בפרק כ"ג, שכמו שאבר אדם הוא כלי לכוח בנפש שלו: העין – כלי לכוח הראיה, האוזן – לכוח השמיעה, וכך הלאה, כך גם, כל מצוה היא כלי מיוחד להמשכה מיוחדת של הרצון העליון, שרוצה שיהודי יקיים אותה מצוה. **וְדֶרֶךְ כְּלָל נֶחְלָקִין** – 248 מצוות־העשה, **לְשָׁלֹשׁ בְּחִינוֹת: יָמִין וּשְׂמֹאל וְאֶמְצַע, שֶׁהֵן חֶסֶד דִּין רַחֲמִים**, - ישנן מצוות שהן מבחינת "ימין", ויש מצוות שהן מבחינת "שמאל", וכך הלאה. בחינת "ימין" היא חסד, "שמאל" – גבורה ודין, ו"אמצע" – רחמים, הקו האמצעי, והם: **תְּרֵין דְּרוֹעִין וְגוּפָא וְכוּ'**. – שתי "זרועות" וגוף, חסד – זרוע ימנית, גבורה – זרוע שמאלית, ורחמים – גוף. הרי, כשם שחיבוקו של אדם מתבטא בכך שהוא מחבק את חברו בשתי זרועותיו ובגופו, כך גם למעלה, שה"תרין דרועין" – שתי הזרועות, ו"גופא" – והגוף, שלמעלה, שבמצוות, "מחבקים" את היהודי המקיים את המצוות. **וְזֶהוּ שֶׁאוֹמְרִים:** - בברכה שמברכים על קיום מצוה: **"אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו"**, - הקב"ה **מקדש** אותנו במצוותיו. "קדשנו" מלשון קידושין, כמו שאומרים בשעה שמקדשים אשה – "הרי את **מקודשת**", שהרי גם במצוות הדבר הוא: **כְּאָדָם הַמְקַדֵּשׁ אִשָּׁה לִהְיוֹת מְיֻחֶדֶת עִמּוֹ בְּיִחוּד גָּמוּר, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[9]**: "וְדָבַק בְּאִשְׁתּוֹ וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד"** – הרי, שיש כאן

ליקוטי אמרים

וכולם שואלים איה מקום כבודו ועונים מלא כל הארץ כבודו הם ישראל עמו. כי הניח הקב"ה את העליונים ואת התחתונים ולא בחר בכולם כי אם בישראל עמו והוציאם ממצרים ערות הארץ מקום הזוהמא והטומאה לא ע"י מלאך ולא ע"י כו' אלא הקב"ה בכבודו ובעצמו ירד לשם כמ"ש וארד להצילו וגו' כדי לקרבם אליו בקירוב ויחוד אמיתי בהתקשרות הנפש ממש בבחי' נשיקין פה לפה לדבר דבר ה' זו הלכה ואתדבקות רוחא ברוחא היא השגת התורה וידיעת רצונו וחכמתו דכולא חד ממש. וגם בבחי' חיבוק הוא קיום המצות מעשיות ברמ"ח אברים דרמ"ח פיקודין הן רמ"ח אברין דמלכא כנז"ל. ודרך כלל נחלקין לשלש בחי' ימין ושמאל ואמצע שהן חסד דין רחמים תרין דרועין וגופא וכו'. וז"ש אשר קדשנו במצותיו כאדם המקדש אשה להיות מיוחדת עמו ביחוד גמור כמ"ש

---

7. ישעי' ו, ג. **8.** שמות ג, ח. **9.** בראשית ב, כד.

ליקוטי אמרים

ודבק באשתו והיו לבשר אחד. ככה ממש ויתר על כן לאין קץ הוא יחוד נפש האלהית העוסקת בתורה ומצות ונפש החיונית ולבושיהן הנ"ל באור א"ס ב"ה.

התאחדות מלאה, עד שהם נהיים "לבשר אחד". **כָּכָה מַמָּשׁ** – כולם מתאחדים **בְּאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא.** – יחוד זה הוא "יתר לאין קץ" מהיחוד של איש ואשה. רבנו הזקן מציין את היחוד של איש ואשה, מפני שבגשמיות זהו אופן היחוד החזק ביותר, וזה מתואר בלשון קידושין.

כמו ה"יחוד" שעל ידי קידושין, **וְיֶתֶר עַל כֵּן לְאֵין קֵץ, הוּא יִחוּד נֶפֶשׁ הָאֱלֹהִית הָעוֹסֶקֶת בַּתּוֹרָה וּמִצְוֹת וְנֶפֶשׁ הַחִיּוּנִית וּלְבוּשֵׁיהֶן הַנִּזְכָּרִים לְעֵיל,** - שהם

יום שני ח' אייר

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' סו, ולכן המשיל שלמה... עד עמ' סו, עולמם בחייהם.

ליקוטי אמרים

ולכן המשיל שלמה ע"ה בשיר השירים יחוד זה ליחוד חתן וכלה בדביקה חשיקה וחפיצה בחיבוק ונישוק. וז"ש אשר קדשנו במצותיו שהעלנו למעלת קודש העליון ב"ה שהיא קדושתו של הקב"ה בכבודו ובעצמו וקדושה היא לשון הבדלה מה שהקב"ה הוא מובדל מהעולמות והיא בחי' סובב כל עלמין מה שאינו יכול להתלבש בהן. כי ע"י יחוד הנפש והתכללותה באור א"ס ב"ה הרי היא במעלת ומדרגת קדושת א"ס ב"ה ממש מאחר שמתייחדת ומתכללת בו ית' והיו לאחדים ממש. וז"ש והייתם לי קדושים כי קדוש אני ה' ואבדיל אתכם מן העמים להיות לי ואומר ועשיתם את כל מצותי והייתם קדושים לאלהיכם אני ה' אלהיכם וגו' פי' כי ע"י קיום המצות הריני אלוה שלכם כמו אלהי אברהם אלהי יצחק וכו' שנקרא כן מפני שהאבות היו בחי' מרכבה לו ית' ובטלים ונכללים באורו. וככה הוא בכל נפש מישראל בשעת עסק התורה והמצות ולכן חייבו רז"ל לקום ולעמוד מפני כל עוסק במצוה

וְלָכֵן הִמְשִׁיל שְׁלֹמֹה עָלָיו־הַשָּׁלוֹם בְּ"שִׁיר הַשִּׁירִים", יְחוּד זֶה – של ישראל והקב"ה על ידי תורה ומצוות, **לְיִחוּד חָתָן וְכַלָּה,** - שהוא: **בִּדְבֵיקָה** – דביקות שהיא חיצונית, **חֲשִׁיקָה וַחֲפִיצָה** – ב"חפץ" שהוא פנימי ב'חשק' שהוא יותר פנימי, עוד יותר, **בְּחִבּוּק וְנִשּׁוּק.** – כל הדברים האמורים, ישנם ביחודו של יהודי עם הקב"ה כשהוא מקיים תורה ומצוות. למדנו לעיל: שהמלה "קדשנו" היא מלשון "קידושין", כמו שהדבר למטה, שה"יחוד" נעשה על ידי "קידושין". להלן יסביר רבנו הזקן, שבמלה "קדשנו" כאן, מתכוונים גם למדריגה **בקדושה,** בה מתקדש יהודי ומתעלה על ידי תורה ומצוות – מדריגת "קודש" שלמעלה מהעולמות ומובדלת מעולמות: **וְזֶהוּ שֶׁאוֹמְרִים:** - כשמברכים על מצוה: **"אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו",** - שהמלה **קדשנו** משמעה, **שֶׁהֶעֱלָנוּ לְמַעֲלַת קֹדֶשׁ הָעֶלְיוֹן בָּרוּךְ־הוּא, שֶׁהִיא קְדֻשָּׁתוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא בִּכְבוֹדוֹ וּבְעַצְמוֹ, וּקְדֻשָּׁה** – המלה "קדושה", **הִיא** לְשׁוֹן הַבְדָּלָה, **מַה שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא הוּא מֻבְדָּל** – ולמעלה, **מֵהָעוֹלָמוֹת, וְהִיא בְּחִינַת "סוֹבֵב כָּל עָלְמִין",** - מקיף כל העולמות, **מַה שֶּׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהִתְלַבֵּשׁ בָּהֶן,** - אין ביכולתו להתלבש בפנימיות בעולמות, אלא פועל ומשפיע בעולמות, בהיותו למעלה מהם – למדריגה זו של קדושה, מתעלים בני ישראל על ידי מצוות. **כִּי עַל־יְדֵי יִחוּד הַנֶּפֶשׁ וְהִתְכַּלְּלוּתָהּ בְּאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, הֲרֵי הִיא בְּמַעֲלַת וּמַדְרֵגַת קְדֻשַּׁת אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מַמָּשׁ, מֵאַחַר שֶׁמִּתְיַחֶדֶת** – הנפש, **וּמִתְכַּלֶּלֶת בּוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְהָיוּ לְאַחֲדִים מַמָּשׁ. וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב[10]: "וְהְיִיתֶם לִי קְדֹשִׁים כִּי קָדוֹשׁ אֲנִי ה', וָאַבְדִּיל אֶתְכֶם מִן הָעַמִּים לִהְיוֹת לִי",** - הפסוק נותן טעם לקדושתם של בני ישראל, ומקשר אותה לקדושתו של הקב"ה – "קודש העליון", אליה מתעלים בני ישראל על ידי תורה ומצוות ובה הם מתקדשים. הפסוק מוסיף ומשתמש בלשון הבדלה – "ואבדיל", ש"קדושה" משמעה – הבדלה; **וְאוֹמֵר[11]: "וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם, אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם וְגוֹ'";** - כמו שאדם מקדש אשה, שתהיה מיוחדת רק לו[12]. **פֵּרוּשׁ, כִּי עַל־יְדֵי קִיּוּם הַמִּצְוֹת הֲרֵינִי אֱלוֹהַּ שֶׁלָּכֶם,** - של בני ישראל, **כְּמוֹ** – שהקב"ה נקרא: **"אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אֱלֹהֵי יִצְחָק וְכוֹ'", שֶׁנִּקְרָא כֵּן מִפְּנֵי שֶׁהָאָבוֹת הָיוּ בְּחִינַת מֶרְכָּבָה לוֹ יִתְבָּרֵךְ,** - האבות היו מסורים כל כולם ובטלים להקב"ה כמו "מרכבה" הבטלה לרוכב עליה, שאין למרכבה כל רצון אחר מאשר רצונו של הרוכב, **וּבְטֵלִים וְנִכְלָלִים בְּאוֹרוֹ,** - של הקב"ה. **וְכָכָה הוּא בְּכָל נֶפֶשׁ מִיִּשְׂרָאֵל בִּשְׁעַת עֵסֶק הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת.** – שבשעת מעשה הוא בטל

---

10. ויקרא כ, ו. **11.** במדבר טו, מ. **12.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "י"ל ג' הפסוקים: והייתם גו' כי קדוש אני (ל' קדושה קדש העליון) ואבדיל – ל' הבדלה, קדושים לאלקיכם – כאדם המקדש אשתו [לי דפסוק הא' עיקר פי' בשבילי או לשמי, באופני – שלכן אינו זז לעולם – וכיו"ב וכדמסיים כי קדוש אני שג"ז קדושה בפ"ע משא"כ אלקיכם – ביחד עם ישראל]".

ונכלל באורו יתברך; באבות זה היה תמיד, ואילו בשאר בני ישראל, הם עומדים במצב כזה רק **בשעה** שהם עוסקים בתורה ובמצוות. **וְלָכֵן חִיְּבוּ רַז"ל**[13] **לָקוּם וְלַעֲמֹד מִפְּנֵי כָּל עוֹסֵק בְּמִצְוָה, אַף אִם** – מקיים המצוה, **הוּא בּוֹר וְעַם הָאָרֶץ,** - בכל זאת, בשעה שהוא מקיים מצוה, כמו למשל בשעה שהוא מביא ביכורים, צריכים לקום מפניו, **וְהַיְנוּ מִפְּנֵי ה' הַשּׁוֹכֵן וּמִתְלַבֵּשׁ בְּנַפְשׁוֹ בְּשָׁעָה זוֹ.** – שהוא מקיים את המצוה, ולכן צריכים לקום מפניו, רַק שֶׁאֵין נַפְשׁוֹ מַרְגֶּשֶׁת, - בקדושה השורה בנפשו בשעה שהוא מקיים מצוה, וכל כך למה? – **מִפְּנֵי מְסַךְ הַחֹמֶר הַגּוּפָנִי** – בו מלובשת נפשו, **שֶׁלֹּא נִזְדַּכֵּךְ, וּמַחֲשִׁיךְ עֵינֵי הַנֶּפֶשׁ מֵרְאוֹת "מַרְאוֹת אֱלֹהִים", כְּמוֹ הָאָבוֹת וְכִיּוֹצֵא בָּהֶן שֶׁרָאוּ עוֹלָמָם** – העולם הבא, **בְּחַיֵּיהֶם.** – שגם בהיותם בעולם־הזה, ראו האבות התגלויות אלקיות, שהנשמה רואה בעולם־הבא – וזאת, מפני שגופם היה מזוכך ולא הסתיר על אלקות; כך באמת היה יכול כל יהודי לראות בשעת קיומו מצוה, לולא החומר הגופני שלו, המסתיר ואינו מאפשר לעיני נפשו, לראות את הקדושה הנמשכת בנפשו בשעה שהוא מקיים מצוה.

ליקוטי אמרים

אף אם הוא בור ועם הארץ והיינו מפני ה' השוכן ומתלבש בנפשו בשעה זו רק שאין נפשו מרגשת מפני מסך החומר הגופני שלא נזדכך ומחשיך עיני הנפש מראות מראות אלהים כמו האבות וכיוצא בהן שראו עולמם בחייהם.

יום שלישי ט' אייר

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' סו, וז"ש אסף... עד עמ' 132, האצילות]:

וְזֶהוּ שֶׁאָמַר אָסָף[14] **בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ בְּעֵד כָּל כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל שֶׁבַּגּוֹלָה**[15]**:** - ההעלם וההסתרה על אלקות וקדושה, הם במדה חזקה יותר בזמן של גלות – ועל זמן הגלות, אמר אסף: **"וַאֲנִי כַּעַר וְלֹא אֵדָע, בְּהֵמוֹת הָיִיתִי עִמָּךְ, וַאֲנִי תָּמִיד עִמָּךְ", כְּלוֹמַר**[16] **שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁאֲנִי כִּבְהֵמָה בִּהְיוֹתִי עִמָּךְ,** - שגם בשעה שאני מקיים מצוה, המאחדת אותי אתך – אני דומה לבהמה, **וְלֹא אֵדַע וְלֹא אַרְגִּישׁ בְּנַפְשִׁי יְחוּד זֶה,** - של נפשי עם הקב"ה, על ידי קיומה של מצוה, שהרי לו הרגשתי בכך, היה הדבר צריך להשפיע – **שֶׁתִּפֹּל עָלֶיהָ** – על הנפש, **אֵימָתָה וָפַחַד תְּחִלָּה, וְאַחַר כָּךְ** – היתה הנפש מקבלת **אַהֲבָה רַבָּה בְּתַעֲנוּגִים** – אהבה שבה יש לנפש תענוג מאלקות, **אוֹ** – אהבה, **כְּרִשְׁפֵּי אֵשׁ,** - לאלקות, **כְּמִדַּת הַצַּדִּיקִים שֶׁנִּזְדַּכֵּךְ חָמְרָם,** - בשעה שהצדיקים מקיימים מצוה, הם, אכן, מרגישים את ה"יחוד", איך הנפש מתאחדת עם הקב"ה על ידי המצוה, ודבר זה משפיע בנפש, בתחילה מורא ופחד, ולאחר מכן – אהבה גדולה ביותר להקב"ה; ברם, אלה שהם בבחינת "ולא אדע", שאינם מרגישים ב"יחוד" בשעת קיום המצוה – אין הדבר מעורר בהם יראה ואהבה, **וְכַנּוֹדַע** – וכידוע, **שֶׁ'דַּעַת' הוּא לְשׁוֹן הַרְגָּשָׁה בַּנֶּפֶשׁ, וְהוּא** – בחינת ה"דעת" והרגש שבנפש, **כּוֹלֵל חֶסֶד וּגְבוּרָה** – "חסד" – אהבה, ו"גבורה" – יראה – שבשעה שישנן דעת והרגשה, זה מעורר, כאמור, אהבה רבה בתענוגים, או אהבה כרשפי אש, ויראה – אימתה ופחד. אך, מכיוון ש"ואני בער ולא אדע", כשאין בי הדעת וההרגשה – אין הדבר מעורר בי מורא ואהבה הבאים מן ה"דעת" – אך, **אַף־עַל־פִּי־כֵן "אֲנִי תָּמִיד עִמָּךְ",** - עם הקב"ה, **כִּי אֵין הַחֹמֶר מוֹנֵעַ יְחוּד הַנֶּפֶשׁ בְּאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא הַמְמַלֵּא כָּל עָלְמִין,** - כל העולמות, ונמצא בכל מקום. בכוחו של ה"חומר" למנוע רק את ההתגלות של ה"יחוד" בנפש, שלא

ליקוטי אמרים

וז"ש אסף ברוח הקדש בעד כל כנסת ישראל שבגולה ואני בער ולא אדע בהמות הייתי עמך ואני תמיד עמך. כלומר שאע"פ שאני כבהמה בהיותי עמך ולא אדע ולא ארגיש בנפשי יחוד זה שתפול עליה אימתה ופחד תחלה ואח"כ אהבה רבה בתענוגים או כרשפי אש כמדת הצדיקי' שנזדכך חומרם וכנודע שדעת הוא לשון הרגשה בנפש והוא כולל חסד וגבורה. אעפ"כ אני תמיד עמך כי אין החומר מונע יחוד הנפש באור א"ס ב"ה הממלא כל

---

13. ראה קדושין לג, א. **14.** תהלים עג, כב־כג. **15.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אינו רגיל בתניא לציין מי אמר הכתוב ושברוה"ק וכו'. ויל"פ בדא"פ: פי' הפשוט (וכן מוכרח פי' הפסוקים שלפ"ז) שאסף מדבר בשאלת רשע וטוב לו כו', בעד עצמו, עכ"פ בשם בנ"י שבדורו, וכדמפרש: אבוא אל מקדשי א־ל, שביהמ"ק קיים. ואז הרי לא הי' החומר מסתיר כ"כ. ומפרש דלא כן הוא: וזה שאמר (גם "בהמות הייתי עמך" כדלקמן) אסף (אף שלא הי' נביא – רש"י מגילה יד, א. ומדמזכיר שם רש"י סדר עולם, מוכח דגם בסד"ע לא גריס לי' רש"י. אבל אמר זה) ברוח הקודש (שיודעים עתידות עי"ז – גם אלה שאינם נביאים. וכדמוכח מהעתידות דדניאל אף שמפורש בגמרא, הובא ברש"י שם, דלא הוי נביא) – (שעי"ז ידע ודיבר) בעד כל כנס"י שבגולה (אף שהי' זה כמה שנים לאח"ז)".
16. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לא כפי' הפשוט וכהפסוקים שלפ"ז, שאסף מדבר בעד עצמו, דעמל היא בעיני עד אבוא אל מקדשי

יהיה גלוי ומורגש בנפש איך שהיא מתאחדת עם אור אין־סוף בשעת קיום מצוה, ואילו, את עצם ה"יחוד" אין בכוח ה"חומר" למנוע. **וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב**[17]: **"גַּם חֹשֶׁךְ לֹא יַחְשִׁיךְ מִמֶּךָּ". וּבָזֶה** – במה שלמדנו, שלכל יהודי המקיים מצוה, נמשכת בנשמתו, קדושה מ"קודש העליון" ומתהווה יחוד של אור אין־סוף ברוך הוא, וזאת, גם כשאין הוא מרגיש את הקדושה ואת היחוד בנפשו, כפי שהדבר אצל צדיק, **יוּבָן חֹמֶר עֹנֶשׁ אִסּוּר מְלָאכָה בְּשַׁבָּתוֹת וְחָמֵץ בְּפֶסַח, הַשָּׁוֶה לְכָל נֶפֶשׁ,** - אותו עונש חמור שהיה מגיע לצדיק לו היה חס־ושלום עושה מלאכה בשבת או אוכל חמץ בפסח, אותו עונש חמור מגיע ל"בור" ול"עם הארץ", כשהוא עושה אותן עבירות, וכל כך למה? – **לְפִי שֶׁאַף בְּנֶפֶשׁ בּוֹר וְעַם־הָאָרֶץ גָּמוּר, מֵאִיר אוֹר קְדֻשַּׁת שַׁבָּת וְיוֹם־טוֹב, וְנִדּוֹן בְּנַפְשׁוֹ בְּכָרֵת** – על אכילת חמץ בפסח, **וּסְקִילָה** – על עשיית מלאכה בשבת, **עַל חִלּוּל קְדֻשָּׁה זוֹ**[18], - המאירה בנפש; ומכיוון שכאמור, שלמרות **שאין** הוא **מרגיש** בקדושה, בכל זאת היא **מאירה** בנפשו, לכן מובן מדוע ניתן אותו עונש חמור גם למי שאינו מרגיש בקדושה, כי גם הוא פוגם, על ידי כך, בקדושת השבת או החג המאירה בנפשו. **וְגַם מַשֶּׁהוּ חָמֵץ** – בפסח, **אוֹ טִלְטוּל מָקְצָה**[19] - בשבת, **פּוֹגֵם בַּקְּדֻשָּׁה שֶׁעַל נַפְשׁוֹ** – של עם הארץ, **כְּמוֹ** – שהדבר פוגם **בִּקְדֻשַּׁת נֶפֶשׁ הַצַּדִּיק, כִּי תּוֹרָה אַחַת לְכֻלָּנוּ** – כלפי כל בני ישראל, במדה שווה, קיים אותו דין ואיסור לעשות מלאכה בשבת, או לאכול חמץ בפסח, וכדומה. על כל פנים, למדנו, שלמרות ש"ואני בער ולא אדע" – למרות שאינני מרגיש בקדושה הנמשכת בנפש על ידי מצוה, ו"**בהמות** הייתי עמך" – אני בבחינת בהמה ואיני מרגיש – בכל זאת נמשכת הקדושה בעם־הארץ בדיוק כפי שהיא נמשכת בתלמיד־חכם, כפי שהפסוק אומר מיד לאחר מכן (אחרי "בהמות הייתי עמך") – "ואני תמיד עמך". הדבר מוסבר להלן כך, שלכן אומר הפסוק "**בהמות** הייתי עמך", בהמות – לשון רבים (ולא "בהמה הייתי עמך"), כדי להדגיש שעל־ידי קיום מצוות באופן של "בהמה", שלמטה מדעת והרגשה, קשור הדבר בבחינה שלמעלה מדעת והרגשה, שגם בחינה זו נקראת "בהמה", מפני שאין בה "דעת", אלא שאין משמעה שהיא למטה מ"דעת", כי־אם שהיא למעלה מ"דעת", וזו המשמעות בלשון "בהמות" (לשון רבים) – שתי בחינות בבהמה – שבחינת "בהמה" שלמטה מ"דעת", קשורה בבחינת "בהמה" שלמעלה מ"דעת". [**וּמַה שֶּׁכָּתוּב "בְּהֵמוֹת" לְשׁוֹן רַבִּים** – כשהוא משתמש לפני זה בלשון יחיד "**ואני בער**", וכן מיד לאחר מכן: "**ואני** תמיד", **לְרַמֵּז כִּי לְפָנָיו יִתְבָּרֵךְ גַּם בְּחִינַת דַּעַת הָעֶלְיוֹן, הַכּוֹלֵל חֶסֶד וּגְבוּרָה, נִדְמֶה כִּבְהֵמוֹת וַעֲשִׂיָּה גּוּפָנִית** – לא כמו עולם העשיה הרוחני, אלא כ"עשיה גופנית" **לְגַבֵּי אוֹר אֵין־סוֹף, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[20]: **"כֻּלָּם בְּחָכְמָה עָשִׂיתָ",** - הרי שמייחס את הלשון 'עשיה' לחכמה ("בחכמה עשית"), מפני שגם חכמה היא כמו עשיה לגבי הקב"ה, **וְנִקְרָא "בְּהֵמָה רַבָּה"**, - לא בחינת בהמה שלמטה מ"דעת", אלא זו שלמעלה מ"דעת", **כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר. וְהוּא** – בשמות העליונים, **שֵׁם "בַּן"** – אחד מצירופי שם הוי' עולה נ"ב (52) הנקרא ב"ן, **בְּגִימַטְרִיָּא "בְּהֵמָה" שֶׁלְּפָנֵי הָאֲצִילוּת** – שלמעלה מ"עולם האצילות"]. הרי שגם בקיום מצוות בבחינת "בער" ו"בהמה", מבלי לדעת ומבלי להרגיש בקדושה הנמשכת בנפש בשעת מעשה – משמש אדם כלי לבחינת "בהמה" שלמעלה מ"דעת", – ולאיזה סוג של דעת? – ל"דעת" של "עולם האצילות".

ליקוטי אמרים

עלמין וכמ"ש גם חושך לא יחשיך ממך. ובזה יובן חומר עונש איסור מלאכה בשבתות וחמץ בפסח השוה לכל נפש לפי שאף בנפש בור ועם הארץ גמור מאיר אור קדושת שבת וי"ט ונידון בנפשו בכרת וסקילה על חילול קדושה זו. וגם משהו חמץ או טלטול מוקצה פוגם בקדושה שעל נפשו כמו בקדושת נפש הצדיק כי תורה אחת לכולנו. [ומ"ש בהמות לשון רבים לרמז כי לפניו ית' גם בחי' דעת העליון הכולל חו"ג נדמה כבהמות ועשייה גופנית לגבי אור א"ס כמ"ש כולם בחכמה עשית ונק' בהמה רבה כמ"ש במ"א. והוא שם ב"ן בגימ' בהמ"ה שלפני האצילות]:

א־ל (שאז) אבינה (וכאן כופל) "ואני בער ולא אדע" מה מוסיף ב"בהמות הייתי עמך"? וע"כ צ"ל דהפי' אינו כפשוטו, **אלא כלומר**, דאני בער וגו' ולא עוד אלא דאפילו בהיותי עמך אני כבהמה כו'. – ועפ"ז מובן מה שהובאו בתניא גם התיבות "ואני בער ולא אדע" אף שאין להם שייכות להמדובר כאן; והטעם – שהן המוכיחות דלא כפי' הפשוט". **17.** תהלים קלט, יב. **18. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א**: "עי"ז יובן (מה שלכאורה אינו מובן **כלל וכלל**) 1) חומר עונש (סקילה וכרת) איסור מלאכה בשבתות וחמץ בפסח (דמחלל את הקדושה ששורה בזמן זה, ולכאורה ע"ה – אין שורה בו מקדושת שויו"ט) (ואת"ל שעכ"פ שמץ מנהו מהקדושה דשויו"ט שבצדיק – ישנו גם בע"ה, עדיין אינו מובן, 2) זה שהחומר הוא) השווה לכל נפש (אף שבע"ה יש רק שמץ מנהו מהקדושה וכו'). יש להמתיק הדיוק דמביא ראי' מאיסור שויו"ט דוקא, דמלאכה בשבת "אין גופה עבירה **אלא הוא** (האדם) עבר עבירה" (ירוש' שבת פי"ג, ג) ובפרט לביאור כמה אחרונים (בירושלמי שבת הנ"ל) שזהו איסור **גברא** (ולא חפצא) ובכ"ז גם בזה אין חילוק בין גברא לגברא". **19. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א**: "משווה שניהם – לשיטתו בשו"ע שלו דשניהם הם איסור חכמים (ולא מה"ת): ר"ס שח ר"ס תמז. ומביא – שגם רבנן אסרו בשווה לע"ה וצדיק". **20.** תהלים קד, כד.

יום רביעי י' אייר

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 154, פרק מז והנה בכל דור ודור... עד עמ' סז, כמש"ל:

פֶּרֶק מז. בפרק מ"ו החל רבנו הזקן להסביר, דרך נוספת השווה לכל אדם מישראל, להגיע לאהבה גדולה להקב"ה, ואשר מתוך אהבה זו יקיים תורה ומצוות – והיא האהבה של "כמים הפנים לפנים": כמו שהמים בטבעם משקפים את הפנים שאדם מראה בהסתכלו אל תוך המים, כך גם "לב האדם לאדם" – בשעה שאחד אוהב את השני, ובמיוחד כשהוא מראה אהבתו זו, הדבר משפיע על השני שתתעורר בו אהבה אליו. הדבר הוא בטבע, גם כששני האנשים שווים במעלה. וודאי שהדבר כך, כשמלך גדול ורב מראה אהבה גדולה לאדם פשוט ושפל, יורד אליו למקומו הנחות, מעלה אותו ומביאו לחדרו הפרטי שבהיכל המלך, ושם הוא מתייחד אתו בהתאחדות חזקה – ברור הדבר, שזה יעורר באדם הנחות והשפל, אהבה גדולה למלך, עד לידי כלות הנפש לאהבת המלך. ורבנו הזקן הסביר, שבכל הפרטים שפורטו באהבתו של המלך הגדול אל האדם השפל – והרבה יותר מהם – עשה הקב"ה אתנו בני ישראל, שבהיות בני ישראל במצב הנחות ביותר במצרים – הראה לנו הקב"ה אהבה גדולה כזו, שהוא יתברך בכבודו ובעצמו ירד להצילנו ממצרים, כדי להביאנו לחדריו הפנימיים, בשעת מתן תורה, שעל ידי תורה ומצוות – מתאחד יהודי בהקב"ה, במדה הגדולה ביותר של התאחדות. בכך פירש רבנו הזקן את המלה "קדשנו", שיהודי אומר בברכתו על מצוה, שהיא מלשון "קידושין", כאדם המקדש אשה שתהיה אתו ביחוד גמור; כמו כן מוסבת המלה "קדשנו" על המדריגה העליונה של קדושה, קודש העליון, בה מתקדש יהודי על ידי קיום מצוה. וכן מורה המלה "קדשנו" (מלשון הבדלה), על ההבדלה שבני ישראל נעשים מובדלים ומורמים על ידי קיום מצוות, כמו קדושתו של הקב"ה המובדלת והיא למעלה מהעולמות.

בפרק מ"ז, אותו אנו עומדים ללמוד, ממשיך רבנו הזקן להסביר (ובלשון הערת הרבי שליט"א): ולתרץ: כיצד דורשים **כיום** את האהבה של כמים הפנים לפנים, בשעה שאת האהבה מלמעלה הראו **לפני** אלפי שנים, בשעת יציאת מצרים? אלא, מסביר רבנו הזקן, שלא זו בלבד שיכולה וצריכה להיות האהבה של כמים הפנים לפנים, על ידי שניזכר **כעת** שבשעת יציאת מצרים ומתן תורה, ירד הקב"ה בעצמו כו' (כלומר: הקב"ה הראה אהבה גדולה לישראל, ב"ירידתו" אליהם בכבודו ובעצמו), אלא גם מצד **ההוה** – שכן, דוגמת יציאת מצרים ו"וירד ה" – ישנה יציאת מצרים בכל יום ויום.

ליקוטי אמרים

פרק מז והנה בכל דור ודור וכל יום ויום חייב אדם לראות עצמו כאילו הוא יצא היום ממצרים. והיא יציאת נפש האלהית ממאסר הגוף משכא דחויא ליכלל ביחוד אור א"ס ב"ה ע"י עסק התורה והמצות בכלל ובפרט בקבלת מלכות שמים בק"ש שבה מקבל וממשיך עליו יחודו ית' בפירוש באמרו ה' אלהינו ה' אחד. וכמש"ל כי אלהינו הוא כמו אלהי אברהם וכו' לפי שהיה בטל ונכלל ביחוד אור א"ס ב"ה רק שאברהם זכה לזה במעשיו והילוכו בקודש ממדרגה למדרגה. כמ"ש ויסע אברם הלוך ונסוע וגו': אבל אנחנו ירושה ומתנה היא לנו שנתן לנו את תורתו והלביש בה רצונו וחכמתו ית' המיוחדים במהותו ועצמותו ית' בתכלית היחוד והרי זה כאלו נתן

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12 13

וְהִנֵּה, בְּכָל דּוֹר וָדוֹר, וְכָל יוֹם וְיוֹם, חַיָּב אָדָם לִרְאוֹת עַצְמוֹ כְּאִלּוּ הוּא יָצָא הַיּוֹם מִמִּצְרַיִם. – "בכל דור ודור חייב אדם וכו'", הוא לשון המשנה (פסחים פרק י' משנה ה'), ורבנו הזקן מוסיף: "וכל יום ויום", שלא רק בכל דור ישנו הענין של יציאת מצרים, אלא גם בכל יום, יש בעבודתו הרוחנית של יהודי, ענין יציאת מצרים, וְהִיא יְצִיאַת נֶפֶשׁ הָאֱלֹהִית מִמַּאֲסַר הַגּוּף, מָשְׁכָא דְּחִוְיָא, - "עור הנחש" – שכן, חיותה של הנפש באה מהקליפה, ולכן לגבי הנפש האלקית, נחשב הגוף לגלות ולבית סוהר – והנפש האלקית יוצאת מן הגלות והמאסר, לִכְלֵל בְּיִחוּד אוֹר אֵין־סוֹף בְּרוּךְ־הוּא, עַל־יְדֵי עֶסֶק הַתּוֹרָה וְהַמִּצְוֹת בִּכְלָל, - שעל־ידי שיהודי לומד תורה ומקיים מצוות, יוצאת נפשו האלקית מגלות הגוף, ומתאחדת עם אור אין־סוף ברוך־הוא – ובמיוחד נעשה דבר זה על ידי שהוא מקבל על עצמו עול מלכות שמים בשעת קריאת שמע. ובלשון ה"תניא": וּבִפְרָט בְּקַבָּלַת מַלְכוּת שָׁמַיִם בִּקְרִיאַת שְׁמַע, שֶׁבָּהּ – בקריאת שמע הוא מְקַבֵּל וּמַמְשִׁיךְ עָלָיו יִחוּדוֹ יִתְבָּרֵךְ כִּפְרוּשׁ, בְּאָמְרוֹ: "ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד", וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל, - בפרק הקודם, כִּי "אֱלֹהֵינוּ" הוּא כְּמוֹ "אֱלֹהֵי אַבְרָהָם וְכוּ'", לְפִי שֶׁהָיָה – אברהם אבינו, בָּטֵל וְנִכְלָל בְּיִחוּד אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא; - שעקב ביטולו והתאחדותו עם הקב"ה, נקרא הקב"ה "אלקי אברהם", כך נקרא הקב"ה "אלקינו" – האלוקים של כל יהודי, כי על־ידי קיום מצוה – יהודי בטל ומאוחד עם אור אין־סוף ברוך־הוא. רַק שֶׁאַבְרָהָם זָכָה לָזֶה – להיות מאוחד עם אור אין־סוף ברוך־הוא, בְּמַעֲשָׂיו וְהִלּוּכוֹ בַּקֹּדֶשׁ מִמַּדְרֵגָה לְמַדְרֵגָה, - עד שהתעלה למדריגה העליונה, להיות בטל ומאוחד עם אור אין־סוף ברוך־הוא, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[1]: "וַיִּסַּע אַבְרָם הָלוֹךְ וְנָסוֹעַ וְגוֹ'", - הנגבה, אברהם הלך ממדריגה למדריגה עד שהגיע "הנגבה", המרמז על המדריגה העליונה ביותר באהבה להקב"ה – הרי שבאברהם זה בא על ידי עבודתו העצמית. אֲבָל אֲנַחְנוּ – בני אברהם, יְרֻשָּׁה וּמַתָּנָה הִיא לָנוּ, שֶׁנָּתַן לָנוּ – הקב"ה, אֶת תּוֹרָתוֹ, וְהִלְבִּישׁ בָּהּ – בתורה, רְצוֹנוֹ וְחָכְמָתוֹ יִתְבָּרֵךְ, הַמְיֻחָדִים בְּמָהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ בְּתַכְלִית הַיִּחוּד, - כך, שחכמתו ורצונו הם דבר אחד אתו יתברך, וַהֲרֵי זֶה כְּאִלּוּ נָתַן לָנוּ אֶת עַצְמוֹ כְּבִיכוֹל, -

45 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 57 58 59 60 61 62 63 64 65 66 67 68 69 70 71 72 73 74 75 76 77 78 79 80 81 82 83 84 85 86 87 88

---

1. בראשית יב, ט.

על ידי מה שיהודי לומד תורה ומקיים מצוות "יקח" אותו יתברך ויתאחד אתו יתברך. **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ**[2] **עַל פָּסוּק**[3]: **"וְיִקְחוּ לִי תְּרוּמָה" [דְּ"לִי" כְּלוֹמַר "אוֹתִי"]**, - כי ב"זוהר"[4] מפרש את המלה "תרומה" – תורה, המלה תרומה, מורכבת מ"תורה מ"" – התורה שניתנה לארבעים יום – ומבואר ב"זוהר" שם, שעל ידי "תרומה", על ידי תורה, באים ל"ויקחו לי", תקחו אותי, את הקב"ה עצמו, **וַהֲוֵי לֵיהּ לְמֵימַר** – והיה עליו לומר: **"וּתְרוּמָה"**, - ב"וא"ו" – מכיוון ש"לי" מכוון להקב"ה, ו"תרומה" – לתורה, היה על הפסוק לומר "ויקחו לי ותרומה", שיקחו אותו יתברך **ו** (על ידי מה? – "ותרומה" – על ידי) תורה – **אֶלָּא מִשּׁוּם דְּכֻלָּא חַד**, - הכל דבר אחד. הקב"ה ותורה הם דבר אחד – ולכן לא כתוב "ותרומה", כי אז היתה המשמעות ש"לי" הוא דבר אחד ותרומה (תורה) דבר נוסף, אלא "לי תרומה" – הם דבר אחד. **עַיֵּן שָׁם** – ב"זהר", **הֵיטֵב]. וְזֶהוּ שֶׁאוֹמְרִים**[5]: **"וַתִּתֶּן לָנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ בְּאַהֲבָה כוּ'"**, - כלומר: מצד אהבתו של הקב"ה לישראל, נתן לנו מתנה, שיהיה ה' אלקינו – אלקה **שלנו**, שנהיה מאוחדים אתו יתברך, **"כִּי בְּאוֹר פָּנֶיךָ נָתַתָּ לָנוּ ה' אֱלֹהֵינוּ כוּ'"**. **וְלָזֶה** – ולכן, מכיוון שאין זה ענין שיהודי משיג אותו על ידי עבודתו העצמית – שאז, יש מקום לומר, שלא כל אחד נמצא במדריגה הנחוצה להיות מאוחד עם הקב"ה, עד לידי כך שהקב"ה יִקָּרֵא אלקה **שלו** – אלא זה ענין של ירושה ומתנה, וביחס לירושה לא משנה מצבו ודרגתו של היורש – אם הוא רק נכלל במושג של "יורש" – הריהו יורש; כמו כן מתנה איננה כמו שכר, שהוא תלוי בכמות ואיכות העבודה של מקבל השכר, אלא זה ניתן לו במתנה, מבלי שיתייגע על כך – לכן, זהו ענין ששייך לכל אחד מישראל, וכפי שיוסבר להלן: **אֵין מוֹנֵעַ לָנוּ מִדְּבֵקוּת הַנֶּפֶשׁ בְּיִחוּדוֹ וְאוֹרוֹ יִתְבָּרֵךְ**, - שנפשו של יהודי תהיה דבוקה ומאוחדת עם אור אין־סוף ברוך־הוא – אין מה שימנע מכך – **אֶלָּא הָרָצוֹן**, - בלבד, **שֶׁאִם אֵין הָאָדָם רוֹצֶה כְּלָל חַס־וְשָׁלוֹם לְדָבְקָה בּוֹ כוּ'**, - אז, אין בו יחוד זה. **אֲבָל מִיָּד שֶׁרוֹצֶה וּמְקַבֵּל וּמַמְשִׁיךְ עָלָיו אֱלֹהוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ וְאוֹמֵר "ה' אֱלֹהֵינוּ ה' אֶחָד"** - **הֲרֵי מִמֵּילָא נִכְלֶלֶת נַפְשׁוֹ בְּיִחוּדוֹ יִתְבָּרֵךְ, דְּרוּחַ אַיְתִי רוּחַ וְאַמְשִׁיךְ רוּחַי**[6], - רוח מביאה רוח וממשיכה רוח – שכן, ה"רוח" והתעוררות הרצון של אדם, מביאה "רוח" והתעוררות מלמעלה, וממשיכה, לאחר מכן, "רוח" באדם, שיימשך ויהיה דבוק בהקב"ה. **וְהִיא** – ביחס לנפש, **בְּחִינַת יְצִיאַת מִצְרַיִם**. – ענין קבלת עול מלכות שמים בקריאת־שמע והתבטאות הרצון להיות דבוק ביחודו של הקב"ה – זה ענין יציאת מצרים, שהנפש יוצאת מגלות הגוף ומתאחדת עם הקב"ה. **וְלָכֵן תִּקְּנוּ** – החכמים, לומר **פָּרָשַׁת יְצִיאַת מִצְרַיִם בִּשְׁעַת קְרִיאַת שְׁמַע דַּוְקָא** - יחד עם קריאת שמע, **אַף, שֶׁהִיא** – זכירת ואמירת פרשת יציאת מצרים, **מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ, וְלֹא מִמִּצְוַת קְרִיאַת שְׁמַע, כִּדְאִיתָא** – כמו שמובא **בַּגְּמָרָא וּפוֹסְקִים**[7], - שזכירת יציאת מצרים היא מצוה בפני עצמה, אם־כן, מדוע הורו חכמינו לאומרן יחד? – **אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁהֵן דָּבָר אֶחָד מַמָּשׁ.** – קבלת עול מלכות שמים בקריאת־שמע, וזכירת יציאת מצרים, הם דבר אחד ממש. כי על־ידי קבלת עול מלכות שמים בקריאת־שמע, נוצר ענין יציאת מצרים ברוחניות, שהנפש האלקית יוצאת מהגבלות הגוף. **וְכֵן בְּסוֹף פָּרָשַׁת יְצִיאַת מִצְרַיִם, מְסַיֵּם גַּם־כֵּן "אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם", וְהָיָנוּ גַּם־כֵּן כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל:** - שעל ידי יציאת מצרים – נעשה "אני ה' אלקיכם", אלקה שלכם, שיהודי מתאחד עם הקב"ה. הרי, שבכל יום יש ביהודי ענין יציאת מצרים – וכשם שכאמור, האהבה שהראה הקב"ה לבני ישראל בשעת יציאת מצרים צריכה לעורר בבני ישראל "כמים הפנים לפנים" אהבה גדולה להקב"ה, כך צריכה לעורר יציאת מצרים שבכל יום, שגם בכך, באה לידי ביטוי אהבתו הגדולה של הקב"ה לבני ישראל.

ליקוטי אמרים

לנו את עצמו כביכול. כמ"ש בז"הק ע"פ ויקחו לי תרומה [דלי כלומר אותי והל"ל ותרומה אלא משום דכולא חד ע"ש היטב]: וז"ש ותתן לנו ה' אלהינו באהבה כו' כי באור פניך נתת לנו ה' אלהינו כו' ולזה אין מונע לנו מדביקות הנפש ביחודו ואורו ית' אלא הרצון שאם אין האדם רוצה כלל ח"ו לדבקה בו כו'. אבל מיד שרוצה ומקבל וממשיך עליו אלהותו ית' ואומר ה' אלהינו ה' אחד הרי ממילא נכללת נפשו ביחודו ית' דרוח אייתי רוח ואמשיך רוח והיא בחי' יציאת מצרים ולכן תקנו פ' יציאת מצרים בשעת ק"ש דווקא. אף שהיא מצוה בפני עצמה ולא ממצות ק"ש כדאיתא בגמרא ופוסקים אלא מפני שהן דבר אחד ממש. וכן בסוף פ' יציאת מצרים מסיים ג"כ אני ה' אלהיכם והיינו גם כן כמש"ל:

---

2. חלק ב קא, ב. **3.** שמות כה, ב. **4.** חלק ג קעט, א. **5.** בנוסח התפילה. **6.** זהר חלק ב קסב, ב. **7.** ברכות כא, א. שו"ע או"ח סי' סז סעי' א־ב.

יום חמישי י"א אייר

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' סז, פרק מח והנה כאשר יתבונן... עד עמ' 134, ויחזרו למקורן.

פֶּרֶק מח. בהמשך למה שלמדנו, אודות האהבה שהראה הקב"ה לבני ישראל בשעת יציאת מצרים, הסביר רבנו הזקן, בפרק הקודם, שהקב"ה מראה אהבה זו, גם בשעת יציאת מצרים ברוחניות, שמתרחשת כל יום בנפשו של יהודי, אהבה זו צריכה לעורר "כמים הפנים" ולגלות ביהודי אהבה גדולה להקב"ה. בפרק מ"ח, אותו אנו עומדים ללמוד, יסביר רבנו הזקן, שכשם שבגלל אהבתו לבני ישראל, צמצם הקב"ה כביכול את עצמו, והרחיק את כל מה שמפריע, כדי לתת מקום לבריאת העולם הזה – עולם, בו יהודי יקיים תורה ומצוות – כך, על יהודי "כמים הפנים לפנים" – מצד אהבתו להקב"ה, לצמצם ולהרחיק את כל ההפרעות, הפנימיות והחיצוניות, שישנן לעבודתו את ה'.

ליקוטי אמרים

פרק מח והנה כאשר יתבונן המשכיל בגדולת א"ס ב"ה כי כשמו כן הוא א"ס ואין קץ ותכלית כלל לאור וחיות המתפשט ממנו ית' ברצונו הפשוט ומיוחד במהותו ועצמותו ית' בתכלית היחוד ואילו היתה השתלשלות העולמות מאור א"ס ב"ה בלי צמצומי' רק כסדר המדרגות ממדרגה למדרגה בדרך עלה ועלול לא היה העוה"ז נברא כלל כמו שהוא עתה בבחי' גבול ותכלית מהארץ לרקיע מהלך ת"ק שנה וכן בין כל רקיע לרקיע וכן עובי כל רקיע ורקיע ואפי' עו"הב וג"ע העליון מדור נשמות הצדיקי' הגדולים והנשמו' עצמן ואצ"ל המלאכי' הן בבחי' גבול ותכלית כי יש גבול להשגתן באור א"ס ב"ה המאיר עליהן בהתלבשות הב"ד כו'. ולכן יש גבול להנאתן שנהנין

וְהִנֵּה, כַּאֲשֶׁר יִתְבּוֹנֵן הַמַּשְׂכִּיל בִּגְדֻלַּת אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, כִּי כְשִׁמוֹ – "אין־סוף", **כֵּן הוּא - אֵין סוֹף וְאֵין קֵץ וְתַכְלִית כְּלָל לְאוֹר וְחִיּוּת הַמִּתְפַּשֵּׁט מִמֶּנּוּ יִתְבָּרֵךְ בִּרְצוֹנוֹ הַפָּשׁוּט,** - כלומר: הרצון שלו מופשט מכל גדר פרטי ולא קיימות לגביו כל ההגבלות של רצונו של נברא, **וּמְיֻחָד** – הרצון, **בְּמָהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ בְּתַכְלִית הַיִּחוּד.** – כלומר: האור והחיות הנמשכים מאתו יתברך, שיווצרו ממנו עולמות מוגבלים, ושהוא יחייה אותם – אין אור זה כמו האור בנברא: למטה, בנברא, ישנה, מצד אחד, מעלה ב"אור" לגבי "שפע" ("שפע" מצומצם ומדוד בהתאם למקבל השפע – ולדוגמה: כשרב משפיע שכל לתלמיד, מדודה השפעת השכל בהתאם לפי מה שהתלמיד יכול לקבל. ואילו, "אור" המאיר בדרך ממילא מהמאור – אינו מצומצם) – אך, מאידך גיסא, יש חסרון באור, שהוא בא בהכרח, הוא אינו מאיר מפני שכך רוצה המאור, אלא מכיון שקיים מאור, נמשך ממנו אור. ברם למעלה, יש לאור **המעלה** שבאור, שאינו מצומצם, אך אין בו החסרון שבאור המאיר בהכרח, אלא הוא נמשך למעלה ברצון. והרצון למעלה להאיר, אינו כמו אצל הנברא, שהרצון הוא צינור וצמצום, עד כמה ובאיזו מדה יימשך, ואילו ברצון שלמעלה קיימת רק המעלה והשלימות שברצון, שאינו בהכרח, אבל אין בו הגדר והצמצום שיש ברצון הנברא. כך, שהאור למעלה (למרות שהוא נמשך ברצון, בכל זאת) הוא אין־סוף, כמו שהמאור (הקב"ה עצמו כביכול) הוא אין־סוף. ומכיוון שהאור הוא אין־סוף – אי אפשר שיתהוו ממנו עולמות ונבראים מוגבלים. לשם כך היו צריכים לצמצומים באור, כדי שיוכלו להיווצר ממנו עולמות ונבראים – וכפי שיסביר להלן: **וְאִלּוּ הָיְתָה הִשְׁתַּלְשְׁלוּת הָעוֹלָמוֹת מֵאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא בְּלִי צִמְצוּצִים, רַק כְּסֵדֶר הַמַּדְרֵגוֹת מִמַּדְרֵגָה לְמַדְרֵגָה בְּדֶרֶךְ עֲלֶה וְעָלוּל** – שהמדריגה העליונה מהווה עילה וסיבה למדריגה התחתונה, שהיא ה"עלול" מה"עילה" (ה"מסובב", התוצאה מה"סיבה"). ב"עילה ועלול" יש לשתי המדריגות, שייכות וידחס בין אחת לשניה. למשל: מחשבה ודיבור, המחשבה היא ה"עילה" לדיבור שהוא ה"עלול", שהרי מהמחשבה שהוא מהרהר בה מקודם, בא לאחר מכן הדיבור שהוא מדבר. ובכן, מחשבה היא אמנם למעלה מדיבור, אך בכל זאת יש למחשבה שייכות לדיבור, שכן גם מחשבה מורכבת מאותיות כמו דיבור. משמעות הדבר היא, איפוא, שהעלול (הבא מן העילה) קיים ביחס מסוים לעילה (ובדרך עילה ועלול, אי אפשר שיווצר עלול שאינו ביחס כלשהו לעילה). כיוון שמהאור והחיות הנמשכים מאתו יתברך באופן של אין־סוף, מתהווים נבראים בעלי גבול – מכאן שאין זה בסדר של עילה ועלול, שהרי אילו היה כן – **לֹא הָיָה הָעוֹלָם־הַזֶּה נִבְרָא כְּלָל כְּמוֹ שֶׁהוּא עַתָּה בִּבְחִינַת גְּבוּל וְתַכְלִית,** - שכל דבר יש לו גבול וסוף: **מֵהָאָרֶץ לָרָקִיעַ מַהֲלַךְ ת"ק** – חמש מאות, **שָׁנָה[1],** - הרי יש בכך הגבלה של חמש מאות שנה, **וְכֵן בֵּין כָּל רָקִיעַ לְרָקִיעַ,** - מהלך חמש מאות שנה, **וְכֵן עָבִי כָּל רָקִיעַ וְרָקִיעַ.** - מהלך חמש מאות שנה – כל האמור מהווה את העולם הזה; **וַאֲפִלּוּ עוֹלָם־הַבָּא וְגַן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן - מְדוֹר נִשְׁמוֹת הַצַּדִּיקִים הַגְּדוֹלִים - וְהַנְּשָׁמוֹת עַצְמָן, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר הַמַּלְאָכִים - הֵן בִּבְחִינַת גְּבוּל וְתַכְלִית,** - הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ואף שכנ"ל רפל"ט – הנשמות מתענגות על ה' ונהנין ומשיגין מאוא"ס ב"ה – לא קשה". **כִּי יֵשׁ גְּבוּל לְהַשָּׂגָתָן** – והבנתם, **בְּאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא הַמֵּאִיר עֲלֵיהֶן בְּהִתְלַבְּשׁוּת חָכְמָה־בִּינָה־דַּעַת כו',** - על ידי שאור אין־סוף ברוך־הוא מתלבש בספירות חכמה־בינה־דעת של העולם, יש לנבראים של אותו עולם (נשמות ומלאכים) השגה והבנה בגדלות אין־סוף – אלא שהשגתם היא מוגבלת. **וְלָכֵן יֵשׁ גְּבוּל לַהֲנָאָתָן שֶׁנֶּהֱנִין מִזִּיו**

1. כדרשת חז"ל חגיגה יג, א.

הַשְּׁכִינָה וּמִתְעַנְּגִין בְּאוֹר ה', - שכן, מכיוון שהנאתם ותענוגם באים מהשגתם את אור אין־סוף ברוך־הוא, הרי כמו שהשגתם מוגבלת – כך גם הנאתם ותענוגם מוגבלים, **כִּי אֵין יְכוֹלִין לְקַבֵּל הֲנָאָה וְתַעֲנוּג בְּבְחִינַת אֵין־סוֹף מַמָּשׁ,** - שהתענוג יהיה בלתי מוגבל, **שֶׁלֹּא יִתְבַּטְּלוּ מִמְּצִיאוּתָן וְיַחֲזְרוּ לִמְקוֹרָן.** – אם תענוגם היה בלי גבול ובלי סוף, היתה מתבטלת לגמרי מציאותם (המוגבלת) והיו שבים למקורם שהוא "אין־סוף". הרי, שכל הנבראים, גם הנבראים של העולמות העליונים הרוחניים, הם נבראים מוגבלים. וכדי שהם יתהוו, מאור אין־סוף ברוך־הוא, באופן כזה (כבעלי גבול), היה זה צריך להיות (לא בסדר של השתלשלות, אלא) על ידי צמצומים; הצמצום פועל, שהאור הנמשך אחרי הצמצום, לא יהיה כלל בערך ומהות האור שלפני הצמצום. ולכן, אפשרי הדבר, שלמרות שהאור הוא, אין־סוף, – יתהוו ממנו נבראים שיש להם סוף ושהם בעלי גבול – דבר זה בא מהצמצום.

ליקוטי אמרים

מזיו השכינה ומתענגין באור ה' כי אין יכולין לקבל הנאה ותענוג בבחי' א"ס ממש שלא יתבטלו ממציאותן ויחזרו למקורן.

יום שישי י"ב אייר

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 134, והנה פרטיות הצמצומים... עד עמ' 134, כלא ממש חשיבי.

וְהִנֵּה, פְּרָטִיּוּת – אופן, **הַצִּמְצוּמִים, אֵיךְ וּמַה - אֵין כָּאן מְקוֹם בֵּאוּרָם. אַךְ דֶּרֶךְ כְּלָל, הֵן הֵם בְּחִינַת הֶסְתֵּר וְהֶעְלֵם הַמְשֻׁכַּת הָאוֹר וְהַחִיּוּת, שֶׁלֹּא יָאִיר** – האור, **וְיִמְשֵׁךְ לַתַּחְתּוֹנִים** – לנבראים התחתונים, **בְּבְחִינַת גִּלּוּי,** - הצמצום פועל שהחיות בנבראים לא תהיה גלויה, **לְהִתְלַבֵּשׁ וּלְהַשְׁפִּיעַ בָּהֶן** – בנבראים התחתונים, **וּלְהַחֲיוֹתָם לִהְיוֹת יֵשׁ מֵאַיִן, כִּי־אִם מְעַט מְזֻעָר אוֹר וְחִיּוּת בְּכְדֵי שֶׁיִּהְיוּ בְּבְחִינַת גְּבוּל וְתַכְלִית,** - אם החיות היתה בהם בהתגלות, לא היו הנבראים באופן של גבול ותכלית; הצמצום פועל, שהאור והחיות לא יהיו בהתגלות בנבראים, ומה שכן בא בהתגלות, זהו מעט מאד מהאור והחיות – ולכן הם יכולים להיות נבראים בעלי גבול ותכלית, **שֶׁהִיא** – מעט האור והחיות הבאים בהתגלות בנבראים אחרי הצמצום, הוא, **הֶאָרָה מוּעֶטֶת מְאֹד, וּמַמָּשׁ כְּלָא חֲשִׁיבֵי לְגַבֵּי בְּחִינַת הֶאָרָה כְּלִי גְּבוּל וְתַכְלִית,** – אינה נחשבת כלל, **אֶלָּא כְּעֵרֶךְ מִסְפָּר אֶחָד לְגַבֵּי אֶלֶף אַלְפֵי אַלָּפִים וְרִבּוֹא רְבָבוֹת,** - שכן, אחד לגבי מיליוני מיליארדים, יש לו, כאמור, איזה ערך. ואילו, המספר של מיליוני מיליארדים לעומת דבר שהוא בלי גבול – אין ביניהם ערך כלל, **אֶלָּא כְּלָא מַמָּשׁ חֲשִׁיבֵי.** – הם נחשבים לכלום. המספר הגדול ביותר אין לו ערך ויחס כלל לגבי דבר שהוא בלי גבול.

ליקוטי אמרים

והנה פרטיות הצמצומים איך ומה אין כאן מקום ביאורם. אך דרך כלל הן הם בחי' הסתר והעלם המשכת האור והחיות שלא יאיר ויומשך לתחתונים בבחי' גילוי להתלבש ולהשפיע בהן ולהחיותם להיות יש מאין. כי אם מעט מזער אור וחיות בכדי שיהיו בבחי' גבול ותכלית שהיא הארה מועטת מאד וממש כלא חשיבי לגבי בחי' הארה בלי גבול ותכלית ואין ביניהם ערך ויחס כלל כנודע פי' מלת ערך במספרים שאחד במספר יש לו ערך לגבי מספר אלף אלפים שהוא חלק אחד מני אלף אלפים אבל לגבי דבר שהוא בבחי' בלי גבול ומספר כלל אין כנגדו שום ערך במספרים שאפי' אלף אלפי אלפים וריבוא רבבות אינן אפי' כערך מספר אחד לגבי אלף אלפי אלפים ורבוא רבבות אלא כלא ממש חשיבי.

מעט – אף שזהו הבדל בין הרבה מאד לבין מעט מאד – כי אם, אין ביניהן ערך ויחס כלל, **כַּנּוֹדָע פֵּרוּשׁ מִלַּת עֵרֶךְ בְּמִסְפָּרִים, שֶׁאֶחָד בְּמִסְפָּר יֵשׁ לוֹ עֵרֶךְ לְגַבֵּי מִסְפַּר אֶלֶף אֲלָפִים,** - המושג "ערך" פירושו כגון זה שלמספר 'אחד' יש "ערך" לגבי מיליון בכך **שֶׁהוּא** – המספר אחד מהווה חֵלֶק **אֶחָד מִנִּי אֶלֶף אֲלָפִים,** - מאחר שהמספר הכולל של מיליון, מורכב מאלף פעמים אלף יחידים – הרי מובן, שלמספר אחד יש ערך ויחס לגבי המספר של אלף פעמים אלף – מיליון חסר אחד, אינו מיליון; **אֲבָל לְגַבֵּי דָּבָר שֶׁהוּא בְּבְחִינַת כְּלִי גְּבוּל וּמִסְפָּר כְּלָל - אֵין כְּנֶגְדּוֹ שׁוּם עֵרֶךְ בְּמִסְפָּרִים,** - אין מספר, בכל שיהיה גדול, שיהיה לו ערך ויחס לעומת דבר שאין לו מספר ואין לו סוף. **שֶׁאֲפִלּוּ אֶלֶף אַלְפֵי אֲלָפִים וְרִבּוֹא רְבָבוֹת**[2], - מספר של מיליונים ומיליארדים, **אֵינָן אֲפִלּוּ כְּעֵרֶךְ מִסְפָּר אֶחָד לְגַבֵּי אֶלֶף אַלְפֵי אֲלָפִים וְרִבּוֹא רְבָבוֹת,** - שכן, אחד לגבי מיליוני מיליארדים, יש לו ערך. ואילו, המספר של מיליוני מיליארדים לעומת דבר שהוא בלי גבול – אין ביניהם ערך כלל, **אֶלָּא כְּלָא מַמָּשׁ חֲשִׁיבֵי.** – הם נחשבים לכלום. המספר הגדול ביותר אין לו ערך ויחס כלל לגבי דבר שהוא בלי גבול.

---

2. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ל' 'נשמת', ספרי ר"פ ואתחנן".

יום שבת קודש י"ג אייר

מורה שיעור לשנה מעוברת: מעמ' 134, וככה ממש היא... עד עמ' סח, גבול ותכלית.

וְכָכָה מַמָּשׁ הִיא בְּחִינַת הַהֶאָרָה מוּעֶטֶת זוֹ, - מעט האור שאחרי הצמצום, הַמִּתְלַבֶּשֶׁת בְּעוֹלְמוֹת עֶלְיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים לְהַשְׁפִּיעַ בָּהֶם לְהַחֲיוֹתָם, - אין לה ערך כלל והיא נחשבת לכלום, לְגַבֵּי עֶרֶךְ אוֹר הַגָּנוּז וְנֶעְלָם, שֶׁהוּא בִּבְחִינַת "אֵין־סוֹף", וְאֵינוֹ מִתְלַבֵּשׁ וּמַשְׁפִּיעַ בָּעוֹלְמוֹת בִּבְחִינַת גִּלּוּי לְהַחֲיוֹתָם, אֶלָּא מַקִּיף עֲלֵיהֶם מִלְּמַעְלָה, - בהיותו במדרגתו הגבוהה, הוא משפיע בעולמות, וְנִקְרָא "סוֹבֵב כָּל עָלְמִין". - מקיף כל העולמות, לא "ממלא כל עלמין" שהוא מתלבש בפנימיות בעולמות, כמו שהנשמה מתלבשת בפנימיות בגוף, אלא "סובב כל עלמין" – וְאֵין הַפֵּרוּשׁ סוֹבֵב וּמַקִּיף מִלְּמַעְלָה בִּבְחִינַת מָקוֹם חַס־וְשָׁלוֹם, - שבעולמות עצמם אין הוא נמצא חס־ושלום, אלא הוא נמצא מעליהם, במובן של מקום, חס־ושלום, כִּי לֹא שַׁיָּךְ כְּלָל בְּחִינַת מָקוֹם בְּרוּחָנִיּוּת, - בדבר גשמי, שבגדר "מקום", מתאים לומר שהוא מעל דבר שני במקום, אך כשאומרים "סובב" ומקיף ברוחניות, שאינו בגדר מקום – אין במשמעו ענין של מקום. אֶלָּא רוֹצֶה־לוֹמַר סוֹבֵב וּמַקִּיף מִלְּמַעְלָה לְעִנְיַן בְּחִינַת גִּלּוּי הַשְׁפָּעָה, - המושגים "סובב" ו"מקיף" למעלה, אמורים רק בנוגע להתגלות ההשפעה בדבר, כִּי הַהַשְׁפָּעָה שֶׁהִיא בִּבְחִינַת גִּלּוּי בָּעוֹלְמוֹת – זו הנקראת "ממלא כל עלמין" נִקְרֵאת בְּשֵׁם "הַלְבָּשָׁה", שֶׁמִּתְלַבֶּשֶׁת בָּעוֹלְמוֹת, כִּי הֵם – העולמות מַלְבִּישִׁים וּמְשִׁיגִים הַהַשְׁפָּעָה שֶׁמְּקַבְּלִים, - הרי שההשפעה באה בהם בפנימיות בהשגתם; מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן הַהַשְׁפָּעָה שֶׁאֵינָהּ בִּבְחִינַת גִּלּוּי אֶלָּא בְּהֶסְתֵּר וְהֶעְלֵם, וְאֵין הָעוֹלְמוֹת מַשִּׂיגִים אוֹתָהּ - אֵינָהּ נִקְרֵאת מִתְלַבֶּשֶׁת – בעולמות, אֶלָּא מַקֶּפֶת וְסוֹבֶבֶת. הִלְכָּךְ, מֵאַחַר שֶׁהָעוֹלְמוֹת הֵם בִּבְחִינַת גְּבוּל וְתַכְלִית – לכן, נִמְצָא שֶׁאֵין הַשְׁפָּעַת אוֹר אֵין־סוֹף – שהוא בלי גבול, מִתְלַבֵּשׁ וּמִתְגַּלֶּה בָּהֶם בִּבְחִינַת גִּלּוּי, רַק מְעַט מִזְעָר, הֶאָרָה מוּעֶטֶת מְצֻמְצֶמֶת מְאֹד מְאֹד, וְהִיא – מאירה בהם, רַק כְּדֵי לְהַחֲיוֹתָם בִּבְחִינַת גְּבוּל וְתַכְלִית. – כדי להחיות עולמות ונבראים, מן ההכרח שתהיה בהם התגלות מהארה זו. אלא, התגלות זו היא מהארה מצומצמת מאד מאד, שלכן אפשרי הדבר שהעולמות יהיו באופן של גבול ותכלית. אֲבָל עֲקַר הָאוֹר – שהוא בְּלִי צִמְצוּם כָּל־כָּךְ - נִקְרָא "מַקִּיף" וְ"סוֹבֵב", מֵאַחַר שֶׁאֵין הַשְׁפָּעָתוֹ מִתְגַּלֵּית בְּתוֹכָם, - בעולמות, מֵאַחַר שֶׁהֵם בִּבְחִינַת גְּבוּל וְתַכְלִית. – ואי אפשר שיתגלה בהם אור שהוא בלי גבול, אלא האור בהם הוא בהעלם, ולכן מצויין אור זה כ"סובב" ו"מקיף" מעלידהם.

ליקוטי אמרים

וככה ממש היא בחי' ההארה מועטת זו המתלבשת בעולמות עליונים ותחתונים להשפיע בהם להחיותם לגבי ערך אור הגנוז ונעלם שהוא בבחי' א"ס ואינו מתלבש ומשפיע בעולמות בבחי' גילוי להחיותם אלא מקיף עליהם מלמעלה ונקרא סובב כל עלמין. ואין הפי' סובב ומקיף מלמעלה בבחי' מקום ח"ו כי לא שייך כלל בחי' מקום ברוחניות. אלא ר"ל סובב ומקיף מלמעלה לענין בחי' גילוי השפעה כי ההשפעה שהוא בבחי' גילוי בעולמו' נקראת בשם הלבשה שמתלבשת בעולמות כי הם מלבישים ומשיגים ההשפעה שמקבלים משא"כ ההשפעה שאינה בבחי' גילוי אלא בהסתר והעלם ואין העולמות משיגים אותה אינה נקראת מתלבשת אלא מקפת וסובבת הלכך מאחר שהעולמות הם בבחי' גבול ותכלית נמצא שאין השפעת אור א"ס מתלבש ומתגלה בהם בבחי' גילוי רק מעט מזער הארה מועטת מצומצמת מאד מאד והיא רק כדי להחיותם בבחי' גבול ותכלית. אבל עיקר האור בלי צמצום כ"כ נק' מקיף וסובב מאחר שאין השפעתו מתגלית בתוכם מאחר שהם בבחי' גבול ותכלית.

להבהרת הענין, מביא רבנו הזקן להלן, משל ודוגמה מהאדמה הגשמית, המורכבת מ"דומם" ו"צומח" (הנחותים בארבעת הסוגים: דומם, צומח, חי, מדבר), שהחיות שבדומם וצומח מצומצמת בהרבה מאשר החיות שבשאר שתי הבחינות חי ומדבר, הרי שהחיות האלקית ב"ארץ" מתגלה רק באותה מדה שהיא באה לידי ביטוי ב"דומם וצומח" – ובכל זאת – "מלא כל הארץ כבודו", שהארץ מלאה באור אין־סוף ברוך־הוא, אלא שהאור בא בה באופן של סובב ומקיף. ובלשון ה"תניא":

כל דבר שמתרחש וקורה עם בני-ישראל, הרי זה בוודאי בהשגחה פרטית – שיש בה משמעות.

יום ראשון

יום רביעי — ז אייר, כב לעומר — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: אמור, רביעי עם פירש"י.
תהלים: לט־מג.
תניא: וכולם . . . סו א"ס ב"ה.

בַּעֲטִיפַת טַלִּית גָּדוֹל אֵין צָרִיךְ לְכַסּוֹת רֹאשׁוֹ עַד פִּיו, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּהִלְכוֹת צִיצִית אֲשֶׁר בַּסִּדּוּר. אֲבָל נוֹהֲגִין לְכַסּוֹת בְּחֶלְקוֹ הָעֶלְיוֹן שֶׁל הַטַּלִּית גָּדוֹל גַּם הָעֵינַיִם.

נוֹהֲגִים לִלְמֹד בִּימֵי הַסְּפִירָה מַסֶּכֶת סוֹטָה - נוֹסָף עַל שִׁעוּרִים הַקְּבוּעִים - דַּף לְיוֹם דַּף לְיוֹם.

יום שני

יום חמישי — ח אייר, כג לעומר — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: אמור, חמישי עם פירש"י.
תהלים: מד־מח.
תניא: ולכן המשיל . . . סו בחייהם.

א שליח איז דאָך איין זאך מיט דעם משלח, – ע"ד המבואר בענין שהמלאך נקרא בשם ה' ממש כשהוא שליח מלמעלה, ומכל שכן נשמות, ומבואר שבנשמות הוא עוד במעלה יתרה. – והנה חסידים זיינען שלוחים פון רבי'ן, פון אלטען רבי'ן, איז אז מ'טוט, איז מען מקושר, איז דאמאָלט איז ער אין אלץ מקושר: עס געהט א חסיד, עסט א חסיד, שלאָפט א חסיד.

שָׁלִיחַ הוּא מְאֻחָד עִם הַמְשַׁלֵּחַ - עַל דֶּרֶךְ הַמְבֹאָר בְּעִנְיַן שֶׁהַמַּלְאָךְ נִקְרָא בְּשֵׁם ה' מַמָּשׁ כְּשֶׁהוּא שָׁלִיחַ מִלְּמַעְלָה, וּמִכָּל שֶׁכֵּן נְשָׁמוֹת, וּמְבֹאָר שֶׁבַּנְּשָׁמוֹת הוּא עוֹד בְּמַעֲלָה יְתֵרָה.

וְהִנֵּה חֲסִידִים הֵם שְׁלוּחֵי הָרַבִּי, שֶׁל אַדְמו"ר הַזָּקֵן, וּכְשֶׁפּוֹעֲלִים הֲרֵי מְקֻשָּׁרִים; וְאָז מְקֻשָּׁרִים בַּכֹּל: הוֹלֵךְ חָסִיד, אוֹכֵל חָסִיד, יָשֵׁן חָסִיד.

יום שלישי

יום ששי — ט אייר, כד לעומר — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: אמור, ששי עם פירש"י.
תהלים: מט־נד.
תניא: וז"ש אסף . . . האצילות.

מוֹרֵנוּ הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב אָמַר: כָּל דָּבָר וְדָבָר אֲשֶׁר הָאָדָם רוֹאֶה אוֹ שׁוֹמֵעַ, הוּא הוֹרָאַת הַנְהָגָה בַּעֲבוֹדַת ה'. וְזֶהוּ עִנְיַן הָעֲבוֹדָה, לְהָבִין וּלְהַשְׂכִּיל מִכֹּל, דֶּרֶךְ בַּעֲבוֹדַת ה'.

יום רביעי

שבת — י אייר, כה לעומר — ה'תש"ג

שיעורים. חומש: אמור, שביעי עם פירש"י.
תהלים: נה־נט.
תניא: פרק מז. והנה . . . כמש"ל.

נַהֲגִינָן [=אָנוּ נוֹהֲגִים] לְהַטְבִּיל פְּרוּסַת הַמּוֹצִיא שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּמֶּלַח, וְלֹא לְזָרוֹק הַמֶּלַח עַל הַפְּרוּסָה.

יוֹם ב' דְּחַג הַשָּׁבוּעוֹת תרכ"א בַּסְּעוּדָה סִפֵּר הַ"צֶּמַח צֶדֶק": יוֹם ב' דְּחַג הַשָּׁבוּעוֹת תקנ"ה בַּסְּעוּדָה אָמַר אֲדֹנִי אָבִי זְקֵנִי מוֹרִי וְרַבִּי (רַבֵּנוּ הַזָּקֵן): בְּיוֹם ב' דְּחַג הַשָּׁבוּעוֹת תקכ"ח בַּסְּעוּדָה אָמַר כְּבוֹד קְדֻשַּׁת מוֹרִי וְרַבִּי (הַמַּגִּיד מִמֶּעזְרִיטְשׁ), "וּסְפַרְתֶּם לָכֶם", וּסְפַרְתֶּם הוּא מִלְּשׁוֹן סַפִּירוּת וּבְהִירוּת. "וּסְפַרְתֶּם לָכֶם", צְרִיכִים לַעֲשׂוֹת שֶׁיִּהְיֶה הַ"לָּכֶם" בָּהִיר. וַיִּשָּׁעֵן כְּבוֹד קְדֻשַּׁת אֲדֹנִי אָבִי זְקֵנִי מוֹרִי וְרַבִּי [אַדְמו"ר הַזָּקֵן] עַל זְרוֹעוֹת קָדְשׁוֹ, וַיְשׁוֹרֵר אֶת הַנִּגּוּן שֶׁל ד' בָּבוֹת בִּדְבֵקוּת גְּדוֹלָה.

היום יום . . .

אַחַר כָּךְ הִגְבִּיהַּ אֶת רֹאשׁוֹ הַקָּדוֹשׁ, וַיֹּאמַר – בְּנִגּוּן שֶׁל שְׁאֵלָה: וּבַמֶּה מְסַפְּרִים אֶת הַ״לָּכֶם״? וְתוֹךְ כְּדֵי דִּבּוּר אָמַר – בְּנִגּוּן שֶׁל תְּשׁוּבָה: בְּשֶׁבַע שַׁבָּתוֹת תְּמִימוֹת, בְּבֵרוּר שֶׁבַע הַמִּדּוֹת, שֶׁכָּל מִדָּה וּמִדָּה תִּהְיֶה כְּלוּלָה מִשֶּׁבַע, וְשֶׁבַע הַמִּדּוֹת עַצְמָם יִהְיוּ שֶׁבַע שַׁבָּתוֹת, דְּשַׁבָּת אֵינָהּ צְרִיכָה בֵּרוּר.

יום חמישי

יום ראשון — **יא אייר, כו לעומר** — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: בהר, פרשה ראשונה עם פירש״י.
תהלים: ס־סה.
תניא: פרק מח. והנה . . . ־134־ למקורן.

אוֹמְרִים בַּתְּפִלָּה:

וְכֵן – בְּצֵירֵי וְלֹא בְּפַתָּח – שְׁנֵי כְתוּבִים.
חִיִּיתָנִי – בְּקָמַץ וְלֹא בְּפַתָּח – מִיָּרְדֵי בוֹר.
זֶכֶר – זַיִן בְּסֶגוֹל וְלֹא בְּצֵירֵי – רַב טוּבְךָ.
מַשְׁלִיךְ קַרְחוֹ – בְּפַתָּח וְלֹא בְּקָמַץ – כְּפִתִּים.
וּמַלְכוּתוֹ וֶאֱמוּנָתוֹ לָעַד קַיֶּמֶת.

יום שישי

יום שני — **יב אייר, כז לעומר** — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: בהר, שני עם פירש״י.
תהלים: סו־סח.
תניא: והנה פרטיות . . . ־134־ חשיבי.

אוֹמְרִים בַּתְּפִלָּה:

מֶנוּ מַאֲמָר – מֵ״ם שְׁלִישִׁית קְמוּצָה.
כְּיוֹם כוּ׳ נֶאֱמַר – מֵם פְּתוּחָה.
זָכוּר – בִּמְלֵאפוּם – כִּי עָפָר אֲנַחְנוּ.
וּנְטַלְתַּנִי – טֵית פְּתוּחָה, לָמֵד בִּשְׁבָא, תָּיו דְּגוּשָׁה פְּתוּחָה.
וְאַהֲבָתְךָ לֹא תָסוּר – וְלֹא אַל תָּסִיר.

שבת קודש

יום שלישי — **יג אייר, כח לעומר** — ה׳תש״ג

שיעורים. חומש: בהר, שלישי עם פירש״י.
תהלים: סט־עא.
תניא: וככה ממש . . . ־סח־ ותכלית.

בְּמִנְחָה אוֹמְרִים תַּחֲנוּן.

רַבֵּנוּ הַזָּקֵן – בְּאוֹתָם הַשָּׁנִים שֶׁהָיָה אוֹמֵר מַאֲמָרִים קְצָרִים – אָמַר: ׳דַּע מַה לְּמַעְלָה מִמְּךָ׳, דַּע כִּי כָּל מַה שֶׁיֵּשׁ לְמַעְלָה בְּפַרְצוּפִים וּסְפִירוֹת הָעֶלְיוֹנוֹת, הַכֹּל הוּא מִמְּךָ, שֶׁתָּלוּי בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם.

החולק על ב"ד הגדול - מתי דינו כ'זקן ממרא'? יום ראשון ז' אייר ה'תשפ"ב

הלכות ממרים פרק ג, הלכה ה: אֵין זָקֵן מַמְרֵא חַיָּב מִיתָה, עַד שֶׁיִּהְיֶה חָכָם... וְיַחְלֹק עַל בֵּית דִּין בְּדָבָר שֶׁחַיָּבִין עַל זְדוֹנוֹ כָּרֵת וְעַל שִׁגְגָתוֹ חַטָּאת, אוֹ בִּתְפִלִּין.

לדעת רבי מאיר (סנהדרין פז, ב), דין זקן ממרא הוא רק אם חלק על בית דין הגדול בדבר שהעובר עליו במזיד חייב כרת ובשוגג מביא חטאת. ולדעת רבי יהודה, הפסוק "על פי התורה אשר יורוך" מלמד שזקן ממרא הוא כשחולק על בית דין בדבר שיש בו 'תורה' – עיקרו מפורש בתורה, ו'יורוך' – פירושו מדברי סופרים, היינו שחכמים לימדו את פרטיו.

ומבואר בגמרא (שם פח, ב) שלדעת רבי יהודה הרי זה בתנאי שההוראה היא בדבר ששייך להוסיף על מה שפירשו חכמים ואם הוסיף הרי הוא גורע - וכל הדברים הללו קיימים רק בתפילין, היינו שהורה להוסיף בית חמישי בתפילין של ראש, כי עיקר מצות תפילין מפורש בתורה, ופירשו חכמים שצריך ארבע בתים בתפילין של ראש ואם הוסיף בית - גורע, כיון שעבר על בל תוסיף ולא קיים מצות תפילין (ראה להלן פ"ד ה"ג).

וביארו ה'כסף משנה' והרדב"ז:

לדעת הרמב"ם, רבי יהודה האומר שזקן ממרא הוא כשהורה להוסיף בית חמישי בתפילין (אף שאין חייבים עליו כרת וחטאת), אינו חולק על רבי מאיר אלא מוסיף עליו, ופסק כשניהם שדין זקן ממרא הוא כשיחלוק בדבר שחייבים עליו כרת וחטאת או אם הורה לעשות חמישה בתים בתפילין.

והתוספות (ד"ה ואין לנו) נקטו שרבי יהודה חולק על רבי מאיר וסובר שאין דין זקן ממרא אלא בתפילין בלבד, ותמה על זה הר"ן (בחידושי סנהדרין פט, ב): איך יתכן לומר שהתורה חייבה מיתה בזקן ממרא בתפילין בלבד? ועוד: אמרו בגמרא (שם) שאין בית דין מוחלים לזקן ממרא כדי שלא ירבו מחלוקות בישראל – ואם ההוראה היא לגבי תפילין בלבד, איך ירבו מחלוקות?

כבוד אב רשע יום שני ח' אייר ה'תשפ"ב

הלכות ממרים פרק ו, הלכה יא: אֲפִלּוּ הָיָה אָבִיו רָשָׁע וּכַעַל עֲבֵרוֹת, מְכַבְּדוֹ וּמִתְיָרֵא מִמֶּנּוּ.

הטור (יו"ד סי' רמ) חולק על הרמב"ם וסובר שאם אביו רשע אינו צריך לכבדו, והביא ראיה מדברי הגמרא (ב"מ סב, ב) שאדם שנטל חפץ בריבית ומת - אם עשה תשובה קודם מותו ולא הספיק להשיב את החפץ חייבים הבנים להחזירו, אך אם לא עשה תשובה אינם חייבים, הרי שאם אביו רשע ולא עשה תשובה אינו חייב בכבודו!

וה'כסף משנה' מיישב את הרמב"ם:

חובת כיבוד אב היא גם כלפי אב רשע, אך הבן אינו חייב להוציא ממון עבור כיבוד האב כפי שנפסק לעיל (ה"ג), ולכן אין הבנים חייבים להשיב את החפץ שנטל בריבית שהרי כבר ירשו אותו ואינם חייבים לוותר עליו למען כבוד האב, אך כאשר האב חזר בתשובה קודם מותו, מן הסתם היה בדעתו להחזירו וכאילו לא הורישו כלל לבניו, ולכן חייבים להחזירו.

ויש מתרצים: כאשר האב בחיים, יש לכבדו אפילו אם הוא רשע, כי יתכן שיחזור בתשובה. אך לאחר מותו, כאשר שוב אינו יכול לתקן את מעשיו, לכן אין חיוב לכבדו (רדב"ז. לחם משנה).

וה'אור החיים' (ויקרא יט, ג) הקשה מדברי הרמב"ם לעיל (פ"ה הי"ב): 'היו אביו ואמו רשעים גמורים אסור לו להכותם' ומשמע שרק להכותם אסור אך אינו חייב לכבדם, ואילו כאן כתב שחייב בכבודם!

ותירץ: לעיל מדייק הרמב"ם וכותב 'היו רשעים גמורים', היינו שעוברים על כל העבירות הבאות לידם, ובנידון זה אסור לבזותם ולהכותם אך גם אין חובה לכבדם, אך בהלכה זו באב ואם השומרים על מקצת מצוות ועוברים על מקצתן ואינם עוברים להכעיס אלא לתיאבון, ולכן חייבים בכבודם.

קבורת קרובים על־ידי כהן יום שלישי ט' אייר ה'תשפ"ב

הלכות אבל פרק ב, הלכה טו: הַטְּמָאָה לַקְּרוֹבִים דְּחוּיָה הִיא, וְלֹא הֻתְּרָה לַכֹּל. לְפִיכָךְ, אָסוּר לְכֹהֵן לְהִתְטַמֵּא לְמֵת, אֲפִלּוּ בְּעֵת שֶׁמִּתְטַמֵּא לִקְרוֹבָיו... לְפִיכָךְ, כֹּהֵן שֶׁמֵּת לוֹ מֵת - צָרִיךְ לְהִזָּהֵר וּלְקָבְרוֹ בְּסוֹף בֵּית הַקְּבָרוֹת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִכָּנֵס לְבֵית הַקְּבָרוֹת, וְלֹא יִתְטַמֵּא בְּקִבְרוֹת אֲחֵרִים כְּשֶׁיִּקְבֹּר מֵתוֹ.

מלשון הרמב"ם נראה שאפילו בזמן שנטמא לקרוביו אסור לכהן להיטמא למת אחר, אך הטור (יו"ד סי' שעג) כתב, שכאשר הכהן עוסק במתו מותר לו להיטמא לאחרים, ורק כאשר סיים להתעסק במתו נאסר עליו להיטמא לאחרים ו'להוסיף' על טומאתו. ולדעת הטור, האיסור להיכנס לבית הקברות לקבור מתו הוא משום ש"לאחר הקבורה כשחוזר על הקברים מוסיף לו טומאה, לפיכך משפחות כהונה עושין להן שכונה בסוף בית הקברות שלא יטמאו בקברים אחרים". כלומר: האיסור לכהן להיכנס לבית הקברות ולקבור את מתו הוא רק משום שעלול להיטמא לאחר שיסיים את קבורת מתו, אבל אם יוכל לחזור באופן שלא ייטמא אין איסור בדבר.

והרמ"א (שם ס"ז) פסק כדברי הטור, אך הב"ח (יו"ד שם) כתב שיש להחמיר כדברי הרמב"ם, ועצם ההליכה אסורה כיון שמוסיף טומאה על טומאתו, מאחר שיכול לקוברו בסוף בית הקברות.

אמנם יש מפרשים (רדב"ז כאן ושבט הלוי ח"ה סי' קפב) שאף הרמב"ם אינו חולק על הטור, שכהן ההולך לקבור את מתו

רשאי להיטמא גם למתים אחרים, ומה שכתב הרמב"ם שאסור להיטמא לאחרים אפילו בעת שנטמא לקרוביו, כוונתו לאחר שכבר סיים את קבורת קרוביו, ומה שכתב "לפיכך צריך להיזהר ולקברו בסוף בית הקברות" היינו כדי שלא יטמא בחזרתו. ולפי זה, אם יוכל לשוב מהקבורה בלא להיטמא לאחרים, גם לדעת הרמב"ם מותר ללכת לקבור את קרובו.

למי אסור לקיים מצוות?

יום רביעי י׳ אייר ה׳תשפ"ב

הלכות אבל פרק ד, הלכה ו: מִי שֶׁמֵּתוֹ מֻטָּל לְפָנָיו, אוֹכֵל בְּבֵית אַחֵר... וְלֹא אוֹכֵל בָּשָׂר, וְאֵינוֹ שׁוֹתֶה יַיִן, וְאֵינוֹ מְבָרֵךְ, וְאֵינוֹ מְזַמֵּן... וּפָטוּר מִקְּרִיאַת שְׁמַע, וּמִן הַתְּפִלָּה.

הלכה זו הביא הרמב"ם גם בהלכות קריאת שמע (פ"ד ה"ג): "מי שמת לו מת שהוא חייב להתאבל עליו, פטור מקריאת שמע עד שיקברנו, מפני שאין דעתו פנויה לקרות".

ויש לבאר לשם מה הביא זאת פעמיים:

לדעת רש"י (ברכות יז, ב), 'אונן' פטור מקריאת שמע כי מאחר והוא עסוק במצות קבורת מתו, הרי הוא פטור ממצוות מדין "עוסק במצוה פטור מן המצוה", ולפי זה נאמר כאן 'פטור' אך לא 'אסור', ואם ירצה להחמיר על עצמו ולקרות, רשאי.

אך התוספות (שם ד"ה פטור מק"ש) הביאו מדברי ה'ירושלמי' הלומד זאת מהכתוב "למען תזכור... כל ימי חייך" – "ימים שאתה עוסק בחיים ולא ימים שאתה עוסק במתים", ומבואר שם כי אם רצה להחמיר אינו רשאי, משום שנראה כמזלזל בכבודו של מת.

ונראה שהרמב"ם משלב בין שני הטעמים, ולכן הביא הלכה זו בשני מקומות. בהלכות קריאת שמע, כתב שטעם הפטור הוא משום "שאין דעתו פנויה לקרות", והיינו כדעת רש"י שפטור מדין "עוסק במצוה פטור מן המצוה" ודין זה שייך להלכות קריאת שמע בין שאר דיני החייבים והפטורים במצוה.

והביא דין זה גם בהלכות אבל, ללמד שכתוצאה מכך שהאונן פטור מהמצוות, חל עליו דין נוסף מדיני אבלות שנאסר עליו לקיימן בתורת רשות, ועצם המניעה מקיום מצוות (כשאינו מחויב בהן) היא חלק מקיום דיני האבלות (רשימות שיעורים, ברכות עמ' רמא).

ולהלכה נפסק ב'שלחן ערוך' (או"ח סי' עא ס"א) שאין האונן רשאי להחמיר על עצמו ולקרוא קריאת שמע או להתפלל, אך אם יש אחרים העוסקים בקבורה ואינו צריך לעסוק בכך (כגון בימינו שבדרך כלל הטיפול במת נמסר לידי החברה קדישא), יש הסוברים שמותר לו להחמיר ולקיים (ראה שו"ע אדה"ז או"ח שם, שולחן מנחם ה עמ' רסז, יביע אומר ח"ו יו"ד לג). ולדברי הכל רשאי ללכת לבית הכנסת ולומר קדיש על אביו שהרי זהו כבודו (שו"ע אדה"ז שם).

מקצת היום ככולו

יום חמישי י"א אייר ה׳תשפ"ב

הלכות אבל פרק ז, הלכה ב: כֵּיצַד מִקְצָת הַיּוֹם כְּכֻלּוֹ? כֵּיוָן שֶׁנָּהַג אֲבֵלוּת שָׁעָה אַחַת - כְּאִלּוּ נָהַג כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ, וּמֻתָּר לִנְעֹל וְלִרְחֹץ וְלָסוּךְ וּלְנַעֲלַח בִּשְׁאָר הַיּוֹם; וְכֵן הוּא מֻתָּר בְּכָל הַדְּבָרִים.

לכאורה יש לשאול: אם אומרים באבלות 'מקצת היום ככולו', מדוע בתשעה באב נוהגים בדיני אבלות במשך כל היום ואין די בתחילת היום?

והביאור:

מדין 'מקצת היום ככולו' גם שעה אחת ביום נחשבת יום, אך בוודאי גם השעות הבאות אינן יום חדש אלא חלק מאותו יום.

לפיכך, יש לחלק בין חיוב המוטל על האדם לנהוג בדין מסוים מספר ימים, לחיוב הנובע מעצם היום – שמצד מהותו מחייב לנהוג בדינים מסוימים. בסוג הראשון, ניתן להסתפק במקצת היום ולומר שכאילו נהג כן במשך יום שלם; אך בסוג השני, בדינים החלים על היום עצמו, אי אפשר להסתפק בתחילת היום כי המשך היום מחייב לנהוג באותם דינים כמו תחילתו.

ולכן, בתשעה באב שדין האבלות חל על עצם היום (ולא רק שהאדם צריך להתאבל יום אחד), לא די להתאבל בתחילת היום אלא חובה להתאבל בכולו (ראה אוצר הגאונים תענית ל, א. 'שרשים בשמחות' עמ' ט ואילך).

ועוד יש לדון: האם דין מקצת היום ככולו נאמר גם לגבי דיני האבלות הנוהגים במשך י"ב חודש ואפשר להפסיק את דיני האבלות בתחילת היום האחרון של השנה, או שצריך לנהוג בהם עד סוף היום?

שאלה זו נשאל ה'תרומת הדשן' (סי' רצב) והשיב כי לכאורה ניתן ללמוד זאת בקל־וחומר: הרי האבלות בימי השבעה והשלושים חמורה מהאבלות של י"ב חודש, ואם מקילים באבלות שבעה ושלושים ואומרים מקצת היום ככולו, כל־שכן באבלות י"ב חודש!

אך למעשה כתב שאין לדמות בין הדברים כי באבלות שבעה ושלושים הספירה היא לפי הימים, ולגבי הימים אומרים מקצת היום ככולו, אך אבלות י"ב חודש אינה תלויה במספר ימים אלא בחודשים, ואם כן לא יועיל דין 'מקצת היום ככולו', אלא אם כן נאמר מקצת החודש ככולו, וזה בוודאי אין אומרים, שאם כן הרי אפשר היה להקל מתחילת החודש השנים־עשר וזאת לא שמענו, ולכן בהכרח צריכים לנהוג י"ב חודש עד גמר היום האחרון.

האיסור להספיד קודם לחג

יום שישי י"ב אייר ה'תשפ"ב

הלכות אבל פרק יא, הלכה ו: לֹא תְּעוֹרֵר אִשָּׁה עַל מֵת שֶׁלָּהּ שְׁלֹשִׁים יוֹם קֹדֶם לֶחָג, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבוֹא חֶחָג וְהֵם דָּוִים; שֶׁאֵין הַמֵּת מִשְׁתַּכֵּחַ מִן הַלֵּב שְׁלֹשִׁים יוֹם. כַּמָּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּמֵת יָשָׁן; אֲבָל אִם מֵת בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם סָמוּךְ לֶחָג, מְעוֹרֶרֶת.

מי שמת לו מת קודם החג "לא יערער על מתו קודם לחג שלושים יום", היינו לא ישכור ספדן לעורר את קרוביו לבכות עמו וכן "לא יספידנו", היינו לא ישכור ספדן להספיד את המת (מועד קטן ח, א ורש"י שם).

לדעת רב, הטעם הוא משום שאנשים מכינים כסף לצורך עליה לרגל, ואם יתנו את הכסף לספדן בשכרו, הם עלולים להימנע מלעלות לרגל. ולדעת שמואל, "לפי שאין המת משתכח מן הלב שלושים יום" ואם יספידוהו פחות משלושים יום קודם החג, יבואו להספידו בחג כי עדיין לא נשכח (רש"י שם)

ו'נפקא מינה' ביניהם במקרה שהספדן עושה מלאכתו בחינם: לדעת רב מותר להספידו, כי הכסף ישאר לצורך העליה לרגל, אולם לדעת שמואל שהחשש הוא שיספידוהו בחג, הרי זה גם אם המספיד אינו נוטל שכר. והרמב"ם פסק כשמואל, וההספד קודם החג אסור גם בחינם (כסף משנה).

וכתב ה'שער המלך' (הל' יו"ט בסופו ומקורו מירושלמי) שלכן האיסור הוא רק ב'מת ישן' (שמת קודם שלושים יום לפני החג) ולא ב'מת חדש' (שמת תוך שלושים יום לפני החג), כי האיסור הוא משום שאין המת משתכח מן הלב ואם יספידוהו יתעוררו לבכי ויבואו להספידו גם בחג (כדעת שמואל), וחשש זה קיים רק במת ישן, אבל במת חדש אין לחשוש להתעוררות הכאב, כי המרירות קיימת ואין בה תוספת מפני ההספד (מה־שאין־כן אם החשש הוא שימנע מלעלות לרגל הרי החשש הוא גם במת תוך שלושים יום סמוך לחג).

וה'שבות יעקב' הוסיף: אמנם, מת שהוא קרובו אינו משתכח מן הלב והמרירות גדולה ולכן אסור להספידו סמוך לחג כי יש לחשוש שיבוא להספידו בחג, אבל בחכם גדול שאינו קרובו וההספד הוא משום כבוד התורה, אין חשש שההספד יעורר להספידו בחג. וכן כתב ה'בית יוסף' (יור"ד סו"ס שדמ) שמנהג היה להקבץ ברוב עם בחודש אדר כדי לשמוע דיני פסח ובחודש אלול דיני חגי תשרי ובאותו קיבוץ היו מספידים חכם וגאון שנסתלק אז, ואם־כן ברור שמותר להספיד חכם גדול תוך שלושים יום קודם לחג.

בין זכוכית לבנה לזכוכית צבועה

שבת קודש י"ג אייר ה'תשפ"ב

הלכות אבל פרק יג, הלכה ז: וְאֵין מַשְׁקִין בְּזְכוּכִית לְבָנָה אֶלָּא בִּצְבוּעָה, שֶׁלֹּא לְבַיֵּשׁ אֶת הָעֲנִיִּים שֶׁאֵין יֵינוֹתֵיהֶן טוֹבוֹת.

אמרו בגמרא (מו"ק כז, א): "בראשונה היו משקין בבית האבל עשירים בזכוכית לבנה, ועניים בזכוכית צבועה והיו עניים מתביישין, התקינו שיהו הכל משקין בזכוכית צבועה מפני כבודן של עניים". ומדברי רש"י (ברכות כח, א; לא, א ד"ה כסא) עולה כי זכוכית לבנה היא זכוכית יקרה שהעניים לא השתמשו בה, ולפיכך תיקנו שכולם ישתמשו בזכוכית צבועה שהיא זולה, שלא לבייש את העניים.

אולם מדברי הרמב"ם כאן שכתב "שלא לבייש את העניים שאין יינותיהן טובות" משמע כי החיסרון אצל העניים הוא לא בסוג הזכוכית אלא מצד טיב היין, והחילוק בין זכוכית לבנה לצבועה הוא שזכוכית לבנה היא שקופה וניתן להבחין שהיין אדום וטוב, ולכן העשירים שיינם טוב היו משקים בבית האבל בכלי זכוכית שקופה, ואילו העניים השתמשו בזכוכית צבועה שאין מבחינים דרכה בטיב היין ונמצא שאין העניים מתביישים.

ולפי פירוש זה שזכוכית צבועה מסתירה על תכולת הכוס, יש לפרש סיפור המובא בירושלמי (שביעית פ"ד ה"ב). שם נאמר שכאשר גוי מכריח יהודי לעבור עבירה בפרהסיא "אפילו מצוה קלה לא ישמע לו, כגון לולינוס ופפוס אחיו שנתנו להם מים בכלי זכוכית צבועה ולא קיבלו מהן". והקשו המפרשים איזו עבירה הייתה בשתיית מים בכלי זכוכית צבועה, ופירש הר"א מפולדא (שם) ש"הוא חוק הגויים בימים ההם", וב'פני משה' פירש שהכוס היתה "צבועה שם ע"ז בתוכה". אך לפי האמור מדברי הרמב"ם יש לפרש שהביאו להם מים בזכוכית צבועה המסתירה על המים, כדי שיחשבו שזה יין נסך, כמו שכתב הר"ש סירליאו בפירושו לירושלמי: "בכלי זכוכית צבועה אדום, כדי שיבינו ישראל ששתו סתם יינם כדי להמיר דתם".

(ללשונות הרמב"ם, עמ' יב)

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום – ז'-י"ג אייר ה'תשפ"ב

יום ראשון ז' אייר ה'תשפ"ב

הִלְכוֹת מַמְרִים

1 יֵשׁ בְּכֻלָּן תִּשַׁע מִצְוֹת. שָׁלֹשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה, וְשֵׁשׁ
2 מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶה הוּא פְּרָטָן: א) לַעֲשׂוֹת עַל
3 פִּי הַתּוֹרָה שֶׁאָמְרוּ לָנוּ בֵּית דִּין הַגָּדוֹל. ב) שֶׁלֹּא
4 לָסוּר מִדִּבְרֵיהֶם. ג) שֶׁלֹּא לְהוֹסִיף עַל הַתּוֹרָה, לֹא
5 בַּמִּצְוֹת שֶׁבִּכְתָב וְלֹא בְּפֵרוּשָׁן שֶׁלְּמַדְּנוּ מִפִּי
6 הַשְּׁמוּעָה. ד) שֶׁלֹּא לִגְרֹעַ מִן הַכֹּל. ה) שֶׁלֹּא לְקַלֵּל
7 אָב וָאֵם. ו) שֶׁלֹּא לְהַכּוֹתָם. ז) לְכַבְּדָם. ח) לְיָרְאָם.
8 ט) שֶׁלֹּא יִהְיֶה הַבֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה עַל קוֹל אָבִיו
9 וְאִמּוֹ.
10 וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

11 פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) מתבאר בו, שבית דין הגדול שבירושלים הוא עיקר תורה שבעל־פה. ההבדל המשמעותי בין דברי קבלה לדברי סופרים. שני בתי דין שנחלקו ואינך יודע להיכן הדין נוטה - בשל תורה, הלך אחר המחמיר; בשל סופרים, הלך אחר המקיל.

12 א. בֵּית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם[2] הֵם עִקַּר תּוֹרָה
13 שֶׁבְּעַל פֶּה[3], וְהֵם עַמּוּדֵי הַהוֹרָאָה[4], וּמֵהֶם חֹק
14 וּמִשְׁפָּט יוֹצֵא לְכָל יִשְׂרָאֵל[5], וַעֲלֵיהֶן הִבְטִיחָה תּוֹרָה[6].
15 שֶׁנֶּאֱמַר: עַל פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹרוּךָ - זוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה[7].
16 וְכָל הַמַּאֲמִין בְּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ וּבְתוֹרָתוֹ - חַיָּב לִסְמֹךְ
17 מַעֲשֵׂה הַדָּת עֲלֵיהֶן[8] וְלִשָּׁעֵן עֲלֵיהֶן[9].

~ נקודות משיחות קודש ~

"בית־דין הגדול שבירושלים הם עיקר תורה שבעל־פה, והם עמוד ההוראה, ומהם חוק ומשפט יוצא לכל ישראל".

הבדל מהותי יש בין תפקידם של דייני ישראל, ובין בית־הדין שעליו נצטוו בני נח "לדון בשש מצוות אלו ולהזהיר את העם" (הל' מלכים ספ"ט). אצל בני נח תפקיד השופטים והדיינים הוא לדאוג לקיומם של מצוות בני נח בשלימותן, ולהודיע את הדין המתאים למקרה שהובא לפניהם.

אבל דייני ישראל הם לכל לראש "עיקר תורה שבעל־פה", להם נמסרה התורה שבכתב כדי שילמדוה, יפרשוה, ויחדשו בה, ועל כל דבריהם ישנו ציווי "לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל".

ובנוסף לזה הם גם "עמוד ההוראה" וצריכים לברר את ההלכה שבתורה למעשה - הוראה לפועל.

"ומהם חוק ומשפט יוצא לכל ישראל" שתפקידם גם לדאוג לכך שחוקי התורה יגיעו לכל העם.

(על־פי לקו"ש חלק כ"ט עמוד 97 והערה 24)

~ נקודות משיחות קודש ~

"על־פי התורה אשר יורוך – זו מצות־עשה".

"והן הגזירות והתקנות והמנהגות - כל אחד ואחד מאלו שלושה דברים, מצות־עשה לשמוע להן, והעובר על כל אחת מהן עובר בלא־תעשה".

וידועה השגת הראב"ד (ספר המצוות, שורש ראשון) שלפי זה אין כל הבדל בין איסורי תורה ובין דרבנן, כי על כל האיסורים דרבנן ישנו ציווי התורה "לא תסור".

והביאור בזה: ההבדל שבין איסורי תורה לדרבנן הוא שכשהתורה אסרה דבר כלשהו, הרי האיסור הוא על ה"חפצא" של הדבר, היינו על עצם מציאותו - כמו דם, שרצים או חלב שה"חפצא" שלהם הוא איסור. אבל הגזירות והתקנות של חכמים אינם על ה"חפצא" של הדבר, כי־אם על ה"גברא" בלבד, כי אין כח לחכמים לאסור את ה"חפצא" של הדבר.

ונמצא, שבאיסורים דאורייתא יש לכל איסור גדר פרטי משלו, כאיסור דם, איסור חלב וכו', אבל באיסורים דרבנן שווים כולם בגדרם ובתכנם - לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך.

ונפק"מ להלכה: אם עבר על שלושה איסורים, האם נהיה מוחזק לעבור על דברים אסורים.

אם עבר על איסורי דאורייתא שלוש פעמים, הרי לא נעשה מוחזק כי לא עשה את אותו האיסור ג' פעמים. אבל אם עבר על איסורים דרבנן נעשה מוחזק - שמכיון שתכנם זהה, הרי שגם אם עבר על שלושה איסורים שונים נעשה מוחזק.

(על־פי יין מלכות ספר שופטים סימן כ)

2) היושב בלשכת הגזית שבמקדש, ראה לעיל הלכות סנהדרין פרק א, הלכה ג ולקמן הלכה ד. 3) שהיא הפירוש למצוות התורה שבכתב, כלשון רבינו בהקדמתו: "כל המצוות שניתנו לו למשה בסיני, בפירושן ניתנו... 'והתורה והמצוה'. תורה - זו תורה שבכתב, והמצוה - זו פירושה". 4) מורים איך לפרש את הכתוב, ומה יש להוציא ממנו. 5) משנה בסנהדרין פו, ב "שממנו יוצאה תורה לכל ישראל". 6) התורה סמכה עליהם, בפירוש מצוותיה, שרק הם יפרשוה כמשפט. 7) ספרי, שם. 8) בכתב יד תימן: אליהן. 9) על פירושם. כי רוח ה' תנהלם לכוון ההלכה, ולא יטעו (מלבי"ם לתורה שם).

18 ב. כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ עוֹשֶׂה כְּהוֹרָאָתָן - עוֹבֵר בְּלֹא
19 תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא תָסוּר מִכָּל הַדָּבָר[10] אֲשֶׁר יַגִּידוּ
20 לְךָ יָמִין וּשְׂמֹאל[11]. וְאֵין לוֹקִין עַל לָאו זֶה, מִפְּנֵי
21 שֶׁנִּתַּן לְאַזְהָרַת מִיתַת בֵּית דִּין[12]; שֶׁכָּל חָכָם שֶׁמּוֹרֶה[13]
22 עַל דִּבְרֵיהֶם - מִיתָתוֹ בְּחֶנֶק, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָאִישׁ אֲשֶׁר

1 **יַעֲשֶׂה בְזָדוֹן וְגוֹמֵר. אֶחָד דְּבָרִים שֶׁלָּמְדוּ אוֹתָן מִפִּי**
2 **הַשְּׁמוּעָה[14], וְהֵם תּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה[15]; וְאֶחָד דְּבָרִים**
3 **שֶׁלָּמְדוּם מִפִּי דַּעְתָּם בְּאַחַת מִן הַמִּדּוֹת שֶׁהַתּוֹרָה**
4 **נִדְרֶשֶׁת בָּהֶן[16], וְנִרְאָה בְּעֵינֵיהֶם שֶׁדָּבָר זֶה כָּךְ הוּא;**
5 **וְאֶחָד דְּבָרִים שֶׁעֲשָׂאוּם סְיָג[17] לַתּוֹרָה, וּלְפִי מַה**
6 **שֶׁהַשָּׁעָה צְרִיכָה, וְהֵן הַגְּזֵרוֹת[18] וְהַתַּקָּנוֹת[19]**
7 **וְהַמִּנְהָגוֹת[20] - כָּל אֶחָד וְאֶחָד מֵאֵלּוּ הַשְּׁלֹשָׁה דְּבָרִים**
8 **מִצְוַת עֲשֵׂה לִשְׁמֹעַ לָהֶן, וְהָעוֹבֵר עַל כָּל אֶחָד מֵהֶן**
9 **- עוֹבֵר בְּלֹא תַעֲשֶׂה[21]. הֲרֵי הוּא אוֹמֵר: עַל פִּי הַתּוֹרָה**
10 **אֲשֶׁר יוֹרוּךָ - אֵלּוּ הַתַּקָּנוֹת וְהַגְּזֵרוֹת וְהַמִּנְהָגוֹת,**
11 **שֶׁיּוֹרוּ בָּהֶם לָרַבִּים כְּדֵי לְחַזֵּק הַדָּת וּלְתַקֵּן הָעוֹלָם;**
12 **וְעַל הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר יֹאמְרוּ - אֵלּוּ דְּבָרִים שֶׁלָּמְדוּ**
13 **אוֹתָן מִן הַדִּין[22] בְּאַחַת מִן הַמִּדּוֹת שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת**
14 **בָּהֶן; מִכָּל הַדָּבָר אֲשֶׁר יַגִּידוּ לְךָ - זוֹ הַקַּבָּלָה שֶׁקִּבְּלוּ**
15 **אִישׁ מִפִּי אִישׁ[23].**

10) בכתוב: מן הדבר. 11) ספרי שם. וכן אמרו שם: "ימין ושמאל - אפילו נראים בעיניך על שמאל שהוא ימין, ועל ימין שהוא שמאל - שמע להם". 12) וכלל הוא: אין לוקים על לאו שניתן לאזהרת מיתת בית דין, שלא ניתן לאו זה לאזהרת עונש מלקות כשאר לאווין, אלא להזהירו על עונש מוות, כמבואר לעיל הלכות סנהדרין פרק י"ח, הלכה ב (מכות יג, ב). 13) שממרה, ובדפוס ויניציאה שי"א: שמורד. 14) ששמעו איש מפי איש עד למשה מסיני. 15) שלימדה הקדוש־ברוך־הוא למשה בסיני, ומשה רבינו לא כתבה, אלא לימדה לזקנים וליהושע - בעל פה כדברי רבינו בהקדמתו. 16) הן שלוש עשרה מידות המנויות ב"ברייתא דרבי ישמעאל" המובאת בראש "תורת כהנים". ובסנהדרין פו, א אמרו: "צא ולמד משלוש עשרה מידות, שהתורה נדרשת בהן". 17) גדר. 18) כגון, איסור אכילת בשר עוף בחלב, ראה לקמן פרק ב, הלכה ט. 19) כגון, עירובין ונטילת ידים, ששלמה ובית דינו תיקנון, כמבואר בעירובין כא, ב ובהלכות עירובין פרק א, הלכה ב, וראה הלכות שאר אבות הטומאות פרק ח, הלכה ח. 20) שהחזיקו בהם רבים לחיזוק הדת, או לתיקון העולם, כגון, שלא לעשות מלאכה בערב פסח עד חצות (פסחים נ, א) או חיבוט ערבה בהושענא רבה (סוכה מד, א), או קריאת הלל בראשי חדשים (תענית כח, ב) וכן המנהג של הוצאת המת בבגדי פשתן לבד, שהוא לתיקון העולם. ש"בראשונה הייתה הוצאת המת קשה לקרוביו (=בתכריכין טובים) יותר ממיתתו, עד שהיו קרוביו מניחים אותו ובורחים, עד שבא רבן גמליאל ונהג קלות ראש בעצמו ויצא בכלי פשתן, ונהגו העם אחריו לצאת בכלי פשתן" (מועד קטן כז, ב והלכות אבל פרק ד, הלכה א). 21) של "לא תסור מן הדבר" וגו', וכן אמרו (ברכות יט, ב) "כל מילי דרבנן אסמכינהו על לאו דלא תסור". 22) סנהדרין פז, א "למשפט - זה הדין" ומפרש רש"י: אם נחלק בדבר הלמד בדין גזירה שווה. 23) וכן אומר הכתוב (דברים לב, ז) "שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך". והרמב"ן בהשגותיו לספר המצוות שורש ראשון אות ד שואל: אם כדברי רבינו, שכל מי שאינו עושה כהוראת בית דין הגדול עובר ב"לא תעשה", ואפילו כשהוא עובר על גזירת חכמים או תקנותיהם עובר בלא תעשה, היה לנו להחמיר בכל דברי סופרים כדברי תורה, שהרי הכול מן התורה הוא, ולמה אמרו: "בשל סופרים הלך אחרי המקיל" (ראה להלן הלכה ה), ובהרבה מקומות מצינו, שהקילו בדברי סופרים יותר מבדברי תורה, ראה שבת לד, א "ספיקא דרבנן להקל", ושם קכח, ב אמרו: "ביטול כלי מהיכנו - דרבנן, צער בעלי חיים דאורייתא, ואתי דאורייתא ודחי דרבנן"! וב"קרית ספר" למבי"ט מתרץ, שהחכמים התנו מתחילה, שהעובר על גזירתם לא יהא עונשו חמור כשל תורה, וגם מחלו בתחילה, שכל ספק דבריהם יידון להקל, אולם כל זה כשעובר על דבריהם להנאתו ולצורכו, אבל החולק על דבריהם ואומר שאינם אמת, הרי זה ממרה על עיקר הוראתם, וביחס אליו לא מחלו חכמים על כבודם, ועליו נאמר: "לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך", ואם עמד בסירובו - הרי זה "זקן ממרא", אפילו, כשעבר רק על גזירתם, כמבואר לקמן פרק ד, הלכה א "כגון שהתיר החמץ ביום י"ד בניסן בשעה שישית" ולזה נתכוון רבינו באמרו כאן: "והעובר על כל אחת מהן עובר בלא תעשה". וראה ב"לחם משנה" ששיבח את ההסבר הזה והסכים לו.

16 **ג. דִּבְרֵי קַבָּלָה[24] - אֵין בָּהֶן מַחֲלֹקֶת לְעוֹלָם[25]. וְכָל**
17 **דָּבָר שֶׁתִּמְצָא בּוֹ מַחֲלֹקֶת - בְּיָדוּעַ שֶׁאֵינוֹ קַבָּלָה**
18 **מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ. וּדְבָרִים שֶׁלָּמְדִין מִן הַדִּין[26], אִם**
19 **הִסְכִּימוּ עֲלֵיהֶן בֵּית דִּין הַגָּדוֹל כֻּלָּן - הֲרֵי הִסְכִּימוּ;**
20 **וְאִם נֶחְלְקוּ בָּהֶן - הוֹלְכִין אַחַר הָרֹב, וּמוֹצִיאִין הַדִּין**
21 **אַחַר הָרַבִּים. וְכֵן הַגְּזֵרוֹת וְהַתַּקָּנוֹת וְהַמִּנְהָגוֹת, אִם**
22 **רָאוּ מִקְצָתָן שֶׁרָאוּי לִגְזֹר גְּזֵרָה אוֹ לְתַקֵּן תַּקָּנָה אוֹ**
23 **שֶׁיַּנִּיחוּ הָעָם הַמִּנְהָג הַזֶּה[27], וְרָאוּ מִקְצָתָן שֶׁאֵין רָאוּי**
24 **לִגְזֹר גְּזֵרָה זוֹ וְלֹא לְתַקֵּן תַּקָּנָה זוֹ וְלֹא לְהַנִּיחַ מִנְהָג**
25 **זֶה[28] - נוֹשְׂאִין וְנוֹתְנִין אֵלּוּ כְּנֶגֶד אֵלּוּ, וְהוֹלְכִין אַחַר**
26 **רֻבָּן, וּמוֹצִיאִין הַדָּבָר אַחַר הָרַבִּים[29].**

24) שקיבלו מפי משה מסיני. 25) "שהרי מאז ועד עתה לא מצאנו מחלוקת... בין החכמים, שיאמר אחד: המוציא עין חבירו - יוציאו את עינו... ויאמר השני: אינו אלא כופר בלבד שחייב לתת. ולא מצאנו גם כן מחלוקת במה שאמר הכתוב 'פרי עץ הדר' עד שיאמר אחד, שהוא: אתרוג; ויאמר אחר, שהוא: חבושים או רימונים... שכולם פירושים מקובלים מפי משה" (לשון רבינו בהקדמתו למשנה). 26) מ"גזירה שווה" או מדין "קל וחומר" שהתורה נדרשת בהם. 27) להשאיר להם לנהוג כמנהגם. 28) אלא לבטלו. 29) כמו שאמרו (שבת יג, ב) "נמנו ורבו בית שמאי על בית הלל, ושמונה עשר דברים גזרו בו ביום", ובמועד קטן ג, ב אמרו: רבן גמליאל ובית דינו נמנו על שני פרקים הללו ובטלום", למרות, שכבר נהגו בהם שנים רבות.

27 **ד. כְּשֶׁהָיָה בֵּית דִּין הַגָּדוֹל קַיָּם, לֹא הָיְתָה מַחֲלֹקֶת**
28 **בְּיִשְׂרָאֵל. אֶלָּא כָּל דִּין שֶׁנּוֹלַד בּוֹ סָפֵק לְאֶחָד**
29 **מִיִּשְׂרָאֵל - שׁוֹאֵל לְבֵית דִּין שֶׁבְּעִירוֹ. אִם יָדְעוּ -**
30 **אָמְרוּ לוֹ; אִם לָאוּ - הֲרֵי הַשּׁוֹאֵל עִם אוֹתוֹ בֵּית דִּין**

אוֹ עִם שְׁלוּחָיו עוֹלִין לִירוּשָׁלַיִם[30] וְשׁוֹאֲלִין לְבֵית דִּין שֶׁבְּהַר הַבַּיִת[31]. אִם יָדְעוּ - אָמְרוּ לוֹ; אִם לָאוּ - הַכֹּל בָּאִין לְבֵית דִּין שֶׁעַל פֶּתַח הָעֲזָרָה[32]. אִם יָדְעוּ - אָמְרוּ לָהֶן; וְאִם לָאוּ - הַכֹּל בָּאִין לְלִשְׁכַּת הַגָּזִית[33] לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל וְשׁוֹאֲלִין. אִם הָיָה הַדָּבָר שֶׁנּוֹלַד בּוֹ הַסָּפֵק לַכֹּל יָדוּעַ אֵצֶל בֵּית דִּין הַגָּדוֹל, בֵּין מִפִּי הַקַּבָּלָה בֵּין מִפִּי הַמִּדָּה שֶׁדָּנוּ בָּהּ - אוֹמְרִים מִיָּד; אִם לֹא הָיָה הַדָּבָר בָּרוּר אֵצֶל בֵּית דִּין הַגָּדוֹל - דָּנִין בּוֹ בִּשְׁעָתָן[34], וְנוֹשְׁאִין וְנוֹתְנִין בַּדָּבָר עַד שֶׁיַּסְכִּימוּ כֻּלָּן, אוֹ יַעֲמִדוּ לְמִנְיָן וְיֵלְכוּ אַחַר הָרֹב, וְיֹאמְרוּ לְכָל הַשּׁוֹאֲלִים: כָּךְ הֲלָכָה, וְהוֹלְכִין לָהֶן. מִשֶּׁבָּטַל בֵּית דִּין הַגָּדוֹל רָבְתָה מַחֲלֹקֶת בְּיִשְׂרָאֵל, זֶה מְטַמֵּא וְנוֹתֵן טַעַם לִדְבָרָיו, וְזֶה מְטַהֵר וְנוֹתֵן טַעַם לִדְבָרָיו; זֶה אוֹסֵר, וְזֶה מַתִּיר[35].

30) תוספתא סנהדרין פרק ז, משנה א: "הוא והמופלא שבהן באין לבית דין שבהר הבית", וראה סנהדרין פח, ב "ואם לאו, באין לזה שסמוך לעירו... ואם לאו, באין לזה שעל פתח הר הבית", משמע שהלכו קודם לבית דין שסמוך לעירו, ואחרי כן לזה שעל הר הבית, וכנראה שבנוסח התלמוד שלפני רבינו לא הייתה גירסה זו (כסף משנה). 31) והוא בשער המזרחי, שלפנים מן החיל, לפני עזרת נשים (רש"י בסנהדרין פו, ב). 32) כשעברו עזרת נשים, ובאים לפתח עזרת ישראל (שם). 33) שהיא בנוייה בתוך העזרה, חצייה בקודש וחצייה בחול, "ובחצי של חול היו הסנהדרין יושבין" (הלכות בית הבחירה פרק ה, הלכה י"ז). 34) באותה שעה. 35) בסנהדרין פח, ב אמרו: "משרבו תלמידי שמאי והלל, שלא שמשו כל צרכן רבו מחלוקות בישראל ונעשית תורה כשתי תורות" ורבינו בהקדמתו לפירוש המשנה, מסביר: "כל שני אנשים בהיותם שווים בשכל ובעיון... לא תיפול ביניהם מחלוקת בסברתם בשום פנים... מפני שדעות שניהם היו קרובות זו לזו... אבל כאשר רפתה שקידת התלמידים... ונחלשה סברתם כנגד סברת הלל ושמאי רבותיהם - נפלה מחלוקת ביניהם בעיון... שסברת כל אחד ואחד מהם הייתה לפי שכלו, ולפי מה שיש בידו מן העיקרים".

ה. שְׁנֵי חֲכָמִים אוֹ שְׁנֵי בָּתֵּי דִינִין שֶׁנֶּחְלְקוּ שֶׁלֹּא בִּזְמַן הַסַּנְהֶדְרִין[36], אוֹ עַד שֶׁלֹּא הָיָה הַדָּבָר בָּרוּר לָהֶן[37], בֵּין בִּזְמַן אֶחָד בֵּין בְּזֶה אַחַר זֶה, אֶחָד מְטַהֵר וְאֶחָד מְטַמֵּא, אֶחָד אוֹסֵר וְאֶחָד מַתִּיר, אִם אֵינָךְ יוֹדֵעַ לְהֵיכָן הַדִּין נוֹטֶה: בְּשֶׁל תּוֹרָה - הֵלֶךְ אַחַר הַמַּחְמִיר, בְּשֶׁל סוֹפְרִים - הֵלֶךְ אַחַר הַמֵּקֵל[38].

36) משבטל בית דין הגדול. 37) טרם שבית הדין הגדול סיכם חוות דעתו בנידון, ובינתיים צריכים השואלים לעשות מעשה. ובכתב יד תימן הנוסח: או עד שלא הגיע הדבר להן. כלומר, שהשאלה לא הגיעה עדיין לדיון לפני הסנהדרין. 38) עבודה זרה ז, א וכדברי רבי יהושע בן קרחה. והרשב"א בתשובותיו סימן רנג כותב: "אם נודע האחד, גדול בחכמה ובמניין (ראה לקמן פרק ב, הלכה ב) ויצא שמו כן, הולכים אחריו... היו שניהם שווים ולא נודע מי גדול משניהם, בשל תורה הלך אחר המחמיר" וכו', וייתכן, שגם רבינו סובר כן (לחם משנה).

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) שאין בית דין יכול לבטל גזירה או תקנת בית דין קודמו, עד שיהיה גדול ממנו בחכמה ובמניין. המקרים בהם יכול בית דין לבטל דברי בית דין קודמו למרות שהוא קטן ממנו. שצריך להתיישב היטב כשגוזרים גזירה, אם רוב הציבור יוכל לעמוד בה. הגדרת אזהרת התורה: לא תוסיף עליו ולא תגרע ממנו.

א. בֵּית דִּין גָּדוֹל שֶׁדָּרְשׁוּ בְּאַחַת מִן הַמִּדּוֹת[2] כְּפִי מַה שֶּׁנִּרְאָה בְּעֵינֵיהֶם שֶׁהַדִּין כָּךְ, וְדָנוּ דִין, וְעָמַד אַחֵרֵיהֶם בֵּית דִּין אַחֵר[3], וְנִרְאָה לוֹ טַעַם אַחֵר לִסְתֹּר אוֹתוֹ - הֲרֵי זֶה סוֹתֵר, וְדָן כְּפִי מַה שֶּׁנִּרְאָה בְּעֵינָיו. שֶׁנֶּאֱמַר: אֶל הַשֹּׁפֵט אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם - אֵינְךָ חַיָּב לָלֶכֶת אֶלָּא אַחַר בֵּית דִּין שֶׁבְּדוֹרְךָ[4].

2) שהתורה נדרשת בהן, ראה לעיל פ"א ה"ב, ובביאורנו. 3) ואפילו אינו גדול מבית־הדין הקודם לא בחכמה ולא במניין, ראה להלן ה"ב. 4) ראש השנה כה, ב: "וכי תעלה על דעתך שאדם הולך אצל הדיין שלא היה בימיו? הא, אין לך לילך אלא אצל שופט שבימיך", וכן אמרו שם: "ירובעל בדורו כמשה בדורו... יפתח בדורו כשמואל בדורו". וכן אתה מוצא שתנאים אחרונים חולקים על תנאים ראשונים, ואמוראים אחרונים על אמוראים קודמיהם. ובסוטה כז, ב אמר רבן יוחנן בן זכאי: "עתיד דור אחר לטהר ככר שלישי, שאין לו מקרא מן התורה שהוא טמא", אלא מדין קל־וחומר בלבד, כמבואר שם כט, א (אור שמח). ואע"פ שאנו מוצאים בתלמוד שמקשים ממשנת התנאים על דברי האמוראים, כאילו אין רשות לאמוראים לחלוק עליהם? - אפשר לומר, שמיום חתימת המשנה קיבלו עליהם, שדורות האחרונים לא יחלקו על הראשונים. וכן עשו בחתימת התלמוד, שמיום שנחתם, לא ניתנה רשות לשום אדם לחלוק עליו (כסף־משנה). והשווה דברי רבינו בהקדמתו: "וכן אם לימד אחד מהגאונים שדרך המשפט כך הוא, ונתבאר לבית־דין אחר שעמד אחריו, שאין זה דרך המשפט הכתוב בתלמוד - אין שומעים לראשון, אלא למי שהדעת נוטה לדבריו... אבל כל הדברים שבתלמוד הבבלי - חייבים כל ישראל ללכת בהם".

ב. בֵּית דִּין שֶׁגָּזְרוּ גְזֵרָה אוֹ תִּקְּנוּ תַּקָּנָה וְהִנְהִיגוּ מִנְהָג, וּפָשַׁט[5] הַדָּבָר בְּכָל יִשְׂרָאֵל, וְעָמַד אַחֵרֵיהֶם בֵּית דִּין אַחֵר וּבִקֵּשׁ לְבַטֵּל דְּבָרִים הָרִאשׁוֹנִים, וְלַעֲקֹר אוֹתָהּ הַתַּקָּנָה וְאוֹתָהּ הַגְּזֵרָה וְאוֹתוֹ הַמִּנְהָג - אֵינוֹ יָכוֹל עַד שֶׁיִּהְיֶה גָּדוֹל מִן הָרִאשׁוֹנִים בְּחָכְמָה[6] וּבְמִנְיָן[7]. הָיָה גָּדוֹל בְּחָכְמָה אֲבָל לֹא בְּמִנְיָן, בְּמִנְיָן אֲבָל לֹא בְּחָכְמָה - אֵינוֹ יָכוֹל לְבַטֵּל אֶת דְּבָרָיו[8]. אֲפִלּוּ בָּטַל הַטַּעַם שֶׁבִּגְלָלוֹ גָּזְרוּ הָרִאשׁוֹנִים אוֹ הִתְקִינוּ - אֵין הָאַחֲרוֹנִים יְכוֹלִין לְבַטֵּל עַד שֶׁיִּהְיוּ גְּדוֹלִים מֵהֶם[9]. וְהֵיאַךְ יִהְיוּ גְּדוֹלִים מֵהֶם בְּמִנְיָן, הוֹאִיל וְכָל בֵּית דִּין וּבֵית דִּין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד

הוּא[10]? זֶה מִנְיַן חַכְמֵי הַדּוֹר, שֶׁהִסְכִּימוּ וְקִבְּלוּ הַדָּבָר שֶׁאָמְרוּ בֵּית דִּין הַגָּדוֹל[11] וְלֹא חָלְקוּ בּוֹ.

5) נפוץ ונתקבל. 6) שראש הישיבה של בית־דין האחרון, יהיה מופלג בחכמה יותר מראש הישיבה הקודם (עדיות פ"א, מ"ה, וכפירוש רבינו שם). 7) שיהיה מנין התלמידים של בית־דין האחרון מרובה ממנין התלמידים של בית־דין הקודם, וכדברי רבינו בסמוך. והראב"ד בפירושו למשנה שם, אומר: במנין - במנין שנים, שיהיה ראש בית־דין האחרון זקן מהראשון. 8) שם. 9) ביצה ה, ב. שהרי התורה אמרה (שמות יט, טו) "היו נכונים לשלשת ימים אל תגשו אל אשה", וממילא אני יודע, שלאחר שלשה ימים, כשקיבלו כבר את התורה הותרו בנשותיהם, ובכל זאת הוצרך הקב"ה להתיר להם בפירוש, ולומר: "לך אמור להם, שובו לכם לאהליכם" (דברים ה, כז), מכאן, שכל דבר הנאסר במנין "צריך מנין אחר להתירו", ואפילו בטל הטעם שבגללו נאסר מקודם. וסובר רבינו, שהכוונה למנין אחר גדול מהקודם (כסף־משנה). 10) ראה לעיל הל' סנהדרין פ"א, ה"ג. 11) שכבר ביאר רבינו בהקדמתו, שכל ראשי הישיבות היו עמהם "בכל דור ודור אלפים ורבבות ששמעו מהם", וכן הוא מדגיש שם: "ואותם חכמים שהתקינו... או שדנו דין ולמדו שהמשפט כך הוא - הם כל חכמי ישראל או רובם".

ג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[12] בִּדְבָרִים שֶׁלֹּא אָסְרוּ אוֹתָן כְּדֵי לַעֲשׂוֹת סְיָג לַתּוֹרָה, אֶלָּא כִּשְׁאָר[13] דִּינֵי תּוֹרָה; אֲבָל דְּבָרִים שֶׁרָאוּ בֵּית דִּין לִגְזֹר וּלְאָסְרָן לַעֲשׂוֹת סְיָג[14], אִם פָּשַׁט אִסּוּרָן בְּכָל [יִשְׂרָאֵל] - אֵין בֵּית דִּין גָּדוֹל אַחֵר יָכוֹל לְעָקְרָן וּלְהַתִּירָן, אֲפִלּוּ הָיָה גָּדוֹל מִן הָרִאשׁוֹנִים[15].

12) שבית־דין גדול מחבירו יכול לבטל גזירת בית־דין קודמו. 13) בדפוס וינציאה שי"א: בשאר. 14) גדר למשמרת, כגון איסור אכילת בשר עוף בחלב, שנגזר משום שלא יבואו לאכול אכילת בשר בהמה בחלב, כמבואר להלן ה"ט. 15) שהרי אמרו (ע"ז לו, א) "בַּכֹּל, יכול לבטל בית־דין דברי בי"ד חבירו, חוץ משמונה־עשר דבר (שמונה־עשרה גזירות, שגזרו בית שמאי, והן מנויות בשבת יג, ב - יז, ב), שאפילו יבוא אליהו ובית־דינו אין שומעים לו", וסובר רבינו: חוץ משמונה־עשר דבר וכיוצא בהם, שנעשו סייג לתורה (כסף־משנה). ואם לא פשט איסורם בכל ישראל, יתבאר דינם לקמן ה"ז.

ד. וְיֵשׁ לְבֵית דִּין לַעֲקֹר אַף דְּבָרִים אֵלּוּ[16] לְפִי שָׁעָה[17], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא קָטָן מִן הָרִאשׁוֹנִים; שֶׁלֹּא יְהוּ גְּזֵרוֹת אֵלּוּ חֲמוּרִין מִדִּבְרֵי תּוֹרָה עַצְמָהּ, שֶׁאֲפִלּוּ דִּבְרֵי תּוֹרָה יֵשׁ לְכָל בֵּית דִּין לְעָקְרוֹ[18] הוֹרָאַת שָׁעָה[19]. כֵּיצַד? בֵּית דִּין שֶׁרָאוּ לְחַזֵּק הַדָּת וְלַעֲשׂוֹת סְיָג כְּדֵי שֶׁלֹּא יַעַבְרוּ הָעָם עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה - מַכִּין וְעוֹנְשִׁין[20] שֶׁלֹּא כַּדִּין[21]; אֲבָל אֵין קוֹבְעִין הַדָּבָר לְדוֹרוֹת וְאוֹמְרִים שֶׁהֲלָכָה כָּךְ הוּא. וְכֵן אִם רָאוּ לְפִי שָׁעָה לְבַטֵּל מִצְוַת עֲשֵׂה אוֹ לַעֲבֹר עַל מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה, כְּדֵי לְהַחֲזִיר רַבִּים לַדָּת[22] אוֹ לְהַצִּיל רַבִּים מִיִּשְׂרָאֵל מִלְּהִכָּשֵׁל בִּדְבָרִים אֲחֵרִים - עוֹשִׂין לְפִי מַה שֶּׁצְּרִיכָה הַשָּׁעָה. כְּשֵׁם שֶׁהָרוֹפֵא חוֹתֵךְ יָדוֹ אוֹ רַגְלוֹ שֶׁל זֶה[23], כְּדֵי שֶׁיִּחְיֶה כֻּלּוֹ; כָּךְ בֵּית דִּין מוֹרִים בִּזְמַן מִן הַזְּמַנִּים לַעֲבֹר עַל קְצָת מִצְוֹת לְפִי שָׁעָה, כְּדֵי שֶׁיִּתְקַיְּמוּ [כֻּלָּם][24]. כְּדֶרֶךְ שֶׁאָמְרוּ חֲכָמִים הָרִאשׁוֹנִים[25]: חַלֵּל עָלָיו[26] שַׁבָּת אַחַת, כְּדֵי שֶׁיִּשְׁמֹר שַׁבָּתוֹת הַרְבֵּה[27].

16) שם. 17) ביצה ה, ב. שהרי התורה אמרה (שמות יט, טו) "היו נכונים לשלשת ימים אל תגשו אל אשה", וממילא אני יודע, שלאחר שלשה ימים, כשקיבלו כבר את התורה הותרו בנשותיהם, ובכל זאת הוצרך הקב"ה להתיר להם בפירוש, ולומר: "לך אמור להם, שובו לכם לאהליכם" (דברים ה, כז), מכאן, שכל דבר הנאסר במנין "צריך מנין אחר להתירו", ואפילו בטל הטעם שבגללו נאסר מקודם. וסובר רבינו, שהכוונה למנין אחר גדול מהקודם (כסף־משנה). 18) ראה לעיל הל' סנהדרין פ"א, ה"ג. 19) שכבר ביאר רבינו בהקדמתו, שכל ראשי הישיבות היו עמהם "בכל דור ודור אלפים ורבבות ששמעו מהם", וכן הוא מדגיש שם: "ואותם חכמים שהתקינו... או שדנו דין ולמדו שהמשפט כך הוא - הם כל חכמי ישראל או רובם".

~ נקודות משיחות קודש ~

"חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה".

צריך להבין מה ההבדל בין הלימוד "חלל עליו שבת אחת כו'" ובין הלימוד שלמסקנת הגמרא (יומא פה.) אין עליו פירכא - "וחי בהם, ולא שימות בהם".

ועוד, מדוע הוצרכה הגמרא ללמוד שוב שפיקוח נפש דוחה שבת מ"וחי בהם, ולא שימות בהם", הרי מפסוק זה עצמו ישנו כבר לימוד קודם (בגמרא, יומא שם) שפיקוח נפש דוחה כל התורה כולה, והלא שבת היא בכלל כל המצוות שנדחות מפני פיקוח נפש.

גם ברמב"ם מצינו שהביא לימוד זה פעמיים, בהלכות יסודי התורה (פ"ה ה"א) ובהלכות שבת (פ"ב ה"ד), אלא שבלימוד על שבת שינה מלשון הגמרא, ובמקום "...אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, וחי בהם ולא שימות בהם" כתב בהלכות שבת "אשר יעשה אותם וחי בהם, ולא שימות בהם".

והביאור הוא, לשיטת הרמב"ם דחיית פיקוח נפש את כל התורה כולה, שונה בגדרה מדחיית פיקוח נפש את השבת. בכל המצוות חיובי התורה קיימים ועומדים אלא שבמקום פיקוח נפש הם נדחים, אבל שבת אינה רק דחויה מפני פיקוח נפש אלא שאין כל חיוב על שמירתה, ובמקום פיקוח נפש לא ציוותה התורה על השבת כלל.

עניין זה מדוייק ברמב"ם הלכות שבת, ששינה מלשון הלימוד בש"ס (ומהלימוד שלו עצמו בהלכות יסודי התורה המדבר בדחיית כל התורה כולה), כי שם, קודם מביאה הגמרא את הפסוק "...וחי בהם" ואח"כ את הלימוד "וחי בהם ולא שימות בהם", כיון שזהו הלימוד המיוחד על כך שפיקוח נפש דוחה את כל המצוות, אבל לעניין שבת לא כתב זאת הרמב"ם בלשון של לימוד אלא כהמשך ופירוש של הפסוק "אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, ולא שימות בהם" כי אין הפשט שהשבת דחויה מפני פיקוח נפש אלא שמלכתחילה אין כל חיוב שבת במקום פיקוח נפש.

בסיבת ההבדל בדין פיקוח נפש בשבת ובכל המצוות, יש לומר - שהשבת היא אות בין הקב"ה ובין ישראל, וכפירש"י "אות גדולה היא בינינו שבחרתי בכם בהנחילי

לכם את יום מנוחתי למנוחה", ומכיון שה"אות הגדולה" שבין הקב"ה וישראל היא תוכנה של השביתה בשבת, אין היא מתקיימת כלל במקום פיקוח נפש של איש מישראל. זהו ההבדל בין הלימוד "חלל עליו שבת אחת כדי שישמור שבתות הרבה" ובין הלימוד "וחי בהם", כי ב"חלל עליו כו'" מודגש שאמנם עכשיו יש כאן **חילול** שבת, והשבת היא דחויה אצל פיקוח נפש כמו כל המצוות, אבל בלימוד מ"וחי בהם" משמע שאין כאן כל חילול שבת כי זו לא נצטוותה כלל במקום פיקוח נפש.

(על־פי לקו"ש חלק כ"ז עמוד 138)

16) שנאסרו משום סייג לתורה. 17) לציין, שזה רק לפי שעה ובאופן זמני. 18) בכת"י תימן: לעקרן. 19) לא שיקבע הדבר הוראה לדורות. ומשמיענו רבינו, שאין אומרים בזה: "חכמים עשו חיזוק לדבריהם יותר משל תורה". ראה כתובות פג, ב (כסף־משנה). 20) מכים - מלקות; ועונשים - עונש מיתה. 21) שלא מן התורה, כלשון רבינו לעיל הל' סנהדרין פכ"ד, ה"ד: "מעשה והלקו אדם שבעל אשתו תחת אילן (=מקום גלוי), ומעשה באחד שרכב על סוס בשבת בימי יוונים (=שהיו מצוות בזויות בעיניהם) והביאוהו לבית־דין וסקלוהו", והכל משום סייג לתורה, כמבואר בסנהדרין מו, א. וראה רש"י בגיטין ס, א על הפסוק (תהלים קיט, קכו) "עת לעשות לה' הפרו תורתך", שמפרש: "אם באה עת לעשות תקנה לשם שמים - הפרו דברי תורה לשעה הצריכה". 22) כגון להקריב קרבן בחוץ, שיש בו איסור 'עשה', שנאמר (דברים יב, יד) "ושם תעשה כל אשר אנכי מצוך" - זו מצות־עשה להקריב בבית הבחירה בלבד, וגם איסור לא־תעשה שנאמר (שם, יג) "השמר לך פן תעלה עולותיך בכל מקום אשר תראה", ו"השמר" - אינו אלא לא־תעשה (ראה הל' מעשה הקרבנות פי"ח ה"ב), ואליהו הנביא הקריב עולה בהר הכרמל, כדי להכחיש את נביאי הבעל, ובזה החזיר את ישראל למוטב והשיבם מעבודה־זרה (יבמות צ, ב. וסנהדרין צ, א) והשווה הל' יסודי התורה פ"ט, ה"ג. 23) שלקתה ידו בהרעלת דם. 24) כאילו כל המצוות הן גוף אחד, ומבטלים מקצתן לקיים את השאר (רדב"ז). 25) יומא פה, ב. 26) על החולה, לעשות לו כל צרכיו בשבת, שדחויה היא שבת אצל סכנת נפשות (הל' שבת פ"ב, ה"א). 27) "שאין משפטי התורה נקמה בעולם, אלא רחמים וחסד ושלום בעולם" (לשון רבינו שם, ה"ג).

1 **ה. בֵּית דִּין שֶׁנִּרְאָה לָהֶן לִגְזֹר גְּזֵרָה[28] אוֹ לְתַקֵּן**
2 **תַּקָּנָה[29] אוֹ לְהַנְהִיג מִנְהָג - צְרִיכִין לְהִתְיַשֵּׁב בַּדָּבָר**
3 **וְלֵידַע תְּחִלָּה אִם רֹב הַצִּבּוּר יְכוֹלִין לַעֲמֹד בָּהֶן אוֹ**
4 **אִם אֵין יְכוֹלִין לַעֲמֹד. וּלְעוֹלָם אֵין גּוֹזְרִין גְּזֵרָה עַל**
5 **הַצִּבּוּר, אֶלָּא אִם כֵּן רֹב הַצִּבּוּר יְכוֹלִין לַעֲמֹד בָּהּ[30].**

28) שיש בה משום סייג לתורה, כמו שאמרו (יבמות כא, א) "ושמרתם את משמרתי" - עשו משמרת למשמרתי, והחכמים קוראים לה: "גזירה" (מלשון רבינו בהקדמתו לפירוש המשנה, ד"ה "והחלק הרביעי"). 29) בדברים הנוהגים בין בני אדם שאין בהם תוספת במצוה ולא גרעון, או בדברים שהם תועלת לבני אדם בדברי תורה, וקראו אותם: "תקנות ומנהגות", מהן - בענין איסור והיתר; ומהן - בענין הממונות (לשון רבינו שם ד"ה "והחלק החמישי"). 30) ע"ז לו, א. שנאמר (מלאכי ג, ט) "במארה אתם נארים ואותי אתם קובעים הגוי כולו" - עד שהגוי כולו יוכל לעמוד בה, ובהוריות ג, ב אמרו בקשר לזה: רובו ככולו. ורש"י בע"ז שם מפרש: במארה אתם נארים - אתם מקבלים עליכם גזירה בארור ובקללה... ואח"כ אתם גוזלים אותי, שאתם נהנים מן הארורים.

6 **ו. הֲרֵי שֶׁגָּזְרוּ בֵּית דִּין גְּזֵרָה, וְדִמּוּ שֶׁרֹּב הַקָּהָל**
7 **יְכוֹלִין לַעֲמֹד בָּהּ, וְאַחַר שֶׁגְּזָרוּהָ פִּקְפְּקוּ[31] הָעָם בָּהּ**
8 **וְלֹא פָּשְׁטָה בְּרֹב הַקָּהָל - הֲרֵי זוֹ בְּטֵלָה[32], וְאֵינָן**
9 **רַשָּׁאִין לָכֹף אֶת הָעָם לָלֶכֶת בָּהּ.**

31) זלזלו, כמו: "שפקפק בטהרת ידים" (עדויות פ"ה, מ"ו), ומפרש הרע"ב (וכן רש"י בברכות יט, א): שזלזל. 32) ירושלמי ע"ז פ"ב, ה"ח: "מקובל אני מרבי אלעזר ברבי צדוק, שכל גזירה שבית־דין גוזרים, ואין רוב ציבור מקבלים עליהם - אינה גזירה", ואינה צריכה שום בית־דין לבטלה (לחם־משנה).

10 **ז. גָּזְרוּ וְדִמּוּ שֶׁפָּשְׁטָה בְּכָל יִשְׂרָאֵל, וְעָמַד הַדָּבָר כֵּן**
11 **שָׁנִים רַבּוֹת, וּלְאַחַר זְמַן מְרֻבֶּה עָמַד בֵּית דִּין אַחֵר**
12 **וּבָדַק בְּכָל יִשְׂרָאֵל וְרָאָה שֶׁאֵין אוֹתָהּ הַגְּזֵרָה פּוֹשֶׁטֶת**
13 **בְּכָל יִשְׂרָאֵל - יֵשׁ לוֹ רְשׁוּת לְבַטֵּל, וַאֲפִלּוּ הָיָה פָּחוֹת**
14 **מִבֵּית דִּין הָרִאשׁוֹן בְּחָכְמָה וּבְמִנְיָן[33].**

33) שהרי רבי יהודה נשיאה (=נכדו של רבי) התיר שמן של גויים, למרות שגזרו עליו תלמידי שמאי והלל, שהיו גדולים ממנו, אלא מפני שבדק עליו, ומצא שלא פשט איסורו ברוב ישראל, נמנה עליו עם בית־דינו והתירוהו (ע"ז שם). נמצאת למד, שיש שלשה חילוקים בדבר, א) בית־דין שדרש באחת מן המדות ודן דין, ועמד בית־דין אחר ומצא טעם לסתרו - הרי זה סותר, ואפילו הוא פחות מבית־דין הראשון (לעיל ה"א), ב) אם גזר בית־דין או תיקן או הנהיג ופשט הדבר בכל ישראל, אין בית־דין אחר יכול לבטלו אלא־אם־כן היה גדול ממנו בחכמה ובמנין (לעיל ה"ב). ג) גזר בית־דין כדי לעשות סייג לתורה, ופשטה גזירתו בכל ישראל, אין שום בית־דין שבעולם יכול לעקרה ולהתירה (לעיל ה"ג), ואם נודע שלא פשטה הגזירה בכל ישראל, אפילו בית־דין שאינו גדול כראשון - יכול לבטלה (רדב"ז לעיל ה"ג).

15 **ח. וְכָל בֵּית דִּין שֶׁהִתִּיר שְׁנֵי דְּבָרִים - אַל יְמַהֵר**
16 **לְהַתִּיר דָּבָר שְׁלִישִׁי[34].**

34) שהרי רבי יהודה נשיאה לא רצה להתיר פת של גויים, מפני שכבר התיר שני דברים, ולא רצה שיקראו לבית־דינו: "בית־דין המתיר" (ע"ז לז, א), וכן בירושלמי שם פ"ב, ה"ח: "כל בית־דין דשרו (=שמתירים) שלשה דברים, נקרא: בי דינא שריא", וראה עדויות פ"ח, מ"ד: "וקרו ליה אסי שריא".

1 **ט. הוֹאִיל וְיֵשׁ[35] לְבֵית דִּין לִגְזֹר וְלֶאֱסֹר דָּבָר הַמַּתָּר**
2 **וְיַעֲמֹד אִסּוּרוֹ לְדוֹרוֹת[36], וְכֵן יֵשׁ לָהֶן לְהַתִּיר אִסּוּרֵי**
3 **תּוֹרָה[37] לְכִי שָׁעָה, מַהוּ זֶה שֶׁהִזְהִירָה הַתּוֹרָה: לֹא**
4 **תֹסֵף עָלָיו וְלֹא תִגְרַע מִמֶּנּוּ? שֶׁלֹּא לְהוֹסִיף עַל דִּבְרֵי**
5 **תּוֹרָה[38] וְלֹא לִגְרֹעַ מֵהֶן[39] וְלִקְבֹּעַ הַדָּבָר לְעוֹלָם**
6 **בְּדָבָר[40] שֶׁהוּא מִן הַתּוֹרָה[41], בֵּין בַּתּוֹרָה שֶׁבִּכְתָב בֵּין**
7 **בַּתּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה[42]. כֵּיצַד? הֲרֵי כָּתוּב בַּתּוֹרָה: לֹא**
8 **תְבַשֵּׁל גְּדִי בַּחֲלֵב אִמּוֹ. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ[43], שֶׁזֶּה**
9 **הַכָּתוּב אָסַר לְבַשֵּׁל וְלֶאֱכֹל בָּשָׂר בְּחָלָב, בֵּין בְּשַׂר**
10 **בְּהֵמָה בֵּין בְּשַׂר חַיָּה; אֲבָל בְּשַׂר הָעוֹף - מֵתֵר בְּחָלָב**
11 **מִן הַתּוֹרָה[44]. אִם יָבוֹא בֵּית דִּין וְיַתִּיר בְּשַׂר חַיָּה**
12 **בְּחָלָב - הֲרֵי זֶה גּוֹרֵעַ[45]; וְאִם יֶאֱסֹר בְּשַׂר הָעוֹף**
13 **וְיֹאמַר שֶׁהוּא בִּכְלַל הַגְּדִי וְהוּא אָסוּר מִן הַתּוֹרָה -**
14 **הֲרֵי זֶה מוֹסִיף[46]. אֲבָל אִם אָמַר: בְּשַׂר הָעוֹף מֵתֵר מִן**
15 **הַתּוֹרָה, וְאָנוּ נֶאֱסֹר אוֹתוֹ, וְנוֹדִיעַ לָעָם שֶׁהוּא גְּזֵרָה,**
16 **שֶׁלֹּא יָבוֹא מִן הַדָּבָר חוֹבָה וְיֹאמְרוּ: הָעוֹף מֵתֵר מִפְּנֵי**
17 **שֶׁלֹּא נִתְפָּרֵשׁ, כָּךְ הַחַיָּה מֻתֶּרֶת שֶׁהֲרֵי לֹא נִתְפָּרְשָׁה;**
18 **וְיָבוֹא אַחֵר לוֹמַר: אַף בְּשַׂר בְּהֵמָה מֻתֶּרֶת, חוּץ מִן**
19 **הָעֵז[47]; וְיָבוֹא אַחֵר לוֹמַר: אַף בְּשַׂר הָעֵז מֻתָּר בַּחֲלֵב**
20 **פָּרָה אוֹ הַכִּבְשָׂה, שֶׁלֹּא נֶאֱמַר אֶלָּא 'אִמּוֹ', שֶׁהִיא**
21 **מִינוֹ; וְיָבוֹא אַחֵר לוֹמַר: אַף בַּחֲלֵב הָעֵז שֶׁאֵינָהּ אִמּוֹ**
22 **מֻתָּר, שֶׁלֹּא נֶאֱמַר אֶלָּא 'אִמּוֹ'; לְפִיכָךְ נֶאֱסֹר כָּל בָּשָׂר**
23 **בְּחָלָב, אֲפִלּוּ בְּשַׂר עוֹף - אֵין זֶה מוֹסִיף, אֶלָּא עוֹשֶׂה**
24 **סְיָג לַתּוֹרָה[48]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[49].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"לא תוסף עליו ולא תגרע ממנו.. כו".

האיסור שלא להוסיף על מצוות התורה מוזכר פעמיים, האחד בפסוק הנ"ל בפרשת ראה (יג, א.), והשני קודם לכן בפרשת ואתחנן (ד, ב.) "לא תוסיפו על הדבר אשר אנכי מצוה אתכם ולא תגרעו ממנו כו'".

הרמב"ם מזכיר איסור "בל תוסיף" שלוש פעמים: כאן, בהל' יסודי התורה רפ"ט, ובספר המצוות (ל"ת שי"ג ושי"ד), ובשלושת המקומות לא ציטט את הפסוק מפרשת ואתחנן אלא רק את הפסוק מפרשת ראה, וצריך להבין טעם הדבר.

ובביאור ההבדל שביניהם, יש לומר: על איסור "בל תוסיף" שבפרשת ואתחנן, מפרש רש"י "כגון חמש פרשיות בתפילין... וחמש גדילים בציצית". ואילו על הפסוק בפרשת ראה, מפרש: "כגון חמש טוטפות בתפילין וארבע ברכות בברכת כהנים". כי חמש פרשיות בתפילין וחמש גדילים בציצית הם הוספה על המצוה עצמה, היינו על תרי"ג מצוות, שהרי רק ארבע פרשיות בתורה מדברים במצות תפילין, וכל המוסיף יוסיף פרשיה שאינה ממין המצוה - תפילין. וכן הוא בחמש גדילים בציצית, שהרי התורה ציוותה על ארבע ציציות לארבע כנפות הבגד, ולכן גדיל חמישי אינו ממין המצוה כלל.

אבל בפרשת ראה, חידשה התורה דין נוסף, שגם הוספה באותה מצוה גופא - אסורה, ולכן הביא רש"י הדוגמאות של חמש טוטפות וארבע ברכות בברכת כהנים, כי הטוטפות הם עניין לעצמן ולשם זיכרון (שהרי במדבר לא נאמרו עדיין פרשיות שמע והיה אם שמוע, ומכל־מקום הניחו התפילין עם שתי פרשיות בלבד, ושתי טוטפות ריקות - כי כאמור הן עניין לעצמו).

(על־פי לקו"ש חלק ט"ו עמוד 138 הערה 8, ולקו"ש חלק ט' לפרשת ואתחנן)

35) רשאי. 36) כמבואר לעיל פ"א ה"ג, ובפרק זה ה"ג. 37) כאמור לעיל ה"ד. 38) אפילו לפי שעה, בצורה האמורה להלן. 39) מדברי תורה. 40) בדפוס רומי ר"מ, וכן בכת"י תימן: תיבה זו איננה. 41) כלומר, אסור להוסיף ולומר שזה אסור מן התורה, אלא צריך לציין, שהוספה זו היא מדבריהם ואינה אלא גזירה משום סייג לתורה; וכן אסור להתיר דבר מן התורה ולבטלו לעולם, שהרי זה גורע ממצוות התורה, אלא מבטלו לפי שעה, כדי להחזיר רבים לדת, כפי שהשעה צריכה, ומדגיש בביטולו שזו הוראת שעה בלבד. 42) אפילו דברים שנאמרו למשה מסיני בעל־פה, אסור להוסיף עליהם ולגרוע מהם. והשווה דברי רבינו בהקדמתו לפירוש המשנה, ד"ה החלק הראשון: "ואין הפרש בין שיוסיף ויגרע על הפסוק, ובין שיוסיף ויגרע על הפירוש המקובל", וכן בפירושו לפרק "חלק" (הפרק העשירי בסנהדרין) בהקדמתו שם ב"יסוד התשיעי": "ועליה אין להוסיף, וממנה אין לגרוע, לא בתורה שבכתב ולא בתורה שבעל־פה". והראב"ד חולק, ולדעתו אין איסור "בל תוסיף" אלא במצוות־עשה, כגון לולב ותפילין וציצית, בין לשעה בין לדורות, בין שקבע שהוא מן התורה, בין שלא קבע. וב"ספרי" פ' ראה, אות פב שנינו: "לא תוסף עליו - מנין שאין מוסיפים לא על הלולב (=יותר מארבעה מינים), ולא על הציצית (=יותר מארבעה חוטים), תלמוד־לומר לא תוסף עליו. ומנין שאין פוחתים מהם, תלמוד־לומר ולא תגרע ממנו". 43) חולין קטו, ב. 44) שם קיג, א: שנאמר "בחלב אמו" - יצא עוף שאין לו חלב אם, וכדעת רבי יוסי הגלילי שם. 45) מתורה שבעל־פה. 46) על תורה שבכתב. 47) שלא נאמרה בהמה אלא "גדי" בלבד. 48) וראוי להעיר, שבהל' מאכלות אסורות פ"ט ה"ד, כותב רבינו: "וכן בשר חיה ועוף, בין בחלב חיה בין בחלב בהמה, אינו אסור באכילה מן התורה... ואסור באכילה מדברי סופרים" וכו'. הרי שהשווה דין חיה לדין עוף בחלב, ששניהם מותרים מן התורה, וכבר נאמרו בזה הרבה תירוצים (ראה רדב"ז וכסף־משנה). אולם המחוור שבהם, הוא דעת הרב מאיר אנשיכון, הובא ב"מרכבת המשנה", שתיבות: "וכן בשר חיה" אין שייכות להתחלת הלכה ד, אלא חוזרות אל סוף הלכה ג, וכוונת רבינו לומר: וכן בשר חיה, היא בכלל איסור אכילת בהמה בחלב, וה'סדר' טעה בקביעת הנקודה, וסימנה שלא במקומה.

והלכה ד' צריכה להתחיל במלים: ועוף וכו'. דוגמה לזה, דברי רבינו בהל' אבות הטומאות פי"ב, ה"ז: "אחר שנגמר הכלי, מצרף מה שבתוכו" וכו' ושתי המלים הראשונות אין להן כל קשר עם המשפט הבא. אולם בכת"י נמצאות מלים אלה בסוף ההלכה הקודמת... "ועדיין הוא לח אחר שנגמר". ואח"כ מתחילה הלכה ז "הכלי מצרף" וכו'. ראה מבוא לצילום משנה־תורה דפוס רומי ר"מ - להרב י. ל. מימון עמ' 12. 49) כגון, אם יאמר אדם: אין איסור דם מן התורה אלא דם בהמה ועוף, ככתוב (ויקרא ז, כו) "וכל דם לא תאכלו... לעוף ולבהמה" ודם חיה מותר מן התורה - הרי זה גורע, כי חיה בכלל בהמה היא (הל' מאכלות אסורות פ"ו, ה"א), ואם יאמר: דם אדם אסור מן התורה, הרי זה מוסיף, שאין דם אדם אסור אלא מדברי סופרים, כמבואר שם ה"ב (רדב"ז). והשווה הקדמת פירוש המשנה לרבינו, בד"ה והמתנבא בשם... "החלק הראשון", שרבינו מדגים שם: "כגון שיאמר: הקב"ה אמר אלי כי הערלה היא שתי שנים, ואחר שתי שנים מותר לאכול הפירות הנטועים, או שיאמר: הקב"ה אמר אלי, שהערלה אסור לאכול אותה ארבע שנים, חלף מה שאמר הקב"ה: שלש שנים יהיה לכם ערלים (ויקרא יט, כג) וכדומה לו".

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) איזה זקן ממרא וכיצד דנים אותו. מה בין אפיקורוס לזקן ממרא. ארבעה הרוגי בית דין שצריכים הכרזה.

1 **א. מִי שֶׁאֵינוֹ מוֹדֶה בַּתּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה[2] - אֵינוֹ זָקֵן**
2 **מַמְרֵא הָאָמוּר בַּתּוֹרָה[3]; אֶלָּא הֲרֵי זֶה בִּכְלַל**
3 **הָאֶפִּיקוֹרוֹסִין[4], [וּמִיתָתוֹ בְּכָל אָדָם][5].**

2) פירוש המצוות, שלימדו הקב"ה למשה מסיני, והוא הנקרא: "מפי השמועה", כדברי רבינו לעיל פ"א, ה"ב. ובהקדמתו לספר זה, אומר רבינו: "ואתנה לך את לחות האבן והתורה והמצוה (שמות כד, יב), תורה - זו תורה שבכתב; והמצוה - זו פירושה... ומצוה זו - היא הנקראת תורה שבעל־פה". 3) דברים יז, יב. 4) בדפוס רומי, וכן בכת"י תימן: המינים. 5) בדפוס הנ"ל: ביד כל אדם. כלומר, אין צורך שבית־דין ידונו, אלא כל אחד מצווה להרגו, כמבואר להלן ה"ב. ורבינו בפירושו למשנה סנהדרין פי"א מ"ג, אומר: "האתה סובר, שיאמר אדם שדעתו ואמונתו, השניות, או דבר אחר... מכחיש למה שכתוב בתורה: ה' אלהינו ה' אחד, שנאמר אדם כזה אינו נהרג, או שהוא זקן ממרא, ודאי זה יהרג, משום שיצא מן הכלל, כלומר מכלל ישראל... שאין זקן ממרא ההורס לחומת התורה... אלא אדם שהוא רואה דבריו יותר מדברי בית־דין הגדול, ולכן חייבתו תורה מיתה, לכבוד בית־דין ומעלתו, כמו שחייב המקלל אביו ואמו מיתה לכבוד אביו ואמו" וכו'.

4 **ב. מֵאַחַר שֶׁנִּתְפָּרְסֵם שֶׁהוּא כּוֹפֵר בַּתּוֹרָה שֶׁבְּעַל פֶּה**
5 **- [מוֹרִידִין אוֹתוֹ][6] וְלֹא מַעֲלִין[7]. וַהֲרֵי הוּא כְּשֶׁאָר כָּל**
6 **הָאֶפִּיקוֹרוֹסִין וְהָאוֹמְרִין אֵין תּוֹרָה מִן הַשָּׁמַיִם[8]**
7 **וְהַמּוֹסְרִין[9] וְהַמּוּמָרִין[10]. שֶׁכָּל אֵלּוּ אֵינָם בִּכְלַל**
8 **יִשְׂרָאֵל, וְאֵין צָרִיךְ לֹא עֵדִים וְלֹא הַתְרָאָה וְלֹא**
9 **דַּיָּנִים, [אֶלָּא כָּל הַהוֹרֵג אֶחָד מֵהֶן - עָשָׂה מִצְוָה**
10 **גְּדוֹלָה וְהֵסִיר הַמִּכְשׁוֹל][11].**

6) לבור. 7) שאם היה בבור סולם, מסלקו ואינו מניחו לעלות בו (ע"ז כו, ב), והשווה הל' רוצח פ"ד, ה"י. 8) אלא משה רבינו מפי עצמו אמרה. 9) שמוסר ממון ישראל ליד גוי אנס, ראה הל' חובל ומזיק פ"ח ה"ט־י, והל' תשובה פ"ג הי"ב. 10) בדפוסים קדומים, וכן בכת"יד תימן: והמשומדים. והם שהחזיקו עצמם לעבור עבירה בזדון ולהכעיס, ונמצא כאילו בטלה מצוה זו מן העולם אצלם, וכן החוזרים לדתי עובדי־כוכבים בשעה שגוזרים גזירה וידבק בהם (הל' תשובה פ"ג, ה"ט). 11) ע"ז שם. ובסנהדרין צט, א שנינו: "ואפילו אמר: כל התורה כולה מן השמים חוץ מדקדוק זה (=חסרות ויתרות), מקל־וחומר זה, מגזירה־שוה זו, זה הוא: כי דבר ה' בזה", והושווה שם למי שאומר: אין תורה מן השמים. ובהל' ע"ז פ"י ה"א, כותב רבינו: "מצוה לאבדם ביד, ולהורידם לבאר שחת מפני שהם מצרים לישראל ומסירים את העם מאחרי ה', כצדוק ובייתוס ותלמידיהם, שם רשעים ירקב". וראה פירוש המשנה לרבינו חולין פ"א, מ"ב.

11 **ג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּאִישׁ שֶׁכָּפַר בַּתּוֹרָה שֶׁבְּעַל**
12 **פֶּה בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ[12] וּבִדְבָרִים שֶׁנִּרְאוּ לוֹ, וְהָלַךְ אַחַר**
13 **דַּעְתּוֹ הַקַּלָּה וְאַחַר שְׁרִירוּת לִבּוֹ[13], וְכוֹפֵר בַּתּוֹרָה**
14 **שֶׁבְּעַל פֶּה תְּחִלָּה, כְּצָדוֹק וּבַיְתוֹס[14] וְכֵן כָּל הַתּוֹעִים**
15 **אַחֲרָיו. אֲבָל בְּנֵי הַתּוֹעִים הָאֵלֶּה וּבְנֵי בְנֵיהֶם,**
16 **שֶׁהִדִּיחוּ אוֹתָם אֲבוֹתָם, וְנוֹלְדוּ בֵּין הַקָּרָאִים וְגִדְּלוּ**
17 **אוֹתָם עַל דַּעְתָּם[15] - הֲרֵי הוּא כְּתִינוֹק שֶׁנִּשְׁבָּה בֵּינֵיהֶם**
18 **וְגִדְּלוּהוּ[16], וְאֵינוֹ זָרִיז לֶאֱחֹז בְּדַרְכֵי הַמִּצְוֹת, שֶׁהֲרֵי**
19 **הוּא כְּאָנוּס[17]. וְאַף עַל פִּי שֶׁשָּׁמַע אַחַר כָּךְ [שֶׁהוּא**
20 **יְהוּדִי, וְרָאָה הַיְּהוּדִים וְדָתָם - הֲרֵי הוּא כְּאָנוּס,**
21 **שֶׁהֲרֵי גִּדְּלוּהוּ עַל טָעוּתָם]. כָּךְ אֵלּוּ שֶׁאָמַרְנוּ,**
22 **הָאוֹחֲזִים בְּדַרְכֵי אֲבוֹתָם הַקָּרָאִים שֶׁטָּעוּ[18]. לְפִיכָךְ**
23 **רָאוּי לְהַחֲזִירָן בִּתְשׁוּבָה, וּלְמָשְׁכָם בְּדִבְרֵי שָׁלוֹם, עַד**
24 **שֶׁיַּחְזְרוּ לְאֵיתַן הַתּוֹרָה[19].**

12) בהכרתו. 13) מלשון הכתוב דברים כט, יח. 14) שכפרו בתורה שבעל־פה, והם תלמידי אנטיגנוס איש סוכו, כמפורש באבות דרבי נתן פ"ה מ"ב, ראה הל' תשובה פ"ג, ה"ח. ובפירוש המשנה אבות פ"א, מ"ג: אומר רבינו: שכל אחד מהם אמר לסיעתו, שהוא מאמין בתורה וחולק על הקבלה, ומאז יצאו הכתות הרעות, הנקראות במצרים: "קראים", ואצל החכמים - צדוקים וביתוסים, והם מפרשים הפסוקים, כפי מה שיראה להם, ואינם שומעים לחכמים כלל. 15) בדפוס רומי, וכן בכת"יד תימן: ונולדו במינות, וגידלו אותם עליו. 16) שם: הרי הם כתינוק שנשבה לבין הגויים, וגידלוהו הגויים על דתם שהוא אנוס. 17) ואינו חייב אלא להביא חטאת אחת על כל עבירה ועבירה שעשה (שבת סח, ב. והל' שגגות פ"ב, ה"ו). 18) דינם כאנוסים. 19) לחוזק התורה ולתקפה. ובדפוסים קדומים, וכן בכת"י תימן, נוסף כאן: ולא ימהר אדם להרגן. וכתב הרדב"ז:

נתכוון רבינו ללמד זכות על הקראים, אבל הנמצאים בזמננו, אם אפשר בידינו להורידם, היה מצוה להורידם, שהרי בכל יום אנו מחזירים אותם למוטב... והם מחרפים ומגדפים את בעל הקבלה, ואין לדונם כאנוסים, אלא ככופרים בתורה שבעל־פה. וראה בתשובותיו ח"ב סימן תשצו. ובמוספנו "תשובות הרמב"ם" הבאנו תשובת רבינו בענין זה.

ד. אֲבָל זָקֵן מַמְרֵא הָאָמוּר בַּתּוֹרָה הוּא חָכָם אֶחָד מֵחַכְמֵי יִשְׂרָאֵל, שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ קַבָּלָה[20] וְדָן וּמוֹרֶה בְּדִבְרֵי תּוֹרָה כְּמוֹ שֶׁיָּדְרוּנוּ וְיוֹרוּ כָּל חַכְמֵי יִשְׂרָאֵל[21], שֶׁבָּאת לוֹ מַחֲלֹקֶת בְּדִין מִן הַדִּינִים עִם בֵּית דִּין הַגָּדוֹל, וְלֹא חָזַר לְדִבְרֵיהֶם, אֶלָּא חָלַק עֲלֵיהֶם וְהוֹרָה לַעֲשׂוֹת שֶׁלֹּא כְּהוֹרָאָתָן - גָּזְרָה עָלָיו תּוֹרָה מִיתָה[22]. וּמִתְרַדֶּה, וְיֵשׁ לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא[23]. אַף עַל פִּי שֶׁהוּא דָן[24] וְהֵן דָּנִים, הוּא קִבֵּל[25] וְהֵם קִבְּלוּ - הֲרֵי הַתּוֹרָה חָלְקָה לָהֶם כָּבוֹד[26]. וְאִם רָצוּ בֵּית דִּין לִמְחֹל עַל כְּבוֹדָן וּלְהַנִּיחוֹ - אֵינָן יְכוֹלִין, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִרְבּוּ מַחֲלוֹקוֹת בְּיִשְׂרָאֵל[27].

20) שהוא מודה בתורה שבעל־פה ובקבלת החכמים איש מפי איש עד למשה מסיני. 21) על־פי השמועה, ועל־פי המדות שהתורה נדרשת בהן. 22) דברים יז, יב "ומת האיש ההוא". 23) משנה בסנהדרין מג, ב: "שכן דרך כל המומתין מתוודין, שכל המתוודה יש לו חלק לעולם הבא", וראה לעיל הל' סנהדרין פי"ג, ה"א ובביאורנו שם. ולא נתכוון רבינו אלא לומר, זקן ממרא יש לו חלק לעוה"ב, אבל הכופר בתורה שבעל־פה אין לו חלק לעוה"ב (כסף־משנה). וראה הל' תשובה פ"ג, ה"ו־ח. 24) בסברתו, לפי אחת מהמדות שהתורה נדרשת בהן. 25) מרבותיו מפי השמועה. ואפילו הוא אומר מפי השמועה, והם אומרים כך נראה בעינינו שהדין נותן - הרי זה חייב, כדברי רבינו לקמן פ"ד ה"א, ע"פ סנהדרין פח, א וכרבי אלעזר. 26) ככתוב (דברים יז, יא) "לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל". וכדברי רבינו בפירוש המשנה, הובאו לעיל בביאורנו אות ד: "ולכן חייבתו תורה מיתה לכבוד בית־דין ומעלתו" וכו'. 27) סנהדרין פח, ב. ובדפוס רומי, וכן בכת"י תימן: מחלוקת בישראל.

ה. אֵין זָקֵן מַמְרֵא[28] חַיָּב מִיתָה עַד שֶׁיְּהֵא חָכָם שֶׁהִגִּיעַ לְהוֹרָאָה סָמוּךְ בְּסַנְהֶדְרִין[29], וְיַחֲלֹק עַל בֵּית דִּין בְּדָבָר שֶׁזִּדּוֹנוֹ כָּרֵת וְשִׁגְגָתוֹ חַטָּאת[30], אוֹ בִּתְפִלִּין[31], וְיוֹרֶה לַעֲשׂוֹת כְּהוֹרָאָתוֹ[32] אוֹ יַעֲשֶׂה הוּא עַל פִּי הוֹרָאָתוֹ[33], וְיַחֲלֹק עֲלֵיהֶן וְהֵן יוֹשְׁבִין בְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית[34]. אֲבָל אִם הָיָה תַּלְמִיד שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לְהוֹרָאָה[35] וְהוֹרָה לַעֲשׂוֹת - פָּטוּר[36]. שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יִפָּלֵא מִמְּךָ דָבָר לַמִּשְׁפָּט - מִי שֶׁלֹּא יִפָּלֵא מִמֶּנּוּ[37] אֶלָּא דָבָר מֻפְלָא[38].

28) בדפוס רומי, וכן בכת"י תימן, כתוב בכל מקום: ממרה בה"א. ע"פ משקל הכתוב (יהושע א, יח) "כל איש אשר ימרה את פיך". 29) שהוסמך ע"י הסנהדרין, כמבואר לעיל הל' סנהדרין פ"ד ה"ה, ש"התקינו שלא יהא אדם נסמך אלא ברשות הנשיא". 30) או בדבר הגורם לידי דבר, שחייבים על זדונו כרת וכו', כמבואר לקמן פ"ד, ה"ב. 31) שהורה להוסיף טוטפת חמישית בתפילין, ואע"פ שאין בהן גורם לדבר שזדונו כרת וכו' - הרי זו "הלכה מפי הקבלה", כלשון רבינו לקמן פ"ד ה"ג (סנהדרין פז, א. ופח, ב). 32) שנאמר: "והאיש אשר יעשה בזדון" וגו' - אינו חייב עד שיורה (שם פו, ב). 33) שם פח, ב. 34) שאם מצאם חוץ למקומם והמרה עליהם - פטור, כמבואר להלן ה"ז. 35) בידיעותיו בתורה, ולדעת רש"י שם פו, ב - שעדיין לא מלאו לו ארבעים שנה. 36) שאין הוראתו הוראה (שם וברש"י). 37) שלא נעלם. 38) קשה ועמוק, אבל תלמיד שלא הגיע להוראה - הכל אצלו פלא (שם פז, א), "כי יפלא - במופלא (=מומחה) שבבית־דין הכתוב מדבר".

ו. הָיָה חָכָם מֻפְלָא שֶׁל בֵּית דִּין, וְחָלַק, וְשָׁנָה[39] וְלִמֵּד לַאֲחֵרִים כִּדְבָרָיו, אֲבָל לֹא הוֹרָה לַעֲשׂוֹת - פָּטוּר. שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה בְּזָדוֹן. לֹא שֶׁיֹּאמַר בְּזָדוֹן, אֶלָּא יוֹרֶה לַעֲשׂוֹת אוֹ יַעֲשֶׂה הוּא בְּעַצְמוֹ[40].

39) וחזר, אחרי ששב מבית־דין הגדול לעירו. 40) שם פו, ב. ופח, ב.

ז. מְצָאָן[41] חוּץ לִמְקוֹמָן[42] וְהִמְרָה עֲלֵיהֶן - פָּטוּר[43]. שֶׁנֶּאֱמַר: וְקַמְתָּ וְעָלִיתָ אֶל הַמָּקוֹם - מְלַמֵּד, שֶׁהַמָּקוֹם גּוֹרֵם לוֹ מִיתָה. וְכָל אֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָהֶן שֶׁהֵן פְּטוּרִין מִן הַמִּיתָה, יֵשׁ לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל לְנַדּוֹתָם[44] וּלְהַפְרִישָׁן וּלְהַכּוֹתָן[45] וּלְמָנְעָן מִלְּלַמֵּד[46], כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְאֶה לָהֶן שֶׁהַדָּבָר צָרִיךְ לְכָךְ[47].

41) את הסנהדרין, חברי בית־הדין הגדול. 42) מחוץ ללשכת הגזית, שהיא מקום ישיבתם. 43) שם יד, ב "מצאם אבית פגי" וכו', והוא לפנים מחומת ירושלים. ופירשו ה'תוספות' שם, שכל מקום שהוא מחוץ ללשכת הגזית - נחשב: חוץ למקומם. 44) מרחיקים אותם מן הקהל, ואין יושבים בארבע אמותיהם, כמבואר בהל' תלמוד תורה פ"ז, ה"ד. שהרי עקביא בן מהללאל חלק על הסנהדרין, ומפני שלא הורה הלכה למעשה, לא הרגוהו, אלא נידוהו בלבד, כדברי המשנה בעדיות פ"ה, מ"ו (סנהדרין פח, א). 45) ירושלמי יבמות פ"ב ה"ו, הלקו את יעקב איש כפר נבוריה, על שרצה להתיר למול בשבת בן אשה נכרית. 46) כדין המוחרם "שאינו שונה לאחרים" (הל' תלמוד תורה פ"ז, ה"ה). 47) ואם רצו למחול להם - הרשות בידם, שהרי רבי יהודה אמר: "חס־ושלום שעקביא נתנדה" (עדיות פ"ה מ"ו), ולכאורה תמוה: וכי משוא פנים יש בדבר? אלא ודאי הדבר תלוי לפי ראות עיני בית־דין, שידע בעקביא שהוא צדיק גדול ולא ירבה מחלוקת, כמו שבאמת ציוה לבנו לפני מותו: "בני, חזור בך בארבעה דברים שהייתי אומר" (שם, מ"ז) ולפיכך לא העמידו דבריהם על הדין (ר"צ חיות במאמרו "משפט ההוראה").

ח. וְכֵיצַד דָּנִין זָקֵן מַמְרֵא? בְּעֵת שֶׁיִּפָּלֵא דָּבָר[48] וְיוֹרֶה בּוֹ חָכָם הַמַּגִּיעַ לְהוֹרָאָה, בֵּין בְּדָבָר שֶׁיֵּרָאֶה בְּעֵינָיו[49] בֵּין בְּדָבָר שֶׁקִּבֵּל מֵרַבּוֹתָיו - הֲרֵי הוּא וְהַחוֹלְקִין עִמּוֹ עוֹלִין לִירוּשָׁלַיִם, וּבָאִין לְבֵית דִּין שֶׁעַל פֶּתַח הַר הַבַּיִת[50]. אוֹמְרִים לָהֶן בֵּית דִּין: כָּךְ הוּא הַדִּין. אִם שָׁמַע וְקִבֵּל[51] - מוּטָב; וְאִם לָאו - בָּאִין כֻּלָּן לְבֵית דִּין שֶׁעַל פֶּתַח הָעֲזָרָה, וְאוֹמְרִים לָהֶם גַּם הֵם: כָּךְ הוּא הַדִּין. אִם קִבְּלוּ[52] - יֵלְכוּ לָהֶן; וְאִם לָאו - כֻּלָּן בָּאִין לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל לִלְשְׁכַּת הַגָּזִית[53], שֶׁמִּשָּׁם תּוֹרָה יוֹצֵאת לְכָל יִשְׂרָאֵל. שֶׁנֶּאֱמַר: מִן הַמָּקוֹם הַהוּא אֲשֶׁר יִבְחַר יְיָ. וּבֵית דִּין אוֹמֵר לָהֶם: כָּךְ הוּא הַדִּין, וְיוֹצְאִין כֻּלָּן[54]. חָזַר זֶה הֵחָכָם לְעִירוֹ וְשָׁנָה[55] וְלִמֵּד[56] כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא לָמוּד - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[57]. הוֹרָה לַעֲשׂוֹת אוֹ שֶׁעָשָׂה כְּהוֹרָאָתוֹ - חַיָּב מִיתָה, וְאֵינוֹ צָרִיךְ הַתְרָאָה[58]. אֲפִלּוּ נָתַן טַעַם לִדְבָרָיו[59] - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ[60]. אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁבָּאוּ עֵדִים שֶׁעָשָׂה כְּהוֹרָאָתוֹ אוֹ שֶׁהוֹרָה לַאֲחֵרִים לַעֲשׂוֹת - גּוֹמְרִין דִּינוֹ לְמִיתָה בְּבֵית דִּין שֶׁבְּעִירוֹ[61], וְתוֹפְסִין אוֹתוֹ וּמַעֲלִין אוֹתוֹ מִשָּׁם לִירוּשָׁלַיִם. וְאֵין מְמִיתִין אוֹתוֹ בְּבֵית דִּין שֶׁבְּעִירוֹ, וְלֹא בְּבֵית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁיָּצָא חוּץ לִירוּשָׁלַיִם[62], אֶלָּא מַעֲלִין אוֹתוֹ לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם. וְעַד הָרֶגֶל מְשַׁמְּרִין אוֹתוֹ, וְחוֹנְקִין אוֹתוֹ בָּרֶגֶל[63]. שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָל יִשְׂרָאֵל[64] יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ; מִכְּלָל שֶׁצָּרִיךְ הַכְרָזָה[65]. וְאַרְבָּעָה צְרִיכִין הַכְרָזָה: זָקֵן מַמְרֵא, וְעֵדִים זוֹמְמִין, וְהַמֵּסִית[66], וּבֶן סוֹרֵר וּמוֹרֶה[67]; שֶׁהֲרֵי בְּכֻלָּן נֶאֱמַר: יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ.

48) ייעלם ויסתפק. 49) על־פי הסברה והיקשי ההגיון. 50) מפורש לעיל פ"א, אות ל. 51) בכת"י תימן: וקיבל מהן. 52) בכתי"ת: קיבל. 53) שהיתה בנויה מאבנים מפוסלות מרובעות, לכבודם של הסנהדרין (מדות פ"ה, מ"ד. ובתויו"ט ובתפא"י שם). 54) משנה בסנהדרין פו, ב. 55) למד שנית. 56) בכת"י תימן: ולימד. וראה לעיל ה"ו: "ולמד לאחרים". 57) שהרי לא הורה לעשות, וכאמור לעיל ה"ו. 58) סנהדרין פח, ב. 59) לזכות עצמו ולהצלתו. 60) שם. 61) ככל המומתים, שגומרים את דינם בבית־דין של עשרים ושלשה (שם טז, א וברש"י). 62) כגון שגלה ליבנה, כלשון המשנה (שם פט, א) "ולא בבית־דין שביבנה". וכבר נתבאר לעיל הל' סנהדרין פי"ד הי"א, ש"אין דנים דיני נפשות אלא בפני הבית, והוא שיהיה בית־דין הגדול שם בלשכה שבמקדש". וכאן משמיענו רבינו שאפילו נגמר דינו בעירו, כשבית־דין הגדול עדיין היה במקומו בלשכת הגזית, בכל זאת אם יצא בית־הדין אח"כ מירושלים, אין ממיתים אותו. וראה דברי רבינו־תם ב'תוספות' שם ד"ה ולא בבית־דין. 63) בחול המועד, שביו"ט עצמו אסור להרגו, כמבואר לעיל (שם פי"א ה"ב), וראה שם פי"ג, ה"ה. 64) ונוסח הכתוב: "וכל העם ישמעו". 65) ומכריזים במקום שהרבים נקבצים שם והוא ירושלים, שעולים אליה לרגל. 66) לעבוד ע"ז.

67) ומדברי רבינו לקמן פ"ז, הי"ג: "כותבים לכל ישראל, בבית־דין פלוני, סקלנו פלוני מפני שהיה בן סורר ומורה" - משמע שאין משמרים אותו עד הרגל, אלא מכריזים עליו מבית־דין שבעירו בכתב. וכן לעיל הל' עדות פי"ח ה"ז לענין זוממין, וכדעת רבי יהודה בסנהדרין פ"ט, א. למרות שבתוספתא שם פי"א מ"ג, סובר רבי עקיבא, שאת כל ארבעתם מעלים לירושלים להמיתם שם ברגל, וראה ב"חסדי דוד" שם. וראוי להעיר, שבהל' ע"ז פ"ה, המדבר בדיני מסית לפרטיהם, לא הזכיר רבינו שהוא צריך הכרזה, וכנראה שסמך על דבריו כאן.

יום שני ח' אייר ה'תשפ"ב

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) שאינו נעשה זקן ממרא עד שיחלוק על חבריו בדבר שחייבים על זדונו כרת ועל שיגגתו חטאת. דברים המביאים לידי דבר שחייבים עליהם כרת, אפילו בדרך רחוקה, ואפילו אחר מאה דברים - חייב הזקן במחלוקתו בהם. שחייב הזקן החולק על מצוות תפילין, אפילו כשאינה מביאה לידי עונש כרת.

**27 א. זֶה שֶׁחָלַק עַל בֵּית דִּין הַגָּדוֹל בְּדָבָר שֶׁחַיָּבִין עַל
28 זְדוֹנוֹ כָּרֵת וְעַל שִׁגְגָתוֹ חַטָּאת[2], בֵּין שֶׁהָיוּ הֵן אוֹסְרִים
29 וְהוּא מַתִּיר בֵּין שֶׁהָיוּ הֵן מַתִּירִין וְהוּא אוֹסֵר - הֲרֵי
30 זֶה חַיָּב מִיתָה[3]. אֲפִלּוּ הוּא הָיָה אוֹמֵר מִפִּי הַקַּבָּלָה,
31 וְאָמַר: כָּךְ קִבַּלְתִּי מֵרַבּוֹתַי, וְהֵן אוֹמְרִים: כָּךְ נִרְאֶה
32 בְּעֵינֵינוּ שֶׁהַדִּין נוֹתֵן[4], הוֹאִיל וְנָשָׂא וְנָתַן[5] עֲלֵיהֶן
33 בַּדָּבָר, וְעָשָׂה אוֹ שֶׁהוֹרָה לַעֲשׂוֹת - הֲרֵי זֶה חַיָּב. וְאֵין
34 צָרִיךְ לוֹמַר אִם הֵם מוֹרִים מִפִּי הַקַּבָּלָה[6]. וְכֵן אִם
35 חָלַק עֲלֵיהֶם בִּגְזֵרָה מִן הַגְּזֵרוֹת שֶׁגָּזְרוּ בְּדָבָר שֶׁיֵּשׁ
36 בִּשְׁגָגָתוֹ חַטָּאת וּזְדוֹנוֹ כָּרֵת, כְּגוֹן שֶׁהִתִּיר הֶחָמֵץ[7]
37 בְּיוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר בְּנִיסָן בְּשָׁעָה שִׁשִּׁית[8], אוֹ אֲסָרוֹ
38 בַּהֲנָאָה בְּשָׁעָה חֲמִישִׁית[9] - הֲרֵי זֶה חַיָּב מִיתָה[10]. וְכֵן
39 כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.**

2) סנהדרין פז, א, כדברי רבי מאיר הלומד "גזירה שווה" דבר - דבר. נאמר כאן: "כי ייפלא ממך דבר למשפט", ונאמר שם (ויקרא ד, יג) "ונעלם דבר מעיני הקהל" - מה להלן דבר שחייבים על זדונו כרת ועל שיגגתו חטאת אף כאן" וכו'. וראה להלן הלכה ג שגם על מצוות תפילין הוא נידון כזקן ממרא. 3) כדי שלא ירבו מחלוקות בישראל. 4) מצד הסברא והעיון העצמי. 5) דן והתווכח עימם. ובכתב יד תימן הנוסח: "הואיל וחלק עליהן". 6) שקבלתם עדיפה יותר (שם פח, א), והשווה לעיל פרק ג, הלכה ד. 7) אכילת חמץ. 8) וחכמים גזרו על החמץ שייאסר באכילה ובהנאה בשעה זו, כמבואר בהלכות חמץ ומצה פרק א, הלכה ט. 9) ולדעת חכמים אינו אסור אלא באכילה בלבד, כמבואר שם. 10) כיוון שעיקר איסור חמץ יש בו כרת (רדב"ז). ולדעת הכסף משנה, גם גזירה זו מביאה לידי איסור כרת, שהרי אם יקדש אשה בחמץ בשעה שישית, לדברי חכמים אינה מקודשת כלל, ואם יבוא אחר ויקדשנה אחרי כן הרי זו מקודשת לשני, ולדברי הזקן

החולק מקודשת היא לראשון, ואין קידושי השני תופסים בה כלל, נמצא שנחלקו באיסור ערווה, שהיא איסור כרת. וראה ברמב"ן בהשגותיו על ספר המצוות לרבינו בשורש ראשון, שחולק על רבינו בזה, ולדעתו אינו נעשה זקן ממרא, כשחולק על גזירה מדבריהם, אפילו אם היא מביאה לידי איסור עונש כרת. וכן אמרו (שבת מ, א) "האי מאן דעבר אדרבנן, שרי למקרייה עבריינא" (=מי שעבר על איסור דרבנן מותר לקרותו עבריין) - הרי שלא הזכירו אלא את זה, ולא אמרו שהוא נידון כזקן ממרא. אולם דברי רבינו מקורם בסנהדרין פז, א שאמרו שם: אם חלק עליהם בעיבור שנה, אם מעברים עד פורים או כל אדר, הרי זה חייב (ראה להלן הלכה ב), הרי שאפילו חלק עליהם בגזירה מן הגזירות - חייב (קרית מלך).

ב. אֶחָד שֶׁנֶּחְלְקוּ בִּדְבָר שֶׁחַיָּבִין עַל זְדוֹנוֹ כָּרֵת וְעַל שִׁגְגָתוֹ חַטָּאת, אוֹ שֶׁנֶּחְלְקוּ בִּדְבָר הַמֵּבִיא לִידֵי דָבָר שֶׁחַיָּבִין עַל זְדוֹנוֹ כָּרֵת וְעַל שִׁגְגָתוֹ חַטָּאת. כֵּיצַד? נֶחְלְקוּ בְּאִשָּׁה זוֹ אִם הִיא עֶרְוָה[11] אִם לָאו[12], אִם מַרְאֵה דָם זֶה מְטַמֵּא בְּאִשָּׁה אוֹ לֹא[13], אִם זוֹ טְמֵאָה לֵדָה אוֹ לֹא[14], אִם זוֹ זָבָה אוֹ לֹא[15], אִם חֵלֶב זֶה אָסוּר[16] אוֹ מֻתָּר, וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ - הֲרֵי חוֹלֵק בִּדְבָר שֶׁחַיָּבִין עַל זְדוֹנוֹ כָּרֵת וְעַל שִׁגְגָתוֹ חַטָּאת. וְכֵיצַד דָּבָר הַמֵּבִיא לִידֵי דָבָר שֶׁחַיָּבִין עַל זְדוֹנוֹ כָּרֵת וְעַל שִׁגְגָתוֹ חַטָּאת? כְּגוֹן שֶׁנֶּחְלְקוּ בְּעִבּוּר שָׁנָה, אִם מְעַבְּרִים עַד הַפּוּרִים אוֹ בְּכָל אֲדָר - הֲרֵי זֶה חַיָּב; שֶׁזֶּה מֵבִיא לִידֵי חָמֵץ בְּפֶסַח[17]. וְכֵן אִם נֶחְלְקוּ בְּדִין מִדִּינֵי מָמוֹנוֹת אוֹ בְּמִנְיַן הַדַּיָּנִין[18] שֶׁדָּנִין דִּינֵי מָמוֹנוֹת - הֲרֵי זֶה חַיָּב; שֶׁהֲרֵי לִדְבָרָיו שֶׁל זֶה שֶׁאוֹמֵר שֶׁזֶּה חַיָּב לָזֶה, כֹּל שֶׁנָּטַל מִמֶּנּוּ - כְּדִין נָטַל, וְעַל פִּי בֵּית דִּין נָטַל; וְלִדְבָרָיו שֶׁל זֶה שֶׁאוֹמֵר פָּטוּר, אוֹ שֶׁאָמַר שֶׁאֵין אֵלּוּ רְאוּיִין לָדוּן[19], כֹּל שֶׁנָּטַל[20] - גָּזֵל הוּא בְּיָדוֹ, וְאִם קִדֵּשׁ בּוֹ אִשָּׁה - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[21]; וּלְדִבְרֵי הָאוֹמֵר שֶׁלּוֹ נָטַל[22], הַבָּא עָלֶיהָ בְּמֵזִיד - עָנוּשׁ כָּרֵת, בְּשׁוֹגֵג - חַיָּב חַטָּאת[23]; וְנִמְצָא הַדָּבָר מֵבִיא לִידֵי דָבָר שֶׁחַיָּבִין עַל זְדוֹנוֹ כָּרֵת וְעַל שִׁגְגָתוֹ חַטָּאת. וְכֵן אִם נֶחְלְקוּ בְּדִינֵי מַכּוֹת, אִם זֶה חַיָּב מַלְקוּת אוֹ אֵינוֹ, אוֹ שֶׁחָלַק בְּמִנְיַן הַדַּיָּנִים שֶׁלּוֹקִין בִּפְנֵיהֶם[24] - הֲרֵי זֶה חַיָּב; שֶׁהֲרֵי לִדְבָרֵי הָאוֹמֵר אֵינוֹ לוֹקֶה[25] - חוֹבְלִין הֵם בּוֹ, וְחַיָּבִין לְשַׁלֵּם[26], וְכֹל שֶׁיִּטֹּל מֵהֶן - כְּדִין נוֹטֵל; וּלְדִבְרֵי הָאוֹמֵר בֶּן מַלְקוּת הוּא[27], כֹּל שֶׁיִּטֹּל מֵהֶן - גָּזֵל הוּא בְּיָדוֹ, וְאִם קִדֵּשׁ בּוֹ אִשָּׁה - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[28]. וְכֵן אִם נֶחְלְקוּ בַּעֲרָכִין[29] אוֹ בַּחֲרָמִין[30], אִם זֶה חַיָּב לִתֵּן אוֹ אֵינוֹ - הֲרֵי זֶה[31] חַיָּב; שֶׁהֲרֵי לִדְבְרֵי הָאוֹמֵר אֵינוֹ חַיָּב לִתֵּן, אִם לָקְחוּ מִמֶּנּוּ - הֲרֵי זֶה גָּזֵל, וְהַמְקַדֵּשׁ בּוֹ אִשָּׁה - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[32]. וְכֵן אִם חָלַק עֲלֵיהֶן בִּפְדְיוֹן קָדָשִׁים, אִם נִפְדּוּ אוֹ לֹא נִפְדּוּ[33] - הֲרֵי זֶה חַיָּב; שֶׁהֲרֵי לִדְבְרֵי הָאוֹמֵר אֵין זֶה פִּדְיוֹן, אִם קִדֵּשׁ בּוֹ אִשָּׁה - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[34]. וְכֵן אִם נֶחְלְקוּ בַּעֲרִיפַת הָעֶגְלָה[35], אִם אֵלּוּ חַיָּבִין לְהָבִיא אוֹ לֹא[36] - הֲרֵי זֶה חַיָּב; שֶׁהֲרֵי לִדְבְרֵי הָאוֹמֵר חַיָּבִים לְהָבִיא - הֲרֵי הִיא אֲסוּרָה בַּהֲנָאָה, וְהַמְקַדֵּשׁ בּוֹ[37] אִשָּׁה - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת[38]. וְכֵן אִם נֶחְלְקוּ בְּעָרְלָה[39]. וְכֵן אִם נֶחְלְקוּ בְּלֶקֶט שִׁכְחָה וּפֵאָה, אִם זֶה לָעֲנִיִּים אוֹ לְבַעַל הַבַּיִת[40] - הֲרֵי זֶה חַיָּב; שֶׁהֲרֵי לִדְבְרֵי הָאוֹמֵר לְבַעַל הַבַּיִת - הֲרֵי זֶה גָּזֵל בְּיַד הָעָנִי, וְאִם קִדֵּשׁ בּוֹ אִשָּׁה - אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת. וְכֵן אִם חָלַק עֲלֵיהֶן בְּאָב מֵאֲבוֹת הַטֻּמְאָה, כְּגוֹן נִגְעֵי בָשָׂר[41] אוֹ נִגְעֵי בָתִּים[42] אוֹ נִגְעֵי בְגָדִים[43] - הֲרֵי זֶה חַיָּב; שֶׁהֲרֵי לִדְבְרֵי הָאוֹמֵר טָהוֹר - מֻתָּר לְהִכָּנֵס בַּמִּקְדָּשׁ וְלֶאֱכֹל[44] קָדָשִׁים; וּלְדִבְרֵי הָאוֹמֵר טָמֵא, אִם נִכְנַס[45] אוֹ אָכַל בְּמֵזִיד - עָנוּשׁ כָּרֵת, וּבְשׁוֹגֵג - חַיָּב חַטָּאת. וְכֵן אִם נֶחְלְקוּ בְּטָהֲרַת מְצֹרָע, אִם יֵשׁ לָזֶה[46] טָהֲרָה אוֹ אֵין לוֹ. וְכֵן אִם נֶחְלְקוּ בְּהַשְׁקָאַת סוֹטָה, אִם זוֹ צְרִיכָה לִשְׁתּוֹת אוֹ אֵינָהּ צְרִיכָה[47] - הֲרֵי זֶה חַיָּב; שֶׁהֲרֵי לִדְבְרֵי הָאוֹמֵר צְרִיכָה, אִם מֵת הַבַּעַל קֹדֶם שֶׁתִּשְׁתֶּה - הֲרֵי זוֹ אֲסוּרָה לִיבָּמָהּ[48]; וּלְדִבְרֵי הָאוֹמֵר אֵינָהּ צְרִיכָה - מִתְיַבֶּמֶת. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה - צְרִיכִין לִבְדֹּק וְלַחְקֹר אִם הָיְתָה מַחֲלֹקֶת זוֹ מְבִיאָה לִידֵי דָבָר זֶה, וְדָבָר זֶה מֵבִיא לִידֵי דָבָר שֵׁנִי, אֲפִלּוּ אַחַר מֵאָה דְבָרִים, אִם יָבוֹא בַּסּוֹף לְדָבָר שֶׁזְּדוֹנוֹ כָּרֵת וְשִׁגְגָתוֹ חַטָּאת, בֵּין שֶׁהָיָה הַזָּקֵן מֵקֵל וְהֵן מַחְמִירִין בֵּין שֶׁהָיָה הוּא מַחְמִיר וְהֵן מְקִלִּין - חַיָּב[49].

11) אסורה איסור ערווה, שהיא בכרת. 12) כגון, בתו מאנוסתו (=שבא על אשה דרך זנות, והוליד ממנה בת), שאין איסורה מפורש בתורה, אלא נלמדת בקל וחומר מבת בתו (סנהדרין עו, א). ואם חלק הזקן ואמר שאינה ערוה - הרי זה חייב (שם פז, ב, וראה הלכות איסורי ביאה פרק ב, הלכה ו). 13) כגון, שראתה דם ירוק, שהחכמים מטהרים (ראה הלכות איסורי ביאה פרק ה, הלכה ו), ועקביא בן מהללאל מטמא (שם פז, ב). 14) כגון, ששפעה דם מתוך שבועיים (ללידתה, שילדה נקבה) - לאחר שבועיים, שלא פסק מעיינה בתוך שבועיים - שהם ימי טומאת לידה לנקיבה, ונחלקו החכמים אם דם זה טהור, כשאר ימי טוהר של יולדת נקבה, שהם שישים ושישה יום (ראה ויקרא יב, ה), או מכיוון שלא נסתם המעיין, בתוך השבועיים, הרי זה דם טמא, של מעיין "ימי לידה" (שם פז, ב וראה הלכות איסורי ביאה פרק ו, הלכה א ופרק ז, הלכה ז). 15) כגון "קשתה שלושה ימים (=שראתה דם שלושה ימים רצופים מחמת קישוי לידה) בתוך אחד עשר יום (=ימי זיבה), ושפתה מעת לעת (=נחה מעת לעת מחבלי לידה), וילדה, הרי זו יולדת בזוב (שהוברר הדבר, שאותו דם שראתה לא היה מקושי הלידה, אלא דם זיבה), רבי יהושע אומר: לילה ויום כלילי שבת ויומו" שאפילו שפתה מעת לעת טהורה היא, עד שתשפות לילה שלם ואחרי כן יום שלם כשבת (נדה פרק ד, משנה ד). ואם נחלקו החכמים והזקן בזה, אם היא טמאה זבה או לא, הרי זה חייב (סנהדרין פז, ב).

16) כגון, חלב שעל הקיבה, עקום כמו קשת, שלרבי ישמעאל חייבים עליו כרת, ולרבי עקיבא אינו אלא אסור, אבל אין ענושים עליו כרת (חולין מט, ב והלכות מאכלות אסורות פרק ז, הלכה ו), ואם נחלקו בו החכמים והזקן הרי הוא חייב, שהרי איסור חלב יש בו כרת. ואפילו הזקן יחמיר הרי הוא חייב, כמבואר בדברי רבינו סוף הלכה זו. 17) שאם בית הדין מורה לעבר כל אדר, נמצא שצריך לעבר שנה זו, להוסיף בה אדר שני, וחודש ניסן יחול באיחור של שלושים יום, ואז יתקיים חג הפסח. ולדברי הזקן לא יעברו השנה, כיוון שלא עיברוה עד פורים, נמצא יעשו הפסח בחודש הבא, ובחודש שלאחריו כבר יהיה אייר, ויאכלו בו חמץ, בעוד שלדעת בית הדין חל אז הפסח (סנהדרין פז, א). 18) כמה צריך להיות ההרכב של בית הדין, שני דיינים או שלושה. 19) הואיל ואינם אלא שניים, ואין בית דין פחות משלושה. 20) התובע. 21) שהמקדש בגזל אינה מקודשת (קידושין נב, א). 22) בדפוס וילנא; שלא נטל, והיא טעות גלוייה. 23) שמקודשת היא, והרי היא אשת איש (סנהדרין פז, ב). 24) אם שלושה הם, או עשרים ושלושה, ככל דיני נפשות (ראה סנהדרין י, א).

25) שאינו חייב מלקות. 26) כשאר חובל בחבירו שחייב לשלם לו חמישה דברים (בבא קמא פג, ב). 27) שבית־דין של שלושה דן דיני מכות. 28) סנהדרין פז, ב. 29) כגון, שהעריך תינוק שהוא פחות מבן חודש, שאין לו עדיין ערך, ואינו נותן כלום, אולם רבי מאיר אומר: נותן דמיו, כמו שהוא נמכר בשוק, שאין אדם מוציא דבריו לבטלה, והוא יודע שאין ערך לפחות מבן חודש, וגמר והחליט לשם דמים (שם פח, א). 30) שאמר נכסי אלה הם חרם, וסתם דבריו, ולא פירש אם לבדק הבית או לכהנים. שאם זה שייך לכהן הרי הוא ממונו, ויכול לקדש בו אשה, ואם זה לבדק הבית אין הכהן יכול לקדש בו אשה, שאין זה ממונו. 31) זקן ממרא זה. 32) סנהדרין שם. 33) שלדעת רבי אליעזר בן יעקב אין דברי הקדש נפדים בפחות מעשרה שמאים השמים את ערך החפץ הנפדה, ולדעת החכמים מספיקים שלושה שמאים, ראה שם יד, ב. 34) שהמקדש בהקדש במזיד אינה מקודשת, כמבואר בהלכות אישות פרק ה, הלכה ג (סנהדרין שם). 35) שמביאים על מציאת חלל, ולא נודע מי היכהו (ראה דברים כא, א־ג). 36) שנחלקו מאיזה מקום בגוף מודדים אל העיר הקרובה אל החלל (=ההרוג), אם מטבורו, או מחוטמו, אם העיר הקרובה אל החלל מטבורו מביאה עגלה, או הקרובה לו מחוטמו מביאה. 37) בכתב יד תימן: בה. 38) כמבואר בקידושין נו, ב (סנהדרין שם). 39) כגון, הנוטע עץ מאכל לצורך רבים, שלדעת החכמים חייב עץ זה בערלה, ופירותיו אסורים בהנאה כל שלוש השנים הראשונות לנטיעתו, ולדעת רבי יהודה עץ זה פטור מערלה (ערלה פרק א, משנה ב), נמצא המקדש בפירות ערלה של עץ זה, לדעת החכמים אינה מקודשת, ולרבי יהודה מקודשת. 40) כמו ששנינו (פאה פרק ו, משנה ה) "שני עומרים - שכחה, ושלושה אינם שכחה (=ושייכים לבעל הבית); שני שיבולים לקט (=ושייך לעניים), ושלושה אינם לקט... ועל כולם בית שמאי אומרים שלושה - לעניים וארבעה - לבעל הבית; ופאה - נחלקו בה רבי ישמעאל וחכמים, אם לא הניח פאה בסוף שדהו לקצור, וטחן את התבואה ולשה, ולדעת רבי ישמעאל מפריש פאה מן העיסה ונותנה לעני, ולחכמים פטור מן הפאה, שכבר קנה העיסה בשינוי מעשה (סנהדרין פח, א). 41) נגעי אדם, שהם בעור בשרו, כגון שיש ספק אם בהרת קדמה לשיער לבן והוא טמא, או שקדם השיער לבן לבהרת וטהור - החכמים מטמאים, ורבי יהושע מטהר (שם פז, ב). 42) כגון, שנראו כשני גריסים בשני קירות הבית, שלחכמים - הבית טמא, ולרבי אלעזר ברבי שמעון, אין הבית טמא עד שייראה כשני גריסים על שתי אבנים, בשני כתלים בקרן זווית (שם). 43) כגון, שפרחה הצרעת בכל הבגד, שלדברי רבי נתן, הבגד טהור, ולחכמים בגד זה טמא (שם פח, א). 44) שהרי שני דברים נפרדים הם. 45) זה שיש בו הנגע, או שנכנס לבית המנוגע, או שנגע בבגד המנוגע. 46) שאין לו בוהן יד ובוהן רגל ואוזן ימנית, שלדעת החכמים אין לו טהרה עולמית, שאין על מה לתת את דם האשם והשמן (ראה ויקרא יד, יד־יז), ולדעת רבי אליעזר נותן לו על מקומו ויוצא (שם). ואם אין לו טהרה אסור לו להיכנס למקדש או לאכול מן הקדשים, שהרי טמא הוא. 47) כגון, שקינא לה בפני שני עדים; אל תיסתרי עם פלוני, ובא עד אחד והעיד שהיא נסתרה עם אותו פלוני, לרבי אליעזר צריכה לשתות מי המרים, ואם לא שתתה, נאסרה על בעלה. ולרבי יהושע אינו משקה עד שיהיו גם שני עדים על הסתירה (שם פח, א). 48) כמבואר בסוטה ב, א. והכסף משנה מקשה, שבכל זאת אין סוטה זו אסורה על היבם באיסור כרת, אלא איסור לאו בלבד, וכנראה מדברי רבינו הלכות ייבום פרק ו, הלכה י"ט, שהיא "חולצת ואינה מתייבמת", ואילו היה דינה כדין ערווה ממש, הייתה פטורה גם מן החליצה, כמבואר שם בראש ההלכה. וב"מרכבת המשנה" מתרץ שבכל זאת יש כאן דבר המביא לידי חיוב כרת. שאם צריכה להתייבם, הרי היא ככל יבמה, שאין קידושי היבם גומרים בה, ואינה נעשית בהם אשת איש גמורה, עד שיבוא עליה, כמבואר בהלכות ייבום פרק ה, הלכה ב, ולפיכך אם בינתיים יקדשנה אחר מן השוק קידושיו תופסים בה, ואם יבוא עליה אדם אחר, יתחייב כרת כבא על אשת איש, אבל לדברי האומר: אסורה להתייבם, אם יקדשנה היבם הרי זו מקודשת קידושין גמורים, שהרי אינה חסירה ייבום. ואף על פי שאסורה היא על היבם, בכל זאת קידושיו תופסים בה, שאינה אסורה עליו אלא איסור לאו, כמבואר ביבמות יא, ב וב"מגיד משנה" הלכות ייבום פרק ו, הלכה י"ט, ומעתה אם יקדשנה שני אינה מקודשת לו, שהרי אשת־איש גמורה היא, ואין קידושין תופסים באשת־איש ואם יבוא עליה אחר: בחיי היבם - ענוש כרת, לאחר מותו - פטור מכלום, שיש לה דין פנוייה, הואיל וקידושי השני מן השוק לא תפסו בה כלל. 49) כדי שלא ירבו מחלוקות בישראל, ותיעשה תורה כשתי תורות (רדב"ז). והשווה לעיל פרק ג, הלכה ד "הרי התורה חלקה להם כבוד".

ג. וְאִם לֹא תָּבִיא הַמַּחֲלֹקֶת לִידֵי כָּךְ[50] - הֲרֵי זֶה פָּטוּר. חוּץ מִמְּצָוֹת תְּפִלִּין בִּלְבַד[51]. כֵּיצַד? הוֹרָה לְהוֹסִיף טוֹטֶפֶת חֲמִישִׁית[52] בַּתְּפִלִּין וְיַעֲשֶׂנָּה[53] חָמֵשׁ

טוֹטָפוֹת - הֲרֵי זֶה חַיָּב. וְהוּא שֶׁיַּעֲשֶׂה בַּתְּחִלָּה אַרְבָּעָה בָּתִּים כְּהִלְכָתָן זֶה[54], וְיָבִיא חֲמִישִׁית וְיַדַּבֵּק בַּחִיצוֹן; שֶׁהַבַּיִת הַחִיצוֹן שֶׁאֵינוֹ רוֹאֶה אֶת הָאַוִּיר[55] - תָּמִיד[56] פָּסוּל. וְחִיּוּב זָקֵן מַמְרֵא עַל דָּבָר זֶה - הֲלָכָה מִפִּי הַקַּבָּלָה[57]. אֲבָל אִם נֶחְלְקוּ בִּשְׁאָר מִצְוֹת, כְּגוֹן שֶׁחָלַק בְּדָבָר מִדִּבְרֵי לוּלָב[58] אוֹ צִיצִית[59] אוֹ שׁוֹפָר, זֶה אוֹמֵר פָּסוּל, וְזֶה אוֹמֵר כָּשֵׁר, זֶה אוֹמֵר יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ, וְזֶה אוֹמֵר לֹא יָצָא, זֶה אוֹמֵר טָהוֹר, וְזֶה אוֹמֵר שֵׁנִי לְטֻמְאָה[60] - הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִן הַמִּיתָה[61]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.

50) לידי דבר שחייבים על זדונו כרת, ועל שגגתו חטאת. 51) למרות שהיא מצוות עשה בלבד, ואין בה דבר הגורם לידי כרת וכו'. 52) בית חמישי בתפילה של ראש, שדינה רק ארבעה בתים, ובהם ארבע פרשיות של תפילין, פרשה אחת בכל בית. טוטפת - לשון דיבור מגזרת: "והטף אל דרום" (יחזקאל כא, ב), שהרואה אותן קשורות בין העיניים יזכור הנס וידבר בו (רש"י לשמות יג, טז). והרמב"ן שם מפרש, שרבותינו קוראים לדבר המונח בראש: טוטפת, והם היו בעלי הלשון שמדברים בו ומהם ראוי לקבלו. וראה בתוספות למנחות לד, ב דיבור המתחיל לטטפת. 53) או שהוא בעצמו עשאה, ראה לעיל פרק ג, הלכה ו. 54) בדפוס רומי וכן בכתב יד תימן תיבה זו איננה. 55) כגון, זה שהוסיף בצידו דבר אחר, המסתירו מפני האוויר שבחוץ. 56) בכתב יד תימן תיבה זו איננה. 57) שכל עניין ראיית הבית את האוויר החיצון, אינו מפורש בתורה, ואינו אלא מפי הקבלה (סנהדרין פט, א). ושם פח, ב אמרו: "אינו חייב אלא על דבר, שעיקרו מדברי תורה, ופירושו מדברי סופרים, ויש בו להוסיף (=על מה שפירשו חכמים) ואם הוסיף גורע (פסל את הראשון בתוספתו), ואין לנו אלא תפילין" וכו', כלומר מצוות תפילין עיקרה כתוב בתורה, אבל לא נתפרשה לנו אלא על ידי הסופרים, שהכוונה לארבעה בתים ובהם ארבע פרשיות, ואם יוסיף עליהם בית חמישי אחרי שנעשו כבר בהכשר - פסלן. אבל אם עשה מתחילה תפילה של ראש בת חמישה בתים אין זה "מוסיף וגורע" אלא גרועה ועומדת היא מתחילתה שלא נעשית בהכשר. וכל השיטה הזאת היא כרבי יהודה האומר שם פז, א: "על דבר שעיקרו מדברי תורה, ופירושו מדברי סופרים" וסובר רבינו שהוא מודה לדברי רבי מאיר קודמו בברייתא שם האומר: "אינו חייב אלא על דבר שזדונו כרת" וכו', אלא שהוא מוסיף עליו גם "מצוות תפילין", למרות שאין בה כרת, ואינה אלא מצוות עשה בלבד (כסף משנה ורדב"ז). 58) שאמר להוסיף מין חמישי על ארבעה מינים שבלולב. 59) להוסיף חוט תשיעי על שמונת החוטים שבציצית. 60) וכבר נתבאר בהלכות ביאת מקדש פרק ג, הלכה ט"ו, ששני לטומאה שנכנס למקדש, אינו חייב כרת, נמצא שאין בדבר זה חיוב כרת. 61) אבל מכים ועונשים אותו כפי ראות עיני בית דין הגדול, כמבואר לעיל פרק ג, הלכה ז.

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) דיני המקלל אביו ואמו והמכה אותם. רופא מנתח מהו שיטפל בניתוח הוריו. ההבדל בין גר לעבד ביחס לכיבוד הוריו. היו הוריו רשעים ונגמר דינם להריגה, אם מותר לבן להרגם או לקללם. אב שנתחייב שבועה לבנו, המותר לבן להשביעו בשבועת האלה. דין גאולת דם האח מהאב הרוצח.

א. הַמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ - נִסְקָל; שֶׁנֶּאֱמַר: אָבִיו וְאִמּוֹ קִלֵּל, דָּמָיו בּוֹ[2]. וְאֶחָד הַמְקַלֵּל בְּחַיֵּיהֶן אוֹ לְאַחַר מִיתָתָן - הֲרֵי זֶה נִסְקָל[3]. וְצָרִיךְ עֵדִים[4] וְהַתְרָאָה, כִּשְׁאָר כָּל מְחַיְּבֵי מִיתוֹת בֵּית דִּין[5]. וְאֶחָד הָאִישׁ וְאֶחָד הָאִשָּׁה[6], וְכֵן הַטֻּמְטוּם וְהָאַנְדְּרוֹגִינוֹס[7]. וְהוּא שֶׁיִּהְיוּ גְּדוֹלִים[8] שֶׁהִגִּיעוּ לְכֹלַל הָעֲנָשִׁין.

2) ונאמר להלן (שם, כז) "באבן ירגמו אותם, דמיהם בם" - מה להלן בסקילה, אף כאן בסקילה (סנהדרין סו, א). וכתב הרדב"ז: החמיר הכתוב במקלל יותר מן המכה, שאינו אלא בחנק (ראה להלן ה"ה), משום שיש בו שתים רעות: קלון אביו ואמו, וגם הוצאת שם שמים לבטלה (שאין המקלל חייב עד שיקלל בשם משמות ה', להלן ה"ב), והדבר ידוע שהסקילה חמורה מהחנק. 3) שנאמר: אביו ואמו קלל, שהוא מיותר, שהרי כבר כתוב בראש הפסוק: "איש אשר יקלל את אביו ואת אמו" וגו' - לרבות לאחר מיתה (שם פה, ב). אבל המכה אביו ואמו לאחר מיתתם - פטור, כמבואר להלן ה"ה. וב"ספר חסידים" אות תקעו, מנמק: כי הקללה מועילה, שיש היזק לאב לנשמתו, מה־שאין־כן בהכאה. כי ההכאה אינה אלא מכה גופנית, ולאחר המוות אין הגוף מרגיש בזה, אבל הקללה היא צער רוחני, והרוח קיימת גם לאחר המיתה (מהר"ל). 4) שלא תאמר: הקללה מצויה לרוב בבית ההורים, ואין שם עדים כשרים להעיד בו, ואם כן יתחייב גם בלא עדים, וכן הוצרך רבינו להשמיענו דין זה גם במכה אביו ואמו (להלן ה"ג), הכל מאותו הטעם (כסף־משנה). 5) בניגוד לזקן ממרא, השנוי לעיל פ"ג ה"ח, ש"אינו צריך התראה". 6) שלא תאמר: "איש" כתוב בפרשה, להוציא את האשה, תלמוד לומר: "איש איש" - לרבות האשה, שאין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות (סנהדרין סו, ט וב'תוספות' שם ד"ה לרבות). 7) שהם ספק זכר ספק נקבה, ואע"פ שאנדרוגינוס בריה בפני עצמו הוא - בכל זאת חייב (שם). 8) בני שלש־עשרה שנה שהביאו שתי שערות.

ב. אֵינוֹ חַיָּב סְקִילָה עַד שֶׁיְּקַלְּלֵם בְּשֵׁם מִן הַשֵּׁמוֹת הַמְיֻחָדִין[9]; אֲבָל אִם קִלְּלָם בְּכִנּוּי[10] - פָּטוּר מִן הַסְּקִילָה[11], וְלוֹקֶה כְּדֶרֶךְ שֶׁלּוֹקֶה עַל קִלְלַת כָּל אָדָם כָּשֵׁר מִיִּשְׂרָאֵל[12].

9) המיוחדים בזה, שאסור למחקם. ושבעה שמות הם: "השם הנכתב יו"ד ה"א וא"ו ה"א, וא־ל, אלוה, ואלהים, ואהיה, ושדי וצבאות", כדברי רבינו בהל' יסודי התורה פ"ו, ה"ב. 10) תארי כבוד שמכנים בהם את ה', כגון: חנון ורחום, ארך אפים, וכדומה. השווה הל' שבועות פ"ב, ה"ב.

11) משנה בסנהדרין סו, א. וכדעת החכמים, שנאמר (ויקרא כד, טז) "ונוקב שם ה'... בנקבו שם יומת", "מה תלמוד־לומר "שם"? (היה לו לכתוב: בנקבו יומת), לימד על מקלל אביו ואמו שאינו חייב עד שיקלל בשם". 12) כמבואר לעיל הל' סנהדרין פכ"ו, ה"ג. ומקורו בשבועות לה, א "המקלל עצמו וחבירו, בכולן עובר בלא־תעשה", וכן בירושלמי שם פ"ד, ה"י.

1 **ג. וְכֵן הַמְקַלֵּל אֲבִי אָבִיו וַאֲבִי אִמּוֹ - הֲרֵי זֶה כִּמְקַלֵּל**
2 **אֶחָד מִשְּׁאָר הַקָּהָל[13].**

13) שאינו נסקל אלא לוקה בלבד. ומקורו ב"תורת כהנים" פרשת קדושים פ"ט "כי יקלל את אביו - ולא את אבי אביו; ואת אמו - ולא את אבי אמו".

3 **ד. אַזְהָרָה שֶׁל מְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ מִנַּיִן?[14] עֹנֶשׁ**
4 **שָׁמַעְנוּ בְּפֵרוּשׁ, אֲבָל הָאַזְהָרָה הֲרֵי הִיא בִּכְלַל לֹא**
5 **תְּקַלֵּל חֵרֵשׁ[15]. הוֹאִיל וְהוּא מֻזְהָר שֶׁלֹּא לְקַלֵּל אָדָם**
6 **מִיִּשְׂרָאֵל, הֲרֵי אָבִיו בִּכְלַל יִשְׂרָאֵל[16].**

14) והלא אין עונשים אלא־אם־כן מזהירין, כמבואר בסנהדרין נו, ב. 15) ואין לדחות, ששונה חרש שחרשותו ושפלותו גרמו לו, שלא לקללו ולצערו יותר מדאי, שהרי בשבועות לו, א למדו אזהרה למקלל את חבירו שהוא לוקה מ"לא תקלל חרש" - הרי שכוונת הכתוב לומר, שאפילו חרש זה "שאינו שומע ולא נצטער בקללה זו - לוקה על קללתו", כלשון רבינו לעיל הל' סנהדרין פכ"ו ה"א, וכביאורנו שם. 16) וכן שנינו ב"תורת כהנים" לפרשת קדושים פ"ג "לא תקלל חרש, אין לי אלא חרש, מנין לרבות כל אדם? תלמוד־לומר: ונשיא בעמך לא תאור, א"כ למה נאמר חרש, מה חרש מיוחד שהוא בחיים, יצא המת שאינו בחיים", וראה במכילתא לשמות פכ"ב, כז: "שאר כל אדם מנין? תלמוד־לומר: בעמך לא תאור", והשווה לעיל הל' סנהדרין פכ"ו, ה"ב.

7 **ה. הַמַּכֶּה אָבִיו וְאִמּוֹ[17] - מִיתָתוֹ בְּחֶנֶק; שֶׁנֶּאֱמַר:**
8 **מַכֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת[18]. וְצָרִיךְ עֵדִים[19]**
9 **וְהַתְרָאָה, כְּשְׁאָר כָּל מְחַיְּבֵי מִיתַת בֵּית דִּין[20]. וְאֶחָד**
10 **הָאִישׁ וְאֶחָד הָאִשָּׁה, וְכֵן הַטֻּמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס.**
11 **וְהוּא שֶׁיַּגִּיעוּ לִכְלַל עֲנָשִׁין. אֵינוֹ חַיָּב חֶנֶק עַד**
12 **שֶׁיַּעֲשֶׂה בָּהֶן חַבּוּרָה; אֲבָל אִם לֹא עָשָׂה בָּהֶן חַבּוּרָה**
13 **- הֲרֵי זֶה כְּמַכֶּה אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל[21]. וְהַמַּכֶּה אוֹתָן**
14 **לְאַחַר מִיתָה - פָּטוּר[22].**

17) שלא הרגם נפש אלא עשה בהם חבורה בלבד. 18) וכל מיתה האמורה בתורה סתם - אינה אלא חנק (סנהדרין פד, ב). ואם הרגו נפש, חייב מיתת סייף, שהיא חמורה מחנק, שאין זה גרוע משאר הורג את חבירו שחייב סייף (מכות ח, ב). וראה סנהדרין שם. 19) ראה לעיל בביאורנו אות ג. 20) הכל כדיני המקלל, המבוארים לעיל הלכה א. וסובר רבינו: "מקשינן (=משווים ומדמים) הכאה למקלל (שם פה, ב). 21) שאינו אלא באיסור לאו, כמבואר בהלכות חובל פרק ה, הלכה א. וראה לעיל הל' סנהדרין פי"ט ה"ד, אות קלא. 22) שאין חבורה במכה לאחר מיתה (שם פה, ב).

15 **ו. מִי שֶׁהִכָּה אֶת אָבִיו עַל אָזְנוֹ וְחֵרְשׁוֹ - חַיָּב[23]**
16 **וְנֶהֱרָג. שֶׁאִי אֶפְשָׁר שֶׁיַּעֲשֶׂה חֵרֵשׁ בְּלֹא חַבּוּרָה, אֶלָּא**
17 **יָצָאת טִפַּת דָּם בִּפְנִים[24] בָּאֹזֶן וְנִתְחָרֵשׁ.**

23) מיתת חנק. 24) בבא־קמא פו, א. ובכת"י תימן, וכן בדפוס רומי ר"מ, הנוסח: אפילו טיפת דם יצאת בפנים וכו'.

18 **ז. הַמַּקִּיז דָּם לְאָבִיו[25], אוֹ שֶׁהָיָה רוֹפֵא וְחָתַךְ לוֹ**
19 **בָּשָׂר אוֹ אֵבֶר - פָּטוּר[26]. אַף עַל פִּי שֶׁהוּא פָּטוּר,**
20 **לְכַתְּחִלָּה לֹא יַעֲשֶׂה. אוֹ לְהוֹצִיא סִלּוֹן[27] מִבְּשַׂר אָבִיו**
21 **אוֹ אִמּוֹ - לֹא יוֹצִיא, שֶׁמָּא יַעֲשֶׂה חַבּוּרָה[28]. בַּמֶּה**
22 **דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁיֵּשׁ שָׁם אַחֵר לַעֲשׂוֹת; אֲבָל אִם**
23 **אֵין שָׁם מִי שֶׁיַּעֲשֶׂה אֶלָּא הוּא, וַהֲרֵי הֵן מִצְטַעֲרִין -**
24 **הֲרֵי זֶה מַקִּיז וְחוֹתֵךְ כְּפִי מַה שֶּׁיַּרְשֶׁהוּ[29] לַעֲשׂוֹת.**

25) לרפואה. 26) סנהדרין פד, ב. שנאמר (ויקרא כד, כא): "ומכה בהמה ישלמנה, ומכה אדם יומת" - מה מכה בהמה לרפואה - פטור (=מן התשלומין, שהרי לא הזיקה), אף מכה אדם לרפואה - פטור. 27) קוץ. 28) והרי זה שוגג באיסור חנק (שם). 29) האב, ובדפוסים קדומים: מה שירשוהו. והכוונה, לרשות ההורים.

25 **ח. אַזְהָרָה שֶׁל מַכֵּה אָבִיו מִנַּיִן? עֹנֶשׁ שָׁמַעְנוּ,**
26 **אַזְהָרָה לֹא שָׁמַעְנוּ. הוֹאִיל וְהוּא מֻזְהָר שֶׁלֹּא לְהַכּוֹת**
27 **אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל[30] - הֲרֵי אָבִיו וְאִמּוֹ בַּכְּלָל[31].**

30) שנאמר (דברים כה, ג) "ארבעים יכנו לא יוסיף, פן יוסיף" וגו', ומה אם זה שנתנה תורה רשות להכותו, ציוה הכתוב שלא להכותו על רשעו, קל־וחומר לשאר כל האדם, כלשון רבינו בהל' סנהדרין פט"ז, הי"ב. 31) מכילתא לשמות כא, טו. ונזכרה בסנהדרין פה, א וכפירוש רש"י שם. וכתב ה"חינוך" מצוה סט: "מה שאמרו רבותינו: עונש שמענו, אזהרה מנין? הענין הוא, שאם לא תבוא לנו בדבר מניעת האל, אלא העושה דבר פלוני יענש בכך, היה משמע שיש רשות ביד כל הרוצה לקבל העונש... לעבור על המצוה... ויחזור דבר המצוה כגון מקח וממכר, כלומר: הרוצה לעשות דבר פלוני, יתן כך וכך ויעשהו... ואין הכוונה על המצוה בכך, אלא האל לטובתנו מְנָעָנוּ בדברים, והודיענו בקצתם העונש המגיע לנו, מלבד העברת רצונו, שהיא קשה מן הכל" וכו'.

28 **ט. שְׁתוּקִי[32] - חַיָּב עַל אִמּוֹ, וְאֵינוֹ חַיָּב עַל אָבִיו[33].**
29 **אַף עַל פִּי שֶׁנִּבְדְּקָה[34] אִמּוֹ וְאָמְרָה: בֵּן פְּלוֹנִי הוּא[35]**
30 **- אֵינוֹ נִסְקָל אוֹ נֶחֱנָק עַל פִּיהָ[36]. אֲבָל בְּנוֹ מִן**
31 **הַשִּׁפְחָה וּמִן הָעוֹבֶדֶת כּוֹכָבִים - אֵינוֹ חַיָּב לֹא עַל**
32 **אָבִיו וְלֹא עַל אִמּוֹ[37]. וְכֵן גֵּר שֶׁהוֹרָתוֹ[38] שֶׁלֹּא**
33 **בִּקְדֻשָּׁה[39], אַף עַל פִּי שֶׁלֵּדָתוֹ בִּקְדֻשָּׁה[40] - אֵינוֹ חַיָּב**
34 **עַל מַכַּת אָבִיו וְקִלְלָתוֹ[41].**

32) שנולד לאמו הפנויה, שנתעברה בזנות, ואינו ידוע מיהו אביו, כלשון רבינו בהל' איסורי ביאה פט"ו, הי"ב: "שמכיר

את אמו ואינו מכיר את אביו", ובוודאי שמשתיקים אותו מנכסי אביו, שאינו יורשו, שהרי הבנים מדחים אותו, לומר שאינו אחיהם, ראה כתובות יג, ב. 33) על הכאתו או על קללתו. 34) נשאלה ונחקרה. 35) של איש כשר, שאינו שתוקי. 36) אינה נאמנת לחייבו (ירושלמי יבמות פרק יא הלכה ב) "מודה רבי עקיבא בשתוקי שהוא חייב על אמו, אף־על־פי שאינו חייב על אביו". 37) שאינו בנו לשום דבר, ככתוב (שמות כא, ד) "האשה וילדיה תהיה לאדוניה", אין הם מתייחסים אחריו (יבמות כב, ב), וכדברי רבינו בהלכות יבום פרק א, הלכה ד: שזרע הבא מן השפחה - עבדים, והבא מן הגויה — גוי, וכאילו אינם". וגם על אמו אינו חייב, שאם נשתחררה ונתגיירה הרי היא כ"קטן שנולד", ואין כל קרבה ביניהם, ואם לא נשתחררה והוא נשתחרר, הרי אמו גויה, והוא כ"קטן שנולד" שאין לו כל יחוס עמה (כסף־משנה). 38) הריונו. 39) שהולידו אביו כשהיה גוי. 40) שנתגיירה אמו בהיותה מעוברת, נמצא הבן גר מלידתו. 41) אפילו אם יתגייר אביו אח"כ, שכל "גר שנתגייר, כקטן שנולד דומה" ואין שום קרבה ביניהם.

1 **י. כְּשֵׁם שֶׁאֵינוֹ חַיָּב עַל אָבִיו, כָּךְ אֵינוֹ חַיָּב עַל אִמּוֹ.**
2 **שֶׁנֶּאֱמַר: וּמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ. אֶת שֶׁהוּא חַיָּב עַל אָבִיו**
3 **- חַיָּב עַל אִמּוֹ, וְזֶה שֶׁאֵינוֹ חַיָּב עַל אָבִיו[42] - אֵינוֹ**
4 **חַיָּב עַל אִמּוֹ[43].**

42) שאין זה בנו, כאמור לעיל. והשווה הל' עדות פי"ג ה"ב, והל' איסורי ביאה פי"ד, הי"א. 43) ירושלמי יבמות פי"א ה"ב, וב"תורת כהנים" ויקרא כ, א וכרבי עקיבא שם. ובכל זאת חייב השתוקי על אמו, אע"פ שאינו חייב על אביו (ראה לעיל ה"ט)? כי שם הפטור הוא מצד שאינו ידוע מיהו אביו, ואילו היו באים עדים ומעידים שזה אביו היה חייב עליו, אבל גר אע"פ שזה אביו, אינו חייב עליו, ולפיכך פטור גם על אמו (כסף־משנה ורדב"ז).

5 **יא. הַגֵּר אָסוּר לְקַלֵּל אָבִיו הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וּלְהַכּוֹתוֹ.**
6 **וְלֹא יְבַזֵּהוּ. כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: בָּאוּ מִקְּדֻשָּׁה חֲמוּרָה**
7 **לִקְדֻשָּׁה קַלָּה[44], שֶׁהֲרֵי זֶה מְבַזֶּה אָבִיו. אֶלָּא נוֹהֵג בּוֹ**
8 **מִקְצָת כָּבוֹד[45]. אֲבָל הָעֶבֶד[46] - אֵין לוֹ יִחוּס[47], אֶלָּא**
9 **הֲרֵי אָבִיו כְּמִי שֶׁאֵינוֹ אָבִיו לְכָל דָּבָר[48], אַף עַל פִּי**
10 **שֶׁנִּשְׁתַּחְרְרוּ[49].**

44) שבהיותו גוי, אסור היה בהכאתו ובקללתו - אלא שאינו הוזהר עליו בעונש, כמבואר בנזיר סא, א. ועכשיו שנתגייר, הותר לו! וכעין זה ביבמות כב, א לענין איסור עריות בגרים. 45) כבימי גיותו, שעליו לנהוג בכבודו, כמו שאמרו ב'מדרש רבה' (לך־לך פל"ט): "אמר לו הקב"ה (=לאברהם), לך אני פוטרך מכיבוד אב ואם, ואין אני פוטר לאחר מכיבוד אב ואם". 46) עבד כנעני. 47) אינו מתייחס אחר אביו. 48) כמו שאמרו (יבמות סב, א) "הכל מודים בעבד שאין לו חייס (=יחוס), דכתיב: שבו לכם פה עם החמור - עם הדומה לחמור". והשווה הל' אישות פט"ו, ה"ו: "שהעבד אין לו יחוס". 49) האב והבן ונתגיירו, הרי הם כ"קטן שנולד", שאין כל יחס קרבה ביניהם. וב"אור שמח" הביא ראיה לזה, ממה שאמרו (יבמות צט, א) "יש מוכר את אביו להגבות אמו כתובתה, כיצד? ישראל לקח עבד ושפחה מן השוק ולהם בן, ושחרר את השפחה ונשאה, ועמד וכתב כל נכסיו לבנה - נמצא זה (=הבן) מוכר את אביו להגבות לאמו כתובתה" - הרי שמותר לו לבזותו.

11 **יב. מִי שֶׁהָיוּ אָבִיו וְאִמּוֹ רְשָׁעִים גְּמוּרִים וְעוֹבְרֵי**
12 **עֲבֵרוֹת, אֲפִלּוּ נִגְמַר דִּינָן לַהֲרִיגָה וְהֵם יוֹצְאִים לֵהָרֵג**
13 **- אָסוּר לְהַכּוֹתָן וּלְקַלְלָם[50]. וְאִם קִלֵּל אוֹ חָבַל בָּהֶן**
14 **- פָּטוּר[51]. וְאִם עָשׂוּ תְּשׁוּבָה - הֲרֵי זֶה חַיָּב, וְנֶהֱרָג**
15 **עֲלֵיהֶן, אַף עַל פִּי שֶׁהֲרֵי הֵן יוֹצְאִין לְמִיתָה[52]. בַּמֶּה**
16 **דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּבְנוֹ; אֲבָל אַחֵר שֶׁבָּא וְהִכָּהוּ**
17 **וְקִלְּלוֹ אַחַר שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁעָשָׂה תְּשׁוּבָה**
18 **- הֲרֵי זֶה פָּטוּר, הוֹאִיל וְהוּא הוֹלֵךְ לְמִיתָה[53]. וְאִם**
19 **בִּיְּשׁוֹ - חַיָּב בִּקְנַס הַמְבַיֵּשׁ[54].**

50) כמו שאמרו (סנהדרין פה, ב): "אין הבן נעשה שליח (שמש בית־דין) לאביו להכותו ולקללו", וכמבואר בסמוך הי"ג. ובזוהר פרשת ויצא קסד, ב מצינו, שרחל אמנו נענשה על שציערה את לבן אביה בלקחה ממנו את התרפים, למרות שנתכוונה להפרישו מעבודת אלילים, ולכן מתה ולא זכתה לגדל את בנימין בנה (שיורי ברכה ליו"ד סי' רמא סעיף ד). 51) סנהדרין שם עמ' א, שנאמר (שמות כב, כז) "ונשיא בעמך לא תאור" - בעושה מעשה עמך, וזה שעובר עבירה - אינו עושה מעשה עמך, ומדמים הכאתו לקללתו. כשם שבקללתו - פטור, כך בהכאתו. 52) אין זה גרוע ממקלל אביו לאחר מותו שהוא חייב. ואע"פ שהמכה אביו לאחר מיתתו פטור - אין זה אלא משום שאינו חייב עד שיעשה בו חבורה, ולאחר מיתה אין חבורה, אבל זה חי הוא אלא שסופו למות (רש"י שם עמ' ב). 53) והתורה אמרה: "ונשיא בעמך" - במקויים שבעמך, שראוי להתקיים, ולא זה שנגמר דינו (שם וברש"י). והשווה לקמן פ"ז, ה"ט: "שכל מי שנגמר דינו, הרי הוא כהרוג ואין לו דם". 54) בקנס שחייב כל מבייש לפי גודל הבושה. וכוונת רבינו שהמבייש חייב לתת הקנס לבנים היורשים, שהרי גרם להם בושה בביישו את אביהם, וכמו שאמרו (סנהדרין פה, א) "ביישו ישן ומת (=תוך שנתו) חייב", שהרי נתביישו בניו, והוא־הדין כאן. אלא שבהל' חובל ומזיק פ"ג ה"ג, כותב רבינו: "ואם מת בתוך שנתו ולא הקיץ ולא הרגיש בזה שביישו, אין גובים בושת זו מן המבייש, ואם תפסו היורשים אין מוציאים מידם", משום שזאת היא בעיא שלא נפשטה בבבא־קמא פו, ב. ומספק אין גובים בושת זו, וזהו שהדגיש רבינו כאן: חייב בקנס המבייש, כדין "בייש ישן ומת" שאין גובים, ואם תפסו היורשים - אין מוציאים מידם.

20 **יג. עָבַר אָבִיו וְאִמּוֹ עַל עֲבֵרָה שֶׁלּוֹקִין עָלֶיהָ, וְהָיָה**
21 **הוּא חַזָּן[55] לִפְנֵי הַדַּיָּנִים - לֹא יַכֶּה אוֹתָם. וְכֵן אִם**
22 **נִתְחַיְּבוּ נְדוּי[56] - לֹא יְהִיֶה שָׁלִיחַ לְנַדּוֹתָם. וְלֹא יִדְחַף**
23 **אוֹתָם וְלֹא יְבַזֶּה אוֹתָם בִּשְׁלִיחוּת בֵּית דִּין, אַף עַל פִּי**
24 **שֶׁהֵן רְאוּיִין לְכָךְ וְלֹא עָשׂוּ תְּשׁוּבָה[57].**

55) שמש, המכה על־פי הדיינים. ראה לעיל הל' סנהדרין

פט"ז, הי"א. 56) על שלא ציית לפסק־דין בית־הדין, או שביזה החכם וכדומה, ראה הל' תלמוד תורה פ"ו הי"ב, והי"ד, שאומרים עליו: "פלוני יהיה בשמתא" (שם פ"ז, ה"ב). 57) ולדעת ה'תוספות' ביבמות כב, ב ד"ה כשעשה, אין איסור לקללם אלא כשעשו תשובה.

יד. לַכֹּל אֵין הַבֵּן נַעֲשֶׂה שָׁלִיחַ לְהַכּוֹתוֹ וּלְקַלְלוֹ, חוּץ מִמְּסִית וּמַדִּיחַ[58]. שֶׁהֲרֵי אָמְרָה תּוֹרָה: לֹא תַחְמֹל וְלֹא תְכַסֶּה עָלָיו[59].

58) אם היה אביו מסית את חבירו לעבודה־זרה או שהדיח רוב אנשי העיר לעבדה, ראה דברים יג, יד. 59) סנהדרין פה, ב. ושם לא הוזכר מדיח, אולם ברי"ף ליבמות פ"ב (השייך לסוגיא של דף כב, ב) מביא: חוץ ממסית ומדיח, וכן בשאילתות פרשת בלק, סוף סימן קלד.

טו. מִי שֶׁנִּתְחַיֵּב שְׁבוּעָה לִבְנוֹ - כָּךְ רָאִינוּ בּוֹ תָּמִיד, שֶׁאֵינוֹ מַשְׁבִּיעוֹ בִּשְׁבוּעַת הָאָלָה[60], שֶׁהֲרֵי זֶה בָּא לְקִלְלַת אָבִיו, אֶלָּא מַשְׁבִּיעוֹ שְׁבוּעָה שֶׁאֵין בָּהּ אָלָה[61]. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ[62], שֶׁהָאָב שֶׁהָרַג אֶת בְּנוֹ - אֵין אֶחָד מֵאֶחָיו שֶׁל נֶהֱרָג נַעֲשֶׂה גּוֹאֵל הַדָּם[63]. וְלֹא עַל הַכָּאָה וְלֹא עַל הַקְּלָלָה בִּלְבַד הִקְפִּידָה תּוֹרָה, אֶלָּא אַף עַל הַבִּזָּיוֹן. שֶׁכָּל הַמְבַזֶּה אָבִיו אוֹ אִמּוֹ, אֲפִלּוּ בִּדְבָרִים וַאֲפִלּוּ בִּרְמִיזָה - הֲרֵי זֶה אָרוּר מִפִּי הַגְּבוּרָה[64]. שֶׁנֶּאֱמַר: אָרוּר מְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ[65]. וַהֲרֵי הוּא אוֹמֵר: עַיִן תִּלְעַג לְאָב[66] וְתָבֵז לִיקְהַת אֵם[67] וְגוֹמֵר. וְיֵשׁ לְבֵית דִּין לְהַכּוֹת עַל זֶה מַכַּת מַרְדּוּת וְלַעֲנֹשׁ כְּפִי מַה שֶּׁיִּרְאוּ[68].

~ נקודות משיחות קודש ~

"ארור מקלה אביו ואמו, והרי הוא אומר עין תלעג לאב ותבוז ליקהת אם וגו'".

והקשה הרדב"ז, לשם מה הביא הרמב"ם את הפסוק מהכתובים "עין תלעג לאב כו'" ולא הסתפק בפסוק מהתורה "ארור מקלה אביו ואמו כו'".

ויש לומר, שחיוב כיבוד אב ואם לא נאמר בבני נח, שהרי הגמרא אומרת (סנהדרין נו, ב.) "שבע שקיבלו עליהן בני נח, והוסיפו עליהן דינין ושבת וכיבוד אב ואם", היינו שבני נח לא נצטוו על כיבוד אב ואם.

וא"כ קשה מדוע נענש חם על שלא נהג כבוד בנח אביו, וכן לבן נענש על ש"קפץ להשיב לפני אביו", אלא שהגם שאין על בני נח חיוב כיבוד אב ואם, הרי שיש עליהם חיוב שלא לבזותם, ואת זה משמיע הרמב"ם בפסוק הנ"ל. כי הנה נאמר "אלמלא לא ניתנה תורה כו'" היה צריך ללמוד כמה וכמה הנהגות מבעלי חיים, והפסוק שמביא הרמב"ם מדבר בהנהגת העורב ללעוג לאביו ולאמו, כי אמנם לבנ"י נאמר הציווי "ארור מקלה אביו ואמו" ועל בני נח אין חיוב לכבד אב ואם, אבל יש חיוב שלא לבזותם - ואותו ילמדו מהעורב.

(על־פי לקו"ש חלק כ"ז עמוד 155 הערה 43)

60) שבועה שיש עמה קללה, שאומר: "הרי הוא ארור לה', או ארור למי ששמו חנון, אם יש לזה אצלי כלום" (הל' שבועות פי"א, ה"ט). 61) הריני נשבע בה'... שאיני חייב לזה כלום (שם). וכל זה מתשובת הגאונים סימן רצט. וראה בט"ז ליו"ד סי' רמא ס"ק ב, שמביא בשמם, שהמנהג לומר לבן התובע, הקנה תביעתך לאיש אחר, שלא תבוא לידי קללת אביך. 62) בהל' רוצח פ"א, ה"ג. 63) להמית את אביו, ומקורו במכות יב, א. 64) הקב"ה, שכל הגבורה שלו (סנהדרין צח, ב). 65) ומפרש רש"י שם: מקלה - מזלזל, לשון ונקלה אחיך. 66) אפילו ברמיזה בעין. 67) לקבוץ הקמטים שבפניה, מלשון: "ולו יקהת עמים" (בראשית מט, י. וברש"י שם), וסוף הכתוב במשלי שם: "יקרוה עורבי נחל". 68) כמו שמצינו בחולין קי, ב שכפתו על העמוד להלקות, את מי שלא הוקיר כבוד אביו ואמו, ואע"פ שהעירו שם שעל 'עשה' שמתן שכרה בצדה (=למען יאריכון ימיך) אין בית־דין שלמטה מוזהר עליה, זה רק בנוגע להעדר הוקרה וכיבוד. אבל בבזיון ממש, ודאי שמכים אותו מכת מרדות ("לב אריה" לחולין שם).

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) דיני כיבוד אב ואם ומוראם. כיבוד האב לאחר מותו. החיוב על האב שלא להכביד עולו על בניו, ולדקדק שלא יביאם לידי מכשול. איך להתנהג בהורים שנטרפה דעתם. חיוב הממזר בכבוד אביו. כיבוד אב ואם מי מהם עדיף. כיבוד אשת אביו או בעל אמו.

א. כִּבּוּד אָב וָאֵם - מִצְוַת עֲשֵׂה גְּדוֹלָה. וְכֵן מוֹרָא אָב וָאֵם. שֶׁקַּל[2] אוֹתָן הַכָּתוּב בִּכְבוֹדוֹ וּבְמוֹרָאוֹ[3]. כָּתוּב: כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ, וְכָתוּב: כַּבֵּד אֶת יְיָ מֵהוֹנֶךָ. וּבְאָבִיו וְאִמּוֹ כָּתוּב: אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ, וְכָתוּב: אֶת יְיָ אֱלֹהֶיךָ תִּירָא. כְּדֶרֶךְ שֶׁצִּוָּה עַל כְּבוֹד שְׁמוֹ הַגָּדוֹל וּמוֹרָאוֹ, כָּךְ צִוָּה[4] עַל כְּבוֹדָם וּמוֹרָאָם[5].

2) השוה. 3) ובכת"י תימן: ככבודו וכמוראו. 4) קידושין לב, ב. 5) ובירושלמי פאה פ"א ה"א, אמר רבי שמעון בר יוחאי: "גדול כיבוד אב ואם שהעדיפו הקב"ה יותר מכבודו, נאמר: כבד את אביך ואת אמך. ונאמר (משלי ג, ט): כבד את ה' מהונך, ממה אתה מכבדו ממה שחננך, מפריש לקט שכחה ופאה... ועושה סוכה ולולב... ומאכיל את העניים ואת הרעבים... אם יש לך, אתה חייב בכולם. ואם אין לך, אין אתה חייב באחת מהן. אבל...כיבוד אם ואם, בין שיש לך הון, בין שאין לך הון - כבד את אביך ואת אמך, ואפילו אתה מסבב על הפתחים".

ב. הַמְקַלֵּל אָבִיו אוֹ אִמּוֹ - בִּסְקִילָה, וְהַמְגַדֵּף[6] - בִּסְקִילָה. הִנֵּה הִשְׁוָה אוֹתָן בְּעֹנֶשׁ[7]. הִקְדִּים אָב לְאֵם לְכָבוֹד[8], וְהִקְדִּים אֵם לְאָב לְמוֹרָא[9]. לְלַמֵּד שֶׁשְּׁנֵיהֶם שָׁוִים, בֵּין לְמוֹרָא בֵּין לְכָבוֹד[10].

6) מברך את ה', ראה ויקרא כד, טו־טז. 7) קידושין ל, ב. ושם סיימו: "וכן בדין, ששלשתם שותפים בו... בזמן שאדם מכבד את אביו ואת אמו, אמר הקב"ה: מעלה אני עליכם, כאילו דרתי ביניהם וכבדוני". 8) ככתוב: כבד את אביך ואת אמך. 9) ככתוב: איש אמו ואביו תיראו. 10) אלא

מתוך שהבן מכבד את אמו יותר מאביו מפני שמשדלתו בדברים, לפיכך הקדים הכתוב אב לאם - לכיבוד; ומתוך שהבן מתיירא מאביו יותר מאמו, מפני שמלמדו תורה - הקדים הקב"ה מורא האם למורא האב (שם לא, א).

ג. אֵי זֶהוּ מוֹרָא, וְאֵי זֶהוּ כָּבוֹד? מוֹרָא - לֹא עוֹמֵד בִּמְקוֹמוֹ[11], וְלֹא יוֹשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ[12], וְלֹא סוֹתֵר אֶת דְּבָרָיו, וְלֹא מַכְרִיעַ אֶת דְּבָרָיו[13]. וְלֹא יִקְרָא לוֹ בִּשְׁמוֹ, לֹא בְּחַיָּיו וְלֹא בְּמוֹתוֹ, אֶלָּא אוֹמֵר: אַבָּא מָרִי[14]. הָיָה שֵׁם אָבִיו אוֹ שֵׁם רַבּוֹ כְּשֵׁם אֲחֵרִים - מְשַׁנֶּה אֶת שְׁמָם[15]. יֵרָאֶה לִי, שֶׁאֵין נִזְהָר בְּכָךְ אֶלָּא בְּשֵׁם שֶׁהוּא פֶּלֶא[16], שֶׁאֵין הַכֹּל דָּשִׁין בּוֹ[17]; אֲבָל הַשֵּׁמוֹת שֶׁקּוֹרְאִין בָּהֶן אֶת הָעָם, כְּגוֹן אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב מֹשֶׁה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, בְּכָל לָשׁוֹן וּבְכָל זְמַן - קוֹרֵא בָּהֶן לַאֲחֵרִים[18] שֶׁלֹּא בְּפָנָיו, וְאֵין בְּכָךְ כְּלוּם[19]. אֵי זֶהוּ כָּבוֹד? מַאֲכִיל וּמַשְׁקֶה, מַלְבִּישׁ וּמְכַסֶּה - מִשֶּׁל הָאָב[20]. וְאִם אֵין מָמוֹן לָאָב, וְיֵשׁ מָמוֹן לַבֵּן - כּוֹפִין אוֹתוֹ וְזָן אָבִיו וְאִמּוֹ כְּפִי מַה שֶּׁהוּא יָכוֹל[21]. וּמוֹצִיא וּמַכְנִיס וּמְשַׁמְּשׁוֹ בְּשְׁאָר הַדְּבָרִים שֶׁהַשַּׁמָּשִׁים מְשַׁמְּשִׁים בָּהֶן אֶת הָרַב[22]. וְעוֹמֵד מִפָּנָיו כְּדֶרֶךְ שֶׁהוּא עוֹמֵד מִפְּנֵי רַבּוֹ[23].

11) במקום המיוחד לו, לעמוד שם בסוד זקנים עם חבריו בעצה (רש"י לקידושין לא, ב) או במקום המיוחד לו להתפלל (יו"ד סי' רמ סעיף ב). 12) במקום המיוחד לו להסב בביתו (יו"ד שם). 13) אם היה אביו וחכם אחר חלוקים בדבר הלכה, לא יאמר: נראים לי דברי אבא, שנראה כמכריע את דבריו, אלא אם יש לו להשיב על החולק - משיב (קידושין לא, ב וכפירוש הרמ"ה הובא בכסף־משנה). 14) שם. "חכם - משנה שם אביו", ומפרש רש"י: אם בא לומר דבר הלכה שאמר אביו... אומר: כך אמר אבא מורי, וראה לקמן ה"ה. 15) של אחרים, שהשומע יחשוב שקורא את אביו או רבו, ויש כאן זלזול (רדב"ז). ומקור דברי רבינו ב"תשובות הגאונים" הובאו דבריהם ב"הערוך" ערך אביי, וכן בתוספות הרא"ש להוריות יד, א, שרבה קרא לתלמידו בן אחיו: "אביי", אע"פ ששמו האמיתי היא: נחמני - מפני שגם שמו של אבי רבה היה: נחמני, ולא רצה לקראו בשמו מפני כבוד אביו, וקרא אותו: אביי בלשון ארמית, כאדם שקורא: אבי, ויצא מזה: אביי. ורבא שהיה חבירו של אביי, קרא לו בשמו נחמני, ראה שבת לג, א (ביאור הגר"א ליו"ד סי' רמ, ס"ק ז), וראה גיטין לד, ב ברש"י ד"ה והלכתא כנחמני. 16) מופלא ומובדל משאר שמות האנשים, כלשון הכתוב (שופטים יג, יח), "והוא פלאי". 17) רגילים. 18) שכן אנו מוצאים (כתובות קג, ב) שרבי אמר לפני מותו: "שמעון בני - חכם", למרות שזה היה שם אביו ורבו. והשווה הל' תלמוד תורה פ"ה, ה"ה. 19) משמע מזה, שבפניו - אפילו בשמות אלה אסור לקרוא לאחרים, ולא ראינו את העם נזהר בזה? והרדב"ז ממליץ, שכל האיסור אינו אלא שקורא להם בשמם בלא תואר כבוד, אבל אם קורא אותם דרך כבוד, כגון ר' אברהם, או "סידי" אברהם - בערבית, אין בזה שום זלזול לאביו ורבו. 20) קידושין לב, א. וכפסק הרי"ף שם. ואע"פ ששנינו שם: "כבד את אביך... בחסרון כיס"? - הכוונה לביטול הבן ממלאכתו כדי לשמשו, כמבואר בגמרא שם. 21) בתורת צדקה, שכופים על הצדקה, כמבואר בכתובות מט, ב. ובהל' מתנות עניים פ"ז, ה"י. ובירושלמי פאה פ"א ה"א, אמר רבי יוסי ב"ר בון: "הלוואי ויהיו כל השמועות ברורות לי כזו, שכופין על הבן לזון את האב". 22) נדרים לח, ב: "מותר למלאות לו חבית של מים, ולהדליק לו את הנר" וכו' (הגר"א ליו"ד סי' רמ ס"ק ט). 23) שחייב לעמוד מפניו, משיראנו מרחוק מלוא עיניו, עד שיתכסה ממנו, כמבואר בהל' תלמוד תורה פ"ה, ה"ז. ובקידושין לא, ב אמרו: רב יוסף כשהיה שומע קול צעדי אמו, אמר: אקום מפני השכינה שבאה.

ד. וְהָאָב שֶׁהָיָה תַּלְמִיד בְּנוֹ - אֵין הָאָב עוֹמֵד מִפְּנֵי הַבֵּן[24], אֲבָל הַבֵּן עוֹמֵד מִפְּנֵי אָבִיו, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא תַּלְמִידוֹ[25]. וְחַיָּב[26] לְכַבְּדוֹ בִּשְׁאָר דְּרָכָיו בִּשְׁעַת עֲשִׂיַּת מַשָּׂאוֹ וּמַתָּנוֹ וַעֲשִׂיַּת חֲפָצָיו. כֵּיצַד? הַנִּשְׁמָע בִּדְבַר אָבִיו לְמָקוֹם[27] - לֹא יֹאמַר: מַהֲרוּנִי[28] בִּשְׁבִיל עַצְמִי[29]! פָּטְרוּנִי[30] בִּשְׁבִיל עַצְמִי[31]! אֶלָּא: מַהֲרוּנִי בִּשְׁבִיל אַבָּא[32]! פָּטְרוּנִי בִּשְׁבִיל אַבָּא! וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה, לְעוֹלָם יִכְלֹל בִּכְלַל דְּבָרָיו שֶׁהוּא חוֹשֵׁשׁ בִּכְבוֹד אָבִיו[33] וְשֶׁמִּתְיָרֵא מִמֶּנּוּ.

~ נקודות משיחות קודש ~

"והאב שהיה תלמיד בנו... הבן עומד מפני אביו".

בגמרא "בנו והוא רבו, מהו לעמוד מפני אביו" היא איבעיא שלא נפשטה. הרמב"ם פסק ש"אין האב עומד מפני הבן, אבל הבן עומד בפני אביו", אבל הרא"ש כתב "ויעמדו זה מפני זה", ומביא שם: "אמרו עליו על המהר"ם מרוטנבורג שמיום שעלה לגדולה לא הקביל פני אביו ולא רצה שאביו יבוא אליו".

והרמב"ם אזיל לשיטתו, שבן חייב בכבוד אביו אפילו הוא רשע (פ"ו הי"א), ועאכו"כ אם הוא (רק) תלמידו.

(על־פי לקו"ש ח"ה עמוד 310 הערה 65)

24) למרות שהבן הוא רבו. 25) קידושין לג, ב. וכדעת רבינו חננאל, הובאה בר"ן שם. ולדעת הרא"ש שם, הואיל ושתי שאלות אלו הן בעיות שנשאלו בתלמוד ולא נפשטו, הרי זה ספק תורה ולהחמיר, ויעמדו זה מפני זה, ולכן ממשיך הרא"ש: "אמרו על רבינו מאיר מרוטנבורג, שמיום שעלה לגדולה, לא הקביל פני אביו, ולא רצה שאביו יבוא אליו". וכן ביו"ד סי' רמ סעיף ז, שיש לחוש לבזיון התורה אם יתבזה הבן בפני האב, ויש להם להתרחק זה מזה. 26) בדפוסים קדומים, וכן בכת"י תימן: כאן התחלת הלכה. 27) אם מכיר באנשי המקום שמכבדים את אביו, וימלאו את רצונו בדברים שיאמר בשמו. 28) סדרו לי מהר את עניני. 29) שאני צריך ללכת. 30) שלחוני. 31) אע"פ שיודע שיכבדוהו כאביו. 32) שהוא צריך לי, יתלה הכבוד באביו (קידושין לא, ב וברש"י). 33) ולפיכך אם הוא יודע שאינו

נשמע למקום בדבר אביו כדבר עצמו, אל יתלה באביו, שאינו לו אלא גנאי (רש"י שם).

ה. וְחַיָּב לְכַבְּדוֹ אֲפִלּוּ לְאַחַר מוֹתוֹ. כֵּיצַד? הָיָה אוֹמֵר דְּבַר שְׁמוּעָה[34] מִפִּיו - לֹא יֹאמַר: כָּךְ אָמַר אַבָּא; אֶלָּא אוֹמֵר: כָּךְ אָמַר אַבָּא מָרִי, אֲנִי כַּפָּרַת מִשְׁכָּבוֹ[35]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּתוֹךְ שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ שֶׁלְּאַחַר מִיתָתוֹ; אֲבָל לְאַחַר שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ[36] - אוֹמֵר: זִכְרוֹנוֹ לְחַיֵּי הָעוֹלָם הַבָּא[37].

34) דבר הלכה. 35) עלי יבוא כל רע הראוי לבוא על נפשו. וכעין זה בנגעים פ"ב, מ"א: "רבי ישמעאל אומר: בני ישראל, אני כפרתם". 36) שכבר קיבל מה שקיבל, שאין משפט רשעי ישראל בגיהנם אלא י"ב חודש. 37) שם וברש"י. וביו"ד סי' רמ סעיף ט, מוסיף שיש להחמיר אפילו בכתיבה להזכיר כנ"ל. וכתב הט"ז שם (ס"ק יג) שנוסח הגמרא הוא: זכרונו לברכה לחיי העולם הבא, ולפיכך אלה החותמים: זלה"ה מחסרים הלמ"ד, וצריך לחתום: זללה"ה.

ו. אֶחָד הָאִישׁ וְאֶחָד הָאִשָּׁה חַיָּבִין בְּמוֹרָא וְכָבוֹד[38]; אֶלָּא שֶׁהָאִישׁ יֵשׁ בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת, וְהָאִשָּׁה אֵין בְּיָדָהּ לַעֲשׂוֹת, שֶׁהֲרֵי רְשׁוּת אֲחֵרִים עָלֶיהָ[39]. לְפִיכָךְ, אִם נִתְגָּרְשָׁה אוֹ נִתְאַלְמְנָה - הֲרֵי שְׁנֵיהֶם[40] שָׁוִים[41].

38) שהרי נאמר: "איש אמו ואביו תיראו" - הרי כאן שנים. 39) בעלה, שמשועבדת לו. ואם אין בעלה מקפיד, חייבת בכל דבר האפשרי כמו האיש (ש"ך ליו"ד סי' רמ ס"ק יט). 40) האיש והאשה. 41) קידושין ל, ב. ובנוגע לנתאלמנה - מקורו בירושלמי פאה פ"א, ה"א.

ז. עַד הֵיכָן הוּא כִּבּוּד אָב וָאֵם? אֲפִלּוּ נָטְלוּ כִּיס שֶׁל זְהוּבִים שֶׁלּוֹ וְהִשְׁלִיכוּ בְּפָנָיו לַיָּם - לֹא יַכְלִימֵם[42], וְלֹא יְצַעֵר[43] בִּפְנֵיהֶם, וְלֹא יִכְעַס כְּנֶגְדָּם; אֶלָּא יְקַבֵּל גְּזֵרַת הַכָּתוּב[44] וְיִשְׁתֹּק. וְעַד הֵיכָן מוֹרָאָן? אֲפִלּוּ הָיָה לוֹבֵשׁ[45] בְּגָדִים חֲמוּדוֹת[46] וְיוֹשֵׁב בְּרֹאשׁ בִּפְנֵי הַקָּהָל, וּבָא אָבִיו וְאִמּוֹ[47] וְקָרְעוּ בְּגָדָיו וְהִכּוּהוּ בְּרֹאשׁוֹ וְיָרְקוּ בְּפָנָיו - לֹא יַכְלִימֵם, אֶלָּא יִשְׁתֹּק[48] וְיִירָא וְיִפְחַד מִמֶּלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים שֶׁצִּוָּהוּ בְּכָךְ. שֶׁאִלּוּ מֶלֶךְ בָּשָׂר וָדָם גָּזַר עָלָיו דָּבָר שֶׁהוּא מְצַעֵר יָתֵר מִזֶּה - לֹא הָיָה יָכוֹל לְפַרְכֵּס[49] בַּדָּבָר; קַל וָחֹמֶר לְמִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם כִּרְצוֹנוֹ.

42) שם לב, א. ואע"פ שרבינו פסק לעיל ה"ג שכיבוד אב אינו אלא משל האב - בכל זאת אסור לבן לצערו ולהכלימו אפילו כשהכיס הוא שלו. כי הבדל יש בין כיבוד לצער, שאפילו הוא מאבד לו את כל ממונו אסור לבן לצערו (כסף־משנה ורדב"ז). וגירסת רבינו בגמרא שם... "ויזרקנו לים בפניו ואינו מכלימו? מכלימו שאני (=שונה), וכי הא דרבה" וכו' (ביאור הגר"א ליו"ד סי' רמ ס"ק יח). ולדעת הלחם־משנה, כוונת רבינו, אחרי שהשליך האב את הארנק אסור לבן לצערו, כי "מה שהיה היה", אבל ודאי טרם שהספיק להשליך את הכיס, מותר לבן להכלימו ולמנעו מלהפסיד את ממונו, כי אינו מצווה על כיבוד שיש בו חסרון כיס, וכן דעת הרמ"ה בטור יו"ד סי' רמ. 43) ובכת"י תימן: יצעוק. 44) שאמר: כבד את אביך ואת אמך וגו'. 45) בדפוס רומי ר"מ, וכן בויניציאה שי"א, חסרה כל הפיסקה, ולפיכך הקפתיה בסוגריים. 46) מלשון הכתוב בבראשית כז, טו. 47) בכת"י תימן: או אמו. 48) קידושין לא, א. וכתב הש"ך ביו"ד שם ס"ק א: אבל מותר (לבן) לתבעו בדין. 49) להתלבט ולהתחבט. ובחולין פ"ב, מ"ו: "עד שתפרכס ביד וברגל" - שתנענע באבריה.

ח. אַף עַל פִּי שֶׁכְּבָכָךְ נִצְטַוֵּינוּ, אָסוּר לְאָדָם לְהַכְבִּיד עֵלוֹ עַל בָּנָיו[50] וּלְדַקְדֵּק בִּכְבוֹדוֹ עִמָּהֶם, שֶׁלֹּא יְבִיאֵם לִידֵי מִכְשׁוֹל[51], אֶלָּא יִמְחַל וְיִתְעַלֵּם[52]; שֶׁהָאָב שֶׁמָּחַל עַל כְּבוֹדוֹ - כְּבוֹדוֹ מָחוּל[53].

50) לדרוש מהם יותר מדאי. 51) שיסרבו לשמוע לו ויבעטו בו. 52) אם פגע בכבודו. 53) קידושין לב, א. ונפטר הבן מעונש, אם לא כיבדו (רדב"ז ח"א תקנד).

ט. וְהַמַּכֶּה בְּנוֹ גָּדוֹל - מְנַדִּין אוֹתוֹ[54], שֶׁהֲרֵי הוּא עוֹבֵר עַל וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל[55].

54) אומרים לו: "פלוני זה בשמתא", והוא מרוחק מהציבור, ואין יושבים עמו בארבע אמות, כמבואר בהל' תלמוד תורה פ"ז ה"ב, וה"ד. 55) שגורם שיבעט בו, וב'נמוקי יוסף' למועד קטן יז, א מפרש: "שמא לא יוכל לעמוד בפני יצר הרע, ויגביה ידו על אביו ויתחייב מיתה". וכן עשתה שפחתו של רבי, כשראתה אדם מכה את בנו הגדול, אמרה: יהא אדם זה כשמתא (מועד קטן שם). ואינו נקרא גדול לעניין זה, רק אחר כב או כד שנה (רש"י לקידושין ל, א ד"ה משיתסר, וביו"ד סי' רמ סעיף כ). וכשהוא נשוי, אפילו פחות מגיל זה נקרא גדול (רש"ל לקידושין שם, סימן סח).

י. מִי שֶׁנִּטְרְפָה[56] דַּעְתּוֹ שֶׁל אָבִיו אוֹ שֶׁל אִמּוֹ - מִשְׁתַּדֵּל לִנְהֹג עִמָּהֶם כְּפִי דַּעְתָּם עַד שֶׁיְּרַחֵם עֲלֵיהֶן. וְאִם אִי אֶפְשָׁר לוֹ לַעֲמֹד מִפְּנֵי שֶׁנִּשְׁתַּטּוּ בְּיוֹתֵר - יַנִּיחֵם וְיֵלֵךְ לוֹ[57], וִיצַוֶּה אֲחֵרִים לְהַנְהִיגָם כָּרָאוּי לָהֶם[58].

56) נתבלבלה. 57) קידושין לא, ב: רב אסי היתה לו אם זקנה, אמרה לו: אני רוצה תכשיטין, עשה לה. אמרה לו: אני רוצה להנשא לגבר, שיהיה יפה כמוך, עזבה והלך לארץ ישראל. 58) מצד המוסר וההגינות. והראב"ד קובל: אין זו הוראה נכונה, אם הוא ילך ויניחם, למי יצוה לשמרם, והרדב"ז ממליץ על רבינו, שדווקא ביחס לבנה, אינה מתביישת ממנו, וגם אינו יכול לגעור בה, אבל אחרים גוערים בה, ואפשר ע"י הכאה תחזור משטותה, ומעשים בכל יום כיוצא בזה, אבל הבן אי־אפשר לו לעשות פעולות אלו, נמצאו דברי רבינו נכונים וצודקים.

יא. הַמַּמְזֵר[59] חַיָּב בִּכְבוֹד אָבִיו וּמוֹרָאוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא פָּטוּר[60] עַל מַכָּתוֹ וְקִלְלָתוֹ עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה תְּשׁוּבָה[61]. אֲפִלּוּ[62] הָיָה אָבִיו רָשָׁע וּבַעַל עֲבֵרוֹת - מְכַבְּדוֹ וּמִתְיָרֵא מִמֶּנּוּ[63]. רָאָהוּ עוֹבֵר עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה

- לֹא יֹאמַר לוֹ: אַבָּא, עָבַרְתָּ עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה[64]! אֶלָּא יֹאמַר לוֹ: אַבָּא, כָּתוּב בַּתּוֹרָה כָּךְ וְכָךְ? כְּאִלּוּ הוּא שׁוֹאֵל מִמֶּנּוּ, וְלֹא כְּמַזְהִירוֹ[65].

~ נקודות משיחות קודש ~

"שאפילו היה אביו רשע ובעל עבירות מכבדו ומתיירא ממנו".

אבל ה'טור' כתב ש"אביו רשע, כל זמן שלא עשה תשובה אינו חייב בכבודו".

ויש לומר שמחלוקתם תלויה לכאורה בשני הפירושים ברש"י על הפסוק "וימת תרח בחרן". א. "ולמה הקדים מיתתו של תרח ליציאתו של אברם, שלא יהיה הדבר מפורסם לכל, ויאמרו לא קיים אברם את כבוד אביו כו'". ב. "ועוד, שהרשעים בחייהם קרויים מתים".

התירוץ ש"שלא יהיה הדבר מפורסם", מתאים לדעת הרמב"ם כי זה שהיה רשע אינו סיבה שלא לכבדו, אבל התירוץ ש"הרשעים בחייהם קרויים מתים" מתאים לדעת ה'טור' שאין חיוב בכבוד אביו רשע.

(על־פי לקו"ש ח"ה עמוד 309)

59) שנולד מאיסור ערוה, כגון שבא אביו על אחותו והוליד את זה. 60) ממיתה. 61) שנאמר: "ונשיא בעמך לא תאור" - בעושה מעשה עמך. וזה שבא על ערוה, אינו עושה מעשה עמך - כל עוד שלא עשה תשובה (יבמות כב, ב). 62) בכת"י תימן: שאפילו. 63) וכן פסק הרי"ף ליבמות שם, אע"פ שהבן פטור על הכאתו וקללתו, כשלא עשה אביו תשובה - אבל איסור יש בהכאתו, אפילו כשלא חזר בתשובה, כמו ששנינו (סנהדרין פה, ב): "לכל אין הבן נעשה שליח לאביו להכותו ולקללו חוץ ממסית". וראה לעיל פ"ה הי"ב, ובביאורנו שם אות מט. ואע"פ שבהל' מלוה פ"ד ה"ד, פסק רבינו: "הניח להם אביהם פרה וטלית של ריבית וכל דבר המסוים, חייבים להחזיר מפני כבוד אביהם, במה דברים אמורים כשעשה תשובה... אבל אם לא עשה תשובה, אין חוששים לכבודו, ואפילו דבר המסוים אין מחזירים". ומקורו בבבא־מציעא סב, א - הרי שאינם חייבים בכבודו? שם מדובר כשמת בלא תשובה, שאינו יכול עוד לתקן את אשר עיוות, וכאן מדובר כשאביו חי, ויש תקוה שיחזור בתשובה, ונמצא הבן עבר למפרע, והדבר ברור, שהחי מצטער (רדב"ז). וב"אור שמח" הביא ראיה לדעת רבינו שממזר חייב בכבוד אביו, שכן בסנהדרין עא, א אמרו: שאם אמו אינה ראויה לאביו, כגון שהיא אסורה עליו בעונש כרת או מיתת בית־דין (שהבן הנולד מהם הוא ממזר), נידון הבן כסורר ומורה, אם חטא ולא שמע לקולם, ככתוב: בננו זה סורר ומורה איננו שומע בקולנו וגו', והרי שם לא עשה אביו תשובה, שהרי אמו נמצאת אצל אביו, ובכל זאת נתחייב אם לא שמע לקולם, והרי כל ענשו מתחייב מצד כיבוד הורים, שהרי אם רצו אביו ואמו למחול, מוחלים לו, ראה לקמן פ"ז ה"ח, ומכאן שגם ממזר מצווה על כיבוד אב ואם. 64) שהרי מצערו בכך, וגם פוגע בכבודו. 65) קידושין לב, א. והוא יבין מעצמו ולא יתבייש (יו"ד סי' רמ סעיף יא).

יב. מִי שֶׁאָמַר לוֹ אָבִיו לַעֲבֹר עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה, בֵּין שֶׁאָמַר לוֹ לַעֲבֹר עַל מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה אוֹ לְבַטֵּל מִצְוַת עֲשֵׂה, אֲפִלּוּ שֶׁל דִּבְרֵיהֶם[66] - הֲרֵי זֶה לֹא יִשְׁמַע לוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר: אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ וְאֶת שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ - כֻּלְּכֶם חַיָּבִין בִּכְבוֹדִי[67].

66) של החכמים, כגון הדלקת נר חנוכה או נר של שבת, ראה הל' שבת פ"ה, ה"א. 67) יבמות ו, א. ובבבא־מציעא לב, א הדגישו: "אני ה' אלהיכם - כולכם חייבים בכבודי". וראה רש"י ליבמות ה, ב ד"ה כולכם. ואפילו מצוות של "דבריהם" - הואיל והתורה ציותה (דברים יז, יב): "לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך", הרי הם כדברי תורה (כסף־משנה), וכלשון רבינו פ"א, ה"ב: "ואחד הדברים שעשאום סייג לתורה... מצות־עשה לשמוע להם, והעובר על כל אחד מהם, עובר בלא־תעשה".

יג. אָמַר לוֹ אָבִיו: הַשְׁקֵנִי מַיִם! וְיֵשׁ בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת מִצְוָה[68]: אִם אֶפְשָׁר לַמִּצְוָה שֶׁתֵּעָשֶׂה עַל יְדֵי אֲחֵרִים - תֵּעָשֶׂה, וְיִתְעַסֵּק בִּכְבוֹד אָבִיו; שֶׁאֵין מְבַטְּלִין מִצְוָה מִפְּנֵי מִצְוָה. וְאִם אֵין שָׁם אֲחֵרִים לַעֲשׂוֹתָהּ - יִתְעַסֵּק בַּמִּצְוָה וְיַנִּיחַ כְּבוֹד אָבִיו; שֶׁהוּא וְאָבִיו חַיָּבִים בִּדְבַר מִצְוָה[69]. וְתַלְמוּד תּוֹרָה גָּדוֹל מִכִּבּוּד אָב וָאֵם[70].

68) כגון לקבור את המת או ללוותו. 69) קידושין לב, א. וכל זה במצוה שזמנה עובר, שאילו אין זמנה עובר, אפילו אם אין אחרים לעשותה עוסק תחילה בכבוד אביו, ואח"כ הוא מתפנה לעשיית המצוה (כסף־משנה בשם הרא"ש). 70) כמו ששנינו (פאה פ"א, מ"א): "ותלמוד תורה כנגד כולם". ובמגילה טז, ב אמרו: "גדול תלמוד תורה יותר מכיבוד אב ואם, שכל אותן שנים שהיה יעקב אבינו בבית עבר (י"ד שנים למד תורה בבית עבר), לא נענש" על ביטול כיבוד אביו, כשפירש מאביו, ועל שאר כל השנים שנשתהה בבית לבן נענש (רש"י שם).

יד. אָמַר לוֹ אָבִיו: הַשְׁקֵנִי מַיִם! וְאָמְרָה לוֹ אִמּוֹ: הַשְׁקֵנִי מַיִם! - מַנִּיחַ כְּבוֹד אִמּוֹ וְעוֹסֵק בִּכְבוֹד אָבִיו תְּחִלָּה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא וְאִמּוֹ חַיָּבִין בִּכְבוֹד אָבִיו[71].

71) קידושין לא, א. וכן במשנה כריתות כח, א. וראה הל' אישות פט"ו, ה"כ: "וכן ציוו על האשה, שתהיה מכבדת את בעלה ביותר מדאי, ויהיה עליה מורא ממנו... ויהיה בעיניה כמו שר או מלך". ומובן, שאם נתגרשה מאביו, כבוד שניהם שוה, ולאיזה מהם שירצה יקדים, כמבואר בקידושין שם, וכן נפסק להלכה ביו"ד סי' רמ, סעיף יד.

טו. חַיָּב אָדָם לְכַבֵּד אֶת אֵשֶׁת אָבִיו, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ אִמּוֹ, כָּל זְמַן שֶׁאָבִיו קַיָּם; שֶׁזֶּה בִּכְלַל כְּבוֹד אָבִיו[72]. וְכֵן מְכַבֵּד בַּעַל אִמּוֹ, כָּל זְמַן שֶׁאִמּוֹ קַיֶּמֶת[73]; אֲבָל לְאַחַר מִיתָתָהּ - אֵינוֹ חַיָּב[74]. וּמִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, שֶׁיִּהְיֶה אָדָם חַיָּב בִּכְבוֹד אָחִיו הַגָּדוֹל כִּכְבוֹד אָבִיו[75].

72) כתובות קג, א, שנאמר: "כבד את אביך" - "את" לרבות אשת אביך. ושם מסופר, שרבינו הקדוש ציוה לבניו לפני מותו: "הזהרו בכבוד אמכם", והתכוון לאם חורגתם, שלאחר מותו אינם מצווים על כיבודה מצד הדין, אלא משום צוואתו. 73) שם, שנאמר "את אמך" - לרבות בעל אמך. 74) וביו"ד סי' רמ סעיף כא, מסיים: "ומכל־מקום דבר הגון לכבדם אף לאחר מיתה". שהרי רבינו הקדוש ציוה לכבדה אף לאחר מותו, וכנ"ל אות סט (באר הגולה, שם). 75) כתובות שם "ואת אמך" - וא"ו יתירה, לרבות את אחיך הגדול. וביו"ד שם סעיף כב, מציין: "בין שהוא אחיו מאביו בין שהוא אחיו מאמו". וראה ב"מגילת אסתר" ל"ספר המצוות" לרבינו שרש שני, שדעת רבינו, שהקטן חייב לכבד את אחיו הגדול, אפילו לאחר מיתת ההורים. תדע, שהרי לא התנה רבינו בחיוב כבוד אחיו הגדול שהוא רק בחיי ההורים, כדרך שהתנה באשת אביו. וראוי להעיר שביו"ד שם סעיף כד, אמרו: "חייב אדם לכבד חמיו". ומקורו במדרש 'שוחר טוב' תהלים ז, שכן דוד אמר לשאול חותנו (שמואל־א, כד, יב): "ואבי ראה גם ראה - מכאן שחייב אדם בכבוד חמיו כאביו".

יום שלישי ט' אייר ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) עונש בן סורר ומורה ומקור אזהרתו. תנאי האכילה שיתחייב עליה כזולל וסובא, הגיל המדוייק של חיוב בן סורר ומורה. בן סורר שמחלו לו הוריו קודם שייגמר דינו. אם הבת נידונית כסוררת ומורה. ירושת בן סורר שנהרג, למי?

א. בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה הָאָמוּר בַּתּוֹרָה[2], הֲרֵי נִתְפָּרְשָׁה בּוֹ סְקִילָה[3]; וְלֹא עָנַשׁ הַכָּתוּב אֶלָּא אִם כֵּן הִזְהִיר[4], וְהֵיכָן הִזְהִיר? לֹא תֹאכְלוּ עַל הַדָּם - לֹא תֹאכַל אֲכִילָה הַמְּבִיאָה לִידֵי שְׁפִיכוּת דָּמִים; וְזוֹ אֲכִילַת בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה[5], שֶׁאֵינוֹ נֶהֱרָג אֶלָּא עַל אֲכִילָה מְכֹעֶרֶת שֶׁאָכַל. שֶׁנֶּאֱמַר: זוֹלֵל וְסֹבֵא. מִפִּי הַשִּׁמּוּעָה לָמְדוּ, שֶׁזּוֹלֵל הוּא הָאוֹכֵל בָּשָׂר בְּרַעֲבְתָּנוּת, וְסוֹבֵא - הַשּׁוֹתֶה יַיִן בְּרַעֲבְתָּנוּת[6].

2) דברים כא, יח־כא. 3) "ורגמוהו כל אנשי עירו באבנים ומת" (שם כא). 4) סנהדרין נו, ב. וראה לעיל פרק ה, ובביאורנו שם. 5) שם סג, א. ואף על פי שאין לוקים על לאו שבכללות, ולאו זה כולל דברים הרבה, כמבואר לעיל הלכות סנהדרין פרק י"ח, הלכה ג - "כיוון שהעונש מפורש, לא נחוש לאזהרה אם היא מן הדין או מן לאו שבכללות" (ספר המצוות לרבינו לא־תעשה קצה). 6) זכר לדבר, שנאמר (משלי כג, כ): "אל תהי בסובאי יין בזוללי בשר למו" (סנהדרין ע, א). וכתב "החינוך" מצוה רמח: "משורשי המצוה: לפי שרוב חטאות בני אדם יעשו בסיבת ריבוי האכילה ושתייה, כמו שכתוב (דברים לב, טו) "וישמן ישורון ויבעט", וכן אמרו חז"ל (ברכות לב, א) "מי גרם ליך שתהא מבעטת בי, אלא כרשינין שהאכלתיך". ודרך כלל אמרו (שם): מילוי הכרס יביא לחטאים רעים ... שהמזונות הם עיסת החומר, וההתבונות במושכל וביראת ה', היא עיסת הנפש, והנפש והחומר הפכים גמורים ובהתגבר עיסת החומר, תיחלש עיסת הנפש.. ועל כן תמנענו תורתינו לטובתנו מהרבות באכילה ושתייה פן יתגבר החומר על הנפש עד שיחליאה ויאבד אותה לגמרי...".

ב. אֲכִילָה זוֹ שֶׁהוּא חַיָּב עָלֶיהָ - דְּבָרִים הַרְבֵּה[7] יֵשׁ בָּהֶם[8], וְהֵן כֻּלָּן הֲלָכָה מִפִּי הַקַּבָּלָה[9]. אֵינוֹ חַיָּב סְקִילָה עַד שֶׁיִּגְנֹב מִשֶּׁל אָבִיו וְיִקְנֶה בָּשָׂר בְּזוֹל וְיַיִן בְּזוֹל[10]; וְיֹאכַל וְיִשְׁתֶּה חוּץ מֵרְשׁוּת אָבִיו[11] בַּחֲבוּרָה שֶׁכֻּלָּן רֵיקָנִין וּפְחוּתִין[12]; וְיֹאכַל הַבָּשָׂר חַי וְאֵינוֹ חַי, מְבֻשָּׁל וְאֵינוֹ מְבֻשָּׁל, כְּדֶרֶךְ שֶׁהַגַּנָּבִים אוֹכְלִים[13], וְיִשְׁתֶּה הַיַּיִן מָזוּג[14] כְּדֶרֶךְ שֶׁהַגַּרְגְּרָנִים[15] שׁוֹתִים. וְהוּא שֶׁיֹּאכַל מִשְׁקַל חֲמִשִּׁים דִּינָרִין[16] מִבָּשָׂר זֶה בִּמְלוּגְמָא אַחַת[17], וְיִשְׁתֶּה חֲצִי לֹג[18] מִיַּיִן זֶה בְּבַת אַחַת. גָּנַב מִשֶּׁל אָבִיו, וְאָכַל אֲכִילָה זוֹ בִּרְשׁוּת אָבִיו[19]; אוֹ שֶׁגָּנַב מִשֶּׁל אֲחֵרִים[20], וְאָכַל אֲכִילָה זוֹ הַמְכֹעֶרֶת בֵּין בִּרְשׁוּת אָבִיו בֵּין בִּרְשׁוּת אֲחֵרִים - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[21]. וְכֵן אִם גָּנַב מִשֶּׁל אָבִיו, וְאָכַל אֲכִילָה מְכֹעֶרֶת כָּזוֹ בִּרְשׁוּת אֲחֵרִים, וְהָיְתָה אֲכִילַת מִצְוָה אֲפִלּוּ מִדִּבְרֵיהֶם [אוֹ אֲכִילַת עֲבֵרָה אֲפִלּוּ מִדִّבְרֵיהֶם] - פָּטוּר. שֶׁנֶּאֱמַר: אֵינֶנּוּ שֹׁמֵעַ בְּקֹלֵנוּ - שֶׁאֵינוֹ עוֹבֵר בַּאֲכִילָה זוֹ אֶלָּא עַל קוֹלָם. יָצָא זֶה שֶׁעָבַר בָּהּ עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה[22], אוֹ שֶׁאֲכָלָהּ בְּדָבָר מִצְוָה[23]. כֵּיצַד? אָכַל אֲכִילָה זוֹ הַמְכֹעֶרֶת עִם הַחֲבוּרָה הָרָעָה שֶׁאוֹכֵל עִמָּהֶם בְּדָבָר מִצְוָה[24], אוֹ שֶׁאֲכָלוֹ מַעֲשֵׂר שֵׁנִי בִּירוּשָׁלַיִם[25], אֲפִלּוּ אֲכָלוֹ בְּתַנְחוּמֵי אֲבֵלִים[26] שֶׁהִיא מִצְוָה מִדִּבְרֵיהֶם - הֲרֵי זֶה פָּטוּר. וְכֵן אִם אֲכָלָהּ מִנְּבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת, שְׁקָצִים[27] וּרְמָשִׂים[28], אֲפִלּוּ אָכַל בְּתַעֲנִית צִבּוּר[29] שֶׁהִיא עֲבֵרָה מִדִּבְרֵיהֶם[30] - הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִן הַמִּיתָה[31].

7) תנאים והגבלות. 8) בכתב יד תימן: בה. 9) שנתקבלה איש מפי איש עד למשה מסיני. 10) אבל ביוקר - לא ימצא כל כך הרבה כסף לגנוב, וממילא לא ימשיך באכילה זו (סנהדרין ע, א וברש"י). 11) שאינו פוחד שם מאביו. 12) שירגילוהו בכך, אבל אם יש בחבורה אדם הגון, לא ימשיכו בה הרבה (שם עמוד ב וברש"י). 13) שאין להם שהות לבשל כל צרכו, הואיל ועושים מעשיהם בסתר. וראוי להעיר שבגמרא שם (עמוד א) אמרו: "בשר חי", ופירשו: שזהו מבושל ואינו מבושל. ולפי זה יש לגרוס בדברי רבינו: ויאכל הבשר חי; מבושל ואינו מבושל. 14) במים. ובכתב יד תימן: מזוג ואינו מזוג. וכן בגמרא שם, שלא נתן בו מים הרבה, כי אם הוא מזוג מלוא צרכו - לא יבוא להמשיך בשתייתו (רש"י שם). 15) הסובאים. 16) שמשקלם ארבעת אלפים ות"ת שעורים בינוניות. וכדברי רבינו בהלכות עירובין פרק א, הלכה י"ב: "הדינר שש מעין והמעה משקל שש עשרה שעורות". 17) אכילה אחת בלי הפסק, כאילו היא בלגימה אחת. שלא בלע החתיכה הראשונה עד שנתן

השנייה לתוך פיו (רדב"ז). ובתוספתא סנהדרין פרק י"א, משנה ב שנינו: "אין נעשה בן סורר ומורה עד שייתן לתוך פיו כשיעור". והכוונה לאכילה בלי הפסק וכנ"ל. 18) שהן שתי רביעיות "והרביעית מחזקת מן המים או מן היין משקל שבעה עשר דינרים וחצי דינר בקרוב" (הלכות עירובין פרק א, הלכה י"ב). והן כשיעור שלוש ביצים, וראה בהלכות נשיאת כפיים פרק ט"ו, הלכה ד. 19) שפוחד שלא יראנו אביו. 20) אין זה מצוי לו לגנוב בכל עת. 21) הואיל ובכל המקרים הנזכרים אינו עלול להימשך ולהתמיד בהם, אין לחוש לו (סנהדרין עא, א), שכל חטאו של בן סורר ומורה אינו אלא משום סופו, כי ירדה תורה לסוף דעתו, שסופו לכלות נכסי אביו ומבקש הרגלו (לזלול בשר ולסבוא יין) ואינו מוצא, "ויוצא לפרשת דרכים ומלסטם את הבריות, אמרה תורה: ימות זכאי ואל ימות חייב" (שם עב, א). ולפיכך כשאין דרכו להימשך אחרי האכילה המכוערת אין מחייבים אותו. 22) שאפילו בקול אביו שבשמים אינו שומע (ירושלמי שם פרק ח, הלכה ב). 23) "יצא זה שהוא שומע בקול אביו שבשמים" (שם) והרי הוא עושה מצוה, ואינו חייב אלא כשיעשה עבירה באכילתו. 24) בסעודה של מצוה, כגון נישואין וברית מילה, או אכילת קדשים. 25) שגנב ממעות מעשר שני, וקנה ממנו בשר ויין ואכלו בירושלים, וזוהי דרך מצוותו, ככתוב (דברים יד, כו) "ונתת הכסף בכל אשר תאווה נפשך בבקר ובצאן וביין ובשכר". 26) שהיו סועדים בבית האבל כשבאו לנחמו, ראה לקמן הלכות אבל פרק י"ג הלכה ח. 27) עופות טמאים, ככתוב (ויקרא יא, יג) "לא יאכלו שקץ הם". 28) הם שרצים הרומשים על הארץ (סנהדרין ע, ב וברש"י). וראה לעיל הלכות עדות פרק י הלכה ב ובביאורנו שם, וכן בהלכות סנהדרין פרק י"ט, הלכה ד. ובהלכות שבועות פרק ה, הלכה ה. 29) שבית דין גוזר על הציבור להתענות. 30) כדברי רבינו בהלכות תעניות פרק א, הלכה ד: "ומדברי סופרים להתענות על כל צרה שתבוא על הציבור עד שירוחמו מן השמים". 31) סנהדרין ע, ב.

ג. אָכַל כָּל מַאֲכָל וְלֹא אָכַל בְּשַׂר בְּהֵמָה, אַף עַל פִּי שֶׁאָכַל אֲכִילָה זוֹ מִבְּשַׂר הָעוֹף - פָּטוּר. וְאִם אָכַל אֲכִילָה זוֹ מִבְּשַׂר בְּהֵמָה, וְהִשְׁלִים הַחֲמִשִּׁים דִּינָרִים מִבְּשַׂר הָעוֹף[32] - חַיָּב. שָׁתָה כָּל מַשְׁקֶה וְלֹא שָׁתָה יַיִן - פָּטוּר[33].

32) כזית ממנו (רש"י שם). 33) שם.

ד. אָכַל בָּשָׂר חַי וְשָׁתָה יַיִן חַי[34] - פָּטוּר; שֶׁזֶּה קֶרִי[35] הוּא, וְאֵין אָדָם יָכוֹל לְהִמָּשֵׁךְ בָּזֶה[36]. וְכֵן אִם אָכַל בָּשָׂר מָלִיחַ בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי לִמְלִיחָתוֹ[37], אוֹ שָׁתָה יַיִן מִגִּתּוֹ[38] - פָּטוּר; שֶׁאֵין אָדָם יָכוֹל לְהִמָּשֵׁךְ בָּזֶה.

34) בלתי מזוג במים. 35) מקרה, שאין אדם נוהג לאכול בשר ויין כשהם חיים. 36) שם עמוד א. ואמר החכם (שער השמים יג): "הדברים המקריים אינם תמידיים". 37) שיצא ונחלף טעמו במלחו. 38) כשהוא יוצא מן הגת ועדיין מתוק הוא, ואינו טוב כיין ישן, וכל זמן שהוא תוסס (=רותח) הוא נקרא "יין מגיתו" ואינו טעים לשתייה (סנהדרין ע, א). ושם העלו דיעה שנייה, שבנוגע ל"סורר ומורה" אינו נקרא סובא עד שישתה יין שעברו עליו ארבעים יום מסחיטתו בגת, ולא הכריעו שם הלכה כדברי מי. וראה הלכות איסורי מזבח פרק ו, הלכה ט לעניין נסכים, שאין מנסכים על המזבח "יין מגיתו שלא שהה ארבעים יום". ומקורו בעדויות פרק ו, משנה א.

ה. לֹא עָנַשׁ הַכָּתוּב קָטָן[39] שֶׁלֹּא בָא לִכְלַל הַמִּצְוֹת. וְכֵן אִישׁ שֶׁגָּדַל וַהֲרֵי הוּא בִּרְשׁוּת עַצְמוֹ - אֵינוֹ נִסְקָל מִפְּנֵי שֶׁגָּנַב וְאָכַל וְשָׁתָה אֲכִילָה זוֹ הַמְכֹעֶרֶת[40]. הָא כֵּיצַד[41]? מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁאֵין דִּין זֶה אֶלָּא בְּבֶן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד שֶׁהֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת, עַד שֶׁיַּקִּיף[42] כָּל הַגִּיד[43]; וְאַחַר שֶׁיַּקִּיף הַשֵּׂעָר כָּל הַגִּיד - הֲרֵי הוּא בִּרְשׁוּת עַצְמוֹ וְאֵינוֹ נִסְקָל.

39) פחות משלוש עשרה שנה. 40) שנאמר: "בן סורר" - בן ולא איש (משנה בסנהדרין סח, ב). 41) מהו הזמן, שיצא מכלל קטן, ולכלל איש שגדל - לא בא. 42) בכתב יד תימן: עד שיקיף השיער. 43) שם, שנאמר: וכי יהיה לאיש בן - בן הסמוך לגבורתו של איש.

ו. כָּל יָמָיו שֶׁל בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה אֵינָן אֶלָּא שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים מֵאַחַר שֶׁיָּבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת[44]. לְפִי שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁתִּתְעַבֵּר אִשְׁתּוֹ[45] וְיִהְיֶה עֻבָּרָה נִכָּר בִּשְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים[46], וְנֶאֱמַר: כִּי יִהְיֶה לְאִישׁ בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה - וְלֹא אָב[47] סוֹרֵר וּמוֹרֶה. הָא לָמַדְתָּ[48], שֶׁאִם הִקִּיף הַשֵּׂעָר אֶת כָּל הַגִּיד קֹדֶם שֶׁיַּשְׁלִים שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[49].

44) שצמחו לו אחרי יג שנה. אבל אם הביא שערות לפני יג שנה אינם אלא שומא בלבד, כדברי רבינו בהלכות אישות פרק ב, הלכה י. 45) ממנו, אחרי שהביא שתי שערות. 46) לעיבורה, שאז מכירים אם מעוברת היא, ככתוב (בראשית לח, כד) "ויהי כמשלוש חדשים... וגם הנה הרה". 47) סנהדרין סט, א. "בן - ולא הראוי לקרותו אב". 48) מכאן אתה למד. 49) שאם נתקבל מפי השמועה, שאינו נסקל משיקיף כל הגיד, על כורחך, הכוונה קודם שישלים שלושה חדשים, כי לאחר שלושה חדשים ממילא אינו נסקל, אפילו כשלא הקיף השיער, שהרי אז הוא "אב", נמצא: הקיף שער - אף על פי שלא מלאו שלושה חדשים; מלאו שלושה חדשים - אף על פי שלא הקיף שיער, אינו נעשה סורר ומורה (שם).

ז. כֵּיצַד דָּנִין בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה? מְבִיאִין אוֹתוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ תְּחִלָּה לְבֵית דִּין שֶׁל שְׁלֹשָׁה[50] וְאוֹמְרִין לָהֶן: בְּנֵנוּ זֶה סוֹרֵר וּמוֹרֶה. וּמְבִיאִין שְׁנֵי עֵדִים שֶׁגָּנַב מִשֶּׁל אָבִיו, וְקָנָה בָּשָׂר וְיַיִן בַּמֶּה שֶׁגָּנַב, וְאָכַל אוֹתָהּ אֲכִילָה הָאֲמוּרָה אַחַר הַהַתְרָאָה[51]. וְזוֹ הִיא עֵדוּת הָרִאשׁוֹנָה. וּמַלְקִין אוֹתוֹ כִּשְׁאָר חַיָּבֵי מַלְקוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: וְיִסְּרוּ אֹתוֹ[52] וְלֹא יִשְׁמַע אֲלֵיהֶם. חָזַר וְגָנַב מִשֶּׁל אָבִיו וְאָכַל אֲכִילָה זוֹ - אָבִיו וְאִמּוֹ מְבִיאִין

אוֹתוֹ לְבֵית דִּין שֶׁל שִׁלְשָׁה וְעֶשְׂרִים[53], וּמְבִיאִין שְׁנֵי עֵדִים וּמְעִידִין עָלָיו שֶׁגָּנַב וְאָכַל אֲכִילָה זוֹ הָאֲמוּרָה אַחַר שֶׁהִתְרוּ בּוֹ[54]. וְזוֹ הִיא עֵדוּת אַחֲרוֹנָה. אֲפִלּוּ הָיוּ הַשְּׁנַיִם הָרִאשׁוֹנִים[55] הֵם הָאַחֲרוֹנִים[56]. וְאַחַר שֶׁמְּקַבְּלִין עֵדוּתָן בּוֹדְקִין אוֹתוֹ שֶׁמָּא הִקִּיף הַשַּׁעַר אֶת כָּל הַגִּיד. אִם לֹא הִקִּיף וְלֹא שָׁלְמוּ לוֹ שְׁלֹשָׁה חֲדָשִׁים - גּוֹמְרִין דִּינוֹ כְּדֶרֶךְ כָּל הַרוּגֵי בֵּית דִּין וְסוֹקְלִין אוֹתוֹ. וְאֵינוֹ נִסְקָל עַד שֶׁיְּהוּ שָׁם שְׁלֹשָׁה הָרִאשׁוֹנִים[57]. שֶׁנֶּאֱמַר: בְּנֵנוּ זֶה - זֶהוּ שֶׁלָּקָה בִּפְנֵיכֶם[58].

50) המוסמך לדון דיני מכות, כמבואר לעיל הלכות סנהדרין פרק ה, הלכה ד. 51) שהתרו בו הוריו, בפני עדים אחרים, אבל אביו ואמו אין נאמנים עליו (סנהדרין עא, ב וברש"י). 52) ואין ייסור זה אלא מלקות, כתוב כאן: בן סורר ומורה, וכתוב (דברים כה, ב) "והיה אם בן הכות הרשע" מה שם מלקות אף כאן מלקות (שם). אבל אינו לוקה משום: לא תאכלו על הדם (ראה לעיל הלכה א), שאין לוקים על לאו שבכללות, אלא, לאו זה משמש אזהרה לעונש המלקות (שם סג, א ובתוספות דיבור המתחיל משום). 53) הדן דיני נפשות. 54) אביו ואמו. 55) העדים הראשונים. 56) תוספתא שם פרק י"א, משנה ג "בננו זה מלמד שאחד מן הראשונים מצטרף עם האחרונים לחייבו מיתה". 57) הדיינים שחייבוהו מלקות. 58) שם עא, א.

ח. וְאִם מָחֲלוּ לוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ[59] קֹדֶם שֶׁיִּגָּמֵר דִּינוֹ[60] - פָּטוּר[61].

59) ואפילו אחד מהם, וכמבואר בירושלמי שם פרק ח, הלכה ו. 60) אפילו לאחר שתפשוהו והביאוהו לבית דין. 61) ירושלמי שם: "ואפילו עמד בדין - בשלא נגמר דינו, אבל אם נגמר דינו לא", שהרי הוא כהרוג, וכמבואר בסמוך. וראוי להעיר, שרש"י בסנהדרין פח, ב מפרש: "אם רצו למחול ולא הביאוהו לבית דין... שהכתוב תלה בהם: ותפשו אותו". נראה מדבריו שאם כבר הביאוהו לבית דין אינם יכולים למחול, אבל דברי רבינו מקורם בירושלמי הנ"ל (משנה למלך).

ט. בָּרַח עַד שֶׁלֹּא נִגְמַר דִּינוֹ, וְאַחַר כָּךְ הִקִּיף הַשַּׁעַר מִלְּמַטָּה - פָּטוּר[62]. וְאִם מִשֶּׁנִּגְמַר דִּינוֹ בָּרַח, אֲפִלּוּ הִזְקִין - כָּל עֵת שֶׁיִּמָּצֵא יִסָּקֵל; שֶׁכָּל מִי שֶׁנִּגְמַר דִּינוֹ - הֲרֵי הוּא כְּהָרוּג וְאֵין לוֹ דָּם[63].

62) שנשתנה גופו, והרי אילו היה חוטא עכשיו היה נפטר, כמבואר לעיל הלכה ה. 63) משנה בסנהדרין עא, ב.

י. הָיָה אָבִיו רוֹצֶה[64] וְאִמּוֹ אֵינָהּ רוֹצָה, אִמּוֹ רוֹצָה וְאָבִיו אֵינוֹ רוֹצֶה - אֵינוֹ נַעֲשֶׂה בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה. שֶׁנֶּאֱמַר: וְתָפְשׂוּ בוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ. הָיָה אֶחָד מֵהֶן גִּדֵּם אוֹ חִגֵּר אוֹ אִלֵּם אוֹ סוּמָא אוֹ חֵרֵשׁ - אֵינוֹ נַעֲשֶׂה בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה. שֶׁנֶּאֱמַר: וְתָפְשׂוּ בוֹ - וְלֹא גִדֵּמִים; וְהוֹצִיאוּ אֹתוֹ - וְלֹא חִגְּרִים; וְאָמְרוּ - וְלֹא אִלְּמִים; בְּנֵנוּ זֶה[65] - וְלֹא סוּמִים; אֵינֶנּוּ שֹׁמֵעַ בְּקֹלֵנוּ - וְלֹא חֵרְשִׁים[66].

64) להביאו לבית דין ולהאשימו. 65) משמע שמראים אותו באצבעם. 66) כשהבן אומר להם: איני רוצה לשמוע בקולכם, אינם שומעים, ואף על פי שרואים אחרי כן, שאינו מקיים מצוותם? - התורה אמרה: איננו שומע בקולנו, משמעו, שבשעת הקול, שמעו ממנו: שאינו מקבל דבריהם (שם עמוד א וברש"י).

יא. גְּזֵרַת הַכָּתוּב הוּא שֶׁיִּסָּקֵל בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה. אֲבָל הַבַּת - אֵינָהּ נִדּוֹנֶת בְּדִין זֶה, שֶׁאֵין דַּרְכָּהּ לְהִמָּשֵׁךְ בַּאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה כְּאִישׁ[67]. שֶׁנֶּאֱמַר: בֵּן - וְלֹא בַּת[68], וְלֹא טֻמְטוּם וְאַנְדְּרוֹגִינוֹס[69].

67) ולא תבוא ללסטם את הבריות, כדרך הבן, ראה בביאורנו לעיל הלכה ב. 68) שם ע, א. ושם הנוסח: "אמר רבי שמעון בדין הוא שתהא בת ראוייה להיות כבן סורר ומורה, שהכול מצויים אצלה בעבירה (כשלא תמצא הרגלה לזלול ולסבוא תעמוד בפרשת דרכים ותרגיל הבריות לעבירה בשביל אתנן - רש"י), אלא גזירת הכתוב היא: בן - ולא בת". 69) שניהם ספק זכר ספק נקיבה, ואין עונשים מספק.

יב. טֻמְטוּם שֶׁנִּקְרַע[70] וְנִמְצָא זָכָר - אֵינוֹ נַעֲשֶׂה בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה. שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי יִהְיֶה לְאִישׁ בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה - עַד שֶׁיִּהְיֶה בֵּן מִשְּׁעַת הַתְּרָאָה[71].

70) שניתחוהו ומצאו את גידו וביציו טמונים בגוף (רשב"ם לבבא בתרא קכו, ב). 71) משמע מזה, אילו היה נקרע לפני ההתראה, ונמצא בן, נעשה בן סורר ומורה, אולם בדפוס ויניציאה שי"א וכן בכתב יד תימן הנוסח: משעת הווייה. כלומר, משעת לידה, צריך שיהיה זכר גמור, ואפילו נקרע לפני ההתראה, אינו נעשה סורר ומורה, וזה בהתאם לגירסת התלמוד (בבא בתרא קכו, ב) "עד שיהא בן משעת הווייה" וכפירוש הרשב"ם שם, והשווה הלכות נחלות פרק ב, הלכה ג.

יג. בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה צָרִיךְ הַכְּרָזָה. כֵּיצַד מַכְרִיזִין עָלָיו? כּוֹתְבִין לְכָל יִשְׂרָאֵל: בְּבֵית דִּין פְּלוֹנִי סָקַלְנוּ פְּלוֹנִי מִפְּנֵי שֶׁהָיָה בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה[72].

72) סנהדרין פט, א, כדי לרדות את האחרים, שנאמר (דברים כא, כא) "וכל ישראל ישמעו ויראו" והשווה לעיל פרק ג, הלכה ה, והלכות עדות פרק י"ח, הלכה ז.

יד. בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה הֲרֵי הוּא כְּכָל הַרוּגֵי בֵּית דִּין שֶׁמְּמוּנָּם לְיוֹרְשֵׁיהֶן[73]; שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאָבִיו גָּרַם לוֹ סְקִילָה - הֲרֵי הוּא יוֹרֵשׁ כָּל נְכָסָיו[74].

73) כמבואר לקמן הלכות אבל פרק א, הלכה ט. בניגוד להרוגי המלך, שממונם למלך, ראה לקמן הלכות מלכים פרק ד, הלכה ט. 74) ואין חושדים בו שמא עיניו נתן בממונו, ולפיכך לא מחל לו וגרם לסקלו (רדב"ז). וכן מצינו באחאב, אחרי ששמע כי מת נבות, ויקם "לרדת אל כרם

נבות היזרעאלי לרשתו" (מלכים־א כא, טז), ואמר רב יהודה (סנהדרין מח, ב) נבות - בן אחי אחאב היה, וירד ליורשו בתורת דודו, הרי שלמרות זה, שגרם למותו, לא הפסיד את ירושתו, וכן מצינו (שמואל־ב יד, ז) "ונמיתהו בנפש אחיו אשר הרג ונשמידה גם את היורש" ומפרש הרד"ק: הם מתכוונים להרוג את בני, כדי שיירשו נכסי בעלי, ואין כוונתם לגאול את דם אחיו הנרצח, כי לא נתחמם לבבם על זה, אלא לרשת את נחלתו הם באים. הרי, שגואל הדם ההורג את הרוצח, יורשו, אם אין לו בנים (אור שמח).

בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּסַיְּעָן

הִלְכוֹת אֵבֶל

1 יֵשׁ בִּכְלָלָן אַרְבַּע מִצְוֹת. אַחַת מִצְוַת עֲשֵׂה, וְשָׁלֹשׁ
2 מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶה הוּא פִּרְטָן: א) לְהִתְאַבֵּל עַל
3 הַקְּרוֹבִים. וַאֲפִלּוּ כֹּהֵן מְטַמֵּא וּמִתְאַבֵּל עַל
4 הַקְּרוֹבִים. וְאֵין אָדָם מִתְאַבֵּל עַל הֲרוּגֵי בֵּית דִּין[1].
5 וּלְפִי זֶה כָּלַלְתִּי הֲלָכוֹת אֵלּוּ בְּסֵפֶר זֶה[2], שֶׁהֵן מֵעֵין[3]
6 קְבוּרָה בְּיוֹם מִיתָה, שֶׁהִיא מִצְוַת עֲשֵׂה[4]. ב) שֶׁלֹּא
7 יִטַּמָּא כֹּהֵן גָּדוֹל לְקְרוֹבִים. ג) שֶׁלֹּא יִכָּנֵס עִם הַמֵּת
8 בְּאֹהֶל. ד) שֶׁלֹּא יִטַּמָּא כֹּהֵן הֶדְיוֹט לְנֶפֶשׁ אָדָם אֶלָּא
9 לְקְרוֹבִים בִּלְבַד.
10 וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

11 פֶּרֶק רִאשׁוֹן[5]

1) מתבארת בו המצוה להתאבל על הקרובים ומקורה בתורה. מאימתי יתחייב אדם באבל קרוביו שמתו, ובהרוגי מלכות שאין מניחים אותם להיקבר. תינוק שמת ביום היוולדו מה דין אבלו. ההבדל בין הרוגי מלכות להרוגי בית דין באבלם ובקבורתם. הפורשים מדרכי ציבור, והמומרים והמוסרים שמתו - מה דינם באבל. המאבד עצמו לדעת - איך מתעסקים עימו ושאר דברי אבלו.

12 א. מִצְוַת עֲשֵׂה לְהִתְאַבֵּל עַל הַקְּרוֹבִים. שֶׁנֶּאֱמַר:
13 וְאָכַלְתִּי חַטָּאת הַיּוֹם, הַיִּיטַב בְּעֵינֵי יְיָ[6]. וְאֵין אֲבֵלוּת
14 מִן הַתּוֹרָה אֶלָּא בְּיוֹם רִאשׁוֹן בִּלְבַד, שֶׁהוּא יוֹם
15 הַמִּיתָה וְיוֹם הַקְּבוּרָה[7]; אֲבָל שְׁאָר הַשִּׁבְעָה יָמִים -
16 אֵינוֹ דִּין תּוֹרָה. אַף עַל פִּי שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה: וַיַּעַשׂ
17 לְאָבִיו אֵבֶל שִׁבְעַת יָמִים - נִתְּנָה תּוֹרָה וְנִתְחַדְּשָׁה
18 הֲלָכָה[8]. וּמֹשֶׁה רַבֵּנוּ תִּקֵּן לָהֶם לְיִשְׂרָאֵל שִׁבְעַת יְמֵי
19 אֲבֵלוּת וְשִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה[9].

2) כמבואר לקמן פ"א, ה"ט. 3) בספר שופטים, הדן בתפקידי השופטים וסמכותם. 4) מענין. 5) הנזכרת בהרוגי בית־דין, ככתוב (דברים כא, כג): "כי קבור תקברנו ביום ההוא", וכבר הדגיש רבינו לעיל הל' סנהדרין פט"ו, ה"ח: "ולא הרוגי בית־דין בלבד אלא כל המלין את מתו עובר עליו בלא־תעשה", וראה לקמן פ"ד ה"ח, דינים מפורטים בזה. 6) לאכול קדשים ביום אנינותו על מות בניו, ומכיון שנדחית אכילת קדשים, שהיא מצות־עשה של תורה מפני האנינות, סובר רבינו שהאנינות, שהיא אבלות על הקרובים ביום הראשון למותם, היא מצות־עשה מן התורה (רדב"ז). וראה זבחים קא, א שאכילת קדשים באנינות, אסורה בקל־וחומר ממעשר הקל, ומה מעשר הקל אמרה תורה (דברים כו, יד) "לא אכלתי באוני ממנו" - קדשים (=החמורים ממעשר) לא כל־שכן. וב'ספר המצוות' עשה לז, כותב רבינו: "שנצטוינו שיתטמאו הכהנים לקרובים הנזכרים בתורה (ויקרא כא, ב־ג)...מצוה זו עצמה היא מצות אֵבל. כלומר, שכל אדם מישראל חייב להתאבל על קרוביו... ומחמת חומר חיוב זה, פֵּרֵשׁ בכהן, שהוא מוזהר על הטומאה, שיתטמא על־כל־פנים כשאר ישראל, כדי שלא יקלו בדיני האבלות... ובפירוש אמרו (מועד קטן יד, ב) "אבל אינו נוהג אבלות ברגל, אי אבלות דמעיקרא (שמלפני הרגל) הוא - אָתי 'עשה' דרבים (=שמחת החג שהיא מוטלת על כל ישראל), ודחי 'עשה' דיחיד". הנה נתבאר שחיוב האבלות הוא דאורייתא, ושהיא מצות־עשה". 7) דעת הגאונים הובאה ברי"ף לברכות פ"ב, וכן אמרו בגמרא שם טז, ב: שנאמר (עמוס ח, י) "ושמתיה כאבל יחיד ואחריתה כיום מר", הרי שהאבל והמרירות אינם אלא יום אחד. וראה ברבינו יונה שם, שמביא שיטת "רבני צרפת" שאפילו האבילות של יום ראשון אינה אלא מדברי חכמים, ואע"פ שהאנינות היא דין תורה - אנינות לחוד, ואבילות לחוד. ומה שאסור באנינות - מותר באבלות, דוגמא לכך, ראה לקמן פ"ד, ה"ו. 8) שאין אבלות אלא יום ראשון בלבד, ואין למדים דבר מקודם מתן־תורה (ירושלמי מועד קטן פ"ג, ה"ה), והשווה שבת קלה, א "ניתנה תורה ונתחדשה הלכה". 9) ירושלמי כתובות פ"א, ה"א. ובירושלמי במועד קטן שם, דרשו: "והפכתי חגיכם לאבל (עמוס ח, י) - מה חג שבעה, אף אבילות שבעה". וכן בבבלי כ, א.

20 ב. מֵאֵימָתַי יִתְחַיֵּב אָדָם בְּאֵבֶל? מִשֶּׁיִּסָּתֵם הַגּוֹלֵל[10].
21 אֲבָל כָּל זְמַן שֶׁלֹּא נִקְבַּר הַמֵּת - אֵינוֹ אָסוּר בְּדָבָר מִן
22 הַדְּבָרִים שֶׁהָאֲבֵל אָסוּר בָּהֶן[11]. וּמִפְּנֵי טַעַם זֶה רָחַץ
23 דָּוִד וְסָךְ כְּשֶׁמֵּת הַיֶּלֶד[12] טֶרֶם שֶׁיִּקְבֵּר[13].

10) לאחר שישימו את המת בקבר וימלאו הקבר עפר (מועד קטן כז, א). ובמדרש "שוחר טוב" פט"ז: "לא נקראו (=האבות) קדושים, עד שניתנו בארץ ונסתם הגולל בפניהם, שנאמר: לקדושים אשר בארץ המה". גולל - אבן גדולה שנותנים על הקבר לסותמו, מלשון: "וגללו את האבן" (רמב"ן ב'תורת האדם'). ורבינו בפירוש המשנה (אהלות פ"ב, מ"ד) אומר: "ויקרא כיסוי הקבר גולל, להיותו אצלו מאבן מתגלגלת על פי הקבר, כאמרו: "אבן גלל" (עזרא ו, ד) ענינו מתגלגלת". 11) כגון תספורת וכיבוס, רחיצה וסיכה וכו', כמבואר לקמן פ"ה, ה"א. 12) אשר ילדה אשת אוריה לדוד (שמואל־ב יב, טו, כ). 13) שעדיין לא חלו עליו דיני אבלות, אבל דיני אנינות חלים על האונן, משעת מיתת המת עד שיקבר, כמבואר לקמן פ"ד, ה"ו.

24 ג. הֲרוּגֵי מַלְכוּת שֶׁאֵין מַנִּיחִין אוֹתָן לְהִקָּבֵר[14],
25 מֵאֵימָתַי מַתְחִילִין לְהִתְאַבֵּל עֲלֵיהֶן וְלִסְפֹּר שִׁבְעָה
26 וּשְׁלֹשִׁים? מִשֶּׁיִּתְיָאֲשׁוּ לִשְׁאֹל[15] לַמֶּלֶךְ לְקָבְרָן, אַף עַל
27 פִּי שֶׁלֹּא נִתְיָאֲשׁוּ מִלְּגָנֹב אוֹתָן[16].

14) מחמת שנאה וכדומה. 15) בכת"י תימן: מלשאול. 16) מתאבלים עליהם, כי נדיר מאד הוא שיצליחו לגנבם (מסכת שמחות פ"ב, הי"א). וכתבו הרמב"ן והרא"ש, הובאו דבריהם בכסף־משנה, אין הדברים אמורים אלא בהרוגי מלכות, שמונעת קבורתם מחמת שנאה, כגון הרוגי ביתר וכדומה, שגזירתה אינה עשויה להבטל, אבל מי שלא הניחו השלטון להקבר עד שיפדוהו בממון הרבה, לא חלה עליו אבילות, כי אפשר שיתפייס השלטון בסכום קטן וירשוהו להקבר. וזהו שהדגיש רבינו: "שאין מניחים אותם להקבר" - שאין הדבר תלוי בממון, אלא בחסדי המלכות לבטל גזירתה הזדונית (כסף־משנה).

1 **ד. מִי שֶׁטָּבַע בַּנָּהָר[17] אוֹ מִי שֶׁאֲכָלַתּוּ חַיָּה רָעָה -**
2 **מִשֶּׁנִּתְיָאֲשׁוּ לְבַקֵּשׁ. מְצָאוּהוּ אִיבָרִים אִיבָרִים - אֵין**
3 **מוֹנִין לוֹ עַד שֶׁיִּמָּצֵא רֹאשׁוֹ וְרֻבּוֹ[18] אוֹ יִתְיָאֲשׁוּ**
4 **מִלְּבַקֵּשׁ[19].**

17) שמחות שם, הי"ב. וב"העיטור" אות ק מביא בשם תשובת הרי"ף שאין חיוב אבלות אלא אם טבע במים שיש להם סוף, כי אז בידוע שהוא מת, כי אילו היה חי היה יוצא מן המים לעינינו, אבל אם טבע במים שאין להם סוף שהוא בחזקת חי, ואין מתירים את אשתו להנשא לאחרים, שמא יצא במקום אחר ולא ראינוהו, כמבואר בהל' גירושין פי"ג הט"ז - אין מתאבלים עליו. כי אם תחמיר להתאבל עליו, יחשבוהו כמת ויבואו להתיר את אשתו להנשא, וכן ביו"ד סי' שעה סעיף ז. ודעת רבינו סתומה בזה, וכנראה שסובר הואיל ואבילות ביום ראשון היא מצות־עשה מן התורה - אין לדחותה משום חשש שמא יבואו להתירה להינשא, ויתכן שגם הרי"ף עצמו לא נתכוון אלא בשאר הימים שהאבילות בהם אינה אלא מדבריהם בלבד, ועדיין הדבר צריך הכרע (רדב"ז). 18) שניהם יחד, ומספיק שהראש יצטרף לשיעור הרוב, אבל ראש בלא רוב הגוף או להיפך - אין מתאבלים עליו ('פרישה' ליו"ד שם, אות יט). 19) שמחות שם. ואם נמצא אחר שנתייאשו ממנו, אין הקרובים צריכים לחזור ולהתאבל, אלא הבנים - אם הם שם בשעה שנמצא, מתאבלים אותו היום בלבד, שאין זה גרוע מדין "ליקוט עצמות אביו", שמתאבל הבן עליהם כל היום, ראה לקמן פי"ב ה"ח (יו"ד שם, סעיף ז).

5 **ה. מִי שֶׁדַּרְכָּן לִשְׁלֹחַ הַמֵּת לִמְדִינָה[20] אַחֶרֶת לְקָבְרוֹ,**
6 **וְאֵינָם יוֹדְעִים מָתַי יִקָּבֵר - מֵעֵת שֶׁיַּחֲזִירוּ פְּנֵיהֶן**
7 **מִלְּלַוּוֹתוֹ מַתְחִילִין לִמְנוֹת שִׁבְעָה וּשְׁלֹשִׁים וּמַתְחִילִין**
8 **לְהִתְאַבֵּל[21].**

20) לעיר. 21) מועד קטן כב, א. וההולכים עמו מונים משיקבר, וראה לקמן פ"ז, ה"ד. וכתב הרדב"ז: אבל אם נקבר בעיר עצמה, אע"פ שהוא חוץ לתחום, אין אבילות נוהגת עד שיחזרו הקוברים וידעו כולם שנקבר.

9 **ו. הַנְּפָלִים[22] - אֵין מִתְאַבְּלִין עֲלֵיהֶן[23]. וְכֹל שֶׁלֹּא**
10 **שָׁהָה שְׁלֹשִׁים יוֹם[24] בְּאָדָם[25] - הֲרֵי זֶה נֵפֶל[26]. אֲפִלּוּ**
11 **מֵת בְּיוֹם שְׁלֹשִׁים - אֵין מִתְאַבְּלִין עָלָיו[27].**

22) ולד מת שהפילתו אמו, או שנולד חי ואינו בן קיום, ככתוב (קהלת ו, ג־ד) "טוב ממנו הנפל...ובחשך שמו יכוסה". 23) נדה מד, ב. 24) שלא חי שלשים יום משעת לידתו. 25) בניגוד לבהמה, שאם חי הולד שמונה ימים מותר לאכלו, ואינו נפל (שבת קלה, ב). 26) שנאמר (במדבר יח, טז) "ופדויו מבן חודש תפדה" - עכשיו נתברר שהוא בן קיום ולא קודם לכן (שם וברש"י). 27) שיום שלושים הרי הוא כיום שלפניו (בכורות מט, א), והשווה הל' בכורים פי"א, הי"ד. ואע"פ שבהל' יבום פ"א ה"ה, כתב רבינו: "ואם מת בתוך השלושים... הרי זה ספק נפל, ספק בן קיימא"? - אין מתאבלים על הספק (רדב"ז).

12 **ז. וְאִם נוֹדַע בְּוַדַּאי שֶׁנּוֹלַד לְתִשְׁעָה חֳדָשִׁים**
13 **גְּמוּרִים[28], אֲפִלּוּ מֵת בַּיּוֹם שֶׁנּוֹלַד - מִתְאַבְּלִים**
14 **עָלָיו[29].**

28) שלא שימשה עם בעלה כל ימי עיבורה, ועברו תשעה חדשים מששימשה עד שילדתו (רש"י לשבת קלו, א ד"ה לא נצרכא). 29) נדה מד, א "תינוק בן יום אחד... הרי הוא לאביו ולאמו... כחתן שלם". וביארו בגמרא שם עמ' ב, שהכוונה לענין אבילות שמתאבלים עליו, וכגון שנודע לנו שגמרו חדשיו. והשווה הל' רוצח פ"ב, ה"ו: "אחד ההורג את הגדול או את הקטן בן יומו...הרי זה נהרג עליו... והוא שכלו לו חדשיו". וכתב הרמ"א באבן־העזר סי' קנו, סעיף ד: "בזמן הזה אפילו לא נכנסה (אמו) בחודש התשיעי רק יום אחד מלבד יום שנתעברה, הרי זה ולד של קיימא, ואע"פ שאמרו (יבמות מב, א): יולדת לתשעה אינה יולדת למקוטעים (חודש תשיעי חסר) - כבר תמהו על זה רבים, שהחוש מכחיש זה, אלא שאנו צריכים לומר, שעכשיו נשתנה הענין, וכן הוא בכמה דברים". והשווה 'תוספות' לחולין מז, א ד"ה כל הני; וכן בע"ז כד, ב ד"ה פרה וחמור.

15 **ח. בֵּן תִּשְׁעָה חֳדָשִׁים שֶׁנּוֹלַד מֵת, וּבֵן שְׁמוֹנָה שֶׁמֵּת**
16 **אֲפִלּוּ לְאַחַר שְׁלֹשִׁים, וּמִי שֶׁיָּצָא מְחֻתָּךְ אוֹ מְרֻסָּס[30]**
17 **אַף עַל פִּי שֶׁכָּלוּ לוֹ חֳדָשָׁיו - הֲרֵי זֶה נֵפֶל; וְאֵין**
18 **מִתְאַבְּלִין עֲלֵיהֶן, וְלֹא מִתְעַסְּקִין עִמָּהֶם[31].**

30) מעוך לרסיסים, כלשון הכתוב (עמוס ו, יא) "והכה הבית לרסיסים". ובכת"י תימן, הנוסח: או מסורס. ואמנם במס' שמחות פ"א ה"ז שהיא המקור לדברי רבינו, כתוב: מחותך מפורט. ופירשו שם: שיצא הפוך מבטן אמו, שאינו יכול לחיות, וכן ברי"ף מועד קטן סוף פ"ג, וב'נמוקי יוסף' שם. 31) שאין מתבטלים ממלאכה עבורם (שמחות שם, וראה ב'נמוקי יוסף' למועד קטן שם. וביו"ד סי' שדמ, סעיף ח: "אין מתעסקין להספד ולַלַוות". וכתב הש"ך שם: אבל בצרכי מיטה וקבורה מתעסקים עמהם. והראב"ד משיג, ולדעתו כל בן שמונה חדשים שמת לאחר שלשים יום אינו נפל, הואיל ושהה שלשים יום, הרי זה בן שבעה אלא שנתעכב בבטן אמו עוד חודש וראוי היה לחיות, שהרי כך אמר רבן שמעון בן גמליאל (שבת קלה, ב) "כל ששהה שלשים יום באדם - אינו נפל"! ודעת רבינו, הואיל ובתוספתא (שבת פט"ז, ה"ד) חולקים החכמים עליו, ולדעתם אין שלשים יום מועילים בדבר, אלא חדשי ההריון קובעים בזה, הרי ממילא אין להתאבל עליו, שכבר אמרו

(מועד קטן יח, א): "הלכה כדברי המקיל באבל". וכל זה, כשהוא בן שמונה ודאי, אבל אם אינו יודע באיזה חודש נולד, וחי שלשים יום, יצא מתורת נפל ומתאבלים עליו (רדב"ז).

1 **ט. כָּל הַרוּגֵי מַלְכוּת[32], אַף עַל פִּי שֶׁנֶּהֱרְגוּ בְּדִין**
2 **הַמֶּלֶךְ, וְהַתּוֹרָה נָתְנָה לוֹ רְשׁוּת לְהָרְגָן[33] - הֲרֵי אֵלּוּ**
3 **מִתְאַבְּלִין עֲלֵיהֶן[34], וְאֵין מוֹנְעִין מֵהֶן כָּל דָּבָר[35],**
4 **וּמְמוֹנָם לַמֶּלֶךְ[36], וְנִקְבָּרִין בְּקִבְרֵי אֲבוֹתֵיהֶן[37]. אֲבָל כָּל**
5 **הַרוּגֵי בֵּית דִּין[38] - אֵין מִתְאַבְּלִין עֲלֵיהֶן[39], אֲבָל**
6 **אוֹנְנִין; שֶׁאֵין אֲנִינוּת אֶלָּא בַּלֵּב[40]. וְאֵין נִקְבָּרִין עִם**
7 **אֲבוֹתֵיהֶן[41] עַד שֶׁיִּתְאַכֵּל הַבָּשָׂר[42], וּמָמוֹנָם**
8 **לְיוֹרְשֵׁיהֶם[43].**

32) שמרדו במלך. 33) ככתוב (יהושע א, יח): "כל איש אשר ימרה את פיך... לכל אשר תצונו יומת". 34) שמחות פ"ב, הי"א. 35) להספידם וכדומה, הואיל ואין חטאם אלא שביזו את המלך, אע"פ שנהרגו בדין המלכות - מיתתם היא כפרתם ואסור לבזותם יותר (לחם־משנה). 36) סנהדרין מח, ב. והשווה הל' מלכים פ"ד, ה"ט. 37) שמיתתם כיפרה עליהם (שם מז, ב). 38) על עבירות חמורות, שבית־דין ממית עליהן, ראה לעיל הלכות סנהדרין פרק יד, הלכה א. 39) כדי שיהא בזיונם כפרה להם (משנה בסנהדרין מו, ב וברש"י). 40) ואין זה כבוד להרוג, ולפיכך אין כפרתו נמנעת בכך (שם וברש"י). 41) שאין קוברים רשע אצל צדיק. 42) כבר נתכפרו במיתתם ובזיונם, ומלקטים עצמותיהם לקברן בקברות אבותיהם (שם עמ' א וברש"י), והשווה לעיל הלכות סנהדרין פרק יד הלכה ט. 43) סנהדרין מח, ב.

9 **י. כָּל הַפּוֹרְשִׁין מִדַּרְכֵי צִבּוּר, וְהֵם הָאֲנָשִׁים שֶׁפָּרְקוּ**
10 **עֹל הַמִּצְוֹת מֵעַל צַוָּארָן, וְאֵין נִכְלָלִין בִּכְלַל יִשְׂרָאֵל**
11 **בַּעֲשִׂיַּת הַמִּצְוֹת וּבְכִבּוּד הַמּוֹעֲדוֹת וִישִׁיבַת בָּתֵּי**
12 **כְּנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת, אֶלָּא הֲרֵי הֵן כִּבְנֵי חוֹרִין**
13 **לְעַצְמָן, וְכֵן הָאֶפִּיקוֹרוֹסִין [וְהַמּוּמָרִים] וְהַמּוֹסְרִין[44]**
14 **- כָּל אֵלּוּ אֵין מִתְאַבְּלִין עֲלֵיהֶן; אֶלָּא אֲחֵיהֶם וּשְׁאָר**
15 **קְרוֹבֵיהֶם לוֹבְשִׁין לְבָנִים וּמִתְעַטְּפִים לְבָנִים וְאוֹכְלִים**
16 **וְשׁוֹתִים וּשְׂמֵחִים[45], שֶׁהֲרֵי אָבְדוּ שׂוֹנְאָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ**
17 **בָּרוּךְ הוּא. וַעֲלֵיהֶם הַכָּתוּב אוֹמֵר: הֲלוֹא מְשַׂנְאֶיךָ יְיָ**
18 **אֶשְׂנָא.**

44) מפורש לעיל הל' ממרים פ"ג, ה"ב. 45) שמחות פ"ב, ה"י. וכן נאמר (משלי יא, י) "ובאבוד רשעים רנה". וראה סנהדרין לט, ב. ושם מז, א אמרו: "יכול אפילו פירשו אבותיו מדרכי ציבור - יטמא? תלמוד־לומר: לא יטמא בעל בעמיו - בעושה מעשה עמיו". והשווה לקמן פ"ב, ה"ח. וכתב הטור יו"ד סי' שמה: "מכאן שהאבלים וקרובי המת לובשים שחורים... וכל מקום ומקום יש לעשות כפי מנהגו". וב'מרדכי' למועד קטן פ"ג אות תתפו, מביא בשם רבי יצחק מוינא, שרבינו גרשום התאבל על בנו שהמיר עם אמו ומת. ובהגהות אשר"י לרא"ש שם פ"ג אות נט מביא: "רבינו גרשון התאבל על בנו כשהמיר דתו, ארבעה עשר יום. קל־וחומר לשכינה ארבעה עשר יום", ע"פ דברי התלמוד (בבא־קמא כה, א) "ואביה ירוק ירק בפניה, הלא תכלם שבעת ימים — קל־וחומר לשכינה ארבעה עשר יום".

19 **יא. הַמְאַבֵּד עַצְמוֹ לְדַעַת[46] - אֵין מִתְעַסְּקִין עִמּוֹ לְכָל**
20 **דָּבָר[47], וְאֵין מִתְאַבְּלִין עָלָיו[48], וְאֵין מַסְפִּידִין אוֹתוֹ.**
21 **אֲבָל עוֹמְדִין עָלָיו בְּשׁוּרָה[49], וְאוֹמְרִין עָלָיו בִּרְכַּת**
22 **אֲבֵלִים[50], וְכָל דָּבָר שֶׁהוּא כָּבוֹד לַחַיִּים[51]. וְאֵי זֶהוּ**
23 **הַמְאַבֵּד עַצְמוֹ לְדַעַת? לֹא שֶׁעָלָה לַגָּג וְנָפַל וָמֵת[52],**
24 **אֶלָּא הָאוֹמֵר: הֲרֵינִי עוֹלֶה לְרֹאשׁ הַגָּג! רָאוּהוּ שֶׁעָלָה**
25 **מִיָּד דֶּרֶךְ כַּעַס, אוֹ שֶׁהָיָה מֵצַר[53], וְנָפַל וָמֵת - הֲרֵי**
26 **זֶה בְּחֶזְקַת שֶׁאִבֵּד עַצְמוֹ לְדַעַת. אֲבָל אִם רָאוּהוּ חָנוּק**
27 **וְתָלוּי בְּאִילָן, אוֹ הָרוּג וּמֻשְׁלָךְ עַל גַּב סִיפּוֹ - הֲרֵי**
28 **זֶה בְּחֶזְקַת כָּל הַמֵּתִים[54], וּמִתְעַסְּקִין עִמּוֹ וְאֵין מוֹנְעִין**
29 **מִמֶּנּוּ דָּבָר.**

46) לרצונו ובהכרתו המליאה. 47) לקרוע עליו או ללוותו. 48) שמחות פ"ב ה"א, שנאמר (בראשית ט, ה) "ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש" - מיד נפשותיכם אדרוש את דמכם (בבא־קמא צא, ב). וראה ע"ז יח, א "מוטב שיטלנה מי שנתנה (=הקב"ה), ואל יחבל הוא בעצמו". 49) כשחוזרים מהקבורה, עומדים המלווים סביב לאבלים שורה לפני שורה לנחמם, כדברי רבינו לקמן פי"ג, ה"א. 50) "דברים שאומרים בבית האבל" (לקמן פי"ב ה"ז), והם דברי שבח להקב"ה, ומסיימים בה: "מחיה מתים במאמרו, ברוך אתה ה' מחיה המתים" (כתובות ח, ב). 51) שמחות שם. אבל האבילות עצמה אינה אלא כבוד המתים. ואע"פ שאבילות יום ראשון מן התורה היא? לא חייבה תורה אלא למי שעושה מעשה עמך, ומאבד זה - אינו עושה מעשה עמך (רדב"ז). 52) שמא נפל מאונס ושלא מדעתו, ומתאבלים עליו. 53) שרוי בצער. 54) שמחות שם. הרי זה בחזקת מאבד עצמו שלא לדעת (טור יו"ד סי' שמה). וקטן המאבד עצמו, חשוב כשלא לדעת. וכן גדול המאבד עצמו לדעת, והוא אנוס, כשאול המלך (שירא, פן ידקרוהו הפלשתים ויתעללו בו, והחזיק בחרבו ונפל עליה, שמואל־א לא, ד), אין מונעים ממנו כל דבר (יו"ד שם סעיף ג). וכן אמרו ב'מדרש רבה' נח, פרשה לד "ואך את דמכם לנפשותיכם אדרוש - יכול כשאול? תלמוד־לומר אך" אין אך, אלא למעט. וביבמות עח, ב תבע הקדוש־ברוך־הוא את כבודו של שאול, "שלא נספד כהלכה", הרי שחייבים בהספדו (ביאור הגר"א שם, ס"ק ה).

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) מי הם הקרובים שחייב להתאבל עליהם דין תורה. הקרובים שהחכמים הוסיפו עליהם. הקרובים שהכהן מיטמא להם. שאין הכהן מיטמא למת חסר. שהטומאה לקרובים דחוייה היא, ולא הותרה לכל, ולפיכך נקברים קרובי הכהנים בסוף בית־הקברות.

30 **א. אֵלּוּ שֶׁאָדָם חַיָּב לְהִתְאַבֵּל עֲלֵיהֶן דִּין תּוֹרָה: אִמּוֹ**
31 **וְאָבִיו, בְּנוֹ וּבִתּוֹ, וְאָחִיו וַאֲחוֹתוֹ מֵאָבִיו[2]. וּמִדִּבְרֵיהֶם**
32 **שֶׁיִּתְאַבֵּל הָאִישׁ עַל אִשְׁתּוֹ הַנְּשׂוּאָה[3], וְכֵן הָאִשָּׁה עַל**
33 **בַּעְלָהּ[4], וּמִתְאַבֵּל עַל אָחִיו וְעַל אֲחוֹתוֹ שֶׁהֵן מֵאִמּוֹ[5].**

2) כל אלה מפורשים הם בתורה (ויקרא כא, ב־ג) לענין טומאת כהנים, ובמועד קטן כ, ב שנינו: "כל האמור בפרשת כהנים, שכהן מיטמא להם, אָבל מתאבל עליהם". וב'תורת כהנים' שם, דרשו: "מה בנו ובתו שהוא יורשו, אף אחיו ואחותו שהוא יורשו, יצאו אחיו ואחותו מאמו, שאינו יורשו", והשווה לקמן הי"ב. 3) סובר רבינו, אע"פ שכתוב: "כי אם לשארו הקרוב אליו", ודרשו (יבמות כב, ב) שארו - זו אשתו, אין זה אלא דרש מדרבנן, ופשוטו של מקרא הוא: לקרובו הקרוב אליו, כתרגום אונקלוס שם, וכן אין רבינו גורס במועד קטן כ, ב "אשתו" עם הקרובים שמתאבל עליהם מן התורה, אלא עם אלה הקרובים המנויים שם ב"הוסיפו עליהם" וכו', שאינם אלא מדבריהם (רדב"ז). והשווה הל' נחלות פ"א ה"ה, ש"הבעל יורש את כל נכסי אשתו מדברי סופרים". 4) שכן אמרו (מועד קטן שם): האשה שמת חמיה או חמותה... כופה מיטתה, ונוהגת עמו אבלות" - לכבוד בעלה, וזה בהתאם לכלל האמור שם: "כל שמתאבל עליו - מתאבל עמו", ואם על בעלה אינה מתאבלת, איך תתאבל על חמיה וחמותה (לחם־משנה). וכן שנינו ביבמות מא, א: "כל הנשים יתארסו חוץ מן האלמנה, מפני האיבול", הרי שמתאבלת על בעלה, וכדברי הגמרא שם מג, ב "וכמה איבול שלה - שלשים יום" (ביאור הגר"א ליו"ד סי' שעד). 5) מו"ק שם.

1 **ב. אֲפִלּוּ הַכֹּהֵן, שֶׁאֵינוֹ מִטַּמֵּא לְאָחִיו וַאֲחוֹתוֹ מֵאִמּוֹ,**
2 **וְלַאֲחוֹתוֹ הַנְּשׂוּאָה אַף עַל פִּי שֶׁהִיא מֵאָבִיו[6] -**
3 **מִתְאַבֵּל הוּא עֲלֵיהֶן[7]. וְאִם הָיְתָה אֲחוֹתוֹ זוֹ הַנְּשׂוּאָה**
4 **מֵאָבִיו - הֲרֵי הוּא מִתְאַבֵּל עָלֶיהָ דִּין תּוֹרָה[8].**

6) ראה ויקרא כא, ג "ולאחותו... אשר לא היתה לאיש, לה יטמא". ולהלן ה"י־יב. 7) מו"ק שם: "ואחותו נשואה, בין מאביו בין מאמו", ומפרש רבינו: או מאביו או מאמו, בניגוד לרבינו יואל שמפרש: בין מאביו בין מאמו - משני הצדדים, אבל מן האב או מן האם בלבד, אינו מתאבל עליה, ועשה מעשה בעצמו שרחץ ביום שנפטרה אחותו נשואה מאמו, להורות הלכה לתלמידים, שאין מתאבלים עליה. וכדברי רבינו, מפורש גם ב'תוספות' שם ד"ה ואחותו (הגהות מיימוניות). 8) דין זה אין לו מקור, וכבר העיר הרמב"ן על זה ש"לא ידענו לו צד סמך ומקום טענה". וביותר יפלא, הואיל ואנו למדים אבלות מטומאה, כמבואר לעיל בביאורנו פ"א ה"א, אות ה, איך מתאבל עליה דין תורה, והלא אסור לו להטמא אליה, ולהלן ה"ו נביא יישוב לפליאה זו.

5 **ג. בְּנוֹ אוֹ אָחִיו הַבָּא מִן הַשִּׁפְחָה וּמִן הַנָּכְרִית - אֵינוֹ**
6 **מִתְאַבֵּל עֲלֵיהֶן כְּלָל[9]. וְכֵן מִי שֶׁנִּתְגַּיֵּר הוּא וּבָנָיו[10],**
7 **אוֹ נִשְׁתַּחְרֵר הוּא וְאִמּוֹ - אֵין מִתְאַבְּלִין זֶה עַל זֶה[11].**
8 **וְכֵן אִשְׁתּוֹ אֲרוּסָה - אֵינוֹ מִתְאַבֵּל עָלֶיהָ[12] וְלֹא אוֹנֵן[13],**
9 **וְכֵן הִיא לֹא אוֹנֶנֶת[14] וְלֹא מִתְאַבֶּלֶת עָלָיו[15].**

9) שבנה כמוה, ואין זה בנו או אחיו לשום דבר, וכן שנינו (שמחות פ"ד, הי"ד) "מטמא כהן על הקרובים... חוץ ממי שיש לו מן השפחה ומן הנכרית", והשווה הל' יבום פ"א, ה"ד: "שזרע הבא מן השפחה - עבדים; והבא מן הגויה - גוים וכאילו אינם". ומקורו ביבמות כב, א. 10) שאין עוד שום קירבה ביניהם, כמו שאמרו (שם): "גר שנתגייר - כקטן שנולד דומה". ובקידושין יז, ב שנינו: "גר את הגר - אינו (=יורש) לא מדברי תורה ולא מדברי סופרים". 11) שאינו עדיף מגר. ונקט רבינו בעבד: "הוא ואמו" ולא "הוא ובניו", כי עבד אין לו ייחוס כלל, ואין בניו מתייחסים אחריו, כמבואר לעיל הל' ממרים פ"ה הי"א, בניגוד לגוי שבניו מתייחסים אחריו בהיותם בגיותם, כמבואר ביבמות סב, א. ובכת"י תימן, הנוסח: או נשתחרר הוא ובניו. 12) שהרי הכהן אסור לו להטמא לה, כמבואר לקמן ה"ז. ואבילות תלויה בטומאה, כמו שאמרו (מועד קטן כ, ב) "כל... שכהן מיטמא להן - אבל מתאבל עליהן". 13) להאסר באכילת קדשים ביום מיתתה, ולכל שאר הדברים השנויים לקמן פ"ד ה"ו, לענין אנינות (יבמות כט, ב). 14) להאסר באכילת קדשים וכו'. 15) שם, כי התורה אמרה (ויקרא כא, ב) "כי אם לשארו (=אשתו) הקרוב אליו" - וארוסתו אינה קרובה לו. וראה שם מג, ב.

10 **ד. כָּל קְרוֹבִים שֶׁהוּא חַיָּב לְהִתְאַבֵּל עֲלֵיהֶן - הֲרֵי זֶה**
11 **מִתְאַבֵּל עִמָּהֶם[16] בִּפְנֵיהֶם[17] מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. כֵּיצַד?**
12 **הֲרֵי שֶׁמֵּת בֶּן בְּנוֹ אוֹ אֲחִי בְּנוֹ[18] אוֹ אֵם בְּנוֹ[19] - חַיָּב**
13 **לִקְרֹעַ בִּפְנֵי בְּנוֹ וְלִנְהֹג אֲבֵלוּת בְּפָנָיו; אֲבָל שֶׁלֹּא**
14 **בְּפָנָיו - אֵינוֹ חַיָּב. וְכֵן בִּשְׂאָר הַקְּרוֹבִים[20].**

16) כשמת עליהם קרוב. 17) בנוכחותם, משום כבודם. 18) מן האם, שאחיו המת אינו בנו כלל. 19) שנתגרשה ממנו בחייה, ואינו חייב להתאבל עליה בתורת אשתו. 20) כגון שמת אבי אביו או אבי אמו, וכן בן בתו או בן אחותו (מועד קטן כ, ב וברש"י שם).

15 **ה. אִשְׁתּוֹ הַנְּשׂוּאָה, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא מִתְאַבֵּל עָלֶיהָ**
16 **- אֵינוֹ מִתְאַבֵּל עִמָּהּ עַל שְׂאָר קְרוֹבִים; אֶלָּא עַל**
17 **אָבִיהָ וְעַל אִמָּהּ, מִשּׁוּם כְּבוֹד אִשְׁתּוֹ, נוֹהֵג אֲבֵלוּת**
18 **עֲלֵיהֶן בְּפָנֶיהָ. כֵּיצַד? מִי שֶׁמֵּת חָמִיו אוֹ חֲמוֹתוֹ -**
19 **כּוֹפֶה[21] מִטָּתוֹ וְנוֹהֵג אֲבֵלוּת עִם אִשְׁתּוֹ בִּפְנֵיהָ, אֲבָל**
20 **לֹא שֶׁלֹּא בְּפָנֶיהָ. וְכֵן הָאִשָּׁה שֶׁמֵּת חָמִיהָ אוֹ חֲמוֹתָהּ**
21 **- נוֹהֶגֶת אֲבֵלוּת בְּפָנָיו. אֲבָל שְׂאָר קְרוֹבִים, כְּגוֹן**
22 **שֶׁמֵּת אֲחִי אִשְׁתּוֹ אוֹ בְּנָהּ[22], וְהָאִשָּׁה שֶׁמֵּת אֲחִי בַּעְלָהּ**
23 **אוֹ בְּנוֹ - אֵין מִתְאַבְּלִין זֶה עַל זֶה[23]. וְכֵן יֵרָאֶה לִי,**
24 **שֶׁאִם מֵתָה אִשֶּׁת קְרוֹבוֹ אוֹ בַּעַל קְרוֹבָתוֹ, כְּגוֹן שֶׁמֵּתָה**
25 **אֵשֶׁת בְּנוֹ אוֹ בַּעַל בִּתּוֹ - אֵינוֹ חַיָּב לְהִתְאַבֵּל עֲלֵיהֶן[24].**
26 **וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[25].**

21) הופכה, וכמבואר לקמן פ"ה, הי"ח. 22) מבעל אחר. 23) מו"ק שם. ובירושלמי שם פ"ג, ה"ה: "שמואל אמר: לא שנו אלא חמיו או חמותו, הא (=אבל) אחד מכל הקרובים - לא". 24) שאינו מתאבל אלא על קירבת שאר משפחה, אבל לא על קירבה הבאה ע"י קידושין, שעלולה להתרחק ע"י גירושין, שאם נתגרשה כלתו ומתה, אפילו בנו אינו מתאבל עליה. 25) כגון אשת אחיו, או בעל אחותו. ובכל זאת, אם מתה אשת אביו בחייו, או בעל אמו בחייה - נוהג אבילות עד מוצאי שבת הראשונה, שהרי אלה חייב

בכבודם, כמבואר לעיל הל' ממרים פ"ו הט"ו (פתחי תשובה ליו"ד סי' שעד ס"ק ב). ויתכן, שזהו הטעם, שמתאבל עם אשתו על חמיו וחמותו, שכן הוא חייב בכבודם בחייהם, כמבואר בביאורנו לעיל הל' ממרים פ"ו, הט"ו. וכן לשון השו"ע שם, סעיף ו: "אינו מתאבל עמה אלא על אביה או על אמו, משום כבוד חמיו וחמותו". וכתוב ב"הגהות מיימוניות": כיום נוהגים להקל באבילות עם הקרובים שמתאבלים עליהם, שאין זו אלא משום כבוד האבלים, והיום כל האבלים נוהגים למחול על כבודם, ואדרבה מי שמתאבל עמהם, אינו אלא מן המתמיהים ואינו כמכבדם, אלא כלועג להם. וכן ב"יורה דעה" שם.

1 **ו. כַּמָּה חֲמוּרָה מִצְוַת אֲבֵלוּת, שֶׁהֲרֵי נִדְחֵית לוֹ**
2 **הַטֻּמְאָה[26] מִפְּנֵי קְרוֹבָיו, כְּדֵי שֶׁיִּתְעַסֵּק עִמָּהֶן וְיִתְאַבֵּל**
3 **עֲלֵיהֶן. שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי אִם לִשְׁאֹרוֹ הַקָּרֹב אֵלָיו, לְאִמּוֹ**
4 **וְגוֹמֵר, לָהּ יִטַּמָּא - מִצְוַת עֲשֵׂה; שֶׁאִם לֹא רָצָה**
5 **לְהִטַּמָּא - מְטַמְּאִין אוֹתוֹ עַל כָּרְחוֹ[27]. בַּמֶּה דְּבָרִים**
6 **אֲמוּרִים?[28] בִּזְכָרִים, שֶׁהֵזְהִרוּ עַל הַטֻּמְאָה[29]; אֲבָל**
7 **הַכֹּהֲנוֹת, הוֹאִיל וְאֵינָן מֻזְהָרוֹת עַל הַטֻּמְאָה, כֵּן אֵינָן**
8 **מְצֻוּוֹת לְהִטַּמֵּא לַקְּרוֹבִים[30]; אֶלָּא אִם רָצוּ -**
9 **מִטַּמְּאוֹת, וְאִם לָאוּ - לֹא מִטַּמְּאוֹת.**

26) איסור טומאה האמורה בכהן. 27) כדברי רבי עקיבא, האומר (זבחים ק, א): "לה יטמא - חובה", וכל זה "כדי שלא יקלו בדיני האבילות", כלשון רבינו ב'ספר המצוות' 'עשה' לז. 28) שהכהנים מצווים להטמא לקרוביהם. 29) שנאמר (ויקרא כא, א) "אמור אל הכהנים בני אהרן...לנפש לא יטמא" - בני אהרן ולא בנות אהרן (קידושין לה, ב). 30) כל שישנו ב"לא יטמא" לזרים, ישנו ב"יטמא" לקרובים, וכל שאינו ב"לא יטמא" - אינו ב"יטמא". וכן ב'ספר המצוות' שם. וב"מרכבת המשנה" מוסיף לבאר זה, שהרי רואים אנו בישראל זכר, שמצווה על האבילות (מועד קטן יד, ב) ובכל זאת אינו מצווה על התטמאות לקרוביו. והטעם, כי אין לחוש בו שיתרשל במצות אבילות, בניגוד לכהן, הואיל והוא מוזהר על התטמאות למתים, חששה התורה שאם לא יצטווה להטמא לקרוביו יתרשל מלהתאבל, והוצרכה לחייבו להטמא להם בתורת מצוה, והוא־הדין לגבי נשים כהנות, שאינן עדיפות בזה מישראלים זכרים, שאינם מצווים להטמא לקרוביהם, שממילא לא יפרשו מהאבילות. וכשם שלא נתבטלה מצות אבילות מישראלים וכהנות, למרות שאינן מצוות על היטמאות לקרוביהם, כך כהן שמתה עליו אחותו הנשואה אע"פ שאינו רשאי להטמאות לה, - כי בעלה חייב בקבורתה, והוא יתעסק בה - אין זה פוטרו מלהתאבל עליה. שאין הוא גרוע מישראלים וכהנות, שמחוייבים להתאבל למרות שלא נצטוו על הטומאה, ולפיכך בצדק פסק רבינו לעיל ה"ב: אחותו הנשואה מאביו, מתאבל עליה דין תורה, כי שלילת ההתטמאות אינה יכולה לשמש עילה להפקעת האבילות.

10 **ז. אִשְׁתּוֹ שֶׁל כֹּהֵן - מְטַמֵּא לָהּ עַל כָּרְחוֹ[31]. וְאֵינוֹ**
11 **מְטַמֵּא לָהּ אֶלָּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[32]. עֲשָׂאוּהָ כְּמֵת**
12 **מִצְוָה[33]; כֵּיוָן שֶׁאֵין לָהּ יוֹרֵשׁ אֶלָּא הוּא, לֹא תִּמְצָא**
13 **מִי שֶׁיִּתְעַסֵּק בָּהּ[34]. וְאֵינוֹ מְטַמֵּא אֶלָּא לִנְשׂוֹאָה**
14 **בִּלְבַד; אֲבָל הָאֲרוּסָה - אֵינוֹ מְטַמֵּא לָהּ[35].**

31) "מעשה ביוסף הכהן, שמתה אשתו בערב הפסח, ולא רצה להטמא (כדי שיוכל להקריב קרבן הפסח), ונמנו אחיו הכהנים, וטימאוהו בעל־כרחו" (זבחים ק, א). 32) כבר נתבאר לעיל ה"א, שרבינו סובר שאבילות בעל על אשתו, אינה אלא מדבריהם. תדע, שאינו מיטמא לה מדין תורה, שהרי ביחזקאל (מד, כה) הוא אומר: "ואל מת אדם לא יבוא לטמאה, כי אם לאב ולאם ולבן ולבת לאח ולאחות אשר לא היתה לאיש - יטמאו" - הרי שהוא מונה את כולם ואינו מזכיר את אשתו (רש"ש). 33) שאין לו קוברים, ראה לקמן פ"ג, ה"ח. שאפילו כהן גדול חייב להיטמא לו ולקברו. 34) יבמות פט, ב לגבי נישואי קטנה יתומה, וסובר רבינו שהוא הטעם לגבי אשתו הגדולה (כסף־משנה). 35) שהרי אינו יורשה, ואחיה יורשיה יתעסקו בה ויקברוה (שם כט, ב), והשווה לעיל ה"ג.

15 **ח. וְכֵן כָּל אוֹתָן שֶׁאָמְרוּ שֶׁאֵין מִתְאַבְּלִין עֲלֵיהֶן,**
16 **כְּגוֹן הֲרוּגֵי בֵּית דִּין וְשֶׁפֻּרְשׁוּ מִדַּרְכֵּי צִבּוּר וְהַנְּפָלִים**
17 **וְהַמְאֻבָּד עַצְמוֹ לְדַעַת[36] - אֵין הַכֹּהֵן מְטַמֵּא לָהֶן[37].**
18 **וְעַד מָתַי מְצֻוֶּה לְהִתְטַמֵּא לִקְרוֹבָיו? עַד שֶׁיִּסָּתֵם**
19 **הַגּוֹלֵל[38]. אֲבָל מֵאַחַר שֶׁנִּסְתַּם הַגּוֹלֵל - הֲרֵי הֵן כִּשְׁאָר**
20 **כָּל הַמֵּתִים, שֶׁאִם נִטְמָא בָּהֶן - לוֹקֶה[39].**

36) המנויים לעיל פ"א, ה"ו־יא. 37) פרשו מדרכי ציבור, שנאמר: "לנפש לא יטמא בעמיו כי אם לשארו" וגו' - בעושה מעשה עמך (סנהדרין מז, א): נפלים, שנאמר: לאמו ולאביו - מה אמו ואביו בני קיימא, אף בנו ובתו בני קיימא, יצאו הנפלים שאינם בני קיימא (תורת כהנים); הרוגי בית־דין ומאבד עצמו לדעת, הואיל ואין מתאבלים עליהם, כמבואר לעיל פ"א, ה"ט וי"א, אין להטמא להם, שלא נדחית הטומאה אלא כדי שיתעסק בקרוביו ויתאבל עליהם, כמבואר לעיל ה"ו (כסף־משנה). 38) שיתנו המת בקבר וימלאו הקבר עפר, ראה לעיל פ"א ה"ב, ובביאורנו. 39) שמחות פ"ד, הי"א: "מעשה שמת שמעון בן יהוצדק בלוד, ובא יוחנן אחיו מן הגליל אחר שנסתם הגולל להטמא לו, ובאו ושאלו לחכמים, ואמרו: אל יטמא, אלא יפתחו חצר הקבר ויראה" כנוסח הרא"ש מו"ק פ"ג, סימן לט, וראה מעדני יו"ט להל' טומאה להרא"ש סימן ז אות ג.

21 **ט. אִשְׁתּוֹ הַפְּסוּלָה[40] - אֵינוֹ מְטַמֵּא לָהּ[41]. לְפִיכָךְ, מִי**
22 **שֶׁשָּׁמְעָה שְׁמוּעָה שֶׁמֵּת בַּעְלָהּ וְנִשֵּׂאת, וּבָא בַּעְלָהּ -**
23 **שְׁנֵיהֶן אֵין מַטַּמְּאִין לָהּ, שֶׁהֲרֵי הִיא פְּסוּלָה**
24 **לִשְׁנֵיהֶן[42]. אֲבָל מְטַמֵּא הוּא לְאִמּוֹ אַף עַל פִּי שֶׁהִיא**
25 **חֲלָלָה[43]. וְכֵן מְטַמֵּא לִבְנוֹ וּלְבִתּוֹ וּלְאָחִיו וְלַאֲחוֹתוֹ**
26 **אַף עַל פִּי שֶׁהֵן פְּסוּלִין[44]. אֲפִלּוּ הָיוּ מַמְזֵרִים -**
27 **מְטַמֵּא לָהֶן[45].**

40) שאסורה לו. 41) שהרי עליו להוציאה, ואינה אשתו (יבמות כב, ב). 42) שם צ, ב "לא יטמא בעל בעמיו להחלו - יש בעל שמיטמא, ויש בעל שאינו

מיטמא... מיטמא הוא לאשתו כשרה, ואינו מיטמא לאשתו פסולה. 43) שמכל־מקום אמו היא. ומדובר, שלאחר שנולד בן זה, נתגרשה אמו ונשאת לכהן אחר, ונתחללה. אבל אם נולד כהן זה לאמו חללה, הרי הבן כהן חלל, ומותר לו להיטמא לכל המתים אפילו שאינם קרוביו, כמבואר לקמן פ"ג, הי"א. וראה בש"ך ליו"ד סי' שעג ס"ק ו. ולשון השו"ע שם: "ומיטמא לאמו, אפילו נתחללה". וב"תורת כהנים" דרשו: "לאמו ולאביו" - למה נאמר: לאמו, והלא מה אביו שהוא חזקה (רק חזקה, אבל אין זה ודאי שהוא אביו מיטמא לו, אמו ודאי, אינו דין שיטמא לה? אילו כן, הייתי אומר אביו שאינו מתחלל, אף אמו שאינה מתחללת, אמו שנתחללה מנין? תלמוד־לומר: לאמו. 44) חללים, שנולדו מגרושה לכהן. 45) יבמות כב, ב, שהממזר "בנו הוא לכל דבר", והשווה הל' נחלות פ"א, ה"ז.

1 **י. אֲחוֹתוֹ הַנְּשׂוּאָה[46] - אֵינוֹ מִטַּמֵּא לָהּ, אַף עַל פִּי**
2 **שֶׁהִיא נְשׂוּאָה לְכֹהֵן. שֶׁנֶּאֱמַר: הַבְּתוּלָה הַקְּרוֹבָה**
3 **אֵלָיו אֲשֶׁר לֹא הָיְתָה לְאִישׁ. הַבְּתוּלָה - פְּרָט לַאֲנוּסָה**
4 **וּמְפֻתָּה. יָכוֹל שֶׁאֲנִי מוֹצִיא אֶת הַבּוֹגֶדֶת[47] וּמֵכַּת**
5 **עֵץ?[48] תַּלְמוּד לוֹמַר: אֲשֶׁר לֹא הָיְתָה לְאִישׁ - מִי**
6 **שֶׁהֲוַיָתָהּ בִּידֵי אִישׁ[49]. אֲשֶׁר לֹא הָיְתָה לְאִישׁ - פְּרָט**
7 **לַאֲרוּסָה, שֶׁאֵינוֹ מִטַּמֵּא לָהּ[50], אַף עַל פִּי שֶׁהִיא**
8 **אֲרוּסָה לְכֹהֵן.**

46) אפילו כשנכנסה לחופה ולא נבעלה ואפילו כשנתגרשה (רדב"ז). 47) שנתמעטו בתוליה, והשווה הל' איסורי ביאה פי"ז, הי"ג. 48) שהוכתה בעץ באותו מקום, ונשרו בתוליה. 49) יצאו אלו, שאין הוייתן (הפסד בתוליהן) ע"י איש (יבמות ס, א). 50) שנתקדשה לאיש. ש"הויה" לשון קידושין הוא (שם וברש"י).

9 **יא. נִתְגָּרְשָׁה אֲחוֹתוֹ מִן הָאֵרוּסִין - מִטַּמֵּא לָהּ.**
10 **שֶׁנֶּאֱמַר: הַקְּרוֹבָה אֵלָיו - לְהָבִיא אֶת הַמְּגֹרֶשֶׁת מִן**
11 **הָאֵרוּסִין[51].**

51) שנתרחקה ונתקרבה אליו (שם), אבל כשלא נתגרשה נתרחקה ממנו, וכן מתרגם יונתן בן עוזיאל: הקרובה אליו - דקריבא ליה ולאָ מאַרסא. וביו"ד סי' שעג סעיף ד, מוסיף: ומיטמא לשומרת יבם. יבמה שנפלה לפניו להתייבם, כיון שיורש כתובתה, וכבר שנינו (כתובות פא, א) "יורשי כתובתה חייבים בקבורתה" והרי היא כמת מצוה, כמבואר לעיל ה"ז (ביאור הגר"א שם, ס"ק יא).

12 **יב. אָחִיו וַאֲחוֹתוֹ מֵאִמּוֹ - אֵינוֹ מִטַּמֵּא לָהֶן.**
13 **שֶׁנֶּאֱמַר: וְלִבְנוֹ וּלְבִתּוֹ וּלְאָחִיו וְלַאֲחֹתוֹ. מַה בְּנוֹ**
14 **הָרָאוּי לִירֵשָׁתוֹ, אַף אָחִיו וַאֲחוֹתוֹ הָרְאוּיִים**
15 **לִירֵשָׁתוֹ[52].**

52) ואחיו מן האם אינו יורשו ('תורת כהנים' שם).

16 **יג. הַסְּפֵקוֹת - אֵינוֹ מִטַּמֵּא לָהֶן. שֶׁנֶּאֱמַר: לָהּ יִטַּמָּא**
17 **- מִטַּמָּא הוּא עַל הַוַּדַּאי, וְאֵינוֹ מִטַּמָּא עַל הַסָּפֵק[53].**
18 **לְפִיכָךְ, הַוְּלָדוֹת שֶׁנִּתְעָרְבוּ[54], וְהַבֵּן שֶׁהוּא סְפֵק בֶּן**
19 **שִׁבְעָה לָאַחֵרוֹן אוֹ בֶּן תִּשְׁעָה לָרִאשׁוֹן[55], וְכֵן כֹּל**
20 **כַּיּוֹצֵא בָהֶן - אֵינוֹ מִטַּמֵּא לָהֶן מִסָּפֵק[56]. וְכֵן כָּל**
21 **הַמִּתְגָּרֶשֶׁת סְפֵק גֵּרוּשִׁין[57] אוֹ בְּגֵט פָּסוּל[58] - אֵינוֹ**
22 **מִטַּמֵּא לָהּ[59].**

53) 'תורת כהנים' שם: שהייתי יכול לומר, הואיל והותרה טומאת כהנים מכללה אצל קרובים, תותר גם אצל הספקות, משמיענו הכתוב לאסור (רדב"ז). כי הכינוי "לה" הוא מיותר, אחרי שכבר נאמר: ולאחותו, והוא מוזר בלשון, לפיכך עלינו לדרשו: לה - דוקא (מלבי"ם שם). 54) ואין אחד מהם יודע מי אביו, וכן האבות אינם יודעים מי זה בנם. 55) כגון שלא שהתה אמו אחר מות בעלה שלשה חדשים, ונשאת וילדה, ואינו יודע אם בן תשעה חדשים הוא לבעל הראשון, או בן שבעה לבעל השני, שלא היתה מעוברת מהראשון. 56) שמא אינו אביו הוא, ואסור לו להטמא לו (יבמות ק, ב). ושם שאלו: אם אמו נישאה לבעל השני אחרי מות בעלה הראשון, איך אפשר לומר שאינו מיטמא לראשון, והלא אינו קיים מזמן. ותירצו, שלא שהתה אחר בועלה הראשון בזנות, ועדיין הוא קיים ונשאת לבעל אחר. אבל אין לומר שנתגרשה מבעלה הראשון ונשאה לשני, שאם כן מותר לבן להטמא לראשון על־כל־פנים. אם בנו הוא, הרי מותר לו. ואם בן השני הוא, הרי הוא חלל, שנולד מגרושה, וכהן חלל מותר לו להטמא למתים אפילו שאינם קרוביו, כמבואר לקמן פ"ג, הי"א. 57) כגון זרק לה בעלה גט, ספק קרוב לו - ואינה מגורשת, ספק קרוב לה - ומגורשת, ראה הל' גירושין פ"ה, הי"ג. ודינה, שלא תינשא, ואם נשאת תצא, שם פ"י, ה"ג. 58) כגון שיש עליו עדים ואין בו תאריך, ראה שם פ"א הכ"ה, ודינה לא להנשא לכתחילה, ואם נשאת לא תצא, שם פ"י, ה"ב. 59) שהרי מן התורה גט כשר הוא, ואסור לו להטמא לגרושתו, שאינה עוד אשתו, וכן בספק מגורשת, שמא גרושה היא ואין מיטמאים לספק.

23 **יד. אֵין הַכֹּהֵן מִטַּמֵּא לְאָבֵר מִן הַחַי מֵאָבִיו[60], וְלֹא**
24 **לְעֶצֶם מֵעַצְמוֹת אָבִיו[61]. וְכֵן הַמְלַקֵּט עַצְמוֹת אָבִיו[62]**
25 **- אֵינוֹ מִטַּמֵּא לָהֶן, אַף עַל פִּי שֶׁהַשִּׁדְרָה[63] קַיֶּמֶת[64].**

60) שאבר מן החי מטמא במגע ובמשא ובאהל, כמבואר בהל' טומאת מת פ"ג ה"א, והכהן מוזהר מלהטמא לו אפילו לקרוביו, שנאמר: "לה יטמא - אינו מטמא על אבריה, שאין אדם מטמא על אבר מן החי מאביו" ('תורת כהנים', וכן בנזיר מג, ב). 61) שאם מצא עצם מעצמות אביו המת - אינו מיטמא לה, שאינו מיטמא אלא לאביו בזמן שהוא שלם, כמבואר להלן הט"ו. 62) אינו נוגע בהן ואינו נושאן, אבל אינן מטמאות באהל עד שיהיה בהן רובע הקב, ראה הל' טומאת מת פ"ב, ה"ט. 63) מערכת חוליות לאורך הגב. 64) אין זה מספיק להתיר לו להטמא להן, שאינו מיטמא אלא לגוף אביו שלם, ללא כל חסרון.

26 **טו. נִקְטַע רֹאשׁוֹ שֶׁל אָבִיו - אֵינוֹ מִטַּמֵּא לוֹ.**
27 **שֶׁנֶּאֱמַר: לְאָבִיו - בִּזְמַן שֶׁהוּא שָׁלֵם, וְלֹא בִּזְמַן**
28 **שֶׁהוּא חָסֵר[65]. וְכֵן שְׁאָר הַקְּרוֹבִים[66]. הַטֻּמְאָה**
29 **לַקְּרוֹבִים - דְּחוּיָה הִיא[67], וְלֹא הֻתְּרָה לַכֹּל[68]. לְפִיכָךְ**

אָסוּר לְכֹהֵן לְהִטַּמֵּא לְמֵת[69] אֲפִלּוּ בְּעֵת שֶׁמִּטַּמֵּא לִקְרוֹבָיו. שֶׁנֶּאֱמַר: לָהּ יִטַּמָּא - אֵינוֹ מִטַּמֵּא לַאֲחֵרִים עִמָּהּ. שֶׁלֹּא יֹאמַר: הוֹאִיל וְנִטְמֵאתִי עַל אָבִי, אֲלַקֵּט עַצְמוֹת פְּלוֹנִי אוֹ אֶגַּע בְּקֶבֶר פְּלוֹנִי[70]. לְפִיכָךְ, כֹּהֵן שֶׁמֵּת לוֹ מֵת - צָרִיךְ לְהִזָּהֵר וּלְקָבְרוֹ בְּסוֹף בֵּית הַקְּבָרוֹת[71], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִכָּנֵס לְבֵית הַקְּבָרוֹת וְלֹא יִטַּמֵּא בְּקִבְרוֹת אֲחֵרִים כְּשֶׁיִּקְבֹּר מֵתוֹ[72].

65) נזיר מג, ב. ומפרש רש"י: אע"פ שהראש בצד הגוף, הואיל וכבר נקטע אינו מטמא, כי התורה מקפידה שיהא שלם, שלא נתפרדו איבריו זה מזה, וכתב הרדב"ז: אפילו תפר הראש עם הגוף אין זה חיבור, ואינו מיטמא לו. ושם מד, א אמרו: "מעשה שמת אביו של רבי יצחק בגינזק, ובאו והודיעוהו לאחר שלש שנים, ובא ושאל את רבי יהושע בן אלישע וארבעה זקנים שעמו (=להביאו לקברי אבותיו). ואמרו: לאביו - בזמן שהוא שלם, ולא בזמן שהוא חסר", שלאחר שלש שנים, אי־אפשר לו שאינו חסר (רש"י). ואפילו נקטעה רק אצבעו - אין זה שלם, ואינו מיטמא לו, אלא רבינו משמיענו חידוש יותר גדול, אע"פ שקטיעת ראשו ומיתתו באו לו כאחת, הרי זה כאילו נקטע ראשו לאחר מיתה, שאי־אפשר שלא קדמה מיתה לקטיעת הראש, אבל אם נקטע אבר מאביו בחיים ואח"כ מת - הרי זה כשלם ומיטמא לו, כיון שהוא לאחר מיתה באותה שלימות שהיה בה בחיים, הריני קורא בו: "לאביו" (רדב"ז, ורמב"ן הובא ב'בית יוסף' ליו"ד סי' שעג). 66) אינו מיטמא להם כשהם חסרים כל שהוא. 67) נידחת מפניהם בגלל קרבתם. 68) לומר, שאין איסור טומאה קיים לכהנים ביום שנטמאו לקרוביהם, והרי הם כישראל זר שמותר לו להטמא לכל, והשווה הל' ביאת מקדש פ"ד, הט"ו: "שהטומאה לא הותרה בציבור, אלא באיסורה עומדת, ודחויה היא עתה מפני הדחק". 69) לנגוע בו או להאהיל על קברו. 70) 'תורת כהנים' שם. מסגנון לשון רבינו: "אפילו בעת שמתטמא לקרוביו... אינו מיטמא לאחרים עמה" - אפשר להבין, שאפילו בשעה שהוא עוסק ונוגע במתו, אסור לו להטמא לאחרים, אולם במס' שמחות פ"ד הט"ו, שנינו: "היה עומד וקובר את מתו, עד שהוא עומד בתוך הקבר, מקבל מאחרים וקובר (כיון שהוא עוסק במתו ונוגע בו הרי זו כטומאה אחת, והתורה אמרה: "לא יחלל" - מי שאינו מחולל, שעדיין לא נטמא, יצא זה שהוא מחולל ועומד, שעדיין לא נסתלק מטומאה ראשונה, נזיר מב, ב), פירש, הרי זה לא יטמא". משמע שכל עוד שהוא במגע עם מתו - מותר לו להטמא לאחרים. ואפשר לפרש גם דברי רבינו בכיוון זה, שאינו אסור אלא כשפירש, ומה שכתב: "לאחרים עמה" - לא עמה ממש, אלא עם טומאתה (רדב"ז). 71) רחוק מקברים אחרים. 72) ויחזור, ואחרי שפירש מן הטומאה אסור לו להטמא לאחרים, ומדובר שאין שם דרך להכנס אלא על הקברים, אבל אם אפשר לעבור שם ולא להאהיל על הקברים אין חוששים לזה, וראה ברדב"ז לקמן פ"ג, הי"ג. ולדעת הב"ח ל'טור' יו"ד סי' שעג, אפילו בהליכתו לבית הקברות, אסור לו להוסיף טומאה על טומאתו, כיון שאפשר לו לקבור את מתו בסוף בית הקברות, ולדעתו אפילו כשהוא תפוס ועסוק במתו, אסור לו להטמא לאחרים, אלא שאינו לוקה על זה, כמשמעות לשון התלמוד בנזיר מב, ב: "יכול יהא חייב? תלמוד־לומר ולא יחלל" וכו', חיוב אין כאן, אבל איסור יש בזה, וכן דעת "באר הגולה" שם ס"ק כב בהבנת דברי רבינו, שאפילו בעודו מחובר לטומאת קרוביו, אסור לו להיטמא לאחרים.

יום רביעי י' אייר ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) דין כהן שנכנס לאוהל המת או לבית הקברות בשגגה. שהכהן מיטמא לנשיא ולמת מצוה. שהמת תופש ארבע אמות שלו לטומאה. לאיזה דבר מצוה מותר לכהן לצאת לחוץ לארץ. שכבוד הבריות דוחה איסור טומאה מדבריהם.

א. כָּל כֹּהֵן שֶׁנִּטְמָא לְמֵת, חוּץ מִשִּׁשָּׁה מֵתִים הַמְּפֹרָשִׁים בַּתּוֹרָה[2] אוֹ אִשְׁתּוֹ[3], בְּעֵדִים וְהַתְרָאָה - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה. שֶׁנֶּאֱמַר: לְנֶפֶשׁ לֹא יִטַּמָּא בְּעַמָּיו. וְאֶחָד הַנּוֹגֵעַ בְּמֵת אוֹ הַמַּאֲהִיל[4] אוֹ הַנּוֹשֵׂא. וְאֶחָד הַמֵּת וְאֶחָד שְׁאָר הַטֻּמְאוֹת הַפּוֹרְשׁוֹת מִן הַמֵּת[5]. שֶׁנֶּאֱמַר: לְנֶפֶשׁ לֹא יִטַּמָּא בְּעַמָּיו[6]. וּכְבָר פֵּרַשְׁנוּ בְּהִלְכוֹת טֻמְאַת מֵת[7] כָּל דְּבָרִים הַמְטַמְּאִין מִן הַמֵּת מִן הַתּוֹרָה אוֹ מִדִּבְרֵיהֶם[8].

2) ויקרא כא, א־ג, שמצווה להיטמא להם. 3) שמצווה להיטמא לה מדברי סופרים, ראה לעיל פרק ב, הלכה ז. 4) את גופו על המת, כגון שהמת בחוץ תחת כיפת השמים, והוא סוכך בגופו עליו, אף על פי שלא נגע בו. 5) כגון, רביעית דם מן המת, או כזית מן המת המטמא כמת שלם, וכן אבר הפורש ממנו או עצמות המת שיש בהן כדי רובע הקב. 6) תורת כהנים: "מניין לרבות את הדם תלמוד לומר לנפש, ואומר: כי הדם הוא הנפש, מניין לרבות את הטומאות הפורשות מן המת, תלמוד לומר: ואמרת אליהם - לרבות את הטומאות הפורשות ממנו". 7) פרק ב. 8) כגון דם תבוסה (=תערובת רביעית דם, שאינו ידוע כמה יצא מן הגוף מחיים, וכמה יצא אחר מיתה), שם הלכה י"ג. ומובן, שאם נטמא לדבר שאינו מטמא אלא מדברי סופרים אינו לוקה. ובתוספתא מכות פרק ג הלכה י שנינו: "זה הכלל כל טומאה מן המת שהנזיר מגלח עליה... וכל... שאין הנזיר מגלח עליה אין לוקין עליה" וראה בשמחות פרק ד, הלכה כ"א.

ב. וְכֵן אִם נָגַע הַכֹּהֵן בְּקֶבֶר[9] - לוֹקֶה. אֲבָל נוֹגֵעַ הוּא בִּבְגָדִים שֶׁנָּגְעוּ בְּמֵת, אַף עַל פִּי שֶׁמִּטַּמֵּא בָּהֶן טֻמְאַת שִׁבְעָה[10].

9) והוא הדין אם האהיל עליו, שהקבר מטמא במגע ובאוהל, כמבואר בהלכות טומאת מת פרק ב, הלכה ט"ו, שנאמר: "או במת או בעצם אדם או בקבר". ובשמחות שם הלכה כ"ב שנינו: "או שנכנס לבית הקברות הרי זה לוקה". 10) כמבואר בהלכות טומאת מת פרק ה, הלכה י"ג - בכל זאת, הואיל ואין הנזיר מגלח עליהם, ראה הלכות נזירות

פרק ז, הלכה ח, אין הכהן מוזהר עליהם, כמבואר לעיל הלכה א. ונקט רבינו: "נוגע הוא בבגדים" כי במשא ובאוהל אינם מטמאים כלל, כמבואר בהלכות טומאת מת פרק ה, הלכה י"ג.

1 **ג. וְכֵן אִם נִכְנַס לְאֹהֶל טָמֵא שֶׁנִּכְנְסָה לוֹ הַטֻּמְאָה -**
2 **לוֹקֶה, אַף עַל פִּי שֶׁעַצְמָהּ שֶׁל טֻמְאָה בְּבֵית אַחֵר[11].**
3 **וּכְבָר בֵּאַרְנוּ[12] כָּל הָאֹהָלִים שֶׁתִּכָּנֵס לָהֶן הַטֻּמְאָה[13] אוֹ**
4 **שֶׁתֵּצֵא מֵהֶן[14], וְדִין הַסְּכָכוֹת וְהַפְּרָעוֹת[15], וְכָל**
5 **הַדְּבָרִים הַמְּבִיאִין אֶת הַטֻּמְאָה[16] וְהַחוֹצְצִין בִּפְנֵי**
6 **הַטֻּמְאָה[17], וְאֵי זֶה מֵהֶן דִּין תּוֹרָה וְאֵי זֶה מֵהֶן**
7 **מִדִּבְרֵיהֶן[18] - הַכֹּל בְּהִלְכוֹת טֻמְאַת מֵת[19]. וְשָׁם בֵּאַרְנוּ,**
8 **שֶׁאֵין עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים מְטַמְּאִין בְּאֹהֶל[20], וּלְפִיכָךְ**
9 **קִבְרוֹתֵיהֶם טְהוֹרִים[21], וּמֻתָּר לְכֹהֵן לִכָּנֵס לְשָׁם וְלִדְרֹךְ**
10 **עַל קִבְרוֹתֵיהֶם[22]. וְאֵינוֹ אָסוּר אֶלָּא שֶׁיִּגַּע בַּטֻּמְאָה אוֹ**
11 **שֶׁיִּשָּׂאֶנָּה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ שָׁם[23].**

11) שכבר יצאה הטומאה מאוהל זה למקום אחר, שהרי נטמא האוהל ולא נטהר עד שיזו עליו מאפר הפרה, ככתוב (במדבר יט, יח) "והיזה על האוהל" וכו'. והתורה אמרה (שם, יד) "כל הבא אל האוהל... יטמא". 12) בהלכות טומאת מת פרק ה, הלכה י"ב. 13) שאף על פי שיצאה ממנו נטמא האוהל עד שיזו עליו, והם: אוהלים הנעשים מבגד, או שק או כלי עץ (=פשתן הנעשה מעץ, והכתוב קוראו (יהושע ב, ו) "בפשתי העץ") או עור. 14) שאין האוהל טמא מחמת הטומאה שנכנסה לתוכו, ומשיצאה הטומאה ממנו אין האוהל מטמא את הבא אליו, והם: אוהל הנעשה מנסרים של עץ או ממתכות, או שהוא בניין, כל אלה אינם מטמאים את האדם אלא בשעה שהטומאה נמצאת בהם, והאוהל עצמו לא נטמא כלל, וכשיצאה הטומאה ממנו הרי הוא טהור, כשהיה לפני הכנסת הטומאה. 15) סככות - שריגי האילנות הסוככים על הארץ; פרעות - אבנים היוצאות מן הגדר הסוככות על הארץ, אם הן בריאות ועומדות, הרי הן מביאות הטומאה, וחוצצות מפני הטומאה; ואם אינן ראויות לקבל מעזיבה בינונית (שעושים מקנים, ושופכים עליהם טיט מועט) אלא הן נופלות - הרי אלו מביאות מדבריהם, ואינן חוצצות (הלכות טומאת מת פרק י"ג, הלכה ב). 16) שאם האהילו על הטומאה ואדם או כלים, נטמא האדם או הכלים אף על פי שלא נגעו בטומאה. 17) אם הטומאה תחתיהם, ואדם או כלים על גביהם, הרי הם מצילים עליהם מלהיטמא, לפי שהם חוצצים בפני הטומאה. וכן אם הטומאה על גבם מבחוץ, מצילים הם על הכלים שתחתיהם מלהיטמא (שם, הלכה ג). 18) כגון, אוהל רעוע אינו חוצץ בפני הטומאה, והכלים שעל גביו מאהילים על הטומאה שמתחתיו, ונטמאו: ומביא את הטומאה מדברי סופרים (שם הלכה ב ופרק י"ב, הלכה א). 19) פרק א, הלכה י"ג. 20) אלא במגע ובמשא בלבד, "הרי הוא אומר במלחמת מדין (במדבר לא, יט) "וכל נוגע בחלל תתחטאו" ולא הזכיר שם אוהל". 21) שאין הקבר מטמא אלא מפני שהוא מאהיל על המת. 22) שהנוגע באהלם לא נטמא (יבמות סא, א) כרבי שמעון בן יוחאי, וכן עשה אליהו הנביא, שהיה עומד בבית הקברות של נכרים, למרות שכהן הוא, וענה לשואליו, קבריהם של גויים אינם מטמאים (בבא מציעא קיד, ב). 23) הלכות טומאת מת פרק א, הלכה י"ב, "ודבר זה קבלה הוא" (שם הלכה י"ג).

12 **ד. כֹּהֵן שֶׁנִּכְנַס לְאֹהֶל הַמֵּת אוֹ לְבֵית הַקְּבָרוֹת**
13 **בִּשְׁגָגָה, וְאַחַר שֶׁיָּדַע הִתְרוּ בוֹ: אִם קָפַץ וְיָצָא -**
14 **פָּטוּר; וְאִם יָשַׁב שָׁם כְּדֵי הִשְׁתַּחֲוָיָה[24], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ**
15 **בְּעִנְיַן טֻמְאַת מִקְדָּשׁ[25] - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה. נִכְנַס וְיָצָא,**
16 **וְחָזַר וְנִכְנַס וְיָצָא, אִם הִתְרוּ בוֹ עַל כָּל פַּעַם וָפַעַם -**
17 **לוֹקֶה עַל כָּל כְּנִיסָה וּכְנִיסָה. וְכֵן אִם נָגַע בְּמֵת וְהִתְרוּ**
18 **בוֹ, וּפָרַשׁ וְחָזַר וְנָגַע וְהִתְרוּ בוֹ[26], אֲפִלּוּ מֵאָה פְּעָמִים**
19 **- לוֹקֶה עַל כָּל אַחַת וְאַחַת[27]. הָיָה נוֹגֵעַ וְלֹא פָּרַשׁ,**
20 **אוֹ שֶׁהָיָה עוֹמֵד בְּבֵית הַקְּבָרוֹת וְנָגַע בְּמֵתִים אֲחֵרִים,**
21 **אַף עַל פִּי שֶׁהִתְרוּ בוֹ כַּמָּה פְּעָמִים - אֵינוֹ לוֹקֶה אֶלָּא**
22 **אַחַת; שֶׁהֲרֵי מְחֻלָּל וְעוֹמֵד כָּל זְמַן שֶׁלֹּא פֵּרַשׁ[28].**

24) כדי לקרוא: "ויכרעו אפיים ארצה על הרצפה וישתחוו, והודות לה' כי טוב כי לעולם חסדו" (דברי הימים־ב ז, ג). 25) הלכות ביאת המקדש פרק ג, הלכה כ"ג והשווה הלכות נזירות פרק ה, הלכה י"ט. ואף על פי שאין לוקין על לאו שאין בו מעשה, כמבואר לעיל הלכות סנהדרין פרק י"ח, הלכה ב, בכל זאת, כיוון שבידו לפרוש מהטומאה ואינו פורש, הרי זה כמטמא עצמו בידיים (על פי הריטב"א למכות כא, ב הובא בכסף משנה הלכות כלאיים פרק י, הלכה ל), וראה בביאורנו להלכות נזירות פרק ה יישוב אחר לזה. ומקור הלכה זו בשבועות יז, א וכן בנזיר יז, א. 26) סמוך לנגיעתו. 27) נזיר מב, א. 28) שם עמוד ב. "ולא יחלל, במי שאינו מחולל, יצא זה שהוא מחולל ועומד", שכל זמן שהוא נוגע בטומאה הראשונה, נחשב הכול לטומאה אחת, אבל כשפירש מהטומאה וחזר ונטמא, הרי נסתלקה הטומאה הקודמת, והשנייה חוזרת וחלה (רש"י שם). והתוספות שם הסבירו: בשעה שפירש מן המת וחזר ונגע, יש כאן תוספת טומאה, שבאותה שעה שהוא מחובר למת, כל אדם שיגע בו יטמא שבעת ימים, אבל כשפירש מן המת ויגע בו אדם אחר, אינו טמא אלא טומאת ערב בלבד, נמצא בשעה שהוא נוגע במת והתרו בו אין כאן שום תוספת ואינו לוקה אלא אחת.

23 **ה. הַמְטַמֵּא אֶת הַכֹּהֵן: אִם הָיוּ שְׁנֵיהֶם מְזִידִין - הֲרֵי**
24 **הַכֹּהֵן לוֹקֶה, וְזֶה שֶׁטִּמְּאוֹ עוֹבֵר עַל וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא**
25 **תִתֵּן מִכְשֹׁל[29]; הָיָה הַכֹּהֵן שׁוֹגֵג, וְזֶה שֶׁטִּמְּאוֹ מֵזִיד -**
26 **הֲרֵי זֶה שֶׁטִּמְּאוֹ לוֹקֶה[30].**

29) אבל אינו לוקה, שלאו זה כולל דברים הרבה, ואין לוקים על לאו שבכללות. ומדובר, שלולא זה שטימאו, לא היה הכהן יכול להגיע לטומאה כלל, אבל אם הטומאה מונחת במקום שהכהן בעצמו יכול להגיע שם, אין חבירו עובר על "ולפני עיוור" וגו', כי אין הוא אלא מסייע, ומסייע אין בו ממש (רדב"ז). 30) שנאמר: לא יְטַמֵּא, ואפשר לקרוא: לא יְטַמֵּא שזה מכוון למטמא את חבירו, בזמן שאין אתה קורא לא יִטָּמֵא, כגון שהיה הכהן שוגג, קרא בו לא

יְטַמֵּא את אחרים, ובזמן שאתה קורא בו לא יְטַמֵּא, שהיה הכהן מזיד, אין אתה קורא בו לא יְטַמֵּא, אלא עובר הוא על "ולפני עיוור" וגו' (רדב"ז). ומקור הדברים בתוספתא מכות פרק ג, הלכה ז: המטמא את הכהן וכו'.

1 **ו. כֹּהֵן גָּדוֹל אֵינוֹ מְטַמֵּא לַקְּרוֹבִים; שֶׁנֶּאֱמַר: לְאָבִיו**
2 **וּלְאִמּוֹ לֹא יִטַּמָּא. וְכֵן אֵינוֹ נִכְנָס עִם הַמֵּת בְּאֹהֶל[31],**
3 **אֲפִלּוּ קְרוֹבָיו; שֶׁנֶּאֱמַר: וְעַל כָּל נַפְשֹׁת מֵת לֹא יָבֹא[32].**
4 **הָא לָמַדְתָּ, שֶׁהוּא חַיָּב בְּלֹא יָבֹא וְחַיָּב בְּלֹא יִטַּמָּא[33].**
5 **כֵּיצַד? נָגַע אוֹ נָשָׂא - לוֹקֶה אַחַת. נִכְנַס לְאֹהֶל וְיָשַׁב**
6 **שָׁם עַד שֶׁמֵּת עָלָיו הַמֵּת; אוֹ שֶׁנִּכְנַס לְשִׂדֶה[34] תֵּבֵה**
7 **וּמִגְדָּל[35], וּבָא חֲבֵרוֹ וּפָרַע[36] עָלָיו גַּג הַשָּׂדֶה, שֶׁהֲרֵי**
8 **טֻמְאָה וּבִיאָה בָּאִין כְּאֶחָד - הֲרֵי זֶה לוֹקֶה שְׁתַּיִם:**
9 **מְשׁוּם לֹא יָבֹא וּמְשׁוּם לֹא יִטַּמָּא[37].**

31) כשהמת באוהל. 32) בניגוד לכהן הדיוט שלא הוזהר, אלא על "לא יטמא" בלבד. 33) משום "לא יטמא". 34) מרכבה עשוייה כעין ארון. "שדה ושדות" (קהלת ב, ח) מפרש רש"י: "מרכבות נוי, עגלות צב". 35) הסגורים מסביב, ומפסיקים בינו ובין הטומאה. 36) סָתַר וגילה. 37) ומדובר, שסייע אף הוא להסיר הגג, והתרו בו שלא יסיר, כי אם לא כן אינו לוקה, שהרי לא עשה מעשה (נזיר מג, א ובתוספות שם דיבור המתחיל כגון שנכנס). ובהלכות נזירות פרק ה, הלכה י"ח מסיים רבינו: "אבל אם נכנס כדרכו, טומאתו קודמת לביאתו, שמאותו זמן שנכנס חוטמו או אצבעות רגליו נטמא (=שאוהל המת כאילו מלא טומאה הוא, וכאילו נגע חוטמו בטומאה), ואינו חייב משום ביאה עד שיבוא כולו", נמצא שהוא מחולל ועומד משום "לא יטמא" ואין איסור "לא יבוא" חל עליו. וכל זה בכהן גדול, שהוזהר על "לא יבוא", אבל כהן הדיוט שנכנס לאוהל בשידה ופרעו עליו הגג, אינו חייב אלא אחת, שאינו מוזהר אלא על "לא ייטמא" בלבד.

10 **ז. נִטְמָא מִקֹּדֶם[38] וְאַחַר כָּךְ נִכְנַס לְאֹהֶל, אִם הִתְרוּ**
11 **בּוֹ[39] - לוֹקֶה אַף עַל הַבִּיאָה[40].**

38) שנגע במת או נשאו. 39) משום "לא יבוא". 40) שמאחר שפירש מהטומאה הקודמת לוקה גם על השנייה, כמבואר לעיל הלכה ד, לגבי כהן הדיוט, אלא, שבכהן הדיוט צריך להתרות בו משום "לא יטמא", כי אם התרו בו משום "לא יבוא" לא ילקה, שאין הוא מוזהר עליו, ואין התראה מועילה, אם לא יזהירו אותו בלאו הראוי לו (רדב"ז), וראה בתוספות מועד קטן, ב, ב דיבור המתחיל משום מאי מתרינן.

12 **ח. כֹּהֵן שֶׁפָּגַע בְּמֵת מִצְוָה בַּדֶּרֶךְ - הֲרֵי זֶה מְטַמֵּא**
13 **לוֹ. אֲפִלּוּ כֹּהֵן גָּדוֹל חַיָּב לְהִטַּמֵּא לוֹ וּלְקָבְרוֹ[41]. וְאֵי**
14 **זֶהוּ מֵת מִצְוָה? אֶחָד מִישְׂרָאֵל שֶׁהָיָה מֻשְׁלָךְ בַּדֶּרֶךְ**
15 **וְאֵין לוֹ קוֹבְרִין. דָּבָר[42] זֶה הֲלָכָה מִפִּי הַקַּבָּלָה[43]. בַּמֶּה**
16 **דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיָה הַכֹּהֵן לְבַדּוֹ וְאֵין עִמּוֹ אַחֵר,**
17 **וַאֲפִלּוּ קָרֵא שָׁם בַּדֶּרֶךְ וְאֵין לוֹ עוֹנֶה; אֲבָל אִם**
18 **כְּשֶׁיִּקְרָא אֲחֵרִים עוֹנִים אוֹתוֹ - אֵין זֶה מֵת מִצְוָה,**
19 **אֶלָּא יִקְרָא לַאֲחֵרִים וְיָבוֹאוּ וְיַעַסְקוּ בּוֹ[44].**

41) משנה בנזיר מז, א. 42) בכתב יד תימן: ודבר. 43) שנתקבל למשה מסיני. וב"תורת כהנים" דרשו: "לנפש לא ייטמא בעמיו (ויקרא כא, א) - בזמן שעמיו שם (=יש אנשים) אינו מיטמא, מיטמא הוא למת מצוה", ובנזיר שם עמוד ב דרשו: "ועל כל נפשות מת לא יבוא (שם, יא) - במה הכתוב מדבר? אי ברחוקים, קל וחומר הוא, ומה כהן הדיוט... אינו מיטמא לרחוקים, כהן גדול שאינו מיטמא לקרובים אינו דין... אלא בקרובים הכתוב מדבר, ולאביו הוא דאינו מיטמא, הא מיטמא הוא למת מצוה". 44) יבמות פט, ב "קורא ואחרים עונים אותו אין זה מת מצוה".

20 **ט. הָיוּ כֹּהֵן וְנָזִיר מְהַלְּכִין בַּדֶּרֶךְ וּפָגְעוּ בְּמֵת מִצְוָה**
21 **- יִתְעַסֵּק בּוֹ הַנָּזִיר, לְפִי שֶׁאֵין קְדֻשָּׁתוֹ קְדֻשַּׁת**
22 **עוֹלָם[45], וְאַל יִטַּמָּא בּוֹ הַכֹּהֵן, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא כֹּהֵן**
23 **הֶדְיוֹט. הָיָה כֹּהֵן גָּדוֹל וְכֹהֵן הֶדְיוֹט - יִטַּמָּא**
24 **הַהֶדְיוֹט[46]. וְכָל הַקּוֹדֵם אֶת חֲבֵרוֹ בְּמַעֲלָה - מִתְאַחֵר**
25 **בְּטֻמְאָה[47]. וּסְגָן[48] עִם מְשׁוּחַ מִלְחָמָה[49] שֶׁפָּגְעוּ בְּמֵת**
26 **מִצְוָה - יִטַּמָּא מְשׁוּחַ מִלְחָמָה, וְאַל יִטַּמָּא הַסְּגָן[50].**

45) שסתם נזירות אינה אלא שלושים יום, ואפילו היה נזיר מן הבטן ונזירותו נזירות עולם - כנזירות שמשון - אין קדושתו אלא על ידי הַזָּרַת אביו, בניגוד לכהן הדיוט, שקדושתו באה לו מאליו (רדב"ז), ובירושלמי נזיר פרק ז, הלכה א אמרו "הגע עצמך, שהקדישו אביו מרחם? זו תורה וזו אינו תורה" - קדושת כהן מפורשת בתורה, והדרת נזיר על ידי אביו, אינה אלא הלכה מפי הקבלה. וראה הלכות נזירות פרק ב, הלכה י"ג-י"ד. 46) נזיר מז, א, והשווה הלכות נזירות פרק ז, הלכה י"ג. 47) ובהלכות כלי המקדש פרק ד, הלכה י"ט מונה רבינו שמונה מעלות בכהנים: כהן גדול המשוח קודם למרובה בגדים, ומרובה בגדים קודם למשוח שעבר מחמת קרי, והעובר מחמת קרי קודם לעובר מחמת מום, וזה קודם לכהן משוח מלחמה, וזה קודם לסגן וסגן קודם לקתיקון [=כן כתב רבינו גם בפירוש המשניות (בשקלים פרק ה משנה ב). אבל זה אינו בהוריות שם ולמדו רבינו גם ממה שאמרו בירושלמי שקלים פרק ה הלכה ב, שאמרכל נותן לקתליקון וקתליקון נותן לכהן גדול, הרי שקתליקון קודם לאמרכל. והוא בין הסגן לאמרכל.], וזה - לאמרכל, וזה - לגזבר, וזה - לראש משמר, וזה - לראש בית אב, וזה קודם לכהן הדיוט משאר הכהנים. 48) שממנים אותו תחת הכהן הגדול, כמו המשנה למלך, והוא הנקרא סגן וגם ממונה, ועומד לימין הכהן הגדול תמיד (שם הלכה ט"ז). 49) שמושחים אותו בשמן המשחה, וממנים אותו לדבר אל העם בשעת המלחמה, ראה דברים כ, ב-ד, ולקמן הלכות מלכים פרק ז, הלכה א. 50) שהסגן ראוי לעבודת יום הכיפורים, שאם יארע פסול בכהן הגדול נכנס הסגן ומשמש תחתיו, ואילו משוח מלחמה עיקר מינויו אינו אלא למלחמה (נזיר מז, ב ובתוספות שם דיבור המתחיל משוח מלחמה).

27 **י. נָשִׂיא[51] שֶׁמֵּת - הַכֹּל מִטַּמְּאִין לוֹ, אֲפִלּוּ כֹּהֲנִים.**
28 **עֲשָׂאוּהוּ כְּמֵת מִצְוָה לַכֹּל, מִפְּנֵי שֶׁהַכֹּל חַיָּבִין**
29 **בִּכְבוֹדוֹ[52]. וְכֵן הַכֹּל אוֹנְנִין עָלָיו[53].**

51) ראש הסנהדרין, וכדברי רבינו בהלכות סנהדרין פרק א, הלכה ג: "הוא ראש הישיבה והוא שקוראים אותו החכמים נשיא בכל מקום". 52) פסחים ע, ב "דמית נשיא" ומפרש רש"י: ומצוה לכל ישראל להתעסק בו. ובירושלמי נזיר פרק ז, הלכה א אמרו: כשנפטר רבי יהודה הנשיא, הכריז רבי ינאי: "אין כהונה היום". ואפילו על אחותו של נשיא שנפטרה אמרו שם: "במיתתם עשו אותם כמת מצוה", לפי שאין כבוד הנשיא ביורשים וקרובים בלבד, אלא בכל אדם, שכולם כקרוביו (כסף משנה). ובכתובות קג, ב שנינו: "אותו היום שמת רבי בטלה קדושה" ומפרש רבי חיים כהן בתוספות שם, שהכוונה לקדושת כהונה, והיה אומר: "אלמלי הייתי כשנפטר רבינו תם הייתי מיטמא לו". 53) שביום מיתתו עד לקבורתו אין אוכלים בשר ולא שותים יין, כדין האונן המבואר לקמן פרק ד, הלכה ו. ובירושלמי שם, בקשר לתלמידים כהנים שנטמאו לרבם, ואכלו בשר ושתו יין, התפלא רבי חמא ואמר: "אם אבלים אתם למה אכלתם בשר ושתיתם יין"! ואמרו בירושלמי חגיגה פרק ב, הלכה ג: "דוד מת בעצרת והיו כל ישראל אוננים והקריבו למחר".

1 **יא. בְּנוֹת אַהֲרֹן לֹא הֻזְהַרוּ עַל טֻמְאַת מֵת. שֶׁנֶּאֱמַר:**
2 **אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אַהֲרֹן - וְלֹא בְּנוֹת אַהֲרֹן[54]. וְכֵן**
3 **הַחֲלָלִים[55] מֻתָּרִין לְהִטַּמֵּא. שֶׁנֶּאֱמַר: בְּנֵי אַהֲרֹן - עַד**
4 **שֶׁיִּהְיוּ בְּכֹהֲנָם[56].**

54) קידושין לה, ב. 55) שנולדו מגרושה לכהן. 56) השווה הלכות איסורי ביאה פרק י"ט, הלכה י: "אבל חלל... הרי הוא כזר... ומיטמא למתים, שנאמר: אמור אל הכהנים בני אהרן - אף על פי שהם בני אהרן, עד שיהיו בכיהונם", ומקורו ב"תורת כהנים" שם: "בני אהרן, יכול חללים? תלמוד לומר: הכהנים, יצאו חללים, ומניין לרבות בעלי מומים, תלמוד לומר בני אהרן", שהרי הם בכיהונם לעניין אכילת קדשים, ככתוב בויקרא כא, כב, בניגוד לחלל שאסור באכילת קדשים, שהרי הוא "כזר לכל דבר" (הלכות תרומות פרק ו, הלכה ז, וכן בהלכות איסורי ביאה שם). וראה הלכות מעשה הקרבנות פרק י"א, הלכה ח.

5 **יב. כֹּהֵן קָטָן - הֲרֵי הַגְּדוֹלִים מֻזְהָרִים שֶׁלֹּא**
6 **יְטַמְּאוּהוּ[57]. וְאִם בָּא לְהִטַּמֵּא מֵעַצְמוֹ - אֵין בֵּית דִּין**
7 **מְצַוִּין עָלָיו לְהַפְרִישׁוּ[58]. אֲבָל אָבִיו צָרִיךְ לְחַנְּכוֹ**
8 **בִּקְדֻשָּׁה[59].**

57) יבמות קיד, א שנאמר: "ואמרת אליהם" - להזהיר גדולים על הקטנים, שלא יטמאוהו בידיים, כמבואר שם. 58) כלל הוא: קטן אוכל נבילות אין בית דין מצווה להפרישו (שם). והשווה הלכות מאכלות אסורות פרק י"ז, הלכה כ"ז. 59) בקדושת כהונה וכן בקדושת כל המצוות, משום שנאמר (משלי כב, ו): חנוך לנער על פי דרכו, וכדברי רבינו שם הלכה כ"ח.

9 **יג. מֵת תּוֹפֵשׂ אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁלּוֹ לְטֻמְאָה[60]. וְכָל כֹּהֵן**
10 **שֶׁנִּכְנַס לְתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת.**
11 **וְכֵן אִם נִכְנַס לְבֵית הַפְּרָס[61], אוֹ יָצָא חוּצָה לָאָרֶץ[62],**
12 **אוֹ שֶׁנִּטְמָא בְּדַם תְּבוּסָה[63], אוֹ בְּגוֹלֵל וּבְדוֹפֵק[64]**
13 **וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת, מִפְּנֵי שֶׁהֵן**
14 **אָבוֹת שֶׁל דִּבְרֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת טֻמְאַת**
15 **מֵת[65]. אֲבָל אִם נִכְנַס לְבֵית הַקְּבָרוֹת - לוֹקֶה מִן**
16 **הַתּוֹרָה[66].**

60) מדבריהם. כדי שלא יתרגלו אוכלי טהרות להתקרב לו, ויסברו שלא האהילו, ויש לחוש שמא יפשטו יד ויאהילו ולא ירגישו (סוטה מד, א וברש"י), והשווה הלכות קריאת שמע פרק ג, הלכה ב. והוא הדין לקבר שתופס ארבע אמות, אם לא עשו מחיצות סביבותיו להיכר, כמבואר בסוטה שם (רדב"ז). וראה ברש"י לבבא בתרא יב, א דיבור המתחיל פרק. 61) שדה שנחרש בה קבר ואבדו עצמות בעפרה, והיא מטמאה מאה אמות מהקבר לכל רוח, שמא התגלגלה עצם כשעורה על ידי החרישה (אהלות פרק י"ז, משנה א). 62) שגזרו טומאה על גושה ועל אווירה (שבת טו, ב והלכות טומאת מת פרק י"א, הלכה י"א). 63) לשון תערובת. שזב דם מהגוף בשעת מיתה מקצת רביעית מחיים (=שאינה מטמאה) והשאר לאחר מיתה (אהלות פרק ב, משנה ב). 64) גולל - אבן גדולה, שסותמים בה פי הקבר מלמעלה; דופק - שתי אבנים גדולות מזה ומזה, שהגולל נשען עליהן, ונקראו כך, על שהן דוחקות ודופקות המת סביב, מלשון "ודפקום יום אחד" (אהלות פרק ב, משנה ד). 65) פרק ב, הלכה י"ג-ט"ז. 66) שהרי הוא מאהיל על הקבר, והקבר מטמא באוהל, ככתוב (במדבר יט, טז) "או במת... או בקבר" וראה הלכות טומאת מת פרק ב, הלכה טו. וכתב הרדב"ז: אין זה אלא כשאין שם דרך להיכנס אלא על הקברות, אבל אם יש דרך להיכנס לבית הקברות ולא יאהיל על הקבר ממש, אינו לוקה דין תורה, ואם עבר בתוך ארבע אמותיו לוקה מדבריהם, ומחוץ לארבע אמותיו לא נטמא כלל.

17 **יד. מֻתָּר לְכֹהֵן לְהִטַּמֵּא בְּבֵית הַפְּרָס אוֹ בְּחוּצָה**
18 **לָאָרֶץ לִדְבַר מִצְוָה, בִּזְמַן שֶׁאֵין שָׁם דֶּרֶךְ אֶלָּא הִיא.**
19 **כְּגוֹן שֶׁהָלַךְ לִשָּׂא אִשָּׁה אוֹ לִלְמֹד תּוֹרָה[67]. אַף עַל פִּי**
20 **שֶׁיֵּשׁ שָׁם מִי שֶׁיְּלַמְּדֵנוּ בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל - לֹא מִן הַכֹּל**
21 **אָדָם זוֹכֶה לִלְמֹד. וְכֵן מִטַּמֵּא בְּטֻמְאָה מִדִּבְרֵיהֶם**
22 **לִכְבוֹד הַבְּרִיּוֹת[68]. כֵּיצַד? אֲבָל שֶׁהָלַךְ בְּבֵית הַפְּרָס -**
23 **הַכֹּל הוֹלְכִין אַחֲרָיו שָׁם לְנַחֲמוֹ. וְכֵן מְדַלְּגִין[69] עַל**
24 **גַּבֵּי אֲרוֹנוֹת שֶׁל מֵתִים לִקְרַאת מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל[70]. וַאֲפִלּוּ**
25 **מַלְכֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, כְּדֵי לְהַבְחִין בֵּינָם לְבֵין מַלְכֵי**
26 **יִשְׂרָאֵל כְּשֶׁיַּחֲזֹר כְּבוֹדָן לִמְקוֹמָן[71]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא**
27 **בָּזֶה. וְכֵן מִטַּמֵּא בְּטֻמְאָה שֶׁל דִּבְרֵיהֶם לָדוּן עִם**
28 **הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּלְעַרְעֵר[72] עִמָּהֶן, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מַצִּיל**
29 **מִיָּדָם[73]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[74].**

67) עבודה זרה יג, א "מעשה ביוסף הכהן שהלך לצידן ללמוד תורה", וכתבו התוספות שם דיבור המתחיל ללמוד תורה, שאינו מותר לצאת לחוץ-לארץ, אלא כשדעתו לחזור לארץ-ישראל, אבל אם אין דעתו לחזור הרי אמרו (כתובות קיא, א): "אם אחיו של זה (היבם) נשא גויה ומת (שהלך

מארץ ישראל לחו"ל, וכאילו נשא גוייה), ברוך המקום שהרגו והוא ירד אחריו"? וכן בהלכות מלכים פרק ה, הלכה ט. 68) ברכות יט, ב שגדול כבוד הבריות ודוחה לא־תעשה של דבריהם. 69) קופצים ודורכים, ורש"י שם מפרש: מדלגים מארון לארון. 70) לקבל פניהם ולראות בכבודם. 71) כלשון הגמרא שם: "שאם יזכה יבחין" ומפרש רש"י (שם ט, ב) "שאם יזכה לעולם הבא, לראות גדולתם של ישראל, יבחין כמה הרבה גדולתם יותר על האומות עכשיו". וטומאת ארון אינה אלא מדבריהם, כי דבר תורה אוהל שיש בו חלל טפח חוצץ בפני הטומאה, ושאין בו חלל טפח אינו חוצץ, שנקראת "טומאה רצוצה" ובוקעת ועולה. ורוב ארונות יש בהם חלל טפח, וגזרו על שיש בהם משום שאין בהם, ומשום כבוד מלכים לא גזרו חכמים (שם יט, ב). 72) להגיש ערעור בבית משפטם על נכסים שמחזיק בם הגוי והם שלו. 73) מציל את שלו, שגזלו ממנו, ולא לעשות סחורה בתחילה (עבודה זרה יג, א וכן בעירובין מז, א). 74) ראה שמחות פרק ד, הלכה כ"ה: "לדיני ממונות ולדיני נפשות, לקדש את החודש, ולעבר את השנה".

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) מתבאר בו מנהג ישראל במתים ובקבורה. שהגוסס הרי הוא כחי לכל דבר. דין מי שמתו מוטל לפניו ועדיין לא נקבר, דברים שהאבל אסור בהם ביום הראשון לאבלו.

א. מִנְהַג יִשְׂרָאֵל בְּמֵתִים וּבִקְבוּרָה כָּךְ הוּא: מְאַמְּצִין[2] עֵינָיו שֶׁל מֵת[3]. וְאִם נִפְתַּח פִּיו - קוֹשְׁרִין אֶת לְחָיָיו. וּפוֹקְקִין[4] אֶת נְקָבָיו[5] אַחַר שֶׁמְּדִיחִין אוֹתוֹ[6]. וְסָכִין אוֹתוֹ בְּמֵינֵי בְּשָׂמִים[7]. וְגוֹזְזִין שְׂעָרוֹ. וּמַלְבִּישִׁין אוֹתוֹ תַּכְרִיכִין תְּפוּרִין בְּחוּט[8] שֶׁל פִּשְׁתָּן לְבָנִים[9]. וְלֹא יִהְיוּ דְּמֵיהֶן יְקָרִים. וְנָהֲגוּ חֲכָמִים בְּסוּדָר שָׁוֶה זוּז, שֶׁלֹּא לְבַיֵּשׁ אֶת מִי שֶׁאֵין לוֹ[10]. וּמְכַסִּין פְּנֵי הַמֵּת, שֶׁלֹּא לְבַיֵּשׁ אֶת הָעֲנִיִּים שֶׁפְּנֵיהֶם מֵשְׁחָרִין בְּרָעָב[11].

2) סוגרים. ולשון המשנה (שבת פכ"ג, מ"ה) מעמצין, מלשון "ועוצם עיניו" (ישעיה לג, טו). 3) כענין שנאמר (בראשית מו, ד) "ויוסף ישית ידו על עיניך". 4) סותמים. 5) שלא יכנס בהם הרוח ויתפח ('פרישה' ל'טור' יו"ד סי' שנב). 6) להעביר ממנו זוהמתו, כדי שלא יקוץ העם בטלטולו ('בית יוסף' שם). 7) כדי שיבוא בטהרה למנוחה, כדרך שהיה רגיל לילך בכל שבת לבית הכנסת ('פרישה' שם). ולדעת הרדב"ז קיבל רבינו כל המנהג הזה מהגאונים בתשובותיהם. 8) ובכתב־יד תימן, תיבה זו איננה. 9) ירושלמי כלאים פרק ט הלכה ג, בצוואתו של רבי יאשיה. 10) מועד קטן כז, ב: "עד שבא רבן גמליאל ונהג קלות ראש בעצמו ויצא בכלי פשתן, ונהגו העם אחריו לצאת בכלי פשתן". וכתב הרדב"ז: עכשיו נהגו בתכריכין של מנה (=מאה זוז), וסמכו על מה שאמרו (כתובות קיא, ב): "עתידים צדיקים שיעמדו במלבושיהם", ואין חוששים לתקנת העניים, שמי שאין ידו משגת הרי הוא מוטל על הציבור ויקברו אותו לפי כבודו. וב'נמוקי יוסף' למו"ק שם, מדגיש: כל העושה תכריכין נאים למת וחשובים, מכירים בו שהוא מודה בתחיית המתים, ותבוא עליו ברכה. 11) מחמת הבצורת, והכוונה לעניים חיים שלא יתביישו (מועד קטן כז, א).

ב. וְאָסוּר לִקְבֹּר בְּתַכְרִיכִין שֶׁל מֶשִׁי וּבְגָדִים הַמֻּזְהָבִין הָרְקוּמִין, אֲפִלּוּ לְנָשִׁיא שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל; שֶׁזֶּהוּ[12] גַּסּוּת הָרוּחַ, וְהַשְׁחָתָה[13], וּמַעֲשֵׂה עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים. וְסוֹבְלִין[14] אֶת הַמֵּת[15] עַל הַכָּתֵף[16] עַד בֵּית הַקְּבָרוֹת.

12) בכת"י תימן: שזו. 13) השחתת כלים, שכל המשבר כלים וקורע בגדים, עובר ב"לא תשחית", כמבואר לקמן הל' מלכים פ"ז ה"י. ולשון רבינו לקמן פי"ד, הכ"ה: "מוטב לתתם לעניים ואל ישליכם לרימה ותולעה" וכו'. 14) נושאים. 15) מוטל על מיטתו. 16) ולא על סוסים, כי כן נמצא בדרשות ר"י אבן שועיב, פ' ויחי בשם הרמב"ן, שלא לישא בבהמות כי־אם על כתף, ככתוב (בראשית נ, יג): "וישאו אותו בניו ארצה כנען", כי הצורך לשאתו על סוסים הוא עונש, ככתוב (מלכים־ב יד, כ) "וישאו אותו על הסוסים", וכן בדברי הימים (ב כה, כז־כח) "ומעת אשר סר אמציהו... וישאוהו על הסוסים" (ציוני מהר"ן).

ג. וְנוֹשְׂאֵי הַמִּטָּה אֲסוּרִין בִּנְעִילַת הַסַּנְדָּל, שֶׁמָּא תִּפָּסֵק רְצוּעָה מִסַּנְדָּלוֹ שֶׁל אֶחָד מֵהֶן, וְנִמְצָא מִתְעַכֵּב מִן הַמִּצְוָה[17].

17) ירושלמי ברכות פ"ג, ה"א. וזה דוקא בזמנם שהיו להם כתפים מיוחדים לשאת המיטה. אבל בזמננו, שהכל מסייעים לישא, אין איסור בנעילת סנדל (כסף־משנה), וכן ביו"ד סי' שנח סעיף ג.

ד. וְחוֹפְרִין בֶּעָפָר מְעָרוֹת[18], וְעוֹשִׂין כּוּף[19] בְּצַד הַמְּעָרָה, וְקוֹבְרִין אוֹתוֹ בּוֹ וּפָנָיו לְמַעְלָה[20], וּמַחֲזִירִין הֶעָפָר וְהָאֲבָנִים עָלָיו. וְיֵשׁ לָהֶן[21] לִקְבֹּר בְּאָרוֹן שֶׁל עֵץ. וְהַמְלַוִּין אוֹתוֹ אוֹמְרִין לוֹ: לֵךְ בְּשָׁלוֹם[22]. שֶׁנֶּאֱמַר: וְאַתָּה תָּבוֹא אֶל אֲבֹתֶיךָ בְּשָׁלוֹם. וּמְצַיְּנִין אֶת כָּל בֵּית הַקְּבָרוֹת[23], וּבוֹנִין נֶפֶשׁ[24] עַל הַקֶּבֶר. וְהַצַּדִּיקִים אֵין בּוֹנִים לָהֶם נֶפֶשׁ עַל קִבְרוֹתֵיהֶם, שֶׁדִּבְרֵיהֶם הֵם זִכְרוֹנָם[25]. וְלֹא יִפְּנֶה אָדָם לְבַקֵּר הַקְּבָרוֹת[26].

18) ירושלמי מו"ק פ"א, ה"ה: "בראשונה היו קוברים אותו במהמורות", כדי שיתאכל הבשר מהר. 19) חלל מארך וצר בכותל המערה, כמין ארגז (מו"ק פ"א מ"ו, וב"תפארת ישראל" שם). וראה בבא־בתרא ק, ב. 20) שם עד, א "וגנו אפרקיד". ובירושלמי נזיר פ"ט ה"ג: איזהו מושכב כדרכו? רגליו מופשטות וידיו על לבו. 21) מותר להם, אבל לכתחילה אין לקברו בארון, ובירושלמי כלאים פ"ט ה"ג, מצינו שרבינו הקדוש ציוה: אל תרבו עלי תכריכין, ויהא ארוני נקוב בארץ, למדנו שמצוה מן המובחר בעפר ממש (רדב"ז). רמז לזה: "הכל היה מן העפר, והכל שב אל העפר" (קהלת ג, כ) וכפירוש הרמב"ן ב"תורת האדם" שהקבורה בקרקע מצוה, ואפילו בחוץ לארץ (ביאור הגר"א

ליו"ד סי' שסב ס"ק ג). וביו"ד סי' שסג סעיף א, מעיר: יש נוהגים לתת מעפר א"י בקבר, שעפר א"י מכפר, ככתוב: וכפר אדמתו עמו. וראה מדרש תנחומא פ' ויחי אות ג. 22) מועד קטן כט, א. 23) בדפוס וניציאה שי"א, וכן בכת"י תימן: את הקברות. סדים את הקברות בסיד, כדי שלא יגשו שם אוכלי תרומה, רמז לדבר (יחזקאל לט, טו) "וראה עצם אדם ובנה אצלו ציון" (מו"ק ה, א). 24) מצבה לזכרון, שקלים פ"ב מ"ה. 25) ירושלמי שם, ומפרש ה"פני משה": דבריהם שמניחים לעולם, מה שחידשו בדברי תורה - הם זכרונם. 26) לפקוד בזה את זכרם, כי אין צורך בזה. הם נזכרים ע"י דבריהם ומעשיהם הטובים (ריב"ש הובא בכסף־משנה).

1 **ה. הַגּוֹסֵס[27] - הֲרֵי הוּא כְּחַי לְכָל דָּבָר[28]. אֵין קוֹשְׁרִין**
2 **לְחָיָיו, וְאֵין פּוֹקְקִין נְקָבָיו, וְאֵין מַנִּיחִין כְּלִי מַתָּכוֹת**
3 **וּכְלִי מֶזֶג עַל טַבּוּרוֹ שֶׁלֹּא יִתְפַּח, וְלֹא סָכִין אוֹתוֹ,**
4 **וְלֹא מְדִיחִין אוֹתוֹ, וְלֹא מַטִּילִין אוֹתוֹ עַל הַחֹל[29] וְלֹא**
5 **עַל הַמֶּלַח, עַד שָׁעָה שֶׁיָּמוּת. וְהַנּוֹגֵעַ בּוֹ - הֲרֵי זֶה**
6 **שׁוֹפֵךְ דָּמִים[30]. לְמָה זֶה דּוֹמֶה? לְגֵר שֶׁמִּטַּפְטֵף, כֵּיוָן**
7 **שֶׁיִּגַּע בּוֹ אָדָם יִכָּבֶה. וְכָל הַמְאַמֵּץ עֵינָיו עִם יְצִיאַת**
8 **נֶפֶשׁ - הֲרֵי זֶה שׁוֹפֵךְ דָּמִים[31]; אֶלָּא יִשְׁהֶא מְעַט,**
9 **שֶׁמָּא נִתְעַלֵּף[32]. וְכֵן אֵין קוֹרְעִין עָלָיו, וְלֹא חוֹלְצִין**
10 **כָּתֵף[33], וְלֹא מַסְפִּידִין, וְלֹא מַכְנִיסִין עִמּוֹ אָרוֹן**
11 **וְתַכְרִיכִין בַּבַּיִת[34] עַד שֶׁיָּמוּת.**

27) חולה הנוטה למות. 28) שמחות פ"א, ה"א. והרי"ף למו"ק פ"ג מביא ברייתא זו, ומפרש ה'נמוקי יוסף' שם: לכל דבר - ליתן גט, ולמתנה, וכהן רשאי להכנס לביתו, אע"פ שרוב גוססים למיתה. 29) שלא יסריח. 30) שהוא מקרב את מיתתו. 31) שבת קנא, ב. 32) ועדיין חי הוא. 33) "חולץ כתפו ומוציא זרועיו מן הקרע של חלוק, ונמצא זרועו עם כתפו מגולין" (רי"ף למו"ק פ"ג, לדף כב), וראה לקמן פ"ח, הלכה ג. 34) שלא להבעיתו ותתקרב מיתתו (שמחות שם ה"ה).

12 **ו. מִי שֶׁמֵּתוֹ מֻטָּל לְפָנָיו - אוֹכֵל בְּבַיִת אַחֵר[35]. אֵין**
13 **לוֹ בַּיִת אַחֵר - עוֹשֶׂה מְחִיצָה וְאוֹכֵל. אֵין לוֹ דָּבָר**
14 **לַעֲשׂוֹת מְחִיצָה - מַחֲזִיר פָּנָיו וְאוֹכֵל. וּבֵין כָּךְ וּבֵין**
15 **כָּךְ אֵינוֹ מֵסֵב[36] וְאוֹכֵל, וְלֹא אוֹכֵל בָּשָׂר וְלֹא שׁוֹתֶה**
16 **יַיִן[37]. וְאֵינוֹ מְבָרֵךְ[38] וְאֵינוֹ מְזַמֵּן[39], וְאֵין מְבָרְכִין**
17 **עָלָיו[40] וְאֵין מְזַמְּנִין עָלָיו[41]. וּפָטוּר מִקְּרִיאַת שְׁמַע**
18 **וּמִן הַתְּפִלָּה וּמִתְּפִלִּין[42] וּמִכָּל מִצְוֹת הָאֲמוּרוֹת**
19 **בַּתּוֹרָה[43]. בְּשַׁבָּת[44] - מֵסֵב, וְאוֹכֵל בָּשָׂר וְשׁוֹתֶה יַיִן,**
20 **וּמְבָרֵךְ וּמְזַמֵּן, וּמְבָרְכִין עָלָיו וּמְזַמְּנִין עָלָיו. וְחַיָּב**
21 **בְּכָל מִצְוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה, חוּץ מִתַּשְׁמִישׁ**
22 **הַמִּטָּה[45]. נִקְבַּר הַמֵּת - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לֶאֱכֹל בָּשָׂר**
23 **וְלִשְׁתּוֹת יַיִן מְעַט, כְּדֵי לִשְׁרוֹת אֲכִילָה שֶׁבְּמֵעָיו, אֲבָל**
24 **לֹא לִרְווֹת[46].**

35) שלא יהא נראה כ"לועג לרש" (ברכות יז, ב וברש"י). 36) כדרך המסובים בחשיבות, על צדו השמאלי ועל מיטה (רש"י שם). 37) שעליו לעסוק בצרכי המת וקבורתו, ולא להמשך באכילה ושתיה יתירה (תוספות למו"ק כג, ב ד"ה ואינו אוכל). 38) ברכת המוציא. 39) ברכת המזון. 40) אין צריך שיברכו לו אחרים ברכת המזון. 41) אינו מצטרף על שלשה לברך ברכת המזון בזימון (רש"י לברכות יח, א). 42) אע"פ שמצוות אלו יש בהן קבלת עול מלכות שמים - פטור מהן, הואיל וטרוד בקבורת מתו, והעוסק במצוה פטור מן המצוה. 43) שם. ובירושלמי שם פ"ג ה"א, שנינו: "אם רצה להחמיר על עצמו אין שומעים לו, למה? מפני כבודו של מת, או משום שאין לו מי שישא משאו". ומפרש ה"פני משה" מפני כבודו של מת: שמראה עצמו שאינו חשוב בעיניו להתאבל עליו. ולפי זה, אפילו יש מי שיעסוק בקבורתו, אסור לו להחמיר על עצמו. ובמסכת שמחות פ"י ה"א, הזכירו רק טעם זה. וראה באו"ח סי' עא סעיף א: "ואם יש לו מי שישתדל בשבילו בצרכי קבורה ורצה להחמיר על עצמו... אין מוחים בידו". ועל זה סומכים האוננים, שהולכים לבית הכנסת ומתפללים, במקום שיש מתעסקים ומשמרים המת (ט"ז שם). 44) שאינו טרוד בה בצרכי קבורת המת, שהרי אסור לקברו בשבת, וגם אין מתאבלים בה, כמו שאמרו (ירושלמי מו"ק פ"ג, ה"ה) "ברכת ה' היא תעשיר - זו ברכת שבת; ולא יוסיף עצב עמה - זו אבילות". 45) שדברים שבצנעה נוהגת בהם אבלות בשבת, כמבואר לקמן פ"י ה"א, ואפילו האונן אסור בתשמיש, שיש בזה משום "שמחה יתירה וחוצפה" (תוספות למו"ק כג, ב ד"ה ואינו אוכל). כל דיני אבילות מיום המיתה עד לקבורה נקראים: דיני אנינות. ושאר פרטי דיני האנינות, כתבם רבינו בהל' מעשר שני פ"ג, ה"ה־ז. 46) לשתות הרבה לרויה, שמא ישתכר ויסיח דעתו מהאבילות (כתובות ח, ב) "התחילו היו שותים ומשתכרים - החזירו הדבר ליושנו". ומפרש הרמב"ן, שלא ישתו אלא בתוך הסעודה, שאינו משכר.

25 **ז. אֵין מַשְׁהִין אֶת הַמֵּת[47], אֶלָּא מַדְחִין[48] מִטָּתוֹ מִיָּד.**
26 **וְכָל הַמַּדְחֶה מִטָּתוֹ - הֲרֵי זֶה מְשֻׁבָּח[49]. וְעַל אָבִיו**
27 **וְעַל אִמּוֹ - הֲרֵי זֶה מְגֻנֶּה[50].**

47) מלקוברו. 48) ממהרים להוציאו. 49) מו"ק כב, א. 50) שם. וכתב הש"ך יו"ד סי' שנז סק"א, לפי שאין דרך להספיד ולהתאבל הרבה על שאר קרוביו, לפיכך יותר כבוד הוא להם שיקברו במהרה, משישתהו הרבה ולא יספדום, אבל על אביו ואמו שחייב להספידם ולקונן עליהם הרבה, הממהר להוציאם הוא מגונה.

28 **ח. הָיָה עֶרֶב שַׁבָּת אוֹ עֶרֶב יוֹם טוֹב, אוֹ שֶׁהָיוּ**
29 **גְּשָׁמִים מְזַלְּפִין עַל הַמִּטָּה - מֻתָּר; שֶׁלֹּא מִהֵר אֶלָּא**
30 **לִכְבוֹד אָבִיו וְאִמּוֹ[51]. וְכָל הַמְּלִין אֶת מֵתוֹ - עוֹבֵר**
31 **בְּלֹא תַעֲשֶׂה[52], אֶלָּא אִם כֵּן הֶלִּינוֹ לִכְבוֹדוֹ וּלְהַשְׁלִים**
32 **צָרְכָיו[53].**

51) שם, ובשמחות פ"ט. 52) של "לא תלין נבלתו על העץ" (דברים כא, כג), ונאמר שם: כי קבור תקברנו - לרבות כל המתים, אפילו אינם הרוגי בית־דין (סנהדרין מו, ב). 53) שם עמ' א. וכתב הרדב"ז בתשובותיו סימן שיא,

דוקא אם הלין אותו כל הלילה עד הבוקר עובר בלאו, אבל מקצת הלילה אין בו אפילו איסור, אלא כדי להיות משובח, יש למהר להוציאו. ובזוהר פ' אמור דף פח, ב מבואר דשיעור "לא תלין" - הוא כ"ד שעות כשיעור יום ולילה.

ט. הָאָבֵל בְּיוֹם רִאשׁוֹן בִּלְבַד[54] - אָסוּר לְהַנִּיחַ תְּפִלִּין וְלֶאֱכֹל מִשֶּׁלּוֹ, וְחַיָּב לֵישֵׁב עַל מִטָּה כְּפוּיָה[55]. וּבְשְׁאָר יְמֵי הָאֵבֶל - מֻתָּר לוֹ לֶאֱכֹל מִשֶּׁלּוֹ, וְלֵישֵׁב עַל גַּבֵּי מַפָּץ[56] אוֹ קַרְקַע[57], וּמַנִּיחַ תְּפִלִּין. וּמִנַּיִן שֶׁהוּא אָסוּר בְּיוֹם רִאשׁוֹן לְהַנִּיחַ תְּפִלִּין? שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר לִיחֶזְקֵאל: פְּאֵרְךָ[58] חֲבוֹשׁ עָלֶיךָ. מִכְּלָל שֶׁכָּל הָעָם אֲסוּרִין[59]. וְנֶאֱמַר לוֹ: וְלֶחֶם אֲנָשִׁים לֹא תֹאכֵל. מִכְּלָל שֶׁכָּל הָעָם אוֹכְלִין מִשֶּׁל אֲחֵרִים בְּיוֹם רִאשׁוֹן, וַאֲסוּרִין לֶאֱכֹל מִשֶּׁל עַצְמָן[60].

54) שזהו עיקר האבילות, ככתוב (עמוס ח, י) "ושמתיה כאבל יחיד ואחריתה כיום מר" (מו"ק כא, א). 55) הופך אותה, פניה למטה ורגליה למעלה (שם טו, ובר"ן). וב'טור' יו"ד סי' שפז גורס בדברי רבינו: וחייב לישון על מיטה כפויה. 56) מצע גס, כעין מחצלת של קנים. 57) ואינו חייב לישב על מיטה כפויה, ובירושלמי שם פ"ג ה"ה, אמרו: "וישבו אתו לארץ (איוב ב, יג) - על הארץ אין כתיב כאן, אלא לארץ: דבר שהוא סמוך לארץ, מכאן שהיו ישנים על מיטות כפויות". ושוב אמרו שם: "אמר איני כופה את המיטה, הרי אני ישן ע"ג הספסל, אין שומעים לו". וראה בביאורנו לקמן פ"ה הי"ח, מקורות נוספים לכפיית המיטה. 58) פאר - אלו התפילין, ובתרגום יונתן שם: טוטפתך יהוין עלך. 59) מו"ק טו, א. שכן הכתוב מונה שם הרבה דברים, שעליו לנהוג בהם, בניגוד לשאר אבלים, והוא מזהירו: "ולא תספוד ולא תבכה... מתים אבל לא תעשה...ונעליך תשים ברגלך". ובכתובות ו, ב פטרו אבל מתפילין, שנאמר בהן: פאר, ומפרש רש"י: "ואבל מעולל בעפר קרנו וראשו, ואין זה פאר לתפילין". ורש"י לסוכה כה, א מוסיף: "וכשמתפאר, מראה בעצמו שאינו אבל". 60) מו"ק כז, ב. וסובר רבינו, שכל הסעודות של אותו היום אינן משלו, וכן דעת ה'תוספות' שם ד"ה יום ראשון. וב'פרישה' ל'טור' יו"ד סי' שעח מטעים: כי האבל דואג ונאנח על מתו ואינו חושש לאכול, כי רצונו למות כמו שמת קרובו, על כן ציוו על שכניו שיאכילוהו משלהם. ובירושלמי מו"ק פ"ג ה"ה, אמרו: "תבוא מאירה (קללה) לשכנים שהצריכוהו לאכול משלו ולעשות מלאכה" (לפי נוסח הרא"ש). ולדעת הרא"ש שם אות פט, אין האיסור אלא בסעודה ראשונה, אבל שאר הארוחות שבאותו יום מותר לו לאכלן משלו. וכן פסק השו"ע יו"ד סימן שעח, סעיף א. וב"הגהות מיימוניות" הביאו, שרבינו נתנאל היה יושב בתענית, וסמך לדבריו: לא תאכלו על הדם, ובלילה היה סועד משלו.

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) הדברים שהאבל אסור בהם ביום הראשון מן התורה; ובשאר הימים מדבריהם. ההבדל בין שלושת ימים הראשונים לשאר ימי השבעה - לעניין עשיית מלאכה. שותפים או אחים שאירע אבל לאחד מהם - מה דין חנותם המשותפת. שאילת שלום לאבל מהתחלת ימי אבלו, עד תום י"ב חודש לאבל אביו ואמו.

א. אֵלּוּ דְּבָרִים שֶׁהָאָבֵל אָסוּר בָּהֶן בְּיוֹם רִאשׁוֹן מִן הַתּוֹרָה, וּבִשְׁאָר יָמִים מִדִּבְרֵיהֶם[2]: אָסוּר לְסַפֵּר, וּלְכַבֵּס, וְלִרְחֹץ, וְלָסוּךְ[3], וּלְשַׁמֵּשׁ מִטָּתוֹ, וְלִנְעֹל אֶת הַסַּנְדָּל, וְלַעֲשׂוֹת מְלָאכָה, וְלִקְרוֹת בְּדִבְרֵי תּוֹרָה, וְלִזְקֹף אֶת הַמִּטָּה[4], וְלִפְרֹעַ אֶת רֹאשׁוֹ[5], וְלִשְׁאֹל שָׁלוֹם. הַכֹּל אַחַד עָשָׂר דָּבָר[6].

2) רבינו לשיטתו, שאין אבילות מן התורה אלא ביום ראשון, שהוא יום המיתה ויום הקבורה, כדבריו לעיל פ"א ה"א. 3) בשמן מבושם, שסכים בו אחר הרחיצה, כמבואר להלן ה"ג. 4) שכל המיטות שיש לו בתוך ביתו, חייב להפכן ראשן למטה, ורגליהן למעלה, ראה להלן הי"ח. 5) לגלות, שחייב בעטיפת הראש, כלהלן הי"ט. 6) וכולם מתבארים והולכים בפרק זה.

ב. וּמִנַּיִן שֶׁהָאָבֵל אָסוּר בְּתִסְפֹּרֶת? שֶׁהֲרֵי הִזְהִיר בְּנֵי אַהֲרֹן: רָאשֵׁיכֶם אַל תִּפְרָעוּ[7]. מִכְּלָל שֶׁכָּל הַמִּתְאַבֵּל אָסוּר לְסַפֵּר שְׂעָרוֹ, אֶלָּא מְגַדֵּל פֶּרַע[8]. וּכְשֵׁם שֶׁאָסוּר לְגַלֵּחַ שֵׂעָר רֹאשׁוֹ, כָּךְ אָסוּר לְגַלֵּחַ שֵׂעָר זְקָנוֹ וְכָל שֵׂעָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ[9]. אֶחָד הַמְגַלֵּחַ[10] וְאֶחָד הַמִּתְגַּלֵּחַ[11]. הָיָה מְגַלֵּחַ וְשָׁמַע שֶׁמֵּת אָבִיו - מַשְׁלִים תִּגְלַחַת שְׂעָרוֹ. אֶחָד הַמְגַלֵּחַ וְאֶחָד הַמִּתְגַּלֵּחַ[12]. וְכֵן אָסוּר לְגַלֵּחַ שָׂפָה, וְלִטֹּל צִפָּרְנָיו בִּכְלִי[13]; אֲבָל בְּשִׁנָּיו, אוֹ שֶׁנּוֹטֵל צִפֹּרֶן בְּצִפֹּרֶן - מֻתָּר[14].

7) אל תגדלו שיער, כשמתו אחיהם נדב ואביהוא. 8) מועד קטן יד, ב. וטעם ההבדל בין בני אהרן לשאר האבלים, שגידול שיער נחשב לניוול וצער, ואין זה כבוד לבני אהרן שיראו מנוולים לפני העם, הואיל ו"שמן משחת ה'" עליהם, ככתוב שם ז. וכנראה שמשה נצטווה מפי ה' כ"הוראת שעה", שבני אהרן ישתוו בזה לאביהם שהוא כהן גדול, שאינו מיטמא לקרוביו, ואינו נוהג דיני אבל (ראה שם כא, י), והכל שלא לערבב שמחתו של מקום בימי המילואים (רמב"ן שם), וראה לקמן פ"ו, ה"ב. 9) שמחות פ"ז. וכן ב'תוספות' ליבמות מג, א ד"ה במקום שמותר. 10) אם הוא אבל, אינו יכול לגלח אחרים. 11) אם הוא אבל, לא יניח את המגלח שיגלחו, שאסור לסייע בידי עוברי עבירה (רדב"ז). והשווה הל' נזירות פ"ה, הי"א. 12) שמחות פ"ה ה"ח, משום כבוד הבריות. ולפיכך מותר, אפילו כשהמגלח הוא אבל. וכן בירושלמי שבת פ"א ה"ב, ולפיכך אם היה בעיר ספר אחר שאינו אבל, יגמור השני ולא האבל (יו"ד סי' שץ, סעיף ב). 13) מו"ק יח, א. "ובגנוסטרא אסור". ומפרש הסמ"ג (עשין דרבנן ב): גנוסטרא - מספרים, והוא־הדין בתער. ואע"פ שבמו"ק שם אמרו: "ביקשו ממנו שפה (המעכבת את האכילה) והתיר להם" = לגלח, אין זה אלא בחול המועד, אבל באבילות אסור בכל פנים, וראה הל' יו"ט פ"ז, ה"כ. 14) מועד קטן, שם.

ג. וּמִנַּיִן שֶׁהָאָבֵל אָסוּר לְכַבֵּס בְּגָדָיו וְלִרְחֹץ גּוּפוֹ

וְלָסוּף? שֶׁנֶּאֱמַר: הִתְאַבְּלִי נָא וְלִבְשִׁי בִּגְדֵי אֵבֶל[15] וְאַל תָּסוּכִי שֶׁמֶן. וּרְחִיצָה בִּכְלַל סִיכָה[16], שֶׁהֲרְחִיצָה קוֹדֶמֶת לְסִיכָה, שֶׁנֶּאֱמַר: וְרָחַצְתְּ וָסַכְתְּ[17]. וּכְשֵׁם שֶׁאָבֵל אָסוּר בְּכִבּוּס בְּגָדִים, כָּךְ אָסוּר לִלְבֹּשׁ כֵּלִים לְבָנִים חֲדָשִׁים וּמְגֹהָצִין[18].

15) בלתי מכובסים (שם טו, א). 16) שם עמ' ב. ורש"י מפרש: "שנאמר (תהלים קט, יח) ותבוא כמים בקרבו וכשמן בעצמותיו". כשם שהשמן סכים בו מבחוץ ונבלע בעצמות, אף "מים בקרבו" - נבלעים בו דרך רחיצה, שהיא מבחוץ (יומא עו, ב וברש"י שם). 17) דרש זה אינו נמצא בגמרא שם. וב'בית יוסף' סימן שפא, מדגיש: "שלא מצינו אסור בסיכה ומותר ברחיצה". 18) אבל בגדים צבועים, אין גיהוצם וחידושם ניכר בהם הרבה (מו"ק כג, א), וראה לקמן פ"ו, ה"ד. וכתב הרדב"ז: דעת רוב האחרונים, שאסור אפילו להציע תחתיו סדינים מגוהצים, שכמו שאדם שמח כשלובש בגדים נאים, כן הוא שמח כשמציעים תחתיו, ואפשר שכך היא דעת רבינו. וכן ביו"ד סי' שפט, סעיף א.

ד. אָסוּר לָסוּךְ מִקְצָת גּוּפוֹ כְּכָל גּוּפוֹ[19]. וְאִם לְהַעֲבִיר אֶת הַזֵּהֲמָא - מֻתָּר[20]. וְכֵן אָסוּר בִּרְחִיצַת מִקְצָת גּוּפוֹ בְּחַמִּין; אֲבָל בְּצוֹנֵן - רוֹחֵץ פָּנָיו יָדָיו וְרַגְלָיו, אֲבָל לֹא כָּל גּוּפוֹ[21].

19) תענית יג, ב. 20) שאין זו לתענוג. ובירושלמי (יומא פ"ח, ה"א) שנינו: "בתשעה באב ובתענית ציבור, סיכה... שאינה של תענוג מותר", וסובר רבינו שיש להשוות דין אבל לתשעה באב, שגם הוא משום אבילות על חורבן הבית, כמבואר בתענית יג, א. וראה הל' תעניות פ"ה, ה"י. 21) שם עמ' ב. וביו"ד סי' שפא, סעיף א: "ואם היה מלוכלך בטיט ובצואה, רוחץ כדרכו ואינו חושש".

ה. מִנַּיִן לְאָבֵל שֶׁאָסוּר בְּתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה? שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְנַחֵם דָּוִד אֵת בַּת שֶׁבַע אִשְׁתּוֹ וַיָּבֹא אֵלֶיהָ וַיִּשְׁכַּב עִמָּהּ[22]. מִכְּלָל שֶׁהָיָה אָסוּר מִקֹּדֶם[23]. וְכֵן לֹא יִשָּׂא הָאָבֵל אִשָּׁה[24], וְלֹא תִנָּשֵׂא אִשָּׁה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין מְשַׁמְּשִׁין מִטָּתָן[25]. וּמֻתָּר לְהִתְיַחֵד עִם אִשְׁתּוֹ, וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא אָסוּר בְּתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה[26].

22) לאחר האבילות על ילדם. 23) מו"ק טו, ב. ושם כד, א אמרו: "מעשה באחד ששימש מיטתו בימי אבלו, ושמטו חזירים את גוויתו". 24) לכנסה לחופה. 25) ואפילו כל שלשים יום אסור לו לישא, כמבואר לקמן פ"ו, ה"ה (שם כג, א). 26) ואין חוששים שמא יבוא עליה (כתובות ד, ב). וכל זה בשאר אבילות, אבל אם מת אביו של חתן ונכנס לחופה, אסור לו להתייחד עם אשתו "כדי שלא ישמש מיטתו", כמבואר לקמן פי"א ה"ה, ובביאורנו שם. והשווה הל' איסורי ביאה פכ"ב, הי"א.

ו. מִנַּיִן שֶׁהָאָבֵל אָסוּר בִּנְעִילַת הַסַּנְדָּל? שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר לִיחֶזְקֵאל[27]: וּנְעָלֶיךָ תָּשִׂים בְּרַגְלֶיךָ[28]. מִכְּלָל שֶׁכָּל הָעָם אֲסוּרִין[29]. הָיָה בָּא בַּדֶּרֶךְ[30] - נוֹעֵל וְהוֹלֵךְ; וּכְשֶׁיִּכָּנֵס בַּמְּדִינָה[31] - חוֹלֵץ מִנְּעָלָיו[32].

27) כשמתה עליו אשתו. 28) בניגוד לשאר אבלים, כי יחזקאל שימש בזה למופת, שבבוא ימי החורבן על ישראל, לא יתאבלו ולא יבכו, מרוב בהלה ותדהמה, כמפורש שם כד. 29) מו"ק טו, ב. וכל זה בסנדל של עור, אבל בשל עץ או של לבד מותר, שאין מנעל אלא של עור (יו"ד סי' שפב, סעיף א) והשווה הל' שביתת עשור פ"ג, ה"ז. 30) שקשה לו ללכת יחף. 31) לעיר. 32) מו"ק טו, ב. ובשמחות פ"ה, ה"י. והשווה הל' תעניות פ"ג, ה"ד.

ז. רֶמֶז לְאָבֵל שֶׁאָסוּר בַּעֲשִׂיַּת מְלָאכָה, זֶה שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָפַכְתִּי חַגֵּיכֶם לְאֵבֶל. מַה חַג אָסוּר בַּעֲשִׂיַּת מְלָאכָה, אַף אֵבֶל אָסוּר בַּעֲשִׂיַּת מְלָאכָה[33]. וּכְשֵׁם שֶׁהוּא אָסוּר בַּעֲשִׂיַּת מְלָאכָה, כָּךְ הוּא אָסוּר לִשָּׂא וְלִתֵּן[34] בִּסְחוֹרָה, וְלֵילֵךְ מִמְּדִינָה לִמְדִינָה בִּסְחוֹרָה[35].

33) מו"ק שם, ומתוך שאין זו ראיה גמורה, שהרי לא כל מה שאסור בחג אסור באבל, ולא כל מה שמותר בחול מותר באבל, נקט רבינו: "רמז לדבר" (רדב"ז). 34) לקנות ולמכור, ומקורו בירושלמי, מובא בביאורנו לקמן ה"ט, אות לח. 35) ודבר זה אסור כל שלשים יום, ראה לקמן פ"ו, ה"ח. וכתב הרדב"ז: אם היה מסחרו דבר האבד, אחרים מוכרים לו סחורתו, וסמך רבינו על מה שכתב בהל' שביתת יו"ט פ"ז, הכ"ב: "אין עושים סחורה במועד (=חול המועד), בין למכור בין לקנות, ואם היה דבר אבד, שאינו מצוי תמיד לאחר המועד, כגון ספינות... שבאו, או שהם מבקשים לצאת ומכרו בזול, או לקחו ביוקר, הרי זה מותר לקנות או למכור". וכן ב'יורה דעה' סי' שפ, סעיף ו.

ח. כָּל שִׁלְשָׁה יָמִים הָרִאשׁוֹנִים אָסוּר בַּעֲשִׂיַּת מְלָאכָה אֲפִלּוּ הָיָה עָנִי הַמִּתְפַּרְנֵס מִן הַצְּדָקָה. מִכָּאן וְאֵילָךְ, אִם הָיָה עָנִי - עוֹשֶׂה בְּצִנְעָה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ, וְהָאִשָּׁה טֹוָה בְּפֶלֶךְ[36] בְּתוֹךְ בֵּיתָהּ[37].

36) כישור, קנה שעליו נכרכים החוטים הנטווים. 37) מו"ק כא, ב. ובירושלמי שם פ"ג ה"ה, מסיים בה: "אבל אמרו, תבוא מאירה (=קללה) לשכיניו, שהצריכוהו לכך". והטעם לשלשת ימים, מבואר שם, "שאין תוקפו של אבל אלא עד שלשה ימים", כי כל שלשה ימים הראשונים הנפש מרחפת על הגוף, סוברת שעוד תחזור אליו, כיון שהיא רואה שנשתנה זיו הפנים, היא מניחתו והולכת לה. והראב"ד כותב: הואיל ושלשה ימים הראשונים הם לבכי (ראה לקמן פי"ג הי"א), אם יתעסק בהם במלאכה, נמצא מתעצל בבכי (כסף־משנה). ולדעת הרדב"ז, אשה טווה בפלך, אפילו בשלשה ימים הראשונים ואפילו היא עשירה, שהבטלה מביאה לידי זימה. ואם היא עניה, עושה את מלאכתה אחר שלשה ימים כאיש, בכל אומנות שהיא.

ט. שְׁנֵי אַחִים אוֹ שְׁנֵי שֻׁתָּפִין[38] שֶׁהָיוּ בַּחֲנוּת אַחַת, וְאֵרַע אֵבֶל לְאֶחָד מֵהֶן - נוֹעֲלִין אֶת הַחֲנוּת כָּל שִׁבְעָה[39].

38) בכת"י תימן: שהן. 39) ירושלמי מו"ק פ"ג ה"ה, שהרי השותף עוסק במלאכת שניהם, וכאילו הוא שליחו של האבל. ולדעת הראב"ד, הובא בראש"ש למו"ק פ"ב, אות

ה, אין השותף עוסק בחנות בפרהסיא, אבל בביתו בצנעה מתעסק השותף בעסק השותפות, והשכר מתחלק לשניהם, כמבואר לקמן הי"א ב"מוחכרים או מושכרים מקודם... הרי אלו יעשו", משום שאין זה מפורסם שבהמה זו היא של פלוני האבל, וכנראה שרבינו מסכים לזה (כסף־משנה). וכן פסק ביו"ד שם, סעיף כא: "אבל יכול לעשות בצנעה בתוך ביתו אפילו בעסק השותפות, ואם האבל הוא אדם חשוב והשותפות נקראת על שמו... אסור לשני לעשות אפילו בתוך ביתו". ומקורו במו"ק יא, ב, בעובדה של מַריוֹן ושותפו מר בריה דרב אחא.

1 **י. אֲפִלּוּ דְּבָרִים שֶׁמֻּתָּר לַעֲשׂוֹתָן בְּחֹלוֹ שֶׁל מוֹעֵד[40] -**
2 **אָסוּר לְאָבֵל לַעֲשׂוֹתָן בְּיָדוֹ בִּימֵי אֶבְלוֹ[41]; אֲבָל אֲחֵרִים**
3 **עוֹשִׂים לוֹ. כֵּיצַד? הָיוּ זֵיתָיו לַהֲפֹךְ[42], וְכַדָּיו לָגוּף[43],**
4 **וּפִשְׁתָּנוֹ לַעֲלוֹת מִן הַמִּשְׁרָה[44], וְצַמְּרוֹ מִן הַיּוֹרָה[45] -**
5 **שׂוֹכֵר אֲחֵרִים לַעֲשׂוֹת לוֹ כְּדֵי שֶׁלֹּא יֹאבְדוּ[46].**
6 **וּמְרַבְּצִין[47] לוֹ שָׂדֵהוּ מִשֶּׁתַּגִּיעַ עוֹנַת הַמַּיִם[48].**

40) שאם לא ייעשו, יהיה לו הפסד רב, וכמבואר בהל' יו"ט פ"ז, ה"ב־ג. 41) מו"ק שם, כדי שלא ישכח אבלו (ר"ן שם). 42) שהגיעה שעתם להפכם בכלי הנקרא "מעטן" כדי שיתרככו היטב, ויוכשרו לדרכם בבית הבד. ורבינו גורס במו"ק שם: "אלו דברים העושים לאבל, זיתיו להפוך" (מגיד־משנה להל' יו"ט, שם ה"ג). 43) לסתום במגופה, שאם לא יוגפו יתקלקל השמן החדש שבכדים. 44) דרך לשום גבעולי פשתן במשרת מים כדי שיתרככו, ואח"כ מייבשם בתנור וסורקם, וכשישהו במים יותר מהראוי ירקבו. 45) שנתנו שם לקלוט צבע ממי צבע שביורה. 46) בניגוד לחול המועד, שעושה כל מלאכות אלו בעצמו (מו"ק שם). 47) משקים השקייה מועטת. 48) עונת ההשקייה, ואם לא ישקוה קודם הזריעה, שוב אינה נזרעת בשנה זו (רמב"ן). ובמו"ק שם הגירסא: "עונת המים שלו", ומפרש רש"י: יגיע זמנו להשקות השדה, שהמים חלוקים לשדות שבבקעה, לכל אחד יומו, או שבוע שלו, ואם לא ישקו לו עתה יאבד תורו והפסדו רב.

7 **יא. הָאֲרִיסִין[49] וְהַחֲכִירִין שֶׁלּוֹ וְהַקַּבְּלָנִין[50] - הֲרֵי אֵלּוּ**
8 **יַעֲשׂוּ כְּדַרְכָּן[51]. אֲבָל הַחַמָּרִים[52] וְהַגַּמָּלִים בְּבְהֵמוֹת**
9 **שֶׁלּוֹ[53] וְהַסַּפָּנִים בִּסְפִינָה[54] שֶׁלּוֹ - הֲרֵי אֵלּוּ לֹא**
10 **יַעֲשׂוּ[55]. וְאִם הָיוּ מֻחְכָּרִים[56] אוֹ מֻשְׂכָּרִים מִקֹּדֶם לִזְמַן**
11 **קָצוּב[57] - הֲרֵי אֵלּוּ יַעֲשׂוּ[58].**

49) שמקבל שדה מחבירו לעבדה, ויתן לבעל הקרקע שליש התבואות או רביע מהן, כפי שיתנו ביניהם (הל' שכירות פ"ח ה"ב). 50) חוכר - שכר מחבירו שדה לזרעה, ויתן למשכיר פירות קצובים כגון עשרים כור לשנה, בין אם תעשה מעט או הרבה; קבלן - ששכר השדה בסכום כסף קבוע לשנה (שם, ה"א). ובתוספתא דמאי פ"ו ה"ב, שנינו: "מה בין שוכר לחוכר? השוכר - במעות; והחוכר - בפירות". 51) אע"פ שבעל השדה הוא אבל, מותר להם לעשות בשדה, שהרי הם עושים לעצמם, וכאילו בשלהם הם עוסקים (מו"ק יא, ב) "הרי אלו יעשו". ולא כגירסת הש"ס שלפנינו: "הרי אלו יעשו אחרים בשבילם" (רא"ש שם אות ג). 52) מוליכים משאות ע"ג חמורים, וכן הגמלים. 53) של האבל. ששוכרים ממנו בהמותיו. 54) מעבירים משא בספינה ששוכרים אצל האבל. 55) אסור להם לשכור את כל אלו בימי אבלו, ואפילו שכרום לפני אבלו וכלה הזמן לפני מקרה האבל, אסור להם להמשיך בשכירותם, כיון שבהמות אלו אינן אצל השוכרים ב"אריסות", אלא בשכירות רגילה, הרי זו "מלאכת אבל", ואבל מצווה על שביתת בהמתו. אבל בשדה, שהיא עומדת בדרך כלל לאריסות, ואפילו נשלם זמן האריסות, אין המנהג לסלק את האריס אלא הוא ממשיך באריסותו כמקודם, לפיכך אפילו נגמר הזמן לפני אבילות המשכיר, ממשיך האריס בעבודתו ואין זו מלאכת האבל, אלא מלאכת האריס שעושה בה לעצמו (שם, וכפירוש הראב"ד ברא"ש שם). ולשון הירושלמי שם פ"ג, ה"ה: "אריסיו וחכיריו וקבליו - הרי אלו עושים; איכריו וספניו וגמליו - אינם עושים". 56) הבהמות או הספינה של האבל, לחלוק ברווח של שכר ההובלה, זה נותן בהמתו והחוכר עוסק בעבודה, והשכר כפי שהתנו ביניהם. ראה רשב"ם לבבא־בתרא קכג, ב ד"ה מוחכרת. 57) ובינתיים אירע אבל למחכיר. 58) מו"ק יא, ב שאם לא יעשו יפסידו כל שכרם, וכשעושים - בשלהם הם עושים. אבל אם כלה זמן החכירה לפני שאירעה האבילות למחכיר, אין החוכר ממשיך מאליו, שדרך המחכיר להחליף חכירתו מזה לזה, וכל המרבה בשכרו - קודם. והרי זה כאילו רוצה לחכור ממנו בתחילה, ובימי אבלו אסור להחכיר, שאין כאן שום הפסד לחוכר (ראב"ד, הובא בכסף־משנה).

12 **יב. שְׂכִיר יוֹם[59], אֲפִלּוּ בְּעִיר אַחֶרֶת[60] - לֹא יַעֲשֶׂה**
13 **לוֹ[61].**

59) פועל שנשכר לאבל לעבודת יום בעבודת קרקע. 60) שלא ידוע שם שאירע אֵבל למעביד. 61) שכל עבודת קרקע הרי זו פרהסיא, ואסור לו לעשות מלאכת האבל בשביל האבל (מו"ק שם).

14 **יג. הָאָבֵל שֶׁהָיְתָה מְלֶאכֶת אֲחֵרִים[62] בְּיָדוֹ, בֵּין**
15 **בְּקַבְּלָנוּת[63] בֵּין שֶׁאֵינָהּ בְּקַבְּלָנוּת[64] - לֹא יַעֲשֶׂה[65].**
16 **הָיְתָה מְלַאכְתּוֹ בְּיַד אֲחֵרִים[66]: בְּבֵיתוֹ - לֹא יַעֲשׂוּ[67],**
17 **בְּבַיִת אַחֵר - עוֹשִׂין[68].**

62) מלאכת דבר תלוש, כגון בגד לתפור. 63) בסכום מסוים עבור העבודה, ולא שכר לפי הימים, וברשותו לגמרה לאחר זמן. 64) שאינה בשכר קצוב עבור התפירה, אלא לפי שעות העבודה, נמצאת מלאכה זו אינה שלו. 65) שם, שאפילו הוא מפסיד ימי עבודתו - אסור לו לעשות בימי אבלו. 66) שמסר לחייט לתפור לו בגד, לפני שאירע לו האבל. 67) שלא יחשדוהו שהוא בעצמו מסייע במלאכה, או יאמרו שבימי אבלו - שכר לו פועל זה. 68) הואיל וזה דבר תלוש ונעשה בצנעה, לא ידעו שמלאכת אבל היא (שם). אבל בהלכה הקודמת מדובר בעבודת קרקע או במחובר לקרקע כגון בנין בית וכדומה, שזה גלוי ומפורסם, ולפיכך אסור לאחרים לעשות לו.

18 **יד. הָיָה לוֹ דִּין עִם אָדָם - אֵינוֹ תּוֹבְעוֹ כָּל שִׁבְעַת**

יְמֵי הָאֲבֵלוּת[69]. וְאִם הָיָה דָבָר אָבֵד[70] - עוֹשֶׂה שָׁלִיחַ[71]. כָּזֶה הוֹרוּ הַגְּאוֹנִים.

69) שגם זו בכלל עשיית מלאכה היא, כי מתוך בהילותו אחרי ממונו ישכח את אבלו. 70) כגון שבעל־דינו עומד לילך לחוץ לארץ, או שעדיו חולים, וחושש שמא ימותו, ויפסיד עדותם. 71) כדין האמור לעיל ה"י, שבדבר האבד שוכר אחרים לעשות לו.

טז. מִנַּיִן שֶׁהָאֲבֵל אָסוּר בְּדִבְרֵי תּוֹרָה? שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר לִיחֶזְקֵאל: הֵאָנֵק דֹּם[72].

72) דום, ולא תלמוד תורה (מו"ק טו, א).

טז. אָסוּר לִקְרוֹת בַּתּוֹרָה בַּנְּבִיאִים וּבַכְּתוּבִים, וְלִשְׁנוֹת בַּמִּשְׁנָה וּבַמִּדְרָשׁ[73] וּבַהֲלָכוֹת[74]. וְאִם הָיוּ רַבִּים צְרִיכִין לוֹ[75] - מֻתָּר. וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַעֲמִיד תַּרְגְּמָן[76]; אֶלָּא יִלְחַשׁ לְאַחֵר בְּצִדּוֹ, וְזֶה שֶׁבְּצִדּוֹ אוֹמֵר לַתַּרְגְּמָן, וְהַתַּרְגְּמָן מַשְׁמִיעַ לָרַבִּים[77].

73) מדרש תנאים, כגון ספרא וספרי, שהם מדרשי הפסוקים (פירוש הרא"ש לנדרים לו, ב). 74) הלכה למשה מסיני (שם). ובברייתא במו"ק כא, א שהיא המקור להלכה זו, מנו: "ובהלכות ובש"ס ובאגדות". ואמנם בכת"י תימן, הנוסח כאן: ובהלכות ובהגדות. וכנראה שהאיסור הוא משום שמחה, שבדברי תורה נאמר (תהלים יט, ט) "פקודי ה' ישרים משמחי לב". והשווה הל' תעניות פ"ה הי"א, לענין אבל תשעה באב. ובירושלמי מו"ק פ"ג ה"ה, אמרו: "אבל שונה הוא במקום שאינו רגיל", שאין זו שמחה. עוד אמרו שם: "אם היה להוט אחר התורה מותר". ולדעת "הגהות מיימוניות" מותר לאבל לעסוק בהלכות אבילות, וכן קורא הוא באיוב ובדברים הרעים שבירמיהו, וכן ביו"ד סי' שפד סעיף ד, וכנימוק הרדב"ז: שע"י קריאה זו לא ישכח את אבלו, ולא יהיה שמח, ולא יהיה יושב ובטל. והשווה הל' תעניות שם. 75) להורות באיסור והיתר, ואין שם אחר, או שהוא נשיא ודורש ברבים (ר"ן). 76) המתרגם ומשמיע דרשתו בקול לעם, כדרך שהוא רגיל שלא בימי אבלו. 77) מו"ק כא, א.

יז. וּמִנַּיִן שֶׁאֵין הָאָבֵל יוֹשֵׁב עַל הַמִּטָּה?[78] שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּקָם הַמֶּלֶךְ וַיִּקְרַע אֶת בְּגָדָיו וַיִּשְׁכַּב אָרְצָה[79].

78) כשהיא זקופה, אלא כופה ויושב עליה, ראה לעיל פ"ד, ה"ט. 79) סמוך לארץ, כפה מיטתו וישב עליה (מו"ק שם וברש"י).

יח. וְחַיָּב לִכְפּוֹת הַמִּטָּה[80] כָּל שִׁבְעָה[81]. וְלֹא מִטָּתוֹ בִּלְבַד הוּא כּוֹפֶה, אֶלָּא כָּל הַמִּטּוֹת שֶׁיֵּשׁ לוֹ בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ הוּא כּוֹפֶה. אֲפִלּוּ עֶשֶׂר מִטּוֹת בַּעֲשָׂרָה בָּתִּים וּבְעֶשֶׂר עֲיָרוֹת - חַיָּב לִכְפּוֹת אֶת כֻּלָּן. וַאֲפִלּוּ חֲמִשָּׁה אַחִים, וּמֵת אֶחָד מֵהֶן - כֻּלָּן כּוֹפִין אֶת מִטּוֹתֵיהֶן[82]. הַמִּטָּה הַמְיֻחֶדֶת לְכֵלִים אוֹ לְמָעוֹת[83] - אֵינוֹ צָרִיךְ לִכְפּוֹתָהּ[84]. דַּרְגָּשׁ[85] - אֵינוֹ צָרִיךְ לִכְפּוֹתוֹ, אֶלָּא מַתִּיר אֶת קַרְבִּיטָיו[86] וְהוּא[87] נוֹפֵל מֵאֵלָיו. מִטָּה שֶׁנִּקְלִיטֶיהָ[88] יוֹצְאִין מִמֶּנָּה, שֶׁהֲרֵי אִי אֶפְשָׁר לְהָפְכָהּ - זוֹקְפָהּ[89] וְדַיּוֹ[90]. הָפַךְ כָּל מִטּוֹתָיו, וְהָיָה הוּא יָשֵׁן עַל גַּבֵּי מִטּוֹת אֲחֵרִים[91], אוֹ עַל גַּבֵּי כִּסֵּא, אוֹ עַל גַּבֵּי אָרוֹן, אוֹ עַל גַּבֵּי קַרְקַע - לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבָתוֹ, אֶלָּא יָשֵׁן עַל גַּבֵּי הַמִּטָּה הַכְּפוּיָה[92].

80) להפכה ראשה למטה ורגליה למעלה. 81) כלומר, החובה לישב על מיטה כפויה אינה אלא ביום ראשון לאבלו, כמבואר לעיל פ"ד ה"ט, אבל המיטות חייבות להשאר כפויות כל שבעה (כסף־משנה). ובמו"ק טו, א שנינו: "דמות דיוקני (=צורתי) נתתי בכם, ובעוונותיכם הפכתיה (לפי נוסח הרי"ף), כפו מיטותיכם עליה". כלומר, אתם גרמתם בעוונותיכם להפוך את צורתי מחיים למיתה, - כי האדם נברא בצלם אלקים - לפיכך יהפכו כל הראויים להתאבל - את מיטותיהם על אבידתם. ובירושלמי ברכות פ"ג ה"א, אמרו: "מתוך שהוא ישן על מיטה כפויה, הוא נוער (=ניעור) בלילה ונזכר שהוא אבל". 82) מו"ק כז, א. 83) בגמרא שם, תיבות: או למעות, אינן. וראה שבת מד, ב "מיטה שייחדה למעות". 84) כי עיקר טעם כפיית המטה הוא, על שם שהיא מקום מושב ומנוחה של אדם, שבימיהם היו יושבים על המיטות דרך שררה וכבוד ('פרישה' ל'טור' יו"ד סי' שפז אות א). 85) מיטה שאינה סרוגה בחבלים, אלא מתוחה עור, וקושרים אותו ברצועות לארוכות המיטה. 86) רצועותיו. 87) מצע העור. 88) מוטות זקופים היוצאים מעל למיטה, כדי למתוח עליהם את הכילה. 89) על צידה. 90) מו"ק שם. 91) מיטות זקופות של אנשים אחרים. 92) כבר נתפרש לעיל פ"ד ה"ט, מקור דברי רבינו בירושלמי שם פ"ג ה"ה, שאפילו כפה מיטתו וישן על הקרקע, לא יצא ידי חובת כפיית המיטה, עד שיישן עליה. וכל זה ביום ראשון, אבל בשאר הימים יכול הוא לשבת או לישון על גבי מפץ או קרקע, ובלבד שמיטתו תהא כפויה, וראה לקמן פי"ג ה"ג, שאפילו המנחמים אינם יושבים אלא ע"ג קרקע. וכתוב ב"הגהות מיימוניות": עכשיו אין אנו נוהגים בכפיית המיטה, כי סומכים אנו על הירושלמי (שם) האומר: "הדר בפונדק (אכסניא) אין מחייבים אותו לכפות, שלא יאמרו עליו חרש (=מכשף) הוא", וכמו כן אנו בין הנכרים, ויש בינינו עבדים ושפחות. וראה 'תוספות' למו"ק כא, א ד"ה אלו דברים, וכן ביו"ד סי' שפז סעיף ב, שהוסיפו עוד לפטור, הואיל ואין המיטות שלנו עשויות כמיטות שלהם, שהרי נקליטים יוצאים ממנה, ואין הכפיה ניכרת בהן.

יט. מִנַּיִן לְאָבֵל שֶׁאָסוּר בִּפְרִיעַת הָרֹאשׁ?[93] שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר לִיחֶזְקֵאל: לֹא תַעְטֶה עַל שָׂפָם. מִכְּלָל שֶׁשְּׁאָר הָאֲבֵלִים חַיָּבִין בַּעֲטִיפַת הָרֹאשׁ[94]. וְהַסּוֹדֵר שְׂמִכַּסֶּה בּוֹ רֹאשׁוֹ עוֹטֶה מִקְצָתוֹ מְעַט עַל פִּיו[95]. שֶׁנֶּאֱמַר: וְעַל שָׂפָם יַעְטֶה, וְאֲנָקְלוֹס תִּרְגֵּם: כַּאֲבֵלָא יִתְעַטָּף.

93) בגילוי ראש. 94) מו"ק טו, א. 95) ושם כד, א אמרו: "כל עטיפה (עטיפת הראש בסודר) שאינה כעטיפת הישמעאלים - אינה עטיפה", וכתבו ה'תוספות' שם כא, א שאין אנו נוהגים כיום בעטיפת הראש, הואיל וזה היה מביא

לידי שחוק גדול בין הגוים. ובש"ך ליו"ד סי' שפו ס"ק א, מעיר שיש לנהוג בעטיפה קצת, שהיא למשוך הכובע למטה מהעינים.

1 **כ. וּמִנַּיִן שֶׁהָאֵבֶל אָסוּר בִּשְׁאֵלַת שָׁלוֹם? שֶׁנֶּאֱמַר:**
2 **הֵאָנֵק דֹּם[96]. כָּל שְׁלֹשָׁה יָמִים הָרִאשׁוֹנִים[97], מִי שֶׁנָּתַן**
3 **לוֹ שָׁלוֹם - אֵין מַחֲזִיר לוֹ, אֶלָּא מוֹדִיעוֹ שֶׁהוּא אָבֵל;**
4 **וּמִשְּׁלֹשָׁה וְעַד שִׁבְעָה, מִי שֶׁשָּׁאַל בִּשְׁלוֹמוֹ - מַחֲזִיר**
5 **לוֹ שָׁלוֹם; וּמִשִּׁבְעָה וְעַד שְׁלֹשִׁים - שׁוֹאֵל בִּשְׁלוֹם**
6 **אֲחֵרִים[98], אֲבָל אֲחֵרִים אֵין שׁוֹאֲלִין בִּשְׁלוֹמוֹ[99] עַד**
7 **לְאַחַר שְׁלֹשִׁים. וְעַל אָבִיו וְעַל אִמּוֹ - אֵין שׁוֹאֲלִין**
8 **בִּשְׁלוֹמוֹ עַד לְאַחַר שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ[100]. אִם בִּשְׁאֵלַת**
9 **שָׁלוֹם נֶאֱסַר הָאֵבֶל, קַל וָחֹמֶר שֶׁהוּא אָסוּר לְהַרְבּוֹת**
10 **דְּבָרִים וְלִשְׂחֹק; שֶׁנֶּאֱמַר: דֹּם. וְלֹא יֵאָחֵז תִּינוֹק בְּיָדוֹ,**
11 **שֶׁלֹּא יְבִיאֶנּוּ לִידֵי שְׂחוֹק[101]. וְלֹא יִכָּנֵס לִמְקוֹם**
12 **שִׂמְחָה, כְּגוֹן בָּתֵּי הַמִּשְׁתָּאוֹת וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן[102].**

96) דום, ואל תשאל שלום (מו"ק טו, א וברש"י). 97) שהם עיקר האבל, כמבואר לעיל ה"ח ובביאורנו שם. 98) שהרי הם שרויים בשלום. 99) שהוא אינו שרוי בשלום (שם כא, ב). 100) שם. וראה לקמן פ"י הי"א, דין שאילת שלום בשבת שבתוך השבעה. 101) שם כו, ב. והברייתא מסיימת שם: "ונמצא מתגנה על הבריות". 102) שם כב, ב. ודבר זה אסור כל שלשים יום, כמבואר לקמן פ"ו ה"ב, וראה שם ה"ז, שעל אביו ואמו לא יכנס לשמחת מרעות עד שנים עשר חודש.

יום חמישי י"א אייר ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) הדברים שהאבל אסור בהם כל שלושים יום - מדברי סופרים. אבל על אשתו שמתה, מה דינו לעניין נישואין. מי שהוריו צלובים בעיר, המותר לו לשכון באותה העיר. שמקצת היום ככולו, בין לגזירת שבעה, בין לגזירת שלושים.

13 **א. מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, שֶׁיִּהְיֶה הָאֵבֶל נוֹהֵג בְּמִקְצָת דִּבְרֵי**
14 **אֲבֵלוּת כָּל שְׁלֹשִׁים יוֹם. וּמִנַּיִן סָמְכוּ חֲכָמִים**
15 **לִשְׁלֹשִׁים יוֹם? שֶׁנֶּאֱמַר: וּבָכְתָה אֶת אָבִיהָ וְאֶת אִמָּהּ**
16 **יֶרַח יָמִים[2]. מִכְּלָל שֶׁהָאֵבֶל מִצְטַעֵר כָּל שְׁלֹשִׁים יוֹם[3].**

2) וביבמות מ, ב אמרו: "ירח - שלושים יום". 3) לדעת הרדב"ז מקור דרש זה בירושלמי, אולם גדולי האחרונים מעירים, שלא מצאו דרש כזה בירושלמי שלפנינו (ראה תורה תמימה לפסוק זה, ועוד) ובירושלמי מועד קטן פרק ג, הלכה ה דרשו: "ויתמו ימי בכי אבל משה, ימי - שבעה; בכי - שנים; אבל - שלושים". ובבבלי מועד קטן יט, ב אמרו: מניין לתספורת שאסורה כל שלושים יום? למד גזירה שווה פרע פרע מנזיר, נאמר באבל: ראשיכם אל תפרעו, ונאמר בנזיר: גדל פרע שער ראשו, מה להלן שלושים, אף כאן שלושים.

17 **ב. וְאֵלּוּ דְּבָרִים שֶׁהָאֵבֶל אָסוּר בָּהֶן כָּל שְׁלֹשִׁים יוֹם:**
18 **אָסוּר בְּתִסְפֹּרֶת, וּבְגִהוּץ, וּבְנִשּׂוּאִין, וּבְשִׂמְחַת**
19 **מֵרֵעוּת[4], וְלֵילֵךְ בִּסְחוֹרָה מִמְּדִינָה לִמְדִינָה[5]. הַכֹּל**
20 **חֲמִשָּׁה דְּבָרִים[6].**

4) סעודה שרעים ואהובים עושים זה לזה (מועד קטן כב, ב), ראה לעיל פרק ה, הלכה ב. 5) מעיר לעיר. 6) וכולם מתבארים והולכים בפרק זה.

21 **ג. בְּתִסְפֹּרֶת כֵּיצַד? כְּשֵׁם שֶׁאָסוּר לְסַפֵּר כָּל שְׂעַר**
22 **גּוּפוֹ אוֹ לְגַלֵּחַ שְׁפָמוֹ אוֹ לָקֹץ צִפָּרְנָיו בִּכְלִי כָּל**
23 **שִׁבְעָה[7], כָּךְ אָסוּר כָּל שְׁלֹשִׁים יוֹם[8]. בַּמֶּה דְּבָרִים**
24 **אֲמוּרִים? בְּאִישׁ; אֲבָל בְּאִשָּׁה - מֻתֶּרֶת בִּנְטִילַת שֵׂעָר**
25 **לְאַחַר שִׁבְעָה. וְהָאִישׁ - עַד שְׁלֹשִׁים יוֹם. וְעַל אָבִיו**
26 **וְעַל אִמּוֹ - חַיָּב לְגַדֵּל שְׂעָרוֹ עַד שֶׁיְּשַׁלַּח פֶּרַע[9], אוֹ**
27 **עַד שֶׁיִּגְעָרוּ בּוֹ חֲבֵרָיו[10].**

7) ראה לעיל פרק ה, הלכה ב. 8) מועד קטן שם. 9) גידול שיער הרבה מאוד. 10) שכבר גידל פרע יותר מדאי (מועד קטן כב, ב), אלא ששם הנוסח: "על אביו ואמו עד שיגערו בו חבריו" ובירושלמי שם פרק ג, הלכה ח הנוסח כדברי רבינו. ולדעת הרדב"ז יש טעות בדברי רבינו והנוסח הנכון הוא: "עד שישלח פרע ויגערו בו חבריו" ולדעתו כן הוא הנוסח גם בירושלמי הנ"ל. וכתב הכסף משנה: גערת חבריו אינה מועילה אלא לאחר שלושים יום, אבל אם גערו בו בתוך שלושים, אינה כלום.

28 **ד. וְכֵן אָסוּר לִלְבֹּשׁ כֵּלִים לְבָנִים חֲדָשִׁים וּמְגֹהָצִין[11]**
29 **כָּל שְׁלֹשִׁים יוֹם[12]. אֶחָד הָאִישׁ וְאֶחָד הָאִשָּׁה. הָיוּ**
30 **צְבוּעִין וּמְגֹהָצִין - מֻתָּרִין[13]. וְכֵן אִם לֹא הָיוּ חֲדָשִׁים,**
31 **אַף עַל פִּי שֶׁהֵן לְבָנִים וּמְגֹהָצִין - מֻתָּרִין[14]. וּכְלֵי**
32 **פִּשְׁתָּן - אֵין בָּהֶן מִשּׁוּם גִּהוּץ[15]. וּלְאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם**
33 **- מֻתָּר בְּגִהוּץ אֲפִלּוּ עַל אָבִיו וְעַל אִמּוֹ[16].**

11) מוחלקים יפה במגהץ, ראה בר"ן לתענית כט, ב, שהגיהוץ אינו מכוון לליבון הבגד, אלא על האבן שמעבירים עליו, כשמכבסים אותו, שעל ידי כן הוא מחזירו לחידושו. 12) מועד קטן כג, א. 13) שם, שאין הגיהוץ ניכר בהם כל כך. 14) שאין גיהוצם עומד זמן מרובה, כי לאחר זמן קצר הוא מתמעך. 15) כמו שאמרו (תענית כט, ב) לעניין שבוע שחל בו תשעה באב: "כלי פשתן אין בהם משום גיהוץ" ומפרש הרדב"ז, משום שמתקלקלים מיד, והרא"ש שם פרק ד אות לב מפרש: לפי שאין מקפידים בהם על גיהוץ יפה, הואיל והם קרובים לבשר ומתלכלכים מיד מפני הזיעה. 16) הואיל ולא מצינו בתלמוד בבלי, שיחלקו בזה בין שאר קרובים, לאביו ואמו, כדרך שמחלקים בהם ביחס לשאר דברים, ראה מועד קטן כב, א ועמוד ב שהדגישו שם חילוקים רבים ביניהם לדברי אבילות שונים. וראוי להעיר שבירושלמי שם פרק ג, הלכה ח אמרו: "על כל המתים הוא אסור בגיהוץ עד שלושים; על אביו ואמו עד שנים עשר חודש" ורבינו סובר שהבבלי חולק על זה ועלינו לפסוק כמותו. וביורה־דעה סימן שפט סעיף ג כותב הרמ"א שנהגו איסור ללבוש בגד חדש על אביו ואמו כל י"ב חודש, ושם בסעיף א כותב הרמ"א שנוהגים לא ללבוש

בגד מכובס בתוך שלושים יום, אלא אם כן לובשו אדם אחר תחילה, ואחרי כן לובשו האבל, ואפילו במגוהץ מותר באופן זה (ש"ך שם סעיף קטן ג), ומקורו בתוספות מועד קטן כד, ב דיבור המתחיל ברכת אבלים. ובנוגע לבגד חדש, לאחר שלושים, הביא ה"בית יוסף" שם בשם ה"כלבו" שאם נותנו לאדם אחר ללבשו שניים או שלושה ימים מותר לאבל ללבשו, אפילו כשהוא מתאבל על אביו ואמו.

1 **ה. בְּנִשּׂוּאִין כֵּיצַד? אָסוּר לִשָּׂא אִשָּׁה[17] כָּל שְׁלֹשִׁים**
2 **יוֹם[18]. וּמֵתָּר לְאָרְשָׂהּ[19] אֲפִלּוּ בְּיוֹם הַמִּיתָה[20]. וּמִי**
3 **שֶׁמֵּתָה אִשְׁתּוֹ: אִם כְּבָר קִיֵּם מִצְוַת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה[21],**
4 **וְיֵשׁ לוֹ מִי שֶׁיְּשַׁמְּשֶׁנּוּ, וְאֵין לוֹ בָּנִים קְטַנִּים - הֲרֵי**
5 **זֶה אָסוּר לִשָּׂא אִשָּׁה אַחֶרֶת עַד שֶׁיַּעַבְרוּ עָלָיו שְׁלֹשָׁה**
6 **רְגָלִים[22]; אֲבָל מִי שֶׁלֹּא קִיֵּם מִצְוַת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה, אוֹ**
7 **שֶׁקִּיֵּם וְיֵשׁ לוֹ בָּנִים קְטַנִּים[23], אוֹ שֶׁאֵין לוֹ מִי**
8 **שֶׁיְּשַׁמְּשֶׁנּוּ[24] - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לְאָרְשָׂהּ וְלִכְנֹס מִיָּד,**
9 **וְאָסוּר לוֹ לָבוֹא עָלֶיהָ עַד שְׁלֹשִׁים יוֹם[25]. וְכֵן הָאִשָּׁה**
10 **שֶׁהָיְתָה אֲבֵלָה[26] - לֹא תִבָּעֵל עַד שְׁלֹשִׁים יוֹם[27].**

17) לכנסה לביתו. 18) מועד קטן כג, א. 19) לקדשה לו, ועדיין אינו כונסה לביתו עד לנישואין. 20) שמא יקדמנה אחר ברחמים. וכמו שאמרו בירושלמי (כתובות פרק א, הלכה א): מותר לארס בתשעה באב, שלא יקדמנו אחר בתפילה. והשווה הלכות אישות פרק י, הלכה י"ד. ומדובר כאן, באירוסין בלא סעודה, אבל עם סעודה, אסור בתוך שלושים, שזוהי שמחה יתירה (כסף משנה וכן ביורה דעה סימן שצב סעיף א). 21) שיש לו בן ובת (הלכות אישות פרק ט"ו, הלכה ד). 22) מועד קטן שם. וכפירוש ה"נמוקי יוסף" שם: כדי שתשתכח ממנו ולא יזכור אותה כשיהיה עם השנייה. והוסיף הט"ז ליורה דעה סימן שצב סעיף קטן ב, שעל ידי שמחת הרגלים הוא שוכח הראשונה. ומקורו בראש"ש שם פרק ג אות מח. וראה בתוספות שם דיבור המתחיל עד שיעברו: "כדי שיישא אחרת, ואל יהא זכור מן הראשונה, שלא יהיו שתי דיעות במטה" וכו'. 23) ואין לו מי שיטפל בהם. 24) ירושלמי יבמות פרק ד, הלכה י"א. 25) מועד קטן שם: "מעשה שמתה אשתו של יוסף הכהן ואמר לאחותה בבית הקברות לכי ופרנסי את בני אחותך. ואף על פי כן לא בא עליה אלא לזמן מרובה" (=לאחר שלושים יום). ואף על פי שאסור לו לבעול בתוך שלושים - בכל זאת התירו למי שלא קיים מצוות פרייה ורבייה, לכנסה בתוך שלושים, כי אם לא תתיר לו, שמא תלך זו, ואחרי שיעברו שלושים יתעכב שוב, ולא ימצא אשה אחרת (רדב"ז). 26) על אחד משאר קרוביה חוץ מבעלה. 27) כלומר, בדרך כלל אסור לה להינשא בתוך שלושים לאבלה, אלא מפני צורך האיש, שאין לו בנים, או שיש לו בנים קטנים, ואין מי שיטפל בהם, התירו לה להינשא בתוך שלושים לאבלה, ובלבד שלא תיבעל עד לאחר שלושים, כי הבעילה היא שמחה יתירה, אבל אם היא אבלה על מות בעלה אסור לה אפילו להתארס עד תשעים יום, כדי להבחין בין זרע בעלה הראשון לזרע השני, כמבואר בהלכות גירושין פרק י"א, הלכה י"ח (על פי "לחם משנה"). אבל אין האשה צריכה להמתין אחרי מות בעלה שלוש רגלים כאיש, כי האשה ב"כל שהוא" נוח לה, ושוכחת אהבת בעלה הראשון לאחר שלושים יום (מרדכי, הובא בש"ך ליורה־דעה סימן שצב סעיף קטן ב).

11 **ו. שִׁמְחַת מֵרֵעוּת שֶׁהָיָה חַיָּב לִפְרֹעַ אוֹתָהּ מִיָּד[28] -**
12 **מֻתָּר לַעֲשׂוֹתָהּ מִיָּד לְאַחַר שִׁבְעָה[29]. אֲבָל אִם אֵינוֹ**
13 **חַיָּב לְפָרְעָהּ[30] - אָסוּר לְהִכָּנֵס לָהּ עַד שְׁלֹשִׁים יוֹם[31].**

28) שחייב לשלם לחבריו סעודה, כנגד מה שהאכילוהו קודם שנעשה אבל. 29) שאי אפשר לו, שלא לפרוע (מועד קטן כב, ב וברש"י). 30) אלא חבירו מזמין אותו לסעודה אצלו, כדי שבעתיד יערוך אף הוא סעודה כמותו. 31) שם.

14 **ז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּשְׁאָר כָּל מֵתִים; אֲבָל עַל**
15 **אָבִיו וְעַל אִמּוֹ, בֵּין כַּךְ וּבֵין כַּךְ[32] - לֹא יִכָּנֵס לְשִׂמְחַת**
16 **מֵרֵעוּת עַד שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ[33].**

32) אפילו כשחייב לפרוע אותה מיד. 33) שם. ובירושלמי שם פרק ג, הלכה ח שנינו: "אם הייתה חבורת מצוה או קידוש החודש מותר", כלומר לסעודת מצוה מותר לו להיכנס לאחר שלושים, אפילו על אביו ואמו. ולפיכך נפסקה ההלכה ביורה־דעה סימן שצא סעיף ב, שאם משיא האבל יתום ויתומה לשם שמים, ואם לא יאכל שם יתבטל המעשה, מותר לו להיכנס לאחר שלושים, אבל תוך שלושים אסור בכל סעודת מצוה שבעולם. וראה בתוספות שם דיבור המתחיל ולשמחת מריעות, שהכניסה למשתה בלא אכילה - מותרת, שאין שמחה בלא אכילה ושתייה.

17 **ח. עַל כָּל הַמֵּתִים כֻּלָּן - מֻתָּר לֵילֵךְ בִּסְחוֹרָה לְאַחַר**
18 **שְׁלֹשִׁים[34]; עַל אָבִיו וְעַל אִמּוֹ - עַד שֶׁיִּגְעֲרוּ בּוֹ חֲבֵרָיו**
19 **וְיֹאמְרוּ לוֹ: לֵךְ עִמָּנוּ[35].**

34) ירושלמי מועד קטן פרק ג, הלכה ח, ומדובר שהולך לסחור למקום רחוק, ובשיירה גדולה, שיש בה פרסום גדול ודומה לשמחה, כי במשא ומתן רגיל מותר בו לאחר שבעה ימים. כמבואר לעיל פרק ה, הלכה ז, שדינה כעשיית מלאכה (כסף משנה). 35) ירושלמי שם.

20 **ט. עַל כָּל הַמֵּתִים כֻּלָּן - רָצָה מְמַעֵט בְּעִסְקוֹ[36], רָצָה**
21 **אֵינוֹ מְמַעֵט[37]; עַל אָבִיו וְעַל אִמּוֹ - מְמַעֵט בְּעִסְקוֹ[38].**

36) במשאו ומתנו, כדרך שאמרו בתעניות ציבור על עצירת גשמים: "עברו אלו ולא נענו ממעטים במשא ומתן" ראה הלכות תעניות פרק ג, הלכה ח. 37) ולאחר שבעה ידובר כאן, שמותר בסחורה. 38) כל שלושים יום (מועד קטן כב, א).

22 **י. הַהוֹלֵךְ מִמָּקוֹם לְמָקוֹם[39]: אִם יָכוֹל לְמַעֵט**
23 **בְּעִסְקוֹ[40] - יְמַעֵט[41]; וְאִם לָאו[42] - יִקְנֶה צָרְכֵי הַדֶּרֶךְ[43]**
24 **וּדְבָרִים שֶׁיֵּשׁ בָּהֶן חַיֵּי נֶפֶשׁ.**

39) לאחר שבעה והוא אבל על אביו ואמו. 40) לא לקנות הרבה דברים. 41) כמבואר בהלכה הקודמת באבל על אביו ואמו. 42) שאין לו מי שיקנה עבורו, ואם לא יקנה שם תחסר לו צידה לדרך. 43) בכמות גדולה, שתספיק לו

לכל הדרך, אף על פי שבביתו לא התירו לו לקנות אלא כמויות מעטות בלבד (מועד קטן כז, א): "יגלגל עימהן" וכפירוש רבינו חננאל שם.

יא. מִי שֶׁהָיָה בַּעְלָהּ צָלוּב[44] בָּעִיר, אוֹ אִשְׁתּוֹ צְלוּבָה, אוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ - אָסוּר לוֹ לִשְׁכֹּן בְּאוֹתָהּ הָעִיר עַד שֶׁיִּכְלֶה הַבָּשָׂר[45]. וְאִם הָיְתָה עִיר גְּדוֹלָה כְּאַנְטוֹכְיָא[46] - יֵשׁ לוֹ לִשְׁכֹּן בַּצַּד הָאַחֵר שֶׁאֵינָן צְלוּבִין בּוֹ[47].

44) תלוי. "ותלית אותו על עץ" (דברים כא, כב) מתרגם אונקלוס: ותצלוב יתיה על צליבא. ומדובר, שנתלה בידי מלכות האומות ואין בידינו לקברו (פרישה לטור יורה דעה סימן שמו). 45) שמחות פרק ב, הלכה י"ג. "שאין הצורה ניכרת בעצמות", כלומר, שגורם לבזות המת, שיאמרו הרי אביו של זה צלוב, ואינו נוהג עליו אבילות אבל משכלה הבשר אין מקום עוד להתאבל (רדב"ז). ולשון הר"ן למועד קטן סוף פרק ג: "עד שיהיה הבשר מעוכל לגמרי, - כיוון שאין הצורה קיימת לא יזכרוהו לרעה עוד". 46) עיר עתיקה, קריית ממלכה בצפון סוריה. במדרש בראשית רבה פרשה כג "אנטוכיא על שם אנטיוכוס". 47) ומתוך שאין אנשי צד זה מכירים באנשי הצד ההוא, לא יבוא לבזותו, שלא ידעו, שצלוב פלוני הוא אביו של זה (שמחות שם).

יב. יוֹם שְׁבִיעִי - מִקְצָתוֹ כְּכֻלּוֹ[48], וְהוּא עוֹלֶה לְכָאן וּלְכָאן[49]. וּלְפִיכָךְ מֻתָּר לְכַבֵּס וְלִרְחֹץ וְלַעֲשׂוֹת שְׁאָר הַדְּבָרִים בְּיוֹם שְׁבִיעִי[50]. וְכֵן יוֹם שְׁלִשִׁים - מִקְצָתוֹ כְּכֻלּוֹ, וּמֻתָּר לְסַפֵּר וּלְגַהֵץ בְּיוֹם שְׁלִשִׁים[51].

48) שאחרי הנץ החמה נגמרה האבלות ומותר לו להתרחץ ולעשות מלאכה וכו'. אבל מקצת ליל שביעי אינו ככל היום (רדב"ז וכן בתוספות מועד קטן כא, ב דיבור המתחיל אפילו). 49) לגמר ימי השבעה ולהתחלת מניין השלושים, שאם קבר את מתו שבעה ימים קודם הרגל, הרי זה כאילו התחיל אבלות שלושים, ובטלה ממנו גזירת שלושים, כמבואר לקמן פרק י, הלכה ה (מועד קטן יט, ב). 50) שכבר נגמרה גזירת שבעה. וכל זה מצד הדין, אבל היום "נהגו לאסור רחיצה כל ל' יום... ואין לשנות המנהג, כי מנהג קדום הוא ונתייסד על פי ותיקין" (רמ"א ליורה דעה סימן שפא סעיף א, ומקורו ב"הגהות מיימוניות" הלכות אבל פרק י אות ו). 51) מועד קטן שם.

יג. מִי שֶׁתְּכָפוּהוּ אֲבָלָיו[52] וְהִכְבִּיד שְׂעָרוֹ[53] - מֵקֵל בְּתַעַר, לֹא בְּמִסְפָּרַיִם[54]. וּמְכַבֵּס כְּסוּתוֹ בְּמַיִם, אֲבָל לֹא בְּנֶתֶר[55] וְלֹא בְּחוֹל[56]. וְרוֹחֵץ כָּל גּוּפוֹ בְּצוֹנֵן, אֲבָל לֹא בְּחַמִּין[57]. וְכֵן מִי שֶׁתְּכָפוּהוּ אֲבָלָיו וּבָא מִמְּדִינַת הַיָּם[58] וּמִבֵּית הַשְּׁבִיָּה[59], אוֹ שֶׁיָּצָא מִבֵּית הָאֲסוּרִים, אוֹ שֶׁהָיָה מְנֻדֶּה[60] וְהֻתַּר, אוֹ שֶׁהָיָה מֻדָּר וְנִשְׁאַל עַל נִדְרוֹ וְהֻתַּר[61], וְכָל הַיּוֹצֵא מִטֻּמְאָה לְטָהֳרָה[62] - הֲרֵי אֵלּוּ מְגַלְּחִין בִּימֵי אֲבֶלָם[63]; הוֹאִיל וּתְכָפָם אֵבֶל אַחַר אֵבֶל וְלֹא מָצְאוּ פְּנַאי[64].

52) באו עליו ברציפות, זה אחר זה, וטרם שקם מאבלו הראשון, אירע לו אבל שני. 53) שלא יכול היה להסתפר בגמר השלושים לאבלו הראשון, שכבר תכפו האבל השני. 54) מוריד משער ראשו ומספר ממנו קצת. והדבר ידוע, שהמספר מן השיער קצתו, אין דרכו בתער, ואי אפשר לגלחו כהוגן אלא בזוג של מספריים (כסף משנה בשם הרמב"ן). 55) אחד ממלחי הנתרן, הידוע בימי קדם, כחומר מנקה ומטהר, ככתוב (ירמיה ב, כב) "אם תכבסי בנתר ותרבי לך בורית". 56) מועד קטן יז, ב ושם הנוסח: "ולא בנתר ולא באהל". אולם הרי"ף שם פרק ג גורס: ולא בחול, וכן הגירסה בתענית יג, ב "ולא בנתר ולא בחול ולא באהל". 57) רי"ף למועד קטן שם. 58) שהיה טרוד שם בסחורה ולא הספיק להתגלח עד אשר חזר לביתו, ותכפו כאן אבל אחר אבל. 59) ממחנה האוייב. 60) והמנודה אסור בתספורת, כמבואר בהלכות תלמוד תורה פרק ז, הלכה ד. 61) נדר שלא להסתפר ושאל לחכם והתיר לו את נדרו. 62) כגון, טמא מת או בועל נידה, אין מי שיגלחם בימי טומאתם, שהרי מטמאים הם כל הנוגע בהם (שינויי נוסחאות למועד קטן פרק ג, משנה א). וראה ב"מגיד משנה" להלכות יום טוב פרק ז, הלכה י"ט: "שהטמא אין לו להתקשט קודם הרגל". וראוי להעיר שביורה דעה סימן שפט סעיף א מונה את כל אלה שלא יכלו להתגלח, ואילו "יוצא מטומאה לטהרה" אינו מונה עימהם. 63) כדרכם, בין בתער בין במספריים. 64) לפני אבלם, שאנוסים או טרודים היו (מועד קטן יז, ב). והוא הדין שמותר להם לכבס את כסותם בימי אבלם בנתר או בחול, כמבואר ביורה דעה סימן שפט סעיף א. וראה שם סימן שצ סעיף ג שמסתפרים אפילו בתוך שבעה כשם שמותר להם לכבס בתוך שבעה לאבלם.

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) דין מי שבאה לו שמועה קרובה או רחוקה על מיתת קרובו. מת לו קרוב ולא ידע עד שבא, איך ימנה את שבעת ימי אבלו. דיני כהן גדול ומלך באבלם על קרוביהם. מי הם מנחמי המלך באבלו.

א. מִי שֶׁבָּאָה לוֹ שְׁמוּעָה שֶׁמֵּת לוֹ קָרוֹב[2]: אִם בְּתוֹךְ שְׁלִשִׁים יוֹם הִגִּיעָה הַשְּׁמוּעָה, אֲפִלּוּ יוֹם שְׁלִשִׁים עַצְמוֹ - הֲרֵי זוֹ שְׁמוּעָה קְרוֹבָה[3], וְחַיָּב לִנְהֹג שִׁבְעָה יְמֵי אֲבֵלוּת מִיּוֹם שֶׁהִגִּיעָה הַשְּׁמוּעָה, וְקוֹרֵעַ. וּמוֹנֶה שְׁלִשִׁים לְאִסּוּר הַתְּסִפֹּרֶת עִם שְׁאָר הַדְּבָרִים[4]. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: יוֹם שְׁמוּעָתוֹ הַקְּרוֹבָה - כְּיוֹם הַקְּבוּרָה[5]. אֲבָל אִם הִגִּיעָה לוֹ הַשְּׁמוּעָה אַחַר הַשְּׁלִשִׁים יוֹם - הֲרֵי זוֹ שְׁמוּעָה רְחוֹקָה, וְאֵינָהּ נוֹהֶגֶת אֶלָּא יוֹם אֶחָד, וְאֵינוֹ קוֹרֵעַ[6]. וּכְאִלּוּ יוֹם הַשְּׁמוּעָה הוּא יוֹם שְׁבִיעִי וְיוֹם שְׁלִשִׁים[7], וּמִקְצָת הַיּוֹם כְּכֻלּוֹ[8].

2) שחייב להתאבל עליו. 3) כדעת הרי"ף למו"ק כ, ב בשם בעל הלכות, ולהלן ה"ג אות טו, נביא ראיה לדבריו. 4) המנויים לעיל פ"ו ה"ב, שהאבל אסור בהם כל שלשים. 5) מו"ק כ, א. וכן מברין אותו סעודת הבראה, שהאבל אסור לו לאכול ביום ראשון משלו, כמבואר לעיל פ"ד ה"ט (רא"ש שם). 6) ואפילו על אביו ואמו אינו קורע, וכן נראה מדברי רבינו לקמן פ"ח ה"ו, שלאחר שלשים אינו

קורע אפילו על אביו ואמו. אולם מדברי הרי"ף שם, נראה - שעל אביו ואמו קורע לעולם, ומקורו בירושלמי מו"ק פ"ג, ה"ה: "שכן על אביו ואמו אפילו למחר כמה, חייב לקרוע". וכן פסק השו"ע ביו"ד סי' תב סעיף ד. 7) כלומר, מקצתו עולה לו לשבעה, ומקצתו עולה לו לשלשים (רדב"ז). 8) וממילא מותר הוא בכל הדברים שהאבל אסור בהם, בכל שלשים יום לאבלו (מו"ק שם עמ' ב).

ב. כֵּיצַד מִקְצָת הַיּוֹם כְּכֻלּוֹ? כֵּיוָן שֶׁנָּהַג אֲבֵלוּת שָׁעָה אַחַת[9] - כְּאִלּוּ נָהַג כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ. וּמֻתָּר לִנְעֹל וְלִרְחֹץ וְלָסוּךְ וּלְגַלֵּחַ בִּשְׁאָר הַיּוֹם[10], וְכֵן הוּא מֻתָּר בְּכָל הַדְּבָרִים[11].

9) כגון שחלץ מנעלו לאות אבל, או כפה מיטתו, או עטף את ראשו, ואין צורך שיעשה את כולם (רמב"ן). 10) אע"פ שהתספורת אסורה כל שלשים יום. ראה לעיל פ"ו, ה"ג. 11) מו"ק שם. ולדעת הרמב"ן על אביו ואמו הוא נוהג גזירת שלשים אפילו בשמועה רחוקה, ואינו מסתפר עד שיגערו בו חבריו (ראה לעיל פ"ו ה"ג), וכן אין שואלים בשלומו (ראה לעיל פ"ה ה"כ) ואינו נכנס לבית המשתה עד י"ב חודש. ומונה מיום המיתה ולא מיום השמועה, אבל אם באה לו השמועה לאחר י"ב חודש, אינו נוהג אלא יום אחד לכל הדברים, וכן ביו"ד סי' תב סעיף א.

ג. מִי שֶׁבָּאָה לוֹ שְׁמוּעָה קְרוֹבָה בְּתוֹךְ הָרֶגֶל[12] אוֹ בְּיוֹם שַׁבָּת[13], וּלְאַחַר שַׁבָּת אוֹ אַחַר הָרֶגֶל נַעֲשֵׂית רְחוֹקָה[14] - עוֹלֶה לוֹ[15], וְאֵינוֹ נוֹהֵג לְאַחַר הָרֶגֶל אוֹ לְאַחַר הַשַּׁבָּת אֶלָּא יוֹם אֶחָד בִּלְבַד[16], וּמִקְצָת הַיּוֹם כְּכֻלּוֹ, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[17].

12) שאין אבלות נוהגת בו בשום דבר, ראה לקמן פ"י, ה"ג. 13) שאין בו אבילות בדברים שבגלוי, שם ה"א. 14) שלמוצאי שבת, כבר עברו שלשים יום מיום המיתה (ראה בש"ך ליו"ד סי' תב ס"ק ה, שלענין "יום השמועה" מונים משעת מיתה ולא מיום הקבורה). 15) השבת או הרגל עולים לו למנין השלושים, והרי זה כאילו לא שמע אלא לאחר הרגל, כיון שאינו יכול לקרוע ולנהוג אבילות בימים אלה. 16) מו"ק כ, ב. ומכאן אתה למד, שיום שלשים דינו כתוך שלשים לענין "שמועה קרובה", כדברי רבינו לעיל ה"א, שהרי אמרו שם: "שמע שמועה קרובה בשבת, ולמוצאי שבת נעשית רחוקה" - הרי שהשבת גורמת, שתיעשה שמועה רחוקה, ואילו שמע אותה שמועה ביום חול, הרי זו שמועה קרובה, למרות שביום שלשים עצמו שמע, ועל־כרחך לדקדק מכאן, שיום שלשים דינו כבתוך שלשים, ואין אומרים: מקצת היום ככולו אלא למי שנהג דיני אבילות, ולא למי שעדיין לא נהג אבילות כלל (רא"ש ו'נמוקי יוסף' שם). 17) בהלכה הקודמת. שמותר בכל הדברים, שאבל אסור בהם בימי השלושים, והשומע שמועה רחוקה בשבת, אינו נוהג בה אפילו דברים שבצנעה, ולמוצאי שבת נוהג שעה אחת ודיו: וכן השומע שמועה קרובה בשבת, השבת עולה לו ליום אחד, ולמחר קורע, נמצא יום ששי בשבת הרי הוא לו שביעי לאבלות (יו"ד סי' תב סעיפים ו־ז).

ד. מִי שֶׁמֵּת לוֹ קָרוֹב וְלֹא יָדַע עַד שֶׁבָּא[18]: אִם הָיָה בְּמָקוֹם קָרוֹב, שֶׁהוּא מַהֲלַךְ עֲשָׂרָה פַּרְסָאוֹת[19], שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁיָּבוֹא בְּיוֹם אֶחָד[20], אֲפִלּוּ בָּא בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי, אִם מָצָא מְנַחֲמִים אֵצֶל גְּדוֹל הַבַּיִת, אַף עַל פִּי שֶׁנִּנְעֲרוּ[21] לַעֲמֹד, הוֹאִיל וּמָצָא מְנַחֲמִים[22] - עוֹלֶה לוֹ[23], וּמוֹנֶה עִמָּהֶן תַּשְׁלוּם שְׁלֹשִׁים יוֹם[24]; וְאִם לֹא מָצָא מְנַחֲמִים - מוֹנֶה לְעַצְמוֹ[25]. וְכֵן אִם הָיָה בְּמָקוֹם רָחוֹק, אֲפִלּוּ בָּא בְּיוֹם שֵׁנִי - מוֹנֶה לְעַצְמוֹ שִׁבְעָה וּשְׁלֹשִׁים מִיּוֹם שֶׁבָּא[26].

18) למקום שמת שם המת או שנקבר שם, וקרוביו מתאבלים שם עליו. 19) ופרסה היא שמונת אלפים אמה, שהפרסה היא ארבעה מילים, ומיל הוא אלפיים אמה. 20) שמהלך אדם בינוני ביום עשר פרסאות, כמבואר בפסחים צג, ב. ואילו היה יודע, היה בא באותו יום אליהם, והרי הוא כאילו ישב עמהם (מו"ק כא, ב וכפירוש הגאונים, הובא ברא"ש שם פ"ג אות לח). 21) מתנענעים ורוצים לעמוד ממקום ישיבתם, ראה לקמן פי"ג ה"ג, שהמנחמים יושבים ע"ג קרקע. 22) עדיין האבל נמשך. 23) כאילו מנה עמהם, ואינו צריך למנות שבעה לעצמו. 24) מו"ק כב, א. 25) שבעה, מיום שבא ונודע לו (שם). אבל אם נודע לו במקומו והתחיל להתאבל, לא יקצר אבילותו בגלל זה שבא אליהם (יו"ד סי' שעה, סעיף ח). 26) הואיל ולא היה יכול לבוא אליהם בתחילת האבילות - אינו יכול להצטרף עמהם (שם כא, ב ורש"י). ואם הלך גדול הבית לעיר שיש שם בית הקברות לקבור את המת, והנשארים חזרו לביתם - משהחזירו את פניהם מללוותו, חל עליהם האבל, וגדול הבית אינו מתאבל אלא משיסתם הגולל, ראה לעיל פ"א, ה"ב וה"ה, ומשם מונה הוא אבילותו, ואפילו חזר אח"כ אצל בני הבית הם מונים לעצמם, והוא - לעצמו, והבא ממקום קרוב - מונה עם גדול הבית, שאחריו הוא נמשך, ולא אחר שאר בני הבית (כסף־משנה ורדב"ז).

ה. אָבֵל בִּשְׁלֹשָׁה יָמִים הָרִאשׁוֹנִים - אֵינוֹ הוֹלֵךְ אֲפִלּוּ לְבֵית אֵבֶל אַחֵר[27]; מִכָּאן וְאֵילָךְ - הוֹלֵךְ. וְאֵינוֹ יוֹשֵׁב בִּמְקוֹם הַמְנַחֲמִין, אֶלָּא בִּמְקוֹם הַמִּתְנַחֲמִין[28]. וְלֹא יֵצֵא לְמָקוֹם אַחֵר מִפֶּתַח בֵּיתוֹ כָּל שַׁבָּת הָרִאשׁוֹנָה[29]. שְׁנִיָּה - יוֹצֵא, וְאֵינוֹ יוֹשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ. שְׁלִישִׁית - יוֹשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ, וְאֵינוֹ מְדַבֵּר כְּדַרְכּוֹ[30]. רְבִיעִית - הֲרֵי הוּא כְּכָל אָדָם[31].

27) אע"פ שהוא מענין אבילותו, וכל־שכן שאינו הולך להשתתף בשאר מצוות, שאינן מענין אבילות (רדב"ז). ובשמחות פ"ו, שנינו: "מת באותה העיר - ביום הראשון וביום השני אינו יוצא עמהם (=ללוותו)... אבל אם אין שם כדי נושאי המיטה וקובריה, יוצא עמהם אפילו ביום ראשון", שהרי הוא חייב בכל המצוות שבתורה, וכן ביו"ד סי' שצג סעיף א. 28) מו"ק כא, ב. 29) שבוע הראשון. 30) שם כג, א "ואינו מדבר", ומפרש רש"י לרי"ף שם:

"אלא יושב ודומם ואינו מדבר ברבים כמנהגו". ובשו"ע יו"ד סי' שצג סעיף ב, מעיר: "ועכשיו נוהגים שאין יושבים במקומם כל שלשים, ועל אביו ואמו כל י"ב חודש". ולענין הליכת האבל לבית־הכנסת, כתוב בשו"ע שם סעיף ג, שאינו הולך שם אלא בשבת, ומקורו בראי"ש למו"ק שם אות מו, האומר: "האבל הולך לבית־הכנסת בשבת, ואחר התפילה האבל יוצא, וכל הקהל הולכים עמו, ויושבים שם שעה אחת. וסומכים על דברי אגדה בפרקי דרבי אליעזר (פי"ז): ראה שלמה שמידת גמילות־חסדים גדולה... וכשבנה בית־המקדש בנה שני שערים, אחד לחתנים ואחד לאבלים ולמנודים, והיו ישראל הולכים בשבתות ויושבים בין שני שערים הללו, והנכנס בשער החתנים היו יודעים שהוא חתן... והנכנס בשער אבלים והיה שפמו מכוסה, היו יודעים שהוא אבל, והיו אומרים לו: השוכן בבית הזה ינחמך... משחרב בית־המקדש התקינו שיהיו חתנים ואבלים הולכים לבתי כנסיות... ורואים את האבל ויושבים עמו על הארץ, כדי שיצאו כל ישראל ידי חובתם בגמילות חסדים" וכו'. 31) מו"ק כג, א. ואפילו לא שלמו שלשה שבועות, כגון שמת באמצע השבוע, מיד כשכלה אותו שבוע, ושנים שאחריו - נחשב השבוע הבא רביעי (יו"ד סי' שצג סעיף ב).

1 **ו. כֹּהֵן גָּדוֹל חַיָּב בְּכָל דִּבְרֵי אֲבֵלוּת, אֶלָּא שֶׁאָסוּר לוֹ**
2 **לִקְרֹעַ בְּגָדָיו לְמַעְלָה[32], וּלְגַדֵּל פֶּרַע[33], וְלָצֵאת אַחַר**
3 **הַמִּטָּה[34]. וְכָל הָעָם בָּאִין לְנַחֲמוֹ לְבֵיתוֹ. וּכְשֶׁמַּבְרִין**
4 **אוֹתוֹ[35] - כָּל הָעָם מְסֻבִּין עַל הָאָרֶץ, וְהוּא מֻסָּב עַל**
5 **הַסַּפְסָל[36]. וְאוֹמְרִין לוֹ כְּשֶׁמְּנַחֲמִין אוֹתוֹ: אָנוּ**
6 **כַּפָּרָתְךָ[37]. וְהוּא אוֹמֵר לָהֶם: תִּתְבָּרְכוּ מִן הַשָּׁמַיִם.**
7 **וְאִם רָצָה לְנַחֵם אֲחֵרִים[38] - הַמְּמַנֶּה[39] מְמַצְּעוֹ בְּתוֹךְ**
8 **הָעָם[40], וְאוֹמֵר לָהֶם: תְּנֻחָמוּ[41].**

32) שנאמר (ויקרא כא, י) "ובגדיו לא יפרום" - אינו פורם (=קורע) כדרך שבני אדם פורמים, אלא הוא מלמטה (בשפת בגדו) וההדיוט מלמעלה (הוריות יב, ב). והשווה הל' כלי המקדש פ"ה, ה"ו. 33) שנאמר (שם, שם) "את ראשו לא יפרע" - אינו מרבה פרע לעולם, אלא מסתפר מערב שבת לערב שבת, "הואיל ומשמרות מתחדשות" (סנהדרין כב, ב). ומפרש רש"י: משמרות כהנים מתחלפות ומתחדשות בשבת, זו יוצאת וזו נכנסת, וצריך להסתפר מפני משמרת חדשה הנכנסת, שתראנו ביפיו. 34) ככתוב (ויקרא כא, יא) "ומן המקדש לא יצא", ובהל' כלי המקדש שם, ה"ה - כותב רבינו: "מת לו מת, אינו יוצא אחריו ואינו יוצא מפתח ביתו או מן המקדש". וראה סנהדרין יח, א. 35) סעודת הבראה הנזכרת לעיל פ"ד, ה"ט. 36) סנהדרין שם. 37) בנו תתכפר, ואנחנו תחתיך לכל הראוי לבוא עליך (שם וברש"י). 38) אחרי שחזרו אבלים מבית הקברות, עומד האבל במקומו וכל העם עובר איש־איש לנחמו, כמבואר לקמן פי"ג, ה"ב. 39) סגן הכהנים. העומד תמיד לימין הכהן, והוא ממונה על כל הכהנים, ראה הל' כלי המקדש פ"ד, הט"ד. 40) שהממונה בימינו, וכל העם בשמאלו, והכהן הגדול באמצע, וגם האבלים בשמאלו, כמבואר לקמן פי"ג ה"ב: "אבלים עומדים לשמאל המנחמים". ולשון רבינו בהל' כלי המקדש פ"ה, ה"ד: "והסגן ממצעו בינו לבין העם". 41) סנהדרין יט, א.

9 **ז. וְכֵן הַמֶּלֶךְ חַיָּב בְּכָל דִּבְרֵי אֲבֵלוּת, אֶלָּא שֶׁאֵינוֹ**
10 **יוֹצֵא מִפֶּתַח פַּלְטֵרִין[42] שֶׁלּוֹ אַחַר מֵתוֹ[43]; וְאֵין צָרִיךְ**
11 **לוֹמַר אַחַר מֵתִים אֲחֵרִים. וְאֵינוֹ מְנַחֵם אֲבֵלִים[44]. וְלֹא**
12 **יָצָא דָּוִד אַחַר אַבְנֵר[45], אֶלָּא לְהוֹדִיעַ לָעָם שֶׁלֹּא נֶהֱרַג**
13 **בִּרְצוֹנוֹ[46].**

42) ארמונו. 43) שם כ, א שגנאי הוא למלך להראות עגום ועצב לפני העם, והכתוב אומר (ישעיה לג, יז) "מלך ביפיו תחזינה עיניך". 44) תוספתא, סנהדרין פ"ד, ה"ב. 45) ראה - שמואל־ב ג, לא "והמלך דוד הולך אחרי המיטה". 46) סנהדרין כ, א. וכן הכתוב מעיד: "וידעו כל העם... כי לא היתה מהמלך, להמית את אבנר בן נר" (שם לז).

14 **ח. אֵין אָדָם נִכְנָס לַמֶּלֶךְ לְנַחֲמוֹ[47], אֶלָּא עֲבָדָיו וּמִי**
15 **שֶׁנָּתַן לוֹ רְשׁוּת לְהִכָּנֵס. וְאֵין לָהֶן רְשׁוּת לְדַבֵּר לוֹ**
16 **דִּבְרֵי תַּנְחוּמִין, אֶלָּא כְּפִי מַה שֶּׁיְּרַשֶּׁה אוֹתָם.**
17 **וּכְשֶׁמַּבְרִין אוֹתוֹ - כָּל הָעָם מְסֻבִּין עַל הָאָרֶץ, וְהוּא**
18 **מֻסָּב עַל הַדַּרְגָּשׁ[48].**

47) תוספתא, סנהדרין שם: מלך ישראל אינו עומד בשורה להתנחם. 48) מיטה שמצעה עור, וקשור לארוכות המיטה ברצועות כמו ספה, והיא מכובדת יותר מספסל (סנהדרין שם). והשווה לקמן הל' מלכים פ"ב, ה"ד.

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) חיוב הקריעה על מתו ומקורה בתורה. שיעור הקריעה ומהיכן קורע. המותר לקרוע חלוק שאול. סדר הקריעה על מתים הרבה ובכללם אביו או אמו. הקורע על חולה שנתעלף וסבור שמת, ואחר כך מת.

19 **א. אָבֵל חַיָּב לִקְרֹעַ עַל מֵתוֹ. שֶׁנֶּאֱמַר: וּבִגְדֵיכֶם לֹא**
20 **תִפְרֹמוּ וְלֹא תָמֻתוּ. הָא אַחֵר - חַיָּב לִפְרֹם[2]. וְאֵין**
21 **קְרִיעָה אֶלָּא מֵעֹמֶד. שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּקָם הַמֶּלֶךְ וַיִּקְרַע אֶת**
22 **בְּגָדָיו[3]. וּמֵהֵיכָן קוֹרֵעַ? מִלְּפָנָיו[4]. וְהַקּוֹרֵעַ מֵאַחֲרָיו אוֹ**
23 **מִן הַצְּדָדִין אוֹ מִלְּמַטָּה - לֹא יָצָא יְדֵי חוֹבַת קְרִיעָה.**
24 **אֶלָּא כֹּהֵן גָּדוֹל, שֶׁהוּא פּוֹרֵם מִלְּמַטָּה[5].**

2) מועד קטן כד, א. ולדעת הרמב"ן הובאה בכסף־משנה, אין הקריעה אלא מדרבנן, וההוכחה מהפסוק הנ"ל אינה משמשת אלא אסמכתא בלבד, שהרי אפשר להבין את הכתוב: אתם לא תפרומו, ואילו אבלים אחרים רשאים לפרום אבל אינם חייבים. וכנראה שזוהי גם דעת רבינו (כסף־משנה ורדב"ז). 3) שם כא, א. ומשמע מדברי רבינו, שהעמידה מעכבת, שאפילו אם שכח וקרע מיושב, הרי זה חוזר וקורע מעומד, וכן עשה אמימר (שם כ, ב) וכך נפסקה ההלכה ביו"ד סי' שמ סעיף א. 4) מתחת לבית הצואר. 5) מו"ק כו, ב. והשווה לעיל פ"ז, ה"ו. וב"פתחי תשובה" ליו"ד שם ס"ק ב מביא בשם הרדב"ז, שאם קרע לרוחב הבגד לא יצא, שזה נראה כאילו נקרע מעצמו.

ב. כַּמָּה שִׁעוּר הַקֶּרַע? טֶפַח[6]. וְאֵין צָרִיךְ לְהַבְדִּיל שְׁפַת הַבֶּגֶד[7]. וּמֻתָּר לוֹ לִקְרֹעַ בִּכְלִי[8]. וְיֵשׁ לוֹ[9] לִקְרֹעַ בִּפְנִים[10], שֶׁלֹּא בִּפְנֵי אָדָם. לְפִיכָךְ יֵשׁ לוֹ לְהַכְנִיס יָדוֹ בִּפְנִים וְקוֹרֵעַ[11] בְּצִנְעָה. וְאֵינוֹ חַיָּב לִקְרֹעַ אֶלָּא בֶּגֶד הָעֶלְיוֹן בִּלְבַד[12].

6) שנאמר (שמואל־ב א, יא) "ויחזק דוד בבגדיו ויקרעם" - אין אחיזה פחות מטפח (מו"ק כב, ב). 7) אלא מניחה שלימה, וקורע משפת בית הצואר ולמטה, ואע"פ שלמעלה היא שלימה, ואינה קרועה לשנים (שם). 8) בסכין, שלא יפסיד הבגד (שם וברש"י). 9) מותר לו. 10) מתחת למקטורן - הוא המעיל העליון. 11) את הבגד העליון. 12) שם.

ג. כָּל שִׁבְעַת[13] יְמֵי אֲבֵלוּת הַקֶּרַע לְפָנִים[14]. וְאִם בָּא לְהַחֲלִיף[15] - מַחֲלִיף, וְאֵינוֹ קוֹרֵעַ קֶרַע אַחֵר; שֶׁכָּל קֶרַע שֶׁאֵינוֹ בִּשְׁעַת חִמּוּם[16] - אֵינוֹ קֶרַע[17]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּשְׁאָר הַמֵּתִים חוּץ מֵאָבִיו וְאִמּוֹ; אֲבָל עַל אָבִיו וְעַל אִמּוֹ - קוֹרֵעַ עַד שֶׁמְּגַלֶּה אֶת לִבּוֹ[18]. וּמַבְדִּיל שְׁפַת הַבֶּגֶד[19]. וְאֵינוֹ קוֹרֵעַ בִּכְלִי, אֶלָּא בְּיָדוֹ. מְבַחוּץ, בִּפְנֵי כָּל הָעָם. וְקוֹרֵעַ כָּל הַבְּגָדִים שֶׁעָלָיו. וּבֶגֶד הַזֵּעָה הַדָּבוּק לְבְשָׂרוֹ - אֵינוֹ מְעַכֵּב[20]. וְאִם הֶחֱלִיף בֶּגֶד אַחֵר - חַיָּב לִקְרֹעַ כָּל שִׁבְעָה[21]. וְכֵן עַל אָבִיו וְעַל אִמּוֹ - חוֹלֵץ כְּתֵפוֹ וּמוֹצִיא זְרוֹעוֹ מִן הֶחָלוּק עַד שֶׁיִּתְגַּלֶּה כְּתֵפוֹ וּזְרוֹעוֹ[22], וְהוֹלֵךְ כָּךְ לִפְנֵי הַמִּטָּה. וְאַחַר שֶׁיִּקָּבֵר אָבִיו וְאִמּוֹ - אֵינוֹ חַיָּב לַחֲלֹץ[23].

13) בכת"י תימן, אין כאן התחלת ההלכה, והכל נמשך להלכה הקודמת, עד לתיבות: במה דברים אמורים. 14) לפניו, שאינו מחזירו לאחוריו, כמו בשבת, ראה לקמן פ"י, ה"א. 15) בגד אחר. 16) בשעת מיתה, שהיא התחלת הצער. 17) מו"ק כד, א וברש"י. 18) קרע ארוך יותר מטפח, עד שמגיע ללבו (שם כב, ב). ובירושלמי שם פ"ג ה"ח, אמרו: "מפני שבטלה ממנו מצוות כיבוד" - התלוי בלב, לפיכך יגלה את לבו. 19) את בית צוארו, שיראה הבגד קרוע ומובדל לשנים. 20) שם כב, ב "ואפיקרסותו אינה מעכבת". ומפרש רבינו: בגד הזיעה. ורש"י שם מפרש: הסודר שעל ראשו. 21) ואע"פ שאינה שעת חימום (שם כד, א), וגם קרעים אלה אינם מתאחים לעולם, כנראה מסתימת דברי רבינו לקמן פ"ט, ה"א. 22) זהו הפירוש של חולץ, המוזכר שם כב, ב. וברי"ף שם, מפרש: "חולץ כתיפו ומוציא זרועו מן הקרע של חלוקו, ונמצא זרועו עם כתיפו מגולין". 23) שכן מצינו (בבא־קמא יז, א) "וכבוד עשו לו במותו - זה חזקיה מלך יהודה שיצאו לפניו שלשים וששה אלף חלוצי כתף". וסובר רבינו שחליצת כתף אינה אלא "לפניו" - לפני המיטה בלבד, ולא לאחר הקבורה (כסף־משנה). "ובזמן הזה לא נהגו לחלוץ כתף כלל" (יו"ד סי' שמ סעיף יז).

ד. קוֹרְעִין לְקָטָן[24], מִפְּנֵי עָגְמַת נֶפֶשׁ[25]. וְחוֹלֶה שֶׁמֵּת לוֹ מֵת - אֵין מְקָרְעִין לוֹ, וְלֹא מוֹדִיעִין לוֹ, שֶׁלֹּא תִּטָּרֵף[26] עָלָיו דַּעְתּוֹ. וּמְשַׁתְּקִין אֶת הַנָּשִׁים מִפָּנָיו[27].

24) את בגדיו. 25) שיבכו הרואים וידבר בכבוד המת, ולא מפני שהוא אבל (מו"ק יד, ב וברש"י). ואפילו שעדיין לא הגיע לחינוך (רדב"ז). 26) תתבלבל. 27) שלא יבכו על המת בפניו (מו"ק כו, ב). וביו"ד סי' שלז סעיף א: "ואין מספידים בפניו, שלא ישבר לבו, ומשתיקים את המנחמים מפניו". ומפרש הש"ך שם ס"ק ב, אפילו על מת שאינו קרובו של חולה - אין מספידים, שלא ישבר לבו, בראותו פלוני זה מת, מפחד הוא שמא ימות גם הוא.

ה. וְקוֹרֵעַ אָדָם עַל חָמִיו וְעַל חֲמוֹתוֹ, מִפְּנֵי כְּבוֹד אִשְׁתּוֹ[28]. וְכֵן הָאִשָּׁה קוֹרַעַת עַל חָמִיהָ וְעַל חֲמוֹתָהּ, מִפְּנֵי כְּבוֹד בַּעְלָהּ[29].

28) שם כו, ב. וקריעה זו אינה אלא כקריעה על שאר מתים, המבוארת לעיל ה"ג, ולא כקריעת אשתו, שהיא על אביה ואמה (רדב"ז), וראה בביאורנו לעיל פ"ב ה"ה, וביו"ד סי' שמ סעיף ד, שאין נוהגים עכשיו כן, לקרוע על חמיו וחמותו. 29) אם מפני כבוד אשתו חייב לקרוע, מפני כבוד בעלה לא כל־שכן (כסף־משנה). וכן אמרו (מו"ק כ, ב) "וכן היא שמת חמיה או חמותה... נוהגת עמו אבילות".

ו. מִי שֶׁאֵין לוֹ חָלוּק לִקְרֹעַ[30], וְנִזְדַּמֵּן לוֹ חָלוּק בְּתוֹךְ שִׁבְעָה - קוֹרֵעַ; לְאַחַר שִׁבְעָה - אֵינוֹ קוֹרֵעַ[31]. וְעַל אָבִיו וְעַל אִמּוֹ, אֲפִלּוּ לְאַחַר שִׁבְעָה - קוֹרֵעַ כָּל שְׁלֹשִׁים יוֹם[32]. וְכָל הַיּוֹצֵא בְּבֶגֶד קָרוּעַ[33] לִפְנֵי מֵתִים, כְּלוֹמַר[34] שֶׁהוּא קָרֵע עַתָּה עֲלֵיהֶן - חֲרֵי זֶה גּוֹנֵב דַּעַת הַבְּרִיּוֹת[35], וְזִלְזֵל בִּכְבוֹד הַחַיִּים וְהַמֵּתִים[36].

30) כגון שהיה לובש בגדים שאולים (רמב"ן). 31) שכבר שלמו ימי האבילות, ואין קריעה בלא אבילות (מועד קטן, שם). 32) משום כבודם (שם). ואע"פ שאמרו שם: "על אביו ואמו קורע והולך", סובר רבינו שלאחר שלשים אינו קורע, שכן רבי חייא לא קרע על אביו ואמו כשהגיעה אליו השמועה לאחר שלשים, וכמבואר ב'תוספות' שם ד"ה קורע. אבל ביו"ד סי' שמ סעיף יח, פסקו: על אביו ואמו קורע לעולם, ומקורו בירושלמי מו"ק פ"ג, ה"ה: "יש קריעה בלא איבול, שכן על אביו ואמו אפילו לאחר כמה חייב לקרוע" (ביאור הגר"א ס"ק מ). 33) קודם לכן. 34) כאילו הוא אומר. 35) שהרי הוא מרמה אותן, מראה עצמו שקרע ולא קרע. 36) מו"ק כו, ב.

ז. הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: הַשְׁאִילֵנִי חֲלוּקְךָ וַאֲבַקֵּר אֶת אָבִי שֶׁהוּא חוֹלֶה, וְהָלַךְ וּמְצָאוֹ שֶׁמֵּת - קוֹרֵעַ[37] וּמְאַחֶה[38], וּמַחֲזִיר לוֹ אֶת חֲלוּקוֹ[39], וְנוֹתֵן לוֹ דְּמֵי קְרִיעוֹ[40]. וְאִם לֹא הוֹדִיעוֹ שֶׁהוּא מְבַקֵּר לוֹ[41] חוֹלֶה - חֲרֵי זֶה לֹא יִגַּע בּוֹ[42].

37) הואיל והודיע למשאיל, שאביו חולה, והשאילו - הסכים מראש שיקרע, כדי שלא יתבייש שם. 38) תופר תפירה ישרה ומתוקנת. 39) שם. ואע"פ שהקרעים שאדם קורע על אביו - אינם מתאחים לעולם, ראה לקמן פ"ט, ה"א. בבגד שאול מתאחים, שלא הקנה לו הבגד, אלא

הרשהו לקרוע כדי שלא יתבייש ('נמוקי יוסף' שם). 40) מה שנגרע הבגד מערכו בגלל הקרע (שם). 41) בכת"י תימן: בו. 42) מו"ק שם. ואם קרע לא יצא ידי חובת קריעה, שהרי זה שואל שלא מדעת. ונקרא גזלן, והקורע בחלוק גזול, לא יצא ידי קריעה, כמבואר ביו"ד שם סעיף כט (ש"ך שם ס"ק נ).

1 **ח. מִי שֶׁהָיָה לוֹ חוֹלֶה בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ וְנִתְעַלֵּף, וְסָבוּר**
2 **שֶׁמֵּת וְקָרַע, וְאַחַר כָּךְ מֵת: אִם בְּתוֹךְ כְּדֵי דִּבּוּר[43] -**
3 **אֵינוֹ חוֹזֵר וְקוֹרֵעַ[44]; וְאִם לְאַחַר כְּדֵי דִּבּוּר מֵת - חוֹזֵר**
4 **וְקוֹרֵעַ קֶרַע אַחֵר[45]. וְכֵן מִי שֶׁאָמְרוּ לוֹ מֵת אָבִיו,**
5 **וְקָרַע, וְאַחַר כָּךְ נִמְצָא שֶׁמֵּת בְּנוֹ; אָמְרוּ לוֹ מֵת לוֹ**
6 **מֵת, וּכְסָבוּר שֶׁאָבִיו וְקָרַע, וְאַחַר כָּךְ נִמְצָא בְּנוֹ: אִם**
7 **תּוֹךְ כְּדֵי דִּבּוּר נוֹדַע לוֹ אֲמִתַּת הַדָּבָר - יָצָא יְדֵי**
8 **קְרִיעָה; וְאִם לְאַחַר כְּדֵי דִּבּוּר - לֹא יָצָא, וְחַיָּב לִקְרֹעַ**
9 **קֶרַע אַחֵר[46].**

43) כדי שאילת שלום של תלמיד לרב: שלום עליך רבי, ראה הל' שבועות פ"ב, הי"ז. 44) נדרים פז, א. כיון שמת תוך כדי דיבור לקריעתו, הרי זה כאילו קרע עכשיו (ר"ן שם). 45) שהרי בשעה שקרע עדיין לא מת, וקריעתו אינה כלום (שם). 46) אע"פ שלא פירשו לו מי מת, ורק הוא בעצמו טעה וסבר שזהו אביו, בכל זאת חייב לקרוע קרע אחר (שם, ע"פ רב אשי), שהכל תלוי בכדי דיבור. וראוי לציין, שבכת"י תימן, כל המשפט: "אמרו לו מת לו מת... נמצא בנו" איננו, ורבינו אינו עוסק כשאמרו לו: מת לו מת סתם, אלא כשפירשו לו: מת אביו וכו'. ולפי זה, אם אמרו לו על מת סתם, אפילו נודעה לו אמיתת הדבר לאחר כדי דיבור יצא, וזה ע"פ התירוץ הראשון שבגמרא שם, ורב אשי לא בא לחלוק על התירוץ הראשון, אלא מוסיף לחדש שאפילו כשפירשו לו מי מת, כל שמת בתוך כדי דיבור אינו חייב לקרוע קרע אחר, וכן ביו"ד סי' שמ, סעיף כד.

10 **ט. מִי שֶׁמֵּתוּ לוֹ מֵתִים הַרְבֵּה כְּאֶחָד - קוֹרֵעַ קֶרַע**
11 **אֶחָד לְכֻלָּם. הָיָה בִּכְלָלָן אָבִיו אוֹ אִמּוֹ - קוֹרֵעַ עַל**
12 **כֻּלָּן קֶרַע אֶחָד, וְעַל אָבִיו וְעַל אִמּוֹ קֶרַע אַחֵר[47].**

47) מו"ק כו, ב וכדעת רבי יהודה בן בתירה. ונראה מדברי רבינו, שעל אביו ואמו שמתו כאחד, קורע קרע אחד על שניהם (רדב"ז), וכן ביו"ד שם סעיף כג.

13 **י. מִי שֶׁמֵּת לוֹ מֵת וְקָרַע עָלָיו, וְאַחַר כָּךְ מֵת לוֹ מֵת**
14 **אַחֵר: אִם בְּתוֹךְ שִׁבְעָה - קוֹרֵעַ קֶרַע אַחֵר[48]; וְאִם**
15 **לְאַחַר שִׁבְעָה[49] - מוֹסִיף עַל הַקֶּרַע הָרִאשׁוֹן כָּל**
16 **שֶׁהוּא[50]. מֵת לוֹ מֵת שְׁלִישִׁי אַחַר שִׁבְעָה שֶׁל שֵׁנִי -**
17 **מוֹסִיף כָּל שֶׁהוּא. וְכֵן מוֹסִיף וְהוֹלֵךְ עַד טַבּוּרוֹ. הִגִּיעַ**
18 **לְטַבּוּרוֹ[51] - מַרְחִיק שָׁלֹשׁ אֶצְבָּעוֹת[52] וְקוֹרֵעַ[53]. נִתְמַלֵּא**
19 **מִלְּפָנָיו - מַחֲזִירוֹ לַאֲחוֹרָיו. נִתְמַלֵּא מִלְּמַעְלָה -**
20 **הוֹפְכוֹ לְמַטָּה[54]. אָמְרוּ לוֹ מֵת אָבִיו, וְקָרַע, וְאַחַר**
21 **שִׁבְעָה מֵת בְּנוֹ וְהוֹסִיף - מִתְאַחֶה הַתַּחְתּוֹן[55] וְלֹא**
22 **הָעֶלְיוֹן, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר[56]. אָמְרוּ לוֹ מֵת בְּנוֹ, וְקָרַע,**
23 **וְאַחַר שִׁבְעָה מֵת אָבִיו - אֵינוֹ מוֹסִיף[57], אֶלָּא קוֹרֵעַ**
24 **קֶרַע אַחֵר; שֶׁאֵין אָבִיו וְאִמּוֹ בְּתוֹסֶפֶת[58].**

48) שבאותו קרע מוסיף וקורע עוד טפח, או מרחיק שלש אצבעות מצד הקרע, וקורע טפח (כסף־משנה בשם ה'טור'). 49) שכבר שללו, כמבואר להלן פ"ט, ה"א. 50) קורע תחילה כל השלילות ומוסיף כל שהוא, וניכר שעל מת אחר קרע (מו"ק כו, ב וברש"י). 51) ומת לו מת אחר. טבור - שֹׁרֶר, המקום השקוע בעור הבטן. 52) מצד הקרע הקודם. 53) וחוזר וקורע לפניו. 54) וחוזר וקורע מלמעלה (שם). ואם נתמלא מכאן ומכאן "נעשה כמי שאין לו חלוק שאינו קורע" (יו"ד סי' שמ, סעיף כא). 55) התוספת, שהקרעים שעל בנו, מותרים באיחוי = תפירה ישרה ומתוקנת. 56) לקמן פ"ט ה"א, שהקרע שעל אביו אינו מתאחה לעולם. 57) באותו קרע. 58) על קרע קודם, אלא חייב לקרוע עליהם קרע חדש (מו"ק כו, ב וכדעת רבי יהודה בן בתירה). אבל עליהם אפשר להוסיף, שאם קרע עליהם ואח"כ מת לו מת אחר, הרי זה מוסיף עליהם כלשהו, ויצא ידי קריעה, כאמור לעיל.

יום שישי י"ב אייר ה'תשפ"ב

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) מתי מותר לשלול את הקרעים, ואימתי מאחים אותם. הקריעה על רבו, ועל אב בית דין או נשיא. הקריעה על חורבן ערי יהודה וירושלים ושאר מאורעות לא טובים. הקריעה על המת בשעת יציאת נשמתו, אף על פי שאינו קרובו. קריעת תלמידי חכמים זה על זה למרות שהם שווים בחכמתם. האבל על אב"ד [=אב בית דין] ונשיא שנסתלקו.

25 **א. כָּל הַקְּרָעִים שֶׁקּוֹרֵעַ אָדָם עַל שְׁאָר קְרוֹבָיו -**
26 **שׁוֹלֵל הַקֶּרַע[2] לְאַחַר שִׁבְעָה, וּמְאַחֶה[3] לְאַחַר שְׁלֹשִׁים.**
27 **עַל אָבִיו וְעַל אִמּוֹ - שׁוֹלֵל לְאַחַר שְׁלֹשִׁים, וְאֵינוֹ**
28 **מְאַחֶה לְעוֹלָם. וְהָאִשָּׁה קוֹרַעַת וְשׁוֹלֶלֶת מִיָּד, אֲפִלּוּ**
29 **עַל אָבִיהָ וְעַל אִמָּהּ, מִפְּנֵי הַצְּנִיעוּת[4].**

2) תופר תפירה בלתי ישירה, ואינה מעשה אומן. שלל - מלה ערבית, תפירה גסה, אחת הנה, ואחת הנה (הערוך השלם). ובתוספות יום טוב למועד קטן פרק ג, משנה ו מפרש: לשון שלל וביזה, שכן השלל מפוזר אחת הנה ואחת הנה, ואינו מונח וצבור. 3) תופר תפירה שווה ומתוקנת, וראה להלן הלכה ג בביאורנו ל"איחוי אלכסנדרי". "ועת לתפור" (קהלת ג, ז) מתרגם: "ועידן בחיר לאחאה בזיעה". 4) מועד קטן כב, ב. ולשון הגמרא שם: "מפני כבודה", ומפרש ה"נמוקי יוסף": שגנאי הוא לאשה אף על פי שאין ליבה מגולה, לעמוד בבגדים קרועים.

30 **ב. כְּדֶרֶךְ שֶׁקּוֹרֵעַ אָדָם עַל אָבִיו וְעַל אִמּוֹ, כָּךְ חַיָּב**
31 **לִקְרֹעַ עַל רַבּוֹ שֶׁלִּמְּדוֹ תּוֹרָה[5], וְעַל הַנָּשִׂיא[6], וְעַל אַב**
32 **בֵּית דִּין[7], וְעַל רֹב הַצִּבּוּר שֶׁנֶּהֱרַג, וְעַל בִּרְכַּת הַשֵּׁם[8],**
33 **וְעַל סֵפֶר תּוֹרָה שֶׁנִּשְׂרַף, וְעַל עָרֵי יְהוּדָה, וְעַל**
34 **יְרוּשָׁלַיִם, וְעַל הַמִּקְדָּשׁ[9].**

5) על רבו מובהק, שלמד ממנו רוב חכמתו, "אבל אם לא למד ממנו רוב חכמתו, הרי זה תלמיד חבר... וקורע עליו כשם שהוא קורע על כל המתים" וכו' (לשון רבינו הלכות תלמוד תורה פרק ה, הלכה ט). 6) ראש הסנהדרין ונקרא גם כן ראש הישיבה, ראה לעיל הלכות סנהדרין פרק א, הלכה ג. ובנוגע למלך שמת - ראה לקמן פרק י"ד, הלכה כה. 7) זהו המשנה לנשיא, הגדול שבשבעים סנהדרין, כמבואר בהלכות סנהדרין שם. 8) גידוף שם שמים, ראה להלן הלכה ז. 9) שנחרבו, כמבואר להלן הלכה י. וכל אלה מקורם במועד קטן כו, א.

1 **ג. כָּל אֵלּוּ הַקְּרָעִים קוֹרֵעַ עַד שֶׁמְּגַלֶּה אֶת לִבּוֹ[10],**
2 **וְאֵינוֹ מְאַחֶה לְעוֹלָם[11]. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין מִתְאַחִין -**
3 **מֻתָּר לְשָׁלְלָן[12], לְמָלְלָן וּלְלָקְטָן[13], וְלַעֲשׂוֹתָם כְּמִין**
4 **סְלָמוֹת[14]; וְלֹא אָסְרוּ אֶלָּא בְּאִחוּי אֲלַכְסַנְדְּרִי בִּלְבַד[15].**
5 **וְכָל הַקּוֹרֵעַ מִתּוֹךְ הַשְּׁלָל אוֹ הַמְּלָל אוֹ הַלָּקוּט - לֹא**
6 **עָשָׂה כְּלוּם[16]; אֲבָל קוֹרֵעַ מִתּוֹךְ הָאִחוּי הָאַלֶּכְסַנְדְּרִי**
7 **בִּלְבַד[17]. אֲפִלּוּ הָפַךְ הַכְּלִי[18] וְנַעֲשָׂה[19] שִׁפְתּוֹ לְמַטָּה -**
8 **לֹא יְאַחֶה[20].**

10) בניגוד לקריעה שעל שאר קרוביו, שאינה אלא טפח בלבד, ראה לעיל פרק ח, הלכה ב־ג. 11) שם כו, א, שנאמר באלישע שקרע על אליהו רבו (מלכים־ב ב, יב) "ויחזק בבגדיו ויקרעם לשניים קרעים - ממשמע שנאמר: ויקרעם, איני יודע שלשניים, אלא, מלמד שקרועים ועומדים לשנים לעולם" - שאינם מתאחים. ומכאן למד רבינו שיקרע עד שיגלה את לבו, שאז יש היכר שהוא קרוע לשנים, אבל בקריעת טפח בלבד אין היכר שהבגד קרוע לשנים (כסף משנה). 12) תפירה רחבה. 13) מלל - אוחז שני ראשי הקרע בין האצבעות וכורכם יחד כעין כריכת ספר, ותוחב שם שתיים או שלוש תפירות; לקט - אוגד כל הקרע ראשו על סופו ותוחב במחט שתיים או שלוש פעמים (רש"י לאלפסי שם). 14) כמעלות הסולם, שתופר שתי תפירות ומפסיק, וחוזר ותופר למטה, שמניח בין תפירה לתפירה הפסק, כסולם הזה שיש בו הפסק בין שלב לשלב (שם). 15) תפירה מתוקנת, שהיא שווה למעלה ובולטת למטה. והרמב"ן מפרש: סתם תפירה - שווה למעלה ובולטת למטה, ואיחוי אלכסנדרי - שווה מלמעלה ומלמטה כעין אריגה (טור יורה דעה סימן שמ). ובירושלמי מועד קטן פרק ג, הלכה ז אמרו: "איזה איחוי? כל שאין מקומו ניכר". 16) שאין זה שלם, והרי זה כקרוע ועומד. 17) מועד קטן כו, ב. ובכתב יד תימן תיבת "בלבד" אינה. 18) הבגד. 19) בכתב יד תימן: ונעשית. 20) שם, וכדעת רבי שמעון בן אלעזר.

9 **ד. וּכְשֵׁם שֶׁהַמּוֹכֵר אָסוּר לְאַחוֹתוֹ, כָּךְ הַלּוֹקֵחַ.**
10 **לְפִיכָךְ, הַמּוֹכֵר צָרִיךְ לְהוֹדִיעַ לַלּוֹקֵחַ שֶׁקֵּרַע זֶה אֵינוֹ**
11 **מִתְאַחֶה[21].**

21) שם. ואם מכרו לו בגד קרוע סתם, ולא הודיעוהו, אסור ללוקח לאחותו עד שידע, שקרע זה הוא מהמתאחים, וכן אסור למכרו לגוי (יורה דעה שם סעיף יט על פי מסכת שמחות פרק ט).

12 **ה. וּמִנַּיִן שֶׁקּוֹרֵעַ עַל רַבּוֹ כְּדֶרֶךְ שֶׁקּוֹרֵעַ עַל אָבִיו?**
13 **שֶׁנֶּאֱמַר: וְהוּא מְצַעֵק אָבִי אָבִי רֶכֶב יִשְׂרָאֵל וּפָרָשָׁיו,**
14 **וְלֹא רָאָהוּ עוֹד, וַיַּחֲזֵק בִּבְגָדָיו וַיִּקְרָעֵם לִשְׁנַיִם**
15 **קְרָעִים[22]. מִכָּאן, שֶׁחַיָּב לְהַבְדִּיל הַשָּׂפָה[23].**

22) ואף על פי שאליהו חי הוא? כיוון "שלא ראהו עוד" הרי הוא אצלו כמת (מועד קטן כו, א). 23) את פתיחת בית צווארו, שייראה כאילו קרוע הוא לשניים, בניגוד לקריעה שעל שאר קרוביו שאינו צריך להבדיל שפת הבגד, אלא קורע תחתיה ומניח השפה שלימה, כמבואר לעיל פרק ח, הלכה ב.

16 **ו. וּמִנַּיִן שֶׁקּוֹרְעִין עַל הַנָּשִׂיא וְעַל אַב בֵּית דִּין וְעַל**
17 **שְׁמוּעָה שֶׁבָּאָה שֶׁנֶּהֱרַג רֹב צִבּוּר? שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּחֲזֵק**
18 **דָּוִד בִּבְגָדָיו וַיִּקְרָעֵם, וְגַם כָּל הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר אִתּוֹ.**
19 **וַיִּסְפְּדוּ וַיִּבְכּוּ וַיָּצֻמוּ עַד הָעָרֶב, עַל שָׁאוּל - זֶה**
20 **נָשִׂיא, וְעַל יְהוֹנָתָן בְּנוֹ - זֶה אַב בֵּית דִּין, וְעַל עַם יְיָ**
21 **וְעַל בֵּית יִשְׂרָאֵל כִּי נָפְלוּ בֶּחָרֶב - זוֹ שְׁמוּעָה רָעָה[24].**

24) ואין לדחות, שלא קרע דוד אלא על כל הצרות כולן, שהתרגשו ובאו עליו כאחת, שהרי "על - על" הפסיק העניין, לומר, שעל כל צרה מהן, חייבים לקרוע (מועד קטן שם). מדברי רבינו נראה שאינו חייב לקרוע אלא אם נהרג רוב הציבור, אולם דעת הרמב"ן וה"נמוקי יוסף" שם, אם נקבץ רוב הציבור למלחמה, ונשמע שניגף לפני האוייב ואפילו לא נהרג אלא המיעוט, חייבים לקרוע. וכן ביורה דעה סימן שמ סעיף לו, והוא הדין אם הלכו בשבי (יורה דעה שם).

22 **ז. וּמִנַּיִן שֶׁקּוֹרְעִין עַל בִּרְכַּת הַשֵּׁם? שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּבֹא**
23 **אֱלִיָקִים בֶּן חִלְקִיָּהוּ אֲשֶׁר עַל הַבַּיִת וְשֶׁבְנָא הַסֹּפֵר**
24 **וְיוֹאָח בֶּן אָסָף הַמַּזְכִּיר אֶל חִזְקִיָּהוּ קְרוּעֵי בְגָדִים[25].**
25 **אֶחָד הַשּׁוֹמֵעַ וְאֶחָד הַשּׁוֹמֵעַ מִפִּי שׁוֹמֵעַ חַיָּבִין**
26 **לִקְרֹעַ[26].**

25) על דברי החירוף והגידוף של רבשקה שליחו של סנחריב מלך אשור באמרו: "מי בכל אלהי הארצות אשר הצילו את ארצם מידי, כי יציל ה' את ירושלים מידי" (שם לה). 26) שכן כתוב (שם יט, א) "ויהי כשמוע המלך חזקיהו (דברי רבשקה, מפי אליקים וחביריו) ויקרע את בגדיו" (מועד קטן כו, א), והשווה הלכות עבודה זרה פרק ב, הלכה י: "והוא שישמענה מישראל... אבל השומע מפי הגוי אינו חייב לקרוע; ולא קרעו אליקים ושבנא, אלא מפני שרבשקה היה ישראל מומר", ומקורו בסנהדרין ס, א.

27 **ח. וְהָעֵדִים אֵין חַיָּבִין לִקְרֹעַ כְּשֶׁיָּעִידוּ בְּבֵית דִּין[27],**
28 **שֶׁכְּבָר קָרְעוּ בְּשָׁעָה שֶׁשָּׁמְעוּ[28].**

27) על ברכת המגדף. 28) מפי המגדף (שם). וכן הכתוב אומר: "ויקרע את בגדיו" - חזקיה קרע, והם לא קרעו. וראה הלכות עבודה זרה פרק ב, הלכה ח.

29 **ט. וּמִנַּיִן שֶׁקּוֹרְעִין עַל סֵפֶר תּוֹרָה שֶׁנִּשְׂרַף? שֶׁנֶּאֱמַר:**
30 **וַיְהִי כִּקְרוֹא יְהוּדִי שָׁלֹשׁ דְּלָתוֹת וְאַרְבָּעָה וְגוֹמֵר, עַד**

1 **הֹם כָּל הַמְּגִלָּה עַל הָאֵשׁ אֲשֶׁר עַל הָאָח[29], וְלֹא פָּחֲדוּ**
2 **וְלֹא קָרְעוּ אֶת בִּגְדֵיהֶם הַמֶּלֶךְ וְכָל עֲבָדָיו. מִכְּלָל**
3 **שֶׁחַיָּבִין לִקְרֹעַ. וְאֵין חַיָּבִין לִקְרֹעַ אֶלָּא עַל סֵפֶר תּוֹרָה**
4 **שֶׁנִּשְׂרַף בִּזְרוֹעַ[30], כַּמַּעֲשֶׂה שֶׁהָיָה[31]. וְחַיָּב לִקְרֹעַ שְׁתֵּי**
5 **קְרִיעוֹת: אַחַת עַל הַגְּוִיל[32] וְאַחַת עַל הַכְּתָב. שֶׁנֶּאֱמַר:**
6 **אַחֲרֵי שְׂרֹף הַמֶּלֶךְ אֶת הַמְּגִלָּה וְאֶת הַדְּבָרִים[33].**

29) מועד קטן כו, א, כיוון שקראו לפני המלך יהויקים בן יאשיהו, את הפסוק שבמגילת איכה (א, ה) "היו צריה לראש... כי ה' הוגה על רוב פשעיה" - מיד קדר כל אזכרות שבה ושרפן באש. 30) בכוח ובזדון, שיש כאן חילול השם, פרט אם פרצה דליקה ואינו יכול להציל ונשרף ספר תורה, שאין כאן חילול השם. 31) על ידי שריפת יהויקים. והוא הדין הרואה תפילין, או אפילו מגילה אחת מן הנביאים, או מן הכתובים, שנשרפה, חייב לקרוע (יורה דעה שם סעיף לז). וכן כשנקרע או נמחק בזרוע - חייב לקרוע (ש"ך סעיף קטן נו). 32) הקלף המקיף את הכתב. 33) מועד קטן שם.

7 **י. וּמִנַּיִן שֶׁקּוֹרְעִין עַל עָרֵי יְהוּדָה וְעַל יְרוּשָׁלַיִם וְעַל**
8 **הַמִּקְדָּשׁ שֶׁחָרְבוּ? שֶׁנֶּאֱמַר: וַיָּבֹאוּ אֲנָשִׁים מִשְּׁכֶם**
9 **וּמִשִּׁילֹה וּמִשֹּׁמְרוֹן שְׁמֹנִים אִישׁ מְגֻלְּחֵי זָקָן[34] וּקְרֻעֵי**
10 **בְגָדִים[35].**

34) ומפרש רש"י שם: כשיצאו מביתם לא ידעו בחורבן הבית, ובדרך שמעו וקרעו בגדיהם וגילחו זקנם. 35) ובהלכות תענית פרק ה הלכה ט"ז כותב רבינו: ראה ירושלים בחורבנה, אומר: ציון מדבר הייתה וגו' (ישעיה סד, ט); בית המקדש בחורבנו, אומר: בית קדשנו ותפארתנו וגו' (שם, י) וקורע", ומקורו במועד קטן שם.

11 **יא. כָּל מִי שֶׁעָמַד עִם הַמֵּת בִּשְׁעַת יְצִיאַת נִשְׁמָתוֹ,**
12 **אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ קְרוֹבוֹ - חַיָּב לִקְרֹעַ[36]. וְכֵן אָדָם**
13 **כָּשֵׁר[37] שֶׁמֵּת - הַכֹּל חַיָּבִין לִקְרֹעַ עָלָיו[38], אַף עַל פִּי**
14 **שֶׁאֵינוֹ חָכָם. וְקוֹרְעִין טֶפַח כִּשְׁאָר הָאֲבֵלִים[39]. אֲבָל**
15 **חָכָם[40] שֶׁמֵּת - הַכֹּל קְרוֹבָיו[41], וְהַכֹּל קוֹרְעִין עָלָיו עַד**
16 **שֶׁמְּגַלִּין אֶת לִבָּם[42], וְחוֹלְצִין מִיָּמִין[43]. וּבֵית מִדְרָשׁוֹ**
17 **שֶׁל אוֹתוֹ חָכָם בָּטֵל כָּל שִׁבְעָה[44]. וּכְבָר נָהֲגוּ תַּלְמִידֵי**
18 **חֲכָמִים בְּכָל מָקוֹם לִקְרֹעַ זֶה עַל זֶה טֶפַח, אַף עַל פִּי**
19 **שֶׁהֵן שָׁוִין וְאֵין אֶחָד מֵהֶם מְלַמֵּד אֶת חֲבֵרוֹ[45].**

36) מועד קטן שם. "למה זה דומה לספר תורה שנשרף שחייב לקרוע" ומפרש רש"י: התורה קרוייה נר שנאמר: כי נר מצוה ותורה אור, ונשמה נקראת נר, ככתוב: נר ה' נשמת אדם. ובשבת קה, ב מפרש רש"י: "אף נשמת ישראל הניטלת דומה לו (=לספר תורה), שאין לך ריק בישראל שאין בו תורה ומצוות". ולדעת רבי מאיר מרוטנברג, הובאה בכסף משנה, חייבים לקרוע אפילו על אדם רשע, חוץ מעל מומר לעבודה זרה, או עובר על אחת מכל המצוות שבתורה להכעיס, שנחשב כמומר. 37) שאינו חשוד על שום עבירה, ולא על שום ביטול מצוה ואין שמועתו רעה, אף על פי שאינו גדול בתורה (לשון היורה דעה שם סעיף ו). 38) אפילו שלא במעמד יציאת נשמתו. 39) מועד קטן שם. 40) ממונה על העיר שמבקשים ממנו הוראה (רש"י שם כב, ב). 41) כקרוביו. 42) כדין קריעה על אביו ואמו, ראה לעיל פרק ח, הלכה ג, בניגוד ל"אדם כשר" שאין קורעים עליו אלא טפח. 43) חליצת כתף המפורשת לעיל שם, ולא ביאר רבינו שם בדין: חולץ לאביו, אם מימין, או משמאל, כדין אב בית דין המבואר להלן הלכה י"ד, וכנראה שהכל תלוי ברצון הבן, שאם רצה חולץ משמאל ואפילו אם רצה לחלוץ שתי הידיים מכאן ומכאן כדין נשיא, ראה להלן הלכה ט"ו - חולץ (רדב"ז). 44) לפי שמספידים אותו, ואין עוסקים בתורה בבית מדרשו, שלא יתעצלו בהספדו (רמב"ן). ואחר ההספד אין תלמידיו מתקבצים בבית מדרשו, אלא מתחברים שניים שניים ולומדים בבתיהם (יורה דעה סימן שדמ סעיף יח). 45) בבא מציעא לג, א ומפרש רש"י: לפי שהיו יושבים בבית המדרש יחד, ומקשים ומפרקים זה לזה, וכולם למדים זה מזה. נמצאו ארבע חלוקות הן: רבו מובהק, מפורש לעיל הלכה ב. ורבו שאינו מובהק, שלא למד רוב חכמתו ממנו, דינו מבואר בהלכות תלמוד תורה פרק ה, הלכה ט שאינו קורע עליו אלא טפח, כשם שהוא קורע על כל המתים. חכם שהוא גדול ממנו, שקורע עליו מצד הדין כמבואר לפנינו. ותלמידי חכמים השווים זה לזה בתורתם, אינם קורעים אלא מחמת מנהג (רדב"ז).

20 **יב. כָּל הַקּוֹרְעִים עַל הֶחָכָם שֶׁמֵּת, כֵּיוָן שֶׁהֶחֱזִירוּ**
21 **פְּנֵיהֶן מֵאֲחוֹרֵי הַמִּטָּה שׁוֹלְלִין[46]. וְיֵרָאֶה לִי, שֶׁהַקּוֹרֵעַ**
22 **עַל הֶחָכָם - מְאַחֶה לְמָחָר[47]; שֶׁאֲפִלּוּ רַבּוֹ[48] שֶׁמֵּת -**
23 **אֵין מִתְאַבֵּל עָלָיו אֶלָּא יוֹם אֶחָד בִּלְבַד, אוֹ יוֹם מִיתָה**
24 **אוֹ יוֹם שְׁמוּעָה[49]. וְכֵן יֵרָאֶה לִי, שֶׁהַקּוֹרֵעַ עַל הַנָּשִׂיא**
25 **וְכַיּוֹצֵא בּוֹ - שׁוֹלֵל לְמָחָר[50], אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מְאַחֶה**
26 **עֲלֵיהֶם לְעוֹלָם.**

46) מועד קטן כה, א. 47) ולדעת הרמב"ן מותר לו לאחות אפילו בו ביום. אולם דעת רבינו, הואיל ואמרו שם: כיוון שהחזיר פניהם... שוללים" הרי שלא התירו אלא לשלול, ולא לאחות באותו יום. 48) רבו מובהק. 49) שם עמוד ב. ולדעת הרמב"ן מתאבל עליו בחליצת נעל ושאר דיני אבלות. וביורה דעה רמב סעיף כה מסיים: "מקצת יום המיתה או מקצת יום השמועה", ודין רבו שאינו מובהק, נראה שהוא כ"חכם שמת" ואף על פי שהתלמיד גדול ממנו בחכמה ואין הגדול קורע על הקטן ממנו? כיוון שלימדו תורה חייב לקרוע עליו ומאחה למחר (רדב"ז בדעת רבינו). 50) בניגוד לקורע על קרוביו, שאינו שולל אלא לאחר שבעה ימים, ראה לעיל הלכה א. וכן אמרו בירושלמי מועד קטן פרק ג, הלכה ז לעניין רבו מובהק: "הורה רב יסא לשלול למחר".

27 **יג. חָכָם שֶׁבָּאָה שְׁמוּעָתוֹ שֶׁמֵּת - אֵין קוֹרְעִין עָלָיו**
28 **אֶלָּא בִּשְׁעַת הֶסְפֵּדוֹ, וְזֶהוּ כְּבוֹדוֹ[51]. וְשׁוֹלֵל בּוֹ בַּיּוֹם,**
29 **וּמְאַחֶה לְמָחָר[52].**

51) מועד קטן כה, א "חכם כבודו בהספדו". וכל זה כשהספדו בתוך שלושים לקבורתו, אבל לאחר שלושים אין

קורעים אפילו בשעת הספדו (ש"ך ליורה דעה סימן שמ סעיף קטן יד). 52) כמבואר בהלכה הקודמת.

יד. אַב בֵּית דִּין שֶׁמֵּת - הַכֹּל קוֹרְעִין עָלָיו, וְחוֹלְצִין מִשְּׂמֹאל[53], וְכָל בָּתֵּי מִדְרָשׁוֹת שֶׁבְּעִירוֹ בְּטֵלִין[54]. וּבְנֵי בֵּית הַכְּנֶסֶת נִכְנָסִין לְבֵית הַכְּנֶסֶת, וּמְשַׁנִּין אֶת מְקוֹמָן: הַיּוֹשְׁבִין בְּדָרוֹם יֵשְׁבוּ בְּצָפוֹן, וְהַיּוֹשְׁבִים בְּצָפוֹן יֵשְׁבוּ בְּדָרוֹם[55].

53) וחליצת שמאל עדיפה מימין, שהיא מגלה את לבו (רדב"ז לעיל הלכה י"א). 54) מלימוד תורה, כדי שיהיו פנויים להתעסק בהספדו (רמב"ן). 55) מועד קטן כב, ב.

טו. נָשִׁיא שֶׁמֵּת - הַכֹּל קוֹרְעִין עָלָיו, וְחוֹלְצִין שְׁתֵּי הַיָּדַיִם מִכָּאן וּמִכָּאן[56], וּבְכָל בָּתֵּי מִדְרָשׁוֹת[57] בְּטֵלִים. וּבְנֵי בֵּית הַכְּנֶסֶת נִכְנָסִין בְּשַׁבָּת לְבֵית הַכְּנֶסֶת וְקוֹרְאִין שִׁבְעָה[58]. וְלֹא יְטַיְּלוּ בַּשּׁוּק, אֶלָּא יוֹשְׁבִין מִשְׁפָּחוֹת מִשְׁפָּחוֹת דָּוִים[59] כָּל הַיּוֹם[60].

56) שם. 57) ובכתב יד תימן וכן בדפוס רומי ר"מ: וכל בתי מדרשות וכו'. ובשולחן ערוך יורה דעה סימן שדמ סעיף יח: "כל בתי מדרשות שבכל מקום שמספידים אותו בטלים". 58) בתורה. אבל אין מתפללים שם לגמרי אלא בבית האבל. והוא הדין ביום שני וחמישי קוראים בתורה בבית הכנסת, וכל אנשי אותה עיר מתפללים בבית האבל (כסף משנה וכן ביורה דעה שם). 59) כואבים ומצטערים. 60) מועד קטן כג, א ושם הנוסח: "יושבים ודומים". וגירסת רבינו כגירסת הרי"ף שם: "יושבים ודים". ובטור שם כתב בשם רבינו האי גאון: "חכם ואלוף וגאון מכניסים אותו לבית הכנסת ומניחים המיטה במקום שהיה דורש, וסופדים התלמידים וקהל ישראל, וכשמוציאים המיטה סופדים אותו עד לבית הקברות" וכו'.

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) דיני אבלות בשבת; ואם השבת עולה למניין האבילות. דין אבילות ברגלים ובראש השנה ויום הכיפורים. ביטול האבילות לקובר את מתו קודם הרגל. דין האבילות ביום טוב שני של גלויות, ואם עולה למניין שבעה.

א. הַשַּׁבָּת עוֹלָה לְמִנְיַן אֲבֵלוּת[2]. וְאֵין אֲבֵלוּת בְּשַׁבָּת אֶלָּא בִּדְבָרִים שֶׁבִּצְנִעָה, כְּגוֹן עֲטִיפַת הָרֹאשׁ[3] וְתַשְׁמִישׁ הַמִּטָּה וּרְחִיצָה בְּחַמִּין[4]; אֲבָל דְּבָרִים שֶׁבִּגְלוּי - אֵינוֹ נוֹהֵג בָּהֶן אֲבֵלוּת, אֶלָּא לוֹבֵשׁ מִנְעָלָיו[5], וְזוֹקֵף אֶת הַמִּטָּה[6], וְנוֹתֵן שָׁלוֹם לְכָל אָדָם[7]. וְאִם יֵשׁ לוֹ בֶּגֶד - מַחֲלִיף, וְלֹא יִלְבַּשׁ בֶּגֶד[8] קָרוּעַ בְּשַׁבָּת, אֲפִלּוּ עַל אָבִיו וְעַל אִמּוֹ[9]. וְאִם אֵין לוֹ לְהַחֲלִיף - מַחֲזִיר אֶת הַקֶּרַע לְאַחֲרָיו[10].

2) מצטרפת למנין שבעה (מו"ק יט, א), שהרי נוהג בה אבילות בדברים שבצנעה, כבסמוך. בניגוד לרגל שאין אבילות נוהגת בה כלל, ולפיכך אינה עולה לו כלל, כמבואר להלן ה"ח. 3) שחייב לכסות את ראשו עד לפיו, כמבואר לעיל פ"ה הי"ט, והואיל ואינו חייב בעטיפת הראש אפילו בימי החול - בפני אחרים, אלא בינו לבין עצמו, כמו ששנינו במס' שמחות פ"י: "בא לעמוד בשורה, מגלה את ראשו. יצא חוץ לשורה, מכסה את ראשו ונכנס לביתו. באו אחרים לנחמו, הרי זה מגלה את ראשו ופוטרם", נמצא שכל עטיפת הראש אינה אלא בצנעה, ולפיכך מכסה גם בשבת (רדב"ז). 4) רחיצת ידים ורגלים, וכגון שהוחמו בערב שבת, שאם הוחמו בשבת, אסור לרחוץ בהם משום שבת (מו"ק כד, א וב'נמוקי יוסף' שם). 5) ואע"פ שבגמרא שם אמרו: נעילת הסנדל בשבת רשות, שאפילו אינו נועל, אין זה נראה כאבל - שמא בימי התלמוד היו נוהגים לילך יחף, אבל בימי רבינו לא הלכו יחפים אלא האבל בלבד, ולפיכך אם ילך יחף בשבת - יהא נראה לכל שנוהג בה אבילות (כסף־משנה). 6) שהיתה כפויה בימי האבל, ראה לעיל פ"ה הי"ח. 7) ירושלמי שם פ"ג, ה"ה: "מקום שנהגו לשאול בשלום אבלים בשבת - שואלים" - וכיון ששואלים בשלומם, מכאן שהם משיבים שלום לכל שואליהם. שוב אמרו שם: רבי הושעיה הגדול, הלך למקום אחד, ראה אבלים בשבת ואמר: "איני יודע מנהג מקומכם, אלא שלום עליכם, כמנהג מקומנו". 8) שאינו קרוע. 9) ראה לעיל פ"ח ה"ג, שעל אביו ואמו אם החליף בגד אחר, חייב לקרוע כל שבעה. 10) שבית צואר שלהם היה מתוקן, כדי שיוכל להפוך חלוקו מה שלפנים לאחור (מו"ק כד, א וברש"י לרי"ף שם). וכל זה מפני כבוד השבת, שאין אבילות נוהגת בה בפרהסיא, כמו שאמרו בירושלמי שם ה"ה: "ברכת ה' היא תעשיר (משלי י, כב) - זו ברכת שבת (=שנאמר בה: ויברך אלקים את יום השביעי); ולא יוסיף עצב עמה - זו אבילות, ככתוב (שמואל־ב יט, ג) נעצב המלך על בנו" - מכאן שאין אבילות בשבת. ובכל זאת דברים שבצנעה נוהגים בה, מפני שלא כתוב בה: שמחה, אבל ברגל אין אבילות נוהגת בה כלל, שנאמר בה: ושמחת בחגך ('תוספות' למו"ק כג, ב ד"ה מאן דאמר).

ב. מֵאֵימָתַי זוֹקְפִים אֶת הַמִּטּוֹת בְּעֶרֶב שַׁבָּת? מִן הַמִּנְחָה וּלְמַעְלָה. וְאַף עַל פִּי כֵן, לֹא יֵשֵׁב עָלֶיהָ עַד שֶׁתֶּחְשַׁךְ. וְאַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִשְׁתַּיֵּר לוֹ אֶלָּא יוֹם אֶחָד, חוֹזֵר וְכוֹפֶה אוֹתָן בְּמוֹצָאֵי שַׁבָּת[11].

11) עד למחרת בבוקר, שמקצת היום ככולו, כמבואר לעיל פ"ו הי"ב (שם כז, א).

ג. הָרְגָלִים, וְכֵן רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים - אֵין דָּבָר מִדִּבְרֵי אֲבֵלוּת נוֹהֵג בָּהֶן[12]. וְכָל הַקּוֹבֵר אֶת מֵתוֹ אֲפִלּוּ שָׁעָה אַחַת קֹדֶם הָרֶגֶל אוֹ קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים - בָּטְלָה מִמֶּנּוּ גְּזֵרַת שִׁבְעָה[13]. נִמְצָא מוֹנֶה לְאַחַר רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים[14] שְׁלֹשָׁה וְעֶשְׂרִים יוֹם[15], וּלְאַחַר הַפֶּסַח - שִׁשָּׁה עָשָׂר יוֹם; שֶׁהֲרֵי בָּטְלָה גְּזֵרַת שִׁבְעָה, וְשִׁבְעַת יְמֵי הֶחָג - הֲרֵי אַרְבָּעָה עָשָׂר. וְכֵן אִם קָבַר קֹדֶם עֲצֶרֶת[16] - מוֹנֶה אַחֲרֶיהָ שִׁשָּׁה עָשָׂר יוֹם; אַף עַל פִּי שֶׁהוּא יוֹם אֶחָד - הֲרֵי הִיא רֶגֶל וְעוֹלָה לְשִׁבְעָה יָמִים[17].

12) ואפילו דברים שבצנעה, וכלשון רבינו לקמן ה"ח: "לא

חלה עליו אבילות כלל". ואע"פ שאמרו (כתובות ד, א): "אע"פ שאמרו אין אבלות במועד, אבל דברים של צנעא נוהג" - גירסת רבינו שם: בשבת, ולא: במועד, וכן גירסת 'בעל המאור' שם. וביו"ד סי' שצט סעיף א פוסק שדברים שבצנעה נוהג בהם אבילות אפילו ברגל, וכגירסת הגמרא בכתובות שלפנינו. וכן בירושלמי מו"ק פ"ג, ה"ה. וראה ב'תוספות' למו"ק יט, ב ד"ה דלא נוהגין. 13) מו"ק יט, א "רגלים מפסיקים", ורבן גמליאל אומר: "ראש השנה ויום הכיפורים כרגלים". וראה שם כ, א "אפילו יום אחד, ואפילו שעה אחת". ובירושלמי שם נימקו: "אפשר לשבעה בלא רגל (=ולפיכך היא מפסקת), אבל אי־אפשר לשבעה בלא שבת". ואם השבת תפסיק כמו רגל, לא תמצא לעולם אבילות שבעה. 14) אם קבר מתו לפני יום הכיפורים. 15) להשלים גזירת שלשים. ואין אומרים: ראש השנה הפסיק גזירת שבעה, ויוהכ"פ שלאחריו יפסיק גזירת שלשים. או כשקבר מתו לפני יוהכ"פ ובטלה ממנו גזירת שבעה, יבוא חג הסוכות ויבטל גזירת שלשים, כמבואר בסמוך ה"ה? כי אין עושים שתי הפסקות באבילות אחת, הואיל ולא מנה שבעה ימי אבילות כדרכה, בגלל הפסקת הרגל הראשון, מעתה עליו למנות כרגיל גזירת שלשים לפחות (כסף־משנה ע"פ הראב"ד, הובא בראי"ש למו"ק פ"ג אות כח). והראב"ד קורא: "שיבוש יש כאן", שהרי יום אחד לפני ראש השנה הרי הוא כשבעה, וראש השנה עצמו שבעה, הרי כאן ארבעה עשר יום ולא נשארו לגזירת שלשים אלא ששה עשר יום! ואמנם במו"ק כד, ב פוסק כך רב פפא, אולם רבינו סובר כרבי אושעיא שם, שדוקא עצרת (חג השבועות) נמנית כשבעה, שיש לה תשלומין כל שבעה (שאם לא הביא קרבנות חגיגתו ביום הראשון, מביא והולך כל שבעה), אבל ראש השנה ויוהכ"פ, שאין טעם זה שייך בהם, שאין חוגגים בהם כלל, אינם נמנים כשבעה, ודי להם שיפסיקו גזירת שבעה או שלשים כרגלים (לחם־משנה). 16) דינה כרגל של פסח או של סוכות העולה לשבעה ימים. 17) שנאמר (דברים טז, טז) "בחג המצות ובחג השבועות ובחג הסוכות" - מה חג המצות יש לו תשלומין כל שבעה (=שאם לא חג והביא קרבנות החג ביו"ט, הראשון חוגג את כל הרגל), אף חג השבועות יש לו תשלומין כל שבעה (מו"ק כד, ב). ובשו"ע יו"ד סי' שצט סעיף ו פוסק, שראש־השנה ויוהכ"פ דינם כשלש רגלים לבטל האבילות. ואם נהג שעה אחת לפני ראש השנה, בטלה ממנו גזירת שבעה, ויוהכ"פ מבטל גזירת שלשים, ואחרי יום הכיפורים אינו מונה כלום, כמבואר שם סעיף ט, באופן שעושים שתי הפסקות אפילו באבילות אחת, ולא כדעת הראב"ד, שהוזכרה לעיל אות יד.

1 **ד. קָבַר אֶת מֵתוֹ קֹדֶם חַג הַסֻּכּוֹת - מוֹנֶה אַחַר הֶחָג**
2 **תִּשְׁעָה יָמִים בִּלְבַד; שֶׁהֲרֵי שְׁמִינִי עֲצֶרֶת רֶגֶל בִּפְנֵי**
3 **עַצְמוֹ, וְנִמְצָא יוֹם טוֹב הָרִאשׁוֹן מַפְסִיק שִׁבְעָה,**
4 **וְשִׁבְעַת יְמֵי הֶחָג, וּשְׁמִינִי שֶׁל חַג רֶגֶל אֶחָד - הֲרֵי**
5 **אֶחָד וְעֶשְׂרִים יוֹם**[18].

18) מו"ק שם.

6 **ה. הַקּוֹבֵר אֶת מֵתוֹ שִׁבְעַת יָמִים קֹדֶם רֶגֶל מִן**
7 **הָרְגָלִים אוֹ קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים - בָּטְלָה**
8 **גְּזֵרַת שְׁלֹשִׁים**[19]**. וּמֵתָּר לְסַפֵּר וּלְכַבֵּס בְּעֶרֶב יוֹם טוֹב**
9 **אוֹ בְּעֶרֶב יוֹם הַכִּפּוּרִים**[20]**, שֶׁמִּקְצָת הַיּוֹם כְּכֻלּוֹ**[21]**,**
10 **וְאֵינוֹ מוֹנֶה לְאַחֲרֵיהֶם כְּלוּם. וְאִם עַל אָבִיו וְעַל אִמּוֹ**
11 **הוּא מִתְאַבֵּל, אֲפִלּוּ מֵתוּ קֹדֶם הָרֶגֶל שְׁלֹשִׁים יוֹם -**
12 **אֵינוֹ מְגַלֵּחַ עַד שֶׁיְּשַׁלַּח פֶּרַע**[22] **אוֹ עַד שֶׁיִּגְעֲרוּ בּוֹ**
13 **חֲבֵרָיו, וְאֵין הָרְגָלִים מַפְסִיקִין דָּבָר זֶה**[23].

19) שם יט, כ. 20) אחר תפילת מנחה לפני שקיעת החמה (רדב"ז). 21) ועולה לכאן ולכאן, נחשב כשביעי וכשמיני, והרי הוא כאילו נהג גזירת שלשים בקצת אותו יום (שם וברש"י). 22) יגדל שיער ארוך יותר מדאי, ראה לעיל פ"ו. 23) ירושלמי שם פ"ג, ה"ח: "כל דבר שהוא תלוי בשבעה ושלשים - הרגל מפסיק. ברם כאן, עד שישלח פרע, או עד שיגערו בו חבריו". וראה ב'תוספות' למו"ק כב, ב ד"ה עד שיגערו.

14 **ו. חָל שִׁשִּׁי שֶׁלּוֹ בְּעֶרֶב הָרֶגֶל, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר**
15 **חֲמִישִׁי אוֹ שְׁלִישִׁי - אֵינוֹ מְגַלֵּחַ, וְלֹא בָּטְלָה מִמֶּנּוּ**
16 **אֶלָּא גְּזֵרַת שִׁבְעָה בִּלְבַד**[24]**. וְאֵינוֹ מֵתָּר לִרְחֹץ וְלָסוּךְ**
17 **וְלַעֲשׂוֹת דָּבָר עַד שֶׁיִּכָּנֵס יוֹם טוֹב**[25]**. וְיוֹם טוֹב מַפְסִיק**
18 **שְׁאָר הַשִּׁבְעָה, וּלְאַחַר יוֹם טוֹב מַשְׁלִים כָּל שְׁלֹשִׁים**
19 **יוֹם מִיּוֹם הַמִּיתָה, וְאָסוּר בָּהֶן בְּכָל חֲמִשָּׁה דְּבָרִים**[26].

24) ועדיין הוא נוהג אבילות שלשים, שאסור לו להסתפר בהם, כמבואר לעיל פ"ו, ה"ג. 25) וביו"ט אינו נוהג אבילות כלל (מו"ק יט, ב): "הכל מודים כשחל שלישי שלו להיות ערב הרגל, שאסור ברחיצה עד הערב". ומפרש רש"י: ולערב רוחץ בצונן, או ימתין עד חולו של מועד וירחץ בחמין, ואע"פ שאמרו שם: "כשחל שלישי שלו" וכו' - כבר העיר הרי"ף שם: הוא הדין אפילו יום ששי, שהרי עדיין לא שלמה אבילות שלו. 26) המנויים לעיל פ"ו, ה"ב.

20 **ז. חָל שְׁבִיעִי שֶׁלּוֹ לִהְיוֹת בְּעֶרֶב הָרֶגֶל, וַהֲרֵי הוּא**
21 **שַׁבָּת**[27] **- בָּטְלָה מִמֶּנּוּ גְּזֵרַת שְׁלֹשִׁים. וּמֵתָּר לְגַלֵּחַ**
22 **בְּתוֹךְ הַמּוֹעֵד**[28]**, שֶׁהֲרֵי אָנוּס הָיָה, וְאִי אֶפְשָׁר לוֹ**
23 **לְגַלֵּחַ בְּשַׁבָּת**[29]**. וְכֵן מְגַלֵּחַ אַחַר עֲצֶרֶת**[30] **אוֹ אַחַר**
24 **רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְיוֹם הַכִּפּוּרִים, שֶׁהֲרֵי בָּטְלָה גְּזֵרַת**
25 **שְׁלֹשִׁים, וְיֵשׁ לוֹ לְגַלֵּחַ בְּכָל עֵת שֶׁיִּרְצֶה**[31].

27) שאסור לו להסתפר בה. 28) בחול המועד. 29) ואנוס מותר בגילוח במועד, כמבואר בהל' יו"ט, פ"ז הי"ד־יח (מו"ק יז, ב). 30) בשחל שביעי שלו בשבת, ערב עצרת. 31) כאבא שאול, האומר (שם יט, ב) "מותר לגלח אחר הרגל".

26 **ח. הַקּוֹבֵר אֶת מֵתוֹ בְּתוֹךְ הָרֶגֶל - לֹא חָלָה עָלָיו**
27 **אֲבֵלוּת כְּלָל**[32]**, וְאֵינוֹ נוֹהֵג אֲבֵלוּת בָּרֶגֶל. אֶלָּא לְאַחַר**
28 **הָרֶגֶל מַתְחִיל לִמְנוֹת שִׁבְעָה, וְנוֹהֵג בָּהֶן כָּל דִּבְרֵי**
29 **אֲבֵלוּת**[33]**. וּמוֹנֶה שְׁלֹשִׁים מִיּוֹם הַקְּבוּרָה**[34]**, וְנוֹהֵג**
30 **בִּשְׁאָר הַשְּׁלֹשִׁים בְּכָל גְּזֵרוֹת שְׁלֹשִׁים.**

32) אפילו בדברים שבצנעה, כמבואר לעיל אות יא. וכמו שכתבו ה'תוספות' במו"ק כג, ב ד"ה מאן דאמר: שברגל נאמר: "ושמחת בחגך" ואין להתאבל בה כלל. 33) שם כ, א, אלא שמלאכתו נעשית ע"י אחרים, כמבואר שם. וכן ביו"ד סי' שצט סעיף ב: "ולכשיכלו שבעה למיתת המת, אע"פ שעדיין לא כלו שבעת ימי האבילות, מלאכתו נעשית ע"י אחרים בבתיהם". 34) שם.

ט. הַמְּקוֹמוֹת שֶׁעוֹשִׂין שְׁנֵי יָמִים טוֹבִים[35] - מוֹנֶה הַשִּׁבְעָה מִיּוֹם טוֹב שֵׁנִי הָאַחֲרוֹן[36], אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ נוֹהֵג אֲבֵלוּת[37]. הוֹאִיל וּמִדִּבְרֵיהֶם הוּא - עוֹלֶה לוֹ מִן הַמִּנְיָן[38], וּמוֹנֶה אַחֲרָיו שִׁשָּׁה יָמִים בִּלְבַד. וּמוֹנֶה שְׁלֹשִׁים יוֹם מִיּוֹם הַקְּבוּרָה, כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ[39].

35) המקומות הרחוקים מארץ ישראל, שאין שלוחי בית־דין מגיעים אליהם, היו עושים שני ימים מפני הספק, לפי שאינם יודעים יום שקבעו בו בית־דין את החודש איזה יום הוא, מלשון רבינו בהל' קידוש החודש, פ"ג הי"א. 36) קדושתו אינו אלא מדרבנן, שמן התורה אינו קדוש אלא היום הראשון בלבד, וביחוד בזמננו, שאנו בקיאים בקביעת החודש. ראה שם פ"ה ה"ו. 37) אם קברו המת בימים שלפניו, אבל אם קברוהו ביום־טוב שני, דינו יתבאר בסמוך ה"י. 38) רי"ף למו"ק, פ"ג דף רפט. 39) לעיל ה"ח.

י. הַקּוֹבֵר אֶת מֵתוֹ בְּיוֹם טוֹב שֵׁנִי, שֶׁהוּא יוֹם טוֹב הָאַחֲרוֹן[40], אוֹ בְּיוֹם טוֹב שֵׁנִי שֶׁל עֲצֶרֶת[41] - נוֹהֵג בּוֹ אֲבֵלוּת. הוֹאִיל וְיוֹם טוֹב שֵׁנִי מִדִּבְרֵיהֶם, וַאֲבֵלוּת יוֹם רִאשׁוֹן שֶׁל תּוֹרָה[42] - יְדָחֶה עֲשֹׂה שֶׁל דִּבְרֵיהֶם[43] מִפְּנֵי עֲשֵׂה שֶׁל תּוֹרָה[44]. אֲבָל אִם קָבַר בְּיוֹם טוֹב שֵׁנִי שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה - אֵינוֹ נוֹהֵג בּוֹ אֲבֵלוּת; שֶׁשְּׁנֵיהֶן כְּיוֹם אָרוֹךְ הֵן[45], מִטַּעַם שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת קִדּוּשׁ הַחֹדֶשׁ[46].

40) של פסח או סוכות, בניגוד ליו"ט שני של התחלת החג, שאינו נוהג בו אבילות, כלעיל ה"ח. 41) חג השבועות, שאין לו אלא שני ימים ובחוץ לארץ. 42) ראה לעיל פ"א, ה"א. 43) שמחת החג של יו"ט שני. 44) האבילות, ככתוב (ויקרא י, יט) "ואכלתי חטאתי היום הייטב בעיני ה'" (רי"ף שם). "יבוא עשה דיחיד, (=האבל) וידחה עשה דרבנן". וכל זה בששה מתים שמתאבל עליהם מדין תורה, אבל אלה שהוסיפו עליהם מדבריהם, כגון אשתו, או אחיו מאמו (ראה לעיל פ"ב, ה"א) - אין מתאבלים עליהם ביו"ט שני, שהרי אין בהם 'עשה' של תורה, יבוא 'עשה' של רבים (=רגל) מדבריהם, וידחה 'עשה' של יחיד מדבריהם (כסף־משנה בשם הרמב"ן). 45) ודינו כיו"ט ראשון. 46) פ"ה, ה"ח: "הואיל והיו עושים אותו שני ימים, ואפילו בזמן הראיה, התקינו שיהיו עושים - אפילו בני ארץ ישראל - אותו תמיד שני ימים, בזמן הזה שקובעים על החשבון". והטעם, שעשו אותו שני ימים אפילו בזמן הראיה, לפי שלא ידעו יום שקבעו בו בית־דין את החודש, שאין השלוחים יוצאים ביום־טוב (שם ה"ז), וראה ביצה ד, ב "נולדה בזה אסורה בזה", שכיום אחד ארוך הם, וכן בהל' יו"ט, פ"א הכ"ד. ולדעת הרדב"ז, אין יו"ט שני של ראש השנה עולה לו למנין שבעה, שהרי כיום אחד ארוך הוא, ודינו כיו"ט ראשון. ובשו"ע יו"ד סי' שצט סעיף יג פסק, שנוהגים לא להתאבל בשום יו"ט שני של גלויות על שום מת, אפילו הוא יום מיתה וקבורה, שסוברים כדעת האומרים שאין שום אבילות מן התורה, "וכן המנהג פשוט ואין לשנות".

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר[1]

1) דיני אבילות בחול המועד. אבילות והספד בחנוכה ובפורים ובראשי חדשים. שלא לעורר אבל על המת, שלושים יום קודם לחג. שבעת ימי המשתה לנישואי חתן וכלה דינם כרגל. חתן שהכין כל צרכי סעודת נשואיו, ומת לו מת קודם שייכנס לחופה - מה דינו.

א. אַף עַל פִּי שֶׁאֵין אֲבֵלוּת בַּמּוֹעֵד[2], קוֹרֵעַ עַל מֵתוֹ בַּמּוֹעֵד וְחוֹלֵץ כְּתֵפוֹ[3]. וּמַבְרִין אֶת הָאֲבֵלִים לֶחֶם[4] בַּמּוֹעֵד[5]. כָּל אֵלּוּ בְּחֹלוֹ שֶׁל מוֹעֵד; אֲבָל בְּיוֹם טוֹב, אֲפִלּוּ בְּיוֹם טוֹב שֵׁנִי[6] - אֵין קוֹרְעִין וְלֹא חוֹלְצִין וְלֹא מַבְרִין.

2) שנאמר (דברים טז, יד) "ושמחת בחגך", ואין 'עשה' של אבילות יחיד דוחה 'עשה' של רבים (מועד קטן יד, ב), וראה לעיל פ"י, ה"ח. 3) מוציא זרועו מן החלוק עד שיתגלה כתיפו וזרועו, כלשון רבינו לעיל פ"ח, ה"ג. 4) מאכילים אותם משל אחרים, שהאבל אסור לאכול ביום הראשון לאבלו משלו, ראה לעיל פ"ד, ה"ט. 5) מו"ק כד, ב. 6) שאינו אלא מדבריהם, ראה לעיל פ"י ה"ט, ובביאורנו. ואע"פ שאמרו (ביצה ו, א): יו"ט שני לגבי מת כחול עשאוהו חכמים - אין זה אלא בצרכי המת עצמו, כגון לקברו או לתפור לו תכריכין, אבל הקריעה היא צרכי החיים של המתאבלים (ר"ן שם, וכן ברדב"ז). ואם מת ונקבר ביו"ט, אין לקרוע בחול המועד עד אחרי יו"ט כשיתחיל להתאבל, שחול־המועד אינו שעת חימום, ולא שעת שמועה, ומכיון שנדחית הקריעה ביו"ט, תידחה עד זמן האבל, שהוא לאחר החג (משנה־למלך, וכן ב"מגן אברהם" או"ח סי' תקמז ס"ק ג). והשווה הל' יו"ט, פ"ו הכ"ג.

ב. אֵין קוֹרְעִין בַּמּוֹעֵד וְלֹא חוֹלְצִין אֶלָּא הַקְּרוֹבִים שֶׁחַיָּבִין בְּאֵבֶל[7], אוֹ הַקּוֹרֵעַ וְהַחוֹלֵץ עַל הֶחָכָם[8] אוֹ עַל אָדָם כָּשֵׁר[9], אוֹ מִי שֶׁהָיָה עוֹמֵד בִּשְׁעַת יְצִיאַת נְשָׁמָה[10]. וּמַבְרִין הַכֹּל[11] עַל הֶחָכָם בַּמּוֹעֵד לְתוֹךְ הָרְחָבָה[12], כְּדֶרֶךְ שֶׁמַּבְרִין אֶת הָאֲבֵלִים[13]; שֶׁהַכֹּל אֲבֵלִים עָלָיו[14].

7) פרט לאלה שאינם חייבים לקרוע, ורוצים לקרוע מפני הכבוד, שאסורים (מו"ק כד, ב). 8) הממונה על העיר ומבקשים ממנו הוראה (רש"י שם כב, ב). 9) שאינו חשוד על שום עבירה ולא על שום ביטול מצוה, אע"פ שאינו גדול בתורה (לשון השו"ע יו"ד סי' שמ, סעיף ו). 10) ואפילו אינו אדם כשר, ועל כל אלה חייבים לקרוע וקורעים במועד, כמבואר במו"ק כה, א. והשווה לעיל פ"ט, הי"א. וראה ביו"ד סי' תא סעיף ג "שמע שמועה קרובה (=תוך שלושים יום למיתתו) בחול המועד - חייב לקרוע". 11) את הכל. וכל אחד מאכיל את חבירו ומחליף סעודתו עמו, כמו שמצינו ברבה ורב יוסף (מו"ק כז, ב) שהיו

מחליפים סעודותיהם זה לזה. 12) ככר העיר. 13) על מות קרובם, שהיו מברים אותם ברחבה, כמבואר בכתובות ח, ב וברש"י שם. 14) "שהכל כקרוביו" (מו"ק כה, א), והשווה לעיל פ"ט, הי"א.

1 **ג. כְּשֶׁמַּבְרִין אֶת הָאֲבֵלִים בַּמּוֹעֵד - אֵין מַבְרִין אֶלָּא**
2 **עַל מִטּוֹת זְקוּפוֹת[15]. וְאֵין אוֹמְרִין בִּרְכַּת אֲבֵלִים**
3 **בַּמּוֹעֵד[16], אֲבָל עוֹמְדִין בַּשּׁוּרָה[17] וּמְנַחֲמִין וּפוֹטְרִין[18].**
4 **וְאֵין מַנִּיחִין אֶת הַמִּטָּה[19] בָּרְחוֹב, שֶׁלֹּא לְהַרְגִּיל אֶת**
5 **הַהֶסְפֵּד[20]; שֶׁהַמּוֹעֵד אָסוּר בְּהֶסְפֵּד וּבְתַעֲנִית[21]. וְכֵן**
6 **אֵין מְלַקְּטִים עַצְמוֹת אָבִיו וְאִמּוֹ[22] בַּמּוֹעֵד, שֶׁאֲבֶל**
7 **הוּא לוֹ[23]; וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שְׁאָר קְרוֹבִים[24]. וְכֵן אֵין**
8 **מַסְפִּידִין אֶת הַמֵּת בַּחֲנֻכָּה[25] וּבְפוּרִים[26] וְלֹא בְּרָאשֵׁי**
9 **חֳדָשִׁים[27], אֲבָל נוֹהֲגִין בָּהֶן כָּל דִּבְרֵי אֲבֵלוּת[28]. וּמֻתָּר**
10 **לִסְפֹּד לִפְנֵי חֲנֻכָּה וּפוּרִים וּלְאַחֲרֵיהֶן[29].**

15) בניגוד לימי החול, שאין האבלים אוכלים אלא על מיטות כפויות לארץ, ראה לעיל פ"ד ה"ט, שביום הראשון לאבלו חייב האבל לישב על מיטה כפויה, ואילו במועד אוכל האבל על מיטה זקופה (שם כד, ב). שאין כפיית המיטה נוהגת במועד כלל ('נמוקי יוסף' שם), וראה ב'תוספות' שם כ, א ד"ה שכבר, שרש"י היה אומר: שאין עושים הבראה ברגל, הואיל ואין בה אבילות. 16) כשחזרו מהלוויה, עמדו כולם ברחוב, ועמד אחד ואמר ברכה מיוחדת לאבלים לנחמם, ומסיים בה: "בעל נחמות ינחם אתכם, ברוך מנחם אבלים" (כתובות ח, ב), וראה במגילה כג, ב וברש"י שם ד"ה אין אבלים (מו"ק כז, א). והואיל וברכה זו היא ברחבה, במקום פומבי ביותר, אין לאמרה בחול המועד (רדב"ז). 17) המלווים את המת, כשחוזרים מהקבורה, עומדים בשורה בצד בית הקברות לנחם האבלים, ראה לקמן פי"ג, ה"א. 18) את המנחמים לביתם, ולא ילכו לביתו של האבל (מו"ק שם). 19) שהמת מוטל עליה. 20) שם, ומטעם זה "אין מוליכים המת לבית־הקברות בחול־המועד עד שיהיה כל הקבר מתוקן ומזומן" (יו"ד סי' תא, סעיף א). 21) שהמועד כיו"ט, שחייב לשמוח בו (תענית יז, ב). 22) להוליכן למקום אחר לקברן בקברות אבותם. 23) צער יש לו בשעת לקיטתן (מו"ק ח, א). 24) שאינו שמח בהם כ"כ לקברם בקברות אבותם, ובוודאי יש לו צער בלקיטתן. וב'פרישה' ליו"ד סי' תג אות ח, מפרש: שעצמות שאר קרוביו ודאי אסור ללקט מפני שאינו חייב לכבדם. ובמס' שמחות פי"ב, שנינו: "כל שקורעים עליו בשעת מיתתו, קורעים עליו בשעת ליקוט עצמות". וראה לקמן פי"ב, ה"ח. 25) שבת כא, ב. 26) מגילה ה, ב שנאמר בהם (אסתר ט, כב) "לעשות אותם ימי משתה ושמחה". 27) תענית יז, ב "ראש־חודש גופו יום־טוב הוא". 28) שאינם כרגלים המפסיקים את האבילות, וגם אינם כשבת, שאין אבילות נוהגת בה, והרי אמרו (מו"ק כח, ב): נשים מענות ומטפחות בהם (ביאור הגר"א לאו"ח סי' תרצו ס"ק ה). והרמ"א באו"ח שם מסכם: שאין אבילות נוהגת בפורים אלא בדברים שבצנעה בלבד. 29) אע"פ שאמרו (תענית יז, ב) "הימים האלה הכתובים במגילת תענית (=שלא להספיד בהם, וחנוכה ופורים בכללם), לפניהם ולאחריהם, אסורים" - כבר אמרו (ר"ה יח, ב) "בטלה מגילת תענית", ואע"פ שאמרו (שם יט, ב): חנוכה ופורים לא בטלו - הכוונה להם עצמם, ולא לימים שלפניהם ולאחריהם, שאינם עדיפים משאר ימי המגילה שבטלו (כסף־משנה).

11 **ד. הַנָּשִׁים: בַּמּוֹעֵד - מְעַנּוֹת אֲבָל לֹא מְטַפְּחוֹת[30];**
12 **וּבְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים וּבַחֲנֻכָּה וּבְפוּרִים - מְעַנּוֹת[31]**
13 **וּמְטַפְּחוֹת. אֲבָל אֵין מְקוֹנְנוֹת לֹא בָּזֶה וְלֹא בָּזֶה.**
14 **נִקְבַּר הַמֵּת - לֹא מְעַנּוֹת וְלֹא מְטַפְּחוֹת[32].**

30) מספקות כף אל כף. 31) יתבאר בסמוך בהלכה הבאה. 32) מו"ק כח, ב.

15 **ה. אֵי זֶהוּ עִנּוּי? שֶׁכֻּלָּן עוֹנוֹת כְּאַחַת[33]. קִינָה?**
16 **שֶׁאַחַת אוֹמֶרֶת וְכֻלָּן עוֹנוֹת אַחֲרֶיהָ. שֶׁנֶּאֱמַר: וְלַמֵּדְנָה**
17 **בְּנֹתֵיכֶם נְהִי, וְאִשָּׁה רֵעוּתָהּ קִינָה[34]. בַּמֶּה דְּבָרִים**
18 **אֲמוּרִים? בִּשְׁאָר הָעָם שֶׁמֵּתוּ; אֲבָל תַּלְמִיד חָכָם**
19 **שֶׁמֵּת - סוֹפְדִים אוֹתוֹ בַּמּוֹעֵד, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר**
20 **בַּחֲנֻכָּה וּבְפוּרִים וְרָאשֵׁי חֳדָשִׁים[35], אֲבָל לֹא בְּיוֹם**
21 **טוֹב שֵׁנִי[36]. וְאֵין סוֹפְדִין אוֹתוֹ בִּימִים אֵלּוּ אֶלָּא**
22 **בְּפָנָיו[37]. נִקְבַּר - אֲסוּרִין בְּהֶסְפֵּד. וְיוֹם שְׁמוּעָתוֹ[38] -**
23 **כִּבְפָנָיו הוּא, וְסוֹפְדִין אוֹתוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהִיא**
24 **רְחוֹקָה[39].**

33) מרימות קולן בדברי קינות ונהי. 34) שאחת מלמדת את חברתה קינה, כשהיא תתחיל, תדע חברתה מה תענה (שם). 35) שהם מותרים בעשיית מלאכה, בניגוד לחול־המועד שאסור במלאכה (שם כז, ב). 36) של גלויות, שהוא במקום יו"ט ראשון, שאסור להספיד בו מן התורה (כסף־משנה). 37) טרם שנקבר, והוא מוטל לפנינו. והשווה הל' יו"ט, פ"ז הכ"ב. 38) שהגיעה השמועה שחכם פלוני מת. 39) לאחר שלשים יום למותו (מו"ק כז, ב), אלא ששם אינו מודגש: "אע"פ שהיא רחוקה". וראה ב'נמוקי יוסף' שם שיטה אחרת בזה.

25 **ו. לֹא תְּעוֹרֵר אִשָּׁה[40] עַל מֵת שֶׁלָּהּ שְׁלֹשִׁים יוֹם קֹדֶם**
26 **לֶחָג, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבוֹא הֶחָג וְהֵם דָּוִים[41]; שֶׁאֵין הַמֵּת**
27 **מִשְׁתַּכֵּחַ מִן הַלֵּב שְׁלֹשִׁים יוֹם. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?**
28 **בְּמֵת יָשָׁן; אֲבָל אִם מֵת בְּתוֹךְ שְׁלֹשִׁים יוֹם סָמוּךְ לֶחָג**
29 **- מְעוֹרֶרֶת[42].**

40) לא תביא ספדן לערער על מתה, שמת זה ימים רבים, לחזור אחרי קרובי המת, כדרך שחוזר הספדן, שצועק ואומר: בואו בכו עמי כל מרי לב, ומי שלבו דוה עליו הולך ומספיד על קרובו (מו"ק פ"א מ"ה, וברע"ב שם). 41) מו"ק ח, ב. וכדברי רבינו בהל' יו"ט, פ"ו הכ"ד: "כדי שלא יבוא הרגל והוא נעצב, ולבו דואג וכואב מזכרון הצער". ושם תפס רבינו לשון "ואסור לאדם שיעורר וכו'" כלשון המשנה במועד קטן, וכאן נקט רבינו לשון: לא תעורר אשה וכו', ע"פ לשון הירושלמי שם פ"א ה"ה: "לא תעורר אשה לוייתה (=אבל בעלה, שהוא חיבורה) במועד". וכתב הכסף־משנה: כל זה לפי מנהגם שהיו מעוררים בכי

וילדה. אבל מה שאנו נוהגים, שבגמר השנה, מספידים המת ומזכירים נשמתו - מותר, שאין זה "עירור" שלא ישכח מן הלב, אדרבה דעתו להפסיק עי"ז אבילותו, וכן בשו"ע או"ח סי' תקמז סעיף ה. 42) שבין כך, המרירות חרותה בלבה ואין בה תוספת בגלל ההספד (ירושלמי שם). ושם אמרו: "איזה עירור? מזכירתו בין המתים; הספד - שהוא עושה לו הספד בפני עצמו".

1 **ז. שִׁבְעַת יְמֵי הַחַתְנוּת[43] - הֲרֵי הֵן כְּרֶגֶל[44]. וּמִי שֶׁמֵּת**
2 **לוֹ מֵת בְּתוֹךְ יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה, אֲפִלּוּ אָבִיו וְאִמּוֹ -**
3 **מַשְׁלִים שִׁבְעַת יְמֵי הַשִּׂמְחָה, וְאַחַר כָּךְ נוֹהֵג שִׁבְעַת**
4 **יְמֵי אֲבֵלוּת[45]. וּמוֹנֶה הַשְּׁלֹשִׁים מֵאַחַר יְמֵי הַשִּׂמְחָה[46].**

43) ימי המשתה, שמשה רבינו תיקן לישראל, שהנושא בתולה יהיה שמח עמה שבעת ימים, כמבואר בהל' אישות פ"י הי"ב, ולעיל פ"א, ה"א. 44) שאין אבילות נוהגת בהם (כתובות ד, א). 45) כדין הקובר את מתו ברגל, המבואר לעיל פ"י, ה"ח. 46) והראב"ד שואל: למה לא יעלו ימי המשתה למנין השלושים, כמו ששנינו לעיל (שם) לענין הרגל ש"מונה שלשים מיום הקבורה"? והרמב"ן (הובא ב'טור' יו"ד סי' שמב) מתרץ, שברגל נוהג ממילא מצות שלשים, לענין גיהוץ ותספורת שאסור בהם מחמת הרגל, ולפיכך עולה לו למנין שלשים, אבל בשבעת ימי המשתה מותר בגיהוץ ותספורת, ולפיכך אינם עולים לו. ועדיין קשה, לפי שיטת רבינו לעיל פ"א ה"א, שאבילות יום ראשון היא מן התורה, איך דוחה שמחת ימי המשתה שאינה אלא מדבריהם, מצות אבילות שהיא מן התורה? והר"ן בכתובות שם מתרץ: יש כח ביד החכמים לבטל דברי תורה ב"שב ואל תעשה", שאינו חייב לעשות בימי שמחתו מעשה אבילות. ולפי זה, אסור יהיה לו לעסוק בפועל בדברי שמחה כל אותו היום, שאסור לו לדחות את אבלו ב"קום ועשה". ונראה, שנוהג הוא בדברים שבצנעה, ולא ישמש מיטתו, כמבואר בסמוך בהלכה הבאה. והרדב"ז מתרץ, שכאן אין החכמים מבטלים את האבילות לגמרי, אלא דוחים אותה ליום אחר, ולפי זה אפילו בדברי שמחה בפועל, מותר לו לעסוק באותו יום.

5 **ח. הֵכִין כָּל צָרְכֵי הַסְּעֻדָּה וְאָפָה פִּתּוֹ וְטָבַח טִבְחוֹ**
6 **כְּדֵי שֶׁיִּכָּנְסוּ לַשִּׂמְחָה, וּמֵת לוֹ מֵת קֹדֶם שֶׁיִּכָּנְסוּ**
7 **לַשִּׂמְחָה: אִם לֹא נָתַן מַיִם עַל גַּבֵּי בָּשָׂר[47] - מוֹכֵר**
8 **הַבָּשָׂר וְהַפַּת, וְנוֹהֵג שִׁבְעַת יְמֵי אֲבֵלוּת, וְאַחַר כָּךְ**
9 **נוֹהֵג שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה[48]; וְאִם נָתַן מַיִם עַל גַּבֵּי**
10 **בָּשָׂר, שֶׁהֲרֵי אִי אֶפְשָׁר לְמָכְרוֹ - מַכְנִיסִין אֶת הַמֵּת**
11 **לְחֶדֶר[49], וְאֶת הֶחָתָן וְאֶת הַכַּלָּה לַחֻפָּה, וּבוֹעֵל בְּעִילַת**
12 **מִצְוָה[50] וּפוֹרֵשׁ[51], וְנוֹהֵג שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה, וְאַחַר**
13 **כָּךְ נוֹהֵג שִׁבְעַת יְמֵי אֲבֵלוּת. וְכָל אוֹתָן הַיָּמִים נוֹהֵג**
14 **בִּדְבָרִים שֶׁבִּצְנִעָה כְּשַׁבָּת[52]. לְפִיכָךְ הוּא יָשֵׁן בֵּין**
15 **הָאֲנָשִׁים, וְאִשְׁתּוֹ יְשֵׁנָה בֵּין הַנָּשִׁים, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְשַׁמֵּשׁ**
16 **מִטָּתוֹ[53]. וְאֵין מוֹנְעִין תַּכְשִׁיטִין מִן הַכַּלָּה כָּל שְׁלֹשִׁים**
17 **יוֹם[54]. הָיוּ בְּמָקוֹם שֶׁאֶפְשָׁר לְמָכֹר הַבָּשָׂר אַף עַל פִּי**
18 **שֶׁנָּתַן עָלָיו מַיִם - מוֹכֵר, וְנוֹהֵג אֲבֵלוּת תְּחִלָּה. הָיוּ**
19 **בְּמָקוֹם שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְמָכֹר הַבָּשָׂר אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא**
20 **נָתַן עָלָיו מַיִם - נוֹהֵג שִׁבְעַת יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה תְּחִלָּה.**
21 **בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁמֵּת אָבִיו שֶׁל חָתָן אוֹ אִמָּהּ**
22 **שֶׁל כַּלָּה; שֶׁאִם יַפְסִידוּ סְעֻדָּה זוֹ - אֵין לָהֶם מִי**
23 **שֶׁיִּטְרַח לָהֶם. אֲבָל אִם מֵת אָבִיהָ שֶׁל כַּלָּה אוֹ אִמּוֹ**
24 **שֶׁל חָתָן אוֹ שְׁאָר קְרוֹבֵיהֶם - נוֹהֲגִין שִׁבְעַת יְמֵי**
25 **הָאֵבֶל תְּחִלָּה, וְאַחַר כָּךְ תִּכָּנֵס לַחֻפָּה וְיִנְהֲגוּ שִׁבְעַת**
26 **יְמֵי הַמִּשְׁתֶּה[55].**

47) עדיין ראוי הבשר למכירה. 48) הראב"ד שואל: למה לא יחכה עד שיעברו עליו שלשים יום של אבילות, כמבואר לעיל פ"ו ה"ה, שהאבל אסור בנישואין כל שלשים יום. והרמב"ן - הובא ב'טור' יו"ד סי' שמב - אומר, הואיל וכבר התכונן לחופה וטרח בה הרבה, אין לאחר החופה עד לגמר שלשים. 49) שלא יקברוהו, כדי שלא תחול עליו אבילות מיד לאחר סתימת הגולל, ואז לא יוכל לכנוס עד שתעבור האבילות. 50) הבעילה הראשונה שהחתן בועל את אשתו הבתולה, נקראת "בעילת מצוה", כי עי"ז עשאה כלי, וכמו שאמרו (סנהדרין כב, ב) "אין אשה כורתת ברית אלא למי שעשאה כלי", ובאים לידי פריה ורביה, וכן הכתוב אומר (ישעיה נד, ה) "כי בועליך עושיך" ('תוספות' לכתובות ד, א ד"ה בעילת מצוה). 51) אחרי שקוברים את המת, אסור הוא בדברים שבצנעה, מחמת אבלו, כבסמוך. 52) ראה לעיל פ"י, ה"א. אבל ברגל ממש, מותר הוא אפילו בדברים שבצנעה, כמבואר שם ה"ג ובביאורנו. 53) כתובות שם. והשווה הל' איסורי ביאה פכ"ב, ה"א. וכתוב ב"הגהות מיימוניות": מיעוט אנשים שנים, ומיעוט נשים שתים. וביו"ד סי' שמב סעיף א, מעיר הרמ"א, שאסורים להתייחד גם ביום, ואם אינם ישנים בחדר אחד, אינם צריכים שימור כלל. 54) שם. כדי שלא תתגנה על בעלה. 55) שם. ולדעת רש"י שם ג, ב ד"ה אביו של חתן: אמה של כלה - אינה משמשת גורם לסעודה, אלא היא המכינה תכשיטין לכלה. והעיר הר"ן שם, כגון שהתמרוקים והקישוטים אינם מתקיימים. שאם לא כן, תינשא לאחר שבעת ימי האבלות באותם תמרוקים, שהכינה לה אמה מקודם.

יום ש"ק י"ג אייר ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר[1]

1) דיני הספד, ושבעה מעמדות למת. דיני ליקוט עצמות ופינוי ארון המת ממקום למקום - לעניין אבל והספד. בן כמה שנים יהיה הקטן, ויהיה ראוי להספד. סדרי הלווייה שונים בקטנים - בהתאם לגילם. עבדים ושפחות - לעניין הספד ותנחומים.

27 **א. הַהֶסְפֵּד כְּבוֹד הַמֵּת הוּא[2]. לְפִיכָךְ כּוֹפִין אֶת**
28 **הַיּוֹרְשִׁין לִתֵּן שְׂכַר מְקוֹנְנִים וְהַמְקוֹנְנוֹת[3] וְסוֹפְדִין**
29 **אוֹתוֹ. וְאִם צִוָּה שֶׁלֹּא יִסְפְּדוּהוּ - אֵין סוֹפְדִין אוֹתוֹ[4].**
30 **אֲבָל אִם צִוָּה שֶׁלֹּא יְקַבֵּר - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ;**
31 **שֶׁהַקְּבוּרָה מִצְוָה, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי קָבוֹר תִּקְבְּרֶנּוּ[5].**

2) ולא כבוד החיים ויקרם. 3) מלשון הכתוב (ירמיה ט,

טז) "קראו למקוננות ותבואינה". 4) אבל אילו היה ההספד "כבוד החיים" לא היינו שומעים לו. שלא לפגוע בכבודם (סנהדרין מו, ב). 5) אלא שמסופקים בגמרא שם, אם המצוה היא "משום כפרה", שמורידים ומשפילים אותו בתחתיות (רש"י שם), ולפיכך אם ציווה שלא לקברו - שומעים לו, שהרי אינו רוצה בכפרה, או "משום בזיון" היא, שלא יתבזה על החיים, שיראוהו מת ונרקב ונבקע, ולפיכך אפילו ציווה שלא לקברו אין שומעים לו, לבזות את החיים בגללו, ומתוך שזוהי בעייה שלא נפשטה, הולכים בה להחמיר (שם), והשווה הלכות זכייה ומתנה פרק י"א, הלכה כ"ד "שאסור להניחו בלא קבורה, אלא כופים את היורשים לקברו מנכסיו". וראה הלכות אישות פרק י"ד הלכה כ"ג-כ"ד בעניין חיובי הבעל בקבורת אשתו.

1 **ב. כָּל הַמִּתְעַצֵּל בְּהֶסְפֵּדוֹ שֶׁל חָכָם - אֵינוֹ מַאֲרִיךְ**
2 **יָמִים[6]. וְכָל הַמִּתְעַצֵּל בְּהֶסְפֵּד אָדָם כָּשֵׁר - רָאוּי**
3 **לִקָּבֵר בְּחַיָּיו[7]. וְכָל הַמּוֹרִיד דְּמָעוֹת עַל אָדָם כָּשֵׁר -**
4 **הֲרֵי שְׂכָרוֹ שָׁמוּר עַל כָּךְ אֵצֶל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא[8].**

6) שבת קה, ב "מידה כנגד מידה" - הוא לא התאבל על שנתקצרו ימי החכם, אף לחייו לא יחושו מן השמים (רש"י). 7) שם, שנאמר (יהושע כד, ל) "ויקברו אותו (את יהושע) בגבול נחלתו... מצפון להר געש" - מלמד שרגש עליהם ההר להרגם" על שלא הספידוהו כראוי (שם וברש"י). וגם עונש זה הוא "מידה כנגד מידה" - כי אם הוא מתעצל בהספדו, הרי הוא מחשיבו כחי, והרי הוא כאילו מונח בקבר כשהוא חי, לפיכך ענשו להיקבר בחייו (מהרש"א שם). וראוי להעיר כי הנוסח שלפנינו בגמרא שם הוא: המתעצל בהספדו של חכם, ורבינו כנראה נמשך אחרי גירסת הרי"ף במועד קטן פרק ג דף רצג, שהיא: "בהספד של אדם כשר". 8) שבת שם, "הקדוש־ברוך־הוא סופרן ומניחן בבית גנזיו", שנאמר (תהלים נו, ט) "נודי ספרת אתה, שימה דמעתי בנאדך".

5 **ג. אֵין מַנִּיחִין סֵפֶר תּוֹרָה עַל מִטָּתוֹ שֶׁל חָכָם[9]. וְאֵין**
6 **מְשַׁנִּין אוֹתוֹ מִמִּטָּה לְמִטָּה[10]. וְאֵין מוֹצִיאִין מִטָּתוֹ**
7 **אֶלָּא דֶּרֶךְ פְּתָחִים, לֹא שֶׁיְּשַׁלְשְׁלוּהָ דֶּרֶךְ גַּגּוֹת[11].**
8 **וּבִשְׁאָר הָעָם - מֻתָּר לַעֲשׂוֹת[12].**

9) לומר: "קיים זה מה שכתוב בזה", כי אסור לישב על גבי מיטה שספר תורה מונה עליה, כמבואר בהלכות ספר תורה פרק י, הלכה ו (מועד קטן כה, א). ודווקא על מיטתו, אבל להניח הספר לפניו על גבי ספסל, התיר רב האי גאון לאדם חשוב וגדול בתורה ויחיד בדורו, כמבואר בטור יורה דעה סימן שדמ וכן בש"ך שם ובטור יורה דעה סימן שנג. 10) אלא מוציאים אותו במיטה הראשונה שעשו לצרכו (מועד קטן שם) ובטור יורה דעה סימן שנג. 11) כגון, אם הייתה המיטה רחבה מפתח הדלת, שוברים הקיר ומרחיבים הפתח (מועד קטן שם). 12) שלא אמרו אלא: "חכם כבודו דרך הפתח", וכן: "חכם כבודו במיטה הראשונה".

9 **ד. אֵין פּוֹחֲתִין מִשִּׁבְעָה מַעֲמָדוֹת לְמֵת[13]. וְאֵין עוֹשִׂין**
10 **מַעֲמָד וּמוֹשָׁב בְּפָחוֹת מֵעֲשָׂרָה[14]. וְאֵין עוֹשִׂין אֶלָּא**
11 **בִּקְרוֹבִים[15]. וְאֵין עוֹשִׂין אֶלָּא בְּיוֹם רִאשׁוֹן[16], וּבְבֵית**
12 **הַקְּבָרוֹת, וּבְמָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ[17]. כֵּיצַד עוֹשִׂין בְּמָקוֹם**
13 **שֶׁנָּהֲגוּ? מַעֲמִידִין שְׁאָר הַקְּרוֹבִים וּבְנֵי מִשְׁפָּחָה**
14 **שֶׁאֵינָן בְּנֵי אֵבֶל, וְאוֹמְרִין לִפְנֵיהֶם דִּבְרֵי קִינוֹת**
15 **וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן. וְאַחַר כָּךְ אוֹמֵר: שְׁבוּ יְקָרִים שֶׁבּוּ!**
16 **וְאוֹמֵר לִפְנֵיהֶם דְּבָרִים אֲחֵרִים כְּשֶׁהֵן יוֹשְׁבִין. וְאַחַר**
17 **כָּךְ: עִמְדוּ יְקָרִים עֲמֹדוּ! וְאוֹמֵר כְּשֶׁהֵן עוֹמְדִין.**
18 **וְחוֹזֵר וְאוֹמֵר כָּךְ עַד שֶׁבַע פְּעָמִים[18].**

13) בחזרתם מן הקבר הולכים מעט ויושבים, לנחם האבלים, או להרבות צער על המת ולתת איש אל לבו לשוב בתשובה, כי חיי האדם הבל. ועומדים, והולכים מעט וחוזרים ויושבים מעט, כך עושים שבע פעמים, כנגד שבעה הבלים הכתובים בקהלת (א, ב) "הבל הבלים אמר קהלת הבל הבלים (=הבלים שניים במשמע) הכל הבל" (בבא בתרא ק, ב וברשב"ם שם). ורש"י למגילה כג, ב אומר: "כשנושאים את המת לקברו היו יושבים שבע פעמים לבכות את המת, והרוצה לספדו יספוד". 14) אנשים (מגילה כג, ב). 15) קרובי המת שאינם מתאבלים באים למעמדות לכבוד המת. 16) לקבורת המת. 17) בבא בתרא שם. 18) ולדעת הרשב"ם שם, לאחר שישבו מעט, היה הממונה אומר להם עמדו ולכו אל מקום אחר. ובטור יורה דעה סימן שעו מביא בשם גאון: "וצריך לישב שבע פעמים מפני שהרוחות מלוות אותו, ובכל שעה שיושב בורחות ממנו".

19 **ה. כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂין מַעֲמָד וּמוֹשָׁב לַאֲנָשִׁים בְּמָקוֹם**
20 **שֶׁנָּהֲגוּ, כָּךְ עוֹשִׂין לְנָשִׁים[19]. וּמַסְפִּידִין הַנָּשִׁים**
21 **כַּאֲנָשִׁים בְּכָל מָקוֹם[20]. אֲבָל אֵין מַנִּיחִין מִטַּת הָאִשָּׁה**
22 **בָּרְחוֹב לְעוֹלָם[21], שֶׁזֶּה גְּנַאי לָאִשָּׁה[22], אֶלָּא סָמוּךְ**
23 **לְמִיתָתָהּ קְבוּרָתָהּ[23].**

19) בבא בתרא שם. 20) כשמתה אמו של בן זזא, הספידה רבן גמליאל הספד גדול (ראש השנה כה, א). וכן במגילה כח, ב "רפרם הספיד לכלתו בבית הכנסת". 21) אפילו שלא בימי חול המועד, אלא בכל ימות השנה, ראה לעיל פרק י"א, הלכה ג. 22) להיות מונחת מתה ברחוב לעיני הכל. 23) מועד קטן כח, א, שנאמר (במדבר כ, א) "ותמת שם מרים ותיקבר שם" - סמוך למיתה קבורה, ולשון ה"נמוקי יוסף" למשנה שם: "שגנאי הוא לנשים החיות, כשאשה מתה עומדת [שוכבת] בתכריכיה לבושה לפני האנשים".

24 **ו. הַמְלַקֵּט עֲצָמוֹת[24] - אֵין אוֹמְרִים עֲלֵיהֶם קִינִים**
25 **וְנָהִי[25], וְלֹא בְּרִכַּת אֲבֵלִים וְלֹא תַּנְחוּמֵי אֲבֵלִים[26].**
26 **אֲבָל אוֹמְרִים עֲלֵיהֶן דִּבְרֵי שֶׁבַח לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא[27]**
27 **וְדִבְרֵי כִּבּוּשִׁים[28].**

24) מן הקבר, לקברן במקום אחר. 25) דברי בכי ומספד. 26) מפורש בסמוך בהלכה הבאה. 27) שהוא ממית ומחייה, מוריד שאול ויעל (ירושלמי מועד קטן פרק א, הלכה ה וכפירוש הטור ביורה דעה סימן תג). 28) דברי מוסר, הכובשים את לבו של אדם ומכניעים את יצרו.

28 **ז. הַמְפַנֶּה אֲרוֹנוֹ שֶׁל מֵת מִמָּקוֹם לְמָקוֹם: אִם**

שִׁדְרוֹ[29] קַיֶּמֶת - עוֹמְדִין עָלָיו בְּשׁוּרָה[30], וְאוֹמְרִים עָלָיו בִּרְכַּת אֲבֵלִים וְתַנְחוּמֵי אֲבֵלִים[31], וּמַסְפִּידִין אוֹתוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהֶעֱבִירוּהוּ לְאַחַר שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ[32]; וְאִם אֵין שִׁדְרוֹ קַיֶּמֶת - אֵין מַסְפִּידִין אוֹתוֹ, וְאֵין עוֹמְדִין עָלָיו בְּשׁוּרָה, וְאֵין אוֹמְרִין עָלָיו בִּרְכַּת אֲבֵלִים וְלֹא תַּנְחוּמֵי אֲבֵלִים. וְאֵלּוּ הֵן: בִּרְכַּת אֲבֵלִים - דְּבָרִים שֶׁאוֹמְרִים בְּבֵית הָאֵבֶל[33], תַּנְחוּמֵי אֲבֵלִים - שֶׁאוֹמְרִים בְּשׁוּרָה[34].

29) מערכת החוליות בגבו, וכן בבבא קמא טז, א "שדרו של אדם". 30) לנחמו, ראה לקמן פרק י"ג, הלכה א. 31) מועד קטן כה, א. אלא, ששם הנוסח: "שלדו קיימת" ומפרש רש"י: גופו קיים, ורבינו סובר, כיוון ששדרתו קיימת, הרי זה כ"שלדו קיים" שהשדרה היא עיקר בניין הגוף (לחם משנה). 32) ואין מספידים אפילו את החכם לאחר שנים עשר חודש למיתתו, ראה לקמן פרק י"ג, הלכה י, זה שהעבירו את ארונו ממקום למקום - מספידים הואיל ושלדו קיים ונקבר מחדש. 33) בברכת ה"טוב והמטיב" שבברכת המזון, שמוסיף בה דברים: דיין אמת, שופט בצדק, שליט בעולמו לעשות בו כרצונו וכו', כדברי רבינו בהלכות ברכות פרק ב, הלכה ח. ובירושלמי מועד קטן פרק א, הלכה ה: ברכת אבלים - מה שאומרים בבית הכנסת, ומפרש ה"קרבן העדה" "ברוך מנחם אבלים", וכן בירושלמי פסחים פרק ח, הלכה ח. וראוי להעיר שבכתובות ח, ב אמרו: "ברכת אבלים ברחבה" ומפרש רש"י: כשמברים את האבל סעודה ראשונה משל אחרים, היו מברים אותו ברחבה (רחוב העיר), ומברכים שם ברכת אבלים, ונוסח הברכה מפורש בגמרא שם: "אחינו המיוגעים המדוכאים באבל הזה... ברוך מנחם אבלים". 34) ירושלמי פסחים שם. כשחזרו מקבורת המת היו עומדים בצד בית הקברות לנחמו, כמבואר לקמן פרק י"ג, הלכה א.

ח. הַמְלַקֵּט עַצְמוֹת אָבִיו וְאִמּוֹ - הֲרֵי זֶה מִתְאַבֵּל עֲלֵיהֶן כָּל הַיּוֹם כֻּלּוֹ[35]; וְלָעֶרֶב - אֵין מִתְאַבֵּל, אֲפִלּוּ צְרוּרִין לוֹ בִּסְדִינוֹ. וְאֵין אוֹמְרִין עֲלֵיהֶן קִינוֹת[36].

35) מועד קטן ח, א וכפירוש התוספות שם. ואותו היום נוהג בעטיפת הראש וכפיית המיטה... ורחיצה וסיכה. וכל מה שאסור באבל (כסף משנה בשם רבינו ירוחם). ולאו דווקא בעצמות אביו אלא גם על עצמות כל הקרובים, מתאבל עליהם ביום לקיטתן, בכל הדברים הנוהגים באבל (טור יורה דעה סימן תג). 36) כבר הזכיר זה רבינו לעיל הלכה ו, וכן משמיענו שאפילו על עצמות אביו ואמו אין אומרים קינות.

ט. אֵין מַסְפִּידִין אֶת הַקְּטַנִּים. וּבֶן כַּמָּה שָׁנִים יִהְיֶה רָאוּי לְהֻסְפַּד? בְּנֵי עֲנִיִּים אוֹ בְּנֵי זְקֵנִים - בְּנֵי חָמֵשׁ[37]; וּבְנֵי עֲשִׁירִים - בְּנֵי שֵׁשׁ. אֶחָד זְכָרִים וְאֶחָד נְקֵבוֹת.

37) שהעני מצטער על בניו יותר מן העשיר, לפי שאין לו שמחה אחרת (מועד קטן כד, ב וברש"י). ושם אמרו: "בני זקנים - כבני עניים".

י. תִּינוֹק שֶׁמֵּת: כָּל שְׁלֹשִׁים - יוֹצֵא בְּחֵיק[38], וְנִקְבָּר בְּאִשָּׁה אַחַת וּבִשְׁנֵי אֲנָשִׁים; אֲבָל לֹא בְּאִישׁ אֶחָד וּבִשְׁתֵּי נָשִׁים, מִפְּנֵי הַיִּחוּד[39]. וְאֵין עוֹמְדִין עָלָיו בְּשׁוּרָה, וְאֵין אוֹמְרִין עָלָיו בִּרְכַּת אֲבֵלִים וְתַנְחוּמֵי אֲבֵלִים[40]. בֵּן שְׁלֹשִׁים יוֹם גְּמוּרִים[41] - יוֹצֵא בִּגְלוֹסְקָמָא[42] קְטַנָּה הַנִּטֶּלֶת בַּאֲגַפַּיִם[43]. וְעוֹמְדִין עָלָיו בְּשׁוּרָה, וְאוֹמְרִין עָלָיו בִּרְכַּת אֲבֵלִים וְתַנְחוּמֵי אֲבֵלִים[44]. בֵּן שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ - יוֹצֵא בְּמִטָּה.

38) לבית הקברות, ולא בארון. 39) שאסור להתייחד אפילו עם שתי נשים, מפני שדעתן קלה, ושתיהן נוחות להתפתות, אבל בשני אנשים מותר, שהאחד בוש מחבירו (קידושין פ, ב וברש"י). וכל זה בשעת אבל, שיצרו שבור ונכנע, אבל שלא בשעת אבלו, אפילו אנשים הרבה אסור להם להתייחד עם אשה אחת, עד שתהיה אשתו של אחד מהם שם, כדברי רבינו בהלכות איסורי ביאה פרק כ"ב, הלכה ח ובכסף משנה שם. 40) מועד קטן כד, ב. 41) יצא מחזקת נפל, אבל יום שלושים עצמו כיום שלפניו הוא (בכורות מט, א), והשווה לעיל פרק א, הלכה ו. 42) תיבה או ארון בלשון יוונית. "ויישם בארון במצרים" (בראשית נ, כו) מתרגם יונתן: ושוון יתיה בגלוסקמא. ונוסח הגמרא במועד קטן שם: דלוסקמא. ונוסח הערוך בכל המקומות בתלמוד: גלוסקמא. 43) בזרועות שני אנשים דרך כבוד (רש"י שם). 44) כשאר כל אדם (שם). ולדעת הרמ"א ביורה דעה סימן שדמ סעיף ד אין אומרים צידוק הדין וקדיש על תינוק "עד שיהיה בן יב חודש, שיצא במיטה".

יא. כָּל הַיּוֹצֵא בְּמִטָּה - רַבִּים מַצְהִיבִין[45] עָלָיו; וְכֹל שֶׁאֵינוֹ יוֹצֵא בְּמִטָּה - אֵין רַבִּים מַצְהִיבִין עָלָיו. וְכָל הַנִּכָּר לָרַבִּים[46] - רַבִּים מִתְעַסְּקִין בּוֹ[47]; וְכֹל שֶׁאֵינוֹ נִכָּר לָרַבִּים - אֵין רַבִּים חַיָּבִין לְהִתְעַסֵּק בּוֹ. וּמָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ נָשִׁים לָצֵאת לִפְנֵי הַמִּטָּה - יוֹצְאוֹת לִפְנֵי הַמִּטָּה[48]; לְאַחַר הַמִּטָּה - יוֹצְאוֹת לְאַחַר הַמִּטָּה[49].

45) שרויים בצער וסופדים. 46) שהיה רגיל לצאת מן הבית, והכירו אותו. 47) לספדו וללוותו. 48) ואין לחוש להרהור עבירה בשעת צער ואבל. 49) סנהדרין כ, א. ובירושלמי שם פרק ב, הלכה ד אמרו: לפני המיטה - שהן גרמו מיתה. לאחר המיטה - מפני כבוד בנות ישראל, שלא יהו (האנשים) מביטים בנשים. וביורה דעה סימן שנט סעיף א מסכם: "ועכשיו נהגו שאין יוצאות אלא לאחר המיטה, ואין לשנות".

יב. הָעֲבָדִים וְהַשְּׁפָחוֹת[50] - אֵין מַסְפִּידִין אוֹתָן, וְאֵין עוֹמְדִין עֲלֵיהֶן בְּשׁוּרָה, וְאֵין אוֹמְרִים עֲלֵיהֶן בִּרְכַּת אֲבֵלִים וְתַנְחוּמֵי אֲבֵלִים; אֶלָּא אוֹמְרִין לוֹ כְּשֵׁם שֶׁאוֹמְרִין לוֹ עַל שׁוֹרוֹ וְעַל חֲמוֹרוֹ: הַמָּקוֹם יְמַלֵּא חֶסְרוֹנְךָ[51].

50) הכנענים. 51) ברכות טז, ב. ושם אמרו: "רבי יוסי אומר: אם עבד כשר הוא, אומרים עליו, הוי איש טוב

ונאמן, ונהנה מיגיעו, אמרו לו: אם כן, מה הינחת לכשרים".

פֶּרֶק שְׁלֹשָׁה עָשָׂר[1]

1) סדר ניחום אבלים. מת שאין לו אבלים להתנחם עליו, כיצד עורכים לו אבל וניחומים. באיזה כלים מביאים את המאכל לבית האבל להברותו. שלבי זמן שונים באבילות, לבכי, להספד, לתספורת ולשאר חיובי אבל. החובה לדאוג ולפשפש במעשים לחזור בתשובה - בימי האבל.

א. כֵּיצַד מְנַחֲמִין אֶת הָאֲבֵלִים? אַחַר שֶׁקּוֹבְרִין אֶת הַמֵּת מִתְקַבְּצִין הָאֲבֵלִים וְעוֹמְדִין בְּצַד בֵּית הַקְּבָרוֹת, וְכָל הַמְלַוִּין אֶת הַמֵּת עוֹמְדִין סָבִיב לָהֶן שׁוּרָה לִפְנֵי שׁוּרָה. וְאֵין שׁוּרָה פְּחוּתָה מֵעֲשָׂרָה, וְאֵין אֲבֵלִים מִן הַמִּנְיָן[2].

2) סנהדרין יט, א. הואיל והשורה אינה דבר של חיוב כמו כל המצוות, אלא תוקנה לנחם אבלים, אינו ראוי שהמתנחם יהיה ממנין המנחמים (רדב"ז), אבל זה ברור שהאבל מצטרף לברכת הזימון, בין לשלשה, בין לעשרה, שהרי חייב בכל המצוות (שם) וכן ביו"ד סי' שעט סעיף ה. וראה כתובות ח, ב.

ב. הָאֲבֵלִים עוֹמְדִין לִשְׂמֹאל הַמְנַחֲמִין, וְכָל הַמְנַחֲמִין בָּאִין אֵצֶל הָאֲבֵלִים אֶחָד אֶחָד[3], וְאוֹמְרִים לָהֶן: תִּנָּחֲמוּ מִן הַשָּׁמַיִם[4]. וְאַחַר כָּךְ הוֹלֵךְ הָאָבֵל לְבֵיתוֹ. וְכָל יוֹם וָיוֹם מִשִּׁבְעַת יְמֵי אֲבֵלוּת בָּאִין בְּנֵי אָדָם לְנַחֲמוֹ, בֵּין שֶׁבָּאוּ פָּנִים חֲדָשׁוֹת[5] בֵּין שֶׁלֹּא בָּאוּ[6].

3) סנהדרין שם. ופני האבלים מול פני המנחמים. 4) שם, לגבי כהן גדול המנחם את אחרים, והשווה לעיל פ"ז, ה"ו. 5) שעדיין לא נחמוהו כלל. 6) מנחמים אותו כל שבעה, ואפילו אלה שנחמוהו אתמול, כמו שאמרו (מו"ק כב, א) "אפילו בא ביום השביעי... והוא שבא ומצא מנחמים אצלו". ושם כא, א: "ואם באו פנים חדשות".

ג. הָאָבֵל מֵסֵב בְּרֹאשׁ[7]. וְאֵין הַמְנַחֲמִין רַשָּׁאִין לֵישֵׁב אֶלָּא עַל גַּבֵּי קַרְקַע. שֶׁנֶּאֱמַר: וַיֵּשְׁבוּ אִתּוֹ לָאָרֶץ[8]. וְאֵין רַשָּׁאִין לוֹמַר דָּבָר עַד שֶׁיִּפְתַּח הָאָבֵל אֶת פִּיו תְּחִלָּה. שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֵין דֹּבֵר אֵלָיו דָּבָר; וּכְתִיב: אַחֲרֵי כֵן פָּתַח אִיּוֹב אֶת פִּיהוּ וְגוֹמֵר, וַיַּעַן אֱלִיפַז[9]. וְכֵיוָן שֶׁנִּעְנַע בְּרֹאשׁוֹ - שׁוּב אֵין הַמְנַחֲמִין רַשָּׁאִין לֵישֵׁב אֶצְלוֹ, שֶׁלֹּא יַטְרִיחוּהוּ יוֹתֵר מִדַּי[10].

7) כתובות סט, ב, שנאמר (איוב כט, כה) "אבחר דרכם ואשב ראש... כאשר אבלים ינחם". ואמרו שם, קרא: ינָחם, שהמתנחם מושיבים אותו בראש לנחמו. 8) מאמר רב יהודה, הביאו הרי"ף למו"ק סוף פ"ג, ובגירסת הגמרא שלפנינו (כח, ב) איננו, גם ב"ילקוט שמעוני" לאיוב שם מביא מאמר זה בשם רבי. 9) אליפז היה ממנחמי איוב, ולא ענה דבר עד אשר איוב האבל פתח פיו (מו"ק כח, ב). 10) שם, כיון שהאבל אסור בשאילת שלום, בזמן שהוא רוצה לפטור את מנחמיו לביתם, הוא שוחה בראשו, כתלמיד השוחה לפני רבו ליתן שלום (רדב"ז בשם הרמב"ן).

ד. מֵת שֶׁאֵין לוֹ אֲבֵלִים לְהִתְנַחֵם - בָּאִים עֲשָׂרָה בְּנֵי אָדָם כְּשֵׁרִין וְיוֹשְׁבִין בִּמְקוֹמוֹ[11] כָּל שִׁבְעַת יְמֵי הָאֲבֵלוּת[12], וּשְׁאָר הָעָם מִתְקַבְּצִין עֲלֵיהֶן. וְאִם לֹא הָיוּ שָׁם עֲשָׂרָה קְבוּעִין - בְּכָל יוֹם וָיוֹם מִתְקַבְּצִין עֲשָׂרָה מִשְּׁאָר הָעָם[13] וְיוֹשְׁבִין בִּמְקוֹמוֹ[14].

~ נקודות משיחות קודש ~

"מת שאין לו אבלים להתנחם, באים עשרה בני אדם כשרין ויושבין כו'".

והראב"ד השיג וכתב: "א"א זה אין לו שורש". ובפרק י"ד ה"ו כתב הרמב"ם שניחום אבלים הוא גמ"ח עם החיים ועם המתים. ויש לומר שזהו יסוד מחלוקתם, שלדעת הרמב"ם ניחום אבלים הוא גמ"ח גם עם המתים, ולכן גם במת שאין לו אבלים להתנחם "באים עשרה בני אדם כו'". אבל לדעת הראב"ד הוא גמ"ח עם החיים בלבד.

(על פי לקו"ש חלק כ' ע' 569)

11) במקום שמת שם. 12) לדעת הרדב"ז, אין הכוונה שישבו שם כל היום, כדרך שהאבל יושב בקביעות כל היום, אלא באים בכל יום בבוקר ובערב, בזמן שהציבור רגיל לבוא לנחם האבלים. 13) שלא ישבו אתמול כמתנחמים. 14) שבת קנב, א: "מת שאין לו מנחמים" וכו', ומפרש רבינו: כאילו היה מנוקד מְנחמים, שפירושו מתנחמים, שוודאי כל ישראל מנחמים הם, ולא תמצא אלא מת שאין לו אבלים להתנחם, ומתוך שלא הזכיר: אבלים, מכאן שעיקר ההקפדה שישבו עשרה אנשים בכל יום להתנחם, ושאר כל העם יבואו לנחמם (מרכבת המשנה).

ה. הַכֹּל חַיָּבִין לַעֲמֹד בִּפְנֵי נָשִׂיא[15], חוּץ מֵאָבֵל וְחוֹלֶה[16]. וּלְכָל הָעוֹמֵד מִפָּנָיו אוֹמֵר לוֹ 'שֵׁב', חוּץ מֵאָבֵל וְחוֹלֶה. שֶׁמַּשְׁמַע: יֵשֵׁב בְּאֶבְלוֹ, יֵשֵׁב בְּחָלְיוֹ[17].

15) כשנכנס לבית־המדרש. 16) שקשה עליהם העמידה, זה מפני אבלו המדכאו, וזה בגלל חליו. 17) מו"ק כז, ב. "אלא אומר להם: המקום יברך אתכם אל תטרחו" ('נמוקי יוסף' שם).

ו. מְכַבְּדִין וּמְרַבְּצִין[18] בְּבֵית הָאֵבֶל[19], וּמְדִיחִין קְעָרוֹת וְכוֹסוֹת וְקִיתוֹנוֹת[20] וּצְלוֹחִיּוֹת[21], וּמַדְלִיקִין אֶת הַנֵּרוֹת. אֲבָל אֵין מְבִיאִין שָׁם לֹא אֶת הַמַּגְמָר[22] וְלֹא אֶת הַבְּשָׂמִים[23].

18) מכבדים - מטאטאים; מרבצים - מזלפים מים על הרצפה להשכיב את האבק. 19) ואין בזה משום מלאכה לאבל (מו"ק כז, א). 20) כדים. 21) בקבוקים קטנים, ראה מלכים־ב ב, ב. 22) קטורת של בשמים, הנשרפים באש ומעלים ריחות נעימים. 23) שם, שאסור לאבל להתענג ולהתעדן, אבל כל זמן שהמת מוטל, מביאים בשמים לבית המת, או על המת עצמו, להעביר הריח הרע,

אלא שאין מברכים על בשמים של מתים, כמבואר שם וב'נמוקי יוסף', והשווה הל' ברכות פ"ט, ה"ח.

ז. אֵין מוֹלִיכִין לְבֵית הָאֵבֶל הַמַּאֲכָל שֶׁמַּבְרִין בּוֹ לֹא בִּכְלֵי כֶסֶף וְלֹא בִּכְלֵי שַׁעַם[24] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן, אֶלָּא בִּכְלֵי נְסָרִים[25] שֶׁל עֲרָבָה קְלוּפָה וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן; שֶׁלֹּא לְבַיֵּשׁ אֶת מִי שֶׁאֵין לוֹ. וְאֵין מַשְׁקִין בִּזְכוּכִית לְבָנָה, אֶלָּא בִּצְבוּעָה; שֶׁלֹּא לְבַיֵּשׁ אֶת הָעֲנִיִּים שֶׁאֵין יֵינוֹתֵיהֶן טוֹבוֹת[26].

24) עשויים מקליפת אַלון מיוחד. 25) בדפוס רומי ר"מ: בכלי נצרים. וכן הנוסח במו"ק שם. 26) ובזכוכית צבועה, אין מראה היין ניכר מבחוץ (שם).

ח. אֵין שׁוֹתִין בְּבֵית הָאֵבֶל יָתֵר עַל עֲשָׂרָה כּוֹסוֹת לְכָל אֶחָד וְאֶחָד: שְׁלֹשָׁה קֹדֶם אֲכִילָה, וּשְׁלֹשָׁה בְּתוֹךְ אֲכִילָה, וְאַרְבָּעָה לְאַחַר אֲכִילָה. וְלֹא יוֹסִיף, שֶׁמָּא יִשְׁתַּכֵּר[27].

27) כתובות ח, ב "התחילו היו שותים ומשתכרים, החזירו הדבר ליושנה". ומפרש רש"י: ליושנה עשר כוסות. אלא שרש"י שם מפרש, שהיו משקים בעיקר את האבל, ככתוב (משלי לא, ו) "יין למרי נפש", ואולי עם האבל היו שותים גם המנחמים. והרמב"ן - הובא בכסף־משנה - סובר, שלא ישתו אלא תוך הסעודה, שיין שבתוך הסעודה אינו משכר, וגם רבינו לא כתבה דרך חיוב אלא דרך שלילה, וראה לעיל פ"ד, ה"ו: "נקבר המת, הרי זה מותר... ולשתות יין מעט כדי לשרות אכילה שבמעיו אבל לא לרוות". הרי שלכתחילה אין לו לשתות יין אלא בתוך הסעודה.

ט. אֵין אוֹמְרִין שְׁמוּעָה[28] וְהַגָּדָה בְּבֵית הָאֵבֶל[29], אֶלָּא יוֹשְׁבִין דָּוִין[30]. וְכֵן אֵין אוֹמְרִין בִּפְנֵי הַמֵּת אֶלָּא דְּבָרִים שֶׁל מֵת[31]. אֲבָל לַעֲסֹק בְּדִבְרֵי תּוֹרָה בְּפָנָיו אוֹ בְּבֵית הַקְּבָרוֹת - אָסוּר[32].

28) דברי הלכה. 29) לפי שמושכים הלב, ולא יתעסקו באבילות (מו"ק כג, א. וב'נמוקי יוסף' שם). ואפילו בסתם דברי חול, נכון להחמיר, כדי שיתן אל לבו אבילותו (רדב"ז). ובירושלמי מו"ק פ"ג, הובא ב"הגהות מיימוניות" אמרו: אין לאכול עם האבל רוב עם, שיצטרכו להתחלק לשני מקומות, וכן ביו"ד סי' שעח סעיף י. 30) מצטערים וכואבים. 31) דברי הספד וצרכי הוצאתו וקבורתו. 32) ברכות ג, ב. יח, א. כי הכל חייבים לספר בדברי תורה, והמת דומם, הרי זה "לועג לרש", והכתוב אומר (משלי יז, ה) "לועג לרש חרף עושהו" (רש"י), אבל דברי חולין, שאין גנאי למחריש בהם - אין לאסור, ומעשים בכל יום, שעוסקים בדברי חול בפני המת, במעמד רבנים קשישים ואין מוחים בידם (הגהות מיימוניות). וכל שהוא לכבוד המת, ודאי שמותר לומר בפניו. ועל זה סומכים לקרוא פסוקים בבית־הקברות, ודרשה לכבוד המת (כסף־משנה, וכן ביו"ד סי' שדמ סעיף יז). וראה לקמן פי"ד הי"ג, וכן בהלכה כה, ש"מושיבים ישיבה על קברו (=של מלך) שבעה ימים", ובביאורנו שם.

י. אֵין בּוֹכִין עַל הַמֵּת יָתֵר מִשְּׁלֹשָׁה יָמִים, וְאֵין מַסְפִּידִין יָתֵר מִשִּׁבְעָה[33]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּשְׁאָר הָעָם; אֲבָל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים - הַכֹּל לְפִי חָכְמָתָן. וְאֵין בּוֹכִין עֲלֵיהֶן יוֹתֵר מִשְּׁלֹשִׁים יוֹם; שֶׁאֵין לָנוּ גָּדוֹל מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ, וּכְתִיב: וַיִּתְּמוּ יְמֵי בְכִי אֵבֶל מֹשֶׁה[34]. וְכֵן אֵין מַסְפִּידִין יָתֵר עַל שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ. אֵין לָנוּ בְּחָכְמָה גָּדוֹל מֵרַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ, וּשְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ בִּלְבַד נִסְפַּד[35]. וְכֵן חָכָם שֶׁבָּאָה שְׁמוּעָתוֹ לְאַחַר שְׁנַיִם עָשָׂר חֹדֶשׁ[36] - אֵין סוֹפְדִין אוֹתוֹ[37].

33) מו"ק כז, ב. שנאמר (ירמיה כב, י) "אל תבכו למת ואל תנודו לו" - אל תבכו, יותר מדאי; ואל תנודו לו, יותר מכשיעור, שלשה - לבכי, ושבעה - להספד. 34) כתובות קג, ב, רבינו הקדוש ציוה להושיב ישיבה אחריו עם מלאת שלשים יום למותו, אמר: איני עדיף ממשה רבינו וכו'. 35) שם. עד שלשים יום ספדו ביום ובלילה, מכאן ואילך ספדו ביום ולמדו בלילה, או להיפך. 36) משמת. 37) אפילו ביום שמועה. שכן מצינו (יבמות עט, א) שדוד המלך רצה להספיד את שאול המלך ולא הספידו, כיון שכבר עברו שנים עשר חודש מנפילתו, ומפרש רש"י: "שאין דרך כבוד לספוד אחר י"ב חודש, אחר שנתקבלו תנחומין על המת, כאמור במועד קטן כא, ב".

יא. אַל יִתְקַשֶּׁה[38] אָדָם עַל מֵתוֹ יָתֵר מִדַּי. שֶׁנֶּאֱמַר: אַל תִּבְכּוּ לְמֵת וְאַל תָּנֻדוּ לוֹ. כְּלוֹמַר: יָתֵר מִדַּי[39]. שֶׁזֶּהוּ מִנְהָגוֹ שֶׁל עוֹלָם; וְהַמְצַעֵר [עַצְמוֹ יוֹתֵר] עַל מִנְהָגוֹ שֶׁל עוֹלָם - הֲרֵי זֶה טִפֵּשׁ. אֶלָּא כֵּיצַד יַעֲשֶׂה? שְׁלֹשָׁה לִבְכִי, שִׁבְעָה לְהִסְפֵּד, שְׁלֹשִׁים יוֹם לְתִסְפֹּרֶת וְלִשְׁאָר הַחֲמִשָּׁה דְּבָרִים[40].

38) מרבה להתאבל. 39) מו"ק כז, ב ושם אמרו: "המתקשה על מתו יותר מדאי, על מת אחר הוא בוכה". וב"פתחי תשובה" ליו"ד סי' שצד ס"ק א, מביא בשם 'ספר חסידים': אדם שמת בנו או בתו אל ינשק אותם, ושאר מתים - סובר ה"פתחי תשובה" שמותר לנשקם, ככתוב (בראשית נ, א) ביעקב אבינו "ויבך (=יוסף) עליו וישק לו". 40) המנויים לעיל פ"ו ה"ב, ובמו"ק שם אמרו: "מכאן ואילך, אמר הקב"ה: אי אתם רחמנים בו יותר ממני".

יב. כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ מִתְאַבֵּל כְּמוֹ שֶׁצִּוּוּ חֲכָמִים - הֲרֵי זֶה אַכְזָרִי[41]. אֶלָּא יִפְחַד וְיִדְאַג וִיפַשְׁפֵּשׁ[42] בְּמַעֲשָׂיו וְיַחֲזֹר בִּתְשׁוּבָה. וְאֶחָד מִבְּנֵי חֲבוּרָה שֶׁמֵּת - תִּדְאַג כָּל הַחֲבוּרָה כֻּלָּהּ[43]. כָּל שְׁלֹשָׁה יָמִים הָרִאשׁוֹנִים יִרְאֶה אֶת עַצְמוֹ כְּאִלּוּ חֶרֶב מֻנַּחַת לוֹ עַל צַוָּארוֹ[44]; וּמִשְּׁלֹשָׁה וְעַד שִׁבְעָה - [כְּאִלּוּ הִיא] מֻנַּחַת בְּקֶרֶן זָוִית; מִכָּאן וְאֵילָךְ[45] - [כְּאִלּוּ] עוֹבֶרֶת כְּנֶגְדּוֹ בַּשּׁוּק[46]. כָּל זֶה לְהָכִין עַצְמוֹ, וְיַחֲזֹר[47] וְיֵעוֹר מִשְּׁנָתוֹ. וַהֲרֵי הוּא אוֹמֵר: הִכִּיתָה אֹתָם וְלֹא חָלוּ. מִכְּלָל שֶׁצָּרִיךְ לְהָקִיץ וְלָחוּל.

41) שאין לבו מתרגש ומשתתף בצרת קרובו וחבירו.

42) ימשמש ויבדוק. "ויחפש, בגדול החל" (שם מד, יב) מתרגם הירושלמי: ופשפש. 43) שבת קו, א. ומפרש רש"י: ייראו מן המיתה. 44) מו"ק כז, ב. ושם הנוסח: בין שתי ירכותיו. וברי"ף שם: בין כתפיו, ומפרש ה'נמוקי יוסף': שאילו זוקף ראשו, היתה דוקרתו מאחוריו, וכל כך יעמוד בכובד ראש. 45) עד י"ב חודש. 46) מו"ק שם. שמידת הדין מתוחה נגדו. וביירושלמי שם פ"ג, ה"ז: "שכל אותה השנה, הדין מתוח כנגד המשפחה... כל שבעה - החרב שלופה, עד שלשים - היא רופפת, לאחר שנים־עשר חודש - היא חוזרת לתערה, למה הדבר דומה? לכיפה של אבנים, כיון שנתעררה (=נזדעזעה) אחת מהן, נתעררו כולן... ואם נולד בן זכר באותה המשפחה, נתרפאת כל אותה המשפחה". 47) ובכ"י תימן: לחזור בתשובה וכו'.

פֶּרֶק אַרְבָּעָה עָשָׂר[1]

1) מתבארת בו מצות עשה של דבריהם לבקר חולים, לנחם אבלים, להכניס הכלה וללוות האורחים וכו'. גודל ערך מצות הכנסת אורחים והלויתם לדרכם. זמני ביקור חולים. ביטול מלאכה ותלמוד תורה להוצאת תלמיד חכם לקבורה. נחום אבילי גוים וביקור חוליהם. איסור הנאה מבתי קברות, בנין הקבר, המת וכל תכריכיו והכלים הנזרקים על מטתו מחמת צער. הכבוד שעושים למלך או נשיא שמתו.

1 **א. מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל דִּבְרֵיהֶם לְבַקֵּר חוֹלִים, וּלְנַחֵם**
2 **אֲבֵלִים, וּלְהוֹצִיא הַמֵּת, וּלְהַכְנִיס הַכַּלָּה[2], וּלְלַוּוֹת**
3 **הָאוֹרְחִים[3], וּלְהִתְעַסֵּק בְּכָל צָרְכֵי הַקְּבוּרָה: לָשֵׂאת עַל**
4 **הַכְּתֵף[4], וְלֵילֵךְ לְפָנָיו[5], וּלְסָפֵד, וְלַחְפֹּר, וְלִקְבֹּר[6]. וְכֵן**
5 **לְשַׂמֵּחַ הַכַּלָּה וְהֶחָתָן, וּלְעַדֵּם בְּכָל צָרְכֵיהֶם[7]. וְאֵלּוּ**
6 **הֵן גְּמִילוּת חֲסָדִים שֶׁבְּגוּפוֹ, שֶׁאֵין לָהֶם שִׁעוּר[8]. אַף**
7 **עַל פִּי שֶׁכָּל מִצְוֹת אֵלּוּ מִדִּבְרֵיהֶם, הֲרֵי הֵן בִּכְלַל**
8 **וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ[9] - כָּל הַדְּבָרִים שֶׁאַתָּה רוֹצֶה**
9 **שֶׁיַּעֲשׂוּ אוֹתָם לְךָ אֲחֵרִים, עֲשֵׂה אַתָּה אוֹתָן לְאָחִיךָ**
10 **בְּתוֹרָה וּבְמִצְוֹת[10].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"מצות־עשה של דבריהם לבקר חולים ולנחם אבלים"..

מצות ניחום אבלים אינה מצוה שבגופו דווקא, ואפשר לעשותה על ידי שליח (כמו שמצינו בדוד המלך ש"ב פ"י פ"ג) ואף על ידי מכתב.

ומה שכתב "ואלו הן מצוות שבגופו" הוא להבדילה מן הצדקה שנזכרה בה"ג שם.

ועוד יש להוכיח ממה שכתב (פי"ד ה"ו) שהוא גמ"ח עם החיים ועם המתים, ופשיטא שלמתים אין נפק"מ אם בא במכתב או על ידי שליח.

(על פי לקו"ש חלק כ' ע' 569)

~ נקודות משיחות קודש ~

"עשה אותם אתה לאחיך בתורה ובמצות".

יש שלמדו מכאן שמצות אהבת ישראל היא רק "לרעך" בתורה ומצוות, ואילו את הרשע מותר או מצוה לשנוא. אבל כבר העירו באחרונים מזה שלומדין מהפסוק ואהבת **לרעך** כמוך "ברור לו מיתה יפה" שכולל גם את הרשע (המחויב במיתה) ורק מסית נתמעט בפירוש ממצוות אהבת ישראל.

ומוכח מזה שהמצוה לשנוא את הרשע היא לא מפני שנתמעט מהלשון "ואהבת לרעך כמוך" אלא שהוא ציווי בפני עצמו. וכן מוכח מתניא (פרק ל"ב) שגם אלו שמצוה לשנוא אותם, מצוה לאהבם גם כן.

וכן מוכח גם מלשון הרמב"ם (הלכות דעות פ"ו ה"ג) שסתם "לאהוב כל אחד ואחד מישראל כגופו".

(על פי לקו"ש חלק י"ז עמוד 217 הערה 17)

~ נקודות משיחות קודש ~

". . הרי הם בכלל ואהבת לרעך כמוך . . עשה אותם אתה לאחיך בתורה ומצוות".

מדבריו משמע שמצוות "ואהבת לרעך כמוך" אינה רק על הרגש האהבה שבלב אלא גם על המעשה - "עשה לאחיך.."

וכן משמע ממה שכתב בהלכות דעות (פ"ו ה"ג) "מצוה על כל אדם לאהוב את כל אחד ואחד מישראל...כו' לפיכך צריך שיספר בשבחו ולחוס על ממונו כו'" היינו גם עשיה בפועל ולא רק הרגש הלב.

(על פי לקו"ש חלק עמוד 58 הערה 22)

2) לחופה. 3) בדרכם למקומם. 4) השווה לעיל פ"ד, ה"ב: "וסובלים את המת על הכתף עד בית־הקברות", ובביאורנו שם. 5) לפני מיטתו. 6) מו"ק כח, ב: "היה רבי מאיר אומר: "והחי יתן אל לבו" (קהלת ז, ב) - דברים של מיתה. אם ספד - יספדוהו; אם קבר - יקברוהו; אם טען (נשא) יטענוהו" וכו'. וראה לעיל פי"ב ה"ב, ובביאורנו שם. 7) ברכות ו, ב: "ואם משמחו (לחתן), מה שכרו? זוכה לתורה שניתנה בחמשה קולות" וכו'. ובכתובות יז, א אמרו: "רבי יהודה בר אילעי היה נוטל בד של הדס ומרקד לפני הכלה, ואומר: כלה נאה וחסודה". 8) פאה פ"א, מ"א: "אלו דברים שאין להם שיעור... וגמילות חסדים". ואמרו בירושלמי שם ה"א: במה דברים אמורים בגופו, אבל בממונו יש לו שיעור, שהרי נמנו באושא, שיהא אדם מפריש חומש מנכסיו למצוה. 9) וכדברי ה"תורת כהנים" שם: "רבי עקיבא אומר: זה כלל גדול בתורה". 10) פרט לגוי שאינו בתורה ובמצוות. וראה שבת לא, א "דעלך סני, לחברך לא תעביד, זוהי כל התורה כולה". ובבבא־מציעא ל, ב דרשו: "והודעת להם את הדרך (שמות יח, כ) - זו גמילות חסדים; אשר ילכו - זה ביקור חולים; בה - זו קבורה; אשר יעשון - זו לפנים משורת הדין". והשווה "ספר המצוות" לרבינו שורש א. והרמב"ן שם משיג על רבינו, ולדעתו ניחום אבלים וביקור חולים וכן קבורת המת - הן מצוות מן התורה, שכל אלו גמילות חסדים הן, ובכלל: ואהבת לרעך כמוך, הן. וכבר אמרו (סוטה יד, א) "אחרי ה' אלקיכם תלכו... הלך אחר מדותיו של הקב"ה, ...הקב"ה

ביקר חולים... אף אתה בקר חולים; הקב"ה ניחם אבלים... אף אתה נחם אבלים; הקב"ה קבר מתים... אף אתה קבור מתים". ורבינו סובר, שכל אלה אינם אלא אסמכתאות, ואינם אלא מדבריהם, שהרי בפירוש אמרו (סנהדרין ע, ב): אכל דבר שהוא מצוה ודבר עבירה, דבר שהוא מצוה - תנחומי אבלים; דבר עבירה - תענית ציבור, ומפרש רש"י: תנחומי אבלים - תקנת חכמים בעלמא הוא, וכן פירש רבינו לעיל הל' ממרים פ"ז, ה"ב.

1 **ב. שְׂכַר הַלְוָיָה[11] מְרֻבֶּה מִן הַכֹּל[12]. וְהוּא הַחֹק**
2 **שֶׁחָקְקוּ אַבְרָהָם אָבִינוּ, וְדֶרֶךְ הַחֶסֶד שֶׁנָּהַג בָּהּ:**
3 **מַאֲכִיל עוֹבְרֵי דְרָכִים, וּמַשְׁקֶה אוֹתָן, וּמְלַוֶּה אוֹתָן[13].**
4 **וּגְדוֹלָה הַכְנָסַת אוֹרְחִים מְהַקְּבָלַת פְּנֵי שְׁכִינָה,**
5 **שֶׁנֶּאֱמַר: וַיַּרְא וְהִנֵּה שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים[14]. וְלוּוִים יוֹתֵר**
6 **מֵהַכְנָסָתָן. אָמְרוּ חֲכָמִים: כֹּל שֶׁאֵינוֹ מְלַוֶּה - כְּאִלּוּ**
7 **שׁוֹפֵךְ דָּמִים[15].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"וגדולה הכנסת אורחים מהקבלת פני שכינה, שנאמר וירא והנה שלושה אנשים".

לכאורה קשה מה הראיה מפסוק זה והיה לו להביא הראיה שהביאה הגמרא מהמשך הפסוקים (שבת קכ"ז) "ויאמר אדנ-י אם נא מצאתי חן בעיניך אל נא תעבור מעל עבדך כו'" כי משם הראיה שאאע"ה הקדים האורחים לשכינה.

ועוד קשה לשון הרמב"ם בהלכה א' "מצות־עשה של דבריהם לבקר חולים ולנחם אבלים ולהוציא המת ולהכניס הכלה **וללוות האורחים**" שהוא שינוי מלשון המשנה - "הכנסת אורחים".

והביאור בזה: בפעולה של כל גמילות חסדים, ישנם שני עניינים: האחד הוא מילוי מחסורו של חברו (בחפצא), והשני הוא מידת החסד הנדרשת מהאדם (מצד הגברא). כעין זה הוא בהכנסת אורחים שהמצוה היא סיפוק צרכיהם במאכל משתה ולינה, ובנוסף מצד מדת החסד של המארח צריכה להראות מצדו גם התעניינות ושימת לב לאורח.

זה החידוש במצות הכנסת אורחים, שגם סיפוק צרכי האורח אינו יכול להעשות באופן סתמי אלא חייב להיות תוך התעניינות ושימת לב של המארח. לכן הגדיר הרמב"ם את חיוב מצות הכנסת אורחים - "ללוות האורחים" ללמדך שגם סיפוק צרכיהם צריך להעשות בשימת לב והתעניינות בדיוק כמו בליווי האורחים.

ומעתה יובן גם מדוע הביא הרמב"ם הראיה מהפסוק "וירא והנה שלושה אנשים כו'" כי רק שם מודגשת שימת לבו של אברהם אבינו לאורחים, שאף שהיה עסוק בהקבלת פני השכינה שהיא תענוג עילאי, היתה בו שימת הלב לאורחים שנראו לעיניו מרחוק.

(על פי לקו"ש חלק כ"ה ע' 70)

11) בכת"י תימן: הלווי. 12) סוטה מו, ב: "ששכר הלוויה אין לה שיעור". 13) "ואברהם הולך עמם לשלחם - המשל אומר: האכלת, השקית, תלווה, כך: ואברהם הולך עמם לשלחם" (מדרש בראשית רבה, פמ"ח, אות כ). ובמדרש "שוחר טוב" פל"ז, אמרו: ויטע א"ש'ל' בבאר שבע - אכילה, שתיה לויה. וכן ברש"י סוטה י, א ד"ה פונדק. 14) וירא וירץ לקראתם, הרי שהניח את השכינה, והלך לקבל האורחים (שבת קכז, א). 15) סוטה מו, ב "שאלמלי ליווהו אנשי יריחו לאלישע, לא גירה דובים לתינוקות, שנאמר (מלכים־ב ב, כג־כד) ויעל משם... ונערים קטנים יצאו מן העיר ויתקלסו בו... ויקללם בשם ה', ותצאנה שתים דובים מן היער ותבקענה מהם ארבעים ושני ילדים". וכך אמרו שם: "ידינו לא שפכו את הדם הזה ועינינו לא ראו - וכי על לבנו עלתה, שבית־דין שופכים דמים? אלא לא בא לידינו ופטרנוהו בלא מזונות, ולא ראינוהו והנחנוהו בלא לוויה".

8 **ג. כּוֹפִין לִלְוָיָה[16] כְּדֶרֶךְ שֶׁכּוֹפִין לִצְדָקָה[17]. וּבֵית דִּין**
9 **הָיוּ מְתַקְּנִין שְׁלוּחִין לְלַוּוֹת אָדָם הָעוֹבֵר מִמָּקוֹם**
10 **לְמָקוֹם. וְאִם נִתְעַצְּלוּ בְּדָבָר זֶה - מַעֲלֶה עֲלֵיהֶם כְּאִלּוּ**
11 **שָׁפְכוּ דָמִים[18]. אֲפִלּוּ הַמְּלַוֶּה אֶת חֲבֵרוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת**
12 **- יֵשׁ לוֹ שָׂכָר הַרְבֵּה[19]. וְכַמָּה שֶׁעוּר לְוָיָה שֶׁחַיָּב אָדָם**
13 **בָּהּ? הָרַב לַתַּלְמִיד - עַד עִבּוּרָהּ שֶׁל עִיר[20]. וְהָאִישׁ**
14 **לַחֲבֵרוֹ - עַד תְּחוּם שַׁבָּת[21]. וְהַתַּלְמִיד לָרַב - עַד**
15 **פַּרְסָה[22]. וְאִם הָיָה רַבּוֹ מֻבְהָק[23] - עַד שָׁלֹשׁ**
16 **פַּרְסָאוֹת[24].**

16) את מי שאינו רוצה ללוות את חבירו לדרך, שילווהו (סוטה מו, ב). 17) לתת צדקה, ראה הל' מתנות עניים פ"ז, ה"י. 18) סוטה שם. שהמהלך יחידי בדרך צפוי לסכנת לסטים. וב"תפארת ישראל" למשנה שם (פ"ט, מ"ו) מנמק: "ואפשר שלכך נהרג מלסטים, שחשבוהו כאיש שאין לו אוהבים לדרוש דמו". 19) שם. "בשביל ארבע פסיעות שליוה פרעה לאברהם, שנאמר: ויצו עליו פרעה אנשים וגו', נשתעבד בבניו ארבע מאות שנה". 20) שבעים אמה ושיריים שנותנים אותן עבור (=בליטה) לעיר, ומהן והלאה מודדים תחום שבת (רא"ש לנדרים נו, ב). 21) שהוא אלפיים אמה מחוץ לעיר. 22) ארבעה מילים, ומיל הוא שיעור תחום שבת. 23) שרוב חכמתו קיבל ממנו. 24) סוטה, שם.

17 **ד. בִּקּוּר חוֹלִים - מִצְוָה עַל הַכֹּל[25]. אֲפִלּוּ גָדוֹל**
18 **מְבַקֵּר אֶת הַקָּטָן. וּמְבַקְּרִין הַרְבֵּה פְּעָמִים בַּיּוֹם. וְכָל**
19 **הַמּוֹסִיף - מְשֻׁבָּח. וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַטְרִיחַ[26]. וְכָל**
20 **הַמְבַקֵּר אֶת הַחוֹלֶה - כְּאִלּוּ נָטַל חֵלֶק מֵחֳלְיוֹ[27] וְהֵקֵל**
21 **מֵעָלָיו; וְכֹל שֶׁאֵינוֹ מְבַקֵּר - כְּאִלּוּ שׁוֹפֵךְ דָּמִים[28].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"וכל המבקר את החולה כאלו נטל חלק מחליו והקל מעליו".

ענינו של ביקור חולים הוא הקלה מייסורי החולה ויש בו הבאת סיוע לרפואתו, ואף שבגמרא משמע שהוא דווקא בבן־גילו הוא לעניין אחד משששים, אבל ברמב"ם משמע שהוא הדין ב"כל המבקר" אף שאינו בן גילו, ואולי משום

כך שינה ולא כתב "נוטל אחד מששים" אלא "כאילו" נטל "חלק" מחליו.

ובמאירי כתב (נדרים לט, ב.) "שהמבקר מיקל בחליו של חולה . . ובני גילו ר"ל שביקורם ערב עליו, שמצד הנאתו מהם חליו מיקל כו'".

(על פי לקו"ש חלק כ' ע' 64 והע' 23)

25) נדרים לט, ב: "רמז לביקור חולים מן התורה, מניין? שנאמר (במדבר טז, כט): אם כמות כל האדם ימותון אלה, ופקודת כל האדם יפקד עליהם וגו' - שהם חולים ומוטלים בעריסתם, ובני אדם מבקרים אותם (=ופקודת - לשון ביקור), מה הבריות אומרים: לא ה' שלחני. 26) על החולה, שאם זה מכביד עליו, יכנס לחדר החיצון לשאול עליו אצל בני־ביתו ('בית יוסף' ליו"ד סי' שלה). 27) כל אחד נוטל חלק מששים ממה שהשאירו המבקרים הראשונים (נדרים שם). ושם הדגישו: "ובבן גילו", שאינו נוטל חלק מששים אלא בן גילו, ומפרש רש"י: בחור כמותו, או זקן לזקן. והר"ן שם, מפרש: שנולד המבקר במזל של חולה. 28) שם מ, א "מעשה בתלמיד מתלמידי רבי עקיבא שחלה, לא נכנסו חכמים לבקרו, ונכנס רבי עקיבא לבקרו, ובשביל שכיבדו וריבצו לפניו (בציווי רבי עקיבא), היה אומר לו: רבי, החייתני. יצא ר"ע, ודרש: כל מי שאינו מבקר חולים, כאילו שופך דמים", שהמבקר עושה לחולה כל צרכיו. וכתב ה'פרישה' ל'טור' יו"ד סי' שלה, אפילו בימינו שהחולה שוכב על המיטה, ואין אבק הארץ מזיק לו, דעתו של אדם צלולה ונוחה כשהבית נקי. וגם רוח רעה שורה על מקום מיאוס, וחולה צריך לשמור נפשו יותר מאדם אחר, שהשטן מקטרג בשעת הסכנה, ולפיכך יזהרו לכבד ולרבץ לפניו.

1 **ה. אֵין מְבַקְּרִין אֶת הַחוֹלֶה אֶלָּא מִיּוֹם שְׁלִישִׁי**
2 **וָהָלְאָה[29]. וְאִם קָפַץ עָלָיו הַחֹלִי וְהִכְבִּיד[30] - מְבַקְּרִין**
3 **אוֹתוֹ מִיָּד[31]. וְאֵין מְבַקְּרִין אֶת הַחוֹלֶה לֹא בְּשָׁלֹשׁ**
4 **שָׁעוֹת רִאשׁוֹנוֹת בַּיּוֹם וְלֹא בְּשָׁלֹשׁ אַחֲרוֹנוֹת, מִפְּנֵי**
5 **שֶׁהֵן[32] מִתְעַסְּקִין בְּצָרְכֵי הַחוֹלֶה. וְאֵין מְבַקְּרִין לֹא**
6 **חוֹלֵי מֵעַיִם וְלֹא חוֹלֵי הָעַיִן וְלֹא מְחוֹשֵׁי הָרֹאשׁ,**
7 **מִפְּנֵי שֶׁהַבִּקּוּר קָשֶׁה לָהֶן[33].**

29) שלא ירע מזלו, ואולי בבקשה מועטת שיבקש שונא רעתו, יתוסף חליו (שם וברא"ש). 30) בבת אחת. 31) ירושלמי פאה פ"ג, ה"ז. ושם אמרו: הקרובים נכנסים אליו מיד, אפילו בחולי רגיל. 32) צ"ל: שבהן. כלומר, באותן השעות. וכן נראה מלשון ה'בית יוסף' ליו"ד סי' שלה. וראוי להעיר, שבנדרים מ, א נימקו הטעם, שכל חולה מיקל עליו חליו בשעות הבוקר, ולא יחוש המבקר לבקש עליו רחמים, ובשלש שעות האחרונות - מכביד עליו חליו - ויתייאש מלבקש עליו רחמים. ורבינו חידש טעם משלו לפי בקיאותו בחליים (רדב"ז). 33) שם מא, א חולי מעיים - משום בושה; חולי עין וראש, שהדיבור קשה להם. ומסיים השו"ע ביו"ד סי' שלה סעיף ח: "אלא נכנסים בבית החיצון, ושואלים ודורשים בו".

8 **ו. הַנִּכְנָס לְבַקֵּר אֶת הַחוֹלֶה - לֹא יֵשֵׁב לֹא עַל גַּבֵּי**
9 **מִטָּה, וְלֹא עַל גַּבֵּי כִּסֵּא, וְלֹא עַל גַּבֵּי סַפְסָל, וְלֹא**
10 **עַל גַּבֵּי מָקוֹם גָּבוֹהַּ, וְלֹא לְמַעְלָה מִמְּרַאֲשׁוֹתָיו[34].**
11 **אֶלָּא מִתְעַטֵּף וְיוֹשֵׁב לְמַטָּה מִמְּרַאֲשׁוֹתָיו, וּמְבַקֵּשׁ**
12 **עָלָיו רַחֲמִים וְיוֹצֵא[35].**

34) שבת יב, ב "מפני שהשכינה למעלה מראשותיו של חולה", ולפיכך מתעטף מאימת שכינה, כאדם היושב באימה ואינו פונה לצדדים (רש"י שם). ודוקא כשהחולה שוכב על הארץ, שהיושב גבוה ממנו. אבל כששוכב על המיטה, מותר לישב על כסא (יו"ד סי' שלה סעיף ג). 35) שאומר: המקום ירחם עליו בתוך חולי ישראל (שבת שם). ובבבא־בתרא קטז, א אמרו: "כל שיש לו חולה בתוך ביתו, ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים, שנאמר (משלי טז, יד): חמת מלך מלאכי מות, ואיש חכם יכפרנה". - ומנהג זה בצרפת, שכל מי שיש לו חולה בתוך ביתו, מבקש לפני הרב התופס ישיבה, שיברך אותו. ומזה נהגו בכל המדינות לברך החולה בבית הכנסת, ולבקש עליו רחמים (דרכי משה ל'טור' יו"ד סי' שלה אות ב).

13 **ז. יֵרָאֶה לִי, שֶׁנֶּחָמַת אֲבֵלִים קוֹדֵם לְבִקּוּר חוֹלִים;**
14 **שֶׁנִּחוּם אֲבֵלִים גְּמִילוּת חֶסֶד עִם הַחַיִּים וְעִם**
15 **הַמֵּתִים[36].**

36) והרדב"ז מהסס בזה, כי יש מקום להעדיף ביקור חולים על ניחום אבלים, שהמבקר את החולה גורם לו שיחיה, ואם לא ביקרו כאילו שופך דמים, כמבואר לעיל ה"ד, ואילו ניחום אבלים אין בו מעלות אלו. וכדברי רבינו נראה, ממה שאמרו (שבת יב, ב) "בקושי התירו לנחם אבלים ולבקר חולים בשבת" - הרי שהקדימו ניחום אבלים לביקור חולים, ואע"פ שבסוכה מא, ב אמרו: "כך היה מנהגם של אנשי ירושלים... הולך לבקר חולים ולנחם אבלים - לולבו בידו" - שם ברגל, הואיל ואין בו אבילות, אפילו בדברים שבצנעה, צער האבל מועט. ולפיכך ביקור חולים קודם (אור שמח).

16 **ח. מִי שֶׁהָיָה לְפָנָיו מֵת וְכַלָּה - מַנִּיחַ אֶת הַכַּלָּה**
17 **וּמִתְעַסֵּק עִם הַמֵּת. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: לֵב חֲכָמִים בְּבֵית**
18 **אֵבֶל וְגוֹמֵר[37]. מֵת וְכַלָּה שֶׁפָּגְעוּ זֶה בָּזֶה בַּדֶּרֶךְ -**
19 **מַעֲבִירִין אֶת הַמֵּת[38] מִלִּפְנֵי הַכַּלָּה[39]. וְזֶה וָזֶה עוֹבְרִין**
20 **מִלִּפְנֵי הַמֶּלֶךְ[40].**

37) וסוף הפסוק: ולב כסילים בבית שמחה. ובמס' שמחות פי"ב, שנינו: "אבל חסידים הראשונים, היו מקדימים לבית האבל מלבית המשתה, שנאמר: טוב ללכת אל בית אבל מלכת אל בית משתה" וגו'. 38) דרך צדדית. 39) והכלה עוברת עם אורחיה בדרך המלך, באופן שמקדימים את הכלה תחילה (כתובות יז, א), ובמס' שמחות פי"א, מנמקים: שכבוד החי קודם לכבוד המתים. 40) שכבוד המלך עדיף משניהם, שנאמר: שום תשים עליך מלך - שתהא אימתו עליך, ואין כבודו להמתין עד שהמת או הכלה יעברו מלפניו (כתובות שם). ובמס' שמחות שם, אמרו: "אגריפס המלך עבר לפני הכלה (=נכנס לרחוב צדדי, וחיכה עד שמסע הכלה יעבור תחילה), ושיבחוהו חכמים, אמרו לו מה ראית? אמר להם: אני נוטל כתר בכל יום, וזאת תטול כתריה שעה

אחת". ולדעת הרמב"ן - הובאה ב'טור' יו"ד סי' שס, הכנסת כלה קודמת לקבורת המת, ולאחר שנכנסה לחופה, תנחומי אבל קודמים לשמחת חתן וכלה, וכן הבראת האבל קודמת למשתה חתן, ש"החתן מאכיל את האחרים, והאבל אינו אוכל עד שיאכילוהו אחרים".

ט. מְבַטְּלִין תַּלְמוּד תּוֹרָה לְהוֹצָאַת הַמֵּת[41] וּלְהַכְנָסַת הַכַּלָּה[42]. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּשֶׁאֵין לוֹ כָּל צָרְכּוֹ; אֲבָל יֵשׁ לוֹ כָּל צָרְכּוֹ[43] - אֵין מְבַטְּלִין[44]. וְכֹל שֶׁאֵין מִתְעַסְּקִין בַּתּוֹרָה - חַיָּבִין לְהִתְעַסֵּק עִמּוֹ[45].

41) ללוותו לקבורה. 42) ללוותה מבית אביה לבית חופתה (רש"י למגילה כט, א). 43) שיש לכל־הפחות עשרה אנשים, לעמידה בשורה ולקדיש ולברכת אבלים (רמב"ן ב'טור' יו"ד סי' שסא). 44) מגילה, שם. 45) אפילו יש לו כל צרכו, וביחוד מי שהוא יושב ובטל, מוטב שיתעסק עם המת מלהבטל (רדב"ז). ובשו"ע יו"ד סי' שסא סעיף א: "ותינוקות של בית רבן אין מתבטלים כלל", שהרי אפילו לבנין בית־המקדש אין מבטלים אותם, כמבואר בשבת קיט, ב.

י. מֵת אֶחָד בָּעִיר - כָּל בְּנֵי הָעִיר אֲסוּרִין בַּעֲשִׂיַּת מְלָאכָה עַד שֶׁיִּקְבְּרוּהוּ. וְאִם יֵשׁ לוֹ מִי שֶׁיִּתְעַסֵּק בִּצְרָכָיו - מֻתָּרִין[46].

46) מועד קטן כז, ב. אבל מבטלים מלאכתם להוצאתו, כמבואר לעיל ה"ט. וביו"ד סי' שסא סעיף ג, פסק: "הרואה את המת ואינו מלווהו, עובר משום לועג לרש, ובר נידוי הוא, ולפחות ילוונו ארבע אמות".

יא. תַּלְמִיד חָכָם שֶׁמֵּת, אֲפִלּוּ הָיוּ עִמּוֹ עַד שִׁשִּׁים רִבּוֹא - מְבַטְּלִין תַּלְמוּד תּוֹרָה לְהוֹצָאָתוֹ[47]. הָיוּ שִׁשִּׁים רִבּוֹא - אֵין מְבַטְּלִין. וְאִם הָיָה מְלַמֵּד לַאֲחֵרִים[48] - אֵין לוֹ שִׁעוּר, אֶלָּא מְבַטְּלִין הַכֹּל לְהוֹצָאָתוֹ[49].

47) כתובות יז, א "נטילתה כנתינתה - מה נתינתה (=של תורה בסיני), בששים רבוא, אף נטילתה (=כשמת ותלמודו בטל) בששים רבוא". 48) מרביץ תורה ברבים. 49) שם.

יב. קוֹבְרִין מֵתֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, וּמְנַחֲמִין אֲבֵלֵיהֶם, וּמְבַקְּרִין חוֹלֵיהֶם, מִפְּנֵי דַּרְכֵי שָׁלוֹם[50].

50) גיטין סא, א. ובתוספתא שם פ"ג הי"ח: "מנחמים אבלי גוים מפני דרכי שלום", והשווה הל' מלכים פ"י הי"ב, ובביאורנו שם. והוא־הדין שמלווים מתי גוים מפני דרכי שלום, כמבואר ב'בית יוסף' ל'טור' יו"ד סי' שפז, בשם ה'כלבו'. וכן מספידים אותם, כמבואר בתוספתא גיטין הנ"ל.

יג. בָּתֵּי הַקְּבָרוֹת אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה. כֵּיצַד? אֵין אוֹכְלִין בָּהֶן, וְאֵין שׁוֹתִין בָּהֶן[51], וְאֵין עוֹשִׂין בָּהֶן מְלָאכָה, וְלֹא קוֹרִין בָּהֶן, וְלֹא שׁוֹנִין[52] בָּהֶן. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: אֵין נֵאוֹתִין[53] בָּהֶן, וְלֹא נוֹהֲגִין בָּהֶן קַלּוּת רֹאשׁ[54]. לֹא יֵלֵךְ אָדָם בְּתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת שֶׁל קֶבֶר וּתְפִלִּין בְּיָדוֹ[55] וְסֵפֶר תּוֹרָה בִּזְרוֹעוֹ, וְלֹא יִתְפַּלֵּל שָׁם. וּבְרָחוֹק אַרְבַּע אַמּוֹת - מֻתָּר[56].

51) שזוהי קלות ראש, ובמגילה כט, א שנינו: "אין נוהגים בהם קלות ראש". וכשם שבבתי־כנסת שנינו שם כח, א: אין אוכלים ושותים בהם, ומפרש רש"י שם, משום קלות ראש, שמקילים אותם, כך הדין בבתי הקברות (ביאור הגר"א ליו"ד סי' שסח ס"ק א). 52) משנה. שהרי זה "לועג לרש", שהמת אינו קורא ואינו שונה (ברכות יח, א). 53) נהנים, כלשון המשנה (ברכות נא, ב) "אין מברכים על הנר - עד שיאותו לאורו". ומפרש רש"י: שיהנו. וכנראה שלמד רבינו דין איסור הנאה בבית־הקברות מדין בתי־הכנסת, שנאמר בהם (מגילה כח, ב) "ואין ניאותים בהם", והשווה הל' תפילה פי"א, ה"ו. 54) כגון לעשות בהם צרכיו, כמפורש בירושלמי ברכות פ"ב ה"ג, ובמגילה כט, א שנינו: "אין מרעים בהם בהמה... ואין מלקטים בהם עשבים... מפני כבוד מתים". 55) אפילו כשהוא אוחזן בידו, וקל־וחומר כשהן על ראשו, שהוא מקיים בהן המצוה, הרי זה "לועג לרש". ובברכות יח, א הנוסח: "ותפילין בראשו". 56) ברכות שם. וכל שהוא לכבודו של מת - מותר, כמבואר לעיל פי"ג ה"ט, בביאורנו. והשווה הל' תפילין פ"ד, הכ"ג.

יד. הַמּוֹלִיךְ עֲצָמוֹת[57] מִמָּקוֹם לְמָקוֹם - לֹא יִתְּנֵם בְּדִסְקִיָּא[58] וַיַּנִּיחֵם עַל גַּבֵּי חֲמוֹרוֹ וְיִרְכַּב עֲלֵיהֶם, מִפְּנֵי שֶׁנּוֹהֵג בָּהֶן מִנְהַג בִּזָּיוֹן[59]. וְאִם הָיָה מִתְיָרֵא מִפְּנֵי הַגַּנָּבִים וּמִפְּנֵי הַלִּסְטִים - מֻתָּר.

57) עצמות המת. 58) מרצוף (שק) של עור. 59) ברכות יח, א והשווה הל' ספר תורה פ"י הי"א, ושם מסיים רבינו: "ואם אין שם פחד, מניחו (ספר התורה) בחיקו, כנגד לבו, והוא רוכב על הבהמה והולך". ובנוגע לעצמות, מפשילן לאחוריו על החמור, כמבואר ביו"ד סי' תג, סעיף י.

טו. אֵין מְפַנִּין[60] אֶת הַמֵּת מִקֶּבֶר לְקֶבֶר, אֲפִלּוּ מִבָּזוּי לִמְכֻבָּד[61]. וְאִם הָיָה בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ[62] - מְפַנֶּהוּ אֲפִלּוּ מִמְּכֻבָּד לְבָזוּי[63].

60) מעבירים. 61) ירושלמי מו"ק פ"ב, ה"ד. ומפרש ה"קרבן העדה" שהבלבול קשה למתים, שמתייראים מיום הדין, ובשמואל הוא אומר (שמואל־א כח, טו) "למה הרגזתני להעלות אותי", ומפרש הרד"ק, שהיה מפחד מיום הדין, כי סבר שקוראים אותו לדין. 62) שהקבר השני, הוא בשדה המת. 63) ירושלמי שם, "ערב הוא לאדם שהוא נינוח אצל אבותיו", והשווה הל' יו"ט, פ"ח ה"ט. ואם נתנוהו שם על־מנת לפנותו - מותר בכל ענין, וכן מותר לפנותו כדי להעלותו לארץ ישראל (כסף־משנה, וכן ביו"ד סי' שסג סעיף א).

טז. אֵין קוֹבְרִין מֵת עַל גַּבֵּי מֵת, וְלֹא שְׁנֵי מֵתִים כְּאֶחָד, שֶׁבִּזָּיוֹן הוּא[64]. וְקָטָן הַיָּשֵׁן עִם אִמּוֹ - נִקְבָּר עִמָּהּ[65].

64) שמחות פי"ג. אלא־אם־כן היה דופן הקבר מפסיק

ביניהם. ובנוגע לקבורת מת על גבי מת - דוקא שאין ביניהם עפר ששה טפחים, אבל אם יש ביניהם עפר ששה טפחים - מותר (ט"ור' יו"ד סי' שסב). ונראה שהכל תלוי בטיב העפר, שאם היא אדמת סלע או קרקע קשה, אפילו אין ביניהם אלא הפסק כלשהו מותר, וכן אמר רבן שמעון בן גמליאל (בבא־בתרא קא, א) "הכל לפי הסלע" (רדב"ז).

65) מס' שמחות שם: "רבי יהודה אומר: האיש נקבר עם בתו הקטנה, והאשה עם בנה הקטן, ועם בן־בנה הקטן, זה הכלל: כל שישן עמו בחייו, נקבר עמו במותו" (לפי נוסח הרמב"ן ב"תורת האדם" הובא ב'טור' יו"ד סי' שסב).

1 **יז. עַפַר הַקֶּבֶר - אֵינוֹ אָסוּר בַּהֲנָאָה, שֶׁאֵין קַרְקַע**
2 **עוֹלָם נֶאֱסָרֶת[66]. אֲבָל קֶבֶר הַבִּנְיָן[67] - אָסוּר בַּהֲנָאָה.**

66) שנאמר (מלכים־ב כג, ו) "וישלך את עפרה (=של האשירה) על קבר בני העם", מקיש (השוה) קבר בני העם לעבודה־זרה, מה ע"ז אינה נאסרת במחובר לקרקע, שכתוב "אלהיהם על ההרים" - ולא ההרים אלהיהם (=אין ההר נאסר כעבודה־זרה), אף הקבר אינו נאסר במחובר לקרקע (סנהדרין מז, ב). 67) שבנוהו למעלה מעל הקרקע, והרי זה: "תלוש ולבסוף חיברו", ואסור במת כבעבודה־זרה (שם). ויש אוסרים העפר שנטלו מן הקבר וחזרו ונתנו עליו, שהרי זה: "תלוש ולבסוף חיברו" (יו"ד סי' שסד, סעיף א), ולדבריהם אינו מותר אלא העפר שבצדי המת ובתחתיתו, או החופר כוך בסלע שלא נתלש הגג כלל, ונשאר כבתחילתו (ש"ך שם).

3 **יח. הַבּוֹנֶה קֶבֶר לְמֵת - לֹא נֶאֱסַר עַד שֶׁיִּכָּנֵס בּוֹ**
4 **הַמֵּת[68]. וַאֲפִלּוּ הֵטִיל בּוֹ גֵּפֶל[69] - נֶאֱסַר בַּהֲנָאָה[70].**

68) אין ההזמנה בלבד אוסרתו. 69) תינוק שלא כלו לו חדשי לידתו. 70) סנהדרין שם.

5 **יט. נֶפֶשׁ[71] שֶׁנַּעֲשָׂה לְשֵׁם חַי[72], וְשָׁם בּוֹ הַמֵּת,**
6 **וְהוֹסִיף בּוֹ דִּימוֹס[73] אֶחָד לְשֵׁם הַמֵּת, אַף עַל פִּי**
7 **שֶׁפִּנָּה הַמֵּת - הַכֹּל אָסוּר בַּהֲנָאָה[74]. וְאִם הִכִּיר אֶת**
8 **הַתּוֹסֶפֶת - חוֹלֵץ[75] אוֹתָהּ, וְהַשְּׁאָר מֻתָּר[76]. נַעֲשָׂה**
9 **לְשֵׁם הַמֵּת[77] - כֵּיוָן שֶׁהוּטַל בּוֹ הַמֵּת נֶאֱסַר, אַף עַל**
10 **פִּי שֶׁפִּנָּהוּ[78].**

71) בנין שעל הקבר. ובלשון המקרא: ציון, ראה יחזקאל לט, טו "ובנה אצלו ציון". 72) לכשימות יקבר בו, ועדיין חי הוא. והואיל ואין שם המת נקרא עליו, אין זו הזמנת "נפש" למת, שהיא רק אחרי מות האדם. 73) שורה של אבנים. 74) ואילו לא הוסיף בו דימוס, לא היה הקבר אסור אלא כל זמן שהמת בתוכו, הואיל ולא נעשה מתחילה לשם המת משמת. 75) מסיר. 76) שם מח, א, שאין כאן אלא מעשה בלא "הזמנה", ואינו אסור אלא כשהמת בתוכו. 77) אחרי מות האדם, בנה את הנפש לשמו, נמצא שנקרא שמו עליו, והרי זו "הזמנה". 78) שיש כאן "הזמנה ומעשה" - כאחד, ונאסר עולמית (שם). והשווה הל' תפילין פ"ד, ה"ט: "כלי שהכינו להניח בו תפילין, והניחן בו - נתקדש, ואסור להשתמש בו דברי חול; הכינו ולא הניח בו, או שהניח בו עראי ולא הכינו - לא נתקדש, והרי הוא חול כמו שהיה". שהזמנה, או מעשה - לבד, אינם מועילים.

11 **כ. הַבּוֹנֶה קֶבֶר לְאָבִיו[79], וְהָלַךְ וּקְבָרוֹ בְּקֶבֶר אַחֵר -**
12 **הֲרֵי זֶה לֹא יִקָּבֵר בּוֹ מֵת אַחֵר עוֹלָמִית, וְהַקֶּבֶר הַזֶּה**
13 **אָסוּר בַּהֲנָאָה, מִפְּנֵי כְּבוֹד אָבִיו[80].**

79) משמת. 80) שם. וכתב ה'טור' ביו"ד סי' שסד "לא יקבר בו הוא עולמית, אבל אחר מותר להקבר בו". ורבינו סובר, שאסור לבן לקבור בו אפילו מת אחר, משום כבוד אביו, וכנראה שחולק על דעת ה'טור' (לחם־משנה).

14 **כא. הַמֵּת אָסוּר בַּהֲנָאָה[81] כֻּלּוֹ; חוּץ מִשְּׁעָרוֹ שֶׁהוּא**
15 **מֻתָּר בַּהֲנָאָה, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ גּוּפוֹ[82]. וְכֵן אֲרוֹנוֹ וְכָל**
16 **תַּכְרִיכָיו[83] - אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה[84]. אֲבָל כֵּלִים הַמּוּכָנִים**
17 **לְתַכְרִיךְ[85] - לֹא נֶאֱסְרוּ בַּהֲנָאָה. אֲפִלּוּ אָרֹג בֶּגֶד**
18 **לְמֵת[86] - לֹא נֶאֱסַר[87] עַד שֶׁיַּגִּיעַ בַּמִּטָּה הַנִּקְבֶּרֶת**
19 **עִמּוֹ[88]. שֶׁאֵין הַהַזְמָנָה[89] אוֹסֶרֶת[90].**

81) ע"ז כט, ב. נאמר: ותמת שם מרים, ונאמר: וערפו שם את העגלה בנחל, הריני למד ב'גזירה־שוה' "שם שם" - מה עגלה ערופה אסורה בהנאה, שכפרה כתובה בה כקדשים, אף מת אסור בהנאה. ובירושלמי שבת פ"י ה"ה, משמע שמת גוי מותר בהנאה, שאמרו שם: המוציא מת גוי בשבת מרשות היחיד לרשות הרבים - פטור, הואיל ומותר בהנאה, והוציאו ללמוד בו לצרכי רפואה, כי אילו היה אסור בהנאה היה חייב על הוצאתו, שהוא רוצה בביעורו שלא יכשל בו. וכן נראה מסנהדרין יט, ב שמאה ערלות של הפלשתים שהרג דוד, ראויות להשליכן לכלבים או לחתולים, הרי שמת גוי מותר בהנאה (משנה־למלך), אלא שבשו"ע יו"ד סי' שמט סעיף א, פסק שמת גוי אסור בהנאה כמת ישראל. 82) ששיער אינו בר מיתה, שאינו עשוי להשתנות (ערכין ז, ב כרב נחמן, וברש"י), וכן דעת ה'תוספות' בבבא־קמא י, א ד"ה שהשור. והשווה לעיל הל' סנהדרין פי"ב, ה"ד. 83) שכורכים ולובשים בהם את המת. 84) סנהדרין מח, ב. 85) שהזמינם לתרכיך, ועדיין לא כרך בהם. 86) לאחר שמת, ונקרא עליו שם המת. 87) כל עוד לא כרכו בו. 88) שנושאים אותו בה לקבורה, ורגילים היו לקברה עמו, ומשום שלא יתחלף בתכריכי המת אסרוהו (שם וברש"י). 89) בלא מעשה עמה. 90) שם מז, ב וכמבואר לעיל הי"ח־יט.

20 **כב. כָּל הַכֵּלִים שֶׁזּוֹרְקִין עַל הַמֵּת[91] עַל הַמִּטָּה**
21 **הַנִּקְבֶּרֶת עִמּוֹ - אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה, שֶׁלֹּא יִתְחַלְּפוּ**
22 **בְּתַכְרִיכִין[92].**

91) מחמת צער. 92) שלא יבואו להתיר גם התכריכין עצמם. אבל הכלים שנגעו במיטה שמת עליה, אין רגילים לכורכו עליה בתכריכי קבורה ולא נאסרו, שלא יבואו להחליפם בתכריכין (שם מח, ב וברש"י).

23 **כג. הָיוּ אָבִיו וְאִמּוֹ מְזָרְקִין כֵּלִים בַּחֲמָתָן עַל הַמֵּת[93]**
24 **- מִצְוָה עַל אֲחֵרִים לְהַצִּילָן[94]. וְאִם הִגִּיעוּ לַמִּטָּה**
25 **הַנִּקְבֶּרֶת עִמּוֹ - אֵין מַצִּילִין אוֹתָן[95].**

93) זורקים בגדיהם עליו מפני חיבתו, ומחמת צערם מתכוונים לאסור את כל ממונם עליו (רש"י שם עמ' א).

94) ליטלם מעליו, שאין השבת אבידה גדולה מזו (שם וברש"י), שבוודאי יתחרטו אחר־כך (ש"ך ליו"ד סי' שמט ס"ק ד). 95) שלא יתחלפו בתכריכין, וכאמור לעיל הכ"ב.

1 **כד. מְלַמְּדִין אֶת הָאָדָם שֶׁלֹּא יְהֵא חַבְּלָן[96], וְלֹא**
2 **יַפְסִיד אֶת הַכֵּלִים וְיַשְׁלִיכֵם לְחַבָּלָה. מוּטָב לְתִתָּם**
3 **לַעֲנִיִּים, וְאַל יַשְׁלִיכֵם לְרִמָּה וְתוֹלֵעָה[97]. וְכָל הַמַּרְבֶּה**
4 **כֵּלִים עַל הַמֵּת - עוֹבֵר בְּלֹא תַשְׁחִית[98].**

96) מקלקל ומשחית. 97) מס' שמחות פ"ט, ושם הנוסח: "מרבה עליו (על המת) רמה". 98) שם. שהתורה אמרה: "לא תשחית את עצה", ולקמן הל' מלכים פ"ו ה"י, מתבאר ש"לא האילנות בלבד, אלא כל המשבר כלים וקורע בגדים... דרך השחתה, עובר בלא תשחית".

5 **כה. מֶלֶךְ שֶׁמֵּת - עוֹקְרִין סוּס[99] שֶׁהָיָה רוֹכֵב עָלָיו.**
6 **וְעֶגְלָה שֶׁהָיְתָה מוֹשֶׁכֶת בַּקָּרוֹן[100] שֶׁהָיָה יוֹשֵׁב בּוֹ -**
7 **מְנַשֵּׁר[101] פַּרְסוֹתֶיהָ מִן הָאַרְכֻּבָּה[102] וּלְמַטָּה[103], מָקוֹם**
8 **שֶׁאֵין עוֹשֶׂה אוֹתָהּ טְרֵפָה. וּמוֹשִׁיבִין יְשִׁיבָה עַל קִבְרוֹ**
9 **שִׁבְעָה יָמִים[104]. שֶׁנֶּאֱמַר: וְכָבוֹד עָשׂוּ לוֹ בְּמוֹתוֹ - זֶה**
10 **שֶׁהוֹשִׁיבוּ לוֹ יְשִׁיבָה עַל קִבְרוֹ. וְנָשִׂיא[105] שֶׁמֵּת - אֵין**
11 **מְבַטְּלִין יְשִׁיבָתוֹ יָתֵר עַל שְׁלֹשִׁים יוֹם[106].**

99) הגידים שעל פרסותיו, ואז אין אחר יכול להשתמש בו לרכיבה (ע"ז יא, א), וראה לקמן הל' מלכים פ"ב ה"א, שאין רוכבים על סוסו של מלך. 100) עגלה, כלי רכב. 101) חותך ומשיר. 102) הברך, פרק הרגל שבין השוק והירך. 103) כי אם יחתוך מן הארכובה ולמעלה הרי היא טריפה, ו"אסור לגרום לבהמה טריפות בידים" (שם וברש"י). 104) בבא־קמא טז, ב. תלמידים לעסוק שם בתורה. ואע"פ שאסור לעסוק בדברי תורה בפני המת או בבית־הקברות משום "לועג לרש", ראה לעיל פי"ב ה"ט - כל שהוא לכבוד המת, כגון בני ישיבה לכבוד רבם - מותר. או ידובר, בריחוק ארבע אמות מקברו ('נמוקי יוסף' לב"ק שם). 105) ראש הסנהדרין ונקרא גם ראש הישיבה, ראה לעיל הל' סנהדרין פ"א, ה"ג. 106) שכן ציוה רבינו הקדוש (כתובות קג, ב): הושיבו ישיבה לאחר שלשים יום, אינו עדיף ממשה רבינו, שכתוב בו: "ויבכו בני ישראל את משה... שלשים יום", והשווה לעיל פי"ב, ה"י.

12 **כו. מֶלֶךְ אוֹ נָשִׂיא שֶׁמֵּת - יֵשׁ לָהֶן לִשְׂרֹף מִטָּתוֹ וְכָל**
13 **כְּלֵי תַּשְׁמִישׁוֹ[107], וְאֵין בָּזֶה דֶּרֶךְ הָאֱמוֹרִי[108] וְלֹא**
14 **מִשּׁוּם הַשְׁחָתָה[109]. שֶׁנֶּאֱמַר: בְּשָׁלוֹם תָּמוּת**
15 **וּבְמִשְׂרְפוֹת אֲבוֹתֶיךָ[110] הָרִאשֹׁנִים יִשְׂרְפוּ לָךְ.**

107) שלא ישתמשו בהם אחרים, ואין זה לפי כבודם. 108) שאסור לנהוג כמותם, ככתוב (ויקרא יח, ג): "ובחוקותיהם לא תלכו". 109) איסור "לא תשחית" הנזכר לעיל הכ"ד. 110) בכת"י תימן: אבותיך המלכים. וכן הנוסח בפסוק: "ובמשרפות אבותיך המלכים הראשונים, אשר היו לפניך, כן ישרפו לך". ומכיון שזה לכבודו של מלך - אין זו השחתה, והואיל וזה מפורש בנביאים, אין בזה "דרך האמורי" שהרי לא נמשכנו בזה אחריהם, ולא מהם אנו למדים (סנהדרין נב, ב. וע"ז יא, א). אבל על הדיוטות אסור לשרוף, משום יהירות, ומשום איסור השחתה (תוספתא סנהדרין פ"ד, ה"ב. וביו"ד סי' שמח סעיף א). ובמס' שמחות פ"ח, אמרו: "כשמת רבן גמליאל הזקן, שרף עליו אונקלוס הגר יותר משמונים מנה, אמרו לו מה ראית? אמר להם כתוב: ובמשרפות אבותיך וגו', ואין רבן גמליאל יפה יותר ממאה מלכים, שאין בהם צורך?!".

סְלִיקוּ לְהוֹ הִלְכוֹת אֵבֶל בְּסִיַּעְתָּא דִשְׁמַיָּא

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – ז'-י"ג אייר ה'תשפ"ב

יום ראשון ז' אייר ה'תשפ"ב

הִלְכוֹת שְׁאָר אֲבוֹת הַטֻּמְאוֹת[1]

פֶּרֶק תְּשִׁיעָה עָשָׂר[1]

1) יבאר שני שבילים, אחד טהור ואחד טמא, והלך באחד מהם ואינו יודע באי זה הלך וכו'. ודין שני שבילים, אחד טהור ואחד טמא, והלך באחד מהם ועשה טהרות וחבירו הלך בשני ועשה טהרות וכו'. כיכר טמאה שנתערבה בתשע כיכרות טהורות ובאו חמישה בני אדם ואכלו חמש כיכרות מהן וכו'. ודין שני שבילים, אחד טהור ואחד טמא, והלכו בהם שני אנשים, אחד טהור ואחד טמא וכו'.

16 **א. שְׁנֵי שְׁבִילִין[2], אֶחָד טָמֵא[3] וְאֶחָד טָהוֹר[4], הָלַךְ**
17 **בְּאֶחָד מֵהֶן וְאֵין יָדוּעַ בְּאֵי זֶה מֵהֶן הָלַךְ[5], וְעָשָׂה**
18 **טְהָרוֹת וְנֶאֱכְלוּ[6], וְהִזָּה שְׁלִישִׁי וּשְׁבִיעִי[7] וְטָבַל וְטָהֵר[8],**
19 **וְהָלַךְ בַּשֵּׁנִי וְעָשָׂה טְהָרוֹת - הֲרֵי אֵלּוּ טְהוֹרוֹת[9]. אִם**
20 **קַיָּמוֹת הָרִאשׁוֹנוֹת[10] - אֵלּוּ וָאֵלּוּ תְּלוּיוֹת[11], שֶׁבְּוַדַּאי**
21 **שֶׁאֶחָד מִן הַטְּהָרוֹת טָמֵא[12]. וְאִם לֹא טָהַר בֵּינָתַיִם[13]**
22 **- הָרִאשׁוֹנוֹת תְּלוּיוֹת[14], וְהַשְּׁנִיּוֹת יִשְׂרְפוּ, שֶׁהֲרֵי הֵן**
23 **טְמֵאוֹת בְּוַדַּאי, שֶׁזֶּה טָמֵא הוּא, מִפְּנֵי שֶׁהָלַךְ בִּשְׁנֵי**
24 **הַשְּׁבִילִין. וְכֵן הַשֶּׁרֶץ[15] וְהַצְּפַרְדֵּעַ[16] בִּרְשׁוּת הָרַבִּים[17]**
25 **וְאֵין צוּרָתָן נִכֶּרֶת וְאֵין יָדוּעַ אֵי זֶהוּ הַשֶּׁרֶץ, וְנָגַע**
26 **בְּאֶחָד מֵהֶן, וְעָשָׂה טְהָרוֹת וְנֶאֱכְלוּ, וְטָבַל, וְנָגַע בַּשֵּׁנִי**
27 **וְעָשָׂה טְהָרוֹת - הֲרֵי אֵלּוּ טְהוֹרוֹת. וְאִם קַיָּמוֹת**
28 **הָרִאשׁוֹנוֹת - אֵלּוּ וָאֵלּוּ תְּלוּיוֹת. וְאִם לֹא טָבַל בֵּינָתַיִם**
29 **- הָרִאשׁוֹנוֹת תְּלוּיוֹת, וְהַשְּׁנִיּוֹת יִשָּׂרְפוּ.**

2) טהרות פ"ה מ"ג. 3) טומאת מת. 4) ושניהם ברשות

הרבים. 5) פירוש, אם השביל שהלך בו הוא הטהור או הטמא, אבל יודע הוא באיזה שביל הלך. ואין לפרש הדברים כפשוטם, שאינו יודע באיזה שביל הלך, שהרי כתב לקמן "והלך בשני", ואם הוא אינו יודע באיזה שביל הלך בראשונה - מניין לו שעכשיו הלך בשני. 6) כדין, שספק טומאה ברשות הרבים - ספיקו טהור. 7) אע"פ שמן הדין הוא טהור - אומרים לו שלכתחילה יטהר עצמו (למעלה פט"ו ה"ט). 8) ששקעה החמה, ויצא מכלל טבול־יום שמטמא תרומה וקדשים ('תוספות יום טוב'). 9) מפני שאנו דנים עכשיו על טהרות השניות בלבד. 10) ואחת מהן טמאה ודאי, אלא שאין אנו יודעים איזו. 11) אף־על־פי שהוא אינו שואל על שתיהן בבת אחת, ואפילו אם שאל כבר על הטהרות הראשונות, והחכם טיהר אותן. 12) ואי־אפשר לטהר טמא וודאי. 13) והראשונות קיימות. 14) גירסת אליהו רבא במשנתנו - טהורות, וכן שנינו בתוספתא שם פ"ו ה"ג. ורבינו מקיים את הגירסא שלפנינו במשנה. וכן גורס הרא"ש, ומבאר שכל זמן ששתיהן קיימות, אין לטהר אף אחת מהן, אף־על־פי שהשניות טמאות ודאי (ראה השלמות). 15) שם מ"ד. 16) שאינו מטמא. 17) גם בשני שבילין - המדובר ברשות הרבים, כמו שנתבאר למעלה בהערה ג. אבל ברשות היחיד - כל הספיקות טמאים, ורבינו לא מצא לנחוץ להודיע זה בפירוש, מפני שסתם שבילים רשות הרבים הם.

1 **ב. שְׁנֵי שְׁבִילִין[18], אֶחָד טָמֵא וְאֶחָד טָהוֹר, הָלַךְ**
2 **בְּאֶחָד מֵהֶן וְעָשָׂה טְהָרוֹת, וּבָא חֲבֵרוֹ וְהָלַךְ בַּשֵּׁנִי**
3 **וְעָשָׂה טְהָרוֹת: אִם בָּאוּ וְנִשְׁאֲלוּ זֶה אַחַר זֶה - מוֹרִין**
4 **לְכָל אֶחָד מֵהֶן בִּפְנֵי עַצְמוֹ שֶׁהוּא טָהוֹר; בָּאוּ שְׁנֵיהֶן**
5 **כְּאֶחָד, אוֹ שֶׁבָּא הָאֶחָד וְשָׁאַל עָלָיו וְעַל חֲבֵרוֹ[19]**
6 **וְאָמַר: שְׁנַיִם הָיִינוּ וּבִשְׁנֵי הַשְּׁבִילִים הָלַכְנוּ וּשְׁתֵּי**
7 **טְהָרוֹת עָשִׂינוּ - הֲרֵי שְׁנֵיהֶם טְמֵאִין, וּטְהָרוֹת שֶׁעָשׂוּ**
8 **נִשְׂרָפוֹת[20]. וְכֵן[21] אִם נִטְמְאוּ בְּטֻמְאָה קַלָּה. כֵּיצַד?**
9 **שְׁנֵי כִּכָּרִים[22], אֶחָד טָמֵא וְאֶחָד טָהוֹר, אָכַל אֶת אֶחָד**
10 **מֵהֶם[23] וְעָשָׂה טְהָרוֹת, וּבָא חֲבֵרוֹ וְאָכַל אֶת הַשֵּׁנִי**
11 **וְעָשָׂה טְהָרוֹת: אִם נִשְׁאֲלוּ זֶה אַחַר זֶה - שְׁנֵיהֶן**
12 **טְהוֹרִין, מִפְּנֵי שֶׁהֵן סְפֵק דִּבְרֵי סוֹפְרִים[24], שֶׁהוּא**
13 **מִכְּלַל הַסְּפֵקוֹת שֶׁטְּהָרוּ חֲכָמִים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[25];**
14 **נִשְׁאֲלוּ שְׁנֵיהֶן כְּאַחַת אוֹ שֶׁנִּשְׁאַל עָלָיו וְעַל חֲבֵרוֹ -**
15 **שְׁנֵיהֶן טְמֵאִין מִסָּפֵק, וְטָהֳרוֹתָם נִשְׂרָפוֹת, שֶׁהֲרֵי וַדַּאי**
16 **אַחַת מֵהֶן טְמֵאָה. וַאֲפִלּוּ כִּכָּר אֶחָד[26] טָמֵא שֶׁנִּתְעָרֵב**
17 **בְּמֵאָה כִּכָּרוֹת טְהוֹרִין - כֻּלָּן טְמֵאִין[27] וְיִשָּׂרְפוּ.**

18) שם מ"ה. 19) רבא, בפסחים י, א מפרש את מחלוקתם של ר' יהודה ור' יוסי במשנתנו, בשאל על עצמו ועל חבירו, ופסק רבינו כר' יוסי שאמר - טמאים. 20) באדם אחד, שנינו במ"ג "תלויות", ובשני בני אדם שנינו "טמאים". ומשינוי לשון זה, למד רבינו שדינן כטמאות ממש. ולא נתבאר טעמו של הבדל זה, וההגיון מחייב להחמיר יותר באדם אחד, כשם שהחמרנו בשאל בזה אחר זה, שכולן תלויות. [ב'תוספות חדשים' שבגליון המשניות, מפרש מה שאמרו במשנה "טמאים" הכוונה לשני האנשים, אבל הטהרות תלויות. אולם רבינו כותב "וטהרות שעשו נשרפות"]. 21) שם מ"ו. 22) לשון המשנה. 23) ונתבאר למעלה (פי"א הי"א), שהאוכל אוכלין טמאים, פסול לאכילת תרומה מדרבנן. 24) לכאורה נימוק זה מיותר, שהרי גם בטומאה דאורייתא פסק כן. הרגיש בזה המשנה־למלך, ופירש שרבינו התכוון לרמז בזה שגם ברשות היחיד טהור. 25) למעלה פט"ו ה"א. 26) זה המשך הנימוק למה נשרפות. ובתוספתא שם הלכה ד, הגירסא: "שאפילו" ככר אחד וכו'. 27) דברי ר' יוסי בתוספתא שם ה"ד.

18 **ג. כִּכָּר טָמֵא שֶׁנִּתְעָרֵב בְּתִשְׁעָה כִּכָּרוֹת טְהוֹרִין, וּבָאוּ**
19 **חֲמִשָּׁה בְּנֵי אָדָם[28] וְאָכְלוּ חֲמִשָּׁה כִּכָּרוֹת מֵהֶן, וּבָאוּ**
20 **חֲמִשָּׁה בְּנֵי אָדָם אֲחֵרִים וְאָכְלוּ הַחֲמִשָּׁה הַנִּשְׁאָרִים -**
21 **הָרִאשׁוֹנִים טְמֵאִים, מִפְּנֵי שֶׁאֵין לָהֶן אֲנָשִׁים אֲחֵרִים**
22 **שֶׁיִּתְּלוּ בָּהֶן[29]; וְהַחֲמִשָּׁה הָאֲנָשִׁים הָאַחֲרוֹנִים**
23 **טְהוֹרִין, מִפְּנֵי שֶׁהֵן תּוֹלִין בָּרִאשׁוֹנִים[30].**

28) תוספתא שם ה"ח. 29) ומפני שכל התערובת טמאה, כלמעלה בסוף ההלכה הקודמת - נטמאו, שהרי אכלו אוכלין טמאים. 30) אנו אומרים שהראשונים שטימאנו אותם - אכלו את הכיכרות הטמאות, והם אכלו את הטהורות.

24 **ד. שְׁנֵי שְׁבִילִין[31], אֶחָד טָמֵא וְאֶחָד טָהוֹר, וְהָלְכוּ**
25 **בָּהֶן שְׁנֵי אֲנָשִׁים, אִישׁ אֶחָד טָהוֹר וְאִישׁ אֶחָד טָמֵא,**
26 **אֲפִלּוּ הָיָה הָאֶחָד תָּלוּי - הֲרֵי זֶה הַטָּהוֹר תּוֹלֶה**
27 **בַּתָּלוּי, וְאוֹמְרִין: זֶה הַטָּהוֹר הָלַךְ בַּשְּׁבִיל הַטָּהוֹר**
28 **וַהֲרֵי הוּא בְּטָהֳרָתוֹ, וְזֶה הַתָּלוּי הָלַךְ בַּשְּׁבִיל הַטָּמֵא.**
29 **וְאַף עַל פִּי שֶׁנִּשְׁאֲלוּ שְׁנֵיהֶן כְּאֶחָד.**

31) מימרא של ר' יוסי בר חנינא, נדה ס, א. המדובר ברשות הרבים.

יום שני ח' אייר ה'תשפ"ב

פֶּרֶק עֶשְׂרִים[1]

1) יבאר המקומות שהם רשות הרבים לענין טומאה. דברים שהם ברשות הרבים אם דינם כרשות הרבים. וחמור ברשות הרבים גבוה עשרה טפחים וטומאה עליו. ודין היה זה רוכב על חמורו וזה רוכב על חמורו ומהלכים בדרך וכו'.

30 **א. כָּל מָקוֹם שֶׁהוּא רְשׁוּת הָרַבִּים לְעִנְיַן שַׁבָּת[2], כָּךְ**
31 **הוּא רְשׁוּת הָרַבִּים לְעִנְיַן טֻמְאָה[3].**

2) שאסרה תורה להוציא בשבת מרשות היחיד לרשות הרבים, וכן להיפך. 3) שיהיה ספיקו טהור. אבל יש דברים, שהם רשות הרבים לטומאה ואינם רשות הרבים לשבת, כמו שיתבאר בהלכות הבאות.

32 **ב. אַרְבַּע אַמּוֹת[4] הַסְּמוּכוֹת לִרְשׁוּת הָרַבִּים - הֲרֵי הֵן**
33 **כִּרְשׁוּת הָרַבִּים לְטֻמְאָה[5]. וְכֵן הַכַּרְמְלִית[6], כְּגוֹן הַיָּם**
34 **וְהָאַצְטְוָנִית[7] - הֲרֵי הֵן כִּרְשׁוּת הָרַבִּים לְטֻמְאָה[8].**

4) בבא־בתרא יב, א. 5) מסוטה שנסתרה למדנו, שספק

טומאה ברשות הרבים (שאינה מקום סתירה) טהור, ולפיכך כל מקום שאין בו סתירה - ספיקו טהור. 6) מקום שאינו לא רשות הרבים ולא רשות היחיד, נקרא "כרמלית". [מקורה של תיבה זו נתבאר ב'רמב"ם לעם' בהערות ספר זמנים הל' שבת פי"ד ה"א]. 7) טהרות פ"ו מ"ו. פירוש, אולם גדול, שהוא רכוש ציבורי וראשי הציבור רגילים להתאסף בו לשם התייעצות, ופתחיו מכוונים זה כנגד זה. 8) מפני שאי־אפשר להיסתר בה.

1 **ג. יֵשׁ שָׁם[9] מְקוֹמוֹת[10], שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁהֵן רְשׁוּת**
2 **הַיָּחִיד לְשַׁבָּת - הֲרֵי הֵן כִּרְשׁוּת הָרַבִּים לְעִנְיַן**
3 **טֻמְאָה[11]. וְאֵלּוּ הֵן: הַשְּׁבִילִין הַמְפַלְּשִׁין לַשִּׁיחִין**
4 **וְלִבּוֹרוֹת וְלַגִּתּוֹת[12]; וְהַבִּקְעָה[13] הַמֻּקֶּפֶת גָּדֵר בִּימוֹת**
5 **הַחַמָּה[14]; וּבָסִילְקֵי[15] מְלֻכִּים, שֶׁהוּא בִּנְיָן רָחָב הַרְבֵּה**
6 **לַעֲמֹד בּוֹ אַנְשֵׁי הַמֶּרְכָּבָה[16] וְיֵשׁ לוֹ פְּתָחִים הַרְבֵּה**
7 **פְּתוּחִים לִרְשׁוּת הָרַבִּים; וְהַפּוֹרָן, וְהוּא הַבִּנְיָן הַגָּדוֹל**
8 **שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁנֵי פְּתָחִים זֶה כְּנֶגֶד זֶה וְחָצֵר, שֶׁהָרַבִּים**
9 **נִכְנָסִין בְּפֶתַח זֶה וְיוֹצְאִין בְּפֶתַח אַחֵר. וְכֵן מְבוֹאוֹת[17]**
10 **הַיּוֹרְדִים לַיָּם אוֹ לַנָּהָר, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן גְּדוּרִין[18]**
11 **מִכָּאן וּמִכָּאן, וְרַבִּים[19] מְטַפְּסִין וְעוֹלִין בָּהֶן,**
12 **וְהַבִּימוֹסוֹת[20] וְהַמֶּרְחַצָּאוֹת[21] - הֲרֵי הֵן כִּרְשׁוּת הָרַבִּים**
13 **לְטֻמְאָה. וְכֵן כָּל הָעֲזָרָה[22] - כִּרְשׁוּת הָרַבִּים לְטֻמְאָה.**

9) יש במציאות (סיגנון ערבי). 10) שם מ"ו־ט. 11) לא בכרמלית בלבד, שאינה רשות היחיד לשבת, אמרו שהיא כרשות הרבים לטומאה, אלא ישנם גם מקומות שהם רשות היחיד ממש לענין שבת ואעפ"כ הם רשות הרבים לענין טומאה. 12) שם מ"ו. פירוש, מבוי מפולש (פתוח משני צדדים) ובסופו בור או גת החוסמת את היציאה, ושביל עובר באותו מבוי שהולכים בו בני אדם לשאוב מן הבורות (רבינו בפירושו למשנה). 13) שטח גדול במישור שיש בו הרבה שדות. 14) ובאים לשם פועלים לקצור את התבואה, לאסוף ולדוש. בקעה כזו דינה כרשות היחיד לשבת, אבל אין שם מקום להיסתר מעיני הפועלים. 15) מלה יוונית. "מלך" ביוונית "בסיליאוס". 16) הממונים על מרכבות המלך. 17) תוספתא פ"ז ה"ד. 18) גדירות משני צידיהם המכבידות את הכניסה. 19) פירוש, אם רבים. 20) צ"ל: והדימוסות. פירוש, מרחצאות של מי מעיינות חמים, כגון חמי טבריה. 21) תוספתא, שם פ"ז ה"ה. 22) שבבית המקדש (פסחים יח, ב).

14 **ד. גַּנּוֹת הָעִיר[23] שֶׁדֶּרֶךְ הָעִיר עוֹבֶרֶת עֲלֵיהֶן - רְשׁוּת**
15 **הָרַבִּים לְטֻמְאָה.**

23) תוספתא, שם.

16 **ה. הַגִּנָּה[24], בִּזְמַן שֶׁהִיא מִשְׁתַּמֶּרֶת[25] - רְשׁוּת הַיָּחִיד,**
17 **וּבִזְמַן שֶׁאֵינָהּ מִשְׁתַּמֶּרֶת - רְשׁוּת הָרַבִּים לְטֻמְאָה. וְכֵן**
18 **בָּסִילְקֵי גְּדוֹלָה[26], בִּזְמַן שֶׁפּוֹתְחִין אוֹתָהּ - רְשׁוּת**
19 **הָרַבִּים לְטֻמְאָה, וּבִזְמַן שֶׁנּוֹעֲלִין אוֹתָהּ - רְשׁוּת**
20 **הַיָּחִיד לַכֹּל.**

24) שם. 25) בשעות מסוימות, שומרים עליה שלא ייכנסו לה בני אדם. 26) שנגעלת בלילה ונפתחת ביום.

21 **ו. הַבִּקְעָה[27] הַמֻּקֶּפֶת גָּדֵר בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים - רְשׁוּת**
22 **הַיָּחִיד לְשַׁבָּת וּלְטֻמְאָה[28]; וְאִם לֹא הָיְתָה מֻקֶּפֶת -**
23 **הֲרֵי הִיא רְשׁוּת הַיָּחִיד לְטֻמְאָה בִּלְבַד[29]. וּבִקְעָה**
24 **שֶׁעָבְרוּ[30] עָלֶיהָ בִּימוֹת[31] הַגְּשָׁמִים[32] - הֲרֵי הִיא רְשׁוּת**
25 **הַיָּחִיד לְטֻמְאָה אֲפִלּוּ בִּימוֹת הַחַמָּה[33]. וְאֵלּוּ הֵן[34]**
26 **יְמוֹת הַחַמָּה? מִשֶּׁתֵּעָקֵר הַתְּבוּאָה מִתּוֹכָהּ. וְאֵלּוּ הֵן**
27 **יְמוֹת הַגְּשָׁמִים? מִשֶּׁתֵּרֵד רְבִיעָה שְׁנִיָּה[35]. בֵּין**
28 **הָעִגּוּלִים[36] שֶׁל עֲנָבִים לַזּוּגִין[37] - רְשׁוּת הָרַבִּים**
29 **לְטֻמְאָה[38].**

27) משנה טהרות פ"ו־ז, על פי פירושו של רב אשי (שבת ז, א). 28) בימות הגשמים אין בני אדם נכנסים לשדות, כדי שלא לדרוס את התבואה. 29) אבל לשבת אינה לא כרשות היחיד ולא כרשות הרבים אלא ככרמלית, שדינה נתבאר בהל' שבת. גם בימות החמה אין תבואה מצויה בשדות, ובני אדם נכנסים לתוכם לקצור את התבואה וגם לטייל, ולפיכך אינם מקום סתירה, ודינם כרשות הרבים אפילו לטומאה. 30) רבא בבבא־בתרא קנג, ב. 31) בבבא־בתרא שם, הגירסא "ימות". ונראה לגרוס כך גם בדברי רבינו. 32) אחר הקמת הגדר, וחל עליה דין רשות היחיד. 33) מכיוון שנעשתה רשות היחיד, אינה חוזרת להיות רשות הרבים. ראה לקמן ה"י. [ביאור זה הוא על־פי פירושו של הרשב"ם שם. ב'תוספות' ד"ה אמר, הביאו שני פירושים אחרים לדברי רבא, ואי אפשר ליישב על פיהם את דברי רבינו כאן]. 34) תוספתא, טהרות פ"ז ה"ד. 35) הגשם השני שזמנו מתחיל בעשרים ושלושה במר־חשון (רבינו בהל' נדרים פ"ו הי"א). 36) משנה, שם פ"י, מ"ח. ופירש רבינו: כלים גדולים עגולים שמונחים בהם הענבים המוכנים לדריכה בגת. 37) הפסולת של הענבים אחר הדריכה שמתקבץ לערימה גדולה (רבינו, שם). 38) מפני שמקום זה גלוי לעיני הדורכים.

30 **ז. כֶּרֶם[39] שֶׁלִּפְנֵי הַבּוֹצְרִים[40] - רְשׁוּת הַיָּחִיד[41], וּלְאַחַר**
31 **הַבּוֹצְרִים[42] - רְשׁוּת הָרַבִּים לְטֻמְאָה. אֵימָתַי?[43] בִּזְמַן**
32 **שֶׁהָרַבִּים נִכְנָסִים בְּרוּחַ זוֹ וְיוֹצְאִים בָּרוּחַ שֶׁכְּנֶגְדָּהּ[44].**
33 **שְׁאָר כָּל הַמְּקוֹמוֹת חוּץ מֵאֵלּוּ שֶׁבֵּאַרְנוּ דִּינָם - כְּשֵׁם**
34 **שֶׁהֵן רְשׁוּת הַיָּחִיד לְשַׁבָּת, כָּךְ הֵם רְשׁוּת הַיָּחִיד**
35 **לְטֻמְאָה.**

39) שם. 40) המקומות שלא נבצרו עדיין. 41) מפני שבני אדם נמנעים מלהיכנס שמה, כדי שלא יחשדו בהם בגניבת ענבים, והמקום אינו גלוי לעיני הבוצרים, שהגפנים חוצצים. 42) השטח שנבצר. 43) לאחר הבוצרים דינו כרשות הרבים? 44) ואם כן רבים נכנסים שם כדי לקצר את הדרך, אבל פתח אחד אינו עושה רשות הרבים ('תפארת ישראל'). לא ביארו מפרשי המשנה למה אין המקום רשות הרבים מפני הבוצרים. ואולי מדובר כשאין שם בוצרים.

36 **ח. וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁאֵינָן רְשׁוּת הַיָּחִיד לְשַׁבָּת, וְאַף**
37 **עַל פִּי כֵן הֵן רְשׁוּת הַיָּחִיד לְטֻמְאָה, מִפְּנֵי שֶׁאֵין הָעָם**

מִשְׁתַּמְּשִׁין בָּהֶן[45]. וְאֵלּוּ הֵן: הָאִילָנוֹת, וְחוֹרֵי רְשׁוּת הָרַבִּים אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּהֶן אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה[46]. כֵּיצַד? אִילָן שֶׁהוּא עוֹמֵד בִּרְשׁוּת הָרַבִּים וְטֻמְאָה בְּתוֹכוֹ[47], עָלָה לְרֹאשׁוֹ, סָפֵק נָגַע סָפֵק לֹא נָגַע - סְפֵקוֹ טָמֵא[48]. הִכְנִיס יָדוֹ[49] לְחוֹר[50] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ טֻמְאָה, סָפֵק נָגַע סָפֵק לֹא נָגַע - סְפֵקוֹ טָמֵא[51].

45) לענין טומאה מכריעה העובדה, אם רבים עוברים במקום או לא. 46) מקום שאין בו ארבעה טפחים אורך על ארבעה רוחב, אינו רשות היחיד לשבת. 47) בתוך הענפים. 48) אף־על־פי שאין שם כשיעור האמור למעלה. 49) האדם העומד ברשות הרבים. 50) שאין בו כשיעור, ואינו רשות היחיד לשבת. 51) שאין רבים מצויים שם.

ט. חֲנוּת[52] שֶׁהִיא טְמֵאָה[53] וּפִתּוּחָהּ לִרְשׁוּת הָרַבִּים, סָפֵק נִכְנַס סָפֵק לֹא נִכְנַס - סְפֵקוֹ טָהוֹר[54]; שֶׁכָּל הַחֲנוּת כְּמוֹ שֶׁרֶץ הַמֻּנָּח בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, שֶׁסְּפֵק מַגָּעוֹ טָהוֹר. הָיוּ שְׁתֵּי חֲנֻיּוֹת, אַחַת טְהוֹרָה וְאַחַת טְמֵאָה, וְנִכְנַס לְאַחַת מֵהֶן, סָפֵק לַטָּמֵא נִכְנַס סָפֵק לַטָּהוֹר - סְפֵקוֹ טָמֵא; שֶׁזֶּה סְפֵק רְשׁוּת הַיָּחִיד[55], שֶׁהַחֲנוּת רְשׁוּת הַיָּחִיד. וְכֵן בִּקְעָה[56] בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים שֶׁיֵּשׁ בָּהּ שָׂדוֹת הַרְבֵּה, וּבָהּ שָׂדֶה אַחַת טְמֵאָה וְאַחַת טְהוֹרָה, וְאָמַר: נִכְנַסְתִּי לְבִקְעָה זוֹ וְאֵינִי יוֹדֵעַ אִם נִכְנַסְתִּי לְאוֹתָהּ שָׂדֶה אוֹ לֹא נִכְנַסְתִּי - סְפֵקוֹ טָמֵא; שֶׁסְּפֵק טֻמְאָה בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, אֲפִלּוּ סְפֵק בִּיאָה - טָמֵא[57].

52) שם פ"ו מ"ג. 53) מת מונח בה, והנכנס נטמא באוהל. 54) פירוש, הכניסה לחנות הפתוחה לרשות הרבים דומה למגע השרץ המונח ברשות הרבים, שהרי האדם ודאי עמד ברשות הרבים, וספק אם נכנס למקום הטומאה, ולפיכך נידונית כל החנות הטמאה כטומאה המונחת ברשות הרבים (רבינו בפירושו). 55) מפני שוודאי נכנס לרשות היחיד, אלא שאין אנו יודעים אם למקום טמא נכנס, ואם־כן הספק הוא ברשות היחיד, שהרי שתי החנויות רשות היחיד הן (ראה ראב"ד וכסף־משנה). 56) שם מ"ה. 57) נחלקו רבי אליעזר וחכמים בדין ספק טומאה ברשות היחיד, לדעת רבי אליעזר - ספק נגע בטומאה המונחת בה, ספק לא נגע — טמא, אבל ספק אם נכנס למקום שהטומאה בו (ספק ביאה) — טהור, וחכמים מטמאים גם בספק ביאה, ופסק רבינו כחכמים.

י. מָקוֹם[58] שֶׁהָיָה רְשׁוּת הַיָּחִיד וְנַעֲשָׂה רְשׁוּת הָרַבִּים[59] וְחָזַר וְנַעֲשָׂה רְשׁוּת הַיָּחִיד[60] - כְּשֶׁהוּא רְשׁוּת הַיָּחִיד סְפֵקוֹ טָמֵא, וּכְשֶׁהוּא רְשׁוּת הָרַבִּים סְפֵקוֹ טָהוֹר.

58) שם מ"א. 59) כגון שמכרו לרבים. 60) חזר וקנאו מהרבים ('תפארת ישראל'). ואין זה דומה לדין בקעה שעברו עליה בימות הגשמים (ראה למעלה ה"ו).

יא. דְּבָרִים[61] שֶׁהֵן בִּרְשׁוּת הָרַבִּים - הֲרֵי הֵן כִּרְשׁוּת הָרַבִּים. כֵּיצַד? קֶפָּה בִּרְשׁוּת הָרַבִּים גְּבוֹהָה עֲשָׂרָה טְפָחִים[62] וְהַטֻּמְאָה בְּתוֹכָהּ, סָפֵק נָגַע[63] סָפֵק לֹא נָגַע - סְפֵקוֹ טָהוֹר[64]. הִכְנִיס יָדוֹ לְתוֹכָהּ, סָפֵק נָגַע סָפֵק לֹא נָגַע - סְפֵקוֹ טָמֵא[65]. הָיְתָה כְּפִישָׁה[66] נְתוּנָה עַל כְּתֵפוֹ, וְכִכַּר תְּרוּמָה כָּרוּךְ בְּסִיב[67] אוֹ בְּנֵיר וְנָתוּן לְתוֹכָהּ, סָפֵק נָגַע בָּהּ אַחֵר[68] סָפֵק לֹא נָגַע - סְפֵקוֹ טָמֵא[69].

61) תוספתא, שם פ"ז ה"ב. 62) שיעור רשות היחיד. 63) פירוש, ספק אם הכניס ידו לתוך הקופה. 64) ואין זה דומה לספק ביאה, מפני שהקופה עצמה מונחת ברשות הרבים, והרי זה דומה לדין ראשון שבהלכה ט. 65) מכיוון שידו ברשות היחיד והטומאה שם, הרי זה ספק טומאה ברשות היחיד - וספיקו טמא. 66) כלי אבן וכדומה, שאינו מקבל טומאה. 67) חוטים המטפסים על גזעי האילנות ואינם מקבלים טומאה, וכן נייר אינו מקבל טומאה, ובכן נעשתה שמירה מעולה לכיכר של תרומה שלא תיטמא. 68) ואין ידוע אם טהור לתרומה. 69) כמו בהכניס ידו לתוך הקופה. ואע"פ שהכפישה אינה רשות היחיד, ספיקו טמא מפני שהיא על כתיפו של אדם (כסף־משנה). ומה שאמרו "כרוך בסיב או בנייר" הכוונה להשמיענו רבותא, שאף־על־פי־כן חוששים אנו שמא נגע בכיכר עצמה.

יב. חֲמוֹר[70] בִּרְשׁוּת הָרַבִּים גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים וְטֻמְאָה נְתוּנָה עָלָיו, סָפֵק נָגַע[71] סָפֵק לֹא נָגַע - סְפֵקוֹ טָהוֹר. פָּשַׁט יָדוֹ עַל גַּבָּיו, סָפֵק נָגַע סָפֵק לֹא נָגַע - סְפֵקוֹ טָמֵא[72]. וְכֵן סֶלַע הַמֻּנָּח בִּרְשׁוּת הָרַבִּים גָּבוֹהַּ עֲשָׂרָה טְפָחִים וְטֻמְאָה נְתוּנָה עָלָיו, סָפֵק נָגַע סָפֵק לֹא נָגַע - סְפֵקוֹ טָהוֹר. עָלָה בְּרֹאשׁ הַסֶּלַע[73], סָפֵק נָגַע סָפֵק לֹא נָגַע - סְפֵקוֹ טָמֵא.

70) שם. 71) אדם. 72) מכיוון שהושיט ידו לאויר רשות היחיד. 73) לא נתבאר, למה בחמור כתוב "פשט ידו", וכאן כתב "עלה". ומשמע שפשט ידו אינו טמא.

יג. הָיָה[74] זָב רוֹכֵב עַל חֲמוֹרוֹ וְזֶה[75] רוֹכֵב עַל חֲמוֹרוֹ וּמְהַלְּכִין בַּדֶּרֶךְ, סָפֵק נָגַע בַּזָּב סָפֵק לֹא נָגַע; תִּינוֹק טָמֵא מֻרְכָּב עַל כְּתֵפוֹ שֶׁל אָבִיו וְתִינוֹק טָהוֹר מֻרְכָּב עַל כְּתֵפוֹ שֶׁל אָבִיו וְהָלְכוּ זֶה בְּצַד זֶה, סָפֵק נָגַע סָפֵק לֹא נָגַע; חֲבִילָה עַל כְּתֵפוֹ וְהָרֹק מֻדְבָּק בַּכֹּתֶל[76], סָפֵק נָגַע סָפֵק לֹא נָגַע; כֵּלִים שְׁטוּחִין בִּרְשׁוּת הָרַבִּים לְמַעְלָה מֵעֲשָׂרָה[77] וְהַטֻּמְאָה עוֹבֵר, סָפֵק הֵסִיט סָפֵק לֹא הֵסִיט[78] - הַכֹּל טָהוֹר[79].

74) שם ה"ג. 75) אדם טהור. 76) וספק רוקין טמא. 77) ומקום זה נידון כרשות היחיד. 78) הזיז. 79) ואפילו אם הוא זב שמטמא בהיסט. מחלוקת רבי יעקב ורבי יוסי שם, ופסק כרבי יוסי, האומר "שכל שהוא דרך הילוכו — טהור".

בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּסַיְּעַן

יום שלישי ט' אייר ה'תשפ"ב

הִלְכוֹת טֻמְאַת אָכָלִין

1 מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַת, וְהִיא דִּין טֻמְאַת אָכָלִין וּמַשְׁקִין
2 וְהֶכְשֵׁרָן.
3 וּבֵאוּר מִצְוָה זוֹ בִּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) יבאר אוכל המיוחד למאכל אדם, ושאינו מיוחד אין מקבל טומאה. המשקין שמכשירים את האוכלין או אינם מכשירים. הדברים שאינם מקבלים טומאה אף על פי שבני אדם אוכלים אותם. הדברים שאם חשב עליהם בטלה דעתו או הזק מחשבה.

4 א. כָּל אֹכֶל הַמְיֻחָד לְמַאֲכַל אָדָם, כְּגוֹן לֶחֶם וּבָשָׂר
5 וַעֲנָבִים וְזֵיתִים וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - מְקַבֵּל טֻמְאָה; וְכֹל
6 שֶׁאֵינוֹ מְיֻחָד לְמַאֲכַל אָדָם - הֲרֵי זֶה טָהוֹר וְאֵינוֹ
7 מְקַבֵּל טֻמְאָה, אֶלָּא אִם כֵּן חִשֵּׁב עָלָיו וְיִחֲדוֹ לְמַאֲכַל
8 אָדָם. וְזֶה וָזֶה אֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה עַד שֶׁיִּבָּלֵל תְּחִלָּה
9 בְּאֶחָד מִשִּׁבְעָה מַשְׁקִין. וְזֶהוּ הַנִּקְרָא הֶכְשֵׁר. שֶׁנֶּאֱמַר:
10 וְכִי יֻתַּן מַיִם עַל זָרַע[2].

2) ומסיים "ונפל מנבלתם עליו טמא הוא לכם", משמע, שאם לא ניתנו מים לא נטמא, ובתורת כהנים שמיני פרק יא הלכה ו מרבה שישה משקין המפורטים בהלכה הבאה.

11 ב. וְאֵלּוּ הֵן הַשִּׁבְעָה מַשְׁקִין שֶׁמַּכְשִׁירִין אֶת הָאָכָלִין
12 לְטֻמְאָה: הַמַּיִם, וְהַטַּל, וְהַשֶּׁמֶן, וְהַיַּיִן, וְהַחָלָב,
13 וְהַדָּם, וְהַדְּבַשׁ[3]. וְאֵינָן מַכְשִׁירִין עַד שֶׁיִּפְּלוּ עַל
14 הָאָכָלִין בִּרְצוֹן הַבְּעָלִים. וְלֹא יִהְיוּ סְרוּחִין,
15 שֶׁהַמַּשְׁקֶה הַסָּרוּחַ אֵינוֹ מַכְשִׁיר[4]. וְכֵיוָן שֶׁהֶכְשֵׁר
16 הָאֹכֶל, אַף עַל פִּי שֶׁיָּבֵשׁ וַהֲרֵי הוּא נָגוּב - הֲרֵי זֶה
17 מְקַבֵּל טֻמְאָה.

3) דבש דבורים. בתורת כהנים שם פרשתא ח הלכה א אמרו, שכל המשקין שאין להם שם לוואי (שם נוסף) מכשירים, להוציא מי תותים, מי רימונים וכדומה, אבל דבש דבורים אינו בכלל אלה שיש להם שם לוואי מפני שסתם דבש הוא דבש דבורים. במשנה ה שם שנינו, שמי רגליים, רוק ומי האף גם כן מכשירים, ולא מנאם רבינו כאן מפני שהם תולדות מים. 4) תורת כהנים שם הלכה ד: "אשר ישתה" פרט למשקה סרוח.

~ נקודות משיחות קודש ~

שלושה תנאים ציין הרמב"ם לטומאת אוכלין:

א: שיהיה אוכל מיוחד לאדם. ב: שיבלל תחילה באחד משבעת המשקין. ג. שלא יהיה מחובר לקרקע אפילו כשורש קטן (ריש פרק ב'). והסיבה הפנימית בזה שכל גדר הטומאה שייך רק במקום שיש קדושה או אפשרות לקדושה, כי מצד טבע הבריאה הוקצבה לקליפות חיות מצומצמת מאוד, ולכן הם משתדלים להגיע למקום הקדושה ולקבל תוספת חיות על ידי שמורידים את האדם בקליפה ובטומאה.

אכילה במובן הרחב היא כל צרכי האדם, ומאכל אדם היינו צרכי נשמתו הם ענייני התורה ומצוותי', ולכן רק אוכל המיוחד לאדם יכול לקבל טומאה כי יש בו תוספת קדושה. משקין, מורים על חסד והשפעה כי טבעם לעזוב מקום גבוה ולירד למקום נמוך ולהשפיע למטה מטה. ובנוסף, הם המוליכים את האוכל בגוף (שלכן אמרו חז"ל "אכל ולא שתה אכילתו דם").

ובעבודת האדם, כאשר עבודת ה' של יהודי היא כדבעי יש בו לחלוחית המדבקת ומחברת את הסביבה ומשפיעה על הקרובים לו. ולכן, בסוג זה של "אוכל" רוצה הקליפה להתדבק יותר מהאוכל עצמו, כי יש בו השפעת קדושה לרבים ומשום כך מצינו ריבוי גזירות על משקין יותר מעל אוכלין.

העצה להינצל מכך היא בתנאי השלישי שבטומאת אוכלין: "...כל זמן שהן מחוברין אפילו כשורש קטן... אינן מקבלין טומאה" כשכל פעולות האדם מקושרות עם פנימיות נשמתו, כלומר עם הידיעה וההכרה במטרה האמיתית של תפקידו בעולם, אין הטומאה יכולה לגעת בו כלל כי פנימיות נשמתו של יהודי היא לעולם בשלימות.

ככל עניין בעבודת ה', גם מקורו של עניין זה הוא בתורה. שבה מצינו שאין די בידיעת התורה, ובכדי שתהיה לו "סם החיים" חייב לקשר לימודו עם נותן התורה "ברכו בתורה תחילה" על ידי חיבור נגלה דתורה שהן גופי תורה עם פנימיות התורה שהיא נשמתא דאורייתא. "וגדול תלמוד שמביא לידי מעשה" שע"י חיבור גליא דתורה ופנימיות התורה נפעל בכל עבודתו חיבור עם פנימיות הנשמה עד שאינו בגדר קבלת טומאה כלל.

(ע"פ לקו"ש חלק כז ע' 74. על פי 'יין מלכות' ספר טהרה סימן כב)

18 ג. אֹכֶל שֶׁהָיָה בָלוּל[5] בְּמֵי פֵּרוֹת, כְּגוֹן מֵי תוּתִים
19 וְרִמּוֹנִים[6], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בָּלוּל[7] וְנָגַע בּוֹ הַזָּב אוֹ
20 בְּשַׂר הַמֵּת - הֲרֵי הוּא טָהוֹר, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא הֶכְשַׁר[8]
21 בְּאֶחָד מִשִּׁבְעַת הַמַּשְׁקִין.

5) רטוב. 6) שם הלכה א: "ומוציא אני מי תותים ומי רימונים ושאר כל מיני פירות שיש להם שם לוואי". 7) עודנו רטוב בשעה שנגע בטומאה ואפשר לומר שהמשקה נטמא. 8) נימוק למה לא נטמא האוכל. ובסמוך יבואר למה לא נטמא המשקה שעל האוכל.

22 ד. אֵין שָׁם מַשְׁקֶה שֶׁמְּקַבֵּל טֻמְאָה אֶלָּא שִׁבְעַת
23 הַמַּשְׁקִין[9] שֶׁמָּנִינוּ בִּלְבַד; אֲבָל שְׁאָר מֵי פֵּרוֹת - כְּדֶרֶךְ
24 שֶׁאֵין מַכְשִׁירִין, כָּךְ אֵין מְקַבְּלִין טֻמְאָה כְּלָל[10].

9) דברי רבינו כאן הם סיום הנימוק לדין שבהלכה הקודמת. הנימוק שנאמר שם מספיק רק לטהר את האוכל כשהוא

לעצמו, אבל למה לא ייטמא המשקה שעל גבו ויטמא את האוכל אחר שיוכשר על ידי הרוק שבפי האדם? ולפיכך הוסיף כאן שמשקין אלה לא רק שאינם מכשירים אלא גם אינם מקבלים טומאה. 10) בתורת כהנים שם הלכה א דרשו את הכתוב (ויקרא יא, לד) "וכל משקה אשר ישתה בכל כלי יטמא". אי כל משקה יכול (אפשר לחשוב) מי תותים או מי פירות או מי רימונים ושאר כל מיני פירות, תלמוד לומר "מים", מה מים מיוחדים שאין להם שם לוואי, ומוציא מי תותים ומי רמונים וכו' שיש להם שם לוואי". וסובר רבינו שפרשה זו כוללת הכשר וגם טומאה.

1 **ה. זֵיתִים וַעֲנָבִים[11] שֶׁלֹּא הֵבִיאוּ שְׁלִישׁ[12] - מַשְׁקִין**
2 **הַיּוֹצְאִין מֵהֶן אֵינָן מַכְשִׁירִין וְלֹא מְקַבְּלִין טֻמְאָה[13],**
3 **אֶלָּא הֲרֵי הֵן כִּשְׁאָר מֵי פֵּרוֹת שֶׁהֵן טְהוֹרִין לְעוֹלָם.**

11) ירושלמי מעשרות פרק א סוף הלכה ג. 12) אם יסחוט אותם לא יוציאו יין ושמן כדי שליש ממה שיוציאו כשיובשלו. 13) בירושלמי המובא למעלה אמרו שאינם מכשירים. ורבינו מוסיף ואומר, שאינם מקבלים טומאה, כמו שנתבאר בהלכה הקודמת, שמשקה שאינו מכשיר אינו מקבל טומאה. וכן משמע בתורת כהנים שהבאנו למעלה.

4 **ו. אֵלּוּ דְּבָרִים[14] שֶׁאֵינָן מְקַבְּלִין טֻמְאָה אַף עַל**
5 **פִּי שֶׁבְּנֵי אָדָם אוֹכְלִין אוֹתָן, לְפִי שֶׁאֵינָן נֶאֱכָלִין**
6 **לַהֲנָאַת גּוּפָן[15], אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁנּוֹתְנִין טַעַם בַּמַּאֲכָלוֹת**
7 **אוֹ מִפְּנֵי הָרֵיחַ אוֹ הַמַּרְאֶה. וְאֵלּוּ הֵן: הַקִּשְׁטָ**
8 **וְהַחֻמַּס וְרָאשֵׁי בְּשָׂמִים וְהַתִּיאָה וְהַחִלְתִּית**
9 **וְהַפִּלְפִּלִין וְחַלּוֹת חָרִיעַ[16]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּהֶן.**

14) פרק ג משנה ה. 15) ליהנות מגוף דברים אלה. 16) כל אלה מיני תבלינים הם, שמשתמשים בהם לשיפור הטעם או הריח או הגוון של התבשיל.

10 **ז. הַשֶּׁבֶת[17] - סְתָמוֹ לַאֲכִילַת גּוּפוֹ כִּשְׁאָר יְרָקוֹת**
11 **הַשָּׂדֶה; וְאִם חָשַׁב עָלָיו לַקְּדֵרָה - אֵינוֹ מִתְטַמֵּא**
12 **טֻמְאַת אֳכָלִין[18]. וְהַשֶּׁבֶת מִשֶּׁנְּתָנָה לַקְּדֵרָה - הֲרֵי**
13 **זוֹ כְּזֶבֶל[19] וְאֵינָהּ מִתְטַמְּאָה טֻמְאַת אֳכָלִין.**

17) שם משנה ד. ופירש רבינו שם שהוא מין ירק שנקרא כן גם בערבית ועומד לאכילה כשהוא חי (על פי הגמרא נדה נא, ב: "סתם שבת לכמך עשוייה"). ואם נותנים אותו בתבשיל יוצא רובו לתוך התבשיל והנשאר הוא כפסולת שאינה ראוייה למאכל אדם. 18) אם חישב עליו לקדירה הרי הוא כתבלין, ונתבאר למעלה שתבלינין אינם מקבלים טומאה. 19) נימוק למה אינו מקבל טומאה מפני החלק שאינו נימוח בקדירה ואינו כתבלין.

14 **ח. הַתְּמָרִים[20] וְהַגְּרוֹגָרוֹת[21] שֶׁנְּתָנָן לַקְּדֵרָה כְּתַבְלִין -**
15 **עֲדַיִן הֵן מִתְטַמְּאִין טֻמְאַת אֳכָלִין עַד שֶׁיִּפָּסְדוּ מִלֶּאֱכֹל**
16 **אָדָם[22].**

20) תוספתא עוקצין פרק ג הלכה ח. 21) תאנים יבשות. 22) בתוספתא שלפנינו כתוב: "שיפסלו לכלב" ורבינו גורס כמו שכתב כאן, בהתאם לשיטתו לקמן פרק ב הלכה ד, שדבר שנפסל לאדם אינו מקבל טומאה. ולפני שנפסלו מקבלים טומאה ואין המחשבה מועילה להוציאם מתורת אוכל - כמו שבת שבהלכה הקודמת - מפני שהם אוכל חשוב.

17 **ט. הַכַּרְשִׁינִים[23], אִם יְחֻדָּן לְמַאֲכַל אָדָם - מִתְטַמְּאִין**
18 **טֻמְאַת אֳכָלִין.**

23) שרביטים דומים לשרביטי עדשים ובתוכם גרעינים קטנים והם מאכל בהמה, ובשעת הדחק נאכלים גם על ידי בני אדם.

19 **י. הַקּוֹר[24] - הֲרֵי הוּא כְּעֵץ לְכָל דָּבָר. וְאִם שְׁלָקוֹ**
20 **וְטִגְּנוֹ - מִתְטַמֵּא טֻמְאַת אֳכָלִין.**

24) "ראש הדקל והוא עץ לבן רך ... ואוכלין אותו בני אדם" (רבינו בפירושו למשנה עוקצין פרק ג משנה ז).

21 **יא. הַחַרְצַנִּין[25] וְהַזַּגִּין[26], אַף עַל פִּי שֶׁכְּנָסָן לָאֳכָלִין[27]**
22 **- אֵינָן מִתְטַמְּאִין[28] טֻמְאַת אֳכָלִין.**

25) גרעיני הענבים. 26) קליפות הענבים. 27) אחר שנדרכו הענבים ויצא יינם כנס את הפסולת, החרצנים והזגים וחישב לאכול אותם. 28) מפני שאין דרכם של בני אדם לאכלם בטלה דעתו של זה.

23 **יב. זֵיתִים וַעֲנָבִים הַקָּשִׁים שֶׁנִּפְרָצִין[29] וְיוֹצְאִין מִתַּחַת**
24 **הַקּוֹרָה בִּשְׁעַת הַדְּרִיכָה - אֵינָן מְקַבְּלִין טֻמְאָה[30]. וְעַד**
25 **כַּמָּה[31]? עַד אַרְבָּעָה קַבִּין לְכָל כּוֹר[32]. הָיָה הַנִּפְרָץ**
26 **יָתֵר מִזֶּה - מְקַבְּלִין טֻמְאָה[33]. וְאִם כְּנָסָן לָאֳכָלִין, אַף**
27 **עַל פִּי שֶׁהֵן פָּחוֹת מֵאַרְבָּעָה קַבִּין - מְקַבְּלִין טֻמְאָה.**

29) קופצים מתחת הקורה הלוחצת עליהם. 30) מפני שאינם ראויים לא לאכילה ולא לתעשיית שמן ויין. 31) תהא כמות הנפרצים ולא יקבלו טומאה. 32) הכור הוא שלושים סאה והסאה שישה קבים, נמצא שהכור מחזיק מאה ושמונים קבים, ואם נפרצים יותר מארבעה קבים לכור זיתים או ענבים שהוכנסו לבית הבד או לגת אין אדם מוותר עליהם. 33) מפני שלא יצאו לגמרי מתורת אוכל, המחשבה מועילה.

28 **יג. הַכַּפְנִיּוֹת[34] וְהַפַּגִּין[35] וְהַבֹּסֶר[36] וְהַקֶּצַח[37] - הֲרֵי הֵן**
29 **כָּאֳכָלִין וּמְקַבְּלִין טֻמְאָה.**

34) שם משנה ז, "עוקצי התמרים בתחילת צמיחתם" (לשון רבינו בפירושו שם). 35) תאנים שלא בשלו. 36) ענבים שטרם בשלו. שם משנה ו. ופסק כרבי עקיבא. 37) כמון שחור (ערוך).

30 **יד. לוּלְבֵי זְרָדִים[38] וְחָרוּבִין וְשֶׁל עֵרֶל וַעֲלֵי הַלּוּף**
31 **הַשּׁוֹטֶה - אֵינָן מְקַבְּלִין טֻמְאָה עַד שֶׁיִּתְמַתְּקוּ[39].**

38) "הקצוות הרכים היוצאים בקצוות השבטים (הענפים הדקים) בעת שהאילנות מלבלבים". 39) שישופר טעמם על ידי כבישה וכדומה.

32 **טו. הַחַרְדָּל וְהַתּוּרְמוֹסִין[40] וּשְׁאָר כָּל הַגִּבְּשִׁין -**

מִטַּמְּאִין טֻמְאַת אֳכָלִין בֵּין מִשֶּׁהִמְתִּיקוּ בֵּין עַד שֶׁלֹּא הִמְתִּיקוּ[41].

40) מין קטנית. במסכת ביצה כה, ב אמרו ששולקים אותו שבע פעמים ואוכלים אותו בקינוח סעודה. 41) דרכם של בני אדם לכובשם ולאוכלם ולפיכך יש עליהם תורת אוכלין אפילו לפני כבישתם.

טז. זֵיתִים שֶׁכְּבָשָׁן בֶּעָלִין שֶׁלָּהֶן - אֵין הֶעָלִין מְקַבְּלִין טֻמְאָה[42]; שֶׁלֹּא כְּבָשָׁן לְאֳכָלִין אֶלָּא לְמַרְאֶה[43].

42) מפני שאינם נאכלים. 43) הזיתים נראים טריים ויפים כשהם מחוברים לעלים.

יז. כְּשׁוּת שֶׁל קִשּׁוּת[44] וְהַגֵּץ[45] שֶׁלָּהּ - אֵין מְקַבְּלִין טֻמְאָה[46], מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ אֹכֶל.

44) קישואים וכשהם קטנים יש עליהם כעין שערות ונקראות כשות ואינן ראויות לאכילה. 45) הפרח שבראש הקישוא. 46) אם נגעה בהם טומאה לא נטמאו הקישות, מפני שאינם יד ולא שומר לקישות. ראה לקמן פרק ה הלכה א והלכה ב.

יח. דְּבַשׁ בְּכַוֵּרְתּוֹ[47] - מִטַּמֵּא טֻמְאַת אֳכָלִין[48] שֶׁלֹּא בְּמַחֲשָׁבָה. רָדָה הַדְּבַשׁ[49] - מִשֶּׁיַּרְסִיק הַחַלּוֹת[50] מִתְּטַמֵּא מִשּׁוּם מַשְׁקֶה[51]. דְּבַשׁ הַזָּב[52] מִכַּוֵּרְתּוֹ - מִתְּטַמֵּא טֻמְאַת מַשְׁקִין[53]; חָשַׁב עָלָיו לְאֳכָלִין - מִתְּטַמֵּא טֻמְאַת אֳכָלִין[54].

47) כשעודנו בכוורת. 48) אינו כמשקה. טומאת משקין חמורה מטומאת אוכלין. 49) הדבורים אוגרות את הדבש בשפופרות משושות לשעווה המדובקות לחתיכות גדולות הנקראות "חלות דבש", והוצאת החלות מהכוורת נקראת רדייה. ובכן: "רדה הדבש" משמעותו הוציא חלות דבש מהכוורת. 50) כדי להוציא דובשן. 51) אבל לפני הריסוק יש עליו דין אוכל. 52) מאליו. 53) כדין חלות שריסקן להוציא דובשן. 54) כשריסק החלות אין מחשבת אוכלין מועילה מפני שעשה מעשה המוכיח שנתכוון למשקה, אבל בזב מאליו מועילה מחשבתו.

יט. הַשֶּׁמֶן הַקָּרוּשׁ[55] - אֵינוֹ אֹכֶל וְלֹא מַשְׁקֶה. חָשַׁב עָלָיו כְּשֶׁהוּא קָרוּשׁ בֵּין לְאֳכָלִין בֵּין לְמַשְׁקִין - בָּטְלָה דַעְתּוֹ[56]. וְכֵן הַדָּם שֶׁקָּרַשׁ - אֵינוֹ אֹכֶל וְלֹא מַשְׁקֶה. חָשַׁב עָלָיו לְאֳכָלִין - מִתְּטַמֵּא טֻמְאַת אֳכָלִין[57]; חָשַׁב עָלָיו לְמַשְׁקִין - בָּטְלָה דַעְתּוֹ.

55) בתוספתא כתוב סתם "השמן" ורבינו הוסיף מדעתו "הקרוש", שהרי שמן ניגר הוא אחד משבעת המשקין. 56) מכיוון שאין דרכם של בני אדם לאכול שמן קרוש אין מחשבת יחיד מועילה לעשותו אוכל או משקה. [הראב"ד משיג על רבינו ומפרש התוספתא בשמן שיצא מאליו מן הזיתים. ובתוספות פסחים כתבו בשם רבינו תם כדעת רבינו]. 57) לא נתפרש מה בין דם לשמן, וההגיון הפשוט מחייב ששמן קרוש יותר ראוי לאכילה מדם קרוש. ואולי בתקופתם רגילים היו גויים לאכול דם קרוש, והרי אמרו "כבד כולו דם".

כ. חֶלֶב שֶׁקָּרַשׁ - לֹא אֹכֶל וְלֹא מַשְׁקֶה. חָשַׁב עָלָיו לְאֳכָלִין[58] - מִתְּטַמֵּא טֻמְאַת אֳכָלִין; לְמַשְׁקִין - בָּטְלָה דַעְתּוֹ.

58) בתוספתא שלפנינו (שם הלכה ב) הגירסא: "אין צריכין מחשבה לאוכלין". [דיני חֵלֶב יתבארו לקמן בפרק שלישי]. בתקופת המשנה לא היו רגילים לאכול חלב קרוש ואין לפרש שהכוונה לחלב קרוש שנמצא במעי עגל רך, שהרי דינו כפרש ממש ומחשבה אינה מועילה בו (ראה לקמן הלכה כ"ג והלכות אבות הטומאות פרק א הלכה ט"ו).

כא. דְּבַשׁ תְּמָרִים - לֹא אֹכֶל וְלֹא מַשְׁקֶה. חָשַׁב עָלָיו לְאֳכָלִין - מִתְּטַמֵּא טֻמְאַת אֳכָלִין[59]; לְמַשְׁקִין - בָּטְלָה דַעְתּוֹ[60]. וּשְׁאָר כָּל מֵי פֵּרוֹת כֻּלָּן - לֹא אֹכֶל וְלֹא מַשְׁקֶה. חָשַׁב עֲלֵיהֶן בֵּין לְאֳכָלִין בֵּין לְמַשְׁקִין - בָּטְלָה דַעְתּוֹ.

59) ישנם בני אדם שאוכלים דבש תמרים ולפיכך מועילה מחשבתו להוריד עליו תורת אוכל. 60) מפני שאין אדם שותה דבש תמרים.

כב. הַשֶּׁלֶג - אֵינוֹ אֹכֶל וְלֹא מַשְׁקֶה. חָשַׁב עָלָיו לְאֳכָלִין - בָּטְלָה דַעְתּוֹ; לְמַשְׁקִין - מִתְּטַמֵּא טֻמְאַת מַשְׁקִין. נִטְמָא מִקְצָתוֹ - לֹא נִטְמָא כֻּלּוֹ[61]; הֶעֱבִירוֹ[62] עַל גַּבֵּי כְּלִי חֶרֶס הַטָּמֵא[63] - נִטְמָא כֻּלּוֹ[64].

61) אלא המקום שנגע בטומאה, והטעם מפני שהשלג אינו גוש אחד אלא קבוצה של הרבה קרטים דבוקים זה בזה. 62) את השלג. 63) פירוש, שהכניסו לתוך אוויר הכלי. 64) מפני שכל השלג היה באוויר הכלי והתורה אמרה (ויקרא יא, לג) "כל אשר בתוכו יטמא". בגמרא שם מסיימים: התורה העידה על כלי חרס (שהוא מטמא מאווירו), אפילו הוא מלא חרדל. [בברייתא שם הגירסא: "שהעבירו על אוויר תנור", ורבינו שינה וכתב "על גבי כלי חרס". מובן שהתכוון לאווירו, שהרי כלי חרס אינו מטמא מגבו].

כג. הֶחָלָב שֶׁבַּכְּחָל[65] שֶׁחִשַּׁב עָלָיו - בָּטְלָה דַעְתּוֹ, וַהֲרֵי הוּא טָהוֹר. חָשַׁב עַל הֶחָלָב שֶׁבַּקֶּבָה[66] - הֲרֵי זֶה מִתְּטַמֵּא טֻמְאַת אֳכָלִין[67].

65) שד הבהמה. 66) הנמצא בקיבת עגל יונק. 67) רוב בני אדם אינם אוכלים אותו ולפיכך אם לא חישב עליו אין עליו תורת אוכל, ומכיוון שישנם בלתי איסטניסים האוכלים אותו, מועילה בו מחשבה לעניין טומאה (לעניין איסור ראה בהלכות מאכלות אסורות פרק ט). [למעלה בהלכה כ אמרנו, שחלב קרוש אין מחשבה מועילה בו ובעל כרחנו עלינו לפרש, שכאן המדובר בחלב ניגר. אולם תמוה קצת למה מחשבת משקין אינה מועילה ומחשבת אוכלין מועילה. ואולי אין דרכם של בני אדם לשתותו אלא מטבילים בו לחם וכדומה].

כד. עֲנָבִים שֶׁדְּרָכָן[68] - מִשֶּׁיְּהַלֵּךְ בָּהֶן הַדּוֹרֵךְ שְׁתֵּי וָעֶרֶב מִתְטַמְּאִין טֻמְאַת מַשְׁקִין[69]. נִשְׁתַּיֵּר בָּהֶן גַּרְגְּרִין שְׁלֵמִים - אוֹתָן גַּרְגְּרִין מִתְטַמְּאִין טֻמְאַת אֳכָלִין[70]. וְכֵן הַזֵּיתִים - מִשֶּׁיִּטְעָנוּם[71] מִתְטַמְּאִין טֻמְאַת מַשְׁקִין. נִשְׁתַּיְּרוּ בָּהֶן גַּרְגְּרִין שְׁלֵמִין - מִתְטַמְּאִין טֻמְאַת אֳכָלִין.

68) בגת להוציא יינם. 69) אפילו הנשאר בתוך הקליפה. 70) מלשונו של רבינו משמע, שהמדובר בענבים שנשארו שלמים במקום הדריכה. 71) יטעינו עליהם את הקורה הכבידה.

כה. הָעָרְלָה[72], וְכִלְאֵי[73] הַכֶּרֶם, וְשׁוֹר הַנִּסְקָל[74] שֶׁנִּשְׁחַט, וְעֶגְלָה עֲרוּפָה[75] בֵּין שֶׁנִּשְׁחֲטָה בֵּין שֶׁנֶּעֱרְפָה[76], וְצִפֳּרֵי מְצֹרָע, וּפֶטֶר חֲמוֹר[77], וּבָשָׂר בְּחָלָב, וּבְשַׂר פָּרָה אֲדֻמָּה[78], וְהַפִּגּוּל[79], וְהַנּוֹתָר[80], אַף עַל פִּי שֶׁכָּל אֵלּוּ אֲסוּרִין בַּהֲנָאָה - כֻּלָּן מִתְטַמְּאִין טֻמְאַת אֳכָלִין[81].

72) פירות האילן בשלוש השנים הראשונות לנטיעתו נקראים "ערלה" ואסורים באכילה ובהנאה (פרשת קדושים יט, ג). 73) אם נזרעה תבואה בין הגפנים נאסרה התבואה והענבים בהנאה. דיניהם מפורטים בספר זרעים הלכות כלאיים. 74) שור שנגח אדם או רבע אשה דינו בסקילה, ואם שחטו אותו אחר שנגמר דינו בבית דין לסקילה, בשרו אסור באכילה ובהנאה. 75) נמצא הרוג ולא נודע מי רצחו מביא בית דין עגלה ועורפים אותה, ובשרה אסור באכילה ובהנאה. דיניה - מתבארים בספר נזיקין הלכות רוצח פרק ט. 76) אחר עריפתה אין העגלה מטמאה טומאת נבילות. מפני שמצוותה בעריפה היא (העריפה) עומדת במקום שחיטה. 77) בכור חמור מצוה לפדותו בשה ולתת את השה לכהן, ואם לא פדאוהו, עורפים אותו, ככתוב בתורה (שמות יג, יג). והמדובר, כשנשחט ועודו מפרכס, ואינו מטמא טומאת נבילות כל זמן שיש בו מקצת חיות, ואף על פי כן דינו כאוכלין, מקבל טומאה ומטמא אחרים בנגיעה, כמו ששנינו בחולין (קיז, ב): "השוחט בהמה טמאה לגוי, מטמאה טומאת אוכלין אבל לא טומאת נבילות עד שתמות". אבל אחר שמת הרי הוא נבילה ומטמא טומאה חמורה אפילו לא נגע בטומאה. ואפשר להעמיד דין זה גם אחר מיתת החמור, כגון שלקח פחות מכזית מנבלת החמור (פחות מכזית נבילה אינו מטמא) וצירף אוכל טהור והשלים לכביצה (אוכלין טמאים אינם מטמאים בפחות מכביצה) ונגעו בשרץ, נטמאו טומאת אוכלין ומטמאים את האוכלין שיגעו בהם. 78) בשרה אסור באכילה ובהנאה. 79) קדשים שחישב בשעת שחיטתם להקטיר אימוריהם או לאכול בשרם אחר הזמן או מחוץ למקום (לפעמים כולל המונח "פיגול" גם מחשבת חוץ למקומם), שקבעה תורה. 80) בשר קדשים שלא נאכל בזמנו. 81) אף על פי שכל הדברים שנימנו כאן אסורים באכילה ובהנאה, לא יצאו מתורת אוכל. פסק כחכמים נגד דעת רבי שמעון בתוספתא שם.

יום רביעי י' אייר ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) יבאר האוכלין הגדלים מן הקרקע אם מקבלים טומאה לפני שייעקרו. ודין אוכלין שהוכשרו כשהם מחוברים לקרקע או במים שבקרקע. ודין משקין טמאים שנפלו על האוכלין, ואוכל שנפסד ונסרח עד שאינו ראוי לאכילה וכו'. זרעים טמאים שזרעם ומשקה שנטמא ואחר שנטמא נפסד ונסרח. קדירה מלאה משקין ונתונה בתוך המקווה ופשט ראשון לטומאה ידו ונגע בה וכו'. מי שפיכות אם הם בחזקת טומאה ואם ירדו עליהם גשמים.

א. כָּל הָאֳכָלִין[2] הַגְּדֵלִין מִן הַקַּרְקַע - אֵינָן מְקַבְּלִין טֻמְאָה עַד שֶׁיֵּעָקְרוּ; אֲבָל כָּל זְמַן שֶׁהֵן מְחֻבָּרִין, אֲפִלּוּ בְּשֹׁרֶשׁ קָטָן שֶׁיְּכוֹלִין לִחְיוֹת מִמֶּנּוּ[3] - אֵינָן מְקַבְּלִין טֻמְאָה.

2) עוקצין פ"ג מ"ח. 3) במשנה כתוב סתם: ומעורה בשורש קטן". וסובר רבינו, שאם אין התבואה יכולה לחיות משורש זה, הרי היא כעקורה לגמרי.

ב. יִחוּר[4] שֶׁל תְּאֵנָה[5] שֶׁנִּפְשַׁח[6] וּמְעֹרֶה בְּקְלִפָּה שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לִחְיוֹת מִמֶּנָּה[7] - כָּל הָאֳכָלִין שֶׁבּוֹ מִתְטַמְּאִין[8]. וְיֵשׁ בַּדָּבָר סָפֵק, אִם הָיָה שְׁאָר הָאִילָן כְּמוֹ יָד[9] לְזֶה הַיִּחוּר שֶׁנִּשְׁבַּר אוֹ לָאו[10].

4) שם. 5) ענף, ותאנים תלויות בו. 6) נשבר. 7) אם תקשור את הענף לקליפתו, לא יתרפא לשוב להוציא עלים, פרחים ופירות. 8) כדעת חכמים שם. שהטומאה לא נגעה באוכל. וזה נקרא יד לאוכל. 9) פירוש, אם נגעה טומאה באילן, ספק הוא אם נטמאו התאנים התלויות בייחור. בעיא של רב פפא בחולין קכח, ב ונשארה בתיקו. [בלשון ראשון מפרש רש"י שהבעיא היא, אם נפשח זה הייחור, והייחור השני אינו יכול לחיות, ופירות שבו מקבלות טומאה, והייחור הראשון יכול לחיות, ודינו כמחובר. ושאל רב פפא, אם הייחור הראשון נעשה יד לשני, וטומאה הנוגעת בו מטמאה את הפירות שבייחור השני. ולשונו של רב פפא מתיישבת יותר לפי פירוש זה, שהרי אמר: "מהו שתעשה יד לחברתה?"]. 10) תוספתא עוקצין פ"ב ה"ג, מובאה בחולין קכז, ב.

ג. יְרָקוֹת שֶׁיָּבְשׁוּ[11] בְּאַבֵּיהֶן[12], כְּגוֹן כְּרוּב וּרְדַלַּעַת שֶׁיָּבְשׁוּ בְּאַבֵּיהֶן - אֵינָן מִתְטַמְּאִין טֻמְאַת אֳכָלִין[13]. לִקְטָן[14] לְיַבְּשָׁן - הֲרֵי הֵן אֳכָלִין כְּשֶׁהָיוּ[15] עַד שֶׁיִּיבְּשׁוּ וְיֵעָשׂוּ כְּעֵץ.

11) טרם שנקצצו. 12) מפני שאינם ראויים לאכילה. [בחולין שם כתוב "שצמקו", ורבינו נקט לשון התוספתא]. 13) כשהם לחים וראויים לאכילה. 14) ואין המחשבה מועילה להוריד מהם תורת אוכל (ראה הלכה ד). 15) שם ה"ד.

ד. אִילָן שֶׁנִּפְשַׁח וּבוֹ פֵּרוֹת - הֲרֵי הֵן כִּתְלוּשִׁין[16]. וְכֵן אִם יָבֵשׁ הָאִילָן וּבוֹ פֵּרוֹת - הֲרֵי הֵן כִּתְלוּשִׁין[17].

~ נקודות משיחות קודש ~

חכמה ובינה נקראו 'אוכל' ו'משקה', שהאוכל הוא בחי' נקודה אבל השתיה מביאה התפשטות האוכל בגוף - בינה, ולכן "אין מערבין במים" כי אינם מן המזונות.

דבש מרמז על עשיית תורה ומצוות, כמאמר חז"ל "מה הדבורה הזאת כל מה שהיא מסגלת מסגלת לבעליה, כך כל מה שישראל מסגלין מצוות ומעשים טובים הם מסגלים לאביהם שבשמים". בעשיית המצוות, העיקר הם הניצוצות שבדומם־צומח־וחי שבהם נעשית המצוה ועל ידם מקבל האדם חיות בדוגמת החיות של אכילה. אבל כדי שהניצוצות יתלבשו (פעולת המים) באדם העושה, צריך שיהיה "תלמודו בידו". ומובן שכל עוד שאין תפיסת יד אדם אין מקום לטומאה, וזהו שאין טומאה במחובר. וכיון שמים עניינם נעלה יותר כי הם המביאים את התפשטות החיות לכל הגוף, לכן עלולים יותר לקבל טומאה.

ונחלקו ב"ש וב"ה "חלות דבש מאימתי מיטמאות משום משקין" היינו באיזה אופן צריך האדם לשמור עצמו בעבודתו כדי שיתלבש בו הניצוץ ויתאחד עמו. בית־שמאי אומרים: **משיהרהר** מחשבה בלבו לרדות הדבש, ומחמירים להצריך שימור וזהירות גם על לבוש המחשבה שבאדם. אבל בית־הלל מקילים ואומרים **משירסק** כי הקפידו רק על לבוש המעשה, וכל עוד שלא ריסק נחשבים כמחוברים ואינם מקבלים טומאה, ומיד כשעושה המצוה ומתחיל בהעלאת דבר גשמי ממקום חיבורו נעשה משקה ומתאחד עם הניצוץ.

(ע"פ רשימות ח' קל"ב ס"ד)

16) מתטמאים ומטמאים טומאת אוכלין. 17) בתוספתא שם כתוב "כמחוברין", אבל בגמרא שם פירשו שהמדובר לענין שבת, אבל לטומאה דינם כתלושים. [הראב"ד השיג ואומר שלא נמצא מקור דין זה, ברור שהוא קיבל את הגירסא שבגמרא שם "יבשו". פירוש, הפירות. אולם רבינו הסתמך על גירסת התוספתא "יבש". פירוש, האילן יבש. וגירסתו מתקבלת יותר על הדעת, שהרי הרישא של ברייתא זו מדברת באילן שנפשח, והיא ממשיכה ואומרת: "יבש", ומסיימת: "הרי הן כמחוברין". וקושיית הגמרא על שמואל, המדבר על פירות שיבשו, היא מקל־וחומר: אם יבש האילן כולו - דין הפירות כמחוברים, כשיבשו הפירות לבדם - לא כל־שכן. ע' שם בגמרא, וראה משנה־למלך].

1 **ה. תְּאֵנִים[18] שֶׁיָּבְשׁוּ[19] בְּאִבֵּיהֶן - מִטַּמְּאוֹת טֻמְאַת**
2 **אֳכָלִין בִּמְקוֹמָן[20].**

18) מימרא של שמואל שם. 19) בגמרא שם כתוב "שצמקו", ומפרש רבינו (וכן רש"י שם) שיבשו. 20) אפילו כשעודם מחוברים באילן.

3 **ו. כָּל הָאֳכָלִין שֶׁהֵן מִבַּעֲלֵי חַיִּים - אֵינָן מְקַבְּלִין**
4 **טֻמְאָה עַד שֶׁיָּמוּתוּ[21]. שָׁחַט[22] בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף, אַף**
5 **עַל פִּי שֶׁעֲדַיִן הֵן מְפַרְכְּסִין - מְקַבְּלִין טֻמְאָה[23]. וְדָגִים**
6 **מֵאֵימָתַי מְקַבְּלִין טֻמְאָה? מִשֶּׁיָּמוּתוּ[24]. נוֹלַד בָּהֵן[25]**
7 **טְרֵפָה[26] וְנִתְטַמְּאוּ[27] כְּשֶׁהֵן מִתְנַדְנְדִין - הֲרֵי יֵשׁ בַּדָּבָר**
8 **סָפֵק, אִם הֵן חֲשׁוּבִין כְּמֵתִים הוֹאִיל וְנִטְרְפוּ[28], אוֹ**
9 **אֵינָן מְקַבְּלִין טֻמְאָה עַד שֶׁיִּדְּמוּ כְּאֶבֶן וְלֹא יִתְנַדְנְדוּ.**
10 **הָאֵיבָר אוֹ הַבָּשָׂר הַמְדֻלְדָּלִין בִּבְהֵמָה אוֹ חַיָּה שֶׁאֵינָן**
11 **יְכוֹלִין לִחְיוֹת[29], אִם הֻכְשְׁרוּ[30] - מְקַבְּלִין טֻמְאָה**
12 **בִּמְקוֹמָן, מִפְּנֵי שֶׁהֵן חֲשׁוּבִין כְּאֹכֶל שֶׁפֹּרַשׁ. נִשְׁחֲטָה**
13 **הַבְּהֵמָה - הֻכְשְׁרוּ בַּשְּׁחִיטָה[31]; שֶׁהַבְּהֵמָה כֻּלָּהּ כְּמוֹ**
14 **יָד לְאֵיבָר זֶה, וְיָד שֶׁהֻכְשַׁר - הֻכְשַׁר הָאֵיבָר כֻּלּוֹ, כְּמוֹ**
15 **שֶׁיִּתְבָּאֵר[32]. וְיֵשׁ בַּדָּבָר סָפֵק, אִם תִּהְיֶה הַבְּהֵמָה בְּחַיֶּיהָ**
16 **כְּמוֹ יָד לְאֵיבָר אוֹ בָּשָׂר הַמְדֻלְדָּלִין[33] בָּהּ.**

21) כל זמן שהם חיים, אין עליהם תורת אוכל. 22) שם קיז, ב. 23) דין זה שנינו שם, בשוחט בהמה טמאה לגוי. והטעם, מפני ששחיטה מתירה בהמה טהורה לאכילה כשעודה מפרכסת, מועילה היא גם בבהמה טמאה להוריד לה תורת אוכל, ומכל־שכן השוחט בהמה טהורה, שניתרת לאכילה בשחיטה לפני שתמות. 24) עוקצין פ"ג מ"ח, כבית־הלל. 25) בדגים. 26) פירוש, נולד בהם מום או מחלה, שכיוצא בהם בבהמה חיה ועוף - טריפה. 27) נגעו בטומאה. 28) בעיא שלא נפשטה (חולין עה, א). 29) להתרפא. 30) נרטבו באחד משבעת המשקין שנמנו למעלה בפ"א ה"א. 31) פירוש, בדם שיצא בשעת שחיטה. פסק כר' מאיר (שם קכז, ב) שבהמה נעשית יד לאבר. ראה למעלה ה"ב דין ייחור של תאנה. 32) לקמן פ"ה ה"ג. 33) בעיא שלא נפשטה, שם קכח, א.

17 **ז. הַשּׁוֹחֵט בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף - הֻכְשַׁר כָּל הַבָּשָׂר בַּדָּם**
18 **שֶׁיָּצָא בַּשְּׁחִיטָה[34]. לְפִיכָךְ, אִם לֹא יָצָא מֵהֶן דָּם**
19 **בַּשְּׁחִיטָה - הֲרֵי כָּל בְּשָׂרָן צָרִיךְ הֻכְשֵׁר[35] כְּכָל הָאֳכָלִין**
20 **שֶׁלֹּא הֻכְשְׁרוּ.**

34) דין זה נתבאר כבר, ונכפל כאן כעין מבוא לדין שלאחריו. 35) כתנא־קמא במשנה (שם לג, א) נגד דעת ר' שמעון שהשחיטה עצמה מכשירה.

21 **ח. אֳכָלִין[36] שֶׁהֻכְשְׁרוּ כְּשֶׁהֵן מְחֻבָּרִין לַקַּרְקַע[37], אוֹ**
22 **שֶׁהֻכְשְׁרוּ בַּמַּיִם הַמְחֻבָּרִים[38] שֶׁבַּקַּרְקַע - אֵינוֹ הֶכְשֵׁר,**
23 **עַד שֶׁיַּכְשְׁרוּ אַחַר שֶׁנֶּעְקְרוּ בְּמַיִם הַתְּלוּשִׁין מִן הַקַּרְקַע**
24 **אוֹ בִּשְׁאָר מַשְׁקִין; שֶׁנֶּאֱמַר: בְּכָל כְּלִי - אֵינוֹ מַכְשִׁיר**
25 **עַד שֶׁיִּתָּלֵשׁ מִן הַקַּרְקַע כְּעֵין הַמַּיִם שֶׁבְּכֵלִים[39]. שָׁאַב**
26 **הַמַּיִם בִּכְלִי וּנְתָנָן בַּקַּרְקַע - אֵינָן מַכְשִׁירִין[40].**

36) שם קיח, ב. 37) ונעקרו אחר שנוגבו. 38) מים שבבורות ובמערות, ונגעה בהם טומאה בעודם במים המחוברים, אבל אם הוציאם מן הבור הוכשרו במים שעל גבם. [בפסחים טז, א אמרו, שמים מחוברים מכשירים. ופירש ריב"א ב'תוספות' שם ד"ה חד, שהמדובר כשהוציאו האוכל מן המים המחוברים, ומסתמך על המשנה מכשירין פ"ד מ"ו]. 39) 'תורת כהנים' פרשת שמיני פרשתא ח, ב.

40) אף־על־פי שהיו לפני כן בכלי, והיו ראויים להכשרה (הכסף־משנה מציין המקור ב'תורת כהנים' שם, אולם נפלו שם כמה שיבושים, וקשה לקבוע את הגירסא הנכונה. ראה קרבן אהרן שם).

ט. קִשּׁוּת[41] שֶׁנִּטְעָהּ בְּעָצִיץ[42] וְהִגְדִּילָה, אַף עַל פִּי שֶׁיְּצָאת חוּץ לֶעָצִיץ[43] - אֵינָהּ מְקַבֶּלֶת טֻמְאָה[44]. וְעָצִיץ שֶׁהוּא נָקוּב כְּדֵי שֶׁיֵּצֵא בּוֹ[45] שֹׁרֶשׁ קָטָן[46] - הֲרֵי הוּא כָּאָרֶץ, וְהַנָּטוּעַ בּוֹ אֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה. וְכֵן אִם הָיוּ בּוֹ מַיִם - אֵינָן מַכְשִׁירִין[47].

41) עוקצין פ"ב מ"ט. 42) נקוב, והזרעים שבו דינם כמחובר לקרקע. 43) הגדילה, ויצא חלק ממנה חוץ לעציץ. 44) אין אנו אומרין שחלק זה נתלש מן העציץ, ודינו כפירות תלושים (על־פי פירוש רבינו במשנתנו. ראה ראב"ד וכסף־משנה). [ואפשר גם לפרש, שהמדובר בעציץ שאינו נקוב, ודין הקישות כתלושה, ואפילו יצא חלק ממנה חוץ לעציץ, אין אנו אומרים שהיא יונקת מן האוויר שכנגד הקרקע, והרי היא כמחוברת. ופירוש זה מתקבל יותר על הדעת, מפני שהבבא הבאה מתחילה: "ועציץ שהוא נקוב", משמע שעד כאן המדובר באינו נקוב]. 45) דרך הנקב. 46) שם מ"ו. 47) שם.

י. עָצִיץ[48] שֶׁאֵינוֹ נָקוּב - הֲרֵי הַנָּטוּעַ בּוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה; וְאִם הָיוּ מַיִם בְּתוֹכוֹ - מַכְשִׁירִין.

48) שם.

יא. כְּלֵי[49] גְּלָלִים[50] וּכְלֵי אֲדָמָה[51] שֶׁהַשָּׁרָשִׁים יְכוֹלִין לִבְקֹעַ בָּהֶן[52] וְלָצֵאת - אֵינָן מַכְשִׁירִין אֶת הַזְּרָעִים[53], וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן נְקוּבִין - הֲרֵי הֵן כִּנְקוּבִין.

49) שם. 50) כלים העשויים מרפש בהמות מיובש. 51) בלתי מוסקים באש. 52) מפני שהם רכים. 53) הזרעים הגדלים בהם, דינם כמחובר לקרקע ואינם מקבלים הכשר, והמים שבתוכו אינם מכשירים (במשנתנו כתב רבינו פירוש אחר מסובך מאד, וכאן חזר בו).

יב. עָצִיץ שֶׁמִּלְּאָהוּ[54] עָפָר עַד שְׂפָתוֹ - אֵינוֹ חָשׁוּב כְּלִי[55], אֶלָּא הֲרֵי הוּא כְּטַבְלָא שֶׁאֵין לָהּ שָׂפָה, שֶׁאֵינוֹ כְּלִי קִבּוּל[56].

54) שם. 55) אפילו אינו נקוב, מפני שהעפר ביטלו מתורת כלי. 56) כלי עץ וכלי חרס אינם מקבלים טומאה אלא אם יש להם בית קיבול, ומשמיענו כאן שהמים הנמצאים בכלי זה שמילאהו עפר - אינם מכשירים.

יג. מַשְׁקִין[57] טְמֵאִין שֶׁנָּפְלוּ עַל הָאֲכָלִין[58] - נִטְמְאוּ, אַף עַל פִּי שֶׁנָּפְלוּ שֶׁלֹּא בִּרְצוֹן הַבְּעָלִים[59], שֶׁהֲרֵי הַטֻּמְאָה וְהַהֶכְשֵׁר בָּאִין כְּאַחַת[60]. וְהוּא שֶׁלֹּא יִהְיוּ בַּקַּרְקַע[61].

57) מכשירין פ"א מ"א. 58) שלא הוכשרו לקבל טומאה. 59) בבבא מציעא כב, ב למדו מן הכתוב (ויקרא יא, לח) שהכשר צריך רצון בעלים. 60) נימוק זה נמשך גם לדין מכשירים שלא לרצון. במשנתנו מבאר רבינו בארוכה את הנימוק הזה, ותמצית דבריו היא: מכיוון שרצון בעלים למדנו מן הכתוב "וכי יותן מים על זרע ונפל מנבלתם עליו, טמא הוא לכם", והרי כתוב זה נאמר בהכשר שבא לפני נפילת הטומאה, אבל כשההכשר והטומאה באים בבת אחת לא שמענו, ואין להוסיף מדעתנו על דבר שהוא גזירת הכתוב. 61) הדין שמחוברים אינם מכשירים, למדנו מכתוב "אשר ישתה בכל כלי" (שם ו, לד).

יד. כָּל אֹכֶל[62] שֶׁנִּפְסַד וְנִסְרַח עַד שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לְמַאֲכַל אָדָם - אֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה. וְכֵן מַשְׁקֶה[63] שֶׁנִּסְרַח וְנִפְסַד וְאֵינוֹ רָאוּי לִשְׁתִּיַּת אָדָם - אֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה, כְּדֶרֶךְ שֶׁאֵינוֹ מַכְשִׁיר[64], שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר יִשָּׁתֶה[65].

62) שנינו במסכת טהרות פ"ח מ"ו: "כלל אמרו בטהרות: כל המיוחד לאוכל אדם, טמא עד שייפסל מאכילת כלב". ואמרו על משנה זו בכריתות כא, א: "ההוא לאסוקי טומאה מיניה (פירוש, להעלות ממנו את הטומאה שישנה כבר עליו), הכא (מה שאמרנו כאן שאם אינו ראוי לאדם אף־על־פי שהוא ראו לכלב אינו טמא) לאחותי ליה טומאה" (להוריד טומאה על אוכל טהור). וכאן מקור הלכה זו. 63) 'תורת כהנים' פרשת שמיני פרשתא ח ה"ד. 64) שאמרנו למעלה בפ"א ה"ב. 65) ודרשו שם: פרט למשקה סרוח. [פסוק זה נדרש בתו"כ שם בעיקר להכשר, אבל כולל גם טומאה, שהרי מסיים "יטמא"].

טו. הָעוֹר[66] שֶׁשָּׁלְקוּ וְהַשִּׁלְיָא שֶׁחִשֵּׁב עָלֶיהָ לַאֲכִילָה[67] - מִתְטַמְּאִין טֻמְאַת אֳכָלִים בִּפְנֵי עַצְמָן[68].

66) ברייתא חולין עז, ב. 67) אף־על־פי שלא שלקה, עור שהוא קשה אינו נאכל בלי שליקה, אבל שליא היא רכה, ולפיכך מועילה המחשבה להוריד לה תורת אוכל בלי שליקה. 68) אפילו לא עירבם עם אוכל אחר.

טז. עוֹר הַחֲמוֹר[69] שֶׁשָּׁלְקוּ - הֲרֵי זֶה סָפֵק, אִם מִתְטַמֵּא טֻמְאַת אֳכָלִים בִּפְנֵי עַצְמוֹ מִפְּנֵי שֶׁשָּׁלְקוּ, אוֹ אֵינוֹ מִתְטַמֵּא מִפְּנֵי שֶׁהוּא מָאוּס הַרְבֵּה.

69) שם עמוד א, בעיא שלא נפשטה. בגמרא שם אמרו, שעור החמור מאוס ואין אוכלים אותו אפילו ע"י שליקה.

יז. חִטִּים[70] שֶׁבְּגֶלְלֵי בָקָר[71] וּשְׂעוֹרִים שֶׁבְּגֶלְלֵי הַבְּהֵמָה שֶׁלִּקְּטָן[72] - אֵין מְקַבְּלִין טֻמְאָה. וְאִם חִשֵּׁב[73] עֲלֵיהֶן לַאֲכִילָה - מִתְטַמְּאוֹת טֻמְאַת אֳכָלִין.

70) ברייתא, מנחות סט, א. 71) רגילים להאכיל את הבקר - חטים, ואת הבהמות האחרות, כגון סוסים וגמלים - שעורים (רש"י). 72) ולא חישב לאכלן. 73) בשעה שליקטן. והמחשבה שלאחר הליקוט אינה מועילה (כ"מ). [בברייתא שם כתוב: אע"פ שחשב עליהן לאכילה, אינן מטמאין טומאת אוכלין. כנסן לאוכלין - מטמאין טומאת אוכלין. וכדי להתאים דברי רבינו לאותה הברייתא, פירשם הכסף־משנה כך].

יח. כָּל אֹכֶל[74] שֶׁנִּטְמָא וְאַחַר שֶׁנִּטְמָא נִפְסַל וְנִסְרַח:

אִם נִפְסַל מִלֶּאֱכֹל הַכֶּלֶב אוֹ שֶׁיָּבֵשׁ כְּחֶרֶשׁ[75] - הֲרֵי זֶה טָהוֹר[76]; וְאִם נִפְסַל מִלֶּאֱכֹל אָדָם וַעֲדַיִן הוּא רָאוּי לְכֶלֶב - הֲרֵי זֶה טָמֵא כְּשֶׁהָיָה. וְכָל הָאֳכָלִין שֶׁנִּטְמְאוּ - אֵין לָהֶן טָהֲרָה בְּמִקְוֶה[77].

74) נתבאר למעלה בהלכה יד. 75) ומתוך כך אינו ראוי לאכילת כלב, אף־על־פי שלא נסרח. [הכסף־משנה מציין מקור דין יבש כחרס, בגמרא נדה נה, א, אולם שם המדובר בבשר המת שנפרך (לדעת ר' יוחנן) או נעשה כקמח (לדעת ריש לקיש), ולא נאמר שם כלום בדין יבש כחרס, ורבינו עצמו (בפ"ב מהלכות טומאת מת ה,א) פסק שבשר המת יבש כחרס מטמא. ולכאורה יש בזה סתירה לדבריו כאן. אולם אין לדמות טומאת מת לטומאת אוכלין, אבל קשה להבין כיצד מצא הכסף־משנה בסוגיא זו מקור להלכה שאנו עוסקים בה כאן]. 76) פקעה טומאתו. 77) תוספתא טבול־יום פ"א ה"ב: "ואין להן טהרה מטומאתן".

יט. זְרָעִים[78] טְמֵאִים שֶׁזְּרָעָם - הֲרֵי הַצּוֹמֵחַ מֵהֶן טָהוֹר, וַאֲפִלּוּ בְּדָבָר שֶׁאֵין זַרְעוֹ כָּלֶה[79]. וְהוּא שֶׁהִשְׁרִישׁוּ[80]; אֲבָל לְדֶם הַשְּׁרָשָׁה - הֲרֵי הֵן בְּטֻמְאָתָן, אֲפִלּוּ בְּדָבָר שֶׁזְּרָעוֹ כָּלֶה[81].

78) ב'תורת כהנים' פרשת שמיני פי"א ה"ב, דרשו: מנין לזרעים טמאים שזרען טהרו? תלמוד לומר "אשר יזרע טהור" (ויקרא יא, לז). יכול אף־על־פי שלא השרישו, תלמוד לומר "הוא". 79) כגון בצלים ששותלים בצלצל קטן, והוא גדל והולך. [במעשרות פ"ה מ"ב, שנינו: "בצלים משהשרישו בעליה - טהרו מלטמא". ומפרש הר"ש, שהבצלים היו מונחים בעלייה על גבי המעזיבה, שעפר שטוח עליה והשרישו באותו עפר. אבל בצלים שבסל, אפילו הוציאו עלים לא טהרו]. ורש"י (פסחים לד, א) מפרש הטעם, שכיוון שחוברו לקרקע - בטלו לגבה ויצאו מתורת אוכל. 80) הוציאו שרשים. 81) נרקב באדמה.

כ. אֳכָלִין[82] שֶׁמְּחֻבָּרִין לְכֵלִים[83] - בָּטְלוּ מִתּוֹרַת אֹכֶל. וְאִם נִטְמָא הַכְּלִי - הֲרֵי הֵן מִתְטַמְּאִין בְּטֻמְאַת הַכְּלִי[84]; הוֹאִיל וְהֵן מְשַׁמְּשִׁין תַּשְׁמִישׁ עֵץ[85] - הֲרֵי הֵן כְּעֵץ.

82) חולין קכט, א. 83) כגון שיירי עיסה הדבוקים בעריבה ואין דעתו לאכלם. 84) בדרגת הטומאה של הכלי. אם הכלי אב הטומאה, גם שיירי האוכל אב הטומאה. 85) נעשו חלק מדופן הכלי.

כא. כָּל מַשְׁקֶה שֶׁנִּטְמָא וְאַחַר שֶׁנִּטְמָא נִפְסַד וְנִסְרַח - הֲרֵי זֶה בְּטֻמְאָתוֹ לְעוֹלָם[86], שֶׁאֵין הַמַּשְׁקֶה יוֹצֵא[87] עַל יְדֵי הַכֶּלֶב[88] לְעוֹלָם. וְאֵין לְמַשְׁקֶה שֶׁנִּטְמָא טָהֲרָה חוּץ מִן הַמַּיִם בִּלְבַד, שֶׁאִם הִטְבִּיל מַיִם טְמֵאִים בְּמִקְוֶה - כֵּיוָן שֶׁצָּפוּ מֵי מִקְוֶה עֲלֵיהֶן[89] טָהֲרוּ[90]. וּמַטְבִּילִין חַמִּין בְּצוֹנָן וְצוֹנָן בְּחַמִּין, וְרָעִים בְּיָפִים וְיָפִים בְּרָעִים[91].

86) לענין קבלת טומאה, פסק רבינו (למעלה הי"ד) שמשקה דינו כאוכל, ואם נפסד מאוכל אדם אינו מקבל טומאה. אבל לענין יציאה מטומאתו - מחלק רבינו ביניהם. באוכל כתב (בהי"ח) שאם נטמא ונפסד מאכילת כלב נטהר, אבל משקה אינו יוצא מידי טומאתו. ומקור הדין ב'תורת כהנים' פרשת שמיני פרשתא ח, ה"ד. שנינו שם: ר' אליעזר אומר "אשר ישתה", פרט למשקה סרוח. אמרו לו, אין משקין יוצאים לא לידי עופות ולא לידי פרה (יש גורסים: מידי). ומפרש רבינו שלדעת ר' אליעזר מיעטה התורה מכל טומאה - משקה שאינו ראוי לשתיית אדם, ואפילו אם נטמא לפני שנפסל משתיית אדם - יוצא מטומאתו כשנפסל; ואמרו לו חכמים, הרי משקה זה ראוי לעופות ולפרה, ולפיכך אם כבר נטמא אינו יוצא מטומאתו, אבל מודים הם שמשקה שנפסל משתיית אדם אינו מקבל טומאה. ופסק רבינו כאמרו לו. 87) מטומאתו. 88) שהכלב מלקק כל משקה סרוח שהוא, ולפיכך אין בכלל משקה שנפסל משתיית כלב. [וב'תורת כהנים' כתוב "פרה". ורבינו סובר, שהכוונה לכל בהמה שהיא (ראה השלמות)]. 89) אם השקיע כלי מלא מים טמאים במקוה עד שנגעו במי המקוה. 90) משנה ביצה יז, ב. בלשון חכמים זה נקרא "השקה", והיא טהרת מים בלבד אבל לא שאר משקין (מכשירין פ"ד מ"ח). 91) כבית־הלל במשנה מקוואות פ"ו, ו.

כב. מַקֵּל[92] שֶׁהִיא מְלֵאָה מַשְׁקִין טְמֵאִים[93] וְהִטְבִּיל מִקְצָתָהּ בְּמִקְוֶה[94] - לֹא טָהֲרוּ הַמַּיִם שֶׁעַל מִקְצָתָהּ[95] עַד שֶׁיִּטְבֹּל אֶת כֻּלָּהּ.

92) טהרות פ"ח מ"ט. 93) כל המקל נרטב במים טמאים. [מה שכתב "משקין" הכוונה למים בלבד, שהרי אמרנו (למעלה בהכ"א) שהשקה אינה מטהרת אלא מים בלבד]. 94) ונגעו מי המקוה במצקת המים שעל המקל. 95) שעל המקצת שלא הוטבל, אע"פ שהם מחוברים למים שבחלק המושק. [ונראה שגם המים הנמצאים בחלק המוטבל טמאים, מפני נגיעתם במים שנשארו בטומאתם]. וטעמו של דבר, מפני שמשקין הנמצאים במקום משופע, אף־על־פי שסופם לרדת למטה, אינם בגדר חיבור, כמו ששנינו שם: "הניצוק והקטפרס אינו חיבור" (משקין הזוחלים לאט לאט על פני שטח משופע, נקראים "קטפרס"). ודווקא מקל, אבל כלי - דינו כאשבורן (מים בגומא), ואפילו נגעו רק מקצת המים במקוה נטהרו כולם, מפני שנעשו שטח אחד עם מי המקוה (רבינו בפירושו שם). [ולא נתבאר לי למה לא טימאו המשקין את הכלי, והכלי יחזור ויטמא את המשקין אחר שנטהרו בהשקה? ואולי התכוון רבינו לכלי שאינו מקבל טומאה].

כג. שֶׁלֶג[96] שֶׁנִּטְמָא וְהִשִּׁיק מִקְצָתוֹ לְמֵי מִקְוֶה - הוֹאִיל וְטָהַר מִקְצָתוֹ, טָהַר כֻּלּוֹ[97].

96) ברייתא, נדה יז, א. 97) למעלה (פ"א הכ"ב) למדנו שנטמא מקצתו לא נטמא כולו, מפני שאין דנים את פתיתי השלג כמחוברים לגוש אחד, ולמה נחשב כגוף אחד לענין השקה? הר"ש משאנץ בפירושו למשנה טהרות פ"ג, ב, מסביר את ההבדל הזה, מפני ששלג משלים את המקוה לארבעים סאה (מקוואות פ"ז מ"א), ואם־כן כל השלג המושק נעשה חלק מהמקווה, ולכן נטהר.

כד. הַתֶּמֶד[98] הַטָּמֵא, בֵּין שֶׁנִּטְמָא אַחַר שֶׁתִּמְּדוּ בֵּין שֶׁתִּמְּדוּ בְּמַיִם טְמֵאִים: עַד שֶׁלֹּא הֶחְמִיץ - מַשִּׁיקוֹ בְּמִקְוֶה וְיִטְהַר, שֶׁהֲרֵי הוּא כְּמַיִם; מִשֶּׁהֶחְמִיץ - הֲרֵי הוּא כְּיַיִן, וְאֵין לוֹ טָהֳרָה בְּמִקְוֶה[99].

98) משקה שעושים ממים ושמרי יין. 99) ברייתא, חולין כו, ב.

כה. קִדֵּרָה[100] שֶׁמְּלֵאָה מַשְׁקִין, כְּגוֹן דְּבַשׁ וְיַיִן וְכַיּוֹצֵא בָהֶן[101], וּנְתוּנָה בְּתוֹךְ הַמִּקְוֶה[102], וּפָשַׁט הָרִאשׁוֹן לְטֻמְאָה אֶת יָדוֹ וְנָגַע בָּהּ[103] - הֲרֵי זֶה מְטַמֵּא אֶת הַמַּשְׁקִין אַף עַל פִּי שֶׁהֵן בְּתוֹךְ הַמִּקְוֶה, וְנִטְמֵאת הַקְּדֵרָה[104] מֵחֲמַת הַמַּשְׁקִין שֶׁבְּתוֹכָהּ אַף עַל פִּי שֶׁהִיא בְּתוֹךְ הַמִּקְוֶה[105]. הָיְתָה מְלֵאָה מַיִם - הַקְּדֵרָה טְהוֹרָה[106], שֶׁאֵין הָרִאשׁוֹן מְטַמֵּא כְּלִי חֶרֶס לְעוֹלָם, וְאֵין הַמַּיִם שֶׁבְּתוֹכָהּ טְמֵאִים[107], מִפְּנֵי שֶׁהֵן מְעֹרָבִים בְּמֵי הַמִּקְוֶה[108]. פָּשַׁט אַב הַטֻּמְאָה אֶת יָדוֹ וְנָגַע בָּהּ - נִטְמֵאת הַקְּדֵרָה, שֶׁאֵין הַמִּקְוֶה מְטַהֵר כְּלֵי חֶרֶס[109].

100) מכשירין פ"ד מ"ח. סתם קדירה של חרס היא. 101) כל המשקין המקבלים טומאה חוץ למים. 102) נתבאר בהלכה כ"א שהשקה אינה מועילה אלא למים בלבד. 103) במשקין שבקדירה. ואם נגע בקדירה עצמה הכול טהור, מפני שראשון אינו מטמא כלי. 104) משום גזירת משקין (הלכות אבות הטומאות פרק ז ה"ב). 105) שכלי חרס אין לו טהרה במקוה, ככתוב בתורה (ויקרא יא, לג): "וכל כלי חרש . . . ואותו תשבורו". 106) אפילו נגע בקדירה עצמה. 107) אפילו אם נגע בהם. 108) ונטהרים בהשקה. 109) והקדירה מטמאה את המים כשמוציאה מן המקוה, ואין זה דומה לאדם העומד במקוה ונגע בטומאה שבתוכה.

כו. מֵי[110] שְׁפִיכוּת[111] - הֲרֵי הֵן בְּחֶזְקַת טֻמְאָה. יָרְדוּ עֲלֵיהֶן מֵי גְשָׁמִים, אִם רַבּוּ עֲלֵיהֶן - הֲרֵי הֵן טְהוֹרִים; מֻחֱצָה לְמֻחֱצָה - הַכֹּל טָמֵא, בֵּין בְּכֵלִים בֵּין בְּקַרְקָעוֹת[112]. אֵימָתַי? בִּזְמַן שֶׁקָּדְמוּ מֵי שְׁפִיכָה; אֲבָל קָדְמוּ מֵי גְשָׁמִים וְיָרְדוּ עֲלֵיהֶן כָּל שֶׁהוּא מִמֵּי שְׁפִיכוּת - הַכֹּל טָמֵא[113], שֶׁמַּשְׁקִין טְמֵאִין שֶׁיָּרְדוּ לִטְהוֹרִים - מְטַמְּאִין בְּכָל שֶׁהוּא.

110) מכשירין פ"ב מ"ג. 111) מי שופכים. 112) רבינו לשיטתו בפט"ו ה"י, שמשקין מחוברים מיטמאים ומטמאים, אם נגעו ברצון בעלים. 113) הרא"ש במשנה מסביר, כשקדמו מי השפיכה לא החשיב האדם את מי הגשמים, שהרי יוזהמו בשופכין, ולפיכך לא נפלו לרצונו ואינם מקבלים טומאה. אבל אם קדמו מי גשמים, לרצונו הם ומקבלים טומאה.

כז. הַטּוֹרֵף[114] אֶת גַּגּוֹ[115] וְהַמְכַבֵּס אֶת כְּסוּתוֹ[116] וַהֲרֵי הֵן מְנַטְּפִים, יָרְדוּ עֲלֵיהֶן גְּשָׁמִים וְרַבּוּ הַנִּטִּיפוֹת[117] - הֲרֵי רַבּוּ מֵי גְשָׁמִים עֲלֵיהֶן, וְהַנּוֹטְפִין מֵהֶן טְהוֹרִין.

114) שם מ"ד. 115) מחליק את הטיט שטח על הגג. בפרוס ימות הגשמים, היו נותנים טיט חדש על הגג במקום הישן שנפרך מחמת החום, ושופכים עליו מים ומחליקים אותו במעגילה. 116) ומים אלה דינם כשופכין (כך משמע מפירושו של רבינו למשנתנו, והרא"ש שם מפרש שהמדובר במים טמאים). 117) עם ירידת הגשמים, התגבר טפטוף המים.

כח. הַסָּף[118] שֶׁמֵּן טָהוֹר וְנִטְמָא זֶה הָאָדָם וְטָבַל וַהֲרֵי הַשֶּׁמֶן עַל בְּשָׂרוֹ, אִם הָיָה כְּדֵי סִיכַת אֵיבָר קָטָן[119] - הֲרֵי הוּא טָהוֹר כְּשֶׁהָיָה מִקֹּדֶם[120]. סָף שֶׁמֵּן טָמֵא וְטָבַל - לֹא טָהַר הַשֶּׁמֶן שֶׁעָלָיו; אֶלָּא אִם נִשְׁאַר מִמֶּנּוּ מַשְׁקֶה טוֹפֵחַ[121] - הֲרֵי הַשֶּׁמֶן בְּטֻמְאָתוֹ, וְאִם לֹא נִשְׁאַר מִמֶּנּוּ כְּדֵי לְהַטְפִּיחַ מִמֶּנּוּ - בָּטֵל בְּמִעוּטוֹ.

118) עדיות פ"ד מ"ו. 119) אצבע קטנה (רבינו בפירושו למשנה). 120) לפני הסיכה, לפי שהשמן נתבטל אגב הגוף, אבל אם היה יותר מכדי שיעור זה - לא נתבטל, ונטמא מן הגוף הטמא, והמקוה אינו מטהר משקין. 121) אם תיגע בו אצבע - תורטב. דינים אלה הם מקולי בית־שמאי ומחומרי בית־הלל, ופוסק רבינו כבית־הלל, שהלכה כמותם בכל מקום, בין לקולא ובין לחומרא.

יום חמישי י"א אייר ה'תשפ"ב

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) יבאר אוכל המיוחד לאדם במקום אחד ואינו מיוחד במקום אחר אם צריך מחשבה. דברים שצריכים מחשבה והכשר, הכשר ולא מחשבה, או מחשבה ולא הכשר, או לא זה ולא זה.

א. כְּבָר בֵּאַרְנוּ[2], שֶׁאֵין הָאֳכָלִין מִתְטַמְּאִין עַד שֶׁיַּכְשְׁרוּ; וְשֶׁכָּל אֹכֶל שֶׁאֵינוֹ מְיֻחָד לְמַאֲכַל אָדָם - אֵינוֹ מְקַבֵּל טֻמְאָה עַד שֶׁיְּיֻחַדוּ לְאָדָם.

2) פ"א, ה"א.

ב. אֹכֶל[3] שֶׁהוּא מְיֻחָד לְאָדָם בַּמָּקוֹם הַזֶּה וְאֵינוֹ מְיֻחָד לְאָדָם בְּמָקוֹם אַחֵר - בַּמָּקוֹם שֶׁהוּא מְיֻחָד בּוֹ אֵינוֹ צָרִיךְ מַחֲשָׁבָה לְיַחֲדוֹ לְאָדָם, וּבַמָּקוֹם שֶׁאֵינוֹ מְיֻחָד בּוֹ צָרִיךְ מַחֲשָׁבָה לְיַחֲדוֹ לְאָדָם וְאַחַר כָּךְ יְקַבֵּל טֻמְאָה[4]. וְכָל אֹכֶל שֶׁסּוֹפוֹ לְטַמֵּא אָדָם וְכֵלִים[5] אֵינוֹ צָרִיךְ הֶכְשֵׁר[6].

3) עוקצין פ"ג מ"ג. 4) ברבים מדיני טומאה והכשר טומאה, מחשבת האדם היא בעלת משקל מכריע. 5) כגון השוחט בהמה טמאה לגוי, והיא מפרכסת - אינה מטמאה כנבילה כל זמן הפירכוס (משנה, חולין קיז, ב). אבל לאחר שתפסיק מלפרכס – תטמא טומאה חמורה אדם וכלים. ראה לקמן ה"ד. 6) ומתטמא וגם מטמא טומאת אוכלין.

ג. יֵשׁ אֳכָלִין[7] שֶׁצְּרִיכִין הֶכְשֵׁר וְאֵינָן צְרִיכִין מַחֲשָׁבָה, וְיֵשׁ שֶׁצְּרִיכִין מַחֲשָׁבָה וְאֵינָן צְרִיכִין הֶכְשֵׁר, וְיֵשׁ שֶׁצְּרִיכִין מַחֲשָׁבָה וְהֶכְשֵׁר, וְיֵשׁ שֶׁאֵין צְרִיכִין לֹא מַחֲשָׁבָה וְלֹא הֶכְשֵׁר. כֵּיצַד? כָּל הָאֳכָלִין

1 **הַמְיַחֲדִין לְאָדָם בְּכָל מָקוֹם[8] - צְרִיכִין הֶכְשֵׁר וְאֵין**
2 **צְרִיכִין מַחֲשָׁבָה. דָּגִים טְהוֹרִים וַחֲגָבִים טְהוֹרִים**
3 **בְּכָל מָקוֹם, וַחֲגָבִים טְמֵאִים וְדָגִים טְמֵאִים בַּכְּפָרִים[9]**
4 **- הֲרֵי הֵן מְיֻחָדִין לְאָדָם, וּצְרִיכִין הֶכְשֵׁר וְלֹא**
5 **מַחֲשָׁבָה[10]. וְכֵן חֵלֶב בְּהֵמָה טְהוֹרָה שֶׁמַּתָּה - צָרִיךְ**
6 **הֶכְשֵׁר[11] וְלֹא מַחֲשָׁבָה בְּכָל מָקוֹם[12]. וְאֵלּוּ צְרִיכִין**
7 **מַחֲשָׁבָה וְהֶכְשֵׁר[13]: בָּשָׂר הַפּוֹרֵשׁ מִן הַחַי[14], בֵּין מִן**
8 **הָאָדָם בֵּין מִן הַבְּהֵמָה בֵּין מִן הָעוֹף, וְנִבְלַת הָעוֹף**
9 **הַטְּמֵאָה[15], וְחֵלֶב בְּהֵמָה טְהוֹרָה שְׁחוּטָה בַּכְּפָרִים[16].**
10 **אַף עַל פִּי שֶׁהֶכְשֵׁר בַּשְּׁחִיטָה[17], צָרִיךְ הֶכְשֵׁר שֵׁנִי**
11 **אַחַר הַמַּחֲשָׁבָה[18]. וּשְׁאָר כָּל יַרְקוֹת הַשָּׂדֶה[19], כְּגוֹן[20]**
12 **הַבְּצָלִים הַקָּשִׁים בְּיוֹתֵר וְהַפִּטְרִיּוֹת. וְכֵן חֲגָבִים**
13 **וְדָגִים קְטַנִּים[21] - צְרִיכִין מַחֲשָׁבָה בַּכְּפָרִים. עֲלָשִׁין[22]**
14 **שֶׁזְּרָעָן לִבְהֵמָה[23] וְנִמְלַךְ עֲלֵיהֶן לְאָדָם - אֵינָן**
15 **מְקַבְּלִין טֻמְאָה עַד שֶׁיַּחְשֹׁב עֲלֵיהֶן אַחַר שֶׁיִּתְּלְשׁוּ,**
16 **שֶׁמַּחֲשֶׁבֶת חִבּוּר[24] אֵינָהּ מַחֲשָׁבָה. עֲלָשִׁין שֶׁלְּקָטָן**
17 **לִבְהֶמְתּוֹ וְהֶדִּיחָן, וְנִמְלַךְ עֲלֵיהֶן לְאָדָם - צְרִיכִין**
18 **הֶכְשֵׁר שֵׁנִי אַחַר הַמַּחֲשָׁבָה[25]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה.**
19 **הָאֲלָל[26], אִם חָשַׁב עָלָיו לַאֲכִילָה - מְקַבֵּל טֻמְאַת**
20 **אֳכָלִין[27], וְאִם לָאו - הֲרֵי הוּא כְּעֵץ[28] וְאֵינוֹ מְקַבֵּל**
21 **טֻמְאָה. וְכֵן הָעֲצָמוֹת הַמְחֻבָּרִין בַּבָּשָׂר, וְהַגִּידִים,**
22 **וְהַמְּקוֹמוֹת הָרַכִּים מִן הַקַּרְנַיִם וּמִן הַטְּלָפַיִם[29],**
23 **וְהַכְּנָפַיִם[30] וְהַנּוֹצָה[31], וְהַמְּקוֹמוֹת הָרַכִּים מִן**
24 **הַצִּפָּרְנַיִם וּמִן הַחַרְטוֹם הַמַּבְלִעִין בַּבָּשָׂר - צְרִיכִין**
25 **הֶכְשֵׁר וּמַחֲשָׁבָה. וְאֵלּוּ שֶׁאֵין צְרִיכִין לֹא מַחֲשָׁבָה**
26 **וְלֹא הֶכְשֵׁר: נִבְלַת בְּהֵמָה טְהוֹרָה בְּכָל מָקוֹם[32],**
27 **וְנִבְלַת הָעוֹף הַטָּהוֹר[33] וְחֵלֶב בְּהֵמָה טְהוֹרָה[34]**
28 **בַּכְּרַכִּים[35]. לְפִי שֶׁהֵן מְיֻחָדִין לְמַאֲכַל אָדָם, אֵין אֶחָד**
29 **מֵאֵלּוּ צָרִיךְ מַחֲשָׁבָה; וְאֵינָן צְרִיכִין הֶכְשֵׁר, מִפְּנֵי**
30 **שֶׁסּוֹפָן לְטַמֵּא[36] אָדָם וְכֵלִים בִּכְזַיִת[37], וְכָל הַמְטַמֵּא**
31 **טֻמְאָה חֲמוּרָה אֵינוֹ צָרִיךְ הֶכְשֵׁר. וְאֵלּוּ צְרִיכִים**
32 **מַחֲשָׁבָה וְאֵינָן צְרִיכִין הֶכְשֵׁר[38]: נִבְלַת הָעוֹף הַטָּהוֹר**
33 **בַּכְּפָרִים, וְנִבְלַת בְּהֵמָה טְמֵאָה בְּכָל מָקוֹם. וְהוּא**
34 **שֶׁחִשֵּׁב עַל פָּחוֹת מִכְּזַיִת; אֲבָל כְּזַיִת - אַב טֻמְאָה**
35 **הוּא.**

7) עוקצין פ"ג מ"א. 8) נאכלים הם בין בערים בין בכפרים. 9) תושבי הערים אינם רגילים לאוכלם. 10) תוספתא, שם ה"א. במשנה שלפנינו הגירסא "צריכים מחשבה בכפרים". ברור שגירסא אחרת היתה לעיני רבינו, שהרי אין להעדיף את התוספתא על המשנה. 11) חלב נבילה אינה מטמא טומאת נבילות, שנאמר (ויקרא ז, כד): "וחלב נבילה וחלב טריפה יעשה לכל מלאכה", ואפילו למלאכת קודש, אבל מטמא טומאת אוכלין. בפירושו למשנה כתב רבינו, שאם הוכשר במים הוא מטמא טומאת אוכלין אע"פ שלא נגע בטומאה מפני שהתורה טיהרה אותו מטומאת נבילות בלבד, כדי שלא יטמא אדם וכלים. חולקים עליו כל מפרשי המשנה, ודעתם שצריך גם הכשר שרץ, פירוש, שיגע בשרץ ואחר־כך יטמא (ראה הל' אבות הטומאות פ"א ה"ה). 12) בין בכרכים ובין בכפרים. בתוספתא שם, אנו שונים: "חלב מתה בכל מקום צריכה הכשר, ואינה צריכה מחשבה מפני שהיא כגופה" (ראה לקמן הערה טו). 13) משנה, שם פ"ג, ב. 14) במשנה כתוב: "החותך מן האדם וכו'" ורבינו דייק וכתב בשר הפורש, פירוש שפרש מאליו, אבל אם חתכו אדם - יש הבדל בין חתכו להאכילו לאדם ובין להאכילו לכלב, כמבואר לקמן בה"ט, שאם חתכו לאדם חתיכתו היא מחשבתו ואינו צריך מחשבה שניה. ומשנתינו תתפרש בנחתך מאליו, או בלי כל כוונה או במתכוון לכלב. 15) שאינו מטמא כלל, אבל מקבל טומאה ככל אוכל. 16) רבינו מחלק בין חלב בהמה טהורה שנתנבלה ובין חלב שחוטה, בחלב נבילה כתב למעלה שאינה צריכה מחשבה אפילו בכפרים, ובשחוטה פוסק כאן שבכפרים צריכה מחשבה. מקור הבדל זה הוא בתוספתא שהבאנו למעלה (הערה יא) הממשיכה ואומרת: "חלב שחוטה בכפרים צריך מחשבה והכשר". וטעמו של דבר: חלב לבדו אינו נאכל בכפרים ולפיכך צריך מחשבה, אבל בכרכים שמרובים תושביהם נמצאים קונים גם לחלב. וכל זה בחלב שפורש מן הבשר, אבל חלב מחובר לבשר נאכל גם בכפרים. ומכאן ההבדל בין חלב נבילה וחלב שחוטה. בהמה שנשחטה כהלכה, בשרה נאכל ליהודים ואת החלב חותכים ומוכרים לגויים, אבל בהמה שנתנבלה - מוכרים אותה כולה לגויים והם אוכלים את הבשר ביחד עם החלב שעליו ('חזון איש'. ראה השלמות). 17) דם השחיטה הכשירה. 18) ההכשר שלפני המחשבה אינו מועיל, מפני שהחלב לא היה אז אוכל, ולכן הוא טעון הכשר אחר שנעשה אוכל על־ידי מחשבתו. 19) פירוש, אלה שלא נמנו בה"א. 20) במשנה שלפנינו (שם פ"ג מ"ב) הגירסא: "חוץ משמרקעין (בצלים חריפים מאוד) ופטריות". אולם גירסת רבינו: "ושמרקעין" והוא מפרש שהמשנה נקטה שני אלה לדוגמא. 21) במשנה (שם ט) שלפנינו, כתוב: דגים טמאים. וגירסת רבינו: קטנים. 22) מין ירק שהוא ראוי בדוחק למאכל אדם, ובעיקרו הוא משמש מאכל בהמה. כיום קוראים "עולש" לירק שעושים ממנו תחליף לקפה (ציקוריה בלעז). 23) בשעת זריעה חישב להאכיל את הגידולים לבהמה. 24) המחשבה שחישב כשהירק היה מחובר לקרקע. 25) שהכשר אינו מועיל בדבר מחובר (ראה למעלה בדין חלב שחוטה). מדובר כשנתייבשו המים שעליהם לפני שחישב עליהם לאכילת אדם, אבל אם נשארה עליהם לחלוחית כדי להרטיב את האצבע הנוגעת בהם – הוכשרו בלחלוחית זו. 26) בפירושו למשנה (חולין קיז, ב) כותב רבינו, שאלל הוא הבשר הנשאר דבוק בעור כשמפשיטים את הבהמה. כריש לקיש שם, נגד דעת רבי יוחנן. 27) שם קכא, א. 28) שם אמרו דבר זה לדעת רבי יוחנן, שאלל הוא מרקטא (גיד השדרה והצואר – רש"י). אבל לפירושו של ריש לקיש, הנימוק הוא משום שאינו חשוב. ותמוה קצת למה נקט רבינו נימוקו של רבי יוחנן, ופירושו של ריש לקיש. 29) חלקי הטלפיים והקרניים המובלעים בבשר, רכים הם. 30) הנוצה הנשארת אחר מריטת הנוצה הגדולה. 31) הדקה מן הדקה

הנשארת אחר מריטת כל הנוצות (על־פי פירוש רבינו במס' טהרות פ"א מ"ב, וכגירסת הגר"א שם). 32) עוקצין פ"ג מ"ג. 33) שם. 34) שחוטה. דין חלב בהמה טהורה שנתנבלה - נתבאר למעלה. 35) בכפרים שתושביהם מועטים, אין אוכלים נבלת עוף ולא חלב שאינו דבוק לבשר, כמו שנתבאר למעלה. 36) נימוק זה נמשך לנבלת בהמה ועוף, ולא לחלב, שהרי חלב – אפילו של נבילה – אינו מטמא טומאה חמורה לעולם. ולמה חלב שחוטה אינו צריך הכשר? מפני שהוכשר בשחיטה. 37) בנבלת בהמה מדובר בפחות מכזית, וצירפו לאוכל טמא אחר, והשלימו לכביצה (אוכל אינו מטמא אחרים בפחות מכביצה), שאם יש בו כזית הרי הוא מטמא טומאת נבילות שהיא חמורה מטומאת אוכלין, ולשם מה אנו דנים בטומאת אוכלין (ראה סוף הלכה זו)? ומשמיענו רבינו, שהפחות מכזית נבילה מצטרף לענין טומאת אוכלין בלי הכשר, מפני שכזית שלם מטמא טומאה חמורה (ראה לקמן ה"ו). 38) משנה, שם.

ד. יִשְׂרָאֵל שֶׁשָּׁחַט[39] בְּהֵמָה טְמֵאָה לְנָכְרִי, וְשָׁחַט בָּהּ שְׁנַיִם[40] [אוֹ רֹב שְׁנַיִם] - הֲרֵי זוֹ מִתְטַמְּאָה טֻמְאַת אֳכָלִין כָּל זְמַן שֶׁהִיא מְפַרְכֶּסֶת[41]. וְאֵין צְרִיכָה מַחֲשָׁבָה, שֶׁהֲרֵי יִשְׂרָאֵל שְׁחָטָהּ לַאֲכִילַת הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים, וְאֵין לְךָ מַחֲשָׁבָה גְּדוֹלָה מִזּוּ; וְאֵינָהּ צְרִיכָה הֶכְשֵׁר, לְפִי שֶׁסּוֹפָהּ לְטַמֵּא טֻמְאָה חֲמוּרָה. שָׁחַט בָּהּ אֶחָד[42] אוֹ שֶׁנְּחָרָהּ[43] - אֵינָהּ מִטַּמְּאָה טֻמְאַת אֳכָלִין[44]. וְכֵן עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁשָּׁחַט בְּהֵמָה טְהוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל, וְשָׁחַט בָּהּ שְׁנַיִם אוֹ רֹב שְׁנַיִם - מִתְטַמֵּא טֻמְאַת אֳכָלִין[45] כָּל זְמַן שֶׁהִיא מְפַרְכֶּסֶת, וְאֵינָהּ צְרִיכָה הֶכְשֵׁר. שָׁחַט בָּהּ אֶחָד אוֹ נְחָרָהּ - אֵינָהּ מִטַּמְּאָה טֻמְאַת אֳכָלִין, וַהֲרֵי הִיא כִּשְׁאָר הַנְּבֵלוֹת.

39) חולין קיז, ב 40) שני הסימנים: וושט וקנה. 41) מפני שישראל שחטה שחיטה המתירה בהמה טהורה באכילה, הרי היא כאוכל אף־על־פי שעודנה מפרכסת, ומטמאה טומאת אוכלין, ולאחר שתמות מטמאה טומאת נבילות. 42) סימן אחד, וושט או קנה. 43) דקרה. 44) שחיטה המתירה טהורה מפרכסת באכילה, עושה גם בהמה טמאה מפרכסת כאוכל, אבל שחיטה או נחירה, שדוגמתן בטהורה אינה מתירה באכילה – אינה מועילה בטמאה. 45) שם קכא, ב. מפני ששחיטה שכזו על־ידי ישראל מתירה את המפרכסת באכילה, מועילה שחיטת גוי להוריד עליה תורת אוכל (רש"י. ראה ראב"ד וכסף־משנה).

ה. הַחוֹתֵךְ בָּשָׂר מֵאֵיבָר מִן הַחַי[46] שֶׁל בְּהֵמָה וְאַחַר כָּךְ חִשֵּׁב עָלָיו[47] - צָרִיךְ הֶכְשֵׁר[48]. חִשֵּׁב עָלָיו וְאַחַר כָּךְ חֲתָכוֹ[49] - אֵינוֹ צָרִיךְ הֶכְשֵׁר, מִפְּנֵי שֶׁמְּטַמֵּא טֻמְאָה חֲמוּרָה כִּנְבֵלָה[50], וְכָל הַמְטַמֵּא טֻמְאָה חֲמוּרָה אֵינוֹ צָרִיךְ הֶכְשֵׁר.

46) אבר שלם מן החי מטמא כנבילה, והבשר הפורש ממנו אינו טמא טומאת עצמו. 47) ונעשה אוכל. 48) ואף־על־פי שלפני שחתכו היתה עליו טומאה חמורה בתורת אבר, אין זה מועיל, מפני שהבשר הזה יצא מתורת אבר ונעשה אוכל, ומשעה שנעשה אוכל לא טימא טומאה חמורה והוא כפנים חדשות (סברת רש"י בחולין קכח, ב). 49) וירדה עליו תורת אוכל, בעודו מחובר לאבר. 50) לפני שחתכו כשהיה כבר אוכל. למדנו מכאן, שלאו דווקא אמרו "שסופו לטמא טומאה חמורה אינו צריך הכשר" אלא גם אם תחילתו טומאה חמורה - הדין כך. [בגמרא שם (קכט, א) משמע, שצריך הכשר, אולם רבינו מעדיף את התוספתא המפורשת (הראב"ד מציין שרבינו מצא תוספתא כזו) על שקלא־וטריא שבגמרא. רבינו נמנע בדרך כלל מלהוציא הלכות מתוך שקלא־וטריא. ראה ראב"ד וכסף־משנה].

ו. פָּחוֹת מִכְּזַיִת[51] מִנְּבֵלַת בְּהֵמָה טְמֵאָה שֶׁחִשֵּׁב עָלָיו, וְהִשְׁלִים עָלָיו כְּבֵיצָה מֵאֳכָלִים אֲחֵרִים - אֵין הַכֹּל צָרִיךְ הֶכְשֵׁר[52]; הוֹאִיל וּפָחוֹת מִכְּזַיִת[53] שֶׁבְּכָל הַבֵּיצָה, אִם הִשְׁלִימוֹ לִכְזַיִת, מְטַמֵּא טֻמְאָה חֲמוּרָה. וְכֵן כְּזַיִת[54] מִנְּבֵלַת בְּהֵמָה טְמֵאָה שֶׁחִשֵּׁב עָלָיו, וְהִנִּיחָהּ בְּבָצֵק עַד שֶׁהִשְׁלִים לִכְבֵיצָה, הוֹאִיל וְאֵינוֹ מְטַמֵּא בְּמַגָּע מִפְּנֵי הַבָּצֵק[55] - הֲרֵי זֶה צָרִיךְ מַחֲשָׁבָה. וְאֵין הַבָּצֵק הַזֶּה צָרִיךְ הֶכְשֵׁר, הוֹאִיל וְכָל הַשָּׁעוּר הַזֶּה מְטַמֵּא בְּמַשָּׂא[56] מִפְּנֵי כְּזַיִת נְבֵלָה שֶׁבְּתוֹכוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מְטַמֵּא בְּמַגָּע, הֲרֵי סוֹפוֹ[57] לְטַמֵּא טֻמְאָה חֲמוּרָה, לְפִיכָךְ אֵין צָרִיךְ הֶכְשֵׁר.

51) כריתות כא, א. 52) אפילו החלק של אוכלין אחרים. 53) של הנבילה (ראה השלמות לה"ז). [גם בנבלת בהמה טהורה הדין כך, ונקט בהמה טמאה, משום "חישב עליו", שהרי נבלת בהמה טהורה אינה צריכה מחשבה. רבינו רמז על דין זה בסוף ה"ג, ושם ביארנו]. 54) שם עמוד ב. 55) החוצץ בין הנבילה ובין הנוגע. 56) משא מטמא אפילו בלא נגיעה (הל' טומאת מת פ"א ה"ז). 57) פירוש, הרי זה נכלל בדין סופו לטמא טומאה חמורה. ראה למעלה הערה נא.

ז. פָּחוֹת מִכְּזַיִת[58] מִבְּשַׂר הַמֵּת שֶׁהִשְׁלִים עָלָיו כְּבֵיצָה מִשְּׁאָר אֳכָלִין - הַכֹּל[59] צָרִיךְ מַחֲשָׁבָה, שֶׁהֲרֵי בָּטֵל הַכֹּל[60] אֵצֶל כָּל אָדָם; וְאֵין הַכֹּל צָרִיךְ הֶכְשֵׁר, מִפְּנֵי בְּשַׂר הַמֵּת שֶׁבְּכֻלָּלוֹ.

58) שם. 59) אפילו הבצק שעליו. 60) כך היא גירסת רבינו בגמרא שם ('קרית ספר' להמבי"ט) ולא כמו שכתוב בספרים שלפנינו: "בטלה דעתו אצל כל אדם" [ולעיני הראב"ד היתה הגירסא שלפנינו, ולפיכך כתב שמחשבה אינה מועילה, שהרי בטלה דעתו]. ומדבריו יוצא שההבדל בין בשר נבילה לבשר המת הוא, שבבשר נבילה אין הבצק צריך מחשבה, כי הוא ראוי למאכל אדם, מה־שאין־כן בבשר המת, שאין אדם אוכל בצק שהיה ממולא בשר המת, ואף־על־פי־כן מועילה מחשבתו, מפני שכשהוא לעצמו לא נפסל מאכילת אדם, ואילמלא ידע ששימש כיסוי לבשר המת היה אוכלו (ראה השלמות).

ח. כְּזַיִת[61] מִן הַמֵּת שֶׁחִפָּהוּ בְּבָצֵק - הַכֹּל מִתְטַמֵּא טֻמְאָה חֲמוּרָה[62].

61) שם. 62) אפילו אדם וכלים שנגעו בבצק, מפני שטומאת מת בוקעת ועולה ובוקעת ויורדת.

ט. הַחוֹתֵךְ בָּשָׂר מֵאָדָם חַי לְהַאֲכִילוֹ לְכֶלֶב[63], אִם חִשֵּׁב עָלָיו[64] לְמַאֲכַל אָדָם - הֲרֵי זֶה צָרִיךְ מַחֲשָׁבָה, וְאֵינוֹ צָרִיךְ הֶכְשֵׁר[65].

63) מחשבה זו אינה מועילה לעשות את הבשר כאוכל לענין טומאה, מפני שאוכל שאינו ראוי לאדם אינו מקבל טומאה (ראה מס' כריתות שם). 64) לאחר שחתכו נמלך וחישב עליו למאכל אדם. המילים "צריך מחשבה" מיותרות, שהרי מדובר בחישב עליו, אלא שנקט לשון המשנה מס' עוקצין פ"ג, ב: החותך מן האדם וכו' צריך מחשבה והכשר. 65) ה'חזון איש' מגיה וגורס "צריך הכשר". וכן כתב רבינו בפירוש למעלה ה"ג, בדין בשר הפורש מן החי, ולענין הכשר אין סברא לחלק בין חותך לבין פורש מאליו.

י. גּוֹזָל[66] שֶׁנָּפַל לְגַת[67] וָמֵת, אַף עַל פִּי שֶׁהַגַּת בַּמְּדִינָה[68] - הֲרֵי נִמְאַס בַּגַּת[69], וּלְפִיכָךְ צָרִיךְ מַחֲשָׁבָה[70]. חִשֵּׁב עָלָיו כְּשֶׁהֶעֱלָהוּ לְהַאֲכִילוֹ לְנָכְרִי - הֲרֵי זֶה מְטַמֵּא, שֶׁהֲרֵי חִשֵּׁב עָלָיו לְמַאֲכַל אָדָם. חִשֵּׁב עָלָיו לְהַאֲכִילוֹ לְכֶלֶב - אֵינוֹ מִתְטַמֵּא טֻמְאַת אֳכָלִים[71]. הָיָה זֶה שֶׁחִשֵּׁב עָלָיו לְהַאֲכִילוֹ לָאָדָם חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן - הֲרֵי זֶה טָהוֹר[72]. הֶעֱלוּהוּ כְּדֵי לְהַאֲכִילוֹ לָאָדָם - הֲרֵי זֶה טָמֵא; שֶׁיֵּשׁ לָהֶן מַעֲשֶׂה[73], וְאֵין לָהֶן מַחֲשָׁבָה.

66) עוף קטן. 67) טהרות פ"ח מ"ו. 68) בעיר שאוכלוסיה מרובים, ואוכלים נבלת עוף טהור. 69) נדה נ, ב. 70) אף־על־פי שנבלת עוף טהור אינה צריכה מחשבה בכרכים (ראה למעלה סוף ה"ג). 71) מפני שלא ייחדו למאכל אדם (ראה למעלה פ"א ה"א). 72) שמחשבתם אינה מועילה. 73) מעשיהם מועילים כמעשה אדם בריא ומבוגר. כל הדינים שבהלכה זו נשנו שם.

יום שישי י"ב אייר ה'תשפ"ב

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) יבאר כמה שיעור אוכלין ומשקין לטמא עצמם או אחרים. ודין אם כל האוכלין והמשקין מצטרפים לשיעור. דברים שהניחם בחמה ונתמעטו או הניחם בגשמים ונתפחו. ודין כל ששיעורם וטומאתם שוים או טומאתם ולא שיעורם או שיעורם ולא טומאתם.

א. כַּמָּה[2] שִׁעוּר אֳכָלִין לְטֻמְאָה? לְטֻמְאַת עַצְמָן - כָּל שֶׁהֵן. אֲפִלּוּ שְׁמִשּׁוּם אוֹ חַרְדָּל מִתְטַמֵּא. שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל הָאֹכֶל אֲשֶׁר יֵאָכֵל - כָּל שֶׁהוּא[3]. וְאֵין אֹכֶל טָמֵא מְטַמֵּא אֹכֶל אַחֵר אוֹ מַשְׁקִין אוֹ יָדַיִם עַד שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ כְּבֵיצָה בְּלֹא קְלִפָּתָהּ[4]. וְכֵן הָאוֹכֵל אֳכָלִין טְמֵאִים - אֵינוֹ נִפְסָל[5] עַד שֶׁיֹּאכַל כְּבֵיצָה וּמֶחֱצָה[6]. וְזֶהוּ חֲצִי פְּרָס.

2) תורת כהנים פרשת שמיני פרק ט הלכה א. 3) דרשו זאת מהתיבה "כל" המיותרת. 4) הקליפה הקשה. פסק כחכמים בעירובין פג, א. 5) מלאכול תרומה וקדשים. בפרק ח מהלכות אבות הטומאות הלכה ו נתבאר, שחכמים גזרו טומאה על האוכל אוכלין טמאים או שותה משקין טמאים, לתרומה ולקדשים. ובגמרא נקראה טומאה זו "פסול גווייה". 6) בהלכות אבות הטומאות שם כתב רבינו "כביצה ומחצה שוחקות" פירוש קימעא יותר.

ב. הַמַּשְׁקִין מִתְטַמְּאִין כָּל שֶׁהֵן, וּמְטַמְּאִין[7] בְּכָל שֶׁהֵן. אֲפִלּוּ טִפַּת מַשְׁקִין טְמֵאִים כְּחַרְדָּל שֶׁנָּגְעָה בָּאֳכָלִין אוֹ בְּכֵלִים אוֹ בְּמַשְׁקִין אֲחֵרִים - נִטְמְאוּ. וְאַף עַל פִּי כֵן, אֵין הַשּׁוֹתֶה מַשְׁקִין טְמֵאִין נִפְסָל עַד שֶׁיִּשְׁתֶּה רְבִיעִית[8], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

7) אחרים. 8) כביצה וחצי שהן רביעית הלוג.

ג. כָּל הַמַּשְׁקִין מִצְטָרְפִין לִפְסֹל אֶת הַגּוּיָה לִרְבִיעִית. וְכָל הָאֳכָלִין מִצְטָרְפִין לִכְבֵיצָה לְטַמֵּא טֻמְאַת אֳכָלִים, וּלְכַחֲצִי פְּרָס לִפְסֹל אֶת הַגּוּיָה. אֲפִלּוּ חִטָּה עִם קֶמַח עִם בָּצֵק עִם תְּאֵנָה וּבָשָׂר וְכַיּוֹצֵא בְּאֵלּוּ - הַכֹּל מִצְטָרֵף.

ד. הָעוֹר[9] הַמְחֻבָּר בַּבָּשָׂר[10], וְהַמָּרָק[11] וְהַתַּבְלִין[12], וְהָאַלָּל[13] - אַף עַל פִּי שֶׁמִּקְצָתוֹ חִשֵּׁב עָלָיו וּמִקְצָתוֹ לֹא חִשֵּׁב עָלָיו, מִקְצָתוֹ פְּלָטַתּוּ חַיָּה[15] וּמִקְצָתוֹ פְּלָטַתּוּ סַכִּין[16] - וְהָעֲצָמוֹת הַמְחֻבָּרוֹת בַּבָּשָׂר, וְהַגִּידִים, וְהַמְּקוֹמוֹת הָרַכִּים מִן הַקַּרְנַיִם וּמִן הַטְּלָפַיִם, וְהַכְּנָפַיִם וְהַנּוֹצָה, וְהַמְּקוֹמוֹת הָרַכִּים מִן הַצִּפָּרְנַיִם וּמִן הַחַרְטוֹם הַמֻּבְלָעִין בַּבָּשָׂר - כָּל אֶחָד מֵאֵלּוּ מִתְטַמְּאִין וּמְטַמְּאִין, וּמִצְטָרְפִין לִכְבֵיצָה[17] אוֹ לְכַחֲצִי פְּרָס[18].

9) בחולין קיז, שנינו: העור והרוטב והקופה והאלל והעצמות והגידין והקרניים והטלפיים מצטרפים לטמא טומאת אוכלין. ורבינו מביא כאן את הדינים שנאמרו במשנה כפי שנתבארו בגמרא. 10) עור כשהוא לעצמו אינו מטמא, מפני שאינו ראוי לאכילה, אבל אם הוא דבוק בפחות מכביצה בשר הוא משלימו לכביצה ומטמא, מפני שהוא שומר לבשר וכל השומרים מטמאים (עוקצין פרק א משנה א). 11) במשנה כתוב: "הרוטב". בגמרא שם (קכ, א) פירש אביי ציר סמיך המתמצה מן הבשר, ורבא פירש "שומנא" (פירש רש"י השומן שעל המרק) וכנראה "מרק" הוא אחד משני אלה. 12) פירוש "קיפה" שבמשנה, כרב פפא שם. 13) חתיכות קטנות של בשר שנשארו דבוקות בעור אגב הפשטו. 14) לאכילה. שם קכא, א. 15) חיה אכלה את הבשר והשאירה את העור ושרידי בשר דבוקים בו. 16) כשהפשיטו את הבהמה בסכין נפלטו מתחת פי הסכין. שם נאמרו שני הפירושים הללו היינו: א. מקצתו חישב ומקצתו לא חישב; ב. מקצתו פלטתו חיה ומקצתו סכין, וקיבל רבינו את שניהם להלכה. 17) לטמא אוכלין. 18) לפסול את הגוויה. כל הדברים שנימנו בהלכה זו אינם

מקבלים טומאת אוכלין בפני עצמם. אבל משלימים את השיעור כשיש עמהם אוכל אחר פחות מכשיעור.

ה. כְּבֵיצָה אֲכָלִין טְמֵאִים שֶׁהִנִּיחָן בַּחַמָּה וְנִתְמַעֲטוּ[19] - אֵינָן מְטַמְּאִים. וְכֵן כְּזַיִת מִן הַמֵּת אוֹ מִן הַנְּבֵלָה וְכַעֲדָשָׁה מִן הַשֶּׁרֶץ[20] שֶׁהִנִּיחָן בַּחַמָּה וְנִתְמַעֲטוּ - טְהוֹרִין.

19) נתייבשו מחמת חום השמש וצמקו ולא נשאר בהם כביצה. 20) נתבאר בפרק ד מהלכות אבות הטומאות הלכה ב ששמונה שרצים האמורים בתורה מטמאים בכעדשה (ראה שם הלכה י"ג, פנים והערות, פרטי הלכה זו והלכה ו).

ו. כְּזַיִת חֵלֶב וְדָם וְנוֹתָר[21] וּפִגּוּל[22] שֶׁהִנִּיחָן בַּחַמָּה וְנִתְמַעֲטוּ - אֵין חַיָּבִין עֲלֵיהֶן כָּרֵת. הִנִּיחָן בַּגִּשְׁמִים[23] וְנִתְפְּחוּ[24] - חָזְרוּ לִכְמוֹת שֶׁהָיוּ. בֵּין לְטֻמְאָה חֲמוּרָה[25], בֵּין לְטֻמְאָה קַלָּה[26], בֵּין לְאִסּוּר[27].

21) בשר קדשים שנשאר אחר הזמן שקבעה התורה לאכילתו. 22) אם הכהן המקריב את הקרבן חישב בשעת עבודתו לאכול את הבשר אחר הזמן שקבעה תורה - הרי זה פיגול. והאוכל כזית מאחד הדברים שנימנו כאן עונשו כרת. 23) את אותם הכזיתים שנתמעטו. 24) ויש בהם כזית. 25) מת ונבילה. 26) טומאת אוכלין. 27) אכילה. ואם הניח בגשמים פחות מכזית מעיקרו ותפח עד לכזית אסור מדברי סופרים.

ז. עֲלֵי בְּצָלִים[28] וּבְנֵי בְּצָלִים[29] שֶׁהֵן חֲלוּלִין: אִם יֵשׁ בָּהֶם רִיר - מִשְׁתַּעֲרִין כְּמוֹת שֶׁהֵן[30]; וְאִם הָיוּ חֲלוּלִין וְרֵיקָנִים - מְמַעֲטִין אֶת חֲלָלָן[31].

28) עוקצין פרק ב משנה ח. עלים אלה דומים לקנים חלולים ובתוכם ריר סמיך. 29) העלים היוצאים מבצלים שאינם מחוברים לקרקע. 30) מפני שגם הריר נאכל ולכן מצטרף לשיעור כביצה. 31) ואם אין כשיעור אחר שמיעכו אינו מטמא.

ח. פַּת סֵפְגָנִין[32] - מִשְׁתַּעֲרֶת כְּמוֹת שֶׁהִיא[33]. וְאִם יֵשׁ בָּהּ חָלָל[34] - מְמַעֲטִין אֶת חֲלָלָהּ.

32) נקבובי כספוג. 33) עם הנקבים הקטנים. 34) מקום ריק גדול.

ט. בְּשַׂר הָעֵגֶל שֶׁנִּתְפַּח[35] וּבְשַׂר זְקֵנָה שֶׁנִּתְמַעֲטָה[36] - מִשְׁתַּעֲרִין כְּמוֹת שֶׁהֵן[37].

35) בבישול. בשר עגל רך גדל כשמבשלים אותו הרבה (רבינו שם). 36) בשר כזה מצטמק ומתמעט בבישול. 37) כפי כמותם בשעת הנגיעה. כגירסת רב ורבי חייא ורבי יוחנן במנחות נד, א.

י. הָאֶגוֹז וְהַתְּמָרִים וְהַשָּׁקֵד הַמִּתְקַרְקְשִׁים[38] - מִשְׁתַּעֲרִין כְּמוֹת שֶׁהֵן.

38) המתקשקשים. כשהם לחים אינם מקשקשים וכשהם מתייבשים ומצטמקים כן מקשקשים.

יא. כֹּל שֶׁטֻּמְאָתוֹ[39] וְשִׁעוּרוֹ שָׁוִין - מִצְטָרְפִין זֶה עִם זֶה. הָיוּ טֻמְאָתָן שָׁוִין אֲבָל לֹא שִׁעוּרָן, שִׁעוּרָן אֲבָל לֹא טֻמְאָתָן - אֵין מִצְטָרְפִין וַאֲפִלּוּ לְטַמֵּא כַּקַּל שֶׁבִּשְׁנֵיהֶן[40]. כֵּיצַד טֻמְאָתוֹ וְלֹא שִׁעוּרוֹ? כְּגוֹן בְּשַׂר הַמֵּת[41] וְרָקָב שֶׁלּוֹ[42]. שִׁעוּרוֹ וְלֹא טֻמְאָתוֹ? כְּגוֹן בְּשַׂר הַמֵּת וּבְשַׂר הַנְּבֵלָה[43]. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, שֶׁאִם לֹא הָיוּ שָׁוִים לֹא בַּשִּׁעוּר וְלֹא בַּטֻּמְאָה, כְּגוֹן בְּשַׂר נְבֵלָה[44] וּבְשַׂר הַשֶּׁרֶץ[45] - שֶׁאֵין מִצְטָרְפִין.

39) חומרת הטומאה. 40) ואין אנו אומרים הרי הטומאה החמורה כוללת גם טומאה קלה וראוי לה לחמורה להצטרף עם הקלה לכשיעור, וכן לעניין הבדל בשיעורים יצטרף הדבר ששיעורו קטן עם זה ששיעורו יותר גדול, כשיש בשניהם יחד כדי השיעור הגדול. ולמה אין מצטרפים? מפני שהם שני מיני טומאה. 41) שמטמא בכזית. 42) בשר המת שהרקיב, ששיעורו במלוא חפניו (הלכות טומאת מת פרק ב הלכה י"א). ובכן שיעורם אינו שווה, אבל טומאתן שווה, שניהם מטמאים טומאה חמורה במשא ובאוהל. [ואף על פי שמת מטמא במגע ורקב לא, אין בכך שינוי בעצם חומרת הטומאה, אלא מפני שאי אפשר לו ליגע בכזית שלם או במלוא חפניו, שהרי הבשר התפורר לפירורים זעירים]. 43) שניהם מטמאים בכזית, אבל מת מטמא טומאת שבעה ומטמא באוהל מה שאין כן נבילה. 44) מטמא במשא בלי נגיעה ושיעורו בכזית. 45) שיעורו בכעדשה ואינו מטמא במשא.

יב. אֲכָלִין טְמֵאִים - שִׁעוּרָם שָׁוֶה, שֶׁכָּל אֹכֶל טָמֵא אֵינוֹ מְטַמֵּא[46] אֶלָּא כְּבֵיצָה, וְטֻמְאָתָם שָׁוָה[47], שֶׁכָּל אֹכֶל טָמֵא אֵינוֹ מְטַמֵּא אֶלָּא בְּמַגָּע וְאֵינוֹ מְטַמֵּא לֹא אָדָם וְלֹא כֵּלִים, לְפִיכָךְ מִצְטָרְפִין לְטַמֵּא כַּקַּל שֶׁבִּשְׁנֵיהֶן. כֵּיצַד? כַּחֲצִי בֵּיצָה אֹכֶל רִאשׁוֹן[48] וְכַחֲצִי בֵּיצָה אֹכֶל שֵׁנִי שֶׁבְּלָלָן זֶה בָּזֶה - הֲרֵי זֶה שֵׁנִי, וְאִם נָגַע בִּתְרוּמָה - פְּסָלָהּ[49]. כַּחֲצִי בֵּיצָה אֹכֶל שֵׁנִי וְכַחֲצִי בֵּיצָה אֹכֶל שְׁלִישִׁי שֶׁבְּלָלָן - הֲרֵי זֶה שְׁלִישִׁי[50]. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה. אֲפִלּוּ חֲצִי בֵּיצָה אֹכֶל רִאשׁוֹן וְחֲצִי בֵּיצָה אֹכֶל רְבִיעִי שֶׁל קֹדֶשׁ שֶׁבְּלָלָן זֶה בָּזֶה - הֲרֵי הַכֹּל רְבִיעִי[51].

46) אוכלין אחרים. 47) כל האוכלין חומרת טומאתם שווה ואפילו האחד ראשון לטומאה והשני רביעי אין לראות בזה הבדל מהותי אלא מקרי, שזה נגע באב וזה נגע בשלישי. 48) אוכל הנוגע באב הטומאה נעשה ראשון ועושה את הנוגע בו שני לטומאה וכן הלאה. 49) היא עצמה פסולה, אבל אינה פוסלת תרומה אחרת בנגיעתה. 50) ופוסל את הקודש, אבל לא את התרומה, שאין רביעי לתרומה. 51) ואינו פוסל את הקודש, שאין חמישי בקודש אלא בפרה אדומה. משמיענו, שאין אנו תופסים את הממוצע לומר הראשון משפיע להעלות במקצת את כוחה של טומאת הרביעי.

יג. כְּבֵיצָה אֹכֶל רִאשׁוֹן וּכְבֵיצָה אֹכֶל שֵׁנִי שֶׁבְּלָלָן זֶה בָּזֶה - הַכֹּל רִאשׁוֹן[52]. חִלְּקָן[53] - כָּל אֶחָד מֵהֶן שֵׁנִי[54].

נָפַל זֶה לְעַצְמוֹ [וְזֶה לְעַצְמוֹ] עַל כִּכָּר שֶׁל תְּרוּמָה - פְּסָלוּהוּ[55]. נָפְלוּ שְׁנֵיהֶן כְּאֶחָד - עֲשָׂאוּהוּ שֵׁנִי[56].

52) מפני שיש כאן שיעור שלם של ראשון. 53) לשני חלקים. 54) שהרי אין בראשון לבדו כשיעור. 55) נעשה שלישי ואינו פוסל אחרים. בכל מקום שאתה מוצא ההגדרה של פסול, הכוונה שאינו מטמא ואינו פוסל אחרים. 56) שהרי נגע בבת אחת בשיעור שלם של ראשון.

יד. כְּבֵיצָה אֹכֶל שֵׁנִי וּכְבֵיצָה אֹכֶל שְׁלִישִׁי שֶׁבְּלָלָן זֶה בָּזֶה - הֲרֵי הַכֹּל שֵׁנִי. חִלְּקָן - כָּל אֶחָד מֵהֶן שְׁלִישִׁי. נָפַל זֶה לְעַצְמוֹ [וְזֶה לְעַצְמוֹ] עַל כִּכָּר שֶׁל תְּרוּמָה - לֹא פְּסָלוּהוּ. נָפְלוּ שְׁנֵיהֶן כְּאֶחָד - פְּסָלוּהוּ, מִפְּנֵי שֶׁעֲשָׂאוּהוּ שְׁלִישִׁי.

טו. כְּבֵיצָה אֹכֶל רִאשׁוֹן וּכְבֵיצָה אֹכֶל שְׁלִישִׁי שֶׁבְּלָלָן זֶה בָּזֶה - רִאשׁוֹן[57]. חִלְּקָן - זֶה שֵׁנִי וְזֶה שֵׁנִי, שֶׁהַשְּׁלִישִׁי שֶׁנָּגַע בָּרִאשׁוֹן נַעֲשָׂה שֵׁנִי.

57) כולו כראשון.

טז. כִּשְׁתֵּי בֵיצִים אֹכֶל רִאשׁוֹן וְכִשְׁתֵּי בֵיצִים אֹכֶל שֵׁנִי שֶׁבְּלָלָן - הַכֹּל רִאשׁוֹן. חִלְּקָן לִשְׁנַיִם - כָּל אֶחָד מֵהֶן רִאשׁוֹן. חִלְּקָן לִשְׁלֹשָׁה חֲלָקִים אוֹ לְאַרְבָּעָה - כָּל אֶחָד מֵהֶן שֵׁנִי. וְכֵן כִּשְׁתֵּי בֵיצִים אֹכֶל שֵׁנִי וְכִשְׁתֵּי בֵיצִים אֹכֶל שְׁלִישִׁי שֶׁבְּלָלָן - הַכֹּל שֵׁנִי. חִלְּקָן לִשְׁנַיִם - כָּל אֶחָד מֵהֶן שֵׁנִי; לִשְׁלֹשָׁה וּלְאַרְבָּעָה - הֲרֵי כָּל אֶחָד מֵהֶן שְׁלִישִׁי.

יום ש"ק י"ג אייר ה'תשפ"ב

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) יבאר מה הן ידות האוכלין ושומריהם ומה דינם. מי שהוא יד ואינו שומר, שומר ולא יד או לא זה ולא זה אם מתטמא ומטמא ומצטרף. הבוצר לגת אם יש לו ידות או הקוצר לסיכוך, וידות האוכלין שבסס בגורן. ודין שומר ע"ג שומר והקליפות והגרעינים שמטמאין ומצטרפים. ודין המתטמאים ומטמאים ומצטרפין או שאינם מצטרפים או שאין מתטמאים ולא מטמאים ולא מצטרפים.

א. יְדוֹת הָאֳכָלִים[2] - הֵן הָעֵצִים הָרַכִּין הַסְּמוּכִין לָאֹכֶל שֶׁהָאֹכֶל[3] נִתְלֶה בָּהֶן מִן הָאִילָן, כְּמוֹ עֳקָצֵי הַתְּאֵנִים וְהָאֲגַסִּים וּקְצַת הָאֶשְׁכּוֹל[4], וְכֵן הַגַּרְעִינִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן מִדְּבָרִים שֶׁהָאֹכֶל צָרִיךְ לָהֶן. וְשׁוֹמְרֵי הָאֳכָלִין - הֵן הַקְּלִפָּה שֶׁעַל הָאֹכֶל שֶׁהִיא שׁוֹמַרְתּוֹ. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָזֶה[5].

2) עוקצין פ"א מ"א. 3) הפרי. 4) יבואר לקמן בהלכה כ. 5) בהלכה זו מבאר רבינו את המונחים, ובהלכות הבאות יבוארו דיניהם.

ב. כֹּל שֶׁהוּא יָד[6] וְאֵינוֹ שׁוֹמֵר - מִתְטַמֵּא וּמְטַמֵּא וְלֹא מִצְטָרֵף[7]; וְכֹל שֶׁהוּא שׁוֹמֵר, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ יָד - מִתְטַמֵּא וּמִתְטַמֵּא וּמִצְטָרֵף; וְכֹל שֶׁאֵינוֹ לֹא שׁוֹמֵר וְלֹא יָד - אֵינוֹ מִתְטַמֵּא וְלֹא מְטַמֵּא, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁאֵינוֹ מִצְטָרֵף[8]. כֵּיצַד מִתְטַמֵּא וּמְטַמֵּא וְאֵינוֹ מִצְטָרֵף? שֶׁאִם נָגְעָה טֻמְאָה בַּיָּד - נִטְמָא הָאֹכֶל הַתָּלוּי בּוֹ[9]; וְאִם נָגְעָה טֻמְאָה בָּאֹכֶל - נִטְמָא הַיָּד[10]; וְאֵין הַיָּד מִצְטָרֶפֶת עִם הָאֹכֶל לְהַשְׁלִימוֹ לְכְבֵיצָה[11] אוֹ לְכַחֲצִי פְּרָס[12]. אֲבָל אִם הָיָה שׁוֹמֵר - הֲרֵי זֶה מִצְטָרֵף לְכְבֵיצָה וּלְכַחֲצִי פְּרָס.

6) שם. 7) יתבאר לקמן בהלכה זו. 8) מכיוון שלמדנו ביד שמיטמא ומטמא, ואף־על־פי־כן אינו מצטרף, יש ללמוד בקל־וחומר שהדבר שאינו מיטמא ומטמא אינו מצטרף. [כותב רבינו לתרץ למה לא נאמר במשנה שאינו מצטרף, ולפיכך הדגיש וכתב: "ואין צריך לומר"]. 9) היינו "מטמא". 10) היינו "מתטמא". 11) למדנו בפרק הקודם, שאוכל אינו מטמא אחרים אם אין בו כביצה. ומשמיענו רבינו כאן, שאם אין באוכל עצמו - בלי היד - כזית שלם, אין מצרפים את היד להשלים את השיעור. 12) לפסול את האדם האוכלו מלאכול בתרומה, ראה למעלה פ"ד ה"א. בחולין קיח, א למדו דיני יד ושומר מהמקרא.

ג. כְּשֵׁם[13] שֶׁיָּד לְטֻמְאָה, כָּךְ יֵשׁ יָד לְהֶכְשֵׁר[14]. שֶׁאִם הִכְשַׁר הַיָּד - הֻכְשַׁר כָּל הָאֹכֶל הַתָּלוּי בּוֹ[15]. וְיֵשׁ יָד לְפָחוֹת מִכְּזַיִת[16]. וְיֵשׁ שׁוֹמֵר לְפָחוֹת מִכְּפוֹל[17]. וְשׁוֹמֵר שֶׁחִלְּקוֹ[18] - אֵינוֹ מִצְטָרֵף עִם הָאֹכֶל[19].

13) חולין קיח, ב. 14) נתבאר כבר, שאוכל אינו מקבל טומאה כל זמן שלא הורטב באחד משבעת המשקין שנמנו למעלה (פ"א ה"ב). 15) כר' יוחנן שם. 16) הכוונה לטומאת עצמו, בהתאם לדעת רבינו (למעלה בפ"ד ה"א) שטומאת עצמם בכל שהן (ראה 'תוספות' שם ד"ה אין יד). 17) כר' יוחנן שם. מלשונו משמע שאין יד לפחות מכפול. פול = מין שעועית, ואין בו כחצי זית (ראה רש"י שם ד"ה ור' יוחנן). 18) שם קיט, ב. 19) מכיוון שכל חלק בפני עצמו אין בו כדי שמירה.

ד. וּמִנַּיִן[20] לְשׁוֹמְרֵי[21] אֳכָלִין שֶׁהֵן מִתְטַמְּאִין עִם הָאֳכָלִין כְּשֶׁהֵן מְחֻבָּרִין בָּהֶן? שֶׁנֶּאֱמַר: עַל כָּל זֶרַע זָרוּעַ אֲשֶׁר יִזָּרַע[22] - כְּדֶרֶךְ שֶׁבְּנֵי אָדָם מוֹצִיאִין לִזְרִיעָה: חִטִּים בִּשְׁעוֹרֵיהֶן[23] וּשְׁעוֹרִים בִּקְלִפֵּיהֶן וַעֲדָשִׁים בִּקְלִפֵּיהֶן. וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר הַשּׁוֹמְרִין.

20) שם קיז, ב. 21) ע"פ כת"י תימן ודפוס רומי. בדפוסים: לשמורי. 22) ובפסוק שלאחריו כתוב: "ונפל מנבלתם עליו, טמא הוא לכם". 23) אינני יודע לפרש תיבה זו. בגמרא שם כתוב חיטה בקליפתה, וגם רבינו בפירושו לעוקצין פ"א מ"א גורס כך. [יש להניח שהשין מיותרת, ויש לקרוא "בעוריהן" כי אין קליפה לחיטה בדומה לשעורים או עדשים, אלא עור דקיק שאי־אפשר להפרידו מגוש הקמח שבחיטה בלי טחינה וניפוי. ומלשונו

של רש"י במנחות ע, ב ד"ה קליפת, משמע שהכוונה לקליפה שהחיטה טמונה בה לפני הדישה ונופלת אגב דישה].

ה. וּמִנַּיִן לִידוֹת[24] הָאֲכָלִין שֶׁהֵן מִתְטַמְּאוֹת וּמְטַמְּאוֹת כְּשֶׁהֵן מְחֻבָּרִין עִם הָאֲכָלִין? שֶׁנֶּאֱמַר: טָמֵא הוּא לָכֶם - לְכֹל שֶׁבְּצָרְכֵיכֶם[25].

24) חולין קיח, א. 25) כל דבר הנצרך לכם בקשר עם אותו אוכל.

ו. הַבּוֹצֵר[26] לַגַּת[27] - אֵין לוֹ יָדוֹת, שֶׁהֲרֵי אֵין לוֹ צֹרֶךְ בַּיָּד, מִפְּנֵי שֶׁמּוֹצִיץ אֶת הַמַּשְׁקֶה[28].

26) סוכה יג, ב. 27) הקוטף ענבים כדי לדרוך אותם בגת לעשיית יין. 28) היד סופגת יין, ולפיכך אין האדם רוצה בו.

ז. הַקּוֹצֵר[29] לְסִכּוּךְ[30] - אֵין לוֹ יָדוֹת[31], שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ צָרִיךְ לַיָּד.

29) שם. 30) לסכך בו סוכתו. 31) כרב מנשיא שם.

ח. כָּל יְדוֹת[32] הָאֲכָלִין שֶׁבְּסָסָן[33] בַּגֹּרֶן - טְהוֹרִין.

32) עוקצין פ"ג מ"ה. 33) "מכתתן ורצצן, מלשון בוססו מקדשך (ישעיה סג, יח)" (רבינו בפירושו שם). כר' יוחנן בסוכה יד, א.

ט. פְּסִיגָה[34] שֶׁל אֶשְׁכּוֹל שֶׁרִקְּנָהּ[35] - טְהוֹרָה. וְאִם נִשְׁתַּיֵּר בָּהּ גַּרְגֵּר[36] אֶחָד - הֲרֵי זוֹ יָד לְאוֹתוֹ גַּרְגֵּר וּמְקַבֶּלֶת טֻמְאָה. וְכֵן[37] שַׁרְבִּיט תְּמָרָה[38] שֶׁרִקְּנוֹ - טָהוֹר. שִׁיֵּר בּוֹ תְּמָרָה אַחַת - טָמֵא. וְכֵן שַׁרְבִּיט קִטְנִיּוֹת[39] שֶׁרִקְּנוֹ - טָהוֹר. שִׁיֵּר בּוֹ גַּרְגֵּר אֶחָד - מְקַבֵּל טֻמְאָה.

34) אשכול ענבים קטן היוצא משידרה האמצעית של האשכול, וענבים תלויים בו. 35) הוריד ממנה את הענבים (משנה שם). 36) ענב. 37) שם. 38) תמרים תלויות בדקל, באופן דומה לאשכולות ענבים, שידרה גדולה מרכזית מחוברת ישר לאילן, וממנה צומחים כעין ענפים קטנים שהתמרים מחוברות בהם ונקראים "שרביטים". 39) שם. המדובר בשרביטים שאינם ראויים לאכילה, אבל שרביטי אפונה וכדומה ראויים לאכילה כל זמן שלא נתייבשו, ומקבלים טומאה בתורת אוכל.

י. לְעוֹלָם[40] אֵין שׁוֹמֵר עַל גַּבֵּי שׁוֹמֵר[41], אֶלָּא שׁוֹמֵר אֶחָד בִּלְבַד הַסָּמוּךְ לָאֹכֶל הוּא הַנֶּחְשָׁב עִמּוֹ.

40) חולין קיט, ב. 41) כגון הקליפה הירוקה שעל גבי קליפת האגוז.

יא. שָׁלֹשׁ[42] קְלִפּוֹת בְּבָצָל: פְּנִימִית[43] - בֵּין שְׁלֵמָה בֵּין קְדוּרָה[44] מִצְטָרֶפֶת[45]; אֶמְצָעִית[46] - שְׁלֵמָה מִצְטָרֶפֶת[47], קְדוּרָה אֵינָהּ מִצְטָרֶפֶת[48]; הַחִיצוֹנָה - בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ טְהוֹרָה[49].

42) עוקצין פ"ב מ"ד. 43) בשר הלבן של הבצל. 44) חתוכה, נקובה. 45) מפני שהיא עצמה אוכל. מובן שהיא מיטמאה מחמת עצמה, ואינה צריכה צירוף. ונקט לשון צירוף, משום הדינים הבאים. 46) קליפה שאינה נאכלת, וקליפה שניה (חיצונה) מקיפה אותה. 47) מדין שומר. 48) קליפה חתוכה אינה שומרת על הבצל, ונקלפת אגב משמוש בידים. 49) א. מפני שאין שומר על גבי שומר; ב. מפני שהיא נוחה ליפול כשנוגעים בה. פסק כר' יהודה, וחזר בו מדברי עצמו בפירושו שמסיים שם: "ואין הלכה כר' יהודה". ולמה פסק כר' יהודה נגד תנא־קמא? מפני שבחולין (קיט, ב) מסתמכת הגמרא על דבריו (כסף־משנה).

יב. כָּל הַקְּלִפִּין[50] מִתְטַמְּאוֹת וּמְטַמְּאוֹת וּמִצְטָרְפוֹת, מִפְּנֵי שֶׁהֵן שׁוֹמֵר. קְלִפֵּי פּוֹלִין[51] וְתוּרְמוֹסִין[52]: זְרָקָן - אֵינָן מִתְטַמְּאוֹת, כְּנָסָן לָאֲכָלִין - מִתְטַמְּאִין. וְאִם נִשְׁאַר בָּהֶן אֹכֶל - בֵּין כָּךְ וּבֵין כָּךְ מִתְטַמְּאִין. קְלִפֵּי מְלָפְפוֹן[53], אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בָּהֶן מִתּוֹךְ הַמְּלָפְפוֹן[54] - מִתְטַמְּאוֹת טֻמְאַת אֲכָלִין. הַשְּׁעוּרִים[55], בִּזְמַן שֶׁהֵן יְבֵשִׁין - קְלִפָּתָן מִצְטָרֶפֶת[56] עִמָּהֶן, וּבִזְמַן שֶׁהֵן לַחִין - אֵין מִצְטָרֶפֶת. אֲבָל הַחִטָּה, בֵּין לַחָה בֵּין יְבֵשָׁה - קְלִפָּתָהּ מִצְטָרֶפֶת.

50) עוקצין שם. 51) תוספתא עוקצין פ"ב ה"ג. 52) מין קטנית (ראה פ"א הט"ו). יש בני אדם ששולקים ואוכלים קליפות אלו. 53) שם. 54) שקלף קליפה דקה מאוד, ולא נשאר עליה כלום מבשר המלפפון עצמו. 55) במנחות ע, ב: שעורה שאינה קלופה אינה מצטרפת". והקשו על ברייתא זו מהדרשה של תנא דבי ר' ישמעאל המובאה למעלה בהלכה ד, ותירצו "הא (כאן) בלחות, הא ביבשות". פירוש, לחות אין מצטרפות, יבשות מצטרפות. ולא נתבאר טעמו של הבדל זה. ואולי טעמו מפני ששעורה רכה מתקלפת בנקל. [רש"י שם מפרש להיפך: יבשות אינן מצטרפות מפני שאינן ראויות לאכילה, אבל לחות ראויות לאכילה ומצטרפות]. 56) ראה למעלה ה"ד.

יג. כָּל הַגַּרְעִינִין[57] מִתְטַמְּאוֹת וּמְטַמְּאוֹת וְלֹא מִצְטָרְפוֹת[58], חוּץ מִגַּרְעִינוֹת הָרִטֶּב[59]; אֲבָל שֶׁל תְּמָרָה יְבֵשָׁה - אֵינָהּ מִצְטָרֶפֶת.

57) עוקצין פ"ב מ"ב. 58) נידונים כיד ולא כשומר (ראה ה"ב). 59) תמרה רטובה, צעירה ולחה. ואם תוציא את גרעינה תתקלקל, ולפיכך דין הגרעין כשומר ומצטרף (רבינו בפירושו למשנה).

יד. הַחוֹתֶל[60] שֶׁעַל הַגַּרְעִינָה שֶׁל רִטֶּב[61] - אֵין מִצְטָרֵף[62], וְשֶׁעַל גַּרְעִינַת הַיְבֵשָׁה - מִצְטָרֵף[63]; מִפְּנֵי שֶׁהוּא דָבוּק בָּאֹכֶל, נֶחְשָׁב כְּאֹכֶל[64].

60) קרום דק המבדיל בין בשר התמרה לבין גרעינה. "חותל" משמעותו ליפוף, מלשון המקרא (יחזקאל טז, ד): "והחתל לא חתלת". 61) של תמרה לחה. 62) משום שלא הוא שומר על הפרי אלא הגרעין, כמו שביארנו. 63) אף־על־פי שאינו שומר. 64) משמע, שהוא עצמו

אוכל. [בפירושו למשנה כתב: "הוא דבק בעצם התמרים והוא השומר, לא הגרעין"].

טו. גַּרְעִינָהּ[65] שֶׁל רֹטֶב שֶׁיָּצָאת מִקְצָתָהּ[66] - כֹּל שֶׁכְּנֶגֶד הָאֹכֶל מִצְטָרֵף, וְהַיּוֹצֵא אֵינוֹ מִצְטָרֵף. וְכֵן עֶצֶם שֶׁיֵּשׁ עָלָיו בָּשָׂר - כֹּל שֶׁכְּנֶגֶד הַבָּשָׂר[67] מִצְטָרֵף. הָיָה עָלָיו הַבָּשָׂר מִצַּד אֶחָד[68] - אֵינוֹ מִצְטָרֵף מִמֶּנּוּ אֶלָּא הָעֶצֶם שֶׁתַּחַת הַבָּשָׂר עַד חֲלַל הָעֶצֶם[69]. וְאִם לֹא הָיָה לָעֶצֶם חָלָל - רוֹאִין אוֹתוֹ כְּאִלּוּ הוּא כָּעֲבִי הָאֵזוֹב[70]. וּשְׁאָר הָעֶצֶם אֵין מִצְטָרֵף, שֶׁהָעֲצָמוֹת[71] לַבָּשָׂר כְּשׁוֹמֵר הֵן חֲשׁוּבִין.

65) שם. 66) בתוספתא שם ה"א שנינו: "רוטב שנאכל חציו וחציו קיים, כנגד האוכל מצטרף. ושלא כנגד האוכל - אינו מצטרף", וסובר רבינו שהתוספתא מביאה דוגמא, אבל גם אם כל התמרה קיימת ויצא חלק מהגרעין - הדין כך (ראה ראב"ד וכסף־משנה). 67) כגון, שחלק מהעצם מגולה לגמרי, וחלק מוקף בשר מכל צד. 68) הבשר אינו מקיף את העצם סביב סביב. 69) רוב עצמות חלולות הן (תוספתא שם ה"א). 70) כאילו נחתכה העצם שמתחת לבשר, ונשאר ממנה כעובי איזוב מודבקת לבשר, וחלק דק זה מצטרף והשאר אינו מצטרף. כי עצם דקה מספיקה כדי לשמור על הבשר (ע"פ פירוש רבינו למשנה). 71) נימוק למה העצם מצטרפת.

טז. קוֹלִית[72] שֶׁהָיָה עָלֶיהָ בָּשָׂר אֲפִלּוּ כְּפוֹל - גּוֹרֵר אֶת כֻּלָּהּ לְטֻמְאָה[73].

72) עצם הירך (חולין קיט, א). 73) כחכמים שם, לפי גירסת הגר"א. ראה למעלה ה"ג.

יז. גַּרְעִינֵי זֵיתִים[74] וּתְמָרָה, אַף עַל פִּי שֶׁשְּׁלָקָן לָאֲכָלִין - אֵין מִתְטַמְּאִין[75].

74) תוספתא עוקצין פ"ב ה"ג. 75) למעלה בהלכה יג אמרנו שגרעיני תמרה יבישה אינה מצטרפת, אבל מיטמא ומטמא משום יד. המדובר שם כשהגרעין בתוך התמרה, וכאן כשיצא לגמרי מן הפרי.

יח. גַּרְעִינֵי חָרוּבִין[76], אַף עַל פִּי שֶׁכְּנָסָן לָאֲכָלִין - אֵין מִתְטַמְּאִין; שְׁלָקָן לָאֲכָלִין - מִתְטַמְּאִין[77].

76) שם. 77) משום שהם מתרככים בבישול, וראויים למאכל אדם.

יט. וְאֵלּוּ[78] מִתְטַמְּאִין וּמְטַמְּאִין וּמִצְטָרְפִין: שָׁרְשֵׁי הַשּׁוּם וְהַבְּצָלִים וְהַקַּפְלוּטוֹת[79] בִּזְמַן שֶׁהֵן לַחִין, וְהַפִּטְמָה[80] שֶׁלָּהֶן בֵּין לַחָה בֵּין יְבֵשָׁה, וְהָעַמּוּד[81] שֶׁהוּא מְכֻוָּן כְּנֶגֶד הָאֹכֶל. וְשָׁרְשֵׁי הַחַזְרִין[82] וְהַנָּפוּס[83]. וְשֹׁרֶשׁ צְנוֹן גָּדוֹל - מִצְטָרֵף, וְהַסִּיב שֶׁלּוֹ[84] - אֵינוֹ מִצְטָרֵף. וְשָׁרְשֵׁי הַמִּנְתָּא[85] וְהַפִּיגָם[86]. וְשָׁרְשֵׁי יַרְקוֹת שָׂדֶה[87] וְיַרְקוֹת גִּנָּה[88] שֶׁעֲקָרָן[89] לִשְׁתָלִים[90]. וְהַשּׁוּרָה[91] שֶׁל שִׁבֹּלֶת וְהַלְּבוּשׁ שֶׁלָּהּ[92]. וְעַקְצֵי תְּאֵנִים וּגְרוֹגָרוֹת וְהַכְּלָסִים[93] וְהֶחָרוּבִין[94].

78) עוקצין פ"א מ"ב. 79) מין בצלים קטנים (הרא"ש במשנה). 80) כעין כפתור שבראש הבצל. 81) כעין קנה יוצא מאמצעותו של הבצל, ובראשו כיס ובתוכו זרע הבצל. 82) חסא. 83) מין צנון. 84) כעין חוטים היוצאים מהצנון. 85) מין עשב, ושמו בכמה שפות "מנתה" (מם סגולה ותיו דגושה). 86) אל פג'אן בערבית. רבינו בפיה"מ. 87) הגדלים מעצמם בשדה. 88) שזורעים או שותלים אותה בגינה. 89) כך בכ"י תימן, וכן הגירסא במשנה. בדפוסים: שעיקרם. 90) במקום אחר, ולפיכך הוא צריך לשרשיהם. 91) צ"ל והשדרה (כת"י תימן, וכן הגירסא במשנה). כשמוציאים את החיטה מהשיבולת, נשאר שם במקומה כעין שלשלת עשויה חוליות חוליות כשידרה (רבינו במשנה). 92) הקליפה שגרעיני התבואה טמונים בה, והיא נופלת בשעת דישה. [בפיה"מ כתוב "קרום", אולם רבינו התכוון לקליפה שאמרנו]. 93) מין תאנים דקות (רבינו בפירושו למשנה שם). 94) עוקצין של חרובים. כלוסים וחרובים שניטלו עוקציהם מקדימים להתייבש, ולפיכך דין העוקץ כשומר.

כ. וְאֵלּוּ[95] מִתְטַמְּאִים וּמְטַמְּאִין וְלֹא מִצְטָרְפִין[96]: שָׁרְשֵׁי הַשּׁוּם וְהַבְּצָלִים וְהַקַּפְלוּטוֹת בִּזְמַן שֶׁהֵן יְבֵשִׁים, וְהָעַמּוּד שֶׁאֵינוֹ מְכֻוָּן כְּנֶגֶד הָאֹכֶל[97]. וּמַלְעִין שֶׁל שְׁבָלִים. וְהֵן הַשְּׂעָרוֹת הַשְּׁחוֹרוֹת שֶׁבְּרֹאשׁ הַשִּׁבֹּלֶת שֶׁדּוֹמִין כְּמוֹ מַסָּר[98]. וְעַקְצֵי הָאַגָּסִים וְהַקְּרוּסְטְמִלִּין[99] וְהַפְּרִישִׁין[100] וְהָעֲזָרְדִין[101]. וְעֹקֶץ דְּלַעַת - טֶפַח הַסָּמוּךְ לָאֹכֶל. וְעֹקֶץ קוֹנְדָס[102] - טֶפַח. וְכֵן יַד הַפַּרְכִּיל - טֶפַח מִכָּאן וְטֶפַח מִכָּאן. וְהַפַּרְכִּיל הוּא הַשָּׂרִיג[103] שֶׁהָאַשְׁכּוֹלוֹת תְּלוּיִין בּוֹ. וְיַד הָאֶשְׁכּוֹל[104] - כָּל שֶׁהוּא. וּזְנַב הָאֶשְׁכּוֹל[105] שֶׁרִקְּנוֹ[106] וְיַד הַמַּכְבֵּד שֶׁל תְּמָרָה - אַרְבָּעָה טְפָחִים. וְהַמַּכְבֵּד הוּא הָעֵץ הָאָדֹם שֶׁהַשַّרְבִיטִין תְּלוּיִין בּוֹ, וְהַתְּמָרִין דְּבוּקוֹת בַּשַّרְבִיטִין. וּקְנֵה הַשִּׁבֹּלֶת[107] - שְׁלֹשָׁה טְפָחִים. וְיַד כָּל הַנִּקְצָרִין - שְׁלֹשָׁה טְפָחִים; וְשֶׁאֵין דַּרְכָּן לְהִקָּצֵר[108] - יְדֵיהֶם וְשָׁרְשֵׁיהֶן כָּל שֶׁהֵן[109]. כָּל אֵלּוּ מִתְטַמְּאִין וּמְטַמְּאִין וְלֹא מִצְטָרְפִין, מִפְּנֵי שֶׁהֵן יְדוֹת אֲכָלִין.

95) שם מ"ג. 96) דינם כיד, ולא כשומר. 97) רבינו מגדיר במונח "אוכל" רק את הגוש הפנימי שבמרכז הבצל בלבד, להוציא את כל חלקי הבצל הסובבים את הגוש הפנימי, ואף־על־פי שגם הם נאכלים. 98) משור. 99) מין תפוחים זעירים (שם מ"ו). 100) חבושים. 101) "זערורים" בשפה המדוברת בישראל. 102) מין ירק מר כשהוא חי, ומרירותו מתנדפת על־ידי שרייה במים חמים (ערוך). 103) ענפי הגפן הדקים נקראים שריגים, ומפני שכמה אשכולות תלויים בכל שריג צריך הוא ליד באורך טפח מכאן וטפח מכאן. 104) העוקץ המחובר לשריג. 105) סוף האשכול. 106) הוריד ממנו את הענבים, ונשארו הענבים שבאשכול בקצהו שהיה מחובר לשריג, מפני שעץ הזנב הוא דק, והענבים שבחלק הנשאר מרובים וגדולים - צריך שיעור גדול כדי להחזיק את

כא. וְאֵלּוּ[110] לֹא מִתְטַמְּאִין וְלֹא מְטַמְּאִין וְלֹא מִצְטָרְפִין: שְׁאָר כָּל הָעֵקְצִים. וְשָׁרְשֵׁי קִלְחֵי הַכְּרוּב. וְחִלְבֵּי תְּרָדִים[111] וְחִלְבֵּי הַלֶּפֶת. וְהֵן הָעִקָּרִין שֶׁנִּשְׁאֲרוּ בַּקַּרְקַע כְּשֶׁלִּקְּטוּ הַכְּרוּב וְהַלֶּפֶת וְחָזְרוּ וְהֶחֱלִיפוּ[112]. וְכָל הַשָּׁרָשִׁין שֶׁדַּרְכָּן לְהִגָּזֵז שֶׁנֶּעֱקְרוּ עִם הָאֹכֶל[113]. הַפִּטְמָה[114] שֶׁל רִמּוֹן - מִצְטָרֶפֶת, וְהַגֵּץ[115] שֶׁלּוֹ - אֵינוֹ מִצְטָרֵף.

110) שם מ"ד. 111) בערבית "סלק" (רבינו בפירושו למשנה). 112) הצמיחו שנית תרד ולפת. 113) ואין האוכל צריך להם כלל. 114) בראש הרימון נמצא כעין כפתור, ואם יינטל ייגרם נזק לפרי, ולפיכך דינו כשומר. 115) השערות הגדלות סביב הפיטמא.

כב. הָרִמּוֹן[116] וְהָאַבַּטִּיחַ שֶׁנִּמּוֹק[117] מִקְצָתוֹ - אֵין הַנִּשְׁאָר חִבּוּר לְאוֹתוֹ שֶׁנִּמּוֹק[118]. וְאֵין הַנִּשְׁאָר מִן הַקְּלִפָּה[119] מִצְטָרֵף, שֶׁהֲרֵי אֵין שְׁמִירָתוֹ מוֹעֶלֶת כְּלוּם[120]. וְכֵן אִם הָיָה שָׁלֵם מִכָּאן וּמִכָּאן וְנִמּוֹק בָּאֶמְצַע[121] - אֵין הַצְּדָדִין חִבּוּר זֶה לָזֶה, וְאֵין קְלִפָּתוֹ מִצְטָרֶפֶת. עֲלֵי יְרָקוֹת: יְרֵקִין[122] - מִצְטָרְפִין, וּלְבָנִים[123] - אֵינָם מִצְטָרְפִין, שֶׁהֲרֵי אֵינָן כְּלוּם.

116) שם פ"ב מ"ג. 117) נמס, הרקיב. 118) ואין הנימוק יד ולא שומר. 119) שלא נרקבה. 120) שהרי הרקיב אותו חלק הפרי שהיא שמרה עליו. 121) פירוש, נימוק חלק מבשר הרימון באופן שחלק הרימון שלא נימוק נחלק לשני חלקים, והרקב מפריד ביניהם. 122) ראויים לאכילה או שומרים על הירק. 123) נכמשו.

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – ז'־י"ג אייר ה'תשפ"ב

יום ראשון ז' אייר ה'תשפ"ב

מצות עשה קעד.

מצות לא תעשה שיב. שיג. שיד.

הַמִּצְוָה הַקע"ד —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִשְׁמֹעַ לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל וְלִנְהֹג עַל פִּיהֶם בְּכֹל אֲשֶׁר יְצַוּוּ בְּעִנְיְנֵי אִסּוּר וּמֵתָּר. וְאֵין חִלּוּק בָּזֶה בֵּין דָּבָר שֶׁקִּבְּלוּהוּ בְּקַבָּלָה (איש מפי איש עד משה רבינו), וּבֵין דָּבָר שֶׁלָּמְדוּהוּ בְּאַחַת הַמִּדּוֹת שֶׁהַתּוֹרָה נִדְרֶשֶׁת בָּהֶן, אוֹ דָּבָר שֶׁהִסְכִּימוּ עָלָיו כְּדֵי לִגְדּוֹר פִּרְצָה (גזרות חכמינו שהם סיג לתורה), אוֹ בְּהֶתְאֵם לְאֵיזֶה מַצָּב שֶׁהוּא (לפי צרכיו הרוחניים של הדור), מִמָּה שֶׁנִּרְאָה לָהֶם נָכוֹן וְשֶׁיֵּשׁ בּוֹ חִזּוּק לַתּוֹרָה —— כָּל־זֶה חַיָּבִים אָנוּ לְקַיְּמוֹ וְלַעֲשׂוֹתוֹ וְלִנְהֹג עַל פִּי דִּבְרֵיהֶם, בַּל נַעֲבוֹר עֲלֵיהֶם, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "עַל־פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹרוּךָ וְגוֹ'" (דברים יז, יא). וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת שופטים): "וְעַל הַמִּשְׁפָּט אֲשֶׁר־יֹאמְרוּ לְךָ תַּעֲשֶׂה —— זוֹ מִצְוַת עֲשֵׂה". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּסוֹף סַנְהֶדְרִין (פז.).

הַמִּצְוָה הַשי"ב —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלַּחְלוֹק עַל בַּעֲלֵי הַקַּבָּלָה עֲלֵיהֶם הַשָּׁלוֹם (חכמים שמהם אנו מקבלים תורה שבעל פה) וּמִלָּסוּר מִכָּל־מַה־שֶּׁיְּצַוּוּ בְּמַעֲשֵׂי הַתּוֹרָה וְהוּא אָמְרוֹ: "לֹא תָסוּר מִן־הַדָּבָר אֲשֶׁר־יַגִּידוּ לְךָ" (שם) וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת שופטים שם): "לֹא תָסוּר וְגוֹ' —— זוֹ מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה". וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה —— וְהוּא זָקֵן (חכם) מַמְרֵא (פי הסנהדרין ומורה כדעתו) —— חַיָּב חֶנֶק, בַּתְּנָאִים הַמְקֻבָּלִים הַמְבֹאָרִים בְּסוֹף סַנְהֶדְרִין (פו:), וְשָׁם נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ.

הַמִּצְוָה הַשי"ג —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהוֹסִיף בַּתּוֹרָה לֹא שֶׁבִּכְתָב וְלֹא שֶׁבְּעַל־פֶּה, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תֹסִף עָלָיו" (שם יג, א). וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת (ראש השנה כח: ועוד): "עוֹבֵר עַל בַּל־תּוֹסִיף", "עָבַרְתָּ עַל בַּל־תּוֹסִיף".

הַמִּצְוָה הַשי"ד —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּגְרוֹעַ מִן־הַתּוֹרָה, לֹא שֶׁבִּכְתָב וְלֹא שֶׁבְּעַל־פֶּה, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְלֹא תִגְרַע מִמֶּנּוּ" (שם). וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת אוֹמְרִים: "נִמְצָא עוֹבֵר עַל בַּל־תִּגְרַע", "וַהֲרֵי עָבַרְתָּ עַל בַּל־תִּגְרַע".

יום שני ח' אייר ה'תשפ"ב

מצות לא תעשה שיח. שיט.

מצות עשה רי. ריא.

הַמִּצְוָה הַשי"ח —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר כָּל־אָדָם מִמֶּנּוּ מִלְּקַלֵּל אָב וָאֵם, וְהַנָּה הָעֹנֶשׁ מְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה, וְהוּא אָמְרוֹ: "וּמְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת" (שמות כא, יז) וְהוּא מִכְּלַל הַנִּסְקָלִין וַאֲפִלּוּ קְלָל אֶחָד מֵהֶם בְּשֵׁם לְאַחֵר מוֹתוֹ בְּמִזִּיד —— נִסְקָל. אֲבָל הָאַזְהָרָה לֹא נִתְבָּאֲרָה בַּכָּתוּב בְּפֵרוּשׁ, שֶׁלֹּא אָמַר: לֹא תְקַלֵּל אָבִיךָ; אֶלָּא כְּבָר קָדַם שֶׁבָּאָה הָאַזְהָרָה מִלְּקַלֵּל כָּל־אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל —— וְזֶה כּוֹלֵל אֶת־הָאָב וְזוּלָתוֹ. וּבַמְּכִלְתָּא (פרשת משפטים שמות כא, יז) אָמְרוּ: "מְקַלֵּל אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת", עֹנֶשׁ שָׁמַעְנוּ, אַזְהָרָה מְנַיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר "אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל", אִם דַּיָּן הוּא אָבִיךָ —— הֲרֵי הוּא בִּכְלַל אֱלֹהִים; וְאִם נָשִׂיא הוּא —— הֲרֵי הוּא בִּכְלַל נָשִׂיא; וְאִם בּוּר (אדם פשוט) הוּא (הרי הוא בכלל). "לֹא תְקַלֵּל

מתוך מהדורת חזק

חֵרֵשׁ". הֲרֵי אַתָּה דָּן בִּנְיַן אָב (אחת מהמדות שהתורה נדרשת בהן — שפרט המובא בפסוק מסויים הוא כ"אב" ויסוד להעתיקו למקומות נוספים שבאותו ענין) מִשְּׁלָשְׁתָּן וְגוֹ' עַד הַצַּד הַשָּׁוֶה שֶׁבָּהֶם שֶׁהֵם 'בְּעַמְּךָ' וְאַתָּה מַזְהָר עַל קְלָלָתָם, אַף אָבִיךָ שֶׁבְּעַמְּךָ אַתָּה מַזְהָר עַל קְלָלָתוֹ". וּבְסִפְרָא (פרשת קדושים): "כִּי־אִישׁ אִישׁ אֲשֶׁר יְקַלֵּל אֶת־אָבִיו וְאֶת־אִמּוֹ" וְגוֹ' (ויקרא כ, ט) עֹנֶשׁ שָׁמַעְנוּ, אַזְהָרָה לֹא שָׁמַעְנוּ! תַּלְמוּד לוֹמַר: "אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל", שָׁוֶה לְלָשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ז' מִסַּנְהֶדְרִין (נג.).

הַמִּצְוָה הַשִּׁי"ט —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהַכּוֹת אָב וָאֵם. וְגַם כֵּן לֹא נִתְבָּאֲרָה בַּכָּתוּב אַזְהָרָה מְיֻחֶדֶת לְמַעֲשֶׂה זֶה; אֲבָל הִזְכִּיר אֶת־הָעֹנֶשׁ וְאָמַר: "וּמַכֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ מוֹת יוּמָת" (שמות כא, טז), וְלָמַדְנוּ הָאַזְהָרָה לְמַכֵּה אָבִיו עַל הַדֶּרֶךְ שֶׁלָּמַדְנוּ לְמְקַלֵּל אָבִיו, וְהוּא שֶׁכְּבָר בֵּאַרְנוּ בַּמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שֶׁאָנוּ מֻזְהָרִים: עַל כָּל־אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא לְהַכּוֹתוֹ, וְאָבִיו בִּכְלָל. וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא (פרשת משפטים שם): "מַכֵּה אָבִיו וְאִמּוֹ" וְגוֹ' עֹנֶשׁ שָׁמַעְנוּ, אַזְהָרָה לֹא שָׁמַעְנוּ! תַּלְמוּד לוֹמַר: אַרְבָּעִים יַכֶּנּוּ לֹא יוֹסִיף" (דברים כה, ג). וַהֲרֵי דְּבָרִים קַל וָחֹמֶר: אִם מִי שֶׁמִּצְוָה לְהַכּוֹתוֹ הֲרֵי הוּא מֻזְהָר שֶׁלֹּא לְהַכּוֹתוֹ, מִי שֶׁמִּצְוָה שֶׁלֹּא לְהַכּוֹתוֹ —— דִּין הוּא שֶׁיְּהֵא מֻזְהָר שֶׁלֹּא לְהַכּוֹתוֹ". וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה, כְּלוֹמַר: הַמַּכֶּה אָבִיו וְאִמּוֹ בְּמֵזִיד וְיוֹצֵא מֵהֶם דָּם —— חַיָּב חֶנֶק. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּסוֹף סַנְהֶדְרִין (פה:).

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה מָאתַיִם וְעֶשֶׂר —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְכַבֵּד אָב וָאֵם וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "כַּבֵּד אֶת־אָבִיךָ וְאֶת־אִמֶּךָ" (שמות כ, יב; דברים ד, טז) וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בַּתַּלְמוּד, רֻבָּם בְּקִדּוּשִׁין (לא:). וּלְשׁוֹן סִפְרָא (ריש פרשת קדושים): "אֵיזֶהוּ כָּבוֹד? מַאֲכִיל וּמַשְׁקֶה, מַלְבִּישׁ וּמְכַסֶּה, מַכְנִיס וּמוֹצִיא".

הַמִּצְוָה הָרִי"א —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִירֹא מֵאָב וָאֵם. וְשֶׁנַּחְשְׁבֵם כְּמַעֲלַת מִי שֶׁיְּרֵאִים מִמֶּנּוּ שֶׁיַּעֲנִישׁ, כְּמוֹ הַמֶּלֶךְ, וְנִתְנַהֵג עִמָּהֶם כְּמוֹ שֶׁנִּתְנַהֵג עִם מִי שֶׁיְּרֵאִים מִמֶּנּוּ, וְחוֹשְׁשִׁים פֶּן יַעֲשֶׂה לָהֶם דָּבָר בִּלְתִּי רָצוּי, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ" (ויקרא יט, ג) וּלְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת קדושים שם): "אֵיזֶהוּ מוֹרָא? לֹא יֵשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ (המיוחד לו) וְלֹא מְדַבֵּר בִּמְקוֹמוֹ וְלֹא יִסְתּוֹר אֶת־דְּבָרָיו". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ גַּם דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּקִדּוּשִׁין (לה:).

יום שלישי ט' אייר ה'תשפ"ב

מצות לא תעשה קצה.

מצות עשה לז.

הַמִּצְוָה הַקצ"ה —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהִיוֹת זוֹלֵל וְסוֹבֵא (שקוע ולהוט) בְּמַאֲכָל וּמִשְׁתֶּה בִּימֵי הַנַּעֲרוּת בִּתְנָאִים הָאֲמוּרִים בְּבֵן סוֹרֵר (סר מדרכו) וּמוֹרֶה (ממרה פי אביו), וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא תֹאכְלוּ עַל־הַדָּם" (ויקרא יט, כו) וּבֵאוּר עִנְיָן זֶה שֶׁבֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה מִכְּלַל מְחֻיְּבֵי מִיתַת בֵּית דִּין וּמְפֹרָשׁ בַּתּוֹרָה (דברים כא, כא) שֶׁהוּא בִּסְקִילָה. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ בְּהַקְדָּמַת מַאֲמָר (ספר) זֶה (סוף הכלל הי"ד) שֶׁכָּל־מַה־שֶּׁחִיֵּב בּוֹ הַכָּתוּב כָּרֵת אוֹ מִיתַת בֵּית דִּין הֲרֵי הוּא מִצְוַת לֹא־תַעֲשֶׂה, חוּץ מִן־הַפֶּסַח וְהַמִּילָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ (בהקדמה שלאחר הכלל הי"ד). וְכִינְיָן שֶׁדָּן אֶת זֶה הַזּוֹלֵל וְהַסּוֹבֵא בִּתְנָאִים הָאֲמוּרִים בְּסִקִילָה יָדַעְנוּ שֶׁזֶּה מַעֲשֶׂה שֶׁמֻּזְהָרִים עָלָיו בְּהֶחְלֵט, וַהֲרֵי נִתְבָּאֵר הָעֹנֶשׁ, וְנִשְׁאָר לָנוּ לַחְקוֹר עַל הָאַזְהָרָה לְפִי הַכְּלָל שֶׁלָּנוּ: לֹא עֹנֶשׁ הַכָּתוּב אֶלָּא־אִם־כֵּן הִזְהִיר. וּלְשׁוֹן גְּמָרָא סַנְהֶדְרִין (סג.): "אַזְהָרָה לְבֵן סוֹרֵר וּמוֹרֶה מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: לֹא תֹאכְלוּ עַל־הַדָּם", כְּלוֹמַר: לֹא תֹאכַל אֲכִילָה הַגּוֹרֶמֶת לִשְׁפּוֹךְ דָּם, וְהִיא אֲכִילַת זֶה הַזּוֹלֵל וְסוֹבֵא שֶׁחִיֵּב בּוֹ מִיתָה. וְאִם אָכַל אוֹתָהּ הָאֲכִילָה הָרָעָה בְּאוֹתָם הַדְּרָכִים הַבִּלְתִּי טוֹבִים —— הֲרֵיהוּ עוֹבֵר עַל לָאו, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁזֶּה לָאו שֶׁבְּכְלָלוּת, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ בַּכְּלָל הַתְּשִׁיעִי, אֵין בְּכָךְ כְּלוּם. שֶׁכֵּינָן שֶׁהָעֹנֶשׁ מְפֹרָשׁ, לֹא נָחֹשׁ (נפקפק) לָאַזְהָרָה אִם הִיא מִן־הַדִּין אוֹ מִן לָאו שֶׁבִּכְלָלוּת. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ אֶת־זֶה כַּמָּה פְּעָמִים וְקָדְמוּ מִמֶּנּוּ דֻּגְמָאוֹת. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ח' מִסַّנְהֶדְרִין.

הַמִּצְוָה הַל"ז —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁיִּתְטַמְּאוּ הַכֹּהֲנִים לַקְּרוֹבִים הַנִּזְכָּרִים בַּתּוֹרָה (שם כא, ב־ג). שֶׁכֵּן מֵאַחַר שֶׁמְּנָעָם הַכָּתוּב מִלְּהִתְטַמֵּא לְמֵת בִּלְבָד (ולא לשאר הטומאות), כְּדֵי לְכַבְּדָם, וְהִתִּיר לָהֶם לְהִתְטַמֵּא לַקְּרוֹבִים, הָיָה אֶפְשָׁר לַחְשֹׁב שֶׁזֶּה תָּלוּי בִּרְצוֹנָם וְשֶׁזּוֹ רְשׁוּת בִּלְבָד: רוֹצֶה —— יִתְטַמָּא; אֵינוֹ רוֹצֶה —— אַל יִתְטַמָּא, לְפִיכָךְ גָּזַר עֲלֵיהֶם גְּזֵרָה וְחִיְּבָם בְּחִיּוּב, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לָהּ יִטַּמָּא" (שם) כְּלוֹמַר לַאֲחוֹתוֹ. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת אמור שם): "לָהּ יִטַּמָּא —— מִצְוָה. לֹא רָצָה לְהִטַּמֵּא, מְטַמְּאִין אוֹתוֹ עַל כָּרְחוֹ. וּמַעֲשֶׂה בְּיוֹסֵף הַכֹּהֵן שֶׁמֵּתָה אִשְׁתּוֹ בְּעֶרֶב הַפֶּסַח וְלֹא רָצָה לְהִטַּמֵּא לָהּ, וּדְחָפוּהוּ חֲכָמִים וְטִמְּאוּהוּ עַל כָּרְחוֹ". וְזוֹ עַצְמָהּ הִיא מִצְוַת אֵבֶל, כְּלוֹמַר: שֶׁכָּל־אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל חַיָּב לְהִתְאַבֵּל עַל קְרוֹבָיו, רְצוֹנִי לוֹמַר שִׁשָּׁה מֵתֵי מִצְוָה (אב, אם, בן, בת, אח, ואחות). וּמִמַּחֲמַת חֹמֶר חִיּוּב זֶה פֵּרֵשׁ בַּכֹּהֵן, שֶׁהוּא מֻזְהָר עַל הַטֻּמְאָה, שֶׁיִּתְטַמָּא עַל־כָּל־פָּנִים כִּשְׁאָר יִשְׂרָאֵל, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָקֵלּוּ בְּדִינֵי הָאֲבֵלוּת. וּכְבָר נִתְבָּאֵר (זבחים ק.) שֶׁאֲבֵלוּת יוֹם רִאשׁוֹן דְּאוֹרַיְתָא. וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ בְּמוֹעֵד קָטָן (יד:): "אָבֵל אֵינוֹ נוֹהֵג אֲבֵלוּת בְּרֶגֶל, אִי אֲבֵלוּת דְּמֵעִקָּרָא (מלפני־כן, על מי שמת קודם הרגל) הָוָא —— אָתֵי (בא) עֲשֵׂה (של "ושמחת בחגך") דְּרַבִּים (המוטל על כלל ישראל) וְדָחֵי עֲשֵׂה דְּיָחִיד" (האבלות — המוטלת על האבל בלבד). הִנֵּה נִתְבָּאֵר (מכך שנקרא "עשה"), שֶׁחִיּוּב הָאֲבֵלוּת דְּאוֹרַיְתָא וְשֶׁהִיא מִצְוַת

עֲשֵׂה, אַךְ דַּוְקָא בְּיוֹם רִאשׁוֹן בִּלְבַד: אֲבָל שְׁאָר הַשִּׁבְעָה — מִדְּרַבָּנָן, וְשֶׁאֲפִלּוּ הַכֹּהֵן יִנְהַג אֲבֵלוּת בְּיוֹם רִאשׁוֹן וְיִתְטַמֵּא לְקְרוֹבָיו; וְהָבֵן זֶה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ (אבלות וטומאה) בְּמַסֶּכֶת מַשְׁקִין (מועד קטן יט ואילך) וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת בִּבְרָכוֹת (יח.) וּכְתֻבּוֹת (ה:) וּבִיבָמוֹת (כב: ועוד) וַעֲבוֹדָה זָרָה (יג.) וּבְסִפְרָא בְּפָרָשַׁת "אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים". וְחִיּוּב זֶה שֶׁאָנוּ מְחַיְּבִים אֶת־הַכֹּהֵן לְהִטַּמֵּא לַקְּרוֹבִים אֵינוֹ חוֹבָה לַנָּשִׁים — לְפִי שֶׁמִּי שֶׁהֻזְהַר שֶׁלֹּא יִטַּמֵּא לְזוּלַת הַקְּרוֹבִים, הוּא שֶׁנִּצְטַוָּה לְהִטַּמֵּא לַקְּרוֹבִים; אֲבָל הַכֹּהֶנֶת כֵּיוָן שֶׁלֹּא הֻזְהֲרָה עַל טֻמְאַת מֵת, כְּמוֹ שֶׁאֲבָאֵר בִּמְקוֹמוֹ (לא תעשה קסו), כָּךְ אֵין עָלֶיהָ צִוּוּי וְלֹא חִיּוּב לְהִטַּמֵּא. אָמְנָם חַיֶּבֶת הִיא בַּאֲבֵלוּת, אֲבָל הַטֻּמְאָה תְּלוּיָה בִּרְצוֹנָהּ. וְהָבֵן זֶה.

יום רביעי י' אייר ה'תשפ"ב

מצות לא תעשה קסח.

הַמִּצְוָה הַקס"ח — הָאֻזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר כֹּהֵן גָּדוֹל מִלְּהִטַּמֵּא לְמֵת מִן הַמֵּתִים בְּאֵיזֶה אוֹפָן שֶׁתִּהְיֶה הַטֻּמְאָה, בֵּין בִּנְגִיעָה בֵּין בְּמַשָּׂא (הרים חפץ שהמת מונח עליו בלי לגעת במת), וְהוּא אָמְרוֹ: "לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא יִטַּמָּא" (ויקרא כא, יא). וְאוּלַי תַּחְשׁוֹב שֶׁזֶּה וְהַקּוֹדֵם (לא תעשה קסז) עִנְיָן אֶחָד הוּא, וְשֶׁזֶּה שֶׁאָמַר "לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ לֹא יִטַּמָּא" בְּאוּר הוּא — אֵין הַדָּבָר כֵּן, אֶלָּא הֵם שְׁנֵי לָאוִין: לֹא יָבוֹא וְלֹא יִטַּמָּא. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת אמור שם): "חַיָּב בְּלֹא יָבוֹא וְחַיָּב בְּלֹא יִטַּמָּא" וְכֵן חִיְּבוּ בְּכֹהֵן הֶדְיוֹט בְּדִין גְּזֵרָה שָׁוָה, אָמְרוּ: "כְּשֵׁם שֶׁכֹּהֵן גָּדוֹל שֶׁנֶּאֱסָרָה עָלָיו נֶפֶשׁ מֵת חַיָּב בִּשְׁנֵי לָאוִין: לֹא יָבוֹא וְלֹא יִטַּמָּא, כָּךְ גַּם כֹּהֵן הֶדְיוֹט, כֵּיוָן שֶׁנֶּאֱסַר עָלָיו לְהִטַּמֵּא בְּנֶפֶשׁ מֵת חַיָּב בְּלֹא יָבוֹא". אֲבָל לֹא מָנִינוּ אוֹתוֹ (כשתי מצוות גם בכהן הדיוט) מֵהַטַּעַם שֶׁבֵּאַרְנוּ בַּכְּלָל הַשֵּׁנִי (והוא: כיון שאינו בא במפורש), אֶלָּא מָנִינוּ שְׁנֵי לָאוִין אֵלּוּ (בכהן גדול) מִכֵּיוָן שֶׁהֵם שְׁנֵי פְּסוּקִים: לֹא יָבוֹא וְלֹא יִטַּמָּא; וְעִנְיָן "לֹא יָבוֹא" אֵינוֹ עִנְיָן "לֹא יִטַּמָּא", כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרוּ מִקַּבְּלֵי הַפֵּרוּשׁ (חז"ל) וְאָמְרוּ: חַיָּב בְּלֹא יָבוֹא וְחַיָּב בְּלֹא יִטַּמָּא.

יום חמישי י"א אייר ה'תשפ"ב

מצות לא תעשה קסז.

הַמִּצְוָה הַקס"ז — הָאֻזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר כֹּהֵן גָּדוֹל מִלְּהִטַּמֵּא עִם מֵת תַּחַת תִּקְרָה אַחַת וַאֲפִלּוּ מֵתֵי מִצְוָה, כְּלוֹמַר: קְרוֹבָיו, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְעַל כָּל־נַפְשֹׁת מֵת לֹא יָבֹא" (ויקרא כא, יא) וְאִם נִטְמָא, וַאֲפִלּוּ לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ — לוֹקֶה.

יום שישי י"ב אייר ה'תשפ"ב

מצות לא תעשה קסו.

הַמִּצְוָה הַקס"ו — הָאֻזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר כֹּהֵן הֶדְיוֹט מִלְּהִטַּמֵּא לִשְׁאָר מֵתִים חוּץ מִן־הַקְּרוֹבִים הַמְפֹרָשִׁים בַּכָּתוּב, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לְנֶפֶשׁ לֹא־יִטַּמָּא בְּעַמָּיו" (ויקרא כא, א). וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה וְנִטְמָא לְזוּלַת חֲמִשָּׁה [שִׁשָּׁה] מֵתֵי מִצְוָה — חַיָּב מַלְקוּת. וְלָאו זֶה אֵינוֹ חָל עַל הַנָּשִׁים; בָּא בְּקַבָּלָה (ספרא ריש פרשת אמור): "בְּנֵי אַהֲרֹן — וְלֹא בְּנוֹת אַהֲרֹן".

יום ש"ק י"ג אייר ה'תשפ"ב

מצות לא תעשה קסו.

הַמִּצְוָה הַקס"ו — הָאֻזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר כֹּהֵן הֶדְיוֹט מִלְּהִטַּמֵּא לִשְׁאָר מֵתִים חוּץ מִן־הַקְּרוֹבִים הַמְפֹרָשִׁים בַּכָּתוּב, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לְנֶפֶשׁ לֹא־יִטַּמָּא בְּעַמָּיו" (ויקרא כא, א). וְהָעוֹבֵר עַל לָאו זֶה וְנִטְמָא לְזוּלַת חֲמִשָּׁה [שִׁשָּׁה] מֵתֵי מִצְוָה — חַיָּב מַלְקוּת. וְלָאו זֶה אֵינוֹ חָל עַל הַנָּשִׁים; בָּא בְּקַבָּלָה (ספרא ריש פרשת אמור): "בְּנֵי אַהֲרֹן — וְלֹא בְּנוֹת אַהֲרֹן".

המשך ביאור למס' יבמות ליום שבת קודש עמ' א

תאכל', שכֵּיוָן שֶׁנִּבְעֲלָה לְפָסוּל לָהּ, פְּסָלָהּ מלאכול בתרומה.
תמהה הגמרא: **הָאי** – פסוק זה, של 'ובת כהן כי תהיה לאיש זר' אינו מיותר לדרשה זו, אלא **מִיבָּעֵי לֵיהּ** – נצרך הפסוק ללמד את עצם הדין המובא בפסוק, **דְּקָאָמַר רַחֲמָנָא, בַּת כֹּהֵן דְּמִינְּסָבָא** – שנישאת **לְזָר, לֵא תֵּיכוּל** – אינה אוכלת בתרומה. מתרצת הגמרא: **הַהִיא** – דין זה, שבת כהן שנישאת לזר אינה אוכלת בתרומה, **מַהפסוק 'וְשָׁבָה אֶל בֵּית אָבִיהָ כִּנְעוּרֶיהָ מִלֶּחֶם אָבִיהָ תֹּאכֵל'** (שם כב יג) **נַפְקָא** – יש ללומדו, **מִדְּקָאָמַר רַחֲמָנָא** שרק כאשר מתקיים **'וְשָׁבָה אֶל בֵּית אָבִיהָ כִּנְעוּרֶיהָ'** אז הדין הוא ש**'מִלֶּחֶם אָבִיהָ תֹּאכֵל'**, **מִכְּלָל דְּמַעֵיקָרָא** – משמע שקודם ששבה לבית אביה, כשהיא עדיין נשואה לישראל, **לֵא אָכְלָה** בתרומה. נמצא שהפסוק 'ובת כהן כי תהיה לאיש זר' מיותר לדרוש שאם נבעלה למי שזר לה בנישואין, נפסלת מלאכול בתרומה.
מקשה הגמרא: **אִי מַהַהִיא** – אם היינו לומדים איסור בת כהן הנשואה לישראל לאכול בתרומה מכך שהוצרכה התורה להתיר אותה לאחר שהתגרשה, וממילא הפסוק 'ובת כהן' מיותר, **הֲוָה אֲמִינָא** – היינו יכולים לומר שלא תתחייב במלקות אם תאכל, כיון שלא כתבה התורה איסור זה בלשון לאו, אלא הוא נלמד מכך שאמרה תורה שלאחר שנתגרשה יכולה לאכול בתרומה, **וּלָאו הַבָּא מִכְּלָל עֲשֵׂה** – איסור לאו שאינו כתוב בפירוש אלא נלמד מכח מצות עשה שאמרה התורה, נחשב כמצות **עֲשֵׂה**, שהעובר עליה אינו לוקה, **כָּתַב רַחֲמָנָא** – לכן הוצרכה התורה לכתוב **הָאי** – את הפסוק 'ובת כהן כי תהיה לאיש זר', **לְאַסרה בְּלָאו**, וממילא היא לוקה על אכילת תרומה. מתרצת הגמרא: אין צריך את הפסוק 'ובת כהן' לאסור בת כהן הנשואה לישראל בלאו, כי איסור **[לָאו]**, **מַהפסוק** (שם כב י) **'וְכָל זָר לֹא יֹאכַל קֹדֶשׁ' נַפְקָא** – הוא נלמד, שפסוק זה עוסק באכילת תרומה, ומכיון שנישאת לישראל נעשית זרה כמותו ואסורה בתרומה כזר.

ביאורים למסכת סוטה דף כב עמוד א מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

שֶׁקָּרָא – מקרא **וְשָׁנָה** – משנה **וְלֹא שִׁימֵשׁ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים** – ללמוד מהם טעמי המשנה וסברותיה. שמתוך שאינו יודע את המשניות על סברותיהם וטעמיהם, טועה בדין, שפעמים על ידי הטעמים משתנה הדין לאיסור ולהיתר, או בדיני ממונות לחיוב ולזכות, או בטהרות לטמא ולטהר, ומתוך שאינו יודע טעמי הדינים מורה שלא כהלכה, ולכן נקרא רשע. ואף ערום הוא, שהשומע את בקיאותו במשניות סבור שבקי הוא אף בטעמיהם ויודען על בורין, ומתוך כך נוהגים בו כבוד תלמיד חכם.

אִתְּמַר, קָרָא – מקרא **וְשָׁנָה** – משנה **וְלֹא שִׁימֵשׁ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים** ללמוד מהם סברות וטעמי הדין. **רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר, הֲרֵי זֶה עַם הָאָרֶץ** – יש לנהוג בו כמו עם הארץ שחשוד על המעשרות ועל הטהרות. **רַבִּי שְׁמוּאֵל בַּר נַחְמָנִי אָמַר, הֲרֵי זֶה כּוּר** – גרוע מעם הארץ. **רַבִּי יַנַּאי אוֹמֵר, הֲרֵי זֶה כּוּתִי** – דינו ככותי שאסור לאכול מפיתו ולשתות מיינו. שכיון שאינו משמש תלמידי חכמים מגלה בעצמו שאין לו אמונת חכמים מפרשי המשנה, ולכן דינו ככותי. **רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב אוֹמֵר, הֲרֵי זֶה מָגוּשׁ** – מכשף. כלומר, אדם שאינו משמש תלמידי חכמים הוא דומה למכשף שאוחז את עיני בני אדם ומטעה אותם בכישופיו, ואף זה מטעה את בני אדם שמתוך בקיאותו חושבים שבקי הוא גם בטעמי הדינים על בוריים.

אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק מִסְּתַבְּרָא כְּרַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב – שהשונה ואינו משמש תלמידי חכם הרי זה מגוש. **דְּאָמְרִי אִינְשֵׁי** – שכן רגילים האנשים לומר, **רָטִין מָגוּשָׁא** – לוחש המכשף את לחשיו **וְלֹא יָדַע מַאי אָמַר** – ואינו יודע מה הם ומה פירושם. כלומר, המכשף יודע לומר דברים הגורמים לרוחות להגיע אך אינו מבין מה הוא אומר. ואף זה דומה לו, שגם הוא **תָּנֵי תַּנָּא** – חוזר על דברי התנאים **וְלֹא יָדַע מַאי אָמַר** - ואינו מבין דבריהם.

תָּנוּ רַבָּנַן אֵיזֶהוּ עַם הָאָרֶץ – שדברו בו חכמים בכל מקום. **כָּל שֶׁאֵינוֹ קוֹרֵא קְרִיאַת שְׁמַע שַׁחֲרִית וְעַרְבִית בְּבִרְכוֹתֶיהָ.** שאדם שאינו קורא קריאת שמע, ודאי שאינו יודע כלום, **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, כָּל שֶׁאֵינוֹ מַנִּיחַ תְּפִילִּין. בֶּן עַזַּאי אוֹמֵר, כָּל שֶׁאֵין לוֹ צִיצִית בְּבִגְדוֹ. רַבִּי יוֹנָתָן בֶּן יוֹסֵף אָמַר כָּל שֶׁיֵּשׁ לוֹ בָּנִים וְאֵינוֹ מְגַדְּלָן לְלִמּוּד תּוֹרָה. אֲחֵרִים אוֹמְרִים, אֲפִילּוּ קוֹרֵא** – מקרא **וְשׁוֹנֶה** – משנה **וְלֹא שִׁימֵשׁ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים וֶזֶהוּ עַם הָאָרֶץ. קָרָא וְלֹא שָׁנָה** – משנה **הֲרֵי זֶה כּוּר. לֹא קָרָא וְלֹא שָׁנָה** היינו, שאינו יודע כלום **עָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר "וְזָרַעְתִּי אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל וְאֶת בֵּית יְהוּדָה זֶרַע אָדָם וְזֶרַע בְּהֵמָה"** – היינו, שאינו יודע כלום כבהמה שאינה יודעת כלום.

הגמרא מביאה פסוק באותו ענין, **"יָרֵא אֶת ה' בְּנִי וָמֶלֶךְ (וְ)עִם שׁוֹנִים אַל תִּתְעָרָב". אָמַר רַבִּי יִצְחָק,** מי הם ה'שונים' שנאמר שאין להתערב (להתחבר) עימהם. **אֵלּוּ שֶׁשּׁוֹנִים הֲלָכוֹת** – משניות, שלא שימשו תלמידי חכמים ואינם יודעים את טעמי המשניות.

שואלת הגמרא, **פְּשִׁיטָא** – שכך היא כוונת הכתוב, שאיך נפרשו באופן אחר. משיבה הגמרא, **מַהוּ דְּתֵימָא** ש'שונים' שאמר הכתוב, **שׁוֹנִין בְּחֵטְא, וְכִדְרַב הוּנָא, דְּאָמַר רַב הוּנָא, כֵּיוָן שֶׁעָבַר אָדָם עֲבֵירָה וְשָׁנָהּ בָּהּ** – וחזר ועבר אותה פעם שניה, **הוּתְּרָה לוֹ** – דומה בעיניו להיתר. וכוונת הכתוב לומר שמאלו יש להתרחק, **קָא מַשְׁמַע לָן** שהכוונה לאלו ששונים משניות ולא שימשו תלמידי חכמים.

תָּנָא, הַתַּנָּאִים – אלו השונים משניות ואינם יודעים טעמי הדין וסברותיו, **מְבַלֵּי עוֹלָם** – גורמים חורבן לעולם.

שואלת הגמרא, **מְבַלֵּי עוֹלָם סָלְקָא דַּעְתָּךְ** – וכי מי ששונה משניות, גורם חורבן לעולם, אם אינו יודע טעמי הדין, יש לו אומנם חיסרון בידיעותיו, אך מה רעה גורם הוא לעולם. מתרצת הגמרא, **אָמַר רָבִינָא,** כוונת התנא לאלו **שֶׁמּוֹרִין הֲלָכָה מִתּוֹךְ מִשְׁנָתָן** – היינו, שמבלים את העולם בהוראת טעות. שכיון שאינם יודעים טעמי המשנה, אינם יורדים לעומק הדין לדמות את המקרה שבא לפניהם לדין הדומה, ומתוך כך טועים בדין.

תַּנְיָא נַמִּי הָכִי, אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, וְכִי אלו ששונים משניות **מְבַלֵּי עוֹלָם הֵן, וַהֲלֹא מְיַיְשְׁבֵי עוֹלָם הֵן, שֶׁנֶּאֱמַר "הֲלִיכוֹת עוֹלָם לוֹ"** – מי ששונה הלכות, 'עולם לו' כלומר, העולם קיים בזכותו. **אֶלָּא** הכוונה היא, לאלו **שֶׁמּוֹרִין הֲלָכָה מִתּוֹךְ מִשְׁנָתָן.**

שנינו במשנה, **אִשָּׁה פְּרוּשָׁה וְכוּ'. תָּנוּ רַבָּנַן, בְּתוּלָה צַלְיָנִית** – בעלת תפילה, **וְאַלְמָנָה שׁוֹבֶבֶת** – שנוהגת לבקר שכנותיה תמיד, **וְקָטָן שֶׁלֹּא כָּלוּ לוֹ חֲדָשָׁיו** – יבואר בהמשך, **הֲרֵי אֵלּוּ מְבַלֵּי עוֹלָם** – גורמים רעה וחורבן לעולם, שמתוך שנוהגות צדקות יתירה שאינה מצויה אצל נשים, ודאי באות לחפות על רשעות שיש בהם.

שואלת הגמרא, **אֵינִי** וכי אלמנה הנוהגת לבקר שכנותיה ממבלי עולם היא, **וְהָאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, לְמַדְנוּ יִרְאַת חֵטְא מִבְּתוּלָה, וְקִיבּוּל שָׁכָר** – שיטרח אדם כדי לקיים מצוה, שמתוך כך יקבל עליה יותר שכר **מֵאַלְמָנָה** – שהייתה טורחת בקיום המצוות יותר בכדי הצורך כדי לקבל עליהם שכר. ומפרשת הגמרא כוונתו, **יִרְאַת חֵטְא מִבְּתוּלָה** - **דְּרַבִּי יוֹחָנָן שַׁמְעָהּ לְהַהִיא בְּתוּלָה** – שמע את אותה בתולה, **דְּנָפְלָה אַאַפָּהּ** והתפללה **וְקָאָמְרָה, רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, בָּרָאתָ גַּן עֵדֶן וּבָרָאתָ גֵּיהִנֹּם, בָּרָאתָ צַדִּיקִים** – לנחול גן עדן **וּבָרָאתָ רְשָׁעִים** – שדרכם לגיהנם, **יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ שֶׁלֹּא יִכָּשְׁלוּ בִּי בְּנֵי אָדָם** להפסיד על ידי חלקם בגן עדן ולרשת גיהנם. הגמרא ממשיכה בביאור דברי רבי יוחנן, איך למד **קִיבּוּל שָׁכָר מֵאַלְמָנָה. דְּהַהִיא אַלְמָנָה דַּהֲוָאי בֵּי כְּנִישְׁתָּא בְּשִׁיבְבוּתָהּ** – שהיה בית כנסת בשכנותה, ובכל זאת **כָּל יוֹמָא הֲוָת אָתְיָא וּמַצְלָה בֵּי מִדְרָשֵׁיהּ** – הייתה הולכת ומתפללת בבית מדרשו **דְּרַבִּי יוֹחָנָן** שהיה מרוחק מביתה. **אָמַר לָהּ** רבי יוחנן, **בִּתִּי, לֵא בֵּית הַכְּנֶסֶת בְּשִׁיבְבוּתָךְ** ומדוע טורחת את להגיע לבית מדרשי המרוחק מביתך. **אָמְרָה לֵיהּ, רַבִּי, וְלֵא שָׁכַר פְּסִיעוֹת יֵשׁ לִי** על שמגיעה אני עד לבית מדרשך המרוחק יותר. אם כן מה שונה אלמנה הנוהגת במנהג צידקות יתירה זו, שהולכת לבקר שכנותיה תמיד ממנהג צידקות של זו, שהולכת למקום מרוחק כדי להתפלל. **כִּי קָאָמַר** – לא כל אלמנה הנוהגת בצדקות יתירה יש לחושדה, אלא **כְּגוֹן יוֹחָנִי בַּת רְטִיבִי** – שהייתה הולכת לבית שכנותיה תמיד ומפרסמת שפועלת ישועות על ידי תפילתה. וכך היה מנהגה. כשמגיע עת לידת אשה היתה עוצרת רחמה בכישופיה, ולאחר שהייתה היולדת מצטערת הרבה היתה אומרת אלך ואבקש רחמים עליה רחמים אולי תשמע תפלתי. ואז היתה הולכת ומבטלת כשפיה והולד יוצא. פעם אחת היה לה שכיר יום בביתה, והיא הלכה לבית האשה היולדת ושמע השכיר קול הכשפים מתקשקשין בכלי כמו שהולד מקשקש במעי האם, ובא ופתח את הכלי והכשפים יצאו, והוולד נולד וידעו כי בעלת כשפים היא.

שואלת הגמרא, **מַאי קָטָן שֶׁלֹּא כָּלוּ לוֹ חֲדָשָׁיו** שנאמר עליו שממבלי עולם הוא. **הָכָא** – בבבל **תַּרְגִּימוּ** - פירשו, **זֶה תַּלְמִיד חָכָם הַמְּבַעֵט בְּרִבּוֹתָיו** שלאחר שנעשה תלמיד חכם מזלזל ברבותיו שלימדוהו. **רַבִּי אַבָּא אָמַר, זֶה תַּלְמִיד שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לְהוֹרָאָה וּמוֹרֶה. דְּאָמַר רַבִּי אַבָּהוּ, אָמַר רַב הוּנָא אָמַר רַב, מַאי דִּכְתִיב "כִּי רַבִּים חֲלָלִים הִפִּילָה וַעֲצוּמִים כָּל הֲרֻגֶיהָ", 'כִּי רַבִּים חֲלָלִים הִפִּילָה' זֶה תַּלְמִיד חָכָם שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לְהוֹרָאָה וּמוֹרֶה** – שעל ידי שפוסק דין מוטעה מחטיא אנשים רבים. 'והפילה' הוא לשון 'נפל' שהוא כינוי לתינוק שלא כלו לו חדשיו. **'וַעֲצוּמִים כָּל הֲרֻגֶיהָ' זֶה תַּלְמִיד חֲכָמִים שֶׁהִגִּיעַ לְהוֹרָאָה וְאֵינוֹ מוֹרֶה** – 'עצומים' על שם שעוצם פיו ואינו מורה לרבים.

סוטה. פרק שלישי – היה נוטל דף כב עמוד א

רש״י

שֶׁקָּרָא. מִקְרָא: וְשָׁנָה. מִשְׁנָה: וְלֹא שִׁמֵּשׁ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים. לִלְמוֹד סִבָּרַת הַגְּמָרָא בְּטַעֲמֵי הַמִּשְׁנָה מָה הֵם, רָשָׁע הוּא שֶׁאֵין תּוֹרָתוֹ עַל בּוּרְיָיהּ וְאֵין לִלְמוֹד הֵימֶנּוּ, שֶׁע״י הַטְּעָמִים יֵשׁ חִלּוּף בְּאִסּוּר וְהֶתֵּר וּבְדִינֵי מָמוֹנוֹת לְזִכּוֹת וּלְחַיֵּב וּבְטְהֲרוֹת לְטַמֵּא וּלְטַהֵר, כְּדַאֲמַר בְּבָמָה דּוּכְתֵי מ״ט אָמַר מַר הָכִי וּמַר הָכִי, וְאָמַר מַאי בֵּינַיְיהוּ אִיבָּא בֵּינַיְיהוּ אִיבָּא כָּךְ וְכָךְ, וְעָרוּם הוּא שֶׁהִשּׁוּמֵעַ אֶת קוֹלוֹ שׁוֹנֶה מִשְׁנָיוֹתָיו כְּסָבוּר הוּא שֶׁבְּקִי בְּטַעֲמֵיהֶם וְנוֹהֲגִין בּוֹ כָּבוֹד כְּתַלְמִידֵי חֲכָמִים: אִתְּמַר גְּרֹס: ה״ז ע״ה. שֶׁחָשׁוּד עַל הַמַּעֲשֵׂרוֹת וְעַל הַטְּהָרוֹת: בּוּר. גְּרוּעַ מֵעַם הָאָרֶץ: כּוּתִי. וְאָסוּר לֶאֱכוֹל פִּתּוֹ וְיֵינוֹ, דְּכִיוָן שֶׁלֹּא שִׁמֵּשׁ חֲכָמִים אֵינוֹ מְקַפִּיד עַל דִּבְרֵי חֲכָמִים לְדַעְתָּם וְלֹא שָׁנָה אֶלָּא לְהַרְאוֹת עַצְמוֹ כְּת״ח: מָגוֹשׁ. מְכַשֵּׁף הָאוֹחֵז אֶת הָעֵינַיִם וְגוֹנֵב אֶת הַלְּבָבוֹת, וְאַף זֶה כֵּן: רָטַיִן. תַּרְגּוּם חוֹבֵר חֶבֶר (בְּקָרִיעַ יח) הוּא מָגוֹשׁ, לוֹחֵשׁ הַמְכַשֵּׁף אֶת לְחִשָׁיו וְאֵינוֹ מֵבִין מַה הֵם וּמַה פֵּרוּשָׁם, אֶלָּא כָּךְ מַעֲשֵׂיהֶם, שֶׁהַמְכַשְּׁפוּת בָּא ע״י אוֹתָם הַלְּחָשִׁים: תָּנֵי תַּנָּא. וְאַף זֶה תַּנָּא שֶׁלֹּא שִׁמֵּשׁ בְּתַלְמוּד שׁוֹנֶה מִשְׁנָתוֹ וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ מַה הִיא: אֵיזֶהוּ עַם הָאָרֶץ. שֶׁנֶּחְשָׁד עַל הַטְּהָרוֹת וְעַל הַמַּעֲשֵׂרוֹת וּמֵחֲזִיק מְגִּעוֹ טָמֵא: כָּל שֶׁאֵינוֹ קוֹרֵא ק״ש. דְּקָא וַדַּאי אֵינוֹ יוֹדֵעַ כְּלוּם, אֲבָל יוֹדֵעַ לִקְרוֹת וְקוֹרֵא לֹא ע״ה הוּא: שֵׁנִין הֲלָכוֹת. שֶׁלֹּא שִׁמְּשׁוּ לְתַלְמִידֵי חֲכָמִים וְלֹא הִקְפִּידוּ עַל טַעֲמֵי הַמִּשְׁנִיּוֹת: הֲלָכוֹת. מִשְׁנִיּוֹת: פְּשִׁיטָא. דְּהָכִי הוּא אֶלָּא בְּמֵאי נְדָרְשֵׁיהּ אִי לָאו בְּהָכִי: הֶתֵּרָה לוֹ. דּוּמָה בְּעִינָיו הֶתֵּר: מְבַלֵּי עוֹלָם ס״ד. וּמַה הֵם גּוֹרְמִין לְאַחֲרִים: שֶׁמּוֹרִין הֲלָכָה מִתּוֹךְ מִשְׁנָתָן. קָאָמַר שֶׁמְּבַלִּין עוֹלָם בְּהוֹרָאוֹת טְעוּת, דְּכִיוָן דְּאֵין יוֹדְעִין טַעֲמֵי הַמִּשְׁנָה פָּעֲמִים גּוֹרְמִין שֶׁמְּדַמִּין לָהּ דָּבָר שֶׁאֵינוֹ דּוֹמֶה, וְעוֹד יֵשׁ מִשְׁנִיּוֹת הַרְבֵּה (כְּמִשְׁנָיוֹת) דְּאַמְרִינָן הָא מִנֵּי פְּלוּגֵי הוּא וּיְחִידָאָה הִיא וְלֵית הֲלִכְתָּא כְּוֹתֵיהּ, וְעוֹד שֶׁאֵינָן יוֹדְעִים בְּמַחְלוֹקֶת תַּנָּאִים הָרִאשׁוֹנִים הֲלָכָה כְּדִבְרֵי מִי, הִלְכָּךְ מוֹרִין הוֹרָאוֹת טָעוּת: חַיָּיבוֹת עוֹלָם לוֹ. הַשּׁוֹנֶה הֲלָכוֹת – עוֹלָם שֶׁלּוֹ בְּזִכּוּתוֹ: צַיְילָנִית. בַּעֲלַת תְּפִלָּה: וְאִלְמָנָה שׁוֹבָבִית. בַּעֲלַת שְׁכֵנוֹת, הוֹלֶכֶת וּמְבַקֶּרֶת שְׁכֵנוֹתֶיהָ תָּמִיד: חֲרֵי אִלּוּ מְבַלֵּי עוֹלָם. שֶׁאֵינָן אֶלָּא נוֹאֲפוֹת וּמְכַשֵּׁפוֹת וּמֹרָאוֹת עַצְמָן כְּצִדְקָנִיּוֹת שֶׁלֹּא יִבְדְּקוּ אַחֲרֵיהֶן: קָטָן שֶׁלֹּא כָּלוּ לוֹ חֲדָשָׁיו. לְקַמָּן מְפָרֵשׁ: וְקִבּוּל שָׁכָר מֵאַלְמָנָה. שֶׁהֵיְיתָה טוֹרַחַת עַצְמָהּ יוֹתֵר מִן הַצָּרֵךְ כְּדֵי לְקַבֵּל שָׂכָר כְּדִמְפָרֵשׁ וְאָזִיל, לְמַדְנוּ שֶׁיִּטְרִיחַ אָדָם עַצְמוֹ בְּמִצְוָה לְקַבֵּל שָׂכָר יוֹתֵר: בָּרָאתָ צַדִּיקִים. לִנְחוֹל ג״ע: בָּרָאתָ רְשָׁעִים. לִירֵשׁ גֵּיהִנֹּם: שֶׁלֹּא יִכָּשְׁלוּ בְּנֵי אָדָם. לְהַפְסִיד חֶלְקָם עַל יְדֵי מִגֵּן עֵדֶן וְלִירֵשׁ גֵּיהִנֹּם: כִּי קָאָמַר. מְבַלֵּי עוֹלָם: בְּנוֹן יוֹחָנֵי בַּת רְטִיבִי. אַלְמָנָה מְכַשֵּׁפָה הָיְתָה, וּכְשֶׁמַּגִּיעַ עֵת לֵדַת אִשָּׁה הָיְתָה עוֹצֶרֶת רַחֲמָהּ בְּמְכַשֵּׁפוּת, וּלְאַחַר שֶׁמִּצְטַעֶרֶת הַרְבֵּה הָיְתָה אוֹמֶרֶת אֵלַךְ וַאֲבַקֵּשׁ רַחֲמִים אוּלַי תִּשְׁמַע תְּפִלָּתִי, וְהוֹלֶכֶת וְסוֹתֶרֶת כְּשָׁפֶיהָ וּלְבָלָן יוֹצֵא. פַּעַם אַחַת הָיָה לָהּ שְׁכִיר יוֹם בְּבֵיתָהּ, וְהִיא הָלְכָה לְבֵית הָאִשָּׁה הַיּוֹלֶדֶת, וְשָׁמַע הַשְּׁכִיר קוֹל הַכְּשָׁפִים מִתְקַשְּׁקְשָׁקִין בְּכֵלִי כְּמוֹ שֶׁהוֹלֶדֶת מִקַּשְׁקֵשׁ בְּמֵעֶי הָאֵם, וּבָא וּפָתַח אֶת מְגוּפַת הַכֵּלִי כְּמוֹ שֶׁהוֹלֶדֶת נוֹלֶדֶת, וְיָדְעוּ כִּי בַּעֲלַת כְּשָׁפִים הִיא: הִמְבַּעֵט בְּרִבּוּתָיו. וְקָרֵי לֵיהּ קָטָן שֶׁלֹּא כָּלוּ לוֹ חֲדָשָׁיו עַל יְדֵי שֶׁיָּמִיד מִתְקַצְּרִין כִּדְאַמְרִינָן בְּפֶרֶק קַמָּא דְּחֻלִּין (קף ה.): כִּי רַבִּים חֲלָלִים הִפִּילָה. בְּאִשָּׁה זָרָה מִשְּׁתָעֵי, וְתַלְמִיד שֶׁאֵינוֹ נוֹהֵג עַצְמוֹ כְּשׁוּרָה קָרֵי לֵיהּ נַמֵּי הָכִי: זֶה תַּלְמִיד שֶׁלֹּא הִגִּיעַ כּוֹ׳. הַפִּילָה לְשׁוֹן נֵפֶל, שֶׁלֹּא כָּלוּ לוֹ חֲדָשָׁיו: עֲצוּמִים. לְשׁוֹן עוֹצֵם עֵינָיו (יְשַׁעְיָה לג), שֶׁסּוֹגְרִים פִּיהֶם וְאֵינָם מוֹרִים לְצָרְכֵּי הוֹרָאָה:

ועד

תוספות

רבי שמואל בר נחמני אמר ה״ז בור. תימה כמאן ס״ל לא כאחרים ולא כר׳ יהודה דאחרים לא קרו בור אלא לשנה ולא קרא זו׳ יהודה אפי׳ עם הארץ לא משוי ליה דאמר בסוף פרק אלו מציאות (כ״מ קף לג.): דדרש ר׳ יהודה בר אילעאי שמעו דבר ה׳ החרדים אל דברו וגו׳ החרדים אל דברו אלו תלמידי חכמים אחיכם אלו בעלי מקרא שנאיכם אלו בעלי משנה מנדיכם אלו עם הארץ אלמא דבעלי משנה או בעלי מקרא לאו בכלל ע״ה נינהו:

כל שאינו קורא ק״ש שחרית וערבית דברי ר״מ. תימה לר״י דאמר בפ׳ הניזקין (גיטין קף סח.) ובפ׳ ג׳ שאבלו (כלכות קף מז:) איזהו עם הארץ כל שאינו אוכל חולין בטהרה דברי ר״מ ופירש דהרבה ענייני עם הארץ הן ויש שאין מקבלין ממנו עדות כדאמרינן בפ׳ אלו עוברין (פסחים קף מט:) ששה דברים נאמרו בעם הארץ אין מקבלין מהן עדות וכו׳ ובפ׳ חומר בקודש (חגיגה קף כב.) במאן מקבלין סהדותא מעם הארץ כר׳ יוסי ויש כשר לענין עדות ונחשד על הטהרות ועל המעשרות או לענין זימון או לענין שביעית א״נ לענין דברים שאינן נקחין אלא מן המומחה כדאיתא בפ׳ שני דמסכת ע״ז (קף לט:) בירושלמי אשה פרושה זו היא שיושבת ומלעבת בדברי תורה ותאמר אלי תבא וישכב עמה בלילה הוא א״ר אבהו בביכול היה במחשבה הוא לבדו יודע שלא עלתה על דעתה אלא בשביל להעמיד שבטים הוסיפו עליהם בתולתא ציימנית ואלמנה שובבית [מי חגלה נסבת שם ביש] ותינוק שהוא עולה לחדשיו (בתולה ציימנית מציימה אובדת בתוליה ותינוק שהוא עולה לחדשיו) ר׳ חלקיה בשם ר׳ סימון זה שהוא גדול בתורה שלא בפירקו ומבזה את הגדולים ממנו א״ר יוסי זהו שבן תשע ואבריו נראה כבן י״ב והוא בא על אחת מכל העריות האמורות בתורה ודן מתות על ידו והוא פטור רבי פירש מציימנה אובדת בתוליה מחמת צומות בתוליה נושרות אבל מורי אחי הרב ר״מ פי׳ עושה חסידה ומתפללת כדגרסינן בגמ׳ דידן צליינית ובאילו צמה ועושה תעניות שתהא נענת בתפלתה ואינה עושה אלא לגנב את העין שלא יבדקו אחריה ומזנה ואובדת בתוליה:

ועד

סוטה. פרק שלישי – היה נוטל דף כב עמוד ב

תוספות

ועד כמה עד ארבעין שנין. פי׳ משנה שהתחיל ללמוד עד ארבעים שנה ולא משנה שנולד כדאמרינן בפ״ק דמסכת ע״ז (קף ה:) ולא נתן ה׳ לכם לב לדעת עד היום הזה ש״מ לא קאים איניש אדעתיה דרביה עד ארבעין שנין וזה היה ממתן תורה עד מ׳ שנה שאז התחילו ללמוד: **בשוין.** רש״י פי׳ אם שוה לגדול העיר בחכמה מותר להורות קשה לר״י מפרק הרואה (כלכות קף סג.) דאמר אביי באתרא דאית גבר תמן לא תיהוי גבר פשיטא לא צריכא דשוין אלמא היכא דשוין אין לו לקפוץ להוראה להכי מסתברא הכא לפרש והא רבה דאורי והוא לא הגיע להוראה שכל ימיו לא היה אלא מ׳ שנה בשוין הא דאמר שאין לו להורות עד ארבעין שנין היינו כששוה לגדול העיר בחכמה וגדול העיר הגיע להוראה הלכך כיון שיש שם חכם כמותו הגיע להוראה בשנים והוא לא הגיע לשני הוראה אין לו להורות לפניו אבל אם גדול העיר הוא בחכמה אע״ג שלא הגיע לכלל שנים מורה ורבה גדול העיר בחכמה היה אבל ר״י פי׳ ההוא דפרק הרואה דמיירי באדם שנבנס לעיר שיש שם חכם מורה תמן לא תהוי גבר אפי׳ בשוין אבל אם הוא קבוע בעיר כמותו ושוה לו בחכמה מותר לו להורות כמו שפי׳ רש״י ור״ח פי׳ התם באתר דאית גבר ממונה משתדל בצרכי ציבור לא תקפוץ לתוך שררות אפי׳ בשוין ולפי׳ לא מיירי בהוראה:

פרוש מאהבה פרוש מיראה. בירושל׳ פרק הרואה עשה מאהבה ועשה מיראה עשה מאהבה שאם באת לשנוא דע שאתה אוהבו ואין אוהב שונא עשה מיראה שאם באת לבעוט דע שאתה ירא ואין ירא מבעט: שבעה פרושין הן פרוש שכמי וכו׳ פרוש מן הנכייה כו׳ פרוש שכמי טעון מצותיה על בתפיה פרוש נקפי אקיף לי ואני עבד מצוה פרוש קיזאי עבד חדא חובה וחדא מצוה ומקיז חדא בחדא פרוש מן הנכייה מאי דאית לי אנא מנכה ועבד מצות פרוש אדע חובתי ואעשנה הי דא חובתי עבדית דאעביד מצות דכותה פרוש יראה כאיוב פרוש אהבה כאברהם דכתיב (ישעיה מא) זרע אברהם אוהבי אין לך חביב מכולם אלא פרוש אהבה כאברהם: **לעולם** יעסוק אדם בתורה ובמצות אע״פ שלא לשמה. ואי קשיא הא אמרינן בפ״ק דתענית (קף ז.) כל העוסק בתורה שלא לשמה נעשית לו סם המות ובשלהי פרק היה קורא במסכת ברכות (קף יז.) כל העוסק בתורה שלא לשמה נוח לו שלא נברא נראה לתרץ עוסק שלא לשמה כגון מיראת

1 וְעַד כַּמָּה? עַד אַרְבְּעִין שְׁנִין. אִינִי? וְהָא רַבָּה אוֹרֵי?
2 בְּשָׁוִין: וּמַכּוֹת פְּרוּשִׁין וְכוּ׳: תָּנוּ רַבָּנָן: שִׁבְעָה פְּרוּשִׁין
3 הֵן: פָּרוּשׁ שִׁיכְמִי, פָּרוּשׁ נִקְפִּי, פָּרוּשׁ קִיזָאִי, פָּרוּשׁ
4 מְדוֹכְיָא, פָּרוּשׁ "מָה חוֹבָתִי וְאֶעֱשֶׂנָּה", פָּרוּשׁ מֵאַהֲבָה,
5 פָּרוּשׁ מִיִּרְאָה. פָּרוּשׁ שִׁיכְמִי, זֶה הָעוֹשֶׂה מַעֲשֵׂה שְׁכֶם.
6 פָּרוּשׁ נִקְפִּי, זֶה הַמְנַקֵּף אֶת רַגְלָיו. פָּרוּשׁ קִיזָאִי,
7 אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: זֶה הַמַּקִּיז דָּם לִכְתָּלִים.
8 פָּרוּשׁ מְדוֹכְיָא, אָמַר רַבָּה בַּר שֵׁילָא: דְּמִשַּׁפַּע כִּי
9 מְדוֹכְיָא. פָּרוּשׁ "מָה חוֹבָתִי וְאֶעֱשֶׂנָּה", הָא מַעֲלִיוּתָא
10 הִיא? אֶלָּא אָמַר "מָה חוֹבָתִי תּוּ וְאֶעֱשֶׂנָּה". פָּרוּשׁ
11 מֵאַהֲבָה פָּרוּשׁ מִיִּרְאָה, אָמְרוּ לֵיהּ אַבָּיֵי וְרָבָא לְתַנָּא
12 לֹא תִּיתְנֵי פָּרוּשׁ מֵאַהֲבָה פָּרוּשׁ מִיִּרְאָה, דְּאָמַר רַב
13 יְהוּדָה אָמַר רַב: לְעוֹלָם יַעֲסוֹק אָדָם בַּתּוֹרָה וּבַמִּצְוֹת
14 אֲפִילּוּ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ, שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ בָּא לִשְׁמָהּ.
15 אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: דְּמִטַּמְּרָא מִטַּמְּרָא וּדְמִגַּלְיָא
16 מִגַּלְיָא, בֵּי דִּינָא רַבָּה לִיתְפָּרַע מֵהֲנֵי דְּחָפוּ גּוּנְדֵּי.
17 אָמַר לֵהּ יַנַּאי מַלְכָּא לְדִבֵּיתֵיהּ: אַל תִּתְיָרְאוּ מִן
18 הַפְּרוּשִׁין, וְלֹא מִמִּי שֶׁאֵינָן פְּרוּשִׁין, אֶלָּא מִן הַצְּבוּעִין
19 שֶׁדּוֹמִין לִפְרוּשִׁין, שֶׁמַּעֲשֵׂיהֶן כְּמַעֲשֵׂה זִמְרִי וּמְבַקְּשִׁין
20 שָׂכָר כִּפְנְחָס: **מתני׳** ר׳ שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: אֵין זְכוּת
21 תּוֹלֶה בַּמַּיִם הַמָּרִים. וְאִם אַתָּה אוֹמֵר הַזְּכוּת תּוֹלֶה
22 בַּמַּיִם הַמְּאָרְרִין מַדְּהֶה אַתָּה אֶת הַמַּיִם בִּפְנֵי כָּל
23 הַנָּשִׁים הַשּׁוֹתוֹת וּמוֹצִיא אַתָּה שֵׁם רַע עַל הַטְּהוֹרוֹת
24 שֶׁשָּׁתוּ, שֶׁאוֹמְרִים טְמֵאוֹת הֵן, אֶלָּא שֶׁתָּלְתָה לָהֶן
25 זְכוּת. רַבִּי אוֹמֵר: הַזְּכוּת תּוֹלֶה בַּמַּיִם הַמְּאָרְרִים,
26 וְאֵינָהּ יוֹלֶדֶת וְאֵינָהּ מַשְׁבַּחַת אֶלָּא מִתְנַוְּנָה וְהוֹלֶכֶת,
27 לְסוֹף הִיא מֵתָה בְּאוֹתָהּ מִיתָה. נִטְמֵאת מִנְּחָתָהּ עַד
28 לֹא קֻדְּשָׁהּ בִּכְלִי, חֲרֵי הִיא כְּכָל הַמִּנְחוֹת וְתִפָּדֶה.
29 וְאִם מִשֶּׁקֻּדְּשָׁה בִּכְלִי חֲרֵי הִיא כְּכָל הַמִּנְחוֹת, וְתִשָּׂרֵף. וְאֵלּוּ שֶׁמִּנְחוֹתֵיהֶן נִשְׂרָפוֹת

רש״י

1 וְעַד כַּמָּה. הַוֵי רָאוּי לְהוֹרָאָה: וְהָא רַבָּה אוֹרֵי. וְכָל שְׁנוֹתָיו אֵינָן אֶלָּא מ׳ כִּדְאַמְרִי׳ בְּר״ה (קף
2 יח.) רַבָּה וְאַבַּיֵּי מִדְּבֵית עֲלִי קָאָתוּ כּוּ׳: בְּשָׁוִין. אִם שָׁוֶה לְגָדוֹל הָעִיר בְּחָכְמָה מֻתָּר לְהוֹרוֹת,
3 אוֹ שֶׁאֵין זָקֵן מִמֶּנּוּ בְּעִיר: פָּרוּשׁ שִׁיכְמִי פָּרוּשׁ נִקְפִּי פָּרוּשׁ קִיזָאִי פָּרוּשׁ מְדוֹכְיָא. כֻּלְּהוּ מְפֹרָשׁ
4 לְהוּ: מַעֲשֵׂה שְׁכֶם. שִׁמְלוּ שֶׁלֹּא לְשֵׁם שָׁמַיִם, אַף זֶה מַעֲשִׂיו לְהַנְאָתוֹ שֶׁיְּכַבְּדוּהוּ בְּנֵי אָדָם
5 וְלֹא לְשֵׁם שָׁמַיִם: הַמְנַקֵּף רַגְלָיו. מְהַלֵּךְ בְּשִׁפְלוּת
6 עָקֵב בְּצַד גּוּדֵל וְאֵינוֹ מֵרִים רַגְלָיו מִן הָאָרֶץ,
7 וּמִתּוֹךְ כָּךְ מְנַקֵּף אֶבְנֵי בְּאֲבָנִים: מַקִּיז דָּם
8 לִכְתָלִים. עוֹשֶׂה עַצְמוֹ כְּעוֹצֵם עֵינָיו שֶׁלֹּא יִסְתַּכֵּל
9 בַּנָּשִׁים, וּמִתּוֹךְ כָּךְ מַכֶּה רֹאשׁוֹ בַּכֹּתֶל וְהַדָּם יוֹצֵא:
10 דְּמִשַּׁפַּע. הוֹלֵךְ כְּפוּף: כִּי מְדוֹכְיָא. בּוּכְנָא עָשׂוּי
11 כְּמִקְבֶּת וְרֹאשׁוֹ כָּפוּף: פָּרוּשׁ מָה חוֹבָתִי וְאֶעֱשֶׂנָּה.
12 לְמִדְּוּנִי׳ מָה עָלַי לַעֲשׂוֹת וְאֶעֱשֶׂה: הָא מַעֲלִיוּתָא
13 הִיא. אם אֵינוֹ בָּקִי בְּאֵסוּרִין וְדִקְדּוּקֵי מִצְוֹת וּבָא
14 לִלְמוֹד: מָה חוֹבָתִי תּוּ וְאֶעֱשֶׂנָּה. מָה לַעֲשׂוֹת עוֹד
15 וְלֹא עָשִׂיתִי, וּמַרְאֶה עַצְמוֹ כְּאִלּוּ קָיֵם אֶת הַכֹּל:
16 פָּרוּשׁ מֵאַהֲבָה. מֵאַהֲבַת שֵׁכֶר הַמִּצְוֹת, וְלֹא
17 לְאַהֲבַת מִצְוֹת הַבּוֹרֵא: מִיִּרְאָה. שֶׁל עֹנֶשִׁין, אֶלָּא
18 מָה עַל הָאָדָם לַעֲשׂוֹת מֵאַהֲבַת הַש״י כְּאֲשֶׁר צִוָּנוּ
19 ה׳ אֱלֹהֵינוּ וְסוֹף הַשֵּׂכָר לְבוֹ: דְּמִטַּמְּרָא מִטַּמְּרָא
20 כּוּ׳. הַנִּסְתָּרוֹת נִסְתָּרוֹת מִבְּנֵי אָדָם וְהַגְּלוּיוֹת
21 גְּלוּיוֹת, וּמ״מ לְב״ד הַגָּדוֹל כֻּלָּם גְּלוּיוֹת, וְהוּא
22 יִפְרַע מִן הַמִּתְכַּסִּים בְּטֵלִיתוֹת וּמֹרָאִין עַצְמָן
23 כְּפְרוּשִׁין וְאֵינָן פְּרוּשִׁין: אַל תִּתְיָרְאוּ מִן הַפְּרוּשִׁין.
24 שֶׁהַפְּרוּשִׁין הָיוּ שׁוֹנְאִין אוֹתוֹ לְפִי שֶׁהָרַג מִן
25 הַחֲכָמִים הַרְבֵּה וְנֶהְפַּךְ לְהִיוֹת צְדוּקִי כִּדְאָמַר
26 בְּקִדּוּשִׁין (קף סו.), וּכְשֶׁמֵּת הָיְתָה אִשְׁתּוֹ יְרֵאָה מֵהֶן
27 שֶׁלֹּא יַעֲבִירוּ הַמְּלוּכָה מִבֵּנָיהָ, וְהָיְתָה אוֹמֶרֶת לוֹ
28 לְבַקֵּשׁ מִלִּפְנֵיהֶם עָלֶיהָ, וְאָמַר לָהּ אַל תִּתְיָרְאִי מִן
29 הַפְּרוּשִׁין שֶׁצַּדִּיקִים הֵן וְלֹא יְגַמְּלוּךְ רָעָה וְלֹא
30 לְבָנַיִךְ שֶׁלֹּא חָטְאוּ לָהֶם: וְלֹא מִמִּי שֶׁאֵינָן פְּרוּשִׁין.
31 שֶׁהֵם אוֹהֲבֵי: אֶלָּא מִן הַצְּבוּעִים. כְּלוֹמַר שֶׁאֵין
32 מַרְאִיתָם כְּתוֹלְדוֹתָם, אֶלָּא צְבוּעִין מִבַּחוּץ וְאֵין
33 תּוֹכָן כְּבָרָם: שֶׁמַּעֲשֵׂיהֶם כְּמַעֲשֵׂה זִמְרִי.
34 רְשָׁעִים. וּמְבַקְּשִׁים שָׂכָר כְּפִנְחָס, אוֹמְרִים לְבָרְיוֹת
35 לְכַבְּדָן כְּפִנְחָס. וְאִיכָּא דְּמִפְרַשׁ לֵהּ לְעִנְיָן
36 צְנִיעוּתָא: מַתְנִי׳ חֲרֵי הִיא כְּכָל הַמִּנְחוֹת. שֶׁנִּטְמְאוּ
37 עַד שֶׁלֹּא קֻדְּשָׁה בְּכֵלִי: וְתִפָּדֶה. וְתֵצֵא לְחֻלִּין
38 וּמִהַמְּעוֹת יִקָּנֶה אַחֲרֶת. וְתִשָּׂרֵף. שֶׁקֻּדְּשָׁה קְדֻשַּׁת
39 הַגּוּף וְאֵינָהּ יוֹצֵאָה עוֹד לְחֻלִּין:

וכל

1 הִיסּוּרִין כִּי הַכָּא וּמֵאַהֲבַת קִיבּוּל פְּרָס שֶׁאֵינוּ מִתְכַּוֵּן לְהַשְׁלִים רְצוֹן יוֹצְרוֹ שֶׁצִּוָּהוּ עַל כָּךְ אֶלָּא לְהַנְאָתוֹ כְּדַאֲמַרִינַן בְּפ״ק דְּמַסֶּכֶת ע״ז (קף יט.) בְּמִצְוֹתָיו חָפֵץ מְאֹד וְלֹא בְּשֵׁכֶר מִצְוֹתָיו וְהֵיינוּ דְּתַנֵּן
2 (אבות פ״א מ״ג) אַל תִּהְיוּ כַּעֲבָדִים הַמְשַׁמְּשִׁין אֶת הָרַב עַ״מ לְקַבֵּל פְּרָס וְכִי הָא דְּאָמַר בְּפ׳ עֶגְלָה עֲרוּפָה (לקמן מז.) וְאִיתָא בְּנִזִּיר פְּרַק מִי שֶׁאָמַר הַרֵינִי נָזִיר (קף סג:) וּבְפַרְק בְּתְרָא דְּדוֹרִיּוֹת (קף י:) לְעוֹלָם
3 יַעֲסוֹק אָדָם וְכוּ׳ שֶׁבְּשֵׁכֶר מ״ב קָרְבָּנוֹת שֶׁהַקְּרִיב בְּלֵק זְכוּת וְיָצְאָה מִמֶּנּוּ רוּת גַּם הוּא נִתְכַּוֵּן לְהַנְאָתוֹ שֶׁהֶעֱלָה קָרְבָּן לְשֵׁם לְהַשְׁלִים חֶפְצוֹ בְּשֶׁכְּרוֹ וְלֹא לְשֵׁם שָׁמַיִם וּכְדַאֲמַרִי׳ פ״ק דְּר״ה (קף ד.)
4 הָאוֹמֵר סֶלָע זוּ לְצִדְקָה עַ״מ שֶׁיִּחְיֶה בְּנִי הַ״ז צַדִּיק גָּמוּר אֲבָל הַהִיא שֶׁלֹּא לְשֵׁמָהּ דְּתַעֲנִית וּמס׳ בְּרָכוֹת אֵינוּ עוֹסֵק בְּתוֹרָה כְּדֵי לְקַיֵּם לֹא מְאַבְּדָהּ וְלֹא מִיְּרָאָה אֶלָּא לְהוֹסִיף עַל חֶטְאוֹתָו פֶּשַׁע שֶׁעֲתָה
5 שְׁגֻגּוֹת נַעֲשוּ לוֹ זְדוֹנוֹת שֶׁאַע״פ שֶׁיִּדַּע שֶׁעוֹבֵר לֹא מְנַע מִכָּל תְּאוֹת לִבּוֹ כְּדַמְפַרֵשׁ הַתָּם (כלכות יח.) תְּכֵלִית חָכְמָה תְּשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים שֶׁלֹּא יֵדַע אָדָם קוֹרֵא וְשׁוֹנֶה וּמְשַׁמֵּשׁ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים
6 וּבוֹעֵט בְּאָבִיו וּבְאִמּוֹ וּבְרֹבּוֹ אוֹ בְּמִי שֶׁגָּדוֹל הַיְמֵנוּ שֶׁנֶּאֱמַר רֵאשִׁית חָכְמָה יִרְאַת ה׳ שֶׁכֹּל טוֹב לְכֹל עוֹשֵׂיהֶם לְלוֹמְדֵיהֶם לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא לְעוֹשֵׂיהֶם לַעֲשׂוֹת לְשֵׁמָהּ: **אלו** שֶׁמִּנְחוֹתֵיהֶן נִשְׂרָפוֹת.
7 תִּימָה אַמַּאי לֹא חָשִׁיב נָמֵי מִת הוּא אוֹ שֶׁמֻּתָּה הִיא דְּאָמְרִי׳ בְּפ״ק (לעיל קף ו:) דְּנִשְׂרֶפֶת וְלֵיכָא לְמִימַר דּוֹקָא הֵיינוּ לְאַחַר שֶׁקִּידֵּשׁ הַקּוֹמֶץ כְּדַתְנִי׳ לְעֵיל אֲבָל הָכָא לֹא חָשִׁיב אֶלָּא הַנִּשְׂרֶפֶת מִשֶּׁקֻּדְּשָׁה
8 בְּכֵלִי דַּה״ה אִם מִשֶּׁקֻּדְּשָׁה בְּכֵלִי דְּנִשְׂרֶפֶת וְאֵיידִי דְּקַתְנִי נָקֵט רִישָׁא קִידֵּשׁ הַקּוֹמֶץ וְרִבּוּתָא נָקֵט אַע״פ דְּכֹבֶד קָדוֹשׁ וְקָרוֹב לְהַקְרָבָה טְפֵי מִקִּידֵּשָׁה בְּכֵלִי אַפ״ה נִשְׂרֶפֶת:
9 (שייך לדף הבא) **ושבעלה** בא עליה בדרך. תימה לר״י אמאי נשרפת כיון דבדרך בא עליה היינו קודם שתקדוש וכיון דאין המים בודקין אותה כדאמר ונקה האיש מעון בזמן שהאיש
10 מנוקה מעון וכו׳ תיגלי מילתא למפרע דכי קדוש בטעות קדוש כדאמרינן גבי ושבאו לה עדים שהיא טמאה דהואיל ולא לבדוק עומדת ולא ראויה למנחה לא היתה ראויה לכלי ואין כלי
11 שרת מקדשין אלא בראוי להן ונראה דדוקא לגבי שבאו לה עדים שייך למימר הכי משום דמנחה לברר עון וכשיש שם עדים הרי העון מבורר וא״צ בירור אבל הכא שבא עליה בדרך שצריך
12 לברר אע״ג דאין המים בודקין כי קדוש מעיקרא שפיר קדוש מאחר שלא נתברר העון ולא הוי אלא כמו שנשאו ונתנו בה מחרות בלבנה קודם לכן דאין המים בודקין ואפ״ה מנחה שפיר
13 קדוש והאי דלא חשיב במתני׳ מנחת ארוסה ושומרת יבם אלמנה לכ״ג מפני שידוע פסול שלהן שאינן נבדקות ואין מביאין אותם לשתות:

האומרת

האומרת

ביאורים למסכת סוטה דף כב עמוד ב מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

שואלת הגמרא, **וְעַד כַּמָּה** – מאיזה גיל ראוי תלמיד חכם להורות הלכה לרבים. **עַד אַרְבְּעִין שָׁנִין** – משנהיה בן ארבעים.

מקשה הגמרא, **אֵינִי** – וכי רק משעה שמגיע אדם לגיל ארבעים ראוי הוא להורות, **וְהָא רַבָּה אוֹרֵי** – והרי רבה היה מורה הוראות לרבים, והוא עצמו לא חי אלא ארבעים שנה. מתרצת הגמרא, **בְּשָׁוִין** – זה שאין אדם ראוי להורות עד לגיל ארבעים כשיש בעיר תלמיד חכם אחר הראוי להורות, והוא גדול ממנו בחכמה. אבל אם תלמיד חכם צעיר הראוי להורות שוה לחכם אחר שיש בעיר בחכמה, או שאין זקן ממנו בעיר, ראוי זה להורות.

שנינו במשנה, **וּמַכּוֹת פְּרוּשִׁין וְכוּ׳. תָּנוּ רַבָּנָן, שִׁבְעָה פְּרוּשִׁין הֵן** – תחילה מפרטם התנא לאחר מפרשם. **פָּרוּשׁ שִׁיכְמִי, פָּרוּשׁ נָקְפִּי, פָּרוּשׁ קִיזָאִי, פָּרוּשׁ מְדוּכְיָא, פָּרוּשׁ מַה חוֹבְתִּי וְאֶעֱשֶׂנָּה, פָּרוּשׁ מֵאַהֲבָה, פָּרוּשׁ מִיִּרְאָה.** ומפרש התנא, **פָּרוּשׁ שִׁיכְמִי, זֶה הָעוֹשֶׂה מַעֲשֵׂה שְׁכֶם** - שמלו וציערו את עצמם שלא לשם שמים. ואף זה, פורש מתענוגות ומצער עצמו להנאתו כדי שיכבדוהו בני אדם ולא לשם שמים. **פָּרוּשׁ נָקְפִּי, זֶה הַמְנַקֵּיף אֶת רַגְלָיו** – עושה עצמו שפל, ומתוך כך משרך רגליו בארץ ומכה אצבעותיו באבנים. **פָּרוּשׁ קִיזָאִי, אָמַר רַבִּי נַחְמָן בַּר יִצְחָק, זֶה הַמַּקִּיז דָּם לַכְּתָלִים** – עושה עצמו כעוצם עיניו כדי לא להביט בנשים ומתוך כך מכה ראשו בכותל עד כדי זוב דם, וכל זה כדי שיראוהו בני אדם בכך ויעריכוהו על צדקותו. **פָּרוּשׁ מְדוּכְיָא, אָמַר רַבָּה בַּר שִׁילָא, דְּמִשַּׁפַּע כִּי מְדוּכְיָא** – הולך כפוף ושפל כדוגמת המדוכיא שראשה כפוף.

פָּרוּשׁ מַה חוֹבְתִּי וְאֶעֱשֶׂנָּה – אומר לאנשים אמרו לי מה עלי לעשות ואעשה. שואלת הגמרא, **הָא מְעַלְיוּתָא הִיא** – מה גרוע באדם זה הרי הוא מבקש ללמוד בכדי לקיים. משיבה הגמרא, **אֶלָּא דְּאָמַר מַה חוֹבָתִי תּוּ וְאֶעֱשֶׂנָּה** – שאומר מה עוד לא עשיתי. היינו, שמראה עצמו כאילו קיים את כל התורה כולה ואין לו עוד מה לעשות.

פָּרוּשׁ מֵאַהֲבָה – שפורש מענייני עולם הזה לקיים את המצוות מתוך אהבת השכר ולא מתוך אהבת הבורא. **פָּרוּשׁ מִיִּרְאָה** – שפורש מהעבירות מיראת העונש. ואין זו הדרך, אלא שיש לו לאדם לקיים את התורה מאהבת ה׳ וסוף השכר לבא.

אָמְרוּ לֵיהּ אַבָּיֵי וְרָבָא לְתַנָּא – ששנה בפניהם ברייתא זו, **לֹא תִּיתְנֵי** – אל תשנה **פָּרוּשׁ מֵאַהֲבָה פָּרוּשׁ מִיִּרְאָה, דְּאָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, לְעוֹלָם יַעֲסוֹק אָדָם בַּתּוֹרָה וּבְמִצְוֹת אֲפִילּוּ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ בָּא לִשְׁמָהּ** – היינו, שגם אם עוסק בתורה ובמצוות שלא לשמה, סופו לעסוק בהם לשמה.

אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, דְּמִטַּמְרָא מִטַּמְרָא וּדְמִגַּלְיָא מִגַּלְיָא – מה שנסתר מבני אדם נסתר, ומה שגלוי גלוי, אבל כלפי שמים הכל גלוי, **בֵּי דִינָא רַבָּה** – ובית דין הגדול **לִיתְפְּרַע מֵהֲנֵי דַּחֲפוּ גּוּנְדֵּי** – הוא יפרע מאותם המתעטפים באצטלה של פרישות ועוטים על ראשם טלית להראות עצמם כפרושים.

אָמַר לָהּ יַנַּאי מַלְכָּא לְדִבְיתֵיהּ – לאשתו. **אַל תִּתְיָרְאִי מִן הַפְּרוּשִׁין** – כינוי ליהודים בדורו של ינאי שהאמינו בתורה שבכתב ושבעל פה. והם היו שונאים את ינאי על שהרג הרבה מחכמי ישראל בעצתו של אחד מן הצדוקים. וכשמת היתה אשתו של ינאי יראה מהם שלא יעבירו את המלוכה מבניה. ואמרה לו שיבקש מהם עליה ועל בניה. וינאי השיב לה, אין לך לירא מהם, שצדיקים הם ולא יגמלו לך ולבניך רעה בגללי. שאתם לא הרעתם להם. **וְלֹא מִמִּי שֶׁאֵינָן פְּרוּשִׁין** – שהם אוהבי. **אֶלָּא מִן הַצְּבוּעִין** – אלו שאין תוכם כברם, היינו, מאלו **שֶׁדּוֹמִין לִפְרוּשִׁין** – שמראים עצמם כפרושים, **שֶׁמַּעֲשֵׂיהֶן כְּמַעֲשֵׂה זִמְרִי** - שהם באמת רשעים כזמרי **וּמְבַקְּשִׁין שָׂכָר כְּפִנְחָס** –.ומראים עצמם לבריות צדיקים, כדי שיכבדו אותם כמו פנחס.

במשנה לעיל שנינו, שאם יש לאשה זכות זה מגן עליה מעונש, במשנתנו מובאות שיטות נוספות בענין.

משנה. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, אֵין זְכוּת תּוֹלֶה בַּמַּיִם הַמָּרִים – גם אשה סוטה שיש לה זכות, אין הזכות תולה לה שלא יפגעו בה המים, **וְאִם אַתָּה אוֹמֵר הַזְּכוּת תּוֹלֶה בַּמַּיִם הַמְּאָרְרִין, מַדְהֶה** – מחסיר את הגוון **אַתָּה אֶת הַמַּיִם בִּפְנֵי כָּל הַנָּשִׁים הַשּׁוֹתוֹת** – כלומר, מחליש את הכוח ההרתעה של המים בפני כל הנשים, **וּמוֹצִיא אַתָּה שֵׁם רַע עַל הַטְּהוֹרוֹת שֶׁשָּׁתוּ** ולא נפגעו על ידי המים, **שֶׁאוֹמְרִים, טְמֵאוֹת הֵן אֶלָּא שֶׁתָּלְתָה לָהֶן זְכוּת.**

רַבִּי אוֹמֵר, הַזְּכוּת תּוֹלֶה בַּמַּיִם הַמְּאָרְרִים רק לענין שלא תמות מיד, אך המים גורמים לשינוי בגופה **וְאֵינָהּ יוֹלֶדֶת וְאֵינָהּ מַשְׁבַּחַת, אֶלָּא מִתְנַוְּנָה** – מכחשת והולכת **וְהוֹלֶכֶת, לְסוֹף הִיא מֵתָה בְּאוֹתָהּ מִיתָה** – הכתובה בפרשת סוטה.

נִטְמֵאת מִנְחָתָהּ של סוטה **עַד שֶׁלֹּא קָדְשָׁה בַּכְּלִי** שרת, כיון שלא נתקדשה קדושת גוף, **חֲרֵי הִיא כְּכָל הַמִּנְחוֹת** שנטמאו קודם שנתקדשו בכלי, **וְתִפָּדֶה** ותצא לחולין ומהמעות יקנה אחרת. **וְאִם** נטמאה **מִשֶّקָּדְשָׁה בַּכְּלִי** – לאחר שנתקדשה בכלי, **חֲרֵי הִיא כְּכָל הַמִּנְחוֹת** שנטמאו לאחר שנתקדשו בכלי **וְתִשָּׂרֵף** בבית הדשן. שכיון שקדשה קדושת הגוף אין לה עוד פדיון ואינה יוצאת לחולין.

וְאֵלּוּ הן הסוטות **שֶׁמִּנְחוֹתֵיהֶן נִשְׂרָפוֹת** מפני שאינן ראויות ליקרב ולא להיפדות ולצאת לחולין.

אגרות קודש

ב״ה, אדר״ח אייר, תשי״ד

ברוקלין.

שלום וברכה!

במענה על מכתבו בו מודיע אשר מלאו לבנו יוסף יצחק שי׳ שלש שנים בכ״ג בניסן.

והנה אף שיש למצוא היתר לעשות התספורת בימי הספירה, ובמכש״כ [מ]מה שהתירו לעשות זה בחול המועד (עיין שערי תשובה או״ח סי׳ תקל״א) (בכ״ז ובפרט עפמ״ש בפע״ח בביאור גזיזת השערות בימי הספירה) לדעתי כדאי לעשות התספורת בל״ג בעומר ובפרט שמנהג בנ״י לגזוז שערות תינוקות ביום זה, והשי״ת יצליחו שביחד עם זוגתו - שיחיו - יגדלו את כל ילדיהם שיחיו לתורה ולחופה ולמעשים טובים מתוך הרחבת הדעת.

בברכה.

ביאורים למסכת סוטה דף כג עמוד א מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

הָאוֹמֶרֶת לבעלה, **טְמֵאָה אֲנִי לְךָ**. או **וְשֶׁבָּאוּ לָהּ עֵדִים שֶׁהִיא טְמֵאָה**, או **וְהָאוֹמֶרֶת אֵינִי שׁוֹתָה**, או **וְשֶׁבַּעְלָהּ אֵינוֹ רוֹצֶה, לְהַשְׁקוֹתָהּ** וכולן אם אירעו לאחר קידוש המנחה בכלי. וכן **וְשֶׁבַּעְלָהּ בָּא עָלֶיהָ בְּדֶרֶךְ** ולא נודע עד שקדשה המנחה בכלי, ומשקדשה בכלי אינה נפדית, ולהיקרב אינה ראויה שהרי אינה שותה, וגם למנחת נדבה אינה ראויה, שנדבה אינה באה מן השעורים.

וְכָל הַנְּשׁוּאוֹת לַכֹּהֲנִים אפילו ישראלית, אם הביאו מנחה, בין הביאו מנחת סוטה בין הביאו מנחת נדבה, **מִנְחוֹתֵיהֶן נִשְׂרָפוֹת** – גם אם לא נטמאו ולא אירע בהם שום פסול והקומץ קרב כהלכתו, שיירי המנחה נשרפים בבית הדשן ואינן נאכלים.

מבאר התנא שדין זה שייך רק, **בְּבַת יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּשֵּׂאת לְכֹהֵן**, שאז **מִנְחָתָהּ נִשְׂרָפָת** – לאחר שקרב הקומץ, נשרפים שיירי המנחה בבית הדשן, כפי שנתבאר, אולם **וְכֹהֶנֶת** – בת כהן **שֶׁנִּשֵּׂאת לְיִשְׂרָאֵל**, אין בצד הכהונה שבה כלום, שהדין לעלות את המנחה כליל למזבח לא נאמר אלא במנחת כהן ולא במנחת כהנת, ולפיכך **מִנְחָתָהּ נֶאֱכֶלֶת** כדין מנחת ישראל. וכן הוא דינה של כהנת אלמנה וגרושה, שאם הביאה מנחה, מנחתה נאכלת כדין מנחת ישראל.

אגב שהזכיר התנא חילוק בין מנחת כהן למנחת כהנת, מזכיר התנא חילוקים נוספים בין כהן לכהנת, **מַה בֵּין כֹּהֵן לְכֹהֶנֶת, מִנְחַת כֹּהֶנֶת נֶאֱכֶלֶת וּמִנְחַת כֹּהֵן אֵינָהּ נֶאֱכֶלֶת** כמבואר. **כֹּהֶנֶת מִתְחַלֶּלֶת** מן הכהונה אם נבעלה לפסול, ואסורה להינשא לכהן ולאכול בתרומה, **וְכֹהֵן אֵין מִתְחַלֵּל** – אם נשא אשה האסורה לו, כגון גרושה או חללה. **כֹּהֶנֶת מְטַמְּאָה לְמֵתִים** – מותרת להיטמא למתים, **וְאֵין כֹּהֵן מְטַמֵּא לְמֵתִים**. **כֹּהֵן אוֹכֵל בְּקָדְשֵׁי קָדָשִׁים** – חטאת אשם ומנחה, **וְאֵין כֹּהֶנֶת אוֹכֶלֶת בְּקָדְשֵׁי קָדָשִׁים**.

אגב כך, מזכיר התנא חילוקי דינים כלליים שיש בין איש לאישה אפילו בישראל, **מַה בֵּין אִישׁ לְאִשָּׁה, הָאִישׁ פּוֹרֵעַ** את ראשו **וּפוֹרֵם** את בגדיו, כשהוא מצורע, **וְאֵין הָאִשָּׁה פּוֹרַעַת וּפוֹרֶמֶת. הָאִישׁ מַדִּיר אֶת בְּנוֹ בְּנָזִיר** – אם אמר האב על בנו קטן, ׳יהא זה בני נזיר׳ חלה עליו נזירות אפילו לכשיגדל, **וְאֵין הָאִשָּׁה מַדֶּרֶת בְּנָהּ בְּנָזִיר. הָאִישׁ מְגַלֵּחַ עַל נְזִירוּת אָבִיו** – אם נדר אביו נזירות והפריש קרבנות ומת, אם נדר בנו נזירות, יכול להביא קרבנות שהפריש אביו. **וְאֵין הָאִשָּׁה מְגַלַּחַת עַל נְזִירוּת אָבִיהָ. הָאִישׁ מְקַדֵּשׁ אֶת בִּתּוֹ** – מקבל קידושין עבור ביתו הקטנה וכן נערה שלא מדעתה, והיא מקודשת גמורה בכך **וְאֵין הָאִשָּׁה מְקַדֶּשֶׁת אֶת בִּתָּהּ** – אינה מקבלת קידושין עבור ביתה. **הָאִישׁ מוֹכֵר אֶת בִּתּוֹ** לאמה כשהיא קטנה, **וְאֵין הָאִשָּׁה מוֹכֶרֶת אֶת בִּתָּהּ** לאמה. **הָאִישׁ נִסְקָל עֲרוּם** – אם עבר על אחת העבירות שחייבים עליהם סקילה בעדים והתראה, נסקל ערום. **וְאֵין הָאִשָּׁה נִסְקֶלֶת עֲרוּמָה** אלא בלבישת חלוק. **הָאִישׁ נִתְלֶה** – מגדף או עובד עבודת כוכבים, לאחר שנסקל. **וְאֵין הָאִשָּׁה נִתְלֵית. הָאִישׁ נִמְכָּר בְּגְנֵיבָתוֹ** – אם גנב ואין לו לשלם לנגנב, מוכרים אותו ומשלמים דמיו לנגנב. **וְאֵין הָאִשָּׁה נִמְכֶּרֶת בְּגְנֵיבָתָהּ.**

גמרא. תָּנוּ רַבָּנַן, כָּל הַנְּשׁוּאוֹת לְכֹהוּנָּה, מִנְחוֹתֵיהֶן נִשְׂרָפוֹת – אין שיירי מנחותיהם נאכלים לכהנים אלא קרבים גם הם למזבח. **כֵּיצַד, כֹּהֶנֶת לְוִיָּה וְיִשְׂרְאֵלִית שֶׁנִּשֵּׂאת לְכֹהֵן, אֵין מִנְחָתָהּ נֶאֱכֶלֶת, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ לוֹ** – לבעלה הכהן **חֵלֶק בָּהּ** שהיא מביאה משלו, ומנחת כהן אינה נאכלת אלא קרבה כולה למזבח. ואמנם, **וְאֵינָהּ עוֹלָה כָּלִיל** כפי שמנחת כהן קריבה כליל למזבח, **מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ לָהּ חֵלֶק בָּהּ** – שהמנחה באה לכפרתה, ומנחת בת כהן דינה כמנחת ישראל, שאינה עולה כליל אלא הקמיצה. **אֶלָּא הַקּוֹמֵץ קָרֵב בְּעַצְמוֹ** הכהן קומץ ממנחתה, ומקריב את הקומץ, **וְהַשְּׁיָרִים קְרֵיבִין בְּעַצְמָן** לאחר הקרבת הקומץ.

מקשה הגמרא, איך קרבים השיריים לאחר הקטרת הקומץ, **אִיקְּרֵי כָּאן** – הרי על כגון זה נאמר, **כָּל שֶׁהוּא מִמֶּנּוּ לְאִישִׁים** – שכל שהקריבו ממנו כבר לאישים, היינו, למזבח **הֲרֵי הוּא כְּבַל תַּקְטִירוּ** – הרי שהנותר בבל תקטירו. ואם כן קשה, איך מקטירים את שיירי המנחות לאחר הקטרת הקומץ, כיון שגם לה יש חלק במנחה, ואולי הולכים אחרי החלק שלה, והקטרת הקומץ כהלכתה נעשית, נמצא ששיירי המנחה אסורים בהקטרה. מתרצת הגמרא, **אָמַר יְהוּדָה בְּרֵיהּ דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן פַּזִּי, דְּמַסִּיק לְהוּ לְשׁוּם עֲצִים** – מדובר כאן, שקודם שמקטיר הכהן את שיירי המנחה הוא מתנה ואומר כך, אם דינה של מנחה זו כדין מנחת כהן ולא הייתה ראויה להיקמץ, הרי ששיריים אלו ראויים להקטרה, והריני מקטירם לשם מנחה, ואם דינה של מנחה זו כדין מנחת ישראל, שהיתה ראויה להיקמץ, ושיריים אלו אסורים בהקטרה, הריני מעלה אותם על המזבח לא לשם מנחה אלא להיות כשאר עצי המערכה. **כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר** וכדעת רבי אליעזר, גבי חטאת שהוקטרו אבריה הפנימיים על גבי המזבח, ונתערב חלק ממותר בשרה האסור בהקטרה, עם בשר עולה שדינו לעלות כליל על גבי המזבח, סובר רבי אליעזר שיש לתת בשר זה על גבי המזבח להיות חלק מעצי המערכה, ואף שמעורב כאן בשר חטאת האסור בהקטרה, כיון שאינו מכוון לשם הקטרה. **דְּתַנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר,** לאחר שנאמר בתורה שקרבנות שהוקטר חלק מהם על גבי המזבח, שייריהם אסורים בהקטרה, נאמר, ׳ואל המזבח לא יעלו לריח ניחוח׳, ודרשו, **לְרֵיחַ נִיחוֹחַ אִי אַתָּה מַעֲלֶה** – שהאיסור לעלות על המזבח שיירי קרבנות הוא רק כאשר מתכוון לעלותם על המזבח לריח ניחוח, **אֲבָל אַתָּה מַעֲלֵיהוּ לְשׁוּם עֲצִים** – אך אם מעלה אותם להיות חלק מעצי המערכה, מותר.

שואלת גמרא, **הָנִיחָא לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר, דְּאִית לֵיהּ הַאי סְבָרָא** שהמתכוון להעלות שיריים לשם עצים אינו עובר בבל תקטירו, **אֶלָּא לְרַבָּנַן דְּלֵית לְהוּ הַאי סְבָרָא** – שחולקים על רבי אליעזר וסוברים שכל שקרב חלק מן הקרבן כדין, הנותר אסור בהקטרה על גבי המזבח גם אם אינו מכוון לעלותם לריח ניחוח, **מַאי אִיכָּא לְמֵימַר** – איך נבאר את משנתינו, הרי הלכה כחכמים ולא כרבי אליעזר. משיבה הגמרא, **דְּעָבְדֵי לְהוּ כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן** – כלומר, משנתינו האומרת, שכל הנשואות לכהנים מנחותיהן נשרפות, אינה מתפרשת כדברי הברייתא, שהקומץ קרב בעצמו והשיריים קרבים בעצמן, אלא הקומץ קרב בעצמו והשיריים מתפזרים על בית הדשן. **דְּתַנְיָא,** גבי מנחת חוטא של כהן, נחלקו בזה רבנן ורבי שמעון, רבנן סוברים שכולה כליל כמנחת נדבה, רבי שמעון סובר שנקמצת כדין מנחת נדבה של ישראל, אבל השיריים לא נאכלים, אלא קומץ קרב בפני עצמו והשירים קריבים בפני עצמם, **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר כְּרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, הַקּוֹמֵץ קָרֵב בְּעַצְמוֹ, וְהַשְּׁיָרִים מִתְפַּזְּרִים עַל בֵּית הַדֶּשֶׁן** - שסובר כאביו רבי שמעון שצריך לקמוץ, אבל בכך הוא חולק, שאם הקריבו את הקומץ אי אפשר להקריב את השירים, ולכן השירים מתפזרים לאיבוד על בית הדשן.

על כל אחד ואחד לדעת, כי הוא יתברך בהשגחתו הפרטית נותן לכל אדם האפשרות להביא רצון העליון יתברך מן הכוח אל הפועל, בקיום המצוות ובחיזוק היהדות ותורתנו הקדושה בכל עת ובכל מקום שהוא, ואין הדבר תלוי אלא בעבודתו.

היום יום כא אייר

סוטה. פרק שלישי – היה נוטל דף כג עמוד א

הָאוֹמֶרֶת "טְמֵאָה אֲנִי לָךְ", וְשֶׁבָּאוּ לָהּ עֵדִים שֶׁהִיא טְמֵאָה, וְהָאוֹמֶרֶת "אֵינִי שׁוֹתָה", וְשֶׁבַּעְלָהּ אֵינוֹ רוֹצֶה לְהַשְׁקוֹתָהּ, וְשֶׁבַּעְלָהּ בָּא עָלֶיהָ בַּדֶּרֶךְ, וְכָל הַנְּשׂוּאוֹת לְכֹהֲנִים מִנְחוֹתֵיהֶן נִשְׂרָפוֹת, בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּשֵּׂאת לְכֹהֵן מִנְחָתָהּ נִשְׂרֶפֶת, וְכֹהֶנֶת שֶׁנִּשֵּׂאת לְיִשְׂרָאֵל מִנְחָתָהּ נֶאֱכֶלֶת. מַה בֵּין כֹּהֵן לְכֹהֶנֶת? מִנְחַת כֹּהֶנֶת נֶאֱכֶלֶת וּמִנְחַת כֹּהֵן אֵינָהּ נֶאֱכֶלֶת. כֹּהֶנֶת מִתְחַלֶּלֶת וְכֹהֵן אֵין מִתְחַלֵּל. כֹּהֶנֶת מִטַּמְּאָה לַמֵּתִים, וְאֵין כֹּהֵן מִטַּמֵּא לַמֵּתִים. כֹּהֵן אוֹכֵל בְּקָדְשֵׁי קָדָשִׁים וְאֵין כֹּהֶנֶת אוֹכֶלֶת בְּקָדְשֵׁי קָדָשִׁים. מַה בֵּין אִישׁ לְאִשָּׁה? הָאִישׁ פּוֹרֵעַ וּפוֹרֵם, וְאֵין הָאִשָּׁה פּוֹרַעַת וּפוֹרֶמֶת. הָאִישׁ מַדִּיר אֶת בְּנוֹ בְּנָזִיר, וְאֵין הָאִשָּׁה מַדֶּרֶת בְּנָהּ בְּנָזִיר. הָאִישׁ מְגַלֵּחַ עַל נְזִירוּת אָבִיו, וְאֵין הָאִשָּׁה מְגַלַּחַת עַל נְזִירוּת אָבִיהָ. הָאִישׁ מְקַדֵּשׁ אֶת בִּתּוֹ, וְאֵין הָאִשָּׁה מְקַדֶּשֶׁת אֶת בִּתָּהּ. הָאִישׁ מוֹכֵר אֶת בִּתּוֹ, וְאֵין הָאִשָּׁה מוֹכֶרֶת אֶת בִּתָּהּ. הָאִישׁ נִסְקָל עָרוֹם, וְאֵין הָאִשָּׁה נִסְקֶלֶת עֲרוּמָּה. הָאִישׁ נִתְלֶה וְאֵין הָאִשָּׁה נִתְלֵית. הָאִישׁ נִמְכָּר בִּגְנֵבָתוֹ וְאֵין הָאִשָּׁה נִמְכֶּרֶת בִּגְנֵיבָתָהּ: **גמ׳** תָּנוּ רַבָּנָן: כָּל הַנְּשׂוּאוֹת לִכְהוּנָּה מִנְחוֹתֵיהֶן נִשְׂרָפוֹת. כֵּיצַד? כֹּהֶנֶת לְוִיָּה וְיִשְׂרְאֵלִית שֶׁנִּשֵּׂאת לְכֹהֵן, אֵין מִנְחָתָהּ נֶאֱכֶלֶת, מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ לוֹ חֵלֶק בָּהּ, וְאֵינָהּ עוֹלָה כָּלִיל מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ לָהּ חֵלֶק בָּהּ. אֶלָּא הַקּוֹמֶץ קָרֵב בְּעַצְמוֹ, וְהַשִּׁירַיִם קְרֵיבִין עַצְמָן. אִיקְרֵי כָּאן, כָּל שֶׁהוּא מִמֶּנּוּ לָאִשִּׁים הֲרֵי הוּא בְּ"בַל תַּקְטִירוּ"? אָמַר יְהוּדָה בְּרֵיהּ דְּר׳ שִׁמְעוֹן בֶּן פָּזִי: דְּמַסִּיק לְהוּ לְשׁוּם עֵצִים, כְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר. דְּתַנְיָא, ר׳ אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: לְרֵיחַ נִיחוֹחַ אִי אַתָּה מַעֲלֶה אֲבָל אַתָּה מַעֲלֵיהוּ לְשׁוּם עֵצִים. הָנִיחָא לְרַבִּי אֱלִיעֶזֶר דְּאִית לֵיהּ הַאי סְבָרָא, אֶלָּא לְרַבָּנָן דְּלֵית לְהוּ הַאי סְבָרָא, מַאי אִיכָּא לְמֵימַר? דְּעָבְדֵי לְהוּ כְּרַבִּי אֶלְעָזָר בְּר׳ שִׁמְעוֹן. דְּתַנְיָא, רַבִּי אֶלְעָזָר בְּר׳ שִׁמְעוֹן אוֹמֵר הַקּוֹמֶץ קָרֵב בְּעַצְמוֹ וְהַשִּׁירַיִם מִתְפַּזְּרִים עַל בֵּית הַדֶּשֶׁן

ואפילו

רש״י

וְכָל הַנְּשׂוּאוֹת [לְכֹהֲנִים] מִנְחוֹתֵיהֶן נִשְׂרָפוֹת. וַאֲפִלּוּ קָרַב הַקֹּמֶץ כְּהִלְכָתוֹ וְלֹא נִטְמְאוּ נִשְׂרָפִין שִׁירַיִם בְּבֵית הַדֶּשֶׁן כִּדְמְפָרֵשׁ בַּגְּמָרָא: **כֹּהֶנֶת.** בַּת כֹּהֵן: **מִנְחָתָהּ נֶאֱכֶלֶת.** דְּכָל מִנְחַת כֹּהֵן כָּלִיל תִּהְיֶה לֹא תֵאָכֵל כְּתִיב (וַיִּקְרָא ו), אֲבָל [דְּ]כֹהֶנֶת הַנְּשׂוּאָה לְיִשְׂרָאֵל נֶאֱכֶלֶת, וְכֵן כֹּהֶנֶת אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה שֶׁהֵבִיאָה מִנְחָתָהּ נֶאֱכֶלֶת: **כֹּהֶנֶת מִתְחַלֶּלֶת.** מִן הַתְּרוּמָה וּמִן הַכְּהֻנָּה אִם נִבְעֲלָה לְפָסוּל: **וְכֹהֵן אֵין מִתְחַלֵּל.** אִם נָשָׂא גְּרוּשָׁה זוֹנָה וַחֲלָלָה, וְטַעַם דְּכֻלָּהּ מַתְנִי׳ מְפָרֵשׁ בגמ׳: **בְּקָדְשֵׁי קָדָשִׁים.** חַטָּאת וְאָשָׁם וּמִנְחָה, בְּכֻלָּם כְּתִיב כָּל זָכָר בַּכֹּהֲנִים [יֹאכְלֶנּוּ]: **מַה בֵּין אִישׁ לְאִשָּׁה.** בְּיִשְׂרָאֵל נַמֵּי קָמַיְירֵי: **אִישׁ פּוֹרֵעַ וּפוֹרֵם.** כְּשֶׁהוּא מְנֻגָּע פּוֹרֵעַ רֹאשׁוֹ וּפוֹרֵם בְּגָדָיו: **הָאִישׁ מַדִּיר אֶת בְּנוֹ.** קָטָן בְּנָזִיר וְחָלָה הַנְּזִירוּת עָלָיו אֲפִלּוּ לִכְשֶׁיִּגְדַּל: **מְגַלֵּחַ עַל נְזִירוּת אָבִיו.** אִם נָדַר אָבִיו בִּנְזִירוּת וְהִפְרִישׁ קָרְבְּנוֹתָיו וּמֵת וְהָיָה בְּנוֹ נָזִיר, הַבֵּן מְגַלֵּחַ בְּיוֹם מְלֹאת וּמֵבִיא קָרְבָּנוֹת שֶׁהִפְרִישׁ אָבִיו: **מְקַדֵּשׁ אֶת בִּתּוֹ.** מְקַבֵּל קִדּוּשֵׁי בִּתּוֹ קְטַנָּה שֶׁלֹּא מִדַּעְתָּהּ: **מוֹכֵר אֶת בִּתּוֹ.** לְאָמָה כְּשֶׁהִיא קְטַנָּה: גמ׳ **מִנְחוֹתֵיהֶן נִשְׂרָפוֹת.** אַחַת מִנְחַת סוֹטָה וְאַחַת מִנְחַת נְדָבָה: **מִפְּנֵי שֶׁיֵּשׁ לוֹ חֵלֶק בָּהּ.** שֶׁהוּא מַקְרִיבָהּ מִשֶּׁלּוֹ, וּכְתִיב כָּל מִנְחַת כֹּהֵן וְגוֹ׳: **וְאֵינָהּ עוֹלָה כָּלִיל [מִפְּנֵי] שֶׁיֵּשׁ לָהּ חֵלֶק בָּהּ.** שֶׁלְּכַפָּרָתָהּ הִיא בָּאָה, וְאֵין מִנְחַת זָר וּבַת כֹּהֵן קְרֵבִין כָּלִיל בְּלֹא קְמִיצָה: **הַשִּׁירַיִם קְרֵבִין לְעַצְמָן.** לְאַחַר שֶׁקָּרַב הַקֹּמֶץ: **קָרֵי כָּאן כָּל שֶׁמִּמֶּנּוּ כו׳.** כִּי כָל שְׂאֹר וְכָל דְּבַשׁ לֹא תַקְרִיבוּ [תַקְטִירוּ] לַה׳ (וַיִּקְרָא ב) הֲוָה לֵיהּ לְמִכְתַּב, לָמָּה לֵיהּ לְמִכְתַּב מִמֶּנּוּ, אֶלָּא לְמִדְרְשֵׁיהּ נַמֵּי בְּאַנְפֵּי נַפְשֵׁיהּ, לֹא תַקְטִירוּ כָּל שֶׁמִּמֶּנּוּ עוֹלֶה כְּבָר אִשֶּׁה לַה׳. וְיֵשׁ בִּכְלַל לָאו זֶה בְּשַׂר כָּל קָרְבָּנוֹת חוּץ מֵעוֹלָה, וְיֵשׁ בִּכְלַל זֶה שְׁיָרֵי מְנָחוֹת, וְהָכָא נַמֵּי דִּלְמָא בָּתַר חֵלֶק שֶׁלָּהּ אִית לָן לְמֵיזַל, וְהַוְיָא הַקְטָרַת קֹמֶץ כְּהִלְכָתוֹ וְאֵלּוּ שִׁירַיִם גְּמוּרִין הֵם וְיֶשְׁנָן בְּבַל תַּקְטִירוּ: **דְּמַסִּיק לְהוּ לְשֵׁם עֵצִים.** דְּנֵימָא הָכֵי, אִם רְאוּיִים הֵן לְהַקְטִיר וְלֹא הָיְתָה רְאוּיָה לִקָּמֵץ כְּדִין מִנְחַת כֹּהֵן, הֲרֵי זוֹ הַקְטָרָה לִשְׁמָהּ וּקְמִיצָה לֹא מַעֲלָה וְלֹא מוֹרֶדֶת, וְאִם רְאוּיָה הָיְתָה לִקָּמֵץ וְאֵלּוּ שְׁיָרֶיהָ, הֲרֵי הֵן כִּשְׁאָר עֲצֵי הַמַּעֲרָכָה: **כְּר״א.** פְּלוּגְתַּיְיהוּ בִּזְבָחִים, אֶבְרֵי חַטָּאת שֶׁנִּתְעָרְבוּ בְּאֶבְרֵי עוֹלָה, ר״א אוֹמֵר יִתֵּנֵם לְמַעְלָה וְרוֹאֶה אֲנִי אֶת בְּשַׂר חַטָּאת עַל הַמִּזְבֵּחַ כְּאִלּוּ הֵן עֵצִים, וַחכ״א תְּעֻבַּר צוּרָתָן וְיֵצְאוּ לְבֵית הַשְּׂרֵפָה, שֶׁאָסוּר לְהַקְטִיר אֶבְרֵי חַטָּאת מִשּׁוּם לָאו דְּכָל שֶׁמִּמֶּנּוּ לְאִשִּׁים, וְר״א סָבַר בָּתְרֵיהּ דְּהַהוּא קְרָא כְּתִיב קָרְבַּן רֵאשִׁית תַּקְרִיבוּ אוֹתָם לַה׳, שְׂאוֹר וּדְבַשׁ בְּבִכּוּרִים אַתָּה מֵבִיא מִן הַתְּמָרִים וּמִנְחַת שְׁתֵּי הַלֶּחֶם שֶׁהוּא רֵאשִׁית מִן הַשְּׂאוֹר, וְאֶל הַמִּזְבֵּחַ לֹא יַעֲלוּ לְרֵיחַ נִיחוֹחַ קָאֵי נַמֵּי אַמִּמֶּנּוּ אִשֶּׁה לַה׳ דְּאוֹקְמֵיהּ בְּבַל תַּקְטִירוּ, וְאַשְׁמְעִינַן דְּלֹא אָסַר הַקְטָרָתוֹ אֶלָּא כְּשֶׁמִּתְכַּוֵּן לְרֵיחַ נִיחוֹחַ: **כְּר״א בְּר״שׁ.** בִּמְנָחוֹת בְּפ׳ אֵלּוּ מְנָחוֹת (דַּף עג:) גַּבֵּי מִנְחַת חוֹטֵא כֹּהֵן שֶׁמֵּבִיא עַל שְׁמִיעַת קוֹל אוֹ עַל בִּטּוּי שְׂפָתַיִם אוֹ עַל טֻמְאַת מִקְדָּשׁ וְקָדָשָׁיו בְּדַלֵּי דַלּוּת, וּפְלִיגֵי רַבָּנָן עֲלֵיהּ דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן וְאָמְרֵי, וְהָיְתָה לַכֹּהֵן כַּמִּנְחָה, מִנְחַת חוֹבָתוֹ שֶׁל כֹּהֵן כָּלִיל כְּמִנְחַת נִדְבָתוֹ וְאֵינָהּ נִקְמֶצֶת [וְר״שׁ דָּרֵישׁ לֵיהּ לִקְרָא הָתָם הָכֵי, וְכִי נֶאֱמַר וְהָיְתָה לַכֹּהֵן כְּמִנְחָתוֹ, לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא] כְּמִנְחַת חוֹטֵא שֶׁל יִשְׂרָאֵל, מַה שֶּׁל יִשְׂרָאֵל נִקְמֶצֶת אַף מִנְחַת חוֹטֵא שֶׁל כֹּהֵן נִקְמֶצֶת, אִי מַה מִנְחַת יִשְׂרָאֵל שְׁיָרֶיהָ נֶאֱכָלִין אַף זוֹ שְׁיָרֶיהָ נֶאֱכָלִין, ת״ל וְהָיְתָה לַכֹּהֵן כַּמִּנְחָה, לַכֹּהֵן כַּמִּנְחָה לְעִנְיַן עֲבוֹדַת כֹּהֵן שֶׁטְּעוּנָה קְמִיצָה, וְלֹא לְאִשִּׁים כַּמִּנְחָה, הָא כֵּיצַד הַקֹּמֶץ קָרֵב לְעַצְמוֹ וְהַשִּׁירַיִם קְרֵבִין לְעַצְמָם, וְלֵית לֵיהּ כָּל שֶׁמִּמֶּנּוּ לְאִשִּׁים כְּלָל, ר״א בְּר״שׁ פָּלִיג עֲלֵיהּ וְאָמַר קֹמֶץ קָרֵב לְעַצְמוֹ וְשִׁירַיִם מִתְפַּזְּרִין לְאִבּוּד:

ה״ג

תוספות

האומרת טמאה אני. ירושלמי האומרת טמאה אני לא כחטאת שמתה בעליה היא וחטאת שמתה בעליה ילכו המעות לים המלח דמיא לאשם תלוי אם לאשם תלוי אפי׳ משקדשה בבלי א״ר מתני׳ דמיא לאשם תלוי שנשחט דתנינן תמן אם משנשחט נודע לו הדם ישפך והבשר יצא לבית השריפה: **כל** הנשואות לכהנים מנחותיהן נשרפות. פרש״י אחד מנחת סוטה ואחד מנחת נדבה ותימה מנחת נדבה מה חלק יש לו בה והא אפילו רבי יהודה דאומר בפ׳ אין בין המודר (נדרים דף לה:) אדם מביא על אשתו כל קרבנות שהיא חייבת דווקא שהיא חייבת כדמפרש בספרי כגון אם [הקיפה] נזירות בראשה וחיללה את השבת דומיא דמנחת סוטה שהיא חובה דיליף לה מוהביא את קרבנה עליה כל קרבן שעליה אבל מנחת נדבה מודה רבי יהודה שאינו מביא וי״ל משום הכי יש לו חלק משום דקי״ל מה שקנתה אשה קנה בעלה כדתנן בפ״ד דנזיר (דף כז.) אם שלה היתה בהמה החטאת תמות וקא דייק בגמ׳ מנא לה מה שקנתה אשה קנה בעלה הלכך יש לו חלק בה אפילו לרבנן דפליגי אדר׳ יהודה ואמרי דווקא קרבן שמכשירה לו מביא עליה דמה שקנת׳ קנה בעלה מיהו בירושלמי דפרק היה מביא משמע דבמנחת סוטה איירי והכי איתא התם מנחתה מלמד שהיא קדשה לשמה כשם שהיא קדשה לשמה כך היא קדשה לשמו ותני רבי חייא ופליג ליקרב כליל אינה יכולה מפני שותפתה של אשה לאכול אינה יכולה מפני שותפתו של איש [אלא] הקומץ [קרב] לעצמו והשירים קריבין לעצמן ואת אומר מנחתה אלא מה דאישתעי קרא אישתעי מתני׳ ותו התם והביא את קרבנה עליה בעלה מהו שיפריש עליה חוץ מדעתה מכיון שיש לו שותפות במנחה מפריש עליה חוץ מדעתה וא״ת מאחר שיש לו חלק בה א״כ הויא לה מנחת שותפות ואומר בפ״ק דזבחים (דף ה:) הניח מנחה לשני בניו ומת קריבה ואין בה משום שותפות הא יש בה משום שותפות אינה קריבה משום דכתיב בה נפש והכי קתני בסיפרי בהדיא וי״ל כיון דעיקר כפרה משום דידה נפש קרינן בה דהא הניח מנחתו לשני בניו דמסיק התם (דף ו.) דקניא להו אלמא משום דמכפרי קרינא ביה נפש: **הקומץ** קרב בעצמו. וא״ת אמאי לא שדינן לכולה מנחה בתר דידה ויהו שיריה נאכלין כדאמר בפ׳ אין בין המודר (נדרים דף לו:) ואיתא בפ״ק דזבחים (דף ו.) ובפ״ק דתמורה (דף ב:) מתכפר עושה תמורה והכא היא מתכפרת במנחה זו י״ל התם מיקני למתכפר כולי זבח ואין לו למקדיש חלק בו אבל הכא יש לו לבעל חלק במנחה: **דמסיק** להו לשום עצים. רש״י פי׳ דנימא הכי אם ראוין הן להקטיר ולא היתה ראויה לקמוץ וכו׳ ותימה מאי תנאי שייך הא ודאי כאילו מעורבין שיריים והוי כאברי עולה ואברי חטאת שנתערבו דפליגי בה ר״א ורבנן (זבחים עז.) דלא שייך בה תנאי דליכא שום ספק אלא ודאי מקצתן ראויה להקטיר ומקצתן לאכול ולהקטיר ואותן מה שבתוכן אין ראוי להקטיר לשם עצים בכל מקום שהוא ולא שייך שום תנאי וכמדומה דרש״י נקט לי׳ אגב שטפיה דההיא דפרק נושאין על האנוסה (יבמות ק.) דתנן כהנת שנתערב ולדה בולד שפחתה נותנין עליהם חומרי ישראל וחומרי כהנים ומפרש בגמרא דמנחתם נקמצת כמנחת ישראל ואינה נאכלת כמנחת כהנים וכולה סוגיא כי הכא והתם ודאי שייך תנאי כשהאחד מקריב מנחה אינו יודע אם כהן הוא או ישראל וצריך להתנות כמו שפירש רש״י כאן והא דתנן בהקומץ רבה (מנחות דף כג.) נתערב קומצה בשיריה או בשירים של חבירתה לא יקטיר אית לן למימר דסתמא כרבנן דפליגי אדרבי אליעזר: **הקומץ** קרב לעצמו והשיריים לעצמן. בירושל׳ בעי אליביה דר״ש אלין שיריים משום מה הם באים משום קומץ או משום שיריים אי תימר משום קומץ אינו נותנו בלילה ואינו נותנו לאחר מיתה ואינו מחשב להן ואי תימר משום שיריים נותנו בלילה ונותנו לאחר מיתה מהו שיחשב להן ופשיט לה מדר״א בר״ש דאמר דמתפזרין על גבי הדשן שלמטה כדמפרש בפ׳ ואלו הן מנחות הדא אמרו נותנו בלילה ונותנו לאחר מיתה ומחשב להן א״ר יוסי בר בון אינו מחשב להו שלא הוכשרו לא לאכילת אדם ולא לאכילת מזבח:

כהן

סוטה. פרק שלישי – היה נוטל דף כג עמוד ב

תוספות

כהן ולא כהנת. ירושלמי ר׳ אבהו בעי קמיה ר״ל והכתיב (ויקרא כב) וכהן כי יקנה נפש קנין כספו מעתה כהן ולא כהנת א״ל והכהן משיח תחתיו מבניו את שבנו עומד תחתיו יצתה זו שאין בנה עומד תחתיה ה״ה דבפרק הזורע (חולין קף קלב.) הוה מצי לשנויי נמי הכי ונתן לכהן הזורע דלא אמר לכהן ולא לכהנת אלא אפילו לכהנת דהכא טעמא משום דכתיב והכהן המשיח תחתיו מבניו אבל התם דחי ליה משום דאהרן ובניו כתיב בפרשת מנחה אי נמי משום דהתם הוי מיעוט אחר מיעוט:

מה (פ״ק לע״א ממצה) בין איש לאשה. בתוספתא (פ״כ) קא חשיב עובר על מצות עשה שהזמן גרמא מה שאין כן באשה האיש עובר על בל תקיף ועל בל תשחית ועל בל תטמא למתים מה שאין כן באשה האיש נדון בבן סורר ומורה ונעטף ומספר ואין האשה נעטפת ומספרת האיש נמכר ונשנה ואין האשה נמכרת ונשנית האיש נרצע ונמכר לעבד עברי וקונה לעבד עברי ואין האשה נרצעת ונמכרת וקונה ולא קתני התם כל הני דמתני׳ אלא דזכאי בבתו משום דמפרש התם בכסף ובשטר ובביאה ותימה אמאי לא חשיב נמי סמיכות תנופות הגשות וקמיצות דבין כהן לכהנת וכל הני דתנן בפ״ק דקידושין (קף ט.) ולא קתני נמי שהעברי יוצא בשנים וביובל ובמיתת האדון משא״כ בעבריה הזב מטמא בראיות ולא הזבה מצורע אסור בתשמיש המטה ולא מצורעת כדמפרש בריש פרק מחוסרי כפרה (כריתות קף ט:) מחוץ לאהלו ולא מחוץ לאהלה:

האיש (פ״ק לע״א ממצה) מגלח על נזירות. בפ״ד דנזיר (קף ל.) ובפרק בתרא דבריתות (קף כז:) מפ׳ דדוקא על מעות סתומין ולא על מעות מפורשין:

שנאמר את בתי. מרישא דקרא יליף ליה ואמר אבי הנערה אל הזקנים משמע למעט אמה דאינה זכאה בבתה לתת:

ותלית אותו ולא אותה. בפרק נגמר הדין (סנהדרין קף מו.) נפקא לן מוכי יהיה באיש ולא באשה: **בגניבתו** ולא בגניבתה. תימה כיון דאי גנבה אינה נמכרת בגניבתה א״כ אין ב״ד רשאין למוכרה דבית דין אין מוכרין אלא בגניבתו ובפ״ק דקידושין (קף יח:) ממעטי רבנן מורצע את אזנו אזנו שלו ולא אזן של מוכר עצמו דדוקא מכרוהו בית דין נרצע ואשה הואיל ואין בית דין מוכרין אותה אנא ידענא דאינה נרצעת ואמאי איצטריך לרבנן למילף מהעבד ולא אמה העבריה דאינה נרצעת וי״ל כיון דאינה נמכרת אלא ע״י אביה סד״א תיהוי מכירה דאב במקום מכירת בית דין ותרצע להכי איצטריך קרא:

הדרן עלך היה נוטל

ושומרת יבם לא שותות ולא נוטלות כתובה. ירושלמי יודעת היתה שאין ארוסה שותה ולמה הכניסה עצמה למספר הזה המרובה בשביל לפוסלה מכתובתה פר״ח ארוסה אע״פ שאין לה כתובה יש לה מנה ומאתים קתני הכא לא נוטלת כתובתה רש״י פי׳ דליכא למיפשט ממתני׳ הא דאמר רב המנונא שומרת יבם שזנתה אסורה ליבמה דאפילו אי לית לן דרב המנונא מיהו אי לא בעי יבם למינסב אשה זונה אינה נוטלת כתובתה מיהו תימה אי לית לן דרב המנונא קרא מאי איצטריך למעוטי והא תנן בפרק היה מביא (לעיל קף יח:) כל שתיבעל ולא תהא אסורה לו לא היה מתנה דמה קינוי שייך היכא דלא מיתסרא בסתירותיה אלא מדאיצטריך למעוטי ש״מ דמיתסרא מיהו ליכא למיפשט מהכא משום דמוקי לה בגמרא כגון שבא עליה יבם בבית אחיו דקנאה לפוטרה בגט בלא חליצה אפילו אליבא דשמואל הלכך שייכא נמי אשתו ליאסר עליו בזנות כדברי הכל: **אלמנה** לכ״ג וכו׳. האי דלא עריב ותני להו אלו לא שותות ולא נוטלות כתובתן ולתני ארוסה ושומרת יבם אלמנה לכ״ג וכו׳ מעוברת חבירו ומניקת חבירו ואיילונית זקינה וכו׳ י״ל משום הכי פלגינהו משום דחלוקין בטעמם מיהו תימה אמאי לא תנא מעוברת בתר בבא דאלמנה לכ״ג דדמי בטעמא וה״ל למיתני בתחלת הפרק אלו לא שותות ובתר ליחשב וליזל כולהו כל הני דדמיין להדדי כל חד וטפי הוה שייך למיתני אלו בראש כולן ממאי דתני קצת דלא שותות והדר תני אלו: שאינה

רש״י

1 ה״ג **וַאֲפִילּוּ רַבָּנָן לֹא פְּלִיגִי עֲלֵיהּ אֶלָּא בְּמִנְחַת חוֹטֵא שֶׁל כֹּהֲנִים, דְּבַת הַקְרָבָה הִיא.** דְּמַקְשֵׁי
2 חוֹבְתוֹ לְנִדְבָתוֹ דְּלֵא בָּעֵי קְמִיצָה, אֲבָל הָא דְּלָאו בַּת הַקְרָבָה הִיא דְּדִלְמָא בַּתְּרָבָה דִּידֵהּ
3 אַזְלִינָן וְשִׁירִים גְּמוּרִים נִינְהוּ וַאֲפִילּוּ רַבָּנָן מוֹדוּ דְּמִתְפַּזְּרִין: **מַאי טַעְמָא.** קָאָמַר מָתְנֵי׳ מִנְחַת
4 כֹּהֵנֶת נֶאֱכֶלֶת בְּשֵׁאִינָהּ נְשׂוּאָה לְכֹהֵן, וּכְשֶׁהִיא נְשׂוּאָה לְכֹהֵן אֵינָהּ נֶאֱכֶלֶת כְּלִיל מִיהָא לֹא
5 הַוְיָא: **לֹא יְחַלֵּל זַרְעוֹ.** בְּכֹהֵן הַנּוֹשֵׂא פְּסוּלָה
6 לְכַהֲנָה כְּתִיב, וְדַרְשִׁינָן בְּקִדּוּשִׁין (קף מז.) לֹא יְחַלֵּל
7 שְׁנֵי חֹלִּוּין, אֶחָד לָהּ וְאֶחָד לְזַרְעוֹ, שֶׁהַכֹּהֵן
8 מְחַלֵּל אֶת שְׁתֵּיהֶן אֲבָל הוּא אֵין מִתְחַלֵּל: **בְּנֵי**
9 **אַהֲרֹן.** לְגָפְשׁ לֹא יִטַּמָּא, וְלֹא בְּנוֹת אַהֲרֹן בְּאוֹהֲרָה
10 זוֹ: כָּל זָכָר בִּבְנֵי אַהֲרֹן יֹאכַלֶנָּה. בְּמִנְחָה כְּתִיב:
11 **אִישׁ.** צְרוּעַ הוּא: **אֵין לִי.** שֶׁנֶּחֱלַט בְּטֻמְאַת נְתָקִים
12 אֶלָּא אִישׁ, אִשָּׁה מִנַּיִן, כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר סָמוּךְ לוֹ
13 וְהַצָּרוּעַ אֲשֶׁר בּוֹ הַנֶּגַע, וְלֹא אִיבְעֵי לֵיהּ לְמִכְתַּב
14 אֶלָּא בְּנֶדֶיו יִהְיוּ פְרוּמִים וְרֹאשׁוֹ יִהְיֶה פְרוּעַ, דְּהָא
15 כְּתִיב לְעֵיל דְּבִמְצוֹרָע קָמְיֵירֵי, אֶלָּא לְרִבּוּת צָרוּעַ
16 שְׁנֵי בְּגוּן אִשָּׁה: ה״נ **א״כ מַה ת״ל אִישׁ לְעָנְיָן**
17 **שֶׁלְּמַטָּה אִישׁ פּוֹרֵעַ וּפוֹרֵם** וְכוּ׳. מַה ת״ל אִישׁ
18 מֵאַחַר שֶׁסּוֹפֵנוּ לְרַבּוֹת אֶת הָאִשָּׁה: **לְעָנְיָן שֶׁלְּמַטָּה.**
19 לָאו לְמַעוּטֵי מִשְּׁמָאָה הָאֲמוּרָה בְּפָסוּק זֶה בָּא
20 לְמַעוּטֵי, אֶלָּא מֵעָנְיָן הָאָמוּר בַּפָּסוּק שֶׁלְּאַחֲרָיו
21 דִּכְתִיב בֵּיהּ פְּרִיעָה וּפְרִימָה, לוֹמַר לְךָ אִישׁ פּוֹרֵעַ
22 וּפוֹרֵם וְלֹא אִשָּׁה: הֲלָכָה **הִיא בְּנָזִיר.** הֲלָכָה לְמֹשֶׁה
23 מִסִּינַי הוּא בְּהִלְכוֹת נָזִיר: **נָתַתִּי לָאִישׁ.** בְּאָבִיהָ
24 נִתְלִית נְתִינָתָהּ: **וְרָגְמוּ אוֹתוֹ.** [מאי אותו] אִי נִימָא
25 אוֹתוֹ וְלֹא אוֹתָהּ וְהַכְּתִיב גַּבֵּי נַעֲרָה הַמְאוֹרֶסָה
26 וְהוֹצֵאתֶם אֶת שְׁנֵיהֶם וְסִקַּלְתֶּם אוֹתָם, אֶלָּא הָא
27 דְּמַמְעֵט אִשָּׁה לְעִנְיַן עָרוֹם, דְּנָפִיק מֵהַאי קְרָא
28 מְעוּטָא דְּאוֹתוֹ מִשְּׁמַע וְלֹא כְּסוּתוֹ, וּלְהָכֵי נָקֵט
29 לֵיהּ לְהַאי מִשְּׁמְעוּתָא דְּעָרוֹם בְּלָשׁוֹן זָכָר גַּבֵּי
30 אִישׁ לְמֵימְרָא הָא אוֹתָהּ בִּכְסוּתָהּ: **נִמְכַּר בִּגְנֵבָתוֹ.**
31 אִם אֵין לוֹ מַה לְּשַׁלֵּם:

הֲדָרָן עֲלָךְ הָיָה נוֹטֵל

32 **אֲרוּסָה.** שֶׁקִּנָּא לָהּ אֲרוּס: **וְשׁוֹמֶרֶת יָבָם.**
33 לָהּ יָבָם: **לֹא שׁוֹתוֹת.** דְּמַעֲשִׂינְהוּ קְרָא: **וְלֹא נוֹטְלוֹת**
34 **כְּתֻבָּה.** שֶׁהִיא גְּרָמָה לֶאֱסוֹר עַצְמָהּ עָלָיו
35 שֶׁנִּסְתְּרָה אַחַר קִנּוּי, דְּמִקִּנּוּי וְאֵילָךְ לֹא אִימְעִיט
36 כְּדִמְפָרֵשׁ בְּגִמְרָא, וַאֲפִילּוּ לֵית לָן דְּרַב הַמְנוּנָא
37 (וּדְרִשׁוֹמֶרֶת יָבָם שֶׁזִּנְּתָה מֻתֶּרֶת לִיבָמָה, נְהִי
38 דְּמֻתֶּרֶת מִיהוּ לֹא בָּעֵי לְמִינְסַב אִשָּׁה זוֹנָה וְהָיָא
39 הִפְסִידָה כְּתֻבָּתָהּ: **תַּחַת אִישָׁהּ.** בְּיוֹשֶׁבֶת תַּחְתָּיו
40 הַכָּתוּב מְדַבֵּר:

נתינה

1 וַאֲפִילּוּ רַבָּנָן לֹא פְּלִיגִי עֲלֵיהּ, דְּרַבִּי אֶלְעָזָר בְּר׳ שִׁמְעוֹן
2 אֶלָּא בְּמִנְחַת חוֹטֵא שֶׁל כֹּהֲנִים, דְּבַת הַקְרָבָה הִיא. אֲבָל
3 בְּהָא אֲפִילּוּ רַבָּנָן מוֹדוּ: בַּת יִשְׂרָאֵל הַנְּשׂוּאָה וְכוּ׳: מַאי
4 טַעְמָא? אָמַר קְרָא: "וְכָל מִנְחַת כֹּהֵן כָּלִיל תִּהְיֶה לֹא
5 תֵאָכֵל" כֹּהֵן, וְלֹא כֹּהֶנֶת: כֹּהֶנֶת מִתְחַלֶּלֶת כֹּהֵן אֵין
6 מִתְחַלֵּל: מְנָלַן? אָמַר קְרָא "וְלֹא יְחַלֵּל זַרְעוֹ בְּעַמָּיו" זַרְעוֹ
7 מִתְחַלֵּל וְהוּא אֵינוֹ מִתְחַלֵּל: כֹּהֶנֶת מִטַּמְּאָה כוּ׳: מַאי
8 טַעְמָא? אָמַר קְרָא "אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אַהֲרֹן" בְּנֵי
9 אַהֲרֹן וְלֹא בְּנוֹת אַהֲרֹן: כֹּהֵן אוֹכֵל בְּקָדְשֵׁי קֳדָשִׁים:
10 דִּכְתִיב "כָּל זָכָר בִּבְנֵי אַהֲרֹן יֹאכַלֶנָּה": וּמַה בֵּין אִישׁ כוּ׳:
11 תָּנוּ רַבָּנָן, "אִישׁ" אֵין לִי אֶלָּא אִישׁ, אִשָּׁה מִנַּיִן? כְּשֶׁהוּא
12 אוֹמֵר "וְהַצָּרוּעַ אֲשֶׁר בּוֹ" הֲרֵי כָּאן שְׁנַיִם, אִם כֵּן מַה
13 תַּלְמוּד לוֹמַר? "אִישׁ" לְעִנְיַן שֶׁלְּמַטָּה אִישׁ פּוֹרֵעַ וְכוּ׳:
14 הָאִישׁ מַדִּיר אֶת בְּנוֹ בְּנָזִיר וְאֵין הָאִשָּׁה מַדֶּרֶת בִּבְנָהּ בְּנָזִיר.
15 אָמַר ר׳ יוֹחָנָן: הֲלָכָה הִיא בְּנָזִיר: הָאִישׁ מְגַלֵּחַ עַל נְזִירוּת
16 אָבִיו וְאֵין הָאִשָּׁה מְגַלַּחַת עַל נְזִירוּת אָבִיהָ. אָמַר ר׳
17 יוֹחָנָן: הֲלָכָה הִיא בְּנָזִיר: הָאִישׁ מְקַדֵּשׁ אֶת בִּתּוֹ וְאֵין
18 הָאִשָּׁה מְקַדֶּשֶׁת אֶת בִּתָּהּ. דִּכְתִיב: "אֶת בִּתִּי נָתַתִּי
19 לָאִישׁ הַזֶּה": הָאִישׁ מוֹכֵר אֶת בִּתּוֹ וְאֵין הָאִשָּׁה מוֹכֶרֶת
20 אֶת בִּתָּהּ. דִּכְתִיב: "וְכִי יִמְכֹּר אִישׁ אֶת בִּתּוֹ": הָאִישׁ
21 נִסְקָל עָרוֹם כוּ׳: מַאי טַעְמָא? "וְרָגְמוּ אוֹתוֹ", מַאי
22 "אוֹתוֹ"? אִילֵימָא אוֹתוֹ וְלֹא אוֹתָהּ, וְהָכְתִיב "וְהוֹצֵאתָ
23 אֶת הָאִישׁ הַהוּא אוֹ אֶת הָאִשָּׁה הַהִיא..."? אֶלָּא אוֹתוֹ
24 בְּלֹא כְּסוּתוֹ וְלֹא אוֹתָהּ בְּלֹא כְּסוּתָהּ: הָאִישׁ נִתְלֶה וְאֵין
25 כוּ׳: מַאי טַעְמָא? אָמַר קְרָא: "וְתָלִיתָ אתו עַל עֵץ" אוֹתוֹ
26 וְלֹא אוֹתָהּ: הָאִישׁ נִמְכָּר בִּגְנֵבָתוֹ וְאֵין הָאִשָּׁה נִמְכֶּרֶת
27 בִּגְנֵיבָתָהּ. מַאי טַעְמָא? אָמַר קְרָא: "וְנִמְכַּר בִּגְנֵבָתוֹ"
28 בִּגְנֵיבָתוֹ וְלֹא בִּגְנֵיבָתָהּ:

הדרן עלך היה נוטל

29 **אֲרוּסָה** וְשׁוֹמֶרֶת יָבָם לֹא שׁוֹתוֹת וְלֹא נוֹטְלוֹת כְּתוּבָה שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲשֶׁר תִּשְׁטֶה אִשָּׁה תַּחַת אִישָׁהּ"
30 פְּרָט לַאֲרוּסָה וְשׁוֹמֶרֶת יָבָם. אַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל, גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט, מַמְזֶרֶת

נתינה

ביאורים למסכת סוטה דף כג עמוד ב מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

וַאֲפִילּוּ רַבָּנָן – שחלקו על רבי שמעון ואמרו שמנחת חוטא של כהן אינה נקמצת, **לֹא פְּלִיגֵי עֲלֵיהּ דְּרַבִּי אֱלִעֶזֶר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן** האומר שמתפזרים שיירי המנחה בבית הדשן, **אֶלָּא בְּמִנְחַת חוֹטֵא שֶׁל כֹּהֲנִים, דְּבַת הַקְּרָבָה הִיא** – לפי שסוברים הם שהיא עולה כליל על גבי המזבח, ואינה נקמצת, **אֲבָל בְּהָא** – אשה הנשואה לכהן, שאין תקנה למנחתה לא בהקרבה ולא באכילה **אֲפִילּוּ רַבָּנָן מוֹדוּ** שמתפזרת היא בבית הדשן.

שנינו במשנה, **בַּת יִשְׂרָאֵל הַנְּשׂוּאָה** לכהן מנחתה נשרפת, וכהנת שנישאת לישראל מנחתה נאכלת **וְכוּ׳**. שואלת הגמרא, **מַאי טַעְמָא** שמנחת כהנת הנשואה לישראל נאכלת, מה היא שונה מאשה הנשואה לכהן, שמנחתה עולה כליל על המזבח. משיבה הגמרא, **דְּאָמַר קְרָא, "וְכָל מִנְחַת כֹּהֵן כָּלִיל תִּהְיֶה לֹא תֵאָכֵל"**, ודורשים שרק מנחת **כֹּהֵן** אינה נאכלת, **וְלֹא** מנחה של **כֹּהֶנֶת**.

שנינו במשנה, **כֹּהֶנֶת מִתְחַלֶּלֶת כֹּהֵן אֵין מִתְחַלֵּל**. שואלת הגמרא, **מְנָלָן** – שהכהן שנשא אשה הפסולה לו אינו מתחלל מן הכהונה. ומשיבה, **דְּאָמַר קְרָא** לגבי כהן שנשא פסולה לכהונה **"וְלֹא יְחַלֵּל זַרְעוֹ בְּעָמָיו"**, מכאן שעל ידי נשיאת פסולה, **זַרְעוֹ מִתְחַלֵּל** – נפסל מן הכהונה, אך **וְהוּא** – הכהן שנשא את הפסולה **אֵינוֹ מִתְחַלֵּל**.

שנינו במשנה, **כֹּהֶנֶת מִטַּמְּאָה כּוּ׳**. שואלת הגמרא, **מַאי טַעְמָא** – כהנת מותרת להיטמא למתים מה היא שונה מכהן שאסור בכך. ומשיבה, **אָמַר קְרָא, "אֱמֹר אֶל הַכֹּהֲנִים בְּנֵי אַהֲרֹן"** לנפש לא יטמא בעמיו", ומכך שיתרה התורה וכתבה 'בני אהרן' לומדים שהאיסור להיטמא נאמר רק **לִבְנֵי אַהֲרֹן** – כהנים זכרים, **וְלֹא לִבְנוֹת אַהֲרֹן** – כהנות.

שנינו במשנה, **כֹּהֵן אוֹכֵל בְּקָדְשֵׁי קָדָשִׁים** וכהנת אינה אוכלת בקדשי קדשים. מבארת הגמרא שדין זה נלמד מ**דִּכְתִיב** לגבי קרבן מנחה, **"כָּל זָכָר בִּבְנֵי אַהֲרֹן יֹאכְלֶנָּה"**, ומשמע זכר ולא נקיבה.

שנינו במשנה, **מַה בֵּין אִישׁ כּוּ׳** האיש פורע ופורם, ואין האשה פורעת ופורמת. **תָּנוּ רַבָּנָן**, לגבי טומאת קרחת וגבחת נאמר, **"אִישׁ** צרוע הוא". **אֵין לִי** – מפסוק זה לא היינו יודעים שנטמא בטומאת נגעי קרחת וגבחת **אֶלָּא אִישׁ, אִשָּׁה מַנִּין. כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר** בפסוק הסמוך לאחריו, **"וְהַצָּרוּעַ אֲשֶׁר בּוֹ** הנגע בגדיו יהיו פרומים וראשו יהיה פרוע ועל שפם יעטה". ולכאורה המילים 'והצרוע אשר בו הנגע' מיותרות, שהרי בפסוק הקודם דיברה התורה על צרוע, והיתה צריכה להמשיך שדינו הוא ש'בגדיו יהיו פרומים וראשו יהיה פרוע'. ומכך שחזרה התורה וכתבה שוב 'והצרוע', יש ללמוד **שֶׁהֲרֵי כָּאן שְׁנַיִם** – באה התורה לרבות צרוע שיש צרוע נוסף, כלומר שגם אשה נטמאת בטומאת קרחת וגבחת. ממשיכה הברייתא ושואלת, **אִם כֵּן** – שגם אשה נטמאת בנגעים, **מַה תַּלְמוּד לוֹמַר** – מדוע בפסוק הראשון נאמר **'אִישׁ'**. ומבארת, **לְעִנְיָן שֶׁלְּמַטָּה אִישׁ פּוֹרֵעַ וְכוּ׳** – 'איש' האמור בפסוק הראשון, בא למעט שהדין האמור בפסוק השני דהינו פריעה ופרימה, לא נאמר אלא לאיש צרוע, אך אשה שנצטרעה אינה פורעת ופורמת.

שנינו במשנה, **הָאִישׁ מַדִּיר אֶת בְּנוֹ בְּנָזִיר וְאֵין הָאִשָּׁה מַדֶּרֶת בְּנָהּ בְּנָזִיר. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הֲלָכָה** למשה מסיני **הִיא בְּנָזִיר** – דין זה שהאיש מדיר את בנו בנזיר ולא אשה, התקבל מהלכה למשה מסיני.

שנינו במשנה, **הָאִישׁ מְגַלֵּחַ עַל נְזִירוּת אָבִיו וְאֵין הָאִשָּׁה מְגַלַּחַת עַל נְזִירוּת אָבִיהָ. אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, הֲלָכָה הִיא בְּנָזִיר** – גם דין זה נלמד מהלכה למשה מסיני.

שנינו במשנה, **הָאִישׁ מְקַדֵּשׁ אֶת בִּתּוֹ וְאֵין הָאִשָּׁה מְקַדֶּשֶׁת אֶת בִּתָּהּ**. מבארת הגמרא שדין זה נלמד מ**דִּכְתִיב**, "ואמר אבי הנערה אל הזקנים **אֶת בִּתִּי נָתַתִּי לָאִישׁ הַזֶּה"**, הרי שמסרה התורה את הכח לקדש את הבת בידי האב ולא בידי האם.

שנינו במשנה, **הָאִישׁ מוֹכֵר אֶת בִּתּוֹ וְאֵין הָאִשָּׁה מוֹכֶרֶת אֶת בִּתָּהּ**. מבארת הגמרא שדין זה נלמד מ**דִּכְתִיב "וְכִי יִמְכֹּר אִישׁ אֶת בִּתּוֹ"**, ומשמע איש ולא אשה.

שנינו במשנה, **הָאִישׁ נִסְקָל עָרוּם** ואין האשה נסקלת ערומה **כּוּ׳**. שואלת הגמרא, **מַאי טַעְמָא** שאין האשה נסקלת ערומה. ומשיבה, נאמר לגבי אדם שקלל את ה' **"וְרָגְמוּ אֹתוֹ"** – שחייב סקילה. ויש לשאול, **מַאי 'אוֹתוֹ'** – מה באה התורה למעט מ'אותו', **אִילֵימָא** - אם נאמר שבאה התורה לומר, **אוֹתוֹ וְלֹא אוֹתָהּ** – שרק איש חייב סקילה ולא אשה, **וְהָכְתִיב** - אין לומר כן, שהרי נאמר לגבי איסור עבודה זרה שענושן בסקילה, **"וְהוֹצֵאתָ אֶת הָאִישׁ הַהוּא אוֹ אֶת הָאִשָּׁה הַהִוא** אשר עשו את הדבר הרע הזה אל שעריך וגו' וסקלתם באבנים ומתו", הרי שגם אשה נסקלת. **אֶלָּא** בהכרח שממעטים כך, רק **'אוֹתוֹ'** – איש שיוצא להיסקל, נסקל **בְּלֹא כְּסוּתוֹ** – ערום, **וְלֹא אוֹתָהּ** - אבל אשה שנסקלת, אינה נסקלת **בְּלֹא כְּסוּתָהּ**.

שנינו במשנה, **הָאִישׁ נִתְלֶה וְאֵין** האשה נתלית **כּוּ׳**. שואלת הגמרא, **מַאי טַעְמָא** – מדוע אין האשה נתלית. ומשיבה, נלמד ממה **שֶׁאָמַר קְרָא "וְתָלִיתָ אֹתוֹ עַל עֵץ"**, ומשמע **'אוֹתוֹ' וְלֹא אוֹתָהּ**.

שנינו במשנה, **הָאִישׁ נִמְכָּר בִּגְנֵיבָתוֹ** אם אין לו לשלם את הגניבה, **וְאֵין הָאִשָּׁה נִמְכֶּרֶת בִּגְנֵיבָתָהּ**. שואלת הגמרא, **מַאי טַעְמָא** שאין האשה נמכרת בגניבתה. ומשיבה, נלמד ממה **שֶׁאָמַר קְרָא "וְנִמְכַּר בִּגְנֻבָתוֹ"**, ומשמע שרק גנב נמכר **בִּגְנֵיבָתוֹ, וְלֹא בִּגְנֵיבָתָהּ** – אך אשה שגנבה אינה נמכרת עבור גניבתה.

הדרן עלך היה נוטל

ארוסה - פרק רביעי

פרק זה מבאר ומחלק אופנים שבהם אין הסוטה שותה ואינה נוטלת כתובתה, אופנים שבהם אינה שותה אך נוטלת כתובתה, ושאר האופנים שבהם הסוטה או שותה או נוטלת כתובתה.

משנה. אֲרוּסָה שקינא לה הארוס ונסתרה, **וְשׁוֹמֶרֶת יָבָם** שקינא לה היבם ונסתרה, **לֹא שׁוֹתוֹת** כיון שהפסוק מיעט אותן וכדלהלן, **וְלֹא נוֹטְלוֹת כְּתוּבָּה** כיון שהפסידו עצמן על ידי שנסתרו, והסיבה שאינן שותות **שֶׁנֶּאֱמַר "אֲשֶׁר תִּשְׁטֶה אִשָּׁה תַּחַת אִישָׁהּ"** – שהאשה ישבת תחתיו, **פְּרָט לַאֲרוּסָה וְשׁוֹמֶרֶת יָבָם** שהן עדיין לא נשואות. וממשיכה המשנה לפרט עוד מקרים של נשים שאינן שותות ואינן נוטלות כתובתן, **אַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל, גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט** וכל שכן לכהן גדול, **מַמְזֶרֶת**

דרך החסידות שהרבי יסד הוא החידוש האלוקי הגדול, שהרבי אינו בודד וחסידים אינם בודדים.

ביאורים למסכת סוטה דף כד עמוד א מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

וּנְתִינָה לְיִשְׂרָאֵל, וּבַת יִשְׂרָאֵל לְמַמְזֵר וּלְנָתִין, כל אלה כיון שנשואות באיסור, **לֹא שׁוֹתוֹת** שנאמר "כי תשטה אשתו" דוקא שראויה להיות אשתו, **וְלֹא נוֹטְלוֹת כְּתוּבָּה** שהפסידו לעצמן על ידי שנסתרו, וכדלעיל. וגרועות הן מסתם נשואות באיסור שנוטלות כתובתן.

עוד ממשיכה המשנה למנות נשים שאינן שותות, אך יש מהן שנוטלות כתובה ויש מהן שלא, **וְאֵלּוּ לֹא שׁוֹתוֹת וְלֹא נוֹטְלוֹת כְּתוּבָּה, הָאוֹמֶרֶת טְמֵאָה אֲנִי** – שהודתה אחרי הקינוי והסתירה שהיא טמאה, **וְשֶׁבָּאוּ לָהּ עֵדִים שֶׁהִיא טְמֵאָה,** שאת שתיהן כבר אין צורך להשקות, **וְהָאוֹמֶרֶת אֵינִי שׁוֹתָה** לפני שנמחקה מגילתה, כל אלה לא שותות ולא נוטלות כתובה, וכמבואר לעיל שהן גרמו לעצמן להפסיד כתובתן. אבל **אָמַר בַּעְלָהּ אֵינִי מַשְׁקֶה** והוא גרם לה שלא תשתה, שהרי היא יכולה לטעון טהורה אני והשקיני, **וְשֶׁבַּעְלָהּ בָּא עָלֶיהָ בַּדֶּרֶךְ** שגם כן כבר אין משקים אותה משום שנאמר "ונקה האיש מעון" והוא בא עליה באיסור שנאסרה עליו בקינוי וסתירה, אלה **נוֹטְלוֹת כְּתוּבָּה וְלֹא שׁוֹתוֹת.** וכל אלו שדינן לשתות, אם **מֵתוּ בְּעָלֶיהָן עַד שֶׁלֹּא שָׁתוּ, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים נוֹטְלוֹת כְּתוּבָּה וְלֹא שׁוֹתוֹת** שנאמר "והביא האיש את אשתו", וכעת הוא אינו קיים, **וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים אוֹ שׁוֹתוֹת אוֹ לֹא נוֹטְלוֹת כְּתוּבָּתָן** כלומר מתוך שלא שותות, כמו שנתבאר מהפסוק הנ"ל, גם לא נוטלות כתובה, שמא אכן נטמאו ואיננו יכולים להוכיח זאת.

עוד ממשיכה המשנה למנות נשים שאינן שותות, **מְעוּבֶּרֶת חֲבֵירוֹ** – שגזרו חכמים שאסור לישאנה וכדלהלן, **וּמֵנִיקַת חֲבֵירוֹ** שאסרו חכמים לישאנה עד שימלאו שנתיים ללידתה, **לֹא שׁוֹתוֹת וְלֹא נוֹטְלוֹת כְּתוּבָּה** כיון שאסורות עליו וסובר רבי מאיר שחייב לגרשן אם כן אינן ראויות לאישות ואינן שותות, **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, יָכוֹל הוּא לְהַפְרִישָׁהּ** – לגרשה, **וּלְהַחֲזִירָהּ לְאַחַר זְמַן** שנסתיימו השנתיים האסורות, ואם כן נחשבת ראויה לאישות ומשקים אותה.

עוד ממשיכה המשנה למנות נשים שיש בהן דעות האם שותות או לא, **אֵילוֹנִית** שנולדה עם טבע שאינה יכולה ללדת **וּזְקֵנָה** בגיל שאינה יכולה ללדת **וְשֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לֵילֵד** ששתתה סם המעקר אותה, שכל אלו אסורות על אדם החייב בפריה ורביה, **לֹא נוֹטְלוֹת כְּתוּבָּה וְלֹא שׁוֹתוֹת. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר,** אין אלו נחשבות אסורות עליו, מפני שיָכוֹל **הוּא לִישָׂא אִשָּׁה אַחֶרֶת וְלִפְרוֹת וְלִרְבּוֹת הֵימֶנָּה. וּשְׁאָר כָּל הַנָּשִׁים** שמותרות על בעליהן, **אוֹ שׁוֹתוֹת** כרוב הנשים, **אוֹ לֹא נוֹטְלוֹת כְּתוּבָּה** כאותן שנמנו קודם, שאמרה איני שותה או טמאה אני או שעדים מעידים שטמאה.

וממשיכה המשנה לפרט עוד כמה סוגי נשים ודיניהן, **אֵשֶׁת כֹּהֵן שׁוֹתָה וּמוּתֶרֶת לְבַעְלָהּ. אֵשֶׁת סָרִים** שנסתרס לאחר נישואיהם **שׁוֹתָה.**

בעת מבארת המשנה ממי יכול הבעל לקנא לה, דהיינו לאסור אותה להיסתר עמו ואם תסתר ישקנה, **עַל יְדֵי כָּל עֲרָיוֹת מְקַנִּין** – יכול בעלה לקנא לה שלא תיסתר עם כל קרוביה, כולל אביה ואחיה, אף שהיתה אסורה עליהם גם בלי הזנות, **חוּץ מִן הַקָּטָן** שנתמעט מהפסוק "ושכב איש אותה" **וּמִמִּי שֶׁאֵינוֹ אִישׁ** כגון בהמה.

מביאה המשנה שיש נשים שאין הבעל יכול לקנא להם, **וְאֵלּוּ שֶׁבֵּית דִּין מְקַנְּאִין לָהֶן** אם רואים שמתנהגות בפריצות. **מִי שֶׁנִּתְחָרֵשׁ בַּעְלָהּ אוֹ נִשְׁתַּטָּה** לאחר נישואיהן, **אוֹ שֶׁהָיָה חָבוּשׁ בְּבֵית הָאֲסוּרִין** ולא היה יכול לקנא לה. אמנם **לֹא לְהַשְׁקוֹתָהּ אָמְרוּ** – שיוכלו בית דין להשקותה, שהרי נאמר "והביא האיש את אשתו", **אֶלָּא** בית דין מקנין אותה רק כדי **לְפוֹסְלָהּ מִכְּתוּבָּתָהּ. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, אַף לְהַשְׁקוֹתָהּ** אפשרי, **לְכְשֶׁיֵּצֵא בַּעְלָהּ מִבֵּית הָאֲסוּרִין** או יבריא מחרשותו או שטותו **יַשְׁקֶנָּה.**

גמרא. שנינו במשנה שארוסה ושומרת יבם אינן שותות. מדייקת הגמרא מלשון המשנה, **מִישְׁתָּא הוּא דְּלָא שַׁתְיָא** – דוקא אינן שותות, **הָא קִנּוּי מְקַנֵּי לָהּ** – אבל הוא מקנא להן ואוסר אותן, שהרי שנינו במשנה ׳לא נוטלות כתובה׳, הרי שאסורה עליו. מבררת הגמרא, **מְנָא הָנֵי מִילֵּי** – מנין לנו שאכן מקנא להן ונאסרות. עונה הגמרא, **דְּתָנוּ רַבָּנַן,** כתוב בתורה **"דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ",** ייתור ׳ואמרת׳ בא **לְרַבּוֹת אֲרוּסָה וְשׁוֹמֶרֶת יָבָם לְקִינּוּי** שאף על פי שאינן שותות, אך הבעל מקנא להן ונאסרות כשנסתרו. מבררת הגמרא, **וּמַתְנִיתִין מַנִּי** – ומי התנא ששנה את משנתנו שארוסה ושומרת יבם אינן שותות, **רַבִּי יוֹנָתָן הִיא, דְּתַנְיָא,** נאמר בפסוק "ואם לא שטית טומאה **תַּחַת אִישֵׁךְ** הנקי ממי המרים", **פְּרָט לַאֲרוּסָה** שאינה שותה שהרי אינה תחתיו, **יָכוֹל שֶׁאֵנִי מוֹצִיא אַף שׁוֹמֶרֶת יָבָם** שאינה שותה, שגם היא אינה תחתיו, **תַּלְמוּד לוֹמַר "אִישׁ אִישׁ** כי תשטה אשתו" לרבות ששומרת יבם שותה, שכבר נחשבת תחתיו במדת מה וכדלהלן, **דִּבְרֵי רַבִּי יְאוֹשִׁיָּה. רַבִּי יוֹנָתָן אוֹמֵר, "תַּחַת אִישֵׁךְ" פְּרָט לְשׁוֹמֶרֶת יָבָם** שאינה שותה, שסובר רבי יונתן, אדרבה היא נחשבת פחות תחתיו וכדלהלן. ואם תחשוב לומר **אוֹצִיא שׁוֹמֶרֶת יָבָם** שאינה שותה, **וְלֹא אוֹצִיא אֶת אֲרוּסָה** ונוכל להשקותה, שכבר נחשבת תחתיו במקצת, **תַּלְמוּד לוֹמַר** בהמשך הפרשה של סוטה, **"אֲשֶׁר תִּשְׂטֶה אִשָּׁה תַּחַת אִישָׁהּ" פְּרָט לַאֲרוּסָה** שגם היא נתמעטה, ושתיהן אינן שותות. ומבארת הגמרא את המחלוקת, **מַר** – רבי יונתן **אַלִּימָא לֵיהּ** – נחשבת לו יותר כאשתו כשהיא **אֲרוּסָה, דְּקִידּוּשֵׁי דִּידֵיהּ** – שהוא עצמו קידש אותה, **וְסוֹקְלִין עַל יָדוֹ** אם זינתה נסקלת מחמת שהיא נחשבת אשתו, לכן הוא קודם ממעט שומרת יבם, **וּמַר** – רבי יאשיה **אַלִּימָא לֵיהּ שׁוֹמֶרֶת יָבָם, דְּלֵא מִיחַסְּרָא מִסִּירָה לְחוּפָּה** שהיבמה נקנית בביאה להיות כאשתו לכל דבר, ונחשבת כתחתיו יותר מארוסה, לכן הוא ממעט ארוסה. שואלת הגמרא, **וְרַבִּי יוֹנָתָן הַאי "אִישׁ אִישׁ"** שרבי יאשיה למד מהייתור ששומרת יבם שותה, **מַאי עָבִיד לֵיהּ** לשיטתו שאין שומרת יבם שותה. מתרצת הגמרא, **מִיבְּעֵי לֵיהּ לְרַבּוֹת** נשים שאין בעליהן יכול לקנות להן, שבית דין מקַנין להן, ואלו הן, **אֵשֶׁת חֵרֵשׁ, וְאֵשֶׁת שׁוֹטֶה, וְאֵשֶׁת**

"אם בחוקותי תלכו" . . הקדוש־ברוך־הוא כביכול, מתחנן לפניהם שישמרו את התורה, זה עצמו מסייע ונותן כוח לאדם שיעמוד בבחירתו הטובה.

היום יום כד אייר

סוטה. פרק רביעי – ארוסה דף כד עמוד א

רש״י

נְתִינָה מִן הַגִּבְעוֹנִים, וְאָסוּרִין לָבֹא בְּיִשְׂרָאֵל כִּדְאַמְרִינָן בִּיבָמוֹת (קף עח:) דָּוִד גָּזַר עֲלֵיהֶן: **לֹא שׁוֹתוֹת.** דִּלְא נָאֲמְרָה פָּרָשָׁה אֶלָּא בְּרֵאוּיָה לְקִיָּמָה, וְהָכֵי תְּנִיָא בְּסִפְרֵי כִּי תִשָּׂא אִשְׁתּוֹ בְּרֵאוּיָה לְאֵישׁוּת הַכָּתוּב מְדַבֵּר פְּרָט לְאַלְמָנָה לְכ״ג וְכו׳: **וְלֹא נוֹטֶלֶת כְּתֻבָּתָהּ.** וְאע״ג דְּשִׁאֵר אַלְמָנָה לְכ״ג לֹא קָנְסוּהָ רַבָּנָן כְּתֻבָּה כִּדְאַמְרִינָן בְּכְתֻבּוֹת בְּפֶרֶק אַלְמָנָה נִזּוֹנִית (קף ק:), זוֹ אֵין לָהּ, דִּסְתִירָתָהּ גָּרְמָה לָהּ לֵיאָסֵר עָלָיו וְאַפִּי׳ הִיא רְאוּיָה לוֹ, הִלְכָּךְ לָאו בַּת כְּתֻבָּה הִיא דִּלְא עֲדִיפָא מִכְּשֵׁרָה: **אָמַר בַּעֲלָהּ אֵינִי מַשְׁקֶה וְשַׁבַּעֲלָהּ בָּא עָלֶיהָ בַּדֶּרֶךְ.** שֶׁהוּא גָּרַם לָהּ שֶׁלֹּא תִּשְׁתֶּה נוֹטֶלֶת כְּתֻבָּתָהּ: **מֵתוּ בַּעֲלֵיהֶן עַד לֹא שָׁתוּ.** שֶׁל כָּל סוֹטוֹת הַנִּסְתָּרוֹת וּרְאוּיוֹת לִשְׁתּוֹת וְלֹא הִסְפִּיקוּ לִהְשְׁקוֹתָן כו׳: **וְלֹא שׁוֹתוֹת.** דְּבָעֵינָן וְהֵבִיא הָאִישׁ אֶת אִשְׁתּוֹ וְגו׳: **וכ״ה אוֹמְרִים אוֹ שׁוֹתוֹת אוֹ לֹא נוֹטְלוֹת כְּתֻבָּה.** כְּלוֹמַר מִתּוֹךְ שֶׁלֹּא שׁוֹתוֹת לֹא נוֹטְלוֹת כְּתֻבָּה, וּבְגֵמ׳ מִפְּרָשׁ פְּלוּגְתֵּיהוּ: **מְעֻבֶּרֶת חֲבֵרוֹ.** שֶׁמַּת וְהִנִּיחָה מְעֻבֶּרֶת וּמֵנִיקָה אוֹ שֶׁגֵּרְשָׁהּ וְהִיא מְעֻבֶּרֶת אוֹ מֵנִיקָה, וְאַסְרוּהָ חֲכָמִים לִנְשֹׂא עַד שֶׁיֵּהָא הַוָּלָד בֶּן ב׳ שָׁנִים שֶׁכָּךְ זְמַן יְנִיקָתוֹ, וְהָלַךְ זֶה וּנְשָׂאָהּ וְקִנָּא לָהּ, לֹא שׁוֹתָה שֶׁהֲרֵי אֵינָהּ רְאוּיָה לוֹ לְקִיָּמָהּ: **יָכוֹל הוּא לְהַפְרִישָׁהּ.** עַד כ״ד חֹדֶשׁ וּלְהַחֲזִירָהּ, הִלְכָּךְ רְאוּיָה לְאִישׁוּת קָרֵינָא בֵּיהּ: **אֵילוֹנִית.** דּוּכְרָנִיתָא דִּלְא יָלְדָה, שֶׁמִּמְּעֵי אִמָּהּ נִבְרֵאת כָּךְ וְאֵין לָהּ סִימָנֵי אִשָּׁה לֹא דַּדִּים וְלֹא שְׂעָרוֹת וְקוֹלָהּ עָבֶה: **וְשֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לֵילֵד.** שֶׁשְּׁתֵּת כּוֹס עִקָּרִין וְאַסּוּרוֹת לְקִיָּמָהּ לְמִי שֶׁאֵין לוֹ בָּנִים, שֶׁהֲרֵי נִצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל עַל פְּרִיָּה וּרְבִיָּה: **אִשָּׁה כֹּהֵן שׁוֹתָה וּמְתֻרֶּמֶת לְבַעְלָהּ.** אִם נִמְצֵאת נְקִיָּה. וּבְגֵמ׳ פְּרִיךְ פְּשִׁיטָא: **אִשָּׁה סָרִים.** כְּגוֹן שֶׁנִּסְתְּרֵס לְאַחַר שֶׁנִּשְׂאָהּ, דְּקַדְמָה שְׁכִיבַת בַּעַל לְבוּעַל: **שׁוֹתָה.** וּבְגֵמ׳ פְּרִיךְ פְּשִׁיטָא: **ע״י כָּל הָעֲרָיוֹת מִקָּנִין.** אִם קָנָא לָהּ מֵאָבִיהָ וּמֵאֶחָיהָ וּמֵאֶחָד מִכָּל הָעֲרָיוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה וְנִסְתְּרָה הָוֵי קִנּוּיוֹ קִנּוּי וְנֶאֱסֶרֶת עָלָיו וְשׁוֹתָה. וּבְגֵמ׳ פְּרִיךְ פְּשִׁיטָא: **חוּץ מִן הַקָּטָן.** דִּכְתִיב וְשָׁכַב אִישׁ אוֹתָהּ: **וּמִמִּי שֶׁאֵינוֹ אִישׁ.** וּבְגֵמ׳ מְפָרֵשׁ לָהּ: **וְאִלּוּ שֶׁב״ד מִקָּנִין לָהֶן.** אִם רוֹאִין אוֹתָם מִתְנַהֲגוֹת בְּפִרְצוּת: **לֹא לְהַשְׁקוֹתָהּ אֲמָרוּ.** הֵם לֹא יַשְׁקוּהָ, דְּבָעֵינָן וְהֵבִיא הָאִישׁ אֶת אִשְׁתּוֹ, וּבַעֲלָה נַמִּי לֹא יַשְׁקֶנָּה בְּקִנּוּי זֶה לִכְשֶׁיְּרָצָה [וְלִכְשֶׁיִּרְצֶה] דְּבָעֵינָן וְקִנָּא וְהֵבִיא, וְרַבִּי יוֹסֵי לֹא בָּעֵי וְקִנָּא וְהֵבִיא: **נמ׳ הָא קִנּוּי מִקָּנִי לָהּ.** לֵיאָסֵר עָלָיו, מִדְּקָתָנֵי לֹא נוֹטְלוֹת כְּתֻבָּה: **ה״נ דַּבַּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם לְרִבּוֹת אֲרוּסָה וְשׁוֹמֶרֶת יָבָם לְקִנּוּי.** וְלֹא גָּרַס אִישׁ אִישׁ, דִּלְדָרְשָׁא אַחֲרִינָא דִּרְשִׁינָן לֵיהּ לְקַמָּן (קף כז.), אֶלָּא רְבוּיָא מִוְּאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם, וְה״נ אָמַר לְקַמָּן בְּפִירְקִין וְאָמַרְתָּ רְבוּיָא הוּא: **יָכוֹל שֶׁאֵנִי מוֹצִיא כו׳.** דְּמִמִּשְׁמֻעוּת קְרָא מַשְׁמַע לָן אֲרוּסָה לְמַעוּטֵי דִּלְא קָרֵינָן בָּהּ תֵּחַת אִישָׁהּ, אֲבָל שׁוֹמֶרֶת יָבָם קָרֵינָן בָּהּ תֵּחַת אִישָׁהּ כְּדִמְפָרֵשׁ לְקַמָּי׳ דִּלְא מִיחַסְּרָא מִסִּירָה לְחֻפָּה: **וְרַבִּי יוֹנָתָן.** מִשְּׁמֵע לֵיהּ מֵעוּטָא קַמָּא לְשׁוֹמֶרֶת יָבָם אֲבָל אֲרוּסָה קָרֵינָא בָּהּ אִישׁוּת אִי לָאו דְּחָדֵר מַעֲטֵיהּ קְרָא אַחֲרִינָא כְּדִמְפָרֵשׁ לְקַמָּן מִשּׁוּם דְּהוּא קַדֵּשָׁהּ וְאִינָהּ בָּאָה לוֹ מִכֹּחַ קִדּוּשֵׁי אֲחֵרִים, וְעוֹד שֶׁנִּסְקֶלֶת עַל יָדוֹ, מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּשׁוֹמֶרֶת יָבָם: **מַר אֵלִיָּמָא לֵיהּ אֲרוּסָה.** רַבִּי יוֹנָתָן חָשִׁיבָה לֵיהּ אֲרוּסָה אִשָּׁה גְּמוּרָה טְפֵי מִשּׁוֹמֶרֶת יָבָם: דִּקְדּוּשֵׁי דִּידֵיהּ. שֶׁע״י קִדּוּשֵׁי עַצְמוֹ בָּאָה לוֹ: **וְסוֹקְלִין עַל יָדוֹ.** אם זִנְתָּה נִסְקֶלֶת בְּשַׁבִּילוֹ: **דִּלְא מִחַסְּרָא מִסִּירָה לְחֻפָּה.** דְּנִקְנֵית לָיָבָם בְּביאָה גְּרִידְתָא וְאַפִּי׳ בְּזִנּוּת לְהִיוֹת כְּאִשְׁתּוֹ לְכָל דָּבָר כְּדִתְנַן בִּיבָמוֹת (קף נג:) וּמִיתֵּי׳ לָהּ לְקַמָּן בְּפִירְקָא: **לְרִבּוֹת אֲשֶׁת חֵרֵשׁ [וְאֲשֶׁת] שׁוֹטֶה.** שֶׁב״ד מְקַנִּין לָהֶן. וּבְרֵייתָא הִיא בְּשִׁלְהֵי פִּירְקִין:

שעמום

תוספות

שאינה רואיה לילד. רש״י פי׳ שתת כוס עיקרין אבל בפ׳ אע״פ (כתובות קף ס:) לא משמע הכי דמייתי התם ברייתא ותני בה או שהיתה היא עקרה זקינה ואיילונית ושאינה רואיה לילד אלמא דשאינה רואיה לילד לאו עקרה ולפרש״י שתת כוס עיקרין היינו עקרה וזה לשון ר״ח התם איכא למישאל היינו איילונית היינו עקרה היינו שאינה רואיה לילד ותשובה שאמרנו בפרק יש נוחלין (כ״כ קף קיט:) ניסת לב׳ יולדת עד מ׳ ניסת למ׳ שוב אינה יולדת וה״ה שנוכל לפרש שאינה רואיה לילד ששהתה אחר בעלה עשר שנים ולא היה דעתה לינשא דאמר בסוף פרק ד׳ אחזים (יבמות קף לד:) אמר רב נחמן אמר שמואל כל ששהתה אחר בעלה י׳ שנים שוב אינה מתעברת כי אתא רבין אר״י ל״ש אלא שאין דעתה לינשא ואע״ג דאמר בגמ׳ בעקרה וזקינה ולפי׳ ר״ח לא הזכיר עקרה במשנה י״ל דלא דק בלישנא מיהו תימה אמאי לא תנא נמי במתני׳ עקרה: **ושאר** כל הנשים או שותות. תימה הא משנה יתירא מאי קמ״ל הא שמעינן ליה מרישא והאומרת איני שותה אינה נוטלת כתובתה ואומר רבי דווקא מעוברת אינה שותה משום דאיכא סכנת נפשות בדאמר בפרק החולץ (יבמות קף מכ:) אבל ניסת בתוך ג׳ חדשים מאי דהוה הוה ותו לא קנסינן ליה להוציא וקרינן בה אשתו הראויה לו ובכהן אפילו לרבנן אינה שותה דמסקינן בפ׳ החולץ (פס לז.) אפילו לרבנן יוציא בגט:

ורבי יונתן האי איש איש מאי עביד ליה מיבעי ליה וכו׳ תימה והא איהו דאמר בפ׳ אלו הנזקין (סנהדרין קף פה:) גבי איש איש דכי יקלל את אביו ואת אמו קאמר דברה תורה כלשון בנ״א ולא דריש ליה לדרשה אחריתי וכ״ת היכא דאיכא למדרש אפי׳ מאן דאית ליה ד״ת מודה הוא דדרשינן א״כ מאי פריך בריש פרק השואל (כ״מ קף לד:) אהא דקא בעי אבידה מנלן דשומר שכר חייב דתני׳ אם גנוב יגנב אין לי אלא גניבה אבידה מנין ת״ל גנוב יגנב מ״מ הניחא למ״ד לא ד״ת אלא למ״ד אמרי׳ מא״ל והא התם איכא למדרש ולא דרשינן אלא אמר ד״ת והכא אמאי דריש לה ואמרי׳ בפ׳ השוחט והמעלה (זבחים קח:) נמי ורבי יוסי מדהוה איש איש דברה האי איש איש נמי דברה אלא השוחט להדיוט רחייב מנא ליה ולא אמרת כיון דמצי למדרש מודה הוא דלא אמר דברה וקשה ליישב שמועות דד״ת דקשי׳ דר״מ אדר״מ ודר׳ יהודה אדר׳ יהודה ודרבי יוסי אדר׳ יוסי ודר״ש אדר״ש דר״מ דאמר בפ׳ ד׳ מיתות (סנהדרין קף טו.) לרבנן גבי איש איש דכתיב גבי ברכת השם ד״ת ור״מ דריש ליה לרבות כיניים ובפ״ב דמסכת ע״ז (קף כז.) נמי פליג ר׳ יהודה ור׳ יוסי דא״ר יהודה כותי לא ימול ישראל מפני שהוא מל לשם הר גריזים אמר לו ר׳ יוסי וכי היכן מצינו מילה בתורה לשמה ומפרש טעמא דר׳ יהודה משום דכתיב להי׳ המול ורבי יוסי המול ימול כתיב ואידך נמי הכתיב המול ימול ד״ת כלשון בני אדם [אלמא דרבי יוסי לית ליה דברה תורה כו׳] והתם בהוהא שמעתתא גופיה פלוגתא ר״מ ור׳ יהודה ואמרינן ימול כותי ולא ימול ארמאי דברי ר״מ והיינו כר׳ יוסי דאמר כותי שפיר דמי דלא אמר ד״ת ובפ׳ ד׳ מחוסרי כפרה (כריתות קף י״פ.) אמרינן לאחרים בשלמא והפדה לא נפדתה דקסבר ד״ת ואחרים היינו ר״מ כדאיתא בסוף מס׳ הוריות (קף יג:) דר׳ יהודה מהא דהמול ימול דקא אמר ד״ת ובפ׳ מציאת האשה (כתובות קף סז:) מייתי ברייתא העבט תעביטנו זה שאין לו ואין רוצה להתפרנס נותנין לו לשם מתנה וכו׳ דברי רבי יהודה וחכ״א יש לו ואינו רוצה להתפרנס אין נזקקין לו אלא מה אני מקיים תעביטנו ד״ת אבל ר׳ יהודה דריש ליה וכן בפ׳ בנות כותים (מלה לכ:) ובפ׳ יוצא דופן (פס קף מד:) איש איש מה ת״ל איש איש לרבות תינוק בן יום א׳ שמטמא בזיבה דברי רבי יהודה ר׳ ישמעאל בנו של ר׳ יוחנן בן ברוקה אומר א״צ הרי הוא אומר והזב את זובו וגו׳ א״כ מה ת״ל איש איש ד״ת דר׳ יוסי מההיא דהשוחט והמעלה (זבחים דף קח:) דאייתינן לעיל דקאמר איש איש ד״ת והיא דהמול ימול דאיהו דדריש לה ופליג אדר׳ יהודה דאמר ד״ת דר״ש ההוא איש איש דקא״ר יוסי בפ׳ השוחט (גם זה שם) ד״ת פליג עליה ר״ש ואמר ודרש לרבות שנים שאחזו באבר והעלו שחייבין ובפ׳ אלו מציאות (ב״מ לא:) אמר יש לו ואינו רוצה להתפרנס אין נזקקין לו א״כ מה ת״ל תעביטנו ד״ת ונראה דמאן דס״ל דאמר ד״ת מודה כל היכא דאיכא למדרש דרשינן לי׳ וכל הני תנאי סברי להו ד״ת

שעמום

סוטה. פרק רביעי – ארוסה דף כד עמוד ב

תוספות

ד״ת מידהו היכא דמצי למידרשיה להעמיד קבלתם או סברתם דרשינן ליה ובהא פליגי מאן דאית ליה דאמר דברה ומאן דלית ליה דברה מאן דאית ליה דברה אין לו כח להוציא יתור הלשון ממשמעות ואם אינו ענין לגופו אלא ביון דמצינו למימר דברה תורה אמר ד״ת ולא נוציאנו ממשמעותו דלאו קרא יתירא הוה להכי פריך בפ׳ השואל (ב״מ דף צד:) הניחא למ״ד לא ד״ת אם כן יגגב קרא יתירא הוא ואם אינו ענין לגניבה תנהו ענין לאבידה דיגגב גניבה משמע ולא אבידה אלא למ״ד דברה תורה א״כ לאו קרא יתירא הוא מאי איכא למימר ובפרק השוחט והמעלה (זבחים דף קח:) אע״ג דאמרינן מדא״ר יוסי האי איש איש דברה תורה ההוא איש איש נמי דברה תורה הוה מצי למידרשיה שפיר חדא לדברה תורה ואידך לרבויא דאיש איש משמע שפיר כל ריבויי כרבי יונתן דהכא דדריש האי איש איש דכי תשטה לרבויא ואיש איש כי יקלל לדברה תורה הוה רבי יוסי מצי למידרשיה איש איש דשחוטי חוץ לרבות שוחט אלא משום דכתיב איש איש דשחוטי חוץ ואיש איש דמעלה בחוץ בחד עניינא מהדר למדרשינהו בחד עניינא וסוגיא דריש נדרים (דף ג.) צריך לפרושי הכי דמרבינן מנזיר להזיר לעשות כיניי נזירות כנזירות וידות נדרים כנדרים ומקיש נדרים לנזירות דכתיב לנדור נדר נזיר להזיר וקא דייק מ״ש גבי נזירות דכתיב נזיר להזיר נדרים נמי לנדור נדר היקשא למה לי אי כתב נדר לנדור דכתביב נזיר להזיר כדקאמרת ולא צריך היקשא השתא דכתיב לנדור נדר ד״ת ופי׳ כיון דלא שינה קרא בדיבוריה א״כ דברה כלשון בני אדם ולאו קרא יתירא הוא למדרש מיניה לרבות כינוין וידות דמשמעות דקרא לא נפקא אלא מריבוי דקרא ובלא קרא יתירא לא מסתבר לרבויינהו ולמימר דליחייב קונם וקונס כמו שיאמר קרבן וכן אם יאמר הריני או אהא כמו שיאמר הריני נזיר הלכך צריך קרא יתירא ולא דמי לכיוני השם דמרבינן איש איש אפילו למ״ד ד״ת דאותן כינויין אשכחן דכתיבי בקרא כמו אל צבאות אהיה שדי כל הני דקתני בשבועות (דף לה.) ועוד דכינוי כתיב בההוא קרא דמברך השם איש איש כי יקלל אלהיו (ויקרא כד) והיינו דאמרי׳ התם בריש נדרים הניחא למ״ד ד״ת דאליביה לא צריך למידרשיה וכו׳ והכי אמר בפ׳ ד׳ מחוסרי כפרה (כריתות דף יא.) דאמר ליה ר״א ב״ע לרבי ישמעאל בעלמא כוותיך סבירא לי׳ דדברה תורה והבא שאני מכדי כתיב ליה קרא כי לא חופשה והפדה לא נפדתה למה לי ש״מ לחציה שפחה וחציה בת חורין אלמא אפילו למאן דאית ליה ד״ת דרשינן ליה משום עניינא דקרא הואיל וניתן לידרש ה״ה דדרשינן ליה נמי להעמיד קבלתן או סברתן היכא דלא עקר ליה ממשמעותיה כגון יגגב דכתיב בהדיא גניבה ודרשינן מיניה אבידה משום כפל הלשון הלכך כל הני דפרק אלו מציאות (ב״מ דף לא.) דהשב תשיבם שלח תשלח הוכח תוכיח עזוב תעזוב הקים תקים מות יומת השב תשיב חבל תחבול פתח תפתח נתון תתן כולי עלמא מודו בהו דדרשא דידהו לא עקר להו ממשמעותיה והא דאמרינן הניחא למ״ד לא אמרי׳ ד״ת הייינו ר״ע דלא אשכחיניה דקאמר ד״ת דדריש בפ׳ ד׳ מחוסרי כפרה (כריתות דף יא.) והפדה לא נפדתה לפדויה ואינה פדויה ובפרק הערל (יבמות דף ע.) בשמעתתא קמייתא דא״ר אליעזר איש איש ד״ת ודרשי ליה רבי עקיבא לרבות הערל וכן בריש חלק (סנהדרין דף צ:) ובפ׳ ד׳ מיתות (שם דף סד:) הכרת תכרת דא״ר עקיבא הכרת בעוה״ז תכרת לעוה״ב והכי משמע נמי סוגיין בפ׳ אין עומדין (ברכות דף לא:) אם ראה תראה דלרבי ישמעאל דאמר ד״ת ולרבי עקיבא אם ראה מוטב ואם לאו תראה אבל ר׳ ישמעאל אומר בכל דזכתי ד״ת בגון הני דפליג אדר״ע ובפ׳ ד׳ מחוסרי כפרה (כריתות דף יא.) נמי וכן ר׳ אלעזר ב״ע בפרק קמא דקידושין (דף יז:) ובפרק אלו מציאות (ב״מ דף לא:) גבי הענק תעניק לבד מההיא דכריתות כדמפרש התם טעמא ולר׳ אלעזר בר׳ יוסי בריש חלק (סנהדרין דף צ:) והא דאמר בפ׳ אלו הן הגולין (מכות דף יב.) בקרא אם יצא יצא הא במ״ד ד״ת הא כמ״ד לא דברה מ״ד התם דברה מסברא קאמר לה כדמפרש אביי התם מסתברא במאן דאמר דברה וכו׳: **ורבי** יונתן האי איש איש מאי עביד ליה וכו׳. תימה האי ריבוי לרבי יאשיה מנליה והיקישא דאיש לאשה לר׳ יונתן מנא ליה וכי אית לן למימר דפליגי בהא נמי דר׳ יאשיה לית ליה דאשת חרש שותה ור׳ יונתן לית ליה דסומא אינה שותה: **דהאמר** רב קנה לכל. הני לישני דפליגי בהבא על יבמתו (יבמות דף נח.) בשומרת יבם שנפלה מן הנשואין או מן האירוסין לא שייבא דוקא אלא לענין תרומה משום דכבר אכלה אבל לענין להשקותה וליורשה ולטמא לה לא: **כספרים** גרס. אי הכי לימא רב דאמר כרבי יאשיה ולא א״ש אי הכי ובפרש״י לא גרס והוא לא שבש הגירסא אלא בסתם פי׳ לימא רב דאמר וכו׳ ושמא בספרו לא היה כתוב אי הכי:

כשמואל דאמר לא קנה אלא לדברים כו׳. תימה כיון דקנה מיהת לדברים האמורים בפרשה לפוטרה בגט דכיון שבא עליה הרי היא כאשתו לאותן דברים א״כ מ״ט דרבי יונתן דאלימא ליה ארוסה משומרת יבם אי משום דארוסה קידושין דידיה שומרת יבם נמי ביאה דידיה היא ונחנקה על ידו וכ״ש דתקשה לרב דאמר אנא דאמינא אפילו לרבי יונתן ותו מאי דוחקיה למימר כשמואל והא מסיק דאפילו רב הוה אתי מלתייהו אליביה ולענין השקאה קפיד רחמנא דבעינן ביאה לשם אישות וביבמות בפרק הבא על יבמתו (דף נח.) מוקי לה נמי הא דתנן [אמן שלא שטיתי ארוסה ונשואה] שומרת יבם וכנוסה כגון דבא עליה יבם בבית אחיו וכו׳ כי הכא ומקשה מידי הוא טעמא אלא לרב האמר רב קנה לכל ולא מתרץ גבי השקאה גזירת הכתוב דבעינן ביאה לשם אישות:

אמר לך אנא דאמרי אפי׳ לרבי יונתן. נראה דהכי פירושו לא מיבעיא לרבי יאשיה דמרבה שומרת יבם דאמינא כוותיה והאי דאיצטריך לרבויי משום דכתיב הכא תחת אישך דמשמע שבא עליה לשם אישות וכו׳ לא צריכא למימר דקרא אסמכתא בעלמא הוא כמו שפירש רש״י ואף מה שפירש לשמואל ההיא דאיצטריך רבי יונתן למעוטי שומרת יבם אסמכתא בעלמא הוא תימה נהי דלאו אשתו היא אי לאו מעטיה קרא מהיכא תיתי דבעינן אשתו טפי לענין השקאה מלענין קיניי אי משום דכתיב והביא האיש את אשתו (אלא) ה״נ גבי קיניי כתיב וקינא את אשתו ירושלמי ארוסה לא שותה וישקנה גזירת הכתוב הוא והביא האיש את אשתו ולא יקנא לה התורה אמרה וקינא את אשתו וקינא את אשתו אפי׳ מקצת אשתו ר׳ יודן בעי כמה דתימר תמן וקינא את אשתו וקינא את אשתו אפילו מקצת אשתו דכוותה תחת אישך תחת אישך אפי׳ מקצת אישך היך עבידה קינא לה ועודה ארוסה ובנסה ונסתרה משקה אותה על קיניוי קינא לה ועודה ארוסה ובנסה ונסתרה וידע בה תצא בכתובתה ואם לאו תצא שלא בכתובתה (קינא לה ועודה שומרת יבם ובנסה ונסתרה וידע בה תצא בכתובתה ואם לאו תצא שלא בכתובתה) לא קינא לה בעלה ומת ונפלה לפני היבם וקינא לה ולא הספיק לבונסה עד שמת ונפלה לפני אחיו אינו משקה אותה שלא נפלה לו אלא מחמת אחיו הראשון אבל אם קינא לה היבם ובנסה ומת ונפלה לפני היבם ובנסה ונסתרה משקה אותה על קיניוי: **שאני** התם דלית לה אימתא דבעל.

וא״ת הני דבעי למפשט מארוסה ושומרת יבם לית להו נמי אימתא דבעלה דהא בעלייהו לאו גבייהו נינהו י״ל אפ״ה אית ליה אימתא פן ירגישו בעליהן בפריצותן.

שמע

---

1 שֶׁעֲמוּם. וְר׳ יאשִׁיָּה, הַאי "תַּחַת אִישָׁהּ" מַאי עָבֵיד
2 לֵיהּ? מִיבְּעֵי לֵיהּ לְחַקִּישׁ אִישׁ לְאִשָּׁה וְאִשָּׁה לְאִישׁ.
3 אֶלָּא טַעֲמָא דִּכְתִיבִי הָנֵי קְרָאֵי, הָא לָאו הָכִי הָוָה
4 אָמִינָא אֲרוּסָה שָׁתְיָא? וְהָא כִּי אֲתָא ר׳ אַחָא בַּר
5 חֲנִינָא מִדְּרוֹמָא, אֲתָא וְאַיְיתֵי מַתְנִיתָא בִּידֵיהּ, "מִבַּלְעָדֵי
6 אִישֵׁךְ" מִשֶּׁקְּדָמָה שְׁכִיבַת בַּעַל לַבּוֹעֵל, וְלֹא שֶׁקְּדָמָה
7 שְׁכִיבַת בּוֹעֵל לַבַּעַל? אָמַר רָמִי בַּר חָמָא: מַשְׁכַּחְתְּ
8 לָהּ כְּגוֹן שֶׁבָּא עָלֶיהָ אָרוּס בְּבֵית אָבִיהָ. דִּכְוָותָהּ
9 גַּבֵּי שׁוֹמֶרֶת יָבָם כְּגוֹן שֶׁבָּא עָלֶיהָ יָבָם בְּבֵית חָמִיהָ,
10 הָא שׁוֹמֶרֶת יָבָם קָרֵית לָהּ? אִשְׁתּוֹ מַעֲלְיֵיתָא הִיא,
11 דְּהָאמַר רַב: קָנָה לַכֹּל? כִּשְׁמוּאֵל, דְּאָמַר: לֹא קָנָה
12 אֶלָּא לְדְבָרִים הָאֲמוּרִים בַּפָּרָשָׁה אִי הָכִי לֵימָא רַב
13 אָמַר כְּרַבִּי יאשִׁיָּה, וּשְׁמוּאֵל דְּאָמַר כְּרַבִּי יוֹנָתָן? אָמַר
14 לָךְ רַב: אֲנָא דַּאֲמַרִי אֲפִילּוּ לְר׳ יוֹנָתָן, מִדְּאִיצְטְרִיךְ
15 קְרָא לְמַעוּטָהּ, מִכְּלָל דְּאִשְׁתּוֹ מַעֲלְיֵיתָא הִיא

ושמואל

שֶׁעֲמוּם. בְּתַרְגְּמָהוֹן לֵב: **הַאי תַּחַת אִישָׁהּ.** בְּתַרְאָה הָאָמוּר בְּסוֹף הַפָּרָשָׁה זֹאת תּוֹרַת הַקְּנָאוֹת וְגוֹ׳: לְחַקִּישׁ אִשָּׁה לְאִישׁ. בְּרֵישָׁיתָא הִיא בְּשִׁלְהֵי פְּרָקִין, וְהָתָם מְפָרֵשׁ לְמַאי הִלְכְּתָא: הָנֵי קְרָאֵי. דִּמְמַעֲטֵי אֲרוּסָה: מִבַּלְעָדֵי אִישֵׁךְ. מִשְּׁמַע שֶׁבַּעֲלָהּ נָתַן בָּהּ אֶת שִׁבְבָתוֹ קֹדֶם לִסְתִירָה זוֹ: מִשֶּׁכַּחַת לָהּ. דְּאִיצְטְרִיךְ לְמֵעוּטֵי אֲרוּסָה מִקְּרָא אַחֲרִינָא וְלֹא מִמַּעֲטָא מֵהָתָם: כְּגוֹן שֶׁבָּא עָלֶיהָ אָרוּס בְּבֵית אָבִיהָ. בְּזִנּוּת: בְּבֵית חָמִיהָ. לְאַחַר שֶׁמֵּת אָחִיו: שׁוֹמֶרֶת יָבָם קָרֵית לָהּ. דְּקָאָמְרִתְּ דְּלֹא תִּשְׁתֶּה, הָא אִשְׁתּוֹ מַעֲלְיֵיתָא הִיא בְּבֵיאַת זְנוּת: דְּהָא אֲמַר רַב. בִּיבָמוֹת קָנָה לְכֹל, דִּתְנַן הַבָּא עַל יְבִמְתּוֹ בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד דְּהַיְינוּ בְּזִנּוּת קָנָה, וְאָמַר רַב קָנָה דְּקָתָנֵי מַתְנִי׳ קָנָה לְכֹל, אִם כֵּהֵן הוּא מְאַכִּילָהּ בְּתְרוּמָה וְיוֹרְשָׁהּ וּמְטַמֵּא לָהּ וּמַשְׁקֶה וּפוֹטְרָהּ בְּגֵט בְּלֹא חֲלִיצָה: כִּשְׁמוּאֵל. הָא דְּאָתָא קְרָא לְמֵעוּטֵי כִּשְׁמוּאֵל דְּאָמַר לֹא קָנָה אֶלָּא לְדְבָרִים הָאֲמוּרִים בְּפָרָשַׁת יְבָמָה, לְקוּם עַל שֵׁם אָחִיו בְּנַחֲלָתוֹ וּלְפִטְרָהּ בְּגֵט, דְּהָא דְּקָנֵי לָהּ יָבָם בְּבִיאָה כָּל דְּהוּ מִיבָּמָה יָבֹא עָלֶיהָ נִפְקָא לָן, דְּלֹא כְּתִיב יְבִמָּה יִקְּחֶנָּה לוֹ לְאִשָּׁה אֶלָּא יָבֹא עָלֶיהָ וּלְקָחָהּ לוֹ לְאִשָּׁה, וְאִשְׁמְעִינָן דְּבִיאָתוֹ עָלֶיהָ הֵן הֵן לְקִידּוּחֵי הָאִישׁוּת שֶׁלּוֹ, הִלְכָּךְ לְמִידֵי דְּאִיתְּמַר בְּהַהּ פָּרָשְׁתָּא רַבִּינְהוּ קְרָא נִשּׂוּאִין הִלְּלוּ, אֲבָל לְמִידֵי אַחֲרִינָא לָאו נִשּׂוּאִין נִינְהוּ, וּמָה אָמוּר בְּפָרָשָׁה פָּטוּר חֲלִיצָה ע״י יִבּוּם וְיָקוּם עַל שֵׁם אָחִיו שֶׁיּוֹרֵשׁ אֶת נְכָסֵי אָחִיו וְאֵין אָחִיו חוֹלְקִין עִמּוֹ: לֵימָא רַב. דְּאָמַר קָנָה לְכֹל כְּרַבִּי יאשִׁיָּה דְּאָמַר שׁוֹמֶרֶת יָבָם שׁוֹתָה וְאוּקִימְנָא בְּבָא עָלֶיהָ: אֲנָא דְּאָמְרִי אֲפִלּוּ כְּרַבִּי יוֹנָתָן כו׳. וְכָל שֶׁכֵּן כְּרַבִּי יאשִׁיָּה, וְהָא דְּאִיצְטְרִיךְ לְרַבּוּיֵי מֵאִישׁ אִישׁ, לָאו דַּוְקָא, אֶלָּא אַסְמַכְתָּא בְּעָלְמָא, וְעִקַּר קְרָא לְאִשֵּׁת חֵרֵשׁ וְשׁוֹטָה:

ושמואל

ביאורים למסכת סוטה דף כד עמוד ב מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

שַׁעֲמוּם – שהוא אדם שלקוי בתמהון לב. שואלת הגמרא, **וְרַבִּי יֹאשִׁיָּה הַאי** "תַּחַת אִישָׁהּ" שממנו מיעט רבי יונתן ארוסה שאינה שותה, **מַאי עָבִיד לֵיהּ** לשיטתו שכבר מיעט ארוסה מפסוק אחר, מ"תחת אישך". מתרצת הגמרא, **מִיבָּעֵי לֵיהּ לְהַקִּישׁ אִישׁ לְאִשָּׁה וְאִשָּׁה לְאִישׁ** כמו שדורשת הגמרא בסוף הפרק.

שואלת הגמרא, ממה שבארנו שיש פסוקים המלמדים שארוסה אינה שותה, יש לדייק **אֶלָּא טַעֲמָא** דארוסה אינה שותה, הוא משום **דִּכְתִיבֵי הָנֵי קְרָאֵי** – רק בגלל שכתובים פסוקים אלו, **הָא לָאו הָכִי** – לולא פסוקים אלו, **הַוָה אָמִינָא** מהסברא הפשוטה **שֶׁאֲרוּסָה שַׁתְיָא**, וקשה, **וְהָא כִּי אָתָא רַבִּי אַחָא בַּר חֲנִינָא מִדָּרוֹמָא** – והרי כשהגיע רבי אחא בר חנינא מן הדרום, **אָתָא וְאַיְיתֵי מַתְנִיתָא בִּידֵיהּ** – הביא ברייתא בידיו ללמדה, שיש לדייק מלשון הפסוק כשמשביע הכהן את האשה "ויתן איש בך את שכבתו **מִבַּלְעֲדֵי אִישֵׁךְ**", משמע שבעלה נתן בה את שכבתו לפני שנסתרה, דהיינו **מְשֶׁקְּדָמָה שְׁכִיבַת בַּעַל לְבוֹעֵל, וְלֹא שֶׁקְּדָמָה שְׁכִיבַת בּוֹעֵל לְבַעַל**, ואם כן קשה, שפשיטא שארוסה, שעדיין בעלה לא בא עליה, לא תשתה, ולמה לי הפסוקים "תחת אישך" ו"תחת אישה" של רבי יאשיה ורבי יונתן למעטה. מתרצת הגמרא, **אָמַר רָמִי בַּר חָמָא, מַשְׁכַּחַת לָהּ** – יתכן אופן שקדמה שכיבת הבעל אף כשהיא ארוסה, **כְּגוֹן שֶׁבָּא עָלֶיהָ אָרוּס** בזנות **בְּבֵית אָבִיהָ** ואחר כך נסתרה. שואלת הגמרא, **דְּכָוְותַהּ** – צריך לומר שמדובר במקרה דומה גם **גַּבֵּי שׁוֹמֶרֶת יָבָם**, כדי שתקדם בעילת הבעל לבעילת הבועל, ואם כן מדובר **כְּגוֹן שֶׁבָּא עָלֶיהָ יָבָם** לאחר מיתת אחיו, **בְּבֵית חָמִיהָ**, וקשה **הָא** "שׁוֹמֶרֶת יָבָם" **קָרֵית לָהּ** – וכי זו "שומרת יבם" קוראים לה, ואמרת שאינה שותה, והרי **אִשְׁתּוֹ מְעַלְּיָיתָא** – גמורה **הִיא, דְּהָאמַר רַב** במסכת יבמות, על המשנה שהבא על יבמתו בין בשוגג בין במזיד קנה, פירוש שבא עליה בזנות, ופירש רב **קָנָה לַכֹּל** – לכל הדינים הוא בעלה, שאם היה כהן היא אוכלת בתרומה והוא יורש אותה ומיטמא לה ופוטרה בגט, ואם כן גם כאן הוא משקה אותה כאשה רגילה, ולמה קראת לה "שומרת יבם" ואמרנו שאינה שותה. מתרצת הגמרא, משנתינו שמיעטה שומרת יבם מן הפסוק אינה כשיטת רב, אלא **כִּשְׁמוּאֵל דְּאָמַר** יבם שבא בזנות **לֹא קָנָה** אותה כאשתו גמורה **אֶלָּא לְדִבְרִים הָאֲמוּרִים בַּפָּרָשָׁה** של יבום, שהם לקום על שם אחיו בנחלתו ולפוטרה בגט, אבל לשאר הדברים, , אינה נחשבת אשתו, ולכן ממעט רבי יונתן מהפסוק, שאינה שותה.

שואלת הגמרא, **אִי הָכִי לֵימָא רַב דְּאָמַר** שהבא על יבמתו בין בשוגג בין במזיד קנה לכל, סובר שומרת יבם שותה, **כְּרַבִּי יֹאשִׁיָּה,** שהגמרא אמרה לעיל שמדובר כשבא יבם עליה בבית חמיה, ולא כרבי יונתן, **וּשְׁמוּאֵל דְּאָמַר** לא קנה אלא לדברים האמורים בפרשה, סובר שומרת יבם אינה שותה, **כְּרַבִּי יוֹנָתָן** ולא כרבי יאשיה. דוחה הגמרא, **אָמַר לְךָ רַב** אין הכרח שאסבור דוקא כרבי יאשיה, **אָנָא דְּאָמְרִי** – דברי הם **אֲפִילּוּ לְרַבִּי יוֹנָתָן, מִדְּאִיצְטְרִיךְ קְרָא לְמֵעוּטָהּ** – ממה שהוצרכה התורה לדברי רבי יונתן למעט ששומרת יבם אינה שותה, **מִכְּלָל** – משמע דלולא הפסוק, הייתי אומר ששותה, משום **דְּאִשְׁתּוֹ מְעַלְּיָיתָא** – גמורה **הִיא.**

אגרות קודש

ב"ה, ג' אייר, תשי"ד

ברוקלין.

הוו"ח אי"א נו"נ עוסק בצ"צ מוה"ר שמואל מנחם מ' שי'

שלום וברכה!

בנועם קבלתי מכתבו מכ"ה ניסן ובתחלתו מודיע אשר בנו ראובן שלמה שי' התחיל ללמוד חומש, ויה"ר מהשי"ת אשר מלימוד המקרא יגדל לבן עשר למשנה וכו' והוא וזוגתו שיחיו ירוו ממנו רוב נחת חסידותי מתוך פרנסה טובה והרחבת הדעת.

נהניתי ממ"ש אודות העסקנות של צעירי אגו"ח בירוש"ת בפורים העבר ובודאי גם על להבא ינהג מנהג טוב זה להודיע ע"ד הנ"ל וכל המפרט בזה ה"ז משובח. ולפלא שעד עתה לא קבלתי ידיעות מפעולותיהם הטובות מפורים ועד עתה ובפרט ע"ד השתתפות בכינוס צעירי אגו"ח אשר בודאי היתה במדה המתאימה ואחכה לבשו"ט.

מקריאת ידיעותיו נשאר רושם אשר עבודת צעירי אגו"ח כשמבקרים בבתי כנסיות ומושבים אין להם תכנית מפורטת מראש וסומכין על המצב כשיבואו על אתר וכו' ואף שבודאי א"א לקבוע הפרטי פרטים קודם בואם על אתר אבל צריך שתהי' תכנית די מפורטת בכדי שלא יהי' בלבולים ואי סדר וכו' והרי צריך להזהר בכל מקום שבאים ביותר כיון שמביטים עליהם כעל דוגמא מהו צעיר חסיד חב"די וכשמוצאים איזה גרעון יש מקום לחשש שיתלו זה בהכלל ולא באיש פרטי זה וד"ל, וכבר ידוע מרז"ל כגון אנא דאי שקילנא וכו' (יומא פו, א).

בברכה שיזכה לבשר תמיד טוב בגו"ר הן בנוגע לעצמו והן בנוגע לחבריו בעבודתו בקדש.

מ. שניאורסאהן

ביאורים למסכת סוטה דף כה עמוד א מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

וּשְׁמוּאֵל אָמַר אין הכרח שאסבור דוקא כרבי יונתן, **אֲנָא דְּאָמְרִי** – דברי הם **אֲפִילּוּ לְרַבִּי יֹאשִׁיָּה, מִדְּאִיצְטְרִיךְ קְרָא לְרַבּוּיֵיהּ** – ממה שהוצרכה התורה לדברי רבי יאשיה לרבות ששומרת יבם שותה, **מִכְּלָל** – משמע שלולי הפסוק הייתי אומר שאינה שותה, משום **דְּלָאו אִשְׁתּוֹ הִיא כְּלָל** לכל הדינים, אלא לאותם שנאמרו בפרשה, וכדלעיל.

שואלת הגמרא, **אִיבַּעְיָא לְהוּ, עוֹבֶרֶת עַל דַּת** יהודית, והיא אשה שאינה צנועה, יוצאה וראשה פרוע, טווה בשוק ומדברת עם כל אדם, כמו שאמרו במשנה בכתובות שיוצאת מבעלה ללא כתובה, האם **צְרִיכָה הַתְרָאָה** שמא תחזור בה, ורק אם לא תחזור בה דינה **לְהַפְסִידָהּ כְּתוּבָּתָהּ, אוֹ אֵינָהּ צְרִיכָה** התראה, ומפסדת מיד כשעברה על דת. וצדדי הספק, **מִי אָמְרִינַן כֵּיוָן דְּעוֹבֶרֶת עַל דַּת הִיא** וכבר יודעת שהדבר אסור, **לֹא בָּעְיָא הַתְרָאָה, אוֹ דִּלְמָא, תִּיבָּעֵי הַתְרָאָה** – תצטרך התראה, לתת לה הזדמנות **דְּאִי הַדְּרָה בָּהּ תֵּיהַדֵּר בָּהּ** – שאם תרצה לחזור בה תוכל לחזור בה.

תָּא שְׁמַע להוכיח מרישא דמשנתנו, **אֲרוּסָה וְשׁוֹמֶרֶת יָבָם לֹא שׁוֹתוֹת וְלֹא נוֹטְלוֹת כְּתוּבָּה,** ומדייקת הגמרא, **מִישְׁתָּא הוּא דְּלֹא שַׁתְיָא** – משמע שרק לא שותה, **הָא** קַנּוּיֵי מְקַנֵּי לָהּ – אבל בעלה מקנא לה, **לְמַאי** – לשם מה מקנא לה, והרי יודע שלא יוכל להשקותה, האם **לָאו לְהַפְסִידָהּ כְּתוּבָּתָהּ,** ומשמע שאם לא יקנא לה לא תפסיד כתובתה, וראיה מכאן שעוברת על דת כזו, שנסתרה עם אנשים, צריכה התראה. דוחה הגמרא, **אָמַר אַבָּיֵי, לֹא** – אינו מקנא לה כדי להפסיד כתובתה, שאותה היא מפסידה גם בלי קינוי, אלא מקנא לה **לְאוֹסְרָהּ עָלָיו** – כדי שאם תסתר תהא אסורה עליו. עוד דוחה הגמרא, **רַב פַּפָּא אָמַר, לְהַשְׁקוֹתָהּ כְּשֶׁהִיא נְשׂוּאָה** – שמקנא לה כשהיא ארוסה כדי שיוכל להשקותה אם תסתר לאחר נישואיהם, **כַּדְתַנְיָא, אֵין מְקַנְּאִין לַאֲרוּסָה לְהַשְׁקוֹתָהּ כְּשֶׁהִיא אֲרוּסָה** שהרי ארוסה אינה שותה וכדלעיל, **אֲבָל מְקַנְּאִין לַאֲרוּסָה לְהַשְׁקוֹתָהּ כְּשֶׁהִיא נְשׂוּאָה.**

מנסה הגמרא עוד לפשוט הספק, **אָמַר רָבָא, תָּא שְׁמַע** מהמשך משנתנו, **אַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל, גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט, מַמְזֶרֶת וּנְתִינָה לְיִשְׂרָאֵל, בַּת יִשְׂרָאֵל לְמַמְזֵר וּלְנָתִין, לֹא שׁוֹתוֹת וְלֹא נוֹטְלוֹת כְּתוּבָּה.** ומדייק רבא, **מִישְׁתָּא הוּא דְּלֹא שַׁתְיָא** – משמע שרק לא שותות, **הָא** קַנּוּיֵי מְקַנֵּי לְהוּ – אבל בעליהן מקנא להן, **וּלְמַאי** – לשם מה מקנא להן, והרי יודע שלא יוכל להשקותן, **אִי לְאוֹסְרָן עָלָיו** כמו שביאר אביי לעיל על רישא דמשנתנו, **הָא אֲסִירָן וְקַיְּימָן** – הרי ממילא כל נשים אלו אסורות עליו, וכמו שביארנו לעיל במשנה, **אֶלָּא לְאוֹ לְהַפְסִידָן כְּתוּבָּתָן,** ומשמע שאם לא יקנא להן לא יפסידו כתובתן, ונפשוט הספק שעוברת על דת צריכה התראה. דוחה הגמרא, **אָמַר רַב יְהוּדָה מִדְּיִסְקַרְתָּא, לֹא,** אין סיבת הקינוי כדי להפסידן כתובתן, אלא כדי **לְאוֹסְרָהּ לְבוֹעֵל** שנסתרה עמו **כְּבַעַל** שנאסרה עליו, ואם ימות בעלה או יגרשנה לא תוכל לינשא לבועל, **דִּתְנַן** להלן בפרקנו, **כְּשֵׁם שֶׁאֲסוּרָה לַבַּעַל** כל זמן שלא שתתה, **כָּךְ אֲסוּרָה לַבּוֹעֵל,** אם גירשה בעלה או מת לפני ששתתה.

מנסה הגמרא שוב לפשוט את הספק, **אָמַר רַבִּי חֲנִינָא מִסּוּרָא, תָּא שְׁמַע** מהמשך המשנה, **וְאִלּוּ שֶׁבְּיַת דִּין מְקַנְּין לָהֶן, מִי שֶׁנִּתְחָרֵשׁ בַּעֲלָהּ אוֹ נִשְׁתַּטָּה אוֹ שֶׁהָיָה חָבוּשׁ בְּבֵית הָאֲסוּרִין.** ומוכיחה הגמרא, **וְאִי אָמְרַתְּ** כהצד הראשון דלעיל, שאם **רָצָה בַּעַל לְקַיְּימָהּ מְקַיְּימָהּ,** וכי יתכן שעָבְדֵי בֵּית דִּין – שייעשו בית דין שלוחים לצורך **מִידֵּי דְּדִלְמָא לֹא נִיחָא לֵיהּ לְבַעַל** – דבר שיתכן שלא יהיה נח לבעל ואינו חפץ בו, והרי למדנו שאין חבין לאדם שלא בפניו, אם כן איך מקנין לה בית דין, אולי הבעל רוצה לוותר לה, אלא ודאי שאף אם ירצה אינו יכול לקיימה. דוחה הגמרא, שאף אם ירצה יכול לקיימה, בכל אופן **סְתָמָא דְּמִילְּתָא** – רגילות הדבר **שֶׁבְּיַן דְּעוֹבֶרֶת עַל דַּת הִיא, מֵינָח נִיחָא לֵיהּ** – נח לבעל שיקנאו לה.

עוד מסתפקת הגמרא, **אִיבַּעְיָא לְהוּ,** אף אם נפשוט הספק דלעיל שעוברת על דת מותר לבעלה לקיימה, זהו דוקא כשלא קינא לה, אבל כשיש קינוי וסתירה, האם **בַּעַל שֶׁמָּחַל עַל קִינּוּיוֹ, קִינּוּיוֹ מָחוּל** ומותרת לו, **אוֹ אֵינוֹ מָחוּל.** וצדדי הספק, **מִי אָמְרִינַן בְּקִינּוּי דְּבַעַל תָּלָא רַחֲמָנָא** – האם נאמר שהתורה תלתה הדבר בקינוי הבעל, **וּבַעַל הָא מָחִיל לֵיהּ לְקִינּוּיוֹ. אוֹ דִּלְמָא, כֵּיוָן דְּקַנֵּי לֵיהּ מֵעִיקָּרָא** – כיון שכבר קינא לה הבעל בתחילה, **לֹא מָצֵי מָחִיל לֵיהּ** – כבר אינו יכול למחול לה.

תָּא שְׁמַע לפשוט הספק ממשנתנו, **וְאִלּוּ שֶׁבְּיַת דִּין מְקַנְּין לָהֶן, מִי שֶׁנִּתְחָרֵשׁ בַּעֲלָהּ אוֹ נִשְׁתַּטָּה אוֹ שֶׁהָיָה חָבוּשׁ בְּבֵית הָאֲסוּרִין.** ומוכיחה הגמרא, **וְאִי אָמְרַתְּ** כהצד הראשון דלעיל, **שבַּעַל שֶׁמָּחַל עַל קִינּוּיוֹ קִינּוּיוֹ מָחוּל,** וכי יתכן **שעָבְדִינַן מִידֵּי דְּאָתֵי בַּעַל מָחִיל לֵיהּ** – שיעשו בית דין דבר שאחרי כן יבוא הבעל וימחול, ויהיה זלזול לבית דין. . דוחה הגמרא, **סְתָמָא דְּמִילְּתָא** – רגילות הדבר **שאָדָם מַסְכִּים עַל דַּעַת בֵּית דִּין,** ולכן בית דין מקנין לה, וסומכים על הרגילות שלא ימחול, ואכן אם יבוא הבעל וימחול יהיה מחול.

עוד מנסה הגמרא לפשוט הספק מהמשנה בתחילת המסכת, **תָּא שְׁמַע, וּמוֹסְרִין,** בית דין שבמקומו של הבעל, **לוֹ** – לבעלה כשמעלה אותה לבית דין הגדול, **שְׁנֵי תַּלְמִידֵי חֲכָמִים** שישמרו עליו **שָׁמָּא יָבֹא עָלֶיהָ בַּדֶּרֶךְ.** ומוכיחה הגמרא, **וְאִי אָמְרַתְּ** כהצד הראשון דלעיל **שבַּעַל שֶׁמָּחַל עַל קִינּוּיוֹ קִינּוּיוֹ מָחוּל,** אם כן למה אסור לו לבוא עליה בדרך, והרי יכול **לְחַלֵּיהּ לְקִינּוּיֵיהּ** – למחול את קינויו **וְלִבְעוֹל,** אלא רואים שאינו יכול למחול. דוחה הגמרא, באמת יכול למחול, ותדייק מהמשנה **מַאי שְׁנָא תַּלְמִידֵי חֲכָמִים** – למה שולחים עמו דוקא תלמידי חכמים, משום **דְּגָמְרֵי** – שהם למדו ויודעים שאסורה עליו אם לא ימחול, ולכן **דְּאִי בָּעֵי לְמִיבְעַל** – אם יראו שרוצה לבעול, **אָמְרִי לֵיהּ אַחֲלֵיהּ לְקִינּוּיֵיךְ** – יאמרו לו למחול קינויו, **וּבְעָלָהּ** בהיתר.

תָּא שְׁמַע לנסות עוד לפשוט הספק, **דְּאָמַר רַבִּי יֹאשִׁיָּה, שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים סָח לִי זְעֵירָא** שהיה **מֵאַנְשֵׁי יְרוּשָׁלַיִם, בַּעַל שֶׁמָּחַל עַל קִינּוּיוֹ קִינּוּיוֹ מָחוּל, וְזֶקֶן מַמְרֵא** שחלק על בית דין של לשכת הגזית ודינו מיתה בחנק, אך **כְּשֶׁרָצוּ בֵּית דִּין לִמְחוֹל לוֹ מוֹחֲלִין לוֹ, וּבֵן סוֹרֵר וּמוֹרֶה** שדינו בסקילה, אך **כְּשֶׁרָצוּ אָבִיו וְאִמּוֹ לִמְחוֹל לוֹ** אף לאחר שהתרו בו וקלקל והלקוהו וחזר וקלקל, **מוֹחֲלִין לוֹ,** שהכתוב בית הדין אין לקונסה כיון שאינה מרגישה שעשתה מעשה פריצות גדול, אבל בשאר המקרים שבעליהן בפניהן ואינן יראות ממנו ועוברות על דת, פריצות גדולה היא ואינן צריכות התראה.

עוד מסתפקת הגמרא, **אִיבַּעְיָא לְהוּ, עוֹבֶרֶת עַל דַּת וְרָצָה בַּעַל לְקַיְּימָהּ** ומוחל לה על עוונה, **מְקַיְּימָהּ** אצלו וחי עמה, **אוֹ אֵינוֹ מְקַיְּימָהּ** וחייב לגרשה. וצדדי הספק, **מִי אָמְרִינַן בִּקְפִידָא דְּבַעַל תָּלָא רַחֲמָנָא** – האם נאמר שהתורה תלתה הדבר בקפידת הבעל, שנאמר "וקנא את אשתו", **וְהָא לֹא קָפִיד** – והרי אינו מקפיד, ויכול לקיימה. **אוֹ דִּלְמָא** אין הדבר תלוי בבעל זה, אלא **כֵּיוָן דְּקָפִיד** – שדרך הבעלים להקפיד בכך, על כרחו של בעל זה גם כן נקרא שהוא **קָפִיד.**

תָּא שְׁמַע לפשוט הספק ממשנתנו, **וְאִלּוּ שֶׁבְּיַת דִּין מְקַנְּין לָהֶן, מִי שֶׁנִּתְחָרֵשׁ בַּעֲלָהּ אוֹ נִשְׁתַּטָּה אוֹ שֶׁהָיָה חָבוּשׁ בְּבֵית הָאֲסוּרִין.** ומוכיחה הגמרא, **וְאִי אָמְרַתְּ** כהצד הראשון דלעיל, שאם **רָצָה בַּעַל לְקַיְּימָהּ מְקַיְּימָהּ,** וכי יתכן שעָבְדֵי בֵּית דִּין – שייעשו בית דין שלוחים לצורך **מִידֵּי דְּדִלְמָא לֹא נִיחָא לֵיהּ לְבַעַל** – דבר שיתכן שלא יהיה נח לבעל ואינו חפץ בו, והרי למדנו שאין חבין לאדם שלא בפניו, אם כן איך מקנין לה בית דין, אולי הבעל רוצה לוותר לה, אלא ודאי שאף אם ירצה אינו יכול לקיימה. דוחה הגמרא, שאף אם ירצה יכול לקיימה, בכל אופן **סְתָמָא דְּמִילְּתָא** – רגילות הדבר **שבֵּיוָן דְּעוֹבֶרֶת עַל דַּת הִיא, מֵינָח נִיחָא לֵיהּ** – נח לבעל שיקנאו לה.

עוד מסתפקת הגמרא, **אִיבַּעְיָא לְהוּ,** אף אם נפשוט הספק דלעיל שעוברת על דת מותר לבעלה לקיימה, זהו דוקא כשלא קינא לה, אבל כשיש קינוי וסתירה, האם **בַּעַל שֶׁמָּחַל עַל קִינּוּיוֹ, קִינּוּיוֹ מָחוּל** ומותרת לו, **אוֹ אֵינוֹ מָחוּל.** וצדדי הספק, **מִי אָמְרִינַן בְּקִינּוּי דְּבַעַל תָּלָא רַחֲמָנָא** – האם נאמר שהתורה תלתה הדבר בקינוי הבעל, **וּבַעַל הָא מָחִיל לֵיהּ לְקִינּוּיוֹ. אוֹ דִּלְמָא, כֵּיוָן דְּקַנֵּי לֵיהּ מֵעִיקָּרָא** – כיון שכבר קינא לה הבעל בתחילה, **לֹא מָצֵי מָחִיל לֵיהּ** – כבר אינו יכול למחול לה.

תָּא שְׁמַע לפשוט הספק ממשנתנו, **וְאִלּוּ שֶׁבְּיַת דִּין מְקַנְּין לָהֶן, מִי שֶׁנִּתְחָרֵשׁ בַּעֲלָהּ אוֹ נִשְׁתַּטָּה אוֹ שֶׁהָיָה חָבוּשׁ בְּבֵית הָאֲסוּרִין.** ומוכיחה הגמרא, **וְאִי אָמְרַתְּ** כהצד הראשון דלעיל, **שבַּעַל שֶׁמָּחַל עַל קִינּוּיוֹ קִינּוּיוֹ מָחוּל,** וכי יתכן **שעָבְדִינַן מִידֵּי דְּאָתֵי בַּעַל מָחִיל לֵיהּ** – שיעשו בית דין דבר שאחרי כן יבוא הבעל וימחול, ויהיה זלזול לבית דין. . דוחה הגמרא, **סְתָמָא דְּמִילְּתָא** – רגילות הדבר **שאָדָם מַסְכִּים עַל דַּעַת בֵּית דִּין,** ולכן בית דין מקנין לה, וסומכים על הרגילות שלא ימחול, ואכן אם יבוא הבעל וימחול יהיה מחול.

עוד מנסה הגמרא לפשוט הספק מהמשנה בתחילת המסכת, **תָּא שְׁמַע, וּמוֹסְרִין,** בית דין שבמקומו של הבעל, **לוֹ** – לבעלה כשמעלה אותה לבית דין הגדול, **שְׁנֵי תַּלְמִידֵי חֲכָמִים** שישמרו עליו **שָׁמָּא יָבֹא עָלֶיהָ בַּדֶּרֶךְ.** ומוכיחה הגמרא, **וְאִי אָמְרַתְּ** כהצד הראשון דלעיל **שבַּעַל שֶׁמָּחַל עַל קִינּוּיוֹ קִינּוּיוֹ מָחוּל,** אם כן למה אסור לו לבוא עליה בדרך, והרי יכול **לְחַלֵּיהּ לְקִינּוּיֵיהּ** – למחול את קינויו **וְלִבְעוֹל,** אלא רואים שאינו יכול למחול. דוחה הגמרא, באמת יכול למחול, ותדייק מהמשנה **מַאי שְׁנָא תַּלְמִידֵי חֲכָמִים** – למה שולחים עמו דוקא תלמידי חכמים, משום **דְּגָמְרֵי** – שהם למדו ויודעים שאסורה עליו אם לא ימחול, ולכן **דְּאִי בָּעֵי לְמִיבְעַל** – אם יראו שרוצה לבעול, **אָמְרִי לֵיהּ אַחֲלֵיהּ לְקִינּוּיֵיךְ** – יאמרו לו למחול קינויו, **וּבְעָלָהּ** בהיתר.

תָּא שְׁמַע לנסות עוד לפשוט הספק, **דְּאָמַר רַבִּי יֹאשִׁיָּה, שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים סָח לִי זְעֵירָא** שהיה **מֵאַנְשֵׁי יְרוּשָׁלַיִם, בַּעַל שֶׁמָּחַל עַל קִינּוּיוֹ קִינּוּיוֹ מָחוּל, וְזֶקֶן מַמְרֵא** שחלק על בית דין של לשכת הגזית ודינו מיתה בחנק, אך **כְּשֶׁרָצוּ בֵּית דִּין לִמְחוֹל לוֹ מוֹחֲלִין לוֹ, וּבֵן סוֹרֵר וּמוֹרֶה** שדינו בסקילה, אך **כְּשֶׁרָצוּ אָבִיו וְאִמּוֹ לִמְחוֹל לוֹ** אף לאחר שהתרו בו וקלקל והלקוהו וחזר וקלקל, **מוֹחֲלִין לוֹ,** שהכתוב

המשך בעמוד קפא

סוטה. פרק רביעי – ארוסה דף כה עמוד א

רש״י

תוספות

וּשְׁמוּאֵל אָמַר: אֲנָא דַּאֲמָרִי אֲפִילּוּ לְרִ׳ יאשִׁיָּה, מִדְּאִיצְטְרִיךְ קְרָא לְרַבּוּיֵיהּ, מִכְּלָל דְּלָאו אִשְׁתּוֹ הִיא כְּלָל. אִיבַּעְיָא לְהוּ, עוֹבֶרֶת עַל דָּת צְרִיכָה הַתְרָאָה לְהַפְסִידָהּ כְּתוּבָּתָהּ, אוֹ אֵינָהּ צְרִיכָה? מִי אָמְרִינַן: כֵּיוָן דְּעוֹבֶרֶת עַל דָּת הִיא לֹא בָּעֵיָא הַתְרָאָה, אוֹ דִּלְמָא תִּיבָּעֵי הַתְרָאָה, דְּאִי הָדְרָה בָּהּ תִּיהֱדַר בָּהּ? תָּא שְׁמַע, אֲרוּסָה וְשׁוֹמֶרֶת יָבָם לֹא שׁוֹתוֹת וְלֹא נוֹטְלוֹת כְּתוּבָּה, מִישְׁתָּא הוּא דְּלָא שָׁתְיָא, הָא קַנּוּיֵי מְקַנֵּי לָהּ. לְמַאי? לָאו לְהַפְסִידָהּ כְּתוּבָּתָהּ? אָמַר אַבָּיֵי: לֹא, לְאוֹסְרָהּ עָלָיו. רַב פַּפָּא אָמַר: לְהַשְׁקוֹתָהּ כְּשֶׁהִיא נְשׂוּאָה, כִּדְתַנְיָא אֵין מְקַנִּין לַאֲרוּסָה לְהַשְׁקוֹתָהּ כְּשֶׁהִיא אֲרוּסָה, אֲבָל מְקַנִּין לַאֲרוּסָה לְהַשְׁקוֹתָהּ כְּשֶׁהִיא נְשׂוּאָה. אָמַר רָבָא: תָּא שְׁמַע, אַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל, גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט, מַמְזֶרֶת וּנְתִינָה לְיִשְׂרָאֵל, בַּת יִשְׂרָאֵל לְמַמְזֵר וּלְנָתִין, לֹא שׁוֹתוֹת וְלֹא נוֹטְלוֹת כְּתוּבָּה. מִישְׁתָּא הוּא דְּלָא שָׁתְיָא, הָא קַנּוּיֵי מְקַנֵּי לְהוּ. וּלְמַאי, אִי לְאוֹסְרָן עָלָיו, הָא אֲסִירָן וְקַיְימָן? אֶלָּא לָאו לְהַפְסִידָן כְּתוּבָתָן? אָמַר רַב יְהוּדָה מִדְּיסְקְרָתָא: לֹא, לְאוֹסְרָהּ אַבּוֹעַל בְּבַעַל. דִּתְנַן כֵּשֵׁם שֶׁאֲסוּרָה לַבַּעַל כָּךְ אֲסוּרָה לַבּוֹעֵל. אָמַר רַבִּי חֲנִינָא מִסּוּרָא: תָּא שְׁמַע, וְאִלּוּ שֶׁבֵּית דִּין מְקַנִּין לָהֶן, מִי שֶׁנִּתְחָרֵשׁ בַּעֲלָהּ, אוֹ נִשְׁתַּטָּה, אוֹ שֶׁהָיָה חָבוּשׁ בְּבֵית הָאֲסוּרִין. וְלֹא לְהַשְׁקוֹתָהּ אָמְרוּ, אֶלָּא לְפוֹסְלָהּ מִכְּתוּבָּתָהּ. שְׁמַע מִינָּהּ בָּעֵי הַתְרָאָה, שְׁמַע מִינָּהּ. וְכוּלְּהוּ, מַאי טַעְמָא לֹא אָמְרִי מֵהָא? דִּלְמָא שָׁאנֵי הָתָם דְּלֵית לָהּ אִימָתָא דְּבַעַל כְּלָל. אִיבַּעְיָא לְהוּ: עוֹבֶרֶת עַל דָּת וְרָצָה בַּעֲלָהּ לְקַיְימָהּ, מְקַיְימָהּ אוֹ אֵינוֹ מְקַיְימָהּ? מִי אָמְרִינַן בִּקְפִידָא דְּבַעַל תְּלָא רַחֲמָנָא וְהָא לָא קָפִיד אוֹ דִּלְמָא כֵּיוָן דְּקָפִיד קָפִיד? תָּא שְׁמַע, וְאִלּוּ שֶׁבֵּית דִּין מְקַנִּין לָהֶן: מִי שֶׁנִּתְחָרֵשׁ בַּעֲלָהּ, אוֹ נִשְׁתַּטָּה, אוֹ שֶׁהָיָה חָבוּשׁ בְּבֵית הָאֲסוּרִין. וְאִי אָמְרַתְּ רָצָה בַּעֲלָהּ לְקַיְימָהּ מְקַיְימָהּ, עֲבְדֵי בֵּית דִּין מִידֵּי דְּדִלְמָא לָא נִיחָא לֵיהּ לְבַעַל? סְתָמָא דְּמִילְּתָא כֵּיוָן שֶׁעוֹבֶרֶת עַל דָּת הִיא, מֵינָח נִיחָא לֵיהּ. אִיבַּעְיָא לְהוּ: בַּעַל שֶׁמָּחַל עַל קִינּוּיוֹ, קִינּוּיוֹ מָחוּל אוֹ אֵינוֹ מָחוּל? מִי אָמְרִינַן בִּקְנוּיוֹ דְּבַעַל תְּלָא רַחֲמָנָא וּבַעַל הָא מָחֵיל לֵיהּ לְקִינּוּיוֹ, אוֹ דִּלְמָא כֵּיוָן דְּקַנֵּי לֵיהּ מֵעִיקָּרָא, לָא מָצֵי מָחֵיל לֵיהּ? תָּא שְׁמַע, וְאִלּוּ שֶׁבֵּית דִּין מְקַנִּין לָהֶן: מִי שֶׁנִּתְחָרֵשׁ בַּעֲלָהּ, אוֹ שֶׁהָיָה חָבוּשׁ בְּבֵית הָאֲסוּרִין. וְאִי אָמְרַתְּ בַּעַל שֶׁמָּחַל עַל קִינּוּיוֹ קִינּוּיוֹ מָחוּל, עֲבְדִינַן מִידֵּי דְּאִתֵּי בַּעַל מָחֵיל לֵיהּ? סְתָמָא דְּמִלְּתָא אָדָם מַסְכִּים עַל דַּעַת בֵּית דִּין. תָּא שְׁמַע, וּמוֹסְרִין לוֹ שְׁנֵי תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁמָּא יָבֹא עָלֶיהָ בְּדֶרֶךְ. וְאִי אָמְרַתְּ בַּעַל שֶׁמָּחַל עַל קִינּוּיוֹ קִינּוּיוֹ מָחוּל, לְחַלִּיהּ לְקִינּוּיֵיהּ וְלִבְעוֹל? מַאי שְׁנָא תַּלְמִידֵי חֲכָמִים דְּגָמִירִי, דְּאִי בָּעֵי לְמִיבְעַל, אָמְרִי לֵיהּ: אַחֲלִיהּ לְקִינּוּיֵיךְ וּבְעַלָּהּ. תָּא שְׁמַע, דְּאָמַר ר׳ יאשִׁיָּה: שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים סָח לִי זְעֵירָא מֵאַנְשֵׁי יְרוּשָׁלַיִם: בַּעַל שֶׁמָּחַל עַל קִינּוּיוֹ קִינּוּיוֹ מָחוּל, וְזָקֵן מַמְרֵא שֶׁרָצוּ בֵּית דִּין לְמָחוֹל לוֹ מוֹחֲלִין לוֹ, וּבֵן סוֹרֵר וּמוֹרֶה שֶׁרָצוּ אָבִיו וְאִמּוֹ לְמָחוֹל לוֹ מוֹחֲלִין לוֹ. וּכְשֶׁבָּאתִי אֵצֶל חֲבֵרַי שֶׁבַּדָּרוֹם עַל שְׁנַיִם הוֹדוּ לִי, וְעַל זָקֵן מַמְרֵא לֹא הוֹדוּ לִי, שֶׁלֹּא יַרְבּוּ מַחֲלוֹקֶת בְּיִשְׂרָאֵל. שְׁמַע מִינָּהּ, בַּעַל שֶׁמָּחַל עַל קִינּוּיוֹ קִינּוּיוֹ מָחוּל, שְׁמַע מִינָּהּ. פְּלִיגִי בָּהּ רַב אַחָא וְרָבִינָא; חַד אָמַר: קוֹדֶם סְתִירָה מָחוּל, לְאַחַר סְתִירָה אֵינוֹ מָחוּל. וְחַד אָמַר: לְאַחַר סְתִירָה נַמִי מָחוּל. וּמִסְתַּבְּרָא כְּמַאן דְּאָמַר אֵינוֹ מָחוּל, מִמַּאי? מִדְּקָא מְהַדְּרִי רַבָּנָן לִר׳ יוֹסֵי. דִּתְנַיָּא, ר׳ יוֹסֵי אוֹמֵר: בַּעֲלָהּ נֶאֱמָן עָלֶיהָ מִקֹּל וָחוֹמֶר; וּמַה נִּדָּה שֶׁהִיא בִּכְּרַת בַּעֲלָהּ נֶאֱמָן עָלֶיהָ, סוֹטָה שֶׁהִיא בְּלָאו לֹא כָּל שֶׁכֵּן? אָמְרוּ לוֹ: לֹא, אִם אָמַרְתָּ בְּנִדָּה שֶׁכֵּן יֵשׁ לָהּ הֶיתֵּר, תֹּאמַר בְּסוֹטָה שֶׁאֵין לָהּ הֶיתֵּר. וְאִי אָמַרְתָּ לְאַחַר סְתִירָה מָחוּל לָהּ, מַשְׁכַּחַתְּ לָהּ דְּיֵשׁ לָהּ הֶיתֵּר, דְּאִי בָּעֵי מָחֵיל לֵיהּ לְקִינּוּיֵיהּ וּבְעַיל? אֶלָּא שְׁמַע מִינָּהּ, לְאַחַר סְתִירָה אֵינוֹ מָחוּל, שְׁמַע מִינָּהּ: מֵתוּ בַּעֲלֵיהֶן עַד שֶׁלֹּא שָׁתוּ, בֵּית שַׁמַּאי כּוֹ׳: בְּמַאי קָמִיפַּלְגִי? בֵּית שַׁמַּאי סָבְרִי: שִׁטָּר הָעוֹמֵד לִגְבּוֹת כְּגִבּוּי דָּמֵי, מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שִׁטָּר חוֹב עַל חֲבֵירוֹ וְשֶׁעִבֵּד לוֹ בּוֹ נְכָסָיו, מֶחֱזִק בַּעַל הַשִּׁטָּר בַּנְּכָסִים יוֹתֵר מִן הַלָּוֶה, וְהִלְכָּךְ כֵּיוָן דְּנִכְסֵי בְּרֵשׁוּתֵיהּ קַיְימֵי הֲווּ לְהוּ יוֹרְשֵׁי הַבַּעַל תּוֹבְעִין וְהַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הְרֵאָיָה, וְעַלֵּיהֶן לְהַבִיא רְאָיָה שֶׁזּוּנְתָּה בִּסְתִירָה זוֹ וְאַבְּדָה כְּתֻבָּתָהּ: ובית

שמע מינה בעל שמחל על קינויו קינויו מחול. ותפשוט נמי עוברת על דת אם רצה בעלה לקיימה מקיימה אפילו התרה בה.

בית שמאי אומרים נוטלת כתובתה. ואם תאמר מ״ש דאמרי ב״ש נוטלת כתובתה ובפרק מי שמת (ב״ב דף קנח.) גבי נפל הבית עליו ועל אשתו נפל הבית עליו ועל אביו והיתה עליו כתובת אשה וכו׳ דאמרי ב״ש יחלוקו הואיל וספק הוא מי מת ראשון וכן בפרק החולץ (יבמות דף לח:) ובכתובות בפרק האשה שנפלו לה נכסים (דף פ:) גבי שומרת יבם שמתה מה יעשו בנכסים הנכנסין והיוצאין עמה בית שמאי אומרים יחלוקו ומפרש בגמרא בפ׳ החולץ (יבמות דף לח:) משום

סוטה. פרק רביעי – ארוסה דף כה עמוד ב

תוספות רש״י

וּבֵית הִלֵּל סָבְרֵי: שְׁטָר הָעוֹמֵד לִגְבּוֹת לָאו כְּגָבוּי דָּמֵי: מְעוּבֶּרֶת חֲבֵירוֹ כו׳: אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ: מַחֲלוֹקֶת בַּעֲקָרָה וּזְקִינָה, אֲבָל אֵיילוֹנִית דִּבְרֵי הַכֹּל לֹא שׁוֹתָה וְלֹא נוֹטֶלֶת כְּתוּבָּתָהּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנִקְתָּה וְנִזְרְעָה זָרַע" מִי שֶׁדַּרְכָּהּ לְהַזְרִיעַ, יָצְאָה זוֹ שֶׁאֵין דַּרְכָּהּ לְהַזְרִיעַ, מֵיתִיבֵי, הַמְקַנֵּא לַאֲרוּסָתוֹ וּלְשׁוֹמֶרֶת יָבָם שֶׁלּוֹ, אִם עַד שֶׁלֹּא כְּנָסָהּ נִסְתְּרָה, לֹא שׁוֹתָה וְלֹא נוֹטֶלֶת כְּתוּבָּתָהּ.

מעוברת

וּבֵית הִלֵּל סָבְרֵי לָאו כְּגָבוּי דָּמֵי. וְהַוְיָא לָהּ הִיא תּוֹבַעַת מִסָּפֵק דְּדִלְמָא זְנָאי, הִלְכָּךְ אִינְהוּ וַדַּאי וְהִיא סָפֵק וְאֵין סָפֵק מוֹצִיא מִידֵי וַדַּאי וְעָלֶיהָ לְהָבִיא רְאָיָה שֶׁלֹּא זִנְּתָה: **מַחֲלוֹקֶת.** דְּפָלִיג ר״א וְאָמַר יָכוֹל לִשָּׂא אַחֶרֶת כו׳: **בַּעֲקָרָה וּזְקֵנָה.** דְּלֵיכָּא לְמֵימַר אֵינָהּ שׁוֹתָה אֶלָּא טַעְמָא מִשּׁוּם דְּלֹא חַזְיָא לְקִיּוּמָהּ, עֲלָהּ פָּלִיג ר״א וְאָמַר רְאוּיָה לְקִיּוּמָהּ הִיא דְּיָכוֹל לִשָּׂא אִשָּׁה אַחֶרֶת: **אֲבָל אֵיילוֹנִית.** נָהִי נַמִּי דְּרְאוּיָה לְקִיּוּמָהּ, מִיהוּ לֹא שְׁתֵיָא מֵהַאי טַעְמָא דְּרְאוּיָה לְהַרְיוֹן בְּעִינָן, וַעֲקָרָה עַל יְדֵי מַכָּה וְזִקְנָה מְיָא דְּבַת הַרְיוֹן הִיא קֹדֶם לָכֵן, אֲבָל אֵיילוֹנִית מִבֶּטֶן אִמָּהּ לָקוּיָה הִיא וְלֹא חַזְיָא:

לא

לא פליג ב״ה דאפי׳ גבי ספק מוקי להו בחזקת יורשי האשה וכ״ש הכא דאפי׳ ודאי זינתה לא הפסידתה כדאמר בפרק אלמנה ניזונית (כתובות דף קא.) היוצאת משום שם רע נוטלת מה שבפניה ויוצאה ופי׳ נכסי מלוג ואם תאמר מ״ש מתניתין מפלוגתא דרב הונא ורב יהודה ורב נחמן ור׳ יוחנן דפליגי בפ״ק דכתובות (דף יב:) מנה לי בידך והלה אמר איני יודע רב הונא ורב יהודה אמרי חייב רב נחמן ורבי יוחנן אמרי פטור ה״נ היא טוענת ברי אבל הוא אינו יכול לטעון טענת ברי ותהוי תיובתא דרב הונא י״ל מאחר שהתורה עשאה ספק עד שתשתה אינה יכולה לטעון טענת ברי ופלוגתא דמתני׳ התם הנושא את האשה ולא מצא לה בתולים לא שייכא להכא דהתם אפילו ב״ש מודו דשמא אותו שטר מעולם לא עמד לגבות שהרי הבעל טוען מקחו היה מקח טעות והכא לא שייך למימר אליבא דב״ה העמד אשה על חזקתה ואימור לא זינתה שהרי רגלים [לדבר] שקינא לה ונסתרה והכתוב הוציאה מאותה חזקה ועשאה ספק.

בית הלל סברי שטר העומד לגבות לאו כגבוי דמי. אי קשיא מהא דאמר בפ׳ המקבל (ב״מ דף קי.) יתומים אמרו אנו השבחנו וב״ח אומר אביכם השביח על מי להביא ראיה סבר רב הונא למימר ארעא בחזקת יתמי קיימא ועל ב״ח להביא ראיה אמר ליה ההוא סבא הכי אמר ר׳ יוחנן על היתומים להביא ראיה מאי טעמא ארעא כיון דלגובייניא קיימא כמאן דגבי דמי ויתמי נייתי ראיה ונשקול וכי ר׳ יוחנן שבק בית הלל ועביד כב״ש יש לתרץ הכא דהשיעבוד עצמו של כתובה עומד בספק לא קיימא ארעא לגובייניא אמרי ב״ה דלאו כגבוי דמי אבל התם היתומים מודו לב״ח בקרקע עצמו שהוא משועבד לו ואינם מעכבין לפניו הקרקע הלכך אפילו בית הלל מודו דבכה״ג כגבוי דמי ולא קיימא ארעא בחזקת יתמי וכיון דלא קיימא בחזקת יתמי על היתומים להביא ראיה מן השבח דומיא דעיר ואילן דמייתי עלה ספק זה קודם ספק זה קודם קרצץ ונותן דמים אלמא כיון דלמיקץ קאי דבין אם קדם האילן בין אם קדם העיר קרצץ אלא שאם קדם האילן קרצץ ונותן דמים אמרי ליה זיל קוץ ודמי אייתי ראיה ושקול גבי הא ארעא נמי אמרי ליתמי הבו ליה ארעא לב״ח דהא לגובייניא קיימא ושבח אייתו ראיה ושקילו מפי מורי״ה. **לאו** כגבוי דמי . הכא לא שייכא כל הני פלוגתא דרבי מאיר ורבנן דפליגי בפרק השואל (ב״מ דף ק:) דכל העומד לבצור כבצור דמי ופלוגתא דר׳ שמעון בן גמליאל ורבי פרק קמא דסנהדרין (דף טו.) ובפרק השולח (גיטין דף לט.) בכל העומד לגזוז ופלוגתא דרבי שמעון ורבנן בפרק המנחות והנסכים (מנחות דף קב:) כל העומד לזרוק כזרוק דמי וכן לפדות ולשרוף דלאו בחדא מחיתא נחות להו דהכא כ״ע מודו דאמרי׳ לאו כגבוי דמי והעמד ממון בחזקת בעליו שהרי צריך דיינין ולאו בידו הוא כדאמר גבי גר מי יימר דמזדקקין ליה בי דינא וטעמא דר׳ מאיר כבצורות דמיין משום דבידו ואין צריכין לגופן הלכך לא חשיב להו כקרקע והכי אמר בפרק בהמה המקשה (חולין דף עג.) גבי ידות הכלים דאין מטבילין אלא עד מקום מדה משום דעומדין ליקצץ וגבי שערו העומד לגזוז אמר בפרק קמא דסנהדרין (דף טו.) דמודה רבי מאיר דלאו כגזוז דמי משום דאשבוחי אשבח כל מה דקאי ומיהו רבן שמעון בן גמליאל פליג ואמר כגזוז דמי דלא עביד איניש דשביק ליה והני דרבי שמעון טעמא אחרינא אית בהו ולא אמר אלא במקום מצוה כגון זריקת דם ופדיית פרה כשמצא אחרת נאה ממנה ושריפתה אבל בהני דרבי מאיר ורשב״ג לא שייך האי טעמא והא דאמר גבי שופר של עבודת כוכבים בפרק ראוהו בית דין (ר״ה דף כח.) וגבי לולב של אשירה (סוכה דף לא:) ומנעל בפרק מצות חליצה (יבמות דף קג:) כתותי מכתת שיעוריה אפי׳ רבנן מודו משום דאיסור הנאה הוא ולא הוי אלא כעפרא דארעא בעלמא וליכא שיעורא ופרה חיבת הקדש מהני וצריך עיון כלאי הכרם אמאי מטמאין טומאת אוכלים ולא אמר כתותי מכתת שיעוריה הלכך ליכא לדמויי להדדי והא דאמר בפרק נערה (כתובות דף נא.) כל העומד לקצור בקצור דמי התם טעמא דלא תקנו לב״ח לגבות אלא דבר הצריך לקרקע קצת וכן פירש רש״י (ב״מ טו:) שבח המגיע לכתפים שעומד בקרוב לקצור וצריך קצת לקרקע. **מיתיבי** המקנא לארוסתו. כך ברייתא זו שנויה בתוספתא (פ״ה) המקנא לארוסתו ולשומרת יבם שלו אם משכנסה נסתרה או שותה או לא נוטלת כתובה הרובא שנשא עקרה או זקינה ויש לו אשה ובנים או שותה או לא נוטלת כתובתה [מעוברת עצמו או מניקת עצמו או שותה או לא נוטלת כתובתה] כהנת לויה וישראלית שנשאו לכהן ללוי וישראל ממזרת לממזר נתינה לנתין ואשת גר לגר ועבד משוחרר והאיילונית או שותה או לא נוטלת כתובתה רבי שמעון בן אלעזר אמר איילונית לא שותה ולא נוטלת כתובתה שנא׳ ונקתה ונזרעה זרע שראוי ליזרע פרט לאיילונית שאינה ראויה להזרע אבל המקנא לארוסתו ולשומרת יבמתו שלו עד שלא כנסה נסתרה לא שותות ולא נוטלות כתובתה הרובא [שנשא עקרה וזקינה ואין לו אשה ובנים לא שותות ולא נוטלת כתובה מעוברת חבירו ומניקת חבירו לא שותות ולא נוטלות כתובה] רבי אליעזר אומר יכול הוא להפרישה ולהחזירה לאחר זמן.

[שנשא

בביאת המשיח תתגלה מעלת הפשיטות והתמימות שיש בעבודתם של אנשים פשוטים שמתפללים ואומרים תהלים בתמימות.

היום יום כד אייר

ביאורים למסכת סוטה דף כה עמוד ב מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

וּבֵית הִלֵּל סָבְרֵי, שְׁטַר הָעוֹמֵד לִגְבּוֹת לָאו כְּגָבוּי דָּמֵי, והנכסים הם בחזקת היורשים, והיא התובעת מספק, שאם זינתה אין לה כתובה, ועליה להביא ראיה שהיא טהורה.

שנינו במשנה, **מְעוּבֶּרֶת חֲבֵירוֹ כו׳** איילונית וזקנה ושאינה ראויה לילד לא נוטלות כתובה ולא שותות, רבי אליעזר יכול הוא לישא אשה אחרת ולפרות ולרבות הימנה.

אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהַּ, מַחֲלוֹקֶת רבי אליעזר על חכמים, רק **בַּעֲקָרָה וּזְקֵינָה**, שרבי אליעזר סובר ששותות מי סוטה, שאין הן אסורות עליו כיון שיכול לישא אחרת הראויה ללדת, וחכמים סוברים שאסורות עליו ואינן שותות, **אֲבָל אֵילוֹנִית דִּבְרֵי הַכֹּל לֹא שׁוֹתָה וְלֹא נוֹטֶלֶת כְּתוּבָּתָהּ**, וגם רבי אליעזר מודה בזה, אף שמותר לקיימה ולישא אחרת, מכל מקום כיון **שֶׁנֶּאֱמַר** בתורה על האשה ששתתה מי סוטה "ואם לא נטמאה האשה וטהורה היא **וְנִקְּתָה וְנִזְרְעָה זָרַע"**, מבואר שדוקא **מִי שֶׁדַּרְכָּהּ לְהַזְרִיעַ** – שראויה להריון, היא שותה ממי הסוטה, **יָצְאָה זוֹ** – האיילונית **שֶׁאֵין דַּרְכָּהּ לְהַזְרִיעַ**, שלקויה היא מבטן אמה, ואינה ראויה להריון. ולא נחלק רבי אליעזר אלא בעקרה של חולי, ובזקנה, שהיו ראויות להריון קודם לכן, והן ממין הנשים שראויות ללדת.

מקשה הגמרא, **מֵיתִיבֵי, הַמְּקַנֵּא לַאֲרוּסָתוֹ וּלְשׁוֹמֶרֶת יָבָם שֶׁלּוֹ, אִם עַד שֶׁלֹּא כְּנָסָהּ** – לפני שלקחה בנישואין **נִסְתְּרָה, לֹא שׁוֹתָה וְלֹא נוֹטֶלֶת כְּתוּבָּתָהּ**, וכמו ששנינו לעיל במשנתנו.

אגרות קודש

ב״ה, ד׳ אייר, תשי״ד
ברוקלין.

שלום וברכה!

זה עתה נתקבל מכתבו מר״ח אייר בו כותב אשר לפ״ע הזמן והמצב הצליח בשליחותו במדינת... ולפלא שאין כותב יותר פרטים ובכל אופן בודאי יודע ושמע על הוראת כ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע לשד״רים צו קלייבען גשמיות און זייהען - לזרוע - רוחניות אשר מלשונו זה מובן שהא בהא תליא.

מה שכותב אשר יש רופאים מייעצים לנתח את השקדים של... שי׳ ומחכים לקריאה מהרופא לעשות הנתוח. הנה בטח קודם שיעשו ישאלו את דעתו עוד הפעם כיון שתלוי זה במצב האויר בעת ויום שאומרים שצריך להסיר השקדים נוסף על מה שכמה רופאים אין דעתם כ״כ בהחלט לנתח שקדים כמו שהי׳ בשנים שעברו, ואיך שיהי׳ יה״ר מהשי״ת שיהי׳ בשעה טובה ומוצלחת ויגדלוהו לתורה ולחופה ולמעשים טובים.

בהנוגע לעניני פרנסתו. הנה בכלל צריך להשתדל בכל תוקף שתהי׳ גם הפרנסה בגשמיות קשורה עם עבודה בכרם חב״ד, שמלבד שזה קרוב יותר ללבם של אנ״ש אם ביודעים או בלא יודעים ובמילא העבודה בהצלחה יותר, הנה גם מצד רוחנית הדבר מובן כי נשיאנו הק׳ הם המשפיעים לתלמידי׳ ולאנ״ש בכלל כל השפעות הנצרכים להם וע״ד מה שנאמר במשה רבנו מאין לי בשר וכו׳ שלא הי׳ זה במדריגתו כלל כמבואר בלקו״ת ובמילא הוכרחה השפעת הבשר להיות באמצעית השבעים זקנים, אבל בכ״ז רק ע״י משה רבנו.

וכשהפרנסה קשורה בכרם חב״ד הרי הצד הרוחני והגשמי מסייעים זל״ז. ומה שכותב שעסקנותו עד עתה בכרם חב״ד מזיקה לבריאות כו׳ הרי בטח יש לסדר באופן שלא ללכת בהקצוות, היינו אם לעשות נסיעות הרי אין זה מוכרח להיות כל השנה או רובה אבל לאידך גיסא שלא למשוך את ידו מזה לגמרי, והשי״ת ימציא לו פרנסתו ופרנסת ב״ב שיחיו בהרחבת הדעת ויוסיף אומץ גם בכמות בהפצת המעיינות חוצה ובלימוד הנגלה וחסידות גם לעצמו.

בברכה.

ביאורים למסכת סוטה דף כו עמוד א מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

וממשיכה הברייתא, **מְעוּבֶּרֶת חֲבֵירוֹ וּמֵינֶקֶת חֲבֵירוֹ, לֹא שׁוֹתוֹת וְלֹא נוֹטְלוֹת כְּתוּבָּה, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. שֶׁהָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר לֹא יִשָּׂא אָדָם מְעוּבֶּרֶת חֲבֵירוֹ וּמֵינֶקֶת חֲבֵירוֹ** שאסרו חכמים לישא אותן עד שימלאו שנתיים לילדתן, **וְאִם נָשָׂא יוֹצִיא** בגט **וְלֹא יַחֲזִיר עוֹלָמִית**, וכיון שאסורות עליו ואינן ראויות לאישות, אינן שותות, כמבואר במשנה לעיל. **וַחֲכָמִים אוֹסְרִים, יוֹצִיא וּכְשֶׁיִּגִיעַ זְמַנּוֹ לִכְנוֹס** – לאחר השנתיים שגזרו חכמים שלא ישאנה, אז **יִכְנוֹס**, ואם כן נחשבת ראויה לאישות, ומשקים אותה, כמבואר במשנה. **וְהָרוֹבֶא** – הבחור **שֶׁנָּשָׂא עֲקָרָה וּזְקִינָה וְאֵין לוֹ אִשָּׁה וּבָנִים מֵעִיקָּרָא** – מלפני כן, **לֹא שׁוֹתָה וְלֹא נוֹטֶלֶת כְּתוּבָּה**, כיון שאסורות עליו כיון שחייב בפריה ורביה. **רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר**, אין אלו נחשבות אסורות עליו, כיון **שֶׁיָּכוֹל הוּא לִישָּׂא אַחֶרֶת וְלִפְרוֹת וְלִרְבּוֹת הֵימֶנָּה. אֲבָל הַמְקַנֵּא לַאֲרוּסָתוֹ וּלְשוֹמֶרֶת יָבָם שֶׁלּוֹ וּמְשֻׁכְּנָסָה נִסְתְּרָה** – שלא נסתרה אלא לאחר הנישואין, אז דינה **אוֹ שׁוֹתָה אוֹ לֹא נוֹטֶלֶת כְּתוּבָּה. מְעוּבֶּרֶת וּמֵינֶקֶת עַצְמוֹ** – שהיתה אשתו מעוברת או מניקה וקינא לה, **אוֹ שׁוֹתָה** אף על פי שיתכן שתמות וימות ולדה עמה, **אוֹ לֹא נוֹטֶלֶת כְּתוּבָּתָהּ. הָרוֹבֶא** – הבחור **שֶׁנָּשָׂא עֲקָרָה וּזְקִינָה וְיֵשׁ לוֹ אִשָּׁה וּבָנִים**, שכבר קיים פריה ורביה, **אוֹ שׁוֹתָה אוֹ לֹא נוֹטֶלֶת כְּתוּבָּה. אִשֶּׁת מַמְזֵר לְמַמְזֵר, וְאִשֶּׁת נָתִין לְנָתִין, וְאִשֶּׁת גֵּר וְעֶבֶד מְשׁוּחְרָר**, שכן אלו נשואות בהיתר גמור, **וְאַיְּילוֹנִית** – נשא איילונית, ויש לו אשה ובנים, כל אלו דינן **אוֹ שׁוֹתָה אוֹ לֹא נוֹטֶלֶת כְּתוּבָּה**. עד כאן דברי הברייתא. ומדייקת הגמרא, **קָתָנֵי מִיהָא** – על כל פנים כתוב בברייתא, **שאַיְּילוֹנִית** שותה, **תִּיוּבְתֵּיהּ דְּרַב נַחְמָן** – וקשה על רב נחמן שאמר שאיילונית לדברי הכל אינה שותה.

מתרצת הגמרא, **אָמַר לָךְ רַב נַחְמָן, תַּנָּאֵי הִיא** – זו מחלוקת תנאים האם איילונית שותה או לא, והברייתא שהובאה אמנם סוברת שאיילונית שותה, **וַאֲנָא דְּאָמְרִי כִּי הַאי תַּנָּא** – ואני סובר כהתנא דלהלן שאף לרבי אליעזר איילונית אינה שותה, **דְּתַנְיָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר, אַיְּילוֹנִית לֹא שׁוֹתָה וְלֹא נוֹטֶלֶת כְּתוּבָּה, שֶׁנֶּאֱמַר** בתורה על האשה ששתתה מי סוטה "ואם לא נטמאה האשה וטהורה היא **וְנִקְּתָה וְנִזְרְעָה זָרַע**", ודורשים, דוקא **מִי שֶׁדַּרְכָּהּ לְהַזְרִיעַ** – שראויה להריון, היא שותה ממי הסוטה, **יָצְאָתָה זוּ** – האיילונית **שֶׁאֵין דַּרְכָּהּ לְהַזְרִיעַ**, וכדלעיל בדרשת רב נחמן בשם רבה בר אבוה.

שואלת הגמרא, **וְרַבָּנָן** שסוברים שאיילונית שותה, **הַאי "וְנִקְּתָה וְנִזְרְעָה זָרַע"** שרבי שמעון בן אלעזר למד ממנו שאיילונית אינה שותה, **מַאי עָבְדֵי לֵיהּ** – מה ילמדו רבנן מן הפסוק ההוא.

מתרצת הגמרא, **מִיבְּעֵי לְהוּ** – רבנן צריכים את הפסוק, **לְכִדְתַנְיָא, נאמר על האשה ששתתה מי סוטה "ואם לא נטמאה האשה וטהורה היא וְנִקְּתָה וְנִזְרְעָה [זָרַע]"**, משמע שהתורה מבטיחה שיהיה לה זרע, **שֶׁאִם הָיְתָה עֲקָרָה לפני כן, נִפְקְדָה כעת, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. אָמַר לוֹ רַבִּי יִשְׁמָעֵאל לרבי עקיבא, אִם כֵּן יִסְתְּרוּ כָּל הָעֲקָרוֹת** לבעליהן, **וַיִּפָּקְדוּ** בהבטחת התורה, **וְזוּ** – אשה צנועה עקרה, שאינה רוצה להסתר, **הוֹאִיל וְלֹא נִסְתְּרָה הִפְסִידָה**. אלא, סובר רבי ישמעאל, **אִם כֵּן מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "וְנִקְּתָה וְנִזְרְעָה זָרַע"**, לא לומר שאם היתה עקרה גמורה תפקד, אלא לומר **שֶׁאִם הָיְתָה יוֹלֶדֶת** עד היום **בְּצַעַר, יוֹלֶדֶת** מכעת **בְּרֶיוַח**, ואם היתה יולדת עד היום **נְקֵבוֹת, יוֹלֶדֶת** מכעת **זְכָרִים**, וכן אם היתה יולדת עד היום ילדים **קְצָרִים, יוֹלֶדֶת** מכעת ילדים **אֲרוּכִּים**, או אם היתה יולדת ילדים **שְׁחוֹרִים, יוֹלֶדֶת** מכעת ילדים **לְבָנִים**.

שנינו בברייתא לעיל, **אִשֶּׁת מַמְזֵר לְמַמְזֵר** או שותה או לא נוטלת כתובתה.

שואלת הגמרא, **פְּשִׁיטָא** ששותה, שהרי הם נשואים בהיתר, ונחשבת אשתו לכל דבר. מתרצת הגמרא, **מַהוּ דְּתִימָא** – הייתי אומר שלא נשקה אותה, כמו שמדרשת מי סוטה, שמה שמתרחר אין נשואיה שותה, **וְאַיְּילוֹנִית** – נשא איילונית, ויש לו אשה ובנים, כל אלו דינן **אוֹ שׁוֹתָה אוֹ לֹא נוֹטֶלֶת כְּתוּבָּה**. עד כאן דברי הברייתא. ומדייקת הגמרא, **קָתָנֵי מִיהָא** – על כל פנים כתוב בברייתא, **שאַיְּילוֹנִית** שותה, **תִּיוּבְתֵּיהּ דְּרַב נַחְמָן** – וקשה על רב נחמן שאמר שאיילונית לדברי הכל אינה שותה.

מתרצת הגמרא, **אָמַר לָךְ רַב נַחְמָן, תַּנָּאֵי הִיא** – זו מחלוקת תנאים האם איילונית שותה או לא, והברייתא שהובאה אמנם סוברת שאיילונית שותה, **וַאֲנָא דְּאָמְרִי כִּי הַאי תַּנָּא** – ואני סובר כהתנא דלהלן שאף לרבי אליעזר איילונית אינה שותה, **דְּתַנְיָא, רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר, אַיְּילוֹנִית לֹא שׁוֹתָה וְלֹא נוֹטֶלֶת כְּתוּבָּה, שֶׁנֶּאֱמַר** בתורה על האשה ששתתה מי סוטה "ואם לא נטמאה האשה וטהורה היא **וְנִקְּתָה וְנִזְרְעָה זָרַע**", ודורשים, דוקא **מִי שֶׁדַּרְכָּהּ לְהַזְרִיעַ** – שראויה להריון, היא שותה ממי הסוטה, **יָצְאָתָה זוּ** – האיילונית **שֶׁאֵין דַּרְכָּהּ לְהַזְרִיעַ**, וכדלעיל בדרשת רב נחמן בשם רבה בר אבוה.

שואלת הגמרא, **וְרַבָּנָן** שסוברים שאיילונית שותה, **הַאי "וְנִקְּתָה וְנִזְרְעָה זָרַע"** שרבי שמעון בן אלעזר למד ממנו שאיילונית אינה שותה, **מַאי עָבְדֵי לֵיהּ** – מה ילמדו רבנן מן הפסוק ההוא.

מתרצת הגמרא, **מִיבְּעֵי לְהוּ** – רבנן צריכים את הפסוק, **לְכִדְתַנְיָא, נאמר על האשה ששתתה מי סוטה "ואם לא נטמאה האשה וטהורה היא וְנִקְּתָה וְנִזְרְעָה [זָרַע]"**, משמע שהתורה מבטיחה שיהיה לה זרע, **שֶׁאִם הָיְתָה עֲקָרָה לפני כן, נִפְקְדָה כעת, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. אָמַר לוֹ רַבִּי יִשְׁמָעֵאל לרבי עקיבא, אִם כֵּן יִסְתְּרוּ כָּל הָעֲקָרוֹת** לבעליהן, **וַיִּפָּקְדוּ** בהבטחת התורה, **וְזוּ** – אשה צנועה עקרה, שאינה רוצה להסתר, **הוֹאִיל וְלֹא נִסְתְּרָה הִפְסִידָה**. אלא, סובר רבי ישמעאל, **אִם כֵּן מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "וְנִקְּתָה וְנִזְרְעָה זָרַע"**, לא לומר שאם היתה עקרה גמורה תפקד, אלא לומר **שֶׁאִם הָיְתָה יוֹלֶדֶת** עד היום **בְּצַעַר, יוֹלֶדֶת** מכעת **בְּרֶיוַח**, ואם היתה יולדת עד היום **נְקֵבוֹת, יוֹלֶדֶת** מכעת **זְכָרִים**, וכן אם היתה יולדת עד היום ילדים **קְצָרִים, יוֹלֶדֶת** מכעת ילדים **אֲרוּכִּים**, או אם היתה יולדת ילדים **שְׁחוֹרִים, יוֹלֶדֶת** מכעת ילדים **לְבָנִים**.

שנינו בברייתא לעיל, **אִשֶּׁת מַמְזֵר לְמַמְזֵר** או שותה או לא נוטלת כתובתה.

שואלת הגמרא, **פְּשִׁיטָא** ששותה, שהרי הם נשואים בהיתר, ונחשבת אשתו לכל דבר. מתרצת הגמרא, **מַהוּ דְּתִימָא** – הייתי אומר שלא נשקה אותה, שמא טהורה היא ועל ידי ההשקיה נתיר אותה לבעלה, **וְאִפּוּשֵׁי פְּסוּלִין לֹא לֵיפּוּשׁ** – לא נרבה פסולים בישראל, שהרי כל ולד מהם הוא ממזר, ועדיף יותר שתשאר בספק סוטה ותאסר לבעלה, **קָא מַשְׁמַע לָן** שכיון שמותרת עליו ונקראת אשתו, משקים אותה ככל אשה.

עוד למדנו בברייתא לעיל, **שאֵשֶׁת גֵּר וְעֶבֶד מְשׁוּחְרָר וְאַיְּילוֹנִית** או שותות או לא נוטלות כתובה: שואלת הגמרא, **פְּשִׁיטָא** שאשת גר ואשת עבד משוחרר שותות, שהרי הם נשואים בהיתר, ונחשבות אשתו לכל דבר. מתרצת הגמרא, **מַהוּ דְּתִימָא** – הייתי אומר שלא נשקה אותן, כי כתוב בתחילת פרשת סוטה "**דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל**", ונדייק דוקא "בני ישראל" ממש, **וְלֹא גֵּרִים** ועבדים משוחררים, שהם אינם משקים את נשותיהן, **קָא מַשְׁמַע לָן** שנשותיהם שותות.

שואלת הגמרא, **וְאִימָא הָכִי נַמִּי** – אולי באמת אין נשותיהן שותות, שהרי כתוב "דבר אל בני ישראל" דוקא, כמו שדרשנו לעיל.

מתרצת הגמרא, כתוב בפסוק "דבר אל בני ישראל **וְאָמַרְתָּ**", ותוספת "ואמרת" **רַבּוּיָא הוּא** – לרבות גם נשות גרים ועבדים משוחררים, ששותות.

שנינו במשנה, **אֵשֶׁת כֹּהֵן שׁוֹתָה כו'** [ומותרת לבעלה].

שואלת הגמרא, (**אֵשֶׁת כֹּהֵן שׁוֹתָה**) **פְּשִׁיטָא** ששותה, מדוע יהיה שינוי בינה לבין אשת ישראל.

מתרצת הגמרא, **מַהוּ דְּתִימָא** – הייתי אומר שפרשת סוטה אמורה רק לגבי ישראל, כיון שכתוב בפרשת סוטה "**וְהוּא לֹא נִתְפְּשָׂה**", פירוש שלא נאנסה, והדגישה התורה בתיבת "היא" שדוקא זאת **שאֶפְשׁוּרָה** רק כשלא נאנסה, **הָא נִתְפְּשָׂה** באונס **מוּתֶּרֶת**, עליה אמרה התורה שאם קינא לה בעלה, ויש ספק אם נטמאה הרי היא שותה, אבל **וְזוּ** – אשת כהן **הוֹאִיל וְנִתְפְּשָׂה, אֲסוּרָה**, שגם אם נאנסה היא אסורה, שהרי אשת כהן שנאנסה אסורה לבעלה, **אֵימָא לֹא תִּשְׁתֶּה**, ותהיה אסורה על בעלה, **קָא מַשְׁמַע לָן** ששותה.

שנינו במשנה שאשת כהן שותה **וּמוּתֶּרֶת לְבַעְלָהּ**.

שואלת הגמרא, **פְּשִׁיטָא** שמותרת לבעלה, שהרי שתתה ובדקוה המים שטהורה היא.

מתרצת הגמרא, **אָמַר רַב הוּנָא**, החידוש שמותרת לבעלה הוא **בְּמִתְנַוְּנָה** – שלא מתה מחמת המים, אבל מתנוונת, פירוש מכחישה והולכת, שלא תאמר שאסורה לבעלה שהרי בדקוה המים.

שואלת הגמרא, אם היא **מִתְנַוְּנָה**, היא באמת אסורה לבעלה, **דְּהָא כַּדְּקוּהָ מַיָּא** – שהרי בדקוה המים והוכיחו שטמאה היא, אלא שתלה לה זכות שלא מתה מיד.

מתרצת הגמרא, מה שמותרת כאן במתנוונת, משום שמדובר שלא מתנוונת במעיים ובירכים מעין סוטה הטמאה, אלא **בְּמִתְנַוְּנָה דֶּרֶךְ אֵבָרִים** – ראשה ושאר אבריה כבדים עליה, ובכל אופן יש חידוש מה שמותרת לכהן, מכיון **שמַהוּ דְּתִימָא** – הייתי אומר, **הָא זַנּוּיֵי זַנָּאי** – שהיא ודאי זינתה, ולכן מתנוונת, **וְהָא דְּלֵא כַּדְּקוּהָ מַיָּא כִּי אוֹרְחֵיהּ** – ומה שלא מתנוונת דרך בדיקת המים, דהיינו במעיה ובירכיה, אלא רק בשאר אבריה, הוא **מִשּׁוּם דְּבָאוֹנָם זַנָּאי** – כיון שלא זינתה ברצון, רק באונס, **וּלְגַבֵּי כֹּהֵן** על כל פנים **אֲסִירָא**, שהרי אשת כהן שנאנסה אסורה לבעלה, **קָא מַשְׁמַע לָן**, שמה שמתנוונת דרך איברים אינו משום שזינתה באונס, אלא הוא חולי אחר, ומותרת.

שנינו במשנה, **אֵשֶׁת סָרִים שׁוֹתָה**.

שואלת הגמרא, **פְּשִׁיטָא** שאשתו שותה, שהרי נישואין גמורים יש להם.

מתרצת הגמרא, **מַהוּ דְּתִימָא** – הייתי אומר כיון שהתורה כתבה שהכהן משביע את האשה "ויתן איש בך את שכבתו **מִבַּלְעֲדֵי אִישֶׁךָ**", הרי **שאֲמַר רַחֲמָנָא** דוקא שגם בעלה הוא בר שכבת זרע, **וְהָאי** – הסריס, **לָאו בַּר הָכִי הוּא** – שאינו בר זריעה, **קָא מַשְׁמַע לָן** שגם אשת סריס שותה.

שנינו במשנה, **עַל יְדֵי כָּל עֲרָיוֹת מְקַנִּין** – שהבעל מקנא לאשתו גם אם נסתרה עם אחד מקרוביה, כגון אביה ואחיה, או שאר עריות שבתורה.

שואלת הגמרא, **פְּשִׁיטָא** שנחשבת סתירה, ומה בכך שהם קרוביה או שאר עריות.

סוטה. פרק רביעי – ארוסה דף כו עמוד א

רש"י

לא שוֹתוֹת. דִּכְתִיב תֵּחַת אִישָׁהּ: וְלֹא יַחֲזִיר עוֹלָמִית. קָנָסָא קָנְסוּהוּ רַבָּנַן: לִכְשֶׁיַּגִּיעַ זְמַנּוֹ. לְאַחַר כ"ד חֹדֶשׁ לְלִידַת הַוָּלָד: וְהָרוֹבֶא. בְּחוּר, כְּמוֹ יֶלֶד (בכל"שים כלו) רַבִּיא: מְעֻבֶּרֶת עַצְמוֹ. שֶׁהִיְּתָה אִשְׁתּוֹ מְעֻבֶּרֶת וְקָנָא לָהּ: אוֹ שׁוֹתוֹת. וְלֹא אַמְרִינָן לֹא לִיקְטַלֵּיהּ לְוָלָדָהּ: אֵשֶׁת מַמְזֵר לְמַמְזֵר. כְּלוֹמַר אִשָּׁה הֶרְאוּיָה לְמַמְזֵר וְנִיסֵּת לְמַמְזֵר וְקָנָא לָהּ וְנִסְתְּרָה: אוֹ שׁוֹתָה כו'. וּלְקַמָּן פָּרִיךְ פְּשִׁיטָא: אֶלָּא דְּאַמְרִי כִּי הַאי תַּנָּא. דְּאִית לֵיהּ עֶקְרָה וּזְקֵנָה שׁוֹתוֹת, מִדְּלֹא נָקֵט אִלָּא אֵיילוֹנִית וְנָסֵיב תִּלְמוּדָא מִוַּנְקָתָה וְנִזְרְעָה זָרֵע וְלֹא מִשּׁוּם דְּאִינָהּ רָאוּיָה לְקַיְּמָהּ, אֶלָּמָא כְּרַבִּי אֶלְעָזָר ס"ל דְּיָכוֹל לִשָּׂא אַחֶרֶת וּלְפָרוֹת וּלְרְבוֹת וְאפ"ה אֵיילוֹנִית לא: וּזוּ. כָּל אִשָּׁה צְנוּעָה עֲקָרָה מִשּׁוּם דְּלֹא נִסְתְּרָה הַפְּסִידָה: לא לֵיפּוּשׁ פְּסוּלִין. לא נַעֲשָׂה שָׁלוֹם בֵּינֵיהֶם, הַלְּוַאי לא יִפְרֶה וְלֹא יִרְבֶּה הוֹאִיל וְכָל דּוֹרוֹתָיו מִמְּזֵרִין: וְהִיא לא נִתְפָּשְׂה כו'. כְּלוֹמַר מֵהוּ דְּתֵימָא פָּרְשַׁת סוֹטָה עַל בֶּרְחָךְ בְּאֵשֶׁת יִשְׂרָאֵל קַיְּמָא מִדִּכְתִיב וְהִיא, מִיעוּטָא מִשְּׁמַע זוּ הִיא דְּכִי לא נִתְפָּשְׂה אֲסוּרָה הָא נִתְפָּשְׂה כו', וַעֲלֵה קָאֵי קְרָא דְּבִתְרֵיהּ וְעָבַר עָלָיו רוּחַ וְגוֹ', דְּהַיְינוּ דְּמִסְפְּקָא לָן בְּהַך אִם נִטְמְאָה וְאִם לא נִטְמְאָה שׁוֹתָה, אֲבָל אֵשֶׁת כֹּהֵן דְּלֵיתָהּ בְּכְלַל וְהִיא לא נִתְפָּשְׂה לֵיתָהּ נַמִּי בִּכְלַל הַשְּׁקָאָה, קְמ"ל: בְּמִתְנַוּוְנָה. לְאַחַר שֶׁשְּׁתָתָהּ אִיצְטְרִיךְ לְאִשְׁמוּעִינָן דְּמֻתֶּרֶת לְבַעְלָהּ, דְּלֹא תֵּימָא זוֹנָה הִיא שֶׁהֲרֵי בְּדַקוּהָ הַמַּיִם: מִתְנַוְּנָה. הָא וַדַּאי בְּדַקוּהָ הַמַּיִם וְזוֹנָה הִיא אֶלָּא שֶׁתְּלָה לָהּ זְכוּת וְאַמַּאי מֻתֶּרֶת לְבַעְלָהּ: בְּמִתְנַוְּנָה דֶּרֶךְ אֲבָרִים. שֶׁאֵינָהּ מִתְנַוְּנָה בַּמַּעִים וּבִיבְרָכִים אֶלָּא רֹאשָׁהּ וּשְׁאָר אֲבָרֶיהָ כְּבֵדִים עָלֶיהָ. מֵהוּ דְּתֵימָא הָא לָאו זְכוּת תְּלָה לָהּ, דְּאִם כֵּן הֲוָה לָהּ לְהִתְנַוְּנָה דֶּרֶךְ בְּדִיקַת הַמַּיִם, אֶלָּא בְּאֹנֶס זִנְּתָה לְפִיכָךְ מִתְנַוְּנָה שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ וּלְכֹהֵן מִיהָא תִּיתְסַר: מִבַּעֲלֵי אִישָׁהּ. מִשְּׁמַע דְּאִישָׁהּ בַּר הָכִי הוּא: קָא מַשְׁמַע לָן. דִּלְמִיקְדַּם שְׁכִיבַת בַּעַל לְבוֹעֵל הוּא דְּאָתָא, וְסָרִיס בַּר שְׁכִיבָה הוּא וְאַף עַל גַּב דְּלָאו בַּר זְרִיעָה הוּא. וּבְסָרִיס חַמָּה קָאָמַר, דְּמֻתָּר לְקַיְּמָהּ, וְלֹא בְּסָרִיס אָדָם שֶׁאָסוּר לְקַיְּמָהּ מִשּׁוּם לא יָבֹא פְּצוּעַ דַּכָּא (וַיִּקְרָא כג) מֵהוּ

תוספות

[שנשא עקרה וזקינה וכו']. ותימה אמאי לא תנא איילונית בהדי עקרה וזקינה: לא ישא אדם מעוברת חבירו. בירושלמי עליו הכתוב אומר (משלי כג) אל תשיג גבול עולם ובשדה יתומים אל תבא ומודים חכמים לרבי אלעזר שאם היו לו בנים ואשה [שהיא שותה או לא נוטלת כתובה היו לו אשה ובנים] ומתו בין קינוי לסתירה כבר נראית לשתות:

מעוברת עצמו או שותה וכו'. רש"י פי' ולא אמרינן דלא לקטליה לולד ותימה אמאי אית לן למקטליה מה איכפת לן נמתין עד שתלד הא תנן בפ"ק דערכין (דף ז.) האשה היוצאה ליהרג אין ממתינין לה עד שתלד והתם גזירת הכתוב הוא ומתו גם שניהם לרבות את הולד והתם משמע טעמא דרבי קרא הא לא רבי קרא לא קטליניה ליה משום דממונא דבעל הוא כדכתיב (שמות כא) כאשר ישית עליו בעל האשה והכא הכי פירושא מעוברת עצמו אע"ג דקינא לה בשהיא מעוברת שותה לאחר שתלד ולא אמרינן כמו גבי מעוברת חבירו דאי קינא לה בשהיא מעוברת וילדה ומת הולד או הפילה אפ"ה אינה שותה דלאו בת קינוי היתה דממעט לה בספרי מכי תשטה אשתו ובדאמרינן בירושלמי לא היו [לו] אשה ובנים וכו' כבר [נראית] שלא לשתות: אמר לו רבי ישמעאל א"כ יסתרו כל עקרות ויפקדו. תימה ור' ישמעאל לימא ליה לנפשיה יסתרו כל יולדות בצער וילדו בריוח חוו הואיל ולא נסתרה הפסידה:

ואמרת ריבויא הוא. תימה והא אפיקתיה לעיל (דף כד.) לרבות הארוסה ושומרת יבם לקינוי: וזו הואיל ונתפשה אסורה אימא לא תשתה כלל קמ"ל. תימה לר"י אמאי לא פריך הכא ואימא הכי נמי כדפריך לעיל ונראה כל היכא דקרא דמסיק אדעתיה מתוכו למדרש הכי ומדריש לדרשא אחריתי לא פריך ואימא ה"נ דקמ"ל דכך ניתן למדרש למשה בסיני ולא בע"א כגון והיא נתפשה לאסור אשת כהן מבלעדי אישך מי שקדמה שכיבת בעל אבל לעיל בני ישראל משמע בהדיא למעוטי גרים וכן בפרק שני דיבמות (דף כב.) בגמרא דמי שיש לו אח מ"מ זוקק את אשת אחיו ליבום דקא פריך פשיטא אחיו הוא מהו דתימא לילף אחוה אחוה מבני יעקב קמ"ל התם פריך ואימא הכי נמי משום דאין גזרה שוה למחצה וצריך טעמא להוציא מאותה סברא או קרא וכן לענין ליורשו (שם:) וליטמא לו פשיטא אחיו הוא סד"א לא יטמא בעל בעמיו יש בעל שמטמא ויש שאינו מטמא הא כיצד מטמא לאשתו כשרה ואינו מטמא לאשתו פסולה ה"נ קמ"ל ואימא הכי נמי דהא קרא ממעט פסולין והאי פסול הוא וכן בפ"ק דערכין (דף ז.) גבי האשה שיוצאת ליהרג אין ממתינים לה עד שתלד פשיטא גופה היא מהו דתימא (כי) כאשר ישית עליו בעל האשה כתיב והאי ממונא דבעל הוא קמ"ל ואימא ה"נ דמאי [דהא] נפקא לן מהתם דממונא דבעל הוא אבל הכא ביון דאשמועינן דעיקר קרא לדרשא אחריתי תו לא סלקי דעתא למעוטי מיניה מידי וכן פר"י: אשת סריס . רש"י פי' בסריס חמה ולא בסריס אדם שאסור לקיימה ולא ידעינן מנלן דסריס אדם כגון ששתה כוס עיקרין דאסור לקיימה אי משום האי ברייתא דמייתי בפרק שני דיבמות (דף כ:) ובפרק הערל (שם דף פט:) פצוע דכא וכרות שפכה סריס אדם והזקן וכו' עד אסור לקיימה הא קתני נמי זקן וכי זקן אסור לקיים אלא על ברחיך אפצוע דכא וכרות שפכה קאי כדקתני טעמא משום שנאמר לא יבא פצוע דכא וכרות שפכה אבל אסריס דקתני בברייתא לא ידענא מנליה דקאי נמי עלה:

מעוּבֶּרֶת חֲבֵירוֹ וּמֵינֶקֶת חֲבֵירוֹ, לֹא שׁוֹתוֹת וְלֹא נוֹטְלוֹת כְּתוּבָּה, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. שֶׁהָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: לֹא יִשָּׂא אָדָם מְעוּבֶּרֶת חֲבֵירוֹ וּמֵינֶקֶת חֲבֵירוֹ, וְאִם נָשָׂא, יוֹצִיא וְלֹא יַחֲזִיר עוֹלָמִית. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: יוֹצִיא וּכְשֶׁיַּגִּיעַ זְמַנּוֹ לְכָנוֹס יְכָנוֹס. וְהָרוֹבֶא שֶׁנָּשָׂא עֲקָרָה וּזְקֵינָה, וְאֵין לוֹ אִשָּׁה וּבָנִים מֵעֵיקָּרָא, לֹא שׁוֹתָה וְלֹא נוֹטֶלֶת כְּתוּבָּה. ר' אֶלְעָזָר אוֹמֵר: יָכוֹל הוּא לִישָּׂא אַחֶרֶת וְלִפְרוֹת וּלְרְבוֹת הֵימֶנָּה. אֲבָל הַמְקַנֵּא לַאֲרוּסָתוֹ וּלְשוֹמֶרֶת יָבָם שֶׁלּוֹ, וּמִשֶּׁכְּנָסָהּ נִסְתְּרָה, אוֹ שׁוֹתָה אוֹ לֹא נוֹטֶלֶת כְּתוּבָּה. מְעוּבֶּרֶת וּמֵינֶקֶת עַצְמוֹ, אוֹ שׁוֹתָה אוֹ לֹא נוֹטֶלֶת כְּתוּבָּתָהּ. הָרוֹבֶא שֶׁנָּשָׂא עֲקָרָה וּזְקֵינָה, וְיֵשׁ לוֹ אִשָּׁה וּבָנִים, אוֹ שׁוֹתָה, אוֹ לֹא נוֹטֶלֶת כְּתוּבָּה. אֵשֶׁת מַמְזֵר לְמַמְזֵר, וְאֵשֶׁת נָתִין לְנָתִין, וְאֵשֶׁת גֵּר עֶבֶד מְשׁוּחְרָר, וְאֵיילוֹנִית אוֹ שׁוֹתָה, אוֹ לֹא נוֹטֶלֶת כְּתוּבָּה. קָתָנֵי מִיהָא אֵיילוֹנִית, תִּיוּבְתֵּיהּ דְּרַב נַחְמָן אָמַר לָךְ רַב נַחְמָן: תַּנָּאֵי הִיא, וַאֲנָא דַּאֲמַרִי כִּי הַאי תַּנָּא. דְּתַנְיָא, ר' שִׁמְעוֹן בֶּן אֶלְעָזָר אוֹמֵר: אֵיילוֹנִית לֹא שׁוֹתָה וְלֹא נוֹטֶלֶת כְּתוּבָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנִקְּתָה וְנִזְרְעָה זָרַע" מִי שֶׁדַּרְכָּהּ לְהַזְרִיעַ, יָצְאָתָה זוֹ שֶׁאֵין דַּרְכָּהּ לְהַזְרִיעַ. וְרַבָּנַן הַאי "וְנִקְּתָה וְנִזְרְעָה זָרַע" מַאי עֲבֵדֵי לֵיהּ? מִיבָּעֵי לְהוּ לְכִדְתַנְיָא: "וְנִקְּתָה וְנִזְרְעָה", שֶׁאִם הָיְתָה עֲקָרָה נִפְקְדָה, דִּבְרֵי ר' עֲקִיבָא. אָמַר לוֹ ר' יִשְׁמָעֵאל: אִם כֵּן יִסָּתְרוּ כָּל הָעֲקָרוֹת, וְיִפָּקְדוּ, וְזוֹ, הוֹאִיל וְלֹא נִסְתְּרָה, הִפְסִידָה?! אִם כֵּן מַה תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְנִקְּתָה וְנִזְרְעָה זָרַע", שֶׁאִם הָיְתָה יוֹלֶדֶת בְּצַעַר, יוֹלֶדֶת בְּרֶיוַח. נְקֵבוֹת, יוֹלֶדֶת זְכָרִים. קְצָרִים, יוֹלֶדֶת אֲרוּכִּים. שְׁחוֹרִים, יוֹלֶדֶת לְבָנִים. אֵשֶׁת מַמְזֵר לְמַמְזֵר. פְּשִׁיטָא? מַהוּ דְּתֵימָא: אַפּוּשֵׁי פְּסוּלִין לא לֵיפּוּשׁ, קָא מַשְׁמַע לָן: אֵשֶׁת גֵּר וְעֶבֶד מְשׁוּחְרָר, וְאֵיילוֹנִית: פְּשִׁיטָא? מַהוּ דְּתֵימָא: "דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", וְלֹא גֵּרִים, קָא מַשְׁמַע לָן. וְאִימָא הָכִי נַמִּי? "וְאָמַרְתָּ" רַבִּיָּא הוּא: אֵשֶׁת כֹּהֵן שׁוֹתָה כו': אֵשֶׁת כֹּהֵן שׁוֹתָה פְּשִׁיטָא מַהוּ דְּתֵימָא, "וְהִיא לֹא נִתְפָּשָׂה" אֲסוּרָה, הָא נִתְפָּשָׂה מוּתֶּרֶת, וְזוֹ הוֹאִיל וְנִתְפָּשָׂה אֲסוּרָה, אִימָא לֹא תִּשְׁתֶּה, קָא מַשְׁמַע לָן: וּמוּתֶּרֶת לְבַעְלָהּ: פְּשִׁיטָא? אָמַר רַב הוּנָא: בְּמִתְנַוְּנָה. מִתְנַוְּנָה? הָא בְּדָקוּהָ מַיָּא? בְּמִתְנַוְּנָה דֶּרֶךְ אֲבָרִים, מַהוּ דְּתֵימָא: הָא זַנּוּיֵי זְנֵאי, וְהָא דְּלֹא בְּדָקוּהָ מַיָּא כִּי אוֹרְחֵיהּ, מִשּׁוּם דְּבָאוֹנֶס זְנֵאי וּלְגַבֵּי כֹּהֵן אֲסִירָא, קָא מַשְׁמַע לָן: אֵשֶׁת סָרִיס שׁוֹתָה פְּשִׁיטָא? מַהוּ דְּתֵימָא: "מִבַּעֲלֵי אִישֵׁךְ" אָמַר רַחֲמָנָא, וְהַאי לָאו בַּר הָכִי הוּא, קָא מַשְׁמַע לָן: שֶׁעַל יְדֵי כָּל הָעֲרָיוֹת מְקַנְּאִין: פְּשִׁיטָא מהו

אבל

"שכר מצווה מצווה", המצווה בעצם עצמותה היא השכר.

סוטה. פרק רביעי – ארוסה דף כו עמוד ב

תוספות

אבל הא הואיל ואסורה וקיימא אימא לא קא משמע לן. תימה הא שמעינן לה מאלמנה לכהן גדול דאסירה וקיימא לבעל ואפי' הכי איצטריך קרא דכי תשטה אשתו למעוטי הא לאו הכי הוה שותה וכן על מה שאמר איש אמר רחמנא ולא קטן נראה דדוקא משתיה ממעט לה קרא אבל נאסרה על ידי בן תשע שנים ויום אחד אע"פ שאינו איש שהרי ביאתו פוסלת בתרומה כדאיתא בפרק אלמנה (יבמות דף סח.) ונסקלת הערוה על ידו כדאיתא בפ' ד' מיתות (סנהדרין דף נה:) ומקומו בפרק יוצא דופן (נדה דף מה.) דומיא דכל עריות מקנא על ידן דלא איצטריך לאשמועינן אלא דשותות אבל דנאסרו פשיטא וכי משום דעריות נינהו גריע:

שחוף . פירש רבינו חננאל שאינו בועל כדרכו ואינו מזריע דתניא איזהו מרוח אשך זה הקליטים שנכנס רוח באשכיו דברי ר"ע רבי ישמעאל אומר זה השחוף תימה אמאי נקט שמואל שחוף ולא נקט סריס ושמא שחוף הוי רבותא טפי:

אבל הא הואיל ואסירה וקיימא. תימא מאי קמ"ל רב הונא והא מתני' היא ע"י כל עריות מקנין וי"ל דהכי פירושו מי שנאסר בכל בת ישראל ע"י בעילת זנות אפילו אינה קרובתו יצא עובד כוכבים דבלאו הכי כל בת ישראל מתסרא וקיימא לגביה: **יצא** עובד כוכבים שאין לו אלמנות וגירושין בה. פירש רש"י דנפקא לן מדכתיב אשר ינאף את אשת רעהו פרט לאשת אחרים תימה והא נפקא לן בקידושין בפרק האומר מלא תתחתן בם וכמדומה דלא אתי קרא פרט לאשת אחרים אלא למעוטי ישראל הבא על העובדת כוכבים אשת עובד כוכבים וקמ"ל אע"ג דבעולת בעל יש להן ישראל בעובדת כוכבים פטור:

למעוטי בהמה. תימה דהכא משמע דבזנות תליא מילתא אם כן רבא דאמר בפ' הבא על יבמתו (יבמות דף נד.) דיש זנות לבהמה מתני' למעוטי מאי וכי אית לן למימר דל"ל דשמואל או דרב [המנונא] הונא:

מנא הא מילתא דאמורי רבנן אין זנות לבהמה. ה"ג בפ' כל האסורין (תמורה ל:) מנא הא מילתא דאין זנות לבהמה אמר ליה לא נישתמיט קרא ונכתוב אתנן זונה וכלב א"נ הכי אתנן כלב וכו': **אלא** למאן דאמר הערבה זו נשיקה מאי איכא למימר. והיינו שמואל בפ' הבא על יבמתו (יבמות דף נה:) והכא אליביה דשמואל נמי מסקינן ותימה ארדבה איפכא מסתברא למאן דאמר הערבה זו נשיקה וחשיבה ביאה גבי שאר עריות היינו דאיצטריך קרא הבא למעוטי אלא למ"ד הערבה זו הכנסת עטרה ולא חשיבה נשיקה גבי שאר עריות הכא מאי איצטריך למעוטה:

דומה

רש"י

מַהוּ דְּתֵימָא, "נִטְמָאָה" "נִטְמָאָה" שְׁנֵי פְּעָמִים, אֶחָד לַבַּעַל וְאֶחָד לַבּוֹעֵל, הֵיכָא דְּקָא מִיתַּפְּרָא בְּהָא זְנוּת. אֲבָל הָא הוֹאִיל וַאֲסוּרָה וְקַיְימָא, אֵימָא לֹא, קָא מַשְׁמַע לָן: חוּץ מִן הַקָּטָן וְכוּ': אִישׁ אָמַר רַחֲמָנָא וְלֹא קָטָן, וְשֶׁאֵינוֹ אִישׁ. לְמַעוּטֵי מַאי? אִילִימָא לְמַעוּטֵי שָׁחוּף, וְהָאָמַר שְׁמוּאֵל: שָׁחוּף מְקַנֵּין עַל יָדוֹ, וּפוֹסֵל בִּתְרוּמָה! מְקַנֵּין עַל יָדוֹ, פְּשִׁיטָא? מַהוּ דְּתֵימָא: "וְשָׁכַב אִישׁ אֹתָהּ שִׁכְבַת זָרַע" אָמַר רַחֲמָנָא, וְהָא לָאו בַּר הָכִי הוּא, קָא מַשְׁמַע לָן. "וּפוֹסֵל בִּתְרוּמָה" פְּשִׁיטָא? מַהוּ דְּתֵימָא: "וְלֹא יְחַלֵּל זַרְעוֹ" אָמַר רַחֲמָנָא, דְּאִית לֵיהּ זֶרַע לִיחַלֵּל, דְּלֵית לֵיהּ זֶרַע לֹא לִיחַלֵּל, קָא מַשְׁמַע לָן. וְאֶלָּא לְמַעוּטֵי גּוֹי, וְהָאָמַר רַב הַמְנוּנָא: גּוֹי מְקַנֵּין עַל יָדוֹ וּפוֹסֵל בִּתְרוּמָה. מְקַנֵּין עַל יָדוֹ, פְּשִׁיטָא? מַהוּ דְּתֵימָא: "נִטְמְאָה" "נִטְמְאָה" שְׁתֵּי פְּעָמִים, אֶחָד לַבַּעַל וְאֶחָד לַבּוֹעֵל, הֵיכָא דְּקָמִיתַּפְּרָא בְּהָא זְנוּת. אֲבָל הָא הוֹאִיל וַאֲסוּרָה וְקַיְימָא, אֵימָא לֹא, קָמַשְׁמַע לָן. וּפוֹסֵל בִּתְרוּמָה, פְּשִׁיטָא? מַהוּ דְּתֵימָא: "וּבַת כֹּהֵן כִּי תִהְיֶה לְאִישׁ זָר" אָמַר רַחֲמָנָא, דְּבַר הָיְיָה אִין, דְּלָאו בַּר הָיְיָה לֹא, קָמַשְׁמַע לָן דְּפָסֵיל מִדְּר' יוֹחָנָן, דְּאָמַר ר' יוֹחָנָן מִשּׁוּם ר' יִשְׁמָעֵאל: מִנַּיִן לְגוֹי, וְעֶבֶד שֶׁבָּאוּ עַל הַכֹּהֶנֶת, וְעַל הַלְּוִיָּה, וְעַל בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁפְּסָלוּהָ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבַת כֹּהֵן כִּי תִהְיֶה אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה" מִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אַלְמָנוּת וְגֵרוּשִׁין בָּהּ, יָצְאוּ גּוֹי וְעֶבֶד שֶׁאֵין לוֹ אַלְמָנוּת וְגֵרוּשִׁין בָּהּ. וְאֶלָּא לְמַעוּטֵי מַאי? אָמַר רַב פַּפָּא: לְמַעוּטֵי בְּהֵמָה, שֶׁאֵין זְנוּת בְּבְהֵמָה. אָמַר לֵיהּ רָבָא מִפַּרְזַקְיָא לְרַב אַשִׁי: מְנָא הָא מִילְּתָא דַּאֲמוּר רַבָּנָן אֵין זְנוּת בְּבְהֵמָה? דִּכְתִיב: "לֹא תָבִיא אֶתְנַן זוֹנָה וּמְחִיר כֶּלֶב" וְתַנְיָא: "אֶתְנַן כֶּלֶב" וּמְחִיר זוֹנָה מוּתָּרִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "גַּם שְׁנֵיהֶם", שְׁנַיִם וְלֹא אַרְבָּעָה. וְאֶלָּא "שִׁכְבַת זֶרַע" לָמָּה לִי? מִיבָּעֵי לֵיהּ לְכִדְתַנְיָא "שִׁכְבַת זֶרַע" פְּרָט לְדָבָר אַחֵר. מַאי "דָּבָר אַחֵר"? אָמַר רַב שֵׁשֶׁת: פְּרָט לְשֶׁקִּינֵא לָהּ שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ. אָמַר לֵיהּ רָבָא, שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ, "מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה" כְּתִיב? אֶלָּא אָמַר רָבָא: פְּרָט לְשֶׁקִּינֵא לָהּ דֶּרֶךְ אֲבָרִים. אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי: פְּרִיצוּתָא בְּעָלְמָא הִיא, וּפְרִיצוּתָא מִי אָסַר רַחֲמָנָא?

אֶלָּא אָמַר אַבַּיֵי: פְּרָט לְשֶׁקִּינֵא לָהּ בִּנְשִׁיקָה, הָנִיחָא לְמַאן דְּאָמַר הַעֲרָאָה זוֹ הַכְנָסַת עֲטָרָה, אֲבָל נְשִׁיקָה, וְלֹא כְּלוּם הִיא, הַיְינוּ דְּאִתֵּי קְרָא לְמַעוּטֵי נְשִׁיקָה. אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר הַעֲרָאָה זוֹ נְשִׁיקָה, מַאי אִיכָּא לְמֵימַר? לְעוֹלָם לְשֶׁקִּינֵא לָהּ דֶּרֶךְ אֲבָרִים, וְמַהוּ דְּתֵימָא, בִּקְפִידָא דְּבַעַל תַּלְיָא רַחֲמָנָא וּבַעַל הָא קָא קָפִיד, קָמַשְׁמַע לָן. אָמַר שְׁמוּאֵל: יִשָּׂא אָדָם

דומה

מַהוּ דְּתֵימָא נִטְמְאָה נִטְמְאָה שְׁנֵי פְּעָמִים. אֲמוּרִים בִּפְרָשָׁה, וְדַרְשִׁינָן לֵיהּ לְקַמָּן (לקמן כז:) אֶחָד לַבַּעַל וְאֶחָד לַבּוֹעֵל, הֵיכָא דְּמִיתַּפְּרָא בְּהָא סְתִירָה מִשְּׁתֵּעֵי קְרָא דְּנוֹהֵג בָּהּ דִּין סוֹטָה, אֲבָל הָא דַּאֲסוּרָה כּוּ': קַמ"ל. דְּכִי אָתָא קְרָא לְגוּפֵיהּ אָתָא, דְּהֵיכָא דְּאֵינוּ קָרוֹב לָהּ נָאֱסַר עָלֶיהָ עַל יְדֵי קִנּוּי זֶה, וְלָאו לְמַעוּטֵי קְרוֹבִים אָתָא: אִישׁ אָמַר רַחֲמָנָא. וְשָׁכַב אִישׁ אוֹתָהּ: שֶׁבְּשָׁרוֹ נִשְׁחַף וְכָלָה וְיָבֵשׁ וְאֵין בּוֹ כֹּחַ, וּבְתוֹרַת כֹּהֲנִים בְּקַלְלוֹת שֶׁנִּינוּ דּוּגְמָתוֹ, יֵשׁ לָךְ אָדָם שֶׁהוּא חוֹלֶה וּמֻטָּל בְּמִטָּה אֲבָל בְּשָׂרוֹ שָׁמוּר עָלָיו, תַּלְמוּד לוֹמַר אֶת הַשִּׁחֶפֶת מְלַמֵּד שֶׁבְּשָׂרוֹ נִשְׁחָף: מְקַנֵּין עַל יָדוֹ כוּ'. כְּמוֹ וְהַיְינָן בָּהּ מְקַנֵּין עַל יָדוֹ פְּשִׁיטָא: **וּפוֹסֵל בִּתְרוּמָה פְּשִׁיטָא.** אִם הוּא אֶחָד מִן הַפְּסוּלִים הַמְחַלְּלִין אֶת הָאִשָּׁה כְּגוֹן עוֹבֵד כּוֹכָבִים עֶבֶד חָלָל נָתִין וּמַמְזֵר דְּקַיְימָא לָן בְּקִדּוּשִׁין וּבִיבָמוֹת דְּפוֹסְלִין הָאִשָּׁה בְּבִיאָתָן מוּבֹת כֹּהֵן כִּי תִהְיֶה לְאִישׁ זָר, כֵּיוָן שֶׁנִּבְעֲלָה לְמִי שֶׁזָּר אֲצָלָהּ פְּסָלָהּ: **לֹא יְחַלֵּל זַרְעוֹ.** מִדְּלֵא כְּתִיב לֹא יַחֵל דְּרִשִׁינָן שְׁנֵי חִלּוּלִין אֶחָד לָהּ וְאֶחָד לְזַרְעָהּ: **דְּאִית** לֵיהּ זֶרַע מַחֲלֵל. אֶת הָאִשָּׁה בְּבִיאָתוֹ, דְּלֵית לֵיהּ זֶרַע לֹא יְחַלֵּל: **קָא מַשְׁמַע לָן.** שְׁמוּאֵל דְּפוֹסֵל שֶׁמִּעִינָן לֵיהּ מֵהָא דְּאָמַר מְקַנֵּין עַל יְדֵי שָׁחוּף: **וּבַת** כֹּהֵן כִּי תִהְיֶה לְאִישׁ זָר וְגוֹ'. וּמִנַּיהּ נָפְקָא לָן דִּפְסוּלִין פְּסָלֵי לְאִשָּׁה בְּבִיאָתָן, וּמִדְּאִפְּקֵיהּ בְּלְשׁוֹן הָיְיָה נִדְרוֹשׁ דְּאִית לֵיהּ הָיְיָה מִי שֶׁקִּדּוּשִׁין תּוֹפְסִין בָּהּ כְּגוֹן מַמְזֵר נָתִין וְחָלָל פְּסָלֵי, אֲבָל עוֹבֵד כּוֹכָבִים וְעֶבֶד הֲרֵי הֵן כַּבְּהֵמָה וְכֵיוָן דְּלֵית לֵיהּ הָיְיָה לֹא נִפְסְלוּ. עוֹבֵד כּוֹכָבִים אֵין לוֹ קִדּוּשִׁין בְּיִשְׂרָאֵל, דִּכְתִיב (ויקק"ל כ) אִישׁ אֲשֶׁר יִנְאַף אֶת אֵשֶׁת רֵעֵהוּ, וְתַנְיָא בְּסַנְהֶדְרִין (לקמן נב:) פָּרָט לְאִשָּׁה, וְנִכְרִי: אֲחֵרִים, אֵלְמָא לֵית לֵיהּ לְזֹהּ אִישׁוּת. עֶבֶד עִם הַחֲמוֹר כְּתִיב בְּהוּ, עִם הַדּוּמָה לְחֲמוֹר: **מִי** שֶׁיֵּשׁ לוֹ **אַלְמָנוּת וְגֵרוּשִׁין בָּהּ.** הוּא דְּכִי אֵין לָהּ זֶרַע מִמֶּנּוּ וְשָׁבָה אֶל בֵּית אָבִיהָ מִלֶּחֶם אָבִיהָ תֹּאכֵל, דְּלֵא פְּסָלָהּ בְּבִיאָתוֹ, יָצָא עוֹבֵד כּוֹכָבִים וְעֶבֶד שֶׁאֵין לוֹ אַלְמָנוּת וְגֵרוּשִׁין בָּהּ, שֶׁלֹּא תְּפָסוּ לוֹ בָּהּ קִדּוּשִׁין וּכְשֶׁמֵּת אֵין שֵׁם אַלְמָנוּת עָלֶיהָ. וּבִיבָמוֹת פָּרִיךְ אֵימָא לְקָלָא, דְּמִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אַלְמָנוּת וְגֵרוּשִׁין הוּא דְּכִי אִית לֵיהּ זֶרַע לֹא תֵּיכוּל, אֲבָל עוֹבֵד כּוֹכָבִים וְעֶבֶד אֲפִי' אִית לֵיהּ זֶרַע מִנַּיהּ תֵּיכוּל, וְהָתָם מְשַׁנֵּי לֵיהּ בְּהִבָּא עַל יְבִמְתּוֹ [בְּאַלְמָנָה לְכ"ג]. וּמֵיהוּ שְׁמִעִינָן [לֵיהּ מֵהָא] דְּמְקַנֵּין ע"י עוֹבֵד כּוֹכָבִים: **וְאֶלָּא.** מִי שֶׁאֵינוֹ אִישׁ דְּמַתְנִי' לְמַעוּטֵי בְּהֵמָה: **דְּאֵין זְנוּת לְבְהֵמָה.** אֵינָהּ נַעֲשֵׂית זוֹנָה בִּבְעִילַת בְּהֵמָה וְאֵינָהּ נֶאֱסֶרֶת עַל בַּעֲלָהּ: **אֶתְנַן זוֹנָה.** נָתַן טָלֶה בְּאִתְּתָנֶנָּה: **מְחִיר כֶּלֶב.** הֶחֱלִיף כֶּלֶב בְּטָלֶה: **אֶתְנַן כֶּלֶב.** שֶׁאִם אָדָם אוֹמֵר לְזוֹנָה הַחֲלִיף טָלֶה וְהַבְּעֲלִי לְכַלְבִּי: **מְחִיר זוֹנָה.** הָיְתָה לוֹ שִׁפְחָה זוֹנָה וְהֶחֱלִיפָהּ בְּטָלֶה, וּמִדְּקָאֲמַר אֶתְנַן כֶּלֶב מֶתֶר מִכְּלָל דְּלֵאו זְנוּת הוּא, דְּאִי זְנוּת הוּא הָוָה חָיֵיל עָלֶהָ שֵׁם אֶתְנַן: **וְאֶלָּא שִׁכְבַת זֶרַע לָמָּה לִי.** כֵּיוָן דְּאָמְרַתְּ מְקַנֵּין ע"י שָׁחוּף: **לְשֶׁקִּנֵּא לָהּ שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ.** אֵל תִּסְתָּרֵי עִמּוֹ לְהִבָּעֵל שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ: **מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה כְּתִיב.** הִקִּישׁוּ שְׁנֵי מִשְׁכְּבוֹתֶיהָ לְכָל דְּבָרִים, וְכֵיוָן דְּנֶאֱסְרָת עָלָיו אַמַּאי לֹא הֲוֵי קְנוּי: **דֶּרֶךְ אֲבָרִים פְּרִיצוּתָא בְּעָלְמָא הוּא.** שׁוֹבֵב עַמּוּהּ בְּקָרוּב בָּשָׂר: **פְּרִיצוּתָא מִי קָאָסַר רַחֲמָנָא.** אִשָּׁה עַל בַּעֲלָהּ בְּהֶכֵּי, וְכֵיוָן דְּלֵא מִתְסְרָא עֲלֵיהּ בְּהֶכֵּי פְּשִׁיטָא דְּלָאו קְנוּי הוּא: **בִּנְשִׁיקָה.** מִשִּׁיק הַשֵּׁמֶשׁ בְּאוֹתוֹ מָקוֹם: **הַיְינוּ דְּאָתָא**

קְרָא לְמַעוּטֵיהּ. דְּלֵא תֵּימָא הַעֲרָאָה הִיא: **אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר.** בִּיבָמוֹת (לקמן נה:) הַעֲרָאָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה שֶׁהִיא כְּגִמַר בִּיאָה בְּכָל הָעֲרָיוֹת כְּדִכְתִיב (ויקק"ל כ) אֶת מְקוֹרָהּ הֶעֱרָה אֶת שְׁאֵרוֹ הֶעֱרָה זוֹ נְשִׁיקָה, מַאי אִיכָּא לְמֵימַר, הֵיכִי מְצִית לְמֵימַר דְּאָתָא קְרָא לְמַעוּטָהּ, הָלֵא כְּגִמַר בִּיאָה הִיא לְכָל דָּבָר חוּץ מִשִּׁפְחָה חֲרוּפָה: **בִּקְפִידָא דְּבַעַל תַּלְיָא.** דִּכְתִיב וְקִנָּא, וּבַעַל הָא חֲזִינָן לֵיהּ דְּקָפִיד שֶׁהֲרֵי קִנָּא לָהּ עַל כָּךְ:

דומה

ביאורים למסכת סוטה דף כו עמוד ב מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

מתרצת הגמרא, **מַהוּ דְּתֵימָא** – הייתי אומר, כיון שכתוב בפרשת סוטה "**נִטְמָאָה**" "**נִטְמָאָה**" **שְׁנֵי פְּעָמִים**, ודורשים את שני הפסוקים, **אֶחָד** שאסורה **לַבַּעַל, וְאֶחָד** שאסורה **לַבּוֹעֵל**, והייתי סובר שהתורה אומרת לקיים דין סוטה רק **הֵיכָא דְּקָא מִיתַּסְּרָא בְּהָא זְנוּת** – במקום שנאסרת רק מחמת זנות זו על הבועל, **אֲבָל הָא** – זו שקינא לה בעלה שנסתרה עם אחד העריות, **הוֹאִיל וַאֲסוּרָה וְקַיְּימָא** – כבר אסורה על הבועל לפני הזנות הזו, **אֵימָא לֹא** – הייתי אומר שלא שותה, **קָא מַשְׁמַע לָן** שכל מה שבא הפסוק הוא רק כדי לאסור אותה על ידי זנות זו כשלא היתה אסורה לפני כן, אך גם כשאסורה לפני כן כגון בקרובים וערויות, יש בה דין סוטה להשקותה וכו'.

שנינו במשנה, על ידי כל העריות מקנין **חוּץ מִן הַקָּטָן** [**וְכוּ'**] [וממי שאינו איש]. מבארת הגמרא, מה שמיעטנו קטן מקינוי, שאין הבעל מקנא לאשתו אם נסתרה עם קטן, למדנו מהפסוק "ושכב **אִישׁ** אותה" **אָמַר רַחֲמָנָא**, ומדייקים, דוקא "איש" **וְלֹא קָטָן**.

שואלת הגמרא, מה ששנינו במשנה **וְשֶׁאֵינוֹ אִישׁ** – שאין הבעל מקנא לאשתו אם נסתרה עם מי שאינו איש, **לְמַעוּטֵי מַאי** – מי הוא זה שאינו איש. מנסה הגמרא לתרץ, **אִילֵימָא לְמַעוּטֵי שָׁחוּף** – אם נאמר שבא למעט אדם שבשרו נשחף וכלה ויבש ואין לו כח, וזהו מה שכתוב בקללות שבתורה "את השחפת". דוחה הגמרא, **וְהָאָמַר שְׁמוּאֵל שָׁחוּף** כן **מְקַנְּין עַל יָדוֹ, וּפוֹסֵל בִּתְרוּמָה** שאם היה השחוף מהפסולים בקהל, ובא על בת כהן פוסל אותה מלאכול בתרומה, ויבואר להלן. על כל פנים רואים במפורש שהבעל מקנא לאשתו כשנסתרה עם שחוף, ואי אפשר לפרש שזו כוונת המשנה 'שאינו איש'.

ומבררת הגמרא את עצם דברי שמואל, לפני שתמשיך לברר מה כוונת המשנה 'שאינו איש'. מה שאמר שמואל ששחוף **מְקַנְּין עַל יָדוֹ**, שואלת הגמרא **פְּשִׁיטָא**, למה שלא יקנא הבעל. ומתרצת הגמרא, **מַהוּ דְּתֵימָא** – הייתי אומר כיון שהפסוק אומר בפרשת סוטה "**וְשָׁכַב אִישׁ אֹתָהּ שִׁכְבַת זָרַע**" **אָמַר רַחֲמָנָא, וְהָא לָאו כַּר הָכִי הוּא** – והרי שחוף אינו ראוי להזריע, אם כן לא יקנא הבעל על ידו, **קָא מַשְׁמַע לָן** שמקנין על ידו, והלימוד של "שכבת זרע" בא ללמד דבר אחר שיבואר להלן.

עוד מבררת הגמרא, מה שאמר שמואל על שחוף **וּפוֹסֵל בִּתְרוּמָה**, שואלת הגמרא והרי זה **פְּשִׁיטָא**, שהרי בת כהן שבא עליה אחד מן הפסולים, כגון גוי או עבד או חלל או נתין או ממזר, נפסלה מלאכול יותר בתרומה, ומה החידוש אם הפסול הוא שחוף.

מתרצת הגמרא, **מַהוּ דְּתֵימָא** – הייתי אומר כיון שכתוב בדיני כהן "**וְלֹא יְחַלֵּל זַרְעוֹ**" **אָמַר רַחֲמָנָא**, והיתה התורה יכולה לכתוב "לא יחל", ומהכפילות "לא יחלל" דורשים שני חילולים, אחד שמחלל את האשה ואחד שמחלל את זרעה, אם כן דוקא **דְּאִית לֵיהּ זֶרַע לִיחַלֵּל** – מי שיכול שיכול להביא זרע מחלל אשה מכהונה בביאתו, **דְּלֵית לֵיהּ זֶרַע לֹא לִיחַלֵּל** – אבל מי שאינו יכול להביא זרע, כגון השחוף, לא יחלל אשה מכהונה בביאתו, **קָא מַשְׁמַע לָן** שפוסל אותה מכהונה.

חוזרת הגמרא לברר מה כוונת המשנה שמי 'שאינו איש' אין מקנין על ידו, **וְאֶלָּא** 'שאינו איש' **לְמַעוּטֵי עוֹבֵד כּוֹכָבִים**, שאם האשה נסתרה עם גוי, אין בעלה מקנא לה, שואלת הגמרא, **וְהָאָמַר רַב חַמְנוּנָא עוֹבֵד כּוֹכָבִים** כן **מְקַנְּין עַל יָדוֹ, וּפוֹסֵל בִּתְרוּמָה** וכדלעיל. על כל פנים רואים במפורש שהבעל מקנא לאשתו כשנסתרה עם גוי, ואי אפשר לפרש שזו כוונת המשנה 'שאינו איש'.

ושוב מבררת הגמרא את עצם דברי רב המנונא, לפני שתמשיך לברר מה כוונת המשנה 'שאינו איש'. מה שאמר רב המנונא שגוי **מְקַנְּין עַל יָדוֹ**, שואלת הגמרא **פְּשִׁיטָא**, למה שלא יקנא הבעל. ומתרצת הגמרא, **מַהוּ דְּתֵימָא** – הייתי אומר כיון שאומרת התורה בפרשת סוטה "**נִטְמָאָה**" "**נִטְמָאָה**" **שְׁתֵּי פְּעָמִים** כדלעיל, ולמדנו שבא לרבות **אֶחָד** שאסורה **לַבַּעַל וְאֶחָד** שאסורה **לַבּוֹעֵל**, והייתי סובר שהתורה אומרת לקיים דין סוטה רק **הֵיכָא דְּקָא מִיתַּסְּרָא בְּהָא זְנוּת** – במקום שנאסרת רק מחמת זנות זו על הבועל, **אֲבָל הָא** – שקינא לה בעלה שנסתרה עם גוי, **הוֹאִיל וַאֲסוּרָה וְקַיְּימָא** – כבר אסורה על הבועל לפני הזנות הזו, **אֵימָא לֹא** – הייתי אומר שלא שותה, **קָא מַשְׁמַע לָן** שכל מה שבא הפסוק הוא רק כדי לאסור אותה על ידי זנות זו כשלא היתה אסורה לפני כן, אך גם כשאסורה לפני כן כגון בקרובים וערויות, יש בה דין סוטה להשקותה וכו'.

שנינו במשנה, על ידי כל העריות מקנין **חוּץ מִן הַקָּטָן** [**וְכוּ'**] [וממי שאינו איש]. מבארת הגמרא, מה שמיעטנו קטן מקינוי, שאין הבעל מקנא לאשתו אם נסתרה עם קטן, למדנו מהפסוק "ושכב **אִישׁ** אותה" **אָמַר רַחֲמָנָא**, ומדייקים, דוקא "איש" **וְלֹא קָטָן**.

שואלת הגמרא, מה ששנינו במשנה **וְשֶׁאֵינוֹ אִישׁ** – שאין הבעל מקנא לאשתו אם נסתרה עם מי שאינו איש, **לְמַעוּטֵי מַאי** – מי הוא זה שאינו איש. מנסה הגמרא לתרץ, **אִילֵימָא לְמַעוּטֵי שָׁחוּף** – אם נאמר שבא למעט אדם שבשרו נשחף וכלה ויבש ואין לו כח, וזהו מה שכתוב בקללות שבתורה "את השחפת". דוחה הגמרא, **וְהָאָמַר שְׁמוּאֵל שָׁחוּף** כן **מְקַנְּין עַל יָדוֹ, וּפוֹסֵל בִּתְרוּמָה** שאם היה השחוף מהפסולים בקהל, ובא על בת כהן פוסל אותה מלאכול בתרומה, ויבואר להלן. על כל פנים רואים במפורש שהבעל מקנא לאשתו כשנסתרה עם שחוף, ואי אפשר לפרש שזו כוונת המשנה 'שאינו איש'.

ומבררת הגמרא את עצם דברי שמואל, לפני שתמשיך לברר מה כוונת המשנה 'שאינו איש'. מה שאמר שמואל ששחוף **מְקַנְּין עַל יָדוֹ**, שואלת הגמרא **פְּשִׁיטָא**, למה שלא יקנא הבעל. ומתרצת הגמרא, **מַהוּ דְּתֵימָא** – הייתי אומר כיון שהפסוק אומר בפרשת סוטה "**וְשָׁכַב אִישׁ אֹתָהּ שִׁכְבַת זָרַע**" **אָמַר רַחֲמָנָא, וְהָא לָאו כַּר הָכִי הוּא** – והרי שחוף אינו ראוי להזריע, אם כן לא יקנא הבעל על ידו, **קָא מַשְׁמַע לָן** שמקנין על ידו, והלימוד של "שכבת זרע" בא ללמד דבר אחר שיבואר להלן.

עוד מבררת הגמרא, מה שאמר שמואל על שחוף **וּפוֹסֵל בִּתְרוּמָה**, שואלת הגמרא והרי זה **פְּשִׁיטָא**, שהרי בת כהן שבא עליה אחד מן הפסולים, כגון גוי או עבד או חלל או נתין או ממזר, נפסלה מלאכול יותר בתרומה, ומה החידוש אם הפסול הוא שחוף.

מתרצת הגמרא, **מַהוּ דְּתֵימָא** – הייתי אומר כיון שכתוב בדיני כהן "**וְלֹא יְחַלֵּל זַרְעוֹ**" **אָמַר רַחֲמָנָא**, והיתה התורה יכולה לכתוב "לא יחל", ומהכפילות "לא יחלל" דורשים שני חילולים, אחד שמחלל את האשה ואחד שמחלל את זרעה, אם כן דוקא **דְּאִית לֵיהּ זֶרַע לִיחַלֵּל** – מי שיכול שיכול להביא זרע מחלל אשה מכהונה בביאתו, **דְּלֵית לֵיהּ זֶרַע לֹא לִיחַלֵּל** – אבל מי שאינו יכול להביא זרע, כגון השחוף, לא יחלל אשה מכהונה בביאתו, **קָא מַשְׁמַע לָן** שפוסל אותה מכהונה.

חוזרת הגמרא לברר מה כוונת המשנה שמי 'שאינו איש' אין מקנין על ידו, **וְאֶלָּא** 'שאינו איש' **לְמַעוּטֵי עוֹבֵד כּוֹכָבִים**, שאם האשה נסתרה עם גוי, אין בעלה מקנא לה, שואלת הגמרא, **וְהָאָמַר רַב חַמְנוּנָא עוֹבֵד כּוֹכָבִים** כן **מְקַנְּין עַל יָדוֹ, וּפוֹסֵל בִּתְרוּמָה** וכדלעיל. על כל פנים רואים במפורש שהבעל מקנא לאשתו כשנסתרה עם גוי, ואי אפשר לפרש שזו כוונת המשנה 'שאינו איש'.

ושוב מבררת הגמרא את עצם דברי רב המנונא, לפני שתמשיך לברר מה כוונת המשנה 'שאינו איש'. מה שאמר רב המנונא שגוי **מְקַנְּין עַל יָדוֹ**, שואלת הגמרא **פְּשִׁיטָא**, למה שלא יקנא הבעל. ומתרצת הגמרא, **מַהוּ דְּתֵימָא** – הייתי אומר כיון שאומרת התורה בפרשת סוטה "**נִטְמָאָה**" "**נִטְמָאָה**" **שְׁתֵּי פְּעָמִים** כדלעיל, ולמדנו שבא לרבות **אֶחָד** שאסורה **לַבַּעַל וְאֶחָד** שאסורה **לַבּוֹעֵל**, והייתי סובר שהתורה אומרת לקיים דין סוטה רק **הֵיכָא דְּקָא מִיתַּסְּרָא בְּהָא זְנוּת** – במקום שנאסרת רק מחמת זנות זו על הבועל, **אֲבָל הָא** – שקינא לה בעלה שנסתרה עם גוי, **הוֹאִיל וַאֲסוּרָה וְקַיְּימָא** – כבר אסורה על הבועל לפני הזנות הזו, **אֵימָא לֹא** – הייתי אומר שלא שותה, **קָא מַשְׁמַע לָן** שמקנין על ידו.

עוד מבררת הגמרא, מה שאמר רב המנונא על גוי **וּפוֹסֵל בִּתְרוּמָה**, שואלת הגמרא והרי זה **פְּשִׁיטָא**, שבת כהן שבא עליה גוי נפסלה מלאכול בתרומה, כמו כל הפסולים, וכדלעיל.

מתרצת הגמרא, **מַהוּ דְּתֵימָא** – הייתי אומר "**וְכִי תִהְיֶה לְאִישׁ זָר** היא בתרומת הקדשים לא תאכל", **אָמַר רַחֲמָנָא** – נאמר בתורה בדיני כהונה, ומפסוק זה דורשים שאם נבעלה האשה למי שהוא 'זר' אצלה בנישואין, דהיינו הפסולים בחיתון, פוסלים אותה בתרומה, כמו שכתוב בהמשך הפסוק, 'היא בתרומת הקדשים לא תאכל', והייתי חושב שמלשון התורה "תהיה" נדייק **דְּבַר הֲוָיָה** – שרק מי שתופסים בו קידושין, יהודי, אלא שהוא פסול, כגון ממזר או נתין או חלל, **אִין** – כן פוסל אותה בביאתו מלאכול בתרומה, אבל **דְּלָאו בַּר הֲוָיָה** – שאינו בתורת הויה כלל, שאין תופסים בו קידושין, כגון גוי ועבד, **לֹא** פוסל אותה בביאתו, **קָא מַשְׁמַע לָן** רב המנונא, **דְּפָסִיל** גוי את האשה בביאתו, **מִדְּרַבִּי יוֹחָנָן, דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, מִנַּיִן לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים וְעֶבֶד שֶׁבָּאוּ עַל הַכֹּהֶנֶת וְעַל הַלֵּוִיָּה וְעַל בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁפְּסָלוּהָ** מן הכהונה כדלעיל, **שֶׁנֶּאֱמַר** "**וְכִי תִהְיֶה אַלְמָנָה** וגרושה וזרע אין לה ושבה אל בית אביה כנעוריה, מלחם אביה תאכל", הרי שבת כהן שאין לה זרע ונתאלמנה או נתגרשה, חוזרת לבית אביה לאכול בתרומה, ומדייקים, דוקא כשהיתה נשואה **לִמִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ אַלְמָנוּת וְגֵירוּשִׁין בָּהּ**, כל יהודי, שיש לו דיני אלמנות וגירושין כיון שקידושיו תפסו, **יָצְאוּ עוֹבֵד כּוֹכָבִים וְעֶבֶד שֶׁאֵין לוֹ דִּינֵי אַלְמָנוּת וְגֵירוּשִׁין בָּהּ**, שהרי אין קידושין תופסים בו, פוסלים את האשה בביאתם מן הכהונה.

חוזרת הגמרא לברר מה כוונת המשנה שמי 'שאינו איש' אין מקנין על ידו, ושואלת **וְאֶלָּא** 'שאינו איש' **לְמַעוּטֵי מַאי**. ומתרצת הגמרא, **אָמַר רַב פָּפָּא**, 'שאינו איש **לְמַעוּטֵי בְּהֵמָה**, שאם נסתרה האשה עם בהמה אין בעלה מקנא לה, **דְּאֵין זְנוּת בְּבְהֵמָה** – שאין האשה נחשבת זונה בביאת בהמה, ואינה נאסרת על בעלה.

מבררת הגמרא באותו ענין, **אָמַר לֵיהּ רָבָא מִפַּרְזִקְיָא** [– שם מקום,] **לְרַב שֵׁשִׁי, מְנָא הָא מִילְּתָא דְּאָמוּר רַבָּנָן** – מהיכן למדו רבנן את הדין **שֵׁאֵין זְנוּת בִּבְהֵמָה**.

מהא **דִּכְתִיב** בדיני הבאת קרבנות לבית המקדש "**לֹא תָבִיא אֶתְנַן זוֹנָה וּמְחִיר כֶּלֶב** בית ה' אלהיך וגו' כי תועבת ה' גם שניהם", **וְתַנְיָא** דייקו מלשון הפסוק שרק "אתנן זונה ומחיר כלב" אסורים, אבל **אֶתְנַן כֶּלֶב** – אדם אמר לזונה קחי טלה והבעלי לכלבי, **וּמְחִיר זוֹנָה** – שהיתה לו שפחה זונה, והחליף אותה בטלה, **מוּתָּרִין, שֶׁנֶּאֱמַר** בסוף הפסוק "**גַּם שְׁנֵיהֶם**", ומדייקים, **שְׁנַיִם** אסורים, **וְלֹא אַרְבָּעָה**. ואם כן ממה שהתירו אתנן כלב, רואים שביאת כלב אינה נחשבת זנות, כי אם היתה נחשבת זנות היה אסור האתנן שניתן בעבורה.

חוזרת הגמרא לברר את תחילת דבריה, ושואלת, **וְאֶלָּא** לפי דברי שמואל דלעיל, שאשה שנסתרה עם שחוף בעלה מקנא לה, וביארה הגמרא שלא תלמד מ"ושכב איש אותה שכבת זרע" שצריך דוקא מי שהוא מזריע, אם כן מה שאמר הפסוק "**שִׁכְבַת זֶרַע**" **לָמָּה לִי** – מה בא למעט. מתרצת הגמרא, **מִיבְּעֵי לֵיהּ לְכִדְתַנְיָא**, כתוב בפסוק דלעיל "ושכב איש אותה שכבת **שִׁכְבַת זֶרַע**", **פְּרָט לְדָבָר אַחֵר**, שיש קינוי של הבעל שהתרה בה שלא תסתר עם פלוני, אך לא לביאה ממש בהוצאת זרע, אלא לדבר אחר, והוא לא נחשב קינוי.

שואלת הגמרא, **מַאי דָּבָר אַחֵר**, שאמרת עליו שאינו נקרא קינוי. מתרצת הגמרא, **אָמַר רַב שֵׁשֶׁת, פְּרָט לְשֶׁקִּינָּא לָהּ שֶׁלֹּא כַּדַּרְכָּהּ** – שלא קינא לה בעלה שלא תסתר עם פלוני לביאה רגילה, אלא שהתורה אומרת לקיים דין סוטה רק **הֵיכָא דְּקָא מִיתַּסְּרָא בְּהָא זְנוּת** – במקום שנאסרת רק מחמת זנות זו על הבועל, **אֲבָל הָא** – שקינא לה בעלה שנסתרה עם גוי, **הוֹאִיל וַאֲסוּרָה וְקַיְּימָא** – כבר אסורה על הבועל לפני הזנות הזו, **אֵימָא לֹא** – הייתי אומר שלא שותה, **קָא מַשְׁמַע לָן** שמקנין על ידו.

המשך בעמוד קפא

ביאורים למסכת סוטה דף כז עמוד א מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

דּוּמָה – אשה שכולם מדברים על ניאופיה, **וְאַל יִשָּׂא בַּת דּוּמָה**, **שֶׁזּוֹ** – הדומה, **בָּאָה מִטִּיפָּה כְּשֵׁרָה**, שהרי אמה כשרה היתה, **וְזוֹ** – בת הדומה, **בָּאָה מִטִּיפָּה פְּסוּלָה**, שכיון שמלעיזים על אמה, יתכן שאכן היא בת ממזר או גוי. **וְרַבִּי יוֹחָנָן** חלק על שמואל **וְאָמַר**, עדיף **שִׁיּשָׂא אָדָם בַּת דּוּמָה, וְאַל יִשָּׂא דּוּמָה, שֶׁזּוֹ** – בת הדומה בעצמה **עוֹמֶדֶת בְּחֶזְקַת כַּשְׁרוּת**, שהרי עליה אין שום רינונים, ומותרת לבעלה כיון שרוב בעילות אחר הבעל וחזקה שאמה התעברה מבעלה שהוא אביה של זו, **וְזוֹ** – הדומה, **אֵינָהּ עוֹמֶדֶת בְּחֶזְקַת כַּשְׁרוּת**, שהרי כולם מרננים עליה שמזנה תחת בעלה, ואסורה עליו ואינו יודע ובא עליה באיסור.

שואלת הגמרא, **מֵיתִיבִי, נוֹשֵׂא אָדָם דּוּמָה**, ומשמע שעדיף מבת דומה, וקשה על רבי יוחנן.

מתרצת הגמרא, **אָמַר רָבָא**, יש לברר הענין, **וְתִסְבְּרָא נוֹשֵׂא לְכַתְּחִלָּה** – וכי תעלה על דעתך שכוונת הברייתא היא שמותר לישאנה לכתחילה, והרי תזנה תחתיו. **אֶלָּא** ודאי חייבים לתקן את דברי הברייתא ולשנות בה, **אִם נָשָׂא** בדיעבד דומה מותר בה, ואם כבר שבשנו הברייתא והוספנו בה שמדובר בדיעבד, **תְּנֵי נַמִּי** – אפשר גם להוסיף שאם נשא **בַּת דּוּמָה** מותר.

ופוסקת הגמרא, **וְהִלְכְתָּא, יִשָּׂא אָדָם בַּת דּוּמָה וְאַל יִשָּׂא דּוּמָה**, כרבי יוחנן, **דְּתָנֵי רַב תַּחֲלִיפָא בַּר מַעַרְבָּא** – שהיה מארץ ישראל, **קַמֵּיהּ דְּרַבִּי אַבָּהוּ, אִשָּׁה שֶׁהִיא מְזֻנָּה, בָּנֶיהָ כְּשֵׁרִין** ולא חוששים שמא אינם מבעלה ודם ממזרים, כיון שחזקה **שְׁרוֹב בְּעִילוֹת אַחַר הַבַּעַל**. לכן עדיף לישא בת דומה, כיון שהיא כשרה, ותהיה תחתיו בחזקת היתר, מאשר לישא דומה עצמה שמחטיאה אותו שחי עמה באיסור כיון שמזנה עם אחרים מרצונה.

שואלת הגמרא, **בְּעֵי רַב עַמְרָם**, הכלל שאמרנו שרוב בעילות אחר הבעל, ואשה מזנה בניה כשרים, מה הדין באשה **שֶׁהָיְתָה פְּרוּצָה בְּיוֹתֵר**, שיש לחשוש שרוב בעילותיה אינן על ידי בעלה אלא מאחרים, **מַהוּ**, האם בניה כשרים. ומבארת הגמרא, **אַלִּיבָּא דְּמַאן דְּאָמַר אֵין אִשָּׁה מִתְעַבֶּרֶת אֶלָּא סָמוּךְ לְוִוסָתָהּ** – שהאשה מתעברת בדרך כלל יום אחד לפני שווסתה צריך להופיע, **לֹא תִּיבָּעֵי לָךְ** – אין לנו שאלה, ופשוט שבניה אינם כשרים, **דְּלֹא יָדַע בָּהּ וְלֹא מַנְטַר לָהּ** – שהרי בעלה לא יכול לדעת מתי יגיע ווסתה כדי לשמרה ביום שלפני כן שלא תזנה עם אחרים כדי שלא תתעבר. **כִּי תִּיבָּעֵי לָךְ** – אמנם יש לנו שאלה **אַלִּיבָּא דְּמַאן דְּאָמַר אֵין אִשָּׁה מִתְעַבֶּרֶת אֶלָּא סָמוּךְ לִטְבִילָתָהּ** – לפי הדעה החולקת, וסוברת שהאשה מתעברת בדרך כלל בליל טבילתה או למחרת, נסתפקנו **מַאי**, האם **כֵּיוָן דְּיָדַע בָּהּ** בעלה מתי ליל טבילתה, **נְטוֹרֵי מַנְטַר לָהּ** – הוא שומר אותה ביום יומיים שאחר הטבילה שלא תזנה כדי שלא תתעבר מאחרים, **אוֹ דִּלְמָא כֵּיוָן דִּפְרוּצָה בְּיוֹתֵר לֹא** מצליח בעלה לשמור עליה אפילו יום יומיים אלו, שבורחת ממנו לפתע. **תֵּיקוּ**. שנינו במשנה, **וְאֵלּוּ שֶׁבֵּית דִּין כּוֹ'** [מקנין להן, מי שנתחרש בעלה או נשטתה, או שהיה חבוש בבית האסורין].

למדנו בברייתא, **תָּנוּ רַבָּנַן**, נאמר בתורה בפרשת סוטה **"אִישׁ** איש כי תשטה אשתו ומעלה בו מעל", ומבררת הברייתא, **מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "אִישׁ אִישׁ"** פעמיים, ועונה, בא **לְרַבּוֹת** כמו ששנינו לעיל, **אִשֶּׁת חֵרֵשׁ, וְאִשֶּׁת שׁוֹטֶה, וְאִשֶּׁת שַׁעֲמוּם** שהוא אדם שלקוי בתמהון לב, **וְשֶׁהָלַךְ בַּעֲלָהּ לִמְדִינַת הַיָּם, וְשֶׁהָיָה חָבוּשׁ בְּבֵית הָאֲסוּרִין, שֶׁבֵּית דִּין מְקַנְּנִין לָהֶן** אם רואים שמתנהגות בפריצות, **לְפוֹסְלָן מִכְּתוּבָּתָן**, שיצאו מבעליהן בלי לקבל כתובתן. מבררת הברייתא, **יָכוֹל** – הייתי חושב שבית דין מקנין להן **אַף** כדי **לְהַשְׁקוֹתָן** – שבית דין ישקו אותה מי הסוטה שיבדקום כשאר סוטות, ועונה, **תַּלְמוּד לוֹמַר "וְהֵבִיא הָאִישׁ אֶת אִשְׁתּוֹ** אל הכהן", ואין בית דין מביאים אותה אל הכהן להשקותה, ואף אם הבריא בעלה, אינו יכול להשקותה על סמך קינוי בית הדין, כפי שמבארת הגמרא בהמשך. **רַבִּי יוֹסֵי** חולק **וְאוֹמֵר**, בית דין מקנין לה **אַף** כדי **לְהַשְׁקוֹתָהּ**, אמנם הם עצמם אינם יכולים להשקותה, שהרי נאמר 'והביא האיש את אשתו', אלא **וְלִכְשֶׁיֵּצֵא בַּעֲלָהּ מִבֵּית הָאֲסוּרִין** הוא **יַשְׁקֶנָּה**.

שואלת הגמרא, **בְּמַאי קָא מִיפַּלְגֵי** – במה חולקים רבנן ורבי יוסי. עונה הגמרא, **רַבָּנַן סְבְרֵי** שאין הבעל יכול להשקותה על סמך קינוי בית הדין משום **דִּבְעֵינָן "וְקִנְּאָה וְהֵבִיא"** – שנאמר "וקינא את אשתו", "והביא האיש את אשתו", דורשים הסמיכות שדוקא אם הבעל קינא לה, הוא יכול להביאה להשקייה, **וְרַבִּי יוֹסֵי סָבַר לֹא בְּעֵינָן "וְקִנְּאָה וְהֵבִיא"** – אין לדרוש הסמיכות, והבעל יכול להשקותה על סמך קינוי בית הדין, לכן כשיצא הבעל מבית האסורים ישקנה, אף על פי שבית דין קינאו לה.

למדנו בברייתא, **תָּנוּ רַבָּנַן**, כתוב בתורה בסוף פרשת סוטה "זאת תורת הקנאות, **אֲשֶׁר תִּשְׂטֶה אִשָּׁה תַּחַת אִישָׁהּ** ונטמאה", ופסוק זה מיותר, ובא כדי **לְהַקִּישׁ אִישׁ לְאִשָּׁה** שדיני אשה כאיש, **וְאִשָּׁה לְאִישׁ** שדיני איש כאשה.

שואלת הגמרא, **לְמַאי הִלְכְתָא** – לענין מה הוקשו, מה למדו אשה מאיש ומה למדו איש מאשה.

עונה הגמרא, **אָמַר רַב שֵׁשֶׁת**, אשה מאיש לומדים, **שֶׁכֶּשֵׁם שֶׁאִם הוּא סוּמָא** – עיור, **לֹא הָיָה מַשְׁקֶהָ, דִּכְתִיב** בתורה בפרשת סוטה **"וְנֶעֱלַם מֵעֵינֵי אִישָׁהּ"**, תיבת "עיני" מיותרת ובאה ללמדנו דוקא מי שרואה בעיניו, **כָּךְ הִיא אִם הָיְתָה סוּמָא לֹא הָיְתָה שׁוֹתָה**.

רַב אַשִׁי אָמַר, איש מאשה לומדים, **כְּשֵׁם שֶׁחִיגֵּרֶת** – שאין לה רגל **וְגִידֶמֶת** – שאין לה יד **לֹא הָיְתָה שׁוֹתָה דִּכְתִיב** בתורה בפרשת סוטה

אגרות קודש

ב״ה, ז׳ אייר, תשי״ד

ברוקלין.

הוו״ח אי״א נו״נ עוסק בצ״צ מוה״ר יוסף שי׳

שלום וברכה!

בנועם הנני מאשר קבלת מכתבו מד׳ אייר עם המוסגר בו ההמחאות לכולל חב״ד באה״ק ת״ו שנשלחים ימים אלו למטרתם, ונהניתי גם מזריזותו דמר בשילוח הנ״ל מבלי לחכות על השאר.

ומה נפלאו דברי רבנו הזקן בנוגע לענין העקדה מאורע המשמש דוגמא וסמל לא רק לבני

המשך בעמוד קעז

סוטה. פרק רביעי – ארוסה דף כז עמוד א

רש״י

דּוּמָה. נִטְעֶנֶת וְנִדְבֶּרֶת בְּפִי כֹּל עַל נִיאוּפָיִךְ. דּוּמָה לְשׁוֹן קְלָסָה וְדִבּוּר, כְּדַאֲמַרִי׳ בְּגִדָּה (קָף סו.) דּוּמַת עֵירָךְ עָלְתָה בִּיךָ, וְהַהוּא לָאו חָשֵׁד הוּא אֶלָּא דִּבּוּר יָתֵר שֶׁהָיוּ נִדְבָּרִים בָּהּ עַל חֲבִיבוּתָהּ שֶׁל בַּעְלָהּ. וְאַף קְלָסָה לְשׁוֹן דִּבּוּר יָתֵר הוּא, לְפִיכָךְ הוּא נֶהֱפַךְ לְלָשׁוֹן שֶׁבַח וְלִלְשׁוֹן גְּנַאי כְּדַאֲמַר (שָׁמְקַלְסִין אוֹתוֹ): וְזוֹ בָּאָה מִבִּיאָה פְּסוּלָה. שֶׁמָּא מֵעוֹבֵד כּוֹכָבִים אוֹ מִמַּמְזֵר: [שָׁזוּ]. הַבַּת עוֹמֶדֶת בְּחֶזְקַת כְּשֵׁרוּת וּמְחֻזֶּרֶת לְבַעְלָהּ. וּלְטִפָּה פְּסוּלָה לֹא חַיְישִׁינַן, דְּרֹב בְּעִילוֹת אַחַר הַבַּעַל וּמִבַּעְלָהּ נִתְעַבְּרָה: וְזוֹ אִינָהּ עוֹמֶדֶת בְּחֶזְקַת כְּשֵׁרוּת. שֶׁמְּנָנָהּ תַּחְתָּיו וְנֶאֱסֶרֶת עָלָיו וְהוּא אֵינוֹ רוֹאֶה וְאֵינוֹ מְגָרְשָׁהּ וּבָא עָלֶיהָ בְּאִסּוּר: וְתִסְבְּרָא נוֹשֵׂא לְכַתְּחִלָּה. הָא וַדַּאי מְקַלְקְלָה לֵיהּ, אֶלָּא עַל בָּרְחָךְ מִשֶּׁשְׁקָתָא הִיא וּבְעֵית לְתָרוּצָהּ וּלְמִתְנֵי אִם נָשָׂא אָדָם דּוּמָה מֻתָּר, וְכֵיוָן דְּבָעֵית לְתָרוּצָהּ אַלְמָא תִּנָּא לָאו דַּוְקָא וְלָא מוֹתְבִינַן מִנָּהּ, דְּאִיבָּא לְמִימַר בְּהָא נַמִּי טָעָה וְתָנֵי נַמִּי בַּת דּוּמָה, וְאֲנַן נַמִּי כִּי אֲמִרִינַן יִשָּׂא אָדָם זוֹ וְלָא יִשָּׂא זוֹ לָאו לְכַתְּחִלָּה אִם יִמְצָא אַחֶרֶת, אֲבָל [אֲלָא דְ]מִי שֶׁאֵינוֹ מוֹצֵא אֶלָּא שְׁתַּיִם אֵלּוּ יִשָּׂא זוֹ וְאַל יִשָּׂא זוֹ: דְּתָנֵי רַב תַּחְלִיפָא כּוּ׳. הִלְכָּךְ בַּת דּוּמָה כֵּיוָן דִּכְשֵׁרָה הִיא טוֹב לוֹ שֶׁיִּשָּׂאֶנָּה שֶׁתְּהֵא תּוֹחָתָיו בְּחֶזְקַת הֶתֵּר, וְאַל יִשָּׂא דּוּמָה שֶׁמְּקַלְקֶלְתּוֹ לְשַׁמֵּשׁ עִמָּהּ מִשֶּׁנֶּאֱסְרָה לוֹ: הֶיְתֵּה פְּרוּצָה בְּיוֹתֵר. דְּאִיבָּא לְמִיחַשׁ דְּרֹב בְּעִילוֹתֶיהָ מִשֶּׁל אֲחֵרִים: מַהוּ. שֶׁיְּהוּ בָּנֶיהָ כְּשֵׁרִים: אֵין אִשָּׁה מִתְעַבֶּרֶת אֶלָּא סָמוּךְ לְוִסְתָּהּ. לְפָנֵי וֶסֶת נִדּוּתָהּ יוֹם אֶחָד, דְּלֹא יָדַע הַבַּעַל אֶת וֶסֶת נִדָּתָהּ דְּלִגְנַרְהָ אוֹתוֹ הַיּוֹם מִלְּזוֹנוֹת שֶׁלֹּא תִּתְעַבֵּר בְּזִנּוּת: כִּי תִּיבָּעֵי לָךְ כּוּ׳. פְּלוּגְתָּא בְּמס׳ נִדָּה (נִדָּה לח:): סָמוּךְ לְמִבְּלָתָהּ. לְאַחַר שֶׁטָּבְלָה בְּיוֹם טְבִילָתָהּ אוֹ לְיוֹם מָחָר: אוֹ דִּלְמָא כֵּיוָן דְּפְרוּצָה הֵיא בְּיוֹתֵר. לֹא מָצֵי מִינְעַר לָהּ, שֶׁנִּשְׁמֶטֶת מֵאֶצְלוֹ פִּתְאוֹם: וְקָנֵא וְהַבִּיא. הַמְקַנֵּא לָהּ יַשְׁקֶנָּה. וְאִי קַשְׁיָא בְּקִנּוּי נַמִּי הָא כְּתִיב אֶת אִשְׁתּוֹ דְּמִשְּׁמַע דְּבַעְלָהּ מְקַנֵּא לָהּ וְלֹא אַחֵר, הָא מִתְּרֵבִּי מֵאִישׁ אִישׁ: אֲשֶׁר תִּשְׁטֶה אִשָּׁה תַּחַת אִישָׁהּ. קָרֵא יְתִירָא הוּא לִדְרָשָׁה בְּסוֹף הַפָּרָשָׁה, זֹאת תּוֹרַת הַקְּנָאוֹת וְגוֹ׳: לְהַקִּישׁ אִישׁ לְאִשָּׁה. כְּדִמְפָּרֵשׁ וְאָזִיל לְמֵאי הִלְכְתָא: רַב אָשֵׁי אָמַר כּוּ׳. מֵר מְפָרֵשׁ הַקִּישָׁא דְּאִישׁ לְאִשָּׁה, וּמַר מְפָרֵשׁ הַקִּישָׁא דְּאִשָּׁה לְאִישׁ וְלֹא פְּלִיגִי:

והעמיד

תוספות

דומה . פירש ר״ח שמלעיזין עליה בני אדם שהיא מזנה כדגרסינן (ביבמות דף כה.) [אמר אביי אמרה לי אם] דומי דמתא יומא ופלגא והוא עד שישאו ויתנו בה מוחרות בלבנה פי׳ מוחרות נשים שטוות פשתן משזר כך מפרש בגמרא א״י. מה שהביא רבינו חננאל דומי דמתא יומא ופלגא לא הביא אלא לראיה דלשון דומה לזות שפתים הוא ומיהו הכא לא מיירי בדומה בה״ג דא״כ אפי׳ כנס יוציא דהא פסקינן התם בפ״ב דיבמות (דף כה.) כרבי בקלא דלא פסיק היכא דדומי מתא יומא ופלגא דקאמר הואיל ומכוער הדבר תצא ואפילו רבי יוחנן מודי הכא אם כנס דלא יוציא: **רוב** בעילות אחר הבעל. לא איירי אלא בקלא דפסק דפסקינן כרב (יבמות כה.) דלא תצא דרוב בעילות אחר הבעל ואע״ג דרב דאמר בסוף פרק אלמנה ביבמות (דף סט:) הבא על ארוסתו בבית חמיו הולד ממזר ומוקי בגמרא בדדיימא מיניה ומעלמא ולא שדינן לה בתר דידיה דוקא ארוס שאין מצוי אצלה אבל בבעל שכנסה מודי ולשמואל ל״ש דלעולם הולד שתוקי וכגון דליתא לדומה גופא קמן דלישיילה אבל איתא קמן ואמרה לכשר נבעלתי נאמנת דאמרינן בפרק עשרה יוחסין (קדושין דף עה.) גבי ארוסה שעיברה אע״ג דמוקמינן לה בפרק אלמנה לכ״ג (יבמות סט:) כגון דדיימא מעלמא מאי שתוקי דאמר שמואל בדוקי שבודקין את אמו ואומרת לכשר נבעלתי דאמר רב יהודה אמר שמואל הלכה כרבן גמליאל דאמר היא נאמנת דאפילו ברוב פסולין אצלה והוא הדין האי דקאמר הכא אל ישא בת דומה כגון דליתא לדומה קמן דנישיילה אבל איכא למתמה לליישנא בתרא דאמר בפרק אלמנה בבא עליה דכ״ע לא פליגי דבתר דידיה שדינן והא הכא דבעלה קבוע אצלה כל שעה לא שדי ליה שמואל בתריה דבעל בתר ארוס לא כל שכן ואפי׳ אם תמצא לומר דשאני התם דידעינן בברור דבא עליה ארוס אבל הכא גבי בעל לא ידעינן ביאה ודאית דבא עליה מ״מ לרבא תקשה דאמר אפי׳ בארוסה שעיברה אמר מסתברא דלא דיימא מיניה בהא קאמר רב הולד ממזר ושמואל אמר הולד שתוקי אבל דיימא מיניה בתר דידיה שדינן ליה ואפי׳ לרב וכ״ש לשמואל והא הכא אע״ג דאית לה בעל קבוע והוה לן למימר רוב בעילות אחר הבעל ולא שדי ליה בדידיה כ״ש התם: **אליבא** דמ״ד אין אשה מתעברת אלא סמוך לווסתה וכו׳. י״ל כגון שלא קבעה ווסת וה״ה דהמ״ל וכגון דלא קבעה ווסת לא תבעי לך כי תבעי לך היכא דקבעה ווסת אלא מילתא דפסיקא נקט תימה לרבי והא אמרי׳ התם בפ׳ המפלת (נדה דף כה:) ההוא שפירא דאתא לקמיה דמר שמואל אמר האי בר מ״א יומא הוא וחשיב מיום דאזלה לטבילה עד ההוא יומא ולא הוה אלא מ׳ יומא אמר האי בנדותה בעל וכפתיה ואודי ותקשה למ״ד סמוך לווסתה ונראה דמ״ד סמוך לווסתה רוב עיבורין קאמר מיהו מודי דזימנין מיקרי דמיעברה נמי סמוך לטבילתה או באחד מאותן הימים שבין טבילתה לווסתה וכן למ״ד סמוך לטבילתה: **איש** איש לרבות אשת חרש וכו׳. נראה דעיקר קרא לא איצטריך אלא לאוסרה לבעל ולבועל ע״י קינוי זה אבל משום לפוסלה מכתובתה לא צריך קרא דהא אפילו רבן שמעון בן גמליאל דאמר בפרק בתרא דכתובות (דף קי:) כתובת אשה דאורייתא אלא אית ליה סמך מדאורייתא כדאמרינן התם בפ״ק (דף י.) מבאן סמכו חכמים לכתובת אשה מן התורה אלא תנא דנקט כתובה מילתא אגב אורחיה קמ״ל דעוברת על דת צריכה התראה להפסיד כתובתה: **רב** אשי אמר כשם שחיגרת וגידמת אינה שותה דכתיב והעמיד הכהן את האשה. תימה לר״י מאי שנא הכא דממעט מוהעמיד חיגרת וגבי ערכין דכתיב והעמיד והעריך לא ממעט אלא גוסס בפ״ק דערכין (דף ד.) וכן העמדה דכתיב בקדשים בעלי מומין דאמרי׳ בפרק השוחט (חולין ל.) שחטה ועדיין מפרכסת דבת העמדה והערכה היא וגבי יבם כתיב (דברים כה) ועמד ואמר ואפ״ה חליץ נחתכו רגליו [למטה] מן הארכובה מיהו מחליצה לא תקשי דהתם מפרש טעמא משום דכתיב בה מעל רגלו ועיקר קרא דועמד ואמר כדדריש ליה בספרי מלמד שאינו אומר דבריו אלא בעמידה ותירץ מדרבי רחמנא בן חדש לערכין ש״מ דאהעמדה ממש לא קפיד רחמנא וכן בהמה בעלת מום עיקרה לפדיון עומדת ולא חילק בה הכתוב בין בעלת מום אפי׳ נשברו או נחתכו רגליה דלא עדיפא מאדם דלא קפיד קרא אעמידתו: **דכתיב** והעמיד הכהן את האשה ונתן על כפיה. אי קשיא דהכא משמע דרב אשי בעי קרא כדכתיב ובפרק נגמר הדין (סנהדרין מה:) אמרי׳ אמר ליה מר קשישא בריה דרב חסדא לרב אשי ומי לא בעינן קרא כדכתיב והתנן היה אחד מהם גידם או חיגר וכו׳ מאי טעמא לאו משום דבעינן קרא כדכתיב לא משום דכוליה קרא יתירא הוא דמשמע אי לאו דהוי יתירא דלא בעינן קרא כדכתיב בשלמא דרב ששת דממעט סומא מעיני איכא למימר קרא יתירא דהוה מצי למימר ונעלם מאישה וכן והעמיד דאמר רב אשי איכא למימר קרא יתירא הוא דהא כתיב והעמידה

לפני

דּוּמָה, וְאַל יִשָּׂא בַּת דּוּמָה. שֶׁזּוּ, בָּאָה מִטִּיפָּה כְּשֵׁרָה, וְזוּ, בָּאָה מִטִּיפָּה פְּסוּלָה. וְר׳ יוֹחָנָן אָמַר, יִשָּׂא אָדָם בַּת דּוּמָה וְאַל יִשָּׂא דּוּמָה. שֶׁזּוּ, עוֹמֶדֶת בְּחֶזְקַת כַּשְׁרוּת, וְזוּ, אֵינָהּ עוֹמֶדֶת בְּחֶזְקַת כַּשְׁרוּת. מֵיתִיבִי, נוֹשֵׂא אָדָם דּוּמָה! אָמַר רָבָא: וְתִסְבְּרָא "נוֹשֵׂא" לְכַתְּחִילָּה, אֶלָּא, "אִם נָשָׂא", תְּנֵי נַמִּי "בַּת דּוּמָה". וְהִלְכְתָא: יִשָּׂא אָדָם בַּת דּוּמָה, וְאַל יִשָּׂא דּוּמָה. דְּתָנֵי רַב תַּחְלִיפָא בַּר מַעַרְבָא קַמֵּיהּ דְּרַ׳ אַבָּהוּ: אִשָּׁה מְזֻנָּה בָּנֶיהָ כְּשֵׁרִין, רוֹב בְּעִילוֹת אַחַר הַבַּעַל. בָּעֵי רַב עַמְרָם: הָיְתָה פְּרוּצָה בְּיוֹתֵר, מַהוּ? אַלִּיבָּא דְּמַאן דְּאָמַר אֵין אִשָּׁה מִתְעַבֶּרֶת אֶלָּא סָמוּךְ לְוִסְתָּהּ לֹא תִּיבָּעֵי לָךְ, לֹא יָדַע בָּהּ וְלֹא מַנְטַר לָהּ. כִּי תִּיבָּעֵי לָךְ אַלִּיבָּא דְּמַאן דְּאָמַר אֵין אִשָּׁה מִתְעַבֶּרֶת אֶלָּא סָמוּךְ לִטְבִילָתָהּ, מַאי? כֵּיוָן דְּיָדַע בָּהּ נָטוֹרֵי מַנְטַר לָהּ אוֹ דִּלְמָא כֵּיוָן דִּפְרוּצָה בְּיוֹתֵר לֹא, תֵּיקוּ: וְאֵלּוּ שֶׁבֵּית דִּין כּוּ׳: תָּנוּ רַבָּנָן: "אִישׁ", מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "אִישׁ אִישׁ" לְרַבּוֹת אֵשֶׁת חֵרֵשׁ, וְאֵשֶׁת שׁוֹטֶה, וְאֵשֶׁת שִׁעְמוּם, וְשֶׁהָלַךְ בַּעְלָהּ לִמְדִינַת הַיָּם, וְשֶׁהָיָה חָבוּשׁ בְּבֵית הָאֲסוּרִין, שֶׁבֵּית דִּין מְקַנְּאִין לָהֶן לִפּוֹלְקָן מִכְּתוּבָּתָן. יָכוֹל אַף לְהַשְׁקוֹתָן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְהֵבִיא הָאִישׁ אֶת אִשְׁתּוֹ". ר׳ יוֹסֵי אוֹמֵר: אַף לְהַשְׁקוֹתָהּ, וְלִכְשֶׁיֵּצֵא בַּעְלָהּ מִבֵּית הָאֲסוּרִין יַשְׁקֶנָּה. בְּמַאי קָא מִיפַּלְגִי? רַבָּנַן סָבְרִי: בָּעֵינַן "וְקִנֵּא וְהֵבִיא", וְר׳ יוֹסֵי סָבַר: לָא בָּעֵינַן "וְקִנֵּא... וְהֵבִיא". תְּנוּ רַבָּנַן: "אֲשֶׁר תִּשְׁטֶה אִשָּׁה תַּחַת אִישָׁהּ", הַקִּישׁ אִישׁ לְאִשָּׁה וְאִשָּׁה לְאִישׁ. לְמַאי הִלְכְתָא? אָמַר רַב שֵׁשֶׁת: כְּשֵׁם שֶׁאִם הוּא סוּמָא לֹא הָיָה מַשְׁקֶה, דִּכְתִיב: "וְנֶעְלַם מֵעֵינֵי אִישָׁהּ", כָּךְ הִיא, אִם הָיְתָה סוּמָא לֹא הָיְתָה שׁוֹתָה. רַב אַשִׁי אָמַר: כְּשֵׁם שֶׁחִגֵּרֶת וְגִידֶּמֶת לֹא הָיְתָה שׁוֹתָה, דִּכְתִיב:

"והעמיד

סוטה. פרק רביעי – ארוסה דף כז עמוד ב

תוספות

לפני ה׳ וכן הא דאמר מר בר רב אשי דאילמת אינה שותה משום דכתיב ואמרה ואפי׳ למ״ד (סנהדרין דף מה:) לא בעינן קרא בדכתיב מודה דאילמת אינה שותה משום דלא מציא לקבולי שבועה ואפי׳ גבי חליצה דקרייה לא מעבבא אילם ואילמת שחלצו חליצתן פסולה משום דר׳ זירא כל הראוי לבילה אלא ונתן על כפיה אע״ג דלאו קרא יתירא הוא בעי קרא בדכתיב והכי משמע בפרק שלשה מינין בנזיר (דף מו:) דמאן דבעי קרא בדכתיב דנזיר ממורט או אין לו כפים אין לו תקנה משום דכתיב ונתן על כפי הנזיר וכן אין לו בהן יד משום דכתיב על בהן ידו תריץ דרב אשי מהדר למר קשישא לפום סברתו דבעי למידק ממתני׳ דבעינן קרא בדכתיב וא״ל רב אשי מהכא ליכא למידק מידי דהתם קרא יתירא מיהו רב אשי ס״ל דבעינן קרא בדכתיב:

הדרן עלך ארוסה

כשם שהמים בודקין אותה כך בודקין אותו. ירושלמי המאררים אמר רבי תנחומא מנין המאררים נגד רמ״ח אברים שיש בה ונגד רמ״ח אברים שיש בו כשם שהמים בודקין אותה על כל ביאה וביאה שהיא מקבלת מבעלה לאחר הבועל כך הן בודקין אותו וכשם שהיא אסורה לאחיו של בעל כך היא אסורה לאחיו של בועל היא על ידי שדרכה ליאסר בין לו בין לאחר היא נבדקת אבל הוא לכשתשתה הוא נבדק בדקו אותו ולא אותה אני אומר הזכות תולה ניחא כמאן דאמר הזכות תולה לה ואינו ניכרת ברם כמאן דאמר הזכות תולה וניכרת הרי לא הוכרה אלא אני אומר מים מגולים שתה ונצבה הכין לא הוון בעייא מבדקוניה אלא כדין אלא אני אומר עם אחרים נסתרה ולא כן סברינן מימר לכשתשתה הוא נבדק תיפתר שהיה הוא מזיד והיא שוגגת ובדקו אותו ולא בדקו אותה בדקו אותה ולא בדקו אותו אני אומר הזכות תלה ליה ניחא כמ״ד הזכות תולה ואינו ניכרת ברם כמ״ד הזכות תולה וניכרת הרי הוא לא הוכר אלא אני אומר מים מגולים שתת ונצבת הכין לא הוה בעי מבדקונה אלא כדין אלא אני אומר עם אחרים נסתרה מעתה גרש יהא מותר בה תיפתר בה שהיה הוא שוגג והיא מזידה ובדקו אותה ולא אותו הוא מזיד והיא שוגגת פשיטא שהיא מותרת לביתה גירש מהו שיהא מותר בה אפשר לומר מזיד בה ואת אמרת הכין הוא שוגג והיא מזידה פשיטא שהיא אסורה לביתה גירש מהו שיהא מותר בה אפשר לומר יצאה מתחת ידו ואת אמר הכין ומנין שהדבר תלוי בה שמעון ב״ר אבא בשם ר׳ יוחנן אמר ואל אשת עמיתך לא תתן שכבתך לזרע לטמאה בה בה הדבר תלוי אם היתה מזידה אסורה שוגגת מותרת:

הדהוא

1 ״וְהֶעֱמִיד הַכֹּהֵן אֶת הָאִשָּׁה לִפְנֵי ה׳... וְנָתַן עַל כַּפֶּיהָ״. כָּךְ הוּא, אִם הָיָה חִיּוּר אוֹ גִּידֵם, לֹא הָיָה מַשְׁקֶה. מָר
2 בַּר רַב אַשִׁי אָמַר: כְּשֵׁם שֶׁאִילֶּמֶת לֹא הָיְתָה שׁוֹתָה,
3 דִּכְתִיב ״וְאָמְרָה הָאִשָּׁה אָמֵן אָמֵן״. כָּךְ הוּא, אִם הָיָה
4 אִילֵּם לֹא הָיָה מַשְׁקֶה:

הדרן עלך ארוסה

5 **כְּשֵׁם** שֶׁהַמַּיִם בּוֹדְקִים אוֹתָהּ, כָּךְ הַמַּיִם בּוֹדְקִים
6 אוֹתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר ״וּבָאוּ״, ״וּבָאוּ״. כְּשֵׁם
7 שֶׁאֲסוּרָה לַבַּעַל כָּךְ אֲסוּרָה לַבּוֹעֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: ״נִטְמָאָה״
8 ״וְנִטְמָאָה״, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ: כָּךְ
9 הָיָה דּוֹרֵשׁ זְכַרְיָה בֶּן הַקַּצָּב. רַבִּי אוֹמֵר: שְׁנֵי פְּעָמִים
10 הָאֲמוּרִים בַּפָּרָשָׁה״ נִטְמְאָה וְנִטְמְאָה, אֶחָד לַבַּעַל
11 וְאֶחָד לַבּוֹעֵל: בּוֹ בַּיּוֹם דָּרַשׁ ר׳ עֲקִיבָא ״וּכְלִי חֶרֶשׂ
12 אֲשֶׁר יִפֹּל מֵהֶם אֶל תּוֹכוֹ כֹּל אֲשֶׁר בְּתוֹכוֹ יִטְמָא״,
13 אֵינוֹ אוֹמֵר ״טָמֵא״ אֶלָּא ״יִטְמָא״, לְטַמֵּא אֲחֵרִים.
14 לִמֵּד עַל כִּכָּר שֵׁנִי, שֶׁמְּטַמֵּא אֶת הַשְּׁלִישִׁי. אָמַר ר׳
15 יְהוֹשֻׁעַ: מִי יְגַלֶּה עָפָר מֵעֵינֶיךָ רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי
16 שֶׁהָיִיתָ אוֹמֵר: עָתִיד דּוֹר אַחֵר לְטַהֵר כִּכָּר שְׁלִישִׁי,
17 שֶׁאֵין לוֹ מִקְרָא מִן הַתּוֹרָה שֶׁהוּא טָמֵא, וַהֲלֹא ר׳
18 עֲקִיבָא תַּלְמִידְךָ מֵבִיא לוֹ מִקְרָא מִן הַתּוֹרָה שֶׁהוּא
19 טָמֵא, שֶׁנֶּאֱמַר: ״כֹּל אֲשֶׁר בְּתוֹכוֹ יִטְמָא״: בּוֹ בַּיּוֹם
20 דָּרַשׁ ר׳ עֲקִיבָא, ״וּמַדֹּתָם מִחוּץ לָעִיר אֶת פְּאַת
21 קֵדְמָה אַלְפַּיִם בָּאַמָּה...״ וּמִקְרָא אַחֵר אָמַר: מִקִּיר
22 הָעִיר וָחוּצָה אֶלֶף אַמָּה סָבִיב״, אִי אֶפְשָׁר לוֹמַר
23 אֶלֶף אַמָּה שֶׁכְּבָר נֶאֱמַר אַלְפַּיִם אַמָּה, וְאִי אֶפְשָׁר
24 לוֹמַר אַלְפַּיִם אַמָּה, שֶׁכְּבָר נֶאֱמַר אֶלֶף אַמָּה, הָא
25 כֵּיצַד, אֶלֶף אַמָּה מִגְּרָשׁ, וְאַלְפַּיִם אַמָּה תְּחוּם הַשַּׁבָּת.
26 ר׳ אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל ר׳ יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר: אֶלֶף
27 אַמָּה מִגְּרָשׁ, וְאַלְפַּיִם אַמָּה שָׂדוֹת וּכְרָמִים: בּוֹ בַּיּוֹם
28 דָּרַשׁ ר׳ עֲקִיבָא, ״אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת
29 הַשִּׁירָה הַזֹּאת לַה׳ וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר״, שֶׁאֵין תַּלְמוּד
30 לוֹמַר ״לֵאמֹר״, וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר ״לֵאמֹר״? מְלַמֵּד
31 שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל עוֹנִין שִׁירָה אַחֲרֵיהוּ שֶׁל מֹשֶׁה עַל כָּל
32 דָּבָר וְדָבָר כְּקוֹרְאִין אֶת הַלֵּל, ״אֲשִׁירָה לַה׳ כִּי גָאֹה
33 גָּאָה״ לְכָךְ נֶאֱמַר ״לֵאמֹר״. ר׳ נְחֶמְיָה אוֹמֵר: כְּקוֹרִין
34 אֶת שְׁמַע, וְלֹא כְּקוֹרִין אֶת הַלֵּל: בּוֹ בַּיּוֹם דָּרַשׁ ר׳ יְהוֹשֻׁעַ בֶּן הוּרְקָנוֹס: לֹא עֶבֶד אִיּוֹב
35 אֶת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶלָּא מֵאַהֲבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״הֵן יִקְטְלֵנִי לוֹ אֲיַחֵל״. וַעֲדַיִן הַדָּבָר שָׁקוּל
36 לוֹ ״אֲנִי מְצַפֶּה, אוֹ אֵינִי מְצַפֶּה? תַּלְמוּד לוֹמַר: ״עַד אֶגְוַע לֹא אָסִיר תֻּמָּתִי מִמֶּנִּי״, מְלַמֵּד
37 שֶׁמֵּאַהֲבָה עָשָׂה. אָמַר ר׳ יְהוֹשֻׁעַ: מִי יְגַלֶּה עָפָר מֵעֵינֶיךָ רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, שֶׁהָיִיתָ דּוֹרֵשׁ
38 כָּל יָמֶיךָ לֹא עֶבֶד אִיּוֹב אֶת הַמָּקוֹם אֶלָּא מִיִּרְאָה, שֶׁנֶּאֱמַר: ״אִישׁ תָּם וְיָשָׁר יְרֵא אֱלֹהִים
39 וְסָר מֵרָע״, וַהֲלֹא יְהוֹשֻׁעַ תַּלְמִיד תַּלְמִידְךָ לִמֵּד שֶׁמֵּאַהֲבָה עָשָׂה: **גמ׳** ״אוֹתוֹ״ לְמַאן? אִילֵימָא לְבַעַל, בַּעַל מַאי עֲבִיד? וְכִי תֵּימָא
40 דאי

הַדְּרָן עֲלָךְ אֲרוּסָה

1 וְהֶעֱמִיד. וְלֹא חִגְּרַת: וְנָתַן עַל כַּפֶּיהָ. וְלֹא גִּדֶּמֶת קְטוּעַת יָדַיִם:
2
3 **כְּשֵׁם.** כָּךְ בּוֹדְקִין אוֹתוֹ. בגמ׳ מְפָרֵשׁ לָהּ:
4 שֶׁנֶּאֱמַר וּבָאוּ וּבָאוּ. בגמ׳ מְפָרֵשׁ אִי וְיִ״ו
5 יְתֵירָא דְּרִישׁ אוֹ וּבָאוּ וּבָאוּ יְתֵירֵי דִּכְתִיבֵי
6 בְּעִנְיָנָא: נִטְמְאָה וְנִטְמְאָה. וְיִ״ו יְתֵירָא דְּרִישׁ, אֲשֶׁר
7 תִּשְׁטֶה אִשָּׁה תַּחַת אִישָׁהּ וְנִטְמְאָה: וְכָךְ הָיָה ר׳
8 זְכַרְיָה דּוֹרֵשׁ. וְיִ״ו יְתֵירָא: שְׁתֵּי פְּעָמִים. וְנִסְתְּרָה
9 וְהִיא נִטְמְאָה לֹא מִמְּנָיְנָא הוּא, דְּאוֹקִימְנָא
10 לְטָמְאָה וְדָאית בְּעֵד אֶחָד בְּפ״ק (לְעֵיל כ:), אֶלָּא
11 וְקִבֵּא אֶת אִשְׁתּוֹ וְהִיא נִטְמְאָה, וְהָיְתָה אִם
12 נִטְמְאָה. וְעוֹד כְּתִיב אֲשֶׁר תִּשְׁטֶה אִשָּׁה תַּחַת
13 אִישָׁהּ וְנִטְמְאָה, וּבְגְמָרָא דְּרִישׁ לָהּ ר״ע לִתְרוּמָה
14 וְרַבִּי נַמֵּי מוֹדֵי, וְהַאי דְּנָקֵט הָכָא תְּרֵי מַנְיֵיהוּ וְתוּ
15 לֹא, מִשּׁוּם דְּשַׁמְעִינָן לֵה״ע דְּדָרִישׁ בְּעַל וּבוֹעֵל
16 מְרַבּוּיָא דְּוִי״ו יְתֵירָא, וקא״ל רַבִּי בְּעַל וּבוֹעֵל
17 מִנְּטִמְאָה וְנִטְמְאָה נָפְקִי, וְלֹא דְּרִשֵׁי וָו״י: בּוֹ בַּיּוֹם
18 דָּרַשׁ. בְּמס׳ בְּרָכוֹת (קָף כח.) אַמְרִינָן דְּכָל הַיְכָא
19 דְּתָנֵי בּוֹ בַּיּוֹם הוּא יוֹם שֶׁהוֹשִׁיבוֹ אֶת ר״א בֶּן
20 עַזַּרְיָה לְנָשִׂיאוּת, שֶׁנִּתְרַבּוּ תַּלְמִידִים שֶׁנִּתְנוּ רְשׁוּת
21 לְכָנֵס לְכֹל, שֶׁהָיָה רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר כָּל ת״ח
22 שֶׁאֵין תּוֹכוֹ כְּבָרוֹ אֵל יִכָּנֵס לְבֵהמ״ד, וְרַבְּתָה תּוֹרָה
23 בּוֹ בַּיּוֹם וְלֹא הָיְתָה הֲלָכָה תְּלוּיָה בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ
24 שֶׁלֹּא פֹּרְשׁוּהָ. וְהָא דְּקָתָנֵי לָהּ הָכָא, נִרְאֶה בְּעִינַי
25 דְּהַהִיא דְּרִשָׁה דִּנְטִמְאָה וְנִטְמְאָה דְּלֵעֵיל נַמֵּי בּוֹ בַּיּוֹם
26 הֲוָאי: כְּלֵי חֶרֶשׂ שֶׁהוּא רִאשׁוֹן, שֶׁנִּטְמָא מִן הַשֶּׁרֶץ,
27 וְהָאֹכֶל שֶׁבְּתוֹכוֹ שֵׁנִי, שֶׁנִּטְמָא בִּכְלֵי: אֵינוֹ אוֹמֵר
28 טָמֵא. כָּל אֲשֶׁר בְּתוֹכוֹ טָמֵא, אֶלָּא יִטְמָא, לְמַדְרֵשׁ
29 נַמֵּי יִטְמָא שֶׁמְּטַמֵּא אֲחֵרִים: לִמֵּד עַל כִּכָּר שֵׁנִי.
30 לְהַכִּי נָקֵט כִּכָּר, לְפִי שֶׁהוּא מְצוּי בְּתַנּוּר שֶׁהוּא
31 כְּלִי חֶרֶשׂ: שֶׁמְּטַמֵּא אֶת הַשְּׁלִישִׁי. בְּתִרוּמָה וְאַפִּי׳
32 בְּחֻלִּין, דִּקְרָא שִׁיטְהַר כְּתִיב: עָתִיד דּוֹר אַחֵר. מִן
33 הָעֲתִידִין לְבֹא שִׁיְטַהֵר אֶת הַשְּׁלִישִׁי אַף בְּתִרוּמָה,
34 שֶׁאֵין לוֹ מִקְרָא מִן הַתּוֹרָה, וְאֲנַן הוּא דְּמִטַּמְּאִינָן
35 לֵיהּ בְּתִרוּמָה מק״ו כְּדִמְפָרֵשׁ בְּגְמָרָא, וְדוֹר אַחֵר
36 פָּרִיךְ לֵיהּ לק״ו כְּדִלְקַמָּן בְּגְמָרָא: וְר״ע תַּלְמִידְךָ
37 מֵבִיא מִקְרָא שֶׁהוּא טָמֵא. אַף בְּחֻלִּין: מִגְּרָשׁ. רַחֲבָה
38 פְּנִיָּה מִזְּרִיעָה וּמִבָּתִּים וּמֵאֵילְנוֹת לְנוֹי הָעִיר
39 לְהִיוֹת לָהּ לְאָיוּר, וְאַלְפַּיִם לֹא הֶזְקְרוּ לְתִתָּן
40 לְלְוִיִּם, וְלֹא נֶאֱמְרוּ אֶלָּא לִיצִיאַת תְּחוּם שַׁבָּת:
41 שָׂדוֹת וּכְרָמִים. וְאַלְפַּיִם סָבִיב נָתְנוּ לַלְוִיִּם, מֵהֶם
42 הִנִּיחוּ אֶלֶף סָבִיב הָעִיר לְמִגְרָשׁ, וְהַשְּׁאָר שָׂדוֹת
43 וּכְרָמִים: שֶׁאֵין ת״ל לֵאמֹר. שֶׁאֵינוּ דּוֹמֶה לְשֶׁאָר
44 לֵאמֹר שֶׁבַּתּוֹרָה שֶׁהַשְּׁכִינָה מְדַבֶּר הַדִּבּוּר לְמֹשֶׁה
45 לְחַוֵּוֹר הוּא וּלְאָמְרוֹ לְיִשְׂרָאֵל, אֲבָל כָּאן אֵין לוֹמַר
46 כֵּן: כְּקוֹרֵא אֶת הַהַלֵּל. בגמ׳ מְפָרֵשׁ: כְּקוֹרִין אֶת
47 שְׁמַע. בְּגְמָרָא מְפָרֵשׁ: מֵאַהֲבָה. שֶׁאוֹהֵב אֶת
48 הַמְּקוֹם: שָׁקוּל. מִשֶּׁקְּלוּ שָׁוֶה מְכָרִיעַ לְכָאן וּלְכָאן:
49 לוֹ אֲנִי מְיַחֵל אוֹ אֵינִי מְיַחֵל. וְה״ק הֵן יִקְטְלֵנִי
50 הֲלֹא הוּא הוֹרְגֵנִי לֹא אֲיַחֵל לוֹ עוֹד, דַּיָּשׁ לֹא
51 שֶׁהוּא נִדְרָשׁ כְּמוֹ לוֹ בְּלָמֶ״ד וְיִ״ו כְּדִמְפָרֵשׁ
52 בְּגְמָרָא: מִיִּרְאָה. מִדַּאֲגַת הַפּוּרְעָנוּת שֶׁלֹּא תְּבֹא
53 עָלָיו: יְרֵא אֱלֹהִים. וְלֹא אוֹהֵב אֱלֹהִים: תַּלְמִיד
54 תַּלְמִידְךָ. תַּלְמִידוֹ שֶׁל ר״ע הָיָה: **גמ׳**
דאי

ביאורים למסכת סוטה דף כז עמוד ב מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

"וְהֶעֱמִיד הַכֹּהֵן אֶת הָאִשָּׁה לִפְנֵי ה' וְנָתַן עַל כַּפֶּיהָ", ותיבת "והעמיד" מיותרת ובאה ללמד שצריך שיהיו לה רגליים ולא חיגרת, ומתיבת "כפיה" רואים שצריך שיהיו לה ידים, ולא גידמת, כָּךְ הוּא אִם הָיָה חִיגֵּר אוֹ גִּידֵּם לֹא הָיָה מַשְׁקֶה.

עוד מוסיפה הגמרא דין הנלמד מהיקש אשה לאיש, מַר בַּר רַב אַשִׁי אָמַר, כְּשֵׁם שֶׁאִילֶּמֶת לֹא הָיְתָה שׁוֹתָה דִּכְתִיב בתורה בפרשת סוטה "וְאָמְרָה הָאִשָּׁה אָמֵן אָמֵן" הרי שהצריך שתוכל לומר בפיה, ולא אילמת, כָּךְ הוּא אִם הָיָה אִילֵּם לֹא הָיָה מַשְׁקֶה.

הדרן עלך ארוסה

כשם שהמים פרק חמישי

בפרק זה יתבאר שהמים בודקין גם את הבועל והוא נענש בעונש המים המרים גם כן, ושהיא אסורה לו. ועל ידי שהזכיר שכך דרש רבי זכריה בן הקצב, נתגלגלו בענינים אחרים שנאמרו בדרשותיהם בעניני טומאה וטהרה, ועניני איסורי תחומין, ועוד.

משנה. כְּשֵׁם שֶׁהַמַּיִם בּוֹדְקִין אוֹתָהּ לידע אם חטאה על ידי 'לצבוט בטן ולנפיל ירך', כָּךְ הַמַּיִם בּוֹדְקִין אוֹתוֹ – את הבועל, שגם בטנו צבה וירכו נופלת, שֶׁנֶּאֱמַר 'וּבָאוּ' 'וּבָאוּ', הוי"ו מיותרת לדרשה. כְּשֵׁם שֶׁאֲסוּרָה האשה לַבַּעַל אם לא שתתה את המים, כָּךְ אֲסוּרָה לַבּוֹעֵל אם התגרשה או התאלמנה מבעלה הראשון, שֶׁנֶּאֱמַר 'נִטְמָאָה' 'וְנִטְמָאָה', הוי"ו מיותרת לדרשה, דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, כָּךְ הָיָה דּוֹרֵשׁ זְכַרְיָה בֶּן הַקַּצָּב כרבי עקיבא. רַבִּי אוֹמֵר, משני פְּעָמִים הָאֲמוּרִים בַּפָּרָשָׁה 'נִטְמָאָה' 'וְנִטְמָאָה' – ממה שנכפל בתורה פעמיים 'נטמאה', נלמדים שני הטומאות, אֶחָד לַבַּעַל וְאֶחָד לַבּוֹעֵל, ולא מדרשת וי"ו יתירא.

בּוֹ בַּיּוֹם דָּרַשׁ רַבִּי עֲקִיבָא, "[וְכָל] כְּלִי חֶרֶשׂ אֲשֶׁר יִפּוֹל מֵהֶם – מהשרצים במותם, אֶל תּוֹכוֹ, כֹּל אֲשֶׁר בְּתוֹכוֹ יִטְמָא", דהיינו שהכלי חרס נטמא משרץ מת ונעשה ראשון לטומאה, והאוכל שבתוכו נטמא מהכלי ונעשה שני. הפסוק אֵינוֹ אוֹמֵר 'כל אשר בתוכו טָמֵא' אֶלָּא 'יִטְמָא', ונדרוש יִטַּמֵּא שמשמעו לְטַמֵּא אֲחֵרִים, לִמֵּד עַל כֹּבֶד שנטמא מהכלי חרס שהוא שֵׁנִי לטומאה, שֶׁמְּטַמֵּא אֶת הַשְּׁלִישִׁי אפילו בחולין. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, מִי יַגֵּלֶה עָפָר מֵעֵינֶיךָ רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, שֶׁהָיִיתָ אוֹמֵר, עָתִיד דּוֹר אַחֵר לְטַהֵר כֹּבֶד שְׁלִישִׁי אף בתרומה, כיון שֶׁאֵין לוֹ מִקְרָא מִן הַתּוֹרָה שֶׁהוּא טָמֵא, וַהֲלֹא רַבִּי עֲקִיבָא תַּלְמִידְךָ מֵבִיא לוֹ מִקְרָא מִן הַתּוֹרָה שֶׁהוּא טָמֵא אף בחולין, שֶׁנֶּאֱמַר 'כֹּל אֲשֶׁר בְּתוֹכוֹ יִטְמָא'.

בּוֹ בַּיּוֹם דָּרַשׁ רַבִּי עֲקִיבָא, "וּמַדּוּתָם מִחוּץ לָעִיר אֶת פְּאַת קֵדְמָה אַלְפַּיִם בָּאַמָּה וְגוֹ", וּמִקְרָא אַחֵר אָמַר "מִקִּיר הָעִיר וָחוּצָה אֶלֶף אַמָּה סָבִיב", אִי אֶפְשָׁר לוֹמַר שיתנו ללוים אֶלֶף אַמָּה, שֶׁכְּבָר נֶאֱמַר 'אַלְפַּיִם אַמָּה', וְאִי אֶפְשָׁר לוֹמַר שיתנו אַלְפַּיִם אַמָּה, שֶׁכְּבָר נֶאֱמַר 'אֶלֶף אַמָּה', הָא כֵּיצַד, אֶלֶף אַמָּה הוא המִגְרָשׁ שתתנו ללוים, וְאַלְפַּיִם אַמָּה נאמרו לגבי תְּחוּם הַשַּׁבָּת, שאסור לצאת חוץ לאלפים אמה בשבת, ולא הוזכרו כדי שיתנום ללוים. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בְּנוֹ שֶׁל רַבִּי יוֹסֵי הַגְּלִילִי אוֹמֵר, אֶלֶף אַמָּה מִגְרָשׁ, וְאַלְפַּיִם אַמָּה שָׂדוֹת וּכְרָמִים – נתנו ללוים אלפיים אמה, מתוכם אלף היו מגרש ועוד אלף לשדות וכרמים.

בּוֹ בַּיּוֹם דָּרַשׁ רַבִּי עֲקִיבָא, "אָז יָשִׁיר מֹשֶׁה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת הַשִּׁירָה הַזֹּאת לַה' וַיֹּאמְרוּ לֵאמֹר", שֶׁאֵין תַּלְמוּד לוֹמַר 'לֵאמֹר', שהרי בכל מקום שכתוב בתורה 'לאמר' הכוונה שהשכינה מדברת הדיבור למשה שיאמר לבני ישראל, וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר כאן 'לֵאמֹר', הרי פה אי אפשר להסביר כך, אלא מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל עוֹנִין שִׁירָה אַחֲרֵיו שֶׁל מֹשֶׁה עַל כָּל דָּבָר וְדָבָר כְּקוֹרְאִין אֶת הַלֵּל, שאומרים הציבור את ראשי הפרקים, (אֲשִׁירָה לַה' כִּי גָאֹה גָּאָה), לְכָךְ נֶאֱמַר 'לֵאמֹר'. רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר, כְּקוֹרִין אֶת שְׁמַע שאחרי שהשליח ציבור פותח תחילה, כולם קוראים ביחד, כך אמר משה אשירה לה', ושרתה רוח הקודש על כל בני ישראל וכוונו למה שהוא אומר, ואמרו כולם ביחד, וְלֹא כְּקוֹרִין אֶת הַלֵּל.

בּוֹ בַּיּוֹם דָּרַשׁ רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן הוּרְקָנוֹס, לֹא עָבַר אִיּוֹב אֶת הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא אֶלָּא מֵאַהֲבָה, שֶׁנֶּאֱמַר "הֵן יִקְטְלֵנִי לוֹ אֲיַחֵל", וַעֲדַיִן הַדָּבָר שָׁקוּל, 'לוֹ' אֲנִי מְצַפֶּה – האם כתוב 'לו' בוי"ו שמשמע, גם אם יעניש אותי ויהרגני, 'לו' אני מצפה לעולם הבא, הרי שעבד מאהבה, אוֹ אֵינִי מְצַפֶּה – שכתוב 'לא' באל"ף שמשמע, אני מצפה לו כיון שאני מפחד שמא יהרגני, אבל 'הן יקטלני שוב 'לא איחל' ולא אצפה לו לעולם הבא, תַּלְמוּד לוֹמַר "עַד אֶגְוָע לֹא אָסִיר תֻּמָּתִי מִמֶּנִּי", מְלַמֵּד שֶׁמֵּאַהֲבָה עָשָׂה, כיון שמי שיש לו מידה כזאת שלא מסיר תומתו עד יום מיתתו, מידה זו היא מידת העובדים מאהבה. אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, מִי יְגַלֶּה עָפָר מֵעֵינֶיךָ רַבָּן יוֹחָנָן בֶּן זַכַּאי, שֶׁהָיִיתָ דּוֹרֵשׁ כָּל יָמֶיךָ שֶׁלֹּא עָבַר אִיּוֹב אֶת הַמָּקוֹם אֶלָּא מִיִּרְאָה, שֶׁנֶּאֱמַר "אִישׁ תָּם וְיָשָׁר וִירֵא אֱלֹהִים וְסָר מֵרָע", וַהֲלֹא יְהוֹשֻׁעַ בן הורקנוס, תַּלְמִיד רבי עקיבא שהיה תַּלְמִידְךָ לִמֵּד שֶׁמֵּאַהֲבָה עָשָׂה.

גמרא. שנינו במשנה, 'כך המים בודקין אותו'. מבררת הגמרא, 'אותו' לְמַאן, אִילֵימָא שבודקים לְבַעַל, בַּעַל מַאי עָבִיד – והלא הבעל לא חטא כלל, וְכִי תֵּימָא שהכוונה היא

המשך מעמוד קעד

ישראל אלא גם לאו"ה ועמא דבר מפרש תוכן הענין שאב זקן מוסר לעקדה את בנו יחידו על פי ציוויו של הקב"ה. ובא רבנו הזקן ומעמיק לבאר שלא זהו פנימיות הדברים, ובלשונו הק' "העקדה עצמה אינה נחשבה כ"כ לנסיון גדול לערך מעלת אברהם אבינו ע"ה בשגם כי ה' דיבר בו קח נא את בנך כו' רק שא"א ע"ה עשה זאת בזריזות נפלאה להראות שמחתו וחפצו כו' וממנו למדו רז"ל לקיום כל המצות בכלל ובפרט מעשה הצדקה העולה על כולנה" (עיין אגרת הקדש סי' כ"א) ומזה מובנת מעלת הזריזות אשר עוד יותר גדולה רבה ונפלאה היא אפילו ממעלת העקדה, והאריכות לדכוותי' בודאי אך למותר.

מכתבי הקודם בטח קיבל במועדו.

בברכת הצלחה בכל עניניו.

ביאורים למסכת סוטה דף כח עמוד א מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

דְּאִי אִית בֵּיהּ בבעל עָוֹן, שבא עליה אחרי שנסתרה, **בָּדְקֵי** אף **לֵיהּ מַיָּא,** לא יתכן לומר כן, כיון **שֶׁכִּי אִית בֵּיהּ** עָוֹן **בְּדִידֵיהּ** – בבעל, **מִי בָּדְקֵי לֵהּ מַיָּא לְדִידָהּ** – לאשה, **וְהָא תַּנְיָא, "וְנִקָּה הָאִישׁ מֵעָוֹן וְהָאִשָּׁה הַהִיא תִּשָּׂא אֶת עֲוֹנָהּ",** ודורשים, **בִּזְמַן שֶׁהָאִישׁ מְנוּקֶה מֵעָוֹן,** שלא בא עליה לאחר שנסתרה, **הַמַּיִם בּוֹדְקִין אֶת אִשְׁתּוֹ, אבל אם אֵין הָאִישׁ מְנוּקֶה מֵעָוֹן, אֵין הַמַּיִם בּוֹדְקִין אֶת אִשְׁתּוֹ,** הרי שלא יתכן שהמשנה מדברת בבעל.

ממשיכה הגמרא לברר, **וְאֶלָּא** כוונת המשנה שהמים בודקים **לְבוֹעֵל,** מקשה הגמרא, אם כן **לֵיתֵנֵי** כך המים בודקין את הבועל בפירוש, **כַּרְקָתָנֵי סֵיפָא** ׳**כְּשֵׁם שֶׁאֲסוּרָה לַבַּעַל כָּךְ אֲסוּרָה לַבּוֹעֵל,** ומפני מה כתוב ׳כך המים בודקין אותו׳. מתרצת הגמרא, **לְעוֹלָם** המים בודקים **לְבוֹעֵל, וְרִישָׁא, אַיְּדֵי דְּתָנָא** ׳כשם שהמים בודקין **אוֹתָהּ,** לכך **תָּנֵי** ׳כך המים בודקין **אוֹתוֹ',** ו**בְּסֵיפָא, אַיְּדֵי דְּתָנָא** ׳כשם שאסורה **לַבַּעַל,** לכך **תָּנָא** ׳כך אסורה **לַבּוֹעֵל'.**

שנינו במשנה, כך המים בודקין אותה, **שֶׁנֶּאֱמַר ׳וּבָאוּ׳ ׳וּבָאוּ׳.** שואלת הגמרא, **אִיבַּעְיָא לְהוּ, ׳בָּאוּ וּבָאוּ׳ קָאָמַר** והלימוד הוא מייתור הוי״ו, **אוֹ ׳וּבָאוּ׳ ׳וּבָאוּ׳ קָאָמַר** והלימוד הוא ממה שנכפל בפרשה כמה פעמים ׳ובאו׳.

מוכיחה הגמרא, **תָּא שְׁמַע** ששנינו במשנתינו, **כְּשֵׁם שֶׁאֲסוּרָה לַבַּעַל כָּךְ אֲסוּרָה לַבּוֹעֵל, שֶׁנֶּאֱמַר ׳נִטְמָאָה וְנִטְמָאָה׳** דברי רבי עקיבא, הרי שרבי עקיבא דורש וי״ו יתירא. דוחה הגמרא, **וַעֲדַיִין תִּיבָּעֵי לֵךְ** אף שם כמו ששאלנו ברישא, האם **׳נִטְמָאָה׳ ׳נִטְמָאָה׳ קָאָמַר** והלימוד הוא מכפילות המילים, **אוֹ ׳נִטְמָאָה וְנִטְמָאָה׳ קָאָמַר** והלימוד הוא מייתור הוי״ו. מוכיחה הגמרא, **תָּא שְׁמַע, מִדְּקָתָנֵי סֵיפָא, רַבִּי אוֹמֵר שְׁנֵי פְּעָמִים הָאֲמוּרִין בַּפָּרָשָׁה ׳וְנִטְמָאָה׳ ׳וְנִטְמָאָה׳, אֶחָד לַבַּעַל וְאֶחָד לַבּוֹעֵל,** אם כן רבי לומד מכפילות המילים, **מִכְּלָל דְּרַבִּי עֲקִיבָא** שנחלק עליו **וָוֵי קָדְרִישׁ.**

מבארת הגמרא, **הִלְכָּךְ לְרַבִּי עֲקִיבָא שִׁיתָּא קְרָאֵי כְּתִיבִי, חַד לְצַוָּאָה דִּידֵיהּ** – שהקדוש ברוך הוא גוזר שיבואו בה המים המאררים ויהיו למרים, **וְחַד לְצַוָּאָה דִּידֵיהּ** – שהמים יבדקו גם את הבועל, **חַד לַעֲשַׂיָּיה דִּידֵיהּ** – שהקדוש ברוך הוא מודיע לבני ישראל שייעשה כך לאשה זו, **וְחַד לַעֲשַׂיָּיה דִּידֵיהּ** – שייעשה כך לבועל, **חַד לִידִיעָה דִּידֵיהּ** – שהכהן מודיעה שבטנה תצבה קודם ואחר כך יריבה, **וְחַד לִידִיעָה דִּידֵיהּ. וְרַבִּי** שלא את ייתור הוי״ם, **תְּלָתָא קְרָאֵי** ׳ובאו׳ **כְּתִיבִי, חַד לְצַוָּאָה וְחַד לַעֲשַׂיָּיה וְחַד לִידִיעָה,** וכולם באשה.

שואלת הגמרא, **וְרַבִּי** שלא דורש וי״ו יתירא, והפסוקים מדברים רק על האשה, אם כן הלכה זו **שכְּשֵׁם שֶׁהַמַּיִם בּוֹדְקִין אוֹתָהּ כָּךְ בּוֹדְקִין אוֹתוֹ, מְנָא לֵיהּ.** משיבה הגמרא, **נַפְקָא לֵיהּ מִדְּתַנְיָא** בברייתא, נאמר בפסוק **"לַצְבּוֹת בָּטֶן וְלַנְפִּיל יָרֵךְ",** מבארת הברייתא שהכוונה **לִבְטְנוֹ וִירֵיכוֹ** של **בּוֹעֵל,** מבררת הברייתא, **אַתָּה אוֹמֵר בִּטְנוֹ וִירֵיכוֹ** של **בּוֹעֵל, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא בִּטְנָהּ וִירֵיכָהּ** של **נְבֻעֶלֶת,** ומבארת, **כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר "וְצָבְתָה בִטְנָהּ וְנָפְלָה יְרֵכָהּ" הֲרֵי בִּטְנָהּ וִירֵיכָהּ** של **נְבֻעֶלֶת** כבר **אָמוּר, וּמָה אֲנִי מְקַיֵּים "לַצְבּוֹת בָּטֶן וְלַנְפִּיל יָרֵךְ",** חייבים לומר שהכוונה **לִבְטְנוֹ וִירֵיכוֹ** של **בּוֹעֵל,** ומכאן לומד רבי שהמים בודקים גם את הבועל.

שואלת הגמרא, **וְאִידָּךְ,** רבי עקיבא שלומד שהמים בודקים אותו מהייתור של הוי״ו, מפני מה אינו לומד את זה מכאן. משיבה הגמרא, **הַהוּא דְּמוֹדַע לָהּ כֹּהֵן דְּבֶטֶן בְּרִישָׁא וַהֲדַר יָרֵךְ** – פסוק זה בא לומר שהכהן מודיע לה שקודם תצבה הבטן ואחר כך תנפול הירך, ולא יהיה כמו שכתוב לפני כן, ׳את יריכך נופלת ואת בטנך צבה׳, כדי **שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא לַעַז עַל הַמַּיִם הַמָּרִים,** שיאמרו שהמים לא עשו כסדר הכתוב בתורה.

מקשה הגמרא, **וְאִידָּךְ,** כיצד לומד רבי שהמים בודקים לבועל, והרי מפסוק זה לומדים להודעת הכהן. מתרצת הגמרא, **אִם כֵּן** שלומדים מפסוק זה רק את הודעת הכהן ולא שהמים בודקים לבועל, **לִכְתּוֹב קְרָא בִּטְנָהּ וִירֵיכָהּ** של האשה, **מַאי ׳בֶּטֶן וְיָרֵךְ׳, שֶׁמַּע מִינָּהּ** שהמים בודקים גם **לְבוֹעֵל.** מקשה הגמרא, **וְאִימָּא כּוּלֵּי לְהָכִי הוּא דְּאָתָא** – אולי הפסוק בא ללמד רק שהמים בודקים לבועל, מנין לרבי שאפשר ללמוד מהפסוק גם את הודעת הכהן. מתרצת הגמרא, **אִם כֵּן לִכְתּוֹב בִּטְנוֹ וִירֵיכוֹ** שמשמע רק לבועל, **מַאי ׳בֶּטֶן וְיָרֵךְ׳** סתם, **שֶׁמַּע מִינָּהּ תַּרְתֵּי** – שאפשר לדרוש מכך גם הודעת הכהן, וגם שהמים בודקים לבועל.

שנינו במשנה, **אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, כָּךְ הָיָה הוֹרֵשׁ זְכַרְיָה** בן הקצב, רבי אומר **וכו׳.** מביאה הגמרא ברייתא המבארת את המחלוקת שבמשנה, **תָּנוּ רַבָּנַן, שָׁלֹשׁ פְּעָמִים הָאֲמוּרִין בַּפָּרָשָׁה,** ׳והיתה **אִם נִטְמָאָה׳,** ׳וקנא את אשתו והיא **נִטְמָאָה׳,** ׳תחת אישה **וְנִטְמָאָה׳ לָמָּה,** ומבארת הברייתא, **אֶחָד** לומר שהאשה אסורה **לַבַּעַל, וְאֶחָד** לומר שאם התגרשה מהבעל או התאלמנה אסורה להנשא **לַבּוֹעֵל, וְאֶחָד לִתְרוּמָה** – שאפילו אם היא בת כהן ובעלה כהן, נפסלת מלאכול בתרומה, **דִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא. אָמַר רַבִּי יִשְׁמָעֵאל,** אין צריך ללמוד שאסורה לכהונה מפסוק, כיון שאפשר ללמדו מקל וחומר, **וּמַה** בת כהן **גְּרוּשָׁה** – שהתגרשה מישראל **שֶׁמּוּתֶּרֶת** בבית אביה **לִתְרוּמָה,** בכל זאת **אֲסוּרָה לִכְהוּנָּה** כדין גרושה שאסורה לכהן, **זוֹ** – בת כהן סוטה **שֶׁאֲסוּרָה בִּתְרוּמָה, אֵינוֹ דִּין שֶׁאֲסוּרָה לִכְהוּנָּה.**

הגמרא דורשת את הפסוקים המדברים בסוטה, **מַה תַּלְמוּד לוֹמַר** ״וקנא את אשתו **וְהִיא נִטְמָאָה,** או עבר עליו רוח קנאה וקנא את אשתו **וְהִיא לֹא נִטְמָאָה", אִם** ברור לבעל **שנִטְמָאָה לָמָּה שׁוֹתָה, וְאִם** ברור לבעל **שלֹא נִטְמָאָה לָמָּה מַשְׁקֶה,** אלא **מַגִּיד לָךְ הַכָּתוּב שֶׁהַסָּפֵק אֲסוּרָה** – שאסורה עליו כשספק אם נטמאה. ופירוש הפסוק הוא כך, אשה זו ספק אם נטמאה או לא, לכך משקה אותה לברר הספק, ואם לא ישקה אותה אסורה עליו.

מוסיפה הגמרא, **מִכָּאן** – מסוטה, **אַתָּה דָּן** קל וחומר **לְשֶׁרֶץ** מת, שספק אם נגע בטהרות, שמחזיקים את הטהרות בטומאה מספק, בדרך זו, **וּמַה סוֹטָה שֶׁלֹּא עָשָׂה בָּהּ שׁוֹגֵג כְּמֵזִיד וְאוֹנֵס כְּרָצוֹן** – שאם נטמאה בשוגג או באונס, אין דינה כמזיד ורצון ואינה אסורה על בעלה, בכל זאת **עָשָׂה בָּהּ סָפֵק כְּוַדַּאי** – שגם כשספק אם נטמאה אסורה על בעלה כודאי, **שֶׁרֶץ שֶׁעָשָׂה בּוֹ שׁוֹגֵג כְּמֵזִיד וְאוֹנֵס כְּרָצוֹן** – שאף אם נגע שרץ בטהרות בשוגג או באונס נטמאים, **אֵינוֹ דִּין שֶׁיַּעֲשֶׂה בּוֹ סָפֵק**

קודם ציווי "הוכח תוכיח", כתיב "לא תשנא את אחיך", כי זהו תנאי מוקדם להוכחה.

סוטה. פרק חמישי – כשם שהמים דף כח עמוד א

רש״י

דְּאִי אִית בֵּיהּ עָוֹן, שֶׁבָּא עָלֶיהָ לְאַחַר שֶׁנִּסְתְּרָה: בִּזְמַן שֶׁהָאִישׁ מְנַקֶּה מֵעָוֹן. שֶׁלֹּא בָּא עָלֶיהָ מִשֶּׁנֶּאֱסְרָה עָלָיו, הָאִשָּׁה הַהִיא תִּשָּׁא עֲוֹנָהּ שֶׁיִּבְדְּקוּהָ הַמַּיִם: אֶלָּא לְבוֹעֵל לְיִתְנֵי. כָּךְ בּוֹדְקִין אֶת הַבּוֹעֵל בְּהֶדְיָא בִּדְתָנֵי סֵיפָא בְּהֶדְיָא, כָּךְ אֲסוּרָה לַבּוֹעֵל, וְלֹא תָּנָא כָּךְ אֲסוּרָה לוֹ: בָּאוּ וּבָאוּ קָאָמַר. מִרַבּוּיָא דְּרִי״ה: אוֹ וּבָאוּ וּבָאוּ. הַכְּפוּלִים בַּפָּרָשָׁה דָּרִישׁ: שֶׁנֶּאֱמַר נִטְמְאָה וְנִטְמְאָה. ש״מ רַבִּי עֲקִיבָא וַו״י דָּרִישׁ: וַעֲדַיִין. בְּהָא גּוּפָא מִיבָּעְיָא לִי, נִטְמְאָה וְנִטְמְאָה דָּרִישׁ מִרַבּוּיָא וַו״י, אוֹ חַד נִטְמְאָה וְחַד וְנִטְמְאָה קָדָרִישׁ: שֶׁהָא קָרֵאי. שֶׁלֹּשָׁה וּבָאוּ כְּתוּבִים שָׁם, וּבָאוּ הַמַּיִם הַמְאָרְרִים הָאֵלֶּה בְּמֵעַיִךְ לְצַבּוֹת בָּטֶן, לְהוֹדִיעַ לָנוּ דְּבָטֶן וְהַדֶּר יָרֵךְ שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא לַעַז כְּדַאֲמַרִי״ בְּפ״ק (גִּטִּין ט:), וְחַד וְהִשְׁקָה אֶת הָאִשָּׁה אֶת מֵי הַמָּרִים הַמְאָרְרִים וּבָאוּ בָהּ הַמַּיִם וְגוֹ׳ לְצַוָּאָה שֶׁהִקֵּבָ״ה גוֹזֵר שֶׁיְּבוֹאוּ בָהּ הַמַּיִם לְמָרִים, וְחַד (לְעַשְׂיָה) וְהִשְׁקָה אֶת הַמַּיִם וְהָיְתָה אִם נִטְמְאָה וְגוֹ׳ לְעַשְׂיָה, כְּאִן הוֹדִיעַ הַכָּתוּב אֶת יִשְׂרָאֵל דְּמִבְטִיחַ לָהֶן שֶׁיִּבְדְּקוּהָ הַמַּיִם, וּבְכֻלָּם כְּתִיב וַו״י יְתִירֵי, הֲרֵי שִׁיתּ: דְּיָרֵיהּ. דְּבוֹעֵל: דִּידֵהּ. דְּאִשָּׁה, יְדִיעָה וְצַוָּאָה וַעֲשִׂיָּה כְּדִפְרִישִׁית: וְרַבִּי. דְּלֵא דָּרִישׁ וַו״י, תִּלְתָא קָרֵאי הוּא דִּכְתִיבֵי וְכֻלְּהוּ לְדִידֵהּ, יְדִיעָה וַעֲשִׂיָּה וְצַוָּאָה: שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא לַעַז. מִשּׁוּם דְּהוּא אָמַר לָהּ בְּקַלְלָה בְּרִישָׁא אֶת יְרֵכֵךְ נוֹפֶלֶת וְגוֹ׳, וְסוֹף הַמַּיִם לְבִדּוּק כְּדֶרֶךְ כְּנִיסָתָן דִּכְתִיב וְצָבְתָה בִּטְנָהּ וְהַדֶּר וְנָפְלָה יְרֵכָהּ, לְכָךְ הָיָה צָרִיךְ לְהוֹדִיעַ תְּחִילָּה שֶׁהַמַּיִם כְּדֶרֶךְ כְּנִיסָתָן יִבְדְּקוּהָ: וְאִימָא כָּלֵיהּ לְהָכִי הוּא דְּאָתָא. לְבוֹעֵל, לְהוֹדִיעַ דְּבָטֶן לוֹקָה בְּרִישָׁא מִנָּלָן: מַאי בָּטֶן וְיָרֵךְ. סָתַם הָכָא וְהָכָא דָּרִישׁ לֵיהּ: שְׁלֹשָׁה פְּעָמִים. וְקִבֵּץ אֶת אִשְׁתּוֹ וְהִיא נִטְמְאָה, וְהָיְתָה אִם נִטְמְאָה תַּחַת אִישָׁהּ וְנִטְמְאָה: וְאֶחָד לִתְרוּמָה. שֶׁאִפְלוּ הִיא בַּת כֹּהֵן וּבַעֲלָהּ כֹּהֵן נִפְסֶלֶת מִן הַתְּרוּמָה: קַל וָחֹמֶר. אֵינוֹ צָרִיךְ לְהָבִיא מִן הַמִּקְרָא לְפַסְלָהּ מִן הַכְּהֻנָּה מִלְּנַשֵּׂא לְכֹהֵן, דְּמִקַּל וָחֹמֶר אָתֵי: מָה גֵּרוּשָׁה. בַּת כֹּהֵן שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה מִיִּשְׂרָאֵל וְזֶרַע אֵין לָהּ שֶׁמֻּתֶּרֶת בִּתְרוּמָה כְּדִכְתִיב מִלֶּחֶם אֲבִיהָ תֹּאכַל (וַיִּקְרָא כב) פְּסוּלָה לִכְהֻנָּה: זוֹ שֶׁפְּסוּלָה מִתְּרוּמָה. מַרְבּוּיָא דְּנִטְמְאָה דְּקָאָמְרַתְּ, אֵינוֹ דִּין שֶׁפְּסוּלָה לִכְהֻנָּה. וּלְקַמָּן פָּרִיךְ וְהָא לֵא אַיְירֵי רַבִּי עֲקִיבָא בִּפְסוּל כְּהֻנָּה כְּלָל, דְּלֵא אַצְרְכָה קְרָא, וּמַאי קָאָמַר לֵיהּ רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: מַה ת״ל וְהִיא נִטְמָאָה כו׳. גַּרְסִינָן, וְלֵא גָּרַס א״כ, דְּמִלְּתָא בְּאַנְפֵּי נַפְשֵׁהּ הִיא, וְלֵא נִטְמְאָה יְתִירָא מִקַּמִּיבָּעְיָא לֵיהּ דְּהָא דִּרְשִׁינָן. וּלְאו רַבִּי יִשְׁמָעֵאל לְחוֹדֵיהּ קָאָמַר לָהּ, אֶלָּא סְתָמָא הִיא, וּקְרֵאי דְּעַנְיָינָא קָדָרִישׁ וְאָזִיל: מַה תַּלְמוּד לוֹמַר וְקִבֵּץ אֶת אִשְׁתּוֹ וְהִיא נִטְמָאָה. דְּמִשְּׁמַע דְּוַדַּאי נִטְמְאָה, וּמַה תַּלְמוּד לוֹמַר אוֹ עָבַר עָלָיו וְגוֹ׳ וְהִיא לֹא נִטְמְאָה, אִי פְּשִׁיטָא לֵיהּ דְּנִטְמְאָה לְמָה שׁוֹתָה, וְאִי פְּשִׁיטָא לֵיהּ דְּלֵא נִטְמְאָה לְמָה מִשְׁקֶה: מַגִּיד לְךָ הַכָּתוּב שֶׁעַל הַסָּפֵק אֲסוּרָה. וְהָכִי קָאָמַר קְרָא, אִשָּׁה זוֹ שֶׁמָּא נִטְמְאָה וְשֶׁמָּא לֹא נִטְמְאָה, וְקָאָמַר לָךְ דִּישְׁקֻנָּהּ לְבָרֵר הַסְּפֵקָא, וְאִי לָא מִשְׁקֶה לָהּ אֲסוּרָה: וּמִכָּאן אַתָּה. לָמַד ק״ו לְשֶׁרֶץ, סָפֵק נָגַע בְּטָהֳרוֹת סָפֵק לֹא נָגַע דְּמַחְזִקִינָן לָהּ בְּטִמְאָה מִסָּפֵק: סוֹטָה לֹא עֲשָׂה בָהּ כו׳. דִּכְתִיב וְהִיא לֹא נִתְפְּשָׂה אֲסוּרָה, הָא נִתְפְּשָׂה מֻתֶּרֶת, וְהוּא הַדִּין לְשוֹנֵג, אִשְׁתּוֹ וְאֵשֶׁת אִישׁ עִמּוֹ בַּבַּיִת וְנִתְכַּוֵּן לְאִשְׁתּוֹ וְנִזְדַּמְּנָה לוֹ זוֹ, וְאַף הִיא שֶׁגְּנָבָה כִּסְבוּרָה שֶׁהוּא בַּעֲלָהּ: וּמִמְּקוֹם

תוספות

ההוא דמודע לה כהן. פירוש הכהן צריך להודיע שלא להוציא לעז וכיון דגלי לן קרא דהוא נבדק כמותה וכתיב בה צואה ידיעה ועשייה לא צריך למכתב תו ביה: **זו** שאסורה בתרומה אינה דין שאסורה לכהונה. וליכא למימר בת ישראל יוכיח שאסורה בתרומה ומותרת לכהונה דה״פ ומה גרושה שמותרת לתרומה אסורה לכהונה ע״י מעשה שנעשה בה דהיינו גירושין זו וכו׳ אינו דין שאסורה לכהונה ע״י זנות שנעשה בה אבל בת ישראל מה שפסולה בתרומה אינו ע״י מעשה ועוד אם תנשא בת ישראל לכהן תהא מותרת לתרומה מה שאין כן באלו שאין להם היתר לעולם בספרי מתני הכי ומה גרושה קלה שמותרת לחזור למגרשה בישראל פסולה מן הכהונה סוטה חמורה דין הוא שפסולה מן הכהונה:

מה ת״ל היא נטמאה וכו׳. כגירסת רש״י וכך סיומא ללמדך שלעולם אין משקין אלא על הספק וא״ת וכי איצטריך קרא למיסר ספיקא יש לומר הכתוב אוסרה קודם שתיה כאילו היא ודאי ואע״ג דליכא מלקות כדמוכח בפ״ק דיבמות (דף יא:) מיהו לאו הבא מכלל עשה איכא ואפי׳ אם היא טהורה נענש בב״ד של מעלה אם בא עליה כמו על חייבי עשה ולא כשאר ספיקות בגון ספק חלב ספק שומן ואכלו ונודע שהוא שומן אע״ג דצריך כפרה וסליחה מיהו לא חמיר כחייבי עשה:

אינו דין שעשה בו ספק כודאי. ליכא למיפרך נזיר ועושה פסח יוכיחו שעשה בהן אונס כרצון דנפקא לן מכי ימות מת עליו בפתע פתאום בספרי ובפרק ב׳ דכריתות (דף ט.) ואפ״ה לא עשה בהן ספק טומאת התהום כודאי לפי שטומאת התהום הלכה הוא ולא סתרינן ק״ו מהלכה וה״ה דאין להוכיח משם דהכי אמר בהוכחה אף אני אביא זה והלא אין ללמוד הימנו אבל הא איכא למתמה אמאי לא פרכינן מה לסוטה שכן רגלים לדבר שהרי קינא לה ונסתרה כדפרכינן לעיל בריש פ״ק (דף ב:) ואין לומר משום דלעיל מיירי בטומאה דבתר קינוי וסתירה דמתימון עד א׳ התם ודאי איכא רגלים אבל הכא ילפינן מסתירה דבתר קנויא גרידא דליכא למיפרך שכן קינא לה דקנויא לא חשיב רגלים בלא סתירה דהא בריש מסכת נדה (דף ב:) דמייתי התם מקוה שנמדד ונמצא חסר כל הטהרות שנעשו על גביו בין ברה״ר בין ברה״י טמא ר״ש אומר ברה״ר טהור ברה״י תולין ושניהם לא למדוה אלא מסוטה רבנן סברי כסוטה מה סוטה ספק הוא ועשאוה כודאי אף כו׳ ופריך אי מסוטה נימא מה סוטה ברה״י טמא ודאי הכא נמי טמא ודאי הכי השתא התם יש רגלים לדבר שהרי קנא לה ונסתרה הכא מאי רגלים לדבר איכא אלמא אע״ג דמסתירה דבתר קנויא יליף כי הכא פריך והכא אמאי לא פריך הכי ויש לומר דסתירה על ידי קנויא בסוטה הוי כספק מגע שרץ שהרי בלא קנויא לא היה שום ספק בסתירה גרידא דלא נחשדו על הערויות הלכך הקנויא גורם הספק וה״פ במס׳ נדה התם גבי סוטה וספק שרץ הרי ריעותא דהיינו השרץ והבועל קמן אצל הטהרות והאשה אבל גבי מקוה קודם טבילה לא ראינו שום ריעותא דאיכא לספוקי על ידה ולעיל בפ״ק קודם העדאת עדים לא הואי שום ריעותא:

מכאן

דְּאִי אִית בֵּיהּ עָוֹן בָּדְקִי לֵיהּ מַיָּא, כִּי אִית בֵּיהּ עָוֹן בְּדִידֵיהּ מִי בָּדְקִי לָהּ מַיָּא לְדִידָהּ? וְהָא תַּנְיָא, "וְנִקָּה הָאִישׁ מֵעָוֹן וְהָאִשָּׁה הַהִיא תִּשָּׂא אֶת עֲוֹנָהּ" בִּזְמַן שֶׁהָאִישׁ מְנוּקֶה מֵעָוֹן הַמַּיִם בּוֹדְקִין אֶת אִשְׁתּוֹ, אֵין הָאִישׁ מְנוּקֶה מֵעָוֹן אֵין הַמַּיִם בּוֹדְקִין אֶת אִשְׁתּוֹ! וְאֶלָּא לַבּוֹעֵל, לִיתְנֵי כִּדְקָתָנֵי סֵיפָא כְּשֵׁם שֶׁאֲסוּרָה לַבַּעַל כָּךְ אֲסוּרָה לַבּוֹעֵל? לְעוֹלָם לַבּוֹעֵל, וְרֵישָׁא אַיְידֵי דְּתָנָא "אוֹתָהּ" תָּנֵי "אוֹתוֹ". סֵיפָא, אַיְידֵי דְּתָנָא "בַּעַל" תָּנָא "בּוֹעֵל": שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבָאוּ" "וּבָאוּ": אִיבַּעְיָא לְהוּ, "בָּאוּ" "וּבָאוּ" קָאָמַר אוֹ "וּבָאוּ" "וּבָאוּ" קָאָמַר? תָּא שְׁמַע, כְּשֵׁם שֶׁאֲסוּרָה לַבַּעַל כָּךְ אֲסוּרָה לַבּוֹעֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "נִטְמְאָה" "וְנִטְמְאָה". וַעֲדַיִין תִּיבָּעֵי, "נִטְמְאָה" "נִטְמְאָה" קָאָמַר אוֹ "נִטְמְאָה" "וְנִטְמְאָה" קָאָמַר? תָּא שְׁמַע מִדְּקָתָנֵי סֵיפָא, רַבִּי אוֹמֵר: שְׁנֵי פְּעָמִים הָאֲמוּרִין בַּפָּרָשָׁה "וְנִטְמְאָה" "וְנִטְמְאָה" אֶחָד לַבַּעַל וְאֶחָד לַבּוֹעֵל. מִכְּלָל דְּרַבִּי עֲקִיבָא וָ״וי קָדָרִישׁ הִלְכָּךְ לְרַבִּי עֲקִיבָא שִׁיתָּא קְרָאֵי כְּתִיבִי. חַד לְצַוָּאָה דִּידָהּ, וְחַד לְצַוָּאָה דִּידֵיהּ, חַד לַעֲשָׂיָה דִּידָהּ וְחַד לַעֲשָׂיָה דִּידֵיהּ, חַד לִידִיעָה דִּידָהּ וְחַד לִידִיעָה דִּידֵיהּ. וְרַבִּי תִּלְתָא קְרָאֵי כְּתִיבִי, חַד לְצַוָּאָה וְחַד לַעֲשָׂיָה וְחַד לִידִיעָה. וְרַבִּי, כְּשֵׁם שֶׁהַמַּיִם בּוֹדְקִים אוֹתָהּ כָּךְ בּוֹדְקִין אוֹתוֹ, מְנָא לֵיהּ? נָפְקָא לֵיהּ מִדְּתַנְיָא "לַצְבוֹת בֶּטֶן וְלִנְפֹּל יָרֵךְ" בִּטְנוֹ וִירֵיכוֹ שֶׁל בּוֹעֵל. אַתָּה אוֹמֵר בִּטְנוֹ וִירֵיכוֹ שֶׁל בּוֹעֵל, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא בִּטְנָהּ וִירֵיכָהּ שֶׁל נִבְעֶלֶת? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר "וְצָבְתָה בִטְנָהּ וְנָפְלָה יְרֵכָהּ" הֲרֵי בִּטְנָהּ וִירֵיכָהּ שֶׁל נִבְעֶלֶת אָמוּר, וּמָה אֲנִי מְקַיֵּים "לַצְבוֹת בֶּטֶן וְלִנְפֹּל יָרֵךְ"? בִּטְנוֹ וִירֵיכוֹ שֶׁל בּוֹעֵל. וְאִידָךְ, הַהוּא דְּמוֹדַע לָהּ כֹּהֵן דְּבֶטֶן בְּרֵישָׁא וְהָדַר יָרֵךְ, שֶׁלֹּא לְהוֹצִיא לַעַז עַל הַמַּיִם הַמָּרִים. וְאִידָךְ, אִם כֵּן, לִכְתּוֹב קְרָא "בִּטְנָהּ וִירֵיכָהּ", מַאי "בֶּטֶן" וְ"יָרֵךְ"? שְׁמַע מִינָּהּ לַבּוֹעֵל. וְאֵימָא כּוּלֵּי לְהָכִי הוּא דְּאָתָא? אִם כֵּן לִכְתּוֹב "בִּטְנוֹ וִירֵיכוֹ", מַאי "בֶּטֶן" וְ"יָרֵךְ"? שְׁמַע מִינָּהּ תַּרְתֵּי: אָמַר ר׳ יְהוֹשֻׁעַ: כָּךְ, הָיָה דּוֹרֵשׁ זְכָרִיָּה כו׳: תָּנוּ רַבָּנָן: שָׁלֹשׁ פְּעָמִים הָאֲמוּרִין בַּפָּרָשָׁה, "אִם נִטְמְאָה" "נִטְמְאָה" "וְנִטְמְאָה", לָמָּה? אֶחָד לַבַּעַל, וְאֶחָד לַבּוֹעֵל, וְאֶחָד לִתְרוּמָה, דִּבְרֵי ר׳ עֲקִיבָא. אָמַר ר׳ יִשְׁמָעֵאל: קַל וָחוֹמֶר, וּמָה גְּרוּשָׁה שֶׁמּוּתֶּרֶת לִתְרוּמָה אֲסוּרָה לִכְהוּנָּה, זוֹ, שֶׁאֲסוּרָה בִּתְרוּמָה אֵינוֹ דִּין שֶׁאֲסוּרָה לִכְהוּנָּה? מַה תַּלְמוּד לוֹמַר "וְהִיא נִטְמָאָה" "וְהִיא לֹא נִטְמָאָה" אִם נִטְמָאָה לָמָּה שׁוֹתָה, אִם לֹא נִטְמָאָה לָמָּה מַשְׁקֶה? מַגִּיד לְךָ הַכָּתוּב שֶׁהַסָּפֵק אֲסוּרָה, וּמִכָּאן אַתָּה דָּן לְשֶׁרֶץ. וּמַה סוֹטָה, שֶׁלֹּא עָשָׂה בָהּ שׁוֹגֵג כְּמֵזִיד וְאוֹנֵס כְּרָצוֹן, עָשָׂה בָהּ סָפֵק כְּוַדַּאי. שֶׁרֶץ שֶׁעָשָׂה בּוֹ שׁוֹגֵג כְּמֵזִיד וְאוֹנֵס כְּרָצוֹן, אֵינוֹ דִּין שֶׁיַּעֲשֶׂה בּוֹ סָפֵק כודאי?

סוטה. פרק חמישי – כשם שהמים דף כח עמוד ב

תוספות

מכאן אמרו וכו' ברשות הרבים ספיקו טהור. בפ"ק דשחיטת חולין (דף ט:) ובפרק אין מעמידין (ע"ז דף לז:) אמר דספק טומאה ברשות הרבים הלכתא גמירי לה מסוטה דמשמע דדוקא במקום סתירה טמא אבל שלא במקום סתירה גמירי דטהור ודאי הוא ותימה למאי איצטריך הלכתא לימא העמד טהור על חזקתו ואימור לא נטמא והכי אמר בהדיא נמי בריש מסכת נדה (דף ג.) דרבי שמעון גמר לה מספק טומאה ברה"ר ואמר ורבנן הכי השתא התם גברא בחזקת טהרה קאי מספיקא לא מחתינא ליה טומאה וי"ל אי לאו הלכתא דגמרינן דברה"ר טהור הוה אמינא סתירה דנקט קרא לא דבר הכתוב אלא בהווה וה"ה לכל ספק טומאה בכל מקום שנולדה דמסברא אין לטהר זו יותר מזו וסד"א דגזירת מלך כך היא בכל ספק טומאה הלכך איצטריך הלכתא להעמיד ספק טומאה ברשות הרבים אחזקתה דלא מחתינן ליה טומאה מספק ירושלמי דפירקין קמא מ"מ יש רגלים לדבר לפלטיא בלילה לחורבה ביום למבואות אפילות ביום שאלו את בן זומא מפני מה ספק רה"י טמא אמר לון סוטה מה היא לבעלה ודאי

כְּוַדַּאי? וּמִמָּקוֹם שֶׁבָּאתָ, מַה סוֹטָה רְשׁוּת הַיָּחִיד, אַף שֶׁרֶץ רְשׁוּת הַיָּחִיד. וּמַה סוֹטָה דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דַּעַת לִישָׁאֵל. אַף שֶׁרֶץ, דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דַּעַת לִישָׁאֵל וּמִכָּאן אָמְרוּ: דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דַּעַת לִישָׁאֵל, בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד סְפֵיקוֹ טָמֵא, בִּרְשׁוּת הָרַבִּים סְפֵיקוֹ טָהוֹר. וְשֶׁאֵין בּוֹ דַּעַת לִישָׁאֵל, בֵּין בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד בֵּין בִּרְשׁוּת הָרַבִּים סְפֵיקוֹ טָהוֹר. וְר' יִשְׁמָעֵאל, אָמַר ר' עֲקִיבָא תְּרוּמָה, וּמְהַדֵּר לֵיהּ אִיהוּ כְּהוּנָּה? וְתוּ: לְר' עֲקִיבָא, כְּהוּנָּה מְנָא לֵיהּ? וְכִי תֵימָא, כְּהוּנָּה לָא צְרִיכָא קְרָא,

שהרי

וּמִמָּקוֹם שֶׁבָּאתָ. הוֹאִיל וְלֹא לְמִדְתָּךְ דִּמְטַמְּיָנִן מִסָּפֵק אֶלָּא מִסּוֹטָה, חֲזוֹר וְדוֹן, דְּמָה סוֹטָה הָא דִּטְמֵאָה מִסָּפֵק בְּרה"י הוּא, מָקוֹם הָרָאוּי לְסִתָּר, אַף טְמֵאָה בְּרְשׁוּת הַיָּחִיד סְפֵקוֹ טָמֵא, אֲבָל בְּרה"ר טָהוֹר: **וּמַה סוֹטָה דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דַּעַת לִשָּׁאֵל הִיא.** אִם נִטְמֵאת אִם לָאו, אַף סָפֵק טְמֵאָה דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ בְּנוֹגֵעַ זֶה דַּעַת לִשָּׁאֵל אִם נָגַע אִם לָאו וְהוּא אוֹמֵר אֵינִי יוֹדֵעַ, כְּגוֹן אָדָם אוֹ טֶהֳרוֹת שֶׁהָיָה אָדָם עָסוּק בָּהֶם בְּשָׁעָה שֶׁנּוֹלַד הַסָּפֵק: **וּפְרִכִינָן לְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל א"ר עֲקִיבָא.** וְאַחַר לְתִרוּמָה, וְקָמְהַדַּר לֵיהּ אִיהוּ א"צ מִקְרָא לְהָבִיא בִּכְהֻנָּה; **וְתוּ.** מִבְּעִיָא לָן לְרַבִּי עֲקִיבָא דְּלֵא אַיְירֵי בִּכְהֻנָּה: **מְנָא לֵיהּ.** דְּאָסוּרָה לִכְהֻנָּה אִם מֵת זֶה, וְהָא לֵיכָּא לְמֵימַר דְּשַׁרְיָא, דְּהַשְׁתָּא לִתְרוּמָה אָסַר לָהּ לִכְהֻנָּה מִבָּעְיָא, וּמִק"ו הוּא לֹא יָלִיף, דְּא"כ הַיְינוּ ר' יִשְׁמָעֵאל: **וְכ"ת כְּהֻנָּה לֹא צְרִיךְ קְרָא.** דְּמִמֵּילָא אָסוּרָה שֶׁהֲרֵי עֲשָׂאָהּ בָּהּ הַכָּתוּב בְּסוֹטָה סְפֵק זוֹנָה כְּוַדַּאי זוֹנָה לְאִסְרָהּ עַל בַּעְלָהּ, הִלְכָּךְ לְגַבֵּי כְּהֻנָּה נַמִּי אַסֵּירָא דִּכְתִיב זוֹנָה לֹא יִקָּחוּ וְזוֹ בְּחֶזְקַת זוֹנָה הָיְתָה:

אי

1 מכאן אמרו וכו' ברשות הרבים ספיקו טהור. בפ"ק דשחיטת חולין (דף ט:) ובפרק אין
2 מעמידין (ע"ז דף לז:) אמר דספק טומאה ברשות הרבים הלכתא גמירי לה מסוטה
3 דמשמע דדוקא במקום סתירה טמא אבל שלא במקום סתירה גמירי דטהור ודאי הוא ותימה
4 למאי איצטריך הלכתא לימא העמד טהור על חזקתו ואימור לא נטמא והכי אמר בהדיא
5 נמי בריש מסכת נדה (דף ג.) דרבי שמעון גמר לה
6 מספק טומאה ברה"ר ואמר ורבנן הכי השתא
7 התם גברא בחזקת טהרה קאי מספיקא לא
8 מחתינא ליה טומאה וי"ל אי לאו הלכתא דגמרינן
9 דברה"ר טהור הוה אמינא סתירה דנקט קרא לא
10 דבר הכתוב אלא בהווה וה"ה לכל ספק טומאה
11 בכל מקום שנולדה דמסברא אין לטהר זו יותר
12 מזו וסד"א דגזירת מלך כך היא בכל ספק טומאה
13 הלכך איצטריך הלכתא להעמיד ספק טומאה
14 ברשות הרבים אחזקתה דלא מחתינן ליה טומאה
15 מספק ירושלמי דפירקין קמא מ"מ יש רגלים
16 לדבר לפלטיא בלילה לחורבה ביום למבואות
17 אפילות ביום שאלו את בן זומא מפני מה ספק
18 רה"י טמא אמר לון סוטה מה היא לבעלה ודאי
19 או ספק אמרו ליה ספק אמר להו מצינו שהיא אסורה לבעלה ומכאן אתה דן לשרץ מה כאן רשות היחיד אף להלן ומה כאן דבר שיש בו דעת לישאל אף וכו' מכאן אמרו דבר שיש בו
20 דעת לישאל וכו' מילהון דרבנן פליגין דמר רבי זעירא ור' יוסי בשם ר' יוחנן קטנה שזינתה אין לה רצון להאסר על בעלה והא תנינן כל דבר שיש בו דעת לישאל ספיקו טמא ברם הכא
21 אע"פ שיש בו דעת לישאל ספיקו טהור ומפני מה ספק רה"ר טהור אמר להו מצינו שהציבור עושין את הפסח בטומאה בזמן שרובו של ציבור טמאים אם טומאה ודאית הותרה לצבור ק"ו
22 לספק טומאה וסיום הברייתא בתוספתא דמסכת טהרות פרק הנבילות השחוטות רשב"ג אומר מפני מה ספק רה"י טמא וספק רה"ר טהור מפני שאפשר לישאל ליחיד ואי אפשר לישאל
23 לרבים: **ברשות** הרבים ספיקו טהור. מקשי' מפרק שני נזירין (נזיר דף נז.) דתנן שני נזירין שאמר להן אחד ראיתי אחד מכם שנטמא ואיני יודע איזה מכם הוא שניהן מביאין קרבן טומאה
24 וקדייק בגמרא ואמאי כל ספק טומאה מהיכא גמירי מסוטה מה סוטה בועל ונבעלת אף כל ספק טומאה ברה"י כגון דאיכא בי תרי אבל הכא שני נזירין ודאי דקאים בגיהנם הא תלתא הוי
25 ליה ספק טומאה ברה"ר אלמא כל היכא דאיכא תלת חשיב ליה כרה"ר א"כ הא דתנן בפרק האשה שהיא עושה צרכיה (נדה ס:) שלש נשים שהיו ישינות במטה אחת ונמצא דם תחת אחת
26 מהן כולן טמאות אמאי ביון דאיכא שלש הוה ליה כרה"ר מיהתם לא קשיא מידי דלא דמי לשרץ דשרץ אפשר שלא נגע וטהור אבל התם אחת מהן ודאי טמאה שיצא הדם מגופה
27 והיאך נטהר כולם ולא דמי אלא לשני שבילין (טהרות פ"ה מ"ה) אבל מפרק קמא דנדה (דף ב.) מקשינן דתנן כיצד דיה שעתה היתה יושבת במטה ועסוקה בטהרות ופירשה וראתה היא
28 טמאה וכולן טהורות ודייק בגמרא (דף ה:) טעמא דדיה שעתה הא מעת לעת מטה נמי מטמא מכדי דבר שאין בו דעת לישאל ספיקו טהור תרגמא כשחברותיה נושאות אותה במטה דהויא
29 לה יד חברותיה סוף סוף חברותיה והיא הויא שלש והוה ליה ספק טומאה ברה"ר ואמאי מטמינן לה ונראה דלא חשבינן טומאה ברה"ר אלא היכא דספיקא היתה יכולה להיות גלויה לכל
30 כגון ההיא דנזיר ותשעה צפרדעים ושרץ אחד ביניהם (כתובות דף טו.) אבל ההיא דנדה המגע ודאי הוא שנגעה במטה ואין שום ספק אלא אם ראתה או לאו ומקום המקור מקום סתר
31 הוא ולא שייך למימר ביה רה"ר אפילו אם נולד ספק ראייתה ברשות הרבים אבל בהא איכא למתמה אמאי משוינן מטה כספק טומאה ברשות היחיד והא לא דמיא לסוטה דסוטה ודאי
32 שרץ וספק מגע כגון בועל הוא השרץ וספק אם בעל אבל התם ודאי מגע וספק מעת לעת הוא שרץ דשמא לא ראתה ואגן לא ילפינן מסוטה אלא דדמי לסוטה דהא דבר שאין בו דעת
33 לישאל ממעטינן הואיל ולא דמי לסוטה ועוד תניא בהדיא בתוספתא דטהרות פרק [הנבילות] השחוטות (פ"ו) נגע באחד בלילה ואינו יודע אם חי אם מת למחר עומד ונמצא מת רבי מאיר
34 מטהר שספק רשות הרבים טהור אלמא דמסוטה גמירי אע"ג דהוי ודאי מגע וספק שרץ ותימה מאי שנא דמטהרינן דבר שאין בו דעת לישאל הואיל ולא דמי לסוטה ובכי האי גוונא לא
35 מטהרינן וי"ל דהכי הלכתא גמירי לה א"נ עיקר הדבר שאין בו דעת לישאל נפקא לן מוהבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל כדלקמן בשמעתין וכיון דגלי לן קרא דאיכא לפלוגי בין דבר
36 שיש בו דעת לישאל לשאין בו דעת דדבר שיש בו דעת ספיקו טמא ולא פירש טומאתו היכן נלמוד סתום מן המפורש מסוטה דמפרש בו דוקא מקום סתירה ואע"ג דמסיק אי מסוטה הוה
37 אמינא דעת נוגע ומגיע אגב שיטפיה נקט ליה אי נמי הכי פירושו ואי הוה גלי לן קרא בסוטה דבעינן דבר שיש בו דעת לישאל הוה אמינא דעת נוגע ומגיע. סיום הברייתא דנגע באחד
38 בלילה וחכמים מטמאין שכל הטומאות כשעת מציאתן ומודים חכמים לרבי מאיר שאם ראוהו חי מבערב אע"פ שבא שחרית ומצאו מת טהור מפני שזה ספק רה"ר אלמא דבין לרבנן בין
39 לרבי מאיר אפילו בלילה חשבינן ליה רשות הרבים וקשיא מהא דתנן במסכת טהרות פרק שמיני (מ"ג) המאבד ביום ומצא ביום טהור ביום ומצא בלילה ביום ומצא ביום של אחריו ספיקו
40 טמא זה הכלל כל שעבר עליו הלילה או מקצתו ספיקו טמא אלמא דלילה חשיב לעולם כרשות היחיד ולעיל אייתינן נמי מירושלמי מ"מ יש רגלים לדבר לפלטיא בלילה לחורבה ביום
41 למבואות אפילים ביום אלמא דפלטיא בלילה חשיב רה"י. בתוספתא דטהרות פרק ז' יש דברים ברה"ר ועשאום כרה"י קופה ברה"י גבוה י' טפחים והטומאה בתוכו ספק נגע ספק לא נגע
42 ספיקו טהור הכניס ידו לתוכה ספק נגע ספק לא נגע ספיקו טמא היתה כפושה על כתיפו וכבר תרומה כרוך בסיב או בנייר ונתן בתוכו ספק נגע ספק לא נגע טהור הכניס ידו לתוכה ספק
43 נגע ספק לא נגע ספיקו טמא חמור ברה"ר גבוה י' טפחים וטומאה נתונה על גביו ספק נגע ספק לא נגע ספיקו טהור פשט ידו על גביו ספק נגע ספק לא נגע ספיקו טמא סלע ברה"ר גבוה
44 י' טפחים וטומאה עליו ספק נגע ספק לא נגע ספיקו טהור עלה לראשו ספק נגע ספק לא נגע ספיקו טמא היה זה רובב על חמורו וזה רובב על חמורו אחד טמא ואחד טהור ספק נגעו זה
45 בזה ספק לא נגעו ר' יעקב מטמא ורבי יוסי מטהר בנו של זה רובב על כתיפו ובנו של זה רובב על כתף [כתיפו] אחד טהור ואחד טמא ספק נגעו זה בזה ספק לא נגעו ר' יעקב מטמא ורבי
46 יוסי מטהר היתה חבילה על כתיפו והרוק מדובק בכותל למעלה מי' טפחים ספק הסיט ספק לא הסיט ר' יעקב מטמא ורבי יוסי מטהר שהיה ר' יעקב אומר כל שהוא למעלה מעשרה טפחים
47 ברה"ר הרי הוא כרה"י ורבי יוסי אומר כל שדרך הילוכו ברה"ר טהור ועוד מפרש התם דין בקעה בימות החמה ובימות הגשמים אלו הן ימות החמה ואלו הן ימות הגשמים
48 משתרד רביעה שניה ובפרק מי שמת (ב"ב דף קנג:) מפרש הא דאמרינן בימות החמה רה"ר לטומאה לא שנו אלא שלא עברו עליו ימות הגשמים אבל עברו עליו ימות הגשמים רשות היחיד
49 לבאן ולבאן:
50 **ותו** לרבי עקיבא כהונה מנא ליה. רש"י פי' דמקל וחומר לא יליף דאם כן היינו רבי ישמעאל ותימה אי לית ליה קל וחומר דרבי ישמעאל א"כ כיון שנבעלה לפסול לה בעילה ודאית
51 מנא ליה דפסולה לכהונה והא ביבמות בפרק אלמנה (דף סח:) ילפינן ליה מהאי קל וחומר ועוד הא ליכא למיפרך עליה מידי יש לומר הכא לית ליה קל וחומר משום דאי לא הוו
52 כתיבי אלא תלתא קראי הוה אמינא חד לבועל וחד לבעל וחד לכהונה דחמיר טפי כדפריך לרבי ישמעאל אבל גבי בעילת פסולין כתיבה תרומה בהדיא:

שכן

"ולא תשא עליו חטא", שאם לא פעלה ההוכחה, בוודאי אתה האשם, שלא היו דברים היוצאים מן הלב.

היום יום כו אייר

ביאורים למסכת סוטה דף כח עמוד ב מתוך "ש"ס לובלין – מכון המאור"

כְּוַדַּאי – שאף בספק אם נגעו הטהרות בשרץ, הרי הם טמאים כודאי. מוסיפה הגמרא עוד, **וּמִמָּקוֹם שֶׁבָּאתָ** – כיון שלמדת ששרץ מטמא מספק מסוטה, כמו כן נלמד שרק באופן שסוטה טמאה מספק, מטמא גם השרץ בספק, **מַה סוֹטָה** שייך בה ספק טומאה רק **בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד** שהוא מקום הראוי להסתר, **אַף שֶׁרֶץ** אינו מטמא בספק אלא **בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד**, אבל ברשות הרבים אין השרץ מטמא אלא בודאי. וכמו כן נלמד, **וּמַה סוֹטָה** היא **דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דַּעַת לְיִשְׂרָאֵל** – שאפשר לשאול אותה אם נטמאה או לא, **אַף שֶׁרֶץ** מטמא בספק רק **בְּדָבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דַּעַת לְיִשְׂרָאֵל**, כגון באדם המתעסק בטהרות שאפשר לשאול אותו אם השרץ נגע בהם, אם אינו יודע נטמאים הטהרות מספק, אך אם אין אדם לשאול אין הטהרות נטמאים אלא בודאי. מסיימת הגמרא, **וּמִכָּאן אָמְרוּ, דָּבָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דַּעַת לְיִשְׂרָאֵל** כגון ספק אם נטמא אדם משרץ, או אדם המתעסק בטהרות, ספק אם נטמאו הטהרות משרץ, הדין הוא, אם הוא **בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, סְפֵיקוֹ טָמֵא,** אבל **בִּרְשׁוּת הָרַבִּים סְפֵיקוֹ טָהוֹר. וְשֶׁאֵין בּוֹ דַּעַת לְיִשְׂרָאֵל,** כגון שרץ מת שספק אם נגע בטהרות שאינם ביד אדם, **בֵּין בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד בֵּין בִּרְשׁוּת הָרַבִּים סְפֵיקוֹ טָהוֹר.**

שנינו בברייתא, שלש פעמים 'נטמאה' למה, אחד לבעל ואחד לבועל ואחד לתרומה דברי רבי עקיבא, אמר רבי ישמעאל, קל וחומר, ומה גרושה שמותרת לתרומה אסורה לכהונה, זו שאסורה בתרומה אינו דין שאסורה לכהונה. מקשה הגמרא על רבי ישמעאל, **וְרַבִּי יִשְׁמָעֵאל,** הרי **אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא** שלומדים מפסוק רק שאסורה לאכול **תְּרוּמָה** מספק, **וּמַהֲדַר לֵיהּ אִיהוּ כְּהוּנָה** – והוא השיב לו שאין צריך פסוק שאסורה בכהונה, והרי רבי עקיבא לא דיבר על כך. **וְתוּ, לְרַבִּי עֲקִיבָא,** שאסורה **לִכְהוּנָה** אם מת בעלה **מְנָא לֵיהּ,** ואי אפשר לומר שסובר שמותרת לכהונה, כיון שיש קל וחומר, וכן אי אפשר לומר שלומד מהקל וחומר, שזה שיטת רבי ישמעאל. **וְכִי תֵּימָא כְּהוּנָה לֹא צְרִיכָא קְרָא,** ואסורה ממילא

המשך ביאור למסכת סוטה ליום ששה ועשרים לעומר עמוד ב

לביאה שלא כדרך איש ואשה, שאין לזה דין קינוי להחשיבה סוטה. מקשה הגמרא, **אָמַר** לֵיהּ **רָבָא,** והרי ביאה **שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ** אוסרת אשה כמו ביאה כדרכה, שהרי **"מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה" כְּתִיב** בתורה, "משכבי" בלשון רבים, לדמות משכב שלא כדרכה למשכב כדרכה, שבשניהם נאסרת, ואיך אמרת שאינו נקרא קינוי. מתרצת הגמרא **אֶלָּא** מהו 'דבר אחר', **אָמַר רָבָא,** מה שכתוב בתורה "ושכב איש אותה שכבת זרע" בא למעט **פְּרָט לְשֶׁקִּינֵא לָהּ דֶּרֶךְ אֲבָרִים** – שקינא לה בעלה שלא תסתר עם פלוני לשכב עמו בקירוב אברים, ולא קינא לה לביאה כלל.

שואלת הגמרא, **אָמַר** לֵיהּ **אַבָּיֵי,** קירוב דרך אברים **פְּרִיצוּתָא בְּעָלְמָא הִיא, וּפְרִיצוּתָא מִי אָסַר רַחֲמָנָא** – האם התורה אסרה אשה על בעלה כשעשתה רק פריצות זו של קירוב באברים, וכיון שלא אסרה התורה אם כן ודאי שאינו נחשב קינוי. מתרצת הגמרא **אֶלָּא** מהו 'דבר אחר', **אָמַר אַבָּיֵי,** מה שכתוב בתורה "ושכב איש אותה שכבת זרע" בא למעט **פְּרָט לְשֶׁקִּינֵא לָהּ בִּנְשִׁיקָה** – שקינא לה בעלה שלא תסתר עם פלוני לביאה שאינו מכניס בה את האבר, אלא רק נוגע האבר באותו מקום.

שואלת הגמרא, **הָנִיחָא** – מובן מה שהוצרכה התורה למעט שאינו נקרא קינוי כשהתרה בה על נשיקת אבר, רק **לְמַאן דְּאָמַר הַעֲרָאָה** הכתובה בכל מקום שנקראת ביאה **זוֹ הַכְנָסַת עַטָּרָה,** וסובר **אֲבָל נְשִׁיקָה וְלֹא כְּלוּם הִיא, הַיְינוּ דְּאָתֵי קְרָא לְמַעוּטֵי נְשִׁיקָה** – לכן הוצרך הפסוק כדלעיל למעט נשיקת אבר שלא תאמר שהיא כהעראה, **אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר** (דְּאָמַר) **הַעֲרָאָה** הכתובה בכל מקום שנקראת ביאה **זוֹ** אפילו **נְשִׁיקָה, מַאי אִיכָּא לְמֵימַר** – למה מיעט הכתוב שאינו נקרא קינוי, והרי היא העראה ונחשבת ביאה גמורה. מתרצת הגמרא, **לְעוֹלָם** כמו שתירץ רבא לעיל ש'דבר אחר' זהו **לְשֶׁקִּינֵא לָהּ דֶּרֶךְ אֲבָרִים,** ומה שהקשה אביי והרי אין צריך לזה פסוק שודאי אינו נחשב קינוי כי זו פריצות בלבד שאינה אוסרת אשה על בעלה, נענה ונאמר, **וּמַהוּ דְּתֵימָא** – הייתי אומר, כיון **שבִּקְפִידָא דְּבַעַל תַּלְיָא רַחֲמָנָא** – כתוב בתורה "ועבר עליו רוח קנאה וקינא את אשתו", הרי שתלו זאת בהקפדת הבעל, **וּבַעַל הָא קָא קָפִיד** שלא תשכב עם איש זר בקירוב אברים, **קָמַשְׁמַע לָן** כיון שאינה נאסרת בכך אינו נחשב קינוי.

אָמַר שְׁמוּאֵל, עדיף **שִׂשָּׂא אָדָם**

המשך ביאור למסכת סוטה ליום חמישה ועשרים לעומר עמוד א

תלה בהם "ותפשו בו", **וּכְשֶׁבָּאתִי אֵצֶל חֲבֵרַי שֶׁבַּדָּרוֹם, עַל שְׁנַיִם** – הדין הראשון והשלישי **הוֹדוּ לִי, וְעַל זָקֵן מַמְרֵא לֹא הוֹדוּ לִי, שֶׁלֹּא יִרְבּוּ מַחֲלוֹקוֹת בְּיִשְׂרָאֵל,** וכשידע הזקן שלא יכולים למחול לו, יפחד לחלוק על בית דין הגדול. ומסיקה הגמרא לפשוט הספק, **שְׁמַע מִינָּהּ** מהדין הראשון שאמר, **שבַּעַל שֶׁמָּחַל עַל קִינּוּיוֹ קִינּוּיוֹ מָחוּל, שְׁמַע מִינָּהּ.**

ובעיקר פשיטות זו שבעל שמחל על קינויו קינויו מחול, **פְּלִיגֵי בָּהּ רַב אַחָא וְרַבִּינָא,** באיזה אופן מחול. **חַד** מהם **אָמַר, קוֹדֶם סְתִירָה מָחוּל, לְאַחַר סְתִירָה אֵינוֹ מָחוּל. וְחַד** מהם **אָמַר, לְאַחַר סְתִירָה נַמִּי מָחוּל.** ופוסקת הגמרא, **וּמִסְתַּבְּרָא** שהדין **כְּמַאן דְּאָמַר אֵינוֹ מָחוּל, מַמַּאי** – מהיכן ההוכחה, **מִדְּקָא מְהַדְּרֵי** – ממה שענו **רַבָּנַן** להלן **לְרַבִּי יוֹסִי, דְּתַנְיָא, רַבִּי יוֹסִי אוֹמֵר, בַּעֲלָהּ** של הנסתרת ההולך עמה לבית דין **נֶאֱמָן עָלֶיהָ** שלא יבוא עליה בדרך, ואין צריך תלמידי חכמים שילווהו, **מִקֹּל וְחוֹמֶר, וּמַה נִּדָּה שֶׁהִיא בִּכְרַת בַּעֲלָהּ נֶאֱמָן עָלֶיהָ** שלא יבוא עליה, ומותר להם להתייחד, **סוֹטָה שֶׁהִיא בְּלָאו** כמו שלמדו מהפסוק "אחרי אשר הוטמאה" לרבות סוטה שנסתרה, **לֹא כָּל שֶׁכֵּן** שבעלה נאמן. **אָמְרוּ לוֹ** רבנן לרבי יוסי, **לֹא** – אינו דומה, שהרי **אִם אָמְרָתָ בְּנִדָּה** שבעלה נאמן עליה, **שֶׁכֵּן** יֵשׁ לָהּ **הֶיתֵּר** שתהיה מותרת לו כשתטהר, ואין יצרו תוקפו בדבר, **תֹּאמַר בְּסוֹטָה,** אם נטמאה, **שֶׁאֵין לָהּ הֶיתֵּר** עולמית. ומוכיחה הגמרא מתשובת רבנן כהסובר שלאחר סתירה אינו מחול, שהרי **וְאִי אָמְרַתְּ לְאַחַר סְתִירָה מָחוּל לָהּ, מַשְׁכַּחַת לָהּ** – מצוי אופן **דְּיֵשׁ לָהּ** לסוטה **הֶיתֵּר, דְּאִי בְּעֵי מָחֵיל לֵיהּ לְקִינּוּיֵהּ וּבָעֵיל** – שאם ירצה ימחל לקינויו ויוכל להתיר איסורה ולבעול אותה, **אֶלָּא שְׁמַע מִינָּהּ לְאַחַר סְתִירָה אֵינוֹ מָחוּל** ולכן אמרנו שהיא אסורה עולמית, **שְׁמַע מִינָּהּ.**

שנינו במשנה, כל אלו שדינן לשתות, אם **מֵתוּ בַּעֲלֵיהֶן עַד שֶׁלֹּא שָׁתוּ** – לפני ששתו, **בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים** נוטלות כתובה ולא שותות, ובית הלל אומרים או שותות או לא נוטלות כתובה **כו'.**

שואלת הגמרא, **כְּמַאי קָמִיפַּלְגִי** – מה הטעם שמחמתו חולקים בית שמאי ובית הלל. ומשיבה, **בֵּית שַׁמַּאי סָבְרֵי, שְׁטַר הָעוֹמֵד לִגְבּוֹת** – מי שיש לו שטר חוב על חבירו, וחבירו שעבד לו בשטר כל נכסיו, **כְּגָבוּי דָּמֵי** – מוחזק בעל השטר בנכסים יותר מן הלוה, כאילו הוא כבר גבוי, והוא הדין כאן הנכסים המשועבדים לכתובה הם בחזקת האשה, ואם טוענים היורשים שהיא טמאה, עליהם להביא ראיה שזינתה ואבדה כתובתה, שהמוציא מחבירו עליו הראיה.

יחזקאל פרק־כ לב־מ

לב וְהֶעֹלָה עַל־רוּחֲכֶם הָיוֹ לֹא תִהְיֶה אֲשֶׁר ׀ אַתֶּם אֹמְרִים נִהְיֶה כַגּוֹיִם כְּמִשְׁפְּחוֹת הָאֲרָצוֹת לְשָׁרֵת עֵץ
וָאָבֶן: לג חַי־אָנִי נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה אִם־לֹא בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה וּבְחֵמָה שְׁפוּכָה אֶמְלוֹךְ עֲלֵיכֶם:
לד וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִן־הָעַמִּים וְקִבַּצְתִּי אֶתְכֶם מִן־הָאֲרָצוֹת אֲשֶׁר נְפוֹצֹתֶם בָּם בְּיָד חֲזָקָה וּבִזְרוֹעַ נְטוּיָה
וּבְחֵמָה שְׁפוּכָה: לה וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם אֶל־מִדְבַּר הָעַמִּים וְנִשְׁפַּטְתִּי אִתְּכֶם שָׁם פָּנִים אֶל־פָּנִים: לו כַּאֲשֶׁר
נִשְׁפַּטְתִּי אֶת־אֲבוֹתֵיכֶם בְּמִדְבַּר אֶרֶץ מִצְרָיִם כֵּן אִשָּׁפֵט אִתְּכֶם נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה: לז וְהַעֲבַרְתִּי אֶתְכֶם
תַּחַת הַשֵּׁבֶט וְהֵבֵאתִי אֶתְכֶם בְּמָסֹרֶת הַבְּרִית: לח וּבָרוֹתִי מִכֶּם הַמֹּרְדִים וְהַפֹּשְׁעִים בִּי מֵאֶרֶץ מְגוּרֵיהֶם
אוֹצִיא אוֹתָם וְאֶל־אַדְמַת יִשְׂרָאֵל לֹא יָבֹוא וְיָדַעְתֶּם כִּי־אֲנִי יְהוָה: לט וְאַתֶּם בֵּית־יִשְׂרָאֵל כֹּה־אָמַר ׀
אֲדֹנָי יֱהוִה אִישׁ גִּלּוּלָיו לְכוּ עֲבֹדוּ וְאַחַר אִם־אֵינְכֶם שֹׁמְעִים אֵלַי וְאֶת־שֵׁם קָדְשִׁי לֹא תְחַלְּלוּ־עוֹד
בְּמַתְּנוֹתֵיכֶם וּבְגִלּוּלֵיכֶם: מ כִּי בְהַר־קָדְשִׁי בְּהַר ׀ מְרוֹם יִשְׂרָאֵל נְאֻם אֲדֹנָי יֱהוִה שָׁם יַעַבְדֻנִי כָּל־בֵּית
יִשְׂרָאֵל כֻּלֹּה בָּאָרֶץ שָׁם אֶרְצֵם וְשָׁם אֶדְרֹשׁ אֶת־תְּרוּמֹתֵיכֶם וְאֶת־רֵאשִׁית מַשְׂאֹתֵיכֶם בְּכָל־קָדְשֵׁיכֶם:

רש"י

(לב) **והעולה על רוחכם.** שעולה על דעתכם: **נהיה כגוים.** נפרוק עולו מעל צוארנו מאחר ששלח מעליו: **היו לא תהיה.** כי כבר קבלתם עליכם מדעתכם בימי יהושע כמו שנאמר (יהושע כד) ויאסוף יהושע את כל שבטי ישראל וכל הענין: **(לה)** **מדבר העמים.** הוא המדבר שהלכו בו ארבעים שנה וכן ניבא (הושע ב) והולכתיה המדבר: **(לז)** **תחת השבט.** שתהיו כפופי׳ לי ולמוסרי: **במסורת הברית.** בברי׳ שמסרתי לכם: **(לח)** **וברותי.** לשון ברירה: **מארץ מגוריהם.** מארץ גלותם אוציא אותם ואמיתם במדבר: **(לט)** **לכו עבודו.** ואל תראו לאומות שאתם נקראים על שמי בבואכם אל הנביא לשאול לו תורה ומאחר שהוא אומר לכם דברי אינכם שומעים אלי כענין שנאמר (לקמן לג) והנך להם כשיר עגבים וגו׳ שומעים את דבריך ואינם עושים אותם: **במתנותיכם ובגלוליכם.** שאתם מפרישים הבכורות בשם בכורה כאשר צויתי אתכם ומשנקרא שמי על הדבר אתם מקריבים אותם לעבודת כוכבים: **(מ)** **משאותיכם.** כמו משארותיכם לשון מזון כמו שארה כסותה ועונתה לא יגרע (שמות כא) וכן חברו מנחם:

מצודת דוד

(לב) **והעולה.** ועכ״ז הדבר העולה על מחשבותיכם לא תתקיים והוא מה שאתם אומרים הואיל והמקום שלח אותנו מעל פניו נהיה א״כ כעובדי גלולים לעבוד פסילי עץ ואבן כמותם ולא נהיה עוד באמת מושגחים ממנו אבל נהיה נעזבים למקרי הזמן ולמערכות השמים כמו העכו״ם: **(לג)** **אם לא.** הוא ענין שבועה שנשבע לומר שבע״כ ימלוך עליהם: **ביד חזקה.** ר״ל שיכוף אותם בחמה שפוכה לעבוד את ה׳: **(לד)** **והוצאתי.** כי אוציא אתכם מן העמים אשר נטמעו שם במחשבה הזאת: **ביד חזקה.** אכביד ידי עליהם ואשפוך עליהם חמתי בתת בלב העמים לגרשם ולהוציאם מארצם: **(לה)** **אל מדבר העמים.** ר״ל אל מקום שיהיה שממה מבלי מצוא שם מי מן האומות שלא יראו במפלת הפושעים והמורדים: **ונשפטתי.** שם אתווכח עמכם פנים אל פנים להודיע סרחונכם: **(לו)** **כאשר.** כמו שהתווכחתי עם אבותיכם במדבר הסמוך לארץ מצרים כן אתווכח עמכם: **(לז)** **והעברתי.** אעביר אתכם אחד אחד כדרך מונה הצאן שמעבירם זה אחר זה תחת השבט כמ״ש כל אשר יעבור תחת השבט (ויקרא כ״ז) והוא על דרך משל: **במסורת הברית.** באסורי קשר הברית שלא תצאו עוד ממנה: **(לח)** **וברותי.** אברור מכם את המורדים בי לכלותם במדבר: **מארץ מגוריהם.** ממקום שהיו דרים בין העכו״ם: **כי אני ה׳.** הנאמן במאמרו: **(לט)** **לכו עבודו.** ר״ל עבדו העכו״ם לבד בזבח ומנחה ולא תוסיפו לעבוד אותי: **ואחר.** ר״ל וזהו הואיל אם אינכם שומעים אלי מוטב לעבוד לעבודת עכו״ם לבד: **במתנותיכם ובגלוליכם.** ר״ל במה שאתם מתנדבים מתנות לבית ה׳ ובמה שאתם עובדים עבודת עכו״ם הנה עי״ז באה חילול ה׳ כי בע״כ תבוא הפורעניות בעבור עבודת הגילולים ויאמרו הבריות על מה עשה ה׳ ככה לארץ הזאת ומה חרי הלא המה מתנדבים מתנות לבית ה׳ ולכן מוטב לעבוד לעבודת כוכבים לבד שלא יהיה עוד חילול ה׳ בהבאת הפורעניות: **(מ)** **כי בהר** וגו׳. אלא בהר קדשי וחוזר ומפרש בהר הרמה של ישראל הוא מקום המקדש שם יעבדוני כל בית ישראל כולם הבאים בארץ ר״ל הצדיקים המחזיקים בדת אלהים הבאים בארץ בימי המשיח: **שם ארצם.** שם אקבל קרבנותיהם ברצון ושם אדרוש לשאול את תרומותיכם ואת מיטב מתנותיכם הראוי לי בכל קדשיכם והם קדשי המזבח הנתון לאישים:

מצודת ציון

(לב) **רוחכם.** ענין רצון ומחשבה: **(לה)** **ונשפטתי.** ענין ויכוח: **(לז)** **השבט.** השרביט: **במסורת.** כמו במאסרת והוא מלשון מאסר וקישור: **הברית.** כריתות הברית: **(לח)** **וברותי.** מלשון בירור ונקיות כמו כבור ידי ישיב לי (ש״ב כב): **(לט)** **ואחר.** ענינו כמו הואיל וכן אחרי הודיע אלהים (בראשית מא): **(מ)** **ארצם.** מלשון רצון: **ראשית.** ענין מיטב כמו ראשית גבורתם (ירמיה מט): **משאותיכם.** ענין תשורה ודורון, כמו ארוחה ומשאת (שם מ):

דברי הימים א פרק־ג א־יח

א וְאֵלֶּה הָיוּ בְּנֵי דָוִיד אֲשֶׁר נּוֹלַד־לוֹ בְּחֶבְרוֹן הַבְּכוֹר ׀ אַמְנֹן לַאֲחִינֹעַם הַיִּזְרְעֵאלִית שֵׁנִי דָּנִיֵּאל לַאֲבִיגַיִל
הַכַּרְמְלִית: ב הַשְּׁלִישִׁי לְאַבְשָׁלוֹם בֶּן־מַעֲכָה בַּת־תַּלְמַי מֶלֶךְ גְּשׁוּר הָרְבִיעִי אֲדֹנִיָּה בֶן־חַגִּית: ג הַחֲמִישִׁי
שְׁפַטְיָה לַאֲבִיטָל הַשִּׁשִּׁי יִתְרְעָם לְעֶגְלָה אִשְׁתּוֹ: ד שִׁשָּׁה נּוֹלַד־לוֹ בְּחֶבְרוֹן וַיִּמְלֹךְ־שָׁם שֶׁבַע שָׁנִים וְשִׁשָּׁה
חֳדָשִׁים וּשְׁלֹשִׁים וְשָׁלוֹשׁ שָׁנָה מָלַךְ בִּירוּשָׁלִַם: (ס) ה וְאֵלֶּה נוֹלְדוּ־לוֹ בִּירוּשָׁלִַם שִׁמְעָא וְשׁוֹבָב וְנָתָן
וּשְׁלֹמֹה אַרְבָּעָה לְבַת־שׁוּעַ בַּת־עַמִּיאֵל: ו וְיִבְחָר וֶאֱלִישָׁמָע וֶאֱלִיפֶלֶט: ז וְנֹגַהּ וְנֶפֶג וְיָפִיעַ: ח וֶאֱלִישָׁמָע
וְאֶלְיָדָע וֶאֱלִיפֶלֶט תִּשְׁעָה: ט כָּל בְּנֵי דָוִיד מִלְּבַד בְּנֵי־פִילַגְשִׁים וְתָמָר אֲחוֹתָם: (פ) י וּבֶן־שְׁלֹמֹה רְחַבְעָם
אֲבִיָּה בְנוֹ אָסָא בְנוֹ יְהוֹשָׁפָט בְּנוֹ: יא יוֹרָם בְּנוֹ אֲחַזְיָהוּ בְנוֹ יוֹאָשׁ בְּנוֹ: יב אֲמַצְיָהוּ בְנוֹ עֲזַרְיָה בְנוֹ יוֹתָם
בְּנוֹ: יג אָחָז בְּנוֹ חִזְקִיָּהוּ בְנוֹ מְנַשֶּׁה בְנוֹ: יד אָמוֹן בְּנוֹ יֹאשִׁיָּהוּ בְנוֹ: טו וּבְנֵי יֹאשִׁיָּהוּ הַבְּכוֹר יוֹחָנָן הַשֵּׁנִי
יְהוֹיָקִים הַשְּׁלִישִׁי צִדְקִיָּהוּ הָרְבִיעִי שַׁלּוּם: טז וּבְנֵי יְהוֹיָקִים יְכָנְיָה בְנוֹ צִדְקִיָּה בְנוֹ: יז וּבְנֵי יְכָנְיָה אַסִּר
שְׁאַלְתִּיאֵל בְּנוֹ: יח וּמַלְכִּירָם וּפְדָיָה וְשֶׁנְאַצַּר יְקַמְיָה הוֹשָׁמָע וּנְדַבְיָה:

רש"י

(א) שני דניאל לאביגיל. (ובשמואל ב׳ ג׳) כתוב והשני כלאב לאביגיל, ובמדרש ויכולו מפרש לפי שדוד נשא אביגיל אחר מיתת נבל והיו חושדין אותו הבן שהוא של נבל לכך קראו דוד שמות שנים כלאב ודניאל דניאל דני אל, כלאב שהיה דומה כולו לאב: (ג) הששי יתרעם לעגלה אשתו. מדרש וכי היא בלבד אשתו אלא שפעת כעגלה וילדתו ושהיתה חביבה עליו כעגלה כמו (שופטים י״ד) לולא חרשתם בעגלתי ומפני חביבותה של מיכל קורא אותה אשתו: (ו) ואלישמע ואליפלט. ואלידע ואליפלט, (בשמואל ב׳ ה׳) אינו מונה אליפלט אלא פעם אחת ואינו מונה כי אם ז׳ וכאן מונה ט׳ וזהו טעמא אליפלט בנו מת ונולד לו בן אחר לאחר כן ונקרא שמו כמו כן אליפלט שהיה הוא שמנה לשם, וגם אלישמע מונה כאן ב׳ פעמים כמו כן נוכל לומר שמת ונולד לו אחר וגם א׳ מאלו מת ונשארו שבעה וזה שאינו מונה לשם כי־אם שבעה והט׳ שמונה משום כבודו של דוד שהיו לו בנים הרבה שהרי כל הספר נכתב מפני כבודו של דוד וזרעו: (יא) אחזיהו בנו יואש. משלמה עד יואש ח׳ דורות ולפי שראה דוד שהיה זרעו כלה בימי יואש ע״י עתליהו כדכתיב בספר זה (ב׳ כ״ב) ותקם ותדבר, על לשון דבר ע״י סם המות עמד בתפלה ואמר זה המזמור למנצח על השמינית שמונה נימין (ס״א במנין) על דור שמיני הושיעה ה׳ כי גמר חסיד וגו׳ (שם) ונמלט יואש ומן יואש עד יאשיהו ח׳ דורות שראה דוד שיאשיהו ובניו כולם הולכין לאבדון זה נהרג וזה נקרו עיניו והתפלל עוד על השמינית על דור שמיני ה׳ אל באפך תוכיחני (שם ו׳) ובשביל תפילתו נשתיירו בני יהויקים ובכל ספר תהלים אין יותר על השמינית אלא אלו שנים, ומיכניה (ס״א ומיהויקים) עד ענני שבעה שהוא מלך המשיח דכתיב (בדניאל ז׳) וארו עם ענני שמיא ל״ח בנים בין בנים ובין דורות לבנים הקב״ה עשה כן בשביל שאמר להקב״ה ל״ח תשבחות בספר עזרא (ד״ה א׳ כ״ט) (וקראו ספר עזרא לפי שעזרא כתב ד״ה יוש״ה) מן ברוך ה׳ אלהי ישראל וגו׳ עד ולחזק ל״ח תיבות:

מצודת דוד

(ב) לאבשלום. את אבשלום והלמ״ד הוא במקום את וכן הרגו לאבנר (ש״ב ג): (ג) אשתו. מוסב על כולן לומר כל אחת היתה אשתו לא פילגש: (ה) שמעא. לא מנאם כסדר תולדותם כי שלמה היה הראשון: (ז) ונוגה. בש״ב לא הזכיר נוגה גם לא אליפלט השני ואולי מתו בקטנותם: (ט) כל בני דויד. אלה כל בני דוד מן הנשים: ותמר. ר״ל ומלבד תמר אחותם: (י) אביה בנו. של רחבעם וכן מונה והולך המלכים זה אח״ז: (יב) עזריה. הוא עוזיה המלך: (טו) הבכור יוחנן. הוא יואחז הנזכר (במ״ב) ועם כי יהויקים היה גדול ממנו קראו בכור על כי היה בכור למלכות שמלך קודם יהויקים כמ״ש (במ״ב): שלום. ארז״ל שהוא צדקיה הנזכר וקראו גם רביעי ע״ש שהי׳ הרביעי למלכות כי יכניה בן יהויקים מלך לפניו: (טז) צדקיה בנו. אין זה צדקיה המלך כי זה הי׳ בן יכניה וצדקיהו המלך הי׳ דודו בן יאשיהו: (יז) ובני יסניה. מלבד צדקיהו הנזכר: שאלתיאל בנו. בן אסיר היה: (יח) ומלכירם וכו׳. בני שאלתיאל היו, ולקצר סמך על המבין שזוכר את הבנים סמוך לאביהם:

מצודת ציון

(א) דניאל. הוא כלאב האמור (בב״ש): (ה) לבת שוע. היא בת שבע: עמיאל. בהיפוך האותיות אליעם האמור (בש״ב):

ה סָכִין אֶת הַפַּגִּים וּמְנַקְּבִים אוֹתָן עַד רֹאשׁ הַשָּׁנָה. פַּגֵּי עֶרֶב שְׁבִיעִית שֶׁנִּכְנְסוּ לַשְּׁבִיעִית, וְשֶׁל שְׁבִיעִית שֶׁיָּצְאוּ לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית, לֹא סָכִין וְלֹא מְנַקְּבִין אוֹתָן. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: מְקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לָסוּךְ — אֵינָן סָכִין, מִפְּנֵי שֶׁהִיא עֲבוֹדָה; מְקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁלֹּא לָסוּךְ — סָכִין. רַבִּי שִׁמְעוֹן מַתִּיר בָּאֵילָן, מִפְּנֵי שֶׁהוּא רַשַּׁאי בַּעֲבוֹדַת הָאֵילָן.

ו אֵין נוֹטְעִין, וְאֵין מַבְרִיכִין, וְאֵין מַרְכִּיבִין עֶרֶב שְׁבִיעִית, פָּחוֹת מִשְּׁלֹשִׁים יוֹם לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה; וְאִם נָטַע אוֹ הִבְרִיךְ אוֹ הִרְכִּיב — יַעֲקֹר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: כָּל הַרְכָּבָה שֶׁאֵינָהּ קוֹלֶטֶת לִשְׁלֹשָׁה יָמִים, שׁוּב אֵינָהּ קוֹלֶטֶת. רַבִּי יוֹסֵי וְרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמְרִים: לִשְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת.

פירוש ברטנורא

ה סכין את הפגים. פירות שלא נגמר בשולן סכין אותן בשמן כשהן מחוברים לאילן למהר בשולן. ופעמים שמנקבים אותן ומשימים שמן בתוך הנקב אי נמי מנקבים הפגים כדי שיכנסו בהם גשמים ויתבשלו מהרה: **פגי ערב שביעית.** פירות שאין מתבשלים עד תשרי של שביעית, אין סכין ואין מנקבין אותן בששית מאחר שאין נגמר בשולן עד שתכנס שביעית, ואפילו במקום שנהגו שלא לסוך אסר תנא קמא. ור' יהודה מפליג בין מקום שנהגו לסוך למקום שלא נהגו לסוך, דבמקום שלא נהגו לסוך לא מחזיא סיכה עבודה ושרי: **ר' שמעון מתיר באילן.** שהוא מלא פירות שביעית לעשות בו מלאכה במוצאי שביעית, מפני שהוא רשאי בעבודת האילן אע"פ שהפירות קדושים בקדושת שביעית. והלכה כתנא קמא:

ו מבריכין. כופפים זמורת הגפן בארץ ומכסים אותה בעפר: **מרכיבים.** מביאים ענף של אילן ומרכיבין אותו על גב אילן אחר שהוא ממינו: **פחות מל' יום.** בגמרא במסכת ר"ה מוכיח דהנך ל' יום דקליטה לת"ק, וג' ימים דרבי יהודה, ושתי שבתות דר' יוסי ור"ש, צריכין קודם ל' יום דתוספת שביעית, דבעינן שתקלוט הנטיעה קודם תוספת שביעית, וכולהו ס"ל תוספת שביעית ל' יום, הלכך לת"ק דאמר אין קליטה פחותה מל' יום צריך ל' דקליטה ול' דתוספת, לר' יהודה דאמר בשלשה ימים הוי קליטה צריך ג' דקליטה ול' דתוספת, לדברי רבי יוסי ור"ש דאמרי שתי שבתות צריך שתי שבתות לקליטה ול' לתוספת. ופירוש קליטה שתהא הנטיעה נקלטת ונאחזת בשרשיה בארץ. והלכה כרבי יוסי ור"ש:

משניות מבוארות – קהתי

יום ראשון

באור משנה ה

משנתנו דנה בעבודות הנעשות בפגים, היינו בתאנים שלא הבשילו עדיין, כדי למהר בישולן.

סָכִין אֶת הַפַּגִּים – תאנים שלא הבשילו, סכים אותן בשמן כדי למהר בישולן; **וּמְנַקְּבִים אוֹתָן** – כדי שייכנס בהן השמן וימהרו להתבשל; **עַד רֹאשׁ הַשָּׁנָה** – של שביעית. **פַּגֵּי עֶרֶב שְׁבִיעִית שֶׁנִּכְנְסוּ לַשְּׁבִיעִית** – כלומר שאפילו על ידי סיכה וניקוב לא יבשילו אלא בהתחלת שביעית, **וְשֶׁל שְׁבִיעִית שֶׁיָּצְאוּ לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית** – שגדלו בשביעית ולא הבשילו אלא במוצאי שביעית, היינו בשנה השמינית (השנה הראשונה של השמיטה הבאה), **לֹא סָכִין וְלֹא מְנַקְּבִין אוֹתָן** – כלומר, פגי ערב שביעית אין סכים ואין מנקבים אותם אפילו בערב שביעית, שהואיל ולא יבשילו אלא בשביעית, נמצאות עבודות אלו לצורך שביעית, ופגי שביעית שיצאו למוצאי שביעית אין סכים ואין מנקבים אותם במוצאי שביעית מפני קדושת פירות שביעית. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: מְקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ לָסוּךְ** – את הפגים, **אֵינָן סָכִין** – כדעת תנא קמא, **מִפְּנֵי שֶׁהִיא עֲבוֹדָה** – שהסיכה חשובה שם עבודה, ולכן אסורה היא, **מְקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁלֹּא לָסוּךְ** – כלומר במקום שלא נהגו לסוך את הפגים, **סָכִין** – לפי שאין הסיכה חשובה שם עבודה. רבי יהודה אינו חולק על תנא קמא אלא בפגי ערב שביעית שנכנסו לשביעית, שתנא קמא אוסר אפילו במקום שנהגו שלא לסוך, ורבי יהודה מקל במקום שנהגו שלא לסוך, והוא סובר שסכים את הפגים שם בערב שביעית. אבל בפגי שביעית שיצאו למוצאי שביעית, אף רבי יהודה מודה שבכל מקום אין סכים ואין מנקבים אותם משום קדושת פירות שביעית (**תוספתא**). **רַבִּי שִׁמְעוֹן מַתִּיר בָּאֵילָן** – כלומר שמתיר לעשות מלאכה באילן במוצאי שביעית, אף שהוא מלא פירות שביעית, **מִפְּנֵי שֶׁהוּא רַשַּׁאי בַּעֲבוֹדַת הָאֵילָן** – שאף על פי שהפירות קדושים בקדושת שביעית, רשאי הוא לעשות עבודה במוצאי שביעית באילן גופו, שכן שנו בתורת כוהנים: "שנת שבתון יהיה לארץ" – כיון שיצאת שביעית, אף על פי שפירותיה שמיטה, מותר אתה לעשות מלאכה בגופו של אילן, אבל פירותיו אסורים עד ט"ו בשבט. ויש מפרשים: רבי שמעון מתיר באילן – לסוך ולנקב את האילן שיש בו מפגי שביעית שנכנסו למוצאי שביעית, מפני שהוא רשאי בעבודת האילן – במוצאי שביעית (**"מלאכת שלמה" בשם ה"ר יהוסף**).

בארנו משנתנו (כרוב המפרשים) שרבי יהודה בא להקל, וזוהי דעתו של ר' אלעזר בירושלמי. אבל דעת ר' יוחנן שם, שלא בא רבי יהודה אלא להחמיר; ולדעתו פירושה של משנתנו כך הוא: סכין את הפגים ומנקבים אותם עד ראש השנה, **והיינו:** פגי ערב שביעית שנכנסו לשביעית – כלומר שהפגים העומדים להתבשל בהתחלת שביעית סכים ומנקבים אותם עד ראש השנה של שביעית. ושל שביעית (כלומר: אבל של שביעית) שיצאו למוצאי שביעית לא סכין ולא מנקבין אותן – במוצאי שביעית. רבי יהודה אומר: פגי ערב שביעית שנכנסו לשביעית, מקום שנהגו לסוך אינו סכין – אפילו בערב שביעית, מפני שהיא עבודה – ולא כתנא קמא הסובר שסכים ומנקבים אותם עד ראש השנה; ברם, מקום שנהגו שלא לסוך, סכין.

באור משנה ו

אֵין נוֹטְעִין – אילן, **וְאֵין מַבְרִיכִין** – הברכה היינו שכופפים זמורת הגפן ומכסים אותה באדמה ומוציאים את ראשה מצד אחר, והיא מכה שם שרשים וצומחת ממקומה החדש, **וְאֵין מַרְכִּיבִין** – ענף אילן לאילן אחר שהוא ממינו, **עֶרֶב שְׁבִיעִית, פָּחוֹת מִשְּׁלֹשִׁים יוֹם לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה** – של שביעית, שאין הנטיעה נקלטת באדמה אלא לאחר שלושים יום, והנוטע או מבריך או מרכיב ערב שביעית פחות משלושים יום לפני ראש השנה, נמצאת הנטיעה, או ההברכה או ההרכבה, נקלטת בשביעית, והרי זה כאילו נוטע, או מבריך או מרכיב, בשביעית. **וְאִם נָטַע אוֹ הִבְרִיךְ אוֹ הִרְכִּיב** – ערב שביעית פחות משלושים יום לפני ראש השנה, **יַעֲקֹר** – את הנטיעה או את הזמורה שהבריך או את הענף שהרכיב. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: כָּל הַרְכָּבָה שֶׁאֵינָהּ קוֹלֶטֶת לִשְׁלֹשָׁה יָמִים** – שתוך שלושה ימים אינה מכה שרשים להאחז בארץ, **שׁוּב אֵינָהּ קוֹלֶטֶת** – הלכך מותר להרכיב שלושה ימים לפני ראש השנה של שביעית, והוא הדין לנטיעה ולהברכה. **רַבִּי יוֹסֵי וְרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמְרִים: לִשְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת** – כל הרכבה שאינה קולטת לשני שבועות, שוב אינה קולטת, ולכן אין נוטעים ואין מבריכין ואין מרכיבין אלא שבועיים לפני ראש השנה של שביעית. בבבלי אמרו (**ראש השנה י, ב**), שכל השיעורים הללו שנאמרו במשנתנו הם מלבד "תוספת שביעית" שהיא לפי ההלכה למשה מסיני שלושים יום לפני ראש השנה של שביעית (עיין בפתיחה למסכתנו), ולפי זה יוצא שלדעת תנא קמא אין נוטעים וכו' אלא ששים יום לפני ראש השנה של שביעית, שלושים יום לקליטה ושלושים יום לתוספת שביעית; ולדעת רבי יהודה – שלושים ושלושה ימים לפני ראש השנה; ולדעת רבי יוסי ורבי שמעון – ארבעים וארבעה ימים לפני ראש השנה. וכן פירשו רוב מפרשי המשנה. ברם, רבנו תם מפרש שלא לענין שביעית נאמרו שם הדברים בגמרא, ולדעתו אין לפרש משנתנו אלא כפשוטה, כמו שביארנוה קודם, שכן לענין שביעית אין לחשוש אלא שלא תהא הנטיעה נקלטת בשביעית.

ז הָאוֹרֶז וְהַדּוֹחַן וְהַפִּרְגִּין וְהַשֻּׁמְשְׁמִין, שֶׁהִשְׁרִישׁוּ לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה, מִתְעַשְּׂרִין לְשֶׁעָבַר, וּמֻתָּרִין בַּשְּׁבִיעִית; וְאִם לָאוּ, אֲסוּרִין בַּשְּׁבִיעִית וּמִתְעַשְּׂרִין לְשָׁנָה הַבָּאָה.

ח רַבִּי שִׁמְעוֹן שִׁזּוּרִי אוֹמֵר: פּוֹל הַמִּצְרִי שֶׁזָּרְעוֹ לְזֶרַע בַּתְּחִלָּה — כַּיּוֹצֵא בָהֶן. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: אֲפוּנִין הַגַּמְלוֹנִין — כַּיּוֹצֵא בָהֶן. רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר: אֲפוּנִין הַגַּמְלוֹנִין — מִשֶּׁתִּרְמְלוּ לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה.

ט הַבְּצָלִים הַסָּרִיסִים וּפוֹל הַמִּצְרִי, שֶׁמָּנַע מֵהֶם מַיִם שְׁלֹשִׁים יוֹם לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה, מִתְעַשְּׂרִין לְשֶׁעָבַר וּמֻתָּרִים

פירוש ברטנורא

ז האורז. בלע"ז רי"ש: **ודוחן.** מילי"ו: **והפרגין.** כעין רמון מלא זרע והזרע שלו מקשקש בתוכו, וקורין לו בערבי כשכ"ש ובלע"ז פפאוור"ו: **והשומשמין.** כמין זרע ארוך, ובא"י ממנו הרבה וקורין לו בערבי סומס"ם: **מתעשרים לשעבר.** כמעשר שנה שעברה, אם היתה שנה ראשונה ושניה של שמיטה, מעשר שני, ואם ג' מעשר עני: **ומותרין בשביעית.** כיון שהשרישו בשנה ששית לפני ראש השנה של שביעית אין בהם קדושת שביעית: **ומתעשרין לשנה הבאה.** כשנת לקיטתן כיון דבאותה שנה השרישו. ואם היא שנה שביעית אין מתעשרין כלל ויש להן קדושת שביעית. אע"ג דבאילן אזלינן בתר חנטה, ובירק בתר לקיטה, ובתבואה וזיתים בתר שליש, כלומר כשביאו שליש בשולן אז נתחייבו במעשרות, מ"מ באורז ודוחן ופרגין ושומשמין דאין לוקטים אותם כאחד ואין מביאים שליש בשולם כאחד אין הולכים בהם אלא אחר השרשה, דבשנה אחת משרשת כל השדה שהרי בבת אחת זורעים אותן:

ח פול המצרי. פאשול"י בלע"ז: **שזרעו לזרע.** כדי להוציא ממנו זרע לזרוע ולא לאכילה: **כיוצא בהם.** בתר השרשה, כאורז ודוחן, בין לענין מעשרות בין לענין שביעית. ודוקא שזרעו לזרע אבל זרעו לירק אזלינן בתר לקיטה כירק: **הגמלונין.** הגסים: **משתרמלו.** שהוקשו ונעשו כמין כים. ודוגמתו בתרמילו [שבת לא.] שהוא כים של רועים:

ט הבצלים הסריסים. שאין עושים זרע כשאר בצלים: **ופול המצרי.** שזרעו לירק, דאי זרעו לזרע הא תנן לעיל דאזלינן ביה בתר השרשה אפילו לא מנע מהן מים: **שמנע מהם מים שלשים יום.** יצאו מתורת ירקות הגדלות על כל מים ונעשו כשדה בית הבעל שמספקת במי גשמים, הלכך מתעשרין לשעבר:

משניות מבוארות – קהתי

יום שני

באור משנה ז

ראש השנה לשביעית הוא אחד בתשרי, ופירות שגדלו מקצתם בשנה השישית ונכנסו לשביעית, או שגדלו מקצתם בשביעית ויצאו לשמינית, הולכים בהם אחר זמן חיובם למעשר, שאם הגיע חיובם למעשר לפני ראש השנה של שביעית, הרי הם פירות ששית, ואם זמן חיובם למעשר הגיע בשביעית, הרי הם פירות שביעית. ויש בזה חילוקי דינים לפי מיני הצמחים השונים, שכן בתבואה הולכים אחר שליש הגידול, כלומר שהתבואה מתייחסת לאותה שנה שהביאה בה שליש גידולה, כגון אם הביאה שליש גידולה בשנה השישית, אף על פי שנגמר בישולה בשביעית, דינה כפירות שישית; וכן גם בזיתים הולכים אחר שליש הגידול; ובירק הולכים אחר לקיטה; ובאילן הולכים אחר חנטה (התחזקת התהוות הפרי). וכפי שכבר למדנו קביעת שנת הפירות חשובה גם בשאר השנים לענין מעשר שני ומעשר עני, שכן בשנה הראשונה לשמיטה ובשנייה וברביעית ובחמישית מפרישים מעשר שני, ואילו בשלישית ובשישית מפרישים מעשר עני במקום מעשר שני. ברם, פירות שביעית פטורים בכלל מן המעשרות. – משנתנו מונה ארבעה מיני צמחים שהולכים בהם לענין מעשר ולענין שביעית אחר ההשרשה. ומבואר הטעם בבבלי (ראש השנה יג, ב), שהואיל ומינים אלו אין גידולם כאחד, ואף לקיטתם אינה נעשית בזמן אחד, לפיכך קבעו חכמים שאין ללכת בהם לא אחר הבאת שליש כמו בתבואה ולא אחר לקיטה כמו בירקות, אלא אחר השרשה. כן מבואר שם ברש"י, שהמעשרות של המינים הללו הם מדרבנן, ולכן יכולים החכמים לקבוע זמן חיובם לפי דעתם.

הָאוֹרֶז וְהַדּוֹחַן וְהַפִּרְגִּין וְהַשֻּׁמְשְׁמִין, שֶׁהִשְׁרִישׁוּ – שהכו שרשים, **לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה** – ומדובר כאן בכל השנים ולא בשנה השישית בלבד, **מִתְעַשְּׂרִין לְשֶׁעָבַר** – כפי המעשר של השנה שעברה. שהולכים בהם אחר ההשרשה, ואם השרישו לפני ראש השנה של הרביעית לשמיטה (בשנה השלישית) או לפני ראש השנה של השביעית (בששית לשמיטה), מפרישים מהם מעשר עני, ואם השרישו בשאר השנים, מפרישים מהם מעשר שני, **וּמֻתָּרִין בַּשְּׁבִיעִית** – כלומר שאם השרישו לפני ראש השנה של שביעית, אין דינם כפירות שביעית; **וְאִם לָאוּ** – שלא השרישו אלא לאחר ראש השנה של שביעית, **אֲסוּרִין בַּשְּׁבִיעִית** – כלומר דינם כפירות שביעית, **וּמִתְעַשְּׂרִין לְשָׁנָה הַבָּאָה** – כפי המעשר של השנה הבאה, כלומר של שנת לקיטתם, שהואיל ולקיטתם היא באותה שנה שהשרישו, נותנים מהם את המעשר הנוהג באותה שנה. ואם היא שנה שביעית אינם מתעשרים כלל, שפירות שביעית פטורים מן המעשרות.

בבבלי אמרו (ראש השנה יג, ב): "הכל הולך אחר גמר הפרי", אם נגמרו קודם ראש השנה של שביעית, אין שביעית נוהגת בהם, ואם נגמרו אחר ראש השנה נוהג בהם דין שביעית. ו"אחר גמר פרי" אין זה אחר לקיטה כדין ירק, שלפעמים נגמרים היום ונלקטים לאחר זמן. ואף בשאר ירקות הולכים אחר גמר הפרי, אלא שנקטו בכל מקום אחר לקיטה, לפי שבדרך כלל הלקיטה היא מיד בגמר הפרי. אבל המינים שבמשנתנו אין לקיטתם בגמר הפרי, שממתין להם עד שיתייבשו, ואין לקיטתם כאחד. ברם גמר הפרי הוא בזמן אחד (**"תוספות אנשי שם" דיבור המתחיל "אחר גמר הפרי"**).

באור משנה ח

רַבִּי שִׁמְעוֹן שִׁזּוּרִי אוֹמֵר: פּוֹל הַמִּצְרִי שֶׁזָּרְעוֹ לְזֶרַע בַּתְּחִלָּה – שלכתחילה בשעה שזרעו היתה דעתו להוציא ממנו זרע לזריעה, ולא לאכילה; ויש מפרשים: לאכול הזרע שלו ולא הירק (**רש"י, ראש השנה יג, ב**), **כַּיּוֹצֵא בָהֶן** – דינו כארבעת המינים שנימנו במשנה הקודמת ("האורז והדוחן והפרגים והשומשמין"). והולכים בו אחר ההשרשה בין לענין מעשרות ובין לענין שביעית. אבל אם זרעו לירק היינו לאכילת פריו, הולכים בו אחר לקיטה כדין ירק. **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: אֲפוּנִין הַגַּמְלוֹנִין** – הגסים, שהם מין ירק (עיין כלאים ג, ב) **כַּיּוֹצֵא בָהֶן** – דינם כדין המינים ששנינו לעיל, והולכים בהם אחר ההשרשה. **רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר: אֲפוּנִין הַגַּמְלוֹנִין, מִשֶּׁתִּרְמְלוּ לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה** – משעשו תרמילים, שגרעיני האפונים נתונים בהם, לפני ראש השנה, דינם כפירות של השנה שעברה, כלומר שהולכים בהם אחר התירמול.

יום שלישי

באור משנה ט

הַבְּצָלִים הַסָּרִיסִים – שאין עושים זרע כשאר בצלים, **וּפוֹל הַמִּצְרִי** – כגון שזרעו לירק (שאף לדעת רבי שמעון שזורי הולכים בו אחר לקיטה), **שֶׁמָּנַע מֵהֶם מַיִם שְׁלֹשִׁים יוֹם לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה** – שלא השקה אותם, **מִתְעַשְּׂרִין לְשֶׁעָבַר** – נותנים מהם מעשר כפי השנה שעברה ולא כשנת לקיטתם, שהואיל ומנע מהם מים יצאו מתורת ירקות, כפי שנבאר עוד להלן; **וּמֻתָּרִים בַּשְּׁבִיעִית** – אם מנע מהם מים שלושים יום לפני ראש השנה של שביעית, אין דינם כפירות שביעית, **וְאִם לָאוּ** – אם לא מנע מהם מים שלושים יום לפני ראש השנה, **אֲסוּרִים בַּשְּׁבִיעִית** – שהולכים בהם אחר לקיטה כדין הירקות, וכיון שלקיטתם היא בשביעית, פירות שביעית הם, **וּמִתְעַשְּׂרִין לְשָׁנָה הַבָּאָה** – כלומר שמפרישים מהם מעשר כפי שנת לקיטתם. בבבלי (**ראש השנה יד, א**) מובאת ברייתא: "רבי יוסי הגלילי אומר: כתוב (**דברים טז, יג**): "באספך מגרנך ומיקבך" – מה

בַּשְּׁבִיעִית; וְאִם לָאו, אֲסוּרִים בַּשְּׁבִיעִית וּמִתְעַשְּׂרִין לְשָׁנָה הַבָּאָה. וְשֶׁל בַּעַל — שֶׁמָּנַע מֵהֶם מַיִם שְׁתֵּי עוֹנוֹת; דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: שָׁלֹשׁ.

י הַדְּלוּעִין שֶׁקִּיְּמָן לְזֶרַע — אִם הֶקְשׁוּ לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְנִפְסְלוּ מֵאֹכֶל אָדָם, מֻתָּר לְקַיְּמָן בַּשְּׁבִיעִית; וְאִם לָאו, אָסוּר לְקַיְּמָן בַּשְּׁבִיעִית. הַתְּמָרוֹת שֶׁלָּהֶן אֲסוּרוֹת בַּשְּׁבִיעִית. וּמַרְבִּיצִין בְּעָפָר לָבָן; דִּבְרֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹסֵר. מְמָרְסִין בָּאֹרֶז בַּשְּׁבִיעִית. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: אֲבָל אֵין מְכַסְּחִין.

פ ר ק ש ל י ש י

א מֵאֵימָתַי מוֹצִיאִין זְבָלִים לְאַשְׁפַּתּוֹת? מִשֶּׁיִּפְסְקוּ עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה; דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: מִשֶּׁיְּבַשֵּׁשׁ

פירוש ברטנורא

ושל בעל. שדה שהיא בעמק ומלוחלחת ואין צריך להשקותה, ומכל מקום לירק צריכה השקאה, משום הכי קתני שמנע מהם מים שתי עונות, זמן השקאתה שרגילין להשקותה קרי עונה. והלכה כחכמים:

י הוקשו. נתיבשו ונעשו קשין: **אסור לקיימן בשביעית.** שפירות שביעית אסור להניחן לזרע: **התמרות.** הציץ קודם שיפתח דומה לתמרה, וכמוהו נקטם ראשו ועלתה בו כתמרה בפ׳ לולב הגזול [לג.] פירוש אחר תמרות כעין לולבי גפנים: **מרביצין בעפר לבן.** כלומר משקיעשדה לבן. וכן הלכה שמשקים שדה לבן ערב שביעית כדי שיצאו ירקות בשביעית, ולא עוד אלא שמשקים אותו בשביעית כדי שיצאו ירקות למוצאי שביעית: **ממרסין באורז.** משקין עפר האורז ומערבין אותו במים, כמו נתנו לממרס ביומא [מג:]: **אבל לא מכסחין.** שאין חותכים העלין של האורז, תרגום לא תזמור לא תכסח. והלכה כרבי שמעון:

ג א מאימתי מוציאים זבלים לאשפות. דרך עובדי אדמה לכנום הזבל למקום אחד בשדה ועושה שם אשפה גדולה עד שהוא מפזרו בשדה לזבלה:

משניות מבוארות – קהתי

גורן ויקב מיוחדים שגדלים על מי שנה שעברה ומתעשרין לשנה שעברה (שבגורן וביקב הולכים אחר שליש הגידול) אף כל שגדלים על מי שנה שעברה מתעשרין לשנה שעברה, יצאו ירקות שגדלים על מי שנה הבאה (היינו שנת לקיטתם) ומתעשרין לשנה הבאה. רבי עקיבא אומר: מה גורן ויקב מיוחדים שגדלים על רוב מים (היינו מי גשמים שרוב זרעים גדלים על ידם— **רש״י**) מתעשרין לשנה שעברה, אף כל שגדלין על רוב מים מתעשרין לשנה שעברה, יצאו ירקות שגדלים על כל מים (אף על מים שאובים, שדולים ומשקים אותם תמיד. כענין שנאמר —**דברים יא, י** — ״והשקית ברגלך כגן הירק״, סתם גן הירק דרכו בהשקאה — רש״י) מתעשרין לשנה הבאה (כשנת לקיטתם). ומוסיפה שם הגמרא, שההבדל ביניהם הוא ענין משנתנו: רבי יוסי הגלילי סובר כמשנתנו, שהואיל ומנע מהם מים שלושים יום לפני ראש השנה, הרי נמצאו גדלים על מי שנה שעברה, ולכן דינם כגורן ויקב. ורבי עקיבא אינו סובר כמשנתנו, שהרי גדלים הם על כל מים ותורת ירקות עליהם. כך מפרש שם רש״י. אבל לפי הירושלמי יוצא להיפך, שרבי עקיבא סובר כמשנתנו, שהואיל ומנע מהם מים שלושים יום לפני ראש השנה יצאו מתורת ירקות הגדלים על כל מים, ונעשו כשדה בית הבעל המסתפקת במי גשמים, ולפיכך דינם כגורן ויקב הגדלים על רוב מים ומתעשרים לפי השנה שעברה. ודווקא בבצלים הסריסים ובפול המצרי נוהג דין זה, לפי שדרכם למנוע מהם מים פרק זמן קודם לקיטתם כדי להקשותם. אבל שאר ירקות שאין דרכם בכך, אפילו מנע מהם מים לא יצאו מתורת ירקות, שבטלה דעתו אצל כל אדם, והולכים בהם אחר לקיטה (**רש״י שם**). **וְשֶׁל בַּעַל** — הבצלים הסריסים ופול המצרי הגדלים בשדה בעל, המסתפקת במי גשמים ואין צריכים להשקותה, אלא שהירקות הגדלים בה צריכים השקאה, ולכן משקים אותה מעונה לעונה; הלכך שני מיני ירקות אלו **שֶׁמָּנַע מֵהֶם מַיִם שְׁתֵּי עוֹנוֹת** — של השקאתם, לפני ראש השנה, מתעשרים לשעבר ומותרים בשביעית. **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר** — הסובר שעל ידי מניעת מים במשך שתי עונות יוצאים הם מתורת ירקות. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: שָׁלֹשׁ** — עונות של השקאתם, אם מנע מהם מים לפני ראש השנה, אין הולכים בהם אחר לקיטה, ודינם לענין מעשר ולענין שביעית כפירות השנה שעברה. וכן הלכה.

באור משנה י

הַדְּלוּעִין שֶׁקִּיְּמָן לְזֶרַע — שהניחם בקרקע כדי ליטול מהם לזריעה, **אִם הֶקְשׁוּ לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה** — אם נתייבשו ונעשו קשים לפני ראש השנה של שביעית, **וְנִפְסְלוּ מֵאֹכֶל אָדָם** — שאינם ראויים עוד למאכל אדם, **מֻתָּר לְקַיְּמָן בַּשְּׁבִיעִית** — לזרע, שפירות ששית הם, **וְאִם לָאו** — שלא נתקשו אלא אחר ראש השנה של שביעית, **אָסוּר לְקַיְּמָן בַּשְּׁבִיעִית** — שפירות שביעית שחייבים בביעור אסור להניחם לזרע. בירושלמי מבואר: כיצד הוא בודק? רבי יוסי בר חנינא אומר: עוקצו (עוקץ הדלעת במחט), אם מתאחה (הנקב), אסור (שעדיין לח הוא), ואם לאו (אם אינו מתאחה), מותר (שכבר יבש הוא). **הַתְּמָרוֹת שֶׁלָּהֶן** — ציצי הדלועים לפני פתיחתם דומים לתמרות; פירוש אחר: הענפים של הדלועים (״תמרות״ כעין לולבי גפנים — **ברטנורא**), שאף לאחר שנתקשו הדלועים, ראויות התמרות לאכילה, **אֲסוּרוֹת בַּשְּׁבִיעִית** — כלומר שדינם כדין פירות שביעית (עיין בפתיחה למסכתנו, שם בארנו דיני קדושת פירות שביעית). **וּמַרְבִּיצִין** — מים בשביעית, **בְּעָפָר לָבָן** — כלומר שמותר להשקות שדה לבן, **דִּבְרֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן** — והרמב״ם מפרש, שכוונת רבי שמעון לשדה שיש בה אילנות שהם מרוחקים זה מזה עד שיש עשרה מהן ביותר מבית סאה, וסובר רבי שמעון שמותר להרביץ בשדה זו (היינו להתיז בה רסיסי מים) בשביל האילנות שלא יתקלקלו. ואם האילנות קרובים זה לזה לדברי הכל מותר להרביצם, שאינה עבודה (**פירוש המשניות להרמב״ם**). ויש מפרשים, ש״עפר לבן״ היינו קרקע תחוחה ולחה, ויש בה אילנות, ודי לה בהשקאה מועטת, ומתיר רבי שמעון להשקותה כדי להצילה מהפסד (**״מלאכת שלמה״ לפי הרמב״ם**), **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן יַעֲקֹב אוֹסֵר** — להרביץ בעפר לבן. והלכה כר׳ שמעון. **מְמָרְסִין בָּאֹרֶז בַּשְּׁבִיעִית** — האורז שהשריש לפני ראש השנה של שביעית (**״מלאכת שלמה״**), מותר להשקותו בשביעית במים הרבה; ונקטה המשנה לשון ״ממרסין״, לפי שהאורז זקוק למים רבים ונמצא ממרס, היינו מערבב, את העפר במים. יש מפרשים, שהכוונה כאן לספיחי אורז (**״תפארת ישראל״**). **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: אֲבָל אֵין מְכַסְּחִין** — אין חותכים את העלים של האורז כדי להשביחו, שעבודה שיש בה משום השבחת הצמח אסורה היא בשביעית. רבי שמעון אינו בא לחלוק על תנא קמא אלא להוסיף על דבריו, שאמנם להשקות מותר, לפי שעבודת ההשקאה היא בשביל האורז שלא ייפסד, אבל לכסח אסור, לפי שעבודת הכיסוח היא בשביל השבחת גידול האורז, וזו אסורה בשביעית.

יום רביעי

באור משנה א

זיבול השדה אסור בשביעית, בין לצורך שביעית בין לצורך מוצאי שביעית. וכל

הַמָּתוֹק. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: מִשֶּׁיִּקְשֹׁר.

ב עַד כַּמָּה מְזַבְּלִין? עַד שָׁלֹשׁ שָׁלֹשׁ אַשְׁפָּתוֹת לְבֵית סְאָה, שֶׁל עֶשֶׂר עֶשֶׂר מַשְׁפֵּלוֹת שֶׁל לֶתֶךְ לֶתֶךְ. מוֹסִיפִין עַל הַמַּשְׁפֵּלוֹת, וְאֵין מוֹסִיפִין עַל הָאַשְׁפָּתוֹת. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: אַף עַל הָאַשְׁפָּתוֹת.

ג עוֹשֶׂה אָדָם אֶת שָׁדֵהוּ שָׁלֹשׁ שָׁלֹשׁ אַשְׁפָּתוֹת לְבֵית סְאָה. יָתֵר מִכֵּן, מַחֲצִיב; דִּבְרֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן. וַחֲכָמִים אוֹסְרִין, עַד שֶׁיַּעֲמִיק שְׁלֹשָׁה, אוֹ עַד שֶׁיְּגַבְּיהַּ שְׁלֹשָׁה. עוֹשֶׂה אָדָם אֶת זִבְלוֹ אוֹצָר. רַבִּי מֵאִיר אוֹסֵר, עַד שֶׁיַּעֲמִיק שְׁלֹשָׁה,

פירוש ברטנורא

משיפסקו עוברי עבירה. לעבוד את הארץ בשנה השביעית, וקודם שיפסקו עוברי עבירה אסור שלא יאמרו מעוברי עבירה הוא ולזבל שדהו הוא מוציא. ויש ספרים שכתוב בהם עובדי עבודה והיא היא: **משיבש המתוק.** משיהיה יבש הזבל שנותן מתיקה לפירות: **משיקשר.** כשמתחיל להתיבש מתעבה ונעשה קשרים, וקרובים דבריהם להיות שוים. ובירושלמי מפרש משיבש המתוק סדקין שבבקעה כשהמטר יורד מתמלאים מים ואינם מתיבשים אלא לאחר זמן, ונקראים מתוק על שם מתקו לו רגבי נחל (איוב כא):

ב משפלות. קופות שמוציאין בהם זבלים שכל משפל מחזיק לתך שהוא משאוי של חמור, והלתך חצי כור ט"ו סאין: **מוסיפין על המשפלות.** נותן באשפה אחת משפלות כמו שהוא רוצה: **ואין מוסיפין על האשפות.** לעשות יותר משלש אשפות בבית סאה שלא יראה כמזבל את השדה: **רבי שמעון אומר אף על האשפות.** מוסיפין, כיון שיש צבור גדול במקום אחד לא מיחזי כמזבל. ואין הלכה כר' שמעון:

ג יתר מכאן. מג' [אשפות] מותר. והיינו דרבי שמעון דרישא, והשתא אתא לאשמעינן דשרי ר' שמעון אפילו אין י' משפלות ובלבד שלא יהיה בה פחות משלש, דאף על פי שיש מעט זבל באשפה וסד"א דמודה רבי שמעון דאם מוסיף האשפות נראה כמזבל, קמ"ל דלא מיחזי כמזבל הואיל ואינו מפזרו: **עד שיעמיק שלשה.** שיעמיק מקום האשפה או יגביה משאר הקרקע ג' טפחים, שיהיה ניכר דלכנום הזבל למקום א' הוא עושה ולא לזבל את השדה: **עושה**

משניות מבוארות – קהתי

זמן שרגילים לזבל השדות אסור בשביעית אף להוציא זבל מביתו או מחצרו לשדה, ולעשות שם ערימה במקום אחד, שכן דרך המזבלים לצבור את הזבל בשדה ערימות ערימות, ואחר כך מפזרים אותו, ולכן יחשדו בו שמזבל את שדהו בשביעית. – משנתנו באה ללמד, שלאחר שעבר הזמן שרגילים לזבל לצורך אותה שנה, מותר להוציא הזבל לשדהו ולצברו שם בערימות לצורך זיבול השדה במוצאי שביעית.

מֵאֵימָתַי מוֹצִיאִין זְבָלִים לְאַשְׁפָּתוֹת – מאיזה זמן מותר בשביעית להוציא זבלים לשדהו כדי לצברו שם ב"אשפתות", היינו בערימות, לצורך השנה השמינית? **מִשֶּׁיִּפְסְקוּ עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה** – משעה שנכרים או עוברי עבירה יפסקו לעבוד את שדותיהם לצורך השנה השביעית, ויש גורסים: "משיפסקו עוברי עבירה" (**ברטנורא**); **דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר** – שמשפסקו עובדי עבודה, הכל יודעים שאין צוברים את הזבל בשדה אלא לצורך השנה הבאה, ולכן מותר מאותו הזמן להוציא זבלים לאשפתות. **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: מִשֶּׁיִּיבַשׁ הַמָּתוֹק** – היינו הזבל, שהוא "ממתק" את הפירות (**ר"ש**); ובערוך מובא פירוש: משייבשו פקועות השדה, והן הדלועים המרות הנקראות "מתוק" בלשון "סגי נהור". ויש מפרשים: משייבשו המים בבקיעים שבשדה (**ירושלמי**), ונקראים "מתוק" על שם הכתוב (**איוב כא, לג**): "מתקו לו רגבי נחל". ויש מבארים: משייבשו העשבים המתוקים וכלה ליחלוחם (**ר"ח אלבק**). מכל מקום לדעת רבי יהודה, משייבש המתוק שוב אין עובדים בשדה לצורך שנה זו, ולכן מותר מאז בשביעית לצבור את הזבל בשדה בערימות. **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: מִשֶּׁיִּקְשֹׁר** – המתוק, שיתייבש עד שייעשו בו כמיני קשרים. ובירושלמי מובאת ברייתא: "קרובים דבריהם להיות שווים".

באור משנה ב

משנתנו היא המשך המשנה הקודמת והיא באה ללמדנו, כמה ערימות זבל מותר בשביעית לעשות בשדהו בזמן שמותר להוציא הזבלים לאשפתות, ומהו שיעור הערימות.

עַד כַּמָּה מְזַבְּלִין – כמה זבלים מותר להוציא לאשפתות, ומהו שיעור האשפתות, שלא יהא נראה כמזבל שדהו בשביעית? **עַד שָׁלֹשׁ שָׁלֹשׁ אַשְׁפָּתוֹת לְבֵית סְאָה** – לשטח של בית סאה, שהוא חמישים על חמישים אמה, מוציאים עד שלש אשפתות, היינו ערימות, **שֶׁל עֶשֶׂר עֶשֶׂר מַשְׁפֵּלוֹת** – שכל ערימה היא לפחות של עשר משפלות, היינו עשר קופות שמוציאים בהן זבלים, **שֶׁל לֶתֶךְ לֶתֶךְ** – וכל קופה היא של לתך, היינו חמש עשרה סאה (לתך הוא חצי כור, והכור = 30 סאה). נמצאת כל ערימת זבל מאה וחמישים סאה. **מוֹסִיפִין עַל הַמַּשְׁפֵּלוֹת** – יכולים לתת יותר מעשר משפלות בערימה אחת, אלא שאסרו לתת פחות מעשר משפלות שלא ייראה כמזבל בשביעית, **וְאֵין מוֹסִיפִין עַל הָאַשְׁפָּתוֹת** – אסור לעשות יותר משלש אשפתות לבית סאה, מפני שנראה כמזבל שדהו. **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: אַף עַל הָאַשְׁפָּתוֹת** – מוסיפים, שהואיל ויש ערימה גדולה במקום אחד אין זה נראה כמזבל שדהו. ואין הלכה כרבי שמעון.

יום חמישי

באור משנה ג

משנה זו מוסיפה ללמד "עד כמה מזבלין", והיא ממשיכה ברישא בדברי רבי שמעון, שמסתיימת בהם המשנה הקודמת.

עוֹשֶׂה אָדָם אֶת שָׁדֵהוּ שָׁלֹשׁ שָׁלֹשׁ אַשְׁפָּתוֹת לְבֵית סְאָה – כמו שבארנו לעיל במשנה הקודמת. בירושלמי מבואר, שמשנתנו באה להשמיע כאן שלדעת רבי שמעון אין האשפתות צריכות להיות דווקא של עשר עשר משפלות, אלא מותר גם לעשות אשפתות יותר קטנות, ובלבד שלא יהא בכל אחת מהן פחות משלש משפלות. **יָתֵר מִכֵּן** – יותר משלש אשפתות, כלומר (לפי הירושלמי) שאם האשפתות הן קטנות, והוא בא להוסיף על שלש אשפתות לבית סאה, **מַחֲצִיב** – כלומר מניח את האשפתות בצורת רגלי ה"חצובה" (בסיס של קנקן, בן הרבה רגלים), ולא בשורה ישרה (**"תוספות יום טוב"**). ויש גורסים: "יתר מכן מותר", וכותב בעל "תוספות יום טוב" שזו הגירסה הנכונה (ויתכן שנשתרבבה תיבת "מחציב" לכאן ממשנה ו שלהלן). ופירוש הדברים, שלדעת רבי שמעון מותר להוסיף על שלש אשפתות לבית סאה (אפילו כשהן קטנות). ויש שאין גורסים לא תיבת "מחציב" ולא תיבת "מותר", אלא "עושה אדם את שדהו שלש שלש אשפתות לבית סאה, יתר מכן; **דִּבְרֵי רַבִּי שִׁמְעוֹן** – כלומר שמשנתנו מפרשת דברי רבי שמעון, שמה ששנינו בסוף המשנה הקודמת: "רבי שמעון אומר: אף על האשפתות", היינו שעושה אדם בשדה שלש שלש אשפתות ואף יתר מכן. וישנו כאן דברי רבי שמעון אגב דברי חכמים דלקמן. **וַחֲכָמִים אוֹסְרִין** – להוסיף על שלש אשפתות לבית סאה, **עַד שֶׁיַּעֲמִיק שְׁלֹשָׁה** – שיתן את האשפתות בבור עמוק שלושה טפחים, **אוֹ עַד שֶׁיְּגַבְּיהַּ שְׁלֹשָׁה** – שיתן אותן על מקום שהוא גבוה משאר הקרקע שלושה טפחים, כדי שיהא ניכר שאינו מתכוון לזבל את שדהו אלא לצבור את הזבל. **עוֹשֶׂה אָדָם אֶת זִבְלוֹ אוֹצָר** – מותר לצבור את כל הזבל בערימה אחת גדולה ואפילו אם יש בה יותר משיעור שלש אשפתות. **רַבִּי מֵאִיר אוֹסֵר** – לעשות ערימה אחת גדולה, **עַד שֶׁיַּעֲמִיק שְׁלֹשָׁה, אוֹ עַד שֶׁיְּגַבְּיהַּ שְׁלֹשָׁה** – טפחים, כמו שבארנו

אוֹ עַד שֶׁיַּגְבִּיהַּ שְׁלֹשָׁה. הָיָה לוֹ דָּבָר מֶעָט, מוֹסִיף עָלָיו וְהוֹלֵךְ. רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹסֵר, עַד שֶׁיַּעֲמִיק שְׁלֹשָׁה, אוֹ עַד שֶׁיַּגְבִּיהַּ שְׁלֹשָׁה, אוֹ עַד שֶׁיִּתֵּן עַל הַסֶּלַע.

ד הַמְדַיֵּר אֶת שָׂדֵהוּ — עוֹשֶׂה סַהַר לְבֵית סָאתַיִם, עוֹקֵר שָׁלֹשׁ רוּחוֹת וּמַנִּיחַ אֶת הָאֶמְצָעִית, נִמְצָא מְדַיֵּר בֵּית אַרְבַּעַת סְאִין. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: בֵּית שְׁמוֹנַת סְאִין. הָיְתָה כָּל שָׂדֵהוּ בֵּית אַרְבַּעַת סְאִין — מְשַׁיֵּר מִמֶּנָּה מִקְצָת, מִפְּנֵי מַרְאִית הָעַיִן, וּמוֹצִיא מִן הַסַּהַר וְנוֹתֵן לְתוֹךְ שָׂדֵהוּ כְּדֶרֶךְ הַמְזַבְּלִין.

ה לֹא יִפְתַּח אָדָם מַחְצֵב בַּתְּחִלָּה לְתוֹךְ שָׂדֵהוּ, עַד שֶׁיִּהְיוּ בוֹ שָׁלֹשׁ מֶרְבִּיּוֹת, שֶׁהֵן שָׁלֹשׁ עַל שָׁלֹשׁ עַל רוּם שָׁלֹשׁ, שֶׁעוּרָן עֶשְׂרִים וְשֶׁבַע אֲבָנִים.

פירוש ברטנורא

אדם את זבלו אוצר. אותם ג' אשפות של שלשים משפלות יכול לעשות אותם אשפה אחת ולהוסיף עליהם כמו שירצה, דלא תימא כי היכי דאסור יותר מג' אשפות לבית סאה הכי נמי אסור יותר משיעור ג' אשפות במקום א': **ר"מ אוסר.** בירושלמי מוכח דביותר מכשיעור בלבד אסר ר"מ. אבל בכשיעור, השתא בג' מקומות מותר במקום א' לא כ"ש. ואין הלכה כר"מ: **היה לו דבר מועט.** שאין לו להוציא בפעם א' כשיעור המפורש לעיל מוציא אותו מעט ומוסיף עליו והולך: **ר"א בן עזריה אוסר.** שמא לא יהיה לו זבל יותר ונראה כמזבל שדהו עד שיוציא עשר משפלות כאחת או **עד שיעמיק ג' או יגביה ג'.** שכיון שאותו מקום משונה משאר השדה לא מיחזי כמזבל וכן אם נתנו על הסלע שאינו ראוי לזריעה:

ד המדייר שדהו. לשון דיר של בהמות, שאין לו מקום פנוי להעמיד בהמותיו אלא שם ואינו מתכוין לזבל שדהו בענין זה ודעתו להכנים הזבל לאשפות אח"כ: **סהר.** כמו סחר, היקף של מחיצה סביב הצאן: **עוקר ג' רוחות.** כשנתמלאת הסהר זבל עוקר מן הסהר שלש רוחות וזוקפן לצד [אחר] של אמצעית ומדייר שם כמו כן בית סאתים, ועושה אשפות בתוך שדהו ג' אשפות לבית סאה כדאמרן: **נמצא מדייר בית ארבעת סאים.** סאתים מצד זה של מחיצה אמצעית וסאתים מצד [אחר]. ואשמעינן מתניתין דשרי לדייר בית ד' סאין קודם שיעשה ממנה אשפות, אבל טפי לא שלא יאמרו לדייר שדהו מתכוין: **מפני מראית העין.** שלא יהא נראה כמתכוין לזבל שדהו אם עושה את כולה סהר: **כדרך המזבלין.** ג' אשפות לכל בית סאה. ואין הלכה כרשב"ג:

ה מחצב. מקום בתוך שדהו שחוצבין ממנו אבנים לבנין. אם היה מכוסה עפר ולא היה נראה אין פותחין אותו בתחלה בשביעית, שהרואה אומר לתקן שדהו הוא עושה כדי לזרוע בתוכו ולא להוציא האבנים לבנין: **עד שיהא בו שלש מורביות.** שיהיו נגלים ונראים מאותו מחצב קודם שביעית שלש שורות

משניות מבוארות – קהתי

לעיל; ובירושלמי מוכח, שאין רבי מאיר אוסר אלא ביותר מכשיעור שלש אשפתות, אבל בשיעור שלש אשפתות, היינו שלושים משפלות זבל, אם בשלושה מקומות מותר להניחו, במקום אחד לא כל שכן. ואין הלכה כרבי מאיר. **הָיָה לוֹ דָּבָר מֶעָט** – מעט זבל, שאין בו כדי להוציא לשדה את השיעורים ששנינו למעלה, **מוֹסִיף עָלָיו וְהוֹלֵךְ** – מוציא את המעט שיש לו, ואחר כך מוסיף עליו מעט מעט עד שמצטרף לכשיעור, שאינו צריך להוציא את כל השיעור בפעם אחת. **רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹסֵר** – להוציא מעט מעט, שנראה כמזבל שדהו, **עַד שֶׁיַּעֲמִיק שְׁלֹשָׁה, אוֹ עַד שֶׁיַּגְבִּיהַּ שְׁלֹשָׁה** – טפחים, שניכר שאינו מתכוון עכשיו לזבל, **אוֹ עַד שֶׁיִּתֵּן** – את הזבל, **עַל הַסֶּלַע** – שאינו ראוי לזריעה.

באור משנה ד

מי שאין לו מקום נוח להעמיד צאנו, מותר לו לעשות בתוך שדהו כמין דיר לצאנו בשביעית, דהיינו שגודר שטח מסויים ומכניס צאנו לשם, והוא הנקרא "דיור". ואף על פי שצאנו מזבל שדהו בדרך זו והדבר נוח לו, מכל מקום מותר, כיון שעיקר כוונתו להעמיד צאנו שם. משנתנו באה ללמד, מהו שיעור השטח שמותר לגדרו ל"דיור".

הַמְדַיֵּר אֶת שָׂדֵהוּ – העושה שדהו כמין דיר לצאנו בשביעית, ונמצאת השדה מזדבלת מאליה, **עוֹשֶׂה סַהַר** – ויש גורסים: סחר, היינו מקום גדור מחיצות, **לְבֵית סָאתַיִם** – לשטח של בית סאתים, היינו מאה על חמישים אמה, **עוֹקֵר שָׁלֹשׁ רוּחוֹת** – משנתמלא הסהר זבל עוקר ממנו את המחיצות של שלש רוחות, **וּמַנִּיחַ אֶת הָאֶמְצָעִית** – שמעמיד את שלש המחיצות בצד האחר של המחיצה הרביעית, ועל ידי כך הוא עושה סהר שני לבית סאתיים, ונמצאת המחיצה הרביעית באמצע שני הסהרים; מכאן היא נקראת כאן "האמצעית". **נִמְצָא מְדַיֵּר בֵּית אַרְבַּעַת סְאִין** – כלומר שבאה המשנה להשמיענו, שמותר לדייר בשביעית בית ארבעת סאים (כ־3400 מטרים מרובעים); אבל יותר מכן אסור, שלא יאמרו שדייר כדי לזבל שדהו. **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: בֵּית שְׁמוֹנַת סְאִין** – מותר לעשות בתחילה סהר לבית שמונה סאים, ולא לבית סאתיים בלבד. ויש מפרשים שאמנם בתחילה עושה סהר לבית סאתיים כדברי תנא קמא, אלא שעושה אחר כך סהר לבית סאתיים מכל צד וצד של הסהר האמצעי, ונמצא מדייר בית שמונת סאין מלבד הסהר האמצעי. ואין הלכה כרבן שמעון בן גמליאל. **הָיְתָה כָּל שָׂדֵהוּ בֵּית אַרְבַּעַת סְאִין** – אינו מדייר את כל השדה, אלא **מְשַׁיֵּר מִמֶּנָּה מִקְצָת** – מקום פנוי, **מִפְּנֵי מַרְאִית הָעַיִן** – שלא יחשדוהו שהוא מתכוון לזבל שדהו, **וּמוֹצִיא מִן הַסַּהַר** – כלומר שלאחר שנתמלא הסהר זבל, הרי הוא מוציאו משם, **וְנוֹתֵן לְתוֹךְ שָׂדֵהוּ כְּדֶרֶךְ הַמְזַבְּלִין** – לפי השיעור של שלש שלש אשפתות לבית סאה, כמו ששנינו במשניות הקודמות. – כך פירשו רוב מפרשי המשנה. אבל הרמב"ם כותב (**הל' שמיטה ב, ד**): "מותר לאדם להוציא זבל מן הסהר של צאן ונותן לתוך שדהו כדרך כל מכניסי זבל", כלומר שלדעת הרמב"ם אם רוצה להשאיר את הזבל בתוך הסהר הרי הוא מותר, אלא שמשנתנו באה להשמיע, שכשם שמוציא אדם זבל מחצרו לשדהו בשביעית כדרך המזבלים, כך רשאי הוא גם להוציא מן הסהר ולהניחו בשדהו כדרך המזבלים (עיין השגות הראב"ד שם שמשיג על הרמב"ם ומבאר משנתנו כמו שבארנו לעיל).

יום ששי

באור משנה ה

משנתנו דנה בשדה שיש בה סלעים ורוצה בעל השדה לחצוב מהן אבנים לבניין או למטרה אחרת דומה, באיזה אופן מותר לו לעסוק בשביעית בעבודת החיצוב, שלא ייראה כמתקן שדהו בשביעית.

לֹא יִפְתַּח אָדָם מַחְצֵב בַּתְּחִלָּה לְתוֹךְ שָׂדֵהוּ – מי שיש לו מחצב בתוך שדהו, היינו סלע שחוצבים ממנו אבנים לבניין, לא יתחיל בשביעית לחצוב אבנים מהסלע, אם לא חצב ממנו מערב שביעית, **עַד שֶׁיִּהְיוּ בוֹ** – במחצב, **שָׁלֹשׁ מֶרְבִּיּוֹת** – שלש שורות זו על גבי זו, **שֶׁהֵן שָׁלֹשׁ עַל שָׁלֹשׁ** – אמות, **עַל רוּם שָׁלֹשׁ** – אמות, כלומר שהסלע הוא גדול עד שאפשר לחצוב ממנו לפחות שלש שורות של אבנים זו על גבי זו, שכולן כאחת הן שלש אמות אורך על שלש אמות רוחב בגובה של שלש אמות, **שֶׁעוּרָן עֶשְׂרִים וְשֶׁבַע אֲבָנִים** – בכל שורה תשע אבנים, שכל אבן היא אמה מעוקבת (אמה על אמה ברום אמה), שבכגון שיעור זה הכל רואים שחוצב אבנים לבניין, ולא יחשדו בו שהוא מתקן שדהו בשביעית; אבל אם אין במחצב כדי שיעור של עשרים ושבע אבנים, כמבואר

ו גֶּדֶר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עֶשֶׂר אֲבָנִים שֶׁל מַשְׁאוֹי שְׁנַיִם שְׁנַיִם, הֲרֵי אֵלּוּ יִנָּטְלוּ. שִׁעוּר גֶּדֶר עֲשָׂרָה טְפָחִים. פָּחוֹת מִכֵּן — מְחַצֵּב (נוסח אחר: מַחְצֵב), וְגוֹמְמוֹ עַד פָּחוֹת מֵהָאָרֶץ טֶפַח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? מִתּוֹךְ שֶׁלּוֹ, אֲבָל מִתּוֹךְ שֶׁל חֲבֵרוֹ, מַה שֶּׁהוּא רוֹצֶה יִטֹּל. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּזְמַן שֶׁלֹּא הִתְחִיל בּוֹ מֵעֶרֶב שְׁבִיעִית, אֲבָל אִם הִתְחִיל בּוֹ מֵעֶרֶב שְׁבִיעִית, מַה שֶּׁהוּא רוֹצֶה נוֹטֵל.

ז אֲבָנִים שֶׁזִּעְזְעָתַן הַמַּחֲרֶשָׁה, אוֹ שֶׁהָיוּ מְכֻסּוֹת וְנִתְגַּלּוּ — אִם יֵשׁ בָּהֶן שְׁתַּיִם שֶׁל מַשְׁאוֹי שְׁנַיִם שְׁנַיִם, הֲרֵי אֵלּוּ יִנָּטְלוּ. הַמְסַקֵּל אֶת שָׂדֵהוּ, נוֹטֵל אֶת הָעֶלְיוֹנוֹת וּמַנִּיחַ אֶת הַנּוֹגְעוֹת בָּאָרֶץ. וְכֵן גַּרְגַּר שֶׁל צְרוֹרוֹת אוֹ גַּל שֶׁל אֲבָנִים — נוֹטֵל אֶת הָעֶלְיוֹנוֹת וּמַנִּיחַ אֶת הַנּוֹגְעוֹת בָּאָרֶץ. אִם יֵשׁ תַּחְתֵּיהֶן סֶלַע אוֹ קַשׁ, הֲרֵי אֵלּוּ יִנָּטְלוּ.

פירוש ברטנורא

של אבנים, שכל שורה מהם שלש אמות אורך ושלש אמות רוחב ברום שלש אמות, שנמצאו שם ט' אבנים שכל אבן הוא אמה על אמה ברום ג', וכן בכל שורה ושורה הרי כ"ז אבנים לשלש שורות, ובהכי ניכר שלצורך אבנים לבנין הוא מוציאם ולא לתקן שדהו:

ו של משאוי שנים שנים. שיש בכל אחת מהן משאוי שני בני אדם: **הרי אלו ינטלו.** כלן ואפילו הקטנות שבהן ולא מתחזי כמפנה הגדר לעשות מקומו שדה: **פחות מכאן מחצב.** ואינו נוטלו כולו אלא גוממו ומניח מן הסלע בארץ טפח כדי שלא יהא ראוי לזריעה: **במה דברים אמורים.** האי דלא יפתח מחצב והאי דגוממו: **מה שהוא רוצה יטול.** דלא מיחזי כמתקן שדה כיון דלאו דידיה הוא ואפילו בשלו נמי לא מיחזי כמתקן שדה אם התחיל ליטול מערב שביעית:

ז שזעזעתן המחרישה. ואפילו לא זעזעתן אלא שעתידה לזעזען הוי כאילו זעזעתן: **הרי אלו ינטלו.** כולן אגב אותם שתים: **המסקל שדהו.** שמסלק האבנים מן השדה, לשון סקלו מאבן (ישעיה סב): **ומניח את התחתונות הנוגעות בארץ.** דבכה"ג לא מחזי כמתקן שדה: **גרגיר של צרורות.** גל של אבנים קטנות: **אם יש תחתיהן סלע או קש.** לא מחזי כמתקן כיון דאין המקום ראוי לזריעה:

משניות מבוארות – קהתי

לעיל, אסור לו להתחיל בעבודת החיצוב בשביעית, שהרואה סובר, שאינו עושה עבודה זו אלא כדי לסקל את שדהו, שהוא אסור בשביעית.

בארנו משנתנו כפשוטה (על פי "מלאכת שלמה" בשם ר' יוסף אשכנזי; וכן מפרש גם הרש"ש). אבל רוב מפרשי המשנה מבארים (על פי הר"ש), שמדובר במשנתנו בסלע שהיה מכוסה עפר, ובאה המשנה ללמדנו שלא יפתח אותו בתחילה בשביעית, כלומר שלא יחפור בשדהו כדי לגלותו ולחצוב ממנו אבנים, שלא יאמרו שהוא עודר בשדהו כדי לתקנה לזריעה בשביעית, אלא אם כן היה פתוח ומגולה מאותו מחצב לפני שביעית כדי לחצוב ממנו שלש מורביות שהם שלש על שלש ברום שלש, כלומר שלש שורות אבנים שכל אחת מהן היא שלש אמות אורך על שלש אמות רוחב ברום שלש אמות, שיעורן עשרים ושבע אבנים, היינו שכל אבן היא אמה על אמה ברום שלש אמות (ברטנורא; "תפארת ישראל"). והרמב"ם מפרש, שלא יפתח אדם מחצב בשביעית אלא אם כן התחיל לחצוב לפני שביעית, וכבר חצב ממנו עשרים ושבע אבנים, שכל אחת מהן אמה על אמה ברום אמה, או גדולות מזו, שבכגון זה מותר לו להמשיך בעבודת החיצוב בשביעית (פירוש המשניות להרמב"ם, הל' שמיטה ויובל ב, ו).

באור משנה ו

משנה זו דנה בסילוק גדר של אבנים מהשדה בשביעית.

גֶּדֶר – העומד בשדה, **שֶׁיֵּשׁ בּוֹ עֶשֶׂר אֲבָנִים שֶׁל מַשְׁאוֹי שְׁנַיִם שְׁנַיִם** – שכל אבן היא כדי משא שני בני אדם, **הֲרֵי אֵלּוּ יִנָּטְלוּ** – מותר ליטול בשביעית את כל אבני הגדר, ואפילו הקטנות שבהן, לפי שניכר שאינו נוטלן כדי לפנות את המקום מאבנים ולתקן את השדה אלא מפני שהוא צריך לאבנים. **שִׁעוּר גֶּדֶר** – שיעור גבהו של גדר שנוהג בו הדין שלמעלה, **עֲשָׂרָה טְפָחִים** – (96 סנטימטרים בערך). **פָּחוֹת מִכֵּן** – אם הגדר אינו גבוה עשרה טפחים, או שאין בו עשר אבנים, או שאין האבנים של משא שני בני אדם (רמב"ם), **מְחַצֵּב** (נוסח אחר: מַחְצֵב), **וְגוֹמְמוֹ** – אינו נוטל את כל הגדר אלא חוצב ועוקר ממנו אבנים, **עַד פָּחוֹת מֵהָאָרֶץ טֶפַח** – כלומר שמניח מן הגדר טפח על פני הארץ, שלא יהא המקום ראוי לזריעה. יש מפרשים: מַחְצֵב (כפי הניקוד שבסוגרים בנוסח המשנה) – דינו כמחצב, כלומר שהמשנה באה ללמדנו שגם במחצב אינו נוטל כולו, אלא גוממו עד פחות מהארץ טפח (ר"ש). ויש מפרשים, שכל הפיסקה מוסבה גם על מחצב ששנינו במשנה הקודמת וגם על גדר ששנינו כאן, שאם יש במחצב או בגדר פחות מהשיעור ששנינו בכל אחד מהם, מחצב – **במחצב**, וגוממו – **בגדר**, עד פחות מהארץ טפח (**"תוספות אנשי שם"**). **בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים** – שגוממו עד פחות מהארץ טפח? **מִתּוֹךְ שֶׁלּוֹ** – שהגדר עומד בתוך שדהו והוא בא ליטול אבנים ממנו, **אֲבָל מִתּוֹךְ שֶׁל חֲבֵרוֹ** – מתוך שדה חבירו, **מַה שֶּׁהוּא רוֹצֶה יִטֹּל** – שהרי לא יחשדו בו שהוא מתכוון לתקן שדה חבירו. **בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים** – שמתוך שלו אסור ליטול אבנים, אלא אם כן יש בגדר כשיעורים ששנינו לעיל, או שגוממו? **בִּזְמַן שֶׁלֹּא הִתְחִיל בּוֹ מֵעֶרֶב שְׁבִיעִית** – שלא התחיל ליטול אבנים מהגדר לפני שביעית, **אֲבָל אִם הִתְחִיל בּוֹ מֵעֶרֶב שְׁבִיעִית, מַה שֶּׁהוּא רוֹצֶה נוֹטֵל** – בשביעית, וגומם עד לארץ (**רמב"ם**). אבל רוב מפרשי המשנה מבארים: במה דברים אמורים – שלא יפתח מחצב בתחילה ושגוממו עד פחות מהארץ טפח? מתוך שלו וכו', כלומר שלפי פירוש זה מוסבה הסיפא גם על ההלכה של המשנה הקודמת (**ר"ש; רא"ש; ברטנורא; "תפארת ישראל"**).

שבת קודש

באור משנה ז

משנתנו ממשיכה בדין סילוק אבנים מהשדה בשביעית.

אֲבָנִים שֶׁזִּעְזְעָתַן הַמַּחֲרֶשָׁה – ממקומן; ואפילו לא זעזעתן עדיין, אלא שעתידה המחרשה לזעזען, דינן כאילו זעזעתן (**ירושלמי**), **אוֹ שֶׁהָיוּ מְכֻסּוֹת וְנִתְגַּלּוּ** – אבנים שהיו מכוסות בעפר ונתגלו, **אִם יֵשׁ בָּהֶן שְׁתַּיִם** – שתי אבנים, **שֶׁל מַשְׁאוֹי שְׁנַיִם שְׁנַיִם** – שכל אבן היא כדי משא של שני בני אדם, כמו האבנים שלוקחים לבניין, **הֲרֵי אֵלּוּ יִנָּטְלוּ** – מותר ליטול כל האבנים אגב שתיים אלו. **הַמְסַקֵּל אֶת שָׂדֵהוּ** – המפנה אבנים משדהו מפני שהוא צריך לאבנים (**רמב"ם**), **נוֹטֵל אֶת הָעֶלְיוֹנוֹת** – את האבנים העליונות, **וּמַנִּיחַ אֶת הַנּוֹגְעוֹת בָּאָרֶץ** – את האבנים התחתונות הנוגעות בקרקע, שבכגון זה ניכר שאינו נוטל את האבנים העליונות כדי לתקן את השדה אלא מפני שהוא צריך לאבנים. **וְכֵן גַּרְגַּר שֶׁל צְרוֹרוֹת** – גל קטן של אבנים קטנות, **אוֹ גַּל שֶׁל אֲבָנִים** – גדולות, **נוֹטֵל אֶת הָעֶלְיוֹנוֹת וּמַנִּיחַ אֶת הַנּוֹגְעוֹת בָּאָרֶץ** – מהטעם שבארנו לעיל. **אִם יֵשׁ תַּחְתֵּיהֶן סֶלַע אוֹ קַשׁ** – הואיל ואין המקום ראוי לזריעה, **הֲרֵי אֵלּוּ יִנָּטְלוּ** – כולן, שאינו נראה כמתקן שדהו, כיון שגם לאחר נטילת האבנים, עדיין אין השדה מתוקנת.

ח אֵין בּוֹנִין מַדְרֵגוֹת עַל פִּי הַגֵּאָיוֹת עֶרֶב שְׁבִיעִית מִשֶּׁפָּסְקוּ הַגְּשָׁמִים, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְתַקְּנָן לַשְּׁבִיעִית; אֲבָל בּוֹנֶה הוּא בַּשְּׁבִיעִית מִשֶּׁפָּסְקוּ הַגְּשָׁמִים, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְתַקְּנָן לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית. וְלֹא יִסְמֹךְ בֶּעָפָר, אֲבָל עוֹשֶׂה הוּא חַיִץ. כָּל אֶבֶן שֶׁהוּא יָכוֹל לִפְשׁוֹט אֶת יָדוֹ וְלִטְּלָהּ, הֲרֵי זוֹ תִּבָּטֵל.

פירוש ברטנורא

ח אין בונין מדרגות. מעלות ע"פ הגאיות, שלא יחליקו בירידתן לקחת המים שנתקבצו בעמק באותן הגומות, דנראה כמתקנן להשקות בהן שדותיו בשביעית: **לא יסמוך בעפר.** אם בא להיות סוכר מקום יציאת המים באבנים, לא יתן עפר וטיט בין האבנים משום דמיחזי טפי שהוא מתכוין להשקות מהן שדותיו: **אבל עושה הוא חייץ.** אבנים סדורות זו על זו כעין גדר בלא עפר וטיט: **כל אבן.** שבשדהו אפילו קטנה אם כשהוא בונה הגדר או הבנין יכול לפשוט ידו וליטלה ולבנות בה: **הרי זו תבטל.** שהגדר מוכחת עליו דלבנות גדרו הוא נוטלה ולא לתקן השדה לזריעה:

משניות מבוארות – קהתי

באור משנה ח

אֵין בּוֹנִין מַדְרֵגוֹת עַל פִּי הַגֵּאָיוֹת עֶרֶב שְׁבִיעִית מִשֶּׁפָּסְקוּ הַגְּשָׁמִים – שהיו בונים שם מדרגות לאחר שפסקו הגשמים, כדי שלא יחליקו היורדים לקחת המים שנתקבצו בעמק, ואסור לבנותן בערב שביעית, **מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְתַקְּנָן לַשְּׁבִיעִית** – שנראה כמתקן את המדרגות להשקאת שדותיו בשביעית; **אֲבָל בּוֹנֶה הוּא בַּשְּׁבִיעִית מִשֶּׁפָּסְקוּ הַגְּשָׁמִים** – בשביעית עצמה מותר לבנות מדרגות על פי הגאיות, **מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְתַקְּנָן לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית** – לשנה השמינית. **וְלֹא יִסְמֹךְ בֶּעָפָר** – כשהוא בונה את המדרגות בשביעית או סוכר מקום יציאת המים, לא יתן עפר וטיט בין האבנים, **אֲבָל עוֹשֶׂה הוּא חַיִץ** – מותר לו לעשות מחיצה של אבנים סדורות זו על זו בלא עפר וטיט. **כָּל אֶבֶן** – שבשדהו, **שֶׁהוּא יָכוֹל לִפְשׁוֹט אֶת יָדוֹ וְלִטְּלָהּ** – בשעה שהוא בונה את החייץ, **הֲרֵי זוֹ תִּבָּטֵל** – מותר לו ליטלה, שהרי רואים שנוטלה לצורך בניין המחיצה ולא כדי לתקן שדהו.

בארנו את המשנה כפי שפירשוה הר"ש, הרב מברטנורא ובעל "תפארת ישראל". אבל רבים תמהים על פירוש זה, שהרי לשיטת הרב מברטנורא השקאה עצמה מותרת בשביעית, וכאן הוא מפרש שאין לבנות מדרגות בערב שביעית, לפי שנראה כמתקנן להשקות בהן שדותיו בשביעית (עיין "משנה ראשונה" שמיישב קושיה זו). ולפי פירוש הרמב"ם יוצא שהמדרגות עשויות בשביל לרדת לתוך השדות שבגיא לתקנן, ומפני שאין דרך לתקן השדות עד אחרי שעבר זמן הגשמים, לכן נקטה המשנה "משפסקו הגשמים" ("תוספות אנשי שם"). וזה ששנינו: "ולא יסמוך בעפר אבל עושה הוא חייץ" מפרש הרמב"ם: "לא יחזיר העפר לגאיות ההם (שבונה עליהן את המדרגות) כדי שישווה פניהם, אבל עושה הוא מחיצה להבדיל אותו גיא מכל השדה". וב"משנה תורה" הוא כותב: לא ימלא אדם גיא עפר או יתקננו בעפר, מפני שמתקן את הארץ; אבל עושה הוא חייץ על פני הגיא" (הל' שמיטה ויובל ב, יא). אף פירוש זה קשה. ואמנם הראב"ד משיג על פירושו והוא כותב (שם): המשנה לא דברה על זה כלל... אבל היא כך... שעל המדרגה שעל שפת הגיא היא מדברת, כשבונה אותה בשביעית לא יעשנה בעפר מפני שמכשירה לזריעה, אבל עושה הוא חייץ, היינו באבנים". כן גם בסיפא נאמרו פירושים שונים (עיין השגות הראב"ד שם, ועיין פירוש המשניות להרמב"ם). ויש מבארים, שכוונת המשנה למדרגות של אבנים שעושים בשיפוע ההרים על הבקעות ונותנים עליהן עפר וזורעים ונוטעים בהן. ונקטה המשנה "משפסקו הגשמים". שאז היו בונים ומתקנים את המדרגות שנתקלקלו בימות הגשמים. ולא יסמוך בעפר – כשהוא בונה את המדרגות בשביעית לא יסמכן בעפר, מפני שנראה כמתקנן לזרוע שם בשביעית, אבל עושה הוא חייץ – מחיצת אבנים בלא עפר ביניהן ואף לא על גביהן (ר"ח אלבק).

אגרות קודש

ב"ה, ו' אייר, תשי"ג

ברוקלין.

הרה"ח הוו"ח אי"א נו"נ וכו'

מוה"ר ירחמיאל שי' שו"ב

שלום וברכה!

... מ"ש ע"ד המנהג שלא לגלח שערות הבן עד מלאת לו שלש שנים. הנה ימצא זה בסו"ס שבעים תמרים (מסיק שם דתספורת ראשונה של קטן חנוך מצוה היא. ועפמש"כ בבאה"ט ושע"ת סתקל"א) וכן מובא זה בסידור מהרי"ד לבן בנו של אדמו"ר הצמח צדק (ומבאר שם ג"כ הענינים ע"פ תורת החסידות). וכן שמעתי כמה פעמים מכ"ק מו"ח אדמו"ר - ומועתק לקמן קטע מכתבו בנוגע להנהגה אז. ובמילא נכון במאד שגם הוא יקיים את זה. וכבר ידוע הפסק אשר מנהג ישראל תורה היא. ועיין ג"כ ברמב"ם ריש הלכות ממרים, דמשמע שם שהמנהג שנתקבל בכל ישראל, הרי נכנס בגדר דעשה ולא תעשה דאורייתא. וראה חו"מ סכ"ה ובאורים ס"ק כ"ב. הל' ת"ת לאדה"ז רפ"ב.

בס' כתר שם טוב (להרב גאגין) ע' תקצ"א כותב שבא"י נוהגים כנ"ל במלאות להנער ארבע שנים! ואולי הוא טה"ד וצ"ל ג' שנים.

בברכה המחכה לבשו"ט.

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

דף עא ע"ב: שנינו במשנה: ומלוין אותו עד ביתו, **וְיוֹם טוֹב הָיָה עוֹשֶׂה לְאוֹהֲבָיו. תָּנוּ רַבָּנָן, מַעֲשֶׂה בְּכֹהֵן גָּדוֹל אֶחָד שֶׁיָּצָא מִבֵּית הַמִּקְדָּשׁ** במוצאי יום הכיפורים, **וְהָווּ אָזְלֵי כּוּלֵּי עָלְמָא בַּתְרֵיהּ** ללוותו. **כֵּיוָן דְּחַזְיוּנְהוּ** - כאשר ראו הציבור **לִשְׁמַעְיָה וְאַבְטַלְיוֹן, שַׁבְקוּהוּ לְדִידֵיהּ** - הניחו את הכהן הגדול, **וְאָזְלֵי בָּתַר שְׁמַעְיָה וְאַבְטַלְיוֹן** לפי שהיו גדולי הדור. **לַסּוֹף** - לפני שפרשו לביתם, **אָתוּ שְׁמַעְיָה וְאַבְטַלְיוֹן לְאִיפְּטוּרֵי** [-להיפרד] **מִינֵּיהּ דְּכֹהֵן גָּדוֹל. אָמַר לָהֶן** הכהן הגדול, **יֵיתוּן בְּנֵי עֲמָמִין לִשְׁלָם** - ילכו לשלום בני העמים. **אָמְרוּ לֵיהּ** שמעיה ואבטליון, אכן **יֵיתוּן בְּנֵי עֲמָמִין לִשְׁלָם** - יבואו בני העמים לשלום לפי **דְּעָבְדִין עוּבְדָּא דְּאַהֲרֹן** - שעושים כמעשה אהרן הכהן שהיה רודף שלום, **וְלֹא יֵיתֵי בַּר אַהֲרֹן לִשְׁלָם** - ולא ילך לשלום בן אהרן **דְּלֹא עָבִיד עוּבְדָּא דְּאַהֲרֹן** אלא מצערנו ועובר על איסור 'אונאת דברים'.

מאמר בענין ה'זר' שבכלי המשכן: **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, שְׁלֹשָׁה זֵירִים הֵן** שנעשו בכלי המקדש ומסמלים את שלשת הכתרים שניתנו לישראל, **שֶׁל מִזְבֵּחַ** הקטורת, **וְשֶׁל אָרוֹן, וְשֶׁל שֻׁלְחָן. שֶׁל מִזְבֵּחַ** שהוא סימן לכתר כהונה, **זָכָה אַהֲרֹן וּנְטָלוֹ** לו ולזרעו לעולם. **שֶׁל שֻׁלְחָן** סימן לכתר מלכות, **זָכָה דָּוִד וּנְטָלוֹ** לו ולזרעו. **שֶׁל אָרוֹן** סימן לכתר תורה, **עֲדַיִן מוּנָּח הוּא** ולא נמסר לאיש להיות לו ולזרעו, לפיכך **כָּל הָרוֹצֶה לִיקַּח יָבֹא וְיִקַּח. שֶׁמָּא תֹּאמַר,** כתר תורה **פְּחוּת הוּא** משאר הכתרים, שהרי כל אדם יכול ליטלו. **תַּלְמוּד לוֹמַר** (משלי ח טו) **'בִּי מְלָכִים יִמְלֹכוּ'** - כביכול התורה מכרזת 'אני ממליכה את המלכים', היינו אם יתנהגו במשפט התורה. וכיון שהתורה מקיימת את המלכות, הרי שהיא גדולה ממנה.

מאמר נוסף בענין ה'זר': **רַבִּי יוֹחָנָן רָמֵי, כְּתִיב 'זֵר'** ללא יו"ד שמשמע 'זָר' מלשון זרות, **וְקָרֵינַן זֵיר** בציר"י שמשמעו כתר. אלא כוונת התורה ללמדנו, שאם **זָכָה** אדם ללמוד תורה לשמה ולקיימה **נַעֲשֵׂית לוֹ** התורה **לְזֵיר** וכתר, אך אם **לֹא זָכָה** ומתעסק בה שלא לשמה, נעשית **זָרָה הֵימֶנּוּ** ומשכחה.

סתירה נוספת בפסוקי כלי המשכן: **רַבִּי יוֹחָנָן רָמֵי, כְּתִיב** (דברים י א) **'וְעָשִׂיתָ לְךָ אֲרוֹן עֵץ',** הרי שעל משה רבינו הוטל לעשות את הארון, **וּכְתִיב** (שמות כה י) **'וְעָשׂוּ אֲרוֹן עֲצֵי שִׁטִּים'** ומשמע שעל הציבור הוטל לעשותו. ותירץ, אכן מלאכת עשיית הארון מוטלת על משה רבינו אלא שמלאכתו מוטלת על הציבור, **וּמִכָּאן** למדנו **לְעִנְיַן תַּלְמִיד חָכָם, שֶׁבְּנֵי עִירוֹ מְצוּוִין לַעֲשׂוֹת לוֹ מְלַאכְתּוֹ** כדי שיהא לו פנאי לעסוק בתורה.

עוד דרשה בענין הארון: על הארון נאמר (שמות כה יא) **'מִבַּיִת וּמִחוּץ תְּצַפֶּנּוּ', אָמַר רָבָא,** כיון שהארון רומז על התורה כפי שאמרו לעיל, והוא מצופה מבפנים ומבחוץ, למדנו **שכָּל תַּלְמִיד חָכָם שֶׁאֵין תּוֹכוֹ כְּבָרוֹ** - אין מנהגו בסתר כמנהגו כלפי חוץ, אלא עושה עבירות בסתר, **אֵינוֹ** נחשב **תַּלְמִיד חָכָם.** מוסיפה הגמרא: **(אמר) אַבָּיֵי וְאִיתֵימָא רַבָּה בַּר עוּלָּא** אמר, תלמיד חכם שאין תוכו כברו אף **נִקְרָא 'נִתְעָב'** - תועבה, **שֶׁנֶּאֱמַר** (איוב טו טז) **'אַף כִּי נִתְעָב וְנֶאֱלָח, אִישׁ שֹׁתֶה כַמַּיִם עַוְלָה'** - מי ששותה תורה כמים ועושה עוולה, הרי הוא נתעב ונאלח.

רש"י

לסוף אתו שמעיה ואבטליון לאיפטורי מיניה — ליטול רשות ממנו, ולפרוש לצד ביתן. **ייתון בני עממין לשלם** — לשון גנאי הוא, לפי שבאו מבני בניו של סנחריב, כדאמרינן במסכת גיטין (נז,ב). **דעבדי עובדא דאהרן** — רודפי שלום. **דלא עבד עובדא דאהרן** — שהוניתנו אונאת דברים, ואמר מר (בבא מציעא נח,ב) "לא תונו איש את עמיתו" (ויקרא כה) באונאת דברים הכתוב מדבר, אם היה בן גרים לא יאמר לו זכור מעשה אבותיך. **שלשה זירין** — נעשו בכלי הקודש של מזבח סימן לכתר כהונה, ושל ארון סימן לכתר תורה, ושל שולחן סימן לכתר מלכות שהשולחן הוא סימן לעושר מלכים. הכי גרסינן: **של מזבח זכה אהרן ונטלו, של שלחן זכה דוד ונטלו** — שהכהונה ניתנה לאהרן ברית מלח (במדבר יח) וכן המלכות לדוד ולזרעו (תהלים יח). **בי מלכים ימלוכו** — וגדול הממליך מן המלך. והתורה אמרה מקרא זה. **זכה** — ללמוד לשמה ולקיימה. **זרה** — משתכחת ממנו. **מצווין לעשות מלאכתו** — שהארון בתחילה הטיל הכתוב המלאכה על משה ואחר כך הטילו על הציבור. ואף על גב דקראי לאו בהאי סידרא כתיבי אסמכתא בעלמא הוא דקאמר. **איש שותה** — תורה כמים ויש בו עוולה.

מִשֶּׁאֵי אֶפְשָׁר – ממקום שלא ניתן לעשות באופן אחר, ולכן אין ללמוד מבריאת העולם, כיון ששם בלא חוה לא היתה נקבה אחרת ולא היה העולם יכול להתקיים בלעדיה, אולם כאן די אף בשני זכרים לקיום המצוה, שהרי יש הרבה נקבות בעולם שיתקיים על ידיהן.

מקשה הגמרא: **וּבֵית הִלֵּל נַמִּי לִילְפוּ** – שגם בית הלל ילמדו את אופן קיום המצוה **מִמֹּשֶׁה**, שלאחר שני זכרים פירש מן האשה. מתרצת הגמרא: **אָמְרֵי לָךְ** בית הלל, לא ניתן ללמוד ממשה, שכן **מֹשֶׁה מִדַּעְתֵּיהּ הוּא דַּעֲבַד** – מדעת עצמו פירש מן האשה משום השכינה שהיתה עמו תמיד, ולא נצטוה על כך, אך לשאר בני אדם אסור לעשות כן. **דְּתַנְיָא** כך בברייתא, **שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים עָשָׂה מֹשֶׁה מִדַּעְתּוֹ**, כלומר בלא ציווי ה', **וְהִסְכִּימָה** [–כיוונה] **דַּעְתּוֹ לְדַעַת הַמָּקוֹם**, שהסכים עמו ה'. ואלו הם, **פֵּרַשׁ מִן הָאִשָּׁה** ושוב לא עסק בפריה ורביה לאחר מתן תורה, **וְשִׁיבֵּר הַלּוּחוֹת** לאחר חטא העגל (שמות לב יט), **וְהוֹסִיף יוֹם אֶחָד** על שני ימי מצות פרישה שנצטוו בה בני ישראל קודם מתן תורה שנאמר (שם יט י) 'וְקִדַּשְׁתָּם הַיּוֹם וּמָחָר', ואמר (שם יט טו) 'הֱיוּ נְכֹנִים לִשְׁלֹשֶׁת יָמִים'.

הגמרא מבארת את הטעמים שעשה משה מדעתו שלשה דברים אלו: כשפֵּרַשׁ מִן הָאִשָּׁה **מַאי דָּרַשׁ** שמשום כך פירש, **אָמַר** קל וחומר, **וּמַה יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא דִּבְּרָה עִמָּהֶם שְׁכִינָה אֶלָּא לְפִי שָׁעָה** – רק לשעה אחת, כלומר לזמן מועט במתן תורה, **וְגַם קָבַע לָהֶם זְמַן** שבו ידבר עמהם, ובשאר הזמן אינו מדבר עמהם, ואף על פי כן **אָמְרָה להם הַתּוֹרָה** (שם יט טו) 'אַל תִּגְּשׁוּ אֶל אִשָּׁה', **אֲנִי שֶׁמִּיּוּחָד לְדִבּוּר** – ה' מתייחד ומדבר עמי **בְּכָל שָׁעָה וְשָׁעָה**, **וְגַם לֹא קָבַע לִי זְמַן** לדיבור שאוכל לפרוש קודם מן האשה, **עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה** שאני צריך לפרוש מן האשה כל הזמן. **וּמה שֶׁהִסְכִּימָה דַּעְתּוֹ לְדַעַת הַמָּקוֹם** למדים ממה **שֶׁנֶּאֱמַר** לאחר מתן תורה (דברים ה כו) 'לֵךְ אֱמוֹר לָהֶם שׁוּבוּ לָכֶם לְאָהֳלֵיכֶם', ו'אהליכם' היינו נשותיכם (מו"ק ז:), ולמדים מכך שהותרו לחזור לנשותיהם, אך למשה אמר ה' (שם ה כז) 'וְאַתָּה פֹּה עֲמוֹד עִמָּדִי', ו'עמדי' מיותר ללמד שהסכים עמו שיפרוש מן האשה וישאר לעמוד עמו.

ממשיכה הגמרא לבאר: כששִׁיבֵּר **אֶת הַלּוּחוֹת מַאי דָּרַשׁ**, **אָמַר** קל וחומר, **וּמַה קרבן פֶּסַח שֶׁהוּא אֶחָד מִשֵּׁשׁ מֵאוֹת וְשֹׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִצְוֹת, אָמְרָה בּוֹ תּוֹרָה** (שמות יב מג) 'כָּל בֶּן נֵכָר לֹא יֹאכַל בּוֹ', ו'בן נכר' הוא מומר שנתנכרו מעשיו לאביו שבשמים (זבחים כב:), כאן **שֶׁהַתּוֹרָה כּוּלָּהּ** תלויה בלוחות אלו, **וְיִשְׂרָאֵל מוּמָרִים** לאחר חטא העגל, כדין עובד עבודה זרה שנחשב כמומר (חולין ד:), **עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה** שאינם ראויים לקבל את התורה. **וְהִסְכִּימָה דַּעְתּוֹ לְדַעַת הַמָּקוֹם, דִּכְתִיב** (שמות לד א) 'וַיֹּאמֶר ה' וגו' הַלּוּחֹת הָרִאשֹׁנִים אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ', **וְאָמַר רֵישׁ לָקִישׁ**, שדורשים מ'אשר' שאָמַר **לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה, יִישַׁר** [–יתחזק] **כֹּחֲךָ** על **שֶׁשִּׁבַּרְתָּ** את הלוחות, ש'אשר' הוא מלשון 'יישר'.

ממשיכה הגמרא לבאר: כשהוֹסִיף **יוֹם אֶחָד מִדַּעְתּוֹ מַאי דָּרַשׁ, דִּכְתִיב** (שם יט י) 'וְקִדַּשְׁתָּם הַיּוֹם וּמָחָר', ודרש ש'הַיּוֹם' הוא כְּ'מָחָר', **מַה מָּחָר לֵילוֹ עִמּוֹ**, שהרי הזהיר אותם עליו עתה קודם שבא לילו, **אַף הַיּוֹם** דהיינו היום הראשון לאיסור נאסר לֵילוֹ עִמּוֹ, **וְלֵילָהּ דְּהָאִידְּנָא** – של עכשיו כלומר של יום זה שבו נצטוו **נְפַק לֵיהּ** – כבר יצא ועבר שהרי ציום ביום, **שְׁמַע מִינָּהּ** – מוכח שרצון ה' שיפרשו **תְּרֵי יוֹמֵי לְבַר מַהָּאִידְּנָא** – שני ימים מלבד מיום זה, ולכן אמר להם 'הֱיוּ נְכֹנִים לִשְׁלֹשֶׁת יָמִים' מיום זה. **וְהִסְכִּימָה דַּעְתּוֹ לְדַעַת הַמָּקוֹם** מוכח מכך **דְּלֹא שָׁרְיָא שְׁכִינָה עַד שַׁבְּתָא** – שלא שרתה השכינה על הר סיני לתת את התורה עד שבת, לאחר שפרשו ביומי רביעי חמישי ושישי.

הגמרא מביאה דעה שונה בשיטת בית שמאי בקיום פריה ורביה: **תַּנְיָא** בברייתא, **רַבִּי נָתָן אוֹמֵר, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים**, אדם מקיים מצות פריה ורביה כשיש לו **שְׁנֵי זְכָרִים וּשְׁתֵּי נְקֵבוֹת. וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים**, מקיימה כשיש לו **זָכָר וּנְקֵבָה**. מבררת הגמרא: **אָמַר רַב הוּנָא, מַאי מַעֲמָא דְּרַבִּי נָתָן אַלִּיבָּא** [–בשיטתם] **דְּבֵית שַׁמַּאי** שלקיום המצוה צריך שני זכרים ושתי נקבות. משיבה הגמרא: **דִּכְתִיב** בחוה (בראשית ד ב) 'וַתּוֹסֶף לָלֶדֶת אֶת אָחִיו אֶת הָבֶל', ושתי התיבות 'את' ריבויים הן ובאו ללמד שנולדו **הָבֶל וְאַחוֹתוֹ** התאומה **וְקַיִן וְאַחוֹתוֹ** התאומה, ונמצא שנולדו לאדם וחוה שני זכרים ושתי נקבות, **וּכְתִיב** לאחר שהרג קין את הבל ונולד לחוה בן אחר (שם ד כה) 'וַתִּקְרָא אֶת שְׁמוֹ שֵׁת כִּי שָׁת לִי אֱלֹהִים זֶרַע אַחֵר תַּחַת הֶבֶל כִּי הֲרָגוֹ קָיִן', ומכך שהוצרכה להשלים בן אחר במקום הבל, למדו שמקיימים פריה ורביה רק בשני זכרים ושתי נקבות.

הגמרא מבארת את דעת חכמים החולקים על לימוד זה: **וְרַבָּנַן** סברו, ששם לא נאמר שצריכה להשלים בן תחת הבל, אלא **אוֹדְיֵי הוּא דְּקָא מוֹדֵית** – הודתה לאלהים על שנתן לה בן אחר במקומו. הגמרא מביאה ברייתא אחרת המביאה את דברי רבי נתן באופן אחר: **תַּנְיָא אִידָּךְ** – שנינו ברייתא אחרת, **רַבִּי נָתָן אוֹמֵר, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים**, מצות פריה ורביה מקיימים **בִּזָּכָר וּנְקֵבָה, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים, אוֹ זָכָר אוֹ נְקֵבָה**.

מבררת הגמרא: **אָמַר רָבָא, מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי נָתָן אַלִּיבָּא דְּבֵית הִלֵּל** שדי בזכר או נקבה, הרי אינו לומד מבריאת העולם שהרי היו זכר ונקבה, ולא ממשה שהיו שני זכרים. משיבה הגמרא: **שֶׁנֶּאֱמַר** (ישעיה מה יח) 'לֹא תֹהוּ בְרָאָהּ לָשֶׁבֶת יְצָרָהּ', כלומר שלא ברא ה' את העולם לתוהו שאינו מיושב, אלא לשבת להיות עסוקים בישובו, **וְהָא עָבַד לָהּ שֶׁבֶת** – וזה שנולד לו זכר או נקבה, כבר עשה בכך את יישוב העולם.

הגמרא דנה באופן נוסף אם קיים בו פריה ורביה: **אִיתְּמַר, הָיוּ לוֹ בָּנִים בְּהִיוֹתוֹ עוֹבֵד כּוֹכָבִים** [–נכרי] **וְנִתְגַּיֵּיר, רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, קַיָּים בהם פְּרִיָּה וּרְבִיָּה. וְרֵישׁ לָקִישׁ אָמַר, לֹא קַיָּים בהם פְּרִיָּה וּרְבִיָּה.**

הגמרא מבארת את טעמיהם: **רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר קַיָּים פְּרִיָּה וּרְבִיָּה, משום דְּהָא הָווּ לֵיהּ** – שהרי היו לו בנים ובהם נתקיימה המצוה, **וְרֵישׁ לָקִישׁ אָמַר לֹא קַיָּים פְּרִיָּה וּרְבִיָּה**, משום **שֶׁנִּתְגַּיֵּיר כְּקָטָן שֶׁנּוֹלַד דָּמֵי** – נידון כקטן שנולד עתה, ומעתה הבנים שהיו לו קודם אינם נחשבים בניו, ועליו לקיים מחדש פריה ורביה.

מוסיפה הגמרא: **וְאָזְדוּ לְטַעְמַיְיהוּ** – והלכו לשיטתם בדין בני נכרי שנתגייר, שכך סברו גם לענין בכור לנחלה, **דְּאִיתְּמַר, הָיוּ לוֹ בָּנִים בְּהִיוֹתוֹ עוֹבֵד כּוֹכָבִים וְנִתְגַּיֵּיר**, ולאחר שנתגייר נולד לו בן נוסף, **רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, אֵין לוֹ** – לבן זה דין **בְּכוֹר לְנַחֲלָה** ואינו מקבל פי שנים בנכסי אביו בבכור ישראל (דברים כא יז), **דְּהָא הָווּ לֵיהּ** – שהרי בהיות האב נכרי כבר היו לו בנים שנולדו ראשונים ונחשבים 'ראשית אונו' (שם) – יורשי ראשית ממונו, שזה הקובע לדין בכור. **וְרֵישׁ לָקִישׁ אָמַר, יֵשׁ לוֹ** דין **בְּכוֹר לְנַחֲלָה** ונוטל פי שנים בנכסי אביו ככל בכור ישראל, כיון שגֵּר **שֶׁנִּתְגַּיֵּיר כְּקָטָן שֶׁנּוֹלַד דָּמֵי**, וממילא הבנים שנולדו קודם שנתגייר אינם נחשבים כבניו.

הגמרא מבארת את החידוש בשני הדינים: **וּצְרִיכָא** – והוצרכו רבי יוחנן וריש לקיש לומר את שיטותיהם בשני הדינים, **דְּאִי אַשְׁמְעִינַן בְּהַהִיא קַמַּיְיתָא** – שאם היו משמיעים את שיטותיהם רק בדין הראשון של קיום פריה ורביה בבנים שנולדו קודם שנתגייר, היינו אומרים שרק **בְּהַהִיא קָאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן** שנחשבים בניו וקיים בהם פריה ורביה, **מִשּׁוּם דְּמַעִיקָּרָא נַמִּי בְּנֵי פְּרִיָּה וּרְבִיָּה נִינְהוּ** – שגם בתחילה בעודו נכרי שייכים הם בפריה ורביה, שנצטוו בה בני נח שנאמר (בראשית ט א) 'וַיֹּאמֶר לָהֶם פְּרוּ וּרְבוּ', ולכן אף שנתגייר נחשבים עדיין כבניו, **אֲבָל לְעִנְיַן דִּין נַחֲלָה** בבכור, **דְּלָאו בְּנֵי נַחֲלָה נִינְהוּ** – שהנכרים אינם שייכים בדין נחלה כישראל, והיינו שאין הבכור נוטל פי שנים בנכסי אביו, והבת דינה כבן לענין הירושה, **אֵימָא מוֹדֵי לֵיהּ לְרֵישׁ לָקִישׁ** שהבן שנולד לאחר שנתגייר נוטל פי שנים. **וְאִי אִיתְּמַר בְּהָא** – ואם היתה מחלוקתם נאמרת רק בדין זה, אם הנולד לאחר שנתגייר נוטל פי שנים בבכור, היינו אומרים שרק **בְּהָא קָאָמַר רֵישׁ לָקִישׁ** שדינו בבכור, כיון שאין הבנים הנכרים שנולדו לפניו שייכים בדין זה כמבואר, **אֲבָל בְּהַהִיא** – בדין פריה ורביה שאף נכרים שייכים בה כמבואר, **אֵימָא מוֹדֶה לֵיהּ לְרַבִּי יוֹחָנָן** שמקיים המצוה גם בבנים שנולדו לו בעודו נכרי, ולכן **צְרִיכָא** – הוצרכו להשמיע שיטותיהם בשני הדינים.

המשך בעמוד רכא

רש"ל

משאי אפשר — דאי לא איבראי חוה — לא הוה נקבה אחריתי. אבל הכא, מי שיש לו שני זכרים — נקבות הרבה בעולם. **מדעתיה** — משום שכינה, ואסור לשאר כל אדם לעשות כן. **הוסיף יום אחד** — הקדוש ברוך הוא אמר לו: "וקדשתם היום ומחר", והוא אמר: "היו נכונים לשלשת ימים". **ולא קבע לי זמן** — אימתי ידבר עמי, שאפרוש יום אחד קודם. **לאהליכם** — לנשיכם. **אשר** — לשון יגישר.

עד שבתא — במס' שבת, בפרק "רבי עקיבא" (פו,א) גמרינן לה, דעבוד פרישה בארבע בשבתא, ופירשו חמישי וששי שלימים, ובשבתא שריא שכינה והוא שלישי לימים השלמים, ויום ראשון לא חשיב, שלא היה לילו עמו. **את** קין **את הבל** — אתין רבויין [הן], לומר: נקבות היו עמהן. **כי שת לי זרע אחר תחת הבל** — אלמא תשלומין בעי, ולא סגיא בלא שני זכרים ושתי נקבות. **תרי תנאי** — אליבא דרבי נתן. **מאי מעמא דרבי נתן אליבא דבית הלל** — או זכר או נקבה, ולא מבריית עולם יליף, ולא ממשה. **לא תהו בראה** — לא ברא עולמו לתוהו, אלא לשבת — להיות עסוקים ביישובו של עולם. **אין לו בכור לנחלה** — בן בכור שיולד לו משיתגייר — אינו נוטל פי שנים. **בני נח** — בני פריה ורביה נינהו — דכתיב: "ויאמר להם פרו ורבו" (בראשית ט). **בנכריותן** — לאו בני דין נחלה נינהו, דבת כבן, ובכור כפשוט. אבל ירושה — נהגא בהו, כדאמרינן בקדושין (יז,ב): נכרי יורש אביו דבר תורה. **בלאדן** בן בלאדן — אלמא: בנים מיקרו. **חיים** — מתייחסין אחרי אביהם. **נתגיירו אין להם חיים** — מראשונים, דכקטן שנולד דמי. **שבו לכם פה** — אליעור עבד אברהם הוה. **ציבא** — עבד כנעני של מפיבושת הוה. **שאני הבא דיחסינהו בשמייהו** — שהזכיר שמו [ושמו] של אביו "בלאדן בן בלאדן", אלמא בנים איקרו, אבל הכא לא הוזכרו בשמותן. **משום דרב אסי** — כלומר, טעמא דפריה ורביה משום דרב אסי. והאי, כיון דנטלו על ידו מנשמות שבאותו אורצ' ששמו גוף — הרי קיים מצות פריה ורביה.

בני

מדעתיה הוא דעבד — אף על גב דקל וחומר קאמר — אין זה קל וחומר גמור. דאטו מפני שצוה פעם אחד לבטל, יבטל לעולם פרו ורבו? אי נמי דוקא אז אמר לבטל, משום עשרת הדברות.

וקבע להם זמן — ואם תאמר: אדרבה, משום דקבע להם זמן וידבר עמהם — בודאי יש לפרוש יותר מעל הספק? ויש לומר: דהכא פירש וקבע להם זמן (משה) שלשה ימים ולא היו צריכים לפרוש אלא יום אחד משום קרי, אלא משום ספק פליטה הוזקקו לפרוש שלשה ימים. קל וחומר אני, שלא קבע לי זמן, ויש ספק שיתיחד הדבור בשעת תשמיש או ביום תשמיש.

דכתיב אמור להם — ואם תאמר: ומנלן שפירש מדעתו? והלא משעה שנאסר במתן תורה עם ישראל — שוב לא הותר לו, דכתיב: "ואתה פה עמוד עמדי"! ויש לומר: דאי לאו דפירש מדעתו — למה בעסו עליו אהרן ומרים? אלא ודאי כששמע מפי הגבורה "אל תגשו אל אשה" נשא קל וחומר בעצמו. וגלה לה דעתו, ועשה לה אהל בפני עצמו או נתן לה גט — ולפיכך בעסו עליו. ואם תאמר: ולמה המתינו כל כך, שלא בעסו עליו אלא בחצרות שהוא זמן גדול אחר מתן תורה? ויש לומר: שלא נתגלה להם אלא באותה שעה. כדתניא בסיפרי: שבשעה שאמר הקדוש ברוך הוא למשה ליקח שבעים זקנים מישראל, אמרה מרים: אשרי נשותיהן של אלו שנתבקשו לגדולה. אמרה צפורה: אוי להן לנשותיהן של אלו, שמיום שדברה השכינה עם אחיך פירש ממני. ואם תאמר: ולמה בעסו עליו, מאחר שהסכים לו המקום? ויש לומר: משום דאמרינן (במכות י,ב): בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו, וסייעוהו בבא לטהר.

התורה כולה וישראל משומדים כו' — אין זה קל וחומר גמור, דשאני פסח משום דקדשים. אבל כל התורה כולה — אדרבה, יש לו ללמדם ולהחזירם בתשובה. **אף** היום לילו עמו — אין זו דרשה גמורה, ד"היום" משמע: היום ממש.

רבי יוחנן אמר קיים פריה ורביה — אף על גב דלענין כמה דברים אמרינן (יבמות כב,א): גר שנתגייר כקטן שנולד דמי, מכל מקום מסתברא ליה לרבי יוחנן הכא, כיון דבנכריותו קיים דורעו מיוחס אחריו באותה שעה — מפטר נמי כשנתגייר.

בני פריה ורביה נינהו — ואם תאמר: דבפרק "פרק ארבע מיתות" (סנהדרין נט,ב) משמע דבני נח לא מיפקדו אפריה ורביה! ויש לומר: דהכא לאו בני חיוב אפריה ורביה קאמר, אלא כלומר שבניהם נקראים על שמם, כדאמרינן בסמוך.

דלאו בני נחלה נינהו — כלומר: נחלת בכורה. אבל נכרי יורש את אביו דבר תורה, כדאמרינן בפרק קמא דקדושין (יז,ב).

הכל מודים בעבד שאין לו חייס כו' — ואם נשתחרר לא קיים פריה ורביה. ואם תאמר: הא דאמרינן גבי חציו עבד וחציו בן חורין לישא שפחה אינו יכול, משמע דאם היה יכול לישא שפחה — הוה סגי ליה בהכי, ואמאי? והא לא מיפקד אפריה ורביה, ולא מיפטר בהכי? ויש לומר: דאם היה יכול לישא שפחה — לא הוה כפינן לרבו לשחררו, כיון דשבת מיהא היה יכול לקיים, אף על גב דפריה ורביה לא מקיים בהכי. ואף על גב דלעיל משמע דפריה ורביה תלי בשבת, דקאמר רבא: מאי טעמא דרבי נתן אליבא דבית הלל – "לא תהו בראה לשבת יצרה" והא עבד ליה שבת – מכל מקום לא הוה כפינן לרבו, כיון דיכול לקיים כל דהו.

וכל

1 מִשֶּׁאֵי אֶפְשָׁר. וּבֵית הִלֵּל נַמִּי, לֵילְפוּ מִמֹּשֶׁה! אָמְרִי
2 לְךָ: מֹשֶׁה מִדַּעְתֵּיהּ הוּא דַּעֲבַד. דְּתַנְיָא: שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים
3 עָשָׂה מֹשֶׁה מִדַּעְתּוֹ, וְהִסְכִּימָה דַּעְתּוֹ לְדַעַת הַמָּקוֹם:
4 פֵּירַשׁ מִן הָאִשָּׁה, וְשִׁבֵּר הַלּוּחוֹת, וְהוֹסִיף יוֹם אֶחָד.
5 פֵּירַשׁ מִן הָאִשָּׁה, מַאי דָּרַשׁ? אָמַר: וּמַה יִשְׂרָאֵל שֶׁלֹּא
6 דִּבְּרָה עִמָּהֶם שְׁכִינָה אֶלָּא לְפִי שָׁעָה, וְקָבַע לָהֶם זְמַן
7 - אָמְרָה תּוֹרָה: "אַל תִּגְּשׁוּ אֶל אִשָּׁה", אֲנִי שֶׁמִּיּוּחָד
8 לְדִבּוּר בְּכָל שָׁעָה וְשָׁעָה, וְלֹא קָבַע לִי זְמַן - עַל אַחַת
9 כַּמָּה וְכַמָּה. וְהִסְכִּימָה דַּעְתּוֹ לְדַעַת הַמָּקוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר:
10 "לֵךְ אֱמוֹר לָהֶם שׁוּבוּ לָכֶם לְאָהֳלֵיכֶם וְאַתָּה פֹּה עֲמוֹד
11 עִמָּדִי". שִׁבֵּר אֶת הַלּוּחוֹת, מַאי דָּרַשׁ? אָמַר: וּמַה
12 פֶּסַח, שֶׁהוּא אֶחָד מִשֵּׁשׁ מֵאוֹת וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִצְוֹת,
13 אָמְרָה תּוֹרָה: "כָּל בֶּן נֵכָר לֹא יֹאכַל בּוֹ", הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ
14 וְיִשְׂרָאֵל מְשׁוּמָּדִים - עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. וְהִסְכִּימָה
15 דַּעְתּוֹ לְדַעַת הַמָּקוֹם, דִּכְתִיב: "אֲשֶׁר שִׁבַּרְתָּ", וְאָמַר
16 רֵישׁ לָקִישׁ, אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: יִישַׁר
17 כֹּחֲךָ שֶׁשִּׁבַּרְתָּ. הוֹסִיף יוֹם אֶחָד מִדַּעְתּוֹ, מַאי דָּרַשׁ?
18 דִּכְתִיב: "וְקַדַּשְׁתָּם הַיּוֹם וּמָחָר" הַיּוֹם כְּמָחָר, מַה מָּחָר
19 לֵילוֹ עִמּוֹ - אַף הַיּוֹם לֵילוֹ עִמּוֹ. וְלַיְלָה דְּהַאִידָּנָא נָפֵק
20 לֵיהּ. שְׁמַע מִינָּהּ: תֵּרֵי יוֹמֵי, לְבַר מֵהַאִידָּנָא. וְהִסְכִּימָה
21 דַּעְתּוֹ לְדַעַת הַמָּקוֹם - דְּלָא שָׁרְיָא שְׁכִינָה עַד שַׁבְּתָא.
22 תַּנְיָא, רַבִּי נָתָן אוֹמֵר, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: שְׁנֵי זְכָרִים
23 וּשְׁתֵּי נְקֵבוֹת, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: זָכָר וּנְקֵבָה. אָמַר
24 רַב הוּנָא: מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי נָתָן אֲלִיבָּא דְּבֵית שַׁמַּאי
25 - דִּכְתִיב: "וַתּוֹסֶף לָלֶדֶת אֶת אָחִיו אֶת הָבֶל" הֶבֶל
26 וַאֲחוֹתוֹ, קַיִן וַאֲחוֹתוֹ. וּכְתִיב: "כִּי שָׁת לִי אֱלֹהִים זֶרַע
27 אַחֵר תַּחַת הֶבֶל כִּי הֲרָגוֹ קָיִן". וְרַבָּנַן אוֹדְיֵי הוּא דְּקָא מוֹדֵית. תַּנְיָא אִידָּךְ: רַבִּי נָתָן אוֹמֵר,
28 בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: זָכָר וּנְקֵבָה, וּבֵית הִלֵּל אוֹמְרִים: אוֹ זָכָר אוֹ נְקֵבָה. אָמַר רָבָא: מַאי
29 טַעְמָא דְּרַבִּי נָתָן אֲלִיבָּא דְּבֵית הִלֵּל - שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תֹהוּ בְּרָאָהּ לְשֶׁבֶת יְצָרָהּ" וְהָא עֲבַד לָהּ
30 שֶׁבֶת. אִיתְּמַר, הָיוּ לוֹ בָּנִים בְּנָכְרִיּוּתוֹ וְנִתְגַּיֵּיר, רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: קַיְּמִי פְּרִיָּה וּרְבִיָּה, וְרֵישׁ לָקִישׁ
31 אָמַר: לֹא קַיְּמִי פְּרִיָּה וּרְבִיָּה. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: קַיְּמִי פְּרִיָּה וּרְבִיָּה, דְּהָא הָווּ לֵיהּ. וְרֵישׁ לָקִישׁ
32 אָמַר: לֹא קַיְּמִי פְּרִיָּה וּרְבִיָּה - גֵּר שֶׁנִּתְגַּיֵּיר כְּקָטָן שֶׁנּוֹלַד דָּמֵי. וְאָזְדוּ לְטַעֲמַיְיהוּ, דְּאִיתְּמַר, הָיוּ
33 לוֹ בָּנִים בְּנָכְרִיּוּתוֹ וְנִתְגַּיֵּיר, רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: אֵין לוֹ בְּכוֹר לְנַחֲלָה, דְּהָא הֲוָה לֵיהּ "רֵאשִׁית
34 אוֹנוֹ". וְרֵישׁ לָקִישׁ אָמַר: יֵשׁ לוֹ בְּכוֹר לְנַחֲלָה, גֵּר שֶׁנִּתְגַּיֵּיר כְּקָטָן שֶׁנּוֹלַד דָּמֵי. וּצְרִיכָא, דְּאִי
35 אַשְׁמַעִינַן בְּהַהִיא קַמַּיְיתָא - בְּהַהִיא קָאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מִשּׁוּם דְּמֵעִיקָּרָא נַמִּי בְּנֵי פְּרִיָּה וּרְבִיָּה
36 נִינְהוּ, אֲבָל לְעִנְיַן נַחֲלָה, דִּלְאו בְּנֵי נַחֲלָה נִינְהוּ, אֵימָא מוֹדֵי לֵיהּ לְרֵישׁ לָקִישׁ. וְאִי אִיתְּמַר
37 בְּהָא - בְּהָא קָאָמַר רֵישׁ לָקִישׁ, אֲבָל בְּהַהִיא - אֵימָא מוֹדֶה לֵיהּ לְרַבִּי יוֹחָנָן, צְרִיכָא. אֵיתִיבֵיהּ
38 רַבִּי יוֹחָנָן לְרֵישׁ לָקִישׁ: "בָּעֵת הַהִיא שָׁלַח בְּרֹאדַךְ בַּלְאֲדָן בֶּן בַּלְאֲדָן מֶלֶךְ בָּבֶל וגו'"! אָמַר
39 לֵיהּ: בְּנָכְרִיּוּתָן - אִית לְהוּ חַיִּים, נִתְגַּיְּרוּ - לֵית לְהוּ חַיִּים. אָמַר רַב: הַכֹּל מוֹדִין בְּעֶבֶד שֶׁאֵין
40 לוֹ חַיִּים, דִּכְתִיב: "שְׁבוּ לָכֶם פֹּה עִם הַחֲמוֹר", עִם הַדּוֹמֶה לַחֲמוֹר. מֵיתִיבֵי: "וּלְצִיבָא חֲמִשָּׁה
41 עָשָׂר בָּנִים וְעֶשְׂרִים עֲבָדִים"! אָמַר רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב: כְּ"פַר בֶּן בָּקָר". אִי הָכִי, הָכָא נַמִּי!
42 שָׁאנֵי הָתָם דְּיַחֲסִינְהוּ בִּשְׁמַיְיהוּ וּבִשְׁמָא דַּאֲבוּהוֹן, וְהָכָא לָא מְפָרֵשׁ. וְאִיבָּעֵית אֵימָא: יַחֲסִינְהוּ
43 בְּדוּכְתָּא אַחֲרִיתֵי בַּאֲבוּהוֹן וּבְאַבָּא דַּאֲבוּהוֹן, דִּכְתִיב: "וַיִּשְׁלָחֵם הַמֶּלֶךְ אָסָא אֶל בֶּן הֲדַד בֶּן
44 טַבְרִימוֹן בֶּן חֶזְיוֹן מֶלֶךְ אֲרָם הַיּוֹשֵׁב בְּדַמֶּשֶׂק לֵאמֹר". אִיתְּמַר, הָיוּ לוֹ בָּנִים וּמֵתוּ, רַב הוּנָא
45 אָמַר: קַיְּמִי פְּרִיָּה וּרְבִיָּה, דְּרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: לֹא קַיְּמִי. רַב הוּנָא אָמַר: קַיְּמִי - מִשּׁוּם דְּרַב אַסִּי,
46 דְּאָמַר רַב אַסִּי: אֵין בֶּן דָּוִד בָּא עַד שֶׁיִּכְלוּ כָּל נְשָׁמוֹת שֶׁבְּגוּף, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי רוּחַ מִלְּפָנַי יַעֲטוֹף
47 וגו'". וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: לֹא קַיְּמִי פְּרִיָּה וּרְבִיָּה, "לֶשֶׁבֶת יְצָרָהּ" בָּעֵינַן - וְהָא לֵיכָּא. מֵיתִיבֵי

בני

תוספות

וכל שכן ברא לברתא — אף על גב דאמרינן לעיל: אין שני זכרים חשובים כבן ובת! הכא שבא מכח מי שפטרתו מפריה ורביה — פשיטא דקאי שפיר הבן במקום הבת.

חייב אדם לפקוד את אשתו — אומר רבינו תם: דפקידה זו אינו תשמיש, אלא כשהוא רוצה לצאת בדרך, אם הוא רחוק ממנה — לא יצא לדרך אלא אם כן ישוב אליה ויפקדנה, או בתשמיש או בשאר דברים, וידבר על לבה. ופריך: מהתם נפקא ליה, מלמד שהאשה משתוקקת על בעלה כשיוצא לדרך, ומסתמא כיון שמתאוה לו — יש לו לפוקדה, דהמכבד אשתו עליו הכתוב אומר: "אז תקרא וגו'"! ומשני, אמר רב יוסף: לא נצרכה אלא לאשתו נדה. הכי גרסינן בכל הספרים ישנים. והכי פירושו: דחד קרא אתא דאפילו באשתו נדה יש לו לפוקדה, וכמה — עונה. אף על פי שאסור לשמש, מכל מקום שמחה ותענוג הוא לה, הואיל ורוצה לצאת בדרך. והכי אמרינן ברישׁ "הדר" (עירובין סג,ב): הישן בקילעא שאיש ואשתו ישנים שם — עליו הכתוב אומר: "נשי עמי תגרשון מבית תענוגיה". ואמר רב יוסף התם: ואפילו אשתו נדה. ומה שהגיהו בספרים "לא נצרכה אלא סמוך לוסתה" — אין נראה כלל. דהגיהו כן לפי שרוצין לפרש דפקידה היינו תשמיש, ובשבועות (יח: ושם) מוכיח דסמוך לוסתה מדאורייתא, מ"והזרתם את בני ישראל וגו'", ועוד: דמוקי לה ביוצא לדבר הרשות, ואם כן, אפילו למאן דאמר (נדה טו,א) ווסתות דרבנן — אם כן סמוך לווסתה נמי דרבנן — מכל מקום למה יהא מותר ביוצא לדבר הרשות?

סמוך לפירקן — אַבָּנֵי נמי קאי, כדאמרינן ב"הנשרפין" (סנהדרין עו,ב). ואף על גב דקטן לא תקינו ליה רבנן נשואין, כדאמרינן לקמן בפרק "אלמנה" (סה,א) מכל מקום להכי תקינו ליה נשואין, דלא הויא בעילתו בעילת זנות.

והנושא את בת אחותו — פירש רבינו שמואל בן מאיר: דהוא הדין בת אחיו. אבל אחותו נקט לפי שמשדלתו בדברים, ושכיח שנושא בתה. ורבינו תם אומר: דדוקא נקט בת אחותו, לפי שהיא בת מזלו כדאמרינן: רוב בנים דומין לאחי האם.

המלוה

בני בנים הרי הן כבנים — קסלקא דעתך שמת הזכר או הנקבה, והיה לו בן, שיצטרף עם אחות אביו או עם אחי אמו — אין אבי האב חייב עוד בפריה ורביה. וטעמא, שהיה לו למת בן, הא לאו הכי — לא קיים, דשבת בעינן, וקשיא לרב הונא. **כי תניא ההיא להשלים** — כגון שלא היה לו לזקן אלא בן אחד, ונשא הבן אשה והוליד בת — פטור הזקן, שהרי השלים זה את חובתו. אבל אי הוה ליה מעיקרא זכר ונקבה, ואפילו מתו בלא בנים — קיים פריה ורביה. **דכולי עלמא** — בין לאביי בין לרבא. **תרי מחד** — והשני מת בלא בנים — לא קיים הזקן פריה ורביה. **איעקר מפרקיה דרב הונא** — שהיה מאריך בדרשיו, וצריכים למי רגלים, ומעמידים עצמן ונעקרים, כדתניא בבכורות (מד,ב). **מנא הא מילתא כו'** — אבני בתו קאי, דבן בנו פשיטא לן. **מני מכיר ירדו מחוקקים** — ולא מצינו למימר מבני בניו אלא מבני בתו, דהא כתיב קרא אחרינא: "יהודה מחוקקי", ולא משכחת לה דליתו מתרוייהו אלא הכי, דנפקו מחוקקים מחצרון מבתו של מכיר, אלמא: בני בתו כבניו. **מתניתין** — דקתני: אלא אם כן כו', הא אם יש לו — יבטל, דלא כרבי יהושע. **לערב** — לעת זקנתו. **אי זה יכשר** — איזה זרע יהא הגון וירא שמים, ומתקיים. **מגבת עד אנטיפרס** — [בין העיירות הללו היו כולם]. **שמם** — שנשתכחה תורה. **ביתך** — אשה. **האם אין עזרתי כי** — אשתי, דכתיב (בראשית ב): "עזר כנגדו", מיד "תושיה נדחה ממני", שצריך לעסוק בצרכי ביתו, ותלמודו משתכח. **וידעת כי שלום אהלך** — בזמן שיש לך אהל, ואין אהלו אלא אשתו, שנאמר: "שובו לכם לאהליכם". **ואין פוקדה** — בתשמיש, בעת עונתה. **כי שלום אהלך** — שלימה ביראת שמים. **בשעה שיוצא** לדרך — משום שמתאוה לו באותה שעה יותר. **תשוקתך** — תאותך. הכי גרסינן: **לא נצרכה אלא סמוך לווסתה** — [אף על גב] דאמור רבנן (שבועות יח,ב): חייב אדם לפרוש מאשתו וכו', ואפילו הכי כשיוצא לדרך — יפקדנה. **עונה** — אם רגילה לראות ביום — אסורה כל היום, ואם רגילה לראות בלילה — אסורה כל הלילה. **והני מילי** — דחייב לפוקדה, כי אזל לדבר הרשות. אבל לדבר מצוה — לא, משום דטריד במצוה, אי נמי: מיטרד בתשמיש, ויבטל ממצוה. **יותר מגופו** — דזילותא דאיתתא קשה מדגברא. **והנושא בת אחותו** — גיעגועי אדם רבין על אחותו יותר מן אחיו, ומתוך כך נמצא מחבב את אשתו.

אז

בְּנֵי בָנִים הֲרֵי הֵן כְּבָנִים! כִּי תַּנְיָא הַהִיא - לְהַשְׁלִים. מֵיתִיבִי: בְּנֵי בָנִים הֲרֵי הֵם כְּבָנִים, מֵת אֶחָד מֵהֶם, אוֹ שֶׁנִּמְצָא סָרִים, לֹא קִיֵּים פְּרִיָּה וּרְבִיָּה. תִּיוּבְתָּא דְּרַב הוּנָא! תִּיוּבְתָּא. "בְּנֵי בָנִים הֲרֵי הֵם כְּבָנִים". סָבַר אַבַּיֵי לְמֵימַר: בְּרָא לִבְרָא וּבְרַתָּא לִבְרַתָּא, וְכָל שֶׁכֵּן בְּרָא לִבְרַתָּא, אֲבָל בְּרַתָּא לִבְרָא - לָא. אָמַר לֵיהּ רָבָא: "לְשֶׁבֶת יְצָרָה" בָּעֵיא, וְהָא אִיפָּא. דְּכוּלֵּי עָלְמָא מִיהַת תְּרֵי מֵחַד לָא. וְלָא?! וְהָא אָמְרִי לֵיהּ רַבָּנַן לְרַב שֵׁשֶׁת: נְסֵיב אִיתְּתָא וְאוֹלֵיד בְּנֵי! וַאֲמַר לְהוּ: בְּנֵי בְרַתִּי בָּנֵי נִינְהוּ. הָתָם דַּחְווּיֵי קָמַדְחֵי לְהוּ, דְּרַב שֵׁשֶׁת אִיעֲקַר מִפִּירְקֵיהּ דְּרַב הוּנָא. אֲמַר לֵיהּ רַבָּה לְרָבָא בַּר מָארִי: מְנָא הָא מִילְּתָא דַּאֲמוּר רַבָּנַן בְּנֵי בָנִים הֲרֵי הֵן כְּבָנִים? אֵילֵימָא מִדִּכְתִיב: "הַבָּנוֹת בְּנוֹתַי וְהַבָּנִים בָּנַי" אֶלָּא מֵעַתָּה, "וְהַצֹּאן צֹאנִי" הָכִי נַמִי? אֶלָּא - דִּקְנִית מִינַּאי, הָכָא נַמִי - דִּקְנִית מִינַּאי! אֶלָּא מֵהָכָא: "וְאַחַר בָּא חֲצְרוֹן אֶל בַּת מָכִיר אֲבִי גִלְעָד וַתֵּלֶד לוֹ אֶת שְׂגוּב", וְכְתִיב: "מִנִּי מָכִיר יָרְדוּ מְחוֹקְקִים", וּכְתִיב "יְהוּדָה מְחוֹקְקִי". מַתְנִיתִין דְּלָאו בְּרִבִּי יְהוֹשֻׁעַ. דְּתַנְיָא, רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: נָשָׂא אָדָם אִשָּׁה בְּיַלְדוּתוֹ - יִשָּׂא אִשָּׁה בִּזְקֻנוּתוֹ, הָיוּ לוֹ בָנִים בְּיַלְדוּתוֹ - יִהְיוּ לוֹ בָנִים בִּזְקֻנוּתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "בַּבֹּקֶר זְרַע אֶת זַרְעֶךָ וְלָעֶרֶב אַל תַּנַּח יָדֶךָ כִּי אֵינְךָ יוֹדֵעַ אֵי זֶה יִכְשָׁר הֲזֶה אוֹ זֶה וְאִם שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד טוֹבִים". רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: לְמַד תּוֹרָה בְּיַלְדוּתוֹ - יִלְמוֹד תּוֹרָה בִּזְקֻנוּתוֹ, הָיוּ לוֹ תַּלְמִידִים בְּיַלְדוּתוֹ - יִהְיוּ לוֹ תַּלְמִידִים בִּזְקֻנוּתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "בַּבֹּקֶר זְרַע אֶת זַרְעֶךָ וגו'". אָמְרוּ: שְׁנֵים עָשָׂר אֶלֶף זוּגִים תַּלְמִידִים הָיוּ לוֹ לְרַבִּי עֲקִיבָא מִגְּבַת עַד אַנְטִיפְּרָס, וְכוּלָּן מֵתוּ בְּפֶרֶק אֶחָד, מִפְּנֵי שֶׁלֹּא נָהֲגוּ כָּבוֹד זֶה לָזֶה. וְהָיָה הָעוֹלָם שָׁמֵם, עַד שֶׁבָּא רַבִּי עֲקִיבָא אֵצֶל רַבּוֹתֵינוּ שֶׁבַּדָּרוֹם וּשְׁנָאָהּ לָהֶם: רַבִּי מֵאִיר, וְרַבִּי יְהוּדָה, וְרַבִּי יוֹסֵי, וְרַבִּי שִׁמְעוֹן, וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן שַׁמּוּעַ. וְהֵם הֵם הֶעֱמִידוּ תּוֹרָה אוֹתָהּ שָׁעָה. תָּנָא: כּוּלָּם מֵתוּ מִפֶּסַח וְעַד עֲצֶרֶת. אָמַר רַב חָמָא בַּר אַבָּא וְאִיתֵימָא רַבִּי חִיָּיא בַּר אָבִין: כּוּלָּם מֵתוּ מִיתָה רָעָה. מַאי הִיא? אֲמַר רַב נַחְמָן: אַסְכָּרָה. אֲמַר רַב מַתְּנָא: הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ. אָמַר רַבִּי תַּנְחוּם אָמַר רַבִּי חֲנִילַאי: כָּל אָדָם שֶׁאֵין לוֹ אִשָּׁה שָׁרוּי בְּלֹא שִׂמְחָה, בְּלֹא בְּרָכָה, בְּלֹא טוֹבָה. בְּלֹא שִׂמְחָה - דִּכְתִיב: "וְשָׂמַחְתָּ אַתָּה וּבֵיתֶךָ", בְּלֹא בְּרָכָה - דִּכְתִיב: "לְהָנִיחַ בְּרָכָה אֶל בֵּיתֶךָ", בְּלֹא טוֹבָה - דִּכְתִיב: "לֹא טוֹב הֱיוֹת הָאָדָם לְבַדּוֹ". בְּמַעֲרָבָא אָמְרִי: בְּלֹא תּוֹרָה, בְּלֹא חוֹמָה. בְּלֹא תּוֹרָה - דִּכְתִיב: "הַאִם אֵין עֶזְרָתִי בִי וְתוּשִׁיָּה נִדְּחָה מִמֶּנִּי", בְּלֹא חוֹמָה - דִּכְתִיב: "נְקֵבָה תְּסוֹבֵב גָּבֶר". רָבָא בַּר עוּלָּא אָמַר: בְּלֹא שָׁלוֹם, דִּכְתִיב: "וְיָדַעְתָּ כִּי שָׁלוֹם אָהֳלֶךָ וּפָקַדְתָּ נָוְךָ וְלֹא תֶחֱטָא". אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: כָּל הַיּוֹדֵעַ בְּאִשְׁתּוֹ שֶׁהִיא יְרֵאַת שָׁמַיִם, וְאֵינוֹ פּוֹקְדָהּ - נִקְרָא חוֹטֵא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְיָדַעְתָּ כִּי שָׁלוֹם אָהֳלֶךָ וגו'". וְאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: חַיָּב אָדָם לִפְקוֹד אֶת אִשְׁתּוֹ בְּשָׁעָה שֶׁהוּא יוֹצֵא לַדֶּרֶךְ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְיָדַעְתָּ כִּי שָׁלוֹם אָהֳלֶךָ וגו'". הָא מֵהָכָא נָפְקָא? מֵהָתָם נָפְקָא: "וְאֶל אִישֵׁךְ תְּשׁוּקָתֵךְ" מְלַמֵּד שֶׁהָאִשָּׁה מִשְׁתּוֹקֶקֶת עַל בַּעְלָהּ בְּשָׁעָה שֶׁהוּא יוֹצֵא לַדֶּרֶךְ! אָמַר יוֹסֵף: לֹא נִצְרְכָה אֶלָּא סָמוּךְ לְוִוסְתָּהּ. וְכַמָּה? אָמַר רָבָא: עוֹנָה. וְהָנֵי מִילֵּי - לְדָבָר הָרְשׁוּת, אֲבָל לְדָבָר מִצְוָה - מִיטְרִידִי. תָּנוּ רַבָּנַן: הָאוֹהֵב אֶת אִשְׁתּוֹ כְּגוּפוֹ, וְהַמְכַבְּדָהּ יוֹתֵר מִגּוּפוֹ, וְהַמַּדְרִיךְ בָּנָיו וּבְנוֹתָיו בְּדֶרֶךְ יְשָׁרָה, וְהַמַּשִּׂיאָן סָמוּךְ לְפִירְקָן - עָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר: "וְיָדַעְתָּ כִּי שָׁלוֹם אָהֳלֶךָ". הָאוֹהֵב אֶת שְׁכֵינָיו, וְהַמְקָרֵב אֶת קְרוֹבָיו, וְהַנּוֹשֵׂא אֶת בַּת אֲחוֹתוֹ,

והמלוה

על כל אדם נאמר בכל דרכיך דעהו, הרי גם זה צריך להיות בשמחה וטוב לבב.

ממכתב י' אייר תשי"ח

שנינו בברייתא, **בְּנֵי בָּנִים** של אדם **הֲרֵי הֵן כְּבָנִים**. ולכאורה דין זה נאמר באופן שהיו לאדם זכר ונקבה ומת אחד מהם, שאם היה לבנו המת או לבתו המתה בן או בת, מצטרפים עם אחות אביהם או עם אחי אמם שיקיים על ידיהם פריה ורביה. ומשמע שאם לא הניחו בן או בת נתחייב שוב בפריה ורביה, ושלא כרב הונא.

מתרצת הגמרא: **כִּי תַּנְיָא הַהִיא** – אימתי שנינו בברייתא שבני בנים נחשבים כבנים, לא לאופן שמתו הבנים, אלא **לְהַשְׁלִים** למצות פריה ורביה, שאם היה לו רק בן אחד ולבן נולדה בת, נחשבת כבתו ומקיים בכך פריה ורביה. אבל אם היו לו בנים ומתו ואפילו בלא בנים, קיים פריה ורביה כרב הונא.

קושיא על רב הונא מהמשך הברייתא: **מֵיתִיבִי**, שנינו באותה ברייתא, **בְּנֵי בָּנִים הֲרֵי הֵם כְּבָנִים**, ואם **מֵת אֶחָד מֵהֶם** – מבניו **אוֹ שֶׁנִּמְצָא סָרִים** – שאינו יכול להוליד, **לֹא קַיֵּים** האב **פְּרִיָּה וּרְבִיָּה**. ודברים אלו הם **תְּיוּבְתָּא דְּרַב הוּנָא** – פירכא על דברי רב הונא.

מסיקה הגמרא: **תְּיוּבְתָּא** – אכן פירכא היא ונדחו דבריו.

הגמרא מבארת את דברי הברייתא שהובאה לעיל. שנינו בברייתא: **בְּנֵי בָּנִים הֲרֵי הֵם כְּבָנִים** שמקיים פריה ורביה על ידי השלמתם של בני בניו גם אם מתו בנו או בתו. מביאה הגמרא: **סָבַר אַבָּיֵי לְמֵימַר** שדין זה נאמר רק באופן שנולד **בְּרָא לִבְרָא** – בן לבנו, **וּבְרָתָא לִבְרָתָא** – או נולדה בת לבתו, **וְכָל שֶׁכֵּן** אם נולד **בְּרָא לִבְרָתָא** – בן לבתו, שכיון שבא מכח מי שפוטרת את האב מפריה ורביה, לכן אף בו מקיים המצוה, **אֲבָל** אם נולדה **בְּרָתָא לִבְרָא** – בת לבנו, **לֹא**, שכח הבת לקיים פריה ורביה על ידה פחות מכח הבן, ולכן אין אומרים שבאה מכח הבן שפוטר את האב מפריה ורביה. **אָמַר לֵיהּ רָבָא** לאביי, אף אם נולדה בת לבנו קיים בכך פריה ורביה, שהרי טעם המצוה הוא ש'**לְשֶׁכֶת יְצִרָהּ' בְּעֵינָן** – שצריך ליישב העולם, **וְהָא אִיכָּא** – וזה מתקיים אף על ידי בת בנו.

הגמרא דנה בדברי אביי ורבא: **דְּכוּלֵּי עָלְמָא מִיהַת** – מכל מקום לדברי הכל, קיים את המצוה דווקא אם בני הבנים נולדו משניהם [אם שניהם מתו], אולם אם נולדו **תְּרֵי מֵחַד** – שנים, בן ובת, מאחד הבנים שמת, והבן השני מת בלא בנים, **לֹא**. מקשה הגמרא על כך: **וְלֹא** – וכי אין מתקיימת המצוה בבן ובת שנולדו לאחד מבניו, **וְהָא אָמְרִי לֵיהּ רַבָּנָן לְרַב שֵׁשֶׁת** שהיה שרוי בלא אשה ולא קיים המצוה, **נְסִיב אִיתְּתָא וְאוֹלִיד בְּנֵי** – שא אשה והוֹלֵד בנים, **וְאָמַר לְהוּ** רב ששת, **בְּנֵי בְּרָתִי בְּנֵי נִינְהוּ** – אף הבנים של בתי נחשבים הם, ולכן כבר יצאתי ידי חובת פריה ורביה, ומבואר שמקיימים את המצוה גם בבת אחת שנולדו לה בן ובת. מתרצת הגמרא: **הָתָם** כשהשיב רב ששת שמקיים המצוה בבני בתו, אין כוונתו שבאמת מקיימים בכך את המצוה, אלא **דַּחוּיֵי קָמְדַחֵי לְהוּ** – רק דחה אותם בכך, והטעם האמיתי שלא נשא אשה הוא משום **דְּרַב שֵׁשֶׁת אִיעֲקַר מִפִּירְקֵיהּ** – נעשה עקר מחמת שיעורו **דְּרַב הוּנָא**, שהיה מאריך בדרשתו, ותלמידיו שנצרכו למי רגלידם לא היו יוצאים באמצע ונעשים עקרים.

הגמרא מבררת את מקור הדין שבני בנים הרי הם כבנים: **אָמַר לֵיהּ רַבָּה לְרָבָא כַּד מָארֵי, מְנָא הָא מִילְּתָא דְּאָמוּר רַבָּנָן** – מהיכן נלמד הדין שאמרו חכמים שבְּנֵי בָּנִים הֲרֵי הֵן כְּבָנִים – שבני הבת נחשבים כבנים לפטור את אביה מפריה ורביה, **אֵילֵימָא** – אם נאמר שלמדוהו **מִדִּכְתִיב** בדברי לבן ליעקב (בראשית לא מג) 'הַבָּנוֹת בְּנוֹתַי **וְהַבָּנִים בָּנַי**', ומבואר שקרא לבני בנותיו 'בני', **אֶלָּא מֵעַתָּה** שלמדו זאת מדברי לבן אלו, מה שאמר לבן (שם) 'וְהַצֹּאן צֹאנִי', **הָכִי נַמִּי** – וכי גם זאת ניתן לפרש כך שהצאן של יעקב הוא צאנו, **אֶלָּא** ודאי פירושו **דִּקְנִית מִינַּאי** – הצאן שקנית ממני, ואם כן **הָכָא נַמִּי** מה שאמר 'הבנות בנותי והבנים בני', אין הכוונה שבני בנותיו שלו, אלא **דִּקְנִית מִינַּאי** – בני בנותי שקנית ממני, ואין ראיה משם שבני בנים נחשבים כבנים.

לכן מבארת הגמרא: **אֶלָּא** למדים זאת **מֵהָכָא** – מענין זה, שנאמר (דברי הימים א' ב כא) 'וְאַחַר בָּא חֶצְרוֹן אֶל בַּת מָכִיר אֲבִי גִלְעָד וַתֵּלֶד לוֹ **אֶת שְׁגוּב**', **וּכְתִיב** (שופטים ה יד) 'מִנִּי מָכִיר יָרְדוּ **מְחֹקְקִים**', ופירושו שלמכיר שהיה בנו של מנשה (בראשית נ כג) היו בנים שנקראו מחוקקים, **וַהֲרֵי כְּתִיב** (תהלים ס ט) 'יְהוּדָה מְחֹקְקִי', ומבואר שרק בני שבט יהודה נקראו מחוקקים, ומוכרח שכוונת הכתוב שבני מכיר נקראו מחוקקים, היינו שבני בתו של מכיר נקראו מחוקקים, שחצרון שהיה בן בנו של יהודה (בראשית מו יב), נשא את בתו של מכיר בן מנשה, ובניהם היו מחוקקים. ומוכח שבן בתו נחשב כבנו.

הגמרא חוזרת לדין המשנה שאם יש לו בנים יכול להבטל מפריה ורביה. הגמרא מביאה דעה חולקת: **מַתְנִיתִין דְּלָאו כְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, דְּתַנְיָא** בברייתא, **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, אף שֶׁנָּשָׂא אָדָם אִשָּׁה בְּיַלְדוּתוֹ** [–בצעירותו], **יִשָּׂא אִשָּׁה בִּזְקוּנוּתוֹ** כגון אם מתה הראשונה או גירשה, ואף אם **הָיוּ לוֹ בָּנִים בְּיַלְדוּתוֹ, יִהְיוּ לוֹ בָּנִים גם בִּזְקוּנוּתוֹ**, כלומר שישתדל לעסוק בפריה ורביה גם בזקנותו, **שֶׁנֶּאֱמַר** (קהלת יא ו) 'בַּבֹּקֶר זְרַע אֶת זַרְעֶךָ וְלָעֶרֶב אַל תַּנַּח יָדֶךָ כִּי אֵינְךָ יוֹדֵעַ אֵי זֶה יִכְשָׁר הֲזֶה אוֹ זֶה וְאִם שְׁנֵיהֶם כְּאֶחָד טוֹבִים', כלומר שבצעירותך הוֹלֵד ילדים, ואף על פי כן לעת זקנתך אל תניח ידך מלעסוק בכך, כי אינך יודע איזה מן הבנים יהיה הגון וירא שמים ומתקיים, האם הנולד בצעירותך או הנולד בזקנותך, או שמא שניהם יהיו טובים.

רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר, פסוק זה נאמר לענין לימוד התורה לעצמו ולתלמידים, שאם **לָמַד תּוֹרָה בְּיַלְדוּתוֹ, יִלְמוֹד תּוֹרָה** גם **בִּזְקוּנוּתוֹ**, ואם **הָיוּ לוֹ תַּלְמִידִים** ולימדם **בְּיַלְדוּתוֹ, יִהְיוּ לוֹ תַּלְמִידִים** גם **בִּזְקוּנוּתוֹ**, כלומר שלא יפסיק לעסוק בכך, **שֶׁנֶּאֱמַר** 'בַּבֹּקֶר זְרַע אֶת זַרְעֶךָ' וגו'.

הברייתא מביאה מעשה ברבי עקיבא בענין זה: **אָמְרוּ, שְׁנַיִם עָשָׂר אֶלֶף** זוגים **תַּלְמִידִים הָיוּ לוֹ לְרַבִּי עֲקִיבָא**, וכולם היו נמצאים **מֵהַעֵירָה גְּבָת עַד הַעֵירָה אַנְטִיפְרַס, וְכוּלָּן מֵתוּ בְּפֶרֶק** [–בזמן קצר] **אֶחָד**, והסיבה לכך היתה **מִפְּנֵי שֶׁלֹּא נָהֲגוּ כָּבוֹד זֶה לָזֶה**, וְכיון שמתו כה הרבה חכמים בזמן קצר **הָיָה הָעוֹלָם שָׁמֵם** דהיינו שנשתכחה התורה מישראל, **עַד שֶׁבָּא רַבִּי עֲקִיבָא אֵצֶל רַבּוֹתֵינוּ שֶׁבַּדָּרוֹם, וּשְׁנָאָהּ** – לימד תורתו **לָהֶם**, ורבותינו שבדרום היו **רַבִּי מֵאִיר וְרַבִּי יְהוּדָה וְרַבִּי יוֹסֵי וְרַבִּי שִׁמְעוֹן וְרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן שַׁמּוּעַ, וְהֵם הֵם הֶעֱמִידוּ תּוֹרָה** – לימדו את התורה וגרמו שלא תשתכח **בְּאוֹתָהּ שָׁעָה**.

ברייתא המבארת באיזה זמן קצר מתו תלמידי רבי עקיבא: **תָּנָא, כּוּלָּם מֵתוּ מִפֶּסַח וְעַד עֲצֶרֶת. אָמַר רַב חָמָא בַּר אַבָּא, וְאִיתֵימָא** – ויש אומרים שאמר **רַבִּי חִיָּא בַּר אָבִין, כּוּלָּם מֵתוּ בִּמְיתָה רָעָה** [–קשה]. מבררת הגמרא: **מַאי הִיא** מיתה רעה. משיבה הגמרא: **אָמַר רַב נַחְמָן**, שמתו מחולי **מַסְכָּרָה**.

הגמרא מבארת מה ההלכה במחלוקת האם מי שקיים פריה ורביה עדיין חייב לעסוק בה או לא: **אָמַר רַב מַתְּנָא, הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ** שאמר שחייב להמשיך לעסוק בה גם לאחר שקיימה, ושלא כמשנתנו.

כיון שעסקנו בחיוב לשאת אשה, מביאה הגמרא כמה מעלות בנישואין: **אָמַר רַבִּי תַּנְחוּם אָמַר רַבִּי חֲנִילַאי, כָּל אָדָם שֶׁאֵין לוֹ אִשָּׁה, שָׁרוּי בְּלֹא שִׂמְחָה, בְּלֹא בְרָכָה וּבְלֹא טוֹבָה**. מבארת הגמרא את המקורות לכך: **בְּלֹא שִׂמְחָה, דִּכְתִיב** (דברים יד כו) 'וְשָׂמַחְתָּ אַתָּה **וּבֵיתֶךָ**', ו'ביתך' היינו 'אשתך', שמצינו שמחה במי שיש לו אשה. **בְּלֹא בְרָכָה, דִּכְתִיב** (יחזקאל מד ל) 'לְהָנִיחַ בְּרָכָה אֶל בֵּיתֶךָ', שמצינו ברכה במי שיש לו אשה. **בְּלֹא טוֹבָה, דִּכְתִיב** (בראשית ב יח) 'לֹא טוֹב **הֱיוֹת הָאָדָם לְבַדּוֹ**', ומפורש שאם האדם לבדו בלא אשה אין טוב לו. **בְּמַעֲרָבָא** [–ארץ ישראל] **אָמְרֵי**, שהשרוי בלא אשה שרוי **בְּלֹא תּוֹרָה**, כיון שאינו לומד תורה בטהרה, **וּבְלֹא חוֹמָה** דהיינו בלא שמירה כחומה. המקור ששרוי **בְּלֹא תּוֹרָה הוּא, דִּכְתִיב** (איוב ו יג) 'הַאִם אֵין עֶזְרָתִי בִּי וְתוּשִׁיָּה נִדְּחָה מִמֶּנִּי', כלומר שאם אין עמי אשה שבה נאמר (בראשית ב יח) 'אֶעֱשֶׂה לּוֹ עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ', צריך אני לעסוק בצרכי ביתי ומזונותי, ו'תושיה' שהיא התורה משתכחת ממני. **בְּלֹא חוֹמָה, דִּכְתִיב** (ירמיה לא כא) 'נְקֵבָה תְּסוֹבֵב גָּבֶר', שמשמרתו מן החטא וממלחמת יצר הרע הנקרא שונא (משלי כה כא), כחומה הסובבת את העיר ומשמרתה מן השונאים. **רָבָא בַּר עוּלָּא אָמַר**, אדם השרוי בלא אשה שרוי **בְּלֹא שָׁלוֹם, דִּכְתִיב** (איוב ה כד) 'וְיָדַעְתָּ כִּי שָׁלוֹם אָהֳלֶךָ **וּפָקַדְתָּ נָוְךָ וְלֹא תֶחֱטָא**', ודרש שרק בזמן שיש לך אהל דהיינו אשה יש לך שלום.

וְהַמַּלְוֶה סֶלַע לֶעָנִי בִּשְׁעַת דָּחְקוֹ כשזקוק למעות, עָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר (ישעיה נח ט) 'אָז תִּקְרָא וַה' יַעֲנֶה תְּשַׁוֵּעַ וְיֹאמַר הִנֵּנִי', דהיינו אם תעשה את הדברים שנאמרו לעיל (שם נח ז) 'הֲלוֹא פָרֹס לָרָעֵב לַחְמֶךָ וגו' כִּי תִרְאֶה עָרֹם וְכִסִּיתוֹ וּמִבְּשָׂרְךָ לא תִתְעַלָּם', שתתן מעות לעני הדחוק בכך, וכן תאהב את שכניך שהם כקרוביך, ותקרב את קרוביך, ותישא את בת אחותך, אז יענה ה' לתפילתך.

(סִימָן למאמרים להלן [תיבה מכל מאמר]: אשָׁ"ה, תַּגַּר"ע, עוֹז"ר, זֹא"ת, שְׁתֵּ"י הַבְּרָכוֹ"ת, תַּגַּר"ע, פְּחַתֵּ"י).

הגמרא חוזרת למעלת נישואי אשה: אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כָּל אָדָם שֶׁאֵין לוֹ אִשָּׁה אֵינוֹ נקרא אָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ה ב) 'זָכָר וּנְקֵבָה בְּרָאָם וגו' וַיִּקְרָא אֶת שְׁמָם אָדָם', ומבואר שרק כשהיו זכר ונקבה נקראו 'אדם', ולא קודם.

אגב כך אמר אופן נוסף שאינו נקרא אדם: וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, כָּל אָדָם שֶׁאֵין לוֹ קַרְקַע לבניית בית לדור בו ולצורך מזונותיו, אֵינוֹ נקרא 'אָדָם', שֶׁנֶּאֱמַר (תהלים קטו טז) 'הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לַה' וְהָאָרֶץ נָתַן לִבְנֵי אָדָם', ומבואר שרק מי שיש לו ארץ נקרא 'אדם'.

כאן חוזר לענין נישואי אשה: וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, מַאי דִּכְתִיב (בראשית ב יח) 'אֶעֱשֶׂה לּוֹ עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ', היינו שאם זָכָה האדם, שמזלו טוב, עוֹזַרְתּוֹ, כתיבת 'עזר', ואם לֹא זָכָה מתקיים בו 'כְּנֶגְדּוֹ', שחולקת עליו וסותרת את דבריו. וְאִיכָּא דְּאָמְרֵי – ויש אומרים שדבריו נאמרו באופן זה, רַבִּי אֶלְעָזָר רָמֵי – הקשה סתירה, שבפסוק כְּתִיב 'כְּנֶגְדּוֹ', וְקָרְיַנַן – קוראים תיבה זו 'כְּנִיגְדּוֹ'. ותירץ, שאם זָכָה הבעל, אז האשה כְּנֶגְדּוֹ, שעוזרת לו, ואם לֹא זָכָה מְנַגַּדְתּוֹ – מלקה אותו, שנכתב חסר י' לרמז על 'נגדא' דהיינו מלקות.

הגמרא מביאה שאלה אחרת בפסוק זה: אַשְׁכְּחֵיהּ – מצאו רַבִּי יוֹסֵי לְאֵלִיָּהוּ הנביא, אָמַר לֵיהּ רבי יוסי, כְּתִיב 'אֶעֱשֶׂה לּוֹ עֵזֶר', ויש לשאול בַּמֶּה אִשָּׁה עוֹזַרְתּוֹ לְאָדָם. אָמַר לֵיהּ אליהו, כְּשֶׁאָדָם מֵבִיא חִיטִּין מן השדה, וכי חִיטִּין כּוֹסֵם – אוכל כמות שהן, הרי צריך קודם לעשות מהן לחם הראוי לאכילה, וזאת עושה לו האשה. וכן כשמביא פִּשְׁתָּן, וכי פִּשְׁתָּן כמות שהוא לוֹבֵשׁ, הרי צריך לעשות ממנו בגד, וגם זאת עושה האשה. ואם כן האם לֹא נִמְצֵאת מְאִירָה את עֵינָיו באכילת הלחם שעושה וּמְעַמֶּדְתּוֹ עַל רַגְלָיו בעשיית הבגדים שלובש, ובכך עוזרת לו.

עוד בענין נישואי אשה: וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, מַאי דִּכְתִיב (שם ב כג) 'וַיֹּאמֶר הָאָדָם זֹאת הַפַּעַם עֶצֶם מֵעֲצָמַי וּבָשָׂר מִבְּשָׂרִי לְזֹאת יִקָּרֵא אִשָּׁה' וגו', מְלַמֵּד, שֶׁבָּא אָדָם עַל כָּל בְּהֵמָה וְחַיָּה, וְלֹא נִתְקָרְרָה [–נחה] דַּעְתּוֹ עַד שֶׁבָּא עַל חַוָּה, שמשמע מן הפסוק ששימש פעמים קודמות ולא נחה דעתו, ורק בפעם הזאת נחה דעתו.

מאמר נוסף של רבי אלעזר: וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, מַאי דִּכְתִיב באברהם (שם יב ג) 'וְנִבְרְכוּ בְךָ כֹּל מִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה', נאמר 'ונברכו בך' ולא נאמר 'והתברכו' כבשאר מקומות, ללמד שאָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם, שְׁתֵּי בְּרָכוֹת [–ענפי אילן] טוֹבוֹת יֵשׁ לִי לְהַבְרִיךְ בָּךְ, כלומר יש לי שתי בנות ממשפחות האסורות לישראל, שאני רוצה להכניסן אליך כהברכה שעושים לגפן, והן רוּת הַמּוֹאֲבִיָּה שנישאה לבועז (רות ד יג) ויצאה ממנה מלכות בית דוד, וְנַעֲמָה הָעַמּוֹנִית שנישאה לשלמה, והיא אמו של רחבעם (מלכים א' יד כא), שממנו יצאו חזקיה ואסא וידושפט שהיו צדיקים גמורים, וכן ישעיה הנביא. ונאמר בהמשך הפסוק 'כֹּל מִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה', ללמד שאֲפִילּוּ מִשְׁפְּחוֹת הַדְּרוֹת בָּאֲדָמָה – במערות שבאדמה אֵין מִתְבָּרְכוֹת אֶלָּא בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל.

דרשה דומה מפסוק אחר: נאמר עוד באברהם (בראשית יח יח) 'וְנִבְרְכוּ בוֹ כָּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ', ואמר 'כל' ללמד, שאֲפִילּוּ סְפִינוֹת הַבָּאוֹת מְגַלְיָא לְאַסְפַּמְיָא שהם שני מקומות רחוקים זה מזה, שנמצאות רוב הזמן בים ורק זמן מועט בארץ, אֵינָן מִתְבָּרְכוֹת אֶלָּא בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל.

מאמר נוסף של רבי אלעזר הנלמד ממנהיגי ספינות: וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, לעתיד לבוא עֲתִידִים כָּל בַּעֲלֵי אוּמָּנִיּוֹת שֶׁיְּחַדְּלוּ לעסוק באומנותם וַיַּעֲמִדוּ עַל הַקַּרְקַע – יעסקו רק בחריש וקציר בקרקע שהיא האומנות הפחותה מכולן, שֶׁנֶּאֱמַר (יחזקאל כז כט) 'וְיָרְדוּ מֵאֳנִיּוֹתֵיהֶם כֹּל תּוֹפְשֵׂי מֶשֹׁט מַלָּחִים כֹּל חוֹבְלֵי הַיָּם (עַל) [אֶל] הָאָרֶץ יַעֲמֹדוּ', כלומר שהמלחים אוחזי המשוטים, והחובלים המשייטים בים, ירדו מאומנותם זו ויעמדו על הארץ ויעסקו בעבודת האדמה.

מאמר נוסף על פסוק זה: וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, אֵין לְךָ אוּמָּנוּת שהיא פְּחוּתָה מִן עבודת הַקַּרְקַע שמשתברים ממנה מעט, שֶׁנֶּאֱמַר בפסוק שהובא לעיל 'וְיָרְדוּ וגו' אֶל הָאָרֶץ יַעֲמֹדוּ', ומשמע שלעסוק בקרקע זו ירידת עניות.

מעשה ברבי אלעזר המוכיח במאמר זה: רַבִּי אֶלְעָזָר חַזְיָא לְהַהִיא אַרְעָא – ראה חלקת אדמה דְּשָׁדֵי בֵּיהּ כְּרָבָא לְפוּתְיָא – שהיתה חרושה לרוחב הערוגה. אָמַר לֵיהּ רבי אלעזר לבעל הקרקע, אִי תִּשְׁדְּיֵיהּ לְאוֹרְכָיְיהוּ – אם תחזור ותחרשנה לאורכה, כלומר פעם נוספת, שאז תצמיח לך הרבה יותר, אף על פי כן הַפּוּכֵי בְּעֵיסְקָא טָב מִינָּךְ – לעסוק בסחורה מביא רווח טוב יותר מרווחיך מעבודת הקרקע.

מעשה דומה ברב: רַב עָל לְבֵינֵי שִׁיבְּלֵי – נכנס לבין השבלים, וְחָזְנַהוּ דְּקָא נָיְיפָן – ראה שהן מתנופפות ברוח. אָמַר לְהוּ, אִי נַיְיפַת אִיתְּנוּפֵי – גם אם תתנופפו ברוח יותר, וכביכול תראו עצמכם מאד, לא יועיל לכם, שכן הַפּוּכֵי בְּעֵיסְקָא טָב מִינָּךְ – לעסוק בסחורה טוב מלעסוק בכם.

מאמר נוסף בענין זה: אָמַר רָבָא, המשקיע מְאָה זוּזֵי בְּעֵיסְקָא, מרויח ממון רב ויכול לקנות כָּל יוֹמָא בִּשְׂרָא [–בשר] וְחַמְרָא [–יין] לסעודתו, אולם המשקיע מְאָה זוּזֵי בְּאַרְעָא – בעבודת האדמה, מרוויח רק מעט ממון ויכול לקנות לסעודתו רק מִילְחָא [–מלח] וְחַפּוּרָה – שחת, שהיא תבואה ירוקה שעדיין לא הגיעה לשליש גידולה ועלותה מועטת, ואוכל רק שחת וחזיז במלח. וְלֹא עוֹד – ולא רק זאת, אֶלָּא בנוסף גם מַגְנֵיָא לֵיהּ אַאַרְעָא – עבודה זו משכיבה אותו לישון על הקרקע כל הלילה כדי לשומרה, וּמַרְמְיָא לֵיהּ תִּינְרֵי – מזמינה לו מריבות, שבעבורה מתקוטט עם בני אדם.

מאמר אחר בענין עבודת הקרקע: אָמַר רַב פָּפָּא, זְרַע תבואה לצורך אכילתך ואכילת בני ביתך, וְלֹא תִּזְבֹּן – אל תקנה תבואה לאכילה מן השוק, אַף עַל גַּב דְּכִי הֲדָדֵי נִינְהוּ – שערכם שוה עבורך, כלומר שהחיטים נמכרות בזול, וקרקעך אינה חשובה וממילא אינך משתכר מכך שתאכל חיטים דווקא ממנה, מכל מקום הָנֵי מִבָּרְכָן – חיטים הגדלות בקרקעך מתברכות, שהברכה מצויה בדבר שאינו נלקח בכסף, ואינו כלה מהר, ולכן טוב שתזרע חיטים לאכילה משתקנה אותן.

עצות נוספות אמר רב פפא: א. זַבֵּן וְלֹא תִּיזּוּל – מכור כלי ביתך וכלי תשמישך כדי לסחור בממון שתקבל תמורתם, קודם שתבא לידי עניות. וְהָנֵי מִילֵּי – דברים אלו אמורים דווקא בִּכְיסְתָּרֵי – כלים שבבית, אֲבָל גְּלִימָא לא ימכור לצורך סחורה אף אם יבא לידי עניות, כיון שמתכבד בלבישתה, ושמא כשיחזור וירצה לקנותה לֹא מִיתְרַמְיָא לֵיהּ – לא תהא מצויה לו גלימה מכובדת כמותה. ב. אם יש אצלך חור קטן בכותל רעוע, טוֹם – סתום את החור מיד, וְלֹא תִּשְׁפֵּיץ – אל תרחיב את הנקב כדי לשפץ ולהכניס שם הרבה טיט ולבנים ליפותו, שיש להזהר שלא להוציא הוצאה שלא לצורך. ואם פזרן אתה לייפות בניינך, שַׁפּוּץ – הרחב את הנקב ושפץ ומלאהו בלבנים וטיט שיהיה יפה, וְלֹא תִיבְנֵי – אך אל תסתור את כל הכותל לבנות במקומו כותל חדש, שֶׁכָּל הָעוֹסֵק בְּבִנְיָן מִתְמַסְכֵּן – נעשה עני ומסכן. ג. בקניית קרקע קִפּוּץ מיד וְזָבֵין אַרְעָא – קנה קרקע, ואל תמתין שמא יקדמך אחר. אך בנישואי אשה נהג להיפך, מָתוּן נְסֵיב אִיתְּתָא – תישא אשה במתינות, כלומר המתן מלישאנה עד שתבדוק את מעשיה, שלא תהא רעה וקנטרנית. ד. בנישואי אשה נְחִית דַּרְגָּא נְסֵיב אִיתְּתָא – רד מדרגה אחת ממדרגתך ושא אשה, כלומר טוב שתהא פחותה ממך ולא חשובה ממך, שמא לא תהיה מקובל עליה. אך בבחירת אוהב סַק דַּרְגָּא בְּחַר שׁוּשְׁבִינָא – עלה דרגה ובחר אוהב חשוב ממך, שתדבק אחריו [ללמוד ממעשיו הטובים].

המשך בעמוד רכ

רש"ל

אז תקרא — לעיל מיניה כתיב: "כי תראה ערום וכסיתו" — היינו דוחק העני. "ומבשרך לא תתעלם" — היינו אוהב את שכניו שהן כקרוביו, ומקרב את קרוביו, ונושא בת אחותו. **כנגדו** — חלוקה עליו וסותרת דבריו. **מגגדתו** — מדלא כתיב יו"ד, לשון נגדא דמלקות. **חטים כוסם** — בתמיה. **זאת הפעם** — מכלל דפעמים אחרים שמש, ולא עלו בדעתו. **שתי ברכות** — כמו: מבריך את הגפן (כלאים פרק ז משנה א). **רות המואביה ונעמה העמונית** — יצאו מהם מלכים ונביאים. נעמה — אמו של רחבעם, ויצא ממנה חזקיה ואסא ויהושפט דהוו צדיקים גמורים, וישעיהו הנביא. דאמר מר: אמוץ ואמציה אחים הוו (מגילה י,ב). **שיעמדו על הקרקע** — יניחו אומנותם לעסוק בחרישׁ ובקציר: "וירדו מאניותיהם כל תופשי משוט אל הארץ יעמדו". **וירדו** — לשון ירידת עניות. **דשדי כה כרבא** — זרע כרוב. לישנא אחרינא: כרבא — חרישה, כמו: כרוב ותני (בבא בתרא יב,א), כמה דמסיק תעלא מבי כרבא (נדה סה,ב). **לפותיא** — לרוחב הערוגה. **אי תשדייה לאורכיך** — כלומר: אפילו תחזור ותחרשנה — לא יועיל כלום לפי עסקא. **דהפוכי בעסקא טוב** — להרויח יותר. **דקא נייפן** — הרוח מנשבת זו בזו. **אי תניפנו** — כמה שתרצו תנופפו, אין תועלת בהן לפי פרקמטיא. תניפנו — לשון: הניפי לי במניפה (בבא מציעא פו,א). **חפורה** — שחת ששברה מועט ואוכל עשבים וחזיז במלח. **חפורה** — ירק מן התבואה עד שלא הביאה שליש. **מגניא ליה אארעא** — [משכבת אותו על הארץ], לשמור כל הלילה. [**ומרמיא ליה תיגרי** — בשבילה מתקוטט עם בני אדם]. **זרע** — תבואה לאכילת ביתך. **ולא תזבון** — לא תקנה תבואה מן השוק. **ואף על גב דכי הדדי נינהו** — אפילו חיטין בזול וקרקער אינו חשוב, ואין לך שכר לפי השעה — אפילו הכי הני מתברכין, ברכה מצויה בדבר שאין לוקח בדמים ואין כלה מהר. **ברכה** — *פלישו"ן בלע"ז. **זבן ולא תיזול** — מכור כלי תשמישך והשתמש בדמים בפרקמטיא, קודם שתבא לידי עניות. **ביסתרקי** — כלי הבית, **טאפי"ט בלע"ז. **אבל גלימא** — שהיא להתכבד בלבישתה — לא ימכור, דלמא כי הדר בעי לה לא מתרמיא ליה הגונה כמותה. **טום** — תרגום של סתום, כמו: "סתמום פלשתים" (בראשית כו) — טומינון פלשתאי. **טום ולא תשפוץ** — אם יש לך חור קטן בכותל רעוע — סתום אותו מיד, ולא תרחיב בנקב לשפץ בו טיט ולבנים הרבה ליפותו. **שפוץ** — ***פלשטי"ר בלע"ז. ואם בעל נפש אתה להנאות בנייניך — הרחב הנקב ושפציהו להיות יפה. **ולא תיבני** — לא תפיל את כל הכותל ותבנהו. **מתון נסיב איתתא** — המתן עד שתבדוק מעשיה, שלא תהא רעה וקנטרנית. **נחית דרגא ונסיב איתתא** — לא תקח אשה חשובה ממך, שמא לא תתקבל עליה. **שושבינא** — אוהב טוב, בחר לך אדם חשוב להדבק אחריו. **בשביל ישראל** — ליראם, כדי שיחזורו בתשובה. **חימצי** — מין קטנית. **אפיך לה** — היה אומר האב לבנו: אמור לאמך לעשות עדשים, והוא אומר לה: עשי חימצי, והיא עושה עדשים. **טעמא מלפך** — פעמים שהבן מחכים את אביו, אני היה לי לעשות כן. **אבל אתה** — דבר שקר הוא, וכתיב: "למדו לשונם דבר שקר". **כי הוה משכח מידי** — דבר הראוי לה.

תוספות

המלוה סלע לעני בשעת דחקו — מקשה רבינו תם: דבפרק קמא דחגיגה (ה,א) אמר: "ומצאוהו צרות רבות ורעות" — זה הממציא מעות לעני בשעת דחקו? ואומר רבינו תם: דהתם מיירי ששואל ממנו המושל מס, וזקוק למכור ביתו או שדהו על כך, וזה ממציא לו מעות. ואם לא היה מוצא למכור היו מקילין מעליו. והיינו צרות רבות, שצריך למכור בזול ומפסיד הכל. ומסיק עלה: דהיינו דאמרי אינשי: זוחא לעללא לא שביח, כלומר: לקנות תבואה אין ממציאין לו מעות, לתליתא שביח — כשדוחקין אותו למכור, כמו "תליוהו חובין" (בבא בתרא מז,ב). ורש"י פירש שם בענין אחר.

אפילו ספינות הבאות מגליא לאספמיא — מ"כל" דריש, שבא לרבות אפילו הנך שאין עומדים אלא מעט בארץ. **שאין** לך אומנות פחותה כו' — אף על גב דרבי אלעזר גופיה קאמר לעיל: כל אדם שאין לו קרקע אינו אדם — צריך לומר קרקע לבנות עליו, שידור בו, וגם לצורך מזונותיו, כדאמר רב פפא בסמוך: זרע ולא תזבון והכא מיירי באדם שעיקר אומנותו בקרקע. **זבין** ולא תיזול — פירש בקונטרס לשון דלות, כלומר: מכור כלי תשמישך קודם שתעני. וקשה: דמאי שנא דנקט ביסתרקי טפי משאר מילי? ונראה לרבינו תם כפירוש רבינו חננאל: דתיזול ענין אריגה, כמו "סתר זוללי בשוקא" (חולין ס,א), כלומר: קנה בגדים ולא תארוג, כי יותר תרויח בקנין מבאריגה. אבל גלימא — טוב לארוג, דאימור לא מיתרמי ליה כרצונו.

צרתה

1 **וְהַמַּלְוֶה סֶלַע לְעָנִי בִּשְׁעַת דָּחְקוֹ - עָלָיו הַכָּתוּב אוֹמֵר:**
2 **"אָז תִּקְרָא וה' יַעֲנֶה תִּשְׁוַע וְיֹאמַר הִנֵּנִי". סִימָן אִשָּׁ"ה**
3 **וְקַרְקַ"ע עֲזָ"ר זֹא"ת שֶׁתִּ"י הַבְּרָכוֹ"ת תַּגְּרִ"י פָּחֵתִ"י.**
4 **אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: כָּל אָדָם שֶׁאֵין לוֹ אִשָּׁה - אֵינוֹ**
5 **אָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכִי וּנְקֵבָה בָּרָאָם וַיִּקְרָא אֶת שְׁמָם**
6 **אָדָם". וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: כָּל אָדָם שֶׁאֵין לוֹ קַרְקַע -**
7 **אֵינוֹ אָדָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "הַשָּׁמַיִם שָׁמַיִם לַה' וְהָאָרֶץ נָתַן**
8 **לִבְנֵי אָדָם". וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, מַאי דִּכְתִיב: "אֲעֲשֶׂה**
9 **לוֹ עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ", זָכָה - עוֹזֶרְתּוֹ, לֹא זָכָה - כְּנֶגְדּוֹ.**
10 **וְאִיכָּא דְּאָמְרִי: רַבִּי אֶלְעָזָר רָמֵי, כְּתִיב: "כְּנֶגְדּוֹ" וְקָרֵינָן**
11 **"כְּנֵיגְדּוֹ", זָכָה - כְּנֶגְדּוֹ, לֹא זָכָה - מְנַגֵּדְתּוֹ. אֲשֶׁכַּחֵיהּ**
12 **רַבִּי יוֹסֵי לְאֵלִיָּהוּ, אָמַר לֵיהּ: כְּתִיב "אֲעֲשֶׂה לוֹ עֵזֶר",**
13 **בַּמָּה אִשָּׁה עוֹזֶרְתּוֹ לָאָדָם? אָמַר לוֹ: אָדָם מֵבִיא**
14 **חִיטִּין - חִיטִּין כּוֹסֵם? פִּשְׁתָּן - פִּשְׁתָּן לוֹבֵשׁ? לֹא**
15 **נִמְצֵאת מְאִירָה עֵינָיו וּמַעֲמִידָתוֹ עַל רַגְלָיו?! וְאָמַר רַבִּי**
16 **אֶלְעָזָר, מַאי דִּכְתִיב: "זֹאת הַפַּעַם עֶצֶם מֵעֲצָמַי וּבָשָׂר**
17 **מִבְּשָׂרִי", מְלַמֵּד שֶׁבָּא אָדָם עַל כָּל בְּהֵמָה וְחַיָּה וְלֹא**
18 **נִתְקָרְרָה דַּעְתּוֹ עַד שֶׁבָּא עַל חַוָּה. וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר,**
19 **מַאי דִּכְתִיב: "וְנִבְרְכוּ בְךָ כֹּל מִשְׁפְּחֹת הָאֲדָמָה", אֲמַר**
20 **לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְאַבְרָהָם: שְׁתֵּי בְּרָכוֹת טוֹבוֹת יֵשׁ לִי לְהַבְרִיךְ בְּךָ: רוּת הַמּוֹאֲבִיָּה**
21 **וְנַעֲמָה הָעַמּוֹנִית. "כֹּל מִשְׁפְּחוֹת הָאֲדָמָה" - אֲפִילּוּ מִשְׁפָּחוֹת הַדָּרוֹת בָּאֲדָמָה אֵין מִתְבָּרְכוֹת**
22 **אֶלָּא בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל. "כֹּל נָכְרֵי הָאָרֶץ" - אֲפִילּוּ סְפִינוֹת הַבָּאוֹת מִגַּלְיָא לְאַסְפַּמְיָא אֵינָן**
23 **מִתְבָּרְכוֹת אֶלָּא בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל. וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: עֲתִידִים כָּל בַּעֲלֵי אוּמָנִיּוֹת שֶׁיַּעֲמְדוּ עַל**
24 **הַקַּרְקַע, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְיָרְדוּ מֵאֳנִיּוֹתֵיהֶם כֹּל תֹּפְשֵׂי מָשׁוֹט מַלָּחִים כֹּל חֹבְלֵי הַיָּם עַל הָאָרֶץ**
25 **יַעֲמֹדוּ". וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: אֵין לְךָ אוּמָנוּת פְּחוּתָה מִן הַקַּרְקַע, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְיָרְדוּ" רַבִּי אֶלְעָזָר**
26 **חֲזֵיָא לְהַהִיא אַרְעָא דְּשָׁדֵי בֵּיהּ כְּרָבָא לְפוּתְיָא, אֲמַר לֵיהּ: אִי תְּשַׁדְּיֵיהּ לְאוֹרְכֵיךְ - הַפּוּכֵי**
27 **בְּעִיסְקָא טַב מִינָּךְ. רַב עָל לְבֵינֵי שִׁיבְלֵי, חָזְנֵהוּ דְּקָא נָיְיפָן, אֲמַר לְהוּ: אִי נָיְיפַת אִיתְנוּפֵי,**
28 **הַפּוּכֵי בְּעִיסְקָא טַב מִינָּךְ. אֲמַר רָבָא: מֵאָה זוּזֵי בְּעִיסְקָא - כָּל יוֹמָא בְּשַׂרָא וְחַמְרָא, מֵאָה**
29 **זוּזֵי בְּאַרְעָא - מִילְּחָא וַחֲפוּרָה. וְלֹא עוֹד אֶלָּא מְגַנְּיָא לֵיהּ מַאַרְעָא וּמְרַמְיָא לֵיהּ תִּיגְרֵי. אָמַר**
30 **רַב פַּפָּא: זְרַע וְלָא תִזְבּוּן. אַף עַל גַּב דְּכִי הַדְדֵי נִינְהוּ - הָנֵי מִבְּרְכָן. זַבֵּין וְלָא תֵּיזוּל, הָנֵי**
31 **מִילֵּי - בִּיסְתַּרְקֵי. אֲבָל גְּלִימָא - לָא מִיתְרַמְיָא לֵיהּ. טוֹם וְלָא תְּשַׁפֵּץ, שַׁפּוּץ וְלָא תִּיבְנֵי, שֶׁכָּל**
32 **הָעוֹסֵק בִּבְנָיָן מִתְמַסְכֵּן. קְפוּץ זַבֵּין אַרְעָא, מְתוּן נָסֵיב אִיתְּתָא, נְחִית דַּרְגָּא נְסֵיב אִיתְּתָא, סַק**
33 **דַּרְגָּא בְּחַר שׁוּשְׁבִינָא. אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר בַּר אָבִינָא: אֵין פּוּרְעָנוּת בָּאָה לְעוֹלָם אֶלָּא בִּשְׁבִיל**
34 **יִשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "הִכְרַתִּי נָכְרִים נָשַׁמּוּ פִּנּוֹתָם הֶחֱרַבְתִּי חוּצוֹתָם", וּכְתִיב: "אָמַרְתִּי אַךְ תִּירְאִי**
35 **אוֹתִי תִּקְחִי מוּסָר". רַב הֲוָה מִיפַּטַּר מֵרַבִּי חִיָּא, אֲמַר לֵיהּ: רַחֲמָנָא לִיצְלָךְ מִמִּידֵי דְּקָשֶׁה**
36 **מִמּוֹתָא. וּמִי אִיכָּא מִידֵי דְּקָשֶׁה מִמּוֹתָא? נְפַק, דַּק וְאַשְׁכַּח: "וּמוֹצֶא אֲנִי מַר מִמָּוֶת אֶת הָאִשָּׁה**
37 **וגו'". רַב הֲוָה קָא מְצַעֲרָא לֵיהּ דְּבֵיתְהוּ, כִּי אֲמַר לָהּ "עֲבִידִי לִי טְלוֹפְחֵי" עָבְדָא לֵיהּ חִימְצֵי,**
38 **"חִימְצֵי" - עָבְדָא לֵיהּ טְלוֹפְחֵי. כִּי גָּדַל חִיָּא בְּרֵיהּ, אַפֵּיךְ לָהּ. אֲמַר לֵיהּ: אִיעֵלְיָא לָךְ אִמָּךְ!**
39 **אֲמַר לֵיהּ: אֲנָא הוּא דְּקָא אַפֵּיכְנָא לָהּ. אֲמַר לֵיהּ: הֵיינוּ דְּקָא אָמְרִי אֱנָשֵׁי: דְּנָפֵיק מִינָּךְ -**
40 **טַעֲמָא מַלְּפָךְ. אַתְּ לָא תַּעֲבִיד הָכִי, שֶׁנֶּאֱמַר: "לִמְּדוּ לְשׁוֹנָם דַּבֵּר שֶׁקֶר הַעֲוֹה וגו'". רַבִּי חִיָּא**
41 **הֲוָה קָא מְצַעֲרָא לֵיהּ דְּבֵיתְהוּ. כִּי הֲוָה מַשְׁכַּח מִידֵי - צָיֵיר לֵיהּ בְּסוּדְרֵיהּ, וּמַיְיתֵי נִיהֲלָהּ.**
42 **אֲמַר לֵיהּ רַב: וְהָא קָא מְצַעֲרָא לֵיהּ לְמָר! אֲמַר לֵיהּ: דַּיֵּינוּ שֶׁמְּגַדְּלוֹת בָּנֵינוּ, וּמַצִּילוֹת אוֹתָנוּ**

מן החטא — הרהור עבירה. עבורי מיעברא במלה — נוחה לרצות, ומעברת על מדותיה. פומא — לקלל ולגדף עד זמן סעודה, כדי לצערו. ומהדרא ליה גבא — שלא לאכול עמו, ומצערתו. מתפקקין — נסתמין. לשון "ויפק", כמו "פוקקין הנקבים" (שבת קכה,ב). צרתה בצדה — ישא אחרת אצלה. בחברתה — מקבלת תוכחה יותר. בסילתא — קוץ. סגריר — יום ברד ורוח. דלף טורד וגו' ואשת מדינים נשתוה — שוין הן. תלוין בכספו — שאין לו זריעה בקרקע, דכל שעה מיצר ודואג שמא תייקר התבואה או יגעלו שערי שבר. אין אלהים — מי שאמר "אין אלהים" קרי נבל. חברי — פרסיים רשעים ומבזין, ואינם מכירים כבודם של ישראל. שנא — כפף נפל, מרוב צער שהיו בני הישיבה מסורים בידם. אמרו ליה מקבלי שוחדא — לבטל גזירתא. תריין — יתיב, ושמה. אמרו ליה על שלשה גזרו — אמר להם: מפני שלשה עבירות שהיו ביד בני בבל. גזרו על הכשר — שלא יאכלו בשר שחוטה. אמר להם — מפני עבירה שבידם, שהיו גוזלים מתנות כהונה, זרוע ולחיים וקיבה. ועל המרחצאות מפני הטבילה — שלא היו זהירין בה. מחטטי שכבי — מוציאים הנקברים מקבריהם. ששמחים ביום אידם — באה עליהם זו הגזרה להתאבל בה. בכם ובאבותיכם — ואבותם כבר מתו, ומה מכה יש בהן? [אלא] חטוטי שכבי. וכתיב ונבחר מות מחיים — בתריה דההוא קרא, דהואיל ואין ניתנים לקבורה — היאך יבחרו החיים למות? אמר ליה — האי "נבחר" — לא קאמר שיהו הן בוחרין מות מחיים, אלא נביא הוא דקאמר להו: מוטב להן לרשעים שימותו ממה שיחטאו ויחיו. מספר ימיו כפלים — כלומר: שמח בחלקו, ודומה לו כאילו ימיו כפלים. מאשת חן — של אחרים. רוכל — המוכר בשמים לנשים להתקשט בהן, ומצוי בו ניאוף, ובא בעלה ופצעו. כניצוץ אש המבעיר גחלת — כן יצרו מבעירו. כבלוב — קן עופות. מחר מת — ואיננו בעולם, ולא יראה אותה דאגה שהוא מיצר וירא ודואג עליה, ונמצא שנצטער אתמול על עולם שאין שלו. גוף — פרגוד שחוצץ בין שכינה למלאכים, ושם רוחות ונשמות נתונות, שנבראו מששת ימי בראשית העתידות להנתן בגופים העתידים להבראות. שנאמר כי רוח מלפני יעטוף — הגאולה, ונשמות שאני עשיתי. יעטוף — לשון עבבה, כדכתיב (בראשית ל): "והיה העטופים ללבן". ורישיה משתעי בגאולה — "כי לא לעולם אריב" וגו'. ואתם פרו ורבו — בתריה דתרוייהו כתיב, הלכך — כמו שעשה שתיהן הוא.

1 **צרתה** בצדה — רבא לטעמיה דאמר בסוף
2 פירקין (יבמות סה,א): נושא אדם כמה
3 נשים על אשתו.
4 **שיתקיים** על ידי אחרים — אף על גב
5 דמשמע בפרק "אף על פי"
6 (כתובות סג,א) שנשא בתו של רבי עקיבא.
7 דקאמר התם: ברתיה של רבי עקיבא עבדא ליה
8 לבן עוזאי הכי — הא אמר בפרק קמא דסוטה (ד,ב)
9 דנשא וגירש.

יוצא

1 מִן הַחֵטְא. מַקְרֵי לֵיהּ רַב יְהוּדָה לְרַב יִצְחָק בְּרֵיהּ:
2 "וּמוֹצֶא אֲנִי מַר מִמָּוֶת אֶת הָאִשָּׁה". אֲמַר לֵיהּ: כְּגוֹן
3 מַאן? כְּגוֹן אִמִּךְ. וְהָא מַתְנֵי לֵיהּ רַב יְהוּדָה לְרַב יִצְחָק
4 בְּרֵיהּ: אֵין אָדָם מוֹצֵא קוֹרַת רוּחַ אֶלָּא מֵאִשְׁתּוֹ
5 רִאשׁוֹנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "יְהִי מְקוֹרְךָ בָּרוּךְ וּשְׂמַח מֵאֵשֶׁת
6 נְעוּרֶיךָ". וַאֲמַר לֵיהּ: כְּגוֹן מַאן? כְּגוֹן אִמִּךְ. מַתְקִיף
7 תְּקִיפָא, וַעֲבוּרֵי מִיעַבְּרָא בְּמִלָּה. הֵיכִי דָּמֵי אִשָּׁה רָעָה?
8 אָמַר אַבַּיֵי: מְקַשְׁטָא לֵיהּ תַּכָּא, וּמְקַשְׁטָא לֵיהּ פּוּמָא.
9 רָבָא אָמַר: מְקַשְׁטָא לֵיהּ תַּכָּא, וּמְהַדְּרָא לֵיהּ גְּבָא.
10 אָמַר רַבִּי חָמָא בַּר חֲנִינָא: כֵּיוָן שֶׁנָּשָׂא אָדָם אִשָּׁה - עֲוֹנוֹתָיו מִתְפַּקְּקִין, שֶׁנֶּאֱמַר: "מָצָא אִשָּׁה
11 מָצָא טוֹב וַיָּפֶק רָצוֹן מֵה'". בְּמַעֲרָבָא, כִּי נָסִיב אֱינָשׁ אִיתְתָא אָמְרִי לֵיהּ הָכִי: מָצָא אוֹ מוֹצֵא?
12 מָצָא - דִּכְתִיב: "מָצָא אִשָּׁה מָצָא טוֹב", "מוֹצֵא" - דִּכְתִיב: "וּמוֹצֶא אֲנִי מַר מִמָּוֶת אֶת הָאִשָּׁה".
13 אָמַר רָבָא: אִשָּׁה רָעָה מִצְוָה לְגָרְשָׁהּ, דִּכְתִיב: "גָּרֵשׁ לַץ וְיֵצֵא מָדוֹן וְיִשְׁבּוֹת דִּין וְקָלוֹן". וְאָמַר
14 רָבָא: אִשָּׁה רָעָה וּכְתוּבָּתָהּ מְרוּבָּה - צָרְתָהּ בְּצִדָּהּ, דְּאָמְרִי אֱינָשֵׁי: בַּחֲבֵרְתָּהּ וְלֹא בְּסִילְתָּא.
15 וְאָמַר רָבָא: קָשָׁה אִשָּׁה רָעָה כְּיוֹם סַגְרִיר, שֶׁנֶּאֱמַר: "דֶּלֶף טוֹרֵד בְּיוֹם סַגְרִיר וְאֵשֶׁת מִדְיָנִים
16 נִשְׁתָּוָה". וְאָמַר רָבָא: בֹּא וּרְאֵה כַּמָּה טוֹבָה אִשָּׁה טוֹבָה - וְכַמָּה רָעָה אִשָּׁה רָעָה. כַּמָּה טוֹבָה
17 אִשָּׁה טוֹבָה - דִּכְתִיב: "מָצָא אִשָּׁה מָצָא טוֹב". אִי בְּגַוָּהּ מִשְׁתָּעֵי קְרָא - כַּמָּה טוֹבָה אִשָּׁה
18 טוֹבָה שֶׁהַכָּתוּב מְשַׁבְּחָהּ, אִי בַּתּוֹרָה מִשְׁתָּעֵי קְרָא - כַּמָּה טוֹבָה אִשָּׁה טוֹבָה שֶׁהַתּוֹרָה נִמְשְׁלָה
19 בָּהּ. כַּמָּה רָעָה אִשָּׁה רָעָה - דִּכְתִיב: "וּמוֹצֶא אֲנִי מַר מִמָּוֶת אֶת הָאִשָּׁה". אִי בְּגַוָּהּ מִשְׁתָּעֵי
20 קְרָא - כַּמָּה רָעָה אִשָּׁה רָעָה שֶׁהַכָּתוּב מְגַנָּהּ, אִי בְּגֵיהִנָּם מִשְׁתָּעֵי קְרָא - כַּמָּה רָעָה אִשָּׁה רָעָה,
21 שֶׁגֵּיהִנָּם נִמְשְׁלָה בָּהּ. "הִנְנִי מֵבִיא רָעָה אֲשֶׁר לֹא יוּכְלוּ לָצֵאת מִמֶּנָּה". אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה
22 בַּר אֲבוּהּ: זוֹ אִשָּׁה רָעָה וּכְתוּבָּתָהּ מְרוּבָּה. "נְתָנַנִי ה' בִּידֵי לֹא אוּכַל קוּם" אָמַר רַב חִסְדָּא
23 אָמַר מָר עוּקְבָא בַּר חִיָּיא: זוֹ אִשָּׁה רָעָה וּכְתוּבָּתָהּ מְרוּבָּה. בְּמַעֲרָבָא אָמְרוּ: זֶה שֶׁמְּזוֹנוֹתָיו תְּלוּיִן
24 בְּכִסְפּוֹ. "בְּנָיִךְ וּבְנוֹתָיִךְ נְתוּנִים לְעַם אַחֵר" אָמַר רַב חָנָן בַּר רָבָא אָמַר רַב: זוֹ אֵשֶׁת הָאָב.
25 "בְּנִכְרִי נָבָל אַכְעִיסֵם" אָמַר רַב חָנָן בַּר רָבָא אָמַר רַב: זוֹ אִשָּׁה רָעָה וּכְתוּבָּתָהּ מְרוּבָּה. רַבִּי
26 אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אֵלּוּ הַמִּינִים. וְכֵן הוּא אוֹמֵר: "אָמַר נָבָל בְּלִבּוֹ אֵין אֱלֹהִים וגו'". בְּמַתְנִיתָא תָּנָא:
27 אֵלּוּ אַנְשֵׁי בַּרְבְּרִיָּא וְאַנְשֵׁי מָרְטְנַאי, שֶׁמְּהַלְּכִין עֲרוּמִּים בַּשּׁוּק. שֶׁאֵין לָךְ מִשּׁוּקָן וּמִתּוֹעֵב לִפְנֵי
28 הַמָּקוֹם יוֹתֵר מִמִּי שֶׁמְּהַלֵּךְ בַּשּׁוּק עָרוּם. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: אֵלּוּ חַבָּרִים. אָמְרוּ לֵיהּ לְרַבִּי יוֹחָנָן:
29 אִתּוּ חַבָּרֵי לְבָבֶל, שְׁגָא נָפַל. אָמְרוּ לֵיהּ: מְקַבְּלֵי שׁוּחֲדָא. תְּרֵיץ יָתֵיב. גָּזְרוּ עַל שְׁלֹשָׁה מִפְּנֵי שְׁלֹשָׁה; גָּזְרוּ עַל הַבָּשָׂר - מִפְּנֵי הַמַּתָּנוֹת,
30 גָּזְרוּ עַל הַמַּרְחֲצָאוֹת - מִפְּנֵי הַטְּבִילָה, קָא מְחַטְּטֵי שָׁכְבֵי - מִפְּנֵי שֶׁשְּׂמֵחִים בְּיוֹם אִידָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיְתָה יַד ה' בָּכֶם וּבַאֲבוֹתֵיכֶם", אָמַר
31 רַבָּה בַּר שְׁמוּאֵל: זוֹ חֲטוּטֵי שָׁכְבֵי, דְּאָמַר מָר: בַּעֲוֹן חַיִּים - מֵתִים מִתְחַטְּטִין. אֲמַר לֵיהּ רָבָא לְרַבָּה בַּר מָארִי, כְּתִיב: "לֹא יֵאָסְפוּ וְלֹא
32 יִקָּבְרוּ לְדוֹמֶן עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה יִהְיוּ", וּכְתִיב: "וְנִבְחַר מָוֶת מֵחַיִּים". אֲמַר לֵיהּ: נִבְחַר מָוֶת לָרְשָׁעִים, שֶׁלֹּא יִחְיוּ בְּעוֹלָם הַזֶּה וְיֶחֱטְאוּ וְיִפְּלוּ
33 בְּגֵיהִנָּם. כָּתוּב בְּסֵפֶר בֶּן סִירָא: "אִשָּׁה טוֹבָה - מַתָּנָה טוֹבָה לְבַעְלָהּ". וּכְתִיב: "טוֹבָה בְּחִיק יָרֵא אֱלֹהִים תִּנָּתֵן. אִשָּׁה רָעָה - צָרַעַת
34 לְבַעְלָהּ". מַאי תַּקָּנְתֵּיהּ - יְגָרְשֶׁנָּה וְיִתְרַפֵּא מִצָּרַעְתּוֹ. "אִשָּׁה יָפָה אַשְׁרֵי בַעְלָהּ, מִסְפַּר יָמָיו כְּפָלִים". "הַעְלֵם עֵינֶיךָ מֵאֵשֶׁת חֵן פֶּן תִּלְכֹּד
35 בִּמְצוּדָתָהּ. אַל תֵּט אֵצֶל בַּעֲלָהּ לְמִסּוֹךְ עִמּוֹ יַיִן וְשֵׁכָר, כִּי בְּתוֹאַר אִשָּׁה יָפָה רַבִּים הוּשְׁחָתוּ, וַעֲצוּמִים כָּל הֲרוּגֶיהָ". "רַבִּים הָיוּ פִּצְעֵי
36 רוֹכֵל הַמַּרְגִּילִים לִדְבַר עֶרְוָה, כְּנִיצוֹץ מַבְעִיר גַּחֶלֶת, כִּכְלוּב מָלֵא עוֹף כֵּן בָּתֵּיהֶם מְלֵאִים מִרְמָה", "אַל תֵּצֵר צָרַת מָחָר כִּי לֹא תֵּדַע מַה
37 יֵּלֶד יוֹם, שֶׁמָּא מָחָר בָּא וְאֵינֶנּוּ, נִמְצָא מִצְטַעֵר עַל הָעוֹלָם שֶׁאֵין שֶׁלּוֹ". "מְנַע רַבִּים מִתּוֹךְ בֵּיתְךָ, וְלֹא הַכֹּל תָּבִיא בֵּיתֶךָ. רַבִּים יִהְיוּ
38 דּוֹרְשֵׁי שְׁלוֹמֶךָ, גֹּלַה סוֹד לְאֶחָד מֵאֶלֶף". אָמַר רַבִּי אַסִי: אֵין בֶּן דָּוִד בָּא עַד שֶׁיִּכְלוּ כָּל הַנְּשָׁמוֹת שֶׁבַּגּוּף, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי רוּחַ מִלְּפָנַי יַעֲטוֹף
39 וּנְשָׁמוֹת אֲנִי עָשִׂיתִי". תַּנְיָא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: בְּכָל מִי שֶׁאֵין עוֹסֵק בִּפְרִיָּה וּרְבִיָּה - כְּאִילּוּ שׁוֹפֵךְ דָּמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "שׁוֹפֵךְ דַּם הָאָדָם
40 בָּאָדָם דָּמוֹ יִשָּׁפֵךְ", וּכְתִיב בַּתְרֵיהּ: "וְאַתֶּם פְּרוּ וּרְבוּ". רַבִּי יַעֲקֹב אוֹמֵר: כְּאִילּוּ מְמַעֵט הַדְּמוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי בְּצֶלֶם אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת
41 הָאָדָם", וּכְתִיב בַּתְרֵיהּ: "וְאַתֶּם פְּרוּ וגו'". בֶּן עַזַּאי אוֹמֵר: כְּאִילּוּ שׁוֹפֵךְ דָּמִים, וּמְמַעֵט הַדְּמוּת, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאַתֶּם פְּרוּ וּרְבוּ". אָמְרוּ לוֹ
42 לְבֶן עַזַּאי: יֵשׁ נָאֶה דּוֹרֵשׁ וְנָאֶה מְקַיֵּם, נָאֶה מְקַיֵּם וְאֵין נָאֶה דּוֹרֵשׁ. וְאֵיתָהּ - נָאֶה דּוֹרֵשׁ וְאֵין נָאֶה מְקַיֵּם! אָמַר לָהֶן בֶּן עַזַּאי: וּמָה
43 אֲעֲשֶׂה שֶׁנַּפְשִׁי חָשְׁקָה בַּתּוֹרָה, אֶפְשָׁר לָעוֹלָם שֶׁיִּתְקַיֵּם עַל יְדֵי אֲחֵרִים. תַּנְיָא אִידָךְ, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: כָּל מִי שֶׁאֵין עוֹסֵק בִּפְרִיָּה וּרְבִיָּה
44 - כְּאִילּוּ שׁוֹפֵךְ דָּמִים, שֶׁנֶּאֱמַר: "שׁוֹפֵךְ דַּם הָאָדָם", וּסְמִיךְ לֵיהּ: "וְאַתֶּם פְּרוּ וגו'". רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמֵר: כְּאִילּוּ מְמַעֵט הַדְּמוּת.
45 בֶּן עַזַּאי אוֹמֵר: וכו'. אָמְרוּ לוֹ לְבֶן עַזַּאי יֵשׁ נָאֶה דּוֹרֵשׁ וכו'. תָּנוּ רַבָּנַן: "וּבִנְחֹה יֹאמַר שׁוּבָה ה' רִבְבוֹת אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל"

מִן הַחִטָּא – מהרהור עבירה.

הגמרא מביאה דרשה בענין אשה רעה: מַקְרֵי לֵיהּ – לימד מקרא רַב יְהוּדָה לְרַב יִצְחָק בְּרֵיהּ, בפסוק (קהלת ז כו) 'וּמוֹצֶא אֲנִי מַר מִמָּוֶת אֶת הָאִשָּׁה', כלומר שאשה קשה ממיתה. אָמַר לֵיהּ רב יצחק לאביו, כְּגוֹן מַאן [–מי] האשה שבה דיבר הכתוב. השיבו אביו, כְּגוֹן אִמֵּךְ [אשת רב יהודה].

מקשה הגמרא: וְהָא מַתְנִי לֵיהּ – והרי שנה רַב יְהוּדָה לְרַב יִצְחָק בְּרֵיהּ, אֵין אָדָם מוֹצֵא קוֹרַת רוּחַ – נחת רוח ושמחה אֶלָּא מֵאִשְׁתּוֹ רִאשׁוֹנָה, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי ה יח) 'יְהִי מְקוֹרֵךְ בָּרוּךְ וּשְׂמַח מֵאֵשֶׁת נְעוּרֶיךָ' כלומר שאשתך שהיא מקור בניך תהא ברוכה וחביבה בעיניך, ותשמח מאהבת אשת נעוריך. וְאָמַר לֵיהּ רב יצחק לאביו, כְּגוֹן מַאן, והשיב לו כְּגוֹן אִמֵּךְ, ומבואר שהיתה אשה טובה, וכיצד יתכן שאמר עליה שהיא 'מר ממות'.

מתרצת הגמרא: אמנם היתה מִתְקִיף תַּקִּיפָא – כועסת בתקיפות, וזה אכן היה 'מר ממות', ומכל מקום עַכּוּרֵי מִיעַכְּרָא בְּמִלָּה – היתה נוחה להתרצות ומעבירה על מידותיה בכך, ולכן אמר עליה 'ושמח מאשת נעוריך'.

הגמרא מבארת מי נחשבת אשה רעה. מבררת הגמרא: הֵיכִי דָּמֵי אִשָּׁה רָעָה. משיבה הגמרא: אָמַר אַבָּיֵי, אשה אשר מְקַשְּׁטָא לֵיהּ תַּכָּא – מקשטת לבעלה את שולחנו למאכלו, וְמאידך מְקַשְּׁטָא לֵיהּ פּוּמָא – מקשטת לו גם את פיה, כלומר מקללת ומגדפת עד זמן הסעודה לצערו. רָבָא אָמַר, אשה אשר מְקַשְּׁטָא לֵיהּ תַּכָּא וּמְהַדְּרָא לֵיהּ גַּבָּא – ובעת הסעודה מחזירה לו את גבה ואינה אוכלת עמו לצערו.

הגמרא מבארת מעלת נישואי אשה טובה: אָמַר רַבִּי חָמָא בַּר חֲנִינָא, כֵּיוָן שֶׁנָּשָׂא אָדָם אִשָּׁה, עֲוֹנוֹתָיו מִתְפַּקְּקִין – נסתמים, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי יח כב) 'מָצָא אִשָּׁה מָצָא טוֹב וַיָּפֶק רָצוֹן מֵה', שכשמצא אשה 'ויפק' דהיינו עוונותיו מתפקקים, ואז נהיה לרצון לפני ה'.

ביאור החילוק בין אשה טובה לרעה: בְּמַעֲרָבָא – בארץ ישראל שממערב לבבל, כִּי נָסֵיב אִינְשׁ אִיתְּתָא אָמְרֵי לֵיהּ הָכִי – כשאדם נשא אשה היו שואלים אותו כך, 'מָצָא' אוֹ 'מוֹצֵא', כלומר, האם נתקיים בך הפסוק שבו נאמר 'מָצָא', דִּכְתִיב 'מָצָא אִשָּׁה מָצָא טוֹב', דהיינו שאשתך טובה, או שמא נתקיים בך הפסוק 'מוֹצֵא', דִּכְתִיב (קהלת ז כו) 'וּמוֹצֶא אֲנִי מַר מִמָּוֶת אֶת הָאִשָּׁה', כלומר שאשתך רעה.

כמה מאמרים של רבא בענין אשה רעה: אָמַר רָבָא, אִשָּׁה רָעָה שהיא בעלת מריבה ומתקוטטת תמיד עם שכנותיה, מְצִיעָה לְגַרְשָׁהּ, דִּכְתִיב (משלי כב י) 'גָּרֵשׁ לֵץ וְיֵצֵא מָדוֹן וְיִשְׁבֹּת דִּין וְקָלוֹן', שדרך הלץ לחרחר ריב ולגשת למשפט ולבזות את בעל דינו, ואם תגרשנו תצא המריבה ויבוטל הדין והקלון שגרם, וכך גם באשה רעה. וְאָמַר רָבָא, אם יש לאדם אִשָּׁה רָעָה, וּכְתוּבָתָהּ מְרוּבָּה – ודמי התחייבותו בכתובתה לתת לה בגירושיה מרובים, ולכן אינו יכול לגרשה, עצתו שתהא צָרָתָהּ בְּצִדָּהּ, כלומר שישא אשה נוספת שתהא 'צרה' לאשתו הרעה, דְּאָמְרֵי אִינְשֵׁי – שרגילים אנשים לומר, בַּחֲבֶרְתָּהּ וְלֹא בְּסִילְתָּא [–קוץ], כלומר, האשה מקבלת תוכחה וחוזרת בה מפחד שמא ישא את חברתה ותהיה לה צרה, יותר מאשר אם מכה אותה בקוץ. וְאָמַר רָבָא, קָשֶׁה אִשָּׁה רָעָה כְּיוֹם סַגְרִיר – שיורד בו ברד ונושבת בו רוח, שֶׁנֶּאֱמַר (משלי כז טו) 'דֶּלֶף טוֹרֵד בְּיוֹם סַגְרִיר וְאֵשֶׁת מִדְיָנִים נִשְׁתָּוָה', כלומר שטרדת טפטוף המטר על הבית שוה לאשה רעה המעוררת מדנים ומריבות.

רבא מבאר החילוק בינה לבין אשה טובה: וְאָמַר רָבָא, בֹּא וּרְאֵה כַּמָּה טוֹבָה אִשָּׁה טוֹבָה, וְכַמָּה רָעָה אִשָּׁה רָעָה. ומבאר רבא, כַּמָּה טוֹבָה אִשָּׁה טוֹבָה, דהיינו כמו דִּכְתִיב (שם יח כב) 'מָצָא אִשָּׁה מָצָא טוֹב', אִי בְּנִגּוּהַּ מִשְׁתָּעֵי קְרָא – שאם הפסוק מדבר באשה טובה ממש, יש לומר כַּמָּה טוֹבָה אִשָּׁה טוֹבָה שֶׁהַכָּתוּב מְשַׁבְּחָהּ, שהמוצא אשה טובה מצא טוב, אִי בְּתוֹרָה מִשְׁתָּעֵי קְרָא – ואם הפסוק מדבר בדרך משל על התורה, יש לומר כַּמָּה טוֹבָה אִשָּׁה טוֹבָה שֶׁהַתּוֹרָה נִמְשְׁלָה בָּהּ. וכן ביאר כַּמָּה רָעָה אִשָּׁה רָעָה, דהיינו כמו דִּכְתִיב (קהלת ז כו) 'וּמוֹצֶא אֲנִי מַר מִמָּוֶת אֶת הָאִשָּׁה', אִי בְּנִגּוּהַּ מִשְׁתָּעֵי קְרָא – שאם הפסוק מדבר באשה רעה ממש, יש לומר כַּמָּה רָעָה אִשָּׁה רָעָה שֶׁהַכָּתוּב מְגַנֶּהָ – מדבר בגנותה שהיא מרה ממות, אִי בְּגֵיהִנָּם מִשְׁתָּעֵי קְרָא – ואם הפסוק מדבר בדרך משל על הגיהנם, יש לומר כַּמָּה רָעָה אִשָּׁה שֶׁגֵּיהִנָּם נִמְשְׁלָה בָּהּ.

דרשות נוספות העוסקות באשה רעה: נאמר בנבואת ירמיה (יא יא) 'הִנְנִי מֵבִיא אֲלֵיהֶם רָעָה אֲשֶׁר לֹא יוּכְלוּ לָצֵאת מִמֶּנָּה', אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ, זוֹ אִשָּׁה רָעָה שרוצה לגרשה וּכְתוּבָּתָהּ מְרוּבָּה ולכן אינו יכול לגרשה. וכך דרשו את הפסוק (איכה א יד) 'נְתָנַנִי ה' בִּידֵי לֹא אוּכַל קוּם', אָמַר רַב חִסְדָּא אָמַר מַר עוּקְבָא בַּר חִיָּא, זוֹ אִשָּׁה רָעָה וּכְתוּבָּתָהּ מְרוּבָּה, שאינו יכול לקום ממנה על ידי גירושיה.

הגמרא מביאה דרשה אחרת בפסוק זה: בְּמַעֲרָבָא – בארץ ישראל אָמְרוּ, שהפסוק נאמר על זֶה שֶׁמְּזוֹנוֹתָיו תְּלוּיִין בְּכַסְפּוֹ, משום שאין לו קרקע זרועה ומוכרח לקנות מזונותיו בכספו, והוא דואג תמיד שמא תתייקר התבואה או שמא לא תהיה מצויה למכירה.

הגמרא מביאה שגם בתוכחה נאמרו הצרות שמביאה אשה רעה: נאמר בפרשת התוכחה (דברים כח לב), 'בָּנֶיךָ וּבְנֹתֶיךָ נְתוּנִים לְעַם אַחֵר', אָמַר רַב חָנָן בַּר רָבָא אָמַר רַב, 'עם אחר' משמע שאין הכוונה לאויב, אלא זוֹ אֵשֶׁת הָאָב שבניו ובנותיו שאינם ממנה מסורים בידיה, והיא כעם אחר לגביהם שהרי אינה אמם. ועוד נאמר בתוכחה (שם לב כא) 'בְּגוֹי נָבָל אַכְעִיסֵם'. אָמַר רַב חָנָן בַּר רָבָא אָמַר רַב, 'בגוי נבל' זוֹ אִשָּׁה רָעָה וּכְתוּבָּתָהּ מְרוּבָּה, שלא ניתן לגרשה משום כך. דרשות אחרות בפסוק: רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, 'נבל' אֵלּוּ הַצְּדוּקִים [–המינים], וְכֵן הוּא אוֹמֵר (תהלים יד א) 'אָמַר נָבָל בְּלִבּוֹ אֵין אֱלֹהִים' וגו', ומבואר שהאומר 'אין אלהים' נקרא 'נבל', וכוונת הכתוב למינים. בְּמַתְנִיתָא [–ברייתא] תָּנָא, ש'נבל' אֵלּוּ אַנְשֵׁי מקום ששמו 'בְּרַבְּרִיָּא' וְאַנְשֵׁי מקום ששמו 'מַרְמִנָּאי', שֶׁמְּהַלְּכִין עֲרוּמִים בַּשּׁוּק, שֶׁאֵין לְךָ מְשׁוּבָּץ וּמְתוּעָב לִפְנֵי הַמָּקוֹם יוֹתֵר מִמִּי שֶׁמְּהַלֵּךְ בַּשּׁוּק עָרוֹם, שאינו נוהג כראוי לאדם לנהוג בכבוד, ולכן נקראים 'נבל'. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, 'נבל' אֵלּוּ חֲבֵרִים – פרסיים רשעים שאינם מכירים בכבודם של ישראל ומבזים אותם.

הגמרא מביאה מעשה ברבי יוחנן בענין החברים: אָמְרוּ לֵיהּ לְרַבִּי יוֹחָנָן, אִתּוּ חַבְרֵי לְבָבֶל – הגיעו החברים לבבל. כששמע זאת שָׁנָא [–כפף] וְנָפַל מרוב צער, על שמעתה יהיו תלמידי הישיבה מסורים בידם. אָמְרוּ לֵיהּ, שהחברים מְקַבְּלֵי שׁוּחְדָּא [–שוחד], וניתן לבטל גזירותיהם על ידי ממון. כששמע זאת תָּרֵיץ וְיָתֵיב – זקף וישב ושמח. וכשאמרו לרבי יוחנן שגָּזְרוּ עַל ישראל שֶׁלֹּשָׁה דברים, אמר להם שהם מִפְּנֵי שֶׁלֹּשָׁה דברים שעברו עליהם בני בבל. שגָּזְרוּ עַל אכילת הַבָּשָׂר שחוטה, מִפְּנֵי הַמַּתָּנוֹת שיש לתת לכהנים וזרוע והלחיים והקיבה, שחייבים בהן גם בחוץ לארץ (חולין קל.), והם לא נתנו. וגָּזְרוּ עַל הַמְּרַחֲצָאוֹת שלא יתרחצו בהם, מִפְּנֵי הַטְּבִילָה שלא היו נזהרים בה. וְקָא מְחַטְּטֵי שְׁכָבֵי – היו חופרים בקברים ומוציאים מהם את המתים, מִפְּנֵי שֶׁשְּׁמֵחִים בְּיוֹם אֵידָם של הגויים בזמן חגיהם, ולכן באה עליהם גזירה זו שיתאבלו בה, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל א' יב טו) 'וְהָיְתָה יַד ה' בָּכֶם וּבַאֲבוֹתֵיכֶם', וְאָמַר רַבָּה בַּר שְׁמוּאֵל, איזו מכה שייכת באבותם, הרי כבר מתו, אלא זוֹ חַטּוּטֵי שָׁכְבֵי שבכך נענשים המתים. דְּאָמַר מַר, בְּעָוֹן הַחַיִּים, הַמֵּתִים מִתְחַטְּטִין – מוּצָאִים מקבריהם.

דרשה בענין פסוק המדבר במתים שאינם בקבריהם: אָמַר לֵיהּ רָבָא לְרַבָּה בַּר מָארִי, כְּתִיב בנבואת ירמיה על מתי ישראל (ירמיה ח ב) 'לֹא יֵאָסְפוּ וְלֹא יֵקָבְרוּ לְדֹמֶן עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה יִהְיוּ', שיהיו מושלכים בבזיון מחוץ לקבריהם. וּכְתִיב לאחר מכן על רשעי ישראל (שם ח ג) 'וְנִבְחַר מָוֶת מֵחַיִּים'. וקשה, שאם אין ניתנים לקבורה כיצד יבחרו את המות. אָמַר לֵיהּ, אין הכוונה שהחיים יבחרו את המות, אלא הנביא אומר, נִבְחַר מָוֶת לְרְשָׁעִים כדי שֶׁלֹּא יִחְיוּ בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְעל ידי כך לא יֶחֱטְאוּ וְיִפְּלוּ משום חטאם בְּגֵיהִנָּם.

הגמרא מביאה כמה משלים מספר בן סירא באשה טובה ואשה רעה: כָּתוּב בְּסֵפֶר בֶּן סִירָא, אִשָּׁה טוֹבָה היא מַתָּנָה טוֹבָה לְבַעֲלָהּ. וְעוד כְּתִיב שם, אשה טוֹבָה, בְּחֵיק יְרֵא אֱלֹהִים תִּנָּתֵן – תינשא לירא אלהים. ומאידך כתוב שם, אִשָּׁה רָעָה היא כְּצָרַעַת לְבַעְלָהּ, שכשם

המשך בעמוד רכ

ומיעוט רבים שנים, ולכן מה שנאמר 'רבבות' היינו שתים וגם 'אלפי' היינו שנים, ועליהם אמר משה 'שובה ה'', וּמְלַמֵּד שֶׁאֵין הַשְּׁכִינָה שׁוֹרָה עַל פָּחוֹת מִשְּׁנֵי אֲלָפִים וּשְׁנֵי רְבָבוֹת מִיִּשְׂרָאֵל, ואם כן חֲרֵי באופן שֶׁהָיוּ כל יִשְׂרָאֵל במנין שְׁנֵי אֲלָפִים וּשְׁנֵי רְבָבוֹת וחָסֵר ממספר זה אדם אֶחָד, וְזֶה לֹא עָסַק בִּפְרִיָּה וּרְבִיָּה, ומשום כך חסר אחד מישראל, וכי לֹא נִמְצָא זֶה גּוֹרֵם לַשְּׁכִינָה שֶׁתִּסְתַּלֵּק מִיִּשְׂרָאֵל, שאין השכינה יכולה לשרות בלא האחד החסר. אַבָּא חָנָן אָמַר מִשּׁוּם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, אדם שאינו עוסק בפריה ורביה חַייָב מִיתָה, שֶׁנֶּאֱמַר (במדבר ג ד) 'וַיָּמָת נָדָב וַאֲבִיהוּא וגו' וּבָנִים לֹא הָיוּ לָהֶם', ומכך שאמרה התורה שלא היו להם בנים, משמע הָא הָיוּ לָהֶם בָּנִים לֹא מֵתוּ – שאם היו להם בנים לא היו מתים, ומבואר שמי שאינו עוסק בפריה ורביה חייב מיתה. אֲחֵרִים אוֹמְרִים, אדם כזה גּוֹרֵם לַשְּׁכִינָה שֶׁתִּסְתַּלֵּק מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית יז ז) 'לִהְיוֹת לְךָ לֵאלֹהִים וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ', ודורשים שדווקא בִּזְמַן שֶׁ'זַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ' כלומר שמשאיר זרע אחריו, שְׁכִינָה שׁוֹרָה בישראל, ואם אֵין זַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ, שאין השכינה יכולה לשרות עליו, עַל מִי שׁוֹרָה, וכי עַל הָעֵצִים וְעַל הָאֲבָנִים.

משנה

המשנה מבארת דין אדם שנשא אשה ולא ילדה: אדם שלא קיים מצות פריה ורביה שנָשָׂא אִשָּׁה, וְשָׁהָה עִמָּהּ עֶשֶׂר שָׁנִים וְלֹא יָלְדָה, אֵינוֹ רַשַּׁאי לִבָּטֵל ממצות פריה ורביה, אלא צריך לגרשה ולישא אחרת, או לישא אשה אחרת עמה. ואם גֵּירְשָׁהּ מוּתֶּרֶת לְינַשֵּׂא לְאַחֵר, שאין אומרים שעקרה היא, שיתכן שרק הראשון לא זכה להוליד ממנה. וְרַשַּׁאי הַשֵּׁנִי שנשאה לִשְׁהוֹת עִמָּהּ כשלא ילדה עֶשֶׂר שָׁנִים כבעלה הראשון. וְאִם נתעברה וְהִפִּילָה מוּנָּה הבעל את עשר השנים שמותר לשהות עמה מִשָּׁעָה שֶׁהִפִּילָה ולא משעת הנישואין, ואם המתין עשר שנים משהפילה ולא ילדה צריך לגרשה או לישא אחרת.

גמרא

הברייתא מבארת דין השוהה עשר שנים עם אשה ולא ילדה, והטעם בזה: תָּנוּ רַבָּנַן בברייתא, נָשָׂא אִשָּׁה וְשָׁהָה עִמָּהּ עֶשֶׂר שָׁנִים, וְלֹא יָלְדָה, יוֹצִיא אותה בגט וְיִתֵּן לה כְּתוּבָּה, שאף שלא ידוע אם לא ילדה בסיבתו או בסיבתה, ויתכן שהוא אינו ראוי להוליד ואם כן אינו צריך להתגרש ממנה, מכל מקום חוששים מספק שֶׁמָּא הוא ראוי להוליד והיא ראויה לילד, אלא שלֹא זָכָה לְהַכְנוֹת מִמֶּנָּה, ולכן חייב לתת לה גט [כדי שיוכל לישא אשה אחרת] וגם לפרוע לה כתובתה. וַאַף עַל פִּי שֶׁאֵין רְאָיָה גמורה לַדָּבָר, יש זֵכֶר לַדָּבָר, שנאמר (בראשית טז ג) 'וַתִּקַּח שָׂרַי אֵשֶׁת אַבְרָם אֶת הָגָר הַמִּצְרִית שִׁפְחָתָהּ מִקֵּץ עֶשֶׂר שָׁנִים לְשֶׁבֶת אַבְרָם בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַתִּתֵּן אֹתָהּ לְאַבְרָם אִישָׁהּ לוֹ לְאִשָּׁה', ומכך שנשא את הגר לאחר עשר שנים שלא ילדה אשתו, מבואר שרק עד זמן זה מותר לשהות עם אשתו שלא ילדה. ומה שנשא את הגר רק עשר שנים לאחר שבא לארץ כנען, ולא בכל השנים שקודם לכן, בא לְלַמֵּדְךָ, שֶׁאֵין יְשִׁיבַת האדם עם אשתו בחוּץ לָאָרֶץ עוֹלָה לוֹ מִן הַמִּנְיָן של עשר שנים שמותר לשהות עמה כשלא ילדה, שיתכן שלא זכו לילדים משום עון מגוריהם בחוץ לארץ, ולא משום שאינם ראויים לילדים. וכיון שלמדנו שאין ישיבת חוץ לארץ עולה למנין זה, מבואר שתולים בכל דבר המונעה מלילד, לְפִיכָךְ גם אם חָלָה הוּא אוֹ שֶׁחָלְתָה הִיא, אוֹ שהיו שְׁנֵיהֶם חֲבוּשִׁים בְּבֵית הָאַסּוּרִים, אֵין השנים שבהן אירעו דברים אלו עוֹלִין לוֹ מִן הַמִּנְיָן, כיון שתולים שדברים אלו מנעו אותה מלילד, ולא משום שהוא לא זכה להוליד ממנה.

שואלת הגמרא: אָמַר לֵיהּ רָבָא לְרַב נַחְמָן, וְלֵילַף [–נלמד] מִיצְחָק את שיעור הזמן שמותר לשהות עם אשתו כשלא ילדה, דִּכְתִיב (בראשית כה כ) 'וַיְהִי יִצְחָק בֶּן אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּקַחְתּוֹ אֶת רִבְקָה וגו' לוֹ לְאִשָּׁה', וּכְתִיב (שם כה כו) 'וְיִצְחָק בֶּן שִׁשִּׁים שָׁנָה בְּלֶדֶת אוֹתָם', ומבואר ששהה עמה עשרים שנה עד שילדה, ולא נשא אחרת. משיבה הגמרא: אָמַר לֵיהּ רב נחמן, אין ללמוד מיצחק שלא נשא אחרת אף שהיה נשוי עשרים שנה, כיון שיִצְחָק עָקוּר הָיָה כפי שלמדים להלן, וידע שבסיבתו לא ילדה, אך שאר אדם שאינו יודע זאת עליו לישא אחרת שמא ילד ממנה.

מקשה הגמרא: אִי הָכִי שאין להוכיח מיצחק משום שהיה עקור, הרי אַבְרָהָם נַמִּי [–גם] עָקוּר הָיָה וידע שבסיבתו לא ילדה כפי שיתבאר להלן, ויתכן שלכך לא נשא אחרת עד עשר שנים וכיצד למדו ממנו את מנין השנים שמותר לשהות עם אשה שלא ילדה. מתרצת הגמרא: אכן שניהם עקורים היו ואין ללמוד מהם, ולא למדו מאברהם עצמו אלא מן הפסוק האמור (שם טז ג) 'מִקֵּץ עֶשֶׂר שָׁנִים' וגו' שנאמר בו, שהוא מיותר, ולא למדו מן הפסוק (שם כה כו) 'וְיִצְחָק בֶּן שִׁשִּׁים שָׁנָה' וגו' שנאמר ביצחק, שכן הַהוּא – פסוק זה אינו מיותר, אלא מִיבָּעֵי לֵיהּ [–נצרך] לְדרוש כִּדְרַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא, דְּאָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, לָמָּה נִמְנוּ שְׁנוֹתָיו שֶׁל יִשְׁמָעֵאל בתורה (שם כה יז), וכי מה לנו למנות שנותיהם של רשעים, אלא כְּדֵי לְיַיחֵס בָּהֶן – לידע באמצעותן למנות את שְׁנוֹתָיו שֶׁל יַעֲקֹב כשהלך לישיבת שם ועבר וכשהלך לביתו של לבן.

הגמרא מבארת את המקור שיצחק היה עקור: אָמַר רַבִּי יִצְחָק, יִצְחָק אֲבִינוּ עָקוּר הָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר (שם כה כא) 'וַיֶּעְתַּר יִצְחָק לַה' לְנֹכַח אִשְׁתּוֹ כִּי עֲקָרָה הִוא', ומדייק רבי יצחק, 'עַל' אִשְׁתּוֹ לֹא נֶאֱמַר, שאז היה משמע שרק היא היתה עקרה ולא יצחק, ולכן הוא התפלל עליה משום שיפה תפילת אחרים על החולה מאשר תפילת החולה עצמו, אֶלָּא נאמר 'לְנֹכַח אשתו', דהיינו בשוה לה, שכמו שהיא היתה עקרה כך גם הוא היה עקר, ו'לנוכח' הוא כמו 'בשוה', דהיינו ששניהם היו מתפללים, וּמְלַמֵּד שֶׁשְּׁנֵיהֶם עֲקוּרִים הָיוּ.

מקשה הגמרא: אִי הָכִי ששניהם התפללו, מדוע נאמר (שם) 'וַיֶּעְתַּר לוֹ ה'' בלשון יחיד, שה' נענה לתפילתו, שמשמע שאשתו היתה עקרה והתפלל עליה, 'וַיֶּעְתַּר לָהֶם' בלשון רבים מִיבָּעֵי לֵיהּ – היה הכתוב צריך לומר, שהרי נענה ה' לתפילת שניהם. מתרצת הגמרא: אף ששניהם התפללו תלה הכתוב שנענה ה' לו ולא לה, לְפִי שֶׁאֵינוֹ דּוֹמֶה תְּפִלַּת צַדִּיק בֶּן צַדִּיק שהוא יצחק בן אברהם, לְתְפִלַּת צַדִּיק בֶּן רָשָׁע, שהיא רבקה בת בתואל.

נתבאר שאברהם ויצחק היו עקורים, הגמרא מבארת את הטעם בזה: אָמַר רַבִּי יִצְחָק, מִפְּנֵי מָה הָיוּ אֲבוֹתֵינוּ עֲקוּרִים, מִפְּנֵי שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִתְאַוֶּה לִתְפִלָּתָן שֶׁל צַדִּיקִים על צרתם, כיון שתפילתם מקשרתם אליו, והם יסודי העולם, ונמצא כל העולם מקושר בו.

לעיל הוזכר הפסוק 'ויעתר יצחק לה''. הגמרא מביאה מאמר על פסוק זה: אָמַר רַבִּי יִצְחָק, לָמָּה נִמְשְׁלָה תְּפִלָּתָן שֶׁל צַדִּיקִים כְּעֶתֶר [–רחת], שנאמר 'ויעתר יצחק לה''. לומר, מָה עֶתֶר זֶה מְהַפֵּךְ הַתְּבוּאָה מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, ומבדיל את הפסולת מהחיטים, כָּךְ תְּפִלָּתָן שֶׁל צַדִּיקִים מְהַפֶּכֶת מִדּוּתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מִמִּדַּת רַגְזָנוּת לְמִדַּת רַחֲמָנוּת.

הגמרא מביאה מאמרים נוספים בענין עקירת אברהם: אָמַר רַבִּי אַמִּי, אַבְרָהָם וְשָׂרָה טוּמְטוּמִין הָיוּ, וטומטום היינו שפעמים שהוא זכר ופעמים נקבה, ואינו יכול להוליד, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה נא א) 'הַבִּיטוּ אֶל צוּר

ככל שלומדים יותר תורה – משיגים בעומק יותר ומפיקים יותר לימודים והוראות – הן לעצמו, הן ביחס להנהגה עם הזולת, וכמו כן – כיצד לנהוג עם הסביבה שבה נמצאים.

משיחת י"ד אייר, ה'תשכ"ה

רש"ל

משנה אינו רשאי לבטל — אלא: או יגרשנה, או ישא אחרת עמה. מותרת לינשא לאחר — ולא אמרינן עקרה היא, דשמא הראשון לא זכה ליבנות ממנה. **גמרא** מקץ עשר שנים — בא על הגר. והאי דלא נסיב לה בהנך שני קמאי, עד שלא בא לארץ כנען שהיו שנים מרובות בפדן ארם — ללמדך שאין ישיבת חוצה לארץ עולה לו, דלמא משום עון חוצה לארץ הם עקורים. **לפיכך** — הואיל וקא חזינן שאין ישיבת חוצה לארץ מן המנין, דתלינן בכל דבר המונענן מן ההריון חלה הוא או חלתה היא כו'. **ולילף מיצחק** — ששהה עשרים שנה ולא נשא אחרת. **עקור היה** — ויודע שמחמת עצמו הוא, ולקמן נפקא לן דעקור היה. **אברהם נמי עקור היה** — דראמרינן לקמן, והיכי ילפת מיניה? **ההוא מיבעי ליה כו'** — כלומר: יצחק עקור היה, משום הכי לא נסיב אחריתי. וקרא ד"יצחק בן ששים שנה" לא יתירא הוא, דתימא להכי כתביה רחמנא למיגמר מיניה שהיית עשרים שנה, דהדהוא מיבעי ליה כו'. אבל מקץ עשר שנים דאברהם, אף על גב דעקור הוה — ילפינן מיניה. דאי לאו לדרשא, למאי הלכתא קאשמעינן קרא "מקץ עשר שנים"? **לייחס בהן** — לידע שנותיו של יעקב, בן כמה שנים היה כשהלך לבית עבר, וכשעמד על הבאר. ובשלהי גמרא דמגילה (יז,א) מפרש לה. והאי קרא ד"יצחק בן ששים שנה" מייתי ליה התם, דילפינן מיניה דגדול תלמוד תורה מכיבוד אב ואם, שכל אותן שנים שהיה יעקב בבית עבר לא נענש עליהם. **ויעתר להם מיבעי ליה** — בשלמא אי אמרת: תפלת יצחק על אשתו היתה — היינו דכתיב "ויעתר לו" כמו שהיה מתפלל עליה, "ותהר רבקה אשתו". אלא אי אמרת: על עצמו היה מתפלל, ו"לנוכח אשתו" משמע ששניהם היו צועקים זה מול זה, ויעתר להם מיבעי ליה. **לפי שאינו דומה** — תפלתו, שהיה צדיק בן צדיק, לתפלתה, שהיתה צדקת בת רשע. לפיכך תלה בו הכתוב. **עתר** —

*פל"א בלע"ז.

חוצבתם

תוספות

יוציא ויתן כתובה — בסוף "המדיר" (כתובות עז,א) איכא פלוגתא דאמוראי כשנשא אשה ושהה עמה עשר שנים, אם כופין אותו להוציא אם לאו. וקשה: דלמאן דאמר אין כופין — תקשי ליה מהכא דקתני "יוציא", ולשון יוציא — משמע בכפיה, כדמשמע התם, דאמר רב: האומר איני זן ואיני מפרנס — יוציא ויתן כתובה. ופריך עליה שמואל: עד שכופין אותו להוציא יכפוהו לזון. ונראה דלא משמע יוציא לכפיה — אלא היכא שעושה לאשה שלא כדין, אבל הכא שאינו אלא משום דאינו רשאי לבטל מפריה ורביה — לא משמע לשון כפיה. וכל הנהו ד"המדיר" (שם) דתנן בהו: יוציא ויתן כתובה — בכפיה קאמר, כיון שמתנהגו עמה שלא כדין. ולעיל ב"החולץ" (לט,א) נמי אמרינן כשאין רוצה לא לייבם ולא לחלוץ דחוברין אצל גדול למיכפייה, לפי שמתנהגו עמה שלא כדין, שאינו רוצה לא לבנות ולא לפטור. ונראה דכופין אותו בשוטים. דאי במילי — הא אמר בסוף "המדיר" (כתובות עז,א) ד"בדברים לא יוסר עבד". ותימה: דכי פריך ב"המדיר" למאן דאמר כופין בנשא אשה ושהה עמה עשר שנים, דלתנייה בהדי אלו שכופין אותו להוציא — תקשי ליה נמי מכל הנהו דתנן ב"המדיר" (שם), והתיא ד"נערה שנתפתתה" (שם מח,א) דהאומר אי אפשי אלא אני בבגדי והיא בבגדה — יוציא ויתן כתובה, והתוא דסוף פירקין (יבמות סה,א) דאמר רבי אמי: הנושא אשה על אשתו — יוציא ויתן כתובה? ויש לומר: דלא קתני הנך דאתייה כפייה דידהו על ידי פשיעת בעל, אלא הנהו דאתיין ממילא, כגון מוכה שחין ובעל פוליפוס. והא דקתני: מצרף ומקמץ ובורסי, אף על פי שנעשו אחר שנשאו — הנהו אינן מתכוונים להקניט ולצער את האשה. ומיהו, קשיא: דליתני באה מחמת טענה, דאמר בסוף פרקין (שם ב) דכופין אותו להוציא, אף על פי שאין פושע — דמה יכול לעשות שהוא עקור? ונראה לפרש: דקתני סיפא בין שהיו עד שלא נישאו בין משנישאו — בכולן אמר רבי מאיר, יכולה היא שתאמר: סבורה הייתי לקבל כו'. והכא לא שייך למיתני בה סבורה הייתי שאני יכולה לקבל. ורובן מיתרצי בהדיא שנויא. ובירושלמי משמע דאין כופין בהנהו דתנן ב"המדיר" (כתובות עז,א) ורבינו חננאל הביאו בשילהי דסוף "אלמנה ניזונית" תנינן: גט המעושה, בישראל כשר, בנכרים פסול. אמר שמואל: פסול ופוסל לכהונה. ואמר שמואל: אין מעשים אלא לפסולות. (אמר שמואל) והתנינן המדיר אשתו מלהנות כו', ומשני: שמענו שמוציא, שמענו שכופין? בתמיה. ש"מ דאין כופין אלא היכא דקתני כופין, אבל היכא דאמור רבנן יוציא, ולא פירשו כופין — אומרים לו: חייבוך רבנן להוציא, ואם לא הוציא — מותר לקרותו עבריינא, אבל לכפותו בשוטים — לא. וגרס רבינו חננאל כדברי האומר איני זן ואיני מפרנס — כופין אותו להוציא, ויתן כתובה. והתיא ד"החולץ" (יבמות לט,א) דחוברים אצל גדול למכפייה — היינו טעמא דכופין לפי שמונעה מכל ענייני אישות, בין תשמיש בין מזונות. אבל משום תשמיש המטה לחודיה, או משום מזונות לחודייהו — אין כופין. ומהתוא עובדא דבי נשיאה בקיסרי דסוף פירקין (יבמות סה,ב), דקאמר רבי יוחנן: יוציא ויתן כתובה, דמשמע התם דכופין ליה — אין ראיה דכופין כל היכא דקאמר יוציא, דהתם לאו מימרא היא, אלא כשבא מעשה לפניו צוה להם שיוציא. משמע שאמר להם לכפותו, וכל היכא דלא קאמר בהדיא כופין — אין כופין, שלא יהא גט מעושה בישראל שלא כדין, ופסול. **יוציא** ויתן כתובה — נראה דבכל הנהו דתנן (כתובות עז,א) שכופין אותו להוציא — שנותן כתובה אף על פי שמגרש בעל כרחו. מדפריך התם דליתני בהדייהו הך דשהה עשר שנים, וקאמר הכא דאית לה כתובה. ומשמע נמי התם (שם) דהוה תני בהדייהו אלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט אי לאו משום דאורייתא לא קתני. והנהו אית להו כתובה, כדאמר ב"יש מותרות" (יבמות פה,א), ובאה מחמת טענה אמרינן לקמן (שם) דיש לה כתובה, אף על פי שכופין אותו לגרש. ורבינו גרשום כתב בתשובה דמוכת שחין אין לה כתובה. ודקדק מדקתני גבי בורסי שנשא אשה, יכולה שתאמר בסבורה הייתי לקבל ועכשיו איני יכולה לקבל. ואם היו כופין ליתן כתובה — אם כן כל שעה תערים ותנשא ותאמר כן כדי לגבות כתובה לאלתר? ויש לומר: דשמא אותה אין לה כתובה. כיון שיכולה להערים. אבל אחריני — יש להם כתובה. ובהדיא תני בתוספתא: יוציא ויתן כתובה. **אף על פי** שאין ראיה לדבר — ראיה גמורה אינה, דמשם אין ללמוד שיהא זקוק לגרש אשתו אפילו אם אי אפשר בלא גירושין. ואדרבה, ראוי ללמוד מכאן דאפילו אם תמצא לומר בעלמא הנושא אשה על אשתו יוציא ויתן כתובה — היכא דשהה עמה עשר שנים שרי להכניס צרתה, כמו שמצינו באברהם, אולי ירחמו מן השמים ויזכה עדיין ליבנות ממנה, כמו שלבסוף זכה אברהם משרה. **ולילף** מיצחק — ואם תאמר: יצחק נמי לא שהה יותר מעשר, לפי מה שפירשו שלא היתה רבקה אלא בת שלש כשנשאה, ועד שהיתה בת שתים עשרה לא היתה ראויה להוליד? ויש לומר: דמדרשים חלוקין, כדפרישית לעיל. ועוד: דמובח בפרק "בן סורר ומורה" (סנהדרין סט,ב) שדורות הראשונים היו ראויין להוליד הרבה קודם הזמן הזה. **אי** הכי אברהם נמי עקור היה — כדאמר לקמן: אברהם ושרה טומטמים היו. ואף על פי שמסתמא כבר נקרע בשנשא שרה, הכא אליבא דרבי יהודה פריך, דאמרינן ב"הערל" (יבמות פא,א): טומטום שנקרע — אין מוליד. ועוד: דאפילו לרבנן נמי דפליגי עליה — לא שביח שיוליד.

מְלַמֵּד שֶׁאֵין הַשְּׁכִינָה שׁוֹרָה עַל פָּחוֹת מִשְּׁנֵי אֲלָפִים וּשְׁנֵי רְבָבוֹת מִיִּשְׂרָאֵל. הֲרֵי שֶׁהָיוּ יִשְׂרָאֵל שְׁנֵי אֲלָפִים וּשְׁנֵי רְבָבוֹת חָסֵר אֶחָד, וְזֶה לֹא עָסַק בְּפִרְיָה וּרְבִיָּה - לֹא נִמְצָא זֶה גּוֹרֵם לַשְּׁכִינָה שֶׁתִּסְתַּלֵּק מִיִּשְׂרָאֵל?! אַבָּא חָנָן אָמַר מִשּׁוּם רַבִּי אֱלִיעֶזֶר: חַיָּיב מִיתָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבָנִים לֹא הָיוּ לָהֶם" הָא הָיוּ לָהֶם בָּנִים - לֹא מֵתוּ. אֲחֵרִים אוֹמְרִים: גּוֹרֵם לַשְּׁכִינָה שֶׁתִּסְתַּלֵּק מִיִּשְׂרָאֵל, שֶׁנֶּאֱמַר: "לִהְיוֹת לְךָ לֵאלֹהִים וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ", בִּזְמַן שֶׁזַּרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ - שְׁכִינָה שׁוֹרָה, אֵין זַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ - עַל מִי שׁוֹרָה, עַל הָעֲצִים וְעַל הָאֲבָנִים?! **משנה** נָשָׂא אִשָּׁה וְשָׁהָה עִמָּהּ עֶשֶׂר שָׁנִים וְלֹא יָלְדָה - אֵינוֹ רַשַּׁאי לְבַטֵּל. גֵּירְשָׁהּ - מוּתֶּרֶת לִינָּשֵׂא לְאַחֵר, וְרַשַּׁאי הַשֵּׁנִי לִשְׁהוֹת עִמָּהּ עֶשֶׂר שָׁנִים. וְאִם הִפִּילָה - מוֹנֶה מִשָּׁעָה שֶׁהִפִּילָה. **גמרא** תָּנוּ רַבָּנַן: נָשָׂא אִשָּׁה וְשָׁהָה עִמָּהּ עֶשֶׂר שָׁנִים וְלֹא יָלְדָה - יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתוּבָּה, שֶׁמָּא לֹא זָכָה לְהִבָּנוֹת מִמֶּנָּה. אַף עַל פִּי שֶׁאֵין רְאָיָה לְדָבָר - זֵכֶר לַדָּבָר: "מִקֵּץ עֶשֶׂר שָׁנִים לְשֶׁבֶת אַבְרָם בְּאֶרֶץ כְּנָעַן" לְלַמֶּדְךָ שֶׁאֵין יְשִׁיבַת חוּץ לָאָרֶץ עוֹלָה לוֹ מִן הַמִּנְיָן. לְפִיכָךְ, חָלָה הוּא אוֹ שֶׁחָלְתָה הִיא, אוֹ שֶׁגֵּיהֶם חֲבוּשִׁים בְּבֵית הָאֲסוּרִים - אֵין עוֹלִין לוֹ מִן הַמִּנְיָן. אֲמַר לֵיהּ רָבָא לְרַב נַחְמָן: וְלֵילַף מִיִּצְחָק, דִּכְתִיב: "וַיְהִי יִצְחָק בֶּן אַרְבָּעִים שָׁנָה בְּקַחְתּוֹ אֶת רִבְקָה וגו'", וּכְתִיב: "וְיִצְחָק בֶּן שִׁשִּׁים שָׁנָה בְּלֶדֶת אוֹתָם"! אֲמַר לֵיהּ: יִצְחָק עָקוּר הָיָה. אִי הָכִי, אַבְרָהָם נַמִי עָקוּר הָיָה! הַהוּא מִיבְּעֵי לֵיהּ לְכִדְרַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא. דְּאָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: לָמָּה נִמְנוּ שְׁנוֹתָיו שֶׁל יִשְׁמָעֵאל - כְּדֵי לְיַיחֵס בָּהֶן שְׁנוֹתָיו שֶׁל יַעֲקֹב. אָמַר רַבִּי יִצְחָק: יִצְחָק אָבִינוּ עָקוּר הָיָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֶּעְתַּר יִצְחָק לַה' לְנֹכַח אִשְׁתּוֹ", "עַל אִשְׁתּוֹ" לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא "לְנֹכַח" מְלַמֵּד שֶׁשְּׁנֵיהֶם עֲקוּרִים הָיוּ. א"ה "וַיֶּעְתַּר לוֹ" "וַיֶּעְתַּר לָהֶם" מִיבְּעֵי לֵיהּ! לְפִי שֶׁאֵינוֹ דּוֹמֶה תְּפִלַּת צַדִּיק בֶּן צַדִּיק לִתְפִלַּת צַדִּיק בֶּן רָשָׁע. אָמַר רַבִּי יִצְחָק: מִפְּנֵי מָה הָיוּ אֲבוֹתֵינוּ עֲקוּרִים - מִפְּנֵי שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִתְאַוֶּה לִתְפִלָּתָן שֶׁל צַדִּיקִים. אָמַר רַבִּי יִצְחָק: לָמָּה נִמְשְׁלָה תְּפִלָּתָן שֶׁל צַדִּיקִים כְּעֵתֶר - מָה עֵתֶר זֶה מְהַפֵּךְ הַתְּבוּאָה מִמָּקוֹם לְמָקוֹם, כָּךְ תְּפִלָּתָן שֶׁל צַדִּיקִים מְהַפֶּכֶת מִדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מִמִּדַּת רַגְזָנוּת לְמִדַּת רַחֲמָנוּת. אָמַר רַבִּי אַמִּי: אַבְרָהָם וְשָׂרָה טוּמְטֻמִּין הָיוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "הַבִּיטוּ אֶל צוּר חֹצְבְתֶּם

תוספות

ימי שנותינו בהם שבעים שנה — אף על גב דהאי קרא בתפלת משה כתיב — מסתמא דוד אמרו, שמצינו שחי כך, אבל משה מצינו שחי יותר.

בעי מיניה מרב יוסף — אומר רבינו יצחק: דנראה ששאלו: הלכה כרבי או כרבן שמעון בן גמליאל, והשיבו דהלכה כשניהם.

דתנן מי שלקה ושנה כו' — הקשה הרב רבינו משה: דב"הנשרפים" (סנהדרין פא,ב) מוקי לה אפילו כרבן שמעון בן גמליאל, ועבירות מחזקות! ואמר רבינו יצחק: דאף על גב דאיכא תנא התם דאמר עבירות מחזקות, מתוך לשון המשנה משמע ליה לרב יוסף דקסבר מלקיות מחזקות. דנראה לו דוחק דלא נקט מי שלקה ושנה אלא לאשמועינן דאיירי בעבירה שיש בה מלקות. ואפילו אם תמצא לומר דקסבר עבירות מחזקות — שמא סבר רב יוסף דכיפה צריכה התראה.

חוצבתם — נעשה לה נקבות, כמו "אני קרתי ושתיתי מים" (ישעיהו לז). **אין לה ולד** — קרא יתירא הוא, דהא כתיב עקרה. **לא שנו** — דשוהה עשר שנים. **שלשה עיבורים** — עשרים ושבעה חדשים לימי הולד, וחדש לכל עיבור ועיבור לימי טומאה וטהרה, דאשה מתעברת סמוך לוסתה. **שלש פקידות** — שהקדוש ברוך הוא פוקד העקרות לשמוע תפלתן בראש השנה, וגוזר עליהן הריון. **להני כללי** — דקאמר כל דורות של עכשיו שתי שנים ומחצה שהייתן. **ודלמא איהי דלא זביא** — ולא תטול כתובה. **כיון דלא מיפקדא אפריה ורביה** — לא איכפת לה, ולא ענש לה קודשא בריך הוא על עונותיה. **איני והא אמרו ליה כו'** — אמתני' פריך, דקתני: ישא אחרת שמא לא זכה להבנות ממנה, ויזכה להבנות מן השניה. **סוסכינתא** — חולי מעורר השתן, ואדם נעקר הימנו. **כהוצא ירקא** — ירוק ככף תמר. **שלישי לא** — דהוחזקה עקרה. **הי מינייהו אחרינתא** — איזו מהמשניות נשנית אחרונה, דנסמוך עלה אמלתא דמר ודמר? דכל חד וחד הדר משיטתיה קמייתא ונקט שיטתיה דחבריה, ובתרייתא עיקר, דהדור בהו מקמייתא. **אמר לה אל תמולי** — אלמא: מתניתא קמייתא אחרינתא, דהאי מעשה בסוף ימיו של רבן שמעון בן גמליאל הוה, מדקא מסהיד עליה רבי יוחנן שהיה אמורא, וסוף התנאים, והוא ראה את המעשה. **דאחיות מחזקות** — דכי היכי דאשה מוחזקת בשלש פעמים — כך היא מוחזקת בשלש אחיותיה. **נכפין** — חולין. **איסורא וסכנתא** — שאם חזקה בשני פעמים והשלישי ניתן לדחות ממנה — הויא מילה שלא בזמנה, ואינה דוחה את השבת. **וסכנתא** — סכנת נפשות. **סמך עלה אביי** — על הא דרב יצחק, דאמר משמיה דרבי יוחנן: בתלת זימני הוא דהויא חזקה. **בנפשיה** — בסכנת נפשו. **אבין דסמכא** — מה שאמר אבין משום רבי יוחנן — יש לסמוך עליו. **ישנו בחזרה** — חוזר על תלמודו. לשון אחר: מצוי כל שעה לפני רבי יוחנן, ואם חזר בו רבי יוחנן משום דבר שאמר תחלה — שומע אבין וחוזר גם הוא בו. אבל רב יצחק אינו מצוי לפניו, ופעמים ששמע דבר מרבי יוחנן ולמחר חזר בו רבי יוחנן, והוא אינו יודע. **דאירסה** — השלישי ומת. **אי נמי** — דנסבה וסלק לדיקלא ונפל ומת. למאן דאמר מעין גורם — לא הוחזקה זו, שהרי מעיינה לא גרם לו שימות, שהרי לא מת מחולי. הכי גרסינן: **בעי מיניה מרב יוסף הלכה כרבי ואמר לי אין הלכה כרבן שמעון בן גמליאל ואמר לי אין אחוכי אחיך בי** — שאלתי מרב יוסף אם הלכה כרבי, ואמר לי: הלכה, ופעם אחרת שאלתיו אם הלכה כרבן שמעון בן גמליאל, ואמר לי: הלכה. וכמדומה אני ששחק בי. הכי גרסינן: **אמר ליה סתמי הוא ופשיט לך** — לא שיחק בך, סתומות של משנה הן: יש שסתמה כרבן שמעון בן גמליאל, ויש שסתמה כרבי. דאיכא מילתא דמחזקינן לה בתרי זימני, ואיכא מילתא דבעינן תלתא זימני. ומשום הכי פשט לך כמר וכמר, כסתומים. **נישואין הא דאמרן** — דסתם לן תנא דידן כרבי, דקתני: רשאי השני, שני — אין, שלישי — לא. **כונסין אותו לכיפה** — אם חזר וחטא בשלישית, דמחזקינן ליה ברשיעא מתרי זימני שלקה.

ושור

חֲצַבְתֶּם וְאֶל מַקֶּבֶת בּוֹר נְקַרְתֶּם", וּכְתִיב: "הַבִּיטוּ אֶל אַבְרָהָם אֲבִיכֶם וְאֶל שָׂרָה תְּחוֹלֵלְכֶם". אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ: שָׂרָה אִמֵּנוּ אֵילוֹנִית הָיְתָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַתְּהִי שָׂרַי עֲקָרָה אֵין לָהּ וָלָד" אֲפִילּוּ בֵּית וָלָד אֵין לָהּ. אָמַר רַב יְהוּדָה בְּרֵיהּ דְּרַב שְׁמוּאֵל בַּר שִׁילַת מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא בַּדּוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנִים, שֶׁשְּׁנוֹתֵיהֶן מְרוּבּוֹת. אֲבָל בַּדּוֹרוֹת הָאַחֲרוֹנִים שֶׁשְּׁנוֹתֵיהֶן מוּעָטוֹת - שְׁתֵּי שָׁנִים וּמֶחֱצָה, כְּנֶגֶד שְׁלֹשָׁה עֵיבּוּרִים. רַבָּה אָמַר רַב נַחְמָן: שָׁלֹשׁ שָׁנִים, כְּנֶגֶד שָׁלֹשׁ פְּקִידוֹת. דְּאָמַר מָר: בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה נִפְקְדוּ שָׂרָה רָחֵל וְחַנָּה. אָמַר רַבָּה: לֵיתְנְהוּ לְהָנֵי כְּלָלֵי. מִכְּדֵי מַתְנִיתִין מַאן תַּנָּין - רַבִּי, וְהָא בִּימֵי דָּוִד אִימְעוּט שְׁנֵי, דִּכְתִיב "יְמֵי שְׁנוֹתֵינוּ בָהֶם שִׁבְעִים שָׁנָה". וְהַאי "שֶׁמָּא לֹא זָכָה לְהִבָּנוֹת הֵימֶנָּה" וְדִלְמָא אִיהִי דְּלָא זַבְיָא! אִיהִי, כֵּיוָן דְּלָא מִפַּקְדָא אַפְּרִיָה וּרְבִיָה - לָא מִיעַנְשָׁה. אִינִי? וְהָא אָמְרוּ לֵיהּ רַבָּנַן לְרַבִּי אַבָּא בַּר זַבְדָּא: נָסִיב אִיתְּתָא וְאוֹלִיד בְּנֵי! וַאֲמַר לְהוּ: אִי זְכַאי - הָווּ לִי מִקַּמַּיְיתָא. הָתָם דַּחוּי קָא מְדַחֵי לְהוּ לְרַבָּנַן. דְּרַבִּי אַבָּא בַּר זַבְדָּא אִיעֲקַר מִפִּרְקֵיהּ דְּרַב הוּנָא, רַב גִּידֵל אִיעֲקַר מִפִּרְקֵיהּ דְּרַב הוּנָא, רַבִּי חֶלְבּוֹ אִיעֲקַר מִפִּרְקֵיהּ דְּרַב הוּנָא, רַב שֵׁשֶׁת אִיעֲקַר מִפִּרְקֵיהּ דְּרַב הוּנָא. רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב אַחַדְתֵּיהּ סוּסְכִינְתָּא, תַּלְיוּהּ בְּאַרְזָא דְּבֵי רַב וּנְפַק מִינֵּיהּ כְּהוּצָא יָרְקָא. אָמַר רַב אַחָא בַּר יַעֲקֹב: שִׁיתִּין סָבֵי הֲוֵינָא, וְכוּלְּהוּ אִיעֲקוּר מִפִּרְקֵיהּ דְּרַב הוּנָא, לְבַר מֵאֲנָא דְּקַיְימֵי בְּנַפְשָׁאי "הַחָכְמָה תִּחְיֶה בַעֲלֶיהָ". גֵּירְשָׁהּ מוּתֶּרֶת וכו'. שֵׁנִי - אֵין, שְׁלִישִׁי - לָא. מַתְנִיתִין מַנִּי - רַבִּי הִיא. דְּתַנְיָא: מָלָה הָרִאשׁוֹן וּמֵת, שֵׁנִי וּמֵת, שְׁלִישִׁי - לֹא תְמוּל, דִּבְרֵי רַבִּי. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: שְׁלִישִׁי - תְּמוּל, רְבִיעִי - לֹא תְמוּל. וְהָתַנְיָא אִיפְּכָא, הֵי מִינַּיְיהוּ אַחֲרִינְיָתָא? תָּא שְׁמַע, דְּאָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אֲמַר רַבִּי יוֹחָנָן: מַעֲשֶׂה בְּאַרְבַּע אַחָיוֹת בְּצִפּוֹרִי, שֶׁמָּלָה רִאשׁוֹנָה וּמֵת, שֵׁנִיָּה וּמֵת, שְׁלִישִׁית וּמֵת, רְבִיעִית בָּאת לִפְנֵי רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, אָמַר לָהּ: אַל תְּמוּלִי. וְדִלְמָא אִי אִתְּיָא שְׁלִישִׁית - נַמִּי הָוָה אָמַר לָהּ? אִם כֵּן מַאי אַסְהֲדוּתֵיהּ דְּרַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא. וְדִלְמָא הָא קָא מַשְׁמַע לָן דְּאַחָיוֹת מְחַזְּקוֹת! אֲמַר רָבָא: הַשְׁתָּא דְּאָמְרַתְּ אַחָיוֹת מְחַזְּקוֹת - דִּלְמָא יִשָּׂא אָדָם אִשָּׁה לֹא מִמִּשְׁפָּחַת נִכְפִּין, וְלֹא מִמִּשְׁפָּחַת מְצוֹרָעִים, וְהוּא דְּאִתַּחְזַק תְּלָתָא זִימְנֵי. מַאי הָוָה עָלָהּ? כִּי אֲתָא רַב יִצְחָק בַּר יוֹסֵף אֲמַר: עוּבְדָּא הֲוָה קַמֵּיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן בִּכְנִישְׁתָּא דְּמָעוֹן בְּיוֹם הַכִּיפּוּרִים שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, וּמָלָה רִאשׁוֹנָה וּמֵת, שֵׁנִיָּה וּמֵת, שְׁלִישִׁית בָּאָה לְפָנָיו - אָמַר לָהּ: לְכִי וּמוּלִי. אֲמַר לֵיהּ אַבָּיֵי: חֲזֵי דְּקָשְׁרִית אִיסּוּרָא וְסַכַּנְתָּא! סָמֵךְ עֲלָהּ אַבָּיֵי, וַאֲזַל נָסְבָהּ לְחוּמָה בְּרַתָּא דְּאִיסִי בְּרֵיהּ דְּרַב יִצְחָק בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוּדָה. דְּנָסְבָהּ רַחֲבָא דְּפוּמְבְּדִיתָא וּשְׁכִיב, רַב יִצְחָק בְּרֵיהּ דְּרַבָּה בַּר בַּר חָנָה וּשְׁכִיב, וּנְסָבָהּ הוּא וּשְׁכִיב. אֲמַר רָבָא: וּמִי אִיכָּא דְּעָבִיד עוּבְדָּא בְּנַפְשֵׁיהּ כִּי הַאי, וְהָא אִיהוּ דְּאָמַר: אָבִין - דְּסָמְכָא, יִצְחָק סוּמְקָא - לָאו בַּר סָמְכָא. אָבִין - יֶשְׁנוּ בַּחֲזָרָה, יִצְחָק סוּמְקָא - אֵינוּ בַּחֲזָרָה. וְעוֹד: אֵימַר דְּפִלִיגִי לְעָנְיַן מִילָה, בְּנִישׂוּאִין מִי פְּלִיגִי? אִין, וְהָתַנְיָא: נִיסַּת לְרִאשׁוֹן וּמֵת, לַשֵּׁנִי וּמֵת, לַשְּׁלִישִׁי - לֹא תִּנָּשֵׂא, דִּבְרֵי רַבִּי. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: לַשְּׁלִישִׁי תִּנָּשֵׂא, לָרְבִיעִי לֹא תִּנָּשֵׂא. בִּשְׁלָמָא גַּבֵּי מִילָה - אִיכָּא מִשְׁפָּחָה דְּרָפֵי דָּמָא וְאִיכָּא מִשְׁפָּחָה דְּקַמִּיט דָּמָא. אֶלָּא נִישׂוּאִין מַאי טַעֲמָא? אֲמַר לֵיהּ רַב מָרְדְּכַי לְרַב אַשִׁי, הָכִי אֲמַר אַבִּימִי מֵהַגְרוֹנְיָא מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב הוּנָא: מַעְנְיָן גּוֹרֵם. וְרַב אַשִׁי אָמַר: מִגֹּזֶל גּוֹרֵם. מַאי בֵּינַיְיהוּ? אִיכָּא בֵּינַיְיהוּ דְּאִירְסָהּ וּמֵת, אִי נַמִּי, דְּנָפַל מִדִּיקְלָא וּמֵת. אֲמַר לֵיהּ רַב יוֹסֵף בְּרֵיהּ דְּרָבָא לְרָבָא: בְּעֵי מִינֵּיהּ מֵרַב יוֹסֵף, הֲלָכָה כְּרַבִּי? וַאֲמַר לִי: אִין. הֲלָכָה כְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל? וַאֲמַר לִי: אִין. אַחוּכֵי אַחִיךְ בִּי? אֲמַר לֵיהּ: לָא, סְתָמֵי הִיא, וּפְשִׁיט לָךְ: נִישׂוּאִין וּמַלְקִיּוֹת - כְּרַבִּי, וְסָתוֹת וְשׁוֹר הַמּוּעָד - כְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל. נִישׂוּאִין - הָא דַּאֲמָרַן, מַלְקִיּוֹת - דִּתְנַן: מִי שֶׁלָּקָה וְשָׁנָה - בֵּית דִּין כּוֹנְסִין אוֹתוֹ לְכִיפָּה, וּמַאֲכִילִין אוֹתוֹ שְׂעוֹרִים עַד שֶׁתְּהֵא כְּרֵיסוֹ נִבְקַעַת. וְסָתוֹת - דִּתְנַן: אֵין הָאִשָּׁה

חוּצַבְתֶּם וְאֶל מַקֶּבֶת בּוֹר נוּקַרְתֶּם', כלומר הביטו אל הסלע שממנו נחצבתם ואל נקב הבור שיצאתם ממנו, וּכְתִיב בפסוק שאחריו (ישעיה נא ב) 'הַבִּיטוּ אֶל אַבְרָהָם אֲבִיכֶם וְאֶל שָׂרָה תְּחוֹלֵלְכֶם', ופסוק זה מפרש את הפסוק הקודם, שהצור שממנו חוצבתם הוא אברהם, שנעשתה לו זכרות, ומקבת הבור שממנה נוקרתם היא שרה, שנעשתה לה נקבות, ו'תחוללכם' היינו ילדה אתכם, ומבואר שהוצרך לחדש לו זכרות ולה נקבות כדי שיוכלו להוליד.

מאמר נוסף בענין זה: אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַבָּה בַּר אֲבוּהּ, שָׂרָה אִמֵּנוּ אֲיָלוֹנִית [–אשה שאינה יכולה ללדת] הָיְתָה, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית יא ל) 'וַתְּהִי שָׂרַי עֲקָרָה אֵין לָהּ וָלָד', והרי כיון שנאמר ששרי היתה עקרה, מדוע הוצרך לומר שאין לה ולד, אלא כוונתו שאֲפִילּוּ בֵּית וָלָד אֵין לָהּ – שאף רחם שבו נוצר הולד לא היה לה קודם שנפקדה.

הגמרא דנה כמה שנים מותר לשהות עם אשה שלא ילדה בזמננו: אָמַר רַב יְהוּדָה בְּרֵיהּ דְּרַב שְׁמוּאֵל בַּר שִׁילַת מִשְּׁמֵיהּ דְּרַב, לֹא שָׁנוּ שמותר לשהות עמדה עשר שנים אֶלָּא בַּדּוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנִים, שֶׁשְּׁנוֹתֵיהֶן של בני אדם מְרוּבּוֹת, ואף אם ימתין עשר שנים עדיין יכול לישא אחרת ולהוליד ממנה בנים, אֲבָל בַּדּוֹרוֹת הָאַחֲרוֹנִים, שֶׁשְּׁנוֹתֵיהֶן מוּעָטוֹת, ואם ימתין הרבה עלול להיות שלא יוליד בנים, ימתין רק שְׁתֵּי שָׁנִים וּמֶחֱצָה, שהן כְּנֶגֶד שְׁלֹשָׁה עִיבּוּרִים של תשעה חדשים, שהם יחד עשרים ושבעה חדשים, ועוד חודש אחד לכל עיבור לימי טומאה וטהרה, ויחד הם שלשים חדשים שהם שנתיים ומחצה. רַבָּה אָמַר רַב נַחְמָן, בדורות האחרונים ימתין שָׁלֹשׁ שָׁנִים, שהן כְּנֶגֶד שָׁלֹשׁ פְּקִידוֹת כלומר כנגד שלשה זמנים שה' פוקד בהם עקרות, והם שלש פעמים ראש השנה, שבהם ה' שומע תפילת העקרות וגוזר עליהן הריון, דְּאָמַר מַר, בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה נִפְקְדוּ שָׂרָה, רָחֵל וְחַנָּה.

הגמרא מביאה דעה החולקת: אָמַר רַבָּה לֵיתַנְהוּ לְהָנֵי כְּלָלֵי – כללים אלו שבדורות האחרונים לא ימתין עשר שנים אינם להלכה, מִכְּדֵי מַתְנִיתִין מַאן תַּקִּין – שהרי מי תיקן את משנתנו, הלא הוא רַבִּי, וְהָא בִּימֵי דָּוִד אִימַּעוּט שְׁנֵי – והרי כבר בימי דוד שהיה לפני רבי התמעטו שנות חיי האדם, דִּכְתִיב (תהלים צ י) 'יְמֵי שְׁנוֹתֵינוּ בָהֶם שִׁבְעִים שָׁנָה', ואף על פי כן פסק רבי במשנה שימתין עשר שנים.

הגמרא דנה בטעם הדין שלאחר עשר שנים צריך לגרשה ולשלם לה כתובתה. מקשה הגמרא: וְהַאי – מה שנאמר בברייתא בטעם דין זה שֶׁמָּא לֹא זָכָה לְהַכְּנוֹת הֵימֶנָּה, קשה, וְדִלְמָא אִיהִי דְּלֹא זָכְיָא – והרי יתכן שהאשה היא שלא זכתה להבנות ממנו, וממילא אינו חייב בכתובתה. מתרצת הגמרא: אִיהִי – האשה כֵּיוָן דְּלֹא מִפַּקְדָא אַפְּרִיָה וּרְבִיָה – כיון שאיננה מצווה על מצות פריה ורביה, לא אכפת לה שאין לה ילדים, ולכן לֹא מִינַּגְשָׁה – אין ה' מעניש אותה בעונש זה.

עוד מקשה הגמרא: ממשנתנו משמע שמהאשה השניה יתכן שיזכה לבנים, וקשה, אֵינִי – וכי יתכן דבר זה, וְהָא אָמְרוּ לֵיהּ רַבָּנַן לְרַבִּי אַבָּא בַּר זַבְדָּא שהיה שרוי בלא אשה, נָסִיב אִיתְּתָא וְאוֹלֵיד בְּנֵי – שא אשה ותוליד ממנה בנים. וְאָמַר לְהוּ, אִי זְכַאי – אילו הייתי זכאי לבנים, הָווּ לִי מִקַּמַּיְיתָא – היו נולדים לי כבר מאשתי הראשונה, ומוכח שמי שאינו זכאי לבנים מאשה אחת לא יזכה להם גם מאשה אחרת. מתרצת הגמרא: הָתָם רבי אבא בר זבדא דַּחֲוֵי קָא מְדַחֵי לְהוּ לְרַבָּנַן – דחה את החכמים בדברים שאינם נכונים, ואין מדבריו ראיה שכך הוא, והטעם האמיתי שלא נשא אשה הוא כיון דְּרַבִּי אַבָּא בַּר זַבְדָּא אִיעֲקַר מִפַּרְקֵיהּ – נעשה עקר מחמת שיעורו דְּרַב הוּנָא, שהיה מאריך בו, והוצרך רבי אבא למי רגלים, ולא היה יכול לצאת והעמיד עצמו, ולכן נעשה עקר. וכן רַב גִּידֵּל אִיעֲקַר מִפַּרְקֵיהּ דְּרַב הוּנָא, וְרַבִּי חֶלְבּוֹ אִיעֲקַר מִפַּרְקֵיהּ דְּרַב הוּנָא, וְרַב שֵׁשֶׁת אִיעֲקַר מִפַּרְקֵיהּ דְּרַב הוּנָא.

הגמרא מביאה מעשה נוסף באחד מתלמידי רב הונא בענין זה: רַב אֲחָא בַּר יַעֲקֹב מתוך שהעמיד את עצמו בשיעורו של רב הונא אֲחַרְתֵּיהּ – אחזו חולי ששמו סוּסְכִּינְתָּא הנגרם מעצירת מי הרגלים, שעל ידו אדם מתעקר. מיד כשתקפו החולי תַּלְיוּהּ בְּאַרְזָא דְּבֵי רַב – תלוהו על עמוד מעץ ארז שהיה בבית המדרש, וּנְפַק מִינֵּיהּ כְּהוּצָא יַרְקָא – ויצא ממנו החולי שהיה נראה ירוק ככך תמר, וניצל מעקרות. אָמַר על כך רַב אֲחָא בַּר יַעֲקֹב, שִׁיתִּין סָבֵי הֲוִינָא – ששים חכמים היינו, וְכוּלְּהוּ אִיעֲקוּר מִפַּרְקֵיהּ דְּרַב הוּנָא – וכולם נתעקרו מחמת שיעורו של רב הונא, לְבַר מֵאֲנָא – חוץ ממני שניצלתי על ידי דְּקַיְּימִי בְּנַפְשַׁאי – שקיימתי בעצמי את הפסוק (קהלת ז יב) 'הַחָכְמָה תְּחַיֶּה בְּעָלֶיהָ', ועשו לי את הרפואה האמורה, ועל ידי חכמה זו חייתי.

שנינו במשנה: גֵּרְשָׁהּ מוּתֶּרֶת וכו' לינשא לאחר ורשאי השני לשהות עמה י' שנים.

מדייקת הגמרא: משמע שדוקא לשֵׁנִי אִין – אבן מותרת להנשא, אך לשְׁלִישִׁי לֹא. ומבואר, שאם נישאה לשני אנשים ולא ילדה, מוחזקת כעקרה שאינה ראויה לילד. מבררת הגמרא: מַתְנִיתִין מַנִּי – משנתנו כדעת מי שנויה בדין זה. משיבה הגמרא: כְּרַבִּי הִיא, דְּתַנְיָא בברייתא, אם מָלָה אשה את בנה הָרִאשׁוֹן וּמֵת מחמת המילה, וכן מלה את בנה הַשֵּׁנִי וּמֵת, את בנה הַשְּׁלִישִׁי לֹא תָמוּל, שבשני בניה שמתו מחמת המילה נעשית מוחזקת שבניה מתים מחמת מילה, דִּבְרֵי רַבִּי. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, את הבן הַשְּׁלִישִׁי תָּמוּל, שאין חזקה נקבעת בשני בניה, ורק אם מת אף השלישי, את הָרְבִיעִי לֹא תָמוּל, שבשלשת בניה שמתו מחמת מילה נקבעת החזקה. ומבואר שדעת רבי שבשתי פעמים נקבעת חזקה כמשנתנו.

מקשה הגמרא: וְהָתַנְיָא בברייתא אִיפְּכָא [–להיפך], שרבי סבר שחזקה נקבעת בשלש פעמים, ורבן שמעון בן גמליאל סבר שבשתי פעמים, וְהֵי מִינַּיְיהוּ אַחֲרִינְיָתָא – איזו מן הברייתות נשנתה אחרונה, שנסמוך עליה שכך סברו רבי ורבן שמעון בן גמליאל, וחזרו בה מדעותיהם בברייתא הראשונה.

מוכיחה הגמרא: תָּא שְׁמַע, דְּאָמַר רַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מַעֲשֶׂה בְּאַרְבַּע אַחָיוֹת שדרו בְּצִפּוֹרִי, שֶׁמָּלָה הָרִאשׁוֹנָה את בנה וּמֵת, וכן הַשְּׁנִיָּה מלה את בנה וּמֵת, וגם הַשְּׁלִישִׁית מלה את בנה וּמֵת, וכשנולד בנה של הָרְבִיעִית, בָּאת לִפְנֵי רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל ושאלתו אם למולו, וְאָמַר לָהּ אַל תָּמוּלִי. ומבואר שסבר שחזקה נקבעת בשלש פעמים, ואם כן רבי סבר שבשתי פעמים נקבעת חזקה. ומבואר שהברייתא הראשונה היא האחרונה, שהרי מכך שעל מעשה זה העיד רבי יוחנן שהיה אמורא וחי בסוף ימי התנאים וראה את המעשה, משמע שהיה בסוף ימי רבן שמעון בן גמליאל.

דוחה הגמרא את ההוכחה: וְדִלְמָא אִי אָתְיָא – אם היתה באה לפניו הַשְּׁלִישִׁית, נַמִּי הֲוָה אָמַר לָהּ – גם היה אומר לה שלא תמול את בנה, משום שבשתי פעמים נקבעת חזקה, אלא שכך אירע שבאה לפניו הרביעית. מקשה הגמרא: אִם כֵּן מַאי אַסְהָדוּתֵיהּ דְּרַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא – מדוע העיד רבי חייא בר אבא על מעשה זה, הרי אין בכך שום חידוש, אלא ודאי נתכוין להשמיענו שזו דעתו של רבן שמעון בן גמליאל שרק בשלש פעמים נקבעת חזקה.

מיישבת הגמרא את הדחיה: וְדִלְמָא הָא קָא מַשְׁמַע לָן – שמא כוונת רבי חייא בר אבא להשמיענו את עצם הדין דְּאַחָיוֹת שמתו בניהן מחמת מילה מָחְזְקוֹת את שאר בני משפחתן, ולא רק בנים מאותה אם. וכיון שנדחתה ההוכחה נשארה הגמרא בספק מה דעת רבי ומה דעת רבי שמעון בן גמליאל.

הגמרא מביאה הלכה היוצאת ממסקנת הגמרא: אָמַר רָבָא, הַשְּׁתָּא דְּאָמְרַת – עתה שאמרת שאף אַחָיוֹת מָחְזְקוֹת, לכן לֹא יִשָּׂא אָדָם אִשָּׁה, לֹא מִמִּשְׁפַּחַת נִכְפִּין – חולים במחלת הנפילה, וְלֹא מִמִּשְׁפַּחַת מְצוֹרָעִים, שכיון שבניהם חולים במחלות אלו הוחזקה לכך כל המשפחה, ויש חשש שגם בניו יחלו בהן. וְהוּא באופן דְּאִתַּחְזַק תְּלָתָא זִימְנֵי – שהוחזקו שלש פעמים במחלות אלו.

מבררת הגמרא: מַאי הֲוָה עֲלָהּ – מה פסק ההלכה במנין הפעמים שבו נקבעת חזקה. משיבה הגמרא: כִּי אַתָא רַב יִצְחָק בַּר יוֹסֵף אָמַר,

המשך בעמוד כז

קוֹבַעַת לָהּ וֶסֶת – רגילות ביאת דמה, עַד שֶׁתִּקְבָּעֶנָּה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים. וְאֵין אשה מִטַּהֶרֶת מִן הַוֶּסֶת הקבוע לה בזמן מסוים, שיוצאת מרגילות זו [שאם לא בדקה בזמן הוסת הרי היא טמאה] וחוזרת לאופן שאין לה וסת לראות בזמן מסוים, ואם לא בדקה באותו זמן טהורה, עַד שֶׁתַּעֲקֹר מִמֶּנָּה הוסת שָׁלֹשׁ פְּעָמִים, ואף אם לא ראתה פעמיים בזמן זה אלא בזמן אחר, ובשלישית לא בדקה בזמן קביעות וסתה, חוששת לוסתה וצריכה לבדוק. ונמצא שסתמה המשנה כרבן שמעון בן גמליאל שרק בשלש פעמים נקבעת חזקה. ובדין שׁוֹר הַמּוּעָד סתמה המשנה כרבן שמעון בן גמליאל, דִּתְנַן במשנה (ראה ב"ק כג:), אֵין הַשּׁוֹר שנגח בקרנו נַעֲשֶׂה מוּעָד – רגיל ליגח, שבעליו משלם את כל נזק נגיחתו, עַד שֶׁיָּעִידוּ בּוֹ – בבעליו שהשור נגח שְׁלֹשָׁה פְּעָמִים קודם נגיחה זו, אך אם העידו בו רק פעמיים, לא נעשה השור מועד ומשלם רק חצי נזק. והיינו כרבן שמעון בן גמליאל שחזקה נקבעת רק בשלש פעמים.

הגמרא חוזרת לדין המשנה של אשה שלא ילדה: תָּנוּ רַבָּנַן בברייתא, נִיסֵּת האשה לַבעל הָרִאשׁוֹן ושהה עמה עשר שנים, וְלֹא הָיוּ לָהּ ממנו בָּנִים, ולכן גירשה ונתן לה כתובתה, ולאחר מכן נישאה לַשֵּׁנִי ושהה עמה עשר שנים וְלֹא הָיוּ לָהּ בָּנִים, ולכן אף הוא גירשה ונתן לה כתובתה, לַשְּׁלִישִׁי לֹא תִנָּשֵׂא אֶלָּא לְמִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ בָּנִים, שכבר קיים פריה ורביה, אך לא תנשא לשלישי שאין לו בנים, כיון שעדיין לא קיים פריה ורביה, והיא מוחזקת לעקרה ולא תלד אף ממנו. ואם עברה וּנִישֵּׂאת לְמִי שֶׁאֵין לוֹ בָּנִים, תֵּצֵא ממנו מיד בגט בְּלֹא כְתוּבָּה.

הגמרא מביאה ספק בזה: אִיבַּעְיָא לְהוּ, אשה שנישאה ולאחר עשר שנים נתגרשה, ונישאה לאחר ולאחר עשר שנים נתגרשה, ונתנו לה כתובתה, וּנִישֵּׂאת לַשְּׁלִישִׁי ושהה עמה עשר שנים וְלֹא הָיוּ לָהּ בָּנִים, מַהוּ דְּלִיתְבְּעוּהָ הָנָךְ קַמָּאֵי – האם שני הבעלים הראשונים יכולים לתובעה שתחזיר להם את כסף הכתובה שנתנו לה. הגמרא מבארת את צדדי הספק: מִי מָצוּ אָמְרֵי לָהּ – האם יכולים לומר לה, כיון שלא ילדת לשלושה בעלים אִינְּהוּ דְּאַתְּ הוּא דְּגַרְמַתְּ – נתגלה הדבר שגם לנו לא ילדת מפני עקרותך, ולא משום שאנו לא זכינו, ולכן נתגלה שהיינו פטורים מלשלם כתובתך ועליך להחזירה. אוֹ דִּלְמָא מָצִית אָמְרָה לְהוּ – שמא האשה יכולה לומר, הַשְׁתָּא הוּא דִּכְחַשִׁי – רק עתה אצל בעלי השלישי כחשתי ונעשיתי עקרה, אך אצלכם הייתי בריאה ואתם גרמתם שלא אלד.

פושטת הגמרא: מִסְתַּבְּרָא מָצִית אָמְרָה לְהוּ – מסתבר שיכולה לומר הַשְׁתָּא הוּא דִּכְחַשִׁי, ואינה צריכה להחזיר להם כסף כתובתה.

הגמרא מביאה ספק נוסף: אִיבַּעְיָא לְהוּ, אם לאחר שנישאת לשלישי וגירשה בלא כתובה, וּנִישֵּׂאת לְרִבִיעִי וְהָיוּ לָהּ ממנו בָּנִים, מַהוּ דְּתִיתְבְּעֵיהּ לַשְּׁלִישִׁי – האם יכולה לתבוע את כתובתה מן השלישי, כיון שעתה שילדה לרביעי נתברר שבטעות הוחזקה בעקרה.

פושטת הגמרא: אַמְרִינַן לָהּ שְׁתִיקוּתִיךְ יָפָה מִדִּיבּוּרִיךְ – אומרים לה, עדיפה שתיקתך מדיבורך זה, כיון דְּמָצֵי אָמַר לָהּ – שהבעל השלישי יכול לומר לה, אֲנָא אַדַּעְתָּא דְּהָכֵי לֹא גַּרְשִׁתִּיךְ – על דעת שתלדי לא גירשתיך, כלומר שגירשתיך רק מפני שסברתי שאת עקרה, ואילו הייתי יודע שאת יכולה ללדת לא הייתי מגרשך, ונמצא גט בטל ובניה ממזרים.

רב פפא מקשה על טעם זה: מַתְקִיף לָהּ רַב פָּפָא, מה מועיל לנו שתשתוק, אִי אִיהִי שָׁתְקָא אֲנַן מִי שַׁתְקִינַן – ואם היא תשתוק, וכי אנו [בית דין] נשתוק ולא נטען, הרי אם השלישי גירשה רק משום שסבר שהיא עקרה, ועתה נתברר שאינה עקרה, נִמְצָא שהגֵּט בָּטֵל, וממילא בָּנֶיהָ מהרביעי מַמְזֵרִין שהרי נולדו מאשת איש. ומכך שאין טוענים כן, מוכח שהשלישי אינו יכול לבטל את הגט למפרע ולהפטר מכתובה בטענה זו, כיון שגמר בדעתו לגרשה מספק שמא לא תלד, ושוב לא איכפת לו בה. אֶלָּא הטעם שפוטרים את השלישי מלשלם כתובתה הוא, משום דאַמְרִינַן שכשנישאה לשלישי אכן היתה עקרה, ורק הַשְׁתָּא הוּא דִּבְרִיָּיתָא – עתה הבריאה מעקרותה.

הגמרא מבארת את הדין כאשר כל אחד מהם טוען שהצד השני אינו ראוי להוליד: באופן שהוּא – הבעל אָמַר, יודע אני שהגורם שלא נולדו ילדים הוא מִינָּהּ – מחמת האשה שהיא עקרה, ולכן איני צריך ליתן כתובתה, וְהִיא – האשה אָמְרָה, הטעם שלא ילדתי הוא מִינַּיהּ – מחמת הבעל שהוא עקר, וצריך ליתן כתובתי. אָמַר רַבִּי אַמִּי, בִּדְבָרִים כאלו שֶׁבֵּינוֹ לְבֵינָהּ, היא נֶאֱמֶנֶת. וְטַעְמָא מַאי – מה הטעם שמאמינים לה ולא לו, משום שהִיא שהזרע מגיע אליה קָיְימָא לָהּ בְּיוֹרֶה כְּחֵץ – יודעת ומרגישה בו אם הוא יורה כחץ ויכול לגרום לה להתעבר, או שאינו יורה כחץ ואינה יכולה להתעבר ממנו (חגיגה טו.), ולכן אם טוענת שודאי לא היה יורה כחץ ומשום כך לא היו להם בנים, נאמנת, אך הוּא לֹא קִים לֵיהּ בְּיוֹרֶה כְּחֵץ – אינו יכול לידע אם הוא יורה כחץ וראויה האשה להתעבר ממנו, ולכן טוען רק שמא היה יורה כחץ והאשה אינה יכולה להתעבר, ולכן אינו נאמן.

דין נוסף בענין זה: באופן שחייב ליתן כתובתה, וְאָמַר אִיהוּ – הבעל אֵיזִיל אִינְסֵיב אִיתְּתָא – אלך ואשא אשה אחרת קודם שאגרש את הראשונה, וְאִיבְּדוֹק נַפְשַׁאי – ואבדוק עצמי בה, שאם גם היא לא תלד אני הוא הגורם, ואם תלד תהא הוכחה שמחמת הראשונה לא נולדו ילדים, ואוכל לגרשה בלא ליתן כתובתה. אָמַר רַבִּי אַמִּי, אַף בְּזוֹ – אף כשטוען כך יוֹצִיא את האשה הראשונה וְיִתֵּן לה כְּתוּבָּה קודם שישא את השניה, מפני שֶׁאֲנִי אוֹמֵר, שכָּל הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה נוספת עַל אִשְׁתּוֹ, קודם לכן יוֹצִיא את הראשונה וְיִתֵּן כְּתוּבָּה. אך רַבָּא אָמַר, נוֹשֵׂא אָדָם כַּמָּה נָשִׁים עַל אִשְׁתּוֹ, וְהוּא דְּאִית לֵיהּ לְמִיזַיְינִינְהִי – וזאת בתנאי שיש לו מזונות ופרנסה לכולן.

הילדים הם שהיו הָעֲרֵבִים שעל ידי זה החליט הקדוש-ברוך-הוא עניין נתינת התורה לעם ישראל.

ממכתב כ"ח אייר תשי"ב

צריך להיות עין איש הישראל טובה גם בשל אחרים.

ממכתב א' דראש חודש אייר, תשי"ח

כששומעים דברי התעוררות ודברי חסידות, לא להטמינם בצלחת, שאז על פי הרוב אינו פועל אפילו על עצמו, אלא להשתדל למסור אותם גם לאחרים שאז מתגדלת גם הפעולה בהנוגע לעצמו.

ממכתב א' דראש חודש אייר, תשי"ח

רש"ל

קובעת לה וסת — לסמוך עליה להיות דייה שעתה, דתנן (נדה ב,א): כל אשה שיש לה וסת — דייה שעתה, ולא מטמאינן לה למפרע מעת לעת. ועוד: דאם קובעת לה וסת והגיע זמן וסתה ולא בדקה — טמאה, דאורח בזמנו בא. **ואינה מטהרת מן הוסת** — אפילו נעקרה פעמים, שבדקה בשתי וסתות ולא ראתה, ושינתה ראייתה ליום אחר שתי פעמים — אפילו הכי מחזקינן וסתה לכשיגיע, ואם לא בדקה — טמאה, דאורח בזמנו בא. **ארעתא דהכי לא גרשתיך** — אילו הייתי יודע שאת בת בנים — לא גרשתיך, ונמצא גט בטל למפרע. **מתקיף לה רב פפא** — ואי מצי בעלה לבטולי גט בהכי, כי שתק מאי הוי? אנן מי שתקינן? הא ודאי אדעתא דהכי לא גירשה. אלא מדשתקינן — ודאי לא מצי לבטולי, דאמרינן ליה: מספיקא קא מגרשת לה, ולא איכפת לך בה, וגמרת בדעתיך לגרושין. **אלא** — אי איכא למפטריה, הכי פטרינן ליה; דאמרינן ליה: השתא היא דאיבריתי, שחזרה להיות בריאה מחולייה. **מינה** — יודע אני שמחמתה הוא שאין לי בנים, ולא אתן כתובה: כל שכבת זרע שאינו יורה כחץ אינה מזרעת.

הוא

תוספות

ושור המועד — רבי לא פליג אקרא, אלא כלומר: התם מתקיימין דברי רבן שמעון בן גמליאל דלא מיתחזיק אלא בתלת זימני.

נישאת למי שאין לו בנים תצא בלא כתובה — משמע דמן השני יש לה כתובה. וכן משמע בסמוך, דקאמר: נישאת לשלישי ולא היו לה בנים מהו דליתבעוה הנך קמאי? משמע שהשני נתן לה כתובה. ותימה לרבינו יצחק: דאמאי יש לה כתובה מן השני? הא כיון דאסר לה לשלישי — אם כן סבר דבתרי זימני הויא חזוקה? וכי תימא משום דאמרה ליה השתא הוא דכחשי ונסתחפה שדהו — אם כן מאי קבעי נישאת לשלישי כו', מי מצי אמרי לה דאיגלאי מילתא דאת גרמת, או דלמא מציא אמרה השתא הוא דכחשי, הלא אף על גב דלא נישאת לשלישי — אין לה כתובה מן השני אלא מטעם דמצי אמרה השתא הוא דכחשי! ואומר רבינו יצחק: דלענין ממון מודה רבי דלא הוי חזוקה עד דאיתחזיק בתלתא זימני, כדאשכחן בשור המועד. דבשור המועד לא פליג, כדפירשתי לעיל. ומיהו, תימה: דהשתא לענין איסורא לא סמכינן ארוב נשים דחזיין לבנים — משום דאיתרע רובא על ידי דאיתחזק בתרי זימני, ולענין ממון סמכינן אהאי רובא אף על גב דאיתרע בתרי זימני? ובעלמא אמרינן איפכא: דאזלינן בתר רובא לענין איסורא, ולענין ממונא לא אזלינן.

תצא בלא כתובה — לכאורה נראה דוקא בשהתה עם השלישי, דומיא דנשאת לשלישי ולא היו לה בנים דבסמוך. וטעמא, דלענין ממון לא מחזקינן לה בעקרה עד דאיתחזק בתלת זימני. ואם תאמר: מן השלישי נמי לא תפסיד כתובה, דתימא ליה: השתא הוא דכחשי, כמו שאומרת לראשון ולשני! יש לומר: דטענה דהשתא הוא דכחשי לא מהני להרויא, אלא לענין שלא תחזיר מה שגבתה מראשון ומשני. אבל קשה: דאי בשהה עמה עשר שנים — היכי קאמר בסמוך גבי נישאת לרביעי והיו לה בנים, או דלמא מצי אמר לה אדעתא דהכי לא גרשתיך, והא אף על גב שהיא בת בנים — על כרחו הוא צריך לגרשה, כיון דלא זכה ליבנות ממנה! לכך נראה לרבינו יצחק דלאלתר תצא שלא בכתובה, ולא משום קנס, דקנסוה כמו בשניות לפי שנישאת באיסור, מדקבעי בסמוך נישאת לרביעי והיו לה בנים מהו דתיתבעיה לשלישי. ואי קנס הוא — היכי תיתבע לשלישי? אלא נראה לרבינו יצחק דבשלא הכיר בה איירי, ותצא שלא בכתובה — משום דהוי מקח טעות. ומכל מקום, כשיש לה בנים מן הרביעי — חזורת ותובעת לשלישי, דאיגלאי מילתא דלאו מקח טעות הוא. וכן מצא רבינו יצחק בהלכות דרב יהודאי גאון דבלא הכיר בה איירי. אבל הכיר בה — יש לה כתובה. והא דקתני בתוספתא: נישאת למי שאין לו בנים תצא שלא בכתובה, מפני שנישואיה נישואי מינות — נראה שהסופרים טעו וכתבו מינות במקום טעות, דלא שייך כאן לשון מינות כלל. **אי** איהי שתקא אנן מי שתקינן — ואם תאמר: דתנן ב"השולח" (גיטין מו,ב ושם): המוציא אשתו משום אילונית, רבי יהודה אומר לא יחזיר כו'. נשאת לאחר והיו לה בנים, והיא תובעת כתובתה, אמר רבי יהודה, אומר לה: שתיקותיך יפה מדבורייך. והשתא תקשה התם: אי היא שתקה — אנן מי שתקינן? ויש לומר: דהתם, כיון דתקינן לרבי יהודה דלא יחזיר — ליכא למיחש לקלקולא. ורבנן, אף על גב דיחזיר — לא חיישינן התם לקלקולא, כיון דלא חשיב לבדוק יפה בסימני אילונית — גמר בדעתו לגרש בכל ענין, ולהכי שתקינן. וכי תובעת כתובתה — מצי אמר לה: אדעתא למיתב כתובה לא גירשתיך. אבל הכא, דליכא תקנה דלא יחזיר — פריך שפיר: היכי שתקינן. ואפילו רבנן דלא חיישי התם לקלקולא — היינו דוקא בספק אילונית, דכיון דלא חשש לבדוק יפה — גמר לגרש בכל ענין. אבל הכא — אין בידו לבדוק ומוכיח הדבר שמשום בנים מוציאה, שכבר נישאת לשנים ולא היו לה בנים — איכא קילקולא, ולהכי פריך לבולי עלמא: אנן מי שתקינן. ואתי נמי שפיר הא דמשמע ב"השולח" דלא מצי מקלקל לה אלא כשאמר לה משום שם רע ונדר ואילונית אני מוציאך. והכא אף על גב דלא אמר לה משום עקרות אני מוציאך — מצי מקלקל לה, כדפירשית. ומשני: דהכא לא שייך קילקולא, דאמרינן: השתא הוא דבריתיה, ובשעה שגירשה לא היתה רואיה. אבל בשם רע ונדר ואילונית — איכא קלקולא כשנתגלה לבסוף שהשם רע היה שקר, ולא היתה אילונית גם מתחלה. דאם היתה — לא הוה בריאה לעולם. ונדר נמי, כיון שיכול להפר — כאילו לא היה נדר. ואם תאמר: דבפרק קמא דנדה (יב,ב) אמר גבי אשה שאין לה וסת לא יחזיר אפילו הדר ואיתקן — משום קלקולא, והשתא והא אין יכול לקלקלה, דאמר השתא הוא דבריאת, כדאמרי' הכא? ואומר רבינו יצחק: דלא דמי, דקלקול בנים — אין רפואה מועלת כל כך, ולכך בשעה שגירשה לא היתה בת בנים, דלא שכיח שתרפא — לגמרי מגרש לה. אבל קלקול דוסת — שכיח להתרפאות ולא גמר ומגרש, דיאמר אילו הייתי יודע שסם מועיל לה — לא הייתי מגרשה. והרב רבינו שלמה מדריו"ש תירץ: דהתם יש לחוש שתקבע וסת, כמו שהתחילה לקבוע סמוך לגירושין. דליכא למימר השתא הוא דבריאת — דהא איגלאי מילתא למפרע דבעוד שהיתה תחתיו איבריאת. **שבינו** לבינה היא נאמנת — תימה: דבמאי איירי? דאי בשהתה עשר שנים עמו — למה לי טעמא דאין יורה כחץ? אפילו יורה כחץ נמי יוציא ויתן כתובה, לפי שלא זכה ליבנות ממנה. ואי לא שהה — ניחוש שמא עיניה נתנה באחר, כמשנה אחרונה דסוף נדרים (צ,ב) דתנן: בראשונה היו אומרים שלש נשים יוצאות ונוטלות כתובה: השמים ביני לבינך, פירוש: גלוי לשמים שאין יורה כחץ. דהכי משמע התם בגמרא כו', חזורו לומר: שלא תהא אשה נותנת עיניה באחר ומקלקלת על בעלה, אלא השמים ביני לבינך — יעשו דרך בקשה: יבקשו שניהם רחמים. או כמו שפירש רבינו חננאל: שיעשו סעודה ויתפייסו. וכי תימא: דהתם באינה באה מחמת טענה, והכא בבאה מחמת טענה — מכל מקום ניחוש שמא נתנה עיניה באחר! ועוד: דהתם אם אין באה מחמת טענה — מאי נפקא לה מיניה. ובמשנה ראשונה למה אמרו יוציא ויתן כתובה? וההיא דסוף שמעתין דכופין בבאה מחמת טענה, ולא חיישינן שמא עיניה נתנה באחר — איכא לאוקמא בידוע שהוא עקור, או בשהתה עמו עשר שנים ויש לו בנים מאשה אחרת. דאי לאו דבאה מחמת טענה — לא היו כופין משום ביטול פריה ורביה, כיון דיש לו בנים. והך דהכא — ליכא לאוקמה בשהה עשר שנים ויש לו בנים ובאה מחמת טענה — דאם כן אפילו יורה כחץ נמי כופין, כיון דלא זכה ליבנות ממנה. ומיהו, יש לומר קצת: דכיון דיש לו בנים — אין לתלות באונס שלו, אלא אית לן למימר דאדרבה: איהי היא דלא זכתה, כדאמר לעיל. ולכך צריכה טעם דיורה כחץ. ואף על פי שיש לו בנים מאשה אחרת — שמא אחר כך נתקלקל. ויש להאמינה, דמוכח מילתא דשהה עשר שנים ולא ילדה. ומה שלא אמרה מיד — משום דעד עשר שנים לא היינו חוששין לדבריה, דהוה תלינן בעיניה נתנה באחר. אי נמי: איכא לאוקמא בדלא שהה עמה עשר שנים ובבאה מחמת טענה, דכיון שיש לה טענה מעליא — לא רצו להפסידה, ואוקמוה אדין משנה ראשונה, דלא חשו לעיניה נתנה באחר. וההיא דנדרים — באינה באה מחמת טענה, ומכל מקום, למשנה ראשונה — יוציא ויתן כתובה, משום דשמא אין לה הנאת תשמיש כל כך כשאין יורה כחץ. שטוענת שרוצה שיהא לה זכר, דמי שאין לו בנים חשוב כמת. והרב רבינו יצחק בן רבינו מאיר פירש: דהכא אניסת לשלישי קאי, דאמרו תצא בלא כתובה, וקא משמע לן דאי אמרה דאין יורה כחץ דנאמנת ולא תפסיד כתובתה ממנו, דחזיא ליה כיון דאין ראוי לבנים. וקשה לרבינו יצחק: דמתוך הלשון משמע דהוא אמר מינה והיא אמרה מיניה, דמחמת שהיו יחד הרבה ולא הולידו מחמת כן באים לבית דין. ועוד קשה קצת: דלמה אין לחוש שטוענת בן ומשקרת בשביל כתובה? והרב רבינו שמואל בן רבינו חיים פירש: דהכא איירי כששהתה עם השלישי עשר שנים, וכרבן שמעון בן גמליאל דאמר בתלת זימני הויא חזקה, דמסקנא דשמעתין כוותיה אתיא, בדקאמר: הוא אומר

אפילה

קוֹבַעַת לָהּ וֶסֶת עַד שֶׁתִּקְבְּעֶנָּה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים, וְאֵין מִטַּהֶרֶת מִן הַוֶּסֶת עַד שֶׁתֵּעָקֵר מִמֶּנָּה שָׁלֹשׁ פְּעָמִים. וְשׁוֹר הַמּוּעָד - דִּתְנַן: אֵין הַשּׁוֹר נַעֲשֶׂה מוּעָד עַד שֶׁיָּעִידוּ בּוֹ שְׁלֹשָׁה פְּעָמִים. תָּנוּ רַבָּנַן: נִיסֵּת רָאשׁוֹן וְלֹא הָיוּ לָהּ בָּנִים, לַשֵּׁנִי וְלֹא הָיוּ לָהּ בָּנִים, לַשְּׁלִישִׁי - לֹא תִּנָּשֵׂא אֶלָּא לְמִי שֶׁיֵּשׁ לוֹ בָּנִים. נִישֵּׂאת לְמִי שֶׁאֵין לוֹ בָּנִים - תֵּצֵא בְּלֹא כְתוּבָּה. אִיבַּעְיָא לְהוּ: נִישֵּׂאת לַשְּׁלִישִׁי וְלֹא הָיוּ לָהּ בָּנִים, מַהוּ דְּלִיתְבְּעוּהָ הָנָךְ קַמָּאֵי? מִי מָצוּ אָמְרִי לָהּ: אִיגְּלַאי מִילְּתָא דְּאַתְּ הוּא דְּגָרְמַתְּ, אוֹ דִּלְמָא מָצֵית אָמְרָה לְהוּ: הָשְׁתָּא הוּא דְּכָחֲשִׁי? מִסְתַּבְּרָא מָצֵית אָמְרָה לְהוּ: הָשְׁתָּא הוּא דְּכָחֲשִׁי. אִיבַּעְיָא לְהוּ: נִישֵּׂאת לְרָבִיעַי וְהָיוּ לָהּ בָּנִים, מַהוּ דְּלִיתְבְּעוּהָ לַשְּׁלִישִׁי? אָמְרִינַן לָהּ: שְׁתִיקוּתִיךְ יָפָה מִדִּיבּוּרִיךְ, דְּמָצֵי אָמַר לָהּ: אֲנָא אַדַּעְתָּא דְּהָכִי לָא גֵּרַשְׁתִּיךְ. מַתְקִיף לָהּ רַב פַּפָּא: אִי אִיהִי שָׁתְקָא אֲנַן מִי שָׁתְקִינַן? נִמְצָא גֵּט בָּטֵל וּבָנֶיהָ מַמְזֵרִין! אֶלָּא אָמְרִינַן: הָשְׁתָּא הוּא דִּבְרִיתָא. הוּא אָמַר: מִינָּהּ, וְהִיא אָמְרָה: מִינַּיהּ - אָמַר רַבִּי אַמִּי: דְּבָרִים שֶׁבֵּינוֹ לְבֵינָהּ נֶאֱמָנֶת. וְטַעֲמָא מַאי? הִיא - קַיְימָא לָהּ בְּיוֹרֶה כְּחֵץ, הוּא - לָא קִים לֵיהּ בְּיוֹרֶה כְּחֵץ. אָמַר אִיהוּ: אֵיזִיל אִינְסִיב אִיתְּתָא וְאִיבְּדוֹק נַפְשָׁאי. אָמַר רַבִּי אַמִּי: אַף בְּזוֹ יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתוּבָּה, שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: כָּל הַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה עַל אִשְׁתּוֹ - יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתוּבָּה. רָבָא אָמַר: נוֹשֵׂא אָדָם כַּמָּה נָשִׁים עַל אִשְׁתּוֹ, וְהוּא דְּאִית לֵיהּ לְמִיזַיְינִינְהִי.

הוא

אפילה תרי, והיא אמרה תלתא. והשתא ניחא הא דקאמר: הוא אומר מינה, שהרי עבשיו הוחזקה בתלת זימני, ויש לה להפסדת כתובתה. והיא אמרה מיניה. ומסיק דנאמנת. ואם טוענת דאין יכול להזקק — פסקו רבותינו דנאמנת אפילו למשנה אחרונה. דדוקא כשטוענת שאין יורה כחץ חיישינן שמא משקרת, לפי שבעלה לא ידע בה דמשקרת, כדאמרינן בסוף נדרים (צא,א). אבל במילתא דידע בה דמשקרא — נאמנת מדרב המנונא, לפי שאין האשה מעיזה פניה בפני בעלה.

ולא קאמר פרו ורבו — אף על גב דלאדם הראשון קאמר "פרו ורבו" — ההוא ברכה בעלמא, ולא למצוה.

ואי סלקא דעתך דלא מיפקדא כתובה מאי עבידתה — משמע דאי מיפקדא — ניחא דיש לה כתובה. ותימה: דאי מפקדא, אם כן מיענשא אפריה ורביה, ואית לן למימר דאדרבה: איהי היא דלא זכתה, כדמוכח לעיל! ותירץ רבינו יצחק בן רבי מאיר: דהכא בידוע שהוא עקור. אבל קשה קצת: אמאי פריך כתובה מאי עבידתה, ולא פריך נמי: אמאי יוציא. **כי** הא ודאי כפינן — פירש רבינו חננאל: דכל הנך דכופין מחמתה — דוקא מנה ומאתים אית לה, אבל תוספת — לית לה, דאדעתא למיפק לא אוסיף לה. ודייק מהא דאמר ברייש "אף על פי" (כתובות נד,ב): תנאי כתובה ככתובה, נפקא מינה למורדת כו', ולא קאמר נפקא מינה לבאה מחמת טענה, וכיוצא בה. והא דלא קאמר נפקא מינה לשהה עמה עשר שנים, שיש לה נמי תוספת, דלא גרעה מאילונית, דאמר בסוף "אלמנה ניזונת" (כתובות קא,א) דיש לה תוספת — מילתא דפשיטא היא, כיון דלא מחמתה כופין, דמה היא יכולה אם בית דין כופין אותו משום פריה ורביה. ורבינו תם מפרש: דלכל מילי הוי תנאי כתובה [ככתובה]. וממאנת וחברותיה דאין להם כתובה אף על פי שיש להם תוספת — התם משום דאיגלאי מילתא דלא נתקדשה מעולם. ולא יתכן דלענין "פרעתי" לא הוי תנאי כחובה ככתובה, דאכתובה — לא אמר כלום, ובתוספת — נאמן לומר "פרעתי", כדמוכח בעובדא דשבתאי בריה דרבי מרינוס (בבא מציעא יז,א). ויש לדחות: דהתם לא הוסיף חתן עצמו, כי אם שבתאי אביו, ולא חשיב כשאר תוספת. ואין להאריך כאן. כן מצאתי בתשובה אחת שפסק רבינו יצחק בן אברהם על אשה שהיתה טוענת על בעלה כי אין לאיש גבורתו. והאיש היה טוען כי היה לו גבורת אנשים, אך היא בועטת וגורמת שאין יכול לבעול, דלא מהימנא מדרב המנונא, כיון שהיתה תובעת כתובה. והיכא שהורה הבעל שאין יכול לבעול — פסק דצריך ליתן גט וכתובה אפילו אינה באה מחמת טענה, כיון דאין יכול כלל לקיים לה עונה. ודוקא מנה ומאתים, אבל תוספת — לא יתן. דהא בנבנסה לחופה ולא נבעלה עמד בתיקו ברישא "אף על פי" (כתובות נו,א) דשמא לא כתב אלא על מנת חיבת ביאה. ולרב האי גאון, דכל תיקו חולקין — שייך כאן דין חולקין. אבל נדוניתה שהכניסה לו — יחזיר הכל מה שידעו שהכניסה לו אבל מה שכותבין נדוניא גדולה לכבוד הכלה — נראה לו דהוי כעין תוספת. ומיהו, אם יכול להתקשות, ויש כאן לכל הפחות הכנסת עטרה. אבל אין לו כח למרק — על זה נראה לו דיש תוספת, דיש כאן חיבת ביאה בהכנסת עטרה. ואם אין יכול לבעול מחמת שרחמנה צר — כתב דאם המתין שלש שנים — דימתין עוד שנה. ואף על הקשוי כתב שאין לה למהר לסתור בנינה, כי רחמי שדי מרובים. ומטעם דפסק רבינו חננאל דאין תוספת בבאה מחמת טענה משום דאדעתא למיפק לא כתב לה — זה הטעם אין שייך באין יכול ליבעול, דמידע ידיע דנישאת לו מתחילה לכך.

הוא אמר אפלת בנו עשר — כשאנו באין לכופו להוציא, הוא אומר: "הפילה בתוך עשר", ועדיין אין זמן להוציא, דתנן: מונה משעה שהפילה. **והיא אמרה לא אפלית** — אלא עקרה אני. **הוחזקה לנפלים** — ויוציא ויתן כתובה, שמא לא זכה ליבנות ממנה. **אפילה תרי** — ולא אוציא. **היא מהימנא** — וכופין אותו. ולא שהיא תובעת גירושין, אלא שעלינו לכופו לקיים פריה ורביה. **משנה אבל לא האשה** — וטעמא מפרש בגמרא. **גמרא לומר דבר הנשמע** — דכתיב (ויקרא יט): "הוכח תוכיח" — להוכיח מי שמקבל הימנו. **אביך צוה** — יעקב לא צוה, אלא הם שינו מפני דרכי שלום. **איך אלך** — וכתיב "ויאמר ה' עגלת בקר תקח בידך ואמרת לזבוח" וגו' — הקדוש ברוך הוא צוה לשנות. **ואדוני זקן** — שרה אמרה לשון בזוי, וכשגלגה הקדוש ברוך הוא הדבר לאברהם, כתיב: "למה זה צחקה שרה וגו' ואני זקנתי", ושינה הדבר מפני השלום. **משמיה דרבי יוחנן** — הלכה כרבי יוחנן בן ברוקה. **ואהדרינהו לאפייהו** — דלא אמרה רבי יוחנן מעולם. וחלקו לו כבוד, ולא רצו להכחישו. רבי אבהו קרוב למלכות הוה, כדאמר בסנהדרין (יד,א) ובכתובות (יז,א): דמשרן אמהתא דבי קיסר: רבא דעמיה, מדברנא דאומתיה. **עובדא הוה** — והיא תובעתו לגרשה, לפי שלא היו לה בנים. **דאתאי לקמיה דרבי אמי** — ותובעתו לגרשה. **לא מפקדת** — ואם רוצה את לצאת — אין לך כתובה. **מסיבו דילה** — בזקנתה מה תהא עליה? **חוטרא לידה** — עץ שתשען עליו לעת זקנתה, ואם תמות יקברנה. **איכו ילדת לי חדא כרסא** — ומי יתן שלא שתית, ותלדי לי עוד כרס אחד, שני בנים. **אחי** — תאומים.

אחוותא

הוּא אָמַר: אַפֵּלַתְּ בְּגוֹ עֶשֶׂר, וְהִיא אָמְרָה: לָא אַפֵּלִית. אֲמַר רַבִּי אַמִּי: אַף בְּזוֹ הִיא נֶאֱמֶנֶת, דְּאִם אִיתָא דְּהִפֵּילָה - נַפְשָׁהּ בְּעַקְרָתָהּ לָא מַחְזְקָה. הִפֵּילָה, וְחָזְרָה וְהִפֵּילָה, וְחָזְרָה וְהִפֵּילָה - הוּחְזְקָה לְנִפָּלִים. הוּא אָמַר: אַפֵּילָה תְּרֵי, וְהִיא אָמְרָה: תְּלָת. אֲמַר רַבִּי יִצְחָק בֶּן אֶלְעָזָר: עוּבְדָּא הֲוָה בֵּי מִדְרָשָׁא, וְאָמְרוּ: הִיא מְהֵימְנָא, דְּאִם אִיתָא דְּלָא אַפֵּלָה - נַפְשָׁהּ בְּנִיפְלֵי לָא מַחְזְקָה. מִשְׁנָה הָאִישׁ מְצוּוֶּה עַל פְּרִיָּה וּרְבִיָּה, אֲבָל לֹא הָאִשָּׁה. רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה אוֹמֵר: עַל שְׁנֵיהֶם הוּא אוֹמֵר: "וַיְבָרֶךְ אוֹתָם אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם [אֱלֹהִים] פְּרוּ וּרְבוּ". גְּמָרָא מְנָא הָנֵי מִילֵּי? אָמַר רַבִּי אֶלְעָא מִשּׁוּם רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, אָמַר קְרָא: "וּמִלְאוּ אֶת הָאָרֶץ וְכִבְשׁוּהָ" - אִישׁ דַּרְכּוֹ לִכְבֹּשׁ, וְאֵין אִשָּׁה דְּרָכָהּ לִכְבֹּשׁ. אִדְּרַבָּה, "וְכִבְשׁוּהָ" תַּרְתֵּי מַשְׁמַע! אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: "וְכִבְשָׁהּ" כְּתִיב. רַב יוֹסֵף אָמַר: מֵהָכָא, "אֲנִי אֵל שַׁדַּי פְּרֵה וּרְבֵה" וְלֹא קָאָמַר "פְּרוּ וּרְבוּ". וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָא מִשּׁוּם רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן: כְּשֵׁם שֶׁמִּצְוָה עַל אָדָם לוֹמַר דָּבָר הַנִּשְׁמָע - כָּךְ מִצְוָה עַל אָדָם שֶׁלֹּא לוֹמַר דָּבָר שֶׁאֵינוֹ נִשְׁמָע. רַבִּי אַבָּא אוֹמֵר: חוֹבָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "אַל תּוֹכַח לֵץ פֶּן יִשְׂנָאֶךָּ הוֹכַח לְחָכָם וְיֶאֱהָבֶךָּ". וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָא מִשּׁוּם רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן: מוּתָּר לוֹ לְאָדָם לְשַׁנּוֹת בִּדְבַר הַשָּׁלוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: "אָבִיךָ צִוָּה וגו' כֹּה תֹאמְרוּ לְיוֹסֵף אָנָּא שָׂא נָא" וגו'. רַבִּי נָתָן אוֹמֵר: מִצְוָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֵיךְ אֵלֵךְ וְשָׁמַע שָׁאוּל וַהֲרָגָנִי וגו'". דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל תָּנָא: גָּדוֹל הַשָּׁלוֹם שֶׁאַף הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא שִׁנָּה בּוֹ. דְּמֵעִיקָּרָא כְּתִיב "וַאֲדוֹנִי זָקֵן" וּלְבַסּוֹף כְּתִיב "וַאֲנִי זָקַנְתִּי". "רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה אוֹמֵר". אִתְּמַר, רַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, חַד אָמַר: הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה, וְחַד אָמַר: אֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה. תִּסְתַּיֵּים דְּרַבִּי יוֹחָנָן הוּא דַּאֲמַר אֵין הֲלָכָה, דְּיָתֵיב רַבִּי אַבָּהוּ וְקָאָמַר מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן הֲלָכָה, וְאַהַדְּרִינְהוּ רַבִּי אַמִּי וְרַבִּי אַסִּי לְאַפֵּיהוּ. וְאִיבָּא דְּאָמְרִי: רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא אָמַר, וְאַהַדְּרִינְהוּ רַבִּי אַמִּי וְרַבִּי אַסִּי לְאַפֵּיהוּ. אָמַר רַב פַּפָּא: בְּשֶׁלָּמָא לְמַאן דְּאָמַר רַבִּי אַבָּהוּ אָמְרָהּ - מִשּׁוּם כְּבוֹד בֵּי קֵיסָר לָא אָמְרוּ לֵיהּ וְלָא מִידֵּי, אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר רַבִּי חִיָּא בַּר אַבָּא אָמְרָהּ - לֵימְרוּ לֵיהּ: לָא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן הָכִי? מַאי הֲוָה עֲלָהּ? תָּא שְׁמַע, דְּאָמַר רַבִּי אַחָא בַּר חֲנִינָא אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ אָמַר רַבִּי אַסִּי: עוּבְדָּא הֲוָה קַמֵּיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן בִּכְנִישְׁתָּא דְּקֵיסָרִי, וַאֲמַר: "יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתוּבָּה". וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ לָא מִפַּקְדָה - כְּתוּבָּה מַאי עֲבִידְתֵּהּ? דִּלְמָא בְּבָאָה מֵחֲמַת טְעָנָה. כִּי הַהִיא דַּאֲתַאי לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי אַמִּי, אָמְרָה לֵיהּ: הַב לִי כְּתוּבָּה. אָמַר לָהּ: זִיל, לָא מִיפַּקְדַתְּ. אָמְרָה לֵיהּ: מִסִּיבוּ דִּילָהּ מַאי תֶּהֱוֵי עֲלָהּ דְּהָךְ אִתְּתָא? אָמַר: כִּי הָא - וַדַּאי כָּפִינַן. וְהַהִיא דַּאֲתַאי לְקַמֵּיהּ דְּרַב נַחְמָן, אֲמַר לָהּ: לָא מִיפַּקְדַתְּ. אָמְרָה לֵיהּ: לָא בָּעֲיָא הַךְ אִתְּתָא חוּטְרָא לְיָדָהּ וּמָרָה לִקְבוּרָה? אָמַר: כִּי הָא - וַדַּאי כָּפִינַן. יְהוּדָה וְחִזְקִיָּה תְּאוֹמִים הָיוּ, אֶחָד נִגְמְרָה צוּרָתוֹ לְסוֹף תִּשְׁעָה וְאֶחָד נִגְמְרָה צוּרָתוֹ לְתִחְלַת שִׁבְעָה. יְהוּדִית, דְּבֵיתְהוּ דְּרַבִּי חִיָּא, הֲוָה לָהּ צַעַר לִידָה, שְׁנַאי מָנָא וְאָתְיָא לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי חִיָּא, אָמְרָה: אִתְּתָא מִפַּקְדָא אַפְרִיָּה וּרְבִיָּה? אָמַר לָהּ: לָא. אָזְלָא אִשְׁתְּיָא סַמָּא דְּעַקְרָתָא. לְסוֹף אִיגְּלַאי מִילְּתָא. אָמַר לָהּ: אִיכּוּ יָלְדַתְּ לִי חָדָא כְּרֵסָא אַחֲרִיתָא! דְּאָמַר מָר: יְהוּדָה וְחִזְקִיָּה - אָחִי, פְּזִי וְטָוִי.

אחוותא

מבארת הגמרא: באופן שעברו עשר שנים, ובית דין באים לכופו להוציא, **והוא אָמַר**, אף שעברו עשר שנים מנישואינו עדיין איני חייב לגרשה, משום **דאַפֵּלְתְּ בְּגוֹ עֶשֶׂר** – שהאשה התעברה והפילה את עוברה בתוך עשר השנים, והמפלת מונה עשר שנים מעת שהפילה (סד.), **וְהֵיא אָמְרָה לֹא אַפֵּלִית** – לא הפלתי, אלא אין לי בנים משום שאני עקרה. **אָמַר רַבִּי אַמִּי אַף בְּזוֹ** אף שהבעל טוען טענת ודאי שהפילה **הֵיא נָאֶמֶנֶת**, משום **דְּאִם אִיתָא** – אם נבונים דבריו **דְּהִפִּילָה, נַפְשָׁהּ בְּעַקְרָתָהּ לֹא מַחְזְקָה** – לא היתה משקרת ומחזיקה עצמה בעקרות, מפני שלא ירצו לישאנה, וכיון שטוענת שלא הפילה ודאי אמת בפיה.

עוד מבארת הגמרא: באופן **שהִפִּילָה, וְחָזְרָה וְהִפִּילָה, וְחָזְרָה וְהִפִּילָה** בשלישית, **הוּחְזְקָה לְנָפְלִים** – שיולדת ממנו נפלים ולא בנים בני קיימא, וצריך לגרשה ולשלם כתובתה, כיון שתולים שהוא האשם בכך שהיא מפילה ולדותיה משום שלא זכה להיבנות ממנה. ואם **הוּא אָמַר, אַפֵּילָה תְּרֵי** – הפילה שני ולדות, ועדיין לא הוחזקה לנפלים, **וְהֵיא אָמְרָה, הפלתי תְּלָת** – שלשה ולדות ואני מוחזקת להפיל, **אָמַר רַבִּי יִצְחָק בֶּן אֶלְעָזָר, עוּבְדָּא הֲוָה בֵּי מִדְרְשָׁא** – בא מעשה כזה לבית המדרש, **וְאָמְרוּ** החכמים, **הֵיא מְהֵימְנָא** [–נאמנת], וכופים אותו לגרשה ולתת כתובתה, **דְּאִם אִיתָא דְּלֹא אַפֵּלָה** – שאם נבונים דבריו שלא הפילה שלשה, **נַפְשָׁהּ בְּנִיפְּלֵי לֹא מַחְזְקָה** – לא היתה משקרת ומחזיקה עצמה כיולדת נפלים, מפני שלא ירצו לישאנה, וכיון שטוענת שהפילה שלשה ודאי אמת בפיה.

משנה

המשנה דנה מי מצווה בפריה ורביה: **הָאִישׁ מְצוּוֶּה עַל קִיּוּם מִצְוַת פְּרִיָּה וּרְבִיָּה, אֲבָל לֹא הָאִשָּׁה. רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה אוֹמֵר, עַל שְׁנֵיהֶם** – אדם וחוה **הוּא אוֹמֵר** (בראשית א כח) **'וַיְבָרֶךְ אֹתָם אֱלֹהִים וַיֹּאמֶר לָהֶם [אֱלֹהִים] פְּרוּ וּרְבוּ'**, ומפורש ששניהם נצטוו בפריה ורביה.

גמרא

הגמרא מבארת את מקורו של תנא קמא שהאשה פטורה מפריה ורביה. מבררת הגמרא: **מַנָּא הָנֵי מִילֵּי** – מהיכן למדנו דברים אלו. משיבה הגמרא: **אָמַר רַבִּי אִילְעָא מִשּׁוּם רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, אָמַר קְרָא** בהמשך הפסוק של 'פרו ורבו' (שם) **'וּמִלְאוּ אֶת הָאָרֶץ וְכִבְשׁוּהָ', ורק אִישׁ דַּרְכּוֹ** להלחם **ולְכִבּוּשׁ** את הארץ, **וְאֵין אִשָּׁה דַּרְכָּהּ** להלחם **ולְכִבּוּשׁ**, וממילא גם מצות 'פרו ורבו' שבתחילת הפסוק נאמרה לאיש ולא לאשה.

מקשה הגמרא: **אַדְּרַבָּה**, הרי **'וְכִבְשׁוּהָ'** בלשון רבים **תַּרְתֵּי מַשְׁמַע** – משמע שנאמר לשנים, והיינו גם לאשה. מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, 'וְכִבְשָׁהּ' כְּתִיב** בלא ו', ולכן דורשים כאילו נאמר בלשון יחיד 'וְכִבְשָׁהּ', ולמדים שנאמר לאיש ולא לאשה.

מקור אחר לשיטת תנא קמא: **רַב יוֹסֵף אָמַר**, תנא קמא למד **מֵהָכָא, שנצטוה יעקב** (בראשית לה יא) **'אֲנִי אֵל שַׁדַּי פְּרֵה וּרְבֵה'** בלשון יחיד, **וְלֹא קָאָמַר** בלשון רבים **'פְּרוּ וּרְבוּ'**, ומבואר שרק האיש נצטוה בפריה ורביה, ולא האשה.

שני מאמרים נוספים של רבי אילעא בשם רבי אלעזר ברבי שמעון: **וְאָמַר רַבִּי אִילְעָא מִשּׁוּם רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, כְּשֵׁם שֶׁמִּצְוָה עַל אָדָם לוֹמַר** לחבירו שעומד לעבור עבירה **דָּבָר הַנִּשְׁמָע** – תוכחה שתתקבל על לב השומע, שנאמר (ויקרא יט יז) **'הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת עֲמִיתֶךָ', כָּךְ מִצְוָה עַל אָדָם שֶׁלֹּא לוֹמַר** לחבירו **דָּבָר שֶׁאֵינוֹ נִשְׁמָע** – תוכחה שלא תתקבל על לבו, שלכך כפלה התורה 'הוכח תוכיח' ללמד שיש להוכיח רק למי שיקבל את התוכחה, ואין להוכיח למי שלא יקבל את התוכחה. **רַבִּי אַבָּא אוֹמֵר, חוֹבָה לא** להוכיח אדם שלא יקבל ממנו תוכחה, והיינו שמלבד המצוה יש בזה גם משום סכנה למוכיח, משום שהשומע תוכחתו ישמור לו שנאה, **שֶׁנֶּאֱמַר** (משלי ט ח) **'אַל תּוֹכַח לֵץ פֶּן יִשְׂנָאֶךָּ הוֹכַח לְחָכָם וְיֶאֱהָבֶךָּ'.**

וְאָמַר רַבִּי אִילְעָא מִשּׁוּם רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, מוּתָּר לוֹ לְאָדָם לְשַׁנּוֹת בדיבורו מן האמת **בִּדְבַר הַשָּׁלוֹם**, כלומר שעל ידי השינוי יביא שלום, **שֶׁנֶּאֱמַר** באחי יוסף (בראשית נ טז–יז) **'וַיְצַוּוּ אֶל יוֹסֵף לֵאמֹר אָבִיךָ צִוָּה וגו', כֹּה תֹאמְרוּ לְיוֹסֵף אָנָּא שָׂא נָא וגו' פֶּשַׁע אַחֶיךָ', ובאמת יעקב לא ציוה לומר כן, ושינו מן האמת כדי שיהיה שלום ביניהם. רַבִּי נָתָן אוֹמֵר, יש גם מִצְוָה לשנות מפני השלום, שֶׁנֶּאֱמַר** לאחר שאמר ה' לשמואל שילך למשוח את דוד למלך במקום שאול (שמואל א' טז ב) **'וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֵיךְ אֵלֵךְ וְשָׁמַע שָׁאוּל וַהֲרָגַנִי וגו'** וַיֹּאמֶר ה' עֶגְלַת בָּקָר תִּקַּח בְּיָדֶךָ וְאָמַרְתָּ לִזְבֹּחַ לה' בָּאתִי', וזאת אף שבא למשוח את דוד למלך, ומבואר שה' ציוה לשמואל לשנות מן האמת משום שלומו של שמואל.

ברייתא בגודל מעלת השלום: **דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל תָּנָא** – בבית מדרשו של רבי ישמעאל שנינו, **גָּדוֹל הַשָּׁלוֹם, שֶׁאַף הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עצמו שִׁנָּה בּוֹ** [–עבורו], **דְּמֵעִיקָּרָא** – שבתחילה בדברי שרה על בשורת הולדת יצחק **כְּתִיב** (בראשית יח יב) **'וַתִּצְחַק שָׂרָה בְּקִרְבָּהּ לֵאמֹר וגו' וַאדוֹנִי זָקֵן', והיה בכך ביזוי לאברהם, וּלְבַסּוֹף כְּתִיב** (שם יח יג) **'וַיֹּאמֶר ה' אֶל אַבְרָהָם לָמָּה זֶּה צָחֲקָה שָׂרָה לֵאמֹר הַאַף אֲמְנָם אֵלֵד וַאֲנִי זָקַנְתִּי', שה' שינה את לשונה כדי שיהא שלום ביניהם.**

שנינו במשנה: **רַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה אוֹמֵר** על שניהם הוא אומר וכו' פרו ורבו.

הגמרא דנה מה ההלכה לגבי חיוב אשה בפריה ורביה: **אִתְּמַר, נחלקו רַבִּי יוֹחָנָן וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, חַד אָמַר, הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה** שאשה חייבת בפריה ורביה, **וְחַד אָמַר, אֵין הֲלָכָה כְּרַבִּי יוֹחָנָן בֶּן בְּרוֹקָה**, ואשה אינה מצווה בפריה ורביה. **תִּסְתַּיֵּים** – תוכיח **דְּרַבִּי יוֹחָנָן הוּא דְּאָמַר שאֵין הֲלָכָה** כרבי יוחנן בן ברוקא, מהמעשה **דְּיָתִיב רַבִּי אַבָּהוּ וְקָאָמַר מִשְּׁמֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן, הֲלָכָה** כרבי יוחנן בן ברוקא, **וְאַהֲדְרִינְהוּ רַבִּי אַמִּי וְרַבִּי אַסִּי לְאַפֵּיהוּ** – וכששמעו רבי אמי ורבי אסי את דבריו החזירו פניהם לאחור, להראות שלא אמר כן רבי יוחנן מעולם. **וְאִיבָּא דְּאָמְרֵי** מעשה זה, **שרַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אָמַר** בשם רבי יוחנן שהלכה כרבי יוחנן בן ברוקא, **וְאַהֲדְרִינְהוּ רַבִּי אַמִּי וְרַבִּי אַסִּי לְאַפֵּיהוּ** להראות שלא אמר כן. **אָמַר רַב פַּפָּא, בְּשִׁלְמָא לְמַאן דְּאָמַר שרַבִּי אַבָּהוּ אַמָּרָה, מובן שמִשּׁוּם כְּבוֹד בֵּי** [–בית] **הַכְּסֵא** שהיה מקורב אליו **לֹא אָמְרוּ לֵיהּ** רבי אמי ורבי אסי **וְלֹא מִידֵּי** [–כלום] על טעותו, **אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר שרַבִּי חִיָּיא בַּר אַבָּא אַמָּרָהּ, קשה, לֵימְרוּ לֵיהּ** – שרבי אמי ורבי אסי יאמרו לו שלֹא **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן הָכֵי**. והגמרא נשארת בקושיא.

מבררת הגמרא: **מַאי הֲוָה עֲלָהּ** – מה הכרעת ההלכה לדעת רבי יוחנן בשאלה זו. הגמרא מביאה הוכחה שפסק שאשה מצווה בפריה ורביה: **תָּא שְׁמַע, דְּאָמַר רַבִּי אֲחָא בַּר חֲנִינָא אָמַר רַבִּי אַבָּהוּ אָמַר רַבִּי אַסִּי, עוּבְדָּא הֲוָה קַמֵּיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן** – היה מעשה שבא לפני רבי יוחנן **בִּכְנִישְׁתָּא דְּקֵיסָרִי** – בבית הכנסת של העיר קיסרי, שאשה שלא היו לה בנים תבעה את בעלה לגרשה כדי שתינשא לאחר ותוליד ממנו בנים, **וְאָמַר** רבי יוחנן שהבעל **יוֹצִיא וְיִתֵּן כְּתוּבָּה. וְאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ** שסבר שאשה **לֹא מִפַּקְּדָה** – אינה מצווה על פריה ורביה, **כְּתוּבָּה מַאי עֲבִידְתָּהּ** – מדוע פסק שצריך ליתן כתובה, הרי אינה מצווה בפריה ורביה, ואין לה סיבה להתגרש, וממילא אינה יכולה לתבוע כתובה, אלא ודאי היא מצווה בכך, וכיון שאינה יכולה לקיים המצוה עמו מחויב לגרשה וליתן כתובתה.

דוחה הגמרא: **דִּלְמָא** – הרי יתכן שמעשה זה היה **בְּבָאָה** לתבוע גירושין על שאין לה בנים **מֵחֲמַת טַעֲנָה**, שרוצה בן שישמשה בזקנותה, ולא משום פריה ורביה, **כִּי הַהִיא** – כפי המעשה באשה שהיתה נשואה עשר שנים בלא בנים **דַּאֲתַאי לְקַמֵּיהּ דְּרַבִּי אַמִּי** – שבאה לפני רבי אמי **וְאָמְרָה לֵיהּ** לרבי אמי, **הַב לִי כְּתוּבָּה** – חַיֵּיב את בעלי לגרשני ולשלם לי כתובה. **אָמַר לָהּ, זִיל** – לכי בלא שתקבלי כתובה, שהרי **לֹא מִיפַּקְּדַתְּ** – אינך מצווה על פריה ורביה, ואם את רוצה בגירושין אין בעלך מחויב בכתובתך. **אָמְרָה לֵיהּ, מִסֵּיבוּ דִּילָהּ מַאי תִּיהְוֵי עֲלָהּ דְּהַהּ אִיתְּתָא** – בזקנותה מה יהיה באשה זו שלפניך, הרי לא יהיה לה בן שיעזור לה אם לא תתגרש ותינשא לאחר ותוליד ממנו בן. **אָמַר** רבי אמי, **כִּי הָא וַדַּאי כָּפְנַיִן** –

המשך בעמוד יא

היו אַחֲוָותָא [–תאומות].
הגמרא מקשה על דברי רב נחמן ורבי חייא שפסקו שאשה אינה מצווה בפריה ורביה: וְלֹא מִיפַּקְדֵי – וכי כך ההלכה שנשים אינן מצוות במצוה זו, וְהָאמַר רַב אֲחָא בַּר רַב קַטִינָא אָמַר רַבִּי יִצְחָק, מַעֲשֶׂה בְּאִשָּׁה אַחַת שֶׁהִיתָה חֲצִיָּהּ שִׁפְחָה כנענית וְחֶצְיָהּ בַּת חוֹרִין, על ידי שקנו אותה שני שותפים, ואחד מהם שחררה והשני לא שחררה, שאסורה להנשא לישראל משום שחציה שפחה, ואסורה לעבד כנעני משום שחציה בת חורין, וְכָפוּ חכמים אֶת רַבָּהּ [–אדונה] שלא שחרר חלקו וַעֲשָׂאָהּ בַּת חוֹרִין כדי שתהיה מותרת להנשא. ומבואר שאשה מצווה על פריה ורביה, ושחררוה כדי שתוכל לקיים המצוה.
דוחה הגמרא: אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, לעולם יתכן שאינה מצווה בכך, ולא כפוהו לשחררה כדי שתוכל לקיים המצוה, אלא משום שכיון שלא היתה יכולה להנשא מִנְהַג הֶפְקֵר נָהֲגוּ בָּהּ – הפקירה עצמה לזנות, והאנשים היו חוטאים בה, וכדי למנוע זאת כפוהו לשחררה, כדי שתוכל להינשא בהיתר.

הדרן עלך הבא על יבמתו

פרק שביעי - אלמנה לכהן גדול

פרק זה עוסק בדיני אכילת תרומה הנוצָרים על ידי דיני אישות, פעמים שמחמת הנישואין מותרת האשה לאכול בתרומה, ופעמים שמחמת הנישואין היא נפסלת מלאכול בתרומה. להבנת הדינים שבפרק זה יש להקדים את דיני אכילת התרומה. נאמר בתורה (ויקרא כב י–יג) 'וְכָל זָר לֹא יֹאכַל קֹדֶשׁ תּוֹשַׁב כֹּהֵן וְשָׂכִיר לֹא יֹאכַל קֹדֶשׁ, וְכֹהֵן כִּי יִקְנֶה נֶפֶשׁ קִנְיַן כַּסְפּוֹ הוּא יֹאכַל בּוֹ וִילִיד בֵּיתוֹ הֵם יֹאכְלוּ בַלַּחְמוֹ, וּבַת כֹּהֵן כִּי תִהְיֶה לְאִישׁ זָר הִוא בִּתְרוּמַת הַקֳּדָשִׁים לֹא תֹאכֵל, וּבַת כֹּהֵן כִּי תִהְיֶה אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה וְזֶרַע אֵין לָהּ וְשָׁבָה אֶל בֵּית אָבִיהָ כִּנְעוּרֶיהָ מִלֶּחֶם אָבִיהָ תֹּאכֵל וְכָל זָר לֹא יֹאכַל בּוֹ'. ואף אשת הכהן היא בכלל 'קנין כספו' האמור בפסוק שאוכל בתרומה. וכן עבדיו הכנענים ובהמותיו של הכהן אוכלים בתרומה, שאף הם בכלל 'קנין כספו'.
אשה שיש לה נכסים ונישאה, נכנסים נכסיה לרשות בעלה, ותיקנו חכמים שהיא יכולה להכניסם לרשותו באופן שתרצה, או כ'נכסי מלוג', כלומר שגוף הנכסים שלה, והבעל רק אוכל את פירותיהם, ואינו חייב באחריותם ואם הוזלו היא הפסידה. או כ'נכסי צאן ברזל', שגם גוף הנכסים של הבעל, והוא מתחייב שאם תתגרש או תתאלמן יתן לה את שווי הנכסים בשעת הנישואין, ואף אם יוזלו או שיאבדו ממנו לגמרי. משנתינו עוסקת בעבדים שהיו שייכים לבת ישראל שנישאה לכהן או לבת כהן שנישאה לישראל, ומבארת מתי הם מותרים בתרומה.

משנה

אַלְמָנָה שנישאה באיסור לְכֹהֵן גָּדוֹל, או גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה שנישאה באיסור לְכֹהֵן הֶדְיוֹט, אם הִכְנִיסָה לוֹ – לבעלה עַבְדֵי 'מְלוֹג' וְעַבְדֵי 'צֹאן בַּרְזֶל', דינם חלוק, עַבְדֵי מְלוֹג לֹא יֹאכְלוּ בִּתְרוּמָה, אך עַבְדֵי צֹאן בַּרְזֶל, יֹאכְלוּ.
מבארת המשנה: וְאֵלּוּ הֵן עַבְדֵי מְלוֹג, עבדים שגופם נשאר בבעלות האשה, שאִם מֵתוּ, מֵתוּ לָהּ – ההפסד של האשה, וְאִם הוֹתִירוּ – התייקרו, הוֹתִירוּ לָהּ – הרווח שלה, לפי שהקרן שלה, והבעל רק אוכל את פירותיהם, וְאַף עַל פִּי שֶׁהוּא – הבעל חַיָּב בְּמִזּוֹנוֹתָן של העבדים, מחמת שמעשה ידיהם שלו, מכל מקום כיון שהגוף שייך לאשה הֲרֵי עבדים אֵלּוּ לֹא יֹאכְלוּ בִּתְרוּמָה, שהרי האשה עצמה אינה אוכלת בתרומה, ואף שהיא נשואה לכהן, מכל מקום כיון שנישואין אלו באיסור הן ונתחללה בהם, אינה אוכלת בתרומה, וכשם שהיא אינה אוכלת בתרומה כך עבדיה אינם אוכלים בתרומה.
וְאֵלּוּ הֵן עַבְדֵי צֹאן בַּרְזֶל, עבדים שהכניסה האשה לבעלה והם שייכים לגמרי לבעל, שאִם מֵתוּ, מֵתוּ לוֹ – ההפסד של הבעל, וְאִם הוֹתִירוּ, הוֹתִירוּ לוֹ – הרווח לבעל, לפי שקיבל עליו בשעת הנישואין אחריות על נכסים אלו, שאם ימות או יגרשה ישלם לה את שויים כפי שהיה בעת הנישואין, אף אם ימותו או יוזלו, והוֹאִיל וְהוּא חַיָּב בְּאַחְרָיוּתָן, הם נחשבים כשלו, וַהֲרֵי עבדים אֵלּוּ יֹאכְלוּ בִּתְרוּמָה.
המשנה דנה עתה בדין העבדים באופן של נישואי היתר: בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּיסֵּת לְכֹהֵן וְהִכְנִיסָה לוֹ עֲבָדִים, בֵּין עַבְדֵי מְלוֹג וּבֵין עַבְדֵי צֹאן בַּרְזֶל, הֲרֵי אֵלּוּ יֹאכְלוּ בִּתְרוּמָה, כיון שהאשה עצמה אוכלת בתרומה, וממילא אף עבדי המלוג, שנחשבים כעבדיה, אוכלים בתרומה. וכל שכן עבדי צאן ברזל, שנחשבים כעבדי הבעל, אוכלים בתרומה כמותו. וּבַת כֹּהֵן שֶׁנִּיסֵּת לְיִשְׂרָאֵל וְהִכְנִיסָה לוֹ עֲבָדִים, בֵּין עַבְדֵי מְלוֹג וּבֵין עַבְדֵי צֹאן בַּרְזֶל, הֲרֵי אֵלּוּ לֹא יֹאכְלוּ בִּתְרוּמָה, כיון שהאשה עצמה אינה אוכלת בתרומה לאחר שנישואה לישראל, ואף הבעל הישראלי אינו אוכל בתרומה, וממילא אף עבדיהם אינם אוכלים בתרומה.

גמרא

שנינו במשנה: אלמנה לכהן גדול גרושה וחלוצה לכהן הדיוט, הכניסה לו עבדי מלוג וכו' לא יאכלו בתרומה. תמהה הגמרא: וְכי כך הוא הדין, שעַבְדֵי מְלוֹג לֹא יֹאכְלוּ בִּתְרוּמָה, אֲמַאי, לִהְוֵי – נחשיב אותם כִּקְנְיָנוֹ של כהן שֶׁקָּנָה קִנְיָן, שהרי האשה היא 'קנינו' של הכהן, והעבדים קנויים לה, ו'קנינו שקנה קנין' אוכל בתרומה. ומוכיחה זאת הגמרא: דְּתַנְיָא, מַנַּיִן לְכֹהֵן שֶׁנָּשָׂא אִשָּׁה וְקָנָה [–או קנה] עֲבָדִים, שֶׁיֹּאכְלוּ בִּתְרוּמָה, שֶׁנֶּאֱמַר (ויקרא כב יא) 'וְכֹהֵן כִּי יִקְנֶה נֶפֶשׁ קִנְיַן כַּסְפּוֹ הוּא יֹאכַל בּוֹ', והיינו שקנינו של הכהן אוכל בתרומה, בין אשתו ובין עבדיו. וּמִנַּיִן לְאִשָּׁה – בת ישראל הנשואה לכהן שֶׁקָּנְתָה עֲבָדִים מנכסי מלוג, וְכן לַעֲבָדָיו של הכהן שֶׁקָּנוּ עֲבָדִים, שֶׁעבדים אלו יֹאכְלוּ בִּתְרוּמָה, שֶׁנֶּאֱמַר 'וְכֹהֵן כִּי יִקְנֶה נֶפֶשׁ קִנְיַן כַּסְפּוֹ הוּא יֹאכַל בּוֹ', ויכלה התורה לכתוב רק 'וכהן כי יקנה נפש הוא יאכל בו', והיינו יודעים שאשת כהן ועבדיו אוכלים בתרומה, ומדוע כתבה התורה 'קנין כספו', אלא ללמד שקִנְיָנוֹ של כהן שֶׁקָּנָה קִנְיָן, אותו קנין גם כן אוֹכֵל בתרומה, ודורשים את הפסוק כאילו נכתב 'וכהן, כי יקנה קנין כספו נפש, הוא יאכל בו', כלומר, אם קנין כספו של כהן, שהם אשתו או עבדו, קנו נפש אחרת, והיינו עבד, אף אותו עבד אוכל בתרומה. ואם כן קשה, מדוע אמרה המשנה שאין עבדי מלוג אוכלים בתרומה, והרי אף שהם עבדי האשה, מכל מקום האשה היא קנינו של כהן שקנתה קנין, ויש להתיר לעבדיה לאכול בתרומה.
מתרצת הגמרא: כָּל הָאוֹכֵל בעצמו, מַאֲכִיל לאחרים, ולכן בדרך כלל אשה או עבד של כהן מאכילים את עבדיהם בתרומה, אבל כָּל שֶׁאֵין אוֹכֵל בעצמו, אֵינוֹ מַאֲכִיל לאחרים, ולכן במשנתינו שהאשה היא גרושה או חלוצה ופסולה לכהן, ואינה אוכלת בעצמה, ממילא אף עבדי המלוג שלה אינם אוכלים.
מקשה הגמרא: וְלֹא – וכי לא מצאנו שיש מי שאינו אוכל בתרומה בעצמו ובכל זאת מאכיל את האחרים, וַהֲרֵי כהן עָרֵל וְכן כָּל הכהנים הַטְּמֵאִים, שֶׁאֵינָן אוֹכְלִין בתרומה, כמבואר להלן (ע.), ובכל זאת שנינו במשנה (שם) שהם מַאֲכִילִין לנשיהם ולעבדיהם. מתרצת הגמרא: הָתָם, בכהן ערל או טמא, פּוּמַיְיהוּ כָּאֵיב לְהוּ – 'פיהם כואב להם', כלומר, הם דומים לכהן שאינו אוכל תרומה מחמת כאב בפיו, שבודאי יכול להאכיל את קנינו בתרומה, ואף אלו מצד עצמם יכולים לאכול, אלא שהם צריכים לתקן עצמם במילה או טבילה, ולכן מאכילים הם את קניניהם, אבל גרושה או חלוצה הנשואה באיסור לכהן, הרי היא חללה, ונפסלה לעולם מאכילת תרומה, ולכן אינה מאכילה את קניניה.
ממשיכה הגמרא ומקשה: וַהֲרֵי מַמְזֵר, שֶׁאֵין אוֹכֵל, וּמַאֲכִיל. כלומר, הדין הוא שבת ישראל שנישאה לכהן והתאלמנה, אם יש לה זרע מהכהן הרי היא אוכלת בתרומה, ומבואר במשנה להלן (סט:) שאם הזרע שיש לה מהכהן הוא ממזר, כגון שבתה מהכהן נישאה

המשך בעמוד רכג

רש"ל

אחוותא — תאומות ובנותיו היו. **ועשאה בת חורין** — כדי שתהא מותרת לינשא. ומדכפינן לרבה אלמא מפקדא. **מנהג הפקר נהגו בה** — לפי שלא היתה יכולה לינשא היתה מפקרת עצמה וחוטאים בה לפיכך כפו את רבה לשחררה.

הדרן עלך הבא על יבמתו

משנה אלמנה לכהן גדול. הכניסה לו עבדי מלוג — מה שהאשה מכנסת לבעלה, ושמה לו לקבלם עליו באחריות כתובתה, כמו שכותבין: ודא נדוניא דהנעלת ליה. והוא מוסיף כנגדן וכותב: סך הכל קבל עליו פלוני כך וכך בכתובתה — קורין צאן ברזל. ויש שמכנסת ממון הרבה ואינה כותבת כולו בכתובתה, ומשיירת לעצמה — הן נכסי מלוג. והבעל אוכל פירות, והקרן שלה קיים. ואם מתו — מתו לה, או פחתו — פחתו לה. לשון "צאן ברזל" — קרן קיים שאין פוחת ונפסד, שאפילו מתו כולן — אחריותן עליו לשלם לה כשימות או יגרשנה. **עבדי מלוג לא יאכלו** — לפי שהן שלה, והיא חללה. ולקמן בגמרא מפרש טעמא. **בת ישראל שניסת לכהן** — אפילו עבדי מלוג שאינן שלו — יאכלו, דהיינו קנינו שקנה קנין. וילפינן בגמרא דקנינו שקנה קנין — אוכל. **גמרא** שנשא **אשה וקנה עבדים** — או קנה עבדים. ומנין **לאשה** — בת ישראל לכהן, שקנתה עבדים מנכסי מלוג שלה, או עבדיו של כהן שקנו עבדים. **ועבדיו שקנו עבדים** — גרסינן. ואם תאמר: מה שקנה עבד קנה רבו, ולמאי איצטריך קרא לרבויינהו? משכחת לה כגון שנתנו לו לעבד מנה על מנת שאין לרבו רשות בו. וכהן **כי יקנה נפש קנין כספו** — "קנין כספו" קרא יתירא, ודרשינן דלהכי אתא. והכי משמע: כהן כי יקנה קנין כספו נפש, שעבדו יקנה עבד — הוא יאכל בו. **הערל** — כהן ערל אינו אוכל, ועבדיו אוכלין, כדתנן לקמן (ע,א). @פומייהו **כאיב** להו — כלומר, מחוסרי תקנתא הם, אבל עומדים ליתקן ולאכול. אבל זו שהיא נעשית חללה — אין לה תיקון עולמית. **והרי ממזר** — בת ישראל שניסת לכהן וילדה בת, והבת ניסת לממזר וילדה בן ומתה, והבן קיים, והרי אם אמו אשת כהן — אוכלת בשבילו תרומה לאחר מיתת בעלה, לפי שיש לה זרע מן הכהן, כדתנן בסיפא בפרקין (סט,ב), והוא אינו אוכל — דור הוא. והוא הדין נמי אי כשר הוה, שנולד מישראל כשר, נמי אין אוכל, ומאכיל אם אמו. והא דנקט לאותובי ממזר — משום דמתניתין היא. **שמא תאכיל** — עבדי מלוג שלה לאחר מיתת הכהן בעלה. אבל בעבדי צאן ברזל ליכא למגזר, דהשתא לאו משום דידה אכלי אלא משום כהן שהוא רבן. **אלא מעתה בת ישראל שנישאת לכהן לא תאכיל** — עבדי מלוג בתרומה. **גזירה שמא תאכיל לאחר מיתה** — אלמה תנן במתניתין: בין עבדי מלוג בין עבדי צאן ברזל יאכלו. **באלמנה כהנת** — בת כהן ששבה לתרומת אביה ממיתת בעלה. ואי אמרינן יאכלו עבדי מלוג בתרומה בחיי בעלה כהן גדול זה, משום קנינו שקנה קנין, דלא גרעה דך חללה מעבד שקנה עבדים — אתיא לאורויי היתירא אחר מיתתו, להאכילם בתרומה מחמת אביה, דאמרה: מעיקרא באלמנותי הראשון היו עבדי אוכלין בתרומה דבי נשא. **אינסבי ליה** — לכהן גדול, אכלי עבדי בתרומה דגבראי. השתא, כשמת, הדרי למילתא קמייתא, ויאכלו עבדי בתרומה דבי נשא כמעיקרא, באלמנותי הראשון. **אלמנה בת ישראל** — דלא אתיא לאורויי, מאי איכא למימר? מאי טעמא לא אכלי בחייו, הא לא גרעה מעבד שקנה עבדים! **לא פליגי** — לא חילקו בין אלמנה לאלמנה. **המכנסת שום לבעלה** — נכסי צאן ברזל ששמה לו בכתובתה, והיו בהן כלים ודבר המסויים, וכשגירשה ובאתה ליטול כתובתה. **היא אומרת כלי אני נוטלת והוא אומר דמים אני נותן** — כמו שקבלתי עלי בשומא, ומאז הן באחריותי, ושלי הן.

הדרן

תוספות

אלמנה לכהן גדול. עבדי מלוג לא יאכלו — אפילו למאן דאמר (גיטין מז,ב): קנין פירות כקנין הגוף דמי — לא חשיב בהכי קנין כספו, כיון שאין הגוף שלו, כמו שאין יוצאין בשן ועין לאיש, אפילו למאן דאמר קנין פירות כקנין הגוף דמי, כדאמר ב"החובל" (בבא קמא פט,ב). וקצת יש להביא ראיה דבתרומה אזלינן בתר קנין הגוף, דבריש פרק בתרא דכריתות (כד,ב) אמר, גבי המפקיר עבדו יצא לחירות, דמעובב גט שחרור אוכל בתרומה, אף על פי שאין לרב פירות, אלא הגוף. ואפילו למאן דאמר קנין פירות כקנין הגוף דמי אתיא. **מנין** לכהן כו' — ממתניתין דקתני בסיפא: "בת ישראל שניסת לכהן דעבדי מלוג שלה אוכלין" — לא בעי למפרך, דהוה אמינא דאכלי מכח האשה עצמה שאוכלת, ולא מכח הבעל, משום קנינו שקנה קנין, להכי פריך מברייתא דקתני: קנינו שקנה קנין אוכל. ואם כן, אפילו אינה אוכלת — יש להם לאכול. **לכהן** שנשא אשה כו' — הוא הדין שאירס, אלא נקט נשא משום דארוסה מדרבנן לא אבלה משום דעולא (כתובות נז,ב) או משום סמפון. **שנאמר** וכהן כי יקנה נפש — והא דדרשינן לעיל בפרק "הבא על יבמתו" מ"נפש" פצוע דכא כהן שנשא בת גרים — היינו מ"נפש" יתירא. **ועבדיו** שקנו עבדים — אפילו לרבי מאיר, דאמר (בקדושין כג,ב): אין קנין לעבד בלא רבו אפילו על מנת שיצא בו לחירות, משכחת לה עבדים שקנו עבדים — במפקיר עבדו, דאוכל בתרומה, כדאמרינן בפרק בתרא דכריתות (כד,ב). **גזירה** שמא תאכיל לאחר מיתה — ובעבדי צאן ברזל לא שייך למגזר, אפילו למאן דאמר (בסמוך): הדרן עמה — דכל זמן שלא גבתה אותם בבית דין אוכלין מכחו, ואחר שגבתה ושמו לה בית דין — הרי כאילו קנתה עבדים לאחר מיתת בעלה.

אלא מעתה בת ישראל שניסת לכהן לא תאכיל שמא כו' — תימה: דלא דמי, דהתם ליכא למיטעי, דהא בחיי הבעל היתה אוכלת בעצמה ועכשיו אינה אוכלת. אבל כאן, אם יאכלו עבדים בחיי הבעל, אף על פי שבעצמה אינה אוכלת — איכא למגזר שמא תאכיל גם לאחר מיתה! ואית ספרים דגרסי: בת ישראל שניסת לכהן לא תאכל. ופריך: דהיא עצמה לא תאכל, שמא תאכל אחר מיתה. ולספרים דגרסי "נמי לא תאכיל" — איכא למימר דאכולי מילתא פריך: שלא תאכל ולא תאכיל, אלא דנקט לא תאכיל משום דניחא ליה לאקשויי מעבדים אעבדים.

כרשיני

אַחְוָוֹתָא. וְלָא מִיפַּקְדֵי? וְהָאָמַר רַב אַחָא בַּר רַב קְטִינָא אָמַר רַבִּי אָמַר רַב יִצְחָק: מַעֲשֶׂה בְּאִשָּׁה אַחַת שֶׁחֲצִיָּהּ שִׁפְחָה וְחֲצִיָּהּ בַּת חוֹרִין, וְכָפוּ אֶת רַבָּה וַעֲשָׂאָהּ בַּת חוֹרִין! אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: מִנְהַג הֶפְקֵר נָהֲגוּ בָּהּ.

הדרן עלך הבא על יבמתו

אַלְמָנָה לְכֹהֵן גָּדוֹל, גְּרוּשָׁה וַחֲלוּצָה לְכֹהֵן הֶדְיוֹט, הִכְנִיסָה לוֹ עַבְדֵי מְלוֹג וְעַבְדֵי צֹאן בַּרְזֶל, עַבְדֵי מְלוֹג - לֹא יֹאכְלוּ בִּתְרוּמָה, עַבְדֵי צֹאן בַּרְזֶל - יֹאכְלוּ. וְאִלּוּ הֵן עַבְדֵי מְלוֹג: אִם מֵתוּ - מֵתוּ לָהּ, וְאִם הוֹתִירוּ - הוֹתִירוּ לָהּ, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא חַיָּיב בְּמְזוֹנוֹתָן הֲרֵי אֵלּוּ לֹא יֹאכְלוּ בִּתְרוּמָה. וְאִלּוּ הֵן עַבְדֵי צֹאן בַּרְזֶל: אִם מֵתוּ - מֵתוּ לוֹ, וְאִם הוֹתִירוּ - הוֹתִירוּ לוֹ, הוֹאִיל וְהוּא חַיָּיב בְּאַחֲרָיוּתָן הֲרֵי אֵלּוּ יֹאכְלוּ בִּתְרוּמָה. בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּיסֵּת לְכֹהֵן וְהִכְנִיסָה לוֹ עֲבָדִים, בֵּין עַבְדֵי מְלוֹג בֵּין עַבְדֵי צֹאן בַּרְזֶל, הֲרֵי אֵלּוּ יֹאכְלוּ בִּתְרוּמָה. וּבַת כֹּהֵן שֶׁנִּיסֵּת לְיִשְׂרָאֵל וְהִכְנִיסָה לוֹ עֲבָדִים, בֵּין עַבְדֵי מְלוֹג בֵּין עַבְדֵי צֹאן בַּרְזֶל, הֲרֵי אֵלּוּ לֹא יֹאכְלוּ בִּתְרוּמָה. **גמרא** וְעַבְדֵי מְלוֹג לֹא יֹאכְלוּ בִּתְרוּמָה, אַמַּאי? הֶוֵיי כִּקְנִינָנוּ שֶׁקָּנָה קִנְיָן! דְּתַנְיָא: מִנַּיִן לְכֹהֵן שֶׁנָּשָׂא אִשָּׁה וְקָנָה עֲבָדִים שֶׁיֹּאכְלוּ בִּתְרוּמָה - שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכֹהֵן כִּי יִקְנֶה נֶפֶשׁ קִנְיַן כַּסְפּוֹ הוּא יֹאכַל בּוֹ". מִנַּיִן לְאִשָּׁה שֶׁקָּנְתָה עֲבָדִים, וַעֲבָדָיו שֶׁקָּנוּ עֲבָדִים, שֶׁיֹּאכְלוּ בִּתְרוּמָה - שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכֹהֵן כִּי יִקְנֶה נֶפֶשׁ קִנְיַן כַּסְפּוֹ הוּא יֹאכַל בּוֹ". קִנְיָנוֹ שֶׁקָּנָה קִנְיָן - אוֹכֵל! כָּל הָאוֹכֵל - מַאֲכִיל, כָּל שֶׁאֵין אוֹכֵל - אֵינוֹ מַאֲכִיל. וְלֹא? וַהֲרֵי עָרֵל וְכָל הַטְּמֵאִים, שֶׁאֵינָן אוֹכְלִין וּמַאֲכִילִין! הָתָם פּוּמַיְיהוּ כָּאֵיב לְהוּ. וַהֲרֵי מַמְזֵר, שֶׁאֵין אוֹכֵל - וּמַאֲכִיל! אָמַר רָבִינָא: קִנְיַן אוֹכֵל קָאָמַר, קִנְיַן אוֹכֵל - מַאֲכִיל, שֶׁאֵינוֹ אוֹכֵל - אֵינוֹ מַאֲכִיל. וְרָבָא אָמַר: מִדְּאוֹרַיְיתָא מֵיכַל אָכְלִי, וְרַבָּנַן הוּא דְּגָזְרִי בְּהוּ, כְּדֵי שֶׁתֹּאמַר: אֲנִי אֵינִי אוֹכֶלֶת, עֲבָדַי אֵינָן אוֹכְלִין, זוֹנָה הִיא אֶצְלוֹ! הִלְכָּךְ אָתֵי לְאַפּוּקָהּ. רַב אַשִׁי אָמַר: גְּזֵירָה שֶׁמָּא תַּאֲכִיל לְאַחַר מִיתָה. אֶלָּא אָמַר רַב אַשִׁי: יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּשֵּׂאת לְכֹהֵן לֹא תַּאֲכִיל גְּזֵירָה שֶׁמָּא תַּאֲכִיל לְאַחַר מִיתָה! אֶלָּא אָמַר רַב אַשִׁי: בְּאַלְמָנָה כֹּהֶנֶת דְּאָתְיָא לְאוֹרוּיֵי: מֵעִיקָּרָא אֲכָלֵי בִּתְרוּמָה דְּבֵי נָשָׁא, אִינְסְבֵי לֵיהּ לְהַאי - אֲכָלֵי בִּתְרוּמָה דְּגַבְרָאי, וְהַשְׁתָּא הַדְרֵי לִי לְמִילְתֵיהּ קַמַּיְיתָא. וְלָא יָדְעָה דְּמֵעִיקָּרָא לָא שָׁוְיתָה לְנַפְשָׁהּ חֲלָלָה, הָשְׁתָּא שָׁוְיתָה לְנַפְשָׁהּ חֲלָלָה. תֵּינַח אַלְמָנָה כֹּהֶנֶת, אַלְמָנָה בַּת יִשְׂרָאֵל מַאי אִיכָּא לְמֵימַר? בְּאַלְמָנוּתָהּ לָא פְּלִיגִי רַבָּנַן. אִיתְּמַר: הַמַּכְנֶסֶת שׁוּם לְבַעְלָהּ, הִיא אוֹמֶרֶת: כֵּלַי אֲנִי נוֹטֶלֶת, וְהוּא אוֹמֵר: דָּמִים אֲנִי נוֹתֵן, הַדִּין עִם מִי? רַב יְהוּדָה אָמַר:

הדרן

כרשיני תרומה — אומר רבינו יצחק: דעיקרם קיימי למאכל בהמה. דאם היו עיקרם לאדם — היה אסור ליתנם לבהמה, משום הפסד תרומה. ומכל מקום חזו לאדם, דאי לא חזו כלל לאדם — פטורין מתרומה ומעשר, כדאמר בריש "כלל גדול" (שבת סח,א).

לא יאכילנה כרשיני תרומה — והא דתנן (עירובין כו,ב): מערבין לישראל בתרומה, דשרי בהנאה! אומר רבינו תם דהיינו דוקא הנאה שאין של כילוי, אבל הנאה של כילוי כגון להאכיל לבהמתו — אסור. וכן להדליקה ולהסיקה תחת תבשילו, כדתנן במסכת תרומות (פרק יא משנה י): מדליקין בשמן של תרומה במבואות האפילות על גבי כהן, ברשות כהן. פירוש: כשיש שם כהן שצריך לאותה אורה, דנר לאחד נר למאה, אבל לא ברשות ישראל. והא דאמר ב"כל שעה" (פסחים לד,א): אבא שאול גבל של בית רבי הוה והיה מחמם חמין בשמן של תרומה שנטמאה — אמר רבינו תם: דהיינו לכהנים שבבית רבי. וטעמא דלא אסור אלא הנאה של כילוי מפרש רבינו יצחק: משום דדרשינן בפרק "במה מדליקין" (שבת כו,א) גבי אין מדליקין בטבל טמא: "את משמרת תרומותי" — בשתי תרומות הכתוב מדבר, אחת תרומה טמאה ואחת תרומה טהורה. מה תרומה טהורה — אין לך בה אלא משעת הרמה ואילך, פירוש: עיקר הנאתה, דהיינו אכילה — אף תרומה טמאה אין לך בה עיקר הנאה, דהיינו הדלקה, אלא משעת הרמה ואילך. ומהכא יליף דאין מדליקין בטבל טמא. ובטבל טהור נמי משמע גבי עובדא דרבי פנחס בן יאיר (חולין ז,א) דאסור הנאה של כלוי, היינו משום דהדר ילפינן תרומה טהורה מטמאה. ולא כמו שפירש שם בקונטרס דכל שכן בטבל טהור. דכל שכן לא הוי, דדהור מטמא הוא דילפינן, וכי היכי דילפינן לאסור טבל בהנאה של כילוי — הכי נמי ילפינן לאסור זו בתרומה, דמשעת הרמה לא הותרה אלא לכהנים ולא לישראל.

ישראל ששכר פרה מכהן שמאכילה כרשיני תרומה אף על פי שמזונותיה עליו — אומר רבינו יצחק: היינו משום דבהמה האוכלת היא קנין כספו של כהן, וישראל אין נהנה אלא הדמים, והרי הוא כמוכר תרומה לכהן והדמים שלו. אבל כהן ששכר פרה מישראל — לא יאכילנה, דלאו קנין כספו דכהן הוא, דשכירות לא קניא.

דמחייב בגניבה ואבדה כו' — כאן משמע דהלכתא כמאן דאמר דשוכר כנושא שכר דמי ב"האומנים" (בבא בתרא פ,ב) וכן הלכה, כדמשמע בריש "המפקיד" (שם לו,א) גבי שוכר ושואל פעמים ששניהם באשם כו', ובפרק "השואל" (שם צז,א) גבי ההוא דאגר כודני לבי חוזאי. **אבל** כהן ששם פרה מישראל — הדין עמה — ותטול כליה. יאכלו — ומדאכלי בתרומה — שמע מינה דידיה נינהו. ששכר פרה מישראל — והא שוכר חייב באחריותה אם נגנבה או נאבדה, וקתני לא יאכילנה כרשיני תרומה. הכי גרסינן: ותסברא נהי נמי דחייב בגנבה ואבדה באונסיה ובכחשה ובנפחת דמיה מי מיחייב — שוכר פטור מן האונסין, וכן אם כחשה ואם הוזל דמיה. הא — מתניתין לא דמיא אלא לסיפא. אבל כהן ששם פרה מישראל — בדמים, כששברה הימנו שמאה לו, והתנה עמו להחזירה לו בדמים הללו, שאם תכחש או תאנס או יוזלו פרות בעולם יתן הדמים. יאכילנה כרשיני תרומה — הואיל וקבלה באחריותו, ואף על פי שחזורת בעיניה אם לא יפחתו דמיה — כל כמה דלא הדרה דידיה הוא. וגבי עבדים נמי, אף על גב דהדרי בעינייהו, כיון דלענין יוקרא וזולא קיימי ברשותיה — אכלי. בשילהי פידקיה — כשסיים הדרשה. בשן ועין לאיש — אם סימא הבעל את עינו. אבל לא לאשה — אם סימתה עינו, דלאו דידה הוא. לא ימכור — שאם יגרשנה תטול כליה. מכרו שניהם — או זה או זה. לפרנסה — אורחא דמילתא נקט, שאין אדם מוכר כלי תשמישיו אלא למזונות. הבעל מוציא — לא מיבעיא דאם מכר הוא בלא דעתה, ומת או גרשה — דהיא מוציאה מיד הלקוחות, אלא אפילו מתה היא הוא מוציא מיד הלקוחות, דמכירה לאו מכירה הואי, (שמא ימות הוא בחייה ונמצאת מכירה שלא בדין) כל זמן שהיא קיימת. קנייה מיתנא — תכריכי המת איסורי הנאה דן בהקדש, דגמר "שם" "שם" מעגלה ערופה, בפרק "נגמר הדין" (סנהדרין מז,ב). מי לא מודה רב יהודה דמחוסר גוביינא — אף על גב דהדין עמה, מודה הוא דכל כמה דלא גבתינהו מיניה — לאו ברשותה קיימי, אלא שיעבודא בעלמא אית לה עלייהו. דהא אם נאנסו או נאבדו — חייב באחריותן. וכיון דברשות יתמי נינהו — אתי הקדש דאקדשוה יתמי ומפקע לה לשיעבודייהו, ויהבי דמי. רבא למעמיה כו' — הקדש — דוקא קדושת הגוף, כי האי גוונא. אבל קדושת דמים — לא, כדתנן (ערכין כג,ב): מוסיף עוד דינר ופודה הנכסים הללו כו'. חמץ — נכרי שהלוה את ישראל על חמצו אחר הפסח — אסור בהנאה, דאתי איסור חמץ ומפקע ליה לשיעבודא דנכרי. והא דתנן בפרק "כל שעה" (פסחים ל,א): מותר בהנאה — רבא מוקי לה התם כשהרהינו אצלו, שנתנו ישראל בביתו של נכרי, דההוא לא מיחסר גוביינא.

ושחרור

הַדִּין עֻמָּה, וְרַבִּי אַמִּי אָמַר: הַדִּין עֻמּוֹ. רַב יְהוּדָה אָמַר: הַדִּין עֻמָּה, מִשּׁוּם שֶׁבַח בֵּית אָבִיהָ - דִּידָהּ הָוֵי. רַבִּי אַמִּי אָמַר: הַדִּין עֻמּוֹ, כֵּיוָן דְּאָמַר מָר: אִם מֵתוּ - מֵתוּ לוֹ, וְאִם הוֹתִירוּ - הוֹתִירוּ לוֹ, הוֹאִיל וְחַיָּיב בְּאַחֲרָיוּתָן - יֹאכְלוּ. אָמַר רַב סָפְרָא: מִי קָתָנֵי "וְהֵן שֶׁלּוֹ"? "הוֹאִיל וְחַיָּיב בְּאַחֲרָיוּתָן" קָתָנֵי, וּלְעוֹלָם לָאו דִּידֵיהּ נִינְהוּ. וְכָל הֵיכָא דְּחַיָּיב בְּאַחֲרָיוּתָן אָכְלִי בִּתְרוּמָה? וְהָתְנַן: יִשְׂרָאֵל שֶׁשָּׂכַר פָּרָה מִכֹּהֵן - הֲרֵי זֶה יַאֲכִילֶנָּה כַּרְשִׁינֵי תְרוּמָה. כֹּהֵן שֶׁשָּׂכַר פָּרָה מִיִּשְׂרָאֵל, אַף עַל פִּי שֶׁמְּזוֹנוֹתֶיהָ עָלָיו - לֹא יַאֲכִילֶנָּה כַּרְשִׁינֵי תְרוּמָה! וְתִסְבְּרָא? נְהִי נַמִּי דְּמִחַיַּיב בְּגְנֵבָה וַאֲבֵדָה - בְּאוֹנְסֶיהָ, בְּכַחֲשָׁה, וּבְנִפְחֶת דָּמֶיהָ מִי מִיחַיַּיב? הָא לָא דָּמְיָא אֶלָּא לְסֵיפָא: יִשְׂרָאֵל שֶׁשָּׁם פָּרָה מִכֹּהֵן - לֹא יַאֲכִילֶנָּה כַּרְשִׁינֵי תְרוּמָה, אֲבָל כֹּהֵן שֶׁשָּׁם פָּרָה מִיִּשְׂרָאֵל - יַאֲכִילֶנָּה כַּרְשִׁינֵי תְרוּמָה. יְתִיב רַבָּה וְרַב יוֹסֵף בְּשִׁילְהֵי פִּרְקֵיהּ דְּרַב נַחְמָן, וְיָתְבִי וְקָאָמְרִי: תַּנְיָא כְּוָתֵיהּ דְּרַב יְהוּדָה, וְתַנְיָא כְּוָתֵיהּ דְּרַבִּי אַמִּי. תַּנְיָא כְּוָתֵיהּ דְּרַבִּי אַמִּי: עֲבָדֵי צֹאן בַּרְזֶל יוֹצְאִין בְּשֵׁן וָעַיִן לְאִישׁ, אֲבָל לֹא לְאִשָּׁה. תַּנְיָא כְּוָתֵיהּ דְּרַב יְהוּדָה: הַמַּכְנֶסֶת שׁוֹם לְבַעֲלָהּ, אִם רָצָה הַבַּעַל לְמִכּוֹר - לֹא יִמְכּוֹר, וְלֹא עוֹד אֶלָּא אֲפִילּוּ הִכְנִיס לָהּ שׁוֹם מִשֶּׁלּוֹ, אִם רָצָה הַבַּעַל לְמִכּוֹר - לֹא יִמְכּוֹר. מָכְרוּ שְׁנֵיהֶם לְפַרְנָסָה, זֶה הָיָה מַעֲשֶׂה לִפְנֵי רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, וְאָמַר: הַבַּעַל מוֹצִיא מִיַּד הַלָּקוֹחוֹת. אָמַר רָבָא אָמַר רַב נַחְמָן: הֲלָכָה כְּרַב יְהוּדָה. אָמַר לֵיהּ רָבָא לְרַב נַחְמָן: וְהָתַנְיָא כְּוָתֵיהּ דְּרַבִּי אַמִּי! אַף עַל גַּב דְּתַנְיָא כְּוָתֵיהּ דְּרַבִּי אַמִּי, מִסְתַּבְּרָא טַעְמָא דְּרַב יְהוּדָה, מִשּׁוּם שֶׁבַח בֵּית אָבִיהָ. הַהִיא אִיתְּתָא דְּעַיֵּילָה לֵיהּ לְגִבְרָא אִיצְטְלָא דְּמֵילְתָא בִּכְתוּבְּתָהּ, שְׁכִיב, שְׁקַלּוּהָ יַתְמֵי וּפְרַסּוּהָ אַמִּיתְנָא. אָמַר רָבָא: קַנְיֵיהּ מִיתְנָא. אֲמַר לֵיהּ נַאנַאי, בְּרֵיהּ דְּרַב יוֹסֵף, בְּרֵיהּ דְּרָבָא, לְרַב כָּהֲנָא: וְהָאָמַר רָבָא אָמַר רַב נַחְמָן: הֲלָכָה כְּרַב יְהוּדָה! אֲמַר לֵיהּ: מִי לָא מוֹדֶה רַב יְהוּדָה דִּמְחוּסַּר גּוּבַיְינָא? וְכֵיוָן דִּמְחוּסַּר גּוּבַיְינָא - בִּרְשׁוּתֵיהּ קָאֵי. רָבָא לְטַעְמֵיהּ, דְּאָמַר רָבָא: הֶקְדֵּשׁ, חָמֵץ,

ושחרור

פירש בקונטרס: כששברה הימנו התנה להחזיר לו דמים אלו אם תכחש או תאנס או יוזלו הפרות. ואומר רבינו יצחק, דאסור לעשות כן משום ריבית, כדמוכח בפרק "איזהו נשך" (שם סד,א) אלא איירי בשואל. **עבדי** צאן ברזל יוצאין בשן ועין — תימה לרבינו יצחק: מה ראיה מייתי מהכא לרבי אמי? דהא רב יהודה נמי מודה דיוצאין בשן ועין לאיש, דחשיב כעבדו, כי היכי דחשיב כספו לענין תרומה, דתנן: עבדי צאן ברזל יאכלו בתרומה, דתרומה ושן ועין ענין אחד הוא, כדפירשתי במתניתין. ועוד הקשה הרב משה כהן: דמי לא מודה רב יהודה דמיחסרי גוביינא, ואם כן ברשותיה קיימי, ושחרור מפקיע מידי שעבוד, כדאמר לקמן גבי איצטלא דמילתא דפרסוה אמיתנא, דאפילו לרב יהודה מפקיעין מידי שיעבוד. דאפילו שחרור דשן ועין, דממילא, אמרינן ב"החובל" (בבא קמא פט,ב) דמפקיע מידי שיעבוד? ואין לומר דרבה ורב יוסף דדייקי מהכא תניא כוותיה דרבי אמי לית להו דרבא, דאמר שיחרור מפקיע מידי שיעבוד — דהא ממתניתין ד"השולח" (גיטין מ,ב) דייק לה. ואין לומר: לית להו ההוא טעמא דלקמן כיון דמיחסרי גוביינא ברשותיה קיימי, דהא רבא אית ליה ההוא טעמא בסמוך ואפילו הכי קאמר רבא לרב נחמן: והא תניא כוותיה דרבי אמי! ותירץ הרב רבינו שמואל ברבי חיים מוורדי"ש: דדייק מ"אבל לא לאשה". ומחיים לא איצטריך, דפשיטא, אלא לאחר מיתה קאמר דאין יוצאין לאשה — משום דהדין עמו. **הבעל** מוציא מיד הלקוחות — פירש בקונטרס: דאפילו מתה היא, מוציא הוא מיד הלקוחות. משמע מתוך פירושו דכל זמן שהאשה חיה — אין הבעל יכול להוציאם בשמכר הוא עצמו, אלא בשמתה האשה, דאז יורש כחה, והיא היתה יכולה למחות בחיים. ותימה הוא: דכיון שהמכירה קיימת כל זמן שהאשה שותקת — למה תוכל לבטל מכירתו במחאתה על חנם? דמחיים אין לה בהם כלום. ועוד: דאפילו אם האשה תוכל להוציא מחיים — נראה דאין הבעל יכול להוציא אחר מיתה, ולא אמרינן דבמקום אשתו קאי — כיון שמכר בעצמו, כדמשמע בפרק "מי שהיה נשוי" (כתובות צא,ב) גבי ההוא גברא דזבין כתובתה דאימיה בטובת הנאה, אמר: אי אתיא אם ומערערה — לא מפצינא לך. שביבא אימיה, אתא איהו וקא מערער. סבר רמי בר חמא: איהו במקום אימיה קאי, אמר ליה רבא: נהי דאחריות דאימיה לא קביל עילויה — אחריות דידיה קביל עילויה, ונראה כפירוש רבינו חננאל: דאין המקח קיים כלל אפילו שעה אחת, דתקון רבנן שלא תהא אשה צריכה לטרוח ולחזר להוציא מיד הלקוחות אחר מיתת הבעל. דלא דמי לאשה הטורפת מנכסים משועבדים לכתובה — דהתם הויא מכירה, דשמא לא תהא אשה צריכה לטרוח שיפרעו לה כתובתה, או תטרוף מבני חרי. אבל היכא שאין יכולים לסלקה בשאר נכסים — תקנו שהמקח בטל לאלתר.

פוסל

הַדִּין עָמָּהּ, ונוטלת את הכלים ואין הבעל יכול לדחותה במעות. וְרַבִּי אַמִּי אָמַר, הַדִּין עִמּוֹ, שיכול לתת לה מעות וישארו הנכסים שלו.

מבארת הגמרא במה נחלקו: רַב יְהוּדָה אָמַר הַדִּין עָמָּהּ, מִשּׁוּם שֶׁבַח בֵּית אָבִיהָ, ששבח הוא להם שאותם כלים שהביאה מבית אביה נשארים ברשותה, ולכן דִּידָהּ הֲוֵי – הנכסים ברשותה ונוטלת אותם כשמת בעלה או מגרשה. רַבִּי אַמִּי אָמַר שֶׁהַדִּין עִמּוֹ, כֵּיוָן דְּאָמַר מַר במשנתנו שאם מִתּוּ עבדי צאן ברזל מֵתוּ לוֹ – ההפסד של הבעל, וְאִם הוֹתִירוּ – התייקרו העבדים, הוֹתִירוּ לוֹ – הרווח לבעל, והואיל וְחַיָּיב בְּאַחֲרָיוּתָן יֹאכְלוּ בתרומה, ומוכח מכך שאוכלים בתרומה שהם עבדי הבעל, ולכן אף כשנתאלמנה או נתגרשה אינה נוטלת את הנכסים, אלא רק את דמיהם.

דוחה הגמרא את ראיית רבי אמי: אָמַר רַב סַפְרָא, מִי קָתָנֵי – וכי שנינו במשנה שהעבדים אוכלים בתרומה הואיל 'וְהֵן שֶׁלּוֹ', והרי הוֹאִיל 'וְחַיָּיב בְּאַחֲרָיוּתָן' קָתָנֵי, שמחמת כן יש להם דין של קנינו, וּלְעוֹלָם לָאו דִּידֵיהּ נִינְהוּ – אך באמת יתכן שאינם שלו ממש, ואם מת הבעל או גירשה האשה נוטלתם.

הגמרא מנסה ליישב את ראיית רבי אמי. תמהה הגמרא על הדחיה: וְכִי כֹּל הֵיכָא דְּחַיָּיב הכהן בְּאַחֲרָיוּתָן הם נחשבים בקנינו וְאָכְלֵי בִּתְרוּמָה, שמחמת כן אתה סבור לומר שעבדים אלו אוכלים בתרומה אף שהם שייכים לאשה, רק מחמת שהבעל חייב באחריותם, וְהָתְנַן (תרומות פי"א מ"ט), יִשְׂרָאֵל שֶׁשָּׂכַר פָּרָה מִכֹּהֵן, הֲרֵי זֶה [–הישראל השוכר] יַאֲכִילֶנָּה כַּרְשִׁינֵי תְרוּמָה, כיון שגוף הפרה שייך לכהן, ובהמת כהן אוכלת בתרומה, אך מִכֹּהֵן שֶׁשָּׂכַר פָּרָה מִיִּשְׂרָאֵל, אַף עַל פִּי שֶׁמְּזוֹנוֹתֶיהָ עָלָיו – על הכהן, לֹא יַאֲכִילֶנָּה כַּרְשִׁינֵי תְרוּמָה, כיון שגוף הפרה של ישראל. ומוכח שאף שפרה השכורה לכהן והוא חייב באחריותה אינה אוכלת בתרומה, ועל כרחך הטעם שעבדי צאן ברזל אוכלים בתרומה אינו משום אחריות אלא משום שהם של הבעל לגמרי, וכדברי רבי אמי ש'הדין עמו'.

דוחה הגמרא: וְתִסְפְּרָא – וכי הנך סובר שהאחריות שיש לכהן השוכר פרה דומה לאחריות שיש לבעל על נכסי צאן ברזל, והרי אין הדברים דומים, נְהִי נַמִּי – אמנם כן הוא, דְּהשוכר מְחַיַּיב בְּגֵנֵבָה וַאֲבֵדָה של הפרה, אך בְּאוֹנְסֶיהָ של הפרה, בְּכַחֲשָׁהּ – אם הוכחשה, וְכֵן בְּנִפְחָת דָּמֶיהָ – אם הוזלו דמיה, מִי מְחַיַּיב – וכי הוא חייב, והרי אינו חייב באחריות הדברים הללו, ולכן אין הפרה נחשבת בקנינו כלל ואסורה בתרומה. אך נכסי צאן ברזל עומדים באחריות הבעל לגמרי, והוא מפסיד אם הוזלו, הוכחשו או נאנסו, ולכן הם נחשבים קנינו ואוכלים בתרומה.

ממשיכה הגמרא: הָא לֹא דָּמְיָא – אין לדמות את הדין של נכסי צאן ברזל אֶלָּא לְדִין האמור בסֵיפָא של המשנה בתרומות, שכך שנינו בה, יִשְׂרָאֵל שֶׁשָּׂם פָּרָה מִכֹּהֵן – ישראל ששכר פרה מכהן וְשָׁמוּ את שוויה, והתחייב הישראל להחזירה לו בשווי זה, ואף אם תכחש או תאנס או יוזלו כל הפרות שבעולם ישלם למשכיר כפי שומתה בעת ההשכרה, לֹא יַאֲכִילֶנָּה הישראל כַּרְשִׁינֵי תְרוּמָה, כיון שאחריות זו שקיבל הישראל על עצמו מחשיבה את הפרה כאילו היא שלו, ואסורה בתרומה. אֲבָל כֹּהֵן שֶׁשָּׂם פָּרָה מִיִּשְׂרָאֵל, יַאֲכִילֶנָּה כַּרְשִׁינֵי תְרוּמָה, כיון שקבלת האחריות על ידי הכהן מחשיבה את הפרה כשלו, אף שבסוף השכירות היא חוזרת לבעליה כמות שהיא אם לא נפחתה. ובדומה לכך יהא הדין לגבי עבדי צאן ברזל, אף שהם חוזרים לאשה כמות שהם, מכל מקום כיון שהבעל חייב באחריותם הרי הם קנינו ואוכלים בתרומה. ושוב אין ראיה ממשנתנו לדברי רבי אמי שעבדי צאן ברזל שייכים לבעל כיון שהטעם שעבדי צאן ברזל אוכלים בתרומה הוא משום שהבעל חייב באחריותם ולא משום שהם שלו.

הגמרא מביאה ברייתות שנחלקו במחלוקת אמוראים זו: יָתִיב [–ישב] רַבָּה וְרַב יוֹסֵף בְּשֵׁילְהֵי פִּרְקֵין דְּרַב נַחְמָן – כשסיים רב נחמן את הדרשה, וְיָתְבֵי וְקָאָמְרֵי – וישבו ואמרו, תַּנְיָא כְּוָתֵיהּ – שנינו ברייתא כדבריו דְּרַב יְהוּדָה, שהדין עמה, וְתַנְיָא כְּוָתֵיהּ – ושנינו ברייתא כדבריו דְּרַבִּי אַמִּי, שהדין עמו.

מבארת הגמרא: תַּנְיָא כְּוָתֵיהּ דְּרַבִּי אַמִּי, שנינו בברייתא, עַבְדֵי צֹאן בַּרְזֶל, הרי הם יוֹצְאִין לחירות בְּשֵׁן וְעַיִן לְאִישׁ – לבעל, שאם סימא הבעל את עין העבד או הפיל את שינו הרי העבד יוצא לחירות, כיון שהוא נחשב כבעליו, אֲבָל לֹא לְאִשָּׁה, שאינם יוצאים לחירות מחמתה אם סימתה את עינו או הפילה את שינו. ומבואר בברייתא שהבעל הוא נחשב כבעלים על העבד ולא האשה, והיינו כדברי רבי אמי. ממשיכה הגמרא: וְתַנְיָא כְּוָתֵיהּ דְּרַב יְהוּדָה, שהדין עמה, שכך שנינו בברייתא, הַמַּכְנֶסֶת שׁוּם לְבַעְלָהּ – אשה שהכניסה לבעלה בנישואיה נכסי צאן ברזל, שהבעל חייב באחריותם, אִם רָצָה הַבַּעַל לִמְכּוֹר את הנכסים הללו, לֹא יִמְכּוֹר, כדי שאם יגרשנה תוכל ליטול אותם. מוסיפה הברייתא: וְלֹא עוֹד, אֶלָּא אֲפִילּוּ אם הבעל הִכְנִיס לָהּ שׁוּם מִשֶּׁלּוֹ – שֶׁשָּׂם שדה אחת משלו, שתהיה שוה כנגד הנכסי צאן ברזל שהכניסה לו, וייחד לה את אותה שדה תמורתם, ואחריות שדה זו היא על כל נכסיו, אִם רָצָה הַבַּעַל לִמְכּוֹר את אותה שדה, לֹא יִמְכּוֹר, שכיון שייחד שדה זו תמורת נכסי צאן ברזל, דינה כנכסי צאן ברזל עצמם, שאינו יכול למוכרם. מָכְרוּ שְׁנֵיהֶם לְפַרְנָסָה – אם מכר אחד מהם נכסי צאן ברזל שלא מדעת השני, בין הבעל ובין האשה, לצורך מזונות, זֶה הָיָה מַעֲשֶׂה שבא לִפְנֵי רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל, וְאָמַר, שאם מכר הבעל את הנכסים שלא מדעת אשתו, לא רק שהאשה יכולה להוציא מיד הלקוחות, אלא אף אם מתה האשה בחייו והוא יורשה, הַבַּעַל עצמו מוֹצִיא מִיַּד הַלָּקוֹחוֹת, שכיון שמכר ללא דעתה בידה לבטל את המקח, וכיון שנשארו הנכסים של האשה הרי הבעל יורש את בוחה ויכול להוציאם מהלקוחות. הרי מבואר בברייתא שאין הבעל יכול למכור נכסי צאן ברזל, כדי שאם יגרשנה תוכל האשה לגבותם, וכדברי רב יהודה, שנכסי צאן ברזל אינם קנויים לבעל, והאשה יכולה לגבות את הנכסים עצמם לאחר שתתגרש או תתאלמן.

הגמרא מבררת את פסק ההלכה בענין זה: אָמַר רָבָא, אָמַר רַב נַחְמָן, הֲלָכָה כְּרַב יְהוּדָה שהדין עמה, וכשמת בעלה או גרשה נוטלת האשה את הנכסים עצמם. אָמַר לֵיהּ רָבָא לְרַב נַחְמָן, וְהַתַּנְיָא כְּוָתֵיהּ דְּרַבִּי אַמִּי – והרי שנינו בברייתא שהובאה לעיל כדברי רבי אמי, ומדוע פסקת כרב יהודה. השיב לו רב נחמן: אַף עַל גַּב דְּתַנְיָא כְּוָתֵיהּ דְּרַבִּי אַמִּי, מכל מקום מִסְתַּבְּרָא טַעְמָא – נראה יותר טעמו דְּרַב יְהוּדָה, שהדין עמה, מִשּׁוּם שֶׁבַח בֵּית אָבִיהָ.

הגמרא מביאה מעשה בענין זה: הַהִיא אִיתְּתָא דְּעַיְּילָה לֵיהּ לְגַבְרָא אִיצְטְלָא דְּמִילְתָא בִּכְתוּבָתָהּ – מעשה באשה שהכניסה לבעלה טלית של צמר נקי, כנכסי צאן ברזל. שָׁכִיב – מת הבעל, שַׁקְלוּהָ יַתְמֵי וּפַרְסוּהָ אַמִּיתָּנָא – לקחו היתומים את הטלית והשתמשו בה כתכריכים לאביהם המת, ובעת רוצה האשה ליטול את הטלית לעצמה, כנכסי צאן ברזל. אֲמַר רָבָא, קַנְיֵיהּ מִיתָּנָא – קנה המת את הטלית, שנעשתה תכריכים למת ונאסרו בהנאה, ואינה יכולה ליטול את הטלית, אלא יתנו לה דמיה.

מקשה הגמרא: אָמַר לֵיהּ נַאנַאי בְּרֵיהּ דְּרַב יוֹסֵף בְּרֵיהּ דְּרָבָא לְרַב כַּהֲנָא, מוכח מדברי רבא שהיורשים הם הבעלים של הטלית, שמחמת כן יכלו לאוסרה בהנאה, שאם לא כן אין אדם יכול לאסור דבר שאינו שלו, והיינו כדברי רבי אמי שנכסי צאן ברזל שייכים לבעל ולכן כשמת ירשוהו בניו, וְקשה, הָאמַר רָבָא אָמַר רַב נַחְמָן, הֲלָכָה כְּרַב יְהוּדָה שהדין עמה, וכמו שהתבאר לעיל. מתרצת הגמרא: אָמַר לֵיהּ רב כהנא, מִי לֹא מוֹדֶה רַב יְהוּדָה לרבי אמי, דְּמְחוּסַּר גּוּבַיְיָנָא – שנכסי צאן ברזל הם מחוסרי גביה מהבעל, כלומר, אף שהאשה יכולה לגבות את הנכסים עצמם אפילו בעל כרחו של הבעל, מכל מקום קודם שתגבה אותם הרי הם של הבעל, וְכֵיוָן דְּמְחוּסַּר גּוּבַיְיָנָא, בִּרְשׁוּתֵיהּ קָאֵי – עומדים הנכסים ברשות הבעל, וכשמת הבעל ירשוהו היתומים, ולכן בכוחם לאסור את הטלית בהנאה על ידי שהשתמשו בה כתכריכים למת. מוסיפה הגמרא: וּרְבָא, שאמר שאין האשה יכולה ליטול את הטלית לאחר שנאסרה בהנאה, אף שהיא משועבדת לה, אמר כן לְטַעֲמֵיהּ – לפי שיטתו, דְּאָמַר רָבָא, הֶקְדֵּשׁ – לוה שהקדיש את הנכסים קדושת הגוף, וכן חֵימָץ – נכרי שהלוה לישראל ושיעבד לו הישראל את חמצו ועבר הפסח,

וְשִׁחְרוּר – אם שחרר הלוה את עבדו הכנעני שהיה משועבד למלוה, אין המלוה יכול לגבותם, ובאופן של הקדש חלה הקדשת הלוה על החפץ ואין המלוה גובהו, ולגבי חמץ חל איסור הנאה על אותו חמץ של ישראל, ואין הגוי גובהו, ואם שחרר את עבדו המשועבד למלוה, יצא העבד לחירות, ואין המלוה גובהו, אלא גובה את חובו ממקום אחר. ולכן גם כאן פריסת הטלית על המת לצורך תכריכין אסרה אותה בהנאה והפקיעה את שיעבוד האשה.

הגמרא ממשיכה לדון בענין נכסי צאן ברזל: **אָמַר רַב יְהוּדָה**, אשה שנישאת לבעלה והביאה עמה נכסי צאן ברזל, אם **הִכְנִיסָה לוֹ שְׁנֵי כֵּלִים**, והיו שניהם יחד **בְּשׁווּי אֶלֶף זוּז, וְשָׁכְחוּ** – ונתייקרו **וְעָמְדוּ עַל שְׁנֵי אֲלָפִים** זוז, והתאלמנה או התגרשה ובאה ליטול את נכסי צאן ברזל שהכניסה לו, **אֶחָד** מהכלים **נוֹטֵלְתּוֹ בִּכְתוּבָּתָהּ** – תמורת שני הכלים שהכניסה לו בכתובתה, שהרי התחייב הבעל באחריות כלים אלו לשלם לה את שוויים כפי שהיו בעת הנישואין, ואז היה שווי שני הכלים יחד אלף זוז, ואילו השבח שנתייקרו הכלים שייך לבעל. **וְאֶחָד** – ואת הכלי הנוסף, אף שמצד עצמו הוא שייך לבעל, שהרי התייקרו ברשותו, מכל מקום אם היא רוצה **נוֹתֶנֶת** לבעל **דָּמִים** כשווי הכלי עתה, **וְנוֹטֵלְתּוֹ**, אף אם הבעל אינו רוצה בכך. והטעם שהיא יכולה לעשות כן, **מִפְּנֵי שֶׁכַּח בֵּית אָבִיהָ**, שכבוד הוא להם שהכלים נשארים ברשותה. ולכן תיקנו שאין הבעל יכול לעכב את הכלי אצלו, אלא יכולה לשלם את שוויו וליטלו.

מקשה הגמרא: **מַאי קָא מַשְׁמַע לָן** – מה השמיענו רב יהודה, וכי בא להשמיענו **שֶׁכַּח בֵּית אָבִיהָ דִּידָהּ הָוֵי** – שייך לה, ואין הבעל יכול לעכבם אצלו, **הָא אֲמָרָהּ רַב יְהוּדָה חֲדָא זִימְנָא** – והרי כבר אמר כן רב יהודה פעם אחת, כמבואר לעיל (סו:) שאמר רב יהודה שהדין עמה, ולכן היא נוטלת את הנכסים עצמם, ואין הבעל יכול לסלקה במעות. מתרצת הגמרא: **מַהוּ דְּתֵימָא** – אם רב יהודה היה אומר רק לעיל שהדין עמה, היינו אומרים, **דְּהָנֵי מִילֵּי** – שדין זה נאמר רק **הֵיכָא דְּמָטְיָא לְמִשְׁקַל בִּכְתוּבָּתָהּ** – היכן שבאה לגבות את הנכסים בפרעון הכתובה, וכגון שהנכסים שוים עתה כפי שהיו שוים בשעת הנישואין, ועל זה אמר רב יהודה שיכולה לגבותם אף אם הבעל אינו רוצה בכך מפני שבח בית אביה, **אֲבָל מִיתַּן דְּמֵי וּמִישְׁקַל** – אך אם הנכסים התייקרו והם של הבעל, והאשה רוצה לתת דמים ולהוציא את הנכסים מידו, היינו סבורים לומר **שלא** – אינה יכולה לכופו לכך, כיון שהם של הבעל, **קָא מַשְׁמַע לָן** רב יהודה שאף אם נתייקרו, היא יכולה לתת דמים וליטול נכסים אלו מבעלה, משום שבח בית אביה.

משנה

בת ישראל הנישאת לכהן, בחיי הבעל הרי היא ועבדיה אוכלים בתרומה, כמבואר במשנה לעיל (סו.) שנחשבים לקנינו של הכהן, ואם מת בעלה ויש לה בנים ממנו, היא ועבדיה אוכלים בתרומה. משנתנו מבררת את דינם של אותם עבדי צאן ברזל באופן שהאשה מעוברת: **בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּיסַּת לְכֹהֵן**, והכניסה לו עבדי צאן ברזל, **וּמֵת** הכהן **וְהִנִּיחָהּ מְעוּבֶּרֶת** ממנו, אף שיש לה עוד בנים מהכהן, ומחמת כן היא עצמה יכולה לאכול בתרומה, **לא יֹאכְלוּ עֲבָדֶיהָ בִּתְרוּמָה, מִפְּנֵי חֶלְקוֹ שֶׁל עוּבָּר**, כלומר, כיון שכל הבנים של הכהן ירשו את חלק אביהם באותם עבדי צאן ברזל, ואף העובר ירש עמהם חלק אחד, והדין הוא **שֶׁהָעוּבָּר** של בת כהן שנישאה לישראל שמת בעלה **פּוֹסֵל** אותה מלאכול בתרומה באופן מסוים, והיינו שאם מת בעלה ולא הניח בנים חוזרת לאכול בתרומה כנעוריה, ואם הניחה מעוברת נפסלת מלאכול בתרומה, וְכן עובר **אֵינוֹ מַאֲכִיל** את האשה בתרומה באופן מסוים, והיינו בבת ישראל שנישאה לכהן ומת בעלה, שאם היה מניח בנים היתה אשתו אוכלת בתרומה מחמתם, אך אם הניחה מעוברת אינה אוכלת תרומה מחמת העובר. ואף בנידון של משנתנו אין העובר מאכיל את עבדיו בתרומה, וכיון שיש לו חלק בהם ואותו חלק אסור בתרומה, אין העבדים יכולים לאכול בתרומה, **דִּבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי**. **אָמְרוּ לוֹ חכמים, מֵאַחַר שֶׁהֵעִדְתָּ לָנוּ עַל בַּת יִשְׂרָאֵל** שנישאת **לְכֹהֵן** ומת והניחה מעוברת, שאין עבדי צאן ברזל אוכלים בתרומה, כיון שהעובר יורש ואינו מאכיל, כמו כן ראוי שיהיה הדין **אַף בְּבַת כֹּהֵן** שנישאת **לְכֹהֵן וּמֵת, וְהִנִּיחָהּ מְעוּבֶּרֶת, שלא יֹאכְלוּ עֲבָדֶיהָ בִּתְרוּמָה מִפְּנֵי חֶלְקוֹ שֶׁל הָעוּבָּר** בירושה, שהעובר אינו מאכיל לעבדיו, ומדוע אמרת דין זה דווקא בבת ישראל שנישאת לכהן, ולא בבת כהן שנישאת לכהן.

גמרא

הגמרא מבררת את טעמו של רבי יוסי, שעבדים שיורש העובר אינם אוכלים בתרומה. מסתפקת הגמרא: **אִיכַּפְיָא לְהוּ** – הסתפקו בני הישיבה, האם **מַעֲמָא דְּרַבִּי יוֹסֵי** שעובר אינו מאכיל בתרומה הוא **מִשּׁוּם דְּקָסָבַר שעוּבָּר** הנמצא **בְּמֵעֵי זָרָה** – ישראלית, **כְּזָר הוּא**, ולכן אין עבדיו אוכלים בתרומה. **אוֹ דִּלְמָא** – או שמא טעמו של רבי יוסי הוא מחמת שנאמר בפסוק (ויקרא כב יא) 'וְיִלִיד בֵּיתוֹ הֵם יֹאכְלוּ בְלַחְמוֹ', ופסוק זה מלמד שהבן מאכיל את אמו בתרומה, ומלשון 'יליד ביתו' דרשו חכמים שדווקא **יָלוּד** – מי שכבר נולד **מַאֲכִיל** לאחרים בתרומה, אבל מי **שֶׁאֵינוֹ יָלוּד**, והיינו עובר, **אֵינוֹ מַאֲכִיל** לאחרים בתרומה, אף שיש לו דין כהן.

ומבררת הגמרא: **לְמַאי נַפְקָא מִינָּהּ** – מה החילוק לענין הדין בין שני הטעמים. מבארת הגמרא: לְדין **עוּבָּר בְּמֵעֵי כֹּהֶנֶת**, שלפי הטעם הראשון רק עובר במעי זרה דינו כזר, אבל עובר במעי כהנת דינו ככהן ומאכיל את עבדיו בתרומה. אך לפי הטעם השני, שכל מי שאינו ילוד אינו מאכיל, אם כן אף עובר במעי כהנת אינו מאכיל את עבדיו בתרומה. מסיימת הגמרא את ספיקה: **מַאי** – מה הוא טעמו של רבי יוסי.

הגמרא מביאה שנחלקו בזה אמוראים: **אָמַר רַבָּה, הֵיינוּ מַעֲמָא דְּרַבִּי יוֹסֵי, דְּקָסָבַר, עוּבָּר בְּמֵעֵי זָרָה, זָר הוּא. רַב יוֹסֵף אָמַר**, טעמו של רבי יוסי הוא משום שרק **יָלוּד מַאֲכִיל** תרומה לאחרים, ומי **שֶׁאֵין יָלוּד**, והיינו עובר, **אֵינוֹ מַאֲכִיל**.

מקשה הגמרא על רב יוסף: **מֵיתִיבִי**, שנינו בברייתא, **אָמְרוּ לוֹ** חכמים **לְרַבִּי יוֹסֵי, מֵאַחַר שֶׁהֵעִדְתָּ לָנוּ עַל בַּת יִשְׂרָאֵל** שנישאת **לְכֹהֵן**, ומת והניחה מעוברת, שאין עבדי צאן ברזל אוכלים בתרומה, לפי שהעובר יורש ואינו מאכיל, אם כן **בַּת כֹּהֵן** שנישאת **לְכֹהֵן** ומת והניחה מעוברת, **מַהוּ**, האם אף בזה עובר יורש ואינו מאכיל לעבדיו, או שמא בזה עבדיו אוכלים בתרומה. **אָמַר לָהֶם** רבי יוסי, **זוּ** – בבת ישראל מעוברת מכהן, **שָׁמַעְתִּי** שאין העבדים אוכלים בתרומה, כיון שעובר אינו מאכיל, **וְזוּ** – אך בת כהן מעוברת מכהן, **לא שָׁמַעְתִּי** שיהיו העבדים אסורים באכילה, אלא שמעתי שמותרים לאכול. ולא התבאר בברייתא טעם החילוק. מסיימת הגמרא את קושייתה: **אִי אָמְרַת בְּשִׁלָּמָא** – אם אכן הטעם של רבי יוסי שעבדים של עובר אינם אוכלים בתרומה, הוא משום **שעוּבָּר בְּמֵעֵי זָרָה זָר הוּא, הֵיינוּ דְּקָאָמַר לְהוּ** – מובן מה שהשיב רבי יוסי לחכמים, **שזוּ** – בת ישראל מעוברת מכהן **שָׁמַעְתִּי** שאין העובר מאכיל, כיון שהוא במעי זרה, והרי הוא זר, **וְאילו זוּ** – בת כהן מעוברת מכהן, **לא שָׁמַעְתִּי** שאינו מאכיל, אלא הוא מאכיל, כיון שהוא במעי כהנת ודינו ככהן. **אֶלָּא אִי אָמְרַת** שטעמו של רבי יוסי הוא משום שרק **יָלוּד** – מי שנולד כבר, **מַאֲכִיל** בתרומה, ומי **שֶׁאֵין יָלוּד** – עובר שעדיין לא נולד, **אֵין מַאֲכִיל** לעבדיו, אם כן **מַאי** – מה ביאור דברי רבי יוסי **'זוּ שָׁמַעְתִּי וְזוּ לא שָׁמַעְתִּי'**, ומדוע יש חילוק ביניהם, והרי **אִיהִי הִיא** – אותו טעם שיש בבת ישראל יש גם בבת כהן, שלעולם אין העובר מאכיל, אף שיש לו דין כהן. מסיימת הגמרא: **קַשְׁיָא** – אכן קשה מהברייתא על רב יוסף.

שנינו במשנה: 'בת ישראל שניסת לכהן, ומת והניחה מעוברת, לא יאכלו עבדיה בתרומה מפני חלקו של עובר וכו', דברי רבי יוסי'. הגמרא מביאה עתה מי חולק על רבי יוסי בדין זה: **אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר שְׁמוּאֵל**, דין זה, שהעובר יורש את אביו ומחמת כן אין העבדים אוכלים בתרומה, **זוּ דִּבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי, אֲבָל חֲכָמִים אוֹמְרִים**, אם **יֵשׁ** לוֹ לכהן שמת **בָּנִים** אחרים, מלבד העובר, הרי אותם בנים

המשך בעמוד רכב

רש"ל

ושחרור — ישראל ששיעבד עבדו לבעל חוב, ושחררו הלוה — יצא לחירות, והמלוה גובה מלוה ממקום אחר. **בכתובתה** — שהיא אלף זוז, דהא מאי דאשבחו — ברשותיה אשבחו. **אבל למיתן דמי ומישקל לא** — אלא שלו הן עולמית, קא משמע לן.

משנה והניחה מעוברת — אף על פי שיש לה בנים הימנו והיא אוכלת בתרומה — לא יאכלו עבדי צאן ברזל בתרומה, לפי שהן של ירושים, ויש לעובר בהן חלק, ואין לעובר כח להאכילן בתרומה. אי משום דקסבר: עובר במעי זרה זר הוא, אי משום דקסבר: ילוד — מאכיל, שאין ילוד — אין מאכיל, שנאמר (ויקרא כב): "ויליד ביתו הם יאכלו בלחמו", קרי ביה: יאכילו. **שהעובר פוסל** — אם בת כהן נישאת לישראל, והניחה מעוברת, ואין לה בן אחר — פוסלה מלשוב לבית אביה כנעוריה. **ואינו מאכיל** — אם בת ישראל לכהן היא, ומת והניחה מעוברת — אין בעובר כח להאכילה, והוא הדין לעבדים. **אף בת כהן לכהן** — כיון דאמרת: שאין ילוד אינו מאכיל, היאך העבדים אוכלין בתרומה מפני חלקו של עובר? שהרי עבדיו הן, ואין אוכלים אלא בשבילו, והוא אין בו כח להאכיל. **גמרא במעי כהנת** — בת כהן מעוברת מכהן. אי אמרת משום זרות — ליכא, ואי משום שאין ילוד — איכא. **וזו לא שמעתי** — לאיסור, אלא להיתירא. **יש לו בנים אחרים** — לבד מעובר זה. **אוכלים** — העבדים בשביל בנים, דעובר לית ליה זכיה. **בשביל משפחה** — שאין אחד מישראל שאין לו יורשין, וכל זמן שלא נולד העובר זוכה הקרוב לירושת כהן, ואוכלים בגינו. **זו דברי רבי יוסי** — ולא סבירא ליה לשמואל דעובר אית ליה זכיה. **בנדתאה** — בעל אגדה. לשון אחר: שם מקום שהוא בבבל ששמו בגדד. **בי עשרה** — לפרסם את הדבר. **הניח בנים** — הכהן, ולא הניחה מעוברת. **אלו** — עבדי מלוג ועבדי צאן ברזל אוכלין. דעבדי מלוג אוכלין בשבילה, שהיא אוכלת בשביל בניה, ועבדי צאן ברזל אוכלין בשביל בנים. **הניחה מעוברת** — ולא הניח לה בנים. **אלו ואלו אין אוכלין** — שהעובר אינו מאכיל לא את אמו ולא את העבדים. **הניח בנים והניחה מעוברת עבדי מלוג אוכלים** — שהם שלה ואין לעובר חלק בהן, והיא אוכלת בשביל בניה. **עבדי צאן ברזל לא יאכלו מפני חלקו של עובר** — שיש לו חלק בהן, דאית ליה זכייה, ולא ידענן הי מתרמי לחלקו. לפיכך עבדים אסורים לאכול. **שהעובר פוסל** — בת כהן המעוברת מישראל. **ואינו מאכיל** — בת ישראל המעוברת מכהן, ולא את עבדיו. **הבת מאכלת** — לקמן מפרש לה. **כולן זכרים** — לא גרסינן "כולן", אלא הכי גרסינן: זכרים יאכלו כולן נקבות לא יאכלו. אם יש זכר בבנים — אוכלים העבדים בשבילו, ולא חיישינן לחלקו של עובר, דשמא נקבה היא ואין לה חלק במקום בן, ואתלמוד לומר זכר הוא — שמא תפיל, שכל היולדות — מחצה זכרים ומחצה נקבות, ויש שמפילות — סמוך מיעוטא דמפילות למחצה דנקיבות, הוו להו זכרים הראוים לירש מיעוטא, ולמיעוטא לא חיישינן. כולן נקבות — לא יאכלו, שמא יהא עובר זכר כו'. **תיפוק ליה** — דאי נמי הויא נקבה — פסלה, דכיון שכל אותן שלפנינו נקבות — יש לעובר חלק בהן, אפילו היא נקבה.

אין

וְשִׁחְרוּר - מַפְקִיעִין מִידֵי שִׁעְבּוּד. אֲמַר רַב יְהוּדָה: הִכְנִיסָה לוֹ שְׁנֵי כֵלִים בְּאֶלֶף זוּז, וְשָׁבְחוּ וְעָמְדוּ עַל שְׁנֵי אֲלָפִים - אֶחָד נוֹטַלְתּוֹ בִּכְתוּבָּתָהּ, וְאֶחָד נוֹתֶנֶת דָּמִים וְנוֹטֵלְתּוֹ, מִפְּנֵי שֶׁבַח בֵּית אָבִיהָ. מַאי קָא מַשְׁמַע לָן, שֶׁבַח בֵּית אָבִיהָ דִּידָהּ הָוֵי - הָא אָמְרָה רַב יְהוּדָה חֲדָא זִימְנָא! מַהוּ דְּתֵימָא: הָנֵי מִילֵּי - הֵיכָא דְּמָטְיָא לְמִשְׁקָל בִּכְתוּבָּתָהּ, אֲבָל מִיתַּן דָּמֵי וּמִישְׁקָל לָא, קָא מַשְׁמַע לָן. **משנה** בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּיסֵּת לְכֹהֵן וּמֵת, וְהִנִּיחָהּ מְעוּבֶּרֶת, לֹא יֹאכְלוּ עֲבָדֶיהָ בִּתְרוּמָה, מִפְּנֵי חֶלְקוֹ שֶׁל עוּבָּר. שֶׁהָעוּבָּר פּוֹסֵל, וְאֵינוֹ מַאֲכִיל, דִּבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי. אָמְרוּ לוֹ: מֵאַחַר שֶׁהֵעַדְתָּ לָנוּ עַל בַּת יִשְׂרָאֵל לְכֹהֵן - אַף בַּת כֹּהֵן לְכֹהֵן וּמֵת, וְהִנִּיחָהּ מְעוּבֶּרֶת - לֹא יֹאכְלוּ עֲבָדֶיהָ בִּתְרוּמָה, מִפְּנֵי חֶלְקוֹ שֶׁל עוּבָּר. **גמרא** אִיבַּעְיָא לְהוּ: טַעֲמָא דְּרַבִּי יוֹסֵי מִשּׁוּם דְּקָסְבַר עוּבָּר בִּמְעֵי זָרָה זָר הוּא, אוֹ דִּלְמָא: יָלוּד - מַאֲכִיל, שֶׁאֵינוֹ יָלוּד - אֵינוֹ מַאֲכִיל? לְמַאי נָפְקָא מִינָּהּ - לְעוּבָּר בִּמְעֵי כֹּהֶנֶת, מַאי? אָמַר רַבָּה: הַיְינוּ טַעֲמָא דְּרַבִּי יוֹסֵי: דְּקָסְבַר עוּבָּר בִּמְעֵי זָרָה - זָר הוּא. רַב יוֹסֵף אָמַר: יָלוּד - מַאֲכִיל, שֶׁאֵין יָלוּד - אֵינוֹ מַאֲכִיל. מֵיתִיבֵי, אָמְרוּ לוֹ לְרַבִּי יוֹסֵי: מֵאַחַר שֶׁהֵעַדְתָּ לָנוּ עַל בַּת יִשְׂרָאֵל לְכֹהֵן - בַּת כֹּהֵן לְכֹהֵן מַהוּ? אָמַר לָהֶם: זוֹ שָׁמַעְתִּי, וְזוֹ לֹא שָׁמַעְתִּי. אִי אָמְרַתְּ בִּשְׁלָמָא עוּבָּר בִּמְעֵי זָרָה זָר הוּא - הַיְינוּ דְּקָאָמַר לְהוּ: "זוֹ שָׁמַעְתִּי, וְזוֹ לֹא שָׁמַעְתִּי". אֶלָּא, אִי אָמְרַתְּ יָלוּד - מַאֲכִיל, שֶׁאֵין יָלוּד - אֵין מַאֲכִיל, מַאי "זוֹ שָׁמַעְתִּי וְזוֹ לֹא שָׁמַעְתִּי"? אִיהִי הִיא! קְשִׁיָא. אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר שְׁמוּאֵל: זוֹ דִּבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי, אֲבָל חֲכָמִים אוֹמְרִים: יֵשׁ לוֹ בָּנִים - אוֹכְלִים מִשּׁוּם בָּנִים, אֵין לוֹ בָּנִים - אוֹכְלִים מִשּׁוּם אַחִים. אֵין לוֹ אַחִים - אוֹכְלִים מִשּׁוּם מִשְׁפָּחָה כּוּלָּהּ. "זוֹ" וְלָא סְבִירָא לֵיהּ?! הָא אָמַר לֵיהּ שְׁמוּאֵל לְרַב חָנָא בַּגְדָתָאָה: פּוֹק אֵיתֵי לִי בֵּי עֲשָׂרָה, דְּאִימָא לָךְ בְּאַנְפֵּיהוּ: הַמְזַכֶּה לְעוּבָּר - קָנָה! אֶלָּא: "זוֹ" וְסִבְרָא לֵיהּ. מַאי קָא מַשְׁמַע לָן, דִּפְלִיגִי רַבָּנַן עֲלֵיהּ דְּרַבִּי יוֹסֵי - וּמִי פְּלִיגִי? מְתִיב רַבִּי זַבָּאי: זוֹ עֵדוּת הֵעִיד רַבִּי יוֹסֵי מִפִּי שְׁמַעְיָה וְאַבְטַלְיוֹן, וְהוֹדוּ לוֹ. אָמַר רַב אַשִׁי: מִי קָתָנֵי "וְקִבְּלוּ"? "וְהוֹדוּ לוֹ" קָתָנֵי, דְּמִסְתַּבֵּר טַעֲמֵיהּ. תָּנוּ רַבָּנַן: הִנִּיחַ בָּנִים - אֵלּוּ וְאֵלּוּ אוֹכְלִים. הִנִּיחָהּ מְעוּבֶּרֶת - אֵלּוּ וְאֵלּוּ אֵין אוֹכְלִים. הִנִּיחַ בָּנִים וְהִנִּיחָהּ מְעוּבֶּרֶת, עַבְדֵי מְלוֹג אוֹכְלִים, כְּדֶרֶךְ שֶׁהִיא אוֹכֶלֶת. עַבְדֵי צֹאן בַּרְזֶל לֹא יֹאכְלוּ, מִפְּנֵי חֶלְקוֹ שֶׁל עוּבָּר, שֶׁהָעוּבָּר פּוֹסֵל וְאֵינוֹ מַאֲכִיל, דִּבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי. רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר מִשּׁוּם אָבִיו: הַבַּת - מַאֲכֶלֶת, הַבֵּן - אֵינוֹ מַאֲכִיל. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוּחַי אוֹמֵר: זְכָרִים - יֹאכְלוּ כּוּלָּן, נְקֵבוֹת - לֹא יֹאכְלוּ, שֶׁמָּא יִמָּצֵא עוּבָּר זָכָר, וְאֵין לַבָּנוֹת בִּמְקוֹם הַבֵּן כְּלוּם. מַאי אִירְיָא שֶׁמָּא יִמָּצֵא עוּבָּר זָכָר? תֵּיפּוֹק לֵיהּ דִּנְקֵבָה נַמִּי פְּסֻלָּה! חֲדָא וְעוֹד קָאָמַר; חֲדָא - דִּנְקֵבָה נַמִּי פְּסֻלָּה, וְעוֹד: שֶׁמָּא יִמָּצֵא עוּבָּר זָכָר, וְאֵין לַבָּנוֹת בִּמְקוֹם הַבֵּן כְּלוּם. זְכָרִים יֹאכְלוּ? וְהָאִיכָּא עוּבָּר! קָסְבַר:

אין

תוספות

פוסל ואין מאכיל — נראה לפרש שהעובר פוסל בעבדי אביו, ואין מאכיל את אמו. דתרוייהו אעבדים ליכא למימר: פוסל בעבדי אביו ואין מאכיל בעבדי אביו, דכיון דאשמועינן דפוסל — היכי משכחת שיאכיל. ובקונטרס פירש כולה מילתא אאמו, ואף על גב דאעבדים קאי — הכי קאמר: שהעובר פוסל ואין מאכיל את אמו והוא הדין לעבדיו דפוסל. **למאי** נפקא מינה לעובר במעי כהנת — אף על גב דעל כרחך דרשינן ההיא דרשא דילוד מאכיל, דמהאי טעמא אמרינן לקמן דבת ישראל לכהן והניחה מעוברת דלא מאכיל, דהתם לא שייך טעמא דעובר במעי זרה זר הוא, דאפילו זר מאכיל את אמו, ואפילו ממזר, כדאמרינן לקמן (סט,ב) — מכל מקום מיבעיא ליה לענין עבדים, דאיכא למימר דוקא לענין אמו דכתב בה קרא: "ויליד ביתו הם יאכלו", דמינה דרשינן שמאכיל את אמו, דרשינן ילוד מאכיל. אבל עבדים שאוכלים מטעם קנין כספו — לא קאמר קרא ילוד מאכיל, שאינו ילוד לא.

היינו דקאמר זו שמעתי כו' — ורבנן שהיו אומרים לו כן הוו סברי דטעמא משום דילוד מאכיל.

אוכלין בשביל כל המשפחה כולה — הוה מצי למימר דטעמא דרבנן משום דלא סבירא להו דרשא דשאין ילוד אין מאכיל לגבי עבדים, ולית להו נמי דעובר במעי זרה זר הוא. אלא קבלה היתה בידו דטעמא משום דלא זכי בהו עובר. וקצת תימה: דהא מסתמא מעשה ידיהם עד שילוד הוא לעובר ולא לבני משפחה, קשה לרבינו יצחק: דתנן בפרק "יוצא דופן" (נדה מד,א) דבן יום אחד פוסל מן התרומה, ופריך בגמרא: מאי איריא בן יום אחד? אפילו עובר נמי! ומשני רב ששת: מתניתין בבהן שיש לו שתי נשים, אחת גרושה ואחת שאינה גרושה, ויש לו בנים משאינה גרושה ובן יום אחד מן הגרושה פוסל בעבדי אביו. ולאפוקי מדרבי יוסי, דאמר: עובר נמי פוסל, קא משמע לן: בן יום אחד — אין, עובר — לא. והשתא, למה ליה לאוקמי כשיש לו שתי נשים? אפילו אין לו אלא אחת גרושה, ודוקא בן יום אחד אבל עובר — לא, דאוכלין בשביל כל המשפחה כולה לרבנן! ואומר רבינו יצחק: דרב ששת לטעמיה, דאית ליה ב"מי שמת": המזכה לעובר קנה, ולא אכלי בשביל המשפחה. ולהכי מוקי בשיש לו בנים משאינה גרושה, ואין העובר שבמעי גרושה פוסל, משום דלא חיישינן למיעוטא, דסמוך מיעוטא דמפילות למחצה דנקבות והוו להו זכרים מיעוטא, כדלקמן, ולאפוקי מדרבי יוסי, דרבי יוסי חייש למיעוטא. ואתי שפיר דבפרק "מי שמת" (בבא בתרא קמב,א) פריך למאן דאמר המזכה לעובר קנה מדתנן "יוצא דופן" (נדה מד,א): בן יום אחד נוחל ומנחיל, אבל עובר — לא, ולא פריך מרישא דבן יום אחד פוסל, דאיכא לאוקמא בשתי נשים כו'. **זו** וסבירא ליה — אף על גב דשמואל פסיק ב"אף על פי" (כתובות נט,א) כרבי יוחנן הסנדלר, דאין אדם מקנה דבר שלא בא לעולם — שמואל חשיב עובר כבא לעולם.

אין

תוספות

אין חוששין למיעוטא כו' — הקשה הרב רבינו שמואל ברבי חיים: הא כי הוי נמי נפל פסיל, כדמוכח בפרק "מי שמת" (בבא בתרא קמב,א) דלמאן דאמר: המזכה לעובר קנה — זוכה העובר בנכסי אביו עד שתפיל האשה, דתניא (שם), גבי גר שמת ובזבזו ישראל נכסיו ושמעו שאשתו מעוברת, וההחזירו, ואחר כך שמעו שהפילה והחזיקו, החזיק בשניה — זכה, בראשונה — לא זכה! ואומר רבינו יצחק: דהכא יש להסתפק שמא כבר הוא נפל. ואם תאמר: דהכא חייש רבי יוסי למיעוטא, ובפרק "מצות חליצה" (יבמות קה,ב) קאמר דקטנה חולצת, ואמאי? הא אין עולה לייבום, כיון דחייש למיעוטא, דחיישינן שמא תמצא אילונית, וכיון דאין עולה לייבום אין עולה לחליצה! ויש לומר: דחשיב עולה לייבום, כיון דאם יבא אליהו ויאמר דאינה אילונית היתה יכולה להתייבם. ולא דמיא לחולצת תוך שלשה חדשים, דאפילו יבא אליהו ויאמר דלא מיעברא לא משגחינן ביה. ואם תאמר: דבפרק קמא דכתובות (יד,ב) לא חייש רבי יוסי למיעוטא בתינוקת שנאנסה! ואומר רבינו יצחק: דברובא דאיתיה קמן כ"ע מודו דלא חיישינן למיעוטא. ומיהו, צריך עיון בריש "המוכר פירות" (בבא בתרא צג,ב) דאזיל רבי יוסי בתר רובא דזריעה להוציא ממון, ואייתי מינה ראיה לרב דאמר הולכין בממון אחר הרוב, אלמא לא חייש רבי יוסי למיעוט לענין ממונא, וכל שכן לענין איסוראי! ויש לחלק. **יתומים** שבאו לחלוק כו' — מפורש "בהשולח" (גיטין לד,א).

מועטים עסקינן — אף על גב דפסקינן בפרק "נערה" בכתובות (נא,א) דמזון האשה והבנות ממקרקעי ולא ממטלטלי — סוגיא דהכא סברא דעבדא במקרקעי דמי, כרבי אלעזר דאמר בפרק קמא דבבא קמא (יא,ב): הלכה, גובין מן העבדים. ומיהו, אין הלכה כן, אלא כרב נחמן דפליג עליה, דקיימא לן בכל הני שמעתתא דשלח ליה רבי אבא לרב יוסף בר חמא פרק "יש נוחלין" (בבא בתרא קכח,א), דמסיק התם דשלח ליה: אין גובין, אבל אין לומר דחשיב עבדא כמטלטלי, וסבר כרבי דאמר בפרק "נערה" (כתובות נא,א): מזון האשה והבנות בין ממקרקעי בין ממטלטלי — דאם כן, בסמוך דפריך במאי אוקימתא בנכסים מועטים, ודוחק לומר דסיפא אתא לנכסים מרובין, הוה ליה למימר: דסבר לה רבי שמעון בן יוחאי כרבי שמעון בן אלעזר, דקיימא לן (שם) כוותיה, דמזוני מקרקעי ולא ממטלטלי.

שקדמו ומכרו כו' — מלשון קדמו משמע דאיירי שקדמו למכור קודם שהחזיקו בהן בית דין לצורך בנות. אבל אין נראה לרבינו יצחק, דאם כן, הוה ליה לאוקמי כגון שכבר החזיקו בהן בנות על פי בית דין, אלא אין שום חזקה מועלת, אלא קדמו קודם שיאכלו הבנות קאמר. ומיהו אומר רבינו יצחק דיש לדחות: דמשמע ליה דבת אוכלת מיד אחר מיתת הבעל, בלא החזקה על פי בית דין.

מה שמכרו מכרו — והדמים שלהם, דאם לא כן — בחזקת הבנות הן. וכן משמע בסוטה (כא,ב) דחשיב ליה רשע ערום — זה המשיא עצה למכור בנכסים מועטים. **קנין** כספו אמר רחמנא והאי קנין דאחיו הוא — אמר רבינו תם: דאסמכתא בעלמא הוא דמדאורייתא מיכל אכלה. דהא למשנה ראשונה דפרק "אף על פי" (כתובות נז,א) היכא דאכלה בחיי הבעל אכלה נמי בחזקת היבם. ודייק רבינו תם מדקתני התם: ואפילו כולם בפני הבעל חסר יום אחד, משמע הא כולן בפני הבעל — אוכלת. ועוד, דתניא בתוספתא (דכתובות פרק ה): זו משנה ראשונה, אבל רבותינו אמרו: אין האשה אוכלת בתרומה עד שתיכנס לחופה, ולא היבמה עד שתיבעל, משמע דלמשנה ראשונה — אוכלת. ובירושלמי דפרק "אף על פי": הגיע זמן ולא נישאו, או שמתו בעליהן — אוכלות משלו ואוכלות בתרומה. והיינו בלא ביאה, דאי אחר ביאה — פשיטא דאשתו גמורה היא, והיינו טעמא דמשנה

ראשונה

רש"י

אין חוששין למיעוטא — לשמא יהא זכר, ויש לו חלק בהן. דבתר רובא אזלינן, ורובא יולדות או נקבות או מפילות, כדפרישית לעיל. **דעבדינן ליה תקנתא** — בוררין לעובר שאר נכסים לחלקו, ונמצאו העבדים כולן לחלק הנולדים. אבל היכא דכולן נקבות — לא מצינו למיעבד תקנתא, שמא יהא העובר זכר ויהא הכל שלו. **יתומים** — קטנים שבאו לחלוק, מעמידין אפוטרופוס לכל אחד ואחד, ובורר כל אפוטרופוס חלק אחד יפה לחלקו. **הנדילו** — היתומים יכולים למחות, ומהניא חלוקה לפירות דעד מחאה. **לימא דרב נחמן תנאי היא** — מדאמר רבי שמעון זכרים יאכלו משום תקנתא דרב נחמן — מכלל דתנא קמא דאמר עבדי צאן ברזל לא יאכלו, אפילו בתקנתא קאמר. ולית ליה דרב נחמן, ואינן רשאין לחלוק עד שיגדילו. **לא דכולי עלמא אית להו דרב נחמן** — ואי דעבד להו תקנתא, הכי נמי דאכלי אפילו לתנא קמא. והכא בדלא עבוד תקנתא פליגי, וקאמר רבי שמעון — יאכלו, ולא חייש למיעוטא. ותנא קמא חייש למיעוטא. **הבת מאכיל** — קסלקא דעתך הכי קאמר: אם יש כאן בת ולא בן — מאכיל עבדים, אבל אם זכרים הם — לא יאכלו העבדים. **בנכסים מועטים** — דתקון רבנן הבנות יזונו והבנים ישאלו על הפתחים. **וכגון דאיכא בן בהדה** — דהך בת, דהוו כולהו בחזקת הבן מדאורייתא. דהשתא ממה נפשך: אי עובר זכר הוא — לא עדיף מהאי דשקלינהו רבנן מיניה, ואוקמינהו ברשות בת. ואי עובר בת היא — כיון דיש בן זכר לפנינו, אין לעובר נקיבה חלק בהן אלא בתקנתא דרבנן, וכמה דלא נפק כו'. ולהכי נקט בן בהדה, דאי לא הוה בן — אית ליה זכייה לעובר נקבה מדאורייתא בנכסים בתורת ירושה בהדי הך בת. והכי מפרש מילתא דרבי ישמעאל: הבת עם הבן מאכלת, אבל אם יש בן בלא בת — אינו מאכיל. **מה שמכרו מכרו** — וכיון דלענין מכירה ברשותייהו קיימי, היכי אכלי? **אלא מאי הבת דקתני אם** — והכי קאמר: האם מאכלת עבדי מלוג שלה כדרך שהיתה אוכלת, והבן אינו מאכיל את עבדי צאן ברזל מפני חלקו של עובר. **משנה העובר פוסל** — בת כהן שניסת לישראל ומת, והניחה מעוברת. **ואינו מאכיל** — בת ישראל שנשאת לכהן ומת והניחה מעוברת. **והיבם** — בת כהן שומרת ליבם ישראל — פסלה מתרומת אביה, ובת ישראל שומרת ליבם כהן — אינו מאכילה. **והאירוסין** — בת כהן מאורסת לישראל — פסלה, ובת ישראל מאורסת לכהן — אינו מאכילה. **ובן תשע שנים** — בגמרא מפרש לה. **ספק שהוא בן תשע ספק שאינו** — הוי נמי כבן תשע, ופוסל. ואמילתא דלעיל קאי: **ספק שהביא שתי שערות כו'** — לעיל קאי, לענין האירוסין, דקתני פוסלין. והכי קאמר: קטן שקדש האשה, ספק הביא שתי שערות וקדושיו קדושין, ספק שלא הביא — פוסל בת כהן המאורסת לו מן התרומה. **נפל הבית עליו ועל בת אחיו** — שהיא אשתו, ספק הוא מת תחלה ונפלו שתיהן לפני אחיו, ופוטרת צרתה משום צרת הבת, ספק בת אחיו מתה ראשונה, ובשעת נפילה ליבם לא הואי צרתה צרת ערוה, דתנן (יבמות ב,ב): וכולן אם מתו או מיאנו — צרותיהן מותרות. **צרתה חולצת ולא פתייבמת** — איידי דאיירי בספק לחומרא תני לה בהדייהו. **גמרא** ושבה אל בית אביה כנעוריה — משמע בזמן שהיא דומה לנעורייה. **ילוד מאכיל** — ישראלית האוכלת בשביל בנה — אינה אוכלת אלא אם כן ילוד. בן מאכיל את אמו נפקא לן בתורת כהנים (ויקרא כב) מ"ויליד ביתו הם יאכלו בלחמו" — קרי ביה יאכילו. ומהכא ילוד הוא דמשתמע. **ושבה פרט לשומרת יבם** — שאינה ברשותה לשוב, דהא אגידא ביה.

דקניה

אֵין חוֹשְׁשִׁין לְמִיעוּטָא. וְאִיבָּעֵית אֵימָא: לְעוֹלָם קָסָבַר חוֹשְׁשִׁין לְמִיעוּטָא, דְּעָבְדִינַן לֵיהּ תַּקָּנְתָּא כְּרַב נַחְמָן אָמַר שְׁמוּאֵל. דְּאָמַר רַב נַחְמָן אָמַר שְׁמוּאֵל: יְתוֹמִים שֶׁבָּאוּ לַחֲלוֹק בִּנְכְסֵי אֲבִיהֶם, בֵּית דִּין מַעֲמִידִין לָהֶם אַפּוֹטְרוֹפּוֹס וּבוֹרֵר לָהֶם חֵלֶק יָפֶה. הִנְדִּילוּ - יְכוֹלִין לְמְחוֹת. וְרַב נַחְמָן דִּידֵיהּ אוֹמֵר: הִנְדִּילוּ - אֵין יְכוֹלִין לְמְחוֹת. דְּאִם כֵּן - מַה כֹּחַ בֵּית דִּין יָפֶה? לֵימָא, דְּרַב נַחְמָן תַּנָּאֵי הִיא! לָא, דְּכוּלֵּי עָלְמָא אִית לְהוּ דְּרַב נַחְמָן, וְהָכָא בְּחוֹשְׁשִׁין לְמִיעוּטָא קָמִיפַּלְגִי. רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר מִשּׁוּם אָבִיו: הַבַּת - מַאֲכִיל, הַבֵּן - אֵינוֹ מַאֲכִיל. מַאי שְׁנָא בֵּן דְּלָא מַאֲכִיל - מִשּׁוּם חֶלְקוֹ שֶׁל עוּבָּר, בַּת נַמִּי לֹא תַּאֲכִיל - מִפְּנֵי חֶלְקוֹ שֶׁל עוּבָּר! אָמַר אַבָּיֵי: הָכָא בִּנְכָסִים מוּעָטִים עֲסִקִינַן, וּכְגוֹן דְּאִיכָּא בֵּן בְּהֲדֵי בַּת, מַה נַּפְשָׁךְ: אִי הַאי דְּמִעַבְּרָא בֵּן הוּא - לָא עָדִיף מֵהַאי דְּקָאֵי, אִי בַּת הִיא - אַמַּאי אָכְלָה, תִּתְקַנְתָּא דְּרַבָּנָן - כַּמָּה דְּלָא נָפֵק לַאֲוִיר הָעוֹלָם לָא תִּתְקִינוּ רַבָּנָן. בְּמַאי אוֹקִימְתָּא - בִּנְכָסִים מוּעָטִים, אֵימָא סֵיפָא: שֶׁמָּא יִמָּצֵא הָעוּבָּר זָכָר, וְאֵין לַבָּנוֹת בִּמְקוֹם בֵּן כְּלוּם, אַדְּרַבָּה, נְכָסִים מוּעָטִים דְּבָנוֹת נִינְהוּ! סֵיפָא אַתָּאן לְנְכָסִים מְרוּבִּין. וּנְכָסִים מוּעָטִים דְּבָנוֹת נִינְהוּ? וְהָאָמַר רַבִּי אַסִּי אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: יְתוֹמִין שֶׁקָּדְמוּ וּמָכְרוּ בִּנְכָסִים מוּעָטִים, מַה שֶׁמָּכְרוּ מָכְרוּ! וְאֶלָּא מַאי, בַּת דְּקָתָנֵי - אֵם? אִי הָכִי, הַיְינוּ רַבִּי יוֹסֵי! כּוּלֵּהּ רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי קָתָנֵי לָהּ. **מִשְׁנָה** הָעוּבָּר, וְהַיָּבָם, וְהָאֵירוּסִין, וְהַחֵרֵשׁ, וּבֶן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד - פּוֹסְלִין וְלֹא מַאֲכִילִין. וְסָפֵק שֶׁהוּא בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד סָפֵק שֶׁאֵינוֹ, סָפֵק הֵבִיא שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת וְסָפֵק שֶׁלֹּא הֵבִיא, נָפַל הַבַּיִת עָלָיו וְעַל בַּת אָחִיו וְאֵין יָדוּעַ אִי זֶה מֵת רִאשׁוֹן - צָרָתָהּ חוֹלֶצֶת וְלֹא מִתְיַיבֶּמֶת. **גְּמָרָא** "הָעוּבָּר". אִי בַּת כֹּהֵן לְיִשְׂרָאֵל הִיא פָּסֵיל לָהּ, "כִּנְעוּרֶיהָ" - פְּרָט לְמְעוּבֶּרֶת. אִי בַּת יִשְׂרָאֵל לְכֹהֵן הִיא - לֹא מַאֲכִיל לָהּ, יָלוּד מַאֲכִיל, שֶׁאֵינוֹ יָלוּד אֵינוֹ מַאֲכִיל. הֵיכָם. אִי בַּת כֹּהֵן לְיִשְׂרָאֵל הִיא פָּסֵיל לָהּ, "וְשָׁבָה אֶל בֵּית אָבִיהָ" פְּרָט לְשׁוֹמֶרֶת יָבָם, אִי בַּת יִשְׂרָאֵל לְכֹהֵן הִיא לֹא מַאֲכִיל לָהּ, "קִנְיַן כַּסְפּוֹ" אָמַר רַחֲמָנָא, וְהָא קִנְיָן דְּאָחִיו הוּא. וְהָאֵירוּסִין. אִי בַּת כֹּהֵן לְיִשְׂרָאֵל הִיא פָּסֵיל לָהּ,

דהא

ראשונה

שאֵין חוֹשְׁשִׁין לְמִיעוּטָא – אין חוששים למיעוט מקרים שיהא עובר זה בן יורש, אלא סומכים על הרוב, שלא יהא זה זכר בן קיימא, שהרי כל עובר הוא ספק זכר ספק נקיבה, ואף אם הוא זכר יתכן שיהא נפל, ובין נקיבה ובין נפל אינם יורשים יחד עם הבנים, והחשש שיהא זה זכר בן קיימא הוא מועט, ולכן במקום שהניח הכהן בנים אין העובר פוסל את העבדים מלאכול בתרומה.

תירוץ נוסף: וְאִיבַּעְיָא אֵימָא, לְעוֹלָם קָסָבַר רבי שמעון בן יוחי שחוֹשְׁשִׁין לְמִיעוּטָא, ולכן באמת מעיקר הדין בזמן שהניח בנים ועובר אין העבדים אוכלים בתרומה, מחשש שהעובר הוא זכר בן קיימא ויירש את חלקו, ופוסל את העבדים. ומה שאמר רבי שמעון בן יוחי שבאופן זה העבדים אוכלים, היינו משום דְּעַבְדִינָן לֵיהּ תַּקָּנְתָּא – שעושים תקנה ליורשים, על ידי שמעמידים אפוטרופוס לעובר ומחלקים את הירושה לכל האחים וגם לעובר, ומחלקים באופן שהבנים יקבלו את העבדים, והם אוכלים בתרומה מחמתם, ואילו העובר נוטל נכסים אחרים. מוסיפה הגמרא: ודין זה הוא כִּדברי רַב נַחְמָן אָמַר שְׁמוּאֵל, דְּאָמַר רַב נַחְמָן אָמַר שְׁמוּאֵל, יְתוֹמִים קטנים שֶׁבָּאוּ לַחֲלוֹק בְּנִכְסֵי אֲבִיהֶם, בֵּית דִּין מַעֲמִידִין לָהֶם – לכל קטן וקטן, אַפּוֹטְרוֹפּוֹס האחראי על נכסיו, וּכוֹרֵר לָהֶם חֵלֶק יָפֶה, כלומר, כל אפוטרופוס בורר לקטן שלו חלק יפה, וכשהגְּדִילוּ הקטנים, יְכוֹלִין לִמְחוֹת ולבטל את החלוקה הזו. כך אמר רב נחמן בשם שמואל, וְרַב נַחְמָן דְּדִידֵיהּ – בשיטת עצמו אָמַר, שאף אחר שהִגְדִּילוּ היתומים, אֵין הם יְכוֹלִין לִמְחוֹת ולבטל מה שעשה האפוטרופוס, דְּאִם כֵּן – שאם הם יכולים לבטל את חלוקת האפוטרופוס, מַה כֹּחַ בֵּית דִּין יָפֶה – הרי זה זלזול בכח תקנתם של חכמים שמינו להם אפוטרופוס, אם יכולים היתומים לבטל את חלוקתם. ודברי רבי שמעון בן יוחי שאמר 'זכרים יאכלו' הם כדברי רב נחמן שממנים אפוטרופוס לחלוק את הנכסים, וכיון שנותנים האפוטרופוסים את העבדים לחלקם של הבנים שנולדו, ואי אפשר לבטל חלוקה זו, לכן רשאים הם לאכול בתרומה. אך אם כולן בנות אין העבדים אוכלים, לפי שאם העובר זכר הוא יירש הכל, שהרי הבנות אינן יורשות כשיש בן, ואין שייך לעשות תקנה לחלוק בין העובר לבנות, ונמצא שהעובר יורש את העבדים והוא פוסל אותם מאכילת תרומה.

כיון שתלתה הגמרא את דברי רבי שמעון בן יוחי בדינו של רב נחמן, משמע שהחולקים עליו בברייתא אינם סוברים דין זה. מבררת הגמרא: לֵימָא – שמא נאמר שדין זה דְּאמר רַב נַחְמָן שתקנו חכמים להעמיד אפוטרופוס ולחלוק לקטנים, תַּנָּאֵי הִיא – נחלקו בזה רבי שמעון בן יוחי ותנא קמא, שרבי שמעון בן יוחי סובר כרב נחמן שמעמידים אפוטרופוס לעובר, ולכן כשיש בנים זכרים אוכלים העבדים בתרומה. ותנא קמא סובר שאין העבדים אוכלים מפני חלקו של עובר, ואינם רשאים לחלוק עד שיגדלו.

הגמרא חוזרת בה מהתירוץ השני בביאור הברייתא: לֹא – אין התנאים חולקים בדברי רב נחמן, אלא דְּכוּלֵּי עָלְמָא אית לְהוּ דְּרַב נַחְמָן – הכל סוברים את דינו של רב נחמן, שמעמידים אפוטרופוס ליתומים קטנים לחלוק, ולדברי הכל אם עשו כן וחלקו ונתנו לבנים שנולדו את העבדים, הרי העבדים אוכלים בתרומה. וְהָכָא – כאן בברייתא שנחלקו רבי שמעון בן יוחי ותנא קמא, מדובר שלא עשו כן, ולא העמידו אפוטרופוס, וּבְחוֹשְׁשִׁין לְמִיעוּטָא קָמִיפַּלְגִי, וכמו שנתבאר בתירוץ הראשון, שתנא קמא חושש למיעוט שאפשר שהעובר הוא זכר ובר קיימא ויורש, ולכן לא יאכלו העבדים בתרומה. ורבי שמעון בן יוחי לא חושש למיעוט, וכיון שרוב העוברים נקיבות או נפלים ואינם יורשים יחד עם הבנים, לכן כשיש בנים העבדים אוכלים בתרומה.

שנינו בברייתא לעיל (ע"א): רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרִבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר מִשּׁוּם אָבִיו, הַבַּת (מאכיל) [מַאֲכֶלֶת], הַבֵּן אֵינוֹ מַאֲכִיל. סברה עתה הגמרא שכוונתו לומר שאם הניח האב בת ועובר, אוכלים העבדים בתרומה. ואם הניח בן ועובר, אינם אוכלים. מקשה הגמרא: מַאי שְׁנָא – במה שונה האופן שהניח בֵּן ועובר, שאנו אומרים דְּלֹא מַאֲכִיל הבן לעבדים בתרומה, הרי זהו מִשּׁוּם חֶלְקוֹ שֶׁל העוּבָּר בעבדים, שהוא יורש ופוסלם מלאכול בתרומה, ואם כן, כשהניח בַּת נַמִּי לֹא תַּאֲכִיל לעבדים בתרומה, באופן שיש גם עובר, מִפְּנֵי חֶלְקוֹ שֶׁל העוּבָּר שיורש בעבדים ומעכבם מלאכול. מתרצת הגמרא: אָמַר אַבָּיֵי, אין כוונת רבי ישמעאל לומר שכשהניח בת ועובר אוכלים העבדים בתרומה מחמת הבת, שהרי יש לעובר חלק בירושה והוא פוסלם, אלא הָכָא, בִּ'נְכָסִים מוּעָטִים' עַסְקִינָן, כלומר, אחד מתנאי הכתובה הוא שאם מת האב והניח בנים ובנות, הבנות ניזונות מנכסיו עד שיתבגרו או עד שינשאו, ואת שאר הממון יורשים הבנים. אמנם אם הניח 'נכסים מועטים', שאין די בהם גם לזון את בנותיו עד שיתבגרו וגם להוריש לבניו, תיקנו חכמים שהבנות ניזונות מהנכסים ואין הבנים יורשים כלום. ומדובר כְּגוֹן דְּאִיכָּא בֵּן בַּהֲדֵי בַּת – שהאב הניח בן ובת, שמדאורייתא הבן יורש, ואילו מתקנת חכמים הבת נוטלת את הנכסים למזונותיה ואין הבן יורש כלום, ובזה אמר רבי ישמעאל שהבת מאכילה את העבדים ואין העובר פוסלם, דַּמַּה נַפְשָׁךְ – מה רצונך לומר, איזה חשש יכול להיות כאן, והרי אִי הַאי דְּמַעְבְּרָא – אם אותו שהיא מעוברת בו בֵּן הוּא, לֹא עָדִיף מֵהַאי דְּקָאֵי – הרי אינו עדיף מהבן שכבר נולד, שאינו יורש כלום מחמת תקנת חכמים, וכמו כן אין העובר יורש, וממילא אינו פוסל את העבדים. וְאִי העובר בַּת הִיא, גם כן אינה פוסלת, כיון דאַמַּאי אָכְלָה – מה הטעם שבנות נוטלות את הנכסים אף שיש בנים הראויים לירש מן התורה, הרי זהו רק כְּתַקָּנְתָּא דְּרַבָּנָן – מחמת תקנת חכמים, ותקנה זו שייכת רק בבנות שכבר נולדו וצריכות מזונות, אך כַּמָּה דְּלֵא נָפַק – כל זמן שלא יצא העובר לַאֲוִיר הָעוֹלָם, לֹא תַּקִּינוּ רַבָּנָן – כל זמן שהיה לה זכות בנכסים, ואינה יורשת כלום, ולכן העבדים אוכלים בתרומה מכח הבת שכבר נולדה. וכך הוא ביאור דברי רבי ישמעאל, 'הבת מאכלת' כשיש עמה בן והניח האב נכסים מועטים. ו'הבן אינו מאכיל' כשהניח רק בנים, שבזה אין העבדים אוכלים, כיון שהעובר יורש ומעכבם לאכול משום חלקו.

מקשה הגמרא על אביי: כְּמַאי אוֹקִימְתָּא – באיזה אופן העמדת את הברייתא, הרי בִּנְכָסִים מוּעָטִים, ואם כן אֵימָא סֵיפָא – אמור ובאר את הסיפא של הברייתא, שם אמר רבי שמעון בן יוחי שאם הניח האב רק בנות אין העבדים אוכלים בתרומה, מחשש שֶׁמָּא יִמָּצֵא הָעוּבָּר זָכָר, וְאֵין לַבָּנוֹת בְּמָקוֹם בֵּן כְּלוּם, וכיון שהבן הוא עובר שאינו מאכיל, אין העבדים אוכלים בתרומה. ואם הברייתא עוסקת בנכסים מועטים, אַדְּרַבָּה, נְכָסִים מוּעָטִים רק דְּבָנוֹת נִינְהוּ, ולא של הבנים, ומדוע לא יאכלו העבדים בתרומה.

מתרצת הגמרא: אמנם ברישא מדובר בנכסים מועטים, וכפי שביאר אביי, אך בַּסֵּיפָא, שם אמר רבי שמעון בן יוחי שאם הניח בנות אין העבדים אוכלים, אֲתָאן – באנו לְאופן שהוריש האב נְכָסִים מְרוּבִּין, שהבנים יורשים את חלקם, היתר על מזונות הבנות, וכיון שכך העובר יורש, ופוסל את העבדים מלאכול בתרומה.

הגמרא ממשיכה להקשות על דברי אביי, שרבי ישמעאל ברבי יוסי אמר את דינו בנכסים מועטים. מקשה הגמרא: וְכִי נְכָסִים מוּעָטִים דְּבָנוֹת נִינְהוּ – האם נכסים מועטים שייכים לבנות, שמחמת כן אתה אומר שהעבדים יכולים לאכול בתרומה, וְהָאָמַר רַבִּי אַסִּי, אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, יְתוֹמִין שֶׁקִּדְּמוּ וּמָכְרוּ בִּנְכָסִים מוּעָטִים שהשאיר אביהם, לפני שבאו הבנות לבית דין לתבוע את הנכסים, אף שמעיקר הדין אין להם רשות לעשות כן, כיון שתיקנו חכמים שהבנות ניזונות מנכסים אלו ואין הבנים יורשים אותם, מכל מקום מַה שֶׁמָּכְרוּ מָכְרוּ – חלה מכירתם, ואין מוציאים את הנכסים מהלקוחות למזונות הבנות, ואף אינן ניזונות ממעות המקח שקיבלו הבנים, ומוכח שאף אחר תקנת חכמים שיהיו הבנות ניזונות מנכסים מועטים מכל מקום לענין מכירתם שייכים הנכסים לבנים, כעיקר דין התורה, ואם כן אף העובר יורש את חלקו, והיה ראוי שיפסול את העבדים מלאכול בתרומה, ומדוע אמר רבי ישמעאל שאין העבדים נפסלים מן התרומה.

הגמרא חוזרת בה מביאורו של אביי בדברי רבי ישמעאל, ומבארת באופן אחר. מבארת הגמרא: וְאֶלָּא מַאי 'בַּת' דְּקָתָנֵי

המשך בעמוד רמו

דְּהָא קַנְיָה הארוס לארוסתו בַּהֲוָיָה – משעה שנהיית מקודשת לו, ופוסלה שנאמר (ויקרא כב יב) 'וּבַת כֹּהֵן כִּי תִהְיֶה לְאִישׁ זָר הוּא בִּתְרוּמַת הַקֳּדָשִׁים לא תֹאכֵל', שמשעה שנהיית לזר, והיינו משעת קידושין, אסורה לאכול. וְאִי בַּת יִשְׂרָאֵל מאורסת לְכֹהֵן הִיא, לֹא מַאֲכִיל לָהּ הארוס בתרומה, אף שמדאורייתא ארוסת כהן אוכלת בתרומה, מִשּׁוּם טעמו דְּעוּלָּא, שביאר במסכת כתובות (נז:) שגזרו חכמים שארוסת כהן לא תאכל בתרומה כיון שהיא עדיין בבית אביה, וחוששים שמא ימזגו לה שם כוס של תרומה, ותשקה ממנו לאחיה ואחיותיה שהם זרים, ולכן לא תאכל בתרומה כלל, עד שתינשא ותכנס לבית בעלה הכהן.

שנינו במשנה: 'וְהַחֵרֵשׁ', שאף הוא פוסל ואינו מאכיל. מבארת הגמרא: מן התורה אין נישואי חרש כלום, אך חכמים תקנו לו נישואין, ולכן, אִי בַּת כֹּהֵן שנישאת לְיִשְׂרָאֵל חרש הִיא, פָּסִיל לָהּ מלאכול בתרומה, אף שאינה נשואה לו מן התורה, דְּהָא קַנְיָה בְּתַקָּנְתָּא דְּרַבָּנָן – שהרי היא אשתו, וקנויה לו מכח תקנת חכמים שתיקנו נישואין לחרש, ונפסלה מדרבנן באכילת תרומה. וְאִי בַּת יִשְׂרָאֵל שנישאת לְכֹהֵן חרש הִיא, לֹא מַאֲכִיל לה בתרומה, שהרי 'קִנְיָן כַּסְפּוֹ' אָמַר רַחֲמָנָא (ויקרא כב יא), שרק הקנוי לכהן אוכל בתרומה, וְהַאי – וזה החרש, הרי לָאו בַּר קִנְיָן הוּא – אין קידושיו קונים לו את אשתו מן התורה, ולכן אינה אוכלת בתרומה.

שנינו במשנה: 'וּבֶן תֵּשַׁע שָׁנִים' וכו', שאף הוא פוסל ואינו מאכיל. אומרת הגמרא: קָא סָלְקָא דַּעְתִּין – עלה בדעתינו עתה, שהמשנה עוסקת בְּשׁוֹמֶרֶת יָבָם – אשה שמת בעלה ללא בנים, והיא ממתינה ליבום לְאָחִי בעלה שהוא בֶּן תֵּשַׁע שנים וְיוֹם אֶחָד, ועדיין לא התייבמה, ועל זה אמרה המשנה שאם היא בת כהן והיבם ישראל, הוא פוסל אותה מתרומה, ואם היא בת ישראל והיבם כהן, אינה אוכלת בתרומה מחמתו. מקשה הגמרא לפי ביאור זה: לְמַאי – לגבי איזה דין שבאה המשנה להשמיע, הוצרכה המשנה לנקוט דווקא בן תשע שנים ויום אחד, ולא קטן ממש או גדול ממש, אִי לְמִיפְסַל – אם באה לומר שאף שאינו גדול ממש הוא פוסל את יבמתו [שהיא בת כהן] מאכילת תרומה, כיון שהוא ראוי לביאה, הרי קָטָן ממש נַמִּי מִיפְסַל פָּסִיל – גם כן פוסל את היבמה הכהנת מלאכול בתרומה. וְאִי נקטו במשנה קטן בן תשע, לגבי לְאַכּוּלֵי – לחדש שאם הוא כהן אינו מאכיל את יבמתו בתרומה, אף שהוא בן תשע וביאתו ביאה, קשה, שהרי שנינו במשנה שיבם גָּדוֹל נַמִּי לֹא מַאֲכִיל, משום שלא נחשבת כקנינו ומדוע הוצרכה המשנה לנקוט דווקא קטן בן תשע שנים ויום אחד.

מתרצת הגמרא: אָמַר אַבָּיֵי, המשנה לא עוסקת בשומרת יבם שעדיין לא נתייבמה, אלא הָכָא, בִּיבָם כהן בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד הַבָּא עַל יִבְמָתוֹ עַסְקִינָן, דְּמִדְּאוֹרַיְיתָא קַנְיָא לֵיהּ – קנה הקטן בביאתו את היבמה להיות כאשתו, וְסָלְקָא דַּעְתָּךְ אֲמִינָא – היית יכול להעלות בדעתך לומר, הוֹאִיל וּמִדְּאוֹרַיְיתָא קַנְיָא לֵיהּ להיות כאשתו, וּבִיאָתוֹ בִּיאָה, אֵימָא לוֹכִיל – שמא נאמר שיאכיל הכהן הקטן את יבמתו בתרומה, קָא מַשְׁמַע לָן שאף על פי שמן התורה קנאה הקטן, עֲשׂוּ חכמים את בִּיאַת בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד שתהיה כְּמוֹ מַאֲמָר בְּגָדוֹל – כמו קידושין שעושה יבם גדול ביבמתו, ללא ביאה, שהם מועילים מדרבנן ואינה אוכלת מכוחם בתרומה, כך ביאת בן תשע ויום אחד מועילים מדרבנן, ואינה אוכלת מכוחם בתרומה. נמצא ש'קטן' האמור במשנה הוא לגבי הדין שהקטן אינו מאכיל את יבמתו שבא עליה אף שהוא כבר בן תשע שנים ויום אחד, אבל לא לגבי הדין של 'פוסל', ואם כן מה שנקטה המשנה 'פוסלין' היינו לגבי שאר הדינים המבוארים במשנה, אבל לגבי בן תשע שנים באמת אין כל חידוש בכך שהוא פוסל את יבמתו.

מקשה הגמרא על תירוצו של אביי: אָמַר לֵיהּ רָבָא, אִי הָכִי, שהמשנה נקטה קטן בן תשע שנים ויום אחד, רק משום הדין ש'אינו מאכיל', ולא משום הדין ש'פוסל', יקשה, סֵיפָא, דְּקָתָנֵי – ששנינו בה, קטן סָפֵק בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד, סָפֵק שֶׁאֵינוֹ בן תשע שנים ויום אחד, שאף לגביו הדין הוא כמו בן תשע שנים ויום אחד, שאינו מאכיל, איזה חידוש יש בכך, הַשְׁתָּא – עתה, אם יבם שהוא וַדַּאי בֶּן תֵּשַׁע שביאתו ביאה, לֹא מַאֲכִיל, סָפֵק מִיבַּעְיָא – וכי צריך לומר שספק בן תשע ספק קטן ממש אינו מאכיל את יבמתו בתרומה, והרי הדבר פשוט. ומכך שהוצרכה המשנה להשמיענו זאת, מוכח שהחידוש הוא לגבי הדין של 'פוסל', ומדובר בשומרת יבם שעדיין לא התייבמה, ובתחילה חידשה המשנה שקטן בן תשע שנים ויום אחד פוסל, ואחר כך חידשה שאפילו ספק בן תשע ספק אינו בן תשע גם כן פוסל. ואם כן חוזרת קושיית הגמרא הראשונה, מדוע נקטה המשנה שדווקא קטן בן תשע פוסל, הרי גם קטן ממש הפחות מבן תשע פוסל את שומרת היבם.

רבא מבאר את המשנה באופן אחר: אֶלָּא אָמַר רָבָא, בְּבֶן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד דְּהָנָךְ פְּסוּלִים קָתָנֵי – המשנה מדברת באחד מאותם פסולים שיפורטו להלן, דְּפָסְלֵי בְּבִיאָתָן – שהם פוסלים בביאתם את האשה מכהונה ומאכילת תרומה [בכהנת] ולהינשא לכהן [בלויה וישראלית], וחידשה משנתנו שאף אם אותו פסול הוא קטן בן תשע שנים ויום אחד, נפסלת האשה בביאתו מלאכול בתרומה [בכהנת] ולהינשא לכהן [בלויה וישראלית]. אבל קטן פחות מבן תשע, שאין ביאתו ביאה, אינו פוסל בביאתו. ואם הבא עליה היה ספק בן תשע שנים ויום אחד, אמרה המשנה שפסולה מספק. וְדִין זה, שפסול בן תשע שנים ויום אחד פוסל בביאתו הוא כִּדְתַנְיָא בתוספתא, בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד שהוא גֵּר עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי, מִצְרִי, וַאֲרוֹמִי, כּוּתִי או נָתִין, שאסורים לבא בקהל, חָלָל – שנולד מאיסורי כהונה, וּמַמְזֵר – שנולד מפסולי חיתון ואסור לבא בקהל, כל אלו שֶׁבָּאוּ עַל כֹּהֶנֶת לְוִיָּה וְיִשְׂרְאֵלִית, פְּסָלוּהָ – פסלו את הכהנת מלהינשא לכהן ומלאכול בתרומה, ואת הלויה והישראלית מלהינשא לכהן לעולם.

מקשה הגמרא: איך אפשר לומר שהמשנה עוסקת בביאת פסול, וְהָא מִדְּקָתָנֵי בְּסֵיפָא של המשנה (להלן סט.) שאם נבעלה אשה למי שאֵינָן רְאוּיִן לָבֹא בְּיִשְׂרָאֵל, הֲרֵי אֵלּוּ פּוֹסְלִים אותה מלאכול בתרומה ולהינשא לכהן, מִכְּלָל – משמע דְּרֵישָׁא של המשנה, והיינו במשנתנו, לָאו בְּפְסוּלִים עָסְקִינָן, ואם כן אי אפשר להעמיד את האמור במשנה 'בן תשע שנים ויום אחד' בפסול. מתרצת הגמרא: אין לדייק מלשון פסול שבסיפא שאין הרישא עוסקת כלל בפסולים, אלא יש שני אופני פסול, יש הפסולים לבא בקהל ישראל ופוסלים בביאתם, ויש שמותרים לבא בקהל ישראל ופוסלים בביאתם לדיני כהונה, והיינו חלל שמותר לבא בקהל ישראל ופוסל בביאתו, וְרֵישָׁא – משנתנו, עוסקת בְּפְסוּלֵי קָהָל, ואילו סֵיפָא – המשנה הבאה, עוסקת בְּפְסוּלֵי כְּהוּנָּה, המותרים לקהל ישראל, והיינו חלל.

הגמרא מביאה את הברייתא המובאת לעיל ודנה בה: גּוּפָא, בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד, שהוא גֵּר עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי, מִצְרִי וַאֲרוֹמִי, כּוּתִי, נָתִין, חָלָל, וּמַמְזֵר, שֶׁבָּאוּ עַל כֹּהֶנֶת או על לְוִיָּה וְיִשְׂרְאֵלִית (פסלן) [פְּסָלוּהָ], שאינה יכולה להינשא לכהן, ואם היא כהנת פסלוה אף מלאכול בתרומה. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, לא כל אלו פוסלים את האשה בביאתם, אלא רק כָּל מִי שֶׁזַּרְעוֹ פָּסוּל מכהונה, הוא פּוֹסֵל בביאתו, אך כָּל שֶׁאֵין זַרְעוֹ פָּסוּל מכהונה, אֵינוֹ פּוֹסֵל בביאתו. ולהלן תבאר הגמרא איזה פסול אינו פוסל בביאתו לדעת רבי יוסי. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, אף מבין אלו שזרעם פסול, יש שאינם פוסלים בביאתם, וכך הוא הכלל, כָּל מִי שֶׁאַתָּה – הכהן נוֹשֵׂא את בִּתּוֹ, ואף אם בנו פסול, כגון גר עמוני ומואבי שבניהם פסולים לבא בקהל ובנותיהם מותרות, אַתָּה נוֹשֵׂא אַלְמְנָתוֹ, כיון שאינו פוסלה בביאתו, וְאילו כָּל פסול שֶׁאֵין אַתָּה נוֹשֵׂא בִּתּוֹ, שאף היא פסולה, אִי אַתָּה נוֹשֵׂא אַלְמְנָתוֹ, לפי שהוא פוסלה בביאתו.

הגמרא מבררת את מקור הדין שביאת פסול פוסלת לכהונה ולתרומה. מברברת הגמרא: מְנָא הֲנֵי מִילֵּי – מנין נלמד דין זה, שביאת פסול פוסלת את האשה לכהונה. מבארת הגמרא: אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר רַב, אָמַר קְרָא (ויקרא כב יב) 'וּבַת כֹּהֵן כִּי תִהְיֶה לְאִישׁ זָר', שנינו בה, קטן סָפֵק בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד, סָפֵק שֶׁאֵינוֹ בן תשע שנים ויום אחד, שאף לגביו הדין הוא כמו בן תשע שנים ויום אחד,

המשך בעמוד קנג

רש"ל

דקניה בהויה — ומשעת הויה איפסילה, כדכתיב: "ובת כהן כי תהיה לאיש זר". **משום דעולא** — במסכת כתובות, בפרק "אף על פי" (נז,ב): דבר תורה ארוסה בת ישראל אוכלת בתרומה, דכתיב: "קנין כספו הוא יאכל בו", ומה טעם אמרו אינה אוכלת, גזירה שמא ימוגו לה כוס בבית אביה ותלך ותשקה לאחיה ולאחותה. **בתקנתא דרבנן** — דחרש, אף על גב דלאו בר דעת הוא — תקינו ביה רבנן נישואין, לקמן בפרק "חרש שנשא" (קיב,ב). **קא סלקא דעתך בשומרת יבם לבן תשע** — ולא בא עליה, ולמאי הלכתא נקט בן תשע, אי למיפסל, לאשמועינן דכיון דחזי לביאה פסיל לה בזיקת יבמין — מאי אירא בן תשע, אפילו קטן נמי, דלא קרינן בה "ושבה אל בית אביה", ולשמעינן בציר מבן תשע. **ואי לאכולי כו'** — ואי להכי נקט בן תשע לאשמועינן רבותא, דאף על גב דחזי לביאה לא מאכיל יבמתו בזיקתו — אפילו גדול ממש לא מאכיל, דלאו קנינו הוא, דהא אשמעינן בגדול ברישא דמתניתין. **הכא על יבמתו** — דאילו גדול הוה אכלי, ואשמועינן רבותא דאף על גב דביאתו ביאה — לא מאכיל, ופוסלין דקתני במתניתין — אשארא קאי, אעובר ויבם בלא ביאה ואירוסין וחרש, אבל בן תשע — לא נקט ליה אלא משום ואין מאכילין. **אי הכי** — דמשום אינו מאכיל נקט ליה, למה לי למיתני סיפא, דקתני ספק שהוא בן תשעה ספק שאינו — הוי נמי כבן תשע, השתא ודאי בן תשע כו'. **פסולין** — כגון ממזר ונתין. ומשום פוסלין נקט ליה. ולא מאכילין — לא אבן תשע קאי, אלא אשאר: עובר ויבם אירוסין וחרש. **בן תשעה** — שהוא גר עמוני ומואבי וכו' — דאסורין לבא בקהל. **מצרי ואדומי** — עד דור שלישי בעשה. **כותי ונתין** — ב"לא תתחתן בם", דקסבר: גירי אריות הן. **חלל** — פסול לכהונה. **פסלוה** — אם בת כהן — מן התרומה, ולוויה וישראלית — לינשא לכהונה עולמית. **מדקתני סיפא** — דמתניתין. **סיפא פסולי כהונה** — חלל. ואף על גב דקתני שאינן ראוין לבא בישראל — לא מיירי אלא בכהונה. דמרישא הוה אמינא פסולי קהל הוא דפסלי, אבל ביאת חלל — לא. להכי תני סיפא משנה יתירא, לאשמועינן חלל. **פסלוה** — כהנת מתרומה דבי נשא ומן הכהונה, לוויה וישראלית מן הכהונה. **רבי יוסי אומר כו'** — טעמא דרבי יוסי ורבן שמעון מפרש לקמן בשמעתין, מאי קאמרי ומאי פלוגתייהו. **לאו מ"וכל זר" נפקא** — "וכל זר לא יאכל קדש". והשתא סלקא דעתך דקסבר דהך בת כהן נמי משתמע מיניה, הואיל וניסת לישראל. האי

תוספות

ראשונה דאינה אוכלת היכא דלא אבלה, משום דאין חייב במזונותיה אלא היכא דעמד בדין וברח, כדאמרינן ב"החולץ" (יבמות מא,ב) ולא מייחד לה דוכתא. ומשום סימפון נמי איכא למיחש, דשמא יש סימפון ולא היתה אשתו מעולם, כיון שלא הגיע זמן בחיי הבעל ולא ברח. ואין להקשות לעולא דאמר (כתובות נז,ב) טענא משום שמא תשקה: כי אבלה בחיי הבעל נמי לא תיכול, כיון דאין יבם חייב במזונותיה לא מייחד לה דוכתא! דאיכא למימר: כיון דזכתה — זכתה. אבל קשה: דאם כן מאי פריך בפרק "אף על פי" (נז,ב): אלא מעתה לקיט כהן בבית ישראל לא יאכל בתרומה — שאני לקיט דכבר אכל כל ימי חייו! ויש לומר: דכיון דהגיע זמן, וייחד לה דוכתא בבית אביה — שוב אינה זזה משם, ולא דמיא ללקיט כהן בבית ישראל. ואם תאמר: ומאחר דאכלה מדאורייתא — מפני מה אסרוה למשנה אחרונה עד שתבעל, אפילו נפלה מן הנשואין, הא ליכא למיחש תו לסימפון! ויש לומר: דכיון דאסורה ארוסה בהגעת זמן למשנה אחרונה — אסרו נמי יבמה, משום דמיחלפא בה, ששתיהן זמן כניסתן לאלתר. ומיהו, הא דדרשינן לעיל (סו,א): בת ישראל לכהן דאכלה בתרומה מ"קנין כספו" — דרשא גמורה היא. דהא לעיל (נז,א) דרשינן מהתם: פצוע דכא כהן שנשא בת גרים שמאכילה בתרומה. ואף על גב דבפרק קמא דקדושין (י,ב) מייתי לה מקל וחומר דבן בג בג, ונשואה דריש בספרי מ"כל טהור בביתך", ואית דמפיק לה מ"אתם וביתכם" — ההיא דספרי אסמכתא הוא. וכמה דרשות יש בגמרא שדורש בתורת כהנים ובספרי מפסוקים אחרים. ומיהו, לא יתיישב הא דמייתי הך אסמכתא דהאי קנין דאחיו הוא התם בפרק "אף על פי" (כתובות נח,א) דמייתי לה על משנה ראשונה, דקתני: היבם אין מאכיל, לפי מה שפירשנו, דהיינו דוקא היכא דלא אבלה, דמהך דרשא אפילו אבלה בחיי הבעל — לא תאכל בחיי היבם! ואמר רבינו תם, דהתם הכי פירושו: קנין כספו אמר רחמנא שאוכלת בתרומה, ורבנן הוא דתקון משנים עשר חדש ולהלן דאוכלת. והאי קנין דאחיו הוא, ולא תקון רבנן שתאכל מחמת היבם אלא עד שתבעל, אם לא שכבר אבלה בחיי הבעל.

אי בת כהן לישראל היא פסיל לה דהא קניה בהא הויה — מתוך הלשון משמע דמקרא דמ"כי תהיה לאיש זר" נפקא, כדפירש בקונטרס. ומיהו, לקמן מפיק ליה מ"ושבה אל בית אביה" — מכלל דמעיקרא לא אבלה, ו"כי תהיה לאיש זר" מוקמינן לנבעלה לפסול לה פסלה. והכא דך דרשא הפשוטה נקט, דאי לאו דנפקא לן מ"ושבה" הוה מוקמינן לאירוסין דפסלי. וכן דרך הגמרא בכמה מקומות. ועוד אמר רבינו יצחק: דמשום דמהאי קרא ד"כי תהיה" דרשינן נמי דאינה חוזרת בהויה דאירוסין לחזה ושוק, להכי נקטיה נמי הכא: **קניא** ליה — לאו דוקא, אלא כלומר: זקוקה לו, דביאת בן תשע לא הוי אלא כמאמר בעלמא, ובפרק קמא דקדושין (יט,א) ממעטין ליה דלא קניא מקרא ד"אשת איש", פרט לאשת קטן. ויש ספרים דגרסי: חזיא ליה. והכי פירושו: כיון דמדאורייתא זקוקה, וביאתו ביאה, ולא בעינן כוונה ביבמה — קא סלקא דעתך דקני לה מדאורייתא, ולוכיל. קא משמע לן דלא, משום דלא קני לה.

רישא פסולי כהונה סיפא פסולי קהל — וכן גירסת רבינו חננאל, ולא כספרים דגרסי איפכא. דהא קתני סיפא: ואם אינו ראוי לבא בישראל. ואם תאמר: וכיון דתנא רישא פסול כהונה, למה לי למיתני בסיפא פסול קהל? דכל שכן הוא! ויש לומר: דתנא סיפא לגלויי ארישא, שלא תאמר רישא פסולי קהל דוקא. ואם תאמר: וספק בן ט' היאך פוסל בביאתו, נוקמיה אחזקה קמייתא דהוה פחות מבן תשעה ונוקי איתתא בחזקת כשרות! ומיהו, לכהונה ניחא, דלא אזלינן בתר חזקה ליוחסין, כדקאמר רבי יהושע בפרק קמא דכתובות (יג,א): לא מפיה אנו חיין, אלא היא בחזקת בעולה לנתין וממזר, ואפילו ברוב כשרים אצלה, כדאמר התם. ולא מוקמינן לה אחזקה. ואפילו לרבן גמליאל ורבי אליעזר דמכשרי — היינו משום דאמרה לכשר נבעלתי. אבל הכא, דלא ידעה אם הוא בן תשעה — לא. אבל לתרומה — קשיא, אמאי לא מוקמינן להו אחזקה? דאפילו לענין תרומה איירי כמו לענין עבדים, ולתרומה מוקמינן אחזקה, דהא בכתובות בפרק שני (כו,א) גבי מוחזק לן באבוה דהאי דכהן הוא, ונפק עליה קלא דבן גרושה הוא כו', ומוקי לה בתרי ותרי. משמע דאי לאו משום זילותא דבי דינא הוה מסקי ליה לבולי עלמא. והיינו לענין תרומה, דאי לכהונה — לא מסקינן ליה בתרי ותרי, כדמוכח בקידושין ב"האומר" (סו,א) גבי עובדא דינאי המלך! ויש לומר: דהכא כגון דהשתא דאתי קמן הוי ודאי בן תשעה, אף על פי שהיה ספק כשבא עליה — לא מוקמינן ליה אחזקה קמייתא, אלא אזלינן בתר השתא, שהוא ודאי בן תשעה, דחזקה קמייתא איתרע ליה.

ההוא

1 דְּהָא קָנְיָה בַּהֲוָיָה, וְאִי בַּת יִשְׂרָאֵל לְכֹהֵן הִיא - לֹא
2 מַאֲכִיל לָהּ מִשּׁוּם דְּעוּלָּא. וְהַחֵרֵשׁ. אִי בַּת כֹּהֵן לְיִשְׂרָאֵל
3 הִיא - פָּסֵיל לָהּ, דְּהָא קָנְיָה בְּתַקַּנְתָּא דְּרַבָּנַן, וְאִי בַּת
4 יִשְׂרָאֵל לְכֹהֵן הִיא - לֹא מַאֲכִיל, "קִנְיַן כַּסְפּוֹ" אָמַר
5 רַחֲמָנָא, וְהַאי לָאו בַּר קִנְיָן הוּא. "וְבֶן תֵּשַׁע שָׁנִים
6 וכו'". קָא סָלְקָא דַּעְתָּךְ בְּשׁוֹמֶרֶת יָבָם לְבֶן תֵּשַׁע וְיוֹם
7 אֶחָד. לְמַאי? אִי לְמִיפְסַל - קָטָן נַמִּי מִיפְסַל פָּסֵיל, אִי
8 לַאֲכוּלֵי - גָּדוֹל נַמִּי לֹא מַאֲכִיל! אָמַר אַבָּיֵי: הָכָא בְּיָבָם
9 בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד הַבָּא עַל יְבִמְתּוֹ עָסְקִינַן,
10 דְּמִדְּאוֹרַיְיתָא קָנְיָא לֵיהּ. סָלְקָא דַּעְתָּךְ אָמִינָא: הוֹאִיל
11 וּמִדְּאוֹרַיְיתָא קָנְיָא לֵיהּ, וּבִיאָתוֹ בִּיאָה, אֵימָא לוֹכִיל,
12 קָא מַשְׁמַע לָן: עָשׂוּ בִּיאַת בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד
13 כְּמַאֲמָר בְּגָדוֹל. אֲמַר לֵיהּ רָבָא: אִי הָכִי, סֵיפָא דְּקָתָנֵי:
14 סָפֵק בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד סָפֵק שֶׁאֵינוֹ, הָשְׁתָּא
15 וַדַּאי בֶּן תֵּשַׁע לָא מַאֲכִיל - סָפֵק מִיבַּעְיָא?! אֶלָּא אֲמַר
16 רָבָא: בְּבֶן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד דְּהָנָךְ פְּסוּלִים קָתָנֵי,
17 דְּפָסְלִי בְּבִיאָתָן. וְכִדְתַנְיָא: בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד גֵּר
18 עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי, מִצְרִי וַאֲדוֹמִי, כּוּתִי, נָתִין, חָלָל וּמַמְזֵר,
19 שֶׁבָּאוּ עַל כֹּהֶנֶת לְוִיָּה וְיִשְׂרְאֵלִית - פְּסָלוּהָ. וְהָא
20 מִדְּקָתָנֵי סֵיפָא: אִם אֵינָן רְאוּיִן לָבֹא בְּיִשְׂרָאֵל הֲרֵי אֵלּוּ
21 פּוֹסְלִים, מִכְּלָל דְּרֵישָׁא לָאו בִּפְסוּלִים עָסְקִינַן! רֵישָׁא
22 פְּסוּלֵי קָהָל, סֵיפָא פְּסוּלֵי כְּהוּנָּה. גּוּפָא, בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים
23 וְיוֹם אֶחָד גֵּר עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי מִצְרִי וַאֲדוֹמִי כּוּתִי נָתִין
24 חָלָל וּמַמְזֵר שֶׁבָּאוּ עַל כֹּהֶנֶת לְוִיָּה וְיִשְׂרְאֵלִית - פְּסָלָן.
25 רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: כָּל שֶׁזַּרְעוֹ פָּסוּל - פּוֹסֵל, כָּל שֶׁאֵין
26 זַרְעוֹ פָּסוּל - אֵינוֹ פּוֹסֵל. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר:
27 כָּל שֶׁאַתָּה נוֹשֵׂא בִּתּוֹ - אַתָּה נוֹשֵׂא אַלְמָנָתוֹ, וְכָל שֶׁאֵין
28 אַתָּה נוֹשֵׂא בִּתּוֹ - אִי אַתָּה נוֹשֵׂא אַלְמָנָתוֹ. מְנָא הָנֵי
29 מִילֵּי? אָמַר רַב יְהוּדָה אָמַר רַב, אָמַר קְרָא: "וּבַת כֹּהֵן
30 כִּי תִהְיֶה לְאִישׁ זָר", כֵּיוָן שֶׁנִּבְעֲלָה לְפָסוּל לָהּ - פְּסָלָהּ.
31 הַאי מִיבַּעֵי לֵיהּ דְּקָאָמַר רַחֲמָנָא: בַּת כֹּהֵן דְּמִינַסְּבָא
32 לְזָר לָא תֵּיכוּל! הַהִיא מִ"וְשָׁבָה אֶל בֵּית אָבִיהָ כִּנְעוּרֶיהָ
33 מִלֶּחֶם אָבִיהָ תֹּאכֵל" נָפְקָא, מִדְּקָאָמַר רַחֲמָנָא: "וְשָׁבָה
34 אֶל בֵּית אָבִיהָ תֹּאכֵל" מִכְּלָל דְּמַעִיקָּרָא לָא אֲכָלָה! אִי מֵהַהִיא הָוָה אָמִינָא לָאו הַבָּא מִכְּלַל
35 עָשֵׂה - עֲשֵׂה, כְּתַב רַחֲמָנָא הַאי לְלָאו. [לָאו] מִ"וְכָל זָר לֹא יֹאכַל קֹדֶשׁ" נָפְקָא.

ההוא

תוספות

לימא קרא היא בקדשים לא תאכל — פירוש: דאי לתרומה לחודה אתא — אם כן לימא קרא "היא בקדשים". דכולה פרשתא לתרומה קדריש. ומדכתיב "בתרומת הקדשים" — שמע מינה דלמודם מן הקדשים נמי אתא. ואם תאמר: ואימא דכולה להכי אתא, לומר שאין חוזרת לחזוה ושוק! ואמר רבינו יצחק: דפשטא דקרא איירי בתרומה, דאיירי בה בכל הפרשה.

רבי עקיבא דדריש ווין — בסנהדרין פרק "ארבע מיתות" (נא,א) (רבי) ישמעאל אחז, בת ובת אני דורש.

כמאן כרבי עקיבא דדריש ווין — הקשה הרב משה מריגנשבורג: דמאן תנא דפליג עליה דרבי עקיבא התם גבי בת ובת בפרק "פרק ארבע מיתות" (נא,ב) — רבי ישמעאל, והתם בההיא שמעתא גופא אמרינן: ורבי ישמעאל האי "בת ובת" מאי דריש ביה — לרבות בת בעלי מומין, אלמא דרבי ישמעאל נמי דריש ווי! ותירץ, דהכי פירושו: כמאן כרבי עקיבא דדריש ווי דמוקי ויו ד"ובת" לרבות נשואה, ולא מצריך לרבות בת בעלי מומין. והוא הדין דמרבה הכא לויה וישראלית. אבל רבי ישמעאל דמצריך התם: לרבות בת בעלי מומין, כדקאמר: לפי שמצינו שחילק הכתוב בין תמימים לבעלי מומין — יכול נחלוק בבנותיהן, הכי נמי יהא צריך כאן לרבות בת בעלי מומין, ולא נוקמיה לרבות לויה וישראלית. וקצת קשה: בסמוך, דקאמר רבי יוחנן משום רבי ישמעאל: מנין לנכרי ועבד שבאו על כהנת לויה וישראלית כו', ומרבינן (ליה) לויה וישראלית מ"ובת". ופריך: כמאן — כרבי עקיבא, דדריש ווי, טפי הוה ליה לאקשויי דרבי ישמעאל אדרבי ישמעאל, דהיכי דריש מ"ובת" לויה וישראלית והא איצטריך לבת בעלי מומין, כדדריש התם! ואר"י: דלא נקט הכא רבי עקיבא לאפוקי רבי ישמעאל, דהא רבי ישמעאל נמי דריש ווי, אלא לאפוקי שאר תנאי דלא דרשי ווי בעלמא. תדע, דלא קאמר אפילו תימא רבי ישמעאל, אלא אפילו תימא רבנן. ועוד יש לומר: דרבי ישמעאל לא דריש ווי, והא דקאמר בסנהדרין (שם, ב): ורבי ישמעאל האי "בת ובת" מאי עביד ליה — לא מסיק הכי אלא ליישב דרשא דרבי ישמעאל למאן דדריש ווי.

נכרי ועבד דלאו בני הויה נינהו לא ליפסלו — פירש בקונטרס: דהוא הדין דהוה מצי למימר נמי חייבי כריתות לא ליפסלו, אלא נקט נכרי ועבד משום דאיירי בהו לעיל, דקתני כותי דהיינו נכרי ובמתניתין (יבמות סט,ב) תנן: העבד פוסל משום ביאה. ומשני דפסלי מדרבי יוחנן כו'. ומהאי קרא משתמעי נמי חייבי כריתות. וקשה לרבינו יצחק: דכל היכא דקתני כותי — לאו בתורת נכרי נקיט ליה, אלא לפסולא בעלמא. כי ההיא דתנן (קדושין עד,א), אלו הספקות: שתוקי ואסופי וכותי. וב"אלו נערות" (כתובות כט,א) דתנן: הבא על הממזרת והנתינה והכותית — יש להן קנס. ודייקינן בפרק "שור שנגח ארבעה וחמשה" (בבא קמא לח,ב) דקסבר כותים גירי אמת הן, מדיש להן קנס. ועוד: רבי יוחנן משום רבי ישמעאל דנקט נכרי ועבד, אמאי לא נקט חייבי כריתות? ונראה לרבינו יצחק: דפשיטא ליה להתלמוד דעיקר קרא ד"לאיש זר" איירי בחייבי כריתות, כדאמר פרק "עשרה יוחסין" (קדושין עה,ב) גבי נכרי ועבד: השתא ממזר הוי — מיפסל בביאתו מיבעיא? ואפילו לרבי יהושע דלא הוי ממזר מחייבי כריתות, מכל מקום כיון דחמירי — חשיבי "לאיש זר". ואפילו אותם חייבי כריתות דלא הוו זר אצלה מעיקרא, כיון דעיקר קרא בחייבי כריתות איירי. והכי פריך: ואימא נבעלה לפסול לה חייבי כריתות דוקא, ולא חייבי לאוין! ומשני: "כי תהיה" אמר רחמנא, לרבות חייבי לאוין. ומיהו, חייבי לאוין כיון דלא חמירי בעינן דליהוי זר אצלה מעיקרא, כדלקמן. ופריך: נכרי ועבד דלאו בני הויה נינהו לא ליפסלו, דלא אתרבו מ"כי תהיה", וזרים נמי לא איקרו דאין בהם ממזרות, ולא חמירי דאין בהם אלא לאו בעלמא? ומשני: דפסלי מדרבי ישמעאל. אבל חייבי כריתות לא נפקי מהתם. דבני אלמנות וגירושין הוו לאחריני, אלא מ"לאיש זר", ועיקר קרא בדידהו משתעי.

נכרי ועבד — ואם תאמר: והא איצטריך למכתב "אלמנה וגרושה" לומר שחוזרת כשנתאלמנה או נתגרשה! ויש לומר: דאם כן לכתוב חד מינייהו, דלית ליה צריכותא דרבי עקיבא דבסמוך. ומדכתב תרוייהו — דריש: למי שיש לו אלמנות וגירושין, יצאו כו'.

ואימא

רש"י

הַהוּא מִיבָּעֵי לֵיהּ לְגוּפֵיהּ! תְּרֵי "וְכָל זָר" כְּתִיבִי. וְאַכַּתִּי מִיבָּעֵי לֵיהּ לְכִדְרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא. דְּאָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא: "וְכָל זָר" - זָרוּת אָמַרְתִּי לְךָ, וְלֹא אֲנִינוּת! דְּרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא מִן "זָר" "וְכָל זָר" נָפְקָא. וְאַכַּתִּי מִיבָּעֵי לֵיהּ לְכִדְרַבִּי חֲנִינָא: כְּשֶׁהִיא חוֹזֶרֶת - חוֹזֶרֶת לִתְרוּמָה, וְאֵינָהּ חוֹזֶרֶת לְחֶזֶה וָשׁוֹק. וְאָמַר רַב חִסְדָּא אָמַר רָבִינָא בַּר רַב שֵׁילָא: מַאי קְרָא? דִּכְתִיב: "וּבַת כֹּהֵן כִּי תִהְיֶה לְאִישׁ זָר הִיא בְּתְרוּמַת הַקֳּדָשִׁים לֹא תֹאכֵל" - לֹא תֹאכַל בַּמּוּרָם מִן הַקֳּדָשִׁים. אִם כֵּן לִכְתּוֹב קְרָא "הִיא בַּקֳּדָשִׁים לֹא תֹאכֵל", מַאי "בִּתְרוּמַת הַקֳּדָשִׁים" - שֶׁמַּעֲתָּה מִינָּהּ תִּרְתֵּי. אַשְׁכַּחַן כֹּהֶנֶת, לְוִיָּה וְיִשְׂרְאֵלִית מְנָלַן? כְּדְאָמַר רַבִּי אַבָּא אָמַר רַב: "בַּת" "וּבַת", הָבָא נַמִי "בַּת" "וּבַת". כְּמַאן - כְּרַבִּי עֲקִיבָא, דְּדָרֵישׁ וָוִין! אֲפִילּוּ תֵּימָא רַבָּנַן, כּוּלֵּיהּ "וּבַת" קְרָא יְתֵירָא הוּא. אַשְׁכַּחַן לִתְרוּמָה, לִכְהוּנָּה מְנָלַן? אַטּוּ לְוִיָּה וְיִשְׂרְאֵלִית לָא לִכְהוּנָּה מְרַבִּינַן לְהוּ? דְּאִי לְתְרוּמָה - בְּנוֹת מִיכַל תְּרוּמָה נִינְהוּ? אֶלָּמָה לָא? מִשְׁכַּחַתְּ לָהּ דְּקָאֲכְלָה בִּשְׁבִיל בְּנָהּ! בִּשְׁבִיל בְּנָהּ - קַל וָחוֹמֶר: וּמַה כֹּהֶנֶת, דְּבִקְדוּשָּׁה דְּנַפְשָׁהּ אֲכָלָה, פָּסֵיל לָהּ, לְוִיָּה וְיִשְׂרְאֵלִית דְּלֹא אֲכָלָה אֶלָּא בִּשְׁבִיל בְּנָהּ - לֹא כָּל שֶׁכֵּן?! וְהִיא הַנּוֹתֶנֶת: כֹּהֶנֶת דְּקָדֵישׁ גּוּפָהּ - פָּסֵיל לָהּ, הָא דְּלָא קָדֵישׁ גּוּפָהּ - לָא פָּסֵיל לָהּ. אֶלָּא לִכְהוּנָּה, קַל וָחוֹמֶר מִגְּרוּשָׁה! וּמַה גְּרוּשָׁה שֶׁמּוּתֶּרֶת בִּתְרוּמָה - אֲסוּרָה לִכְהוּנָּה, זוֹ שֶׁאֲסוּרָה בִּתְרוּמָה - אֵינוֹ דִּין שֶׁפְּסוּלָה לִכְהוּנָּה? וְכִי מַזְהִירִין מִן הַדִּין? גִּלּוּי מִילְּתָא בְּעָלְמָא הוּא. וְאֵימָא: נִבְעֲלָה לְפָסוּל לָהּ - חַיָּבֵי כְרֵיתוֹת! "כִּי תִהְיֶה" אֲמַר רַחֲמָנָא, הָנָךְ דְּאִית בְּהוּ הֲוָיָה, חַיָּבֵי כְרֵיתוֹת - לָאו בְּנֵי הֲוָיָה. אִי הָכִי, נָכְרִי וְעֶבֶד לָא לִיפְסְלוּ! הָנָךְ פְּסֻלֵּי מִדְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל. דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי יִשְׁמָעֵאל: מִנַּיִן לְנָכְרִי וְעֶבֶד שֶׁבָּא עַל בַּת יִשְׂרָאֵל, וְעַל כֹּהֶנֶת וּלְוִיָּה, שֶׁפְּסָלוּהָ - שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבַת כֹּהֵן כִּי תִהְיֶה אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה וגו'".

מי

הא מיבעי ליה לגופיה — לזר גמור, אבל הך דלאו זרה היא — איצטריכא "ובת כהן" לאסרה. **תרי וכל זר כתיבי** — "וכל זר לא יאכל קדש" (ויקרא כב), ועוד גבי בת כהן כתיב: "ושבה אל וגו' מלחם אביה תאכל וכל זר לא יאכל בו" (שם). ומהכא תיפוק לאו בלבד בהן הנשאת לישראל, לאוסרה תחת בעלה לתרומה. **דרבי יוסי ברבי חנינא** — בפרק "הערל", להתיר אונן בתרומה. **ואכתי** — האי ד"בת כהן כי תהיה" מיבעי ליה לליקוחין גמורים, ולאשמועינן כשהיא חוזרת לבית אביה במיתת הבעל וזרע אין לה — אינה חוזרת לחזוה ושוק של שלמים לאכול בשאר אחיות האוכלות, כדכתיב: "אתה ובניך ובנותיך" (ויקרא י). **אשכחן כהנת** — דמיפסלא לתרומה בביאת פסול. **כדאמר רבי אבא** — בפרק "יש מודרות". **רבי עקיבא דורש** ווין — בסנהדרין בפרק "ארבע מיתות" (נא,ב): ישמעאל אחז, "בת" "ובת" אני דורש. **כוליה ובת קרא יתירא הוא** — דהא כתיב לעיל מיניה: "וכהן כי יקנה נפש וגו' וליד ביתו", ומצי למכתב אבתריה: "וכי תהיה לאיש זר". **לכהונה מנלן** — שלא תנשא עוד לכהן משבא עלה פסול. **אלמה לא** — בתמיה, והא משכחת לה דקאכלה בשביל בנה — ואיצטריך לאשמועינן דאם תיבעל לפסול לה תיאסר. **קל וחומר** — ולא איצטריך "ובת" לרבויה. **והיא הנותנת** — קושיא היא. כלומר: איצטריך לרבויה, דקל וחומר ההוא דקילפת מיניה איסורא — היא המדה נותנת הדין להתיר ולא לאסור. כהנת דקדיש גופה כו'. **וכי מזהירים מן הדין** — מדין קל וחומר, לאוקמיה בלאו גמור? הא קיימא לן (מכות יז,ב) דאין מזהירין מן הדין! **גלוי מילתא בעלמא הוא** — ולאו מילף מיניה ילפינן לאו לכהונה מתרומה, דממילא כיון דאיפסלה לתרומה — איפסלה לכהונה, דתרומה היינו קדושת כהונה. **ואימא נבעלה לפסול לה חייבי כריתות** — שאם בא עליה אחיה — פסלה מתרומה דבי נשא. אבל חייבי לאוין, כיון דתפסי להו בה קידושי — לא פסלי לה. וכותי ונתין וממזר דפסלי, מנלן? **הנך דאית בהו הויה** — מדאפקה להך ביאה בלשון הויה, שמע מינה בבני קדושין משתעי קרא, ואפילו הכי פסלי. **לאפוקי חייבי כריתות לא גרסינן. אי הכי** — אימא קרא דוקא בני קידושין נקט, ונכרי ועבד לא פסלי. והוא הדין דמצי נמי למימר חייבי כריתות לא ליפסלי. אלא משום דאיירי בהו לעיל, דקתני כותי, היינו נכרי. ובמתניתין (יבמות סט,ב) תנן: העבד פוסל משום ביאה. עבד כנעני לית ליה קדושין, דכתיב (בראשית כב): "עם החמור" — עם הדומה לחמור. נכרי לית ליה קידושין — דאמרינן (סנהדרין נב,ב): "אשת רעהו" — פרט לאשת אחרים. ובשאלתות דרב אחאי יליף לה מדתני רב חנניא (שם נז,ב): בעולת בעל — יש להן, מידי אחרינא — לא. וגבי ישראל מקיש הוויות להדדי, מאן דאית ליה קידושי כסף ושטר — אית ליה בה קידושי ביאה, אבל נכרי דלית ליה קידושי כסף ושטר — לית ליה קידושי ביאה, ומשני: פסיל מדרבי יוחנן — ומהאי קרא גופיה משתמעי חייבי כריתות לפסולא. ואית דמפרשי: ואימא נבעלה לפסול לה חייבי כריתות נמי מאי שנא דלא תני להו לעיל? ומשני: "כי תהיה" כתיב — מדאפקה רחמנא לבעילה בלשון הויה — לא פסיל מתרומה אלא בר קידושי דוקא. דבני הויה לאפוקי חייבי כריתות דלאו בני הויה נינהו כו' וסבירא להו דחייבי כריתות לא פסלי. וקשיא לי בגוה טובא: הדא, (דתמניה היא, דהא חמירי חייבי כריתות מחייבי לאוין. ועוד) דתנן בפרק "ארבעה אחין" (יבמות לג,ב): אם היו כהנות — נפסלו מתרומה, בבעילת אשת איש. ועוד, קל וחומר: חייבי לאוין פסלי — חייבי כריתות לא פסלי? ועוד: הא אמרינן ב"עשרה יוחסין" (קדושין עז,ב) דכהן הבא על אחותו עשאה זונה. וכיון דזונה היא, בעילתו פוסלתה, דתניא (יבמות צא,א): לויה שנשבית או שנבעלה בעילת זנות נותנים לה מעשר ואוכלת. לויה — אין, אבל תרומה לכהנת — לא. ועוד, הא תנן במתניתין (יבמות סט,ב): ממזר פוסל ומאכיל, ולא משכחת לה אלא באם אמו. ואי חייבי כריתות לא פסלי בביאתם, משכחת לה דממזר פוסל ומאכיל את אמו. כיצד? בת כהן שבא עליה אחיה מאמה, והוא ישראל, וילדה לו בן — פוסל מן התרומה. ובת ישראל שבא עליה אחיה מאמה כהן, וילדה לו בן — הרי זה ממזר, ומאכילה. אלא מדלא נקט אמו — שמע מינה ביאת אחיה, אפילו בלא ולדה, נמי פוסלתה. **חייבי כריתות לאו בני הויה נינהו** — בקדושין, בפרק "האומר לחבירו" (סז,ב). **שפסלוה** — מן התרומה. **מי שיש לו אלמנות וגירושין בה** — אני קורא בה: "ושבה אל בית אביה, מלחם אביה תאכל", ולא מנכרי ועבד.

אשכחן

שואלת הגמרא: הרי **הַהוּא** – אותו פסוק, 'וְכָל זָר לא יֹאכַל קֹדֶשׁ', **מִיבָּעֵי לֵיהּ לְגוּפֵיהּ** – נצרך לעצמו, לאסור אכילת זר בתרומה, אבל בת כהן שנישאה לישראל אינה זרה, שהרי היא כהנת, ואינה בכלל האיסור שבפסוק זה. ובהכרח איסורה נלמד מהפסוק 'וּבַת כֹּהֵן כִּי תִהְיֶה לְאִישׁ זָר', ללמד שיש עליה איסור לא תעשה באכילת תרומה, ואם כן אין לימוד לבת כהן הנבעלת לפסול שנפסלה.

מתרצת הגמרא: **תְּרֵי** 'וְכָל זָר' **כְּתִיבִי** – שני פסוקים שמוזכר בהם איסור אכילת קודש לזר נאמרו בתורה, האחד, 'וְכָל זָר לא יֹאכַל קֹדֶשׁ' (ויקרא כב י), שבא ללמד על זר שאסור באכילת תרומה, והפסוק השני 'וּבַת כֹּהֵן כִּי תִהְיֶה אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה וְזֶרַע אֵין לָהּ וְשָׁבָה אֶל בֵּית אָבִיהָ כִּנְעוּרֶיהָ מִלֶּחֶם אָבִיהָ תֹּאכַל וְכָל זָר לא יֹאכַל בּוֹ' (שם כב יג), ופסוק זה שכתוב בענין בת כהן שנישאת לישראל, מלמדנו שבת כהן הנישאת לישראל אסורה בתרומה באיסור לאו, וממילא הפסוק 'וּבַת כֹּהֵן כִּי תִהְיֶה לְאִישׁ זָר' מיותר ללמד שנפסלת בביאת פסול.

שואלת הגמרא: **וְאַכַּתִּי מִיבָּעֵי לֵיהּ** – והרי עדיין נצרך הפסוק 'וְכָל זָר לא יֹאכַל בּוֹ', **לְכִדְרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא, דְּאָמַר רַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא,** נאמר בפסוק 'וְכָל זָר לא יֹאכַל בּוֹ', ויש ללמוד שרק בְּזָרוּת **אָמַרְתִּי לְךָ** שאסור לאדם לאכול תרומה, **וְלֹא בְּאֲנִינוּת,** שאין איסור אכילת תרומה לכהן אונן. נמצא שאין פסוק זה מיותר ללמד איסור לאו לבת כהן הנישאת לישראל שאסורה בתרומה, ועל כרחך שאיסורה נלמד מהפסוק 'וּבַת כֹּהֵן כִּי תִהְיֶה לְאִישׁ זָר', ואם כן אין מקור ללמוד שבת כהן שנבעלה לפסול לה נפסלת מתרומה.

מתרצת הגמרא: ניתן ללמוד את שני הדברים מהפסוק 'וכל זר', מלשון הפסוק אנו לומדים שבת כהן הנישאת לישראל אסורה בתרומה כפי שדרשנו מקודם, ואילו דרשתו דְּרַבִּי יוֹסֵי בְּרַבִּי חֲנִינָא, **מִן** 'זָר' 'וְכָל זָר' **נַפְקָא** – היא נלמדת מכך שלא כתבה התורה רק 'זר' אלא כתבה 'וכל זר', וייתור לשון זה מלמד שרק לזר יש איסור אכילת תרומה, ולא לכהן אונן, וממילא הפסוק 'וּבַת כֹּהֵן כִּי תִהְיֶה לְאִישׁ זָר' מיותר ללמד שבת כהן שנבעלה לפסול.

שואלת הגמרא: **וְאַכַּתִּי מִיבָּעֵי לֵיהּ** – והרי עדיין נצרך פסוק זה של 'וּבַת כֹּהֵן כִּי תִהְיֶה לְאִישׁ זָר' לדרשה אחרת, **כִּדְתַנְיָא,** בת כהן שנישאת לישראל ונתאלמנה או נתגרשה ואין לה ולד, **כְּשֶׁהִיא חוֹזֶרֶת** לבית אביה, **חוֹזֶרֶת** רק לְאכילת **תְּרוּמָה, וְאֵינָהּ חוֹזֶרֶת** לֶאכול חָזֶה וְשׁוֹק של שלמים, כמו שהיתה אוכלת קודם שנישאה לישראל. וְעל ברייתא זו **אָמַר רַב חִסְדָּא, אָמַר רָבִינָא בַּר רַב שִׁילָא, מַאי קְרָא** – מהיכן לומדים זאת, **דִּכְתִיב** 'וּבַת כֹּהֵן כִּי תִהְיֶה לְאִישׁ זָר **הִוא בִּתְרוּמַת הַקֳּדָשִׁים לֹא תֹאכֵל,** ומלשון 'בתרומת הקדשים' לומדים שאף אם היא חוזרת לבית אביה, **לֹא תֹאכַל בַּמּוֹרָם** מִן **הַקֳּדָשִׁים,** והיינו בחזה ושוק שצריך להרימו מזבח השלמים מתנה לכהן. וכיון שנצרך הפסוק ללימוד זה אי אפשר ללמוד ממנו לבת כהן שנבעלה לפסול שנפסלת.

מתרצת הגמרא: אמנם פסוק זה בא לאסור בת כהן שנבעלה לפסול שנפסלת לתרומה, שהרי כל הפרשה עוסקת בתרומה, אלא שיש ללמוד מכך גם את הדין האמור בברייתא, שבת כהן שחוזרת לבית אביה אסורה בחזה ושוק, **שֶׁאִם כֵּן** – שאילו היה הפסוק בא ללמד רק שביאת פסול פוסלת מתרומה, **לִכְתּוֹב קְרָא** – היה די לכתוב בפסוק 'הִיא **בַּקֳּדָשִׁים לֹא תֹאכֵל',** בלא תיבת 'בתרומת', שהרי כל הפרשה עוסקת בתרומה, **מַאי** – מדוע הוסיפה התורה וכתבה 'בִּתְרוּמַת הַקֳּדָשִׁים', **שָׁמְעַתְּ מִינַּהּ תַּרְתֵּי** – יש ללמוד מכך את שתי הדרשות, גם שאינה חוזרת לאכול חזה ושוק, וגם שביאת פסול פוסלה.

התבאר בברייתא לעיל שביאת פסול פוסלת גם לויה וישראלית, שאסורה להינשא לכהן. מבררת הגמרא: **אַשְׁכְּחָן** – מצאנו לימוד לכך **שכֹּהֶנֶת** שנבעלה לפסול נפסלה מאכילת תרומה, כמובא לעיל שלמדו כן מהפסוק 'וּבַת כֹּהֵן כִּי תִהְיֶה לְאִישׁ זָר', אך **לְוִיָּה וְיִשְׂרְאֵלִית** שנבעלו לפסול **מְנָלָן** שנפסלו. מבארת הגמרא: יש ללמוד כן מאותו פסוק, וכְּעִין מה **דְּאָמַר רַבִּי אַבָּא, אָמַר רַב,** (להלן פז.), **'בַּת' 'וּבַת',** כלומר, שמייתור האות וי"ו שבתיבת 'בת' יש לדרוש דרשה נוספת, **הָכָא נַמִּי** יכלו לומר **'בַּת'** ונאמר **'וּבַת** כֹּהֵן', שייתור האות וי"ו שבפסוק 'וּבַת כֹּהֵן כִּי תִהְיֶה לְאִישׁ זָר' מלמד שגם לויה וישראלית נפסלות בביאת הפסול.

הגמרא מבררת מי הוא התנא שדורש ייתור וי"ו. מבררת הגמרא: **כְּמַאן** – כדעת איזה תנא ניתן לומר שסוברת הברייתא האומרת שלויה וישראלית נפסלות בביאת פסול, שעל זה אמרנו שדרשו כן מייתור האות וי"ו, הרי לכאורה זהו **כְּרַבִּי עֲקִיבָא, דְּדָרֵישׁ וָוִין** – הסובר שייתור האות וי"ו ניתן לדרשו, כמבואר בסנהדרין (נא:), ולא כרבנן החולקים עליו וסוברים שאין דורשים כן. דוחה הגמרא: **אֲפִילּוּ תֵּימָא** – יכול אתה לומר גם שדין זה הוא **כְּרַבָּנַן,** משום שכאן אין צורך לדרוש בדווקא את האות וי"ו, אלא **כּוּלֵּיהּ** – כל התיבה של 'וּבַת כֹּהֵן', **קְרָא יְתֵירָא הוּא** – פסוק מיותר הוא, שהיה די לכתוב 'וכי תהיה לאיש זר', ומייתור לשון זו דורשים שגם לויה וישראלית נפסלות.

הגמרא ממשיכה לברר את הדינים האמורים בברייתא לעיל. שואלת הגמרא: **אַשְׁכְּחָן** – מהלימוד שלמדנו מהפסוק 'וּבַת כֹּהֵן כִּי תִהְיֶה לְאִישׁ זָר' מצאנו רק שביאת פסול פוסלת את האשה **לִתְרוּמָה,** שנאמר שם 'הִוא בִּתְרוּמַת הַקֳּדָשִׁים לֹא תֹאכֵל', אבל שנפסלת **לְכְהוּנָּה** – להינשא לכהן, **מְנָלָן.**

מתרצת הגמרא: **אֶטוּ** – וכי **לְוִיָּה וְיִשְׂרְאֵלִית,** שדרשנו מהפסוק שנפסלות, **לֹא לִכְהוּנָּה מְרַבְּיָנַן לְהוּ** – האם לא בא הפסוק לרבות שהן נפסלות לכהונה, **דְּאִי** – שאם תרצה לומר שהלימוד הוא שנפסלות **לִתְרוּמָה,** וכי לויה וישראלית **בְּנוֹת מֵיכַל תְּרוּמָה נִינְהוּ** – בתורת אכילת תרומה הן, הרי אין הן אוכלות תרומה בבית אביהם הלוי או הישראל, ולא יתכן שהשמיענו הפסוק שביאת הפסול פוסלת אותן מתרומה, כשמעולם לא היו מותרות בה, ובודאי בא הפסוק ללמד שהן נפסלות להינשא לכהונה, והוא הדין לכהנת שנפסלת לכהונה.

תמהה הגמרא על התירוץ: **אַלְמָה לֹא** – מדוע לא ניתן לומר שלויה וישראלית אוכלות תרומה, והוצרך הפסוק לומר שביאת פסול פוסלתן, והרי **מַשְׁכַּחַת לָהּ** – יש למצוא אופן כזה, **דְּקָאֲכְלָה** – שהיא אוכלת **בִּשְׁבִיל בְּנָהּ,** והיינו באופן שיש לה בן מכהן שהיתה נשואה לו, שהיא מותרת לאכול בתרומה מחמתו, והוצרך הפסוק להשמיענו שאם נבעלה לפסול לה, נפסלה, ואין הפסוק מיותר להשמיענו שהיא נפסלת לכהונה. מתרצת הגמרא: **בִּשְׁבִיל בְּנָהּ** – כדי ללמוד שהאוכלת תרומה מחמת בנה נפסלת בביאת פסול, אין צורך בפסוק, אלא יש ללמוד כן בקַל וָחוֹמֶר מכהנת, **וּמַה כֹּהֶנֶת, דְּבִקְדוּשָּׁה דְנַפְשָׁהּ אָכְלָה** – שמכח קדושת גופה אוכלת, שהיא עצמה כהנת, ובכל זאת אם בא עליה פסול **פָּסֵיל לָהּ** מלאכול בתרומה, אם כן **לְוִיָּה וְיִשְׂרְאֵלִית, דְּלֹא אָכְלָה אֶלָּא בִּשְׁבִיל** [–מחמת] **בְּנָהּ** שנולד לה מהכהן, **לֹא כָּל שֶׁכֵּן** שתיפסל בביאת פסול. נמצא שאין צורך בפסוק מיוחד לפסול לויה וישראלית מאכילת תרומה, ומה שבא הפסוק הוא לפוסלן אף מכהונה.

דוחה הגמרא את הקל וחומר: **וַהֲרֵי** סברא זו שאתה אומר, שכהנת אוכלת מכח גופה ולויה וישראלית רק מכח בנה, **הֵיא הַנּוֹתֶנֶת** – היא הסיבה לומר בהיפך מדבריך, שביאת פסול פוסלת דווקא בכהנת ולא בלויה וישראלית, והטעם לכך, **דִּכְהֹנֶת, דְּקָדֵישׁ גּוּפָהּ** – שאוכלת מכח קדושת גופה, הרי הפסול **פָּסֵיל לָהּ** בביאתו. **הָא** – אבל לויה וישראלית, **דְּאַף כְּשֶׁהִיא אוכלת לֹא קָדֵישׁ גּוּפָהּ,** אלא אכילתה היא רק מחמת בנה, אם כן אף הפסול **לֹא פָּסֵיל לָהּ** בביאתו, שהרי גופה מעולם לא היה קדוש, ולא שייך לפוסלו. ולכן יש צורך בפסוק 'ובת כהן', לרבות לויה וישראלית שנפסלות לתרומה, ואינו בא ללמד שפסולות לכהונה. ואם כן חוזרת שאלת הגמרא מנין שביאת פסול פוסלת אף לכהונה.

מסיקה הגמרא: **אֶלָּא,** דין זה שביאת פסול פוסלת **לִכְהוּנָּה** אינו

המשך בעמוד רכא

המשך ביאור למס' יבמות ליום שני עמ' א

לעיל שנינו שמשפחות האדמה מתברכות רק בשביל ישראל. הגמרא מביאה מאמר דומה: **אָמַר** רַבִּי אֶלְעָזָר **בַּר אֲבִינָא, אֵין פּוּרְעָנוּת בָּאָה לָעוֹלָם** אף על הגוים **אֶלָּא** בִּשְׁבִיל יִשְׂרָאֵל, לירא שיחזורו בתשובה, **שֶׁנֶּאֱמַר** (צפניה ג ו) 'הִכְרַתִּי גוֹיִם נָשַׁמּוּ פִּנּוֹתָם חֳרַבְתִּי חוּצוֹתָם', והיינו שבאה על הגוים פורענות להכריתם ולשומם מגדליהם ולהחריב חוצותיהם, **וּכְתִיב** מיד לאחר מכן (שם ג ז) 'אָמַרְתִּי אַךְ תִּירְאִי אוֹתִי תִּקְחִי מוּסָר', והיינו שפורענות זו באה על הגוים כדי שישראל יקחו מוסר לירא את ה' ולחזור בתשובה.

הגמרא חוזרת כעת לענין הקודם של נישואי אשה: **רַב** הֲוָה מִיפַּטַּר [–נפרד] מַרַבִּי חִיָּיא והלך לישא אשה, **אָמַר** לֵיהּ רבי חייא, רַחֲמָנָא לִיצְלָךְ מִמִּידֵי דְּקָשֶׁה מִמּוֹתָא – ה' יצילך מדבר שקשה מן המיתה. והוקשה לרב, **וּמִי** אִיכָּא מִידֵי דְּקָשֶׁה מִמּוֹתָא – וכי יש דבר שקשה מן המיתה, נָפַק דָּק וְאִשְׁכַּח – יצא, עיין בדבר, ומצא שאמר שלמה המלך (קהלת ז כו) 'וּמוֹצֶא אֲנִי מַר מִמָּוֶת אֶת הָאִשָּׁה' וגו', כלומר שאשה רעה יותר קשה מן המיתה.

היות ומדובר בענין אשה רעה, הגמרא מביאה מעשים בנשים שציערו בעליהן: **רַב** הֲוָה קָא מְצַעֲרָא לֵיהּ דְּכִיתְהוּ – היתה אשתו מצערתו, **כִּי אָמַר** לָהּ – שכשהיה אומר לה עֲבִידִי לִי טְלוֹפְחֵי – הכיני לי עדשים לסעודתי, **עָבְדָא** לֵיהּ חִימְצֵי – היתה מכינה לו קטניות, וכשהיה מבקש שתכין לו חִימְצֵי, **עָבְדָא** לֵיהּ טְלוֹפְחֵי. **כִּי** גָּדֵל [–כשגדל] חִיָּיא בְּרֵיהּ, והבחין שאמו עושה תמיד את ההיפך מבקשת אביו, נהג שכשהיה אביו אומר לו לומר לאמו שתכין מין מסוים, **אַפֵּיךְ** לָהּ – היה הופך את בקשתו של אביו, והיה אומר לה שתכין את המין השני, כדי שתכין את המין הראשון שבו חפץ אביו. **אָמַר** לֵיהּ רב לבנו רבי חייא אִיעַלְּיָא לָךְ אִמָּךְ – אמך תיקנה דרכה והחלה לעשות כרצוני. **אָמַר** לֵיהּ רבי חייא שאינו כן, אלא שֶׁאֲנָא הוּא דְּקָא אַפֵּיכְנָא לָהּ – אני הפכתי בקשתך כדי שהיא תעשה להיפך ויהיה המאכל כרצונך. **אָמַר** לֵיהּ רב, הַיְינוּ דְּקָא אָמְרֵי אִינְשֵׁי – זה מה שרגילים האנשים לומר, דְּנָפִיק מִינָּךְ מַעֲמָא מַלְּפָךְ – היוצא ממך טעם מלמדך, והיינו שבנך אומר לך עצה שלא ידעת, כלומר שהייתי צריך לעשות כך מעצמי, ומכל מקום **אַתְּ לֹא** תַּעֲבִיד הָכִי – אל תעשה כך לומר שקר אף שכוונתך לטובה, שֶׁנֶּאֱמַר (ירמיה ט ד) 'לִמְּדוּ לְשׁוֹנָם דַּבֶּר שֶׁקֶר הַעֲוֹה וגו' נִלְאוּ', כלומר הרגילו את לשונם לדבר שקר, ולכן קשה להם לתקן דרכם, ולכן אין לשנות את האמת כיון שבכך מתלמדת הלשון לדבר שקר.

רַבִּי חִיָּיא הֲוָה קָא מְצַעֲרָא לֵיהּ דְּכִיתְהוּ, ואף על פי כן כִּי הֲוָה מַשְׁכַּח מִידֵי – כשהיה מוצא דבר הראוי לה, היה קונהו וְצַיֵּיר לֵיהּ בְּסִדְרֵיהּ וּמְיַיתֵי נִיחָלָהּ – עוטפו בסדינו ומביאו לה. **אָמַר** לֵיהּ **רַב**, וְהָא קָא מְצַעֲרָא לֵיהּ לְמַר – הרי היא מצערת אותך ומדוע אתה גומל לה טובה זו. **אָמַר** לֵיהּ, אף על פי כן ראוי להטיב לה, כיון שדַּיְּינוּ שנשותינו מטיבות לנו בכך שֶׁמְּגַדְּלוֹת את בָּנֵינוּ וּמַצִּילוֹת אוֹתָנוּ

המשך ביאור למס' יבמות ליום שני עמ' ב

שהצרעת היא מכה בגוף עצמו, כך האשה הרעה היא גוף אחד עם האיש. **וּמַאי** תַּקָּנְתֵּיהּ, יְגָרְשֶׁנָּה וְיִתְרַפֵּא מִצָּרְעָתוֹ. ועוד כתוב שם, אִשָּׁה יָפָה בגוף יפה ובמעשים טובים, אַשְׁרֵי בַּעְלָהּ, ושמח בחלקו עד שנראה לו מִסְפַּר יָמָיו כִּכְפָלִים ממה שהם. ומאידך כתוב שם, הַעֲלֵם עֵינֶיךָ מֵאֵשֶׁת חֵן – המנע מלהביט באשה יפה של אחרים, פֶּן תִּלָּכֶד בְּמִצְוֹדָתָהּ, כלומר שמא תכשל בה בעבירה. וכן אַל תֵּט [–תבא] אֵצֶל בַּעְלָהּ לְמִסּוֹד [–למזוג] ולשתות עִמּוֹ יַיִן וְשֵׁכָר, כִּי בהבטה בְּתוֹאַר אִשָּׁה יָפָה רַבִּים הוֹשְׁחָתוּ, וַעֲצוּמִים כָּל הֲרוּגֶיהָ (ראה משלי ז כו) – רבים נכשלו על ידה בעבירה ונחשבו כהרוגים מחמתה, ויש חשש שאם תהיה עם בעלה תביט בה.

עוד כתוב בספר בן סירא: רַבִּים הָיוּ פִּצְעֵי רוֹכֵל – פעמים רבות נפצע רוכל המוכר בשמים לנשים להתקשט, הַמַּרְגִּילִים לְדַבֵּר עֲרָוָה – משום שמצוי אצלו, וכשבא בעל האשה שמוכר לה בשמים ומוצאו מתייחד עמה, פוצעו. וּכְנִיצוּץ אש הַמַּבְעִיר נַחֲלֶת כך יצרו של הרוכל מבעירו. וּכְכָלוּב – קן עופות הַמְּלֵא עוֹף (ראה ירמיה ה כז), כֵּן בָּתֵּיהֶם של רוכלים אלו מְלֵאִים מִרְמָה.

עצות הכתובות בספר בן סירא: אַל תֵּצֵר צָרַת מָחָר – אל תצטער היום מחמת צרה העתידה להיות מחר, כִּי לֹא תֵדַע מַה יֵּלֶד יוֹם – מה יארע היום, שֶׁמָּא יום הַמָּחָר בָּא וְהוא אֵינֶנּוּ, שימות היום, ולא יראה את הצרה שמחמתה דאג, וְנִמְצָא מִצְטַעֵר היום עַל הָעוֹלָם שֶׁאֵין שֶׁלּוֹ מחר בשעת הצרה. עצה נוספת: מְנַע מאנשים רַבִּים שאין לך עסק עמהם מִלְּהִכָּנֵס לְתוֹךְ בֵּיתֶךָ, וְאף את אלו שאתה מתעסק עמהם לֹא הַכֵּל תְּבִיא בֵּיתֶךָ – אל תביאם תדיר לביתך, אלא תדבר עמם בחוץ. וכן אנשים רַבִּים יִהְיוּ דּוֹרְשֵׁי שְׁלוֹמֶךָ, שתהיה אהוב על כולם, אך גַּלֶּה סוֹד רק לְאֶחָד מֵאֶלֶף אנשים.

הגמרא חוזרת לעסוק בפריה ורביה: **אָמַר** רַבִּי אַסִּי, אֵין משיח בֶּן דָּוִד בָּא, עַד שֶׁיִּכְּלוּ להיוולד כָּל הַנְּשָׁמוֹת שֶׁבַּגּוּף – שבאוצר ששמו 'גוף' החוצץ בין שכינה למלאכים, שנבראו בששת ימי בראשית וינתנו בגופים העתידים להיבראות, שֶׁנֶּאֱמַר (ישעיה נז טז) 'כִּי רוּחַ מִלְּפָנַי יַעֲטוֹף וּנְשָׁמוֹת אֲנִי עָשִׂיתִי', ופירושו, שהרוח דהיינו הנשמות שמלפני שגזרתי שיולדו, 'יעטוף' פירושו מעכב, ופסוק זה מדבר על הגאולה, והיינו שנשמות אלו שלא נולדו מעכבות את הגאולה. וזה טעם מצות פריה ורביה.

ברייתא העוסקת בגנות מי שאינו עוסק בפריה ורביה: **תַּנְיָא** בברייתא, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, כָּל מִי שֶׁאֵין עוֹסֵק בִּפְרִיָּה וּרְבִיָּה, שאינו נושא אשה, כְּאִילּוּ שׁוֹפֵךְ דָּמִים, מפני שמונע קיום היישוב, שֶׁנֶּאֱמַר (בראשית ט ו) 'שׁוֹפֵךְ דַּם הָאָדָם בָּאָדָם דָּמוֹ יִשָּׁפֵךְ', וּכְתִיב בַּתְּרֵיהּ – בפסוק שאחריו (שם ט ז) 'וְאַתֶּם פְּרוּ וּרְבוּ', ודורשים מסמיכות הפסוקים שמי שאינו מקיים 'פרו ורבו', כאילו נאמר עליו 'שופך דם האדם'. רַבִּי יַעֲקֹב אוֹמֵר, אדם שאינו עוסק בפריה ורביה כְּאִילּוּ מְמַעֵט את הַדְּמוּת – דמיון האדם למלאכים בדיבור ושכל, שֶׁנֶּאֱמַר (שם ט ו) 'כִּי בְּצֶלֶם אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם', וּכְתִיב בַּתְּרֵיהּ 'וְאַתֶּם פְּרוּ וּרְבוּ' וגו', ודורשים מסמיכות הכתובים שמי שאינו מקיים 'פרו ורבו' וממעט את האדם, הרי זה כאילו ממעט את הדמות. בֶּן עַזַּאי אוֹמֵר, כְּאִילּוּ גם שׁוֹפֵךְ דָּמִים וְגם כְּמַמְעֵט הַדְּמוּת, שֶׁנֶּאֱמַר 'וְאַתֶּם פְּרוּ וּרְבוּ', ובפסוק שלפניו נאמר 'כִּי בְּצֶלֶם אֱלֹהִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם' וגם 'שֹׁפֵךְ דַּם הָאָדָם בָּאָדָם דָּמוֹ יִשָּׁפֵךְ', ולכן העובר על 'פרו ורבו' נחשב כאילו עבר על שניהם. אָמְרוּ לוֹ השומעים לְבֶן עַזַּאי, יֵשׁ אדם שהוא נָאֶה דּוֹרֵשׁ וְגם נָאֶה מְקַיֵּים את מה שדרש, ומאידך יש אדם שהוא רק נָאֶה מְקַיֵּים מה ששמע מאחרים וְאֵין נָאֶה דּוֹרֵשׁ – שאינו יודע לדרוש, וְאַתָּה נָאֶה דּוֹרֵשׁ וְאֵין נָאֶה מְקַיֵּים מה שדרשת, שהרי אינך נושא אשה. אָמַר לָהֶן בֶּן עַזַּאי, וּמָה אֶעֱשֶׂה, שאיני נושא אשה כיון שֶׁנַּפְשִׁי חָשְׁקָה בְּתוֹרָה, ומה שצריך ליישב את העולם, אֶפְשָׁר לָעוֹלָם שֶׁיִּתְקַיֵּים עַל יְדֵי אֲחֵרִים שישאו נשים.

הגמרא מביאה ברייתא שמביאה מחלוקת זו, ובמקום רבי יעקב מביאה תנא אחר: תַּנְיָא אִידָּךְ – בברייתא אחרת, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, כָּל מִי שֶׁאֵין עוֹסֵק בִּפְרִיָּה וּרְבִיָּה כְּאִילּוּ שׁוֹפֵךְ דָּמִים, שֶׁנֶּאֱמַר 'שֹׁפֵךְ דַּם הָאָדָם', וְסָמִיךְ לֵיהּ 'וְאַתֶּם פְּרוּ' וגו'. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר בֶּן עֲזַרְיָה אוֹמֵר, כְּאִילּוּ שופך דמים וממעט הדמות וכו'. אָמְרוּ לוֹ לְבֶן עַזַּאי, יֵשׁ נָאֶה דּוֹרֵשׁ ונאה מקיים וכו'. אמר להם, ומה אעשה ונפשי חשקה בתורה.

ברייתא נוספת בענין מי שאינו עוסק בפריה ורביה: תָּנוּ רַבָּנַן בברייתא, נאמר על ארון ה' (במדבר י לו) 'וּבְנֻחֹה יֹאמַר שׁוּבָה ה' רִבְבוֹת אַלְפֵי יִשְׂרָאֵל',

המשך ביאור למס' יבמות ליום ראשון עמ' א

קושיא לשיטת ריש לקיש: **אִיתִיבֵיהּ** [–הקשה] **רַבִּי יוֹחָנָן לְרֵישׁ לָקִישׁ,** נאמר (מלכים ב׳ כ יב) **'בָּעֵת הַהִיא שָׁלַח בְּרֹאדַךְ בַּלְאָדָן בֶּן בַּלְאָדָן מֶלֶךְ בָּבֶל וגו' סְפָרִים וּמִנְחָה אֶל חִזְקִיָּהוּ',** ומפורש שגם נכרים נקראים בנים לאבותיהם, ואם כן האב יכול לקיים בהם פריה ורביה גם לאחר שנתגייר. השיב ריש לקיש: **אָמַר** לֵיהּ ריש לקיש, אמנם **בִּהְיוֹתָן עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים אִית לְהוּ חַיִּים** – מתייחסים אחר אביהם, אך לאחר שנתְגַיְּירוּ **לֵית לְהוּ חַיִּים** – שוב אינם מתייחסים אחר אביהם, כיון שנחשבים כקטן שנולד, ולכן נכרי שנתגייר אין הבנים שנולדו לו קודם נחשבים בניו, ואינו מקיים בהם פריה ורביה לאחר שנתגייר אלא צריך לקיימה מחדש.

נתבאר שנחלקו רבי יוחנן וריש לקיש בנכרי שנתגייר אם בניו ממשיכים להתייחס אחריו. הגמרא מבארת הדין בעבד שנשתחרר: **אָמַר רַב, הַכֹּל** – רבי יוחנן וריש לקיש **מוֹדִין בְּעֶבֶד** כנעני, **שֶׁאֵין לוֹ חַיִּים** – שאינו מתייחס אחר אביו, ואם היו לו בנים ונשתחרר ונהיה יהודי, לא קיים בהם פריה ורביה, ועדיין חייב בה, **דִּכְתִיב** שאמר אברהם לנעריו וביניהם אליעזר עבדו (בראשית כב ה) **'שְׁבוּ לָכֶם פֹּה עִם הַחֲמוֹר',** ודורשים מ"עם החמור" שעבדים הם **עִם הַדּוֹמֶה לַחֲמוֹר** בכך שאין להם יחוס כחמור.

מקשה הגמרא: **מֵיתִיבִי,** נאמר (שמואל ב׳ ט י) **'וּלְצִיבָא חֲמִשָּׁה עָשָׂר בָּנִים וְעֶשְׂרִים עֲבָדִים',** וציבא היה עבדו הכנעני של מפיבושת, ומפורש שהיו לו בנים, ומשמע שגם עבדים מתייחסים אחר אביהם. מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב אֲחָא בַּר יַעֲקֹב,** אין כוונת הפסוק שבני העבד מתייחסים אחריו, אלא כְּמו שנאמר על בהמה (ויקרא ד ג ועוד) **'פַּר בֶּן בָּקָר',** שהכוונה שבפועל נולד הפר מן הבקר ולא שמתייחס אחריו, כך גם בני עבד אמנם נולדו ממנו בפועל אך אינם מתייחסים אחריו.

מקשה הגמרא: **אִי הָכֵי** שאין הוכחה מלשון 'בן' שמתייחס אחר אביו, **הָתָם נַמִּי** – גם שם בפסוק 'בְּרֹאדַךְ בַּלְאָדָן בֶּן בַּלְאָדָן' שהובא לעיל, נאמר שאינו ליחוס אלא רק שהוא בנו בפועל, ומדוע הוצרך ריש לקיש לומר שלנכרי יש יחוס. מתרצת הגמרא: **שָׁאנֵי הָתָם** – שם הדבר שונה, **דְּיַחֲסִינְהוּ בִּשְׁמַיְּיהוּ וּבִשְׁמָא דַּאֲבוּהוֹן** – שהכתוב יחס את הנכרי בראדך בלאדן בשמו ובשם אביו בלאדן, ומוכח שרצה ליחסו אחר אביו, ומבואר שנכרים מתייחסים אחר אביהם, **וְהָכָא** – כאן בציבא העבד **לֹא מְפָרֵשׁ** הכתוב שמות בניו, ולכן יש לומר שאין זה ליחוס אלא לומר שבפועל היו לו בנים. תירוץ נוסף: **וְאִיבָּעֵית אֵימָא,** באמת אף בהזכרת שמותם אין כדי ליחסם, אך כאן **יַחֲסִינְהוּ בְּדוּכְתָּא אַחֲרִיתִי כַּאֲבוּהוֹן וּבְאֲבָא דַּאֲבוּהוֹן** – ייחסם הכתוב במקום אחר בשם אביהם ובשם אבי אביהם, **דִּכְתִיב** (מלכים א׳ טו יח) **'וַיִּשְׁלַחֵם הַמֶּלֶךְ אָסָא אֶל בֶּן הֲדַד בֶּן טַבְרִימּוֹן בֶּן חֶזְיוֹן מֶלֶךְ אֲרָם הַיּוֹשֵׁב בְּדַמֶּשֶׂק לֵאמֹר',** ועל כך ודאי אין לומר שכוונתו רק שהוא בנו בפועל, אלא כוונתו שיש לנכרים יחוס אחר אביהם, אך בעבדים לא מצינו זאת, ולכן יש לומר שאין להם יחוס אלא רק הכוונה שנולדו בפועל לאביהם.

הגמרא חוזרת לדון בפריה ורביה בישראל: **אִיתְּמַר, הָיוּ לוֹ** – לישראל **בָּנִים וּמֵתוּ, רַב הוּנָא אָמַר,** אף על פי כן **קָיְּימִים** האב מצות **פְּרִיָּה וּרְבִיָּה. רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר,** כיון שמתו הבנים **לֹא קָיְּימִים** אביהם את המצוה. הגמרא מבארת את טעמיהם: **רַב הוּנָא אָמַר קָיְּימִים, מִשּׁוּם** שטעם מצות פריה ורביה הוא כ**ְּדְרַב אַסִּי, דְּאָמַר רַב אַסִּי, אֵין** משיח **בֶּן דָּוִד בָּא, עַד שֶׁיִּכְלוּ** להיוולד **כָּל הַנְּשָׁמוֹת שֶׁבַּגּוּף** – שבאוצר ששמו 'גוף', שיצרם ה' בששת ימי בראשית ונתנם שם, **שֶׁנֶּאֱמַר** (ישעיה נז טז) **'כִּי רוּחַ מִלְּפָנַי יַעֲטוֹף וגו' וּנְשָׁמוֹת אֲנִי עָשִׂיתִי',** ופירושו, שהרוח דהיינו הנשמות שמלפני שגזרתי שיולדו, 'יעטוף' פירושו מעבב, ופסוק זה מדבר על הגאולה, והיינו שנשמות אלו שלא נולדו מעכבות את הגאולה, ולכן נצטוו על פריה ורביה, וזה שהיו לו בנים הרי ניטלו נשמותיהם מאוצר זה ובאו לעולם, ונמצא שקיים את המצוה אף שלבסוף מתו בניו. **וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר לֹא קָיְּימִים פְּרִיָּה וּרְבִיָּה,** שכן טעם מצות פריה ורביה הוא ש'לְשֶׁכֶת יְצִירָה' **בָּעֵינַן** – צריכים ליישב את העולם, **וְהָא** לֵיכָּא – וזה אינו בבנים שמתו, שעתה אינם מיישבים את העולם.

מקשה הגמרא: **מֵיתִיבִי,**

המשך ביאור למס' יבמות ליום שבת קודש עמ' ב

צריך פסוק, אלא נלמד בקַל **וָחוֹמֶר מִבַּת כֹּהֵן גְּרוּשָׁה. וּמַה בַּת כֹּהֵן גְּרוּשָׁה,** שיש אופנים **שֶׁמּוּתֶּרֶת בִּתְרוּמָה,** והיינו אם נתגרשה ללא זרע, שחוזרת לבית אביה לאכילת תרומה, ואף על פי כן **אֲסוּרָה לְכַהוּנָּה, זוֹ** – הנבעלת לפסול, שלמדנו **שֶׁאֲסוּרָה בִּתְרוּמָה, אֵינוֹ דִּין שֶׁפְּסוּלָה לְכַהוּנָּה.** וזהו המקור לדברי הברייתא, שביאת פסול פוסלת לכהונה.

מקשה הגמרא: כיצד יתכן ללמוד מקל וחומר שביאת פסול אוסרת עליה להינשא לכהן, **וְכִי מַזְהִירִין מִן הַדִּין** – האם מכח קל וחומר ניתן ללמוד איסור לא תעשה, שלא תינשא אשה זו לכהונה, הרי מקובל בידינו (מכות יז:) שאין מזהירים מן הדין, כלומר, אין למדים איסור לאו מקל וחומר.

מתרצת הגמרא: אין הקל וחומר נצרך ללמד איסור לאו לאשה שנבעלה לפסול לה, כיון שלאחר שאמרה תורה שהיא נפסלת לתרומה ממילא אנו יודעים שהיא פסולה לכהונה, שהרי אכילת תרומה היא כתוצאה מקדושת כהונה, אלא שעדיין צריך לידע מה נחשב פסול לקדושת כהונה, וזה אנו למדים בקל וחומר שגם ביאה אסורה נחשבת פסול לקדושת כהונה, ולימוד זה **גְּלוּי מִילְּתָא בְּעָלְמָא הוּא** – בא רק לגלות מהו פסול כהונה, אבל אינו מלמד את הדין עצמו, שהדין עצמו נלמד מתרומה כאמור, וגילוי בעין זה למדים מקל וחומר.

לעיל (סח.) מנתה הברייתא את אותם פסולים שביאתם פוסלת את האשה, ואותם פסולים אינם אסורים עליה אלא באיסור 'לא תעשה', ולמדו שפוסלים בביאתם מהפסוק 'ובת כהן כי תהיה לאיש זר'. מקשה הגמרא: מנין לנו שפסוק זה עוסק בחייבי לאוין, **וְאִימָא** – שמא נאמר שלמדים מהפסוק רק את דינה של מי **שֶׁנִּבְעֲלָה לְפָסוּל לָהּ מַחַיָּבֵי כְּרִיתוֹת,** כגון שבא עליה אחיה, שאז נפסלת לכהונה, אבל חייבי לאוין שקידושין תופסים בהם, לא יפסלו, ומנין לברייתא שאף נתין וממזר פוסלים. מתרצת הגמרא: 'ובת כהן כי תהיה' **אָמַר רַחֲמָנָא,** ומלשון זו מבואר שמדובר **בְּהָנָךְ** פסולים **דְּאִית בְּהוּ הֲוָיָה** – שיש להם אפשרות לקדש את אותה אשה, והיינו חייבי לאוין, שקידושין תופסים בהם, ואף על פי כן פוסלים, אך **חַיָּבֵי כְּרִיתוֹת, לָאו בְּנֵי הֲוָיָה** – אין קידושין תופסים בהם כלל.

מקשה הגמרא: **אִי הָכִי,** שלשון 'כי תהיה' מלמדת שמדובר דווקא במי שקידושין תופסים בו, **עוֹבֵד כּוֹכָבִים וְעֶבֶד** שאין בהם קידושין, **לֹא לִיפְסְלוּ** – לא יפסלו את האשה בביאתם. מתרצת הגמרא: **הָנָךְ** – עובד כוכבים ועבד, **פָּסְלֵי** – נלמד שפוסלים, **מִדְּרִשְׁתּוּ דְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל, דְּאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מִשּׁוּם רַבִּי יִשְׁמָעֵאל, מִנַּיִן לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים וְעֶבֶד שֶׁבָּא עַל בַּת יִשְׂרָאֵל וְעַל כֹּהֶנֶת וּלְוִיָּה שֶׁפְּסָלוּהָ מאכילת תרומה, שֶׁנֶּאֱמַר** 'ובת כֹּהֵן כִּי תִהְיֶה אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה וגו' **וְזֶרַע אֵין לָהּ וְשָׁבָה אֶל בֵּית אָבִיהָ כִּנְעוּרֶיהָ',**

המשך ביאור למס' יבמות ליום שישי עמ' א

יורשים את העבדים, **וואוֹכְלִים** העבדים בתרומה **מִשּׁוּם הַכֹּנִים,** ואילו העובר אינו יורש כלל, ולכן אף אם דינו כזר, אינו פוסל את העבדים מתרומה. ואם **אֵין** לוֹ לכהן שמת **בָּנִים** אחרים מלבד העובר, **אוֹכְלִים** העבדים בתרומה **מִשּׁוּם הַאֲחִים** של המת, שהם כהנים והם יורשיו, והעבדים אוכלים מחמתם, ואילו העובר אינו פוסל כיון שאינו יורש עד שיוולד. ואם **אֵין** לוֹ לכהן שמת **אַחִים, אוֹכְלִים** העבדים בתרומה **מִשּׁוּם הַמִּשְׁפָּחָה** כּוּלָּהּ, שאין אחד מישראל שאין לו יורשים, וכל זמן שלא נולד העובר, בני משפחת אביו הקרובים אליו הם היורשים, וכיון שהם כהנים, אוכלים העבדים מחמתם.

מקשה הגמרא: משמע מלשונו של שמואל ש'זוֹ דברי רבי יוסי', וְאילו שמואל עצמו **לֹא סְבִירָא** לֵיהּ כמותו שעובר יורש, אלא כחכמים שאין עובר יורש, וקשה, **הָא אָמַר** לֵיהּ **שְׁמוּאֵל לְרַב חָנָא בַּגְדָתָאָה** – בעל אגדה, **פּוֹק אֲיֵתִי לִי בַּי עֲשָׂרָה** – צא והבא לי עשרה בני אדם, כדי לפרסם את הדבר, **דְּאִימָא לָךְ בְּאַנְפֵּיהוּ** – שאומר לך בפניהם, **הֲמַזֵּכָה** חפץ **לְעוּבָּר** שבמעי אמו, **קָנָה** העובר. ואם כן כל שכן שיכול העובר לירש נכסי אביו, הרי שסובר שמואל כרבי יוסי, שיש זכיה לעובר. מתרצת הגמרא: אין לדייק מלשונו של שמואל שאינו סובר כרבי יוסי, **אֶלָּא** כוונתו שזוֹ דברי רבי יוסי שהעובר יורש, **וּסְבִירָא** לֵיהּ לשמואל כמותו.

מקשה הגמרא: אם אכן שמואל סובר כרבי יוסי, אם כן **מַאי קָא מַשְׁמַע** לָן שמואל שאמר זו דברי רבי יוסי, והלא דברי רבי יוסי מפורשים במשנה. מתרצת הגמרא: שמואל בא לחדש **דִּפְלִיגֵי רַבָּנַן עֲלֵיהּ דְּרַבִּי יוֹסֵי,** וסוברים שאין העובר זוכה בירושה.

ממשיכה הגמרא ומקשה: **וּמִי פְּלִיגֵי** – וכי נחלקו חכמים ורבי יוסי בדבר זה, **מֵתִיב** רַבִּי **זַבָּאי,** שנינו בברייתא, דין זה שעובר יורש את עבדי אביו ופוסלם מתרומה, **זוֹ עֵדוּת שֶׁהֵעִיד רַבִּי יוֹסֵי מִפִּי שְׁמַעְיָה וְאַבְטַלְיוֹן, וְהוֹדוּ לוֹ חכמים,** ושלא כדברי שמואל שחכמים נחלקו עליו. מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב אַשִׁי,** אין זו קושיא, **מִי קָתָנֵי** – וכי כתוב בברייתא 'וְקִבְּלוּ חכמים את דבריו', שמשמעות לשון זו היא שהסכימו לדין שאמר, והרי לא כתוב כן, אלא לשון 'וְהוֹדוּ לוֹ' **קָתָנֵי** במשנה, ומשמע שחכמים חלקו עליו, אלא שהודו לדבריו **דְּמִסְתַּבַּר טַעֲמֵיהּ** – שנראית סברתו של רבי יוסי, שאם העובר זוכה, אין העבדים אוכלים בתרומה, אך מכל מקום היה לחכמים קבלה שעובר אין לו זכיה, ולא הניחו את קבלתם, וסוברים שהעובר אינו יורש והעבדים שהוריש האב אוכלים בתרומה.

הגמרא מביאה ברייתא שנתבארו בה כמה שיטות תנאים בדין עבדי כהן שמת והניח עובר, אם אוכלים בתרומה: **תָּנוּ רַבָּנַן** בברייתא, כהן שנשא בת ישראל והכניסה לו עבדי מלוג ועבדי צאן ברזל, ומת **וְהִנִּיחַ בָּנִים** והיא אינה מעוברת, **אֵלּוּ וְאֵלּוּ** – עבדי מלוג ועבדי צאן ברזל, **אוֹכְלִים** בתרומה, והטעם בעבדי מלוג הוא כיון שהם ממון האשה, ומאחר שהיא עצמה אוכלת [מחמת בניה], אף עבדיה אוכלים מחמתה. והטעם בעבדי צאן ברזל הוא מחמת שהם ממון הבנים, והבנים עצמם כהנים הם ומאכילים את עבדיהם. ואם מת ללא בנים אלא **שֶׁהִנִּיחָה מְעוּבֶּרֶת, אֵלּוּ וְאֵלּוּ אֵין אוֹכְלִים** בתרומה. עבדי מלוג אינם אוכלים, כיון שהם של האשה, והיא עצמה אינה אוכלת בתרומה אחרי שמת בעלה ללא בנים, ולכן גם עבדיה אינם אוכלים. ועבדי צאן ברזל אינם אוכלים, כיון שהעובר יורש את העבדים מאביו, והרי הם שלו, אך אינו מאכיל לעבדיו בתרומה. ואם **הִנִּיחַ בָּנִים וְגַם הִנִּיחָה מְעוּבֶּרֶת, עַבְדֵי מִלּוּג** שהם שלה, ואין לעובר חלק בהן, **אוֹכְלִים כְּדַרְכָּן שֶׁהִיא אוֹכֶלֶת,** והיא אוכלת מחמת בניה, אך **עַבְדֵי צֹאן בַּרְזֶל,** שהם שייכים ליורשים, **לֹא יֹאכְלוּ, מִפְּנֵי חֶלְקוֹ שֶׁל עוּבָּר** שיורש את חלקו בנכסים, ואינו מאכיל בתרומה, וכיון שלא ידוע איזה חלק יפול לעובר העבדים אסורים, **שֶׁהָעוּבָּר פּוֹסֵל** את אמו, באופן שהיא בת כהן המעוברת מישראל, שמחמת העובר אינה שבה לבית אביה לאכול בתרומה, **וְאֵינוֹ מַאֲכִיל** את אמו, באופן שהיא בת ישראל המעוברת מכהן, וכמו כן אינו מאכיל אף את עבדיו בתרומה, אלו **דִּבְרֵי רַבִּי יוֹסֵי.**

הברייתא מביאה תנאים החולקים על הדין האחרון, של הניח בנים והניחה מעוברת: **רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר מִשּׁוּם אָבִיו,** באופן שהניח הכהן עובר ובת, **הַבַּת מַאֲכֶלֶת** לעבדי צאן ברזל בתרומה. אך אם הניח עובר ובן, **הַבֵּן אֵינוֹ מַאֲכִיל** לעבדים, ולהלן יבואר טעמו. **רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוּחַי אוֹמֵר,** אם הניח הכהן בנים **זְכָרִים** ועובר, **יֹאכְלוּ** עבדי צאן ברזל בתרומה מחמת שהם שייכים לבנים [ולהלן יבואר מדוע אין העובר פוסל]. ואם הניח **בּוּלָּן נְקֵבוֹת** ועובר, **לֹא יֹאכְלוּ** העבדים בתרומה, כיון שיש לחוש **שֶׁמָּא יִמָּצֵא עוּבָּר זָכָר,** ואין **לַבָּנוֹת** בירושה **בְּמָקוֹם הַבֵּן כְּלוּם,** ונמצא שעתה שייכים העבדים לעובר, ואין עובר מאכיל לעבדיו בתרומה.

הגמרא מבררת עתה את דברי רבי שמעון בן יוחי. מקשה הגמרא: באופן שהניח בנות ועובר, שאמר רבי שמעון בן יוחי שאין העבדים אוכלים בתרומה מחשש שימצא העובר זכר, **מַאי אִירְיָא** – מדוע נקט שהטעם הוא **שֶׁמָּא יִמָּצֵא עוּבָּר זָכָר,** והוא יורש לבד, **תִּיפּוּק** לֵיהּ **דִּנְקֵבָה נַמִּי פְּסֻלָּה** – הרי אף אם העובר נקיבה היא פוסלת את העבדים, שהרי יש לה חלק בירושה כשאר הבנות שהרי לא הניח בנים, ואין עובר מאכיל את עבדיו בתרומה, שהעובר יורש ואינו מאכיל. מתרצת הגמרא: **חָדָא וְעוֹד קָאָמַר** – כוונת התנא לומר שבין אם העובר זכר ובין אם הוא נקיבה, אין העבדים אוכלים בתרומה, **חָדָא,** שאם נאמר **דְּהעובר נְקֵבָה, נַמִּי פְּסֻלָּה** – גם באופן זה היא פוסלת את העבדים מלאכול בתרומה, שאין העובר מאכיל. **וְעוֹד, שֶׁמָּא יִמָּצֵא עוּבָּר זָכָר, וְאֵין לַבָּנוֹת בְּמָקוֹם הַבֵּן כְּלוּם,** והעובר יורש הכל, ואינו יכול להאכיל את עבדיו בתרומה.

ממשיכה הגמרא ומבררת: שנינו בברייתא בדברי רבי שמעון בן יוחי, שאם הניח בנים **זְכָרִים** ועובר, **יֹאכְלוּ** העבדים בתרומה. מקשה הגמרא: מדוע העבדים אוכלים **וְהָאִיכָּא** – והרי יש את **הָעוּבָּר,** ואם הוא זכר הרי הוא יורש חלק בעבדים יחד עם אחיו, ואינו מאכילם בתרומה. מתרצת הגמרא: **קָסָבַר** רבי שמעון בן יוחי

הקדוש-ברוך-הוא תובע מיהודי, שבהיותו **בעולם** שברא ה', יתנהג תמיד לפי התורה **שלמעלה מהעולם**.

משיחת י"ד אייר, ה'תשכ"ה

הקדוש-ברוך-הוא רצה שיהדות, תורה ומצוות, יהיו יקרים אצל יהודי, ועל ידם לבחון עד כמה תורה ומצוות יקרים אצלו.

משיחת י"ד אייר, ה'תשכ"ה

באתי לעוררו בקשר עם חג השבועות הבא עלינו לטובה, והימים שלפניו ולאחריו, בעניין התעוררות מיוחדה בנוגע להפצת התורה בין בעלי-בית ובפרט בין הדור הצעיר.

ממכתב כ"ח אייר תשי"ב

המשך ביאור למס' יבמות ליום חמישי עמ' א

ממזר וילדה בן, ומתה בתה, והזרע שנשאר לה מהכהן הוא נבדה הממזר, אוכלת היא בתרומה מכחו. הרי אף שאין הממזר עצמו אוכל תרומה, שהרי הוא בן ישראל והוא זר, מכל מקום הוא גורם לאם אמו לאכול בתרומה. ומוכח שאף מי שאינו אוכל, מאכיל.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רַבִּינָא,** כלל זה שתירצנו, שהאוכל מאכיל, 'קִנְיָן **אוֹכֵל** מאכיל' **קָאָמַר,** כלומר, דווקא מי שאוכל מחמת שהוא 'קנין', נאמר בו חילוק זה, שאם הוא קִנְיָן של כהן **וְאוֹכֵל** בעצמו, הרי הוא גם **מַאֲכִיל** לאחרים הקנויים לו, שהם קנין קנינו של הכהן, אך קנין של כהן **שֶׁאֵינוֹ אוֹכֵל** בעצמו, אף **אֵינוֹ מַאֲכִיל** לעבדיו. ולכן אשת כהן שהיא קנינו, שנתחללה ומחמת כן אינה אוכלת בעצמה תרומה, אינה מאכילה את עבדיה. אך ממזר מאכיל את אם אמו בתרומה אף שהוא עצמו אינו אוכל, כיון שאין הוא נחשב קנין, אלא זרע כהן, ומכחו יכולה לאכול אם אמו.

הגמרא מביאה עתה תירוץ נוסף לקושיא הראשונה, מדוע אין עבדי מלוג אוכלים בתרומה, והרי הם קנינו שקנה קנין שאמרו בברייתא שאוכלים: **וְרָבָא אָמַר,** באמת **מִדְּאוֹרַיְיתָא** עבדי מלוג של אשת כהן חללה **מֵיכָל אָכְלֵי** – אוכלים בתרומה, ואף שהאשה עצמה אינה אוכלת, וְמה שאמרו במשנה שלא יאכלו, **רַבָּנַן הוּא דְּגָזְרֵי בְּהוּ** – גזירת חכמים היא שלא יאכלו עבדיה בתרומה, **כְּדֵי שֶׁתֹּאמַר** האשה לעצמה, **אֲנִי** בעצמי **אֵינִי אוֹכֶלֶת** בתרומה, וכן **עֲבָדַי אֵינָן אוֹכְלִין,** זוֹנָה **הִיא אֶצְלוֹ** – הריני נחשבת כזונה אצלו, **הִלְכָּךְ אָתֵי לְאַפּוּקָהּ** – ומתוך כך יבואו לידי קטטה, ויגרשנה.

הגמרא מביאה תירוץ דומה: **רַב אַשִּׁי אָמַר,** באמת מן התורה עבדי מלוג של בהנת חללה אוכלים בתרומה, וכדברי רבא, והטעם שאמרו חכמים שלא יאכלו בתרומה, זו **גְּזֵירָה שֶׁמָּא תַּאֲכִיל** אותם האשה תרומה **לְאַחַר מִיתָה** של הכהן, ובאותה שעה אינה קנינו ואסור לה להאכיל את עבדיה תרומה.

תמהה הגמרא: **אֶלָּא מֵעַתָּה,** שאנו חוששים שמא תאכילם לאחר מיתתו, אם כן אף **בַּת יִשְׂרָאֵל שֶׁנִּשֵּׂאת לְכֹהֵן** בהיתר **לֹא תַּאֲכִיל** את עבדי המלוג שלה בתרומה, **גְּזֵירָה שֶׁמָּא תַּאֲכִיל** אותם **לְאַחַר מִיתָה** של בעלה הכהן, כשאין לה זרע ממנו, שאז היא ועבדיה אסורים בתרומה, ובמשנתינו מבואר לא כן, אלא בת ישראל הנשואה לכהן מאכילה את עבדי המלוג שלה בתרומה.

מביאה הגמרא את הביאור באופן אחר: **אֶלָּא אָמַר רַב אַשִּׁי,** החשש הוא **בְּאַלְמָנָה כֹּהֶנֶת** – בת כהן, שהיתה נשואה באיסור לכהן גדול, והתאלמנה שוב וחזרה לבית אביה, שלגביה יש חשש **דְּאָתְיָא לְאוֹרוּיֵי** – שתבוא להורות היתר לעצמה להאכיל את עבדיה בתרומה אף אחר מיתת בעלה, שתסבור כך, הרי **מֵעִיקָּרָא** – מתחילה, קודם שנישאתי לכהן גדול זה, כשהייתי אלמנה, **אֲכָלִי בְּתְרוּמָה דְּבֵי נְשָׂא** – אכלו **עֲבָדַי** בתרומת בית אבי, כיון שהיא בת כהן, ובת כהן שהתאלמנה ואין לה זרע חוזרת לבית אביה לאכול בתרומה, ואף עבדיה אוכלים בתרומה, ואחר כך **אִינְסְבִי לֵיהּ לְהַאי** – נישאתי לבעל זה, שהוא כהן גדול, ואף שהייתי אסורה עליו **אֲכָלִי בְּתְרוּמָה דְּנַבְרַאי** – אכלו **עֲבָדַי** בתרומת בעלי הכהן, **וְאִם כֵּן הַשְׁתָּא** – עתה, שמת בעלי, **הֲדָרִי לִי לְמִילְּתֵיהּ קַמָּיְיתָא** – יחזרו **עֲבָדַי** לדינם הראשון, שיאכלו בתרומת בית אבי, כפי שהיה בפעם הראשונה שהתאלמנתי, שאכלו **עֲבָדַי** בתרומה. ומבארת הגמרא את טעותה: **וְהִיא לֹא יָדְעָה,** שיש חילוק בין המקרים, **דְּמֵעִיקָּרָא** – בתחילה, כשהתאלמנה מבעלה הראשון, **לֹא שַׁוְיתָהּ לְנַפְשָׁהּ חֲלָלָה** – לא היתה חללה, ולכן חזרה לבית אביה לאכול בתרומה, ואף עבדיה עימה. אבל **הַשְׁתָּא** – עתה, שנישאת לכהן גדול באיסור, **שַׁוְיתָהּ לְנַפְשָׁהּ חֲלָלָה** – נעשתה חללה, ואינה יכולה לאכול ולהאכיל את עבדיה תרומה, אף שהיא בת כהן. ומה שאכלו עבדיה בתרומה בחיי בעלה, אף שבאותו זמן כבר היתה חללה, זהו רק מחמת שהיו קנין קנינו של כהן, ואילו עתה שמת בעלה ואינה נחשבת כקנינו, וממילא אין עבדיה קנין קנינו, אסורים בתרומה. וכדי שלא תבוא לטעות בטעות זו, אסרו את עבדיה בתרומה אף כשבעלה חי.

מקשה הגמרא: **תִּנַּח** – מובן מה שגזרו **בְּאַלְמָנָה כֹּהֶנֶת** – בת כהן, שכיון שקודם שנישאה לכהן גדול היו עבדיה אוכלים בתרומה, יש לחוש שתאכילם אף אחר מיתת בעלה, אך **בְּאַלְמָנָה** שהיא **בַּת יִשְׂרָאֵל** שנישאה לכהן גדול, שבפעם הראשונה שהתאלמנה לא אכלו עבדיה בתרומה, **מַאי אִיכָּא לְמֵימַר** – מדוע אסרו על עבדיה לאכול בתרומה בחיי בעלה, והרי כיון שקודם נישואיה לכהן לא אכלו עבדיה, היא יודעת שאינם אוכלים בתרומה אלא מחמת נישואיה לכהן, ולא תבא להורות לעצמה היתר להאכילם בתרומה אחר מותו. מתרצת הגמרא: **בְּאַלְמְנוּתָהּ לֹא פְּלִיגֵי רַבָּנַן** – לא חילקו חכמים בין אלמנה בת כהן לאלמנה בת ישראל, וכיון שבעבדי אלמנה בת כהן יש טעם לאסור, לכן אמרו שכל האלמנות אסורות להאכיל את עבדי המלוג שלהם.

'נכסי צאן ברזל' הם נכסים שהאשה מכניסה לבעלה בעת הנישואין, והוא כותב לה בכתובה שבשתתגרש או תתאלמן יפרע לה את שויים כמו שהיו בשעת הנישואין, בין אם יוזלו ובין אם יתייקרו. הגמרא מבררת האם בעת הגירושין יכולה האשה לתבוע את הנכסים עצמם, או שהבעל נוטל את הנכסים בעל כרחה ונותן לה את שויים.

אִיתְּמַר, הַמַּכְנֶסֶת שׁוּם לְבַעְלָהּ – אשה ששמה את נכסיה בשעת הנישואין והכניסתם לבעלה, ועתה כשהם מתגרשים יש ביניהם דין ודברים, **הִיא אוֹמֶרֶת כֵּלֵי אֲנִי נוֹטֶלֶת** – רצוני ליטול את הכלים עצמם שהכנסתי לך, ולא את שויים, **וְהוּא אוֹמֵר דָּמִים אֲנִי נוֹתֵן** – רצוני לשלם את דמי הכלים, וליטול אותם לעצמי, שהרי מעת שכתבם בכתובה הן באחריותו, וחיובו הוא רק לשלם לה את דמיהם, והספק הוא **הַדִּין עִם מִי.**

מביאה הגמרא מחלוקת בדין זה: **רַב יְהוּדָה אָמַר,**

וודאי הסבירו הרופא שהתייעץ אתו, שחוזק הביטחון בהשם יתברך הרופא כל בשר ומפליא לעשות זהו מרבה במנוחת הנפש וממעט בדאגה ובוודאי שישפיע להטבת הבריאות ולתוספת הצלחה בהטיפול הרפואי.

ממכתב י"ב אייר תשכ"א

אם בכלל הודיעונו חכמינו ז"ל דהמוח שליט על הלב בטבעו, על אחת כמה וכמה לאחרי ההתבוננות בדברי תורתנו תורת חיים, ה' לי לא אירא, ה' רועי לא אחסר, ובפרט על פי המבואר בתורת החסידות בעניין דהשגחה פרטית.

ממכתב י"ב אייר תשכ"א

עלי החובה (והזכות) לעוררו על ההכרח בקביעות עתים בלימוד פנימיות התורה שבדורנו נתגלתה בתורת החסידות.

ממכתב י"ד אייר תשכ"א

אגרות קודש

ב״ה, ח׳ אייר, תשי״ד
ברוקלין.

הרה״ח הוו״ח אי״א נו״נ עוסק בצ״צ מוהרנ״ן שי׳

שלום וברכה!

מאשר הנני קבלת מכתבו מב׳ אייר, ות״ח על הבשו״ט אשר הבחינה של התלמידים הראתה אז זיי לערנען גאנץ גוט ובודאי גם בענינים דיראת שמים... והשי״ת יצליחו ויצליחם שע״י פתיחה שהיא בערך דלמטה כחודה של מחט יפתחו מלמעלה כפתחו של אולם שגם בערך דלמעלה נקרא זה כפתחו של אולם...

בודאי למותר לעוררו על ההכרח הגמור להתחיל בעוד מועד במרץ שיבואו תלמידים ללמוד בימי הוואקאנס ואולי באפשר גם קודם לזה וכן בנוגע לתלמידות דבית רבקה אם יכול לזרזם בזה בטח יעשה אף שכתבתי להם גם באופן ישר, ואל יהי הדבר קל בעיניו כי מלבד פתגם הבעש״ט הידוע שבשביל פעולה אחת טובה בגשמיות או ברוחניות לאדם אחד כדאית ירידת הנשמה למטה למשך ע׳ פ׳ שנה ועומק הענין מתבאר עפמ״ש רבנו הזקן בתניא סוף פרק כ״ה ויחוד זה למעלה הוא נצחי לעולם ועד, הנה בודאי כשישתדלו במרץ הראוי חלק חשוב מהבאים לוואקאנס ימשיכו גם אחרי כן בדרכי התורה והמצוה וחלק מהם גם בלימודם בכותלי תו״ת ואחכה לבשו״ט בכל הנ״ל ובענין זה ביחוד.

ואתאפק לא אוכל להביא תמהוני ופליאתי ביותר והוא:

מובן ע״פ המובא בכ״מ בדא״ח ובפרט בהענין דתמיהת משה רבנו מאין לי בשר כי לא הי׳ זה במדריגתו כלל ואעפ״כ אף שטענתו חזקה היתה והראי׳ שאמרו לו אספה לי שבעים איש וגו׳ הרי בכ״ז גם השפעת הבשר היתה על ידו (אלא שהי׳ גם ממוצע בדבר) שמזה מובן שכל השפעות המקושרים והחסידים צריכה להיות קשורה באיזה אופן שהוא עם נשיאם וכו׳ מוכרח מזה שדורנו שזכה שכ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע הוא מנהיגו ורועו, הרי כל הענינים צריכים להיות קשורים באיזה אופן שהוא עמו ועאכו״כ שכן צריך להיות אצל אנ״ש והתמימים וב״ב שיחיו ועאכו״כ שכן צ״ל בענינים הקשורים בתומ״צ ובפרט בענינים הכללים שבהם ובפרטיות - בענינים הקשורים באמונה וכמ״ש ויאמינו בה׳ ובמשה עבדו ואיתא במכילתא שכל מי שמאמין ברועה נאמן כאילו מאמין במאמר מי שאמר והי׳ העולם. ולכן גדלה תמיהתי כשנודע לי אשר דוקא במיכלא דמהימנותא הנה חלק מאנ״ש בחרו לקבלו ממקום אחר בה-בשעה שהיתה אפשרית לקבלו ע״י לשכה שנתיסדה מכ״ק מו״ח אדמו״ר זצוקללה״ה נבג״מ זי״ע אשר פעולות צדיק עומדים לעד ובמילא גם עתה היא לשכתו.

בטח יש ע״ז איזה תירוצים ואולי גם תירוצים חזקים שאפשר הי׳ ביוקר או שלא היו אפויות טוב כ״כ או שהי׳ איזה פירוד לבבות בין מוכר הנ״ל ואנ״ש או שכמו שאמרו אחרים שזהו רק בשביל ב״ב משא״כ הם בעצמם (וכאילו אפשר לחלק באמונה בין הגדול בישראל להקטן בישראל ובפרט בהנוגע לחג המצות שזהו **קטנות** אבא והמשל ע״ז הוא **מתינוק** אוכל מאכל דגן), אבל אחרי כ״ז תמיה בעיני, איז כדאי איינצושטעלען עוד ענין של קישור עם כ״ק מו״ח אדמו״ר? ולו יהי׳ שזה רק בספק ספיקא בשביל ענינים שגם הם מידי ספק לא יצאו ולקבל מצה שמורה מיכלא דמהימנותא במקום אחר.

- כיון שאיני רוצה לפרש בשם מי שעשה כנ״ל לכן כותב הנני הדברים אליו כיון שבודאי הוא ומושפעיו לקחו שמורה דוקא מהבעקעריי הקשורה עם הלשכה, ובמילא בנקל יותר יהי׳ לו לבאר הדברים בעת התועדות כיד ה׳ הטובה עליו, ובודאי ידוע גם בצרפת פתגם כ״ק מו״ח אדמו״ר, אז אונזערע זיבורית טוב מעידית שלהם. והשי״ת יזכנו ויצליח את כאו״א להמשיך המשכות דפסח על כל השנה בגלוי בחיי היום יומים.

בברכה.

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

1 **מב** מִנְעָל, בֵּין חָדָשׁ שצא] בֵּין יָשָׁן שצב], שֶׁהוּא מְהֻדָּק עַל הַדְּפוּס שצג] - מֻתָּר לְשָׁמְטוֹ מִמֶּנּוּ, בֵּין לִשְׁמוֹט אֶת
2 הַדְּפוּס מִתּוֹךְ הַמִּנְעָל, בֵּין לִשְׁמוֹט הַמִּנְעָל מֵעַל הַדְּפוּס. וְאֵין כָּאן אִסּוּר בְּטִלְטוּל הַדְּפוּס, מִפְּנֵי שֶׁהַדְּפוּס
3 יֵשׁ עָלָיו שֵׁם כְּלִי אֶלָּא שֶׁמְּלַאכְתּוֹ לְאִסּוּר שצד], וּמֻתָּר לְטַלְטְלוֹ לְצֹרֶךְ מְקוֹמוֹ, דְּהַיְינוּ חֶלְקוֹ שֶׁל הַמִּנְעָל שֶׁהַדְּפוּס
4 בְּתוֹכוֹ שצה]:

הלכות שבת, חלק ב סימן שח, דברים המותרים והאסורים לטלטל בשבת סעיף מב

ביאורי הלכה

שצא] בין חדש – מנעל חדש מהודק היטב על הדפוס ואי אפשר לשומטו ללא טלטול הדפוס עצמו[374].

שצב] בין ישן – מנעל ישן אינו מהודק היטב על הדפוס ומכל מקום מותר לשמוט הדפוס מתוכו[375].

שצג] על הדפוס – "דפוס" הוא תבנית ("אימום") העשויה בצורת כף רגל, באמצעותה מייצרים את הנעל.

שצד] שמלאכתו לאיסור – אימום המשמש גם לשמירה על צורת הנעל ולא רק ליצירתה הוא כלי שמלאכתו להיתר[376].

שצה] שהדפוס בתוכו – כדי להכניס את רגלו בחלל זה.

ציונים והוספות

374) ראה ט"ז ס"ק יג חידוש נוסף במנעל חדש שמותר בטלטול למרות דעת רבי אליעזר בגמרא (קמא ע"ב) שאינו נחשב כלי.

375) מותר לשמוט הדפוס מתוכו אף שישנה אפשרות לשמוט הנעל ללא טלטול הדפוס, כי כלי שמלאכתו לאיסור מותר בטלטול לצורך גופו ומקומו אף במקום שאפשר לעשות זאת באופן אחר כדמשמע בהמשך הסעיף ונתבאר לעיל הערה קלו, ודלא כאליה רבה ס"ק לב.

376) השימושים המותרים בו בשבת נתבארו לעיל על סי' שב סעיף ט.

שולחן ערוך רבנו הזקן הלכות עירובין לפי לוח "רב יומי"

חלק ב סימן שעב דין שיתופי הדירות לעירוב

ז בית שבין שתי חצרות והוא פתוח לשתיהן ועירב עם שתיהן אבל החצרות לא עירבו זו עם זו אין לטלטל כלים ששבתו בבתים מחצר לחצר ע"י בית זה:

ח היה בין ב' חצרות כותל גבוה י' טפחים על פני כל ארכו או שהיה קרקעה של אחת מהחצרות גבוה מחבירו ה' טפחים ועשה עליו מחיצה ה' טפחים להשלימו לעשרה והוא הדין כשגבוה מחבירו עשרה בלא מחיצה אין יכולים לערב יחד.

ואם היה הכותל גבוה לשתיהן עשרה והיה בראשו פירות הרי בני ב' החצרות יכולים להוריד הפירות לחצירות וכן להעלות עליו מפירות ששבתו בחצר זו ולהורידם ממנו לחצר האחרת אע"פ שלא עירבו זו עם זו בין שראש הכותל רחב ד' טפחים בין שאינו רחב שהרי ראש הכותל דינו כגג ושתי החצרות כולן רשות אחת הן לכלים ששבתו בתוכן אע"פ שלא עירבו.

אבל פירות ששבתו באחת מבתי חצר זו או זו אסור להעלותם עליו או להורידם ממנו מפני שהוא רשות של שתיהן והן אוסרות זו על זו לענין כלים ששבתו בבית עד שיערבו ואפילו פירות ששבתו עליו או בחצרות אסור להורידם ממנו להכניסם לבית שעם הבית אינו רשות אחת אלא א"כ עירבו.

במה דברים אמורים כשהוא רחב ד' טפחים בראשו אבל אם אינו רחב ד' טפחים מקום פטור הוא ובטל לכאן ולכאן ואלו מעלין עליו מכאן פירות ששבתו בבית ואלו מכאן וכן אלו מורידין מכאן פירות ששבתו עליו ומכניסים לבתיהם ואלו מורידים מכאן ומכניסים לבתיהם.

אבל פירות שהעלו אלו מבתיהם והניחו בראשו אסורים אלו להוריד לחצרם לפי שע"י שניהם נעשית כאן לפירות אלו ששבתו בבית הוצאה לחצר אחרת שלא עירבה עמו ואע"פ שהונחו במקום פטור בינתיים אין זה מועיל כלום כמו שנתבאר בסימן שמ"ו שיש להחמיר בזה כדברי האוסרים:

* * *

ט ואם היה הכותל גבוה לאחת מהחצרות י' טפחים ולשניה אינו גבוה עשרה כגון שקרקעה של אחת מהן גבוה משל חבירתה מי שאינה גבוה לו עשרה מותר להשתמש בו אף בכלים ששבתו בבית אם עירבה חצר זו לעצמה והשני אסור להשתמש בו אף בכלים ששבתו בחצר לפי שתשמיש כותל זה למי שגבוה לו עשרה הוא תשמיש בקושי נותנים אותו לזה שתשמישו בנחת לפיכך נותנים

כותל זה למי שאינו גבוה לו עשרה שישתמש בו אף בכלים ששבתו בבית ומונעים אנו את מי שגבוה לו עשרה להשתמש בו אף בכלים ששבתו בחצר כדי שלא יאסר על זה שאינו גבוה לו עשרה להשתמש בו בכלים ששבתו בבית לפי שכותל זה אין דינו כגג אלא כחצר הואיל ואינו גבוה עשרה מקרקעית חצר של זה וא"כ אם גם השני יהיה לו רשות להשתמש בו איזה תשמיש תהא רשות שניהם שולטת בכותל זה ויהא אסור לזה להוציא כלים ששבתו בבית לחצר שניהם.

והוא שיהא הכותל רחב ד' אבל אם אינו רחב ד' מקום פטור הוא ומותר לשניהם להשתמש בו אף מן הבתים (אפילו) [אם] ערבה כל חצר לעצמה אעפ"י שלא עירבו ביחד:

י נפרץ הכותל שביניהן עד עשר אמות ועד בכלל הרי הוא כפתח ואם רצו מערבין כל אחת לעצמה והוא שאינו פרוץ במילואו (אלא נשתיירו פס משהו מכאן ומשהו מכאן או פס ד' טפחים מצד אחד) ואם נפרץ יותר מעשר חשובות שתיהם כחצר אחת וצריכות לערב יחד וכל מקום מהכותל שאינו גבוה י' טפחים כפרוץ הוא:

* * *

יא כותל שבין ב' חצרות גבוה עשרה לשתיהן והעמיד אצל הכותל סולם רחב ד' טפחים וכן כנגדו בחצר השנית אפילו אין הסולמות מכוונים זה כנגד זה אלא מרוחקים זה מכנגד זה פחות מג' טפחים הרי הם כמכוונים וחשובים כפתח לכותל ואם רצו מערבין שתי החצרות יחד ואפילו אם הם מרוחקים זה מכנגד זה הרבה אם הכותל רחב ד' טפחים עדיין חשובים הם כפתח שיכול לעלות בסולם זה ולילך על הכותל עד סולם השני ולירד.

באיזה סולם אמרו בסולם שיש בו ד' שליבות שאינו ניטל בשבת מחמת כובדו אע"פ שעתיד ליטלו אחר השבת אבל פחות מכאן הואיל וקטן הוא ונוח ליטלו כנטול הוא ואינו חשוב פתח אלא א"כ זרועותיו ושליבותיו גסות וכבידות.

ואם אין הכותל גבוה אלא עשרה והעמיד סולם גבוה שבעה ומשהו ורחב ד' אצל הכותל זקוף ביושר כיון שלא נשאר שלשה עד ראש הכותל הרי זה כמגיע לראשו ממש ומועיל בין לערב יחד אם העמיד כן גם בחצר השנית ובין להתיר להשתמש על הכותל בכלים ששבתו בבית לזה שהעמיד הסולם בחצרו ואם בחצר השנית אין שם סולם לכותל זה שאז נעשה כותל זה לזה תשמישו בנחת ולזה תשמישו בקשה ונותנים אותו לזה שתשמישו בנחת:

* * *

יב עקר חוליא מראש הכותל למעטו מגובה עשרה אם יש משך ד' באורך מה שנתמעט (אע"פ שאין בו ד' על ד' כגון שאין בעובי הכותל ד') מועיל בין לעשותו פתח לכותל זה לערב החצרות יחד אם נתמעט כן כל עובי הכותל ובין להשתמש בכל הכותל בכלי הבית אם לא נתמעט בכל עוביו אלא מצד אחד ונעשה לזה תשמישו בנחת למי שנתמעט מצדו שנוח לו לעלות במקום המיעוט וממנו יעלה על ראש כל הכותל ולהשני תשמישו בקשה.

ואם אין בו ד' אינו חשוב כפתח לערב יחד וכן אינו מועיל להשתמש בכל הכותל בכלי הבית אלא במקום שנתמעט בלבד ששם הוא תשמישו בנחת לזה שנתמעט מצדו שעומד בקרקע ומשתמש עליו בנחת אבל אינו נוח לעלות דרך עליו לראש הכותל הואיל ואין בו ד':

יג בנה אצטבא למטה אצל הכותל למעטו מגובה עשרה שאין ממנה לראשו י' טפחים שנוח לו לעלות במקום המיעוט וממנה יעלה על ראש כל הכותל אם יש בה ד' על ד' מועלת להשתמש בכל הכותל שהרי נוח לעלות דרך עליה על ראש הכותל הואיל ואין ממנה לראשו גובה עשרה אבל אינה חשובה כפתח לכותל זה לערב יחד אפילו עשה כן גם בחצר השניה הואיל ויש ממנה לראשו ג' טפחים.

ואם אין בה ד' על ד' אינה מועלת אפילו להשתמש על הכותל כנגדה ממש לפי שאין נוח לעמוד עליה ולהשתמש כשאין בה ד' על ד' ואין זה תשמיש בנחת:

* * *

יד כפה ספל שיש בו ד' על ד' וגבוה כל שהוא ומיעט בו גובה הכותל מעשרה שאין ממנו לראשו עשרה מועיל להשתמש בכל הכותל כמו אצטבא אף על פי שעתיד ליטלו ובלבד שיחברנו בטיט לארץ חבור שאי אפשר לשומטו עד שיחפור בדקר שאז אי אפשר לנטלו משם בשבת אבל אם הטיט מונח כך על אוגניו הכפוים לארץ מותר ליטלו בשבת שלא נעשית בסיס לדבר האסור שהרי אין כוונתו שיהא הספל משמש להטיט אלא הטיט משמש להספל לחברו לארץ וכל דבר הניטל בשבת אינו ממעט שכנטול הוא.

בנה אצטבא על אצטבא אם יש בתחתונה ד' על ד' או אין בה ד' ויש בעליונה ד' על ד' ואין בין זו לזו ג' טפחים הרי הן כאצטבא אחת שיש בה ד' על ד' מלמעלה שמועלת להתיר להשתמש בכותל אבל לא לעשות פתח לערב יחד:

טו זיז היוצא מן הכותל בפחות מי' טפחים מראשו ויש בו ד' על ד' וסמך לו סולם כל שהוא שאין ברחבו ד' מועיל להתיר לו תשמיש הכותל לפי שנוח לו לעלות בסולם ולעמוד על הזיז ולהשתמש על הכותל אבל לעשותו פתח לערב יחד אינו מועיל אלא א"כ הזיז הוא בפחות מג' טפחים לראש הכותל.

והוא שלא תהא שליבה התחתונה גבוה מן הארץ ג' טפחים ולא יהא בין שליבה לשליבה ג' טפחים שאז נעשה הזיז עם כל השליבות הכל אחד והרי יש ד' על ד' מלמעלה וכאילו היא אצטבא אחת שיש בה ד' על ד' מלמעלה שמועלת להתיר תשמיש הכותל אעפ"י שקצרה מלמטה.

והוא שסמך ראש הסולם בזיז ממש אבל אם סמכו בכותל אצל הזיז אין סולם זה מדרגה לזיז ולא נעשו הכל אחד.

* * *

וכל זמן שאינו גבוה הכותל כ' טפחים די לו בזיז אחד שמניחו באמצע שהרי אין גבוה עשרה עד הזיז ולא גבוה עשרה ממנו עד ראש הכותל ואם הוא גבוה כ' צריך שני זיזין אחד בתוך עשרה התחתונים ואחד בתוך עשרה העליונים בפחות מי' טפחים לתחתון שאם היה הזיז גבוה עשרה מהארץ וכן אם העליון גבוה י' טפחים מהתחתון לא די לו בסולם כל שהוא שאין ברחבו ד'.

והוא שלא יהיו הזיזין מכוונים זה תחת זה אלא יהיו משוכים זה מכנגד זה כדי שיהא ראוי להעמיד סולם מזה לזה שהסולם שיעמיד מהתחתון להעליון יהא סמוך בעליון ממש ולא אצלו בכותל:

טז העמיד ב' סולמות זה בצד זה ולא היה במשך שניהם רוחב ד' והרחיקם זה מזה כדי שיהא בשניהם ד' ומילא האויר שביניהם בקש שעשאן כעין שליבות אינו מועיל לא להתיר תשמיש בכותל ולא לערב יחד לפי שמקום מעמד הרגלים הוא לעולם באמצע הסולם וכאן אין ראוי לעלות בקש.

ואם העמיד הסולם באמצע והקש מן הצד מועיל בין להתיר לו תשמיש הכותל בין לערב יחד אם מגיע לפחות מג' טפחים לראש הכותל ועשה כן גם בחצר השנית לפי שכף הרגל עולה בסולם והקש שמן הצד ראוי להחזיק בו בידיו ולעלות:

* * *

יז אין הסולם רחב ד' וזקפו בכותל ביושר וחקק אצלו בכותל מכאן ומכאן להשלים רחבו לד' כגון שהכותל עב ובולט מצד הסולם די לו (שיחזיק) [שיחוק] בגובה עשרה שזהו שיעור גובה פתח ואע"פ שהכותל גבוה הרבה ושם אין הסולם רחב ד' אין בכך כלום שהרי יכול לעלות לראש הכותל בסולם אע"פ שאין ברחבו ד'.

אבל אם לא העמיד סולם כלל אלא חקק בכותל כמין שליבות לעלות בהם צריך שיחוק ברוחב ד' בכל גובה הכותל ואז מועיל בין להתיר תשמיש בין לערב יחד אם עשה כן גם בחצר השנית:

יח היה אילן בצד הכותל ועשהו סולם לכותל מועיל לערב יחד אבל אם עשה מעצי אשירה סולם לכותל אינה מועלת מפני שאסור לעלות עליה מן התורה שהרי אסורה בהנאה משא"כ שאר אילן שאין איסור לעלות בו בשבת אלא מדברי סופרים ובבין השמשות שהוא שעת קניית העירוב לא גזרו על שבות של דבריהם לצורך מצוה כמו שנתבאר בסי' רס"א ועירובי חצירות הוא ג"כ דבר מצוה כמו שנתבאר בסי' שס"ו:

יט חריץ שבין שתי חצירות עמוק עשרה ורחב ד' אין יכולים לערב יחד אפילו הוא מלא קש ותבן כל זמן שלא ביטלם שם (לפי שהוא דבר הניטל בשבת וכל דבר הניטל בשבת אינו ממעט מגובה עשרה אבל אם נתמעט מעשרה בדבר שאינו ניטל בשבת אף על פי שלא ביטלו שם ועומד לפנותו אחר השבת מועיל לעשות פתח לערב יחד אם ירצו כמו שנתבאר למעלה בסולמות וספל כפוי אבל אינו מועיל לבטל מחיצות החריץ לגמרי שיהיו צריכים לערב יחד אלא אם רצו מערבים כל אחת לעצמה וכן הדין אפילו בדבר הניטל בשבת אלא שביטלו בפירוש לשבת זו שלא יטלנו מכאן עד למוצאי שבת שאפילו ביטל לשבת אחת בלבד מועיל לעשות פתח).

'לקוטי תורה' פרשת בהר – הפרשה החסידית

כִּי תָבוֹאוּ אֶל הָאָרֶץ וגו'

"**כִּי תָבוֹאוּ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נוֹתֵן לָכֶם, וְשָׁבְתָה הָאָרֶץ שַׁבָּת לַה'. שֵׁשׁ שָׁנִים** וגו'" (וַיִּקְרָא כה, ב־ג):

הִנֵּה מַשְׁמָעוּת הַכָּתוּב, כִּי תָבֹאוּ "כִּי תָבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ" – "וְשָׁבְתָה", קוֹדֶם שֶׁיִּתְחִילוּ הַשֵּׁשׁ שָׁנִים.

וְיוּבָן בְּהַקְדִּים בֵּיאוּר הַכָּתוּב (שִׁיר הַשִּׁירִים ה, ב): "פִּתְחִי לִי אֲחוֹתִי רַעְיָתִי וגו'". וּפֵירוּשׁוֹ: שֶׁאָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא לִכְנֶסֶת־יִשְׂרָאֵל: "פִּתְחִי לִי" בִּכְדֵי שֶׁתִּהְיֶי בִּבְחִינַת "אֲחוֹתִי רַעְיָתִי". הֵגַם דִּכְנֶסֶת־יִשְׂרָאֵל נִקְרֵאת תָּמִיד בְּשֵׁם זֶה, מִכָּל מָקוֹם בְּחִינָה זוֹ פְּעָמִים שֶׁהִיא בְּהִתְגַּלּוּת, וּפְעָמִים שֶׁהִיא מְכוּסָה וּמְסוּתֶּרֶת. וְלָכֵן אָמַר "פִּתְחִי", לְהָסִיר הַמִּכְסֶה וְהַהֶסְתֵּר כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה בְּחִינָה זוֹ בְּהִתְגַּלּוּת.

וּלְהָבִין עִנְיָן מַהוּת בְּחִינָה זוֹ כְּשֶׁהִיא בְּהִתְגַּלּוּת, וּמַהוּ הַמִּכְסֶה וְהַלְּבוּשׁ הַמַּסְתִּיר גִּילוּי זֶה?

הִנֵּה פֵּירוּשׁ "אֲחוֹתִי" הוּא מִלְּשׁוֹן "אִיחוּי אֶלְכְּסַנְדְּרִית" שֶׁבְּגְמָרָא[1], שֶׁהוּא מִלְּשׁוֹן חִיבּוּר, שֶׁמְּחַבֵּר שְׁנֵי דְּבָרִים יַחַד לִהְיוֹת לַאֲחָדִים כְּגוּף אֶחָד מַמָּשׁ. וְכָךְ הוּא עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, עִנְיָן הָאַהֲבָה הַטִּבְעִית שֶׁבִּנְפָשׁוֹת יִשְׂרָאֵל מִמְּקוֹר חוֹצְבָן, שֶׁהֵן "חֵלֶק אֱלוֹהַּ מִמָּעַל" (אִיּוֹב לא, ב) מַמָּשׁ, וּמְיוּחָדִים בְּתַכְלִית הַיִּחוּד בְּאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מַמָּשׁ.

וְעַל כֵּן גַּם לְמַטָּה אַחַר שֶׁנִּבְרְאוּ מֵאַיִן לְיֵשׁ וְיָרְדוּ מַטָּה מָטָּה, לְהִתְלַבֵּשׁ בַּגּוּף וְנֶפֶשׁ הַחִיּוּנִית; זֹאת הִיא מִדַּת הַצַּדִּיקִים, מִצַּד נֶפֶשׁ־אֱלֹהִית אֲשֶׁר בְּקִרְבָּם, חֶשְׁקָם וּתְשׁוּקָתָם לְהִתְכַּלֵּל בְּאוֹר ה', וּלְהִבָּטֵל בִּמְצִיאוּת אֵלָיו יִתְבָּרֵךְ בִּכְלוֹת הַנֶּפֶשׁ מַמָּשׁ, מֵעוֹמְקָא דְלִבָּא. וְכָל יְמֵיהֶם תָּמִיד הֵם בְּבִיטּוּל הַנִּ"ל, מֵחֲמַת טֶבַע נַפְשׁוֹתָם, שֶׁנַּעֲשָׂה לָהֶם טֶבַע, וְאֵין צְרִיכִים שׁוּם הִתְבּוֹנְנוּת וַהֲכָנָה לְעוֹרֵר אֶת הָאַהֲבָה. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים סג, ז): "אִם זְכַרְתִּיךָ עַל יְצוּעָי בְּאַשְׁמֻרוֹת אֶהְגֶּה בָךְ". וּכְתִיב (דְּבָרִים ו, ז): "בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ, וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ, וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ".

וְהוּא עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל כְּאַהֲבַת אָח וְאָחוֹת, שֶׁהָאַהֲבָה

---

1. [מוֹעֵד קָטָן כו, ב. דְּהַנָּהּ כְּשָׁלֵם (רַש"י). בִּירוּשַׁלְמִי: אַיזֶהוּ אִיחוּי? כָּל שֶׁאֵין מְקוֹמוֹ נִיכָּר. וּבְמַסֶּכֶת שִׁמְחוֹת (פֶּרֶק ט') מְפָרֵשׁ: כָּל שֶׁאַחוּדוֹ כָּל צוֹרְכוֹ (תּוֹסְפוֹת).].

בֵּינֵיהֶם קִבּוּעָה וּנְטוּעָה מֵעַצְמָהּ בְּטֶבַע בְּתוֹלְדוֹתָם בְּלִי שׁוּם הִתְעוֹרְרוּת כְּלָל. וְזוֹ הִיא אַהֲבָה הָאֲמִתִּית, מִנְּקוּדַּת אֱמֶת לַאֲמִתּוֹ – שֶׁאֵין לָהּ הֶפְסֵק וְעוֹמֶדֶת לָעַד.

מַה שֶּׁאֵין כֵּן כְּשֶׁאֵין אַהֲבָה זוֹ קִבּוּעָה וּנְטוּעָה בְּלֵב הָאָדָם, כִּי־אִם בְּשָׁעָה שֶׁמְּעוֹרֵר אֶת הָאַהֲבָה בְּעִתִּים מְזוּמָנִים, בִּשְׁעַת קְרִיאַת־שְׁמַע וּתְפִלָּה וְכַיּוֹצֵא בּוֹ, וְאַחַר כָּךְ חוֹלֶפֶת וְעוֹבֶרֶת מִמֶּנּוּ – אֵין אַהֲבָה זוֹ נִקְרֵאת בְּשֵׁם 'אַהֲבַת אֱמֶת לַאֲמִתּוֹ', דְּהַיְינוּ מִנְּקוּדַּת הָאֱמֶת מַמָּשׁ, כִּי־אִם בְּשֵׁם "שִׂפַת אֱמֶת" (מִשְׁלֵי יב, יט), מִלְּשׁוֹן "שָׂפָה לְפִיו" (שְׁמוֹת לט, כג), שֶׁהוּא אֵימְרָא שֶׁסְּבִיב הַבֶּגֶד, דְּהַיְינוּ שִׂפַת הַבֶּגֶד וְקָצֵהוּ. כָּךְ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל הָאַהֲבָה הַזֹּאת, הַבָּאָה בְּעֵת הִתְעוֹרְרוּת, הִיא שִׂפַת הָאֱמֶת וְקָצֵהוּ, דְּהַיְינוּ הַתְחָלַת הָאֱמֶת, אֲבָל אֵינוֹ נִקְרָא בְּשֵׁם אֱמֶת גָּמוּר לַאֲמִתּוֹ.

וְלָכֵן אָמְרוּ בַּזֹּהַר (רֵישׁ פָּרָשַׁת תִּשָּׂא, דַּף קפ"ח[2]): "שִׂפַת אֱמֶת תִּכּוֹן לָעַד" (מִשְׁלֵי יב, יט), 'כּוֹנַנְתָּ לָעַד' לֹא כְּתִיב, אֶלָּא 'תִּכּוֹן לָעַד'[3].

וּכְתִיב (תְּהִלִּים קמה, יח): "קָרוֹב ה' לְכָל קוֹרְאָיו לְכֹל אֲשֶׁר יִקְרָאוּהוּ בֶאֱמֶת" – "בֶּאֱמֶת" דַּיְיקָא, דְּהַיְינוּ בִּנְקוּדַּת אֱמֶת וְלֹא בְּשִׂפַת אֱמֶת. כִּי מֵאַחַר שֶׁצְּרִיךְ הוּא תָּמִיד לְעוֹרֵר אֶת הָאַהֲבָה, הֲרֵי לֹא נַעֲשֵׂית עֲדַיִּין טֶבַע עַצְמוּתוֹ וּמַהוּתוֹ מַמָּשׁ, מִנְּקוּדַּת הַלֵּב מַמָּשׁ. וּמִכָּל מָקוֹם נִקְרֵאת בְּשֵׁם "שִׂפַת אֱמֶת", מֵאַחַר שֶׁעַל כָּל פָּנִים בְּשָׁעָה זוֹ מְעוֹרֵר אֶת הָאַהֲבָה מִנְּקוּדַּת לִבּוֹ, כָּל חָד לְפוּם שִׁעוּרָא דִילֵיהּ. וְגַם אַחַר הַתְּפִלָּה נִשְׁאָר רִשְׁימוּ, שֶׁבִּזְכָרוֹ אֶת ה' מִתְעוֹרֵר רוּחַ נְדִיבָה בְּקִרְבּוֹ מֵאֵלָיו לְאַהֲבַת ה'. וְהֲרֵי נִתְקַיֵּים בּוֹ גַּם כֵּן מַה שֶּׁכָּתוּב "אִם זְכַרְתִּיךָ גו'"[4].

וְהַסִּיבָּה שֶׁמּוֹנֵעַ אֶת הָאַהֲבָה מִלִּיכָּנֵס לְעוֹמֶק נְקוּדַּת הַלֵּב מַמָּשׁ: כִּי הִנֵּה, אַהֲבָה זוֹ מְלוּבֶּשֶׁת וּמוּסְתֶּרֶת בְּכֹחַ הַמִּתְאַוֶּה לִדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים, מִנֶּפֶשׁ הַחִיּוּנִית שֶׁשָּׁרְשָׁהּ בְּחִינַת גַּסּוּת הָרוּחַ, "מָשְׁכָא דְּחִוְיָא"[5], הַחוֹפֵף וּמַסְתִּיר עַל כֹּחַ וּבְחִינַת אַהֲבָה זוֹ. וְיֵשׁ בָּהּ מַדְרֵגוֹת שׁוֹנוֹת, כַּמָּה מִינֵי לְבוּשִׁים, הַקָּטָן לְפִי קָטְנוֹ וְהַגָּדוֹל לְפִי גּוֹדֶל מַעֲלָתוֹ, צָרִיךְ הוּא לְהָסִיר אֲפִילּוּ בְּחִינַת לְבוּשׁ דַּק מִבְּחִינַת גַּסּוּת הָרוּחַ, אָמְרוּ רַז"ל: "אֵין אֲנִי וְהוּא וְכו'"[6].

וְצָרִיךְ לִפְתּוֹחַ אֶת הַמִּכְסֶה, כִּמְשַׁל אָדָם שֶׁרוֹצֶה לִפְתּוֹחַ נֶקֶב בְּכוֹתֶל הַמַּפְסִיק, שֶׁצָּרִיךְ לַחְתּוֹךְ וְלִשְׁבּוֹר הַכּוֹתֶל עַד שֶׁיַּעֲשֶׂה מָקוֹם חָלָל, כָּךְ צָרִיךְ הָאָדָם שֶׁרוֹצֶה לִהְיוֹת אַהֲבָה זוֹ תִּקּוּעָה בְּלִבּוֹ – לִיכָּנֵס אֶל תּוֹךְ פְּנִימִיּוּת נְקוּדַּת הַלֵּב וְתוֹךְ תּוֹכוֹ, מֵעוֹמְקָא דְּלִבָּא מַמָּשׁ, בִּכְלוֹת הַנֶּפֶשׁ וּבִיטּוּל בִּמְצִיאוּת אֵלָיו יִתְבָּרֵךְ, לִהְיוֹת לוֹ לֵב נִשְׁבָּר וְרוּחַ נִשְׁבָּרָה[7], לְהָסִיר גַּסּוּת רוּחוֹ וְכֹחַ הַמִּתְאַוֶּה לִדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים, לִהְיוֹת יֵשׁ וְנִפְרָד בִּפְנֵי עַצְמוֹ, רַק "יָשִׁים אֵלָיו לִבּוֹ" (אִיּוֹב לד, יד).

וְעַל זֶה אָמְרוּ רַז"ל: "פִּתְחוּ לִי כְּחוּדָהּ שֶׁל מַחַט, וַאֲנִי אֶפְתַּח לָכֶם כְּפִתְחוֹ שֶׁל אוּלָם" – שֶׁהָיָה לִפְנֵי הַהֵיכָל בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ, כִּי "הַבָּא לִטַּהֵר מְסַיְּעִין אוֹתוֹ" לְהָסִיר מִמֶּנּוּ כָּל בְּחִינַת וּמַדְרֵגַת גַּסּוּת הָרוּחַ, וּלְהַעֲלוֹתוֹ מַעֲלָה מַעֲלָה עַד רוּם הַמַּעֲלוֹת. וְעַל יְדֵי זֶה יָאִיר אוֹר הָאַהֲבָה זוֹ תּוֹךְ פְּנִימִיּוּת נְקוּדַּת הַלֵּב מַמָּשׁ, עַד שֶׁתִּתְבַּטֵּל כֹּחַ מַדּוּת הַנֶּפֶשׁ, כְּשַׁלְהֶבֶת הָעוֹלָה מֵאֵלֶיהָ לְהִכָּלֵל וּלְהִדָּבֵק בְּאוֹרוֹ יִתְבָּרֵךְ. (וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּסִפְרָא דִצְנִיעוּתָא רֵישׁ פֶּרֶק א' – זֹהַר חֵלֶק ב', דַּף קע"ו, עַמּוּד ב':) "וְאַרְעָא אִתְבַּטְּלַת".

וְזוֹ הִיא בְּחִינַת "אֲחוֹתִי" הַנַּ"ל. וּמִזֶּה יָבֹא עוֹד לִבְחִינַת "רַעְיָתִי"[8]:

ב וּבְיֹאוּר עִנְיָן "רַעְיָתִי" הוּא, עַל דֶּרֶךְ מַה שֶּׁאָמְרוּ רַז"ל: "יִשְׂרָאֵל מְפֹרָנְסִין לַאֲבִיהֶן שֶׁבַּשָּׁמַיִם". וּכְדִכְתִיב: "כִּי לֹא יֵדַח **מִמֶּנּוּ נִדָּח**"[9], "מִמֶּנּוּ" דַּיְיקָא, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר, דְּהַיְינוּ "לְאִשְׁתָּאבָא בְּגוּפָא דְמַלְכָּא".

וּלְהָבִין זֶה, אֵיךְ הַנְּשָׁמָה שֶׁהִיא בְּחִינַת נִבְרָא יֵשׁ וְדָבָר בִּפְנֵי עַצְמוֹ תּוּכַל "לְאִשְׁתָּאבָא" וְכו'?

---

2. וְעַיֵּן שָׁם בְּ"מִקְדַּשׁ מֶלֶךְ", וּבְהָרַמַ"ז.

3. [וְשָׁם: אֵלּוּ אָמַר קְרָא, 'שִׂפַת אֱמֶת כּוֹנַנְתָּ לָעַד', הֲוָה כִּדְקַאמַרְן, אֲבָל לָא כְּתִיב אֶלָּא 'תִּכּוֹן' – זִמְנָא שִׂפַת אֱמֶת דְּתִכּוֹן, מַה דְּלָאו הָכִי הַשְׁתָּא. דְּהַשְׁתָּא שִׂפַת שֶׁקֶר קַיְּימָא, וּשְׂפַת אֱמֶת שְׁכִיבָא לְעֻפְרָא, וּבְדַהוּא זִמְנָא דְּאֱמֶת יְקוּם עַל קִיּוּמֵיהּ, וּמִגּוֹ 'אֶרֶץ תִּצְמַח', כְּדֵין "שִׂפַת אֱמֶת תִּכּוֹן לָעַד וְגו'".

תַּרְגּוּם: אֵלּוּ אָמַר הַכָּתוּב 'שִׂפַת אֱמֶת כּוֹנַנְתָּ לָעַד' – הָיָה כְּמוֹ שֶׁאָמַרְנוּ. אֲבָל לֹא כָּתוּב אֶלָּא 'תִּכּוֹן', עֲתִידָה שִׂפַת אֱמֶת שֶׁתִּכּוֹן מַה שֶּׁאֵין כָּךְ עַכְשָׁו, שֶׁעַכְשָׁו שִׂפַת שֶׁקֶר עוֹמֶדֶת, וּשְׂפַת אֱמֶת שׁוֹכֶבֶת לְעָפָר, וּבְאוֹתוֹ זְמַן שֶׁל אֱמֶת תַּעֲמֹד עַל קִיּוּמָהּ וּמִתּוֹךְ 'אֶרֶץ תִּצְמַח', אָז "שִׂפַת אֱמֶת תִּכּוֹן לָעַד וְגו'"].

4. [וְעַיֵּן בְּ"סֵפֶר שֶׁל בֵּינוֹנִים" חֵלֶק א', סוֹף פֶּרֶק י"ג. וְעַיֵּן מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר – בְּ"בִּיאוּר עַל פָּסוּק 'אֵלֶּה מַסְעֵי כוּ', וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה כוּ'", בְּעִנְיָן "תִּתֵּן אֱמֶת לְיַעֲקֹב".

וְעַיֵּן מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר, בְּעִנְיָן ח' פְּעָמִים 'אֱמֶת' בְּ"אֱמֶת וְיַצִּיב": הַד' פְּעָמִים 'אֱמֶת' הָרִאשׁוֹנִים עַד "עֶזְרַת", הוּא רָצוֹן וּתְשׁוּקַת הַלֵּב לְהִדָּבֵק בַּה' עַד בְּלוּתוֹ, הַנִּקְרָא 'הֵיכַל הָרָצוֹן'. וְאַחַר כָּךְ עוֹד ד' פְּעָמִים 'אֱמֶת', דְּהַיְינוּ אֱמֶת הָאֲמִתִּי, שֶׁמִּסְתַּיְּעֵדוּ מִלְּמַעְלָה לְהִתְאַמֵּת הַד' 'אֱמֶת' שֶׁלְּמַטָּה, לִהְיוֹת אֱמֶת אֲמִיתִּי בִּמְסִירַת־נֶפֶשׁ עַד בְּלוּתָהּ כוּ'.

וְעַיֵּן "אַגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ", דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וְזוֹרֵעַ צְדָקָה שְׂכַר אֱמֶת".

5. [עוֹר הַנָּחָשׁ].

6. [כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ גַּסּוּת הָרוּחַ אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא: אֵין אֲנִי וְהוּא יְכוֹלִין לָדוּר בְּעוֹלָם (סוֹטָה ה, א)].

7. [עַל פִּי לְשׁוֹן הַכָּתוּב תְּהִלִּים נא, יט: "רוּחַ נִשְׁבָּרָה לֵב נִשְׁבָּר וְנִדְכֶּה"].

8. (וְעַיֵּן מַה שֶּׁנִּתְבָּאֵר עוֹד מַעְנְיָן בְּחִינַת "אֲחוֹתִי" - בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל "לִבַּבְתִּנִי אֲחוֹתִי כַּלָּה").

9. [שְׁמוּאֵל ב' יד, יד. וְשָׁם: "לְבִלְתִּי יִדַּח מִמֶּנּוּ נִדָּח"].

אַךְ הִנֵּה אָמְרוּ בַּזֹּהַר: "תְּלַת קְשָׁרִין מִתְקַשְּׁרִין כַּחֲדָא: אוֹרַיְיתָא בְּקוּדְשָׁא בְּרִיךְ־הוּא, וְיִשְׂרָאֵל בְּאוֹרַיְיתָא כו'". כִּי מִפְּנֵי שֶׁבְּחִינַת וּמַעֲלַת הַתּוֹרָה גָּבוֹהַּ מִבְּחִינַת מַעֲלַת וּמַדְרֵגַת נְשָׁמוֹת יִשְׂרָאֵל מִמְּקוֹר חוֹצְבָם, דְּ"אוֹרַיְיתָא מֵהָכְמָה נָפְקָת כו'", וְזֶהוּ מַה שֶׁאָמְרוּ רַז"ל: "אַשְׁרֵי מִי שֶׁבָּא לְכָאן וְתַלְמוּדוֹ בְּיָדוֹ".

אַךְ לְהָבִין זֶה – שֶׁהֲרֵי הַתּוֹרָה הִיא גַּם כֵּן מְלוּבֶּשֶׁת בְּבְעִנְיָנִים גַּשְׁמִיִּים, כְּמוֹ עִנְיְנֵי צִיצִית, וּתְפִילִין, וְסוּכָּה, וְכַמָּה דִינֵי מָמוֹנוֹת וּטְעָנוֹת עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל – רְאוּבֵן טוֹעֵן כָּךְ, וְשִׁמְעוֹן כָּךְ – וּמָה עִנְיָנָם בְּגַן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן וְתַחְתּוֹן?

אַךְ הִנֵּה כְּתִיב (מִשְׁלֵי ט, ה): "לְכוּ לַחֲמוּ בְלַחְמִי". כִּי כְּמוֹ הַלֶּחֶם – מָזוֹן גַּשְׁמִי שֶׁעָלָיו יִחְיֶה הָאָדָם חַיֵּי גּוּפוֹ, הוּא עַל יְדֵי שֶׁנִּבְלַע בְּאֵבָרָיו שֶׁל אָדָם; כָּךְ הַתּוֹרָה שֶׁנִּקְרֵאת מָזוֹן וְחַיִּים לַנֶּפֶשׁ הָרוּחָנִי, צְרִיכָה הִיא שֶׁתִּבָּלַע בְּאֵבְרֵי נַפְשׁוֹ, וְשָׁבָה כִּבְשָׂרוֹ[10] מַמָּשׁ. וְעַל יְדֵי זֶה הַנֶּפֶשׁ "תָּשׁוּב אֶל ה'", "לְאִשְׁתָּאבָא בְּגוּפָא דְמַלְכָּא", לִהְיוֹת נִבְלַע בְּגוּפָא דְמַלְכָּא מַמָּשׁ. וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (שִׁיר הַשִּׁירִים ה, א): "אָכַלְתִּי יַעְרִי עִם דִּבְשִׁי וגו'". וְזֶהוּ "לַחֲמוּ בְלַחְמִי": מִתְּחִלָּה "לַחֲמוּ", שֶׁיִּהְיֶה לֶחֶם וּמָזוֹן לִיבָּלַע בְּאֵבְרֵי נַפְשְׁכֶם, וְאַחַר כָּךְ "בְּלַחְמִי".

וְהִנֵּה בְּאָבוֹת מְלָאכוֹת שֶׁל שַׁבָּת, "תַּנָּא סִידוּרָא דְפַת נָקֵט: הַזּוֹרֵעַ וכו'". כִּי כְּדֵי לַעֲשׂוֹת לֶחֶם שֶׁיִּהְיֶה רָאוּי לְמַאֲכַל אָדָם, עַד שֶׁיִּהְיֶה נִבְלַע בְּאֵבָרָיו וְשָׁבָה כִּבְשָׂרוֹ, צָרִיךְ מִתְּחִלָּה עֲבוֹדַת הַזְּרִיעָה, וְהַטְחִינָה, וְלִישָׁה, וַאֲפִיָּה.

וּלְהָבִין אַרְבָּעָה עֲבוֹדוֹת הַלָּלוּ בַּעֲבוֹדַת ה', צָרִיךְ לְבָאֵר הֵיטֵב בִּפְרָטִיּוּת עִנְיָן וְסֵדֶר הַזְּרִיעָה בְּגַשְׁמִיּוּת:

עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, שֶׁזּוֹרְעִין גַּרְעִין חִטָּה, אוֹ נוֹטְעִין גַּרְעִין פְּרִי בָּאָרֶץ וּמְכַסִּין בֶּעָפָר, וְהַגַּרְעִין הַהוּא נִרְקָב וְנִפְסָד, וְכֹחַ הַצּוֹמֵחַ אֲשֶׁר בָּאָרֶץ מַצְמִיחַ חִטָּה אוֹ פְּרִי כְּעֵין הַגַּרְעִין הַנִּזְרָע אוֹ הַנָּטוּעַ בָּאָרֶץ.

כִּי לְפִי שֶׁכֹּחַ הַצּוֹמֵחַ אֲשֶׁר בָּאָרֶץ הוּא כֹּחַ כְּלָלִי, זוֹרְעִין הַגַּרְעִין הַהוּא לִהְיוֹת כְּעֵין הַעֲלָאַת מַ"נ אֶל כֹּחַ הַצּוֹמֵחַ, לְהַצְמִיחַ כֹּחַ פְּרָטִי כְּעֵין הַגַּרְעִין הַהוּא. וְהַיְינוּ, לְפִי שֶׁהַגַּרְעִין הַהוּא גַּם כֵּן נִתְהַוָּה מִכֹּחַ הַצּוֹמֵחַ, וְיֵשׁ בּוֹ בְּחִינַת כֹּחַ הַצּוֹמֵחַ בְּהֶעְלֵם, אֶלָּא שֶׁנִּתְגַּשֵּׁם וְנִגְרַע מִמַּהוּתוֹ עַד שֶׁנַּעֲשָׂה גַּרְעִין. וּמִכָּל מָקוֹם יֵשׁ לוֹ שַׁיָּיכוּת בְּצַד מָה אֶל כֹּחַ הַצּוֹמֵחַ הָרוּחָנִי. לְפִיכָךְ, כְּשֶׁנִּרְקָב וְנִפְסָד גּוּף הַגַּרְעִין, הִנֵּה כֹּחַ הַצּוֹמֵחַ הַמְּלוּבָּשׁ בּוֹ בָּטֵל לְגַבֵּי כֹּחַ הַצּוֹמֵחַ הַכְּלָלִי אֲשֶׁר בָּאָרֶץ, וְנַעֲשָׂה מַ"נ אֵלָיו, וּמַצְמִיחַ כְּעֵין הַגַּרְעִין בְּתוֹסֶפֶת מְרוּבָּה עַל הָעִיקָּר.

וְכֵן מַצְמִיחַ כָּל מִינֵי פֵּירוֹת בְּמִינֵי מַטְעַמִּים, וְגָוָון, וְרֵיחַ כְּעֵין הַגַּרְעִין הַהוּא. כְּגוֹן, אִם הָיָה הַגַּרְעִין שֶׁל תַּפּוּחִים – מַצְמִיחַ תַּפּוּחִים, וְאִם הָיָה שֶׁל עֲנָבִים – מַצְמִיחַ עֲנָבִים, וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן. הֶגֶם שֶׁבַּגַּרְעִין הַהוּא אֵינוֹ נִרְאֶה וְנִרְגָּשׁ שׁוּם טַעַם וְרֵיחַ כְּלָל, רַק כְּמוֹ עֵץ בֶּעֱלְמָא, מִכָּל מָקוֹם הֲרֵי הוּא עַל כָּל פָּנִים מִמַּהוּת הַפְּרִי הַהוּא, וְיֵשׁ בּוֹ בְּכֹחוֹ מְלוּבָּשׁ וּמוּסְתָּר כָּל כֹּחוֹת הַטְּעָמִים, וְהַגְּוָונִים, וְהָרֵיחַ שֶׁבַּפְּרִי הַהוּא. אֶלָּא שֶׁהוּא מְצוּמְצָם מְאֹד, עַד שֶׁאֵינוֹ נִרְגָּשׁ וְנִרְאֶה בּוֹ שׁוּם טַעַם וְרֵיחַ, וְלָזֹאת יָכוֹל הוּא לְהַמְשִׁיךְ כֹּחַ הַצּוֹמֵחַ שֶׁיַּצְמִיחַ הַפֵּירוֹת שֶׁל הַגַּרְעִין הַהוּא בְּכָל עִנְיָנֵיהֶם, בְּטַעֲמָם, וּבְרֵיחָם, וּמַרְאֶה שֶׁלָּהֶם בְּלִי שׁוּם הֶסְתֵּר וְצִמְצוּם כְּלָל.

וְהִנֵּה בְּכָל הַמָּשָׁל הַזֶּה בִּפְרָטִיּוּת, יִתְבּוֹנֵן הַמַּשְׂכִּיל בַּעֲבוֹדַת ה' וּבְתוֹרָתוֹ:

כִּי הִנֵּה הַתּוֹרָה הִיא חָכְמָתוֹ וּרְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְהוּא וְחָכְמָתוֹ אֶחָד, "חַכִּים וְלָא בְחָכְמָה יְדִיעָא כו'". וּבְרִיבּוּי הַצִּמְצוּמִים וְהִשְׁתַּלְשְׁלוּת מִמַּדְרֵגָה לְמַדְרֵגָה, יָרְדָה מַטָּה מָטָּה, עַד שֶׁנִּתְלַבְּשָׁה וְנִתְגַּשְּׁמָה בְּעִנְיָנִים גַּשְׁמִיִּים. וְהוּא כִּמְשַׁל גַּרְעִין הַזֶּרַע, אוֹ הַפְּרִי שֶׁנִּלְקָח מִכֹּחַ הַצּוֹמֵחַ, שֶׁהַכֹּחַ הַהוּא הוּא בְּחִינַת אַיִן מַמָּשׁ, מִמַּאֲמָר "תַּדְשֵׁא" (בְּרֵאשִׁית א, יא), דְּהַיְינוּ "אֵשׁ־דָּת" (דְּבָרִים לג, ב). (כֵּן כָּתַב הַשֵּׁ"ךְ בְּשֵׁם הָרַב שִׁמְשׁוֹן). וְהַפְּרִי הַנִּצְמָח מִמֶּנּוּ עַל יְדֵי הִתְלַבְּשׁוּתוֹ בְּאֶרֶץ, הוּא בְּחִינַת יֵשׁ מֵאַיִן. אֲבָל מִכָּל מָקוֹם יֵשׁ בּוֹ חַיּוּת רוּחָנִי, כִּי טוֹב לְמַאֲכָל, וְנֶחְמָד לְמַרְאֶה[11], אוֹ שֶׁיֵּשׁ בּוֹ רֵיחַ. מַה שֶּׁאֵין כֵּן גַּרְעִין הַנִּזְרָע, הַחַיּוּת שֶׁבּוֹ מְצוּמְצָם כָּל כַּךְ, עַד שֶׁאֵין נִרְאֶה וְנִרְגָּשׁ בּוֹ אֲפִילוּ שׁוּם טַעַם וְרֵיחַ.

כַּךְ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל: הַתּוֹרָה שֶׁנִּתְלַבְּשָׁה וְנִתְגַּשְּׁמָה בִּדְבָרִים גַּשְׁמִיִּים, הַחַיּוּת שֶׁבָּהּ מְצוּמְצָם מְאֹד. כִּי בְּגַן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן שֶׁהוּא עוֹלָם הַבְּרִיאָה מְאִירִים שָׁם חַבַּ"ד דְּאֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, וּמֵאִיר אוֹר הַתּוֹרָה בִּבְחִינַת תַּעֲנוּג, בְּהַשָּׂגוֹת שִׂכְלִיּוֹת אֱלֹהוּת מַמָּשׁ. וּמִכָּל מָקוֹם בְּחִינַת הַשָּׂגָה הַהִיא הִיא בְּחִינַת יֵשׁ מֵאַיִן לְגַבֵּי מְקוֹרָא דְכוֹלָא, חָכְמָה עִילָּאָה, "חַכִּים וְלָא בְחָכְמָה יְדִיעָא". מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּירִידָתָהּ לְמַטָּה, נִתְגַּשְּׁמָה עַד שֶׁאֵין נִרְאֶה וְנִרְגָּשׁ בָּהּ עִנְיָן הַתַּעֲנוּג וְשֵׂכֶל אֱלֹהוּת, כִּי־אִם דִּינִים וַהֲלָכוֹת בְּעִנְיָנִים גַּשְׁמִיִּים[12].

וְזֶהוּ "הַזּוֹרְעִים בְּדִמְעָה בְּרִנָּה יִקְצֹרוּ" (תְּהִלִּים קכו, ה): כִּי הֲרֵי בִּשְׁעַת לִימּוּדוֹ אֵין לוֹ תַּעֲנוּג, וּמִכָּל מָקוֹם "בְּרִנָּה יִקְצֹרוּ", כִּי מֵחֲמַת הַלִּימּוּד נַעֲשָׂה אוֹר הַתּוֹרָה זְרוּעַ בָּאָרֶץ הָעֶלְיוֹנָה. כִּי בְּחִינַת "דְּבַר ה' – זוֹ הֲלָכָה", וּבָטֵל לְגַבֵּי כֹּחַ הַצּוֹמֵחַ, בְּחִינַת חָכְמָה כו'. וְעַל יְדֵי זֶה מַצְמִיחַ

10. [עַל פִּי לְשׁוֹן הַכְּתוּבִים שְׁמוֹת ד, ז: "וְהִנֵּה שָׁבָה כִּבְשָׂרוֹ"].

11. [עַל פִּי לְשׁוֹן הַכְּתוּבִים: "כָּל עֵץ נֶחְמָד לְמַרְאֶה, וְטוֹב לְמַאֲכָל" (בְּרֵאשִׁית ב, ט). "כִּי טוֹב הָעֵץ לְמַאֲכָל וְכִי תַאֲוָה הוּא לָעֵינַיִם וְנֶחְמָד הָעֵץ לְהַשְׂכִּיל (בְּרֵאשִׁית ג, ו)].

12. (וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמָקוֹם אַחֵר - עַל פִּי הַמַּאֲמָר (בַּזֹּהַר) בְּפָרָשַׁת בְּרֵאשִׁית, דַּף כ"ז, ב': "אֶעֱשֶׂה לוֹ עֵזֶר" כו' - דָּא מִשְׁנָה כו'". עַיֵּן שָׁם).

"שֹׁבֵר מִצְוָה – מִצְוָה" בְּגַן־עֵדֶן הָעֶלְיוֹן, שֶׁ"צַדִּיקִים יוֹשְׁבִין וְנֶהֱנִין מִזִּיו הַשְּׁכִינָה", וּמִתְעַנְּגִים בְּהַשָּׁגָתָם הַשָּׁגַת אֱלֹקוּת. שֶׁהַהַשָּׂגָה הַהִיא הִיא בְּחִינַת יֵשׁ מֵאַיִן, וְזִיו וְהֶאָרָה מֵאוֹרָהּ שֶׁל מַעֲלָה בְּכֹחַ הַצּוֹמֵחַ. וְהַיְינוּ זִיו תּוֹרָתָם וַעֲבוֹדָתָם מַמָּשׁ, שֶׁהוּא כְּמוֹ לְמָשָׁל הַכֹּחַ הַצּוֹמֵחַ שֶׁמַּצְמִיחַ כְּעֵין הַגַּרְעִין וְכוּ'. וְגוּפֵי הַהֲלָכוֹת גַּשְׁמִיּוֹת הֵם בְּחִינַת הַעֲלָאת מ"נ, לְגַבֵּי חָכְמָתוֹ וּרְצוֹנוֹ יִתְבָּרֵךְ הַמְּלוּבָּשִׁים בִּדְבַר ה' זוֹ הֲלָכָה.

וְהִנֵּה כְּמוֹ שֶׁבִּזְרִיעָה גַּשְׁמִיּוּת, אֵינָהּ צוֹמַחַת עַד שֶׁיִּרָקֵב הַגַּרְעִין, וְיִפָּסֵד, וְיִשְׁתַּנֶּה מִמַּהוּתוֹ, וְיִהְיֶה נִקְלָט בָּאָרֶץ מַמָּשׁ, וְהָיוּ לַאֲחָדִים מַמָּשׁ. כָּכָה צָרִיךְ לִהְיוֹת נֶפֶשׁ הָאָדָם: לְהִתְבַּטֵּל מִמַּהוּתָהּ עַל יְדֵי מְסִירַת־נֶפֶשׁ בְּתוֹרָה וּבְמִצְוֹת, וְלִהְיוֹת נִקְלָטֶת וּמִתְאַחֶדֶת בָּאָרֶץ הָעֶלְיוֹנָה, הִיא מַלְכוּתוֹ וּשְׁכִינַת עוּזּוֹ, עַל יְדֵי מְסִירַת־נֶפֶשׁ זוֹ בִּבְחִינַת הַעֲלָאת מַ"ן, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (תְּהִלִּים לא, ו): "בְּיָדְךָ אַפְקִיד רוּחִי כו'". וְעַל יְדֵי זֶה נִקְלֶטֶת וּמִתְיַיחֶדֶת הַתּוֹרָה שֶׁלָּמַד בָּעוֹלָם־הַזֶּה גַּם כֵּן בָּאָרֶץ הָעֶלְיוֹנָה, כִּיחוּד כֹּחַ הַצּוֹמֵחַ שֶׁבַּגַּרְעִין, בְּכֹחַ הַצּוֹמֵחַ שֶׁבָּאָרֶץ הַגַּשְׁמִי.

וּמִזֶּה יִתְבּוֹנֵן הַמַּשְׂכִּיל לִהְיוֹת לְמוּדוֹ עַל דֶּרֶךְ זֶה, שֶׁיִּהְיֶה בִּבְחִינַת מַ"ן וְלֹא יַעֲשֶׂה הַטָּפֵל עִיקָּר. דְּהַיְינוּ, שֶׁלֹּא יָשִׂים כָּל מְגַמָּתוֹ אֶל הַתּוֹרָה כְּמוֹ שֶׁהִיא בַּלְּבוּשִׁים הַגַּשְׁמִיִּים בִּלְבָד, כִּי "הָאוֹמֵר אֵין לִי אֶלָּא תּוֹרָה, אֲפִילּוּ תּוֹרָה אֵין לוֹ", רַק יָשִׂים לִבּוֹ לִפְנִימִיּוּת אֱלֹהוּת הַמְּלוּבָּשׁ בָּהּ, מִמְּקוֹרָהּ וְשָׁרְשָׁהּ לְמַעְלָה – בִּחְינַת חָכְמָה־עִילָּאָה, וְלִישָׁא וְלִיתֵּן בְּדִבּוּרוֹ שֶׁל מָקוֹם. כִּי הֲלָכָה זוֹ הִיא דְּבַר ה', וְחָכְמָתוֹ וּרְצוֹנוֹ מְלוּבָּשִׁים בָּהּ. וַאֲזַי הוּא לִימוּדוֹ בִּבְחִינַת מַ"ן, וּבָטֵל לְגַבֵּי חָכְמָתוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְהָיוּ לַאֲחָדִים מַמָּשׁ:

ג וּכְדֵי שֶׁתִּתְאַחֵד גַּם כֵּן עִם נַפְשׁוֹ הָאֱלֹהִית, הִנֵּה הַתְּפִלָּה קְרוּבָה נֶפֶשׁ. כִּדְכְתִיב (שְׁמוּאֵל א' א, טו): "וָאֶשְׁפּוֹךְ אֶת נַפְשִׁי" כו'. וְצָרִיךְ הוּא לְעוֹרֵר אֶת הָאַהֲבָה, בִּתְפִלָּה מֵעוֹמְקָא דְּלִבָּא בִּכְלוּת הַנֶּפֶשׁ מַמָּשׁ, בִּמְסִירַת־נֶפֶשׁ בְּבִיטּוּל בְּמְצִיאוּת אֵלָיו יִתְבָּרֵךְ, בִּחְינַת "אֲחוֹתִי" הַנַּ"ל, שֶׁיִּהְיֶה עִנְיָן מְסִירַת־נֶפֶשׁ וּבִיטּוּל הַנַּ"ל נִקְבָּע בְּמוֹחוֹ וְלִבּוֹ בִּשְׁעַת הַתְּפִלָּה שֶׁהִיא בִּחְינַת חָכְמָה־עִילָּאָה.

(וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (מִשְׁלֵי ז, ד): "אֱמֹר לַחָכְמָה אֲחוֹתִי אָתְּ". וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב (בְּרֵאשִׁית כ, יב) "אֲחוֹתִי בַת אָבִי הִיא כו'"־ "בְּזִמְנָא דְנַטְלָא מִבֵּי אַבָּא". כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ פָּרָשַׁת אֱמוֹר, דַּף ק', עַמּוּד ב').

וְלָכֵן כְּשֶׁלּוֹמֵד אַחַר כָּךְ עַל דֶּרֶךְ הַנַּ"ל, שֶׁיְּהֵא לִימוּדוֹ בָּטֵל לְגַבֵּי חָכְמָה־עִילָּאָה הַמְּלוּבָּשֶׁת בְּתוֹרָתוֹ, הֲרֵי מִתְיַיחֲדִים יַחַד אוֹר תּוֹרָתוֹ בְּאוֹר נַפְשׁוֹ הָאֱלֹהִית. וְלָזֹאת הַעֵת קָבוּעַ לִלְמוֹד יִהְיֶה מִיָּד אַחַר הַתְּפִלָּה. וְזֶהוּ "אַשְׁרֵי מִי שֶׁבָּא לְכָאן וְתַלְמוּדוֹ בְּיָדוֹ" – פֵּירוּשׁ: שֶׁבָּא לְכָאן נַפְשׁוֹ הָאֱלֹהִית עַל יְדֵי מְסִירַת־נֶפֶשׁ וּבִיטּוּל הַנַּ"ל, "וְתַלְמוּדוֹ" גַּם כֵּן "בְּיָדוֹ" עַל דֶּרֶךְ הַנַּ"ל.

וַעֲבוֹדַת הַטְּחִינָה בַּעֲבוֹדַת ה', הוּא בִּחְינַת "לֵב נִשְׁבָּר וְנִדְכֶּה" (תְּהִלִּים נא, יט). פֵּירוּשׁ "וְנִדְכֶּה" – מִלְּשׁוֹן "דָּכוּ בַּמְּדוֹכָה" (בְּמִדְבַּר יא, ח). וּכְמוֹ כֵּן עִנְיָן הַטְּחִינָה – שֶׁטּוֹחֵן וּמְפָרֵר הַחִטָּה עַד אֲשֶׁר דַּק כְּקֶמַח. וּכְעִנְיָן שֶׁכָּתוּב (שְׁמוֹת ל, לו): "וְשָׁחַקְתָּ מִמֶּנָּה הָדֵק". וְגַם בְּעִנְיָן לִימוּד הַתּוֹרָה כְּתִיב (תְּהִלִּים קיט, כ): "גָּרְסָה נַפְשִׁי". וְגַם לְשׁוֹן הַגְּמָרָא "גָּרְסִינַן" – מִלְּשׁוֹן "רֵיחַיִים שֶׁל גְּרוּסוֹת".

וְאַחַר כַּךְ בִּחְינַת הַלִּישָׁה: וְהוּא שֶׁנּוֹתֵן מַיִם בַּקֶּמַח לְחַבְּרָם לַעֲשׂוֹת גּוּף אֶחָד וְעִיסָּה אַחַת. וְכָךְ צָרִיךְ לְעוֹרֵר אֶת הָאַהֲבָה, לְדָבְקָה בּוֹ יִתְבָּרֵךְ וְלִהְיוֹת "מְשׁוּךְ אַחֲרָיו כַּמַּיִם", שֶׁלֹּא יִהְיֶה בִּבְחִינַת פֵּירוּד חַס וְשָׁלוֹם.

וּבְחִינַת הָאֲפִיָּיה הוּא, כְּעִנְיָן מָה שֶׁכָּתוּב (וַיִּקְרָא ב, ד): "וְכִי תַקְרִיב קָרְבַּן מִנְחָה מַאֲפֵה תַנּוּר". וּכְתִיב "תִּקְרַב" בְּלֹא יו"ד, וְ"יֵשׁ אֵם לַמָּסוֹרֶת". דְּהַיְינוּ, כְּשֶׁהַנֶּפֶשׁ רוֹצָה לְהִתְקָרֵב בְּעַצְמָהּ לַה', אֲזַי תִּהְיֶה בִּבְחִינַת "מַאֲפֵה תַנּוּר". כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (וַיִּקְרָא כו, כו): "וְאָפוּ עֶשֶׂר נָשִׁים לַחְמְכֶם בְּתַנּוּר אֶחָד". פֵּירוּשׁ: שֶׁיְּעוֹרֵר בְּלִבּוֹ רִשְׁפֵּי אֵשׁ הָאַהֲבָה מֵחֲמַת בִּחְינַת "אֶחָד", דְּהַיְינוּ מִגְּדוּלָּתוֹ שֶׁל מֶלֶךְ מַלְכֵי הַמְּלָכִים הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ־הוּא, הַמְמַלֵּא וְסוֹבֵב כָּל עָלְמִין, וְכוֹלָא קַמֵּיהּ כְּלָא חָשִׁיב מַמָּשׁ, אֲשֶׁר עַל כֵּן תִּתְלַהֵט וְתִתְלַהֵב נַפְשׁוֹ "לְאִסְתַּכְּלָא בִּיקָרָא דְּמַלְכָּא", וְתִתְבַּטֵּל כֹּחַ הַנֶּפֶשׁ מִמַּהוּתָהּ וְעַצְמוּתָהּ, בְּאַהֲבָה עַזָּה וִיתֵרָה מֵאַהֲבַת ה', לְדָבְקָה בּוֹ בִּלְבָד, לְרַוּוֹת נַפְשׁוֹ הַצְּמֵאָה, שֶׁהִיא בִּחְינַת מַיִם כַּנַּ"ל.

כִּי כְּמוֹ שֶׁהַמַּיִם וְהָאֵשׁ גַּשְׁמִיִּים הֵם ב' הֲפָכִים בְּטִבְעָם: מַיִם הוּא טֶבַע מְחַבֵּר וּמְצָרֵף, וְאֵשׁ הוּא בְּטֶבַע מְפָרֵר וּמַפְרִיד הַיְסוֹדוֹת, כִּנּוּדָע שֶׁבָּאֵשׁ מִתְפָּרְדִים כָּל הַיְסוֹדוֹת: שֶׁיְּסוֹד הַמַּיִם יוֹצֵא בָּעָשָׁן, וְיסוֹד הֶעָפָר נַעֲשֶׂה אֵפֶר מְפוּזָּר כו', כַּךְ הָאַהֲבָה בִּחְינַת רִשְׁפֵּי אֵשׁ הִיא בִּחְינָה הָפְכִּיִּית מִבִּחְינַת הָאַהֲבָה שֶׁל בִּחְינַת מַיִם שֶׁהִיא לְדָבְקָה בּוֹ, דְּהַיְינוּ שֶׁתִּשָּׁאֵר עַצְמוּת וּמַהוּת הַנֶּפֶשׁ דְּבוּקָה בּוֹ יִתְבָּרֵךְ. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בִּחְינַת רִשְׁפֵּי אֵשׁ הִיא הָאַהֲבָה שֶׁמַּפְרֶדֶת כֹּחוֹת הַנֶּפֶשׁ מִמַּהוּתָם וְעַצְמוּתָם, וְתִשְׁתַּפֵּךְ הַנֶּפֶשׁ אֶל חֵיק אָבִיהָ[13] – אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מַמָּשׁ.

וְעוֹד זֹאת הִיא בִּחְינַת אֲפִיָּיה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (בְּרֵאשִׁית מג, ל): "וַיְמַהֵר יוֹסֵף כִּי נִכְמְרוּ רַחֲמָיו אֶל אָחִיו וְגו'". וּפֵירוּשׁ

13. [עַל פִּי לְשׁוֹן הַכָּתוּב אֵיכָה ב, יב: "בְּהִשְׁתַּפֵּךְ נַפְשָׁם אֶל חֵיק אִמֹּתָם"].

"נִכְמְרוּ רַחֲמָיו" – מִלְּשׁוֹן "מִכְמָר בְּשִׂרָא", שֶׁהוּא לְשׁוֹן חֲמִימוּת. כִּי הָרַחֲמָנוּת הוּא מִצַּד הַחֲמִימוּת, כִּי חַם לִבּוֹ בְּקִרְבּוֹ[14].

כִּי הִנֵּה יִשְׂרָאֵל נִקְרָאוּ עַל שֵׁם יוֹסֵף כִּדְכְתִיב (תְּהִלִּים פ, ב): "נוֹהֵג כַּצֹּאן יוֹסֵף". וְצָרִיךְ לְעוֹרֵר רַחֲמִים עַל בְּחִינַת בִּנְיָמִין שֶׁנִּקְרָא "בֶּן אוֹנִי" (בְּרֵאשִׁית לה, יח). וְהַיְינוּ, לִהְיוֹת מִ'מָּאנֵי דְּחוּשְׁבָּנָא', לְחַשּׁוֹב עִם נַפְשׁוֹ אֵיךְ יָרְדָה מַטָּה מָטָּה, כָּל חָד לְפוּם מַה דְּיָדַע אִינְשׁ בְּנַפְשֵׁיהּ, וּלְרַחֵם עַל נִיצוֹץ אֱלֹהוּת שֶׁבּוֹ;

"וַיָּבֹא הַחֲדָרָה וַיֵּבְךְ שָׁמָּה" (בְּרֵאשִׁית מג, ל) – כִּדְכְתִיב (יִרְמְיָהוּ יג, יז): "בְּמִסְתָּרִים תִּבְכֶּה נַפְשִׁי", דְּהַיְינוּ בְּחַדְרֵי לִבּוֹ. וּמִכָּל מָקוֹם (בְּרֵאשִׁית מג, לא): "וַיִּתְאַפַּק וַיֹּאמֶר שִׂימוּ **לָחֶם**" – זוֹ הַתּוֹרָה, כִּי צָרִיךְ לִהְיוֹת שְׁנֵיהֶם – "חֶדְוָה תָקוּעַ בְּלִבָּאִי מִסִּטְרָא דָא כו'"[15]. וְזֶהוּ "וַיָּבֹא הַחֲדָרָה וַיֵּבְךְ **שָׁמָּה**" – "שָׁמָּה" דַּיְיקָא. וְעַל יְדֵי זֶה נַעֲשֵׂית הַתּוֹרָה בְּחִינַת לֶחֶם אָפוּי מַמָּשׁ – שֶׁנִּבְלָע בָּאֵבָרִין דְּמַלְכָּא, בְּחִינַת בִּטּוּל בְּאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא מַמָּשׁ (כו'), עַל יְדֵי שֶׁנִּבְלַע בְּאֵבְרֵי נַפְשׁוֹ הָאֱלֹהִית כו'.

וְזֶהוּ "אַשְׁרֵי מִי שֶׁבָּא לְכָאן וְתַלְמוּדוֹ בְּיָדוֹ" – פֵּירוּשׁ: "שֶׁתַּלְמוּדוֹ" נִתְיַיחֵד בְּנַפְשׁוֹ וְהָיוּ לַאֲחָדִים. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּלֹא בְּחִינַת אֲפִיָּה הַנַּ"ל, לֹא הָיָה יָכוֹל לִיבָּלַע בְּאֵבְרֵי נַפְשׁוֹ, וְלֹא יָכוֹל לִהְיוֹת חַיִּים וּמָזוֹן לָנֶפֶשׁ. "כִּי עַל הַלֶּחֶם" אָפוּי דַּוְקָא, "יִחְיֶה הָאָדָם"[16] – שֶׁנִּבְלַע בְּאֵבָרָיו. מַה שֶּׁאֵין כֵּן אִם אֵינוֹ אָפוּי, אֵין הַקֵּיבָה מְבָשֵׁלְתּוֹ, וַהֲרֵי הַלֶּחֶם מוּנָּח בְּפָנֵי עַצְמוֹ בַּקֵּיבָה וְלֹא נִבְלָע בָּאֵבָרִים.

וְכָכָה מַמָּשׁ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, בְּלֹא בְּחִינַת אֲפִיָּה הַנַּ"ל, הֲרֵי הַתּוֹרָה שֶׁלּוֹמֵד הוּא דָּבָר בְּפָנֵי עַצְמוֹ, וְנַפְשׁוֹ הוּא דָּבָר בְּפָנֵי עַצְמוֹ, וְאֵינָן מִתְיַיחֲדִים יַחַד, וְלֹא נִקְרָא "וְתַלְמוּדוֹ בְּיָדוֹ"[17]:

ד אַךְ קוֹדֶם שֶׁיִּלְמוֹד צָרִיךְ גַּם כֵּן בְּחִינַת "בָּא לְכָאן":

דְּהַיְינוּ, לְעוֹרֵר אֶת הָאַהֲבָה בְּתְפִלָּה בְּמִסִּירַת־נֶפֶשׁ וּבִיטּוּל בְּמְצִיאוּת אֵלָיו יִתְבָּרֵךְ, כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לִלְמוֹד אַחַר כָּךְ עַל דֶּרֶךְ הַנַּ"ל. וְלָזֹאת הָעֵת קָבוּעַ לִלְמוֹד יִהְיֶה מִיָּד אַחַר הַתְּפִלָּה כו'. וְלָכֵן עַל יְדֵי בְּחִינַת "בָּא לְכָאן וְתַלְמוּדוֹ בְּיָדוֹ" הוּא בְּבְחִינַת "אַשְׁרֵי".

(וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאַר בַּ"בִּיאוּר עַל פָּסוּק 'הַרְאִינִי אֶת מַרְאֶיךָ'". וּמִמַּה שֶּׁכָּתוּב שָׁם יוּבָן לְשׁוֹן "אַשְׁרֵי מִי שֶׁבָּא": כִּי 'אַשְׁרֵי' הוּא מִלְּשׁוֹן "בְּאָשְׁרִי כִּי אִשְּׁרוּנִי" (בְּרֵאשִׁית ל, יג), וְהוּא בְּחִינַת הִתְגַּלּוּת הַתַּעֲנוּג – כָּתֵר כו'. וְזֶהוּ דַּיְיקָא עַל יְדֵי הַלִּימוּד שֶׁאַחַר הַתְּפִלָּה כו').

וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר פָּרָשַׁת בְּהַר ק"ח, א': "הָדָא הוּא דִכְתִיב 'כִּי תָבוֹאוּ וְגו' **וְשָׁבְתָּה הָאָרֶץ**' – **נַיְיחָא** וַדַּאי". מִיהוּ כָּאן פֵּירֵשׁ "וְשָׁבְתָּה" בְּעִנְיָן אַחֵר).

וְזֶהוּ "**כִּי תָבוֹאוּ אֶל הָאָרֶץ**" פֵּירוּשׁ: מִיָּד "כִּי תָבוֹאוּ" (שֶׁהוּא בְּחִינַת "בָּא לְכָאן"), וִיעוֹרְרוּ אֶת הָאַהֲבָה בְּבְחִינַת תְּפִלָּה, בְּחִינַת נֶפֶשׁ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: "וָאֶשְׁפּוֹךְ אֶת נַפְשִׁי" הוּא בְּחִינַת אֶרֶץ עֶלְיוֹנָה,

"**אֲשֶׁר אֲנִי נוֹתֵן לָכֶם**": כִּי הָאַהֲבָה הָאֲמִיתִית הִיא הַבָּאָה מִלְּמַעְלָה, אֶלָּא שֶׁצָּרִיךְ הִתְעוֹרְרוּת הָאָדָם, וּבְאִתְעָרוּתָא־דִלְתַתָּא אִתְעָרוּתָא־דִלְעֵילָא,

וְאָז "**וְשָׁבְתָּה הָאָרֶץ**": דְּהַיְינוּ כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ"סִפְרָא דִצְנִיעוּתָא": "וְאַרְעָא **אִתְבַּטְּלַת**", דְּהַיְינוּ שֶׁיִּהְיֶה בְּחִינַת בִּיטּוּל כֹּחוֹת הַנֶּפֶשׁ בִּמְצִיאוּת, בִּבְחִינַת "אֲחוֹתִי" הַנַּ"ל.

"**שַׁבָּת לַה'**" – בִּיטּוּל אַחַר בִּיטּוּל. דְּהַיְינוּ בִּתְחִלָּה "וְשָׁבְתָּה הָאָרֶץ" בִּבְחִינַת "סוּר מֵרָע" (תְּהִלִּים לד, טו), וְאַחַר כָּךְ "שַׁבָּת לַה'" בִּבְחִינַת "וַעֲשֵׂה טוֹב" (שָׁם), צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה גַּם כֵּן בִּבְחִינַת בִּיטּוּל הַנַּ"ל.

וְאַחַר כָּךְ "**שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שָׂדֶךָ**": אֵלּוּ שִׁיתָּא סִדְרֵי מִשְׁנָה. "תִּזְרַע" בְּאֶרֶץ עֶלְיוֹנָה שֶׁנִּקְרֵאת שָׂדֶה – "חֶקֶל תַּפּוּחִין קַדִּישִׁין", בְּחִינַת דְּבַר ה'. לִהְיוֹת כִּמְשַׁל הַזְּרִיעָה הַנַּ"ל.

"**וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְמוֹר**", הוּא בְּחִינַת תַּלְמוּד, שֶׁהוּא טַעֲמֵי הַמִּשְׁנָה וּסְבָרוֹתֶיהָ.

(וְהַשִּׁתָּא אָתֵי שַׁפִּיר מַה שֶּׁכָּתוּב "וְשָׁבְתָּה כו'" קוֹדֶם "שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע כו'". וְהַיְינוּ כִּי מִקּוֹדֶם בְּחִינַת "שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע" וְ"תִּזְמוֹר", שֶׁהוּא עֵסֶק הַתּוֹרָה, צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּחִינַת הַמְּסִירַת־נֶפֶשׁ בִּתְפִלָּה, שֶׁהוּא בְּחִינַת "וְשָׁבְתָּה הָאָרֶץ" – "אַרְעָא אִתְבַּטְּלַת", כְּדֵי לִהְיוֹת בִּבְחִינַת "בָּא לְכָאן וְתַלְמוּדוֹ בְּיָדוֹ" כַּנַּ"ל).

וְהִנֵּה בַּעֲבוֹדַת הַכֶּרֶם צָרִיךְ הוּא לְזַמֵּר, דְּהַיְינוּ לִקְצוֹץ הַקּוֹצִים הַמְכַלִּים אֶת הַכֶּרֶם, וְהוּא גַּם כֵּן מֵעֲבוֹדַת הַזְּרִיעָה וְהַנְּטִיעָה. כִּי "הַזּוֹמֵר חַיָּיב מִשּׁוּם נוֹטֵעַ, מִשּׁוּם דְּלִצְמוּחֵי פֵּרֵי עָבִיד".

כָּךְ הוּא עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל לִימוּד הַתַּלְמוּד, שֶׁהוּא בֵּירוּר הַהֲלָכָה שֶׁמְּבָרֵר אֵיךְ הָיָה הַסֶּלְקָא דַעְתָּךְ בַּגְּמָרָא. וְכָל הַקּוּשְׁיוֹת הַנּוֹפְלִים לְפִי הַסֶּלְקָא דַעְתָּךְ שֶׁבַּגְּמָרָא, אוֹ

14. [עַל פִּי לְשׁוֹן הַכָּתוּב תְּהִלִּים לט, ד: "חַם לִבִּי בְּקִרְבִּי"].

(וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאַר בְּמָקוֹם אַחֵר, עַל פִּי הַזֹּהַר בַּמִּדְבָּר, קי"ח, א').

15. [רְאֵה זוֹהַר חֵלֶק ג', דַּף ע"ה, עַמּוּד א': בְּכִייָה תְּקִיעָא בְּלִבָּאי מִסִּטְרָא חֶדְוָא, וְחֶדְוָותָא בְּלִבָּאי מִסִּטְרָא אָחֳרָא].

16. (דְּבָרִים ח, ג).

17. (וְעַיֵּין מַה שֶּׁנִּתְבָּאַר בְּפָרָשַׁת מִשְׁפָּטִים, עַל פָּסוּק (שְׁמוֹת כד, י) "וְתַחַת רַגְלָיו כְּמַעֲשֵׂה לִבְנַת הַסַּפִּיר". וּלְקַמָּן בְּפָרָשַׁת בְּחֻקֹּתַי עַל פָּסוּק "וְאָפוּ עֶשֶׂר נָשִׁים כו'").

אֲפִילוּ הַסְּלָקָא דַעְתָּךְ דְּמַקְשָׁן, וְקוּשְׁיָיתוֹ – בִּכְדֵי לְבָרֵר הֲלָכָה בְּרוּרָה. לָכֵן נִמְשְׁלוּ דִּבְרֵי הַתַּלְמוּד לְיַיִן הַמְשַׂמֵּחַ – מֵחֲמַת בֵּירוּר הַהֲלָכָה.

מַה שֶּׁאֵין כֵּן הַמִּשְׁנָה נִקְרֵאת בְּשֵׁם לֶחֶם, וּכְתִיב (תְּהִלִּים קד, טו): "לֶחֶם לְבַב אֱנוֹשׁ יִסְעָד". וְהִנֵּה כְּתִיב (תְּהִלִּים קד, טו): "וְיַיִן יְשַׂמַּח לְבַב אֱנוֹשׁ"; וּכְתִיב גַּבֵּי יַיִן (שׁוֹפְטִים ט, יג): "הַמְשַׂמֵּחַ אֱלֹהִים וַאֲנָשִׁים". אֶלָּא "אִית יַיִן וְאִית יַיִן כו'":

כִּי כַּאֲשֶׁר מֵבִין הַתַּלְמוּד כְּמוֹ שֶׁהוּא לָבוּשׁ בְּלְבוּשִׁים גַּשְׁמִיִּים, וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהַפְשִׁיטוֹ מִלְּבוּשִׁים שֶׁלּוֹ, לִהְיוֹת תּוֹרַת אֱלֹהָיו בְּקִרְבּוֹ[18], הַשְּׂכָלוֹת אֱלֹהוּת מַמָּשׁ, נִקְרָא "יַיִן הַמְשַׂמֵּחַ **לְבַב אֱנוֹשׁ**". אֲבָל כְּשֶׁמִּתְעַנֵּג עַל ה' בְּהַשְּׂכָלָתוֹ בְּרוּחָנִיּוּת הַתּוֹרָה, הַשָּׂגַת אֱלֹקוּת, נִקְרָא יַיִן "הַמְשַׂמֵּחַ **אֱלֹהִים**", בְּשִׂמְחַת אֱלֹהִים וְחֶדְוַת ה'.

וְהִנֵּה כְּתִיב (יְשַׁעְיָהוּ ה, ז): "כִּי כֶרֶם ה' צְבָאוֹת בֵּית יִשְׂרָאֵל"[19]. וְצָרִיךְ כָּל אֶחָד וְאֶחָד לַעֲבוֹד בְּנַפְשׁוֹ עֲבוֹדַת הַכֶּרֶם – לִקְצוֹץ הַקּוֹצִים, דְּהַיְינוּ הַמִּדּוֹת נַפְשִׁיּוֹת שֶׁבָּאָדָם הַבָּאוֹת מִנַּפְשׁוֹ הַחִיּוּנִית. דְּהַיְינוּ קִנְאָה וְשִׂנְאָה וְתַאֲוָה וְדוֹמֵיהֶן, בִּכְדֵי לְבָרֵר הַטּוֹב. וְאָז אַחַר הַבֵּירוּר (וַיִּקְרָא כה, ד): "**שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן** יִהְיֶה לָאָרֶץ, **שַׁבָּת** לַה'", שֶׁהֵם ג' מִינֵי שַׁבָּתוֹת, נֶגֶד שְׁלֹשָׁה מִינֵי עוֹלָמוֹת: בְּרִיאָה, יְצִירָה, עֲשִׂיָּיה שֶׁנִּתְבָּרֵר מֵהֶם הַטּוֹב לַה'. וְדַי לַמֵּבִין:

18. ["תּוֹרַת אֱלֹקָיו בְּלִבּוֹ" (תְּהִלִּים לז, לא)]

19. (וְעַיֵּין בַּדַּהַר חֵלֶק א', עַמּוּד צ"ו).

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

תורת חיים

(א) **ותלד** עדה את יבל הוא היה אבי ישב אהל ומקנה ושם אחיו יובל הוא היה אבי כל תפש כנור ועוגב. ויש לדקדק למה באבי יושב אהל ומקנה שמו יבל בקמץ תחת היו"ד ואבי כל תפש כו' שמו יובל במלאפום ומה שייכות יש לזה עם זה ומה ענין קריאת שמות כאלה לפי אופן עבודתם ומעשיהם כאלה דוקא כו'. והנה יש להקדים תחלה בענין אבי כל תפש כנור ועוגב שזהו מקור כל בעלי השיר העליונים כמו הללוהו בנבל וכנור הללוהו במנים ועוגב כו'. שהן י' מיני כלי זמר נגד ע"ס כו' שעיקר שירה בכלי ולמ"ד (ערכין יא, א) עיקר שירה בפה זהו ענין השירה שהמלאכים העליונים או' בפה בכל יום. כמ"ש הללוהו כל מלאכיו כו'. שכל הברואים העליוני' ותחתוני' או' שירה בכל יום כידוע. ויש להבין תחלה שרש ענין השיר הזה מהו. להיות ידוע שכל המלאכים וברואים העליונים והתחתונים נבראו מאין ליש מבחי' הדבור העליון בבחי' צירופי האותיות האלקיים שנמשך מלמעלה בתמידות להחיותם. וכמ"ש (נחמי' ט, ו) ואתה מחיה את כלם ואתה א"ת דכ"ב אותיות הדבור העליון וה' מוצאות הפה הכוללם יחד כו'. וכמ"ש (תהלים לג, ו) בדבר ה' כו' וברוח פיו כל צבאם וכאשר צריכים לקבל אור ושפע האלקית מחדש בכל יום כמא' ובטובו מחדש בכל יום מע"ב אז בהכרח שיהיה בחי' העלאה ובטול במציאות בכל א' מיש לאין האלקי שיעלה לשרש ומקור חוצבו בכח האלקי המהווה אותו להכלל ולידבק שם ואז יחזור ויחודש אור ושפע האלקי להחיותו באור וחיות חדש מאין ליש. והיינו ענין השירה של כתות המלאכים העליונים שאו' בכל יום כאו"א לפי שרשו ומדרגתו במקור חוצבו כ"ה ענין השירה שלו בהשגה מיוחדת ובאוי"ר מצומצם רק לפי מדרגתו לבד. לפי שהשיר הזה הוא בחי' ההעלאה ובטול במציאות של כאו"א בשרשו וכל בחי' העלאה מתחתון לעליון א"א להיות כ"א ע"י בחי' הבטול במציאות של התחתון בבטול היש לאין בתכלית שזהו ע"י השיר דוקא. וגם הנשמות שעולים והולכים ממדרגה למדרגה עליונה יותר כמו מגעה"ת לגעה"ע צריכים לבוא תחלה לבחי' בטול במציאות ממהותם הראשון (כמו נהר די נור (דניאל ז, י) המפסיק שטובלים בו הנשמות). שזהו ג"כ ע"י השיר כמו כל הנשמה תהלל יה וקדושים בכל יום יהללוך סלה. וכה"ג וכמו שאו' משובח ומפואר בלשון חסידיו שהן הנשמות ועבדיו הן המלאכים כידוע:

(ב) **והנה** הטעם לבחי' בטול במציאות זה שבהעלאת המלאכים ונשמות למעלה. היינו לפי שאין ערוך כלל בין התחתון לעליון. דהיינו בין הנברא בע"ג ותכלית עם הבורא ית' שהוא הכח האלקי המהווה אותו שהוא בלתי בע"ג כו'. וע"כ כאשר צריך הנברא לעלות למעלה במקור חוצבו בכח האלקי המהווה אותו מאין ליש צריך לצאת תחלה ממהותו הראשון לגמרי בבחי' בטול היש לגמרי מכל וכל ואז יוכל לעלות וליכלל ולידבק בשרשו העליון האלקי שמשם נחצב ונתהווה מאין ליש. אבל אם הוא עדיין בבחי' הישות

שלו הנפרד בלי בטול ממציאותו כלל א"א לו לעלות כלל. (וכמו גם הגלגלים כשמש וירח שאו' שירה בכל יום. כמ"ש הללוהו כל צבאיו הללוהו שמש וירח הללוהו כל כוכבי אור הללוהו שמי השמים והמים כו'. והיינו בחי' הבטול דצורה שמופשט ועולה מן החומר שלו כנפש גלגל השמש שאומר שירה בהשתחוא' רוחנית וממילא יסובב החומ' שלו בהשתחוא' גשמית וכמ"ש במ"א בענין שמש בגבעון דום (יהושע י, יב) שפסק לומר שירה וממילא עמד חומר השמש כו'). ושרש הענין הוא לפי שא"א להיות המשכה מלמעלה מחדש מאין כ"א בבחי' בטול היש הראשון לאין תחלה וכמו שאנו רואים בכל צמיחה מכח הצומח שבארץ. שזהו הנמשך מאין הרוחני להיות צומח הגשם דחטה שא"א כ"א ברקבון הגרעין הנזרע בארץ והיה לאין ממש. דהיינו אחר שנפסד צורתו הרוחני ועלה ונכלל באין הרוחני דכח הצומח וחומר של החטה והי' לעפר ממש אז יומשך מן כח הצומח המשכה חדשה להצמיח בחטה בריאה חדשה שהן גרעינים הרבה מאין הרוחני ליש אבל אם לא היה הגרעין הנזרע נרקב ולא היה מופשט מישות שלו לגמרי לא היה נמשך ושוכן בו האין הרוחני של כח הצומח ולא יצמח ממנו כלום לפי שא"א להיות התהוות חדשה זו כ"א בבטול המהות דיש הראשון שזהו הכלל בכל מקום שא"א להיות התהוות יש מיש כו'. (וכמו"כ בהתהוות הוולד בריאה חדשה מאין בטפה הגשמית א"א כ"א בהפסד וסרחון הגשם של הטפה תחלה אז רוחניות שלה נקלט ברחם הנוק' כקליטת החטה בארץ לאחר ג' ימים כו') לפי שחטה זו בא' מכח הצומח מכבר מאין ליש צריך שיבוטל כח מציאותה ומהותה הראשון מיש לאין אז תקבל אור וחיות חדש מאין כו'. וכדוגמא זו שאנו רואים בכל אור ושפע העליונה שבא מלמעלה לחדש הבריא' מאין ליש צריך שיהי' תחלה בחי' בטול מהות הראשון כמו במלאכים דכתיב (יחזקאל א, יד) והחיות רצוא ושוב. שע"י הרצוא בהסתלקות ובטול יחזור ויומשך להם אור חדש. שזהו ענין השירה שאו' המלאכים בכל יום כנ"ל:

ותלד עדה את יבל

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר ה'צמח צדק'

דרך מצותיך

ג) אַךְ עֲדַיִן צָרִיךְ לְהָבִין מַדּוּעַ שֶׁהַמְּשִׁיחַ גַּם כֵּן יִהְיֶה מֶלֶךְ. דִּלְפִי מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל פֶּרֶק א' קָשֶׁה: כִּי בִּזְמַן בִּיאַת מָשִׁיחַ בִּמְהֵרָה בְּיָמֵינוּ אָמֵן יִהְיוּ כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב: וּ"מָלְאָה הָאָרֶץ דֵּעָה אֶת ה'"[81], וּכְתִיב[82]: "וְלֹא יְלַמְּדוּ עוֹד אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ" – וְאִם כֵּן לָמָּה צְרִיכִים לְמֶלֶךְ.

וְכֵן קָשֶׁה עַל הַמִּצְוָה שֶׁבַּתּוֹרָה לְמַנּוֹת מֶלֶךְ בְּיִשְׂרָאֵל – וַהֲלֹא תּוֹרָה אַחַת לְכוּלָּנוּ[83], וְאִם כֵּן גַּם תַּלְמִידֵי חֲכָמִים נִצְטַוּוּ בְּכָךְ, וְאִם כֵּן קָשֶׁה לְפִי מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל פֶּרֶק **א'**.

אַךְ הָעִנְיָן, דְּבֶאֱמֶת שַׁיָּיךְ בְּחִינַת מְלוּכָה גַּם עַל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, הֲגַם שֶׁמַּשְׂכִּילִים בְּתוֹרַת ה' וְאֵינָן נִצְרָכִים לִהְיוֹת בִּבְחִינַת בִּיטּוּל כְּעֶבֶד, עַל דֶּרֶךְ הַנַּ"ל פֶּרֶק א' – אֶלָּא שֶׁהִיא בְּחִינַת מְלוּכָה יוֹתֵר נַעֲלִית.

וְהָעִנְיָן, כִּי הַתּוֹרָה הִיא בְּחִינַת בְּלִי גְּבוּל, וּכְמַאֲמַר[84] "יֵלְכוּ מֵחַיִל אֶל חָיִל", שֶׁיֵּשׁ בְּחִינוֹת מַדְרֵיגוֹת אֵין קֵץ וְתַכְלִית, הַכֹּל בִּבְחִינַת עִילּוּי אַחַר עִילּוּי בְּאוֹפֶן הַשָּׂגַת הַתּוֹרָה. וְהִנֵּה לֶעָתִיד־לָבֹא יִהְיֶה גִּילּוּי אֱלֹקוּת בְּהַשָּׂגַת פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה, וְהַיְינוּ עַל יְדֵי מָשִׁיחַ[85], שֶׁהוּא יִלְמוֹד פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה לְכָל הָעָם, גַּם מַה שֶׁהָיָה כָּעֵת בְּהֶעְלֵם. אָכֵן אַף עַל פִּי כֵן בְּוַדַּאי הוּא בְּעַצְמוֹ יַכִּיר יוֹתֵר, כִּי לֹא כָּל מַה שֶׁמַּשִּׂיג בְּעַצְמוֹ יָכוֹל לְגַלּוֹת וּלְלַמֵּד לְכָל הָעָם, כִּי לֹא יוּכְלוּ לְהַשִּׂיג.

וְהִנֵּה מֵהֲמַת בְּחִינָה זוֹ נִקְרָא מֶלֶךְ:

דִּכְמוֹ עִנְיַן הַמְּלוּכָה שֶׁלְּמַטָּה הוּא רַק בְּחִינַת הַבִּיטּוּל, הַיְינוּ מַה שֶׁהוּא לְמַעְלָה מֵהַגְבָּלַת שִׂכְלוֹ, כִּי לְדָבָר שֶׁמִּתְיַיֵּשֵׁב בִּשְׂכְלוֹ בְּטוּב טַעַם וְדַעַת אֵין צָרִיךְ עַל זֶה לִפְקוּדַּת הַמֶּלֶךְ, שֶׁהֲרֵי גַּם בְּלֹא מִצְוָתוֹ נָכוֹן הַדָּבָר מִצַּד עַצְמוֹ וְטוֹב הוּא בְּעֵינָיו; אֶלָּא הַפְּקוּדָּה הוּא רַק עַל דָּבָר שֶׁהוּא נֶגֶד שִׂכְלוֹ וְהוּא פֶּלְאִי מִמֶּנּוּ, שֶׁאַף עַל פִּי כֵן מִצַּד הַפְּקוּדָּה וְהַגְּזֵירָה מוּכְרָח לְקַיֵּים אוֹתָהּ, וּמְבַטֵּל רְצוֹנוֹ לִרְצוֹן הַמֶּלֶךְ כִּי אֵינוֹ יוֹדֵעַ לֵב הַמֶּלֶךְ (וְטַעְמוֹ הַכְּמוּס), וַהֲרֵי

---

81) יְשַׁעְיָה יא, ט.

82) יִרְמְיָה לא, לג.

83) תּוֹרָה אַחַת לְכוּלָּנוּ: תַּנְיָא פֶּרֶק מו. וּבְכַמָּה מְקוֹמוֹת. עַל פִּי שְׁלַח טו, טז: "תּוֹרָה אַחַת וּמִשְׁפָּט אֶחָד יִהְיֶה לָכֶם וְלַגֵּר הַגָּר אִתְּכֶם".

84) תְּהִלִּים פד, ח.

85) רְאֵה לִקּוּטֵי תּוֹרָה צו יז, א־ב. שַׁעַר הָאֱמוּנָה פֶּרֶק נו וְאֵילֶךָ.

זֶה בְּחִינַת בִּיטּוּל לְגַבֵּי לְמַעְלָה מִן הַחָכְמָה שֶׁלּוֹ, שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מִתְיַיֵּשֵׁב בְּשִׂכְלוֹ – שׁוֹמֵעַ לִגְזֵירַת הַמֶּלֶךְ, שֶׁאֶצְלוֹ נָכוֹן הוּא וְיֵשׁ לוֹ טוּב טַעַם.

וְעַל דֶּרֶךְ זֶה יוּבָן גַּם כֵּן בְּעִנְיַן הַתּוֹרָה, שֶׁיֵּשׁ בָּהּ **מִצְוֹת וְחוּקִּים**: **הַמִּצְוֹת** הֵם הַמּוּשָׂגִים, כְּמוֹ צִיצִית וּתְפִילִּין; וְ**הַחוּקִּים** הֵם כְּמוֹ פָּרָה אֲדוּמָּה וְשַׁעַטְנֵז, שֶׁצָּמֵר וּפִשְׁתִּים כָּל חַד לְחוּדֵיהּ שָׁרֵי[86], וְכֵן כָּל אֶחָד מֵהֶם עִם מֶשִׁי, רַק צֶמֶר וּפִשְׁתִּים יַחְדָּיו "לֹא תִלְבַּשׁ כוּ'"[87].

וְהִנֵּה טַעֲמֵי תּוֹרָה יִתְגַּלּוּ לָעָתִיד לָבֹא[88] עַל יְדֵי הַמָּשִׁיחַ, אָכֵן לוֹ בְּעַצְמוֹ יִתְגַּלֶּה הַרְבֵּה יוֹתֵר לְאֵין קֵץ וְתַכְלִית מִמַּה שֶׁיּוּכַל הוּא לְגַלּוֹת לָעָם, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בּוֹ[89]: "הִנֵּה **יַשְׂכִּיל עַבְדִּי, יָרוּם, וְנִשָּׂא, וְגָבַהּ מְאֹד**", וְהֵם ה' עֲלִיּוֹת: "יַשְׂכִּיל" מֵאַבְרָהָם כוּ'[90], "וְגָבַהּ **מְאֹד**" – אוֹתִיּוֹת **אָדָם**[91], שֶׁיִּהְיֶה לְמַעְלָה גַּם מֵאָדָם הָרִאשׁוֹן, שֶׁהוּא חָכְמָה עִילָּאָה, כִּי לַמָּשִׁיחַ יִתְגַּלֶּה יוֹתֵר.

וְלָכֵן יִהְיֶה מָשִׁיחַ גַּם כֵּן **מֶלֶךְ** עַל יִשְׂרָאֵל, הֲגַם שֶׁיִּהְיוּ אָז כּוּלָּם בְּמַדְרֵיגַת תַּלְמִידֵי חֲכָמִים עַד שֶׁגַּם טַעֲמֵי הַתּוֹרָה יִתְגַּלֶּה לָהֶם, מִכָּל מָקוֹם הֲרֵי לֹא כָּל מַה שֶׁיִּתְגַּלֶּה לַמָּשִׁיחַ יִתְגַּלֶּה לָהֶם, אֶלָּא יְהֵא בְּחִינַת מַקִּיף עֲלֵיהֶם, וּמִצַּד זֶה נִקְרָא בְּשֵׁם מֶלֶךְ עֲלֵיהֶם, שֶׁהַמְּלוּכָה הִיא מַה שֶׁלְּמַעְלָה מִן הַשֵּׂכֶל שֶׁל הַמְקַבֵּל.

וְעַל פִּי הַקַּבָּלָה הוּא כָּךְ:

כִּי הַנִּבְרָאִים דְּבִי"עַ יֵשׁ עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ תַּתָּאָה, מַלְכוּת דְּאֲצִילוּת שֶׁנַּעֲשָׂה עַתִּיק לִבְרִיאָה. וְהַיְינוּ: בְּחִינַת **עַתִּיק** – הוּא מַה שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַשֵּׂכֶל, מִלְּשׁוֹן "הַמַּעְתִּיק הָרִים"[92], שֶׁנַּעְתַּק וְנִבְדָּל מִן הַשָּׂגַת הַנִּבְרָאִים שֶׁבִּג' עוֹלָמוֹת בְּרִיאָה יְצִירָה עֲשִׂיָּה, אֶלָּא הוּא בִּבְחִינַת מַקִּיף עֲלֵיהֶם. כִּמְשֹׁל גְּזֵירַת הַמֶּלֶךְ עַל הָעֶבֶד, שֶׁהָעֶבֶד מְבַטֵּל רְצוֹנוֹ כִּי הוּא לְמַעְלָה מֵהַשָּׂגָתוֹ כוּ'. וְנִקְרָא זֶה בְּשֵׁם מַלְכוּת דְּאֲצִילוּת עַל בְּי"עַ.

אֲבָל לְגַבֵּי הַנִּשְׁמוֹת דְּאֲצִילוּת, הַנִּקְרָאִים "אַחִים" לְזוּ"נ, אֵין זֶה בְּחִינַת מַקִּיף וְהֶעְלֵם כְּלָל, שֶׁהֲרֵי נִקְרָאִים אַחִים מַמָּשׁ לְהַסְפִּירוֹת כַּנַּ"ל. וּמִכָּל מָקוֹם הֲרֵי גַּם עֲלֵיהֶם יֵשׁ בְּחִינַת מַקִּיף, וְהוּא מַה שֶׁמַּלְכוּת דְּאַ"ק נַעֲשָׂה עַתִּיק לַאֲצִילוּת. פֵּירוּשׁ "עַתִּיק דְּאֲצִילוּת": מַה שֶׁ"מִתְנַשֵּׂא מִימוֹת עוֹלָם"[93], הֵם "יוֹמִין עִילָּאִין", שֶׁהֵם מִדּוֹת דְּאֲצִילוּת, וְנֶעְתַּק וְנִבְדָּל מֵהֶם, וְהַגְּבֹהַּ מְאֹד נַעֲלֶה מֵהַשָּׂגָתָם – הוּא בְּחִינַת הַמַּלְכוּת דְּאַ"ק עַל אֲצִילוּת;

וְשָׁם יִהְיֶה שֹׂרֶשׁ הַמָּשִׁיחַ, וְזֶהוּ "וְגָבַהּ **מְאֹ"ד**" שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ, וְעָלָיו נֶאֱמַר "חַיִּים שָׁאַל מִמְּךָ **נָתַתָּה** לוֹ"; וְלֹא כְּמוֹ בְּדָוִד, שֶׁהָיָה מִמַּלְכוּת דְּאֲצִילוּת, שֶׁקִּבֵּל חַיִּים מֵאָדָם הָרִאשׁוֹן וְהָאָבוֹת שֶׁהֵם הַסְפִּירוֹת דְּאֲצִילוּת כַּנַּ"ל פֶּרֶק ב', מַה שֶׁאֵין כֵּן בַּמָּשִׁיחַ "נָתַתָּ" – אַתָּה, הָאֵין־סוֹף בְּעַצְמוֹ כוּ'. וּמִצַּד זֶה יִהְיֶה בְּחִינַת מֶלֶךְ עַל יִשְׂרָאֵל, הֲגַם שֶׁיִּהְיוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, וַהֲגַם שֶׁיִּתְגַּלּוּ טַעֲמֵי מִצְוֹת – אֲבָל לֹא כָּל מַה שֶׁיִּתְגַּלֶּה לוֹ.

וְלָכֵן נִקְרָא **רַב וּמֶלֶךְ**: מִפְּנֵי מַה שֶׁיִּגָּלֶה טַעֲמֵי מִצְוֹת בְּהַשָּׂגָה לְיִשְׂרָאֵל יִהְיֶה נִקְרָא רַב, וּמִפְּנֵי מַה שֶׁיִּשָּׁאֵר בִּבְחִינַת מַקִּיף עֲלֵיהֶם נִקְרָא מֶלֶךְ. וְעַל דֶּרֶךְ זֶה יוּבָן גַּם כֵּן עוֹד עִנְיָן: "מַלְכוּת דְּאֵין־סוֹף – כֶּתֶר לְאַ"ק כוּ'", וְהַמֵּבִין יָבִין:

מִצָּוֹת מִינּוּי מֶלֶךְ. פָּרָשַׁת שׁוֹפְטִים:

---

86) כָּל אֶחָד לְחוּד מוּתָּר.

87) תֵּצֵא כב, יא: "לֹא תִלְבַּשׁ שַׁעַטְנֵז צֶמֶר וּפִשְׁתִּים יַחְדָּו".

88) רְאֵה בִּפְרָשִׁיּוֹת יוֹתֵר – לְעֵיל מִצְוֹת יִעוּד וּפִדְיוֹן אָמָּה הָעִבְרִיָּה.

89) יְשַׁעְיָה נב, יג.

90) בִּילְקוּט שִׁמְעוֹנִי עַל הַפָּסוּק, רֶמֶז תעו: "**יָרוּם** – מִן אַבְרָהָם, שֶׁכָּתוּב בּוֹ: 'הֲרִמוֹתִי יָדִי אֶל ה'". **וְנִשָּׂא** – מִמֹּשֶׁה, שֶׁכָּתוּב בּוֹ: 'כִּי תֹאמַר אֵלַי שָׂאֵהוּ בְּחֵיקֶךָ'. **וְגָבַהּ** – מִמַּלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהֶם: וְגַבֵּיהֶם וְגֹבַהּ לָהֶם".

91) בְּרֵאשִׁית רַבָּה פָּרָשָׁה ח, ה.

92) אִיּוֹב ט, ה.

93) נוֹסַח בִּרְכַּת יוֹצֵר אוֹר.

בַּזֹּהַר חֵלֶק א קפא, ב: "**וְנִשָּׂא** מִסִּטְרָא דְּאַבְרָהָם, **וְגָבַהּ** מִסִּטְרָא דְּיִצְחָק, **מְאֹד** מִסִּטְרָא דְּיַעֲקֹב".

בְּתַנְחוּמָא תּוֹלְדוֹת יד: "**יָרוּם** מֵאַבְרָהָם, **וְנִשָּׂא** מִיִּצְחָק, **וְגָבַהּ** מִיַּעֲקֹב, **וְנִשָּׂא** מִמֹּשֶׁה".

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ב

והענין יובן ע"פ משרז"ל במד"ר לך לך ר"פ ל"ט, ר' ברכי' פתח לריח שמניך טובי' שמן תורק שמך, אר"ב למה הי' אברהם אבינו דומה לצלוחית של אפופילסימון (שמן מור, מ"כ) מוקפת צמיד פתיל ומונחת בזוית ולא הי' ריחו נודף כיון שהיתה מיטלטלת הי' ריחו נודף, כך אמר הקב"ה לאברהם אבינו טלטל עצמך ממקום למקום ושמך מתגדל בעולם. והיינו כנ"ל שעי"ז ממשיך כמו"כ בחי' הברכה וההמשכה בחי' ברוך כבוד ה' ממקומו. וכן משמע בהדיא במד"ר פ' בא פי"ז קל"ד א' ד"א משכו וקחו

כו' הה"ד פלס ומאזני משפט לה' (משלי י"ו), וכן מצינו משה ושמואל שוין כאחת שנא' משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו (תילים צ"ט), בא וראה כמה בין משה לשמואל כו' למה כך אמר הקב"ה בדין ובצדקה אני בא עם האדם, משה הי' יושב כו' אבל שמואל הי' טורח כו' כדי שלא יצטערו כו' שנא' והלך מדי שנה בשנה (ש"א ז'), אמר הקב"ה משה שהי' יושב במקום כו' יבא אצלי כו' אבל שמואל שהלך אצל ישראל בעיירות ודן אותם אני הולך ומדבר עמו לקיים מה שנא' פלס ומאזני משפט לה'. הרי שע"י ההליכה והטלטול של שמואל נמשך כמו"כ מלמעלה בחי' אני הולך כו', ע"ד והתהלכתי בתוככם, והו"ע ההמשכה מסוכ"ע בממכ"ע. ובמאו"א אות ה' סעיף יו"ד בסופו פי' הליכה כינוי אל הזווג כו' והיינו מיתוק הגבורות בחסדי', ועד"ז הו"ע לך לך דאברם טלטל עצמך כו', ומעשה אבות סימן לבנים לכן אפ"ל דשינוי מקום של האדם גורם המשכת בחי' ברוך כבוד ה' ממקומו.

[ועי' בתשו' הרשב"א ח"א סי' י"ט שכ', ושינוי מקום הוא מדרכי הכפרה, יעו"ש שמפרש שאפי' על החטא מכפרת שכ' שגלותו תכפר עליו, והיא היא דברי החא"ג רק שהחא"ג קירב אל השכל איך עי"ז יבא לתשובה ולא ילמד א"ע מאברם שאברם לא הי' בו חטא (וי"ל כ"א מזל כמ"ש הרשב"א טעם השני שהי' אז קודם מ"ת וזה הי' הנסיון הראשון לא"א כמ"ש הבחיי וירא, וע' במד"ר דמ"ג ע"א דפוס שקלאו לך ב"פ א' כאן וא' גבי עקידת יצחק, לכן אפשר שייך גם על אברם שהי' תחת המזל, וכעין ראי' לזה ממה שא"ל הקב"ה אח"כ צא מאצטגנינות שלך), והראי' שלשרי לא פעל שינוי מקומה שתוליד עד שנשתנה שמה בציווי השי"ת, ועי"ז יבא לתשו'. והרשב"א שכ' שזהו מדרכי הכפרה כוונתו לאחר ששב, שגלותו ממקומו הראשון מכפר עליו. וא"כ י"ל שע"י שינוי מקום בא לבחי' מקום שבעת"ש עומדי' צדיקים גמורים אינם יכולי' לעמוד, שזהו בחי' מקום היותר גבוה הרבה. וע' בזח"ב ויקהל דר"ז ע"א ענין ב' בחי' מקום, וע' זח"ג ויקרא די"ו ע"ב בענין צדיקי' ובע"ת, ועמ"ש ע"פ ומי יקום במקום קדשו (תילים ך"ד ג')].

ועי' בפרד"ס שער ט"ז הוא שער אבי"ע פ"ד ופ"ה, ולכן י"ל שינוי מקום דוגמת התלבשות השכינה במט"ט בימי החול, וא"כ דיו לעבד להיות כרבו. וע' בגמ' בשבת פרק חביות דקמ"ה סע"ב מפני מה ת"ח שבבבל מצויינין לפי שאינן במקומן, י"ל ע"ד הנ"ל. ויש להעיר עוד ממ"ש במד"ר פ' תשא ר"פ מ"ד עוקרין אותה ממקומה ושותלין אותה במק"א והיא משבחת כו', וזהו ע"ד שא"א להיות מיש יש אא"כ יבא לבחי' אין תחלה, וכמו שתחשך הלבנה קודם שתקבל אור חדש מהשמש. וע' בת"א פ' ויקהל בד"ה קחו מאתכם תרומה ובסידור ד"ה והאיש משתאה לה מחריש, לכן ע"י לך לך כו' שתבא לבחי' אין עי"ז ואעשך ברי' חדשה, כמ"ש ברבות במקומו ע"פ ואעשך לגוי גדול שאני עושה אותך ברי' חדשה.

ועי' כה"ג ברבות אמור ס"פ ך"ט בענין מוסף דר"ה שנא' בו ועשיתם ובשאר מוספים נא' והקרבתם, כאלו היום נעשיתם ברי' חדשה, כמ"ש כי כאשר השמי' החדשי' והארץ החדשה אשר אני עושה, שנז' בהם ל' עשייה לפי שהן ברי' חדשה, והיינו שקאי על העבודה שיהי' לע"ל (או לאחר התחי') שע"ז אנו אומרי' במוספי' ושם נעשה לפניך כו' כמצות רצונך, שע"ד הנ"ל כתי' ונגולו כספר השמי', וכתי' השמי' החדשי' והארץ החדשה שלא יהי' שמי' וארץ גשמיים המעלימי' ומסתירים כבוד ה' להיות יש ודבר בפ"ע, שהרי בכל דבר נמשך אוא"ס ב"ה כמ"ש והר סיני עשן כולו עולם שנה נפש, עולם בחי' מקום ששם נמשך בחי' אוא"ס כמ"ש הנה מקום אתי, וכן בבחי' שנה בחי' זמן מלך מלך ימלוך עבר הוה ועתיד הכל הוא בבחי' א"ס כו', וכן בנפש יש הארת א"ס וכל החיים יודוך סלה וג"ע העליון ותחתון ויש ג"ע למעלה מג"ע עד אין קץ ותכלית בעילוי אחר עילוי כו', ולעתיד כשיזדכך העולם וחומריות וגסות שבו אזי עין בעין יראו כו' ואז יהי' שלמות העבודה בעשיית המצות כמצות רצונך.

ומה שארז"ל ברבות פ' שמיני פ' י"ג ע"פ וזאת הבהמה, א"ר יודן ב"ר שמעון כל בהמות ולויתן כו' א"ר אבין בר כהנא אמר הקב"ה תורה כו' חידוש תורה מאתי תצא, הכוונה ע"ז כמ"ש רש"י ע"פ ישקני מנשיקות פיהו ומובטחים מאתו להופיע עוד עליהם לבאר להם סוד טעמי' ומסתר צפונותי' ומחלים פניו לקיים דברו, וזהו ישקני מנשיקות פיהו, שיתגלו לנו טעמי תורה הפנימיות היינו מו"ס יבא בהתגלות טעם וענג של הרצון, ועז"נ אז תתענג על הוי' שהתענוג גבוה מש' הוי', וכעת הוא בהעלם ונסתר מאתנו אכן אז כשיתגלה הטעם והתענוג של מו"ס יהי' הטעם והתענוג על הוי'.

בס"ד. (ש"פ לך לך, רל"ג)

ענין שינוי מקום ושינוי השם כו' ברוך כבוד ה' ממקומו

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

ספר המאמרים – המשך תער"ב

וע"פ הנ"ל יובן מ"ש ואלה תולדות יצחק, דהנה הרמ"א הביא בשם הפסיקתא ע"פ ויצא הראשון אדמוני ששאב את הדם נדות, ואומר דהנה בכדי שישראל יקבלו את התו' הי' צ"ל שיפסוק מהם זוהמת הנחה"ק וכמא' ישראל שעמדו כו' פסקה זוהמתן כו', ובתחלה הי' זה בהאבות שהם עשו הכנה למ"ת דאאע"ה ע"י שנתנסה בהנסיונות נמרק חלק רב מזוהמת הנחש, ובכדי להוליד את יצחק הי' צ"ל תחלה ישמעאל שבזה נפרדו מאתו הסיגים והפסולת, וכמא' אברהם יצא ממנו ישמעאל יצא בבחי' הפרדת הפסולת כו' וכמ"ש במ"א, ובשרה הי' צ"ל חדל להיות לה אורח כנשים דדם נדות הוא מזוהמת הנחש כו', וע"כ הי' צ"ל לידת יצחק דוקא לאחר שחדל כו', והקצת סיגים שנשארו בו הי' צ"ל המירוק דעקדה כו', וגם יצא ממנו עשו בבחי' יציאת והפרדת הפסולת כו', וגם שאב את דם הנדות מרבקה כו', ואז יצא יעקב נקי ומזוכך כו'. וזהו ואלה מוסיף על הראשונו' דכמו שבאברהם יצא ממנו ישמעאל בשביל יצחק, כמו"כ ביצחק יצא ממנו עשו בשביל יעקב שיהי' נקי ומזוכך כו'. והענין דלהיות שענין התורה הוא שיהי' עי"ז גילוי ד"ע שזהו הגילוי דבחי' עצמו' אוא"ס ב"ה כנ"ל הי' צ"ל פסקה זוהמתן כו', וע"ד מ"ש בלק"ת ד"ה למנצח על השמינית דבכדי שיהי' גילוי בחי' יסוד דא"ק צ"ל העברת הערלה וגם עור הדק בפריעה כו', וכמ"ש במ"א בענין שכר מצוה בהאי עלמא ליכא מפני שכ"ז שיש מציאו' הנוגה אא"ל הגילוי דעצם אור המצות כ"א כאשר יהי' וחד חרוב כו'. וזהו ואלה מוסיף כו' שצ"ל הפרדת הפסולת בכדי שיהי' הגילוי דתו' כו', וזהו שהוא בשביל יעקב שהוא בחי' התו' וכמ"ש ויקם עדות ביעקב כו', וזהו ואלה תולדות יצחק דתולדותיהן ש"צ הן תו' ומע"ט ובכדי שיהי' התגלו' התו' צ"ל ואלה מוסיף הפרדת הפסולת כו'. והנה במאור עינים פי' ואלה מוסיף שמוסיף ומרחיב מקום הקדושה והיינו ע"י הבירורי' שזהו בבחי' ד"ת דהרי ד"ת הו"ע ביטול היש שזהו"ע הבירור כו', וזהו שפרש"י יעקב ועשו האמורים בפרשה דעשו הוא שמוסיף על ישמעאל בהפרדת הפסולת שזהו ג"כ בשביל יעקב כו', ויעקב הוא בחי' י' עקב שמברר למטה שבזה מוסיף ומרחיב מקום הקדושה כו'. וזהו ג"כ מ"ש יצחק בן אברהם אברהם כו', דהנה יצחק הוא בחי' היראה וכמ"ש ופחד יצחק כו', וידוע שיש ב' בחי' יראה יר"ת ויר"ע יר"ת בחי' ד"ת ויר"ע בחי' ד"ע, וז"ש יצחק ב"פ הא' בחי' יר"ת והב' בחי' יר"ע כו', ואברהם הוא בחי' אה' ויש באה' ג"כ ב' מדרי' אה"ע ואה"ר, דאה"ע הוא שבא ע"י השגת החיוב שהוא האה' שע"פ טו"ד כו', ואה"ר באה ע"י השגת השלילה וידיעת ההפלאה דאוא"ס כו', והסדר הוא יר"ת ואה"ע ואח"כ אה"ר ויר"ע, וזהו יצחק בן אברהם יר"ת ואה"ע והן ד"ת וידיעת החיוב כו', אברהם הוליד את יצחק אה"ר ויר"ע שהן ידיעת השלילה ובחי' ד"ע כו'. וזהו ואלה תולדות יצחק שבשביל הגילוי דתו' צ"ל הפרדת הרע והפסולת וגם הבירורים שמוסיפים ומרחיבים מקום הקדושה והו"ע יעקב ועשו האמורים בפרשה כו', ויצחק בן אברהם ואברהם הוליד את יצחק הן בחי' ד"ת וד"ע וידיעת החיוב וידיעת השלילה שכ"ז מגלים הספי' דאצי', והגילוי הוא למע' וע"י התו' נמשך הגילוי גם למטה כו'.

קיצור. ויש גם ידיעה זו דד"ע ובא מהמושג דד"ת שמזה מובן שלגבי עצמות הוא אין, ושניהם אמת דמצד הרצון בהתהוות ה"ז מציאות, ומצד העצמות ה"ז כלא, וכן בהאור מצד הצמצום הוא בבחי' מציאות ומצד הדביקות הוא כלא, ובפרטיות הוא בחיצוניות האור ופנימיות האור, וכן מצד אוא"ס ד"ת מבחי' חיצוניות, וד"ע מבחי' הפנימיות, וזהו ברישא חשוכא ד"ת והדר נהורא ד"ע, וזהו כבוד אל ד"ת ומספרים ומגלים בחי' ד"ע, וזהו שמגלים בחי' אוא"ס הבל"ג. ובזה יובן מ"ש ואלה תולדות יצחק, דבשביל התורה ד"ע צ"ל הפרדת הפסולת, ובמ"ע שמרחיב היינו הבירורים דד"ת וזהו ג"כ ב"פ אברהם וב"פ יצחק ד"ת וד"ע.

בס"ד. ש"פ תולדות, תער"ג

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים – אידיש (מתורגם)

"הוי כי גדול היום ההוא מאין כמוהו, ועת צרה היא ליעקב וממנה [על ידה] יִוָּשֵׁעַ"[1].

הכתוב "כי גדול היום ההוא מאין כמוהו" מתייחס לזמן הגלות האחרונה, מלחמת גוג ומגוג, שהיא "עת צרה ליעקב", ועת הצרה מוכרחה להיות הסיבה לישועה האמיתית – הגאולה השלימה המובטחת.

בירושלמי[2], מדובר אודות הגאולה השלימה באחרית הימים.

קיימות שם שתי דיעות – ר' אליעזר ור' יהושע – ביחס לסיבה שה' יתברך יסבב שהוא, ברוך־הוא, יביא את הגאולה השלימה.

ר' אליעזר אומר, שהסיבה שתשבור את הגלות ותביא את הגאולה היא תשובה, וכל זמן שבני ישראל לא יעשו תשובה, הם יהיו בגלות ולא יגאלו, כמו שכתוב[3] "בשובה ונחת תושעון".

הדעה השניה, דעת ר' יהושע, שהסיבה לגאולה השלימה תהיה שיבוא הזמן לקץ הגלות כפי שה' יתברך גזר.

שואל ר' יהושע את ר' אליעזר: מה יהיה אם בני ישראל (חלילה) לא יעשו תשובה לעולם, האם (חלילה) לעולם לא יגאלו?

עונה ר' אליעזר: אזי הקב"ה יקים לישראל מלך קשה כהמן ובני ישראל יעשו תשובה, וה' יתברך יגאל אותם, כמו שכתוב[1] "ועת צרה היא ליעקב וממנה יושע".

מאחר שהסיבה שצריכה להביא את הגאולה באחרית הימים מוכרחת להיות תשובה, במילא ה' יתברך יסבב סיבות שונות שבאחרית הימים של קץ הגלות בני ישראל יעשו תשובה, ותהיה הגאולה השלימה על־ידי משיח צדקנו.

כפי שאומר הרמב"ם[4], כל הנביאים כולם צוו והבטיחו על התשובה, ואין ישראל נגאלין אלא בתשובה, וכבר הבטיח ה' יתברך בתורה שסוף ישראל לעשות תשובה בסוף זמן הגלות, ומיד הן נגאלין על־ידי ה' יתברך.

זהו "ועת צרה היא ליעקב וממנה יושע". הצרות, רחמנא־ליצלן, באחרית הימים, אינן רק עונש על העבר, אלא גם סיבה לטוב האמיתי של הגאולה השלימה.

זהו "וממנה יושע" – הישועה, הגאולה האמיתית, שיוצאת מתוך עת הצרה.

קיצור. הסיבה לגאולה השלימה על־ידי משיח אומר ר' אליעזר שזוהי תשובה, ור' יהושע אומר שהסיבה היא זמן הגאולה. הרמב"ם אומר שה' יתברך הבטיח בתורה שבסוף זמן הגלות בני ישראל יהיו מוכרחים לעשות תשובה ויגאלו.

ב.

זהו הטעם לכך שעת הצרה מקיפה את כל בני ישראל, ללא חילוק בין יראי אלקים ובני תורה, ועד לכאלה שהם רחמנא ליצלן חפשים בדיעה ופורקי עול תורה ומצוות.

---

1) ירמיהו ל, ז.
2) תענית פרק א, הלכה א.
3) ישעיהו ל, טו.
4) הלכות תשובה פרק ז, הלכה ה.

כל בני ישראל, אפילו הרשעים העושים להכעיס כנגד תורה ומצוות, גם להם יש נשמה אלקית וכולם מוכרחים לשוב בתשובה, כדי לזכות לגאולה השלימה, כפי שאומר מורנו הבעל־שם־טוב נשמתו־עדן[5] על הפסוק "עת צרה היא ליעקב וממנה יושע" — על־ידי הצרה עצמה באה הישועה, היינו שהצרה עצמה נעשית צהר.

הענין בעבודה הוא, שהחושך עצמו נעשה אור, כידוע שקיימות כמה מיני דרגות בעבודה.

ישנה עבודה כזו שהאור מגרש את החושך, כמאמר הידוע[6] "מעט אור דוחה הרבה חושך", וישנה עבודה נוספת שמהפכים את החושך, שהחושך עצמו נעשה אור.

בזוהר[7] כתוב "שעת צלותא — שעת קרבא".

שעת התפילה היא שעת המלחמה הרוחנית בין היצר הרע שהוא חושך והיצר הטוב שהוא אור.

היצר הרע הוא המידות אהבה, גבורה, התפארות וכו', ויש לו גם את דרגת השכל.

היצר הרע הוא חושך. שכן כל המשיכה והתאוה שלו היא כולה לדברים הגשמיים, ולכן גם השכל של היצר הרע נקרא נפש הבהמית.

השכל שלו הוא רק בדברים גשמיים. הוא שקוע בכל מיני רעיונות, איך להשיג את כל הדברים הגשמיים שהוא אוהב, ומוצא ראיות רבות להוכיח שהוא צודק.

לעיתים קורה שהוא יודע שהוא לא צודק, ובכל זאת הוא מוצא טענות שונות, וגם טענות שהוא עצמו יודע שהן שקר, ומשתמש בטענות שקריות אלו כדי למלא את משאלותיו, ומאחר שהנהגה כזו היא מעשה בהמה, לכן השכל של היצר הרע נקרא נפש הבהמית.

מהצד השני, עיקר ענינו של היצר הרע הוא שיש לו כוח המתאוה — כוח של רצון, והרצון של היצר הרע הוא בתוקף בלתי רגיל. כמאמר הידוע[8] "משביעו רעב". ככל שמשביעים אותו יותר, הוא נעשה רעב יותר;

כך גם ביחס ליצר הרע. ככל שאדם נכנע יותר לרצונותיו, כך הכוח המתאוה מתחזק יותר ונעשה חם יותר, עד שיכול להביא את האדם לגניבה, גזילה ורציחה בפועל ממש.

זהו ענינו של בן סורר ומורה[9], על־ידי זה שהוא זולל וסובא, הוא מגיע לרציחה בפועל ממש רחמנא־ליצלן.

לכן היצר הרע והנפש הבהמית נקראים חושך, והיצר הטוב והשכל של היצר הטוב — נפש האלקית — נקראים אור, המאיר את החושך של היצר הרע ונפש הבהמית.

קיצור. עת צרה מקיפה את כל בני ישראל, כי כולם מוכרחים לעשות תשובה. לעשות מהצרה, שזה חושך הגלות, צהר — אור הגאולה השלימה. יש שהאור מגרש את החושך ויש שהחושך עצמו הופך לאור.

---

5) ראה כתר שם טוב השלם (קה"ת, נ.י., תשע"ב), ע' רפד. וש"נ. וראה גם שם, ע' רפ רפג. ספר המאמרים — קונטרסים, חלק א מח ע"ב.

6) תניא פרק יב [הערת כ"ק אדמו"ר]. וראה ד"ה צהר תעשה לתיבה, ת"ש (ספר המאמרים ת"ש ע' פ ואילך).

7) הובא בלקוטי תורה ר"פ תצא. בשערי תשובה ח"א (שער התפילה) מט, א. ובכ"מ. וראה זוהר ח"א רמ, ב. ח"ג רמג, א [הערת כ"ק אדמו"ר בתורת מנחם ספר המאמרים מלוקט, ח"ב ע' א. מהדורה ישנה כרך ו' ע' לג].

8) סוכה נב, ב [הערת כ"ק אדמו"ר].

9) סנהדרין עב, ע"א. רש"י על פסוק תצא כא, יח.

ג.

העבודה של היצר הטוב והנפש האלקית להאיר את החושך של היצר הרע והנפש הבהמית נקראת בשם מלחמה.

שתיהן, הן הנפש הבהמית והן הנפש האלקית, מנצלות לשם כך את הכוחות הכי גדולים שלהן, שכן כל אחת מהן רוצה לנצח את השניה, וכוח הניצחון והשלטון על הזולת בכלל, ועל מי שהיה מנגד ושונא בפרט, הוא כל־כך גדול, שלמען הניצחון הכל כדאי.

כפי שאנו רואים במוחש, שעבור הניצחון במלחמה מבזבזים את האוצרות היקרים ביותר שנאספו במשך כמה דורות, והצדדים הלוחמים הולכים במסירת־נפש בפועל ממש.

כך גם במלחמה הרוחנית של היצר הרע והיצר הטוב. כל אחד מהם מתחזק לנצל את הכוחות הגדולים ביותר כדי לנצח במלחמה.

במלחמה יש כלי נשק שונים.

יש כלי נשק שניתן להשתמש בהם רק מקרוב, ויש כאלה שאפשר להשתמש בהם דוקא מרחוק.

כל זה קיים גם במלחמה הרוחנית בין היצר הרע והיצר הטוב, שלשניהם יש את כל סוגי כלי הנשק.

ליצר הרע יש כלי נשק גלויים, שהם כל הענינים הגשמיים של הדברים המותרים, כפי שהרבי[10] נשמתו־עדן אומר[11], שאפילו דבר המותר, כאשר אוכלים אותו כדי למלא בזה את התאוה לדבר, גם הדבר המותר נהיה רע.

התאוה הופכת את הטוב לרע, והרע נעשה כלי נשק כדי להמית את האדם במיתה רוחנית. גם אם אינו ממית אותו, הדבר עושה אותו לבעל־מום, והוא מקבל חיות מהרע, וזה מביא אותו לכך שענין של תאוה גורם לו עונג.

ליצר הרע יש גם כלי נשק המשפיעים מרחוק.

היצר הרע מחטיא את האדם בדברים אסורים שהאדם עצמו אפילו לא יודע מכך, וזה ממית האדם במיתה רוחנית, רחמנא־ליצלן.

כמעשה הידוע שאחד בא עם חתנו, למדן גדול, אל הרבי[10] לליאזנא והתלונן שהחתן התנהג תמיד בהנהגה טובה, אבל לפתע החלו ליפול לו ספיקות באמונה, והוא עצמו סבל מכך צער גדול.

אמר לו הרבי שהוא נכשל בלא יודעים בחלב עכו"ם, ונתן לו תיקון לכך, והוא הבריא ברוחניות.

חלב עכו"ם והדומה, הם כלי הנשק של היצר הרע היורים את חיציהם מרחוק, וממיתים רחמנא־ליצלן או עושים את האדם בעל־מום ברוחניות.

קיצור. העבודה להאיר את החושך של היצר הרע היא מלחמה שהשניים, היצר הטוב והרע, מנצלים את הכוחות הגדולים ביותר כדי לנצח בה. כלי הנשק הגלויים של היצר הרע הם הדברים הגשמיים שהאדם עושה בתאוה, הוא מתגשם מהם, וכלי הנשק הנסתרים שלו הם שהוא מחטיא את האדם בדברים אסורים ללא ידיעתו.

---

10) אדמו"ר הזקן.

ד.

גם ליצר הטוב יש שני סוגים של כלי נשק, כאלה שמשפיעים מקרוב, וכאלה שמשפיעים מרחוק.

על ידי כלי הנשק הללו ניתן לנצח את היצר הרע אפילו ב'רע הנעלם' שלו.

שני מיני כלי הנשק הם: קבלת־עול מלכות־שמים, לשאת על עצמו את עול התורה והמצוות, ויראת שמים, ליראה מה' יתברך.

העבודה של קבלת־עול מלכות־שמים, היא כלי הנשק של היצר הטוב, והוא משפיע מקרוב.

ענין קבלת־עול הוא, שכל דבר בעבודה האלקית, הן לימוד התורה והן קיום המצוות, אינו מפני שהוא יודע, או רוצה לדעת, את טעם המצוה, אלא הוא עושה זאת כי כך ציוה ה' יתברך, ואת מה שה' יתברך ציוה הוא עושה ללא שאלת מדוע. העיקר אצלו הוא ציווי ה' יתברך.

במילא קבלת־עול זו, שומרת עליו מפני היצר הרע והתאוות שלו.

קיימת אצלו החלטה גמורה: את כל מה שהיצר הרע רוצה — לא צריך לעשות. החלטה זו אינה עם סיבה, אלא בקבלת־עול.

זה החילוק בדבר:

כאשר ההחלטה לא לעשות את רצון היצר הרע היא מפני סיבה, הרי כל סיבה היא שכלית, ובשכל ישנם שינויים, ועל־פי שכל יכול להיות אחרת.

כפי שאנו רואים במוחש שכאשר חכם אומר רעיון שכלי ומבאר את הרעיון בסברות טובות מאוד, כולם מבינים שהוא מאוד חכם.

בכל רעיון שכלי יש מסקנה ופסק־הלכה מסוים שיוצא מהרעיון. במילא מובן, שהמסקנה של הרעיון היא בהתאם לרעיון, וכן הוא גם פסק ההלכה.

כאשר מגיע חכם אחר, ומוכיח שהרעיון הוא באופן אחר לגמרי, במילא המסקנה — פסק ההלכה — היא גם כן באופן אחר.

זהו ענין השינוי שישנו בשכל. שינוי הנובע מסיבה וטעם.

תחילה יש טעם ושכל זה, ואחר־כך טעם ושכל שונה.

בעבודת קבלת־עול, לאידך, שהיא נעלית מענין הטעם, לא שייך שינוי בעבודה זו.

החלטה זו של קבלת־עול, היינו שאת מה שהיצר הרע רוצה צריכים לא לעשות, הוא כלי נשק שמנצח את היצר הרע — שבדברים הגשמים המותרים, שהאדם מוכרח להם, יעשה אותם, אך ללא תאוה, אלא רק מפני שהוא הכרח לקיום גופו.

כלי הנשק השני של היצר הטוב הוא יראת שמים.

יראת שמים פירושה, שהוא ירא ממה שה' יתברך אסר.

בכך הוא מנצח את הרע הנעלם של היצר הרע. כי הענין של יראת שמים הוא זהירות גדולה בכל דבר שצריך לעשות. במילא הוא נזהר בכל.

---

11) תניא פ"ז [הערת כ"ק אדמו"ר].

קיצור. גם ליצר הטוב יש שני סוגים של כלי נשק – גלויים ונסתרים. הגלויים הם לימוד התורה, קיום המצוות והנהגה במידות טובות – הכל בקבלת־עול מלכות־שמים, שבכך אין שינוי כפי שיש בשכל. כלי הנשק הנסתרים הם יראת־שמים המביאה לזהירות בקיום המצוות.

ה.

המקום והזמן של המלחמה הרוחנית הוא בתפילה.

אז, שתיהן – הן הנפש האלקית והן הנפש הבהמית – מתחזקות בכוחות הגדולים ביותר לנצח זו את זו[12], כמו שכתוב[13] ביעקב ועשו "ולאום מלאום יאמץ".

לאום משמעו ממלכה. כל אחד הוא ממלכה נפרדת לעצמו.

יעקב ועשו הם חומריות ורוחניות.

עשו הוא "איש שדה"[14]. הוא היה שקוע רק בחומריות. כל העונג שלו היה רק בגשמיות, והוא רימה את הזולת בשקרים והנהגה של רמאות.

גם את אביו, שכיבד כבוד רב, וכאשר היה צריך לשרת אותו לבש את הבגדים הטובים ביותר וקיים את מצות כבוד אב[15], עם זאת הוא רימה אותו בשקרים וברמאות[16].

יעקב הוא רוחניות – איש תם. אדם כזה שלא יכול ולא רוצה לרמות את הזולת נקרא 'תם'.

יעקב היה שקוע רק ברוחניות. הוא חשב ללא הרף איך להתעדן ולהשתפר כמו שכתוב[17] טוב לבריות וטוב למקום – טוב לבני אדם ומסור לה' יתברך.

כל העונג שלו היה ללמוד תורה, כמו שכתוב[18] "יושב אוהלים". הוא למד את התורה שלמדו בישיבות ששם ועבר ניהלו.

בעבודת הוי', יעקב ועשו הם נפש האלקית ונפש הבהמית. שניהם רוצים לשלוט על האדם והם מנהלים מלחמה ביניהם.

זהו 'ולאום מלאום יאמץ'. אנו רואים בגשמיות שכאשר שני אנשים נאבקים, עצם המאבק נותן לכל אחד מהם כוח וחוזק מסוים.

כך גם במלחמה הרוחנית בין הנפש האלקית והנפש הבהמית, שעיקר הזמן והמקום של המלחמה הזו הוא בעת התפילה.

לכן אנו רואים שבעת התפילה קיימות שתי תנועות הפכיות, שבאות מהנפש האלקית והנפש הבהמית:

אנו רואים במוחש שבעת התפילה נופלות לאדם מחשבות שונות. הוא שוכח בכלל שהוא מתפלל ועומד לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה.

---

12) תניא פרק כח.
13) תולדות כה, כג.
14) שם, כז.
15) דברים רבה, פרשה א, טו. ילקוט שמעוני, תולדות רמז קטו.
16) רש"י, תולדות כה, כז. בראשית רבה, פרשה סה, י.
17) קידושין מ, ע"א. וראה ד"ה צהר תעשה לתיבה, ה'ש"ת (ספר המאמרים ת"ש, ע' פג).
18) שם, כז. ראה רש"י ובראשית רבה, פרשה סג, י.

בשעה שהאדם עסוק במסחר, או בדברים גשמיים אחרים כמו אכילה ושתיה וכדומה, לא נופלות לו שום מחשבות זרות. אדרבה, כאשר האדם מדבר או שומע דברים בטלים הוא שוכח לרגע על דאגות הפרנסה, ואילו כל המחשבת הזרות באות דוקא בשעת התפילה.

לאידך, אנו רואים שבזמן התפילה, למרות שהאדם בכלל לא חושב על פירוש המילים, בכל זאת יש מזמורים או פסוקים כאלה שהוא אומר אותם בהתלהבות רבה. הוא ממש מתענג על המילים.

שתי התנועות הללו נובעות מהנפש האלקית והנפש הבהמית. הנפש הבהמית מפילה לאדם את כל המחשבות הזרות ולא מניחה לו להתפלל;

הנפש האלקית לעומתה, מזרימה בו חיות, שהיא הקריאה והזעקה הפתאומית, שבאה כאשר האדם מתעורר בקריאה וזעקה של תשובה מעומק הלב הנובעת מאמונה פשוטה, והנחמה שבאה מבטחון מלא, כי "וממנה יושע"[1].

אז יקויים "כי גדול היום ההוא מאין כמוהו"[1], שתהיה מפלת גוג ומגוג, וכל ישראל יגאלו על־ידי משיח צדקנו.

קיצור. המקום והזמן של המלחמה הוא בעת התפילה. עשו ויעקב באדם הם הנפש האלקית והנפש הבהמית הנלחמות ביניהן כדי לשלוט על האדם. הנפש הבהמית מפילה באדם מחשבות זרות, והנפש האלקית — חיות במילות התפילה, עם קריאה וזעקה של תשובה. וזה מביא את הגאולה השלימה.

[1] הוי כי גדול היום ההוא, [אייר ה'תש"ב]

ספר השיחות – ה'תש"ה בלה"ק

ערב יום כיפור

א. (בשעה שתים וחצי אחרי חצות היום, כשנכנסה הקבוצה הראשונה של אנ"ש לקבל ברכה:)

יעזור השי"ת ויתן התעוררות תשובה אמיתית בחרטה על העבר וקבלה טובה על להבא. יתן השי"ת חתימה וגמר חתימה טובה, שנה טובה ומתוקה בגשמיות וברוחניות.

(לקבוצה השניה – אחרי עבור כמה שעות:)

כנ"ל, ואחרי התיבות " קבלת עול מלכות שמים" הוסיף: קבלת עול מלכות שמים על כל השנה.

ב. (לפנות ערב נתאספו כמה מאנ"ש שלא יכלו מסיבות שונות להיכנס מקודם, ורצו להיכנס לקבל ברכה, וביקש כ"ק אדמו"ר למסור להם:)

כעת אי אפשר. אין זה שאני חוסך את זמני או את בריאותי, אלא שמעתי מהוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק, ששעה זו איננה מתאימה לרבים. שעה זו שייכת לבני הבית ולמקורבים, ולא לרבים, והם – הכוונה על הרוצים להיכנס – נכללים במחשבה של הקבוצות הקודמות, ויעזור השי"ת שתתקיימנה כל הברכות.

ג. המנהגים: כ"ק אדמו"ר התפלל בחדרו, לאמירת "על דעת המקום" נכנסו לחדרו אלו שלקחו הס"ת והחזן, אחר כך יצאו לבית הכנסת הסמוך לחדרו והחזן אמר "כל נדרי", והדלת לחדר כ"ק אדמו"ר הייתה פתוחה מעט. התחלת תפילת שחרית בשעה שמונה וחצי בערך. קריאת התורה – בחדרו של כ"ק אדמו"ר. ל'הזכרת נשמות' – שני ספרי־תורה על שולחן הקריאה מימין ומשמאל כ"ק אדמו"ר. בעת 'הזכרת נשמות' אחז בידו ב'עץ חיים' של הספר־תורה שמימינו. ציווה לסיים תפילת מוסף לא יאוחר משעה שלש וחצי. קריאת התורה של תפילת מנחה – בחדר כ"ק אדמו"ר. עלה ל'מפטיר יונה'. אחרי תפילת מעריב, הבדיל בעצמו על יין.

ערב יום כיפור, ה'תש"ה

ספר הזכרונות מכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע מליובאוויטש

פרק ק"ח – תורה וגדולה

החתן והכלה, ר' יוסף יצחק, העילוי משריי, ודבורה לאה, נכדתו של ר' משה, מי שהיה ראש קהלת פוזנא, היו מעוניינים מאד לדעת פרטים על מנהיג יהודי זה שתורה וגדולה היו אצלו במקום אחד, אשר לעת זקנתו עבר לגור במינסק. פרק שלם של היסטוריה יהודית היה מקופל באישיותו ותולדותיו של ר' משה ושל אבות משפחתו.

היה לו לר' משה יחוס עצמי, נוסף על היותו נכד־נכדו של מהר"ל מפראג. כל העולם היהודי של אותו זמן הכיר את זכויותיו הרבות כמי שקידש שם שמים.

עוד מתקופת המהר"ל, ואף לפני כן, סבלו היהודים בארצות הקתוליות צרות צרורות. צרות אלו נבעו מהאפיפיורים ברומא, וקשורות היו גם במידה רבה במושלים ובכמרים המקומיים, במדינות, בערים ובעיירות שבהם היו יהודים.

כדי לקבל מושג על סבלו של ר' משה מאותם קתולים פנאטיים, ומדוע נאלץ לאחר מכן לעזוב את פוזנא, צריכים אנו לחזור כמה דורות קודם ולהכיר את המצב הכללי של היהודים שהיו נתונים לגזירות שהיו האפיפיורים ברומא גוזרים עליהם מידי פעם בפעם.

בשנת שכ"ט גזר האפיפיור פיוס החמישי גזירת גירוש על כל היהודים שבמדינות חסותו. רק ברומא ובאנקונה הורשו יהודים להישאר.

לאחר מותו בשנת של"ב נתמנה גריגורי ה־13 לאפיפיור, הוא הרשה ליהודים לחזור למקומות מגוריהם הקודמים, אך לכן גזר גזירות כבידות בתחום לימוד התורה ושמירת המצוות. במיוחד היתה קשה הגזירה שעל היהודים לבוא בשבתות וחגים לשמוע את נאומי הכמרים במקומות מיוחדים שנועדו לכך.

במשך 12 השנים בהן ישב גריגורי על כיסאו, המציא תחבולות שונות כדי לאלץ יהודים להאזין לכמרים, מתוך תקוה כי בדרך זו יקל לשכנעם להתנצר. הדבר היה קשה במיוחד בשביל היהודים בעיירות הקטנות והכפרים, שמחמת מיעוטם המספרי לא יכלו להתחמק מן הכמרים.

האפיפיורים שבאו לאחר גריגורי לא עמדו כל־כך על ביצוע הגזירה שעל היהודים לבוא ולהאזין להטפות הכמרים, אך מאידך נתנו לכמרים יד חופשית לבוא אל בין היהודים ולספר להם על הנוצרי ונפלאותיו, במיוחד היו מרבים בנאומי־שמד בימי אידיהם של הנוצרים.

לפתע הגיעה מהוותיקן פקודה חדשה, לפיה על בכירי הכמרים בכל המדינות לארגן מפעם לפעם ויכוחים פומביים בין נציגי הכנסייה לבין היהודים. ויכוחים אלה היו כרוכים בסכנה גדולה ליהודים, ולעיתים קרובות אף בסכנת נפשות ממש.

הכמרים ניצלו ויכוחים אלו כדי לענות את היהודים. כל זה היה תלוי באופי ובטיב המושלים והכמרים השונים.

הכומר הראשי של הכנסייה הקתולית בגלילות פוזנא – בתקופה בה כיהן ר' משה כראש־הקהל – היה צורר־יהודים, פשוטו כמשמעו, והיה ממרר לר' משה את החיים.

הויכוחים שאורגנו בפוזנא היו לפי הכוונתו של הנסיך מקסימיליאן שמשל על אותו איזור. הויכוחים שימשו עילה לעלילות מרושעות והסתות, שהביאו לידי כך שר' משה לא יוכל להחזיק מעמד, והוא נאלץ להתפטר מתפקידו בקהילה.

פוזנא השתבחה באותו זמן בלמדניה, וכל יהודיה שאפו והתאמצו שבניהם יהיו למדנים.

גם הגאון רבי יהודה לייב, אביו של ר' משה, שכיהן כראב"ד העיר, חינך את בנו, משה, ביד טובי המלמדים, וכאשר הכניסו לישיבה, מסרו דווקא לראשי הישיבות הגדולים שבהם.

בכישרונותיו המצוינים הצליח ר' משה מאד בלימודיו ועלה על כל בני גילו.

בכלל ניחן ר' משה במעלות רבות, בפקחות, מתינות וישוב הדעת.

עוד בהיותו ילד רך התנהג כאדם מבוגר, מעולם לא התרגז, ומעולם לא בכה. אפילו כאשר נפצע תוך כדי משחקיו לא בא לבכות ולהתלונן כדרכם של ילדים. הוא גם לא נהג להתלונן תכופות על כאבי ראש או כאבי בטן ולא דרש תשומת לב.

בהיותו בן שלש נשלח ל"חדר". כאשר בגר ומילא כרסו בתורה נשלח לפדובה שבאיטליה, שהיתה מרכז של תורה וגם של לימודים כלליים. משך כל הזמן לא ביטל אפילו רגע אחד, הוא היה עסוק תמיד בלימודי קודש או, להבדיל, בלימודי חול.

גם לאחר נישואיו, כאשר החל לעסוק במסחר, לא הפסיק ללמוד תורה, וכן מדעים שונים.

במיוחד חיבב ר' משה את מדעי הטבע וכן את לימוד ההיסטוריה. כן ידע לדבר ולקרוא באופן שוטף שפות רבות, ביניהן – צרפתית, איטלקית, גרמנית, יוונית ולטינית. מסבו, ר' שמואל, נכדו של מהר"ל, ירש חוש הבחנה ומומחיות בתכשיטים ובצורפות זהב.

לצורך מסחרו ערך ר' משה נסיעות לארצות שונות. בכל מקום שאליו הגיע ביקר בספריות המקומיות, ועבר על כתבי־יד עתיקים שהיו בהן. בגלל ידיעת השפות שלו הצליח לקשור בכל מקום קשרים טובים.

מאביו וסבו ירש ר' משה הרבה ספרים תורניים וספרים כלליים. והוא עצמו נהג לקנות כל הזמן ספרים חדשים, כך הפכה ספרייתו לאחת הגדולות והעשירות.

בשנת תע"ה, לאחר שהכמרים הקתוליים הגבירו את פעולות הלחץ והדיכוי שלהם על יהודי פוזנא, התפטר, כזכור, ממשרתו כראש הקהילה, ומאוחר יותר, לאחר התייעצות עם בני משפחתו, החליט לעקור לגמרי מפוזנא.

ר' משה נזהר שלא יעלה על דעתו של איש כי הוא מתכונן לעזוב את המקום. נאמר כי ר' משה יוצא לנסיעה חדשה בענייני מסחר, אך למעשה התכוון להעביר בהדרגה את רכושו למדינה אחרת, ואז לחפש מקום מנוחה קבוע עבור כל משפחתו. כאשר בני משפחתו יבואו אחריו.

רכושו של ר' משה כלל חפצי זהב, יהלומים, דברי עתיקות בעלי ערך רב, נוסף על סכום גדול במזומנים וכן שטרי חוב של פריצים שעימם סחר שנים רבות.

במשך תקופה של יותר מחצי שנה הצליח ר' משה להעביר את רכושו וספריו מפוזנא לחו"ל. תחלה נסע לפראג, שם התגוררו רבים מקרוביו, צאצאי המהר"ל.

מפראג היה מתעסק בנסיעות למדינות שונות, מאוחר יותר באו אחריו בני משפחתו ואז עברו לגור בפולין, ובסופו של דבר השתקעו במינסק.

כאשר עזב את פראג ביקר ר' משה בפדובה, איטליה, אשר שם בילה את ימי נעוריו בתורה ולימודים כלליים. למרות היותו כעת בפדובה לצורך ענייני מסחר, הרי את רוב זמנו ניצל לויכוחים בישיבותיה השונות והתפלפל שם בלימוד.

מאז ימי נערותו עת שהה בפדובה, החל להתפשט בקרב למדניה היהודים של איטליה לימוד הקבלה. בעוד ר' משה לא הסכים לכך, ר' משה היה מתנגד חריף ללימוד הקבלה.

מפדובה נסע ר' משה לבקר בערים אחרות באיטליה, עד שהגיע לרומא, שם הקדיש לעצמו זמן לערוך גם ביקורים בספריית הוותיקן, עשירת הספרים וכתבי היד.

בהיכרותו עם מנהל הספריה השאיר ר' משה רושם עז על מנהל הספריה אשר היה בעצמו מלומד, העובדה שר' משה הינו יהודי הרשימה אותו עוד יותר.

הלה סיפר בהתפעלות לקרדינלים על ר' משה, וכמה מהם הביעו חפצם להכיר את היהודי המופלא, אשר אודותיו שמעו שהינו ידען גדול הן בלימוד התורה והן בלימודים כלליים.

לאחר כמה שיחות היכרות עם ר' משה הביעו הקרדינלים את בקשתם שיסכים לקיים איתם ויכוח פומבי. אך היות והויכוח היה אמור להתקיים באולם אשר קירותיו מכוסים בצלמים, וכן ענדו הקרדינלים גם הם צלמים על ליבם, הציב ר' משה תנאי ראשון והוא שמכתלי האולם בו אמור הויכוח להתקיים יוסרו האיקונין והפסלים. כן על הקרדינלים לחלוץ מעל עצמם את הצלבים, בזמן שיתנהל הויכוח ביניהם.

דרישה זו העלתה את חמתם של הקרדינלים, הייתכן? מאין יש ליהודי זה כזו חוצפה? הרי זה עלבון הכנסייה ואישיה.

איומים שונים נשלחו כלפי ר' משה, אך אלו לא עשו שום רושם על ר' משה והוא עמד על שלו.

הוא הסביר להם, כי לפי ההלכה אסור לו לכבד את הפסלים והצלבים, ולכן לא יוכל לנהל ויכוח חפשי כאשר צלמים אלו הם נגד עיניו.

על אפם ועל חמתם הביעו הקרדינלים את הסכמתם לתנאי ר' משה.

אגרות קודש

ב"ה, י"ג אייר, ת"ש

נויארק

ידידי התלמיד החשוב מוה"ר שרגא יצחק שי'

שלום וברכה!

במענה על מכתבו מיום כ"ג ניסן, נהניתי לשמוע מכל הכתוב א[ו]דות חזרת דא"ח במנין קדיש ופלאנאווער, והסדר דב' ניסן, והשי"ת יעזר כי יתחזק הענין דקביעות עתים לתורה בכלל והלימוד דא"ח בהתועדות אנ"ש שי' בפרט, ויביא בעזה"י תועלת רבה בכל עניני יר"ש והנהגה במדות טובות. ויעזר השי"ת שיהיו במנוחה בגשם וברוח ויזמין להם השי"ת פרנסתם בהרחבה.

כפי שכותב הנה בעזה"י ישתדלו להרחיב את המוסד אחו"ת, יהי השי"ת בעזרם ויצליחו בעבודתם זו ובכל אשר יעשו בעניני חיזוק הלימודים בנגלה ובדא"ח ובהנהגה בדרכי החסידים, ובגלל זאת יתברכו בכל טוב בגשמיות וברוחניות.

על א[ו]דות ענינו יעזר לו השי"ת להסתדר בסדר טוב בגשם וברוח.

על א[ו]דות ידידי דודו הרה"ג רח"י שי' זעלבאוויץ ראוי שיכתוב אליו וישלח לי העתקה ממה שכתב ואז אכתוב אליו אי"ה בזה.

יבחור יותר בפרדס שיסודר אי"ה במחנם, והשי"ת יזמין להם פרנסתם בהרחבה וישמח את לבבם בזרעא חיא וקימא.

על דבר הספר מגן אבות כבר אמרתי בזה כי מה שילמד אם רק הלימוד הוא כדבעי טוב הוא. ומה שכותב א[ו]דות המסופר הנה בכגון דא נאמר אוטם אזנו משמוע.

יפרוש נא גיני בשלום ידידינו אנ"ש שי' ויגיד להם את ברכתי שיהי' השי"ת בעזרם בגו"ר.

בשם כ"ק אדמו"ר שליט"א

מזכיר

אג"ק מוהריי"צ כרך יז

המשך ביאור למס' יבמות ליום שישי עמ' ב

בברייתא, **אֵם** – אלמנת הכהן, שעליה אמר רבי ישמעאל 'הבת מאכלת', וכוונתו לומר שאלמנת כהן האוכלת בתרומה, כגון שיש לה בנים מבעלה הכהן, מאכילה את עבדי המלוג שלה בתרומה, כיון שהם שלה, וכמבואר לעיל (סו.). ומה שאמר 'הבן אינו מאכיל' הכוונה לבנו של הכהן, שאינו מאכיל לעבדי צאן ברזל בתרומה, מפני חלקו של העובר בירושה, ובאמת באופן כזה אף הבת אינה מאכילה, מפני חלקו של עובר.

תמהה הגמרא: **אִי הָכִי**, שאין חילוק בין ירושת בן לירושת בת, ולעולם אין העבדים אוכלים בתרומה מחמת העובר, **הֵיינוּ רַבִּי יוֹסֵי** – דברי רבי ישמעאל ברבי יוסי שוים לדברי רבי יוסי אביו בברייתא, שלדברי שניהם באופן שאשת הכהן אוכלת, היא מאכילה את העבדי מלוג שלה, ואילו עבדי צאן ברזל אינם אוכלים כשהיא מעוברת, משום חלקו של עובר, ובברייתא משמע שהם חולקים. מתרצת הגמרא: באמת אין כאן מחלוקת, **וכּוּלָּהּ** – כל הברייתא **רַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּרַבִּי יוֹסֵי קָתָנֵי לָהּ** – רבי ישמעאל ברבי יוסי שנה את כל הברייתא הזו בשם רבי יוסי אביו.

משנה

משנתנו מביאה כמה אופנים שבהם אסורה האשה מלאכול בתרומה, בין בבת כהן שנישאת לישראל ובין בבת ישראל שנישאת לכהן: **הָעוּבָּר** שבמעי האשה, שמת הבעל והניחה מעוברת, ואין לה בנים ממנו אלא העובר. **וְהַיָּבָם** – שמת בעלה ללא בנים, והיא זקוקה ליבום או חליצה מאחיו. **וְהָאֵירוּסִין** – שהתקדשה לבעלה ועדיין לא נישאת. **וְהַחֵרֵשׁ** – הנשואה לחרש, שנישואיו תופסים רק מדרבנן. **וּכֵן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד** [שעניינו יבואר בגמרא], כל אלו, אם האשה היא בת כהן שנישאת לישראל, הרי הם **פּוֹסְלִין** אותה מלאכול בתרומה, ואם היא בת ישראל שנישאת לכהן, הרי הם **לֹא מַאֲכִילִין** אותה בתרומה.

מוסיפה המשנה ואומרת: לא רק קטן שהוא בן תשע שנים ויום אחד פוסל, אלא אף קטן שיש בו **סָפֵק שֶׁהוּא בֶּן תֵּשַׁע שָׁנִים וְיוֹם אֶחָד, סָפֵק שֶׁאֵינוֹ** בן תשע שנים ויום אחד, גם הוא פוסל. וכן מה שהתבאר שאירוסין פוסלים ואינם מאכילים, זהו אף אם בשעת אירוסין יש **סָפֵק** אם **הֵבִיא** הארוס **שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת** והוא גדול וקידושיו קידושין, **וְסָפֵק שֶׁלֹּא הֵבִיא** שתי שערות והוא קטן, מספק הוא פוסל [אבל אם הוא קטן ודאי, אין אירוסיו אירוסין, ואינו פוסל].

אגב הדינים האחרונים שמחמירים בהם מספק, נוקטת המשנה דין נוסף שיש בו חומרא מספק: אדם שיש לו שתי נשים, ואחת מהן היא בת אחיו, ואין לו בנים, **וְנָפַל הַבַּיִת עָלָיו וְעַל** אשתו שהיא **בַּת אָחִיו**, ומתו, והנידון הוא האם אשתו השניה חייבת ביבום, **וְאֵין יָדוּעַ אֵי זֶה** משניהם **מֵת רִאשׁוֹן**, האם האיש מת תחילה ונמצא שנפלו שתי הנשים ליבום, וכיון שבת אחיו אסורה על אביה ופטורה מיבום, אף צרתה נפטרת מיבום, כמבואר לעיל (ב.) שצרת ערוה פטורה מיבום. או שמתה בת אחיו תחילה, ונמצא שכשמת האיש היה נשוי רק לאשה השניה שאינה קרובתו, והיא חייבת ביבום, שהרי אין לה צרה הקרובה ליבם שתפטרנה מיבום. וכיון שהוא ספק, **צָרָתָהּ חוֹלֶצֶת**, מחשש שמתה בת אחיו תחילה [ואף אם לא מתה תחילה וצרתה פטורה מיבום, אין כל איסור בחליצה], **וְלֹא מִתְיַבֶּמֶת**, מחשש שהוא מת תחילה וממילא הצרה פטורה מיבום, ואסורה עליו כדין אשת אח שלא במקום מצוה.

גמרא

שנינו במשנה: 'הָעוּבָּר', פוסל ואינו מאכיל. מבארת הגמרא את כוונת המשנה: **אִי בַּת כֹּהֵן** שנישאת **לְיִשְׂרָאֵל הִיא**, ומת בעלה, העובר **פָּסִיל לָהּ** מלשוב לבית אביה לאכול בתרומה, כיון שנאמר לגבי בת כהן הנשואה לישראל שהתאלמנה או התגרשה (ויקרא כב יג) 'וּבַת כֹּהֵן כִּי תִהְיֶה אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה וְזֶרַע אֵין לָהּ וְשָׁבָה אֶל בֵּית אָבִיהָ כִּנְעוּרֶיהָ מִלֶּחֶם אָבִיהָ תֹּאכֵל', ומלשון 'כִּנְעוּרֶיהָ' יש ללמוד שדווקא בזמן שהיא דומה לזמן נעוריה היא שבה לאכול בתרומה, **פְּרָט לְמְעוּבֶּרֶת**, שכיון שאינה דומה לזמן נעוריה, אינה שבה לאכול בתרומה. **וְאִי בַּת יִשְׂרָאֵל** שנישאת **לְכֹהֵן הִיא**, ואין לה בנים אלא העובר, **לֹא מַאֲכִיל לָהּ** העובר בתרומה, כיון שרק **יָלוּד** – מי שכבר נולד, **מַאֲכִיל** את אמו בתרומה, ואילו מי **שֶׁאֵינוֹ יָלוּד**, והיינו עובר, **אֵינוֹ מַאֲכִיל** בתרומה.

שנינו במשנה: 'הַיָּבָם', שאף הוא פוסל ואינו מאכיל. מבארת הגמרא: **אִי בַּת כֹּהֵן** שנישאת **לְיִשְׂרָאֵל הִיא**, ומת ללא בנים, ונפלה ליבום לפני אחיו הישראל, **פָּסִיל לָהּ** היבום מלחזור לבית אביה לאכול בתרומה, שנאמר (שם) 'וּבַת כֹּהֵן כִּי תִהְיֶה אַלְמָנָה וּגְרוּשָׁה וְזֶרַע אֵין לָהּ וְשָׁבָה אֶל בֵּית אָבִיהָ כִּנְעוּרֶיהָ מִלֶּחֶם אָבִיהָ תֹּאכֵל', ודרשו שדווקא השבה לבית אביה אוכלת בתרומה, **פְּרָט לְשׁוֹמֶרֶת יָבָם** שאינה יכולה לשוב לבית אביה שהרי זקוקה ואגודה ביבם. **וְאִי בַּת יִשְׂרָאֵל** שנישאת **לְכֹהֵן הִיא**, ומת ללא בנים, היבם **לֹא מַאֲכִיל לָהּ** בתרומה, אף שהוא כהן, משום ד'קְנִין כַּסְפּוֹ' **אָמַר רַחֲמָנָא** – דין זה שהאשה אוכלת בתרומה נלמד מהפסוק (שם כב יא) 'וְכֹהֵן כִּי יִקְנֶה נֶפֶשׁ קְנִין כַּסְפּוֹ הוּא יֹאכַל בּוֹ', ואף אשתו נחשבת כמו קנין כספו, **וְהָא** – ואילו הזקוקה ליבומו אינה קנין כספו, אלא **קְנָיָן דְּאַחִיו הוּא**, ואינה אוכלת בתרומה.

שנינו במשנה: 'וְהָאֵירוּסִין', פוסלין ואין מאכילין'. מבארת הגמרא: **אִי בַּת כֹּהֵן** מאורסת **לְיִשְׂרָאֵל הִיא, פָּסִיל לָהּ** הארוס מלאכול בתרומה,

פרשת בהר

כה א וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי לֵאמֹר: ב דַּבֵּר אֶל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם כִּי תָבֹאוּ אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר אֲנִי נֹתֵן לָכֶם וְשָׁבְתָה הָאָרֶץ שַׁבָּת לַיהוָה: ג שֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע שָׂדֶךָ וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְמֹר כַּרְמֶךָ וְאָסַפְתָּ אֶת־תְּבוּאָתָהּ: (לוי) ד וּבַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִת שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ שַׁבָּת לַיהוָה שָׂדְךָ לֹא תִזְרָע וְכַרְמְךָ לֹא תִזְמֹר: ה אֶת סְפִיחַ קְצִירְךָ לֹא תִקְצֹוֹר וְאֶת־עִנְּבֵי נְזִירֶךָ לֹא תִבְצֹר שְׁנַת שַׁבָּתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ: ו וְהָיְתָה שַׁבַּת הָאָרֶץ לָכֶם לְאָכְלָה לְךָ וּלְעַבְדְּךָ וְלַאֲמָתֶךָ וְלִשְׂכִירְךָ וּלְתוֹשָׁבְךָ הַגָּרִים עִמָּךְ: ז וְלִבְהֶמְתְּךָ וְלַחַיָּה אֲשֶׁר בְּאַרְצֶךָ תִּהְיֶה כָּל־תְּבוּאָתָהּ לֶאֱכֹל: ס (ישראל) ח וְסָפַרְתָּ לְךָ שֶׁבַע שַׁבְּתֹת שָׁנִים שֶׁבַע שָׁנִים שֶׁבַע פְּעָמִים וְהָיוּ לְךָ יְמֵי שֶׁבַע שַׁבְּתֹת הַשָּׁנִים תֵּשַׁע וְאַרְבָּעִים שָׁנָה: ט וְהַעֲבַרְתָּ שׁוֹפַר תְּרוּעָה בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִעִי בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ בְּיוֹם הַכִּפֻּרִים תַּעֲבִירוּ שׁוֹפָר בְּכָל־אַרְצְכֶם: י וְקִדַּשְׁתֶּם אֵת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה וּקְרָאתֶם דְּרוֹר בָּאָרֶץ לְכָל־יֹשְׁבֶיהָ יוֹבֵל הִוא תִּהְיֶה לָכֶם וְשַׁבְתֶּם אִישׁ אֶל־אֲחֻזָּתוֹ וְאִישׁ אֶל־מִשְׁפַּחְתּוֹ תָּשֻׁבוּ: יא יוֹבֵל הִוא שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה תִּהְיֶה לָכֶם לֹא תִזְרָעוּ וְלֹא תִקְצְרוּ אֶת־סְפִיחֶיהָ וְלֹא תִבְצְרוּ אֶת־נְזִרֶיהָ: יב כִּי יוֹבֵל הִוא קֹדֶשׁ תִּהְיֶה לָכֶם מִן־הַשָּׂדֶה תֹּאכְלוּ אֶת־תְּבוּאָתָהּ: יג בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל הַזֹּאת תָּשֻׁבוּ אִישׁ אֶל־אֲחֻזָּתוֹ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות א עמ' 273)

וַיְדַבֵּר ה׳ אֶל מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי לֵאמֹר (כה, א) מַה שְׁמִטָּה . אַף כֻּלָּן (רש״י)

דַּוְקָא שְׁמִטָּה מְלַמֶּדֶת עִקָּרוֹן זֶה, כִּי הִיא מְסַמֶּלֶת אֶת כָּל הַתּוֹרָה. דְּהִנֵּה, בְּמִצְוָה זוֹ יֵשׁ קְדֻשָּׁה גְּדוֹלָה, בְּדוֹמֶה לְקְדֻשַּׁת שַׁבָּת; אַךְ אֵין בָּהּ פְּרִישׁוּת מִן הַחֻלִּין (מִפְּנֵי לַעֲשׂוֹת בָּהּ מְלָאכָה שֶׁאֵינָהּ עֲבוֹדַת אֲדָמָה). וְאַף בְּכָל מִצְוָה כָּךְ: יֵשׁ לְקַיְּמָהּ מִתּוֹךְ דְּבֵקוּת רוּחָנִית, וְיַחַד עִם זֹאת חוֹבָה לְהַקְפִּיד עַל הַפְּרָטִים הַגַּשְׁמִיִּים הַשּׁוֹנִים.

שני יד וְכִי־תִמְכְּרוּ מִמְכָּר לַעֲמִיתֶךָ אוֹ קָנֹה מִיַּד עֲמִיתֶךָ אַל־תּוֹנוּ אִישׁ אֶת־אָחִיו: טו בְּמִסְפַּר שָׁנִים אַחַר הַיּוֹבֵל תִּקְנֶה מֵאֵת עֲמִיתֶךָ בְּמִסְפַּר שְׁנֵי־תְבוּאֹת יִמְכָּר־לָךְ: טז לְפִי | רֹב הַשָּׁנִים תַּרְבֶּה מִקְנָתוֹ וּלְפִי מְעֹט הַשָּׁנִים תַּמְעִיט מִקְנָתוֹ כִּי מִסְפַּר תְּבוּאֹת הוּא מֹכֵר לָךְ: יז וְלֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת־עֲמִיתוֹ וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ כִּי אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם: יח וַעֲשִׂיתֶם אֶת־חֻקֹּתַי וְאֶת־מִשְׁפָּטַי תִּשְׁמְרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם וִישַׁבְתֶּם עַל־הָאָרֶץ לָבֶטַח:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (תורת מנחם – התוועדויות תשמ״ח ח״ג ע' 345)

וַיְדַבֵּר ה׳ אֶל מֹשֶׁה בְּהַר סִינַי (כה, א)

מַה שְׁמִיטָה נֶאֱמְרוּ כְּלָלוֹתֶיהָ וּפְרָטוֹתֶיהָ וְדִקְדּוּקֶיהָ מִסִּינַי, אַף כֻּלָּן נֶאֱמְרוּ כְּלָלוֹתֵיהֶן וְדִקְדּוּקֵיהֶן מִסִּינַי (רש״י)

בִּזְמַן מַתַּן־תּוֹרָה קִיּוּמָהּ שֶׁל מִצְוַת שְׁמִיטָה הָיָה רָחוֹק בְּיוֹתֵר - לְאַחַר הַכְּנִיסָה לָאָרֶץ, לְאַחַר כִּבּוּשׁ וַחֲלוּקַת הָאָרֶץ, וּלְאַחַר שֵׁשׁ שָׁנִים שֶׁל עֲבוֹדַת אֲדָמָה, רַק אָז מְגִיעָה קִיּוּם מִצְוַת שְׁמִיטָה. לָכֵן דַּוְקָא בְּמִצְוָה זוֹ מַדְגִּישִׁים שֶׁנֶּאֱמְרָה בְּהַר סִינַי עַל כָּל כְּלָלוֹתֶיהָ, וּפְרָטוֹתֶיהָ, אַף שֶׁבְּנוֹגֵעַ לְקִיּוּמָהּ יַעֲבֹר זְמַן רַב. וּמִמֶּנָּה לוֹמְדִים קַל־וָחֹמֶר לִשְׁאָר הַמִּצְוֹות, שֶׁקִּיּוּמָן נוֹגֵעַ לְמַעֲשֶׂה מִיַּד.

שלישי טז וְנָתְנָה הָאָרֶץ פִּרְיָהּ וַאֲכַלְתֶּם לָשֹׂבַע וִישַׁבְתֶּם לָבֶטַח עָלֶיהָ: כ וְכִי תֹאמְרוּ מַה־נֹּאכַל בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִת הֵן לֹא נִזְרָע וְלֹא נֶאֱסֹף אֶת־תְּבוּאָתֵנוּ: כא וְצִוִּיתִי אֶת־בִּרְכָתִי לָכֶם בַּשָּׁנָה הַשִּׁשִּׁית וְעָשָׂת אֶת־הַתְּבוּאָה לִשְׁלֹשׁ הַשָּׁנִים: כב וּזְרַעְתֶּם אֶת הַשָּׁנָה הַשְּׁמִינִת וַאֲכַלְתֶּם מִן־הַתְּבוּאָה יָשָׁן עַד | הַשָּׁנָה הַתְּשִׁיעִת עַד־בּוֹא תְּבוּאָתָהּ תֹּאכְלוּ יָשָׁן: כג וְהָאָרֶץ לֹא תִמָּכֵר לִצְמִתֻת כִּי־לִי הָאָרֶץ כִּי־גֵרִים וְתוֹשָׁבִים אַתֶּם עִמָּדִי: כד וּבְכֹל אֶרֶץ אֲחֻזַּתְכֶם גְּאֻלָּה תִּתְּנוּ לָאָרֶץ: ס

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר השיחות תשמ״ט ב עמ' 744)

וְנָתְנָה הָאָרֶץ פִּרְיָהּ (כה, יט)

יֵשׁ לְפָרֵשׁ, שֶׁהָאָרֶץ תִּתֵּן אֶת הַפֵּרוֹת שֶׁלָּהּ דַּוְקָא - כְּפִי

כֹּחָהּ בִּתְחִלַּת הַבְּרִיאָה, לִפְנֵי שֶׁנִּתְקַלְקְלָה. וּכְפִי שֶׁדָּרְשׁוּ חֲזַ״ל עַל הַפָּסוּק ״וְנָתְנָה הָאָרֶץ יְבוּלָהּ״ (הַיְבוּל שֶׁלָּהּ): ״לֹא כְּדֶרֶךְ שֶׁהִיא עוֹשָׂה עַכְשָׁו, אֶלָּא כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשָׂה בִּימֵי אָדָם הָרִאשׁוֹן . . נִזְרַעַת וְעוֹשָׂה פֵּרוֹת בֶּן יוֹמָהּ״.

רביעי כה כִּי־יָמוּךְ אָחִיךָ וּמָכַר מֵאֲחֻזָּתוֹ וּבָא גֹאֲלוֹ הַקָּרֹב אֵלָיו וְגָאַל אֵת מִמְכַּר אָחִיו: כו וְאִישׁ כִּי לֹא יִהְיֶה־לּוֹ גֹּאֵל וְהִשִּׂיגָה יָדוֹ וּמָצָא כְּדֵי גְאֻלָּתוֹ: כז וְחִשַּׁב אֶת־שְׁנֵי מִמְכָּרוֹ וְהֵשִׁיב אֶת־הָעֹדֵף לָאִישׁ אֲשֶׁר מָכַר־לוֹ וְשָׁב לַאֲחֻזָּתוֹ: כח וְאִם לֹא־מָצְאָה יָדוֹ דֵּי הָשִׁיב לוֹ וְהָיָה מִמְכָּרוֹ בְּיַד הַקֹּנֶה אֹתוֹ עַד שְׁנַת הַיֹּבֵל וְיָצָא בַּיֹּבֵל וְשָׁב לַאֲחֻזָּתוֹ: ס

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי־שיחות ח״א ע׳ 275)

וְשָׁבְתָה הָאָרֶץ שַׁבָּת לַה׳ (כה, ב)

בְּמִצְוַת הַשְּׁמִיטָה יֵשׁ מַעֲלָה עַל מִצְוַת הַשַּׁבָּת. בְּשַׁבָּת נֶאֱסָר עַל הָאָדָם לַעֲסֹק בְּכָל עִנְיְנֵי חֹל, הָאָדָם נִמְצָא בְּמַצָּב נַעֲלֶה וּלְמַעְלָה מִן הָעוֹלָם, אֲבָל הוּא מְנֻתָּק לְגַמְרֵי מֵעִנְיְנֵי הָעוֹלָם. לְעֻמַּת זֹאת בְּמִצְוַת שְׁמִיטָה, לֹא נֶאֱסְרוּ לְגַמְרֵי עִנְיְנֵי חֹל, הָאָדָם יָכוֹל לְהַמְשִׁיךְ לַעֲסֹק בְּעִנְיְנֵי הָעוֹלָם, וּבְיַחַד עִם זֶה הָעוֹלָם נִמְצָא בְּמַצָּב שֶׁל ״שַׁבָּת לַה׳״, הָאָדָם עַל יְדֵי עֲבוֹדָתוֹ מַמְשִׁיךְ בָּעוֹלָם שֵׁם ״הֲוָיָ״.

חמישי כט וְאִישׁ כִּי־יִמְכֹּר בֵּית־מוֹשַׁב עִיר חוֹמָה וְהָיְתָה גְאֻלָּתוֹ עַד־תֹּם שְׁנַת מִמְכָּרוֹ יָמִים תִּהְיֶה גְאֻלָּתוֹ: ל וְאִם לֹא־יִגָּאֵל עַד־מְלֹאת לוֹ שָׁנָה תְּמִימָה וְקָם הַבַּיִת אֲשֶׁר־בָּעִיר כתיב אשר־לא קרי אֲשֶׁר־לוֹ חֹמָה לַצְּמִיתֻת לַקֹּנֶה אֹתוֹ לְדֹרֹתָיו לֹא יֵצֵא בַּיֹּבֵל: לא וּבָתֵּי הַחֲצֵרִים אֲשֶׁר אֵין־לָהֶם חֹמָה סָבִיב עַל־שְׂדֵה הָאָרֶץ יֵחָשֵׁב גְּאֻלָּה תִּהְיֶה־לּוֹ וּבַיֹּבֵל יֵצֵא: לב וְעָרֵי הַלְוִיִּם בָּתֵּי עָרֵי אֲחֻזָּתָם גְּאֻלַּת עוֹלָם תִּהְיֶה לַלְוִיִּם: לג וַאֲשֶׁר יִגְאַל מִן־הַלְוִיִּם וְיָצָא מִמְכַּר־בַּיִת וְעִיר אֲחֻזָּתוֹ בַּיֹּבֵל כִּי בָתֵּי עָרֵי הַלְוִיִּם הִוא אֲחֻזָּתָם בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: לד וּשְׂדֵה מִגְרַשׁ עָרֵיהֶם לֹא יִמָּכֵר כִּי־אֲחֻזַּת עוֹלָם הִוא לָהֶם: ס לה וְכִי־יָמוּךְ אָחִיךָ וּמָטָה יָדוֹ עִמָּךְ וְהֶחֱזַקְתָּ בּוֹ גֵּר וְתוֹשָׁב וָחַי עִמָּךְ: לו אַל־תִּקַּח מֵאִתּוֹ נֶשֶׁךְ וְתַרְבִּית וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ וְחֵי אָחִיךָ עִמָּךְ: לז אֶת־כַּסְפְּךָ לֹא־תִתֵּן לוֹ בְּנֶשֶׁךְ וּבְמַרְבִּית לֹא־תִתֵּן אָכְלֶךָ: לח אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר־הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לָתֵת לָכֶם אֶת־אֶרֶץ כְּנַעַן לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים: ס

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות יב עמ׳ 97)

שָׁנָה תְּמִימָה (כה, ל) **לְהָבִיא חֹדֶשׁ הָעִבּוּר** (ערכין ט, ג) **וְהַיְנוּ**, שֶׁבִּתְּמִימוּת יֵשׁ שְׁנֵי עִנְיָנִים. **א.** תְּמִימוּת כִּפְשׁוּטָהּ, שְׁלֵמוּת בְּלִי חִסָּרוֹן; תָּמִים בְּנִגּוּד לְ׳בַעַל מוּם׳. **ב.** תְּמִימוּת הַמּוֹסִיפָה מַעֲלָה בַּדָּבָר, אַף שֶׁאֵין הַדָּבָר חָסֵר גַּם בְּלִי מַעֲלָה זוֹ. וְזוֹהִי הַתְּמִימוּת שֶׁל ״שָׁנָה תְּמִימָה״: גַּם בְּלִי הַחֹדֶשׁ הַנּוֹסָף הִיא נִקְרֵאת ״שָׁנָה״, אֲבָל חֹדֶשׁ הָעִבּוּר מוֹסִיף בָּהּ ״תְּמִימוּת״.

שישי לט וְכִי־יָמוּךְ אָחִיךָ עִמָּךְ וְנִמְכַּר־לָךְ לֹא־תַעֲבֹד בּוֹ עֲבֹדַת עָבֶד: מ כְּשָׂכִיר כְּתוֹשָׁב יִהְיֶה עִמָּךְ עַד־שְׁנַת הַיֹּבֵל יַעֲבֹד עִמָּךְ: מא וְיָצָא מֵעִמָּךְ הוּא וּבָנָיו עִמּוֹ וְשָׁב אֶל־מִשְׁפַּחְתּוֹ וְאֶל־אֲחֻזַּת אֲבֹתָיו יָשׁוּב: מב כִּי־עֲבָדַי הֵם אֲשֶׁר־הוֹצֵאתִי אֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם לֹא יִמָּכְרוּ מִמְכֶּרֶת עָבֶד: מג לֹא־תִרְדֶּה בוֹ בְּפֶרֶךְ וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ: מד וְעַבְדְּךָ וַאֲמָתְךָ אֲשֶׁר יִהְיוּ־לָךְ מֵאֵת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר סְבִיבֹתֵיכֶם מֵהֶם תִּקְנוּ עֶבֶד וְאָמָה: מה וְגַם מִבְּנֵי הַתּוֹשָׁבִים הַגָּרִים עִמָּכֶם מֵהֶם תִּקְנוּ וּמִמִּשְׁפַּחְתָּם אֲשֶׁר עִמָּכֶם אֲשֶׁר הוֹלִידוּ בְּאַרְצְכֶם וְהָיוּ לָכֶם לַאֲחֻזָּה: מו וְהִתְנַחַלְתֶּם אֹתָם לִבְנֵיכֶם אַחֲרֵיכֶם לָרֶשֶׁת אֲחֻזָּה לְעֹלָם בָּהֶם תַּעֲבֹדוּ וּבְאַחֵיכֶם בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אִישׁ בְּאָחִיו לֹא־תִרְדֶּה בוֹ בְּפֶרֶךְ: ס

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות ה עמ׳ 238)

כִּי עֲבָדַי הֵם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם (כה, מב)

בְּנֵי יִשְׂרָאֵל נִקְרָאוּ ״בָּנִים״ לִפְנֵי יְצִיאַת מִצְרַיִם, וְאֵלּוּ הַכִּנּוּי ״עֶבֶד״ נִתְחַדֵּשׁ בָּהֶם רַק בִּיצִיאַת מִצְרַיִם. וְאִיכָּא בֵּינַיְיהוּ: כַּאֲשֶׁר הָעֲבוֹדָה הִיא מִתּוֹךְ אַהֲבָה, כְּבֵן הַמְּמַלֵּא אֶת רְצוֹן אָבִיו, מְעֹרֶבֶת בָּהּ הַרְגָּשַׁת מְצִיאוּתוֹ. אַךְ כַּאֲשֶׁר הָעֲבוֹדָה הִיא מִתּוֹךְ קַבָּלַת עֹל, כְּעֶבֶד הַמְּשֻׁרָת אֶת רַבּוֹ, אֵין כָּאן הַרְגָּשַׁת מְצִיאוּתוֹ, כִּי עֶבֶד אֵינוֹ מְצִיאוּת בִּפְנֵי עַצְמוֹ, וְכָל מַהוּתוֹ הוּא ״כַּסְפּוֹ״ וּרְכוּשׁוֹ שֶׁל הָאָדוֹן..

שביעי מז וְכִי תַשִּׂיג יַד גֵּר וְתוֹשָׁב עִמָּךְ וּמָךְ אָחִיךָ
עִמּוֹ וְנִמְכַּר לְגֵר תּוֹשָׁב עִמָּךְ אוֹ לְעֵקֶר מִשְׁפַּחַת
גֵּר: מח אַחֲרֵי נִמְכַּר גְּאֻלָּה תִּהְיֶה־לּוֹ אֶחָד מֵאֶחָיו
יִגְאָלֻנּוּ: מט אוֹ־דֹדוֹ אוֹ בֶן־דֹּדוֹ יִגְאָלֻנּוּ אוֹ־מִשְּׁאֵר
בְּשָׂרוֹ מִמִּשְׁפַּחְתּוֹ יִגְאָלֻנּוּ אוֹ־הִשִּׂיגָה יָדוֹ וְנִגְאָל:
נ וְחִשַּׁב עִם־קֹנֵהוּ מִשְּׁנַת הִמָּכְרוֹ לוֹ עַד שְׁנַת
הַיֹּבֵל וְהָיָה כֶסֶף מִמְכָּרוֹ בְּמִסְפַּר שָׁנִים כִּימֵי
שָׂכִיר יִהְיֶה עִמּוֹ: נא אִם־עוֹד רַבּוֹת בַּשָּׁנִים
לְפִיהֶן יָשִׁיב גְּאֻלָּתוֹ מִכֶּסֶף מִקְנָתוֹ: נב וְאִם־מְעַט
נִשְׁאַר בַּשָּׁנִים עַד־שְׁנַת הַיֹּבֵל וְחִשַּׁב־לוֹ כְּפִי
שָׁנָיו יָשִׁיב אֶת־גְּאֻלָּתוֹ: נג כִּשְׂכִיר שָׁנָה בְשָׁנָה
יִהְיֶה עִמּוֹ לֹא־יִרְדֶּנּוּ בְּפֶרֶךְ לְעֵינֶיךָ: נד וְאִם־לֹא
יִגָּאֵל בְּאֵלֶּה וְיָצָא בִּשְׁנַת הַיֹּבֵל הוּא וּבָנָיו עִמּוֹ:
נה כִּי־לִי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים עֲבָדַי הֵם אֲשֶׁר־
הוֹצֵאתִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם אֲנִי יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם: כו א לֹא־תַעֲשׂוּ לָכֶם אֱלִילִם וּפֶסֶל
וּמַצֵּבָה לֹא־תָקִימוּ לָכֶם וְאֶבֶן מַשְׂכִּית לֹא תִתְּנוּ
בְּאַרְצְכֶם לְהִשְׁתַּחֲוֹת עָלֶיהָ כִּי אֲנִי יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם: ב אֶת־שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ וּמִקְדָּשִׁי
תִּירָאוּ אֲנִי יְהוָה: פפפ

✦ ✦ ✦

חצי קדיש

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אמן בְּעָלְמָא דִּי בְרָא
כִרְעוּתֵהּ וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ, וְיַצְמַח פּוּרְקָנֵהּ וִיקָרֵב
מְשִׁיחֵהּ. אמן בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל,
בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן יהא שמה רבא מברך
לעלם ולעלמי עלמיא. יתברך: יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם
וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא. יִתְבָּרַךְ, וְיִשְׁתַּבַּח, וְיִתְפָּאַר, וְיִתְרוֹמָם,
וְיִתְנַשֵּׂא, וְיִתְהַדָּר, וְיִתְעַלֶּה, וְיִתְהַלָּל, שְׁמֵהּ דְקֻדְשָׁא
בְּרִיךְ הוּא. אמן לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא,
תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא, דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן

✦ ✦ ✦

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (תורת מנחם כרך לט עמ' 435)

לֹא תַעֲשׂוּ לָכֶם אֱלִילִים (כו, א) **הוֹאִיל וְרַבִּי עוֹבֵד עֲבוֹדַת אֱלִילִים, אַף אֲנִי כְּמוֹתוֹ** (רש"י) הָעֶבֶד סָבוּר שֶׁמֻּתָּר לוֹ לְחַקּוֹת אֶת רַבּוֹ בְּמַעֲשֶׂה, לְלֹא אֱמוּנָה, שֶׁבְּאֹפֶן כָּזֶה אֵין כָּאן עֲבוֹדָה־זָרָה (אֶלָּא שֶׁבֵּית־דִּין מַעֲנִישִׁים עַל כָּךְ מִשּׁוּם שֶׁ"הָאָדָם יִרְאֶה לָעֵינַיִם"). מְלַמְּדֵנוּ הַכָּתוּב, שֶׁאֵין לְרַבּוֹ שְׁלִיטָה עָלָיו אֲפִלּוּ בִּתְחוּם הַמַּעֲשֶׂה. וְכַמְּבֹאָר בַּתַּנְיָא, שֶׁיְּהוּדִי מוֹסֵר נַפְשׁוֹ "שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת רַק אֵיזֶה מַעֲשֶׂה לְבַד נֶגֶד אֱמוּנַת ה' אֶחָד, כְּגוֹן לְהִשְׁתַּחֲוֹות לַעֲבוֹדָה־זָרָה, אַף שֶׁאֵינוֹ מַאֲמִין בָּהּ כְּלָל בְּלִבּוֹ".

מפטיר נה כִּי־לִי בְנֵי־יִשְׂרָאֵל עֲבָדִים עֲבָדַי הֵם
אֲשֶׁר־הוֹצֵאתִי אוֹתָם מֵאֶרֶץ מִצְרָיִם אֲנִי יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם: כו א לֹא־תַעֲשׂוּ לָכֶם אֱלִילִם וּפֶסֶל
וּמַצֵּבָה לֹא־תָקִימוּ לָכֶם וְאֶבֶן מַשְׂכִּית לֹא תִתְּנוּ
בְּאַרְצְכֶם לְהִשְׁתַּחֲוֹת עָלֶיהָ כִּי אֲנִי יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם: ב אֶת־שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ וּמִקְדָּשִׁי תִּירָאוּ
אֲנִי יְהוָה: פפפ

נ"ז פסוקים, חט"ל סימן. לאחוו"ה סימן.

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְּדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

הפטרה לפרשת בהר בירמיה פרק לב

לב ו וַיֹּאמֶר יִרְמְיָהוּ הָיָה דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר׃ ז הִנֵּה חֲנַמְאֵל בֶּן־שַׁלֻּם דֹּדְךָ בָּא אֵלֶיךָ לֵאמֹר קְנֵה לְךָ אֶת־שָׂדִי אֲשֶׁר בַּעֲנָתוֹת כִּי לְךָ מִשְׁפַּט הַגְּאֻלָּה לִקְנוֹת׃ ח וַיָּבֹא אֵלַי חֲנַמְאֵל בֶּן־דוֹדִי כִּדְבַר יְהוָה אֶל־חֲצַר הַמַּטָּרָה וַיֹּאמֶר אֵלַי קְנֵה נָא אֶת־שָׂדִי אֲשֶׁר־בַּעֲנָתוֹת אֲשֶׁר | בְּאֶרֶץ בִּנְיָמִין כִּי לְךָ מִשְׁפַּט הַיְרֻשָּׁה וּלְךָ הַגְּאֻלָּה קְנֵה־לָךְ וָאֵדַע כִּי דְבַר־יְהוָה הוּא׃ ט וָאֶקְנֶה אֶת־הַשָּׂדֶה מֵאֵת חֲנַמְאֵל בֶּן־דֹּדִי אֲשֶׁר בַּעֲנָתוֹת וָאֶשְׁקְלָה־לּוֹ אֶת־הַכֶּסֶף שִׁבְעָה שְׁקָלִים וַעֲשָׂרָה הַכָּסֶף׃ י וָאֶכְתֹּב בַּסֵּפֶר וָאֲחַתֹּם וָאָעֵד עֵדִים וָאֶשְׁקֹל הַכֶּסֶף בְּמֹאזְנָיִם׃ יא וָאֶקַּח אֶת־סֵפֶר הַמִּקְנָה אֶת־הֶחָתוּם הַמִּצְוָה וְהַחֻקִּים וְאֶת־הַגָּלוּי׃ יב וָאֶתֵּן אֶת־הַסֵּפֶר הַמִּקְנָה אֶל־בָּרוּךְ בֶּן־נֵרִיָּה בֶּן־מַחְסֵיָה לְעֵינֵי חֲנַמְאֵל דֹּדִי וּלְעֵינֵי הָעֵדִים הַכֹּתְבִים בְּסֵפֶר הַמִּקְנָה לְעֵינֵי כָּל־הַיְּהוּדִים הַיֹּשְׁבִים בַּחֲצַר הַמַּטָּרָה׃

עטרת מרים

ו וַיֹּאמֶר יִרְמְיָהוּ הָיָה דְבַר־יְהוָה אֵלַי לֵאמֹר: ז הִנֵּה חֲנַמְאֵל בֶּן־שַׁלֻּם דֹּדְךָ בָּא אֵלֶיךָ עַל פִּי הַדִּבּוּר לֵאמֹר קְנֵה לְךָ אֶת־שָׂדִי אֲשֶׁר בַּעֲנָתוֹת כִּי לְךָ מִשְׁפַּט הַגְּאֻלָּה אִם מִכַּרְתִּיו לְאַחֵר, לְךָ מִשְׁפַּט הַגְּאֻלָּה לִקְנוֹת: ח וַיָּבֹא אֵלַי חֲנַמְאֵל בֶּן־דוֹדִי כִּדְבַר יְהוָה אֶל־חֲצַר הַמַּטָּרָה בֵּית הָאֲסוּרִים וַיֹּאמֶר אֵלַי קְנֵה נָא אֶת־שָׂדִי אֲשֶׁר־בַּעֲנָתוֹת אֲשֶׁר | בְּאֶרֶץ בִּנְיָמִין כִּי לְךָ מִשְׁפַּט הַיְרֻשָּׁה כִּי אֵין לִי קָרוֹב מִמְּךָ וּלְךָ הַגְּאֻלָּה קְנֵה־לָךְ כִּי יִשָּׁאֵר שֶׁלְּךָ לְעוֹלָם וְלֹא תָּשׁוּב בַּיּוֹבֵל אֶל הַיּוֹרְשִׁים וָאֵדַע כִּי דְבַר־יְהוָה הוּא: ט וָאֶקְנֶה אֶת־הַשָּׂדֶה מֵאֵת חֲנַמְאֵל בֶּן־דֹּדִי אֲשֶׁר בַּעֲנָתוֹת וָאֶשְׁקְלָה־לּוֹ מָכַרְתִּי לוֹ בַּמִּשְׁקָל אֶת־הַכֶּסֶף שִׁבְעָה שְׁקָלִים וַעֲשָׂרָה הַכֶּסֶף: י וָאֶכְתֹּב בַּסֵּפֶר דִּבְרֵי הַמִּקְנָה וָאֲחַתֹּם הַסֵּפֶר בְּחוֹתָם וָאָעֵד עֵדִים שְׁנַיִם, וְהָיוּ חוֹתְמִים בַּסֵּפֶר הַמִּקְנָה וָאֶשְׁקֹל הַכֶּסֶף שֵׁנִית לִפְנֵי הָעֵדִים בְּמֹאזְנָיִם: יא וָאֶקַּח אֶת־סֵפֶר הַמִּקְנָה שֶׁטֵּר הַקִּנְיָן אֶת־הֶחָתוּם מִיַּד בַּעַל הַשָּׂדֶה הַנַּעֲשָׂה כְּפִי הַמִּצְוָה וְהַחֻקִּים שֶׁהָיוּ נְהוּגִים בַּיָּמִים הָאֵלֶּה וְאֶת שֶׁטֵּר "הַגָּלוּי" שֶׁכָּתוּב בּוֹ שֶׁהַמְּכִירָה נַעֲשָׂתָה בְּגָלוּי וּבְפַרְסוֹם: יב וָאֶתֵּן אֶת־הַסֵּפֶר הַמִּקְנָה עִם סֵפֶר הַגָּלוּי אֶל־בָּרוּךְ בֶּן־נֵרִיָּה בֶּן־

שי למורא

ז) חֲנַמְאֵל בֶּן שַׁלֻּם דּוֹדְךָ, שֶׁלֹּם הָיָה דּוֹדוֹ שֶׁל יִרְמְיָהוּ, אֲחִי אָבִיו. בָּא אֵלֶיךָ, הוֹלֵךְ לְבוֹא אֵלֶיךָ. ח) כִּי לְךָ מִשְׁפַּט הַיְרֻשָּׁה וּלְךָ הַגְּאֻלָּה, כְּלוֹמַר, הוֹאִיל וְאֵין לִי קָרוֹב מִמְּךָ וְאַתָּה רָאוּי לָרֶשֶׁת אוֹתָהּ, לָכֵן גְּאֹל אוֹתָהּ בִּקְנִיָּה עַכְשָׁיו, כְּדֵי שֶׁלֹּא תָּבֹא לִידֵי אֲחֵרִים שֶׁיִּקְנוּ אוֹתָהּ. וָאֵדַע וגו', כְּלוֹמַר, הִשְׂכַּלְתִּי בְּדַעְתִּי שֶׁדְּבַר ה' הוּא לִקְנוֹת בְּפֹעַל אֶת הַשָּׂדֶה, וְעַל כֵּן הוֹדִיעַ לִי שֶׁיָּבוֹא חֲנַמְאֵל אֵלַי. ט) שִׁבְעָה שְׁקָלִים וַעֲשָׂרָה הַכֶּסֶף, שִׁבְעָה מָנִים (מֵאוֹת) שְׁקָלִים וַעֲשָׂרָה סְלָעִים שֶׁל כֶּסֶף. יא) אֶת סֵפֶר הַמִּקְנָה, שְׁטַר הַקִּנְיָן. אֶת הֶחָתוּם, עִם הַחֲתִימָה שֶׁבּוֹ. הַמִּצְוָה וְהַחֻקִּים, כְּפִי הַמִּצְוָה וְהַחֻקִּים שֶׁהָיוּ נְהוּגִים אָז. וְאֶת הַגָּלוּי, קִיּוּם הַשֶּׁטַר בְּבֵית־דִּין עַל פִּי עֵדָיו, וְכָתְבוּ וְחָתְמוּ הַדַּיָּנִים אֲשׁוּר, לַעֲשׂוֹת הַדָּבָר גָּלוּי וּמְפֹרְסָם, פֶּן יָמוּתוּ הָעֵדִים. יב) לְעֵינֵי חֲנַמְאֵל דּוֹדִי, נִקְרָא כָּאן דּוֹדוֹ, אֲבָל הָיָה בֶּן דּוֹדוֹ, כְּאָמוּר לְעֵיל. וְכֵן נֶאֱמַר "אֶת לוֹט אָחִיו" (בראשית יד.טז) וְהָיָה בֶּן אָחִיו. אוֹ שֶׁחֲנַמְאֵל זֶה הָיָה אָדָם אַחֵר שֶׁהָיָה דּוֹדוֹ שֶׁל יִרְמְיָהוּ, וְאֵינוֹ חֲנַמְאֵל שֶׁמָּכַר לוֹ אֶת הַשָּׂדֶה. בַּחֲצַר הַמַּטָּרָה, בֵּית כֶּלֶא שֶׁהָיָה יִרְמְיָהוּ כָּלוּא שָׁם, כַּכָּתוּב בְּפֶרֶק זֶה לְעֵיל.

שי למורא

בְּפָסוּק ב׳. וְנִקְרָא "מַטָּרָה" מִלְּשׁוֹן נְטִירָה וּמִשְׁמָר, שֶׁשּׁוֹמְרִים שָׁם עַל הָאֲסִירִים. יג) וָאֲצַוֶּה אֶת בָּרוּךְ, הוּא הָיָה הַמַּמְשִׁיךְ תּוֹרָה אַחֲרֵי יִרְמְיָהוּ הַנָּבִיא. יד) לְמַעַן יַעַמְדוּ יָמִים רַבִּים, כִּי כְּלִי חֶרֶס מְשַׁמֵּר דְּבָר הַנָּתוּן בּוֹ. יז) אֲהָהּ, צַעֲקַת יְלֵלָה וְצַעַר. יט) וְרַב הָעֲלִילִיָּה, אֵדוֹן כָּל הַמַּעֲשִׂים. וְכִפְרֵי מַעֲלָלָיו, הֵם הַדְּבָרִים הַנִּמְשָׁכִים מִמַּעֲשָׂיו, מַה שֶּׁלֹּא הָיְתָה כַּוָּנָתוֹ בִּיחוּד עֲלֵיהֶם, כִּי גַּם עֲלֵיהֶם יָבוֹא בְּמִשְׁפָּט. כ) וּבָאָדָם, וּבִשְׁאָר בְּנֵי אָדָם. שֵׁם, פִּרְסוּם שֵׁם לְשֶׁבַח. כא) וּבְאֶזְרוֹעַ, כְּמוֹ "וּבִזְרוֹעַ", וְהָאֶל"ף נוֹסֶפֶת.

עטרת מרים

מַחְסִיָּה לְעֵינֵי חֲנַנְאֵל דֹּדִי וּלְעֵינֵי הָעֵדִים הַכֹּתְבִים בְּסֵפֶר הַמִּקְנָה שֶׁחָתְמוּ בּוֹ שָׁם לְעֵדוּת לְעֵינֵי כָּל־הַיְּהוּדִים הַיֹּשְׁבִים בַּחֲצַר הַמַּטָּרָה: יג וָאֲצַוֶּה אֶת־בָּרוּךְ לְעֵינֵיהֶם לֵאמֹר: יד כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לָקוֹחַ אֶת־הַסְּפָרִים הָאֵלֶּה אֵת סֵפֶר הַמִּקְנָה הַזֶּה וְאֵת הֶחָתוּם וְאֵת סֵפֶר הַגָּלוּי הַזֶּה וּנְתַתָּם בִּכְלִי־חֶרֶשׂ לְמַעַן יַעַמְדוּ יָמִים רַבִּים עַד שׁוּב הַגּוֹלָה שֶׁאָז תִּתְקַיֵּם נְבוּאַת "עוֹד יִקָּנוּ": טו כִּי כֹה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עוֹד יִקָּנוּ בָתִּים וְשָׂדוֹת וּכְרָמִים בָּאָרֶץ הַזֹּאת וְלֹא תִּהְיֶה הָאָרֶץ בְּיַד הַכַּשְׂדִּים כִּי יַחֲזִרוּ וְיָשׁוּבוּ הֵנָּה: טז וָאֶתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה אַחֲרֵי תִתִּי אֶת־סֵפֶר הַמִּקְנָה עִם סֵפֶר הַגָּלוּי אֶל־בָּרוּךְ בֶּן־נֵרִיָּה לֵאמֹר: יז אֲהָהּ אֲדֹנָי יֱהוִה הִנֵּה ׀ אַתָּה עָשִׂיתָ אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ בְּכֹחֲךָ הַגָּדוֹל וּבִזְרֹעֲךָ הַנְּטוּיָה לֹא־יִפָּלֵא מִמְּךָ כָּל דָּבָר: יח עֹשֶׂה חֶסֶד לַאֲלָפִים וּמְשַׁלֵּם עֲוֹן אָבוֹת אֶל־חֵיק בְּנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ: יט גְּדֹל הָעֵצָה וְרַב הָעֲלִילִיָּה אֲשֶׁר־עֵינֶיךָ פְּקֻחוֹת עַל־כָּל־דַּרְכֵי בְּנֵי אָדָם לָתֵת לְאִישׁ כִּדְרָכָיו וְכִפְרִי מַעֲלָלָיו: כ אֲשֶׁר שַׂמְתָּ אֹתוֹת וּמֹפְתִים בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד־הַיּוֹם הַזֶּה וּבְיִשְׂרָאֵל וּבָאָדָם וַתַּעֲשֶׂה־לְּךָ שֵׁם כַּיּוֹם הַזֶּה: כא וַתּוֹצֵא אֶת־עַמְּךָ אֶת־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּאֹתוֹת וּבְמֹפְתִים וּבְיָד חֲזָקָה וּבְאֶזְרוֹעַ נְטוּיָה וּבְמוֹרָא גָּדוֹל: כב וַתִּתֶּן לָהֶם אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבוֹתָם לָתֵת לָהֶם אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ

יג וָאֲצַוֶּה אֶת־בָּרוּךְ לְעֵינֵיהֶם לֵאמֹר:
יד כֹּה־אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לָקוֹחַ אֶת־הַסְּפָרִים הָאֵלֶּה אֵת סֵפֶר הַמִּקְנָה הַזֶּה וְאֵת הֶחָתוּם וְאֵת סֵפֶר הַגָּלוּי הַזֶּה וּנְתַתָּם בִּכְלִי־חֶרֶשׂ לְמַעַן יַעַמְדוּ יָמִים רַבִּים: טו כִּי כֹה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל עוֹד יִקָּנוּ בָתִּים וְשָׂדוֹת וּכְרָמִים בָּאָרֶץ הַזֹּאת: טז וָאֶתְפַּלֵּל אֶל־יְהוָה אַחֲרֵי תִתִּי אֶת־סֵפֶר הַמִּקְנָה אֶל־בָּרוּךְ בֶּן־נֵרִיָּה לֵאמֹר: יז אֲהָהּ אֲדֹנָי יֱהוִה הִנֵּה ׀ אַתָּה עָשִׂיתָ אֶת־הַשָּׁמַיִם וְאֶת־הָאָרֶץ בְּכֹחֲךָ הַגָּדוֹל וּבִזְרֹעֲךָ הַנְּטוּיָה לֹא־יִפָּלֵא מִמְּךָ כָּל דָּבָר: יח עֹשֶׂה חֶסֶד לַאֲלָפִים וּמְשַׁלֵּם עֲוֹן אָבוֹת אֶל־חֵיק בְּנֵיהֶם אַחֲרֵיהֶם הָאֵל הַגָּדוֹל הַגִּבּוֹר יְהוָה צְבָאוֹת שְׁמוֹ: יט גְּדֹל הָעֵצָה וְרַב הָעֲלִילִיָּה אֲשֶׁר־עֵינֶיךָ פְּקֻחוֹת עַל־כָּל־דַּרְכֵי בְּנֵי אָדָם לָתֵת לְאִישׁ כִּדְרָכָיו וְכִפְרִי מַעֲלָלָיו: כ אֲשֶׁר שַׂמְתָּ אֹתוֹת וּמֹפְתִים בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד־הַיּוֹם הַזֶּה וּבְיִשְׂרָאֵל וּבָאָדָם וַתַּעֲשֶׂה־לְּךָ שֵׁם כַּיּוֹם הַזֶּה: כא וַתּוֹצֵא אֶת־עַמְּךָ אֶת־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּאֹתוֹת וּבְמֹפְתִים וּבְיָד חֲזָקָה וּבְאֶזְרוֹעַ נְטוּיָה וּבְמוֹרָא גָּדוֹל: כב וַתִּתֶּן לָהֶם אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבוֹתָם לָתֵת לָהֶם אֶרֶץ זָבַת חָלָב וּדְבָשׁ

וּמֹפְתִים בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד־הַיּוֹם הַזֶּה הֵם יְדוּעִים בִּבְנֵי אָדָם, וּבְיִשְׂרָאֵל שַׂמְתָּ אוֹתוֹת וּבָאָדָם בִּשְׁאָר אוּמּוֹת בַּעֲבוּר יִשְׂרָאֵל וַתַּעֲשֶׂה־לְּךָ שֵׁם פִּרְסוּם לִשְׁבָח כַּיּוֹם הַזֶּה שֶׁאַתָּה הַבּוֹרֵא וְהַמַּשְׁגִּיחַ וּלְךָ הַיְכוֹלֶת וְהָחָכְמָה וְהָרָצוֹן: כא וַתּוֹצֵא אֶת עַמְּךָ אֶת־יִשְׂרָאֵל מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּאֹתוֹת וּבְמֹפְתִים וּבְיָד חֲזָקָה וּבְאֶזְרוֹעַ נְטוּיָה וּבְמוֹרָא גָּדוֹל: כב וַתִּתֶּן לָהֶם אֶת־הָאָרֶץ הַזֹּאת אֲשֶׁר־נִשְׁבַּעְתָּ לַאֲבוֹתָם לָתֵת לָהֶם אֶרֶץ זָבַת חָלָב אֲשֶׁר הֶחָלָב נוֹטֵף מִדֵּדֵי הַבְּהֵמוֹת כִּי יִרְעוּ מִרְעֶה שָׁמֵן וַחֲלָבָם רַב וּדְבָשׁ וּמֵהַתְּמָרִים נוֹטֵף דְּבַשׁ:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת,

הָאֵל הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן, אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם, כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמֵּחַ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ. מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ, בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ. יִתְבָּרֵךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

קריאת התורה למנחת שבת־קודש

ג אִם־בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ וְאֶת־מִצְוֹתַי תִּשְׁמְרוּ
וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם: ד וְנָתַתִּי גִשְׁמֵיכֶם בְּעִתָּם וְנָתְנָה
הָאָרֶץ יְבוּלָהּ וְעֵץ הַשָּׂדֶה יִתֵּן פִּרְיוֹ: ה וְהִשִּׂיג לָכֶם
דַּיִשׁ אֶת־בָּצִיר וּבָצִיר יַשִּׂיג אֶת־זָרַע וַאֲכַלְתֶּם
לַחְמְכֶם לָשֹׂבַע וִישַׁבְתֶּם לָבֶטַח בְּאַרְצְכֶם: (לוי)
ו וְנָתַתִּי שָׁלוֹם בָּאָרֶץ וּשְׁכַבְתֶּם וְאֵין מַחֲרִיד
וְהִשְׁבַּתִּי חַיָּה רָעָה מִן־הָאָרֶץ וְחֶרֶב לֹא־תַעֲבֹר
בְּאַרְצְכֶם: ז וּרְדַפְתֶּם אֶת־אֹיְבֵיכֶם וְנָפְלוּ לִפְנֵיכֶם
לָחָרֶב: ח וְרָדְפוּ מִכֶּם חֲמִשָּׁה מֵאָה וּמֵאָה מִכֶּם
רְבָבָה יִרְדֹּפוּ וְנָפְלוּ אֹיְבֵיכֶם לִפְנֵיכֶם לָחָרֶב:
ט וּפָנִיתִי אֲלֵיכֶם וְהִפְרֵיתִי אֶתְכֶם וְהִרְבֵּיתִי
אֶתְכֶם וַהֲקִימֹתִי אֶת־בְּרִיתִי אִתְּכֶם: (ישראל)
י וַאֲכַלְתֶּם יָשָׁן נוֹשָׁן וְיָשָׁן מִפְּנֵי חָדָשׁ תּוֹצִיאוּ:
יא וְנָתַתִּי מִשְׁכָּנִי בְּתוֹכְכֶם וְלֹא־תִגְעַל נַפְשִׁי
אֶתְכֶם: יב וְהִתְהַלַּכְתִּי בְּתוֹכְכֶם וְהָיִיתִי לָכֶם
לֵאלֹהִים וְאַתֶּם תִּהְיוּ־לִי לְעָם: יג אֲנִי יְהוָה
אֱלֹהֵיכֶם אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם
מִהְיֹת לָהֶם עֲבָדִים וָאֶשְׁבֹּר מֹטֹת עֻלְּכֶם וָאוֹלֵךְ
אֶתְכֶם קוֹמְמִיּוּת: פ

אם יהודי רק רוצה באמת לקיים תורה ומצוות, ותובע למה נגרע – ימציא לו הקדוש-ברוך-הוא את האפשרות, שיוכל לקיים כל המצוות, ככל ישראל, ללא גירעון.

משיחת י"ד אייר, ה'תשכ"ה

פרק ג משנה ג

רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ עַל שֻׁלְחָן אֶחָד וְלֹא אָמְרוּ עָלָיו דִּבְרֵי תוֹרָה, כְּאִלּוּ אָכְלוּ מִזִּבְחֵי מֵתִים, שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי כָּל שֻׁלְחָנוֹת מָלְאוּ קִיא צֹאָה בְּלִי מָקוֹם. אֲבָל שְׁלֹשָׁה שֶׁאָכְלוּ עַל שֻׁלְחָן אֶחָד וְאָמְרוּ עָלָיו דִּבְרֵי תוֹרָה, כְּאִלּוּ אָכְלוּ מִשֻּׁלְחָנוֹ שֶׁל מָקוֹם, שֶׁנֶּאֱמַר: וַיְדַבֵּר אֵלַי זֶה הַשֻּׁלְחָן אֲשֶׁר לִפְנֵי ה׳:

נקודות משיחות קודש

נשאלת השאלה: כיצד מותר לדבר (אפילו דברי־תורה) בעת הסעודה, הרי למדנו[1] "אין משיחין בסעודה שמא יקדים קנה לווושט ויבוא לידי סכנה" ("כשיוצא הקול נפתח אותו כובע שעל פי הקנה ונכנס בו המאכל ומסתכן.. מאכל ומשתה הולך דרך הושט" - רש"י)?

ויש לומר כי אמנם נחלקו בכך אמוראים:

נאמר בגמרא[2]: "רב נחמן ורב יצחק הוי יתבי בסעודתא; אמר ליה רב נחמן לרב יצחק, 'לימא מר מילתא' (יאמר אדוני דבר־מה); אמר ליה, 'הכי אמר רבי יוחנן - אין משיחין בסעודה שמא יקדים קנה לווושט ויבא לידי סכנה".

ולכאורה יש לתמוה, וכי רב נחמן לא ידע ש"אין משיחין בסעודה"?!

זאת ועוד: מכיון שרב יצחק סבר שאסור לדבר בשעת הסעודה, כיצד אמר מה שאמר? ואף אם נאמר כי מוכרח היה להשמיע לרב נחמן את הדין ש"אין משיחין" - היה עליו לקצר בדבריו ולומר רק את עצם ההלכה, ואילו את הטעם לכך ("שמא יקדים וכו") יכול היה לדחות לאחר מכן!

ונראה לבאר, שבאמת גם רב נחמן ידע את ההלכה ש"אין משיחין בסעודה". כוונתו באומרו "לימא מר מילתא" היתה לא לסתם דברים, אלא לדברי תורה. זאת משום שלדעת רב נחמן הדין ש"אין משיחין בסעודה" מפני הסכנה חל אך ורק על שיחת חולין ולא על דברי־תורה. בדברי־תורה - סובר רב נחמן - אין לחוש לסכנה, שכן "תורה מגנא ומצלא"[3] מפני כל סכנה אפשרית.

על כך השיב לו רב יצחק - כי מכיון שטעם הדין ש"אין משיחין בסעודה" הוא, "שמא יקדים קנה לווושט ויבא לידי סכנה" - הרי שהלכה זו חלה גם על דברי־תורה. כדוגמת דברי הגמרא[4] לגבי עשיית מצוה - שאף כי "שומר מצוה לא ידע דבר רע"[5] ו"שלוחי מצוה אינן נזוקין", בכל־זאת - "היכא דשכיח הזיקא, שאני" (במקום שההיזק מצוי, שונה הדבר ואין להסתכן אף לא לצורך מצוה). לכן האריך רב נחמן והוסיף את הטעם לאיסור - "שמא יקדים קנה לווושט" - כדי להדגיש שבמקרה זה חל הגדר של "שכיח הזיקא" (הנזק מצוי) ולכן אין משיחין בשעת הסעודה, אפילו לא בדברי־תורה.

להלכה, כתב המגן־אברהם[6] שאף בדברי־תורה אין משיחין בסעודה, ועם זאת כתב "כל שולחן שלא אמרו עליו דברי־תורה, כאילו אכלו מזבחי־מתים". וצריך לומר שכוונתו היא, קודם האכילה או לאחריה[7] או כדברי האליהו־רבה שהביא המשנה־ברורה[8] שבין תבשיל לתבשיל מותר לדבר.

(לקוטי־שיחות, כרך לה, עמ' 225)

יש להבין את דברי התנא, ששלושה שאכלו יחדיו ולא אמרו דברי־תורה, כאילו אכלו מזבחי־מתים - הלוא ביטול תורה הוא ענין חמור מאוד, והעונש עליו חמור יותר (מ"כאילו אכלו מזבחי־מתים") וכפי שלמדנו[9], "כל שאפשר לעסוק בתורה ואינו עוסק" נאמר עליו[10] "כי דבר ה' בזה ואת מצותו הפר - הכרת תכרת"!

ולאידך גיסא - המשנה ממשיכה ואומרת, "שלושה שאכלו.. ואמרו עליו דברי תורה כאילו אכלו משלחנו של מקום", וצריך להבין: האם זהו כל השכר בעבור אמירת דברי־תורה, והרי השכר על לימוד תורה רב ונעלה באין־ערוך[11]!

כן יש להבין את הלשון "שלושה שאכלו", מדוע דוקא "שלושה"?

ביאור הענין: משנתנו לא באה לתאר את השכר על לימוד תורה ואת העונש על ביטול תורה, אלא להשמיענו את גודל מעלת הלימוד והשפעתו על האכילה. אומרת לנו המשנה כי שולחן שנאמרו עליו דברי־תורה - המאכל עצמו נעשה חלק מ"שלחנו של מקום".

מעלה מיוחדת זו קיימת רק אם בסעודה השתתפו לפחות "שלושה", שכן אז יש קביעות; כמו לענין "זימון" ובדוגמת "בתלת זימני הווי חזקה" (בשלוש פעמים הרי זו "חזקה"). כל ענין רוחני שיש בו "קביעות" - פועל ומשפיע גם על הגשמיות. לכן, תורה שלומדים באופן של "קביעות", בזמן הסעודה, מעלה את האכילה ועושה אותה לחלק מ"שלחנו של מקום".

ולאידך גיסא - אם בעת קביעות האכילה לא נאמרו דברי־תורה, הרי זה "כאילו אכלו מזבחי־מתים". זאת מכיון שהתורה היא "תורת חיים"[12] ובלעדיה אין "חיות"; לכן מוגדרת אכילה שכזו כאכילה מ"זבחי מתים" (היפוכה של אכילה שנאמרו עמה דברי־תורה "תורת חיים").

(שיחות קודש תשכ"ח - פרשת שלח)

---

1) תענית ה, ב. 2) שם. 3) סוטה כא, א. 4) פסחים ח, ב. 5) קהלת ח, ה. 6) אורח־חיים סימן קע ס"ק א. 7) כמו שכתב ה"ערוך השלחן" שם. 8) שם ס"ק א. 9) סנהדרין צט, א. 10) שלח טו, לא. 11) ראה לדוגמה להלן פ"ו משנה א. 12) ברכת "שים שלום" בתפילת שמונה־עשרה.

לוח זמנים לשבוע פרשת בהר באה"ק (אמור בחו"ל) - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ק)	05:50	05:46	08:34	08:31	09:12	09:10	10:22	10:20	13:11	13:11	19:25	19:29	19:53	19:57	19:08	20:09
חיפה (ק)	05:47	05:42	08:31	08:28	09:10	09:07	10:20	10:18	13:11	13:11	19:30	19:34	19:55	20:00	19:00	20:12
ירושלים (ק)	05:48	05:43	08:32	08:29	09:10	09:07	10:20	10:18	13:10	13:10	19:29	19:33	19:52	19:57	18:53	20:08
תל אביב (ק)	05:49	05:44	08:33	08:30	09:11	09:09	10:21	10:20	13:12	13:11	19:26	19:31	19:55	19:59	19:08	20:11
אוסטריה, וינה (ק)	05:25	05:17	08:09	08:02	09:06	09:02	10:23	10:20	13:29	13:28	20:18	20:26	20:57	21:06	20:07	21:23
אוסטרליה, מלבורן (ח)	07:07	07:12	09:02	09:04	09:40	09:42	10:33	10:35	12:47	12:46	17:27	17:22	17:55	17:50	17:03	18:02
אוקראינה, אודסה (ק)	05:33	05:25	08:18	08:12	09:11	09:07	10:27	10:24	13:30	13:31	20:15	20:23	20:52	21:01	20:04	21:16
אוקראינה, דונייצק (ק)	05:00	04:52	07:44	07:37	08:41	08:37	09:57	09:54	13:02	13:03	19:51	19:59	20:30	20:39	19:40	20:56
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ק)	05:10	05:01	07:54	07:46	08:51	08:47	10:08	10:05	13:14	13:14	20:04	20:12	20:43	20:52	19:53	21:09
אוקראינה, ז'יטומיר (ק)	05:29	05:20	08:12	08:03	09:14	09:09	10:31	10:28	13:40	13:40	20:35	20:44	21:16	21:27	20:25	21:45
אוקראינה, קייב (ק)	05:21	05:12	08:03	07:55	09:06	09:01	10:24	10:20	13:32	13:33	20:29	20:37	21:10	21:20	20:18	21:38
איחוד אמירויות, אבו דאבי (ח)	05:43	05:40	08:25	08:22	08:59	08:57	10:07	10:06	12:52	12:52	18:55	18:58	19:21	19:24	18:38	19:35
איטליה, מילאנו (ק)	06:02	05:54	08:47	08:41	09:39	09:35	10:54	10:51	13:56	13:57	20:41	20:48	21:15	21:23	20:27	21:38
אקוואדור, קיטו (ח)	06:07	06:07	08:37	08:37	09:07	09:07	10:09	10:09	12:41	12:41	18:14	18:14	18:37	18:37	17:56	18:46
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	07:35	07:40	09:34	09:36	10:11	10:13	11:05	11:06	13:20	13:20	18:06	18:01	18:33	18:29	17:43	18:40
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח)	08:39	08:45	10:29	10:31	11:08	11:11	12:01	12:03	14:12	14:12	18:43	18:37	19:15	19:09	18:20	19:21
ארה"ב, בולטימור (ק)	06:00	05:54	08:46	08:41	09:29	09:26	10:42	10:40	13:38	13:39	20:07	20:12	20:38	20:45	19:53	20:58
ארה"ב, ברוקלין (ק)	05:46	05:40	08:32	08:27	09:17	09:14	10:30	10:28	13:28	13:28	19:59	20:05	20:32	20:38	19:46	20:52
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ק)	05:46	05:40	08:32	08:28	09:18	09:15	10:31	10:29	13:28	13:29	20:00	20:06	20:32	20:39	19:47	20:52
ארה"ב, דטרויט (ק)	06:18	06:12	09:04	08:59	09:52	09:48	11:05	11:03	14:05	14:05	20:40	20:46	21:13	21:20	20:27	21:34
ארה"ב, האוסטון (ק)	06:33	06:29	09:17	09:14	09:54	09:51	11:03	11:02	13:52	13:52	20:04	20:08	20:31	20:35	19:48	20:46
ארה"ב, לוס אנג'לס (ק)	05:56	05:51	08:41	08:38	09:20	09:18	10:31	10:30	13:23	13:23	19:41	19:46	20:10	20:15	19:27	20:27
ארה"ב, מיאמי (ק)	06:39	06:36	09:21	09:19	09:56	09:55	11:05	11:03	13:51	13:51	19:56	19:59	20:22	20:26	19:41	20:36
ארה"ב, ניו הייבן (ק)	05:40	05:34	08:26	08:22	09:12	09:09	10:26	10:24	13:24	13:24	19:57	20:03	20:29	20:36	19:44	20:50
ארה"ב, פיטסבורג (ק)	06:11	06:04	08:57	08:52	09:42	09:39	10:55	10:53	13:52	13:52	20:23	20:29	20:55	21:02	20:10	21:15
ארה"ב, שיקגו (ק)	05:38	05:31	08:24	08:19	09:11	09:07	10:24	10:22	13:23	13:23	19:57	20:03	20:30	20:37	19:44	20:51
בוליביה, לה-פס (ח)	06:46	06:48	09:05	09:05	09:36	09:37	10:35	10:35	12:59	12:59	18:12	18:09	18:36	18:34	17:52	18:43
בלגיה, אנטוורפן (ק)	06:03	05:53	08:44	08:35	09:49	09:44	11:07	11:04	14:17	14:17	21:16	21:25	21:58	22:09	21:06	22:28
בלגיה, בריסל (ק)	06:04	05:55	08:46	08:37	09:50	09:45	11:08	11:05	14:17	14:18	21:15	21:24	21:57	22:07	21:04	22:26
ברזיל, סאן פאולו (ח)	06:30	06:33	08:42	08:43	09:15	09:16	10:12	10:13	12:33	12:33	17:40	17:37	18:01	17:58	17:15	18:08
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח)	06:17	06:20	08:30	08:31	09:02	09:03	10:00	10:01	12:21	12:21	17:25	17:22	17:50	17:47	17:04	17:57
בריטניה, לונדון (ק)	05:20	05:10	08:01	07:51	09:07	09:02	10:25	10:22	13:35	13:36	20:37	20:46	21:18	21:29	20:28	21:48
בריטניה, מנצ'סטר (ק)	05:21	05:10	07:57	07:44	09:11	09:06	10:31	10:27	13:44	13:45	20:51	21:01	21:37	21:49	20:45	22:10
גרמניה, ברלין (ק)	05:22	05:12	08:01	07:50	09:11	09:06	10:30	10:26	13:41	13:42	20:46	20:56	21:29	21:40	20:35	22:00
גרמניה, פרנקפורט (ק)	05:50	05:41	08:32	08:24	09:34	09:29	10:52	10:48	14:00	14:00	20:55	21:04	21:36	21:46	20:44	22:04
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	06:35	06:38	08:44	08:45	09:17	09:19	10:14	10:15	12:34	12:34	17:39	17:36	17:58	17:55	17:12	18:05
הודו, מומבאי (ח)	06:07	06:04	08:46	08:45	09:19	09:18	10:26	10:25	13:07	13:07	19:03	19:06	19:28	19:31	18:47	19:40
הודו, פונה (ח)	06:04	06:01	08:43	08:41	09:16	09:14	10:22	10:21	13:03	13:03	18:59	19:01	19:23	19:26	18:42	19:36
הונגריה, בודפשט (ק)	05:16	05:08	08:01	07:54	08:56	08:52	10:13	10:10	13:17	13:18	20:05	20:13	20:43	20:52	19:53	21:08
טורקיה, איסטנבול (ח)	04:50	04:44	07:36	07:31	08:22	08:18	09:35	09:33	12:32	12:33	19:04	19:10	19:37	19:44	18:51	19:57
יוון, אתונה (ק)	06:22	06:16	09:07	09:03	09:50	09:47	11:02	11:00	13:57	13:57	20:22	20:28	20:53	20:59	20:09	21:12

לוח זמנים לשבוע פרשת בהר באה"ק (אמור בחו"ל) - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
מולדובה, קישינב (ק)	05:39	05:31	08:24	08:17	09:18	09:14	10:34	10:31	13:38	13:38	20:24	20:32	21:02	21:11	20:13	21:27
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	06:04	06:01	08:43	08:41	09:16	09:15	10:23	10:22	13:05	13:05	19:01	19:04	19:26	19:29	18:45	19:39
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ח)	07:33	07:40	09:14	09:17	09:57	10:01	10:48	10:50	12:56	12:56	17:18	17:11	17:52	17:45	16:54	17:58
נפאל, קטמנדו (ח)	05:19	05:15	08:02	07:59	08:38	08:36	09:47	09:45	12:34	12:34	18:42	18:45	19:08	19:12	18:26	19:23
סין, בייג'ין (ח)	05:07	05:01	07:52	07:48	08:37	08:34	09:50	09:47	12:46	12:46	19:15	19:21	19:47	19:54	19:00	20:07
סינגפור, סינגפור (ח)	06:56	06:56	09:27	09:26	09:57	09:56	10:59	10:59	13:31	13:32	19:06	19:06	19:29	19:29	18:48	19:39
פולין, ורשא (ק)	04:53	04:43	07:32	07:22	08:41	08:36	10:00	09:56	13:11	13:11	20:13	20:23	20:57	21:08	20:03	21:28
פרו, לימה (ח)	06:16	06:18	08:38	08:38	09:08	09:09	10:09	10:09	12:35	12:35	17:53	17:52	18:17	18:15	17:34	18:25
צרפת, ליאון (ק)	06:18	06:11	09:04	08:58	09:56	09:52	11:11	11:08	14:14	14:14	20:57	21:04	21:33	21:41	20:45	21:57
צרפת, פריז (ק)	06:19	06:10	09:03	08:55	10:01	09:57	11:18	11:15	14:24	14:24	21:18	21:26	21:56	22:05	21:05	22:22
קולומביה, בוגוטה (ח)	05:43	05:43	08:16	08:15	08:46	08:46	09:50	09:49	12:24	12:24	18:02	18:03	18:26	18:26	17:45	18:35
קנדה, טורונטו (ק)	06:00	05:53	08:46	08:41	09:35	09:32	10:50	10:47	13:50	13:51	20:31	20:38	21:03	21:10	20:16	21:25
קנדה, מונטריאול (ק)	05:32	05:25	08:18	08:12	09:10	09:06	10:25	10:22	13:27	13:28	20:11	20:18	20:46	20:54	19:58	21:10
קפריסין, לרנקה (ק)	05:48	05:43	08:33	08:30	09:13	09:11	10:24	10:22	13:16	13:17	19:36	19:41	20:06	20:11	19:22	20:23
רוסיה, ליובאוויטש (ח)	05:03	04:51	07:34	07:14	08:56	08:50	10:16	10:13	13:32	13:33	20:44	20:55	21:32	21:45	20:35	22:08
רוסיה, מוסקבה (ח)	04:32	04:20	06:58	06:26	08:27	08:21	09:48	09:44	13:06	13:06	20:25	20:37	21:12	21:26	20:13	21:50
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ח)	04:55	04:47	07:39	07:33	08:34	08:30	09:50	09:47	12:55	12:55	19:41	19:49	20:19	20:28	19:30	20:44
שוויץ, צירך (ק)	05:59	05:51	08:44	08:37	09:39	09:35	10:55	10:52	13:59	14:00	20:51	20:59	21:24	21:33	20:35	21:50
תאילנד, בנגקוק (ח)	05:54	05:52	08:31	08:30	09:02	09:01	10:08	10:07	12:46	12:46	18:36	18:37	19:00	19:01	18:19	19:11

*) הזמנים נערכו על־פי תוכנת 'חזון שמים'.

סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר. תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

ויש להשפיע גם על בנות קטנות שהגיעו לחינוך, שגם הן תדלקנה נרות שבת וחג, כמדובר כמה פעמים. ואפילו אם הדבר מוטל בספק, אם היא כבר הגיעה לחינוך או לא - גם אז כדאי שיאיר מזלה שבוע קודם או כמה ימים קודם! משיחת י"ג תשרי תשד"מ סכ"ח – התוועדויות תשד"מ ח"א עמ' 162

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִדֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי׳ **הלוי** בן חנה וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי׳ ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי ומשפחתו

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי׳ הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת ובעלה **גדעון יעקובסון**

יהושע הלוי וזוגתו **מעיין חנה**

אור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

●

לעילוי נשמת הרה״ח ר׳ **טובי׳** ב״ר **יעקב** ע״ה

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא״ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

ת.ד. 373 כפר חב״ד 60840 ישראל – *P.O.B 373 Kfar Chabad 60840 Israel*

E-mail: Israel@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

להרשמה ומנויים: 9601001 3 (972)

להורדת הקבצים: *Internet: www.DvarMalchus.Org*

www.otzar770.com • www.lahak.org • www.Chasidut.TV

...

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל: *E-mail: office@chazak.co.il – www.chazak.co.il*

P.P.
שולם
1949
תל אביב

Dvar Malchus
Issue # 00834
08/05/2022

2304-3377

הורידו את יישומון
דבר מלכות
מחנות היישומים